ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

BELÇİKA'DA YAŞAYAN TÜRKLERİN YÖRECİLİK ANLAYIŞLARI VE TOPLUMSAL İLETİŞİM SÜREÇLERİ BELÇİKA'DAKİ EMİRDAĞLILAR VE POSOFLULARA İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA

Filiz GÖKTUNA YAYLACI

(Doktora Tezi)

Eskişehir, 2012

BELÇİKA'DA YAŞAYAN TÜRKLERİN YÖRECİLİK ANLAYIŞLARI VE TOPLUMSAL İLETİŞİM SÜREÇLERİ:

Belçika'daki Emirdağlılar ve Posoflulara İlişkin Bir Araştırma

Filiz GÖKTUNA YAYLACI

DOKTORA TEZİ

İletişim Tasarımı ve Yönetimi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ali ŞİMŞEK

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Mayıs, 2012

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Filiz GÖKTUNA YAYLACI'nın "Belçika'da Yaşayan Türklerin Yörecilik Anlayışları ve Toplumsal İletişim Süreçleri: Belçika'daki Emirdağlılar ve Posoflulara İlişkin Bir Araştırma" başlıklı tezi **24 Mayıs 2012** tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, **İletişim Tasarımı ve Yönetimi** Anabilim Dalında, **Doktora** tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı)	:	**Prof.Dr.Ali ŞİMŞEK**
Üye	:	**Prof.Dr.Bilhan KARTAL**
Üye	:	**Prof.Dr.Nurçay TÜRKOĞLU**
Üye	:	**Prof.Dr.Dursun GÖKDAĞ**
Üye	:	**Doç.Dr.Hakan ERGÜL**

Prof.Dr.B.Zafer ERDOĞAN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Doktora Tez Özü

BELÇİKA'DA YAŞAYAN TÜRKLERİN YÖRECİLİK ANLAYIŞLARI VE TOPLUMSAL İLETİŞİM SÜREÇLERİ:

Belçika'daki Emirdağlılar ve Posoflulara İlişkin Bir Araştırma

Filiz GÖKTUNA YAYLACI
İletişim Tasarımı ve Yönetimi Anabilim Dalı
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mayıs, 2012
Danışman: Prof. Dr. Ali ŞİMŞEK

Araştırmada temel olarak, Belçika'daki Türklerin ev sahibi ve etnik toplumsal iletişim süreçlerine katılımları ve yörecilik anlayışları ile kimlik algılarının toplumsal iletişim süreçlerine olan yansımaları incelenmiştir. Araştırma karma araştırma olarak desenlenmiş; veri toplanması amacıyla anket formları, görüşmeler, katılımlı gözlem gibi nicel ve nitel yöntemler kullanılmıştır. Alan araştırması dokuz ay süresince Belçika'nın Flaman Bölgesi ve Brüksel Başkent Bölgesinde yürütülmüştür. Araştırmanın örneklemi 210 Posof kökenli, 214 Emirdağ kökenli olmak üzere anket uygulanan toplam 424 kişi ile görüşme yapılan; 33'ü Emirdağlı, 20'si Posoflu ve 2'si diğer şehirlerden olmak üzere toplam 55 kişiden oluşmuştur. Nicel veriler SPSS programına analiz edilerek Ki-Kare, t-testi ve ANOVA ile çözümlenmiştir.

Bulgular, ev sahibi ve etnik toplumsal iletişim süreçlerine katılıma ilişkin olarak Posoflular ve Emirdağlılar arasında anlamlı farklılık olmadığını göstermiştir. Katılımcıların ev sahibi toplumsal iletişim süreçlerine katılımları oldukça sınırlı iken etnik toplumsal iletişim süreçlerine yoğun biçimde katılmaktadırlar. Yörecilik algıları, iletişim süreçlerini etkileyerek şekillendirmektedir. Türk kimliği ile yüksek düzeydeki özdeşleşme, Türk mahallelerinde yaşama, gündelik dilde Türkçenin yoğun kullanımı, hemşehriler ve akrabalardan oluşan sınırlı toplumsal çevre, katılımcıların toplumsal iletişim süreçlerinin belirgin nitelikleridir. Katılımcılar, genel olarak Belçikalıların kendileri hakkında olumsuz düşüncelere sahip olduğuna ve bu durumun ev sahibi toplumsal iletişim süreçlerine katılımı olumsuz etkilediğini düşünmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal İletişim, Yörecilik, Avrupa'daki Türkler, Belçikalı Türkler

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Abstract

UNDERSTANDINGS OF PARTICULARISM AND SOCIAL COMMUNICATION PROCESSES OF TURKISH PEOPLE LIVING IN BELGIUM:
A RESEARCH ON TURKISH PEOPLE WHO HAVE EMIRDAG AND POSOF ORIGINS

Filiz GÖKTUNA YAYLACI

Department of Communication Design and Management

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, May, 2012

Adviser: Prof. Dr. Ali ŞİMŞEK

This study investigated the Turkish migrants' involvement to the host and ethnic social communication processes and their reflections of the immigrants' views on particularism and identity perceptions in the context of social communication processes. The study was designed as mixed research involving both qualitative and quantitative methods such as interivews, survey forms, participatory observations used to collect data. The study was conducted in Flandres and Brussels regions of Belgium with nine months fieldwork. The sample of the study included 210 participants who have Posof origin and 214 Emirdag origin for survey and 55 participants (33 from Emirdag, 20 from Posof and 2 from other cities) for interviews. Quantitative data were analyzed by Chi-square, t-test, ANOVA; and the interviews were analyzed in light of observations. Findings suggest that there is no significant differences with regard to involvement to host communication and ethnic communication between Posof and Emirdag origined immigrants. They strongly participate in the ethnic social communications as their involvement to the host social communication is quite limited. Their understandings on particularism considerably shape their communication processes. High identification with the Turkish identity, living in Turkish neighborhoods, usage of Turkish in daily life, limited social environment consisting mostly Turkish people, fellow townsmen and relatives are salient characteristics of their social communication processes. They generally think that Belgians' thoughts about immigrants negatively affect their involvement to the host social communication.

Keywords: Social Communication, Particularism, Turks in Europe, Belgian Turks.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Etik İlke ve Kurallara Uygunluk Beyannamesi

Bu tez/proje çalışmasının bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumunda bilimsel etik ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim.

Her hangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Filiz GÖKTUNA YAYLACI

Önsöz

Günümüzde toplumlar giderek daha çok çeşitlenmiş ve çok kültürlü bir nitelik kazanmıştır. Yeni iletişim teknolojileri ve küreselleşmenin etkileriyle ulus aşırı kimlikler ön plana çıkmakta, önyargılar, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, bir arada yaşam gibi olgular toplumsal yaşamda giderek daha çok ağırlık kazanmaktadır. Farklı kültürlerden bireylerin ya da toplulukların bir arada yaşayabilmelerinde iletişimin yaşamsal bir önemi vardır. Bu araştırmanın çıkış noktası da göç bağlamında farklı kültürlerden bireylerin geliştirdikleri toplumsal iletişim süreçlerini anlayabilmektir. Belçika'da yaşayan Türklerin toplumsal iletişim süreçleri ile yörecilik anlayışlarının irdelenmesi ve kimlik algılarının, ön yargılar ya da kalıp yargıların iletişim süreçlerine etkilerinin değerlendirilmesi bu araştırmanın temel amacı olmuştur. Araştırma kapsamında disiplinler arası bir yaklaşımla çok boyutlu bir kuramsal çözümleme yapılmış ve göçmenlerin toplumsal iletişim süreçlerini açıklamak üzere sistematik bir yaklaşım geliştirilmeye çalışılmıştır.

Oldukça zorlu bir süreci ifade eden araştırmanın uygulama aşamasında Belçika'da dokuz ay süreyle bulunmuş olmak, araştırmaya konu olan bireylerin yaşamlarına ve toplumsal iletişim süreçlerine dâhil olarak gözlemlerde bulunmak gerek araştırma bağlamında gerekse akademik anlamda eşsiz bir deneyim olmuştur.

Bu kapsamlı, zorlu ancak zengin araştırma deneyimi sürecinde katkı sağlayan herkese teşekkürlerimi sunmayı bir görev olarak görüyorum.

Doktora süreci boyunca kendisinden çok şey öğrendiğim danışmanım Prof. Dr. Ali ŞİMŞEK'e değerli bilimsel katkıları, titiz eleştirileri ve hiçbir zaman esirgemediği yardımları için içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Tez süreci boyunca akademik destekleri ve yönlendirmeleri ile araştırmanın başarılı bir biçimde tamamlanmasını sağlayan hocalarıma, akademik katkısı oldukça önemli olan sayın Doç. Dr. Hakan ERGÜL'e teşekkürlerimi iletiyorum. Prof. Dr. Nurçay TÜRKOĞLU ve Prof.Dr. Dursun GÖKDAĞ'a katkıları için teşekkür ediyorum.

Yüksek lisans ve doktora sürecinde bana her anlamda destek olmayı sürdüren, hayatıma yön veren kararlarda büyük bir özveriyle rehberlik eden Prof. Dr. Bilhan KARTAL'a teşekkürlerimi iletmeyi borç olarak görüyorum.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Araştırmanın kuramsal alt yapısı için oldukça önemli bir destek veren, makalelerini göndererek ve önerilerde bulunarak araştırmaya katkı sağlayan Oklahoma Üniversitesi İletişim Bölümü'nden Prof. Young Yun Kim'e teşekkür ediyorum.

Belçika'nın Anvers ve Gent kentinde 2009-2010 döneminde görev yapan Türkçe ve Türk Kültürü Dersi öğretmenlerine, Brüksel Büyükelçiliği Eğitim Müşavirliği yetkililerine ve Oğuz TÜRKMEN'in şahsında merkezi Anvers'te bulunan Türk Dernekler Birliği çalışanlarına, Willebroek, Lier, Heusden-Zolder, Brüksel ve Anvers'teki Emirdağlılara ve Posoflulara ait derneklerdeki ilgililere katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunuyorum. Süreç boyunca zaman zaman değerli vaktini ayırıp çalışmayla ilgili sorularımı yanıtlayan ve desteğini esirgemeyen Dr. Altay MANÇO'ya teşekkür ediyorum.

Alan araştırması için Belçika'da bulunduğum süreçte tanışmış olduğum ve gerek uygulama için çeşitli bağlantıların sağlanmasına yönelik olarak önemli katkılar sağlayan gerekse insani anlamda varlıklarıyla büyük destek olan değerli dostlarım Ece TÜRKMEN ve Enis ÇİMEN'e içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Akademik çalışmalarımda hiçbir yardım isteğini geri çevirmeyen Cüneyt Fatih YAYLACI'ya da teşekkürü bir borç biliyorum.

Çalışma sürecinde maddi manevi desteğini esirgemeyen, varlıklarıyla güç ve yaşam sevinci veren Fatma GÖKTUNA, Hilmi GÖKTUNA ve Fatih GÖKTUNA'ya bana gösterdikleri anlayış ve ilgileri için sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Son olarak, araştırma süreci boyunca karşılaşmış olduğum her türlü sorunun çözümünde varlığı ile büyük destek olan ve sabırla bu desteğini sürdüren eşim Dr. Ali Faruk YAYLACI'ya sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Yayınlar

Göktuna-Yaylacı F. (2011). "Türk Sinemasında Dış Göç" (70-74) içinde İstihdamda 3i İşgücü-İşveren-İşkur. Sayı 3 Temmuz-Ağustos-Eylül 2011

Göktuna-Yaylacı F. ve Bilhan Doyuran Kartal (2010). "Motive für die Rückkehr Türkishcher Migrantinnen aus den Westeuropaischen Landern: Am Beispiel BRD". TILTAI ISSN 1392-3137 . 2010-4.

Göktuna-Yaylacı F. ve Yaylacı A.F. (2009). "Migration And Education: Migration Process' Effects on The Education of The Turkish Children". European Turks "Education and Integration". Edt. Aydoğan i. ve Yaylacı F. Erciyes University Pres Number: 178. Volume I. 364-381.

Göktuna-Yaylacı F. (2009). "Batı Avrupa ve Türkiye'de Uyum Sürecinde Türk Göçmenler". Yurtdışındaki Türkler: 50. Yılında Göç ve Uyum. Edit. Erdoğan M. Ankara: Orion Yayınları. 793-801.

Göktuna F.; Kartal B; Uygun B. (2008). "Türk Dış Göç Sürecinin Kültürel Boyutu: Kadın Göçmenlerin Kültürel Kimlik Devingenlikleri". I. Uluslararası Avrupalı Türkler Kongresi "Eğitim ve Kültür" Edit: Aydoğan İ. Ve Yaylacı F. Erciyes Üniversitesi Yayınları No:165 Cilt-II. 292-310.

Göktuna F. "Göçmen Sinemasında Kültürel Kimliğin Sunumu: Batı Avrupa Ülkelerinde Yaşayan Birinci ve İkinci Kuşak Türk Göçmenler Örneği". V. Ulusal Sosyoloji Kongresi. 19-23 Eylül 2006 İnönü Üniversitesi/Malatya, ss. 213-228.

Göktuna F."Türk Sinemasında Dış Göç Sürecinin Farklı Yansımaları: Otobüs ve Duvara Karşı"(103-159) -içinde-Bilhan Doyuran-Kartal "Batı Avrupa'da Türk Dış Göç Sürecinin Güncel Boyutları". Anadolu Üniversitesi Yurtdışında Yaşayan Türk Vatandaşlarının Sorunlarını Araştırma Merkezi Yayınları; No: 2, 2006

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

İçindekiler

		Sayfa
Jüri ve Enstitü Onayı……..……...		**ii**
Öz…….……		**iii**
Abstract……...		**iv**
Etik Taahhütnamesi……...		**v**
Önsöz…….....		**vi**
Özgeçmiş…….…..……..		**viii**
Çizelgeler Listesi…….		**xiv**
Şekiller Listesi……..……...		**xvii**
Haritalar Listesi……..……		**xviii**
Fotoğraflar Listesi……..		**xix**
1.	**Giriş……..……..……**	**1**
	1.1. Problem…….……....	**1**
	1.2. Amaç……...	**6**
	1.3. Önem……..	**7**
	1.4. Sayıltılar…….....	**7**
	1.5. Sınırlılıklar…….	**8**
	1.6. Tanımlar…….……	**8**
2.	**Alanyazın Taraması…….....**	**9**
	2.1. Göç Olgusunun Tanımı ve Kuramsal Temelleri……...	**9**
	2.1.1. Göçün tanımı…….	**9**
	2.1.2. Göç türleri…….	**15**
	2.1.3. Göç kuramları……...	**18**
	2.1.3.1. Göçün başlangıcını açıklayan kuramlar……	**21**
	2.1.3.2. Göçün sürekliliğini açıklayan kuramlar…....	**25**
	2.1.3.3. Göç süreciyle ilişkili yaklaşımlar……	**27**
	2.1.4. Göç kuramlarının değerlendirilmesi……..	**32**
	2.2. Göç ve Toplumsal İletişim……	**34**
	2.2.1. Toplumsal iletişim……	**35**

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

2.2.2. Toplumsal iletişimin boyutları……..…….... 41
2.2.2.1. Kültürlerarası iletişim.……..…... 47
2.2.2.2. Bireysel özellikler …… 52
2.2.2.3. Ev sahibi toplumsal iletişim……..…….... 57
2.2.2.4. Etnik toplumsal iletişim……..... 60
2.2.2.5. Çevresel etkenler……..…… 64
2.3. Uyarlanma, Uyum ve Yutulma ……...……..…….. 69
2.4. Göç ve Yörecilik……...……. 77
2.4.1. Farkçılık, tikelcilik, evrenselcilik ve yörecilik…….. 80
2.4.2. İç grup ve dış grup algıları……..... 86
2.4.3. Göç, yörecilik, bölgecilik ve hemşehrilik……... 89
2.4.4. Avrupa'daki Türkler ve yörecilik……...……..... 95
2.5. Sosyal Sermaye ve Göçmenlerin Toplumsal İletişim Süreçleri… 101
2.6. Kimlik Bağlamında Toplumsal İletişim……..... 108
2.6.1. Kimlik kavramsallaştırması……... 109
2.6.2.Toplumsal kimlik…….. 113
2.6.3. Göçmenlerin toplumsal kimlikleri……..... 116
2.6.4. Kültürel kimlik…… 120
2.6.5. Kimlik müzakeresi ve yönetimi……. 122
2.6.6. Etnik kimlik ve azınlık kimliği……... 123
2.6.7. Ulusaşırı ve kültürötesi göçmen kimlikleri……... 126
2.7. Toplumsal İletişimin Engelleri……... 129
2.8. Avrupa'ya Yönelik Türk Dış Göçü…… 147
2.8.1. Türk dış göç süreci……...…….... 147
2.8.2. Avrupa'daki Türkler……..……..…….. 151
2.9. Belçika ve Belçika'daki Türkler……...…….……...…... 155
2.9.1. Bir göç ülkesi olarak Belçika…….……. 155
2.9.2. Belçika'ya Türk göçü……..…… 163
2.9.3. Belçika'daki Türk toplumunun özellikleri..... 166
2.9.3.1. Genel özellikler…… 166
2.9.3.2. Ekonomik durum…….…….... 169

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

2.9.3.3. İletişim ortamları…… 171
2.9.3.3.1. Camiler…… 172
2.9.3.3.2. Dernekler…… 174
2.9.3.3.3. Kahvehaneler……. 174
2.9.3.3.4. Spor lokalleri……. 174
2.9.3.4. Bir arada yaşam…….. 175
2.9.3.5. Medya kullanımı……. 177

3. Yöntem……..…… 179
3.1. Araştırma Modeli……..…….. 179
3.2. Evren ve Örneklem……. 180
3.3. Verilerin Toplanması…….……..…….. 182
3.4. Verilerin Çözümlenmesi…….……...……..... 191

4. Bulgular ve Yorum……...……. 193
4.1. Demografik Özellikler……..……..……..... 193
4.1.1. Görüşülenlerin demografik özellikleri…….. 193
4.1.2. Ankete katılanların demografik özellikleri……... 197
4.2. Toplumsal İletişim Yeterlikleri…...……. 206
4.2.1. Esnek kimlik-uyum-uyarlanabilme……...…… 206
4.2.2. Ev sahibi toplumla iletişime yaklaşım……...……... 244
4.2.3. Ev sahibi toplumun dilini bilme……. 268
4.3. Ev Sahibi Toplumsal İletişim Süreçleri…….……... 278
4.3.1. Ev sahibi toplumsal iletişim süreçlerine katılım…… 279
4.3.2. Ev sahibi toplumsal iletişim ortamları…...……. 283
4.3.3. Ev sahibi toplum kitle iletişim araçlarının kullanımı…..... 291
4.4. Etnik Toplumsal İletişim Süreçleri……...……. 298
4.4.1. Etnik toplumsal iletişim süreçlerine katılım……..... 298
4.4.2. Etnik toplumsal iletişim ortamları…...……... 303
4.4.3. Etnik kitle iletişim araçlarının kullanımı…….…...…... 342
4.5. Çevresel Etkenler…...…….. 382
4.5.1. Ön yargılar, yabancı düşmanlığı ve ırkçılık……... 382

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

4.5.2. Etnik bağların gücü-yörecilik ve sosyal sermaye…… 438

5. Sonuçlar, Tartışma ve Öneriler……. 537

5.1. Sonuçlar ve Tartışma……..……..…….... 537

5.2. Öneriler……..…..……... 584

Ekler…….……..…….... 587

Kaynakça…….…….……... 601

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelgeler Listesi

	Sayfa
Çizelge 1. Günümüz Göç Sistemlerindeki Göç Kompozisyonları…….....	14
Çizelge 2. Ölçütlerine Göre Göç Türleri……..	17
Çizelge 3. Kültürlerarası Dönüşüm Yapıları ve Göstergeleri……..……	45
Çizelge 4. İç-gruba ve Dış-gruba Etnik-merkezci Yaklaşımlar…….	88
Çizelge 5. Kültürel Kimlik, Diğer Gruplarla İlişkiler ve Kültürleşme…….	117
Çizelge 6. Göçmenlere Yönelik Flaman ve Valon Politikaları……..	162
Çizelge 7. Belçika Nüfusu ve Yabancıların Oranı……..	163
Çizelge 8. Kökenlerine Göre Göçmenlerin Çalıştığı İş Kolları ……	170
Çizelge 9. Görüşme Yapılanlar, Görüşme Tarih, Süre ve Ortamları……....	188
Çizelge 10. Cinsiyetlerine Göre Görüşülenler…….	194
Çizelge 11. Yaşadıkları Yerlere Göre Görüşülenler……...	194
Çizelge 12. Yaşlarına Göre Görüşülenler…….....	195
Çizelge 13. Medeni Durumlarına Göre Görüşülenler……	195
Çizelge 14. Görüşülenlerin Eşlerinin Memleketleri……...	196
Çizelge 15. Eğitim Durumlarına Göre Görüşülenler…….	196
Çizelge 16. Doğum Yerlerine Göre Görüşülenler…….....	196
Çizelge 17. İstihdam Durumlarına Göre Görüşülenler……..	197
Çizelge 18. Cinsiyetlerine Göre Ankete Katılanlar……	197
Çizelge 19. Yaşadıkları Yere Göre Ankete Katılanlar……...	198
Çizelge 20. Medeni Durumlarına Göre Ankete Katılanlar……	198
Çizelge 21. Eğitim Durumlarına Göre Ankete Katılanlar…….	199
Çizelge 22. Ankete Katılanların Belçika'ya Geliş Nedenleri…….....	200
Çizelge 23. Ankete Katılanların Yaşlara Göre Dağılımları……...	200
Çizelge 24. Ankete Katılanların Kuşaklarına Göre Dağılımları…….....	201
Çizelge 25. Ankete Katılanların Türkiye'den Ayrılma Yaşları…….	201
Çizelge 26. Ankete Katılanların Belçika'da Bulunma Süreleri…….	202
Çizelge 27. Ankete Katılanların Doğum Yerleri…….	202
Çizelge 28. Ankete Katılanların Çocuk Sayısı...…….....	203
Çizelge 29. Türkiye'de Doğanların Doğum Yerlerinin Niteliği…….	203

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 30. Ankete Katılanların İstihdam Durumları…… 204
Çizelge 31. Ankete Katılanların Ev Durumları…….. 204
Çizelge 32. Ankete Katılanların Türkiye'deki Mülkleri…… 205
Çizelge 33. Ankete Katılanların Aylık Gelirleri……..... 205
Çizelge 34. Ankete Katılanların Eşlerinin Memleketleri…….. 205
Çizelge 35. Kendini Tanımlamaya İlişkin Görüşler…….. 207
Çizelge 36. Kimlerle Evlenilmesi Gerektiğine İlişkin Görüşler……. 215
Çizelge 37. Belçika Vatandaşlığına Sahip Olma Durumu……..... 224
Çizelge 38. Market Alışverişinde Dikkat Edilen Ölçüt…….. 226
Çizelge 39. Seçimlerde Adaylara Destek Vermede Aranan Özellikler…..... 232
Çizelge 40. Restoran Tercihine İlişkin Görüşler……. 234
Çizelge 41. Türkiye'ye Gidiş Sıklığı……..... 237
Çizelge 42. Türkiye'ye Dönme Konusundaki Düşünceler……..... 241
Çizelge 43. Türkiye'ye Dönme Nedenlerine İlişkin Düşünceler…..……. 242
Çizelge 44. Belçika'da Kalma Nedenine İlişkin Görüşler……..... 243
Çizelge 45. Farklı Gruplarla Anlaşmaya İlişkin Görüşler……. 245
Çizelge 46. Belçikalılarla Görüşme Konusundaki Düşünceler……..... 260
Çizelge 47. Diğer Göçmenlerle Görüşme Konusundaki Düşünceler..…….. 266
Çizelge 48. Evde Kullanılan Dile İlişkin Bulgular……..... 270
Çizelge 49. İş/Okulda Kullanılan Dile İlişkin Bulgular……..... 272
Çizelge 50. Arkadaş Çevresinde Kullanılan Dile İlişkin Bulgular…… 273
Çizelge 51. Ev Sahibi Toplumsal İletişim Süreçlerine İlişkin T-testi…..... 279
Çizelge 52. Ev Sahibi Toplumsal İletişim Süreçleri Betimsel İstatistikleri.. 281
Çizelge 53. Ev Sahibi Toplumsal İletişim Süreçleri ANOVA Sonuçları….. 281
Çizelge 54. Ev Sahibi Toplumsal İletişim Süreçlerine ve Belçika'da Bulunma Süresine Göre ANOVA Sonuçları……..... 282
Çizelge 55. Ev Sahibi İletişim Süreçleri ve Oturulan Semte Göre ANOVA Sonuçları…… 283
Çizelge 56. Ev Sahibi İletişim Süreçleri ve Eğitim Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları……. 283
Çizelge 57. Belçikalıların Düzenlediği Etkinliklere Katılım…..... 284
Çizelge 58. Flamanca/Fransızcayı Öğrenme Yöntemine İlişkin Bulgular... 287

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 59. Belçika TV Kanallarını İzleme Amacına İlişkin Bulgular…..... 292
Çizelge 60. Etnik Toplumsal İletişim Süreçlerine İlişkin T-testi …….. 299
Çizelge 61. Etnik Toplumsal İletişim Süreçleri Betimsel İstatistikleri……. 301
Çizelge 62. Etnik Toplumsal İletişim Süreçleri ANOVA Sonuçları…….. 301
Çizelge 63. Etnik Toplumsal İletişim Süreçleri ve Belçika'da Bulunma Süresine Göre ANOVA Sonuçları……..... 302
Çizelge 64. Etnik Toplumsal İletişim Süreçleri ve Oturulan Semte Göre ANOVA Sonuçları……. 302
Çizelge 65. Etnik Toplumsal İletişim Süreçleri ve Eğitim Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları……...…….. 303
Çizelge 66. Etnik Toplumsal İletişim Süreçleri ve Yaşanılan Yere Göre ANOVA Sonuçları……..... 303
Çizelge 67. Arkadaşlarla Görüşülen Yerlere İlişkin Bulgular…….. 304
Çizelge 68. Kahvehaneye Gitme Amacına İlişkin Bulgular……... 314
Çizelge 69. Türkiye'deki Yakınlarla Görüşme Yollarına İlişkin Bulgular.. 341
Çizelge 70. Türk TV'lerini İzleme Amacına İlişkin Bulgular……... 343
Çizelge 71. Türk Radyolarını Dinleme Yoluna İlişkin Bulgular……... 358
Çizelge 72. İnterneti Kullanma Amacına İlişkin Bulgular…… 363
Çizelge 73. Sahip Olunan İletişim Araçlarına İlişkin Bulgular……. 369
Çizelge 74. Irkçı Haberlerden Etkilenmeye İlişkin Görüşler…… 383
Çizelge 75. Belçika'da En Çok Karşılaşılan Soruna İlişkin Görüşler…….. 415
Çizelge 76. Oturulan Semtin Özelliğine İlişkin Bulgular……... 439
Çizelge 77. Üye Olunan Derneklere İlişkin Bulgular……..... 452
Çizelge 78. Üye Olunan Derneklerdeki Üyelere İlişkin Bulgular…….. 453
Çizelge 79. Maddi Sıkıntıda Kimden Yardım İstendiğine İlişkin Bulgular. 455
Çizelge 80. Yakın Arkadaşların Kimlerden Oluştuğuna İlişkin Bulgular... 473
Çizelge 81. İş-Okuldaki Arkadaşların Kimliğine İlişkin Bulgular……... 475
Çizelge 82. Eşlerin Arkadaşlarının Kimliğine İlişkin Bulgular…… 476
Çizelge 83. Çocukların Arkadaşlarının Kimliğine İlişkin Bulgular……..... 477
Çizelge 84. Çalışılan İşyerlerinin Kime Ait Olduğuna İlişkin Bulgular…... 479
Çizelge 85. Ailece Daha Çok Kimlerle Görüşüldüğüne İlişkin Bulgular..... 480

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Şekiller Listesi

	Sayfa
Şekil 1. Toplumsal İletişim Süreçleri İçin Genel Çerçeve…….……	**43**
Şekil 2. Göçmenlerin Toplumsal İletişim Süreçleri……	**47**
Şekil 3. Ev Sahibi Toplumsal İletişimin Bileşenleri Arasındaki İlişkiler.....	**53**
**Şekil 4. Toplumsal İletişim Yeterliğinin Bileşenleri…...…….……..... **	**54**
Şekil 5. Kültürlerarası Adaptasyonu Etkileyen Faktörler ……	**55**
Şekil.6. Bağlamsal Kültürlerarası İletişim Modeli…….....	**64**
Şekil 7. Bağlamsal Etnik Topluluklararası İletişim Modeli ……..	**65**
Şekil 8. Kaygı Yönetimi Kuramı…….……...……...	**69**
Şekil 9. Farklılığın Deneyimlenmesi ……...……	**70**
Şekil 10 . Kültürel Etnik Kimlik Tipolojisi Modeli…….....	**122**
Şekil 11. Bulgulara Göre Toplumsal İletişimi Etkileyen Unsurlar……..…..	**538**

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Haritalar Listesi

	Sayfa
Harita 1. Belçika Federal Devleti'nin Bölgeleri ve İl idari Bölgeleri…….....	**157**
Harita 2. Belçika Federal Yönetim Bölgeleri ve Topluluklar…….....	**157**
Harita 3. Anket ve Görüşmelerin Yapıldığı Merkezler……..	**182**
Harita 4. Anvers Kenti'ndeki Türk Semtleri…….....	**578**

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Fotoğraflar Listesi

	Sayfa
Fotoğraf 1. Türk Bayrağı Motifli Elbiseleriyle Emirdağlı Kadınlar……	212
Fotoğraf 2. Türk Bayrağı Motifli Elbiseler Satan Bir Mağaza…….	212
Fotoğraf 3. Belçika-Türkiye Futbol Maçı Öncesi……..…….	213
Fotoğraf 4. Emirdağ'da Gurbetçileri Hedefleyen "Osmanlı T-shirtleri".....	214
Fotoğraf 5. Türk Mahallesi.…….....	214
Fotoğraf 6. Bir Emirdağlı Düğünü.…….....	223
Fotoğraf 7. Türk Mahallesindeki Türk Marketi,……..	230
Fotoğraf 8. Bir Türk Marketinin Dışarıdan Görünüşü…….	230
Fotoğraf 9. Büyük Bir Alışveriş Merkezinde İndirim Zamanı……..	231
Fotoğraf 10. Anvers'in Ünlü Meir Caddesinde İndirim Zamanı……..	231
Fotoğraf 11. Seçim Döneminde Türk Adayların Seçim Afişleri……	233
Fotoğraf 12. Helal Ürünler Reklamı İle Bir Türk Dönercisi…….....	235
Fotoğraf 13. Türklere Ait Bir Lokanta..…….....	236
Fotoğraf 14. Emirdağ Karayolunda Belçika Plakalı Araçlar……..…..	238
Fotoğraf 15. "Direk Eskişehir'e" Duyurusu ile Bir Seyahat Acentesi……..	238
Fotoğraf 16. Bir Seyahat Acentesi,……..…….....	239
Fotoğraf 17. Türkiye'ye Tatile Gidenlerin Evleri	239
Fotoğraf 18. Belçika'dan Gelen Emirdağlıları Karşılayan Minibüsler……	240
Fotoğraf 19. Emirağ'dan Gelen Heyetin Cami Ziyareti……	240
Fotoğraf 20. Bir Mahalle Etkinliğinde Flamanlar ve Türkler…….….	254
Fotoğraf 21. Bir Mahalle Etkinliğinde Türkler……..……	255
Fotoğraf 22. Türk mahallesi.…….....	267
Fotoğraf 23. Brüksel-Zuid Tren İstasyonunda Bir Duvar Yazısı…..……....	278
Fotoğraf 24. Sinterklaas'ı İzleyenler…….....	285
Fotoğraf 25. Sinterklaas'ı İzleyen Çocuklar…….……..	286
Fotoğraf 26. Anvers'te Bir Sinemada Türk Filmleri……..……	297
Fotoğraf 27. Bir Fastfood Restoranı…….....	306
Fotoğraf 28. Bir Türk Kahvehanesinde Fenerbahçe-Galatasaray Maçı…..	315
Fotoğraf 29. Posoflulara Ait Bir Kahvehane	316

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Fotoğraf 30. Cafe Tez……..……... 316
Fotoğraf 31. Bir Caminin Girişi…….……...……... 329
Fotoğraf 32. Bir Caminin Lokalinde Futbol Maçı İzleyen Posoflular…..... 329
Fotoğraf 33. Bir Caminin Çok Amaçlı Kullanılabilen Salonu…….. 330
Fotoğraf 34. Bir Caminin Lokali……...……... 330
Fotoğraf 35. Bir Caminin Önündeki Sokakta Düzenlenen İftar Yemeği…. 331
Fotoğraf 36. Camide Hac Yemeği…….…….. 331
Fotoğraf 37. 2009 Seyran Etkinliği…….……. 334
Fotoğraf 38. 23 Nisan Kutlaması…….. 336
Fotoğraf 39. Kutlu Doğum Etkinliği……..……..... 336
Fotoğraf 40. Bir Camide Düzenlenen Kermes……. 337
Fotoğraf 41. Ramazan Çadırında Farklı Grupların İftarları……..….. 338
Fotoğraf 42. Ramazan Çadırı Etkinlik Alanında Bir Çay Ocağı…….. 338
Fotoğraf 43. Ortak Müzik Konseri……..……..…….. 339
Fotoğraf 44. Lezzet Haftası……..... 340
Fotoğraf 45. Lezzet Haftası…….……..... 340
Fotoğraf 46. Lezzet Haftası……..... 340
Fotoğraf 47. Bir Alışveriş Merkezindeki Türk Gazeteleri……. 382
Fotoğraf 48. İslamlaşmaya Hayır T-shirt'leri İle gösteri düzenleyen Vlaams Belang Partisi…….……... 384
Fotoğraf 49. Vlaams Belang Partisinin Bir Kongre Afişi…….. 384
Fotoğraf 50. "Klein Turkije-Küçük Türkiye" Meydanı……..….. 385
Fotoğraf 51. Vlaams Belang Partisinin Seçim Afişleri……... 393
Fotoğraf 52. Devlet Bakanı Emir Kır ile Görüşme……...…….. 452
Fotoğraf 53. Posof Kültür Derneği……... 454
Fotoğraf 54. Türk Bayrağı Deseni İle Yüzünü Boyamış Bir Çocuk……..... 478
Fotoğraf 55. Bir Emirdağ Sünnet Düğünü…….……. 492
Fotoğraf 56. Bir Emirdağ Sünnet Düğünü…….……. 492
Fotoğraf 57. Emirdağ'da Bir Yol Tabelası…….……. 525

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

1. Giriş

Bu bölümde araştırmanın problemi, amacı, önemi, sayıltıları, sınırlılıkları ve araştırmada sık kullanılan kavramların tanımları verilmiştir.

1.1. Problem

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren bireysel ve toplumsal düzeyde köklü dönüşümlere yol açan uluslararası göç olgusu, kültürlerarası iletişim, "öteki" ile ilişkiler, kimlik algıları ve uyum bağlamında artan bir ilginin odağı haline gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Batı Avrupa ülkelerinde endüstrileşme süreci ivme kazanmış, ancak nüfus artışının düşük olması, çalışabilir yerli nüfusun önemli kısmının savaşta yaşamını yitirmesi ya da çalışamaz duruma düşmesi gibi nedenlerle işgücü gereksinimi öz kaynaklardan karşılanamamış ve yabancı işgücü talebi ortaya çıkmıştır. Bu gereksinimi karşılamak üzere eski Yugoslavya, İtalya, Yunanistan, Fas, Cezayir ve Türkiye gibi ülkelerden işgücü talep edilmiş ve Batı Avrupa'ya yönelik yoğun bir göç süreci başlamıştır.

Göçmen işgücü isteği Türkiye'ye 1950'li yılların sonlarında iletilmiştir. Önce bireysel düzeyde ve kurumlar arası isme davet biçiminde başlayan Türk dış göç süreci, 1960'lı yıllarda başta Almanya ve ilerleyen yıllarda diğer Batı Avrupa ülkeleri ile yapılan ikili anlaşmalar çerçevesinde ve devletin yurtdışı istihdam politikasına koşut olarak gelişmiştir (Abadan-Unat, 2002: 38). 1973 yılında dünya çapında etkili olan petrol kaynaklı ekonomik kriz endüstriyel gelişimini yabancı işgücü ile besleyerek gerçekleştiren Batı Avrupa ülkelerinde göçmen işçiler konusunda yeni düzenlemeleri gündeme getirmiştir. Bu bağlamda merkez ülkeler Türkiye'nin de içinde bulunduğu çevre ülkelerden işgücü alımını tamamen durdurarak daha önce yapılan ikili anlaşmaların geçerliliği sona erdirilmiştir. Buna karşın söz konusu göç hareketi aile birleşmeleri, yasal olmayan göç vb. biçimlerde günümüze değin sürmüştür (Kartal, 2006: VIII). Başlangıçta ikili anlaşmalarda yer alan, yabancı işgücünün söz konusu ülkelerin gereksinimini karşıladıktan sonra kendi ülkesine dönmesi ilkesine dayalı olan göç süreci uzadıkça bir nüfus hareketi olmaktan çıkmış, göçmenlerin yaşadıkları toplumlarla bütünleşmeleri konusu gündeme gelmiştir (Doyuran, 1990: 59).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Göç alan ve göç veren ülkeler uzun süre göç sürecinin daha çok ekonomik yönü ile ilgilenmiş, toplumsal boyutlar çoğunlukla göz ardı edilmiştir. Göç sürecinde yaşanan söz konusu gelişmelerin alanyazına yansıması da gecikmeli olmuştur denilebilir. İlk dönemlerdeki bilimsel çalışmalarda göç olgusunun gerek göç alan gerek göç veren toplumlarda toplumsal yapıyı, dili, toplumsal iletişimi, kültürü, kimliği, aile kurumunu, çocukların toplumsallaşma sürecini nasıl etkilediğine ilişkin bir yetersizlik gözlenmektedir.

Psikolojik olarak göç, zorunlu ve sancılı bir yeniden toplumsallaşma işlemiyle eşdeğerdedir. Bireyi kimi zaman yabancı grup, dil, kültür ve değerlerle karşı karşıya bırakırken kimi zaman da ırkçılığa ve toplumsal dışlanmaya maruz bırakır. Göç eden bireyler, ister istemez öz kültürlerinin hızlı değişimi ile karşı karşıya kalırlar; çocuklarının da başka kültürlere dönük oluşlarıyla yüzleşirler. Bu durum, aile içi çatışmaya, dolayısıyla yetişkinlerde ve gençlerde davranış ya da ruh sağlığı bozukluklarına neden olabilmektedir (Manço, 2004). Göçmenleri yalnızca göç eden ve bir ailesi olan, yeni yerleşkeye zamanla uyum sağlayacak bireyler olarak gören yaklaşımların, göçmen kişi için asıl önemli noktayı, yeni toplumun onu nasıl algıladığını, yerli grubun yabancıya karşı tutumlarını, dostane ya da düşmanca bir atmosferde yaşanabilecek psikolojik sorunları ve oluşacak yeni kültürel kimlik inşası süreçlerini göz ardı ettiği söylenebilir. Oysa kimliğin yeniden biçimlenmesinde geçmiş ile şimdi arasında bir kopuş yaşayan, iki kültür arasında her iki kültürü kapsayan yaşam projeleri ile gidip gelen göçmenlerin, kendilerini kimi zaman aşırı milliyetçi, kimi zaman da "kimliksiz topluluklar" olarak tanımladıkları görülmektedir. İster yasal yollardan göç etsin, ister kaçak işçi ya da sığınmacı olsun kendi kültürel geçmişinden kopmuş olmak, içinde bulunduğu kültürde kendini ifade edecek anlam ve iletişim dünyasından yoksun olmak, her göç eden bireyi kimlik sorunu ile karşı karşıya bırakmaktadır (Kümbetoğlu, 2003).

Taylor'a (1994: 25) göre ulusal, bireysel, siyasal, toplumsal ya da etnik, her türlü kimlik, "öteki" ni tanıma/tanımama ya da yanlış tanıma eylemleriyle biçimlenir. İnsanların zihinleri monolog düzeyinde değil, diyalog düzeyinde şekillenir. Birey, kimliğini ancak başkalarının kendi tavır ve davranışlarına verdiği tepkiyi deneyimleyebildiğinde oluşturur. Bu nedenle "öteki" ile diyaloğa girmeden kimlik oluşturmak olanaksızdır ya da çok zordur (aktaran Kaya ve Kentel, 2005: 34). Bu

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

diyalog göçmen ile göç edilen ülke toplumu arasında ortaya çıkması beklenen etkileşimin de doğal ürünüdür. Gerçekte hiçbir kültür diğeriyle etkileşimden kaçınamaz ancak günümüzde Batı toplumlarının diğerleriyle olan etkileşimi ekonomik ve siyasal güç nedeniyle eşitsiz şartlarda gerçekleşmektedir (Parekh, 2002: 206). Bütünleşmeye ve iletişime ilişkin temel sorunların en önemli nedeni de bu etkileşimin doğal biçimde gerçekleşmeyişidir.

Öteki ile diyalog göçmen ile yerli halk arasındaki iletişimin niteliğini belirleyecek en önemli etkenlerden biridir. Göç sürecindeki kimlik ediniminde de iletişimin rolü yadsınamaz. Hızla değişen dünyada kimlikler de dinamik bir yapı göstermekte, toplumsal iletişim süreçleriyle medya kullanımını etkilemekte ve etkilenmektedir. Ayrıca medya kullanımını konu alan çalışmaların da daha çok toplumsal cinsiyet ve yaş değişkenine odaklandığı, kültürel arka planın çoğunlukla göz ardı edildiği dikkat çekmektedir (Ernst ve Moser, 2005: 2-3). Göç sürecinin ekonomi dışında kalan boyutlarının çok daha önemli olmasına karşın Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan Türk göçmenlerin kültür taşıyıcı yönleri 1980'li yılların sonuna değin yeterince dikkate alınmamıştır. Son dönem çalışmalarında göç sürecinin toplumsal boyutlarına olan ilgi artmaya başlamış ve geldikleri toplumlardan önemli farklılıklar gösteren yeni toplumsal yapılarda yaşayan göçmen gruplarını çok yönlü değerlendirme eğilimi ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda başlangıcından günümüze değin süregelen Türk dış göç sürecinin ekonomi dışında toplumsal iletişim, kimlik, kültür vb. yönleriyle de ele alınması ayrı bir önem taşımaktadır.

Toplumsal iletişim süreçleri, göçmenlerin yaşam biçimleri, değer yargıları, göç edilen ülkeye ve diğer insanlara ilişkin algıları tarafından yoğun biçimde etkilenmektedir. İletişim ve iletişim ortamlarının kullanımı, göç edilen ülkeye uyumla birlikte yerli halkla ve diğer göçmen gruplarla ilişkileri etkileyen en temel süreçlerdendir. Dolayısıyla göçmenlerin toplumsal iletişim süreçlerinin bu süreçleri etkileyen en önemli unsurlardan biri olan yörecilik algısı bağlamında araştırılması önem taşımaktadır. Avrupa'ya göç eden Türklerin, göçmenliğin yol açtığı zorlukları benzerleriyle bir araya gelerek aşma yolunu seçtikleri ve böylece kültürel varlıklarını koruyabileceklerine inandıkları gözlenmektedir. Türkiye'nin farklı bölgelerinden gelen ve farklı yaşam biçimlerine sahip olan göçmenlerin yaşadıkları ülkelerdeki konumları karmaşık ve çok boyutlu bir değişim sürecini beraberinde getirmiştir (Erder, 2006: 29).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Günümüzde, Batı Avrupa'daki Türkiye kökenli göçmenler ve onların çocukları artık "geri dönüş miti" ile yaşayan geçici göçmen toplulukları ya da sistemin yabancılaştırdığı, küresel kapitalizmin edilgen kurbanları olarak düşünülemezler. Onlar belirli ölçülerde kalıcı sakinler, etkin toplumsal aktörler ve karar alıcılar haline gelmişlerdir (Kaya ve Kentel, 2008: 9). İçinde yaşadıkları toplumsal yapıya ve işgücü piyasasına yalnızca ekonomik açıdan tümüyle entegre olmanın yanı sıra toplumun birçok katmanında temsil edilmektedirler (Çağlar, 2005: 293; Vassaf, 2002: 35). Bunun yanı sıra bu toplulukların belirgin niteliği anavatanlarına olan içsel bağlılıkları ve kendi yurttaşlarıyla güçlü ilişkileridir (Kanmaz, 2003).

Avrupa'da yaşayan Türkler, göçmen olarak bulundukları ülkelerde giderek daha yerleşik bir duruma gelirken iletişim bağlamında daha içe dönük bir nitelik gösterdikleri söylenebilir. Çoğunlukla Türklerin yaşadığı semtlerde oturma, Türklerin alışveriş yaptığı yerlerden gereksinimlerini karşılama, Türkçe gazete ve internet haber sitelerini takip etme, uydudan Türk televizyonlarını izleme gibi nedenlerle Türklerin daha çok kendi aralarında bir iletişim süreci geliştirdikleri gözlemlenmektedir. Yerli halkla ve diğer göçmen gruplarla iletişimin oldukça sınırlı kaldığı söylenebilir. Yoğun Türk göçü alan başta Almanya, Hollanda ve Fransa'da olduğu gibi Türk dış göçünün belirgin karakteristikleri Belçika özelinde de gözlenmektedir. Türkler zincirleme göç biçiminde ailesel bağlara dayalı olarak ve belirli kırsal bölgelerden Belçika'nın belirli bölgelerine göç etmişlerdir (Kanmaz, 2003). Belçika'daki Türkler sanayi merkezlerine ya da kömür ocaklarına yakın yerleşim birimlerinde oturmaktadırlar. Bugün maden ocaklarının artık işletilmemesine karşın, işçi aileleri aynı mahallelerde kalmayı tercih etmişlerdir. İşçi sitelerinden oluşan bu mahalleler, farklı uluslara kucak açtığı gibi Türk toplumunun yapılanmasına da tanıklık etmiştir (Manço, 2004).

Belçika İstatistik Enstitüsünün 2007 verilerine göre, Belçika'da çifte vatandaşlık sahibi olanlar dışında 39 bin 413, çifte vatandaşlık sahibi olanlarla birlikte ise 160 bin civarında Türk yaşamaktadır. Türkler yabancı ve yabancı asıllılar sıralamasında, 264 bin 974 Faslı ve 262 bin 120 İtalyan göçmenin ardından, 159 bin 336 ile üçüncü sırada yer almaktadır (http://www.statbel.fgov.be/,21.03.2011). Türkiye'nin Brüksel Büyükelçiliği ve Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre ise Belçika'da yaklaşık 170 bin Türk bulunmaktadır (MEB, 2008). Ancak Belçika vatandaşlığına geçmiş olanlar ve yasal olmayan şekillerde ülkede bulunanlarla bu sayının 200 bine yakın olduğu

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

bilinmektedir. Belçika'daki Türklerin yarısı Hollandaca konuşulan Flaman bölgesinde, %25'i Brüksel'de ve %25'i Fransızca konuşulan Valon bölgesinde bulunmaktadır (Aydın ve Manço, 2002).

Belçika Flaman Bölgesinde yaklaşık 20 bin Türk nüfusuna sahip Gent kentinde Afyon-Emirdağlıların yoğunluklu olarak kümelendikleri, yine 20 bini aşkın Türk nüfusuna sahip Anvers kentinde Konya, Aksaray, Karaman gibi Orta Anadolu ve Sivas'tan gelenlerin belirli bir semtte, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan gelenlerin başka bir semtte, Emirdağlıların başka bir semtte kümelendikleri gözlenmektedir. Bu durum benzer coğrafi bölgelerden gelen göçmenlerin üç farklı bölgedeki ya da kentteki durumlarını incelemek bakımından uygun bir zemin sağlamaktadır. Bu etkenler dikkate alındığında, Belçika araştırmanın amaçlarına ulaşma açısından verimli bir çalışma ortamı sunmaktadır.

Türklerin Belçika'nın belirli kentlerinde ve bu kentlerin belirli bölgelerinde toplanmalarına yol açan en önemli etken hemşehriler arasındaki dayanışmadır. Bu dayanışmada gurbette birlik ve yakınlığa duyulan gereksinimin etkisi büyüktür. Belçika'da en çok Türk bulunan önemli şehirler Brüksel (Schaerbeek ve Saint-Josse-ten-Noode Belediyeleri), Anvers, Gent, Genk, Liège ve Charleroi'dır. Belçika'daki Türklerin yarısının yalnızca dokuz belediyenin sınırları içinde ikamet etmesi altı çizilmesi gereken önemli bir durumdur (Manço, 2004). Kaya ve Kentel'in (2008: 31) belirttikleri gibi, bu şehirlerde çok sayıda göçmen topluluk gerçek anlamıyla iletişime geçmeksizin yan yana yaşamlar sürmektedir. Bunun sonucu olarak toplumsal dışlanmayla ilgili olaylar daha çok, toplulukların en sık görüldüğü Anvers ve Brüksel şehir merkezlerinde yaşanmaktadır.

Söz konusu şehirlerde rastlanan toplu yerleşimler Türklerin günlük yaşam biçimlerine birçok noktada etki etmektedir (Aydın ve Manço, 2002). Örnek olarak Emirdağ kökenlilerin yoğun olarak bulunduğu Gent kentindeki Türkler, anadil olarak Türkçenin korunması, aile şirketleri, yalnızca Türklerin oluşturduğu ve Türklere yönelik örgütler, kafeler, dükkânlar ve camiler yoluyla genel anlamda kendilerine dönük ve kendi aralarında yaşadıkları bir dünya kurmuşlardır. Örgütlenmelerde gözlenen ve Türkiye'deki kökeni çok eskilere dayanan siyasal ayrımlaşmalar da Belçika'daki Türklerin Türkiye'nin bir yansıması olduğunu göstermektedir (Kanmaz, 2003).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Göçmen toplulukların göç ettikleri ülkelerde öncelikle kendileriyle aynı ülkeden ve aynı yöreden gelmiş insanlarla yakınlaşarak kümelendikleri görülmektedir. Söz konusu durumda kültürel benzerliklerin ve bunun yarattığı güven duygusunun rol oynadığı söylenebilir. Yöreciliğe dayalı kümelenmeler, göçmen toplulukların yaşam biçimlerini, kendilerine ve yerli halka ilişkin algılarını, oluşturdukları iletişim süreçlerini ve yaşadıkları topluma uyumlarını etkilemektedir. Dolayısıyla genelde Avrupa'daki Türklerin özelde ise Belçika'daki Türklerin uyum süreçlerinin ve göçmen bir topluluk olarak sahip oldukları toplumsal iletişim süreçlerinin yörecilik temelinde incelenmesi yararlı olacaktır.

Alanyazında Batı Avrupa ülkelerine yönelik yürütülen göç araştırmalarının daha çok Almanya odaklı olduğu, buna karşın Belçika'yı konu alan çalışmaların görece daha sınırlı kaldığı dikkat çekmektedir. Belçika'da küçük, kapalı ve özerk grupları saptamak Almanya gibi Türkiye'nin hemen her yerinden göç alan ve milyonlarla ifade edilen Türk nüfusuna sahip bir ülkeye göre daha net sonuç verebilecektir. Üç bölgeli parlamenter bir Krallık ve federal bir ülke olan Belçika'nın Hollandacanın konuşulduğu Flaman Bölgesi (nüfus yaklaşık 6 milyon) ile Fransızcanın konuşulduğu Valon Bölgesi (nüfus yaklaşık 3,4 milyon) ve iki dilli Brüksel Bölgesi (nüfus yaklaşık 1 milyon civarı) arasında kültürel ve toplumsal yapı bakımından benzerliklerin yanı sıra güçlü kültürel toplumsal farklılıklar sözkonusudur. Bu durum göçmenlere ilişkin politikalar konusunda da geçerlidir (Kaya ve Kentel, 2008: 23). Anılan nitelikleri nedeniyle, birçok bakımdan Avrupa ülkeleri arasında özgün nitelikler taşıyan, bütün farklılıkları ve benzerlikleriyle aynı coğrafyayı paylaşan Flaman ve Brüksel Bölgeleri bağlamında Belçika'da yaşayan birinci, ikinci ve üçüncü kuşak Türkiye kökenli göçmenlerin toplumsal iletişim süreçlerini nasıl yapılandırdıklarının ve toplumsal iletişim süreçleri açısından geldikleri coğrafi bölgelere göre farklılıkları ve yörecilik anlayışının etkilerinin neler olduğunun incelenmesi bu araştırmanın sorununu oluşturmaktadır.

1.2. Amaç

Belçika'daki Emirdağ ve Posof kökenli Türkler özelinde, Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan birinci, ikinci ve üçüncü kuşak Türklerin yörecilik bağlarının, onların toplumsal iletişim süreçlerine yansımaları; kendilerine, diğer göçmen topluluklarına ve ev sahibi topluma ilişkin algıları ile toplumsal iletişim süreçleri arasındaki ilişkinin

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ortaya çıkarılması araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu temel amaca ulaşmak için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1) Belçika'daki Emirdağ ve Posof kökenlilerin toplumsal iletişim yeterliklerine ilişkin algıları nasıldır ve onların bu algıları yöre, cinsiyet ve kuşaklara göre farklılık göstermekte midir?
2) Belçika'daki Emirdağ ve Posof kökenliler ev sahibi toplumsal iletişim süreçlerine hangi yollarla katılmaktadırlar; katılımları yöre, cinsiyet ve kuşaklara göre farklılık göstermekte midir?
3) Belçika'daki Emirdağ ve Posof kökenliler etnik toplumsal iletişim süreçlerine nasıl ve hangi biçimlerde katılmaktadırlar, katılımları yöre, cinsiyet ve kuşaklara göre farklılık göstermekte midir?
4) Yörecilik, kimlik algısı, kendilerine, birbirlerine, diğer göçmen gruplara ve ev sahibi topluma bakışları ve düşünceleri gibi çevresel etkenler Belçika'daki Emirdağ ve Posof kökenlilerin toplumsal iletişim süreçlerini nasıl etkilemektedir?
5) Belçika'daki Emirdağ ve Posof kökenlilerin toplumsal iletişim süreçleri ile uyum süreçleri arasındaki ilişki nasıldır?

1.3. Önem

Bu araştırmadan elde edilecek sonuçlar Belçika özelinde Türklerin kimlik, kültür ve toplumsal iletişim süreçlerine ilişkin güncel ve ayrıntılı veri kazandırarak alana katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda yurtdışındaki Türklerin eğitimi ile ilgili kişiler, hem Türkiye'deki hem de göç alan ülkelerdeki politikacılar, çalışmalarını bu yönde yapılandıran/yürüten araştırmacılar, medya sektöründe ve uluslararası ticaret sektöründe çalışanların araştırma sonuçlarından yararlanması beklenmektedir. Ayrıca çalışmanın, kimlik, kültür ve toplumsal iletişim süreçlerinin nitelikleri doğrultusunda uyum sorunlarının çözülmesine, yeni uyum ve eğitim politikalarının geliştirilmesine, medya ve uluslararası ticaret alanlarında farklı yaklaşımlar geliştirilmesine katkı sağlayacağı söylenebilir.

1.4. Sayıltılar

Yurtdışına göç süreci doğal olarak yeni dinamikler yaratır; göç eden bireyler kendi yöresinden gelenlere sempati duyarlar ve bir arada yaşama eğilimi gösterirler.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Göç eden bireylerin aynı yöreden insanlarla bir arada yaşama eğilimleri yörecilik algıları temelinde şekillenir.

Toplumsal iletişim süreçleri ile yörecilik algıları etkileşim içindedir.

1.5. Sınırlılıklar

Araştırma, Batı Avrupa ülkelerinden Belçika ile sınırlıdır. Belçika'nın Brüksel ve Flaman bölgesinde yaşayan Türklerin (Emirdağ ve Posof kökenli göçmenlerle) toplumsal iletişim süreçleriyle sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Birinci Kuşak Göçmen: Türkiye'de doğan, kültürlenme sürecini Türkiye'de yaşayan ve çeşitli nedenlerle (ekonomik, politik vb.) Türkiye'den Batı Avrupa ülkelerine göç eden bireyler.

İkinci Kuşak Göçmen: Ailesi Türkiye'den göç etmiş kendileri herhangi bir Batı Avrupa ülkesinde doğmuş ya da çok küçük yaşta bir Batı Avrupa ülkesine götürülerek kültürlenme sürecini orada yaşamış bireyler. Anciaux'a göre Belçika'ya misafir işçi olarak gelenlerin çocuklarıdır (1995: 98).

Üçüncü Kuşak Göçmen: Annesi, babası bir Batı Avrupa ülkesinde ikinci kuşak göçmen olan ve kendisi de herhangi bir Batı Avrupa ülkesinde doğup yetişen bireyler. Anciaux'a göre büyükbabası misafir işçi olan kişidir (1995: 99).

Toplumsal İletişim: Bir toplumun üyelerinin ortak maddi ve manevi etkinlikleri dolayısıyla aralarında oluşan bağlantıları, doğrudan ve dolaylı yollarla göreceli olarak toplumun bütününde gerçekleştirdikleri süreçlerin tümü (Zıllıoğlu, 2007: 82).

Yörecilik: Bireylerin gelmiş oldukları bölge, kent ya da yöreyi, kültürünü, insanlarını yüksek bir duygusal özdeşleşme ile yüceltmesi ve başka bölge ya da yörelerden gelenlerden ve onların kültürlerinden görece daha değerli görmesi.

Yörecilik bir bölgeye, o bölgenin kültürüne ve insanlarına yönelik iken daha sınırlı bir çerçevesi olan hemşehricilik aynı yerden gelen insanlara dönük bir yaklaşımdır. Bu yönüyle yörecilikten daha sınırlıdır.

Öteki: Birey, grup ya da toplumun kendisiyle aynı ya da özdeş görmediği ve bu nedenle benimsemediği muhatabı.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

2. Alanyazın Taraması

2.1. Göç Olgusunun Tanımı ve Kuramsal Temelleri

Bu bölümde göç kavramının tanımı yapılmış, göç türleri ve göçü açıklamak üzere geliştirilmiş kuramsal yaklaşımlar değerlendirilmiştir.

2.1.1. Göçün tanımı

Günümüzde dünya, uluslararası göç gibi nüfus hareketliliğinin ve iletişim teknolojisindeki hızlı gelişmelerin sonucu olarak Vertovec'in (2007a: 1025) deyimiyle "süper çeşitlilik" (super-diversity) durumunu yaşamaktadır. Ancak uluslararası göç ne geç 20. yüzyılın ne de sömürgecilik ve kapitalizm olarak ortaya çıkan "*modernite"*nin bir icadıdır. Göç erken dönemden bu yana insanlık tarihinin bir parçası olmuştur. İnsanlığın tarih sahnesinde ortaya çıkışından bu yana görülmekte olan göç hareketleri aynı zamanda insanlığın gelişiminin en önemli etkeni olagelmiştir (Manning, 2005:1-4).

Castles ve Miller'in deyimiyle nüfus hareketleri, demografik gelişme, iklim değişiklikleri, üretim ve ticaretin gelişimine yanıt olarak her zaman insanlık tarihinin bir parçası olmuştur. Önemli göç hareketleri kimi zaman bir ulus inşası sürecinin gereği olarak kimi zaman savaşların sonucu olarak tarih boyunca varlığından söz ettirmiştir (Haralambos, 1995: 659).

Sermayenin ulusaşırı akışı, küresel siyasal ve kültürel iç içe geçişler ile ulaşım alanındaki gelişmeler, seyahat, göç, sürgün ve yer değiştirmelerin diğer biçimlerini dünya çapında insanların ve değişik grupların ortak deneyimi haline getirmiştir (Shi, 2005: 55). Öyle ki bireylerin doğdukları toprakların dışında, yasal sınırların ötesine taşarak yaşayabilmesi artık günümüz koşullarında doğal ve oldukça meşru karşılanmaktadır. Bu meşruluk, ulusal, yasal, fiziki ve kültürel sınırların da doğal olarak yapaylaşmasına yol açmaktadır (Yağbasan, 2009: 114).

Bu nedenle olsa gerek, modern zamanların ürünü olan ulus devlet, kendi imgeleminde yarattığı keskin sınırlara sahip dünya için göçü ciddi bir sorun olarak görmüştür. Bu bağlamda göç, az ya da çok sayıda belirlenmiş nüfus hazneleri ve kaplarına göre bölümlenmiş ulus devletler dünyasının en önemli anomalilerinden birisi olarak tanımlanabilir (Favell, 2007: 275).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Göç süreçlerinin giderek artan yoğunlukta ön yargılar, yabancı düşmanlığı ve ayrımcılık gibi sorunlara koşut düşünülmesi de bu durumun sonucu olarak değerlendirilebilir.

1960'lardan başlayarak ABD, Latin Amerika ve Güney Asya ülkeleri gibi güney ülkelerinden göç alırken, Avrupa ülkelerine yönelik göç Afrika, Asya ve Doğu Avrupa ülkelerinden gelmiştir. 1970'lerden itibaren Yakın Doğu ülkeleri ile Japonya ve görece gelişmiş Güney Asya ülkeleri, diğer Güney Asya ülkeleri için cazip göç merkezlerine dönüşmüştür (Faist, 2000:27). Günümüzde göç dünya ölçeğinde 130 milyon insanı kapsayan bir olgudur. Örnek olarak ABD'deki her 5 çocuktan biri göçmen kökenlidir, aynı şekilde New York kentindeki öğrencilerin %48'i yine göçmen kökenlidir (Suárez-Orozco, Suárez-Orozco ve Qin-Hilliard, 2001:194), Yakın zamanda ise dört ABD'liden birisinin göçmen ya da göçmen çocuğu olacağı öngörülmektedir (Portes, Fernandez-Kelly ve Haller, 2009: 1101).

Weiner'a göre (1995), 1990'larda Avrupa'da göçmenlerin oranı %8'i aşmıştır. Avustralya'da göçmen kökenlilerin oranı %40 dolayındadır ve Japonya gibi çok katı göç yasalarına sahip ülkeler bile göçmen işçilere izin vermeye başlamış, Afrika, Asya ve Orta Doğu kaynaklı göçmen akışı birçok uzmanın küresel göç krizinden söz etmesine yol açmıştır (aktaran Brettell ve Hollifield, 2000:1). Göç süreçlerini doğuran çalkantılı ve çok hareketli nüfus yapısı, toplumların bütünü üzerinde ve özellikle göçün yoğunlaştığı şehir, bölge ya da ülkelerde çok yoğun ve derin etkilere sahiptir (Portes, Fernandez-Kelly ve Haller, 2009:1101). Bütün boyutlarıyla göç süreçlerinin çözümlenmesinin yapılması, yaşanılan sorunlara çözümler üretilebilmesi ve geleceğe dönük öngörülerde bulunulabilmesi için sosyal bilimler alanında oldukça yoğun çaba harcandığı gözlenmektedir. Çok boyutlu bir süreç olarak göç birçok disiplinin ilgi alanı olmuştur. Sürecin karmaşıklığı ve tek bir disiplinle açıklanamaz oluşu disiplinlerarası çalışmaları da doğal olarak beraberinde getirmiştir.

Boswell'in (2008:549-550) de ifade ettiği gibi göç alanında çalışan araştırmacıların disiplinlerarası araştırmalar yapması oldukça yaygın bir eğilimdir. Örnek olarak göç araştırmalarında, sosyoloji ile siyasal bilimler, coğrafya ve antropoloji arasında oldukça dikkat çekici düzeyde bir etkileşim vardır. Farklı disiplinlerin belirli boyutlardaki derinlemesine yaklaşımlarının bir arada değerlendirilmesi ve farklı disiplinlerden nicel ve nitel farklı araştırma yöntemlerinin birlikte kullanılması,

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

disiplinlerarası çalışmalar için oldukça geniş ve verimli bir zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda, sosyoloji, ekonomiden "insan sermayesi", coğrafyadan "ulusaşırı alanlar" gibi kavramsallarını ödünç alırken, ekonomi de sosyolojiden kurumlar ve ağları, siyaset biliminden ise sistemler ve yapılar gibi kavramsalları ödünç almıştır.

Özellikle sosyal bilimlerde birçok olgunun kavramsallaştırılmasında ve tanımlanmasında olduğu gibi göç olgusunun kavramsallaştırılması konusunda da gerçek anlamda bir uzlaşı yoktur. Göç her şeyden önce yaşanılan ortama ilişkin bir değişimi ifade etmektedir. Kavramın etimolojik kökeni de bu özelliği yansıtmaktadır. Göç, Eski Türkçe'deki haliyle "*köç"* taşınma anlamına gelmektedir (Nişanyan, 2007). Azerbaycan Türkçesi'nde ise göçmenin karşılığı olarak "gelme", "köçkün", "kaçkın" ve "muhacir" kullanılmaktadır. Bütün bu adlandırmalar göçün, bir yerden bir yere gitme, yabancı bir ortama yeni katılma, zorunlu olarak bir yeri terketme gibi değişik boyutlarını ifade ediyor görünmektedir. İngilizcedeki "*migration"* kelimesi de Latince, ''birisinin yaşadığı ikametgâhını, konutunu değiştirmesi'' anlamına gelen "migrate" den gelmektedir. Kavramsal olarak tanımlanacak olursa göç, uzun süreli yaşamak ya da bütünüyle yerleşmek amacıyla başka bir yere taşınmayı ifade eder. Göç süreci, coğrafi, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir (Faist, 2003: 41-42; Yalçın, 2004: 13). Göç, doğum ve ölüm gibi kişisel nüfus hareketlerinin aksine tekrarlanabilir niteliktedir, bireyler, çok defalar, farklı zaman süreleri için ve farklı ülke-toprakları, bölgeleri kapsayacak biçimde göç edebilirler. Yapılan diğer birçok tanımlar göçün özel biçimlerini ve niteliklerini kapsayamamaktadır (Faist, 2000: 18). Bu anlamda göç öz olarak, bireyin ya da bir topluluğun bir kültürel alandan diğerine görece kalıcı biçimde yerleşmesini ifade eder (Joshi, 1999: 2).

Değişkenlik ve açıklık çağı olarak görülen 21. yüzyılda teknoloji ve iletişim alanında meydana gelen gelişmeler bireylerin sınırlar ötesi düşünmesini ve sınırları aşmasını normal hale getirmiştir. Eğitim ve araştırma, mesleki ilerleme, evlilik, emeklilik ya da yaşam tarzı gibi gerekçelerle hareketlilik giderek artmaktadır. Göçe ilişkin eski düşünceler artık göç sürecinin gerçekliğine tam olarak uygun değildir. Bu bağlamda, 19. ve 20. yüzyılın özellikleri doğrultusunda bir ulus devletten diğerine kalıcı ya da uzun süreli hareketler için kullanılan göç-migration kavramının yerine hareketlilik-mobility önerilmektedir (Castles, 2009).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Göçün etkileri olumlu ya da olumsuz olmak zorunda değildir ve yerel olarak çeşitlenerek farklılaşabilir (Gabbarot ve Clarke, 2010: 189). Göç süreci bütün taraflar için önemli etkilere sahiptir ve önemli sonuçlar doğurur. Göçler demografik, ekonomik, toplumsal yapıları değiştirir ve ulusal kimliğin sıklıkla sorgulanmasına yol açan yeni bir kültürel farklılığı beraberinde getirir. Kaynak ve hedef bölgeleri birleştiren ve her ikisinde de belirgin değişimleri beraberinde getiren göç ağları oluşur (Castles ve Miller, 2008: 7). Bireylerin ya da grupların sosyal sistemlerin içinde ya da arasındaki fiziksel hareketleri olarak göç, toplumların nüfus yapılarını derinden etkiler ve bu nedenle ırk, etnisite ve sınıf ilişkilerinde çok önemli bir rol oynar (Johnson, 2000: 194). Göç süreci iki kültürel evrenle (anavatan ve göç edilen ülke) oldukça güçlü bağları olan göçmenler ortaya çıkarır. Bu göçmenler aynı zamanda her iki ülke-kültür için iletim aracı ve ara yüzey görevi görebilirler (Maalouf, 2009: 178).

Toplumsal değişimin yol açtığı ortaklaşa bir eylem niteliğinde olan göç hem göç alan hem de göç veren ülkedeki yaşayan bütün bir toplumu çeşitli düzeylerde etkiler. Göç sürecinin uzaması azınlıkların oluşmasına yol açar. Göç alan ülkeler göç yoluyla etnik olarak farklılaşmış bir toplum inşa etmeyi düşünmeseler de emek piyasasının gerektirdiği politikalar- toplumsal ilişkiler, kamu politikaları, ulusal kimlik ve uluslararası ilişkilere dönük uzak sonuçların da etkisiyle-çoğunlukla etnik azınlıkların oluşmasına neden olur. Göç ve yerleşme, göç eden bireyin geriye kalan yaşamını kuşatabilecek hatta sonraki kuşakları da etkileyecek oldukça uzun soluklu bir süreçtir. Göç olgusu ölümü de aşabilir, bazı göçmen grupların üyelerinin cenazelerini kendi topraklarına defnetmeleri için geri döndükleri bilinmektedir (Tribalat, 1995 aktaran Castles ve Miller, 2008: 29).

Toplumsal yapıda önemli etkiler oluşturan göç süreci tarih boyunca görülmüş olmakla birlikte niteliksel olarak çeşitli dönüşümler geçirmiştir. Günümüzde gelişmiş taşımacılık olanakları ile basılı ve elektronik medyanın yayılmasıyla kolaylaşan küresel kültürel değiş tokuş göçü teşvik etmektedir. Göç hareketleri son elli yılda artan bir yoğunlukta bütün dünyayı etkisi altına almış, değişik etkenlere dayanan, ulus kavramını sorgulayan, demografik açıdan da milyonlarca insanı kapsayan bir süreçtir (Abadan-Unat, 2002: 3). Özellikle 1980'lerin ortalarından itibaren uluslararası göçün önemi ve hacmi artmıştır (Castles ve Miller, 2008: 7). Waki'nin (2004) belirttiği gibi göç, diğer bütün demografik olgulardan-olaylardan daha karmaşık ve çokyüzlüdür-çok yönlüdür.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Göç olgusunun uluslararası ekonomide önemli bir etken olarak görülmesiyle birlikte göçe ilişkin araştırma ve çalışmalar özellikle 1990'larda büyük artış göstermiştir (Coşkun ve Türkyılmaz, 2009: 366).

Castles ve Miller uluslararası göçü İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrası olarak iki farklı temelde tanımlamışlardır. 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar göç, Avrupa'dan sömürgelere göçe yol açan, doğrudan ya da dolaylı olarak kolonyalizmle ilişkilidir (Haralambos ve Holborn, 1995: 659).

Göç hareketlerinin tarihsel gelişimine ilişkin yaşanan dönüşümler dikkate alındığında modern göç hareketleri dört ana döneme ayrılabilir (Massey, 2003: 1-3; Pellegrino vd.,1998: 1).

a) Ticari Dönem (Merkantil Periyod): 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar olan dönemdeki kolonizasyon ve ticari kapitalizm tarafından biçimlendirilen bir göç süreci söz konusudur. Bu dönemdeki ekonomik gelişme ve kolonileştirme sürecinin ürünü olarak Avrupa dışına doğru ziraatçı yerleşimcileri, yöneticileri ve zanaatkârları, girişimcileri ve daha az sayıda hüküm giymiş suçluları kapsayan bir göçmen akışı olmuştur. Yine bu dönemde kolonilerde gereksinim duyulan büyük sayıdaki ucuz işgücünü karşılamak üzere yoğun biçimde köleleştirmenin de uygulanmasıyla özellikle Afrika'dan diğer koloni bölgelerine zorunlu göç akışları görülmüştür.

b) Endüstriyel Dönem: 19. yüzyıl başlarından 1920'lere kadar olan süreçte Avrupa'daki ekonomik gelişmeyle birlikte endüstrileşmenin Yeni Dünya'daki eski kolonilere yayılması Avrupa'dan yoğun göçlerin olmasına yol açmıştır. Bu dönemde yaklaşık 48 milyon göçmen Avrupa'dan söz konusu ülkelere göç etmiştir. Bu dönemin başlangıç aşamasında Avrupa nüfusunun %12'si kıtayı terk etmiştir. Söz konusu durum bu ülkelerdeki ekonomik gelişmenin eksikliğinden kaynaklanmamaktadır. Örnek olarak dönemin en gelişmiş ülkesi olan Britanya 1900'deki nüfusunun %41'i oranında göç vermiştir. Bu dönemde göç Avrupa'nın sosyo-ekonomik dönüşümünde önemli rol oynamıştır

c) Sınırlı Göç Dönemi: 1920'lerden 1960'lara kadar süren dönemde Birinci Dünya Savaşı'nın etkisi ve göç alan ülkelerin göçmen alımına sınırlama getiren düzenlemeleri Avrupa kaynaklı büyük ölçekli göçleri sekteye uğratmış, yoğun göçmen akışının durduğu gözlenmiştir. Özellikle 1929'daki Büyük Bunalım da uluslararası göç hareketlerini durdurmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ise ekonomik özellikli

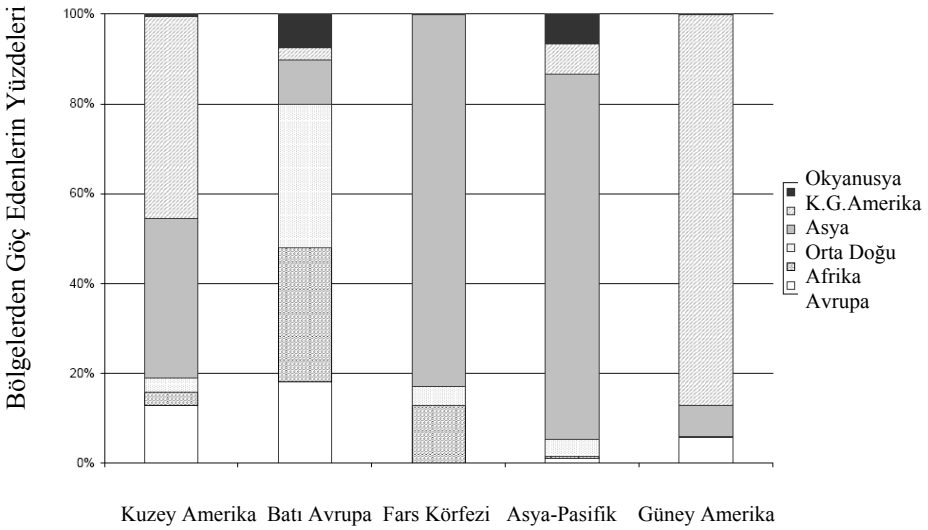
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

olmayan sınırlı göç hareketleri gözlenmiştir. Otarşik ve şovenist yaklaşımların etkili olduğu bu dönemlerde sermaye, mal ve işgücünün uluslararası dolaşımı büyük ölçüde azalmıştır.

d) Post-Endüstriyel Dönem: 1960'larda başlayan bu dönemde göç hareketleri geçmişte olduğundan köklü biçimde farklı bir nitelik sergilemiştir. Göç hareketleri Avrupa'dan dışarıya doğru olma özelliğini dramatik biçimde kaybetmiş, Avrupa'ya yoğun göç akışı başlamıştır. Söz konusu hareket "Batı Avrupa Ülkelerine Yönelik Türk İş Gücü Göçü" başlığı altında kapsamlı biçimde ele alınmıştır.

Günümüzde dünyada yaşanan köklü ve hızlı değişimler ile dönüşümler göç sistemlerini de etkilemekte ve biçimlendirmektedir. Bu nedenle göçe ilişkin çalışmalarda göç sistemlerinin gelişimi ve kompozisyonunun da dikkate alınması önem taşımaktadır. Günümüzde yaşanmakta olan göç sistemleri incelendiğinde (Çizelge 1) Kuzey Amerika ve Avrupa'nın farklı bölgeler açısından bir çekim merkezi olduğu, diğer bölgelerdeki göç hareketlerinin de göç alma özellikleri bakımından farklılıklar taşıdığı görülmektedir. Buradan hareketle Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'nın günümüz göç hareketlerine yön veren merkezler olduğu söylenebilir. Çizelge 1'de de görüleceği üzere Kuzey Amerika ve Batı Avrupa diğer göç sistemlerinden farklı olarak dünyanın hemen hemen bütün bölgelerinden göç almaktadır.

Çizelge 1. Günümüz Göç Sistemlerindeki Göç Kompozisyonları

Kaynak: Massey, 2003.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 1'de görüldüğü gibi, diğer bölgeler ise ağırlıklı olarak komşu bölgelerden ve ülkelerden göç almaktadırlar. Göç hareketlerinin tarihsel olarak sınıflandırılmasına yönelik olarak Avrupa merkezli yaklaşımlarda post-endüstriyel olarak adlandırılan ve dramatik biçimde Avrupa'ya yönelen göçü tanımlayan dönemin devamı olmaktan çok göç hareketlerinde yeni dönüşümlerin yaşandığı söylenebilir. Günümüzde göç hareketleri açısından Batı Avrupa çekim merkezi olmaya devam etse de göç, büyük ölçüde küreselleşmiş niteliktedir.

Göçe yol açan etkenlerle göç veren ve göç alan ülkelerin özellikleri sosyal dönüşüm perspektifinden değerlendirildiğinde küresel göçün ardında yatan ve birbiriyle ilişkili olan güçler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Castles, 2009):

a) Göçün küresel etkenleri: Yeni ulaşım ve iletişim teknolojileri, küresel medya projesi - batılı yaşam tarzı -, göç hareketlerini kolaylaştıran göç ağları, ulusaşırı toplulukların gelişmesi büyümesi artması.
b) Göç veren ülkeler: Tarım devrimi, çevre değişiklikleri, köyden kente göç, kentlerdeki işsizlik, toplumsal güvensizlik, şiddet ve insan haklarının ihlali.
c) Hedef ülkeler: Endüstriyel yeniden yapılanma, eski endüstrilerin azalması, yeni hizmet sektörleri, doğurganlığın azalması, nüfusun yaşlanması, yüksek ve düşük nitelikli işgücüne ilişkin yeni talepler

2.1.2. Göç türleri

Günümüzde 185 milyon insan doğdukları ülkelerin dışında yaşamaktadır. İnsanlar savaş, daha iyi ekonomik fırsatlar, siyasal çatışmalar ya da işgücü fazlası gibi çok çeşitli nedenlerle göç etmektedirler (Jandt, 2010: 295). Göç farklı biçimlerde gerçekleşmektedir. Göçmenlerin kimi politik ya da dini nedenlerle göç ederken kimi de ekonomik kazanç amacıyla göç etmektedir (Suárez-Orozco, Suárez-Orozco ve Qin-Hilliard, 2001: 194). Bireyler kol gücü ile çalışan işçi, yüksek donanımlı uzman, girişimci ya da önceki göçmenlerin aile bireyleri olarak göç etmektedirler (Castles & Miller, 2008: 7). Ekonomik sıkıntılar nedeniyle bir ailenin göç etmesi, uluslararası bir spor yıldızının daha az vergi vermek için başka bir ülkede yaşamaya başlaması, yabancı biriyle evlenerek göç eden birisi, işgalci bir ordudan kaçan insanlar gibi bütün

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

göçmenler çok farklı koşullarda bulunurlar ve farklı güdülerle hareket ederler. Ülkeler de çok farklı nedenlerle göçmenleri kabul ederler (Meilaender, 2001: 9).

Göçün amaçları ve gerçekleşme biçimlerindeki farklılıklar değişik göçmen türleri ortaya çıkarmaktadır. Örnek olarak, turistler bir ülkeyi kısa bir süre için rahatlama ve kendini aydınlatma gibi amaçlarla için ziyaret eden kişilerdir. Konuklar-geçici misafirler, bir ülkede sınırlı bir sürede, 6 aydan 5 yıla kadar eğitim gibi özel bir amaç için yaşayan göçmenlerdir. Sürgün (expatriate) ise belirlenmemiş bir süre için bir ülkede yaşayan ve o ülkenin vatandaşı olmayanları tanımlamaktadır. Gerçekte birçok kişinin göçmen olarak etiketlendirdiği insanlar, yaşadıkları toplumun tam bir üyesine dönüşmeyecek, çalışmayı hedefleyen geçici misafirler "sojourneler" ve "expatriate"lerdir. Turistler ve sojourneler geri dönmeyi ümit eden kimselerdir. Göçmenlerin ise çoğunluğu yeni toplumun üyesi olmayı ve kalıcı olmayı istemektedirler (Jandt, 2010: 291).

Alanyazında göç türlerine ilişkin farklı bakış açılardan kaynaklanan çok çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. En genel anlamıyla göç türleri zorunlu ve isteğe bağlı olarak sınıflandırılabilir (Meilaender, 2001: 10). Hillman da (1994) niteliklerine göre göçü, iç-dış göç, gönüllü-zorunlu göç, geçici-kalıcı göç olarak sınıflandırmıştır (aktaran Durugönül, 1996: 95). Petersen ise (1958) genel anlamda göçün dört biçimini, ilkel, zoraki, serbest ve kitlesel olarak sınıflandırmıştır. İlkel göç doğa koşulları karşısında zayıf düşen insanların yaşayabilmek için başka bölgelere doğru olan göçünü ifade ederken, zoraki göç devlet ya da gücü devlete denk sayılabilecek kurumların zorlamasıyla olan göçü ifade eder. Göç edenin kararına bağlı ve genellikle küçük ölçekli göçler serbest göçü oluştururken, kitlesel göçte giderek artan yoğunlukta ve ortaklaşa bir göç tavrı vardır, bir bölge ya da ülkeden bir başkasına çok sayıda insanın göç etmesini tanımlar (Josi,1999: 6-8). Fiziki zorlanmanın varlığı temel bir unsurdur. Sınır dışı edilme, ihraç, sürgün, kölelikle bağlantılı yer değiştirmeler tartışmasız olarak zorunlu göç kapsamındadır. Ayrıca ikinci bir kategori olarak etnik, kültürel azınlıklara ulus-devletler tarafından destekli ya da göz yumulmuş şiddet nedeniyle ortaya çıkan yarı-gönüllü göçler söz konusudur. Petersen (1958) "impelled-tahrik edilmiş" göç diye adlandırdığı orta kategoriyi tanımlamıştır. Burada göçmenlerin göç edip etmeme konusunda hala bir söz ve karar gücünü ellerinde bulundurdukları durum söz

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

konusudur. Zorunlu göçte ise bu karar gücü yoktur. Ancak bu ayrım bir iki türe ayrılmadan çok derecelenmeyi ifade eder. Göç kararına cesaretlendiren koşullar bağlamında göçmenin bütünüyle özgür iradesi ve tercihiyle oluşan gönüllü göç ve göçmenin göç etmediği takdirde ölümle karşı karşıya kalabileceği bütünüyle zorunlu göç arasında bir derecelendirme bulunur. Tercih yapma özgürlüğünün düzeyi söz konusudur (Faist, 2000: 23-24). Farklı göç sınıflandırmalarını bütüncül bir yapıda ifade eden Adler ve Gielen (2003: 30) sosyolojik temelde göçün türleri ve bu türleri biçimlendiren ölçütler Çizelge 2'deki gibi ifade edilebilir.

Çizelge 2. Ölçütlerine Göre Göç Türleri

Bir Toplum İçindeki Coğrafi Uzaklık	Bölgeler arası, eyaletler arası, ülkeler arası, kıtalar arası
Uzamsal Ardışıklık	Doğrudan göç, aracı evrelerle göç
Yerleşim Birimi Özeliği	Kırsal, kentsel, endüstriyel
Zaman Etkeni, Kalma Süresi	Periyodik, mevsimsel, geçici, kalıcı
Göçe Neden Olan Motivasyon	Gönüllü/gönülsüz, organize/düzensiz, gereksinimler ve baskılar
Örgütsel Düzeyler	Bireyler, aile, grup ya da bütün bir etnik grup ya da ulus
Sosyo-Biyografik Özellikler	Cinsiyet, yaş, aile statüsü, din, etnisite, eğitim, meslek, entelektüel ve mesleki nitelik
Göç Alan Toplumun Özellikleri	Yeni ya da geleneksel göç ülkesi, etnik homojenlik ya da karmaşıklık, nüfus yoğunluğu, işsizlik oranları, milli gelir vb.

Kaynak: Adler ve Gielen, 2003

Genel olarak göç türleri sınıflandırma ölçütleri ve bu ölçütlere dayalı olarak göç türleri şöyle sıralanabilir (Faist, 2000: 22):

a) Neden: Gönüllü-gönülsüz,
b) Bölge: İç-uluslararası,
c) Zaman: Kalıcı-geçici,
d) Göçmen Sayısı: Bireysel, grup, kitlesel göç,
e) Yasal Statü: Yasal-yasa dışı.

Söz konusu göç türlerine ilişkin tanımlamalar göç türlerinin farklılıklarını daha iyi ortaya koyabilecektir;

Zorunlu Göç ve İsteğe Bağlı Göç: Sosyal yapıların zorlamasıyla oluşan göçlerdir. Nazi dönemindeki Almanya'da Yahudilere yönelik başlangıçta özendirme

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

sonra da kesin zorlama nedeniyle yapılan göç buna bir örnektir (Yalçın, 2004: 14). İsteğe Bağlı Göç ise bireylerin kendi kararlarıyla gönüllü olarak yaptıkları göçü ifade eder.

İç Göç ve Dış Göç: İç göç bir ülke içindeki hareketliliği anlatırken dış göç farklı bir ülkeye göçü ifade eder (Ünver,1972'den aktaran Gönüllü, 1996: 95). Bu çalışmanın da konusunu oluşturan dış göç alanyazında uluslararası/ulusaşırı göç olarak da adlandırılmaktadır. Uluslararası göç, daha iyi yaşam olanakları arayan bireylerin farklı bir yere göç etme kararı vermesi, doğduğu yer ile köklerini koparması ve gittiği ülkeye kısa sürede asimile olması gibi basit bir bireysel eyleme indirgenemez çok daha çarpıcı dinamikleri içerir.

Geçici, Kalıcı ve Pedal (Sarkaç) Göç: Geçici göç belirli bir süre için yapılan ve sürenin bitiminde sonlandırılan göçlerdir. Kalıcı göç ise göç edilen yerde geri dönmemek üzere yerleşimle sonuçlanan göçleri tanımlar. Pedal ya da sarkaç göç ise bireylerin göç etmelerine karşın sürekli olarak zamanlarının belirli bölümlerini kaynak ülkede belirli bölümlerini de göç ettiği ülkede geçirmeleri durumunu ifade eder.

Zincirleme Göç: Alanyazında önemli bir yeri olan ve bu çalışmanın da amaçları bakımından önem taşıyan zincirleme göç (chain immigration) dış göç sürecinin zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Uluslararası işgücü akışı bir defa başladığında, göçmenlerle orijin ülkeleri arasında ağlar oluşur, bu ağlar göçmenin kalıcılığına dönük işlev görür ve göçün sürekliliğini sağlar. Zincirleme göç, herhangi bir bölgeye ya da ülkeye gelen öncü göçmenlerin beraberlerinde aile bağları, evlilik ya da diğer nedenler ile memleketlerinden yeni göçmenler çekmeleri sürecini ifade eder (Yılmaz, 2001:143; Castles, 2007: 35).

2.1.3. Göç kuramları

Göç süreci göçe etki eden birçok etmenin etkileşimiyle oluşmaktadır. Göç süreci var oluşun hemen her boyutunu etkileyen dinamik bir süreç olduğu için göç sürecini açıklamaya dönük olarak, sosyoloji, tarih, siyasal bilimler, ekonomi, coğrafya, demografi, psikoloji ve hukuk gibi alanları kapsayan disiplinler arası nitelikte (Castles & Miller, 2008: 30) farklı kuramsal yaklaşımlar geliştirilmiştir. Göç kuramları, göçün

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

nedenleri, bireysel ve çevresel etkenleri, sürecin işleyişine ilişkin özellikleri vb. dikkate alarak farklı bakış açıları geliştirir. Bakış açısı, geliştirilen kuramın niteliğini de belirler.

Daha İ.Ö. 6. yüzyılda Çinlilerin ilgisini çeken nüfus hareketleri konusu günümüze dek devlet kuramlarının temel unsuru olagelmiştir. Göç olgusuna ilişkin bilimsel tartışmalar ise 19. yüzyılda görülmeye başlanmıştır. İlk olarak, Ravenstein 1885-1889 yılları arasında İngiltere'deki iç göç istatistiklerine dayanarak göç olgusunu bilimsel temelde açıklamaya çalışmıştır. Ravenstein, göç hareketlerinin büyük çoğunluğunun kısa mesafelere yönelik olduğunu, uzak mesafeli göçlerin ise daha çok ticaretin ve sanayinin yoğunlaştığı merkezlere doğru gerçekleştiğini öne sürerek göç hareketlerinin nedeninin genelde ekonomik olduğunu öne sürmüştür (Abadan-Unat, 2002: 5).

Alanyazında göçe ilişkin kuramlar bakış açılarının ölçeği bakımından üç temel sınıfa ayrılabilir; Makro, Mezzo ve Mikro kuramlar. Makro kuramlar itici ve çekici etkenler bağlamında göçün yapısal özelliklerine ve nedenlerine odaklanır. Mezzo Kuramlar makro etkenlerin önemini kabul etmekle birlikte sistem ve ilişki ağlarına odaklanarak göçü açıklamaya çalışır. Mikro kuramlar ise göçe ilişkin bireysel karar verme sürecine ve bu kararı etkileyen sosyo-ekonomik ya da psikolojik etkenlere odaklanarak göçü açıklamaya çalışır (Boswell, 2002: 4). Bir grup araştırmacıya göre göç kuramlarının sınıflandırılması şöyledir; neoklasik ekonomiler, emek göçünün yeni ekonomileri, bölünmüş emek piyasası, dünya sistemler kuramları, sosyal sermaye kuramı, birikmiş nedenler (Massey, 2003: 11). Göç analizleri mikro, mezzo ve makro olmak üzere üç düzeyde ele alınmaktadır (Faist, 2000: 31-34);

1) Mikro-bireysel düzey: Potansiyel göçmenin özgürlük ya da otonomisi düzeyi. Göç etme ya da etmeme konusunda karar verme gücüne ve serbestîsine sahip olma düzeyi.

2) Mezzo düzey: Göç edenler ve gruplar arasındaki sembolik bağlar ve ilişkilerin doğasındaki kaynaklar. Sosyal bağların yapısı, gücü, yoğunluğu ve öte yandan içeriklerine atıf yapılır. Kaynak ülke ve hedef alanlardaki ağlar ve birimlerle birlikte göçmenlerin ve kalanların, arasındaki sosyal ve sembolik bağlar ve ilgili ortak aktörlerin (uluslar, etnik gruplar, dini gruplar, ev-aile, akraba sülale grupları) arasındaki ilişkiler bu boyutta gözetilir. Ayrıca bu bağların doğasında yer alan ve işbirliğini kolaylaştıran sosyal sermayeyi dikkate alır

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

3) Makro düzey: Ulus devletler düzeyindeki sosyal politik ekonomik yapılar, kaynak ülke ve hedef ülke ve dünya sistemi. Bu düzeyde analizler ulusaşırı yapılara ve ulus devletler arasındaki ilişkilere odaklanır.

Göç kuramlarının çoğu göçün nedenlerine odaklanmışlardır. Göçün nedenlerine ilişkin yaklaşımların sınıflandırılması kapsayıcı bir göç kuramının oluşumu için önemli bir gerekliliktir. Göçün nedenlerine ilişkin dört farklı sınıflandırma yapılabilir (Boswell, 2002: 4-5);

1) Köken nedenler: Göç ya da zorunlu yer değiştirme için ön koşulları sağlayan yapıların kökenindeki sistemik ya da yapısal nedenleri ifade eder. Yıkıcı sosyal parçalanmalar, ekonomik koşulların çok kötü olması vb.
2) Yakın nedenler: Yerel yerleşim ortamlarının yok olması, bireysel işkence, savaş vb. çatışmaların sonuçlarını kapsar.
3) Fırsat koşulları: Gerçekleşen seyahati kolaylaştıran etkenler, kaynaklar, yasal düzenlemeler, sınır kontrolleri vb. etkenler.
4) Destekleyici nedenler: Zincirleme göçü özendiren nedenlerdir. Göç ağları kapsamdaki etkenler olarak değerlendirilirler.

Massey ve diğerleri (1993) ise, göçü açıklamak üzere geliştirilen kuramları, göçün başlangıcını açıklamaya çalışan kuramlar ve göçün sürekliliği-kalıcılığına yönelik kuramlar olarak iki temel grupta incelemişlerdir. Bu kuramlara doğrudan göçü açıklamaya çalışmayan ancak göçmenlerle yakından ilgili ve göçle dolaylı olarak ilgili olan bazı yaklaşımlar da (Yalçın, 2004) eklemlendiğinde göçe ilişkin kuramsal çabalar aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir;

Göçün Başlangıcını Açıklayan Kuramlar: Makro ve Mikro Neoklasik Ekonomi Kuramı, Yeni Ekonomi Kuramı, İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı, Dünya Sistemler Kuramı, Tarihsel-Yapısalcı Yaklaşım, İtme-Çekme Kuramı, Kesişen Fırsatlar Kuramı

Göçün Sürekliliği ve Kalıcılığını Açıklayan Kuramlar: Ağ Kuramı, Kurumsal Kuram, Göç Sistemleri Kuramı, Ulusaşırı Kuram

Göç Süreciyle İlişkili Diğer Kuramlar: Asimilasyon, Çokkültürlülük, Etnisite Kuramları

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

2.1.3.1. *Göçün başlangıcını açıklayan kuramlar*

Bu bölümde göçün ortaya çıkışını, göç sürecinin başlayışına etki eden nedenleri açıklamaya çalışan kuramlara yer verilmiştir.

a) Neoklasik Ekonomi Yaklaşımı: Göçün, geliri en yüksek düzeye çıkarmak amacıyla bireysel kararla oluşan bir süreç olarak düşünülmesi ve gelir konusundaki farklılıkların göçün belirleyicisi olduğu düşüncesi bu yaklaşımın temel niteliğidir (Massey vd. 1993: 434; Romero ve Margolis, 2005: 257). Neoklasik yaklaşım göç üzerine ilk sistematik kuramsal çabayı da kapsamaktadır. 19. yüzyılda göçün istatistiksel kurallarını ilk olarak formüle eden Ravenstein'dir (Castles ve Miller, 2008: 31). Ravenstein'in 1885 yılında yayınlanan "Göç Kanunları" adlı kitabı göç konusundaki ilk bilimsel çalışmadır (Yalçın, 2004: 22). İngiltere'deki iç göç istatistiklerine dayanarak göç hareketlerinin büyük çoğunluğunun kısa mesafelere yönelik olduğunu, uzak mesafeli göçlerin ise daha çok ticaretin ve sanayinin yoğunlaştığı merkezlere doğru gerçekleştiği savını ortaya koyan Ravenstein'e göre göçmenler köyden kente göçte olduğu gibi, düşük olanakların olduğu yerlerden daha çok olanağın bulunduğu yerlere göç etmektedirler ve göçün başlıca nedeni durumunu maddi açıdan düzeltme isteğidir (Josi, 1999: 24 vd.; Abadan-Unat, 2002: 5). Neoklasik yaklaşımın içerisinde makro ve mikro olmak üzere iki farklı kuramsal açıklama bulunmaktadır.

Neoklasik Yaklaşımdaki Makro Kuram: Makro modellerin en basit ve en güçlüsü uzaklık ve hareket eğilimi arasındaki ilişkiye odaklanan Ravenstein'ın (1885,1889) çekim yaklaşımıdır (Faist, 2000: 47). Makro kurama göre göç, gelir, işgücü arz ve talebine ilişkin coğrafi farklılıkların bir sonucudur. Buna göre düşük ücretlerin olduğu bir ülkedeki işgücü yüksek gelirin olduğu başka bir ülkeye göç eder ve işgücü arzındaki azalma da ücretlerin artmasına yol açar (Masey vd., 1993; Gold, 2005: 257). Makro kuram, dünyadaki arz talep dengesine odaklanır. Neoklasik Ekonominin Makro Kuramının temel varsayımlarına göre uluslararası işgücü hareketi ülkeler arasındaki ücret farklılığından doğar ve göçün nedeni ekonomiktir. Göç hareketlerinin ancak işgücü piyasalarının göç veren ve göç alan ülkeler tarafından denetlenmesi ile önlenebileceğini öne sürmektedir (Abadan-Unat, 2002: 5-7).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Neoklasik Yaklaşımdaki Mikro Kuram: Mikro kuram ise aile bağlamında ekonomik yetersizlikler nedeniyle bireylerin daha çok gelir elde etme amacına dönük olarak göç kararı almasına odaklanır (Gibney ve Hansen, 2005: 513). Bu çerçevede daha yüksek gelir elde ederek geri dönmeyi amaçlayan bireylerin karar ve tercihlerinin göç sürecini ürettiğini öne sürer (Gold, 2005: 258). Bireyler daha yüksek kazanç elde edilebilecek bir işe dönük rasyonel düşünerek bir hesaplama yapar ve göç kararı alırlar. Rasyonel düşünce sistemlerini kullanarak fayda/zarar hesaplaması yapan bireyler göç kararını verirler. Göç kararı alan bireyler hedeflenen yüksek kazancı elde etmek için yolculuk ve taşınma giderleri, dil öğrenme ve uyumdan kaynaklanan psikolojik sorunlar gibi yatırımlar yapmaktadırlar dahası yasal olmayan yollardan göç edenler sınır dışı edilme olasılığını da bu hesaplama ve yatırım sürecine katmaktadırlar (Abadan-Unat, 2002: 7). Mikro kurama göre ülkeler arasındaki göç akımları bu tür bireysel kararların toplamından ibarettir (Massey vd. ,1993:434).

Ekonomik Maliyet-Fayda Modeli: Bu modelin en basit biçiminde potansiyel göçmen eğer göçten elde edeceği maddi yarar, göç etmenin maddi maliyetinden fazla ise göç etme kararı alır (Faist, 2000: 35).

Değer Beklentisi ve Bireysel Yapısalcılık Modeli: En az iki tercih arasında seçim söz konusudur ve insanlar bir seçeneğin sonucuna ilişkin algılanan değeri büyük olanı seçmeye eğilimlidirler. Bu bakış açısına göre göçmen yalnızca bir işçi, bir aile ya da sülale mensubu değil bir seçmen, bir etnik, dilsel, dini, siyasal bir grup üyesi, zulüm gören bir azınlık mensubu ya da sanata spora adanmış birisi olabilir (Faist, 2000: 36-37).

b) Yeni Ekonomi Kuramları: Bu kuram, Neoklasik yaklaşımın savlarını benimsemekle birlikte bireyden çok aileye odaklanmaktadır. Kurama göre göç, gelire ilişkin olumsuzlukları azaltmak ve gelir sorunları aşmak için ailece alınan bir karardır (Massey vd.,1993: 436). Göç kararının aile tarafından alınması, ücret farklılığının tek göç etkeni olmayışı kuramın temel düşüncelerindendir (Abadan-Unat, 2002: 9).

Sosyal Tercih, Yeni Göç Ekonomisi: Bu yaklaşım göç kararının aile, ev halkı ve kimi zaman bütün bir topluluk gibi sosyal birimlerce alınışını hesaba katar. Ev halkının algılanmış çıkarları için geçerli kaynakları kullanmalarına odaklanılır (Faist, 2000: 39).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Yere Bağlı Değerlendirmeler: Göç kararı alındığında hangi kaynakların göçle birlikte taşınabileceği ve kullanılabileceği sorusu ortaya çıkar. Sınırlara bağlı engellemeler söz konusudur. Yere bağlı sermaye kavramıyla bunlar tanımlanabilir. Yetişkin eğitimli avukat, doktor vb. göç ettikleri ülkede bu işlerini yapmak için resmi izinle akredite olamayabilirler (Faist, 2000: 42).

Stres Eşiği Modeli: Birey bulunduğu yerin getirilerini, maliyet ve yararlarını değerlendirir. Alternatifleri gözden geçirir bunun sonucunda yerini değiştirme ya da bulunduğu yerdeki koşulları geliştirme yolunu tercih eder (Faist, 2000: 43).

Göreli Yoksunluk ve Göreli Engellenme-Hayal Kırıklığı: Birey herhangi bir şeye sahip olmadığında onun yoksunluğunu çeker, kendini de kapsayacak biçimde başkalarını geçmiş ya da gelecekte ona sahip olmuş olarak görür, eğer bu seçeneği uygulanabilir görürse ona mutlaka sahip olma kararı alır. Bu yaklaşımda bireysel psikolojik gerilime odaklanır (Faist, 2000: 44).

Sosyal Alan ve Zaman Alanı: Sosyal Psikolojik modeller, olası göçmenlerin kararlarını çevreleyen alanlar hakkında bilgi sağlarlar. Alanlar yalnızca fiziksel değildirler, daha geniş fırsat yapıları, sosyal hayat, değerler, göçmenlere sunulan spesifik yerler bu kapsamda düşünülebilir (Faist, 2000: 45).

c) İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı: Temsilcisi Michael J. Piore kabul edilen İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramına göre uluslararası göç hareketi modern sanayi toplumlarının işgücü talebinden doğmaktadır (Massey vd., 1993: 440). Sermaye-yoğun birinci sektör ve emek-yoğun ikinci sektör ayrımına dayanan bu yaklaşıma göre bir ülkedeki yerli çalışanların ikincil piyasadaki işlere rağbet etmemeleri sonucunda göçmenlerle bu sorun aşılmaya çalışılmaktadır. İşverenler daha az ücretle çalışan göçmenleri tercih etmektedirler. Bu ücret göçmenlerin geldikleri ülkeler için yüksek düzeyde ücret niteliğinde olabilir ve bu durum göçmen açısından da bir kazanç niteliğinedir (Abadan-Unat, 2002: 11-14). Bu bağlamda modern endüstri toplumlarında işgücü göçü üç aşamada gerçekleşir (Piore, 1979: 786-788);

1) Birinci aşamada işverenlerin yurt dışından ya da geri kalmış iç bölgelerden yerli halkın kabul etmediği ikincil iş piyasasındaki düşük ücretli işlerde çalıştırılacak işgücü alımları görülür.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

2) İkinci aşamada kimi göçmenler çalıştıkları ülkede daha uzun süre yerleşme kararı alarak ailelerini de yanlarına alırlar. İlk kuşağın ardından gelen ikinci kuşak göçmenler birinci kuşağın üstlendiği ikincil emek piyasasına ait işleri reddederek, yerleşilen ülkenin toplum yapısıyla bütünleşme ve emek piyasasında özel sektörde çalışma eğilimi gösterir.

3) Üçüncü aşamada göçmenlerin yerleştiği ülkenin sosyal ve ekonomik yapısıyla bütünleşmesi söz konusudur.

d) Dünya Sistemler Kuramı: Göç olgusunu, kapitalist gelişmiş merkez ülkelerin azgelişmiş çevre ülkelere nüfuz ederek, göç etmeye eğilimli, hareketli bir nüfus oluşturma süreciyle açıklar (Gold, 2005: 258). Gelişmiş kapitalist ülkeler uluslararası göç hareketleriyle çevre ülkelere ve kapitalist olmayan ülkelere yayılırlar. Bu süreç kolonileştirmeyle başlar. Gelişmiş ülkelerin kolonileştirme gelenekleri sürmektedir ve modern çokuluslu şirketler bu geleneğin yeni temsilcileridirler. Kapitalist sistem ürünlerini dünya geneline yayabilmek için gerekli altyapıyı ve ağları kurmaktadır göç de bu anlamda işlevseldir (Massey, vd.,1993: 444-445).

e) Tarihsel-Yapısalcı Yaklaşım: Marksist kuramda göçün, kapitalist sisteme yedek işçi ordusu sağlamak için gerçekleştiği ve bunun da işçi ücretlerini kontrol altında tutmak için kullanıldığı öne sürülmektedir (Yalçın, 2004: 91). Göç olgusuna bu bağlamda yaklaşan kuram, dünya ekonomisindeki eşitsiz ekonomik ve siyasal güç dağılımına vurgu yapar. Göç, sermaye için bir çeşit ucuz emek niteliğindedir. Göç gelişmiş birinci dünya ülkelerinin üçüncü dünya ülkelerini bağımlı tutma ve tahakküm etme aracı olarak değerlendirilir (Castles ve Miller, 2008: 34-35).

f) İtme-Çekme Kuramı: Kuram, göçe yaşanılan yer ile göç edilmek istenen yerdeki itici ve çekici etkenlerin neden olduğunu ileri sürmektedir. Bireylerin farklı algıları ve gereksinimleri itici ve çekici etkenlerin gücünü farklılaştırır (Yalçın, 2004: 31-32). Göç süreci, demografik büyüme, ekonomik fırsat yoksunluğu ve siyasal baskılar gibi itici etkenlerle emek talebi, boş araziler, cazip ekonomik fırsatlar ve siyasal özgürlükler gibi çekici etkenlerin söz konusu olduğu bir süreçtir (Castles & Miller, 2008: 31).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

g) Kesişen Fırsatlar Kuramı: Göçü matematiksel olarak açıklamaya çalışan kurama göre belirli bir yere göç eden insanların sayısı oradaki fırsatların çokluğuyla doğru orantılıdır (Yalçın, 2004: 28).

2.1.3.2. Göçün sürekliliğini açıklayan kuramlar

Bu bölümde göç sürecinin nasıl devam ettiğini ve sürekli hale gelmesini sağlayan etkenlerin neler olduğunu inceleyen kuramlara yer verilmiştir.

a) Ağ Kuramı: Kuram, göçmenler arasındaki ilişkilere vurgu yapmaktadır. Göçmenler arasında ve henüz göçmen olmayan fakat göç etme olasılığı bulunan bireylerin bağlantıları üzerine yapılandırılmış ağlar söz konusudur. Gerek göç veren gerekse göç alan ülke için sorunları azaltıcı bir işlevi olan bu ağların güçlenmesi göç hareketliliğini de artırmaktadır. Göçmen ilişkiler ağı, eski göçmenler, göçmen olmayan kişiler arasındaki ortak köken, soydaşlık ve kişiler arası bağlantılardır. Göç hareketine katılan kişilerin yurtdışında akrabaları, hemşerileri olması durumunda daha kolay göç kararı verdikleri saptanmıştır (Abadan-Unat, 2002: 18-24).

İlişkiler ağı bağlamında göç sürecinin açıklanmasına dönük çalışmalar son zamanlarda giderek yoğunluk kazanmıştır. Göçmenler, geniş bir açıdan, kaynak ülke ve yerleşilen ülkedeki daha geniş bir çerçevede aile ve akraba grupları, topluluklar, ulus devletler, ekonomik etkinlikler arasındaki ilişkiler ve etkileşimler bağlamında değerlendirilmektedir. Bu niteliğiyle ilişkiler ağı yaklaşımının göçmenlerin deneyimini ve göç sürecini açıklamada bireysel düzlemdeki neoklasik yaklaşımlarla dünya-sistemler yaklaşımlarından daha yetkin olduğu söylenebilir (Romero ve Margolis, 2005: 257). Göçmen ağları uluslararası göç sistemlerinin üç unsurunu-bileşenini birbirine bağlar: Kaynak ülkeden hedef ülkeye göç akımı, hedef ülkedeki göçmen birikimi-stoku, hedef ülkeden kaynak ülkeye geri göçler. Göç ağları göçmenlerin kaynak ülkeden hedef ülkeye transfer edildikleri kanallar olarak hizmet ederken aynı zamanda kalıcı yerleşim ya da geri dönme konusunda da göçmenleri cesaretlendirebilir (Faist, 2000: 53).

b) Kurumsal Kuram: Bazı ülkeler göçmenlere gereksinim duydukları halde her zaman göçmenleri alma konusunda istekli davranmazlar ve bir takım engelleyici

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

sistemler oluştururlar. Ancak bu engellemeler, uluslararası göçe yönelik çalışan kurumlar için verimli bir niş girişimcilik ve illegal göç gibi istenmedik sonuçlara da yol açar (Massey vd., 1993: 450). Bu tür kurumlar karaborsa fiyatlarıyla kaçak göçmenleri sömürürler bu durum aynı zamanda insan hakları savunucusu örgütlerin yasal olan ya da olmayan göçmenlerin haklarına etkinliklerini de artırır. Sonuç olarak uluslararası göçmenlerin sayısı arttıkça uluslararası göç akışı da giderek daha çok kurumsallaşmaktadır (Abadan-Unat, 2002: 20-21).

c) Göç Sistemleri Yaklaşımı: Abadan-Unat (2002: 22), Göç Sistemleri yaklaşımının özel bir kuram niteliğinde olmadığını ifade etmişse de Castles ve Miller (2008: 35) göç sistemleri yaklaşımının göçün bütün boyutlarını kapsayabilmek üzere disiplinler arası bir anlayış olarak geliştirilmiş olduğunu öne sürmüşlerdir. Faist'ın (2000) de uluslararası göçün yönelimini en iyi açıklayan yaklaşımlar olarak tanımladığı göç sistemleri kuramlarının üç temel niteliği şöyle sıralanabilir (45-51):

1) Göç sistemleri hareketin oluşması için bağlam yaratırlar ve bu sistemler kalma ya da gitme kararını etkilerler. Bireylerden çok ülkeler arasındaki bağlantılara vurgu yaparlar.

2) Göç sistemlerinin içindeki süreçlere odaklanırlar. Göç tek seferde olup biten bir olay değil dinamik bir süreçtir.

3) Bireyler, aileler, ev halkı ve ulus devletler arasındaki ekonomik eşitsizlikler, ülkelerin göçmen kabul siyasaları gibi önemli faktörlerin bağlamında, kalarak ya da göç ederek sorunları aşmak üzere stratejiler geliştirirler. Sonraki dönemlerde sistem kuramcıları gayretli biçimde Sosyal Ağ kuramını uygulamışlardır. Bir ağ, birey ya da müşterek aktörler-bireyler, aileler, firmalar, ulus devletler ve onları birleştiren ilişkiler seti olarak tanımlanabilir.

Kurama göre göç, coğrafi etkenlerden çok ülkeler arasındaki siyasal ve ekonomik ilişkilere bağlıdır. Ülkeler çoklu göç sistemlerinin parçaları olabilirler ancak bu durum daha çok göç veren ülke için geçerlidir. Siyasal ve ekonomik koşullardaki değişim göç sistemini de etkiler dolayısıyla bir göç sisteminde istikrarlı bir yapı söz konusu olmayabilir (Massey vd.,1993: 454).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bir göç sistemi, birbirlerinden karşılıklı olarak göçmen alan-veren iki ya da daha fazla ülkeden oluşur. Bu yaklaşım sistemin tarafları arasındaki göçmen akışının amaçlarını ve sistemdeki ülkelerin bütün bağlarını araştırmayı amaçlar. Ülkeler arasındaki sömürgecilik, siyasal etkileşim, ticaret ya da kültürel bağlar göçü ortaya çıkaran bağlantılar niteliğindedir (Castles ve Miller, 2008: 36; Abadan-Unat, 2002: 22).

Göç, dünya piyasasının ekonomik politiğini, devletler arası ilişkileri, taraf ülkelerin anlaşmalarını ve yapılan uygulamaları kapsayan makro yapılarla, göç ve yerleşme sorunlarıyla başa çıkmak için göçmenlerin geliştirdiği enformel toplumsal ağları ifade eden mikro yapıların etkileşiminin bir ürünü olarak görülür. Bu bağlamda alanyazında "zincirleme göç" kavramı kullanılmıştır. 1970'de Meksikalı göçmenlerle yapılan bir araştırmanın bulgularına göre bu göçmenlerin %90'ı aile ya da işveren bağlantıları yoluyla ABD'de yasal oturma izni almışlardır (Price, 1963; Portes ve Bach,1985'den aktaran Castles ve Miller, 2008: 36-37). Göçmenlerin geliştirdiği enformel ağlar kişisel ilişkileri, aile ve ev kalıplarını, arkadaş ve cemaat bağlarını ve sosyo-ekonomik konularda karşılıklı yardımlaşmayı kapsamaktadır (Castles ve Miller, 2008: 37).

d) Ulusaşırı Kuram: Toplumlar arasında göç temelli yeni bağlantıların çözümlenebilmesi için "ulusaşırıcılık" ve "ulusaşırı cemaatler" üzerinde temellenen yeni bir kuram olarak Ulusaşırı Kuram geliştirilmiştir. İletişim ve ulaşım teknolojilerinin hızla gelişimi göçmenlerin geldikleri yerlerle olan yakın ilişkilerini giderek daha kolay ve daha yoğun sürdürmelerine yol açmıştır. Bu durum aynı zamanda tekrarlanan göç hareketlerini ve dolaşımın büyüklüğünü de kolaylaştırmaktadır. Ulusaşırı cemaat yaklaşımı insana odaklanır. Küreselleşmenin de etkisiyle birbirinden uzağa atılmış, uzaktan iletişim kuran sanal cemaatler olarak akrabalığı, komşuluğu ve işyeri temelli cemaatleri kapsamaktadır (Castles ve Miller, 2008: 40-41).

2.1.3.3. Göç süreciyle ilişkili yaklaşımlar

Bu bölümde göçü doğrudan açıklamaya çalışmayan ancak göç süreciyle ve göçmenlerle ilişkili olan olguları açıklayan kuramlara yer verilmiştir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

a) Asimilasyon: Asimilasyon bir kişinin orijinal kültürel kimliğinden vazgeçmesi ve yeni kültüre tam katılımla sonuçlanır (Jandt, 2010: 312). Alanyazında asimilasyonla ilgili olarak ABD'de geliştirilen üç kuram öne çıkmıştır; İngilizliğe Uygunluk (Anglo-conformity) ve Erime Potası (melting pot) ile Çokkültürcülük. Irk İlişkileri Döngüsü Kuramı ve Asimilasyonun Yüzleri Kuramı da daha sonra ortaya çıkan asimilasyon kuramlarıdır. İngilizliğe Uygunluk kuramı, Amerika'ya gelen yabancı grupların İngiliz dili, siyasal sistemi ve toplumsal değerleri konusunda eğitilmelerini vurgular ve bir ülkeye gelen yabancıların kendi kültürlerini terk ederek göç ettikleri ülkenin egemen kültürüne kendilerini uydurmalarını savunur. Erime Potası kuramında ise göçmenlerin kültürel farklılıklarının eritilmesi ön görülür. Özellikle yerli toplumdan bireylerle yapılacak evlilikler yoluyla bu erimenin gerçekleşeceği düşünülmüşse de sonuçta bir ülkede tek bir potanın olmadığı özellikle dini temelli birçok potanın varlığı ortaya çıkmıştır (Gordon, 1964: 84 vd.; Gandara, 2002: 443-444).

Parekh (2002: 252), asimilasyonun kötü bir şey olmadığını ve azınlıklar asimile olmaya özgürce karar verirlerse uygun fırsatların oluşturulması gerektiğini savunmuştur. Parekh, asimilasyonun dayatmayla olamayacağını ancak her şeye rağmen asimile olmanın da zor olduğunu belirtirken Costa-Lazcoux'ya (1989) göre ise asimilasyon "yabancı niteliğinin" yok olmasına yol açmaktadır ve anti-demokratik olarak görülmektedir. Gleason'a (1984) göre ABD'de 1920'lerde asimilasyon ulusal birliğin temeli olan *melting pot* ile eşanlamlı olarak görülürken 1930'larda kültürel çoğulculuk gerçekliğe atıf yaparak asimilasyona ideolojik olarak karşı çıkmıştır. Kültürel çoğulculuk kavramına ilişkin liberal bakış "Amerikanlaşma" olarak tanımlarken artık söz konusu olan çeşitliliğin egemen akım içine entegrasyonu, siyasal ve ulusal kültüre katılmasıdır (Kastoryano, 2000: 47-48). Giderek asimilasyon kavramı bütünüyle terk edilmiştir. Bunun yerine entegrasyon, bütünleşme kullanılmaya başlanmıştır (Kastoryano, 2000: 48). Costa-Lazcoux'ya (1989) göre entegrasyon bir alış veriş dinamiğini ifade eden bir süreçtir (Kastoryano, 2000: 48).

b)Çokkültürcülük: Çokkültürlülük söylemi demokratik toplumları etnik ya da dini nitelikte cemaatler çağına sokmuştur (Kastoryano, 2000: 52). Günümüzde bütün toplumlar çokkültürlüdürler ve gelecekte de öyle kalacaklardır. Çokkültürlü toplumların yurttaşları arasında ortak bir aidiyet duygusu oluşturmadan yaşayamayacağı

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

vurgulanmaktadır (Parekh, 2000: 336). Çok kültürlü toplum, iki ya da daha çok kültürel topluluğu içinde barındırır. Çokkültürlü kavramı kültürel çeşitlilik olduğuna işaret ederken, çokkültürcülük bu gerçeğe verilen standart bir yanıtı ifade eder (Parekh, 2002: 7).

Çokkültürlülüğe ilişkin olarak genel kabul görmüş bir tanımlama yoktur ancak liberal çokkültürcülük vurgusu yapan Kymlicka (2007: 61) çokkültürlülüğe ilişkin bütün çabaların tekçi, tekbiçimci ulus-devlet modellerine karşı olduğu saptamasını yapmaktadır. Çokkültürlülüğe ilişkin kuramsal çabaları "kimlik" ve "farklılık" kavramları biçimlendirmiştir (Goldberg, 1994: 12).

Çokkültürlülük aynı ortamı paylaşan birden fazla kültürün varlığından kaynaklanan bir olgudur. McLaren'in belirttiği gibi çokkültürcülük ise bir ülkede yaşayan farklı kültürlerden gelmiş grup ya da toplulukların sahip olduğu farklılıkların eşit şartlar altında korunması ve bütün grupların eşit koşullarda yaşamasını ifade eder (Yalçın, 2004: 69-73). Çokkültürcü yaklaşımların uygulanmasının her zaman başarılı olmadığına ABD, Kanada ve İngiltere örneklerinde olduğu gibi sosyal uyumu bozduğuna ilişkin görüşler de bulunmaktadır (Yalçın, 2004: 73). Son dönemlerde özellikle Avrupa'da bazı siyasal liderlerin çokkültürlülüğün artık başarısız olduğunu ifade etmeleri gerçekte uygulanan politikaların yanışlığının bir ifadesi olarak görülebilir. Gerçek anlamda bir çokkültürlülüğün inşa edilememesinin yanı sıra çokkültürlülüğün daha çok asimilasyonu hedefleyen ya da yabancıları kapalı topluluklar halinde ve dış toplum için zararsız olmalarını sağlayacak biçimde kendi hallerine terk etmeye yönelik tutarsız politikalar seti olarak algılanmasının da söz konusu başarısızlıkta etkili olduğu düşünülebilir.

Çokkültürcü ideoloji, ilk bakışta John Russon'un (1995) söylediği gibi "dost" görünebilir. İnşa edilen çokkültürlülük "ayrı" olduğu varsayılan kültürlerin bazı platformlarda kendilerini ifade etmelerine izin verir. Bu çokkültürlü platformlar, bir şekilde, kendilik tasavvuru içinde "ötekinin ötekileştirilmesi" sürecini pekiştirir ya da başka bir deyişle, bir tür etnik "egzotikleşmeye" yol açar. Azınlık kültürlerini "ilgi çekici" ve "egzotik" olarak algılayan bu anlayış söz konusu kültürlere yaklaşırken "hoşgörülü" olunması gerektiğini vurgular. Burada yatan anlayış aslında bireyin ötekini egzotikleştirerek dışlama düşüncesinin dışa vurumudur. Bu anlayış ötekini ilgiye,

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

korunmaya ve desteğe muhtaç acizane bir varlık olarak gösterir. Bu nedenle, ötekinin (azınlık) çoğunluğun üstün sadakatine ve hoşgörüsüne tabi olmasını gerektiren ciddi bir iktidar ilişkisi ortaya çıkar (Kaya ve Kentel, 2005: 141-142).

Kültürün insan gelişimi için gerekli olduğunu ve bu nedenle azınlıkların kültürlerini koruma hakları olduğunu vurgulayan Kymlicka, Rawls'ın adalet yaklaşımını da benimseyerek adalet ilkesi gereği azınlıkların da çoğunluğun aynı haklara sahip olması gerekliliğini çokkültürlülük kuramının temeli haline getirmiştir Kymlicka'ya göre azınlık ve çoğunluk ulusların birbirlerinden farkı yoktur (Parekh, 2002:131). Kymlicka, çokkültürlülük bağlamında iki model tanımlamıştır; anglo-comformity ve çokkültürlü model. İlk model, göçmenlerin uyarlanması ve uyumunu ifade ederken ikinci modelde göçmenlerin kültürünün canlı tutulması esastır (Blom, Maussart ve Ernste, 2006). Kymlicka'ya (2007:137-138) göre liberal çokkültürcülüğün temelinde gruplararasında ve grupiçinde özgürlük bulunmaktadır.

Parekh (2002:141), çeşitlilik ve çok kültürlülük sorunlarına liberalizm temelinde yaklaşan Rawls, Raz ve Kymlicka gibi otoriteleri, geleneksel kültürlerüstü insan düşüncesini terk edememiş olmaları, liberalizmi mutlaklaştırmaları ve liberal olmayan yaşam tarzlarına ilişkin yaklaşımlarının yetersiz olması gibi nedenlerle eleştirmiştir.

Özetle çokkültürlülük, Batı'da 20. yüzyılın son çeyreğinde en popüler söylemlerden biri haline gelmiştir. Çokkültürlülük ideolojisi, azınlık kültürlerine kimliklerini müzik, festival, sergi, konferans vb. gibi etkinliklerle ifade edebilecekleri bazı platformlar sağlamayı amaçlar. Ancak son dönemlerde pek çok akademisyen tarafından eleştirilmektedir (Kaya, 2001). Aslında, Batılı olmayan çeşitli kültürlerin müzik, plastik sanatlar ve seminerler aracılığıyla temsil edilmesi "batı ve geri kalanı" şeklinde sınıflandırmanın pekiştirilmesinden başka bir şey değildir. Bu "egzotik ötekilerin" kültürel oluşumlarının çok kültürlü alanlarda temsili, "ayrı" olduğu söylenen kültürler arasındaki farkı genişletir. Çokkültürlülük ideolojisi kültürleri bölümlere ayırma eğilimindedir. Bunun yanı sıra, kültürleri etnik gruplara bağlı, kendi içinde tutarlı, birleşik ve yapısal bütünlükler olarak kabul eder. Çokkültürcülük, kültür kavramını bir etnik grubun mülkiyeti olarak tözselleştirerek kültürleri bağımsız birimler olarak şeyleştirme, sınırları ve karşılıklı farklılıkları aşırı vurgulama riskini taşır; aynı zamanda cemaat içi uyuma yönelik baskıcı talepleri meşrulaştırma potansiyeli

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

açısından, kültürlerin kendi içindeki homojenliğini de riske atar (Kaya ve Kentel, 2005: 141). Bu bağlamda İngiltere'de Anglikan Baş Piskoposu'nun da desteklediği sınırlı alanlarda işlev görmesi öngörülen dini mahkeme önerileri örnek olarak verilebilir.

Çok kültürlü toplumlarda en önemli sorun nasıl bir arada yaşanabileceğidir. Kymlicka, çok uluslu ve çok etnisiteli bir toplumun nasıl bir arada yaşayabileceği sorununa çözüm olarak ikili bir yaklaşım geliştirmiştir. Çok etnisiteli toplumlarda bu sorunun azınlıkları ulusal kültürde bütünleştirerek aşılabileceğini savunurken çok uluslu toplumlarda çözümün daha zor olacağını öne süren Kymlicka'ya göre ortak bir kültürü, dili ya da tarihsel anıları paylaşmayan ulusları bir arada tutabilmenin en iyi yolunun gruplar arasında güçlü bir karşılıklı özdeşleşme hissi geliştirilmesidir (Parekh, 2002: 134).

c)Irk İlişkileri Döngüsü Kuramı, ilk temas, rekabet, çatışma, barınma ve asimilasyondan oluşan beş aşamalı bir süreçte egemen kültür içinde erimenin oluşacağını öne sürer (Yalçın, 2004: 51-59).

d) Asimilasyon Süreci Kuramında, farklı süreçlerde ortaya çıkan, kültürel, yapısal, evliliğe dayalı, tanımlamaya dayalı, kabullenilmiş durum, yurttaşlık gibi farklı asimilasyon türlerinin varlığı üzerinde durulur (Yalçın, 2004: 51-59).

e)Etnisite Kuramları: Farklı dillerden, dinlerden ve yaşam biçimlerinden gelen insanların ve toplulukların bir arada yaşaması durumu göçün doğal bir sonucudur. Bu gerçeklik etnisite kavramının göç bağlamında değerlendirilmesini zorunlu kıldığı söylenebilir (Yalçın, 2004: 76). Etnisite söz konusu olduğunda önemli olan etnisitenin kaynağı ya da niteliğinden çok, belirli bir grubun tanımlanmasına yol açması, fenotip, dil, kültür, gelenek, din, tutum gibi görünür etnisite işaretlerinin diğer gruplar tarafından dışlanmak için kullanılabilmesidir (Castles ve Miller, 2008: 47-48). Bu nedenle göçmenlerin göç ettikleri ülkedeki yaşamları bağlamında etnisitenin ayrı bir önemi vardır. Gerek göçmenlerin gerekse yerli halkın algıları etnisite etrafında oluşabilmektedir. Bütüncül bir göç çözümlemesi için etnisite yaklaşımlarının değerlendirilmesi oldukça önemlidir.

Etnisite, ortak bir köken ve bu kökeni ifade eden ortak bir ad, ortak atalara ve tarihe ilişkin mit, paylaşılan ortak tarihi anılar, ortak kültür unsurları, anayurt ile

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

bağlantı ve dayanışma duygusuna atıfla tanımlanabilir (Hutchinson ve Smith, 1996: 6-7). Etnik kimliğe ilişkin iki temel yaklaşım vardır; Kan bağını temel alan primordial yaklaşım ve durumsal-araçsal yaklaşım (Yalçın, 2004: 83-86; Castells ve Miller, 2008: 46-47).

Etnik kimlik göç bağlamında değerlendirildiğinde ulusla azınlıklar göçmenlerin etnik kimlikleri arasında farklılık olduğu görülecektir. Kymlicka (1996: 15) göçmenlerin, asimilasyonu reddederken etnik özelliklerini kamusal olarak da sergilemeyi ve yansıtmayı istediklerini, ulusal azınlıklar ise paralel bir toplum kurmak eğilimin öne çıkardıklarını vurgulamıştır. Göçmenler olumsuz tutumlara ve sömürülmeye muhatap olduklarında bile azınlıklardaki gibi şiddet kullanma ya da ülke yönetimini ele geçirme gibi hedefleri olmamaktadır (Kymlicka, 2007: 175).

2.1.4. Göç kuramlarının değerlendirilmesi

Sosyal bilimciler tarafından uluslararası göçü açıklamak üzere işe koşulan kuramsal kavramsallaştırmalar birincil olarak endüstriyel dönemde oluşturulmuştur ve bu dönemin düzenlemelerini, kurumlarını, teknolojisini, demografik gelişmelerini ve siyasalarını yansıtmaktadır. Post-Endüstriyel ve Soğuk Savaş Sonrası Dünya yeni bir yüzyıla uygun yeni kuramsal yaklaşımlara gereksinim duymaktadır (Massey, vd. 1998: 1-3).

Bu yorumlardan 10 yıl sonra, göçe ilişkin olarak öncekinden daha çok araştırmacı, üniversite programları, öğrenciler, araştırma projeleri, enstitüler, konferanslar ve yayınların varlığından söz edilebilir. Ancak insanların çoğu mobilize olmazken neden bazılarının mobilize olduğunu ve bunun göç veren, göç alan ile göçmenlerin geçiş yaptığı ülkeler açısından ne anlama geldiğini açıklamaya dönük kümülatif bilgi eksikliği söz konusudur (Castles, 2009). Göçe ilişkin alanyazının büyük bir kısmı keskin biçimde göç süreçlerine ve göçün nasıl gerçekleştiğine odaklanmıştır ancak daha geniş ölçekteki süreçler bakımından yetersizdirler (Gabbarot ve Clarke, 2010: 202).

Göç kuramları ve yaklaşımlarının göç sürecinin bütünü açıklamakta yetersiz kaldığı ve her birinin göçün belirli bir boyutunu açıkladığı söylenebilir. Kimi kuramlar göçün nedenlerinden yola çıkarken kimi kuramlar nasıl devam ettiği ve geliştiğine odaklanmışlardır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ekonomik yaklaşımlar ampirik çalışmalarla da ortaya çıkarıldığı üzere günümüz göç hareketlerini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Göçmenlerin tercih yapmak için yeterli bilgilere sahip akılcı piyasa oyuncuları olarak görülmesinin yanlışlığına ilişkin görüşler vardır. Göç eden bireylerin çoğunluğunun en yoksul ve en az niteliğe sahip bireyler olmayışları, Hollanda, Almanya ve Belçika gibi nüfus yoğunluğu fazla olan ülkelerin göç alıyor olması ve itme-çekme modelinin belirli göçmenlerin neden belirli ülkelere göç ettiklerini açıklayamadığı için ekonomik yaklaşımlar göç sürecini açıklamada oldukça sınırlı görülmüşlerdir (Castles & Miller, 2008: 32-33).

Uluslararası göçü açıklamak üzere geliştirilen yaklaşımları çoğunlukla genel olmaktan uzak, sınırlı ve sistemsiz olarak değerlendiren Pellegrino vd. (1998: 3), tarihi bakış açısının evrensel bir açıklama getirebileceğini, göçün zamanlar üstü yasalarını ortaya koyabileceğini ifade etmişledir. Bu bağlamda göçün gelişimini endüstri temelinde oluşan evrelerde incelemenin daha işlevsel bir kavramsal çerçeve sunabileceğini öne sürerler.

Basch vd. (1994) belirttiği gibi Neoklasik ve dünya-sistem kuramcıları göç olgusunu işgücü göçüne indirgemişlerdir ve bireylerin etnik, dinsel, kimliğe ilişkin etkenleri göz ardı etmişlerdir. Neoklasik ve Dünya-Sistem kuramları zorunlu göç, askeri fetihler, dinsel nedenlerle göç ile bireyler, bölgeler ve uluslararasındaki siyasal ve kültürel bağları görmezden gelmişlerdir (aktaran Gold, 2005: 258).

Göçün kuramsal açıklamasına dönük çabaların sürecin yapısal kurallarını ve özelliklerini belirlemeye dönük olduğu söylenemez, bu çalışmaların çoğu oldukça bürokratik ve dar bir çerçeveyle sınırlıdır (Tobler, 1995: 333). Massey ve diğerlerinin (1994) belirttiği gibi sosyal bilimciler göç olgusuna paylaşılmış ortak bir paradigmadan hareketle değil birçok ideoloji, bölge ve disiplin arasında parçalanmış ve birbiriyle mücadele ya da yarış içerisinde olan çok çeşitli kuramsal bakış açılarından hareketle yaklaşmaktadırlar. Sonuç olarak göç konusunda yetersiz, birbirinin tekrarı ve dahası kopyası yaklaşımların didişmesin oluşan kuramsal bir karmaşa ortaya çıkmaktadır (Brettell ve Hollifield, 2000: 2).

Birleşik Krallık ve ABD'deki sivil canlanma ve katılımcı demokrasinin yeniden canlandırılması sürecine eşlik eden bir gelişme olarak sosyal sermayeye olan dikkatin

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

artışı ve sosyal sermaye kavramsallığının sivil sorumluluk ve toplum inşası yaklaşımlarında siyasa girişimlerine uygulanması konusunda yükselme görülmüştür (Cheong, 2006: 368). Daha yakın zamanlarda ise, küresel hareketlilik, kitlesel göç hareketleri ve ulusaşırı-ötesi hareketlerle birlikte dikkatler sosyal sermayenin göçmenlerin entegrasyonunda ve sosyal bütünleşmede oynayabileceği role odaklanmıştır. Bununla birlikte sosyal sermaye kürünün her derde deva bir ilaç biçimde topluluk problemleri ve çeşitliliğin yönetilmesi konularında sunulmasına ilişkin olarak sınırlılıklar vurgulanmıştır (Cheong, 2006: 368).

Türk dış göç süreci, göç kuramları bakımından değerlendirildiğinde her bir kuramın sürecin bir ya da birkaç boyutunu açıkladığı söylenebilir. Özelde Belçika'ya yönelik Türk dış göç sürecinin başlangıcı Neoklasik kuramda vurgulandığı üzere yapısal kaynaklıdır ve bireysel kararları da kapsar. Belçika'ya göç eden Türkler bireysel olduğu kadar Yeni Ekonomi Kuramında belirtildiği üzere ailesel olarak da göçe karar verme ve bu yolla aile gelirini artırmayı tercih etmişlerdir. Yine Göç Sistemleri kuramında açıklandığı biçimiyle Türkiye ve Belçika arasında bir göç sistemi oluşmuştur. Belçika'ya göç eden Türklerin maden ocaklarında çalıştırılmak üzere kabul edildikleri göz önüne alındığında İkili Emek Piyasası Kuramında tanımlanan ikincil piyasaya ait işler için göçün gerçekleştiği görülmektedir. Yine bu aşamada Dünya Sistemler kuramında öngörüldüğü üzere gelişmiş bir kapitalist ülke olan Belçika göç süreci yoluyla çevre ülkelerden birisi olan Türkiye'ye sızarak ucuz işgücü gereksinimini karşılamaya çalışmıştır. Bu çalışmanın amaçları doğrultusunda değerlendirilecek olursa Ağ Kuramı Belçikalı Türklerin toplumsal iletişim süreçlerini ve yörecilik anlayışlarının etkilerini çözümlemede en çok başvurulacak kuram olarak öne çıkmaktadır.

2.2. Göç ve Toplumsal İletişim

Kellner'in (1995: 162) belirttiği gibi iletişim alanının sınırları hiçbir zaman net olmamıştır. Ancak bu durum iletişimin diğer bütün alanlarla olan ilişkisini de ifade etmektedir. Göç bağlamında iletişim ele alındığında da farklı disiplinlerle farklı boyutların birlikte değerlendirilmesi temel bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Araştırmanın amaçları doğrultusunda bu bölümde göç süreci ve toplumsal iletişim arasındaki etkileşim, Kim'in (2001) kuramsal boyutlandırması çerçevesinde,

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

kültürlerarası iletişim kuramları, toplumsal kimlik, kültür ve sosyal sermaye bağlamında yapılacak bir değerlendirme ile bütüncül bir biçimde açıklanabilir.

2.2.1. Toplumsal iletişim

İletişimin ilerlemeyi sağladığı düşünülmesine karşın devasa ölçekteki elektronik ve bilgisayar teknolojisi ile iletişim, ilerlemenin kendisi haline gelmiş, bilgi toplumundaki teknik ağların yükselişi demokrasinin de ölçütü olarak görülmeye başlanmıştır. Küresel köy, teknotronik toplum, iletişimsel eşitlikçilik gibi ütopyaların görülmesine karşın iletişimle kurulmaya çalışılan "yeni dünya düzeni" (Mattelart, 1994: xiv) bu ütopik değerleri yansıtamamıştır. Neuliep (2006: 2) ise eleştiriler almasına karşın Marshall McLuhan'ın "küresel köy" vizyonunun sadece bir metafor olarak görülemeyeceğini ve sosyo-politik değişimlerin dünyayı ikamet etmek için çok daha küçük bir gezegene dönüştürdüğünü, yerkürenin her tarafındaki olayları evlere kadar getiren kitle iletişim teknolojisinin insanlar ve kültürler arasındaki mesafeleri azalttığını vurgulamıştır. Telekomünikasyon sistemleri, uydu antenler ve fiber optiklerle dünyayı bağlamakta, süpersonik jetler insanları bir ülkeden diğerine daha hızlı taşımaktadır. Soğuk Savaşın bitmesinin ardından eskiden düşman olan ülkeler artık birlikte hareket etmektedir. Kitlesel göç, farklı ırk, milliyet ve etnik kökenden insanlar arasında etkileşimi zorunlu kılmaktadır (Neuliep, 2006: 2).

Watzlawick, Beavin ve Jackson'ın (1967) belirttikleri gibi kimse iletişimden kaçamaz, iletişim her yerdedir ve gerçek anlamda toplumsaldır (aktaran Fiedler, 2007:1). Bireyler, her gün, her yerde ve her zaman iletişirler. Hatta yalnızken bile iletişim bombardımanına maruz kalırlar. İletişimin bireyler üzerinde derin etkileri vardır. İnsanlar iletişim aracılığıyla yaşamlarını sürdürürler. Başkalarıyla iletişim kurarak bir anlamda kendilerini tanımlarlar (Neuliep, 2006: 9). İnsanların çoğu uyanık oldukları zamanın %70'ini çeşitli iletişim formlarına angaje olmuş biçimde geçirirler. Mesajların dinlenmesi ve yanıtlanması ağırlıktadır kalan sürede ise konuşma, yazma ve okuma yapılır. Ek bir unsur olarak sözel olmayan ipuçlarının tasnifi söz konusu olur. Sözel ya da sözel olmayan 2000 civarında ayırt edilebilir etkileşim birimleri bir gün boyunca duyularımızı bombardımana tabi tutar. Etkileşimin türleri düzenli biçimde değişir, sabah selamlaşmaları, ürün etiketleri, otobüs işaretleri, trafik ışıkları, nefret dolu

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

dik dik bakışlar, grafitiler, mimikler, gülüşler, baş sallamalar, bu temalar sonsuzdur (Mortensen, 2008: xxiii).

Anlam oluşturma süreci olarak da tanımlanan (Marshall, 1999: 336) iletişim kavramının etimolojik kökenleri ve kullanılış biçimleri, iletişimin toplumsal doğasını yansıtmaktadır. Latince "communis ve communicare" den gelen "communication" kelimesi, düşüncelerin, beklentilerin ve bilginin paylaşılmasın ifade etmektedir (Jandt, 2010: 37). "Communis" kavramı, birçok kişiye ya da nesneye ait olan, ortaklaşa yapılan anlamlarına gelmektedir (Zıllıoğlu, 2007: 22). "Communicare" nin de kamusal olarak paylaşılan anlamına gelmesi bu noktada önemlidir. İletişim, "communication" kelimesi, Latince kökeninde iki kök kelimeden oluşur; "ile, ile beraber" anlamındaki "–com" ve birlik anlamındaki "-union". Aynı kökten, "community-cemaat" ve "communion – cemaatle birleşme, cemaate aitlik" kelimelerinden gelmektedir. Buradan hareketle iletişim tanımlarında ortaklık, beraberlik, anlaşma ve paylaşma gibi kavramlar ağırlık kazanır (Erdoğan, 2005: 43). Örnek olarak Azerbaycan Türkçesinde iletişim kelimesinin karşılığı olarak "ünsiyyet"in kullanılması da anlamlıdır. Osmanlıca'da ünsiyyetin anlamı, alışma, dost olma, birlikte bir şeyler yapma anlamlarına gelmektedir.

Etimolojik arka planını da dikkate alarak kavramsal bir tanımlama yapılacak olursa iletişim, Kincaid'in (1979: 31'den aktaran Gudykunst vd, 2005: 11) deyimiyle *"iki ya da daha çok bireyin ya da grubun, birbirleri hakkında ve birlikte yaşadıkları dünya hakkında karşılıklı ortak bir anlayışa ulaşmak için bilgi paylaştıkları bir süreç"* biçiminde kavramsallaştırılabilir. İletişim sürecinin yol açacağı varsayılan bu karşılıklı anlayışın sağlanması ise gerçekte asla tam olarak başarılamayacak bir hedeftir ve ancak bireyler bu hedefe belirli düzeylerde yaklaşabilirler (Gudykunst vd, 2005: 11). Göstergebilimsel, etkileşimsel ve sosyal düzenler olmak üzere üç alanı kapsayan ve bu üç alanda oluşan (Sigman,1995:192) iletişim sembolik bir etkinliktir.

İletişim toplumsal örgütlenmeler için "sine qua non" olmazsa olmaz bir niteliktedir. Bireylerarası, küçük gruplar ya da kurumsal bağlamlarda toplumsal iletişim çok üyeli birimlere varlık kazandıran ve sürekliliklerini sağlayan bir süreçtir. Bu özelliklerinden dolayı iletişimin boyutlandırılması ya da sınıflandırılması da zor olmaktadır. Geleneksel olarak iletişimin bireylerarası, örgütsel ve kitle iletişimi biçiminde sınıflandırılması dünyadaki gerçekliği tam olarak yansıtamamaktadır. Söz

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

konusu bu anlayış toplumsal iletişim yaklaşımının temel ilkelerinden birisi olmuştur. Toplumsal iletişim yoluyla kurallar, standartlar, etik ilkeler, bilgiler, değerler ve normlar, bireyden bireye, nesilden nesile aktarılır. Bu şekilde belirli bir sosyal iletişim olgusunun sonucu olarak toplumsal değişme gerçekleşir (Ruben ve Budd,1975: 61; Leeds-Hurwitz, 1989: xvii).

İletişim alanında genellikle 1950 ya da 1960'lı yıllarda ortaya çıkmış ve günümüzde de geçerliliğini koruyan birçok iletişim modeli geliştirilmiştir (Şimşek, 2000: 14). İletişim alanındaki kuramsal gelişmeler toplumsal iletişimin göç bağlamında açıklanabilmesi açısından önem taşımaktadır.

İlk geliştirilen düz çizgisel iletişim modellerinde, iletişim sürecinin doğrusal bir düzlem üzerinde ileticiden alıcıya doğru belirli kanallarla mesajın iletilmesi biçiminde gerçekleştiği öne sürülmüştür. Shannon ve Weaver ise bu modeli daha da geliştirerek çevreden gelen etkilerin varlığını vurgulamışlardır (Aziz, 2010: 61-63).

İletişimi, düz çizgisel ya da dairesel bir süreç olarak gören geleneksel yaklaşımlardan farklı olarak Stuart Hall de, iletişimi süregiden ve nihayetinde değişken, sabit olmayan, dönüt, çaba, değiş-tokuş ve müzakere-pazarlıkla nitelenen bir süreç olarak görmektedir. Hall'e göre başarılı bir iletişim doğal olarak kendiliğinden oluşmaz, başarılı iletişim, söylemsel kodların anlamlı bir kod çözme etkinliğine zorlayacak biçimde etkili kullanımına bağlıdır. Hall'ün televizyon programları bağlamında söylediği gibi, iletişim iki tarafı, iki parçası üzerinde çalışılması gereken aktif bir süreçtir; üretici-encoder ve izleyici-decoder (Ritzer ve Ryan, 2011: 185). İletişim bireylerin, başkalarının varoluşlarını, tezahürlerini, kendi özgün, biricik yorumsal referans çerçevemize tercüme etmek konusundaki gönüllüklerini sürdürür (Mortensen, 2008: xxiv). Tercümenin sürmesi, yorumlayıcı etkinliğin birbirinden bağımsız ancak birbiriyle ilişkili iki moduna bağlıdır; kod çözme (decoding) ve kodlama (encoding). Kod çözme başka bir bireyin davranışlarını yorumlamada kullanılan süreçleri ya da mantığı ifade eder. Kodlama ise bireyin kendi performansını oluşturmada kullandığı standartları tanımlar. Birisinin konuşmasını dinlerken ya da izlerken kod çözme yapılır, etkin olarak bir başkasına enformasyon naklederken ise kodlama yapılır (Mortensen, 2008: 3).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Toplumun, sosyologların bir ana fikre ya da mevzuya sahip olmak için keşfettikleri bir şeye atıf yapan soyut bir kavram olduğunu savunan Sembolik Etkileşimcilere göre de toplum, insanları birbirine bağlayan yüz yüze ve aracılı etkileşimlerde burada ve şu anda yaşanan bir şeydir (Denzin, 1992: 22). Sembolik Etkileşim kuramına göre, iletişim mesajın göndericiden alıcıya iletilmesi değil, insanlar arasında etkileşimden geçerek anlam üretimidir. Bu etkileşimsel süreç nedeniyle de iletişim sosyal bir ilişkidir (Erdoğan, 2005: 36). Sembolik Etkileşimcilik alanyazını bağlamında "iletişim" kavramının ihmal edildiğini belirten Denzin (1992: 95-96) ise iletişim kavramının, sembolik ve etkileşim sözlerini bağladığını ifade etmiştir. Bütün etkileşimciler için insanlar, dil ve semboller yoluyla iletişim kurarlar.

Modernist ve postmodernist anlayışların iletişim sürecine bakışları da farklılıklar göstermiştir. Ancak ortak olan nokta farklı düzeylerde olsa da bireyler arası etkileşime yapılan vurgudur. Brnardic (2009: 79) Aydınlama Felsefesi'nin, iletişimin dili ve bireyler arasındaki etkileşime odaklandığını ve insan ilişkilerinin toplumsal yönünü vurguladığını belirtmişse de pozitivist yaklaşımlardan farklı bir etkileşim anlayışının geliştiği ve iletişim bağlamında kullanıldığı söylenebilir. Vizer'in (2009: 15) bu farkı vurguladığı iletişim modelinde linguistik, teknolojik ya da informasyonel iletişim süreçlerini kapsayan göndergesel boyuta vurgu yaparak, pozitivist yaklaşımın etkileşim anlayışından farklı biçimde paylaşılmış bir bağlamda karşılıklı ajanlar olarak insanların referanslarda bulunmalarını ve ben'in toplumsal inşasını iletişimin boyutları olarak değerlendirmiştir (Vizer, 2009: 15). Sigman (1995: 189) da iletişim süreci ve bireyler arasındaki ilişkiyi tanımlarken iletişimin, bireylerin değil mesajların özellikleri ve doğasına ilişkin bir araştırma alanı olduğunu, bireylerin ve ilişkilerin, mesajlar tarafından oluşturulduğunu vurgulayarak bireylerin iletişimin üreticisi olmaktan çok iletişimin ürünü olduklarına dikkat çekmiştir (Sigman, 1995: 190).

Lee Thayer'in de belirttiği gibi insan olmak "şeylerin" dünyasında daha doğrusu, ancak "şeylerin" anlamlarının dünyasında yaşamaktır. Her birey iki defa doğar, fiziki bir anneden, ikinci olarak da sosyo-kültürel bir çevreden ve yine o çevreye. Hiç bir insan toplumsal ve kültürel bir bağlamda olmaksızın bireye dönüşemez (Leeds-Hurwitz,1989: ix). Bu gerçeklik bütün bireysel ve toplumsal süreçleri biçimlendirdiği gibi iletişim sürecinin doğasını da inşa etmektedir öyle ki iletişim, bireylerin ürettiği kültürle ayrılamaz bir bütün oluşturur. Yaklaşık 50 yıl kadar önce Edward T. Hall

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

(1959) "*kültür iletişimdir, iletişim kültürdür"* diyerek bu durumu ifade etmiştir (West ve Turner, 2008: 87). Alfred G. Smith'e (1966) göre kültür öğrenilebilir ve paylaşılabilir bir koddur. Öğrenme ve paylaşma ise iletişim gerektirir. İletişim sürecinde ise öğrenilmesi ve paylaşılır olması gereken semboller ve kodlama söz konusudur (Jandt, 2010: 37). İletişim ve kültür arasındaki bu karşılıklı ve döngüsel ilişki iletişim sürecinin bireylerin kültürel ortamlara uyum sağlamaları ve yeni kültürel kodların oluşturulmasındaki işlevinin önemini vurgulamaktadır. Hecht, Jackson ve Ribeau'nun (2003:160-161) ifade ettiği gibi iletişim toplumsal olarak inşa edilen bir süreç olarak belirli bir kültüre üyelik çevresinde devinir. Bu üyelikler etkileşimlerle biçimlenir ve bu etkileşimlerin yorumlanmasıyla çerçevelenir.

Kültür bağlamında iletişimle ilişkili olan diğer bir yapı ise ekonomik koşullardır. Geliştirilen yaklaşımlarda bu boyutun gözardı edildiğini düşünen kültürlerarsı iletişim otoritelerinin eserlerinde, ekonomik koşullar, kültürün bir elementi, sosyal ve ekonomik bağlam biçiminde yer alsa da merkezi önemde ele alınmamıştır, kapitalist sistemin kültür üzerindeki etkisi göz ardı edilmiştir (Keshishian, 2005: 211). Keshishian (2005: 210) iletişimle kültür arasındaki ilişkiyi tarihsel materyalizm açısından irdelemiştir. Bu yaklaşıma göre, insanların yaşamın sürdürülmesi için bir gereklilik olan toplumsal üretim, tüketim ve dağıtım süreçlerindeki işbirliğini sağlamak üzere geliştirilen yaşam biçimi kültürü tanımlamaktadır. İletişim de bu temel gereksinimleri karşılamak üzere kullanılır. Doğrudan iletişime dönük bir yaklaşım üretmemiş olsa da Marx da sosyal ilişkilerle ekonomik koşullar arasındaki etkileşimi açıklayarak bir anlamda iletişimin yapısı, süreçleri ve işlevlerinin ekonomik koşullardan etkilendiğini belirtmiştir.

Sonuç olarak kültürlerarası iletişimin bütüncül ve tam olarak çözümlenebilmesi ve kavramsallaştırılabilmesi için sosyal ya da ekonomik bütün boyutların birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Sosyal, kültürel ya da ekonomik koşullardan bir kısmına dayalı olarak iletişimi açıklamaya çalışmak oldukça sınırlı bir çerçevede kalacaktır. Kültür ve iletişim karşılıklı olarak birbirlerini etkilemektedir. Bireyin içinde toplumsallaştığı kültür, iletişim yolarını etkilerken, iletişim de kültürel değişime yol açmaktadır (Gydykunst ve Ting-Toomey, 1996: 3).

İnsanlar sosyalleşme sürecinde, kendilerini başkalarıyla birlikte yaşama uygun hale getirecek süreçleri ve etkenleri öğrenirler. Sosyalleşme, temel iletişim becerilerinde

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

programlama ile (conditioning)-iyileştirme, algısal ve bilişsel kod çözmeye dönük unsurlarıyla sözel ve sözsüz kod çözme alanlarında yetişmeyi kapsar (Gudykunst ve Kim, 2003: 358-359). Göç süreci açısından bakıldığında kültür ve iletişim arasındaki etkileşim yeni kültürel çevre, ev sahibi kültür ve köken kültür bağlamında şekillenmektedir.

"Kültürel iletişim" yaklaşımında kültürel kodların karşılıklı konuşmalar yoluyla müzakeresine vurgu yapar. Bu karşılıklı konuşmalar bireylerin bir arada yaşamlarını nasıl sürdüreceklerini müzakere ettikleri iletişimsel süreçlerdir. Grup üyelerinin karşılıklı konuşmalarda odaklandıkları temel düşünce evrensel insan yaşamıdır ancak her bir konuşma kültür-özel boyutlara sahiptir. İletişim kendi kendine öğrenmeye dayalı, deneme yanılmaya dayalı bir süreçtir iletişim yoluyla topluluğa yeni katılan bebekler ve yeni gelenler toplumdaki özel anlamları ve anlamlandırmaları öğrenirler (Gudykunst vd, 2005: 7).

Cronen vd. (1988) iletişimin hem kişiye özel hem de toplumsal olduğunu vurgulayarak bireyler arasındaki iletişimin doğası gereği mükemmel olmadığını belirtmişlerdir (Gudykunst vd, 2005: 6-7). 1970'lerden itibaren iletişim bireyler arası bir süreç olarak ele alındığı yaklaşımından farklı biçimde, toplumsal olarak gerçekleşmekte olan "olay" yerine "olay" lara (scene) odaklanılmaya başlanmıştır. Yeniden toplumsal yaşamın doğal iletişimini keşfetmeye yönelik vurgularla birlikte sosyokültürel topluluklardaki bireylerin, yorumlama süreçlerine yönelim başlamıştır (Delia, O'Keefe ve O'Keefe, 1982'den aktaran Carbaugh ve Hastings, 1995:172). İletişimin bir üründen çok, toplumsal bir grup tarafından üretilen ve yaşatılan toplumsal bir süreç oluşu dikkate alındığında, iletişimin bireysel temelde ve psikolojik yaklaşımlarla açıklanması çabalarının, sürecin toplumsal niteliğini göz ardı edebileceği söylenebilir. Toplumsal iletişim kavramsallaştırmasında ise toplumsal kavramı bireylerin kafalarının içinde olup bitenden daha çok etkileşim sürecinde olup bitenlere dolayısıyla insanlar bir aradayken olanlara odaklanmayı vurgular. Bu nedenle toplumsal iletişim gözlenebilir olgulara dönüktür (Leeds-Hurwitz, 1989: xv-xvi). Böylece toplumsal iletişimin kuramlaştırması, iletişimin psikolojik kuramlaştırılmasına bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Toplumsal iletişim yaklaşımı davranışın temellerini biçimlendiren sosyokültürel topluluklarla birlikte iletişimin etkileşimsel özelliğine odaklanır (Sigman,1995:188).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

2.2.2. Toplumsal iletişimin boyutları

Toplumu sürekli değişen bir şey olarak gören sembolik etkileşimci yaklaşımda genel ve büyük bir kuram oluşturmaktan kaçınarak bireylerin kendi yerleşik toplum yorumlarını nasıl ürettikleri üzerine odaklanılması vurgulanmıştır. Buna göre bireylerin sosyal olana ilişkin bu yorumları, karşı karşıya gelişlerden arkadaşlığa, küçük gruplardaki etkileşimlere, piyasadaki ekonomik değiş-tokuşa ve başkanın konuşmasını tartışan TV izleyicilerinin tartışmalarına kadar bütün etkileşimlerde gözlenmelidir (Denzin, 1992: 23). Bu yaklaşım göç ve iletişim bağlamında özellikle önem taşımaktadır. Göçmenlerin iletişim süreçlerinin anlaşılabilmesi için, toplumsal iletişim temelinde ev sahibi toplumda ve kendi etnik gruplarında bütün karşı karşıya gelişler, etkileşimler çözümlenmelidir.

Toplumsal iletişim kavramsallaştırmasındaki "toplumsal" kavramı bir şemsiye olarak düşünüldüğünde, psikolojik yaklaşıma karşıt olarak konumlandırılmış olan toplumsal yaklaşım çeşitli otoritelerce iletişimde mekanik olana karşıt organik, aktarıma karşıt ritüel, bilimsele karşıt yorumsal olarak tanımlanmıştır (Leeds-Hurwitz, 1995: 6).

Toplumsal iletişim kavramı ile iletişimin toplum, toplumsal yapı, toplumsal yaşam, toplumsal kurumlar ve/veya toplumsal ilişkiler bağlamında ele alınışı ifade edilmektedir. Kısaca, toplumsal iletişim kavramı, iletişim olgusunun toplumsal niteliğini vurgulamaktadır. Tanımlamak gerekirse, *toplumsal iletişim*, "bir toplumun üyelerinin ortak maddi ve manevi etkinlikleri dolayısıyla aralarında oluşan bağlantıları doğrudan ve dolaylı yollarla göreceli olarak toplumun bütününde gerçekleştirdikleri süreçlerin tümü"dür (Zıllıoğlu 2007: 82). Kashima, Klein ve Clark'ın (2007:30) vurguladıkları üzere toplumsal iletişim, birçok bireyin kolektif hedef yönelimli etkinlikleriyle ayrılmaz biçimde beraber dokunmuş, örüntülenmiş bir süreci ifade eder. Toplumsal iletişim, bireylerin ortak bir projede ortak davranışlarda bulunmalarıyla eşzamanlı olarak gelişir. Dolayısıyla toplumsal iletişim nadiren kendisi için kendi hatırına oluşur, insanlar, öğretim, iş görüşmeleri ve akşam yemekleri gibi iki ya da daha çok katılımcının bulunduğu ortak etkinliklere angaje oldukları gibi iletişimde bulunurlar (Kashima, Klein ve Clark, 2007: 27-28).

Alanyazın incelendiğinde toplumsal iletişim konusunda kabul görmüş tek bir tanımlayıcı kavramın olmadığı görülmektedir. Toplumsal iletişim, toplumsal etkileşim,

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

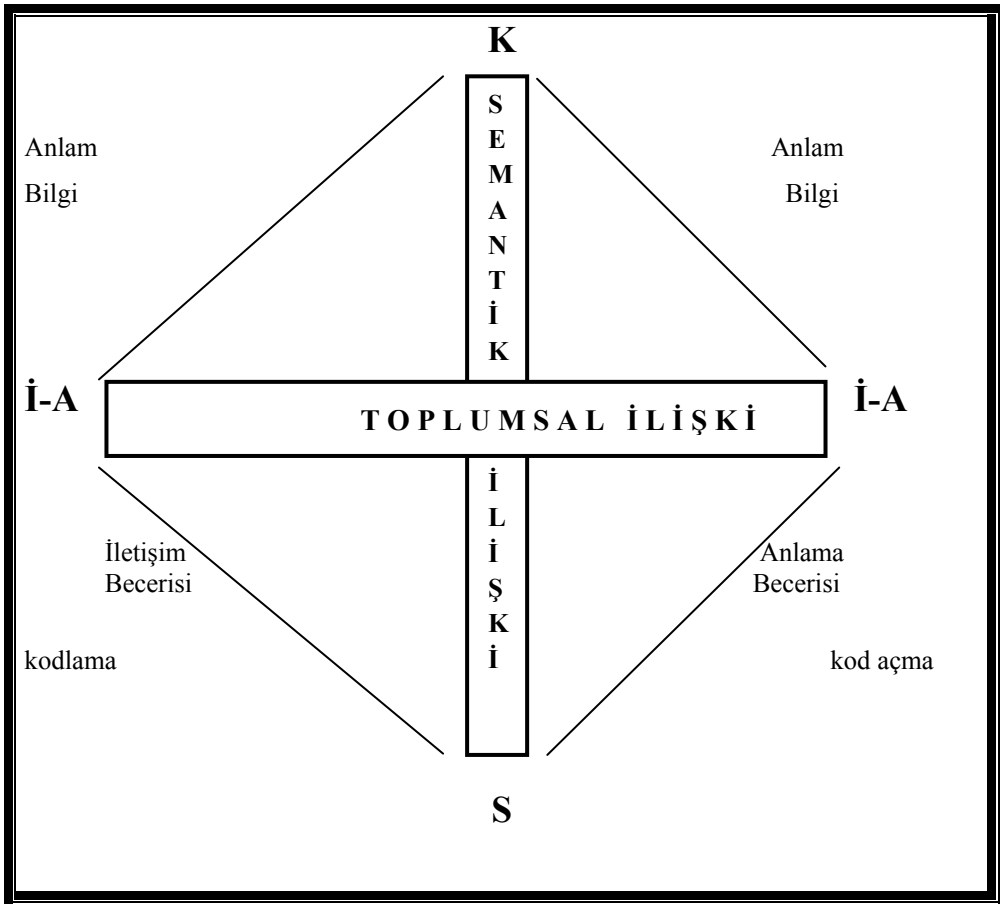
yüz yüze etkileşim, günlük yaşamda etkileşim gibi tanımlamaların hepsi bireylerin başkalarıyla birlikte iken yapmak zorunda oldukları şeyleri kapsamaktadır. Bu kavramların hepsi, özel bir çalışma alanı için ya da bir çalışma alanının konusu olarak birbiriyle örtüşen kavramlardır (Leeds-Hurwitz, 1989: xv).

Toplumsal iletişim yaklaşımı, bireyler ve bireylerin kişiliklerinin etkileşimsel olarak inşa edildiğini kabul ederken, sosyokültürel dağarcığı çözümlemesinin merkezine yerleştirir. Söz konusu olan biyoloji, bireysel psikoloji ya da bilişsel işlevselliğin reddedilmesi değil bunların kabulüyle birlikte kişiliğin oluşumu ve inşasında sosyokültürel dağarcığın ve iletişimin rolünün öneminin vurgulanmasıdır (Sigman, 1995: 190). Toplumsal iletişim yaklaşımı konuşma eylemleri, biçimleri ve durumları gibi temel iletişim unsurlarıyla birlikte tarafların sınıfları, kullanılan kanallar ve iletişimin gerçekleştiği sahne (scenes) gibi unsurları da kapsanmaktadır. Bu temelde iletişim sosyo-kültürel yaşamı oluşturan ya da inşa eden unsurların girift bir bileşkesi olarak kavramsallaştırılmaktadır (Carbaugh ve Hastings,1995:175).

Toplumsal iletişimi açıklamaya yönelik bir model olarak, toplumsal iletişimin kolektifliğe dayalı doğasının ve işbirliğinin altını çizen grounding modelinden söz edilebilir. Clark'ın (1996) grounding modeli oldukça kullanışlı bir zemin sağlamaktadır. Grounding karşılıklı anlayışın oluşturulduğu bir süreçtir, insanlar birlikte gerçekleştirdikleri eylemleri ortak zeminlerinin parçası yapmak için ortaklaşa işbirliği içinde bulunurlar. Bu yaklaşım mikro ve makro bağlantıları açıklayacak bir toplumsal iletişim modeli geliştirilmesi için de oldukça yararlıdır. Ortak zemin; a) inançların fiili paylaşımı, b) topluluktaki diğerlerinin de inancı paylaştığına inanılması, algılanmış paylaşım; ortak zemin bir etkileşimciye ve onun kişisel arkadaşlarına aitse kişisel ortak zemin; daha geniş bir topluluğa aitse topluluksal ortak zemin olarak adlandırılmaktadır (Kashima, Klein ve Clark, 2007:31).

Toplumsal iletişim dört unsurlu bir süreç olarak tanımlanabilir (Şekil 1). Bir iletici (İ), bir alıcı (A), bir konu ya da referans objesi (K) ve semboller sistemi (S). Bu model Bühler'in (1934) iletici, alıcı ve konudan oluşan modelinin genişletilmiş bir biçimi olarak da görülebilir (Fiedler, 2007:3-4).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Şekil 1. Toplumsal İletişim Süreçleri İçin Genel Çerçeve
Kaynak: Fiedler, 2007: 4.

Şekil 1'de verilen modelde görüldüğü üzere, İ ile S arasındaki bağ kodlama sürecini yansıtır, S ile A arasındaki bağ ise kod açma sürecini ifade eder. İletişim oyunundaki iki rolü canlandıran iki unsur İ ve A arasındaki ilişki sosyal ilişki iken S ve K arasındaki ilişki semantiktir. Burada S, K'nin anlamı yerine kullanılabilecek bir sembol sağlar; K'ye yani konuya ilişkin olarak dilbilimsel olmayan dünya bilgisi. K'ye ilişkin paylaşılmış bilgi üzerine çekilişle, iletici (İ), alıcıyı (A), iletişimin konusuna ilişkin (İ) anlamları anlamaya davet etmek üzere sembolleri (S) kullanır. Model'de görüldüğü üzere kişiler arası iletişim, dilbilimsel dizimlerin kodlama ve kod açma süreçlerine indirgenemez. Aksine toplumsal iletişim, hedeflerce güdülenen extra-lingüistik işlevlerde ve bu hedeflere ulaşmak üzere yapılan, ikna, pazarlık, buluşma-tanışma, yönlendirme, tartışma, övme gibi araçsal planlarda içkindir (Fiedler, 2007:3-4).

Bireylerin, kendi kültüründen bireylerle, başka ırklardan ya da etnik gruplardan bireylerle ve başka kültürlerden bireylerle iletişimlerinin temelinde aynı süreçler söz

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

konusudur (Gudykunst ve Kim, 2003: 49). Bireyler, yaşamlarının her aşamasında kendilerinden farklı ve göreli olarak da farklı kültürlere sahip bireylerle karşılaşırlar. Ancak bütün boyutlarıyla kültürler arası bir karşılaşma göç sürecinde yaşanır.

Göç süreci aynı zamanda iletişimi özgün biçimde etkileyen bir takım özellikler setini beraberinde getirmektedir. Göçler çağı olarak adlandırılabilecek günümüzde, göç ve göçmenler bağlamında iletişim söz konusu olduğunda, yabancılarla, başka kültürlerle iletişim, ön yargılar ve yabancı düşmanlığının iletişim süreçlerini biçimlendirmesi gibi kavramsallaştırmalar kaçınılmaz olarak gündeme gelmektedir. Göç süreci bağlamında iletişim süreçleri söz konusu olduğunda kültürlerarası iletişim ve yabancılarla iletişim yaklaşımları, anadil ve ev sahibi ülkenin dilinin kullanımı, ev sahibi ülkenin medyası ve etnik medyanın kullanımı gibi konuların birlikte çözümlenmesi önem kazanmaktadır.

Göçmenlerin toplumsal iletişim süreçleri, iletişim yaklaşımları, kültürlerarası iletişim kuramları ve yabancılarla iletişim kavramsallaştırması bağlamında değerlendirildiğinde, bütüncül olarak süreçlerin açıklanmasını sağlayan tek bir yaklaşımdan daha çok farklı yaklaşımların süreçlerin farklı boyutlarını açıklamada işlevsel oldukları görülmektedir. Bu nedenle yaklaşım ve kuramlar bütüncül olarak değerlendirilmelidir. Bu aşamada Kim'in (2001) kültürlerarası iletişim süreçlerini çözümlemede kullandığı yapılar ve boyutlara ilişkin sınıflandırma toplumsal iletişim süreçlerine bütüncül bir yaklaşım için kapsamlı bir temel sağlamaktadır. Çizelge 3'te görüldüğü üzere Kim (2001: 207-208), kültürlerarası iletişimi ve kültürlerarası bireye dönüşme sürecini Kişisel İletişim, Ev Sahibi Toplulukla Toplumsal İletişim, Etnik Grupta Toplumsal İletişim, Çevre, Yatkınlıklar ve Kültürlerarası Dönüşüm biçiminde bir boyutlandırmada ele almıştır. Kim (2001), iletişim konusundaki bireysel yeterlilikler ve özellikler temelinde ev sahibi toplumsal iletişim süreçlerine katılım ve etnik grup içindeki toplumsal iletişimin gücü arasındaki etkileşimin, kültürlerarası iletişimi geliştirdiğini vurgulamıştır. Bu sürece, içinde bulunulan çevre bağlamında, ev sahibi toplumun yabancılara dönük tutumları, yaklaşımları ve etnik grubun toplumsal özellikleri etki etmektedir. Bireylerin sahip oldukları adaptasyon yeteneği gibi bir takım özellikler kültürlerarası iletişim sürecini kolaylaştırabilmekte ve sonuç olarak bireyler kültürlerarası kişiliklere dönüşebilmektedirler.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 3. Kültürlerarası Dönüşüm Yapıları ve Göstergeleri

Boyutlar	**Yapılar**	**Göstergeler**
Kişisel İletişim	Ev Sahibi Toplum İletişim Yeterliği	Bilişsel: Ev Sahibi İletişim Sistemi Bilgisi, Kültürel Anlayış, Bilişsel Karmaşa-Zorluk Duyuşsal: Adaptasyon Güdüsü, Kimlik Esnekliği, Estetik Eşyönelim Operasyonel: Teknik Beceriler Eşzamanlılık, Kaynaklara-Becerilere Sahip Olma
Ev Sahibi Toplumsal İletişim	Ev Sahibi Toplumda Bireylerarası İletişim	Ev Sahibi Toplum Bağlarının Ölçüsü, Oranı ve Gücü
	Ev Sahibi Toplum Kitle İletişimi	Ev Sahibi Toplum Medyasını Kullanma Miktarı Etnik Medyanın Enformasyon Amacıyla Kullanımı
Etnik Toplumsal İletişim	Etnik Bireylerarası İletişim	Etnik Bağlarının Ölçüsü, Oranı ve Gücü
	Etnik Kitle İletişimi	Etnik Medyayı Kullanma Miktarı Etnik Medyanın Enformasyon Amacıyla Kullanımı
Çevre	Ev Sahibi Toplumun Yabancıları Kabul Eğilimi	Yabancılara Karşı Olumlu Tutum Kapsamlı-İlişkili İletişim Mesajları
	Uyum Baskısı	Asimilasyon İdeolojileri, Normlar, Politikalar Homojen Etnik, Bileşim
	Etnik Grubun Gücü	Etnik Prestij Kurumsal Bütünlük-Tamlık Kimlik Politikalar
Yatkınlıklar	Değişime Hazır Oluş	Eğitim-Yetiştirme Önceki Farklı Kültürler Deneyimleri Gönüllü-Planlı Taşınma-Yer Değiştirme
	Etnik Yakınlık	Etnik Benzerlik Etnik Bağdaşırlık
	Adaptasyona Uygun Kişilik	Açıklık Güç Olumlu Tutum
Kültürlerarası Dönüşüm	İşlevsel Uygunluk	Algısal Karşılıklılık Psikolojik Yabancılaşma (Yokluğu) Sosyoekonomik Statüler
	Psikolojik Sağlık	Ev Sahibi Çevreye Karşı Olumsuz Düşünce (Yokluğu) Zihinsel Hastalık (Yokluğu) Kültür Şoku Semptomları (Yokluğu)
	Kültürlerarası Kimlik	Kimliğin Bireyselleştirilmesi Kimliğin Evrenselleştirilmesi

Kaynak: Kim, 2001: 207-208.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Gerek göç sürecinin gerekse iletişim süreçlerinin özgün nitelikleri ve karmaşık doğalarının sonucu olarak, göçmenlerin toplumsal iletişim süreçlerini tek bir yaklaşımla açıklamak olanaklı değildir. Ancak Kim'in (2001) boyutlandırmasından yararlanılarak göçmenlerin toplumsal iletişim süreçlerinin bütüncül bir yaklaşımla incelenmeye çalışılması olasıdır.

Kim'in sınıflandırması temelinde göçmenlerin toplumsal iletişim süreçleri aşağıdaki gibi boyutlar bağlamında irdelenebilir;

1) **Kültürlerarası İletişim Bağlamında Göçmenlerin Toplumsal İletişimi:** Kültürlerarası iletişimin özellikleri

2) **Bireysel Özellikler ve İletişim Yeterlikleri:** Yeni kültüre uyarlanma, başkalarıyla iletişim becerileri, ev sahibi toplumun dilini, kültürünü bilme.

3) **Ev Sahibi Toplumsal İletişim Süreçlerine Katılım:** Ev sahibi toplumla kişisel ilişkiler, kitle iletişim araçlarını kullanma.

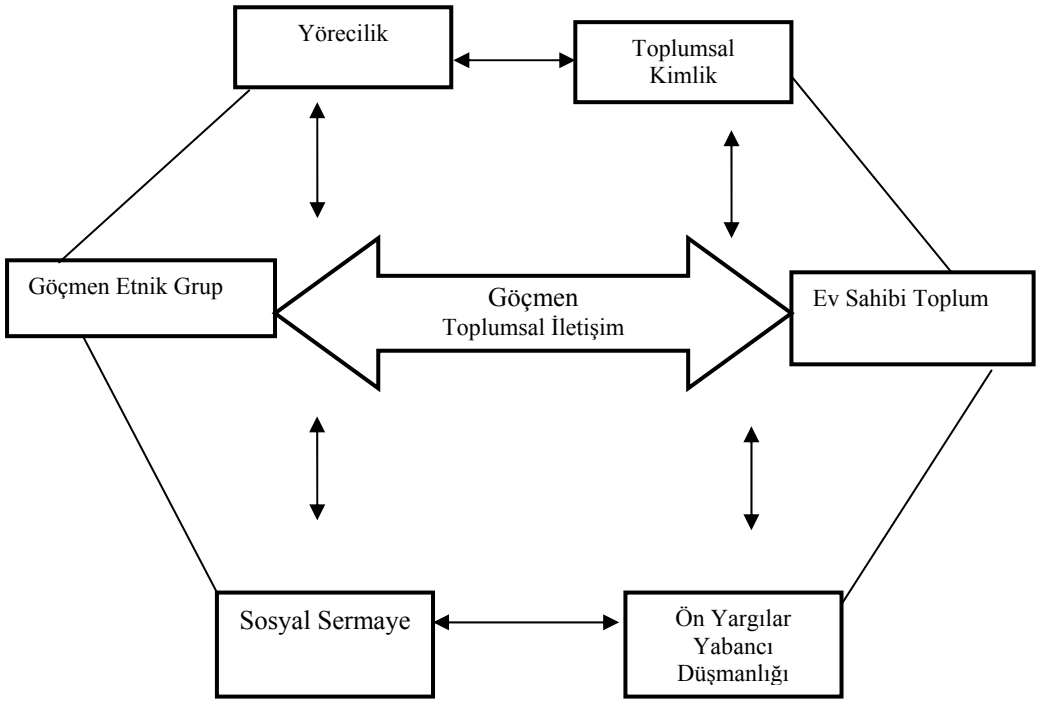
4) **Etnik Toplumsal İletişim:** Kendi etnik grubuyla ilişkilerin gücü, etnik medya kullanımı.

5) **Çevresel/Yapısal/Bağlamsal Etkenler:** Ev sahibi toplumun yabancılara ilişkin yaklaşımları, ön yargılar, yabancı düşmanlığı, farklı kültürlere açık olma, kimlik politikaları, toplumsal sermaye yapıları, grupların kendilerine ve diğer gruplara ilişkin düşünceleri, kültür.

Bu çalışmanın amaçları doğrultusunda göçmenlerin toplumsal iletişim süreçleri ve ilişkili yapılar Şekil 2'deki gibi modelleştirilebilir.

Şekil 2'de görüldüğü üzere göçmenin toplumsal iletişim süreci göçmen etnik grup ile ev sahibi toplum arasında, yörecilik, toplumsal kimlik, sosyal sermaye ve önyargılar ya da yabancı düşmanlığı gibi çok sayıda unsurun etkileşimi ile ortaya çıkmaktadır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Şekil 2. Göçmenlerin Toplumsal İletişim Süreçleri

2.2.2.1. Kültürlerarası iletişim

Göçmenler bağlamında iletişim süreçleri, Amerikalı antropologlarca kültürleşme-kültürlenme kuramlarına bireylerarası iletişim dâhil edildiği 1950'lerden beri ev sahibi kültürün üyeleriyle bireylerarası iletişim ve etkileşimleri çerçevesinde inceleme konusu yapılmıştır (Kim, 1977: 4). Göçmenler bağlamında iletişim söz konusu edildiğinde doğal olarak kültürlerarası iletişimden söz edilmektedir. Rogers ve Hart'ın (2002: 2) belirttikleri gibi kültürlerarası iletişim farklı kültürlerden gelen, birbirinden farklı bireyler arasındaki (heterophilous) iletişim sürecidir ve bu kapsamdaki çalışma alanını tanımlar.

Gerçekte, kültürlerarası ya da kültüriçi iletişim ayrımı iletişimin farklı türlerine ilişkin bir ayrım değildir ve temelde aynı süreçlerdir. Kültürlerarası ya da kültüriçi iletişim ayrımı daha çok bir düzey farkına işaret etmektedir (Gudykunst ve Kim, 2003: 18). Dolayısıyla kültürlerarası iletişim temelde yalnızca başka kültürlerden bireyler arasındaki iletişime değil farklı gruplar arasındaki iletişime ilişkindir (Jandt, 2010: 18). Bu gruplar ve göçmenler söz konusu edildiğinde ev sahibi kültürden bireyler ve farklı kültürlerden gelmiş göçmen gruplarını ifade etmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Farklı kültürlerden insanların etkileşimleri bağlamında çeşitli kavramlar ve bu kavramlarca temsil edilen çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir. Örnek olarak son dönemlerde, "çokkültürlülük" söyleminin yerini "kültürlerarasılık" almaya başlamıştır. Kültürlerarasılık aslında kültürler arasında etkileşim ve alışverişi gerektirir ve kültürleri sözde "ayrı" alanlara hapsetmez. Kültürlerarasılık, ırkçılığa, yabancı düşmanlığına, milliyetçiliğe ve etnik merkezciliğe meydan okumayı amaçlamaktadır (Kaya ve Kentel, 2005: 143). Bunun da ötesinde kesin sınırlarla belirlenmiş ayrı ayrı kültürlerin varlıkları yerine birbiriyle daha çok ortaklaşan, sınırlarını karşılıklı olarak aşan kültürleri vurgulamak üzere Kevin Robins (2010), kültürötesicilik (transculturalism) yaklaşımını önermektedir. Çıkış noktaları, temel varsayımları ve adlandırmaları farklılık gösterse de bu alandaki bütün yaklaşımların ortak noktası; tek bir kültürün sınırlarını aşan, birçok kültürün etkileşimde bulunduğu, kesiştiği bir toplumsal ilişkiler ağının kabul edilmesidir.

Kültürlerarası iletişim genel anlamda, farklı kültürlerden gelenlerin aynı mekânsal ortamda gerçekleştirdikleri iletişimsel eylemler dizgesidir. Diğer bir anlatımla amaçsal farklılıklara karşın ötekinin neyi nasıl düşündüğünü ve ne yapmak istediğini anlayabilmektir (Yağbasan, 2009: 116). Verschueren (2008: 23) de kültürlerarası iletişimin temel olarak bir "iletişim" olduğunu vurgularken, birçoklarınca kültürlerarası iletişimin, iletişimsel etkileşimin diğer formlarından gerçekten farklı özel bir şey biçiminde ve genel kurallar dışında bir iletişim biçimi olarak düşünüldüğünü belirtmiştir.

Kültürlerarası iletişimin iki temel bileşeni vardır, kültür ve iletişim. İletişim kültür kadar karmaşıktır. İletişim, kendisi aracılığıyla gerçekliğin üretildiği, sürdürüldüğü, onarıldığı ve dönüştürüldüğü sembolik bir süreçtir (Martin ve Nakayama, 2007: 91). Kültürlerarası iletişim de karşılıklı alışverişe dayalı, farklı kültürlerden insanlar arasındaki anlamlandırmaya ilişkin atıfları kapsayan sembolik bir süreçtir (Gudykunst ve Kim, 2003: 17). Kültürlerarası iletişim farklı kültür ya da mikro kültürlerden en az iki bireyin bir araya gelmesi ile sözel ve sözel olmayan semboller değiş tokuş yapıldığında oluşur. Kültürlerarası iletişim temel olarak kültürel, fiziki, sosyal ve psikososyolojik çevreye dayalı olarak bağlamsaldır (Neuliep, 2006: 11). Bu bağlamda "inter" kavramı interkültürel kavramını cross-cultural gibi- kültürlere ilişkin,

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

kavramlardan farklılaştıran ya da daha fazlasını ifade etmesini sağlayan kavramdır çünkü etkileşim söz konusudur (Durant ve Shepherd, 2009: 148).

Kültürlerarası iletişim alanındaki araştırmalar disiplinlerarası çabalardır. Daha 18. yüzyılda psikoloji ve antropoloji gibi disiplinlerdeki araştırmacılar kültür ve dilin birbirini karşılıklı olarak etkilediğini ve bunun düşünce üzerindeki etkilerini saptamışlardır (Kotthoff ve Spencer-Oatey, 2007: 9).

Kültürlerarası iletişim araştırmalarının tarihine bakıldığında II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş'ın kültürlerarası, uluslararası ve gelişim iletişimi alanları için dönüşümlerin başlamasına yol açtığı görülmektedir. Yine bu dönemde iletişim akademik bir disiplin olarak belirginleşmiştir (Rogers ve Hart, 2002: 13). II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Batılı geçici göçmenler ve diplomatlardan gelen tepkilerle birlikte kültürlerarası araştırmalarda hızla artış olduğu görülmüştür. Bunun yanısıra, geniş ölçekli göç hareketleri ile insan hakları hareketleri etkili iletişimi ve ön yargıları geçmişten daha belirgin hale getirmiştir (Brabant, Watson ve Gallois, 2007: 59).

Farklı kültürlerden insanlar arasındaki yüz yüze etkileşimlere atıf yapan kültürlerarası iletişim konulu ilk formal çalışmanın 1946 yılında ABD'de Kongre'den geçen Dış Hizmet Yasası (Foreign Service Act) olduğu söylenebilir (Jandt, 2010: 45). 1950'lerin başında Edward T. Hall Dış Hizmetler Enstitüsü'nde kültürlerarası iletişim birimi kurmuş, kültürlerarası iletişimi ve sözsüz iletişimi kavramsallaştırarak tanıtmıştır (Rogers ve Hart, 2002: 2).

Kültürlerarası iletişimin kuramsallaştırılması son 20 yılda büyük aşama kaydetmiştir. Günümüzde en az on beş kuram kültürlerarası iletişimin değişik boyutlarını açıklamaktadır (Gudykunst, 2002: 183). Kültürlerarası iletişim çalışmaları, en azından dilbilim alanında, 1980 ve 1990'lar boyunca özgün bir alt disiplin olarak ortaya çıkmıştır (Durant ve Shepherd, 2009: 149). Kültürlerarası bağlamda farklı düzey ve boyutlarda iletişim çalışma konusu yapılmıştır; kimi zaman göçmenler arasındaki etkileşim ya da ulusal bir dilin söz konusu olduğu toplumlardaki azınlık vb. toplulukların dilleri, iletişimleri ya da çoğunlukla İngilizce olan bir "lingua franca"nın benimsendiği çok uluslu şirketlerdeki çalışanlar arasındaki iletişim ele alınmıştır (Durant ve Shepherd, 2009: 149). Kültürlerarası çalışmalarda ekonomik sistemle iletişim arasında etkileşim olduğunu oysa kültürlerarası çalışmalarda din, kültür vb. etkenler gözetilirken ekonominin göz ardı edildiğini öne süren Keshishian (2005: 205-

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

209) kültürlerarası çalışmaların daha çok Avrupa merkezli, modernist, ideolojik ve kuramsal ağırlıklı olduğunu vurgulamıştır.

Kültürlerarası iletişim genel olarak farklı ulusal kültürlerden gelmiş yüz yüze iletişimi kapsar. Son zamanlarda ise kimlik, kültür ve iletişime odaklanan yaklaşımlar yoğunluktadır (Gudykunst, 2003: vii).

Kültürlerarası iletişime ilişkin özellikle kimlik bağlamında en olumlu ve kapsamlı yaklaşım sosyal psikoloji alanından gelmiştir. Kültürlerarası iletişime sosyal psikolojik yaklaşımın en belirgin ve ayırdedici özelliği kimlik olgusuna özellikle sosyal kimlik kavramsalına merkezi rol verilmesidir. Kültürlerarası iletişime sosyal psikolojik açıdan bakıldığında iki büyük gelenek vardır. İlki kültürlerarası iletişim yeterliğidir. Bu geleneğe göre kültürlerarası iletişim esas olarak kişilerarası iletişimdir. İletişim bilgisi ve becerisinin daha etkili iletişime yol açacağına inanılır. İkinci geleneğe göre ise kültürlerarası iletişim temel olarak gruplararası iletişimdir. Kültürler arasındaki gruplarası ilişkilerin sosyal ve tarihsel bağlamlara odaklanılır (Brabant, Watson ve Gallois, 2007: 55-61).

Kültürlerarası iletişim, kimliği odak alan Ting-Toomey'in (1993) kimlik yönetimi yaklaşımıyla kavramsallaştırılabilir. Buna göre, etkileşimde bulunanlar karşılaşma için kimliklerini de beraberlerinde getirirler ve karşılaşmaya ilişkin değerlendirmelerine dayalı sosyal ya da kişisel kimlik değişimlerini müzakere edebilirler (Brabant, Watson ve Gallois, 2007: 57). Yakın zamanlarda Hecht (1993) gibi sosyal psikologlar kimliğin iletişim sürecinin kendisinin bir sonucu olarak ortaya çıktığına ilişkin bulgular elde etmişlerdir (Brabant, Watson ve Gallois, 2007: 57). Bu tür yaklaşımlar kimlik ve kültürlerarası iletişim arasındaki ilişkilere özellikle göç bağlamında odaklanılmasına yol açmıştır. Kültürlerarası iletişime ilişkin, iletişimsel olaylara dört açıdan yaklaşılabilir (Verschueren, 2008: 25);

1) Bağlam; iletişimsel olayın içeriği,
2) Yapı; lingüistik yapılarda çeşitli aşamalarda tercihlerle anlam üretme süreçlerine katkı,
3) Dinamikler; etkileşimsel anlam üretimi.
4) Belirginlik (salience); ilişkisel süreçlerdeki konumu.

Kültürlerarası çalışmalar, ortak bir kültürel deneyimi paylaşmayan insanların nasıl bir birini anlayabilecekleri sorusuna cevap bulmaya çalışmaktadır. Bir kaç on yıl önce

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

bu soru yalnızca diplomatlar, sürgünler ve uluslararası gezginler için söz konusu iken küresel bir köy haline gelen çok kültürlü toplumların yaşadığı günümüzde herkes her gün bu soruyla karşılaşmaktadır. Burada söz konusu olan başka bir takım yapışık sorular da ortaya çıkmaktadır. Kültürel olarak farklı ve ortak hedeflere sahip olması gereken çoğulcu toplumların ne tür bir iletişime gereksinimi vardır; iletişim çeşitliliğe yönelik yalnızca hoş görüyü değil, bir saygı ikliminin oluşturulmasına nasıl katkı sağlayabilir (Bennet, 2007: 1). Kültürlerarası iletişimin dayandığı temel varsayımlar şunlardır (Neuliep, 2006: 32-37); a) Kültürlerarası iletişim boyunca gönderilen mesaj algılanan mesaj değildir, b) Temel olarak insanlar arasındaki sözel olmayan eylemdir, c) İletişim stillerinin çatışmasını içerir, d) Bireylerce deneyimlenen bir grup olgusudur, e) Stres ve adaptasyon döngüsüdür

Kültürlerarası iletişime ilişkin yapılan çözümleme ve kavramsallaştırmaların ortak temel özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Bennet, 2007: 8-12);

1) Kişisel etkileşimin çözümlenmesi: Bütün katılımcılar iletişim sürecine odaklanmalıdırlar ve kendilerini dönüt verme ve alma konusunda yetenekli görmelidirler.

2) Kültür-özel ve kültür-genel yaklaşımlar: İki kültür arasındaki farklılıkların ya da farklı kültürlerle ilgili durumların vurgulandığı yaklaşımlar.

3) Süreci vurgulama, yeterliğin gelişimini vurgulama,

4) Hümanist olguya odaklanma.

Kültürlerarası iletişimin temel varsayımları ve özellikleri birlikte değerlendirildiğinde, kültürlerarası iletişimin diğer bütün iletişim biçimleriyle ortak karakteristikleri paylaştığı ve temelde farklı bir iletişim türünden daha çok iletişim sürecinin kendisinin farklı bir anlatımı olduğu söylenebilir. Farklı kültürlerden bireylerin iletişimi son çözümlemede aynı kültürden bile olsa iki farklı bireyin iletişiminin daha genel bir düzeyi olarak görülebilir. Her birey bir başkası için belirli düzeylerde yabancıdır demek yanlış olmayacaktır. Bireysel farklılıklar, gruplara ilişkin farklılıklar, cemaat ya da toplumlara ilişkin farklılıklar ve daha genel olarak kültürler arasındaki farklılıklar bütün olarak düşünüldüğünde var olan bütün iletişim süreçlerinin

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

"farklı" lar arasındaki iletişim olduğu saptanabilir. Göç süreci bakımından konuya yaklaşıldığında doğal olarak bütün bu farklılık düzeylerinin yanısıra kültürel farklılıklar da öne çıkmaktadır. Özellikle yeni kültüre uyum süreci açısından kültürlerarası iletişim yaşamsal öneme sahiptir. Sonuç olarak kültürlerarası iletişim sürecinin bir takım çıktıları, yararları vardır. Bu yararlara bakıldığında, göç bağlamında söylenecek olursa, ev sahibi toplum ve göçmen topluluk arasında kurulacak güçlü iletişim ağlarının sağlıklı bir toplum bakımından önemi daha iyi anlaşılacaktır. Neuliep (2006: 2), kültürlerarası iletişimin yararlarını daha sağlıklı toplumlar, ticaretin artması, çatışmaların azalması, bireylerin hoşgörü ortamında yetişmeleri ve yaşamaları biçiminde sıralamıştır;

Gerçekte yalnızca kültürlerarası iletişimin yukarıda nitelenen olumlu toplumsal ortamı üreteceğini söylemek doğru olmayacaktır. Toplumsal yapı ile iletişim süreçleri arasındaki etkileşim bağlamında düşünülecek olursa, sağlıklı, hoşgörülü, ilişkilerin yoğun, çatışmaların az olduğu toplumsal ortam da kültürlerarası iletişimin olumlu niteliklerle ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

2.2.2.2 Bireysel özellikler

Göçmenlerin toplumsal iletişim süreçlerinin başarısı büyük ölçüde onların bireysel özellikleri ve iletişim konusundaki yeterliklerine bağlıdır. Yabancılar zaman içinde ev sahibi toplumla iletişim yeterliklerini artırırlar. Deneme yanılma ve birikimsel öğrenme ile deneyim yoluyla ev sahibi toplumun paradokslarını, alışık olunmayan motiflerini takdir etmeye, anlamaya, tanımlamaya ve daha rahat hissetmeye yetenekli hale gelirler. Ev sahibi iletişim yeterliği yabancıların ev sahibi çevreyi kontrol ve çevreye ulaşma becerisi kazanmasının ardındaki merkezi güç niteliğindedir. İletişim yeterlikleri yabancının kültürlerarası kimlik gelişimine deneyimler yoluyla yardımcı olur (Kim, 2001: 118-119). Nishida (1999), Adaptasyon Şeması Kuramında deneyimlerin genelleştirilmiş bir koleksiyonu olan şemaların söz konusu adaptasyon sürecinde kullanımını vurgulamıştır. Bu şemalar benzer durumlarda davranışlara yön vermesi için kullanılır. Geçicilerin (sojourner) ev sahibi kültürü anlamakta hataya düşmelerinin nedeni bu tür bir şemalarının olmamasından kaynaklanmaktadır. Göçmenler, kendi kültürlerine ait şemalarını yeniden düzenlemeyi ya da ev sahibi kültüre adapte olmak için yeni şemalar geliştirmeyi etkin biçimde denerler (Gudykunst

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

vd., 2005: 25). Bu deneme süreci bireyin ev sahibi toplumla kuracağı iletişimde gereksinim duyacağı bireysel yeterlilikler ve becerilerle yakından ilişkilidir.

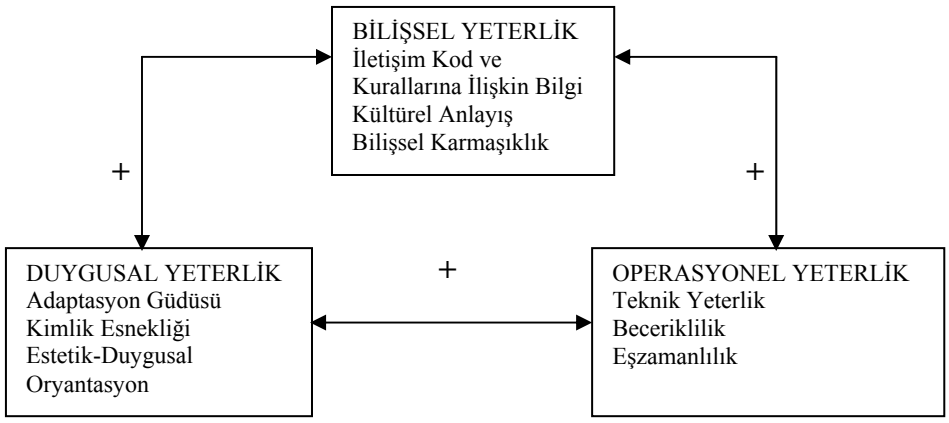
Bireysel yeterlik ve becerilerin kazanılması sürecini kültürlerarası iletişim yeterliği temelinde tanımlayan yaklaşımlar tekkültürlü (monocultural) bireyin çokkültürlü (multicultural) bireye dönüşmesine odaklanmıştır. Chen (1989; 1990) bu bağlamda dört temel alan tanımlamıştır; güçlü kişilik, iletişim becerileri, psikolojik uyarlanma ve kültürel farkındalık (Jandt, 2010: 54). Guo-Ming Chen ve William J. Starosta (1996) ise kültürlerarası iletişim yeterliğini, kültürel anlamları müzakere etme ve belirli bir çevredeki etkileşimcilerin çoklu kimliklerini tanıyan iletişim davranışlarını uygun biçimde kullanma olarak tanımlamışlardır. Modelleri üç perspektif içermektedir (Jandt, 2010: 53);

a) Duyuşsal ya da kültürlerarası duyarlılık; kültürel farklılıkları tanıma ve saygı,

b) Bilişsel ya da kültürlerarası farkındalık; bireyin kendisinin kültürel kimliğine ve kültürlerin çeşitliliğine ilişkin farkındalığı,

c) Davranışsal ya da kültürlerarası, beceri; mesaj becerileri, kendini doğru ifade etme, davranışsal esneklik, etkileşim yönetimi ve sosyal beceriler.

Kim de (2001: 118) göçmen-yabancıların ev sahibi toplumla iletişimde sahip olmaları gereken yeterlikleri, bilişsel, operasyonel ve duygusal yeterlikler boyutlarında ifade etmiştir (Şekil 3).

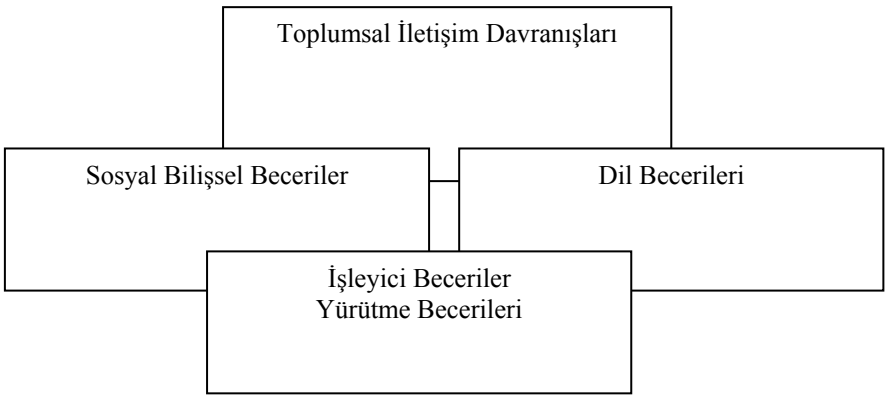
Şekil 3. Ev Sahibi Toplumsal İletişimin Bileşenleri Arasındaki İlişkiler

Kaynak: Kim, 2001:118.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Kim (2001:118), bireylerin yabancı ya da göçmen olarak ev sahibi toplumdaki iletişim kodları, kuralları, kültürel anlayış gibi alanlarda bilişsel yeterliğe; uyum güdüsü, kimlik bakımından esnek olabilme gibi alanlarda duygusal; teknik bakımdan da operasyonel yeterliğe sahip olmalarının etkili bir iletişimin kurulmasında önemli olduğunu vurgulamıştır. Elbette Kim'in vurguladığı bu yeterlikleri tek taraflı düşünmek doğru olmayacaktır. Yeni bir kültüre gelen bir yabancının gerek yeterliklere sahip gerekse iletişim ve ilişkilerde inisiyatif alan taraf olması beklense de iletişimin karşılıklı etkileşime dayanan doğası gereği iletişimsel yeterlikleri de karşılıklıdır. Ev sahibi toplumun üyelerinin de söz konusu alanlarda göçmenin kültürü hakkında bilgiye sahip olması beklenir.

Toplumsal iletişim sürecinde bireylerin kullandıkları becerilere daha genel ve iletişim sürecine teknik özelikleri bakımından yaklaşan Campbell ve Siperstein (1994) birbiriyle örtüşen dört beceri alanı tanımlamışlardır (Şekil 4). Bütün iletişim süreçlerinde olduğu gibi, sosyal-bilişsel beceriler, iletişimi sürdürmeye ve işlemeye dönük beceriler, iletişim sürecinde kullanılan dile ilişkin beceriler ve çatışmaları çözmek gibi toplumsal iletişim davranışları bu sürecin temel bileşenleridir.

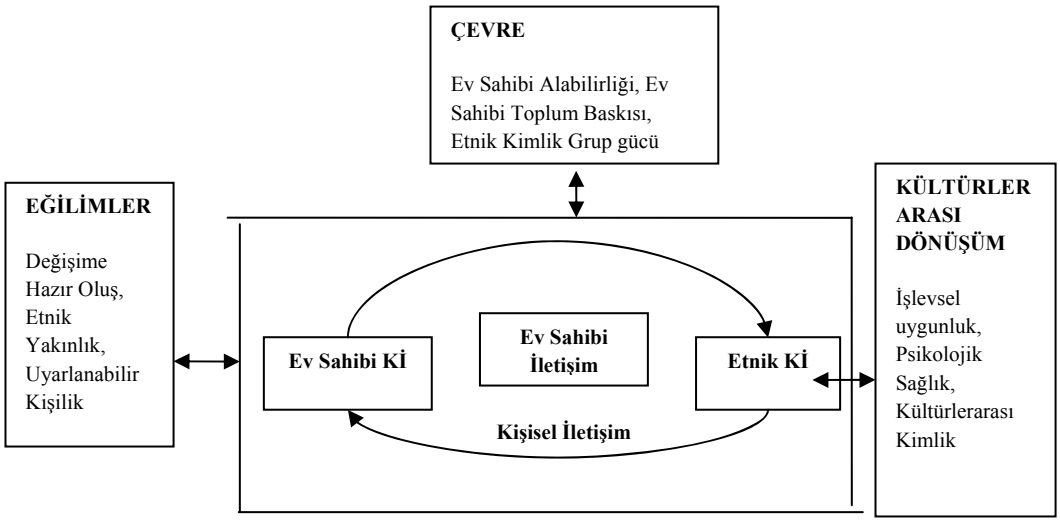

Şekil 4.Toplumsal İletişim Yeterliğinin Bileşenleri
Kaynak: Campbell ve Siperstein, 1994.

Göçmelerin birer yabancı olarak bulundukları ev sahibi toplumda geliştirecekleri iletişim yeterlikleri çevresel koşullarla etkileşim içinde ortaya çıkar. Çevresel koşulların yanı sıra ev sahibi toplumun ve yabancının bazı özellikleri de bu etkileşimde rol oynar.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Kim (2001), ev sahibi toplumla iletişim yeterliklerini etkileyen faktörleri (Şekil 5) üç grupta ifade etmiştir; çevre, eğilimler ve kültürlerarası dönüşüm. Çevre, ev sahibi toplumun yabancıları alabilirliği, ev sahibi toplumun yabancı üzerindeki uyum baskısının nitelik ve düzeyi, etnik kimlik-grup gücü gibi unsurları, eğilimler ise değişime hazır oluş, etnik yakınlık ve uyarlanabilir kişilik gibi unsurları kapsamaktadır. Kültürlerarası dönüşüm gerek diğer etkenleri etkilemesi bakımından gerekse onların bir anlamda sonucu olması bakımından önemlidir. Kültürlerarası dönüşüm işlevsel uygunluk, psikolojik sağlık ve kültürlerarası kimlik unsurlarından oluşmaktadır.

Şekil 5. *Kültürlerarası Adaptasyonu Etkileyen Faktörler*

Kaynak: Kim, 2001: 87'den aktaran Kim, 2005: 393.

Göçmenlerin ev sahibi toplumun üyeleriyle iletişimde bulunabilmeleri için sahip olmaları gereken birincil yeterliklerden birisi dil becerisidir. Ev sahibi toplumun dilini bilmek iletişim açısından başlangıç adımı niteliğindedir. Yukarıda açıklamaya çalışılan iletişim becerilerinin hepsi için bir anlamda zemin işlevi gören ev sahibi kültürün dilini öğrenme ve kullanma konusu göçmenlerin kimi zaman uyumu kimi zaman ise asimilasyonunun göstergesi olarak görülebilmektedir.

Saussure'ün dilin bütün sistemini ifade eden La Langue ve kullanımdaki dili ifade eden La Parole arasındaki ayrımına atıfla söylenecek olursa (Martin ve Nakayama, 2007:2 11) göçmenlerin kullandıkları dil gerek özgün anadillerinden gerekse ev sahibi

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ülkenin dilinden farklılıklar sergileyebilmektedir. Sıklıkla diller arası geçiş (code switching) yaygın bir uygulama olmaktadır. Diller arası geçiş, dil, diyalekt ya da aksanı konuşma sırasında duruma ve gereksinime göre değiştirerek geçiş yapmayı tanımlar. Diller arası geçiş konuşulan kişiyi rahatlatma, bundan kaçınma, kültürel kimliğinin başka boyutlarını sergileme gibi amaçlarla yapılmaktadır (Martin ve Nakayama, 2007: 241).

Göçmenler göç ettikleri ülkenin dili, anadillerini koruma ve bu dilleri kullanma konularında farklı stratejiler geliştirmişlerdir. Örneğin paylaşılmış bir dile sahip olmayan kültürler uluslararası ticaret ya da kolonyalizm gibi nedenlerle temas ettiklerinde iletişimin bir yolu da pidgins ve creoles olmuştur. Pidgin karma dildir, iki ya da daha fazla dilin karışımıyla oluşturulmuş başka bir dil formudur. Pidgnin gelişimi kaçınılmaz bir süreçtir. Creole ise kırma dildir. Pidginin aksine birinci dil olabilir (Jandt, 2010:140-141; Martin ve Nakayama, 2007: 211).

Ancak ev sahibi toplumla kurulacak iletişimde ön koşul olan ev sahibi ülkenin dilini öğrenme konusunda süregelen ciddi sorunlar bulunmaktadır. Hollanda'da yapılan bir araştırmanın bulgularına göre, Türk ve Fas kökenli Hollanda doğumlu ikinci kuşak çocuklar da birinci kuşak kadar yerli Hollandalıların dil yetkinliğine ulaşamamaktadırlar. Bunda etnik dillerin kullanım düzeyi ve niteliğinin de payı vardır. Göç edilen ülkede etnik topluluk dillerinin kullanımı, etnik ya da kültürel kimliğin anahtar değeri olarak düşünülebilmektedir. Türk ve Faslı aileler, öğretmenler ve öğrenciler Türkçe ve Arapçanın bir şekilde eğitim sürecinde yer almasını istemektedirler (Extra ve Verhoeven, 2010). Bu durum Jandt'ın (2010: 140) "milliyetçilik olarak dil" biçiminde tanımladığı durumla açıklanabilir. Avrupa'daki Türk göçmenler bağlamında söyleyecek olursak anadilin korunması ve gündelik hayatta kullanılması, ev sahibi kültürün dilinin gerektiği kadar kullanılamaması önemli bir kesim tarafından milli duyguların ifadesi olarak algılanmaktadır. Bunun yanı sıra oluşan yaşam çevresinin de dil kullanımına ilişkin tercihlerde önemli etkisi vardır. Örneğin Atay (2006: 29) Londra'nın kuzeyinde yaşayan ve hemen hepsi aynı iş kolunda çalışan, Türkçe konuşan insanların, iş ortamında hemen hemen bütünüyle aynı topluluğun insanlarının olması nedeniyle İngiliz toplumuyla iletişimlerinin kopuk hale geldiğini, gün boyu sokakta İngilizce'ye ihtiyaç duymadan yalnızca Türkçe kullanarak yaşadıklarını belirtmiştir. Burada yaşayan Türkler bu durumu, Almanya'da fabrikalarda

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Almanlarla birlikte çalışan Türklerin daha çok Almanca öğrenmeleri burada ise bunun mümkün olmayışı ile açıklamaktadırlar. Atay'ın (2006) bu saptamasına karşın, gerek milliyetçilik bağlamında dil tercihi bakımından gerekse Türklerden oluşan bir çevrede yaşamaktan kaynaklanan dil kullanımı bakımından olsun, ev sahibi ülkenin diline ilişkin eksiklikler Avrupa ülkelerindeki bütün göçmenler için farklı düzeylerde olsa da ortak bir sorundur.

2.2.2.3. Ev Sahibi toplumsal iletişim

Yabancı olarak göçmenler, farklı bir kültüre adaptasyonun temel mekanizması olan ev sahibi toplumla iletişim yeterliğini, ev sahibi muhitin toplumsal süreçlerine katılmaksızın tam olarak geliştiremezler. Yabancılar ancak ev sahibi toplumun norm ve uygulamalarıyla ahenk içinde bu iletişim becerisine sahip olabilirler (Kim, 2001:121). Göçmenlerin ev sahibi toplumun iletişim kanallarına katılım derecesi, ev sahibi toplumu algılamanın geliştirilmesi, damıtılması düzeyini etkiler (Kim, 1977: 4).

Ev sahibi toplumdan insanlarla kurulan iletişim, yabancılara yalnızlıklarını aşmada duygusal destek sağlar. Yabancıların bu şekilde elde ettikleri güvenlik duygusu, onların yeni ilişkiler kurmalarında ve karşılaştıkları yaşama ilişkin sorunları ve zorluklarını en aza indirgemede destek sağlar. Yabancıların ev sahibi toplumun üyeleriyle olan ilişkileri, kendilerini buldukları işyeri, komşuluk ile fiziki ve sosyal mekânlarla sınırlandırılmıştır (Kim, 2001: 123).

Yabancılar, farklı bir kültürde bulunmanın ortaya çıkardığı psikolojik engeller nedeniyle ev sahibi toplumdan insanlarla çok sınırlı sayıda bireylerarası bağlar geliştirmektedirler. Simmard'ın (1981) belirttiği gibi, yabancıların sınırlı ev sahibi iletişim yeterlikleriyle, ev sahibi toplumla ilişkiler geliştirmesi tehditkâr, zorlu bir görevdir; yalnızca dil farklılıkları değil daha önemli etnik kimlik gibi psikolojik engeller de söz konusudur. Bu engeller ve göçmen yaşamına özgü zorluklar nedeniyle yeni gelenlerin ya da geçici göçmenlerin sosyal etkinlikler için ortak etnik kökenden uzaklaştıkları, zamanla kişisel ağlarına etnik bağların yerine ev sahibi toplumun üyeleriyle bağları ekledikleri bulgulanmıştır (Kim, 2001: 124-125).

Yabancıların ev sahibi çevrenin sosyal süreçlerine katılımları temel olarak bireylerarası ilişkiler ve ev sahibi toplumun kitle iletişim araçlarına maruz kalma

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

biçiminde olmaktadır. Geniş bir tanımlamayla bu durum kitle iletişim, kitlesel medya araçları radyo, televizyon, gazete ve dergilerin yanı sıra restoranlar, okullar, kiliseler, süpermarketler, otoyollar, politik kampanyalar, moda endüstrisi, tiyatro, müze, sanat galerileri ve kütüphaneleri de kapsamaktadır (Kim, 2001: 122).

Moos ve Mitchell (1982) ve Norrick (1991) uzun süreli arkadaşlarından, aile üyelerinden ve iş arkadaşlarından uzaklara taşınan göçmenlerin, ev sahibi toplumla yeni ilişki setleri inşa etmeye başladıklarını vurgulamışlardır. Göçmenler ev sahibi toplumla ve o toplumun üyeleriyle bireylerarası iletişim etkinlikleri kurarak ev sahibi kültürün uygulamaları ile alışkanlıklarını da öğrenme olanağı bulurlar (Aktaran Kim, 2001:122).

Göçmenlerin ev sahibi toplumla kurdukları iletişimde benzerlikleri ve farklılıkları çoğaltma eğilimi de gözlenmektedir. Giles'ın (1973) çalışmalarına dayanan İletişim İntibak (accommodation) Kuramına göre bireyler farklılıkları paradoksal biçimde, iletişim boyutlarına yakınsayarak ve iletişim unsurlarını daha benzer kılmaya çalışarak azaltmaya çalışırlar. Aynı zamanda bireysel ya da grupsal iletişim işaretlerini (marker) abartarak ya da kullanmaya devam ederek farklılıkları sürdürme girişiminde bulunurlar (Niles,1995:7). Bireyler başkalarıyla etkileşim içinde iken, konuşurken, onay kazanmak, farklılıklarını-özgünlüklerini azaltmak ya da artırmak için iletişim mesafelerini azaltan ya da çoğaltan dilsel stratejiler kullanırlar. Bu bağlamda iletişimin unsurları şöyle sıralanabilir (Gudykunst vd., 2005: 14-15);

1) Etkileşimin toplumsal ve tarihsel bağlamı. Temas halindeki grupların ilişkileri, kültürlerarası temasla ilgili sosyal normlar ve kültürel çeşitliliği kapsar.

2) İletişim içinde olanların uyuma dönük (accommodative) yönelimleri. Muhatapların bireylerarası, gruplar arası ya da ikisinin kombinasyonuyla geliştirdikleri oryantasyonları. Söz konusu uyumun boyutları sosyal ve kişisel kimlikler gibi bireylerarası etkenler ile gruplararası etkenlerdir. Gruplar arasındaki algılanmış ilişkiler iletişimde bulunanların, muhataplarını bireylerarası ya da gruplararası olarak algılama eğilimlerini etkilemektedir. Gruplarına bağımlı ve onlarla dayanışma içinde olanlar, muhataplarını grup

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

içi ölçütler çerçevesinde görmeye ve gruplarının dilsel işaretlerine odaklanmaya eğilimlidirler.

3) İçinde bulunulan bağlam. Bağlamın birbiriyle ilişkili beş boyutu vardır; sosyopsikolojik bağlamlar (bireylerarası ve gruplararası oryantasyon), hedefler ve konuşmaya odaklanma (güdüler, sohbet gereksinimleri, ilişkisel gereksinimler), sosyolinguistik stratejiler (kestirim, söylem yönetimi), davranış ve taktikler (dil, aksan, başlıklar vb.), etiketleme ve atıflar.

4) Değerlendirme ve niyetler.

Ev sahibi toplumsal iletişim süreçleri, bireylerarası ilişkiler ve kitle iletişim araçlarının kullanımı olmak üzere iki boyutta gerçekleşir. Göçmenlerin ev sahibi ülkenin kitle iletişim araçlarını takip etmeleri konusunda farklı yaklaşımlar ve bulgular olduğu görülmektedir. Slettemeas'ın (2010: 1) Norveç ve İskandinavya ülkeleri bağlamında belirttiği gibi etnik azınlıkların medya kullanımına ilişkin çok az araştırma bulunmaktadır. Bazı geniş çaplı anket çalışmaları mevcut olsa da bunların temel eksikliği güdülerin ve mekanizmaların anlaşılmasına dönük olmamalarıdır. Araştırmalar, göçmenlerin sosyokültürel arka planlarının ve ilgilerinin medya kullanımına etkileri ve medyanın göçmenlerin evlerini, lokaliteyi, yeni kültürel ortama ait olma ve güvenlik algılarını inşalarını açıklamaktan uzaktır.

Almanya örneğinde söylenecek olursa Schönwälder ve Söhn'e (2008) göre büyük ölçüde çeşitlilik kazanmış olan eğlence ve bilgi bombardımanı, göçmen ve göçmen olmayan gruplar tarafından farklı algılanmasına karşın, yine de medya kullanım alışkanlıkları, göç alan ülkenin baskın kültürüyle ilişkiler ve göç veren ülke ile etnik gruplar hakkında da fikir vermektedir. Göçmenler arasında hem Alman hem de geldikleri ülkenin dilinde yayın yapan medya organlarını kullanmak son derece olağan sayılmaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre, göçmenlerin yalnızca yüzde 22'si hiç Alman gazetesi okumamıştır. Dörtte birinden fazlası ise haftada birkaç kez, kaynak ülke dilinde yayımlanan gazeteleri okumaktadır. Buna karşın Norveç özelinde yürütülen bir araştırma göçmen ailelerin genel olarak devlet kanalı ve radyosunu izlemediğini, diğer Norveç kanallarını ve web sayfalarını ise eğlence ve haber amaçlı izlediğini ortaya koymuştur. Bunda televizyon kanallarında göçmenlere ilişkin içeriğin az oluşu,

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

önyargılar vb. etkili olmaktadır. Bazı göçmenler ise Norveçli iş arkadaşlarıyla belirli konularda tartışabilmek için ABD ve Norveç kaynaklı haber kanallarını vb. izlediklerini ifade etmişlerdir (Slettemeas, 2010: 3). Bu araştırmaların bulgularına göre göçmenlerin ev sahibi toplumsal süreçlerinin iki boyutunda da yeterli katılıma sahip olmadıkları söylenebilir. Yerli grupla bireylerarası ilişkilerin ve ev sahibi topluma ait kitle iletişim araçlarının kullanımının eksikliği dikkat çekmektedir.

Ev sahibi toplumun üyeleriyle kişisel iletişim kurma bakımından dikkat edilmesi gereken nokta, bireylerin daha çok yakın arkadaşlarıyla iletişim kuruyor olmalarıdır. Bireyler çevrelerinde tanıdıkları bireylerle iletişim içindedirler. Bu yakınlık dairesi genişledikçe iletişimin yoğunluğu ve niteliği değişmektedir. Göçmenlerle ev sahibi toplumun üyeleri arasında güçlü ve yoğun komşuluk ya da arkadaşlık ilişkilerinin olmayışı ev sahibi toplumsal iletişim süreçlerine katılımı da olumsuz etkilemektedir. Bu noktayı vurgulayan Stern (2008: 594-595) bireylerin yakın arkadaşlarının çoğunlukla aynı mekânda-çevrede olduklarını ve düzenli olarak işte, okulda, mahallede vb. birbirlerini gördüklerini belirtmiştir. Bireyler arkadaşları ve yakınlarıyla iletişim kurarken çeşitli yolları kullanmaktadırlar. Teknolojik olanak ve yeterlikler ile arkadaşların aynı çevrede-mekânda olup olmaması bu iletişimi biçimlendirmektedir. İletişimin hangi düzeyde gerçekleşeceği de büyük ölçüde iletişim kurulacak arkadaşların aynı çevrede-mekânda bulunuş durumlarıyla ayrıca aradaki ilişkilerin nitelik ve gücüne bağlıdır. Araştırma bulguları özellikle yüz yüze iletişimin ilişkinin lokal olup olmamasına bağlı olduğunu ortaya çıkarmıştır. 5 mil ya da iki bloktan uzakta bulunan arkadaşlarla iletişim yüz yüze olmaktan çok telefonla, e-maille vb. gerçekleşmektedir. İletişimin biçimini ve niteliğini etkileyen diğer etkenler ise cinsiyet, medeni durum, tam gün ya da yarım gün çalışma, gelir, eğitim ve yaştır (Stern, 2008: 596, 610). Stern'in söz konusu ettiği koşullar genel olarak göçmenlerin kimlik algıları, yörecilik anlayışları ve buna bağlı olarak etnik gruplarına dönük yaşamaları ve sosyal sermayelerinin niteliğiyle de ilişkilidir.

2.2.2.4. Etnik toplumsal iletişim

1995–2001 yılları arasında Almanya'dan Türkiye'ye telefon aramaları %54, Türkiye'den Almanya'ya %35 artarken Türkiye'den Belçika'ya %80 artmıştır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Pakistan'dan İngiltere'ye %123, İngiltere'den Hindistan'a ise %439 artış kaydedilmiştir. Bu aramalardaki büyük ölçekli artış bütünüyle göçmenlerle bağlantılı olmayıp bir ölçüde iş dünyasıyla ilişkili olsa da bu durum göçmenlerin köken ülkeleriyle olan iletişimlerindeki artışı göstermektedir (Vertovec, 2004: 220-221). İletişim teknolojisi alanındaki gelişmelerin ve ucuz telefon olanaklarının artmasının sonucu olarak ortaya çıkan bu durum göçmenlerin etnik iletişimlerinin gücünü göstermektedir. Göçmenlerin etnik iletişimi hem köken ülkeyle hem de göç edilen ülkede yaşayan etnik grubuyla iletişimini ifade etmektedir. İki biçimde de etnik toplumsal iletişim dil konusuna benzer biçimde etnik aidiyetin ve kimliğin güçlü oluşunun sonucu olmakta, aynı zamanda ev sahibi toplumda var olan önyargılar, yabancı düşmanlığı ve ayrımcılık gibi koşullar tarafından da beslenmektedir. Her durumda göçmenlerin yoğunlukla ve bazı durumlarda yalnızca kendi etnik toplulukları içinde bireylerarası iletişimlerde bulunmalarının ve etnik medyayı takip etmelerinin ev sahibi toplumsal iletişim süreçlerini olumsuz etkilediği söylenebilir. Göçmenler bir kimlik dışavurumu olarak, köken kültürleriyle bağlarını korumak ve bazı durumlarda ev sahibi kültürden uzak durmak amacıyla etnik toplumsal iletişime yoğunlaşmaktadırlar. Konunun önemine karşın Kim'in de (1977: 4) belirttiği gibi kültürlerarası iletişim alanındaki araştırmalara kıyasla, göçmenlerin kendi içindeki iletişimleri (intraethnic) konusunda az sayıda araştırma söz konusudur. Etnik toplumsal iletişim süreçleri tam olarak açıklanabilmiş değilken son dönemlerde bu konuya olan ilgide artış görülmektedir.

Bireyin toplumsal kimliği çok belirgin, güçlü ise grup içi süreçler de belirgin olur. Etkileşimde bulunanların grup üyelikleri önemlidir. Etkileşimciler olumlu grup içi davranışları daha özet, yorumlanması kolay bir dille ifade ederken, olumlu grup dışı davranışları ise daha somut, yorumu daha zor, keskin kavramlarla ifade etmektedirler (Giles, Willemyns, Gallois ve Anderson, 2007:137). Patrick, Koster ve Rakuita'nın (2005: 8) Avustralya'daki Fijili göçmenler özelinde gözlemledikleri gibi, göçmenler anavatana bağlı kültürel kimlik algılarını yoğun olarak yaşamaktadırlar. Anne-babaları gibi anavatanda doğarak oranın kültürel kimliğini deneyimlememiş genç nesil de kültürel kimliklerini, aile üyeleriyle ve göçmen topluluğun diğer üyeleriyle günlük etkileşim, anavatana yapılan ziyaretler ve yazılı-elektronik kitle iletişim araçları gibi farklı kaynakların etkisiyle tanımlamakta, yeniden tanımlamakta ve şekillendirmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Moores ve Metykova'nın (2009: 322) Britanya'daki Doğu Avrupa kökenli göçmenlere ilişkin araştırmalarının bulguları da benzer sonuçlar sergilemektedir. Göçmenler özellikle anavatanlarındaki aileleriyle internet üzerinden iletişimlerini yoğun biçimde sürdürmektedirler. Bu durum çoğunlukla yaşanılan ülkenin medyasından ve kültüründen uzak kalmaya da yol açmakta, okulda ya da iş ortamında yerli grubun medyaya ilişkin yürüttüğü konuşmaların dışında kalmaktadırlar. Ev sahibi toplumun üyeleriyle ortak konuşma konularının bu şekilde azalması ya da yokluğu doğal olarak iletişim sürecini olumsuz etkilemektedir.

Göçmenlerin yaşadıkları ülkelerdeki yaşamları gerçekte yalnızca o ülkeyle ilişkili değildir. Gelişen iletişim teknolojilerinin etkisi ile göçmenler, iki ülkede de aynı anda yaşıyor gibidirler ve bu durum onların iletişimlerini de biçimlendirmektedir. Slettemeas'ın (2010: 2) vurguladığı gibi genel anlamda küreselleşme, göç ve hareketlilik "ev-yuva" ya ilişkin yer temelli geleneksel formlara meydan okuyan yeni bir anlayışı da ortaya çıkarmaktadır. Kültürler artık yalnızca etkileşimin sürekli ve durağan unsurları olarak alanlara kök salmış değildir. Farklı kültürlerden bireyleri benzeştiren küreselleşme aynı zamanda yerel olanı ve dolayısıyla farklı olanı da güçlendirmektedir. Söz konusu süreci kü-yerelleşme (glocalization) ile açıklayan Robertson (1995: 40) küreselleşmenin, yerelleşmenin oluşturulmasında etkisini ve aynı zamanda onunla etkileşim içinde olduğunu vurgulamıştır. Robertson'un küyerelleşme kavramıyla açıkladığı üzere yerelleşme küreselleşmeye direnişten çok onun bir yüzüdür (Taylan, 2008: 83). Birbirine zıt görünen bu iki sürecin küreselleşme ile birlikte yaşanmasının özgün bir örneği de göçmenler bağlamında görülmektedir. Kültürlerarası ilişkiler üzerine geliştirilen yeni yaklaşımların da vurguladığı gibi yerel kültürler yeniden değer kazanmaya başlamıştır (Mattelart, 2005: 125). Bir anlamda göçmen alt kültürler yaşadıkları ülkelerin güçlü ve özgün yerel kültürleri haline gelmektedir.

Georgiou ve Silverstone'a (2007) göre ise göçmenlerin diasporik gündelik yaşamları, yerleşilen ülkedeki komşular ve diasporik ağların uzandığı başka ülkelerdeki dost ve akrabalarla olduğu kadar arkada bırakılan-bırakıldığı tasavvur edilen aile ve hayatla da ilgilidir. İletişim akışları telefon ya da seyahat yoluyla birincil biçimlerde (toplumsal etkileşim) olduğu kadar radyo, TV ve internet gibi ileri teknolojilerle de gerçekleşmektedir (Smets vd., 2009: 274). İletişim teknolojisindeki gelişmelerle birlikte, örneğin ucuz telefon olanağının artması ulus ötesi toplulukları etkilemiş bunun

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yanı sıra göçmenlerin aile üyeleriyle iletişimlerini de sıkılaştırmıştır (Vertovec, 2004: 220). Aynı zamanda küresel medya pazarındaki çevre ülkelerden Batılı kültürel "merkezlere" yönelik kültürel akış, internet, uydu televizyonlar, dijital videolar ve öteki elektronik medya tarafından pekiştirilmektedir ve bu durum bütün göçmenler için etnik medya içeriğini daha da ulaşılabilir kılmaktadır (Shi, 2005: 56). Bu bağlamda gelişen etnik toplumsal iletişim, gücünü hayali bir etnik topluluk bilincinden alırken bu bilincin oluşmasına da katkı sağlamıştır. Appadurai'nin (1996: 4) de belirttiği gibi medya hareket eden imgelerle topraksızlaşmış izleyicileri karşılarken, ortak diasporik tahayyüller doğurmaktadır. Anderson'ın (1983) deyimiyle bu tahayyüller ortak kültür, coğrafya ve tarih kavramlarında bireysel kimliklerin paylaşılmış boyutlarını öne çıkaran, birçok farklı ayrık özneleri hayali bir topluluğa bağlamaktadır (Shi, 2005: 57).

Medya teknolojileri bir ulus devlette, diasporik evlerde egemen etnik gruptan insanların evlerindekinden daha büyük ve farklı rol oynamaktadır. Farklı medya teknolojileri anavatanla, öz kültürle bağ kurma (lokalize olmayan ontolojik bir güven duygusu yaratma) diasporik bağlamda evin, yuvanın inşasında kullanılmaktadır. Appadurai'ya (1996: 178) göre mekânların yerleşim yerlerine, yuvalara dönüştürülmesi süreci (yerelliğin üretimi-production of locality) sosyal yakınlık hissi, etkileşim teknolojileri ve bağlamsal görelilik arasındaki ilişkilerin biçimlendirilmesi ve bütünleştirilmesiyle oluşur (Slettemeas, 2010: 2-4).

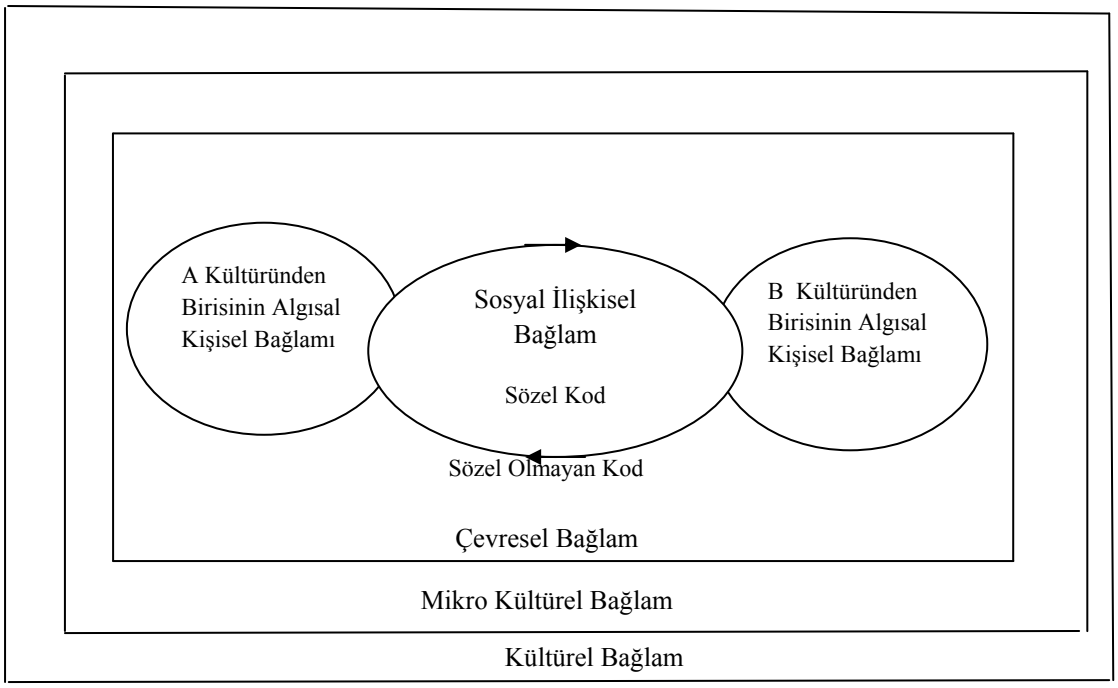
Slettemeas (2010), Silverstone'un "domestikasyon" kuramı ve Appadurai'nin "lokalitenin üretimi" yaklaşımı bağlamında medya teknolojilerinin ev'i yuvalaştırma, evcilleştirme, fiziksel ve sembolik olarak uzak olan yuvaları fiziksel olarak yakınlaştırmada oynadığı role vurgu yapmıştır. Slettemeas'ın bulgularına göre bazı etnik azınlıklar farklı ülkelerdeki yakınlarıyla internet-webcam-chat, diaspora internet siteleri vb. yaratıcı kombinasyonlarda iletişim teknolojilerini kullanan fiziksel olarak sınırlanmamış diaspora ağlarıyla bağlantı halindedirler. Ek olarak VHS, DVD filmler, uydu antenleriyle izlenen anavatandan yayın yapan kanallar ya da yakın dillerde yayınlar kültürel eğitim ve eğlence amacıyla kullanılmaktadır. Bu durum Appadurai'nin mekânlaştırma üretimi kavramıyla açıklanabilir. Bir Pakistanlı babanın dediği gibi, 1970'lerde İsveç'e ilk geldiklerinde ülkeleri çok uzakta idi ve ülkeleriyle bağlantıları yoktu. Pakistan gazeteleri, Pakistan TV kanalları, uçuşlar, Pakistanlı ürünleri satan dükkânlar yokken yaşam daha zordu ancak gelişen teknolojik araçlar buradaki

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yaşantılarını kolaylaştırmıştır (Slettemeas, 2010: 3). İletişim teknolojilerinin gelişimiyle birlikte yoğunlaşan etnik toplumsal iletişim, göçmenlerin yaşadıkları ülkedeki yaşam çevrelerini yuva olarak biçimlendirmek üzere mekânlaştırmaktadır. Bu süreç göçmenlere öz kültürlerinde alışık oldukları güveni sağlamaktadır ve bu şekilde göç edilen ülkede yaşanılan kültürel farklılıklardan kaynaklanan zorlukları aşmalarında da yardımcı olmaktadır. Yeni kültürel değerlere uyumsuzluk, ev sahibi toplum tarafından dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalma gibi sorunlar yaşayan göçmenler bulundukları ülkede köken ülkelerindeki güvenli ev ortamını ve yaşam çevresini yaratmaya çalışarak zorlukları aşmayı denemektedirler.

2.2.2.5. Çevresel etkenler

Göçmenlerin toplumsal iletişim süreçlerini etkileyen çevresel etkenler arasında ev sahibi toplumun kültürü, içinde bulunulan kültürel bağlam, ev sahibi toplumun yabancılara ilişkin yaklaşımları, ön yargılar ve yabancı düşmanlığı, göçmenlerin toplumsal sermayeleri, etnik kimlik algıları vb. sıralanabilir. Çevresel etkenlerle göçmenlerin toplumsal iletişim süreçleri karşılıklı bir etkileşim içerisindedir, bir anlamda birbirlerini üretir. Kültürel iletişim öncelikle iç içe geçmiş çeşitli bağlamlarda gerçekleşir (Şekil 6) (Neuliep, 2006: 86-87).

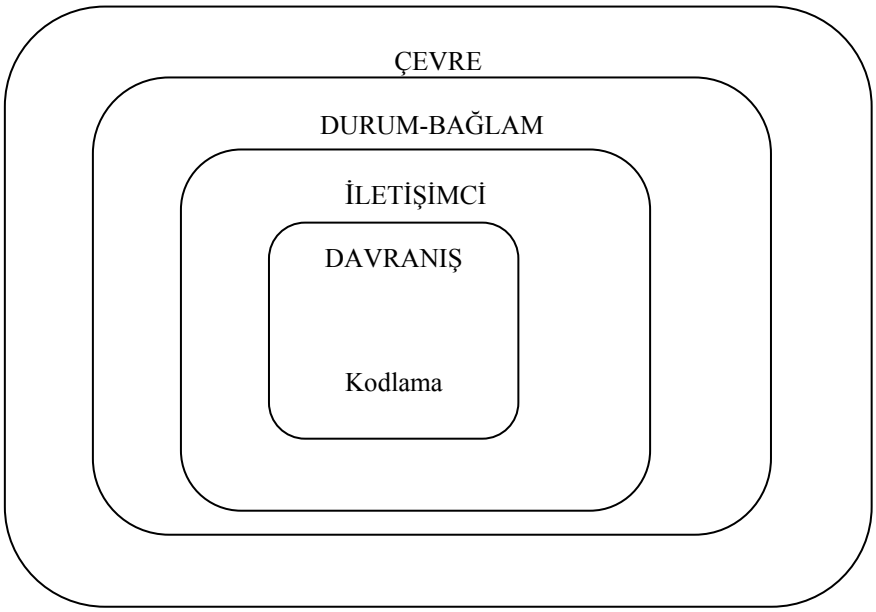

Şekil.6. Bağlamsal Kültürlerarası İletişim Modeli **Kaynak**: Neuliep, 2006: 25.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Toplumsal iletişim ve çevresel-bağlamsal koşulların etkileşimine odaklanan Bağlamsal Kültürlerarası İletişim Modelinde (Şekil 6) olduğu gibi kültür diğer bağlamların hepsini çevreleyen en geniş bağlam olarak görülmüştür. Kültür, şekilsiz, muğlâk ve müphemdir. Bunun yanında bireylerin bilişsel ya da davranışsal tercihlerini güçlü biçimde etkilemektedir. Dolayısıyla göçmenin ve ev sahibi toplumun kültürünün temel özellikleri, yapısı ve normları kültürlerarası iletişim süreci bakımından işlevsel bir öneme sahiptir (Neuliep, 2006: 86-87).

Kim (2005) de geliştirdiği modelde (Şekil 7) iletişim içinde olan bireyin davranışlarının çevre ve bağlam tarafından kuşatıldığını vurgulamıştır. Modele göre iç içe geçmiş çerçeveler aynı zamanda birbirleriyle etkileşmektedir

Şekil 7. Bağlamsal Etnik Topluluklararası İletişim Modeli
Kaynak: Kim, 2005: 329.

Kültürlere ilişkin temel bir sınıflandırma olan bireyselci ya da ortaklaşacı oluş temelinde bir değerlendirme yapıldığında, bireyselci kültürden gelenlerle kolektivist kültürden gelenlerin davranışlarında önemli farklılıklar görülmektedir. Kültürün bireylerin davranışlarını etkileyen ve kültürlerarası iletişim süreçlerinde farklılaşmalara yol açabilecek boyutları Neuliep (2006: 86-87) tarafından, bireyselci-kollektivist oluş, yüksek bağlam-düşük bağlam, güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma ve değerler olarak sıralanabilir. Kültürel Çeşitlilik Kuramını geliştiren Geert Hofstede de farklı

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

kültürlerden bireylerle yaptığı araştırmalarda dört kültür boyutu olarak bireylerin davranışlarına etki eden kültürel özellikleri tanımlamıştır; bireyselcilik-ortaklaşacılık, düşük-yüksek güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma ve erillik-dişillik (West ve Turner, 2008: 91).

Bütün bu çiftli boyutlar her kültürde yer almakta ancak bunlardan birisi daha baskın olmaktadır. Bu anlamdaki kültürel farklılıklar kültürlerarası iletişim alanında geliştirilen kuramlarda farklı boyutlarda ele alınmıştır. Farklı kültürler arasındaki iletişimin farklılıkları ve benzerliklerini açıklarken bu boyutsal özelliklerin gerek bireysel gerek toplumsal düzeyleri göz önünde bulundurulmalıdır (Gudykunst vd., 2005: 8). Ting-Toomey ve Kurogi (1998) geliştirdikleri Yüzyüze-Karşı Karşıya Müzakere Kuramında kültürel normlar ve değerlerin kültürlerin üyelerinin karşı karşıya gelişlerini ve çatışma durumlarını biçimlendirdiğini öne sürerler. Kuramda yüz (face), istenir sosyal kendilik değeri duygusudur, bireyler başkalarının kendisini öyle görmesini isterler. Bireyler bu yüzlerinin ya da konumlandırılmış kimliklerinin sorgulandığı ya da tehlike altında olduğunu duyumsadıkları çatışma durumunda müzakere sürecini kullanırlar. Ortaklaşacı kültürlerdeki bireyler, bireyselci kültürlerdekinden daha çok, başkalarına-odaklı saygınlığı korumayı amaçlayan (face saving) stratejiler kullanmaktadırlar. Bireyselci kültürdekiler ise daha çok kendilerine odaklı stratejiler kullanmaktadırlar. (Gudykunst vd., 2005: 9). Düşük güç mesafesine sahip kültürlerdeki bireyler ise daha çok kişisel haklarını savunurken, yüksek güç mesafesine sahip kültürlerdekiler tanımlanmış sorumluluklarını diğerlerinden daha çok yerine getirirler. Yüksek güç mesafesine sahip kültürlerin üyeleri dikey görünür (facework) etkileşime daha çok eğilimlidirler. Ortaklaşacı kültürdekiler daha çok ilişkisel ve süreç odaklı çatışma stratejilerine odaklanırken, bireyselci kültürdekiler daha sabit ve çıktı odaklı stratejilere odaklanırlar. Yine ilk grup sözel direkt olmayan stratejileri bireyselciler ise sözel direkt olanları daha çok kullanırlar. Sohbetlerdeki kısıtlamaların iki türü; sosyal ilişkisel ve görev-yönelimlidir. Sosyal ilişkisel, karşıdakinin duygularını incitmekten kaçınmaya ve dinleyiciye dayatma yapmamaya odaklanırken görev yönelimli açıklığa-netliğe odaklanır (mesajın niyetlerinin açıkça net olarak iletilmiş olması). Ortaklaşacı kültürdekilerde sosyal ilişkisel kısıtlama daha çok görülürken bireyselci kültürlerde ise hedefe ulaşma isteği daha çok görülür (Gudykunst vd., 2005: 10). İhlal Beklentisi Kuramı ise her kültürde başkalarının nasıl davranacaklarına ilişkin beklentiler sağlayan

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yönlendirmeler ve rehberler olduğunu vurgulamaktadır. Kuram bu yönlendirmeler bağlamında bireylerin bu beklentilerin ihlali ya da zorlanmasını nasıl yanıtlayacakları ve karşılık vereceklerine odaklanır. Burgon'un (1995) belirttiği gibi bu beklentiler de bireye özel sosyal normlara ve kurallara dayalıdırlar (aktaran Gudykunst vd., 2005: 11).

Kültürlerarası iletişim kuramları arasında önemli bir yeri olan Kaygı/belirsizlik Yönetimine göre ev sahibi kültürdeki çoğulculuk eğilimleri yabancıların kaygısını azaltır ve kalışın sürekliliği artırır (Gudykunst vd., 2005: 23). Yabancılar yeni bir kültüre girdiklerinde ev sahibi kültürdekilerin tutumları, duyguları, inançları, değerleri ve davranışları konusunda belirsizliğe kestiremezliğe sahiptir. Yabancılar, ev sahibi kültürdekilerin az da olsa belirli sayıda davranış bileşenlerini (pattern) kestirebilmeye gereksinim duyarlar. Ev sahibi kültürdekilerle iletişime geçtiklerinde kaygıyı da deneyimlemeye başlarlar. Yüksek anksiyete ve kestiremezlik yabancıların ev sahibi kültürdekilerle etkili iletişim kurmasını zorlaştırır. Yabancıların anksiyeteleri yönetmeleri gerekmektedir (Gudykunst vd., 2005: 23). Farklı kültürlerden bireyler etkileşimde bulunduklarında pek çok belirsizlik-kestiremezlikle karşı karşıya kalınır. Diğer kültürdeki bireyin kültürü, değerleri, alışkanlıkları, davranışları, giyim-kuşamı vb. hakkında bilgi sahibi olunamayabilir ve belirli durumlarda ne denileceği bile bilinemeyebilir. Bu belirsizlik ve kestiremezlik bireylerde gerilime ve kaygıya neden olur. Berger'in belirttiği gibi kültürler arası etkileşim söz konusu olduğunda birincil tavır bu kaygıyı azaltmaya çalışmaktır (Neuliep, 2006: 28). Kaygı (anksiyete) ne olacağına ilişkin endişe, gerilim ve huzursuzluğu ifade eder. Kaygı çok fazla ya da çok az olduğunda iletişime isteksizlik söz konusu olur (Gudykunst ve Kim, 2003: 34). Sonuç olarak yabancılarla etkileşime girildiğinde, etkili iletişim becerisi, en azından bir kısmı, belirsizliği kestirebilme, şüphe ve kaygıyı yönetme becerileri üzerine temellenir. Azalan kaygı, yabancılarla etkileşime girildiğinde iletişimin önemli temel işlevlerindendir. Kaygı yabancılarla etkileşimde iletişimi etkileyen önemli bir etkendir (Gudykunst ve Kim, 2003: 25-30). Şüphe-kestiremezliği ve kaygıyı yönetebilmek için bireylerin iletişimleri hakkında bilinçli, düşünceli ve farkındalık sahibi olmak gerekir. Gerçekte bireyler davranışlarını pek fazla düşünmezler. İletişim davranışlarının çoğu alışkanlık niteliğindedir (Gudykunst ve Kim, 2003: 38).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Belirsizliğin Azaltılması Kuramına göre, bireyler yabancılarla etkileşime girdiklerinde belirsizliği azaltmak için iletişim stratejilerini kullanırlar. Gudykunst bu kuramı gruplararası iletişime uygulamıştır. Farklı gruplardan bireylerin iletişim normları aynı olmayabilir ve bireyler etkileşimde birbirleri için belirsiz kestirilemez olabilirler (Niles, 1995: 7). Gudykunst (1985) ve Hammer'ın (1985) geliştirdiği Kaygı-Kestiremezlik-Belirsizlik Yönetimi kuramına göre, kültürlerarası iletişim gruplararası iletişimin bir türüdür. Simmel'in (1908; 1950) "yabancı" kavramsalını merkezi bir konumda kullanmışlardır. Buna göre yabancı, bir durumda var olan ancak grup üyelerinden olmayan kişidir (Gudykunst vd., 2005: 12). Kestiremezliği (başkalarının tutum ve davranışlarını, duygularını önceden kestirememe) ve kaygıyı (rahat olamama, gerilim, endişe, tedirginlik) kültürlerarası uyarlanmayı açıklamada kullanmışlardır (Gudykunst vd., 2005: 12). Kurama göre, kaygıyı ve belirsizliği yönetme kuramında kültürel gelenekler, değerler ve normlara sosyo-politik etkenlerin üzerinde bir yer verilir. Kaygı ve belirsizlik etkili bir iletişim için deneyimlenmelidir ve kaygıyla belirsizliğin azaltılması kültürlerarası iletişim yeterliliklerinin kazanılmasıyla sağlanır (Brabant,Watson ve Gallois, 2007: 60).

Miller ve Steinberg'e (1975) göre insanlar başka insanların davranışlarına ilişkin tahmin ve öngörüde bulunurken üç tür veri kullanır (Gudykunst ve Kim, 2003: 26-27);

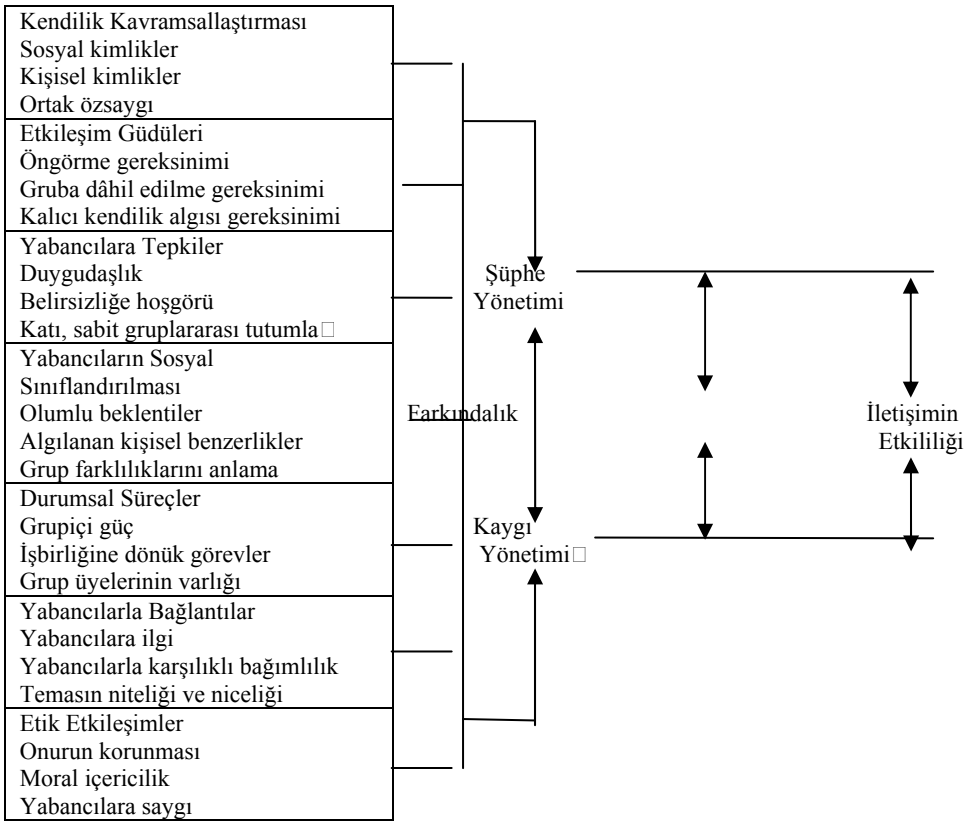
a) Kültürel (belirli bir kültürdeki insanlar genel olarak belirli kültürel norm, kural ve değerlere uygun davranırlar bu da kültüre dayalı tahmin ve öngörü yapma olanağı sağlar. Yabancılarla iletişimde, onların kendi kültürleri hakkındaki bilgi düzeyimiz öngörümüzün doğruluğunu etkiler. Bireylerin kendi kültürel deneyimlerine göre etnik merkezli öngörülerde bulunmaları durumunda hatalar oluşur).

b) Sosyolojik (başka bireylerin sosyal ya da politik gruplara üyeliği ya da eğilimi, cinsiyet, etnisite gibi rolleri temelinde öngörülerde bulunulması).

c) Psikolojik (birebir iletişimde bulunulan yabancılara ilişkindir. Burada söz konusu yabancının kendi kültüründeki ya da bağlı olduğu gruptaki insanlardan ne kadar farklı ya da onlarla ne kadar benzer olduğuna dikkat edilir). Bu veriler her zaman kombine edilerek kullanılır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Şekil 8'de görüldüğü üzere, Anksiyete/kaygı yönetimi kuramına göre ise kendilik kavramsallaştırması, etkileşim güdüleri, yabancılara tepkiler, yabancıların sosyal sınıflandırılması, durumsal süreçler, yabancılarla bağlantılar ve etik etkileşimlerin ürünü olarak ortaya çıkan şüphe ve kaygı yönetimi farkındalığa ve iletişimsel etkililiğe yol açmaktadır.

Şekil 8. Kaygı Yönetimi Kuramı

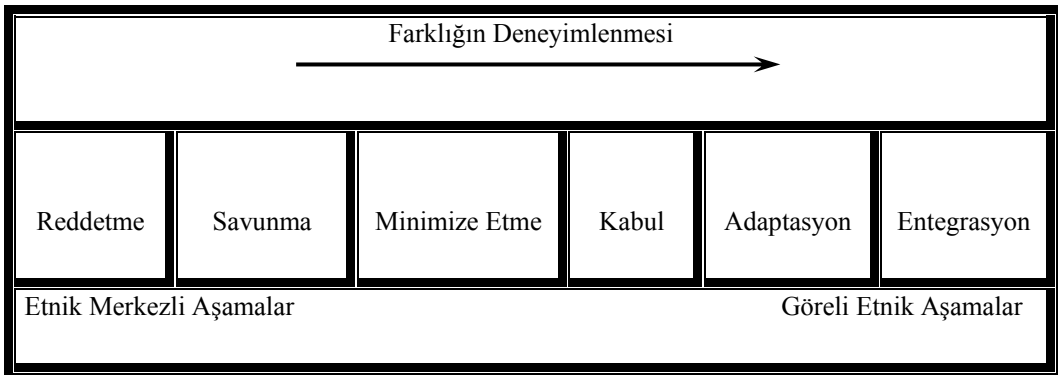
Kaynak: Gudykunst ve Kim, 2003: 43.

2.3. Uyarlanma, Uyum ve Yutulma

Ülke içi ya da uluslararası olsun göç, genelde sosyal değişimi özelde ise yaşam tarzı değişimini getirir (Kağıtçıbaşı, 2010: 155). Bir anlamda bu değişimin yaşanması süreci "farklılık"ın deneyimlenmesi sürecidir. Bennet (2007) farklılığın deneyimlenmesini, reddetmeyle başlayan entegrasyona dek uzanan bir süreç olarak açıklamıştır. Şekil 9'da görüldüğü üzere etnik kimliğin merkezde olduğu aşamalarda ev

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

sahibi kültürün reddedilmesi, savunma mekanizmalarının geliştirilmesi söz konusudur. Etnik gruplar arasındaki ilişkilere dayanan aşamalarda ise egemen kültürün kabulü, uyarlanma ve tam olarak bütünleşme söz konusudur.

Şekil 9. Farklılığın Deneyimlenmesi
Kaynak: Bennet, 2007: 26.

Yabancılar yeni ve alışılmadık bir kültürle etkileşerek sosyalleştiklerinde bir anlamda yeniden-sosyalleşme ve yeniden kültürlenme (acculturation) temelinde yeni bir çevreye uyum sağlama söz konusudur. Yabancı aşamalı olarak, yeni çevresi-ortamıyla benzerlikleri ve farklılıkları fark etmeye başlar. Kültürlenme süreci gerçekleşirken eski kültürün bazı öğrenilmemiş unsurları ortaya çıkar, yeni durumlara adaptasyon olurken farklılarını anımsatır harekete geçirir. Eski kültürün bu öğrenilmemiş alışkanlıklarına deculturation-kültürden arınma denir. Bu iki sürecin etkileşimi devam ederken yeni gelen farklı bir kültüre adaptasyon-uyarlanma süreci geçirir. Doğal olarak temel değerlerdeki değişim olağanüstü zor, yavaş ve nadirdir (Gudykunst ve Kim, 2003: 359).

Portes, Fernandez-Kelly ve Haller (2009: 1077) göçmenlerin sahip oldukları insan sermayesi, aile kompozisyonları ve birleşim modlarından yola çıkarak kuşaklar boyunca hareketlilik yollarını tanımlayarak uyum ve asimilasyona ilişkin farklı deneyimleri nesillerin hareketlilik yolları modelinde ifade etmişlerdir. Portes, Fernandez-Kelly ve Haller (2009) söz konusu modelde kuşaklar boyunca devam eden bir uyum ya da uyumsuzluk sürecini tanımlamışlardır. Modele göre yeniden kültürlenme deneyiminin olumlu olması bütüncül ya da tam uyuma yol açmaktadır. Nesiller boyu devam eden uyum ve kültürlenme süreci birinci kuşaktan başlamak üzere sahip olunan insan sermayesinin niteliği, eş kültür topluluklarıyla ilişkilerin gücü ile yakından ilişkilidir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Uyumla ilişkili kavramların tanımlamalarına bakılacak olursa farklı yaklaşımların ve kavramlar üzerinde bir fikir birliğinin olmadığı görülür. Kim'e (2001: 31) göre yutulma (asimilasyon ya da amalgamation-karışma-alaşım) kavramı sıklıkla ev sahibi kültürün bireyler tarafından kabulü ve içselleştirilmesini vurgulamak üzere işe koşulmuştur. Kültürlenme (acculturation), bireylerin ev sahibi kültürün tüm değil bazı boyutlarını kazanmalarını ifade eder. Ayarlanma-alışma (intibak) (adjustment) ise farklı kültürlere ilişkin zorluklara verilen psikolojik cevapları ifade ederken, entegrasyon, ev sahibi çevreye toplumsal katılım olarak tanımlanmıştır (Kim, 2001: 31). Bu süreçlerin kültürlerarası iletişim sürecinin sonuçları olarak ortaya çıktığını vurgulayan Matsumoto, Yoo ve LeRoux (2007: 77-78) ise adaptasyonun sosyokültürel alan üzerinde gerçekleştiğini ve bireylerin değişen çevreye, koşullara ya da sosyal baskıya karşı uyum sağlamak için davranışlarındaki değişimi ifade ettiğini belirtir. Alışma-ayarlama ise adaptasyondaki girişimlerle bağlantılı öznel deneyimleri ifade etmektedir. Alışma-ayarlanma, farkındalık, özsaygı, ruhsal durum gibi unsurları kapsar. İletişim sürecinin ve ev sahibi kültürden insanlarla etkileşimin niteliğini vurgulayan Brislin (1993'den aktaran Matsumoto, Yoo ve LeRoux, 2007: 77-78) ayarlanmanın; 1) başka kültürden insanlarla başarılı ilişkiler, 2) etkileşimlerin sıcak, candan, saygılı ve işbirliğine dayalı olduğunu hissetme, 3) hedeflerin etkili ve yetkin biçimlerde elde edilmesi gibi etkenlerle biçimlendiğini öne sürmüştür.

Sıklıkla ve büyük ölçüde yanlışlıkla "uyum" biçiminde Türkçeye çevrilen entegrasyon esas olarak bütünleşmeyi ifade etmektedir. Göç alan ülkelerde daha çok siyasal kaygılarla neredeyse asimilasyona dönük olarak ele alınan entegrasyon bu yönüyle Kevin Robins'in (2010) deyimiyle "korkunç" bir kavram olmasa bile geçmişi bakımından en azından olumsuz çağrışımlara sahip bir kavramdır. Entegrasyon kimilerince bütünüyle asimilasyon, kimilerince eklemlenme kimilerince ise tam anlamıyla bütünleşme olarak algılanmıştır. Bu noktada uyarlanma (adaptasyon) daha işlevsel bir çerçeve sağlayabilir. Esser (2000) ise Lockwood'un (1964) sosyal ve sistem entegrasyonu ayrımını takip ederek entegrasyonu iki boyutta ele almıştır. Sistem entegrasyonu, göç alan ülkede yeni üyeler ile yerleşik üyeler ve gruplar arasında çok büyük bir gerilim olmadan göçmenlerin topluma dâhil edilmesini ifade etmektedir. Topluma yeni katılan üyeler bir işte çalıştıkları, ekonomiye katkıda bulundukları, vergilerini ödedikleri ve yasalara uygun davrandıkları sürece sisteme entegre olmuş

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

kabul edilirler. Söz konusu yeni üyelerin çok iyi dil bilmeleri ya da içinde bulundukları toplumun kültür ve geleneklerine uyum sağlamaları ya da bu toplumun üyeleri ile bağlantı kurmaları ve etkileşim içinde olmaları gerekmemektedir. Başka bir deyişle söz konusu göçmenlerin dil bilmeden ve iletişimde bulunmadan toplum içinde sistemle uyumlu olarak yaşamlarını sürdürebilmeleri sistem entegrasyonu olarak tanımlanmaktadır. Sosyal entegrasyon ise göçmenlerin yeni topluma çeşitli alanlardaki uyumunu kapsar. Bu alanlar kültürleşme, sosyo-politik konum, etkileşim ve kimliktir. Sosyal entegrasyonun asimilasyon, orijinal kültürün baskınlığı segrasyon ve çoklu entegrasyon yani iki kültüre uyum gibi sonuçları vardır. Sosyal entegrasyon daha çok asimilasyon ya da segrasyon biçiminde gerçekleşmektedir (Şahin, 2010: 60-61). Entegrasyon bağlamındaki gerek kavram kargaşasının gerekse uygulamadaki kafa karışıklığının yoğun biçimde yaşandığı söylenebilir. Çokkültürlülük ve çok etnisitelilik pek çok Avrupalıya itici gelmektedir (Al-Sayyad ve Castells, 2004: 7). Son dönemde Almanya'da yaşanan gelişmeler bu durumun göstergesi niteliğindedir. Almanya'ya yeni gelen göçmenlerin topluma daha iyi entegre olmaları için Uyum Sözleşmesinin imzalatılması uygulaması bağlamında Almanca öğrenme ve eğitim görme gibi konularda taahhütte bulunmaları gerektiğini vurgulayan Alman hükümetinin göç ve uyumdan sorumlu Devlet Bakanı Maria Böhmer, entegrasyonun hem göçmenleri desteklemek hem de onlardan bir şeyler talep etmek anlamına geldiğini ifade etmiştir (http://www.haberturk.com/dunya/haber/592488-uyum-sozlesmesi-uygulamasi-basliyor/17.01.2011). Almanya'da göçmenlere ilişkin yoğun tartışmalar sürerken Hıristiyan Demokrat liderlerinin "çok kültürlülük" karşıtı açıklamaları dikkat çekmektedir. CSU lideri Horst Seehofer' "çok kültürlülük öldü" derken Başbakan Angela Merkel de, Almanya'da "çok kültürlü bir toplum" kurma girişimlerinin "tam bir fiyasko" olduğunu ve "multikulti" kavramsalının artık geçerli olmadığını savunarak göçmenlerden dil öğrenmeyi de kapsayacak biçimde daha çok entegrasyon beklendiğini vurgulamıştır (http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-11559451/ 17.10.2010). Kymlicka (2007:165) ise çokkültürcülüğün başarısının ya da başarısızlığının ilan edilmesinin çok kolay olmadığını, çünkü bu bağlamada gereksinim duyulan düzeyde yeterli kanıt bulunmadığını belirterek aynı zamanda çok farklı çokkültürcülük biçimlerinin var olduğunu öne sürmüştür. Sonuçta çokkültürlülüğün sona erdiğini savunan politikacılar göçmenlerin giderek daha çok asimile olmalarını ve

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Almanlaşmalarını, Fransızlaşmalarını ya da Belçikalılaşmalarını beklemektedirler. Kimlik konusundaki belirsiz durum ise bu süreci anlamsızlaştırmaktadır. Benhabib (2006: 182), Avrupa Birliği'nde ulusal kimliklerle devlete bağlılık durumlarının birbiri ile karıştırıldığına ilişkin saptamaya katılmaktadır. Bu saptamaya göre, örneğin henüz Almanların kolektif kimliklerini nelerin meydana getirdiğine ilişkin bir uzlaşma yok iken Türkler'den iyi Alman yaratma isteği yalnızca ikiyüzlülük olacaktır. Avrupalıların kimliklerine ilişkin belirsizlik göçmenlerle ilgili sorunların da kaynağı olabilmektedir. Al-Sayyad ve Castells'in (2004: 7) belirttikleri gibi bireylerin kimliği belirsizleştikçe ötekini kabul etmesi de zorlaşmakta ve tehdide maruz kaldıklarını da düşündüklerinde kendilerini tamamen dışarıya kapatmaktadırlar.

Erime Potası kuramcısı olan Robert Park (1914), Chicago Okulu'nun simgesi haline gelen kuramında, temas-intibak-asimilasyon aşamalarını tanımlamıştır. Farklı kültürlerden bireyler arasında temasın oluşması bireyleri, çatışmayı en aza indirmek üzere intibak yolları aramaya zorlar. Böylece temas farklı etnik gruplar arasındaki ilişkileri biçimlendirir (Padilla ve Perez, 2003: 36). Antropologlar Redfield, Linton ve Herskovits (1936), üç aşamalı bu modeli genişletmiş, kültürlenmeyi merkeze koymuşlardır. Sürekli bir temas sağlandığında iki kültürün unsurlarında da değişimler olmaktadır. Yaklaşık 20 yıl sonra, Social Sciences Research Council'in desteklediği bir grup sosyal bilimci Redfield ve diğerlerinin (1936) kültürlenme modelini psikolojik boyutu ekleyerek genişletmişlerdir. Bu genişletilmiş modelde, değerler sistemi, roller ve kişilik etkenlerinin başkalarıyla iletişime girildiğinde, temas edildiğinde intibakı nasıl etkilediği konusu ele alınmıştır. İlerleyen yıllarda Teske ve Nelson (1974) kültürlenmeye ilişkin ilk kapsamlı psikolojik yaklaşımı geliştirmişler, farklı kültürler ve azınlıklar bağlamında çalışmalar yapan Berry (1980) ise adaptasyonun dört türünü tanımlamış ve yaklaşımı yetkinleştirmiştir. Bu dört tür; asimilasyon, adaptasyon, reddetme ve kültürden arınmadır (Padilla ve Perez, 2003: 36-37).

Kültürel Uyarlanma-Adaptasyona yönelik kuramsal bir çerçeve inşa eden Kim'in (2001) yaklaşımına göre toplumsal iletişim, bireyin, tiniyle, aynı adaptasyon sürecinden geçen diğer bireylerle ve ev sahibi çevreyle iletişimidir (Nikolarea, 2003: 573). Kim (2001, 1995) sistem kavramsalını temel alan farklı kültürlere adaptasyon kuramında değişimin yeni kültüre adaptasyon ve stresin sonucu olduğunu vurgulamıştır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Buna göre adaptasyon süreci ev sahibi çevre tarafından biçimlendirilir. Bazı çevreler yabancılara ve yeni davranış sistemlerine daha hoşgörülüdür (Brabant, Watson ve Gallois, 2007: 60-61). Asimilasyona ya da çoğulculuğa dayalı yaklaşımları otomatik olarak reddetme konusunda ise aceleci olmamak gerekir. Hiç bir göçmen ya da geçici (sojourner), ev sahibi egemen kültüre ve içinde yaşadıkları sürece adaptasyondan bütünüyle kaçamaz. Aynı şekilde, hiç kimse tamamen asimile olamaz (Kim, 2001: 25).

Bourhis vd. (1997) Etkileşimsel Kültürlenme Modeli adlı yaklaşımlarında göçmenlerin iki soruya verecekleri cevaplarla asimilasyon, uyum ya da dışlanmanın ortaya çıkışını açıklamışlardır. Göçmenler kendi özgün kimliklerini ve kültürlerini sürdürmek istiyorlar mı? Ev sahibi kültürün üyeleriyle iyi ilişkiler sürdürmek istiyorlar mı? İki soruya da cevap evet ise ev sahibi kültüre saygıyla birlikte uyum oryantasyonu ortaya çıkar. İkinciye evet birinciye hayır ise asimilasyon oryantasyonu, ilkine evet ikincisine hayır ise ayrışma oryantasyonu, ikisine de hayır derlerse ev sahibi kültüre marjinal oryantasyon söz konusu olacaktır. Marjinal oryantasyon kültürel yabancılaşma-anomi ve bireyselcilik olarak ikiye ayrılır. Ev sahibi toplumun bu iki soruya vereceği cevaplar da farklı sonuçlar ortaya çıkarır. İki soruya da hayır denilirse dışlama ve bireyselcilik ortaya çıkar (Gudykunst vd., 2005: 22-23).

Orbe'nin (1998) fenomenolojik yaklaşımı olan Eş-Kültürel Kuramda (Co-cultural) sosyal hiyerarşinin bazı grupları diğerleri üzerinde ayrıcalıklı hale getirdiği savunularak sessizleştirilmiş (muted) grup kuramına ve bazı konumlarda bulunmanın bireylere dünyaya farklı bir bakış sağladığını savunan bakış açısı (standpoint) kuramına atıf yapılır. Kurama göre, eş-kültürel (co-cultural) grup üyeleri dominant sosyal yapıda marjinalize edilirler ve eş-kültürel grup üyeleri baskıcı dominant yapılarla karşılaştıklarında başarıya ulaşmak için belirli iletişim stillerini kullanırlar. Eş-kültür gruplar üyeleri iletişimde bulunduklarında üç sonuçtan birine ulaşırlar (Gudykunst vd., 2005: 16); a) Asimilasyon, egemen yaygın kültürün bir parçası olma, b) Uyum (accommodation), egemen gruplar üyelerinin kabullerini sağlamayı deneme, c) Ayrışma, egemen kültür üyeleriyle bağların olasılığını reddetme. Gudykunst'un (2005: 426) geliştirdiği Kaygı-Kestiremezlik Yönetimi Kuramına göre ise uyum ya da uyarlanma kimlik algısı, etkileşim güdüleri, ev sahibi toplumun özellikleri, ev sahibi

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

toplumla bağlantılar ve etnik etkileşimler gibi yüzeysel nedenler ve belirsizlik-kaygı yönetimi gibi temel nedenlerin ürünü olarak ortaya çıkmaktadır.

Asimilasyon (assimilate) kelimesi Latince benzer yapmak anlamına gelen assimulare'den gelmektedir. Asimilasyonda amaç bütünüyle yeni kültüre absorbe etmektir. Tek yönlü bir süreçtir. 1925'te oyun yazarı Israel Zangwill, ilk defa Erime Potası (melting pot) kavramını kullanarak, Amerika'nın Tanrı'nın potası olduğunu ve bütün Avrupa ırklarının, topluluklarının ve milletlerinin bu potada eriyerek yeni Amerikalıyı oluşturduğunu ifade etmiştir (Kim, M.S, 2002: 144). Asimilasyon ideolojisi, göçmenin kendi kültürel ve dilsel farklılıklarını, özgün ayırt edici özelliklerini yeni kültüre adapte olma uğruna terk etmesini bekler (Kim, M.S, 2002: 146). Asimilasyon, bireyin özgün dünya görüşünü ev sahibi toplumunkiyle değiştirmeyi hedefleyen bir yeniden sosyalleştirme sürecidir. Adaptasyon ise bireyin dünya görüşünün ev sahibi toplum içinde uyumlu olan davranış ve değerleri de kapsayacak biçimde genişlemesidir (Bennet, 2007: 25).

McGuire ve McDermott'a (1988) göre, asimilasyon ve adaptasyon, adaptasyon sürecinin kalıcı çıktıları-sonuçları olmaktan daha çok iletişim sürecinin geçici çıktılarıdırlar. Kültürlerine ne kadar entegre oldukları fark etmeksizin her birey sosyal norm ve kurallardan bir noktada sapma gösterir (Gudykunst vd, 2005: 24). Ev sahibi kültürdekilerin göçmenlerin kültürel normlardan sapmalarına yanıtları ihmalkâr bir iletişimdir. Bu iletişim, olumsuz mesajlar ya da mesajların yokluğu anlamına gelir. Göçmenler sapma göstermez ve ev sahibi kültürdekilerle iletişim ve ev sahibi ülkenin dilinde yetkinliği kapsayan asimilatif iletişime yoğunlaşırlarsa ev sahibi kültürdekiler buna, göçmenlerin davranışını öven, yücelten, onlarla etkileşime hazır bulunmayı ifade eden asimilatif iletişimle karşılık verirler. Göçmenlerin ev sahibi kültürdekilerin ihmalkâr iletişimlerine verecekleri olası yanıtlardan biri de yabancılaşmadır. Böylece göçmenler ev sahibi kültürden soyutlanırlar. Normsuzluk ve toplumsal yalıtılma duygusunu yaşarlar. Ev sahibi kültürdekiler bu yabancılaşmayı güçlendirecek biçimde karşılık verirlerse göçmenler büyük olasılıkla egemen kültürden bütünüyle çekilirler, düşmanca olmaya başlarlar ve onların dilini kullanmayı reddederler. Yabancılaşma ya da asimilasyon, sapma davranışıyla ihmalkâr-kayıtsız-umursamaz iletişim arasındaki etkileşimin bir ürünüdür (Gudykunst vd, 2005: 24).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Gordon (1964) ise yedi tür asimilasyon veya entegrasyon tanımlamıştır. Gordon'a göre, bunların içinde en önemlisi yapısal asimilasyondur. Yapısal asimilasyon bir kez meydana geldiğinde, diğerleri kaçınılmaz olarak bunu izler (Kaya ve Kentel, 2005: 100);

1) Kültürel ya da davranışsal asimilasyon (yeniden kültürlenme),
2) Başat grup düzeyinde ev sahibi toplumun derneklerine ve örgütlerine girişi içine alan yapısal asimilasyon,
3) Evlilik yoluyla asimilasyon (alaşım),
4) Özdeşimsel asimilasyon (toplumsal düzeyde bir halk hissinin yaratılması),
5) Tavır olarak kabul eden asimilasyon (önyargıların bulunmaması),
6) Davranışsal olarak kabul eden asimilasyon (ayrımcılığın bulunmaması),
7) Medeni asimilasyon (ortak bir yurttaşlık kimliği yaratılması).

Gelişen süreçte tam asimilasyonun olanaksız oluşu sosyal bilimciler arasında genel kabul görmüştür. Kuramsal çabalar entegrasyona ve çokkültürlülüğe doğru yönelmiştir. Greeley'in kültürel entegrasyon modeli bu anlamdaki önemli katkıların başında gelmektedir. Kültürel Entegrasyon Modeline göre göçmenlerin entegrasyonu altı aşamalı bir süreçte gerçekleşir (Yalçın, 2004: 63-68):

1. Kültürel şok: Göçmen kendi kültürünün tehlikede olduğunu hisseder, yaşamı sürdürmek önceliktir. Yerli halk da benzer bir şok yaşar.

2. Örgütlenme ve kimlik bilincinin gelişmesi: Yerel dili öğrenmeye başlar, vasıfsız işçiler yarı vasıflı ve vasıflı olmaya, çocukları iki dili de kullanarak melezleşmeye başlarlar. Göçmen topluluğunun elitleri asimilasyon korkusuyla dil, din ve kültürlerini korumak için çaba harcarlar.

3. Elitlerin asimilasyonu: Göçmen grup içindeki elitler sınırlı gruplarının içinde kalmaktansa yaşadıkları toplum içinde yer alıp yükselmeyi tercih ederler. Zamanla göç edilen ülkenin orta sınıfına dönüşürler, çocuklarını daha iyi okullara gönderirler.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

4. Militanlık: Tamamen orta sınıf olan ve artık güç sahibi olan kesimler yaşadıkları kentin kendilerine ait olduğunu ve yerli toplum ne düşünürse düşünsün diledikleri gibi yönetip, yaşayabileceklerini düşünürler. Bu aşamada etnik çatışmaların çıkması olasılığı vardır.

5. Kendinden nefret ve anti militanlık: Toplumla tam bütünleşme gerçekleşmeye başlar, göçmen grup içindeki elit sayısı arttığından bu gruba yabancılaşma başlar ve önceki safhada görülen militan ruhtan utanç duyulur. Bir an önce modernleşmek gerektiği düşüncesi ağır basar.

6. Uyumun başlaması: Bu aşamada geçmişte yaşanılanlardan, etnik kimliğinden utanç duymadan atalarının kimliği ve kültürünü öğrenme eğilimi görülür. Bununla birlikte yaşanılan toplumla iyi bir bütünleşme sağlanır.

Adaptasyon, uyum ya da entegrasyon süreçlerinin belirli sonuçları vardır. Bu sonuçlar olumlu ya da olumsuz olabilir. Dil yeterliliğinin kazanılması, özsaygı, farkındalık ve sağlık gibi olumlu sonuçların yanı sıra psikolojik ve psikosomatik kaygılar, anavatana erken dönme, stres, yetersiz iletişim, okul ve işte düşük performans gibi olumsuz sonuçlar da olabilir (Matsumoto, Yoo ve LeRoux, 2007: 78).

2.4. Göç ve Yörecilik

Yörecilik alan yazında özgün bir yapı olarak tanımlanmamıştır. Ancak yöreciliğe kaynaklık eden ya da yörecilikle ilişkili olan çeşitli kavramsallaştırmalar bulunmaktadır. Göçmenlerin toplumsal iletişim süreçleri ve yörecilik ilişkisinin yöreciliğe kaynaklık eden toplumsal koşullar, düşünsel arka plan ve göç bağlamındaki tezahürlerinin irdelenmesi gerekmektedir. Yörecilik temelde bireylerin kendilerinin farklılıklarına dayalı yaşam biçimleri ve düşünüşler geliştirmelerine dayanmaktadır. Günümüz toplumsal koşullarında bireyler bu duruma yol açacak etkenlerle çevrilidirler.

Tonnies, Wirth, Marx ve Weber gibi klasik kuramcılar endüstrileşmeyle ilişkili toplumsal ve teknolojik değişimlerin yabancılaşma ve soyutlanmayı (isolation) artırdığını vurgulamışlardır (Stern, 2008: 593). Ancak küreselleşme ile birlikte kabileyi andıran küçük grupların gelişmesinin yanı sıra artan kitleselleşme gibi birbiriyle ilişkili iki farklı olgunun gözlendiği günümüz koşullarında iletişimin yanı sıra bireyleşmede de doygunluğa ulaşılmıştır (Bilgin, 1999: 121). Çelişkili gibi görünen bu durum dünya

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

küreselleştikçe yakınlaşan toplumlar ve benzeşen insanların yanı sıra giderek artan bir çeşitlilikte grup aidiyetlerinin öne çıkması olgusunu tanımlamaktadır. Birinci kimlikler etrafında enformasyonelizm ve küreselleşmeye karşı çıkan direniş ifadeleri ile birlikte Tanrı, yerellik ve etnisite vb. adına savunmacı cemaatler ortaya çıkmaktadır. Zenginlik ve bilginin küreselleşmesi ile kimliğin yerelleşmesi iki yönlü baskı yaratarak toplumsal kurumların da sorgulanmasına yol açmaktadır (Castells, 2006: 4).

Bilgi ağları ve uydu erişim alanları gibi küresel sistemlerin, somut bölgesel alanlar üzerine soyut bir mekân yerleştirmesi nedeniyle eski topluluklar ve sahip oldukları topluluk ruhu ortadan kalkmakta (Stiegler, 1987'den aktaran Morley ve Robins, 1997: 111) ise de uluslararası ilişkiler ve alışverişlerin gelişimiyle birlikte teknolojik uygarlığın tekbiçimleştirici sonuçları açıkça hissedilmekte ve bunu telafi edici bir karşılık olarak çeşitli alan ve düzeylerde farklılık ve özellik duygusu da uyanmaktadır (Bilgin, 1999: 59). Göçmenler farklılıklarını ev sahibi toplumda deneyimledikleri çeşitli zorlukların da bir sonucu olarak daha çok sergilemeye eğilimli olmaktadırlar çünkü Maalouf'un (2009: 181-182) ifade ettiği gibi bir göçmenin en çok özlemini duyduğu şey kültürel saygınlıktır. Din de bunun bir ögesidir ve bireyler huzur içinde ibadet etmek istemekte haklıdırlar. Kültürel kimlik söz konusu olduğunda ise yeri en zor doldurulacak şey dildir. Bir göçmen dili yalnızca başkaları tarafından değil kendisi tarafından da kullanılamaz hale geldiği için ve kültürü yalnızca başkalarının değil, kendisinin de gözünden düştüğü zaman kendi inancının simgelerini sürekli olarak açığa vurma gereksinimi duymaktadır. Küresel ortam, göç ülkelerinin tutumu, köktenci militanların eylemleri, yetkililerin göçmenlerin dinsel aidiyetlerine takılıp kalarak kültürel açıdan kabul görme gereksinimlerinin göz ardı edilmesi gibi çevresindeki her şey göçmeni bu davranışa iter.

İletişimsel ve ekonomi-politik etkileşimler devletlerin, ulusların ve etnik topluluklarının sınırlarını aşarken, sembolik sınırlar ve ayrıştırıcı grup kimlikleri de güçlenerek varlıklarını sürdürmektedir (Sackmann, Peters ve Faist, 2003: 1). Oluşan grup ya da cemaatler uzamsal yakınlıktan kaynaklanan kendiliğinden örgütlenmeler değil kamusal alanda tanınma amacına dönük kurulmuş kimlik bağlarına dayalı dayanışmalar olarak belirginleşmektedir (Kastoryano, 2000: 53). Söz konusu ikili gelişme sürecinde ortaya çıkan yeni yapılar ve koşullar göçmenler bağlamında da oldukça önemli sonuçlara sahip olmaktadır. Küreselleştikçe küçülen ve benzeşen

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

dünyada göç hareketleri yoğunluk kazanmakta, göçmenler göç ettikleri ülkelerde fiziki olarak yerleşik hale gelmektedirler ve giderek daha çok içe kapanarak Meyrowitz'in (1985) tanımladığı "mekânsız kültürler"de gelişen teknolojinin yardımıyla köken ülkeleriyle bağlarını güçlendirerek ve özel grup kimliklerini olabildiğince belirginleştirerek var olmaktadırlar. Bu durum hem dışlanmayı hem de içe kapanmayı üretmektedir. Meyrowitz (1985: 308), mekân algısında köklü değişiklikler getiren elektronik medyanın, daha önce ayrı olan sosyal ortamları bir araya getirdiğini ve toplumsal bağlam ile fiziki mekân arasındaki ilişkiyi zayıflattığını öne sürmüştür. Bu dönüşümün toplumsal gruplar üzerinde de önemli etkileri olmuş, fiziki yer ve toplumsal mekân arasındaki ilişkinin değişimi bütün toplumsal rolleri de dönüştürmüştür. Bu yeni durum göçmenlerin göç ettikleri ülke ve geldikleri ülke ile olan bağlarını ve ilişkilerini de biçimlendirmektedir. Kastoryano'nun (2000: 123) Bourdieu'nun formülünü yineleyerek belirttiği gibi, örnek olarak Fransa ve Almanya'daki kimlik bölgeleri uzamsal yapılara ve düşünsel yapılara denk düşerken ve göçmen ya da yabancı aileler uzamsal yapılara mükemmel uyum sağlarken düşünsel yapılardan dışlanmaktadırlar.

Bilgin'in (1999: 173) belirttiği gibi farklılığın yüceltildiği bu çağda her yerde cinsiyetlerin, kültür ve doğanın, ulusal ve bölgesel kodların farklılıkları olabildiğince ortaya konulurken iletişim bolluğu bir anlamda duvara dönüşerek insanları dışa açılmaya değil kendini savunmaya ve kendine dönmeye yöneltmektedir. İnsanlar arasından adalar halinde kabuğuna çekilerek kök salma eğilimi artmaktadır (Bilgin, 1999: 173). Bu süreçte dil ve din de kimliğin yeniden sahiplenilmesinin biçimleri haline gelmiştir (Kastoryano, 2000: 136-138). Göçmenler bağlamında söylenecek olursa dil ve din göç edilen ülkede farklılıklara dayalı olarak oluşturulan dışarıya kapalı adacıkların en belirgin simgelerine dönüşmüştür. Bu durum Bilgin'in (1999: 59) belirttiği gibi giderek artan bir yoğunlukta deneyimlenmeye başlayan kolektif kimliğin de göstergesidir. Kolektif kimlik belirli bir alanda (territory) kök salmış grupların diğer gruplardan farklarını ortaya koyma talebini ifade etmektedir. Söz konusu olguya örnek olarak bazı inanç gruplarında insanların farklılıklarını dinsel giyimleriyle ortaya koymaları verilebilir. Hassidik Yahudiler geleneksel "somber" kıyafetlerini giyerlerken, Müslüman kadınlar da sıklıkla örtünmektedirler (Martin ve Nakayama, 2007: 173). Yörecilik bağlamında irdelenecek bir diğer gösterge ise yaşam mahallinin seçimi, ilişki içinde bulunulan sosyal çevreye ilişkin tercihler ve farklılıkları ortaya koymanın da

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ötesinde üyesi olunan gruba ilişkin ve diğer grupların aleyhine olacak nitelikteki yüceltme ve kendini üstün görme eğilimleridir. Bu göstergeler göçmenlerin toplumsal yaşamlarının bütün alanlarına, kullanılan dile, jargon, davranış biçimlerine ve ortak anlatılarla, neredeyse mitik bir geçmişe atıf yapan ifade biçimlerine kadar her yere nüfuz etmekte ve dışa vurulmaktadır.

Farklılıkların savunmacı biçimde öne çıkarılması ve farklılıklara dayalı bir içe kapanmanın eşlik ettiği kendini ve grubunu başkalarından üstün görme eğilimi göçmenlerin yaşam biçimlerinde yansımaktadır. Birçok başka etkenle birlikte göç alan ülkelerin kentlerinde oluşan göçmen mahalleleri de bu durumun sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Farklı bir kültürde ve coğrafyada yaşamak durumunda olan göçmenler farklı kişisel ve toplumsal koşulların etkisiyle çeşitli gruplaşmalar oluşturmaktadırlar. En belirgin örnek getto tarzı yerleşim biçimleridir. ABD'de 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan önemli bir kültürel alan türü etnik ya da ırksal mahallelerdir (Martin ve Nakayama, 2007: 268). Yağbasan'ın (2009: 120) belirttiği gibi insanın gurbette kendinden olanlara yakınlık duyması son derece doğaldır. ABD'ye göç eden Almanların kurduğu 'Germantown' buna bir örnektir. ABD de başta olmak üzere özellikle Avrupa'nın birçok ülkesinde de aynı tür yaşam tarzlarına rastlamak mümkündür. Belçika ve Fransa'da Faslılar, İngiltere'de Pakistanlılar ve Almanya'da Türkler gibi.

2.4.1. Farkçılık, tikelcilik, evrenselcilik ve yörecilik

Bireyler, aileler, sosyal sınıflar, etnik gruplar, ırk grupları, cinsiyet, meslek grupları ve milliyetler gibi birçok farklı sosyal grupların üyesidirler. Eğer bireyler gruplara ya da sosyal kategorilere bağlı olmanın bilincinde iseler söz konusu bu gruplar üyelik grupları anlamına gelmektedir (Gudykunst ve Kim, 2003: 92). Üyelik gruplarına ilişkin farkçılığa ve tikelciliğe dayalı algılar bireylerin diğer gruplara göre kendilerini daha üst konumda gördükleri bir yapılanmayı üretmektedir.

Bu çalışma kapsamında yörecilik kavramsallaştırmasıyla kastedilen yapıyla yakından ilişkili olan hemşehrilik olgusunun ortaya çıkışı, dönüşümü ve işlevleri yöreciliğin gelişimi bakımından önemlidir. Yılmaz'ın (2008: 2) açıkladığı gibi sanayileşme hareketlerinin kentleşmeyi hızlandırmasıyla birlikte kentlerde hemşehriliğe bağlı ağlar gibi farklı ilişki ağları ortaya çıkmıştır. Göç edilen yeni ortamda, ortak bir

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

payda olarak anlam yüklenen, değer verilen hemşehri kimliği bu kez aynı kentte yaşayanları değil aynı kente göç edenleri betimlemek için kullanılmaya başlanmıştır. Büyük kentlere göç edenlerin geldikleri yörenin adını kullanarak öne çıkardıkları hemşehri kimliği kendi aralarında bütünleşmenin aracı olarak kullanılmaya başlanırken aynı zamanda bu durum diğer hemşehri gruplarını ötekileştirmeye de yol açmıştır (Bilgin, 1999: 59).

Etimolojik bakımdan hemşehri aynı şehirde yaşayan (Azericede - yerdeş) anlamını taşırken aynı şehirden gelen ve başka yelere göç edenleri tanımlamaya başlamıştır. Bu anlamı karşılamak üzere "toprak-toprağım" tabiri de kullanılmaktadır. Yörecilik bu bağlamda daha geniş ve kapsamlı bir yaklaşım olarak tanımlanabilir. Yörecilik; insanların gelmiş oldukları bölge, kent ya da yöreyi, kültürünü, insanlarını yüksek bir duygusal özdeşleşme ile yüceltmesi ve başka bölge ya da yörelerden gelenlerden ve onların kültürlerinden görece daha değerli görmesi biçiminde tanımlanabilir. Yörecilik, aynı kentten gelen insanlara dönük daha sınırlı bir yaklaşım olan hemşehricilikten farklı olarak bir bölgeye, o bölgenin kültürüne ve insanlarına yönelik kapsamlı bir tutumu ifade etmektedir. Bu bağlamda yörecilik, bölgesel kimlik ve bölgecilikle (regionalism) birlikte ele alınarak farkçılığa (differentialism) ve tikelciliğe dayalı belirli bir topluluğa bağlılık (particularism) olarak kavramsallaştırılabilir.

Bir ülkenin belirli bölgelerindeki insanların nüfus yapısına bağlı olarak kültürlerarası iletişim konusunda anlayış ve deneyim fırsatına daha çok sahip olmaları ya da olmamaları bölgesel kimlik algılarını etkilemektedir. Bölgesel kimlik, bir ulusun, ülkenin, spesifik bir coğrafi bölgesiyle özdeşleşmeyi ifade eder. Birçok coğrafi bölge birbirinden ayrı ancak yaşamsal ve önemli kültürel kimliklere sahiptir. İskoçya'daki Highlands bölgesindeki bölgesel kimlik Lowlands bölgesinden daha güçlüdür (Martin ve Nakayama, 2007: 188).

Bölgecilik, birey için önemli kültürel anlamlara sahip olan belirli bir bölgeye sadakat ve bağlılık anlamına gelir. Bölgecilik, özdeşleşmenin sembolik dışavurumundan silahlı çatışmalara dek çeşitli biçimlerde sergilenebilir. Bireyler, ABD'de kendilerini kuzeyli, güneyli ya da New England'lı olarak tanımlayabilirler, Kanada da Montreal'liler kendilerini ülkelerinden çok eyaletleri olan Quebec'li olarak tanımlayabilirler. Benzer biçimde Korsikalılar Fransa'yla kimliklerini tartışma

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

gereksinimi duyabilirler. Bazen insanlar, bölgesel bayraklar taşırlar, belirli özel kıyafetler giyerler, bölgesel bayramlarını kutlarlar, bölgesel kimlikleriyle ilişkili diğer kültürel etkinliklere katılırlar. Bölgeciliğe dayalı dışavurumlar bazen Kosova, Çeçenistan, Eritre, Tibet ve Kuzey İrlanda'da olduğu gibi çatışma biçimde olabilir (Martin ve Nakayama, 2007: 273).

Yoksulluk, dışlanma ya da işsizlik nedeniyle kendisini güvende hissetmeyen bireyler köken ülkenin değerlerini, gerçekliğini, saflığını, din ve etnisitesini yüceltme eğimindedir (Kaya ve Kentel, 2008: 100). Bu anlayışa kaynaklık eden kavramsallaştırma partikülarizmdir. Klasik modernleşme kuramında partikülarizm kavramının zayıf bir yeri vardır. Kavram, öz çıkarcı davranışlar kadar toplumsal kapanmayla da ilişkilidir. Aynı zamanda modernlik öncesi eylemlerle birlikte geleneksel topluluklara ilişkindir. Kavram modernitenin özü olan evrenselciliği (universalism) başkalaştırarak merkezi niteliği haline getirmiştir. Partikülarizm ve üniversalizm arasındaki etkileşim irdelenerek modernleşme sürecine olumsuz etki yapan partikülarizm biçimleri belirlenmelidir (Mutti, 2000). Modernlik öncesi zamanın tikelciliğinin antitezi 19. yüzyıl evrenselciliği olmuştur. 19. yüzyıl evrenselciliğinde insan daha iyi bir toplum yaratabilecek oldukça rasyonel bir varlık olarak görülmüştür. Yahudiliğin kardeşlik vurgusu da bu anlayışın etkisini güçlendirmiştir. Ancak 1. ve 2. Dünya Savaşları'ndan sonraki dönemde söz konusu anlayışta oldukça önemli dönüşümler yaşanmıştır (Lundgren, 2001: 213-214).

Kendine özgü diasporik nitelikleri olan Yahudiler bakımından Holokost ve İsrail Devletinin kurulması tikelciliği güçlendirmiştir (Lundgren, 2001: 214). Modern zamanın öncesi getto dönemiydi ve Yahudilik hayatı ve düşüncesi, zorunlu olarak yöreci-tikelciydi. Eski Yunan ya da Arap felsefesiyle benzerlikler taşıyan bireyler olsa da çoğu Yahudi kendilerini çevreleyen dış dünyada olan bitenler konusunda farkındalığa sahip değildi. Tanrı tarafından seçilmiş, kutsal halk olma düşüncesi güçlü oluşun ve öz saygının kaynağı olmuştur. Yahudi olanlarla olmayanların doğaları bakımından farklı oldukları düşünülmektedir. Seküler eğitimle birlikte Yahudiler açısından önemli değişiklikler olmuş, Yahudi olmayanlarla etkileşim artmış, aradaki farklılıkların çok büyük olmadığı anlaşılmıştır (Lundgren, 2001: 211).

Evrenselci ve farkçı anlayış, Fransız Devrimi sonrasında ortaya çıkmış iki tarihsel düşünce akımıdır. Evrenselci (universalist) akım aynı ya da benzer öğelerden

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

oluşan sistemler ve standart bir dünyaya, evrensel olana özlemi ifade ederken; farkçı akım (diferansiyalist) ise küresel insanlıktan daha küçük gruplar oluşturma yönünde gelişmeyi betimlemektedir. Bu akımda milliyetçilik, bölgecilik, özgül kültür, dekolonizasyon, etnosantrizm, dinsel köktencilik ve cemaatçilik öne çıkmaktadır (Bilgin, 1999:4). Evrenselcilik tanımlanabilir ve uygulanabilir doğru davranışlara ilişkindir, tikelcilik ya da partikülarizm ise ilişkilerin sosyal kodlardan daha önemli olduğunu savunur (Tompkins, Galbraith, Tompkins, 2010: 2). Partikülarizmin karşıtı genelciliktir (Kirchin, 2007: 8). Evrenselci bakış 1950 ve 1960'lı yıllardaki modernleşme kuramlarında yüceltilirken, farkçı bakış ise post-modernist akımlarda öne çıkmaktadır (Bilgin, 1999: 33).

Farkçılığın tarih boyunca farklı biçimleri ortaya çıkmıştır. Klasik Yunan sitesinde farklar yalnızca saptanmaz kurumsallaştırılır, doğrulanır. Ben'in üstünlüğü ifade edilirdi. Toplumun bütünlüğü farklar sayesinde sağlanırdı, Atinalı olmaları için ötekilere dayatmada bulunulmazdı. Buna karşın Ortaçağ toplumu farkçılığa dayanıyordu. Marjinallerin hukuksal anlamda dışlanması için kaba bir sistem kurulmuştur (Schnapper, 2005: 36).

Modern evrenselcilik Aydınlanma'nın miraslarındandır, bütün insanların yurttaş olma ve iktisadi yaşama katılma bakımından aynı yetide oldukları düşüncesine dayanır (Schnapper, 2005: 67). Evrenselciliğin tarihsel olarak temelleri, doğanın tekliğinden hareket eden ve dünyanın tekbiçimleştirilmesi, farkların giderilmesiyle evrensel idealleri öne çıkaran Aydınlanma felsefesine kadar gitmektedir. Bu felsefi yaklaşıma göre eşitlik düşüncesi insanların teba olmaktan önce dünya vatandaşı ve bir ülkenin yurttaşı olmaktan önce insan olmaları düşüncesine dayanmaktadır (Bilgin, 1999: 5-6).

Evrenselcilik ilkesi kendi içinde asimilasyonculuğa doğru gerileme tehlikesi barındırır. Ben, "öteki"yi, bütünlüğü olan, ben'le aynı hakları taşıyan insani bir varlık olarak görür. Ancak başkasının özdeş olduğunu düşünmeden eşit olacağını tasarlamak zor olduğundan "ben" onu kendi özgürlüğü içinde algılamaz. "Öteki", "ben" gibi olmak zorundadır. Evrensel olan "ben"in kültüründe asimile edilir (Schnapper, 2005: 27).

Hakikatin tekliği ön kabulüyle hareket eden aydınlanmacı pozitivizmi benimseyen kesimler bütün dünya için geçerli olacak tekil bir değerler ve normlar dizgesini savunmuşlardır. Bu yaklaşım evrenselcilik olarak adlandırılmış olsa da belirli bir zamanda ve coğrafyada daha açık bir deyişle aydınlanma çağında Avrupa'da üretilmiş

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

olan değer ve normların evrenselleştirilmesi anlamına gelmektedir. Etnik, dini ya da dile ilişkin farklılıkların ötesinde bir ulus anlayışında insanları tekleştirmeye dönük bu anlayışın doğrudan olmasa bile dolaylı olarak, Avrupa'da göç bağlamında yaşanmakta olan asimilasyon ağırlıklı siyasaların uzak öncüllerinden olduğu söylenebilir. Bununla birlikte evrenselciliğin karşısında yer alan tikelcilik de göçmenlerin etnik kimliklerini baskınlaştırarak, içe dönük gruplaşmalarını ve kendileri dışındaki grupları ötekileştirmelerinin temelinde yer almaktadır. Uygulanagelen biçimleriyle gerek tikelciliğin gerekse evrenselciliğin göçmen-ev sahibi kültür gerilimini çözme bakımından yeterli olmadığı gözlemlenebilir.

Bu noktada göçmenlerin kimlik gelişimi ve algıları dikkat çekmektedir. Etnik farkçılık, tikelcilik ya da evrenselcilik bağlamında yapılandırılan kimlikler yöreci anlayışların sürdürücüsü olma işlevini görmektedir.

Temel olarak kimliklerin varlığı kuramsaldır. Hall (1993) ulusal kimliklerin genel olarak saflık, homojenlik iddiasıyla sunulduğunu ancak gerçekte kurgusal olduklarını ve melez kimliklerin varlığının söz konusu olduğunu ifade etmiştir. Hobsbawm (1993) da aidiyet gruplarını zihinsel topluluklar olarak nitelendirmiştir (Bilgin, 1999: 78-79). Gerçeklik bu şekilde olsa da insanlar kendilerini bir gruba ait hissetmekte ve o gruptakilerle birlikte sahip olduklarını düşündüklerini kimliklerini kişiliklerinin önemli bir parçasına dönüştürmektedirler. Kimlik olgusunun kendisi ya da kökeni kurgusal ve melez olsa da insanlar bu kurgusal kimlikleri homojen olduğu varsayılan ve diğerlerinden üstün kabul edilen tikelci yapılara dönüştürebilmektedirler. Çünkü Bilgin'in (1999: 69) de belirttiği gibi bir grubun üyelerince sahiplenilmiş kolektif kimlik bütüncül bir kimlik olarak sunulduğunda ve grubun siyasal örgütlenmesi buna dayandırıldığında, topluluğun hiçbir üyesine buna karşı çıkma hakkı tanınmamaktadır. Bu kimliğin dışına çıkılamaz, gereklerinden ve törelerinden uzakta kalınamaz.

Sonuç olarak etnik kimlik de, bir topluluğun üyelerinin kendilerini diğer topluluklarının üyelerinden ayırt eden, farklılaştıran bir aidiyet duygusudur. Bu duygu topluluk üyelerini belirli bir 'biz'in mensupları olarak 'onlardan-başkalarından' farklılıklarını vurgulayarak birleştirmektedir (Bilgin, 1999: 65). Bu bir anlamda diğerlerine karşı çıkma, sınırlandırma ve kendini çevrelemenin bir biçimi ve bir tür kapalılık olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kapalılık etnosantrizme zemin hazırlamaktadır. Kendini kapatan grup kendi değerlerini, temsillerini, düşünce kalıplarını yüceltmekte ve

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

dahası insan türünün niteliklerinin de yalnızca bunlar olduğunu düşünmeye başlamaktadır (Ajili, 1992'den aktaran Bilgin, 1999: 65). Etnik aidiyet bağlamında söylenecek olursa grubu yücelterek her şeyin merkezine koymak yani etnosantrizm bir kişinin bir başka kültürü kendi kültürünün standartlarına göre olumsuz olarak yargılamasıdır. Bireyin kendi kültürünün diğerlerinden üstünlüğüne inanması söz konusudur. Etnosantrizmin daha az aşırı bir formu ise kültürel miyopluktur. ABD'liler Amerikalılar sözünü sıklıkla ABD vatandaşları için kullanırlar ancak gerçekte bu kavram Kuzey ve Güney Amerika'da yaşayanları ifade etmektedir. Kültürel miyopluk genellikle basit şeylerin bütün kültürlerde aynı olduğu sonucunu varılması olgusunu doğurur (Jandt, 2010: 84-85).

Modern toplumlara kıyasla daha kapalı olan geleneksel toplumlarda, bireysel kimlik duygusu ya hiç yoktur ya da çok azdır. Geleneksel toplumlarda bireyler kendilerini ait oldukları gruba ve bu gruptaki rollerine göre tanımlamaktadırlar. Bu tür toplumlarda, insanlar etnik grup, din, cinsiyet ve aile gibi temel kimlik gruplarını betimlerken olumlu nitelendirmelerde bulunmakta ve bu niteliklerin de kendilerine uygun olduğunu düşünmektedirler (Meşe, 1991'den aktaran Bilgin, 1999: 83-84). Grup üyeliğine dayalı kimlik algısı daha çok geleneksel toplumlarda görülse de bu algının sonuçlarından biri olarak yörecilik algısı, kendi grubunu üstün görme ve kendi grubundan olanlarla bir araya gelme türünden tutumlar, geleneksel toplumlardan olmayan göçmenlerde de görülebilmektedir. Türkiye'deki Alman ve İngiliz göçmenlerin yerleşimleri buna örnek olarak verilebilir. Suarez-Orosco (1990) ABD'deki Orta Amerika kökenlilerin psikolojik olarak ev sahibi toplumdan daha çok anavatanlarına bağlı olduklarını bulgulamıştır aynı şekilde Belçika'daki İtalyan göçmenlerin de çoğu Belçikalıların iyi yaşam standartlarına göre değil Sicilyalı standartlara göre değerlendirdikleri bulgulanmıştır (aktaran Kim, 2001: 126).

Tikelci ya da evrenselci bakış açılarının yaygınlaşmasından medyanın rolü de çok önemlidir. Etnik toplumsal iletişimin yoğunluğu ve güçlü niteliği büyük ölçüde ait olunan gruba ilişkin tikelci, partikülarist yaklaşımların bir ürünüdür.

Yeni teknolojik yayın biçimlerinin sonucu olarak bilgi ve iletişim araçlarında yaşanan dönüşümlerle birlikte bilgi ve görüntü mekânları yeniden yapılanmakta, yeni bir iletişim coğrafyası üretilmektedir. Bu süreçte küresel ağlar ve uluslararası bilgi akış

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

mekânı oluşmuş, ulusal alanın artan bunalımıyla birlikte yeni bölgesel ve yerel etkinlik biçimleri ortaya çıkmıştır (Morley ve Robins, 1997: 18).

Zaman ve mekân içerisinde toplulukların oluşturulması ve sürdürülmesinde yayıncılığın önemli bir rol oynadığı düşüncesi giderek daha çok kabul görmektedir (Morley ve Robins, 1997: 22). Üretim ve tüketimin partikülarizasyonu diasporik nüfus için çoklu etkileri olan ulus aşırı alanlar ve yerel alanların içinde oluşmaktadır. Medya ve mesajlarının dağıtımına ilişkin coğrafi ve ulusal sınırlandırmalara uydu yayınları ve internetle meydan okunmaktadır. Televizyon ve radyo diasporik nüfusun yaşadığı yerlerde orijinal anavatanı üretmektedir (Georgiou, 2006: 69). Bilgi ağları, uydu erişim alanları gibi küresel sistemler, somut bölgesel alanlar üzerine soyut bir mekân yerleştirmektedir. Sonuç olarak eski topluluklar ve sahip oldukları topluluk ruhu ortadan kalkmaktadır (Stiegler, 1987'den aktaran Morley ve Robins, 1997:111). Ancak burada söz konusu olan değişim toplulukların ya da topluluk ruhunun kategorik olarak kaybolması değil, geleneksel anlamıyla bu yapıların varlığını sürdürememesi ve dönüşüme uğramasıdır.

2.4.2. İç grup ve dış grup algıları

Yörecilik temel olarak gruplara ilişkin algılarla temellenmektedir. Bilgin'in (1999: 76) de vurguladığı gibi gruplar arası ilişkilere yönelik sosyal-psikolojik araştırmalar bireylerin atıflarında genellikle iç grup lehine ve dış grup aleyhine eğilimi olduğunu ortaya koymaktadır. Göçmenlerin bir arada yaşamalarına ilişkin tutumları temel olarak kendi gruplarına ve gruplarının dışındaki diğer gruplara ilişkin algılarının ve kendi kimliklerini sürdürme eğiliminin sonucudur. Sosyal Kimlik Kuramında da vurgulandığı üzere bireyler sosyal kimliklerini dış gruplarla karşılaştırdıklarında kendi iç gruplarına ilişkin olumlu değerlendirmeleriyle sürdürürler. Bireylerin gruplarla olan bağlantılarını sürdürmelerinin çeşitli nedenleri vardır. Belirli gereksinimlerini karşılamak üzere grup aidiyetlerini ve buna dayalı olarak grup algılarını geliştirirler. Janis ve Smith (1965), insanların üyelik gruplarıyla bağlantılarını sürdürmelerinin etkenleri arasında şunları saymaktadır (aktaran Gudykunst ve Kim, 2003: 93-95); a) Gruba üyelikten gelen olumlu ödüller, prestij, statü ve arkadaşlık, b) Sosyal soyutlanmadan kaçınma, c) Bireyleri belirli bir grupta bulunmaya zorlayan zorunlu kısıtlayıcı etkenler, ırk ya da etnik grubun seçilememesi vb.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Üye olunan gruplarla üye olunmak istenilen gruplar arasında da farklar vardır. Bir başka gruba davranışların belirlenmesi ve rehberliği konusunda bakılıyorsa bu grup referans grubu olarak değerlendirilir (Gudykunst ve Kim, 2003: 93). Burada söz konusu olan bir başka gruba olumlu düşüncelerle özenmektir. Belirli göçmen grupların kendilerinde görmek istedikleri bazı özellikleri başka gruplarda gördüklerinde referans grubu olarak değerlendirmeleri ve öykünmeleri söz konusu olabilmektedir. En geniş üyelik gruplarından birisi de milliyettir. Milletler genellikle, bir insan topluluğu tarafından paylaşılan tarihsel, siyasal, sosyal ve ekonomik olay ve olgularla ilgili kavramlarla tanımlanır (Gudykunst ve Kim, 2003: 93). Milliyetin çerçevelediği iç halkalar biçiminde, aynı yöreden gelenler, hemşehriler, aynı köyden gelenler, akrabalar, gibi diğer üyelik grupları var olurlar. Aile bu noktada merkezde yer almaktadır.

Araştırma bulguları ulusal kültürün, ticaret kadar kişisel etkileşimlerin doğasını biçimlendirmede çok önemli bir rol oynadığını göstermiştir (Zandpour ve Sadri, 1996: 175). Söz konusu tutumlar da bireyin geldiği kültürel çevrenin özelliklerini yansıtmaktadır. Kolektivist kültürlerin mensupları, bireyselci kültür mensuplarından daha fazla düzeyde üyesi olduğu grup ve dış grupları arasında ayrımlar yapmaktadırlar (Trandis, 1995). Kollektivist kültürden gelenler iç gruplarından birisine mensup olanlara, yardıma, işbirliğine ve fedakârlığa yatkın olmaktadırlar. Dış gruplardan olanlara karşı ise tersine, güvensizlik duyarlar, rekabet ve düşmancıl tavır tipik cevaplardır. Bireyselciler ise iç grup ya da dış gruplardan olanlara karşı bu kadar güçlü farklı tavırlar sergilememektedirler (Gudykunst ve Kim, 2003: 94).

Bir bütünün parçası olarak tanımlanan alt kültür kavramsalına bir alternatif olarak önerilen eş kültürler (co-culture) yaklaşımında ise hiçbir kültürün doğal olarak özünde bir diğerine üstün olmadığı (Jandt, 2010: 25) savunulsa da insanlarda, gruplara ayrılma ve kendi grubunu, kültürünü diğer gruplardan, kültürlerden daha üstün olarak algılama yönünde bir eğilim vardır. İnsanlar bu olumlu öz-değerlendirmeye, üyesi oldukları grubu diğer gruplardan daha üstün görerek, üstün gördükleri bu grupla sıkı sıkıya özdeşleşerek ulaşırlar. Bu noktada da karşımıza sosyal kimlik kavramı çıkmaktadır (Demirtaş, 2003: 124). Kimlik herhangi bir töze gönderme yapmaksızın kurgusaldır ve inşa edilmiş bir süreçtir (Bilgin, 1999: 78). Sosyal Kimlik perspektifine göre, fiziksel dünyaya ilişkin bütün bilgiler sosyal karşılaştırma yoluyla edinilmiştir. Bir bireyin, birisinin görüşlerinin doğruluğuna olan güveni insanlar arasındaki anlaşma ve uzlaşma

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ile sağlanmaktadır (Hogg ve Abrams, 1988: 20). İnsanlar, sosyal sınıflandırma sonucunda, kendi gruplarını diğer gruplarla karşılaştırma yoluna giderler, yani sosyal karşılaştırma yaparlar. Olumlu bir sosyal kimlik edinip, benlik-saygılarını yükseltmek isteme yönündeki güdü, bireylerin, bu karşılaştırmayı gerçekleştirirken, kendi gruplarını diğer gruplardan daha üstün algılayarak, diğer grupları küçümsemelerine yol açar. Bu süreç de, iç grup kayırmacılığı olarak adlandırılır (Turner, 1975: 5; Doosje ve Ellemers, 1997: 65 aktaran Demirtaş, 2003:136);). Çizelge 4'te görüldüğü üzere iç gruba ve dış gruba ilişkin etnikmerkezci yaklaşımlar değerlendirildiğinde, "biz" ve "diğerleri" ne ilişkin olanları "bizi" yüceltmeye "diğerlerini" değersizleştirmeye dayanmaktadır;

Çizelge 4. İç-gruba ve Dış-gruba Etnik-merkezci Yaklaşımlar

Üyelerin İç-Gruba (Bize) Yaklaşımları	Üyelerin Dış-Gruba (Diğerlerine) Yaklaşımları
• Kendilerini uzman ve kusursuz görmek	• Diğerlerini ikinci sınıf, ahlaki değerleri zayıf ve yetersiz görmek
• Kendi değerlerini tümüyle doğru ve evrensel bulmak	• Diğerlerinin değerlerini reddetmek
• Kendilerini güçlü görmek	• Diğerlerini zayıf görmek
• Diğer iç-grup üyeleriyle işbirlikçi ilişkiler kurmak	• Dış-grupla işbirliğini reddetmek
• Grup içindeki otoritelere boyun eğmek	• Dış-gruptaki otoritelere karşı gelmek
• Grup üyeliğini sürdürme yönündeki istekliliğini sergilemek	• Dış-grup üyeliğini reddetmek
• İç-grup üyelerine güven duymak	• Dış-grup üyelerine güvenmemek
• Diğer iç-grup üyelerine ilişkin olumlu tutumlar geliştirmek	• Dış-grup üyelerine olumsuz duygularını ve nefretini sezdirmek
• İç-grubun başarılarından kendine pay çıkarmak	• Grup içindeki tatsızlıklardan ve iç-grubun başarısızlıklarından dış-grubu sorumlu tutmak

Kaynak:Michener, DeLamater ve Schwartz,1990: 433'den aktaran Demirtaş, 2003: 136.

Grupları karşılaştırma sürecine ilişkin açıklamalar, Villiam G. Sumner'in gerçekleştirdiği antropolojik gözlemler sonunda ortaya koyduğu "ethnocentrism" kavramına dayanır. O'na göre, iç grup, duygusal bir anlamlılığı olan bilişsel bir sınıftır. Üyesi olunan grupla geriye kalan gruplar arasında bir ayrım yapılır. Kendi grubumuzdaki bireylerle aramızda, barışa, düzene, hukuka, ekonomiye ve duygulara dayalı bir bağ vardır (Demirtaş, 2003: 135). Göçmenler bağlamında söylenecek olursa,

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

iç grup ve dış grup algıları yörecilik ya da etnik kimlik açısından farklı düzeylerde ortaya çıkmaktadır. Etnik kimlik bağlamında iç grup, aynı etnik kökene sahip göçmenler olurken, yörecilik bağlamında ise aynı etnik kökene sahip olsa da farklı bir yöreden gelen göçmen grubu dış grup niteliği kazanmaktadır.

2.4.3. Göç, yörecilik, bölgecilik ve hemşehrilik

Göçmenlerin yaşadıkları ülkelerdeki belirli kentlerde ya da kentlerin belirli semtlerinde toplanmaları, kendi etnik gruplarına ve bu grubun içerisinde de kendi aile ve hemşehri çevrelerine çekilerek ev sahibi toplumla tam olarak bütünleşemeden yaşamalarının çeşitli psikolojik ve sosyo-ekonomik nedenleri vardır. Bu nedenler bireysel güven gereksinimi, etnik kimlik algısının güçlü oluşu, yabancı düşmanlığı, ayrımcılık gibi çok farklı boyutlara sahiptir. Göçmenlerin yöreciliğe ilişkin tutumları, kendi gruplarının üyelerinin yaşadığı mahallelere çekilmek, grup dışındaki bireyleri ya da diğer grupları daha aşağıda görmek gibi sonuçlara yol açabilmektedir. Tibi (2004: 58) çok farklı ülkelerden gelen ve çok farklı özellikler taşıyan İslam inancına sahip insanlar Avrupa ile siyasal bütünleşmenin yollarını mı arayacaklar yoksa Müslüman gettolarında yaşamaya devam mı edecekler diye sormaktadır. Avrupalı olmayan azınlıkların kendi dil ve dinlerini temel unsurlar olarak muhafaza ettikleri yeni bir kimlik geliştirdiklerine ilişkin görüşler vardır ancak sonuçta herkes ekonomik ve siyasi katılım kaynaklarının kontrolünü elinde bulunduran bir ulus devlette yaşamaktadır. Bu ikilem kimlik sorununu çözmezken yeni sorunlar da ortaya çıkarmakta, bu durum azınlıkları fiilen bir getto olmasa bile ikinci sınıf bir statüye (toplumun içinde olan ancak ona ait olmayan üyeler) mahkûm etmektedir (Kumar, 2004: 100-101). Castells'in (2006: 181) ABD bağlamında söylediği gibi enformasyon çağında gettolar, eşitsizlik, ayrımcılık, yoksulluk ve toplumsal krizin yoğunlaştığı merkezler haline gelmiştir.

Castells (2006: 182), yeni ağ toplumunun özellikleri olarak tanımladığı şu dönüşümlerin gettoların giderek daha sahipsiz kalmasında etkili olduğunu savunmaktadır; küresel ekonominin oluşması, ulus devlet krizi, ataerkil ailenin yerini alternatif birlikte yaşama bırakması, küresel ancak adem-i merkeziyetçi kriminal bir ekonominin yaygınlaşması, yoksul olan ve yurttaşlık haklarından mahrum olduğunu düşünen geniş kesimlerdeki siyasi yabancılaşma ve savunmacı cemaatçilik süreçleri.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bunun yanı sıra ırk ayrımı da, mekânsal bölünme ve toplumsal dışlanma sistemleri olarak gettoların oluşmasına yol açmaktadır.

Uzun vadede aynı dil, din etnik, ırk kökeninden nüfus gruplarında parçalı yoğunlaşmalar ortaya çıkmaktadır. Başlangıçta toplumsal aidiyetlerine ve gelir düzeylerine göre bir araya gelen site aileleri şimdilerde ulusal ve dinsel aidiyetlerine göre ayrılmışlardır. Toplumsal ilişkiler ise yakın komşu durumundaki 'hemşehriler' ile sınırlanmış gibidir. Bu şekilde oluşan mikro çevreler Max Weber'in 'komşuluk cemaati' olarak adlandırdığı olguya uymaktadır. Bu cemaatler öz kültürün korunması sonucu ortaya çıkmaktadır; yakın ya da uzak çevreye gösterdikleri direnişle ayırt edilmektedir. Bu direniş, cami yapılması ya da dini bayramların topluca kutlanması için belediye salonlarının talep edilmesi söz konusu olduğunda aileleri dinsel bir temelde birleştirmektedir. Ancak bütününde farklı ulusal ya da etnik kökenden aileler sitenin içinde birbirinden soyutlanmış durumdadır ve sitenin kendisi de toplumun bütünü içinde tecrit edilmiştir (Kastoryano, 2000: 104). Bu tür yerleşimlerin özellikleri getto çağrışımı yapmaktadır. Chicago'daki Yahudi gettosunu örnek veren Schnapper (2005: 210-211) Amerikan yaşamına katılma düzeyinin artmasıyla birlikte gettodan ayrılmalar olduğunu belirterek gettoda boşalan yerleri yeni gelen başka Yahudilerin, İtalyanların, Polonyalıların, Litvanyalıların, Yunanlıların, Türklerin ve sonunda siyahların aldığını vurgulamıştır. Bir Yahudinin nerede oturduğunu bilmek onun hangi Yahudi olduğunu bilmektir (birinci, ikinci ya da üçüncü kuşak, yoksul ya da zengin, Ortodoks, muhafazakâr ya da reformcu gibi).

Amerika'da özellikle Chicago ekolünün etkisiyle kullanılan getto kavramına Fransa ve Almanya'da temkinli yaklaşılmıştır. Ancak Türk işçilerin basın tarafından *Küçük İstanbul* (Klein Istanbul) adı takılan semtlerde yoğunlaşması örneklerinde olduğu gibi, yabancıların kentin belirli semtlerinde yoğunlaşması için tüm sosyo-ekonomik ve siyasal sonuçlarıyla birlikte ifade etmek üzere Heckmann'ın "göçmen kolonisi" deyimi kullanılmaktadır (Kastoryano, 2000: 46-47).

1960'larda Fransa medyasında başkentteki Asya kolonilerine ya da kendi ritüelleri, kahveleri, gazeteleri, sinemaları ve rahipleri ile cemaat halinde yaşayan İspanyollara ilişkin fotoğraf ve haberlere rastlanmaktadır (Kastoryano, 2000: 53). Bir arada yaşama ve kendi içine çekilmenin göçün özellikle başlangıç dönemlerinin ortak bir özelliği olduğu görülmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Göçmenlerin belirli mahallelerde toplanmaları oldukça sık gözlemlenen bir olgudur. Bu biraya toplanmaların başlangıç için doğal olduğunu ve entegrasyon süreciyle birlikte azalmasının gerektiğini belirten Kastoryano (2000: 108) günümüzde hala yaşanan bu toplanmaların bireysel tercih olmaktan çok göç ve entegrasyon projelerinin başarısızlığı olarak algılanması gerektiğini belirtmektedir. Gerçekte tek nedenin entegrasyonun başarısızlığı olduğunu söylemek süreci tam olarak açıklamakta yetersiz kalacaktır. Burada göçmenlerin, öz kültürlerini koruma, güven gereksinimi, ev sahibi toplumda gözlemlenen ayrımcılık ve yabancı düşmanlığı gibi olumsuz yaklaşımların da büyük payı vardır.

Kentlerdeki gecekondularda tam bir kentleşmenin yaşanmadığını ileri süren Ayata (1989: 46' dan aktaran Yılmaz, 2008: 18), burada gözlemlenen ilişkilerde cemaatçilik, dayanışma, samimiyet ve paylaşmanın egemen olduğunu vurgular. Ona göre "gecekondu cemaattir, karışmadır, burnunu sokmadır, denetlemedir, baskıdır, cenderedir, dedikodudur, çekememezliktir, hiyerarşidir, çevrilmedir, bağlanmadır". Bu özelliklerin yalnız gecekondu çevrelerinde görüldüğünü söylemek çok doğru olmasa da Ayata'nın betimlediği bu özellikler Belçika toplumundaki gettolaşma tarzındaki Türk mahallelerinde de gözlemlenmektedir. Öyle ki kişiler sokakta yürürken tanıdık birisinin onu durdurup nereye gittiğini sorduğunu ve kendilerinin de bu soruyu cevaplamak zorunda hissettiklerini ifade etmişlerdir. Bu haliyle göç sürecinde ister iç göç ve gecekondular ister dış göç ve gettolarda benzer süreçler gözlemlenmektedir.

Hemşehrilik kavramı genelde sınırları belli bir kentte yaşayan bireyleri ve kent çevresinde yerleşik olan diğer kişileri tanımlamak üzere daha çok bir üst kimlik olarak kullanılmıştır. Ancak sanayileşme hareketleri ile beraber akrabalık ilişkilerinden çok sözleşmeye dayalı ilişki biçimi geliştirerek üst kimlik olarak kullanılan anlamı değişime uğramıştır (Yılmaz, 2008: 1).

Almanya'da doğan ikinci kuşak Türkler bile kendilerinden yaşça büyük olma olasılığı olan kişilerle tanıştıklarında "nerelisiniz?" diye sordukları ve yanıtın Türkiye'nin bir yöresinin ya da kentinin olması beklenmektedir. Hemşehrilik ve etnik/yöresel bağları çağrıştıran Sivaslı Ahmet ve Laz Mehmet gibi lakapları ilk kuşak kadar ikinci kuşağın da çok sık kullandığı gözlenmektedir (Yalçın-Heckmann, 2002). Bu noktadan hareketle söylenebilir ki yeni yerleşkelerine gelen göçmenlerin ailelerinden ve akrabalarından sonra en rahat güvenecekleri ve ilişki kurabilecekleri

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

kişiler hemşehrileri olacaktır. Çevreyi iyi tanıyan bir hemşehri yeni yerleşkesinde yalnız kalan göçmen için güvenilirlik özelliği ile akraba ilişkilerini ikame edebilecek yerdedir (Yılmaz, 2008: 15).

Günümüzde evlilikler ve aile birleşmeleri bağlamında süregelen zincirleme göç, akrabaların ve aynı yöreden kişilerin belli bölgelerde toplanmasına yol açtığı için hemşehrilik ilişkileri sürekli yeniden üretilmektedir (Yılmaz, 2008: 10).

Louis Wirth, göçmenlerin ayrı bir mahallede hazırlık süreci niteliğinde bir süreç yaşadığını ardından kentle bütünleştiğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda kentteki ilişkiler birincil ilişkiler olmaktan çıkacak, aile, akrabalık ve komşuluk ilişkileri zamanla yok olacaktır. Kaybolan birincil ilişkilerin yerini kentin resmi ve parçalanmış ikincil ilişkiler alacaktır dolayısıyla ticari ilişkiler ile kitle kültürü egemen hale gelecektir (Yalçın, 2008: 8).

Hemşehrilik olgusu kente ya da farklı bir ülkeye göç eden bireyler için gidilen yere adaptasyonu sağlayan; yeni yerde yaşamın zorlukları ile mücadele etmede başvurulan tampon bir mekanizma niteliği taşımaktadır. Göçmenlerin yeni yerleşim yerlerinde hemşehri dayanışma dernekleri kurması da bununla ilintilidir.

Hemşehri birlikleri ve dayanışması yalnız göç süreci gerçekleştikten sonra ortaya çıkmamakta göç olayı gerçekleşmeden de bu tip mekanizmalar devreye girebilmektedir. Bu bağlamda gözlemlenen yapılanmalar süreçte ortaya çıkan sorunların çözüm arayışından daha çok göç olayının örgütleyicisi işlevini görmektedir. Avrupa ülkelerine göç eden Türkler bu dayanışmaya örnek teşkil etmektedirler. Örneğin Fransa'nın gereksinimi olan işgücü hemşehrilik örüntüleri tarafından organize edilmiş söz konusu durum da zincirleme göç biçimini ve buna bağlı bölgesel etnik yaşamı ortaya çıkarmıştır (Fırat, 2003: 76). Fırat'ın Fransa için ifade ettiği durum Belçika'da da gözlenmektedir. Belçika kömür madenlerinde ortaya çıkan işgücü gereksinimi hemşehrilik ağları ile giderilmiş böylece açığa çıkan zincirleme göç bağlamında kimi zaman Emirdağ'daki bir köyün tamamı belirli yerlerde kümelenmiştir.

Türkiye'de hemşehrilik ilişkisinin dış göç ve iç göç sürecinde benzerlik taşıdığı gözlenmektedir. Her iki göç süreci de ekonomik temelli gerçekleştiği için süreçte yaşanan gelişmeler de birçok noktada benzerlik taşımaktadır. İç ve dış göç süreci ekonomik temelli olmasının yanı sıra genellikle ailesel ve yöresel dayanışma örüntüleri

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

aracılığıyla gerçekleşmiştir. Zincirleme göç unsurları taşıyan söz konusu harekette belirli bir bölgeden ya Türkiye'nin belirli bir coğrafyasına ya da Avrupa ülkelerindeki belirli bir bölgeye geçiş gerçekleşmektedir. Ortak noktalardan bir diğeri, her iki göç hareketinde de ailenin erkekleri öncü rolü üstlenmiş ve göç edip, iş bulduktan sonra ailelerini yanlarına almayı tercih etmişlerdir. Yine kimi zaman her iki göç olayında da bazı öncü ailelerin varlığı dikkat çekmektedir. Öncü ailelerin aynı yöreden farklı aileleri çektikleri görülmektedir. Başladığı bölgede etkisini arttıran zincirleme göç gidilen kent ya da ülkede yöresel dayanışma ve hemşehrilik ilişkilerini doğurmaktadır (Yılmaz, 2008: 11).

Önceleri akrabalık ilişkileriyle temellenen bu ilişkiler bir süre sonra aynı yöreden göç eden diğer üyeleri de içine alarak genişlemektedir. Kente ya da bir başka ülkeye gelen göçmenlerin ailelerinden sonra en kolay iletişim kurabilecekleri ve destek alabilecekleri kişiler kendilerinden önce aynı yere gelmiş olan hemşehrileridir. Bu bağlamda hemşehri kavramı aynı memleketten göç edenleri betimlerken birbirini hemşehri olarak tanımlayanlar da memleket dışındadırlar. Kökenle olan söz konusu bu ilişki ancak gurbette anlam kazanmakta ve toplumsal katmanların biçimlenmesine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda hemşehrilik örüntüleri yeni yerleşim yerlerinde kendileri yabancı hisseden göçmenler arasında aynı kökten gelmenin yol açtığı ortak bilinci oluştururken; ortak kökenden gelmeyen yabancıları ayrıştıran bir kimlik yaratmaktadır. (Yılmaz, 2008: 12).

Ortaklaşacı kültürlerdeki aile merkezli içeriye dönük ilişkiler iletişim bağlamında iki sonuca yol açar, yabancılarla iletişimi zorlaştırır ve grup içi ve dışına dönük olarak değer ölçütlerinin kullanımına ilişkin olarak partikülaristik olma eğilimi gözlenir. Grup içi ve dışındakiler farklı değer ölçütlerine göre değerlendirilirler ve bu durum yabancılarla etkileşimi engeller (Gao, 1996: 88). Oysa akrabalık, hısımlık, tanışıklık gibi birincil ilişkilerin önemli olduğu geleneksel toplumlardaki insan ilişkilerinin temelinde güven duygusu yatmaktadır. Geleneksel toplum özelliğini birçok açıdan koruyan Türk toplumundaki bireyler de haklarında en çok bilgi sahibi oldukları kişilere başka bir deyişle aileden kişilere güvenmektedirler. Bu durumu kan bağıyla kurulan akrabalıklar, evlilik yoluyla kurulan akrabalıklar ve aynı köyden olma gibi tanışıklıklar izler. Göç sürecinde yeni yerleşkede aynı yöreden gelmek de bu kapsama girer ve böylece birey, yeni yerleşkesindeki tanıdıkları ile ilişkilerini bir güvenlik mekanizması

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

olarak değerlendirerek devam ettirir (Yılmaz, 2008: 17). Dayanışma ağları göçmenler için güvensizlik ve yalnızlık hissine karşı bir hayatta kalma stratejisi olarak algılanabilir (Kaya, 2008: 52). İçinde yaşanılan büyük ve yabancı toplumun tehlikelerine karşı cemaat bir tür toplumsal kontrol sağlamaktadır (Kaya ve Kentel, 2008: 101). Buradaki cemaat aynı ülkeden gelmekten ya da aynı dini paylaşmaktan öte aynı kentten ya da aynı köyden gelmeyi ya da aynı aileden olmayı ifade etmektedir. Özellikle Belçika özelinde aileden başlayarak sırasıyla aynı köylüler, aynı kentliler, aynı bölgeliler ve aynı ülkeden gelenler biçiminde kümelenme örnekleri görülmektedir. Bilmediği tanımadığı bir dünyaya giren göçmen doğal olarak güvenebileceği ve tanıdığı, bildiği birilerini bulmaya çalışmaktadır. Gerçekte göçlerin büyük kısmı da zincirleme göç biçiminde ve akrabalar aracılığıyla geçekleştiğinden hedef ülkede yerleşilen mekânlar da bu göçlere aracılık yapan akrabaların yaşadığı yerler olmaktadır.

Giddens da bu konuda toprağa bağlı uygarlıklar ile modern öncesi toplumlar için dört adet yerelleşmiş güven bağlamından söz etmektedir. Bunlardan ilki "akrabalık sistemi", ikincisi "yerel topluluk", üçüncüsü "dinsel kozmolojiler" dördüncü ve sonuncusu ise "geleneğin kendisi"dir. O'na göre akrabalık ilişkileri çoğu kez zaman ve uzam aralığı boyunca devam eden istikrarlaştırıcı yakın ilişkiler örüntüsü sağlamaktadır. Akrabalık ilişkileri çoğu kez gerilim ve çatışma yaratmasına karşın zaman ve uzam alanları içindeki eylemlerin inşasında umut bağlanabilecek yaygın ilişkileridir. Söz konusu ilişkiler oldukça yaygın biçimde ve ilkesel olarak güven ilişkilerini düzenler ve güvenilir toplumsal bağlantılara temel olmaktadırlar (Giddens, 1994: 92-93).

Giddens'ın (1994: 94) güven bağlamının ikincisi olan "yerel topluluk" ise bilindik, tanıdık bir ortam sağlamaktadır. Modern öncesi ortamların çoğunda yerel çevre ile iç içe geçmiş toplumsal ilişki kümeleri alanıdır. Uluslararası göç sürecinde de gözlemlenebilen bu tür ilişki kümelenmeleri bir güven kaynağı olarak önem taşımaktadır. Hemşehrilik örüntüleri de bu bağlamda değerlendirilebilecek örüntülerdendir.

Güven bağlamlarının üçüncüsü yaşamı ve doğayı açıklamak için tanrısal bir yorum sağlayan dinsel kozmolojilerdir. Giddens'a göre (1994: 95) din, güven düzenleyici araçlardan bir tanesidir. Olay ve durumlarla ilgili deneyimlere güvenirlik aşılarken aynı zamanda söz konusu olay ve durumların açıklanmasını ve karşılıklarının

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

verilebilmesini sağlayan bir çerçeve çizmektedir. Yeni yerleşkelerine gelen göçmenlerden aynı din ve mezhepten olanların kümelenmeleri bu bağlamda açıklama bulabilir. Dördüncü güven bağlamı ise geleneğin kendisidir. Dinden farklı olarak gelenek, inanç ve ritüeller değil, söz konusu inanç ve ritüellerin zamanla ilintili olarak düzenlenme biçimidir. Giddens (1994: 96), geleneğin güven duygusunu geçmişte, günümüzde ve gelecekte sürdüreceğini böylece geleneksel ortamların da sorunsuz ve psikolojik olarak sıcak olduğunu ileri sürmektedir.

2.4.4. Avrupa'daki Türkler ve yörecilik

Kaya ve Kentel'in (2005: 58) Berlin Kreuzberg örneğinde belirttikleri gibi etnik adacıklarda yaşayan Avrupalı Türkler, gerçek anlamda dezavantajlı konumdadırlar. Yalnız yalıtılmışlık değil, bazı durumlarda "hiperyalıtılmışlık" (Massey ve Denton) kavramıyla açıklanabilecek bir yapısal dışlanmışlık ve yalnızlıkla karşı karşıyadırlar. Bu koşullar tikelcilik temelindeki içe kapanışı ve yörecilik temelindeki gruplaşmaları güçlendirmektedir.

Avrupa'daki Türk kökenli göçmenlerin söz konusu biçimlerde gruplaşması ve kümelenmeleri sonucunda ortaya çıkan toplumsal yapı kimilerince gettolaşma ve diaspora olarak tanımlanmıştır. Danış ve Üstel (2008: 17-18) ise Fransa özelinde Türkiye kökenli grubun, etnik, dini, sosyo-ekonomik açılardan ve yasal statü açısından farklılaştığını bu nedenle diaspora olarak nitelendirmenin çok kolay olmayabileceğini ifade etmişlerdir. Türkiye'den gelen göçmen toplulukta gözlenen parçalı yapı (Türk-Kürt, Alevi-Sünni-Hristiyan) diaspora olarak nitelendirmeyi zorlaştırmaktadır. Avrupalı Türkler açısından gruplaşma ve kümelenmelerin açıklanabilmesi için diaspora olmanın ötesinde bir takım toplumsal ya da psikolojik etkenlerin işe koşulması gerektiği söylenebilir. Kastoryano (2000: 131) kolonyal bir geçmişi olmadığı için Türklerde etnik gururun bulunduğunu düşünmektedir. Bu nedenle Türk kökenli göçmenler tarafından diğer göçmen gruplarla farklılıklar öne çıkarılmakta, büyük bir imparatorluğa ve bu imparatorluk yıkılırken kurulan modern ulus-devlete vurgu yapılmaktadır. Bu gözlemler doğru olsa da neden olarak yalnız etnik gurura bağlanmaları bütünüyle doğru olmayacaktır. Kültürel özellikler, göç yaşamına ilişkin deneyimler ve hissedilen güvensizliğin de grupsal özelliklerin yoğun biçimde öne çıkarılarak vurgulanmasında etkili olmaktadır. Etnik gurur bir etken olarak yapının bütününü açıklamakta yetersizdir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çünkü birçok Avrupalı Türk için soyut bir etnik gururdan çok kültürel özellikler, değerler ve yaşam biçimlerine ilişkin karşılaştırmalar sonucunda varılan yargılar da etkili olmaktadır.

Avrupa'daki Türk göçmenler özelinde hemşehrilik ya da daha genel anlamıyla yöreciliğe dayalı gruplaşmalar farklı ülkelerde çeşitli biçimlerde gözlenmektedir. Bu durum farklı düzeylerde olsa da diğer göçmen grupları için de geçerlidir.

ABD'de de gözlendiği gibi Almanya'da terk edilen kent merkezlerine yabancılar yerleşmekte ve bu yerleşimdeki yoğunlaşma Heckmann'a göre Türk kolonilerinin oluşmasına yol açmaktadır. Fransız banliyölerinde Müslüman egemenliği ortak paydasında birleşen bir kimlik yan yanalığı ve parçalanmışlığı söz konusu iken Alman kentlerinde tersine aynı milliyetten ailelerin buluştuğu bir birlik görüntüsü gözlenmektedir (Kastoryano, 2000: 105).

Fransa'da izlenen göç politikası gereği özellikle işletmelerin gruplar halinde işgücü talep etmesiyle birlikte göçmenlerin coğrafi, ailevi, etnik ya da dini ölçütlere göre toplanmalarını kolaylaştırmış, bazı kent ve kasabalarda küçük adacıklar oluşmuştur. 1980'lerden sonra istihdam piyasasındaki daralma, işsizlik ve yeni iş sektörlerinin talepleri doğrultusunda Türkiye kökenli göçmenlerin ülkenin hemen her bölgesine yerleşmeye başlamışlardır (Petek-Şalom, 1998'den aktaran Danış ve Üstel, 2008: 6).

Almanya'da göç hükümet tarafından düzenlenirken Belçika'da özel firmalar aracılığıyla yürütülmüştür bu da Türkiye'den aynı yörelerden insanların gelmesine ve Belçika'da aynı bölgelerde yoğunlaşmalarına yol açmıştır (Manço ve Kanmaz, 2005'den aktaran Kaya ve Kentel, 2008: 64).

Anonim göç aşamasının ardından nominal göç Fransa'da Almanya'dan daha çok yaşanmıştır. Nominal göçün sonucunda zincirleme göç artmış ve belirli etnik ve coğrafi kökenlerden gelen göçmenlerin yoğunluk kazanması sonucunu doğurmuştur (Kaya, 2008: 37).

Örnek olarak Brüksel'in Schaarbeek bölgesindeki Türk mahallesi Afyon Emirdağ bölgesinden gelenlerden oluşurken, komşu Ambiorix Park Bölgesinde Ermeni, Süryani, Kürt, Kuzey Afrikalı, Surinamlı ve Belçikalılardan oluşan karma bir yapı vardır. Zincirleme göçün sonucu olarak ortaya çıkan dayanışma ağları, aynı ülkeden gelenler

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

arasındaki etno-kültürel sınırların, göçmenler arasındaki etnik ve kültürel ilişkileri engelleyecek düzeyde belirginleşmesine yol açmaktadır (Kaya ve Kentel, 2008: 64).

Köy kökenli işçiler, göç ettikleri ülkede memleketlerine bağlı gruplar halinde yaşamaktadır. Aynı köyden aynı sülaleden gelenler aynı bölgeye yerleşmektedirler. Belçika'daki Türk nüfusun önemli bir kısmı Afyon Emirdağlıdır, Hollanda'da Karamanlılar, İsveç'te Konya Kulu'lar, Danimarka'da Güneydoğu Anadolu'dan göçmenler yoğunluktadır. Akrabalık ve hemşerilik bağları canlı tutulmaktadır (Akman, 2007: 55).

Avrupalı Türkler bağlamında sivil toplum örgütleri içindeki yapılanmaların da yörecilik bağlamından açıklanabilecek motiflere sahip olduğu söylenebilir. Hollanda örneğinde olduğu gibi Türk nüfusu içinde çok sayıda örgüt bulunmaktadır. Örnek olarak Amsterdam'da resmi kayıtlı olarak 100 dernek bulunmaktadır ve bu dernekler, Türk nüfusu içindeki sosyal, siyasal, dini, kültürel farklılıklar etrafında kurulmuşlardır. Önemli farklılıklar olduğu gözlenmektedir. Buradaki Türkler, belirli camilere devam etmekte belirli derneklere üye olmakta belirli bir kıyafet tarzı benimsemekte, dostluklar kurmakta ve kendilerini başka derneklere üye olanlardan da ayırmaktadırlar (Ogan, 2001: 13). Bu derneklerden bir kısmı da memleket dernekleri biçiminde ortaya çıkmaktadır. Söz konusu dernekler göçmenler tarafından, doğdukları memleketlerine destek olmak, oradaki topluluklarla ilişkileri sürdürmek ve içinde bulundukları yeni topluma uyum sağlamaya çalışan bir topluluk olma duyusunu yaşatmak gibi amaçlarla kurulmaktadır. Bulgulara göre farklı göçmen gruplarının bu tür derneklere üye olma düzeyleri çok farklıdır. Bu farklılık politik kültür, aile bağları, maddi koşullar, kültürel kimlik ve uyum düzeyleriyle ilişkilidir (Orozco ve Garcia-Zanello, 2009: 57-58). Aynı zamanda ev sahibi ülkenin göçmen derneklerine ilişkin politikası da dernekleşmeyi biçimlendirmektedir. Bir cemaat inşa etmeleri için yabancıların hizmetine sunulan kaynaklar üzerindeki rekabet gruplar ve dernekler arasındaki işbirliğini de zorlaştırmaktadır (Kastoryano, 2000: 175).

Gerek sivil toplum örgütlerinin oluşumunda gerekse benzer kökenlere sahip göçmenlerin bir arada yaşamalarının temelinde din önemli bir yer tutmaktadır. Sonuç olarak din ve etnisite karmaşık problemlerle boğuşan insanlara çekici çözümler sunmaktadır (Kaya ve Kentel, 2008: 137) ve din kısmen birleştirici bir araya getirici rol

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

oynarken daha güçlü biçimde ekonomik kaygılar birlikteliği sağlamaktadır (Atay, 2006: 73).

İngiltere'de yakınların, hemşehrilerin ve tanıdıkların bir araya gelmesine ve aynı çevrede yaşamalarına yol açan temel süreç "zincirleme göç" olmuştur. İngiltere'ye ilk gelen grup Kıbrıslı Türklerdir ve onların Londra'da Kıbrıslı Rumlara yakın ve paralel olduğu gözlenmiştir. Türkiye'den gelen göçmen Türkler de önce Kıbrıslı Türklerin yerleştikleri yerlere paralel olarak yerleşmişlerdir. Zenginleşen ve sosyoekonomik açıdan iyi düzeye gelenler başka semtlerde yoğunlaşmaya başlamışlardır. Hemşehrilerin, aynı köyden yakınların zincilerleme göçü ile "köy transplantasyonu" (doku aktarımı-nakli) gibi bir olgu ortaya çıkmıştır. Müslüman nüfus ülkeye her yerde oranları %3.6 olacak şekilde eşit olarak dağılmamış, Londra, Birmingham, Manchester, Liverpool gibi büyük sanayi ve liman şehirlerinde yoğunlaşmıştır. Bunun birinci nedeni iş olanaklarının ve talebin bu kentlerde var olmasıdır. İkinci nedeni ise zincirleme göçtür. Azınlık psikolojisi, dayanışma gereksinimi ve duygusu da önemli etkenler arasında sayılabilir. İslam kültürünün sonucu olarak, ailenin Müslüman bir çevrede olma ihtiyacı da nüfus yoğunlaşmalarında önemli rol oynamıştır. Bütün bu etkenlerin sonucunda İngiltere'de bazı bölgelerde Müslümanlar, nüfusun %60'ını oluşturur hale gelmiştir (Yılmaz a, 2001: 117). Aynı bölgelerde ve semtlerde yerleşmenin diğer bir gerekçesi ise özelikle ikinci kuşağın uyum sorunlarına ilişkin algılar olmuştur. Ailelerine göre "kayıp bir kuşak" olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmış olan yeni neslin korunabilmesi için daha açık söylenecek olursa İngiltere'de bu çocukları "kurtarabilmek için" ikinci bir Türkiye'yi İngiltere'de kurmak çare olarak görülmüştür (Atay, 2006: 69-70; Yılmaz, 2001: 145-146). Türkiye'nin belli yörelerinden başlayan göç, ilk gelenlerin ilerleyen zamanlarda yakınlarını, hemşehrilerini ve arkadaşlarını da getirmeleriyle aynı yöreden insanların bir araya toplanması ve sayılarının artması sonucu ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak Londra'da belirli bölgelerde Gümüşhane-Kelkit ve Niğde-Aksaray yörelerinden gelenlerin yoğunlaştığı gözlenmektedir (Atay, 2006: 40).

Londra'nın belirli semtlerinde Kürt ve Alevi kökenli sol eğilimli, başka bir semtte ise sağ görüşlü Türkçü, milliyetçi kesimlerin yoğunlaştığı gözlenmektedir. İngiltere'de yaşayan Türkiye kökenli üç grup Türkler, Kürtler ve Kıbrıslılardan her biri kendisini diğer ikisinden ayırt etmeyi mümkün kılacak söylem ve pratikle ortaya çıkmaktadır. Londra'daki toplumun kalanıyla karşılaştırıldığında birbirleriyle daha yoğun ve yakın

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

bir ilişki içinde oldukları görülmektedir. Bu üç grubun günlük dili de Türkçedir (Atay, 2006: 71, 21).

Aynı semtte yoğunlaşma konusunda benzer bir örnek ise Fransa'da Borny-Metz kentidir. Bu kentte yer alan ve çoğunluğunu göçmen çocukların oluşturduğu bir okulun bulunduğu bir semtteki sitede Türkler en görünür gruptur ve kitlesel biçimde İç Anadolu'nun aynı bölgelerinden gelmişlerdir. Bu durumun, ailelerin resmi kurumlarca düşük kiralı sosyal konutlara dağıtılması sürecinin mi yoksa bir arada yaşamayı isteyen ailelerin tercihlerinin mi sonucu olduğu çok açık değildir. Ancak, aynı ulusal kökene dayalı olmasa da en azından Müslüman nüfusta aynı semtlerde bir yoğunlaşma olduğu söylenebilir (Kastoryano, 2000: 103-104).

Bu bağlamda benzer bir durum Almanya için de geçerlidir. Araştırmalara göre Türkiye kökenli ailelerin %50'si Almanya topraklarının %4'ü üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunlar sanayi bölgeleri ve büyük kentlerin işçi semtleridir. Bu sanayi kentlerinde daha çok gar çevrelerindeki eski semtlerde yoğunlaşma görülmektedir (Kastoryano, 2000: 105-106). Bunun en uç örneği Berlin Kreuzberg'dir (Klein Istanbul). 1975'ten başlayarak bu semtteki Türk oranı resmi sınırlamalar getirilmesine karşın artmıştır. Türkler semtteki yabancıların %63'ünü genel nüfusun da %20'sini oluşturmaktadırlar (Kastoryano, 2000: 107). Şen (2006: 122-124) ve Yağbasan (2009: 120) konuya farklı bulgular çerçevesinde yaklaşmışlardır. 18-29 yaş arası genç Türk göçmenlerin %90' ından daha fazlası Almanlarla ilişki içindedir. Türk göçmenlerin içine dönük paralel bir toplum halinde yaşamadığını, paralel toplumun bir diğer göstergesi olan ikamet veya bölgesel yerleşiklik ispat etmektedir. Araştırma sonuçları, Türk göçmenlerin %56'sının Almanların daha yoğun yaşadığı semtlerde oturduğunu ortaya çıkarmıştır.

Fransa ve Almanya'daki bu tür yoğunlaşmalar göçmenlerin ilk geldikleri dönemle benzerlik göstermektedir. Birçok monografik araştırmada yabancıların başlangıçta yeni bir uzam içinde bir araya toplanmaları doğal bir olgu olarak görülmektedir. Yves Lequin'in deyişiyle bu bir araya toplanma giderek unutulan anavatanla ve yabancı sima olarak karşılarında duran gelinen ülkeyle tam bir kopuşu engellemektedir. Uzamsal yakınlık ve aynı geçmişe ait olma duygusu grubun bağlarını sağlamlaştırmaktadır (Kastoryano, 2000: 107).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Araştırma bulgularına göre, Kanada'da yaşayan Türklerin, yaşadıkları mahalleyi seçerken, tanıdık Türklerin olması, iş yerine yakınlık, kiraların düzeyi ve iyi bir mahalle olması gibi özelliklere dikkat ettikleri saptanmıştır. Türklerin kendi aralarındaki iletişim üst düzeydedir. Türklerle hiç görüşmeyiz diyenlerin oranı yaklaşık %3'tür (Bağlı ve Özensel, 2005: 197).

Benzer süreçler araştırmaya konu olarak seçilen Belçika için de söz konusudur. 1963 yılında Emirdağ'ın Karacalar Köyü'nden yola çıkan ve Belçika'ya giden ilk Emirdağlı Ahmet Öztürk'tür. Kötü Ahmet lakaplı Ahmet Öztürk Brüksel'e yerleşir, burada çok iş olduğunu görünce önce yakın akrabalarını sonra bütün köyü davet eder. Böylece sayısı bütün Avrupa'da 250 bini bulacak olan Emirdağ hareketi başlamış olur (Özkarabekir, 2008).

Bir arada yaşama, kendi kültürünü, milliyetini hatta kendi etnik grubu içinde kendi yöresini daha üstün görme eğilimlerine karşın Avrupa'daki Türklerin diaspora olarak nitelendirilmesi konusunda görüş birliği yoktur. Bruneau (1995), diasporayı üç nitelikle tanımlamıştır; a) bir etnik ya da ulusal kimlik bilinci, b) siyasi, dini, kültürel anlamda etkin dernekleşme, c) köken ülkeyle gerçek ya da hayali bir bağın korunması. Bu ölçütlere göre Fransa'daki Türkiye kökenli göçmenler kısmi diaspora (quasi diaspora) olarak değerlendirilebilir (Danış ve Üstel, 2008: 19). Bu tanımlamanın genel olarak bütün Avrupalı Türkler için geçerli olduğu söylenebilir.

Öz olarak ifade etmek gerekirse, düşünsel temelleri tikelcilik-evrenselcilik ayrımına kadar uzanan yörecilik bireylerin yaşam biçimlerini ve iletişim süreçlerini biçimlendirmektedir. Göçmenler iç içe halkalar biçiminde taşımakta olduğu kimliklerin de etkisiyle bazı sonuçlarla muhatap olmaktadırlar;

1.Güçlü etnik kimliğe ve hemşehriliğe dayalı gurur kendi kimliğini diğer etnik kimliklerin aleyhine yüceltme.

2.Yaşayacağı semti seçerken öncelikle aile ve akrabaların, sonra hemşehrilerin yaşadığı yerleri tercih etme. Daha geniş çerçevede, aynı ülkeden gelenlerin tercih edilmesi.

3. Arkadaşlık ilişkisi kurmak istendiğinde yine benzer şekilde aile ve akrabalardan başlayarak aynı gruplardan bireylerin seçilmesi.

4. Gündelik yaşamda ve kişilerarası iletişimde kullanılan dilin Türkçe olması belirli düzeylerde de olsa yöresel şive ve ağızların kullanılması.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

5. Yörecilikten kaynaklanan kaygılarla belirli dernek, cami vb. etrafında kümelenme, belirli kahvelere devam etme.

2.5. Sosyal Sermaye ve Göçmenlerin Toplumsal İletişim Süreçleri

Sosyolojik perspektiften bakıldığında insanların en azından belli ölçülerde tanıdıkları tarafından tanımlandıkları (Field, 2006: 15) söylenebilir, yabancı bir ülkeye ve kültüre yeni gelmiş yabancı-göçmen gruplar da yeni topluma ve kültüre adapte olarak toplumsal hayata katılma konusunda büyük ölçüde tanıdıklarla kurulan ilişki ve dayanışma ağlarına bağımlıdırlar (Portes, 2000: 5). Aynı zamanda bireylerin tanıdıkları ve ilişkide oldukları diğer insanlar kimlik algıları bakımından da önemlidir çünkü kimlik, bireyin kim olduğu, nereden geldiği anlamına gelir ve zevkleri arzuları, kanıları ve umutlarına anlam kazandıran artalanı sağlar. Değer verilen şeylere ulaşmak, sevilen kişiler aracılığıyla ulaşılacak şeylerse o zaman o kişiler de bireyin kimliğin parçası haline gelir (Taylor, 2010: 54). Ortaklaşa eylemleri kolaylaştıran bireyler arası ilişkileri ifade eden sosyal sermaye (Coleman, 2000: 19) kavramsallaştırmasının göç süreci ve göçmenlerin iletişim süreçleri açısından irdelenmesi oldukça önemlidir. Göç sürecine ilişkin çağdaş çalışmalarda insan ilişkileri ve sosyal ağların değeri konusunda önemli bir görüş birliği bulunmaktadır. Buna göre insan ve ekonomik sermayenin yanı sıra sosyal sermayenin de bir değer olarak dikkate alınması önem kazanmaktadır (Coleman, 1997; Moser, 1998'den aktaran Gabbarot ve Clarke, 2010: 189).

Son yıllarda yoğun olarak tartışılan sosyal sermaye büyük ilgi uyandırmaktadır (Field, 2006: 4). Ancak göç süreci ve göçmenlere yönelik tutumlara ilişkin alanyazında sosyal sermayenin rolü büyük ölçüde göz ardı edilmiştir (Herreros ve Criado, 2009: 337).

Sosyal sermaye kavramını şimdiki anlamına en yakın niteliğiyle ilk olarak kullanan Hanifan (1920), girişkenlik ve toplumsal bağların inşası, iyi niyet, arkadaşlık, sempati ve sosyal münasebetler temelinde tanımlayıcı kuramsal saptamalar yapmıştır (Castiglione, Van Deth ve Wolleb, 2008: 2). Hanifan'ın ilk olarak bu kavramı kullanmasının ardından uzun zaman sonra, Jane Jacops'un (1961) kent hayatı ve komşulukla ilişkili katkıları, Bourdieu'nun (1983) Sosyal Kuram bağlamındaki yaklaşımı ve Coleman'ın (1988) eğitimin toplumsal boyutu bağlamındaki tartışmaları

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ile akademik tartışmalara konu olmuştur. Putnam'ın çalışmaları sosyal sermayeyi araştırma ve sosyal politikaların odak noktasına haline getirmiştir (Smith, 2009).

Sosyal sermaye kavramının sınırlı da olsa sistemli çağdaş çözümlemesi ise ilk olarak Pierre Bourdieu (1985) tarafından yapılmıştır. Bourdieu sosyal sermayeyi, karşılıklı tanışıklıktan kaynaklanan az ya da çok kurumsallaşmış ilişkiler ağına sahip olmayla bağlantılı aktüel ya da potansiyel kaynaklar biçiminde tanımlamıştır (Portes, 1998: 3). Coleman ve Bourdieu sosyal sermayeyi kuramsal olarak, sosyal ilişkilerin etkilerinin sistematize edilme biçimi olduğuna dikkat çekmişlerdir (Castiglione, Van Deth ve Wolleb, 2008: 3). Bourdieu sosyal sermayeyi yalnız elitlere ait, onların göreli üstün konumlarını korumak için tasarlanmış olarak düşünmektedir (Field, 2006: 24).

Gittikçe büyüyen ve farklı yaklaşımları kapsayan alanyazında sosyal sermayeyle ilgili olarak uzlaşılan nokta, aktörlerin sosyal ağlar ya da öteki sosyal yapılara üyelikle garanti altına alınmış becerileridir (Portes, 1998: 6). Sosyal sermayenin alanyazındaki farklı tanımlamalarında; a) sosyal kontrol, b) aile aracılığıyla oluşan yararlar, c) aile dışındaki ağların aracılığıyla oluşan yarar kaynakları oluşu vurgulanmıştır (Portes, 2000: 2).

Sosyal sermayeye ilişkin alanyazında, daha bütünleşik ve işbirliğinin daha çok görüldüğü bir toplum için tutkal işlevi gören toplumsal güvene önemli bir yer verilmiştir. Sosyal güvenin daha bütünleşik toplumlar ortaya çıkardığı göz önüne alınırsa gittikçe daha fazla çok kültürlü nitelik kazanan Batılı toplumlardaki göç olgusuyla yakından ilintili olmalıdır. Sosyal güvenin olduğu, sosyal sermaye açısından zengin, daha eşitlikçi ve işbirliğine dayalı toplumlarda göçmenlere ilişkin olarak daha olumlu tutumların sergileneceği düşünülebilir (Herreros ve Criado, 2009: 337).

Sosyal sermayenin kapsamına dayalı olarak ise mikro, mezzo ve makro boyutlar tanımlanabilir (Grootaert ve Van Bastelaert, 2002: 3). Sosyal sermayenin yapısal ve makro biçimi kamu kurumları ve yasal kurallar iken mikro yapısal olanlar ise yerel kurum ve ağlar olmaktadır. Sosyal sermayenin makro bilişsel türünde yönetişim yer alırken, güven, norm ve değerler mikro bilişsel türünü oluşturmaktadır. Göçmenler bağlamında özellikle mikro bilişsel sosyal sermaye türü büyük önem taşımaktadır.

Sosyal sermayenin iletişim ağları, normlar ve güven gibi katılımcıların bir arada hareket etmelerini sağlayan sosyal özelliklerini ifade ettiğini belirten Putnam (2000), ise sosyal sermayenin iki farklı biçimini tanımlamıştır; Köprü oluşturan ve bağlayıcı olan

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

sosyal sermaye. Bağlayıcı sosyal sermaye seçkin kimlikleri destekleyip homojenliği sürdürürken köprü oluşturan sosyal sermaye ise çeşitli sosyal bölümlerden insanları bir araya getirir (Field, 2006: 45). Putnam'ın bağlayıcı ve destekleyici bağlar ayrımının yanı sıra bağların özelliklerine dayalı bir ayrım yapılabilir. Bu özelliklerden önemli olan iki tanesi sıklık ve yakınlıktır. Sıklık bir aktörle kurulan etkileşimin ortaya çıkma sayısını ifade ederken, yakınlık, ağ içindeki bir aktörün diğerine olan yakınlığını ifade eder. Granovetter (1973) ise sık ilişkileri güçlü, nadir ilişkileri zayıf olarak tanımlamıştır (Fennema ve Tillie, 2008: 353).

Sosyal Sermaye kuramı temel olarak ilişkilerin önemli olduğu gerçeğinden hareket eder. İnsanlar birbirleriyle ilişki kurarak ve devam ettirerek tek başlarına başaramayacakları şeyleri gerçekleştirebilmek için birlikte çalışabilirler. İnsanlar iletişim ağlarıyla birbirlerine bağlanmakta, ortak değerleri bu ağların diğer üyeleriyle paylaşmaktadırlar. Bu ağlar kaynak niteliğinde olduğundan sermaye olarak nitelendirilmişlerdir (Field, 2006: 1).

Coleman, Putnam ve Bourdieu sosyal sermayede güvenin önemine vurgu yapmışlardır. Fukuyama, sosyal sermayenin güvenin egemen olduğu toplumsal kesimlerde ortaya çıktığını belirtmiştir (Field, 2006: 89). Coleman'a göre, sosyal sermaye karşılıklılık beklentilerini içerir ve bireysel olanın ötesinde yüksek derece güvenin ve ortak değerlerin söz konusu olduğu daha geniş olan iletişim ağlarını kapsayan bir kaynak niteliğindedir (Field, 2006: 28). Toplumsal sermaye sivil yükümlülüklerin ortaya çıkardığı sosyal ağlarda içerilen kişilerarası güven, bireysel ve toplumsal yararlara yol açan ortaklaşa eylemleri ortaya çıkarır (Rohe, 2004: 159). Göçmenler bağlamında değerlendirildiğinde bireysel ve toplumsal yarar göçmen ile ev sahibi toplum arasındaki sağlıklı iletişimi ve karşılıklı uyumu ifade etmektedir. Göçmenler ve ev sahibi toplum üyelerini bir araya getirecek sosyal ağlarla birlikte oluşan karşılıklı güven göçmenlerle ev sahibi toplum üyelerini ortaklaşa eylemlerde bulunmaya yöneltecektir. Bu süreç sonuç olarak toplumsal yararı ortaya çıkarabilecektir.

Batı Avrupa'ya yönelik büyük ölçekteki göç hareketleri dominant grupların yanında var olan çok sayıda etnik azınlık grup ortaya çıkarmıştır. Batı Avrupa ülkeleri çok etnikli toplumlara dönüşmüşlerdir ve etnik ayrılma-bölünmeler bu toplumların parçaları haline gelmiştir (Fennema ve Tillie, 2008: 350). Bu durumun sonucu olarak

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

toplumun parçaları arasındaki ilişkiler ve toplulukların geliştirdiği sosyal sermayelerinin biçim ve nitelikleri de önem kazanmaktadır.

Putnam (2000) göçle birlikte toplumsal bağlantılarının çoğunun geride bırakıldığından göçün, sosyal sermayeyi olumsuz etkilediğini vurgulamıştır (Field, 2006: 158).

Sosyal sermayenin gelişiminde etnik farklılıkların rolüne odaklanan çalışmalarda etnik farklılıkların artması ve göç sürecinin sosyal güveni ile sosyal sermayeyi ve toplumsal bağlılığı (cohesion) olumsuz etkilediği üzerinde durulmuştur (Herreros ve Criado, 2009: 338). Göç ve etnik çeşitlilik toplumsal dayanışmaya meydan okumakta, sosyal sermayeyi olumsuz etkilemektedir. Bunun yanında başarılı göçmen toplulukları sosyal dayanışmanın yeni biçimlerini ortaya çıkarmakta, etnik çeşitliliğin olumsuz yönlerini törpülemektedir (Putnam, 2007: 138-139).

Ağların göç sürecinde büyük bir önemi vardır. Zincirleme göç olgusu bunun bir örneğidir, yeni göçmenler, uyumlarını kolaylaştıracak kaynakları sağlayan, nakit para gibi diğer kaynakların yokluğunu kapatmaya yardım edebilecek arkadaş ya da akrabaların olduğu yerde bir yer arama eğilimi göstermektedir (Field, 2006: 158-159). Kim'in (1986) geliştirdiği Ağlar ve Grupdışı İletişim Yeterlikleri ile Smith'in (1999) geliştirdiği Ağlar ve Kültürlenme gibi kuramlar, bireylerin kültür içi ve kültürlerarası ağlarındaki farklılaşmayı açıklamaya odaklıdır. Bireylerin kişisel ağlarında grupdışı üyelere sahip olmalarının ve geliştirdikleri bu bağların doğasının grupdışıyla iletişim yeterliklerini etkilediği vurgulanmaktadır. Kültürler arasında, kültür içinde olduğundan daha fazla farklılaşma, çeşitlilik olduğu, sosyal bağların göçmenlerin kültürlenmesine bağlı olduğu öne sürülmektedir (Gudykunst vd., 2005: 20).

Göç çalışmalarında, sosyal sermaye, göçmen ağların olası göçmenlere sağladığı kaynaklar ve onların hedef ülkeleri de desteklenmesi açısından kullanılmıştır. Sosyal sermaye göçmenlerin orijinal topluluklarında sosyalleştikleri iklimi anlamada yardımcı olur (Gabbarot ve Clarke, 2010: 190).

Field'ın (2006: 205) yoksul insanların çoğunlukla diğer yoksul insanların yakınında yaşadığını vurgulayışından yola çıkarak göçmenlerin de daha çok göçmenlerle bir arada yaşadığını ve sosyal sermayelerinin böylece sınırlandığı söylenebilir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Aynı zamanda güç sahibi gruplar daha güçsüz olanların sosyal sermayelerini kısıtlayabilirler (Field, 2006: 106). Göçmenlerin yaşadıkları ülkeler bakımından güçlü taraf ev sahibi toplumdur. Söz konusu sınırlama gerek yasal gerekse ön yargılar ve yabancı düşmanlığı gibi etkenlerce biçimlendirilmiş ilişkiler yoluyla olabilmektedir.

Göçmenlerin ev sahibi toplumdan insanlarla iletişimde bulunabilecekleri en yaygın ortamlar eğitim ortamlarıdır. Ev sahibi toplumda okula gitme ve eğitim göçmenler arasındaki statü hareketliliğinin önemli boyutu olarak görülmektedir. Okulda yabancılar ev sahibi toplumdan insanlarla çevrilidirler ve onlarla ilişkiler geliştirirler (De Vos ve Suarez-Orosco,1990'dan aktaran Kim, 2001: 125-126). Göç geçmişine sahip olanlar ve olmayanlar arasındaki ilişkilere yönelik bir araştırmanın bulguları da bu saptamayı doğrular niteliktedir. Bulgulara göre en azından gençler arasında, aynı kültürden gelenlerle arkadaşlık etmek gibi tipik bir davranış biçimi gözlemlenmemektedir. Göçmen kökenli gençlerin %15 ile %37'si boş zamanlarını Alman arkadaşlarıyla, yaklaşık %60'ı ise karışık arkadaş çevrelerinde geçirdiklerini ifade etmişlerdir (Schönwälder ve Söhn, 2008). Okullarda ev sahibi toplumu da kapsayacak biçimde geliştirilen sosyal sermayenin devamlılığı dışarıda aynı biçimde sağlanamamaktadır. Okullarda da göçmenler ev sahibi toplumdan insanlarla çevrili olsalar da aralarındaki iletişim yine de sınırlı kalabilmektedir.

Göç bağlamında sosyal sermayeye ilişkin çalışmalar daha çok göçmenlerin ekonomik entegrasyonlarına odaklanmıştır ancak siyasal katılım aynı derecede araştırmaya değer önemdedir. Etnik topluluğun elitleri, dernek yöneticileri vb. ev sahibi çoğunluk toplumun elitleriyle bağlantılara ve temaslara sahip iseler bu durum etnik elitin yüksek düzeydeki siyasal katılımını ifade eder (Fennema ve Tillie, 2008: 362-363).

Fransa ve Almanya'da, kamuoyu yabancıları toplumun bütünlüklü bir parçası olarak kabule hazır görünmemektedir. Almanya'da 1971'de yapılan bir araştırmaya göre komşu olarak görülmek istenmeyen insanlar sıralamasında uyuşturucu bağımlıları ve siyahların ardından misafir işçiler üçüncü sırada gelmektedir. 1981'deki bir araştırmaya göre ise yerli grubun %36'sı misafir işçileri dost çevresi içine kabul edebileceğini belirtirken, %26'sı buna karşı çıkmaktadır. Almanların gözünde tavırları Almanlardan en farklı olan gruplar Türkler (%69), Yunanlılar (%47) ve İtalyanlar'dır

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

(42). Almanları asıl endişelendiren konu yabancıların tavırları değil varlıklarıdır (Kastoryano, 2000: 98-99).

Kim'in (1977: 28-29) bulgularına göre; göçmenlerin etnik topluluk içindeki bireyler arası etkileşim ve örgütsel katılımı ev sahibi toplumla olandan daha güçlüdür. Göç edilen ülkede kalma süresinin uzamasıyla birlikte ev sahibi toplumdaki örgütlere de katılım da etnik örgütlere de katılım artmaktadır. Göç edilen ülkedeki ilk yıllarda arkadaş çevresi daha çok etniktir ve zamanla çeşitlenmektedir. Yaşlılar gençlere göre daha çok etnik topluluk içinde iletişimde bulunurken gençler ev sahibi toplulukla daha çok iletişim içindedir. Bir göçmenin ev sahibi toplumda yaşamaktan aldığı doyum duygusu daha çok etnik iletişime katılımla yakından ilişkilidir.

Göçmenlerin sosyal sermayeleri daha çok aynı etnik gruba mensup olanlardan oluşmaktadır. Bu oluşumda dışsal etkenlerin yanı sıra göçmenlerin etnik aidiyetlerinin niteliği ve kimlik algıları da etkili olmaktadır. Lazerwitz (1954), Yahudi kimliğiyle yüksek düzeyde özdeşleşme içinde olanların daha çok Yahudilerle yakın arkadaşlık kurmalarında ve etnik niteliği güçlü derneklerde yer almalarında etkili olduğunu bulgulamıştır (Kim, 1977: 5). Van Craen, Van Cluysen ve Ackaert'in (2008) Türk ve Fas kökenli göçmenlerin sosyal sermayelerine ilişkin olarak Belçika'da yapmış oldukları araştırmalarının bulgularına göre ise yüksek düzeydeki bağlayıcı toplumsal sermaye, ev sahibi çoğunluk toplumla informal toplumsal bağlara engel olmamaktadır. Bağlayıcı sosyal sermayeye doğal olarak sahip göçmenler destekleyici-köprü nitelikli toplumsal sermayeye de sahip olabilmektedirler. Flamanca konuşmadaki yetkinlik düzeyi destekleyici-köprü nitelikli toplumsal sermayenin kazanımını olumlu etkilemektedir.

Çalışmanın amaçları doğrultusunda ve özellikle yörecilik bağlamında oldukça önemli bir yeri olan akrabalık bağları sosyal sermaye açısından da büyük öneme sahiptir. Coleman'a (1991) göre sosyal sermayenin en etkili biçimlerinin temelinde doğumla kurulan ilişkiler yatmaktadır. Akrabalık bağlarının zayıflaması sosyal sermayeyi de zayıflatmaktadır (Field, 2006: 157). Akrabalık bağlarından kaynaklanan sosyal sermaye, göç süreci açısından değerlendirildiğinde gerek zincirleme göç gerekse göç edilen ülkede bir arada yaşama anlamında işlevsel bir role sahiptir. Coleman'ın yaklaşımına göre, ailenin dışındaki sosyal sermaye herhangi bir yetişkinin başkasının

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

çocuğunun etkinliklerine yönelik ilgisinde ya da pervasızlığında bile var olmaktadır (Field, 2006: 34).

Sosyal sermayenin ve yaşamsal öneme sahip olan karşılıklı güvenin oluşmasında iletişim süreçlerinin rolü büyüktür. Bu nedenle sosyal sermaye, güven ve iletişim süreçleri arasındaki ilişkiler de göç bağlamında irdelenmelidir.

Etnik kitle iletişim, siyasal güven ya da güvensizliğin yaygınlaşmasında çok önemli bir rol oynar, dikey iletişimin koridorlarıdır, aynı zamanda yatay düzeyde de işlevlere sahiptir. Etnik gazete ve televizyonlar etnik sivil topluluğu destekler ve bu şekilde grup düzeyinde sosyal sermaye oluşturur. Etnik kitle iletişim araçları özgür bir toplumun gereği olarak yalnız düşünceyi açıklamayı sağlamaz aynı zamanda topluluğa ait olma duygusu ortaya çıkarır. Bu gazeteleri okumak ve arkadaşlarının, tanıdıklarının da bu gazeteyi okuduğunu bilmek günlük konuşmalarda bu gazetedeki haberlere yer vererek yatay bağların oluşmasını sağlar (Fennema ve Tillie, 2008: 361). Benzer bir bulgu araştırmacı tarafından Belçika'da da gözlemlenmiştir. Bazı katılımcılar Türk dizilerini izleme nedenini sohbet sırasında yabancı kalmamak olarak açıklamışlardır.

Etnik topluluktaki sosyal sermayenin bir diğer göstergesi ağların bağıntılarının yüksek düzeyde olmasıdır. Örgütlerin etnik nüfusa oranı ve bu örgütlerin kendi aralarındaki bağların düzeyi değerlendirildiğinde Amsterdam'da Türklerin ve Surinamlıların Faslılardan daha çok örgüte sahip oldukları ancak bu gruplarda örgütler arası ilişkilerde Türklerin daha önde olduğu bulgulanmıştır. Söz konusu durum Türklerin daha güçlü bir etnik topluluk olduğu biçiminde yorumlanmıştır (Fennema ve Tillie, 2008: 360-361).

Sivil elitler arasında daha kurumsal ve yatay ilişkiler söz konusudur. İyi bağlantılara sahip sivil elitler hükümet ve devlet kurumlarıyla çeşitli toplantılarda bir araya gelirler ayrıca spor kulüpleri, kültürel gösteriler-toplantılar, sosyal kulüpler ve gençlik örgütlerinde de bir araya gelirler. Etnik bir topluluğun elitleri ev sahibi çoğunluk toplumun sivil elitleriyle iyi bağlantılara sahipse entegre olan bu elit zayıf bağların ağlarına ulaşma olanağı bulabilir. Bu anlamda etnik topluluklar iyi işleyen bir demokratik yapıya-politikaya katkı sağlayabilir. Farklı etnik topluluklara sahip bir toplum ele alındığında, etnik toplulukların kendi aralarında daha yoğun, zayıf ya da güçlü ilişkilere sahip olduğu ve daha çok kendi aralarında güvenin var olduğu söylenebilir. Etnik toplulukların sivil elitleri ise ev sahibi toplumun sivil elitleriyle yatay

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ilişkilere sahiptirler ve kendi etnik topluluklarıyla da dikey ilişkileri söz konusudur. Etnik grup mensupları arasındaki zayıf ve güçlü ilişkiler aynı etnik grupta yer alan ancak farklı sosyolojik özelliklere sahip olanlar arasında iletişimi sağlar. İletişim aynı zamanda etnik kitle iletişim araçlarının kullanımıyla da kolaylaşır (Fennema ve Tillie, 2008: 356-357).

Göçmenler, yaşadıkları ülkelerde kentsel yaşamın ortaya çıkardığı bir takım koşulları da göç bağlamında deneyimlemektedirler. Göçmenlerin sosyal sermayelerini oluşturan ağları sınırlayabilen koşullar söz konusudur. Ev sahibi toplum için yabancı olan göçmen aynı zamanda kent yaşamının hemen herkesi yabancı kılan etkilerine de maruz kalmaktadır. Kent ortamındaki yüksek nüfus yoğunluğu nedeniyle de hemen her gün herkes yeni bir yabancıyla temasta bulunur, karşılaşır. Tekrar eden ortamlarda özel bir ilişki kurulan bu yabancıların alt grubu ise tanıdık, alışkın olunan yabancılardır (Milgram, 1977). Tanıdık yabancılar, herhangi bir temas olmadan devam eden bir biçimde tekrar tekrar gözlenebilen yabancılardır. Kent yaşamının doğası gereği herkes için birçok tanıdık yabancı söz konusudur. Söz konusu bu yabancılar metroda yan yana durulan insanlar da olabilir, aynı restoranda ortak bir lezzeti paylaşan insanlar da ya da bir mahalledeki komşu da. Kent yaşamında insanlar göz temasından kaçınırlar herhangi bir selamlaşma ya da sosyal iletişim olmaksızın birbirlerinin yanlarından geçebilirler. Bu koşullarda kent yaşamında, komşular ve bireyler arasında sosyal iletişimin geleneksel kültürel uygulamalarla gerçekleşmesini de zorlaştırmaktadır. Bu durum internet üzerinden bloglar vb. başka yardımcı sistemlerle iletişimin oluşmasına olanak sağlar (Davis ve Karahalios, 2005). Putnam'ın (2000) "dağınık kentsel ceza" olarak tanımladığı ve büyük metropollerde yaşayanların etkilendiği olguya göre insanlar bir araya gelmek için daha çok zamana ihtiyaç duymaktadırlar ve bunun sonucunda da sahip oldukları bağlar daha parçalı hale gelmektedir (Field, 2006: 50).

2.6. Kimlik Bağlamında Toplumsal İletişim

Toplumsal iletişim süreci bağlamında, içinde yaşanılan toplumsal koşulların ve bireysel özelliklerin etkileşimi oldukça önemlidir. Bu bölümde göçmenlerin bireysel kimlik gelişimleri ve toplumsal iletişimle kimlik arasındaki etkileşim kimlik yaklaşımları temelinde ele alınmıştır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

2.6.1. Kimlik kavramsallaştırması

Bugünün dünyasında "kimlik" en ilgi çekici kavramlardan biridir. Özellikleri ve nitelikleri gösteren kimlikler her şeyden önce farklılıkları da ortaya koyarlar. Kimlik en geniş anlamıyla, bireyin tüm özelliklerini kapsar; hem kişinin kendisini nasıl gördüğü, hem de toplum tarafından nasıl görüldüğü, kimliğe ilişkin konulardır (Aşkın, 2007: 213). Kimlik ile içinde yaşanılan toplumsal ortam arasında güçlü bir etkileşim vardır. Son dönemlerde dünya ölçeğinde yaşanan dönüşümler ise gerek kimlik anayışını gerekse kimliğe ilişkin siyasaları derinden etkilemiştir. M.S Kim'e (2002: 10-13) göre endüstrileşme ile birlikte bireylerin toplum ve doğa ile genel olarak bağlantısız yalıtılmış egolar oldukları düşüncesi yayılmaya başlamıştır. Dünyanın başka yerlerindeki toplumlarda ise karşılıklı bağımlılık içindeki benlikler düşüncesi yaşamaya devam etmiştir (Martin ve Nakayama, 2007: 155). Maalouf'un (2009: 181,184) deyimiyle çatışma halindeki "uygarlıklar alanları" olarak tanımlanabilecek günümüz dünyasında özellikle Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından kimlikler, ideolojilerin yerini almıştır. Geleneksel siyasal ve toplumsal yapıların çözülüşünün biçimlendirdiği küresel ortamda sembolik sınırlar, kültürel farklılıklar ve etnik çatışmalar daha fazla önem ve farklı anlamlar kazanmıştır (Sackmann, Peters ve Faist, 2003: 1). Appadurai (1996: 31), bugünün dünya düzenine yön veren yeni global ekonominin doğasını beş tip hayali dünya alanı biçiminde tanımlamıştır;

a) Etnik alanlar (Etnoscape): Ulusal sınırları aşarak hareket eden, farklı kültürelerle karşılaşan göçmenler, turistler, sürgünler, misafir işçiler, sığınmacılar, öğrenciler gibi.

b) Teknik Alanlar (Teknoscape): Sıklıkla çok uluslu şirketlerle ilişkili teknoloji.

c) Finans Alanları (Financescape): Küresel pazar, kur piyasaları, borsalar.

d) Medya Alanları (Mediascape): Elektronik ve yeni medya.

e) İdeoloji Alanları (Ideoscape): Resmi devlet ideolojileri ve diğer muadil, muhatap ideolojiler. Bütün bu alanların etkileşimiyle oluşan güncel küresel durum yoğun olarak kimlik algılarını da etkilemektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Kastoryano'nun dediği gibi "Göç hakkındaki tartışmalar artık ulusal kimlik tartışması ile doğrudan ilişkilendirilmiştir" (2000: 59). Taylor da (1994) yurttaşlık ve ulusun iç içe geçmiş kavramsallaştırmalar olduğunu vurgulamıştır. Ulusal kimlik, diğer kimlikler gibi, dinamiktir. Ulusal, bireysel, siyasal, toplumsal ya da etnik, her türlü kimlik, "ötekileri" tanıma, tanımama ya da yanlış tanıma eylemleriyle şekillenir (Kaya ve Kentel, 2005: 34). 1980'lerin ortalarında çokkültürcülük kavramının Avrupa'da kullanılmaya başlamasıyla, göçe ilişkin düşünceler de kültür ve kimlik konularına odaklanmıştır (Soysal, 2009: 255). Erikson'un sosyal bilimlere kazandırdığı kimlik kavramsalı ilk olarak 1940'larda kuramlaştırma çabalarının ve deneysel araştırmaların hedefi olmuştur (Vryan, Adler, Patricia ve Adler, 2003: 367). 1980'lerden başlayarak felsefe ve psikolojinin başlangıcından bu yana ilgi alanında olan kimlik kavramsalı iletişim kuramı ve araştırmalarında merkezi bir konu ve alana dönüşmüştür (Niles, 1995: 6). Kimlik gelişimi olgusu, kültürlerarası iletişim etkinlikleri ile yakından bağlantılıdır (Kim, 1994: 10). İletişim bireyin kimliğinin belirlenmesinde ve tanımlanmasında önemli rol oynar. Bireysel, grup ya da kültürel kimlik fark etmeksizin başkalarıyla kurulan etkileşim kim olduğumuza, nereye ait olduğumuza vb. ilişkin bir iç görü sunar (Samovar, Porter ve McDaniel, 2009: 15) çünkü kimlikler temel olarak ilişkiseldirler (Imahori ve Cupach, 2005: 197). Kimlik kültürlerarası iletişim süreçlerine çok derin etkilerde bulunur. Kimlikler iletişimle biçimlendirilirler ve yine iletişimle dışavurulurlar (Martin ve Nakayama, 2007: 203). Kimlik gelişimi-geliştirme olgusu, kültürlerarası iletişim etkinlikleriyle yakından ilişkilidir (Kim,1994: 10). Gudykunst ve Kim'e atıfla (1997) 'yabancı'yı başaktör ya da sosyal aktör olarak gören bir kültür kavramsallaştırması temelinde kimlik daha iyi anlaşılabilir. Buna göre kültür yalnız birincil sosyalleşme ya da yeniden kültürlenme ile değil, kültürlerarası nitelikler kazandıran tercihler yoluyla şekillendirilir (Nair-Venugopal, 2009: 77).

Kimlik içinde bulunulan toplumsal-ekonomik ve siyasal çevreden yoğun biçimde etkilenmektedir. Bu bağlamda toplumsal çevre ve kimlik algılarının etkileşimi göçmenlerin iletişim süreçlerini biçimlendirmektedir. Gudykunst ve Kim'in (2003: 63) belirttiği gibi kişilikler, bireysel değerler ve kendilik yorumları gibi bireysel nitelikler bireylerin iletişim davranışlarını ve tutumlarını etkilemektedir. Değişmiş kimlikler değişmiş davranışlara yol açmaktadırlar (Putnam, 2007: 139). Esneklik- yeni deneyimler yoluyla öğrenme ve değişme yeteneği, insan sisteminin en derin özelliği ve

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

bireylerin üzerine kültürel kimliklerini elde ettikleri temel olarak görülür. Sistem yaklaşımında da vurgulandığı üzere insan yaşamı dinamik ve evrimseldir ve bunun yanı sıra insan doğası çevreye uyum yeteneğine sahiptir (Kim, 1994: 9). Bu saptama göç sürecinin kimliğin evrilmesindeki rolünü açıklamak için oldukça önemlidir. İnsanın çevreye uyum yeteneğinin olması, göç edilen ülkede uyum yoluyla geliştirilebilecek kimliğin olası olduğunu ifade eder.

Kimlik gelişiminin ve kimlik algısının iletişim süreçleri üzerindeki biçimlendirici etkisi nedeniyle kimlik konusundaki farklı yaklaşımların ve kavramsallaştırmaların irdelenmesi doğası gereği karmaşık bir yapı olan kimlik ile toplumsal iletişim süreçleri arasındaki etkileşimi göçmenler bağlamında değerlendirmek için yararlı olacaktır. Her şeyden önce kimlik Georgiou'nun (2006: 39) da belirttiği gibi her zaman tartışmalı olmuş, neredeyse her şeyin ve hiçbir şeyin anlamı olarak kullanılmış, sorunlu bir kavramsallaştırmadır. Kimlikler tarihin, kültürün ve gücün sürekli oyununun konusudurlar ve süregelen bir biçimde hiçbir zaman tamamlanmayan süreçlerce biçimlendirilmektedirler. Kimlikler yaşanmakta olan dönüşümlerle artan düzeyde parçalanmışlığa maruz kalmaktadırlar (Shi, 2005: 57). Öz olarak, kimlik bireylerin kim olduklarıyla ilgilidir (Martin ve Nakayama, 2007:154) ancak Hall'ün de vurguladığı gibi kimlik söz konusu olduğunda bireylerin kendilerini nasıl tanımladığından fazlası da söz konusudur. Kimlik yalnızca bireysel bir konu değildir, kendilik ve başkaları arasındaki dinamik ilişkiyle oluşmaktadır (Davis, 2004: 180-182). Tarih, kültür ve iktidarın etkileşimi ile ortaya çıkan kimlikler sürekli bir oluş sürecindedirler. Bu bağlamda kimlik içinde bulunduğu toplumsal, kültürel ve siyasal ortamın ürünü olmaktadır. Bireyler kendilerini ve başkalarını tanımlarken topluma egemen olan kültürel ve siyasal dili kullanmaktadırlar. Bireyin kimliğini inşa ediş süreci onun dünyayı görme ve anlamlandırma sürecine egemen olan kültürel ve siyasal anlatılardan etkilenmektedir (Hall, 1989 aktaran Valaskakis, 2005: 45). Aynı zamanda kimliği belirleyen hem bireyin ne olduğudur hem de ne olmadığıdır (Parekh, 2002: 168). Kimlik kavramı, insanların, kendilik algıları ve kavramsallaştırmalarında merkezi rol oynayan, belirli bir topluluğa sahip olma, yaşam biçimi, inançlar ve sahip olunan bağlantılar gibi özelliklere göndermede bulunur (Eisenberg, 2009: 18). Bireylerin kimlik cüzdanlarının üzerinde soyad, ön ad, doğum yeri ve tarihi, fotoğraf, bir takım fiziksel özellikler, imza hatta bazen parmak izi bulunabilir. Bu belge insanın kendisiyle

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ister kardeşi olsun, ister tıpatıp benzeri, karşılaştırılabilecek tek kişinin var olamayacağını gösteren bir işaret yelpazesidir, ancak her bir kişinin kimliği resmi kayıtlarda görünenlerle kesinlikle sınırlı olmayan bir yığın öğeden oluşur (Maalouf, 2000: 15-16). Dolayısıyla kimlik karmaşık bir yapıdır. Bir bireyin toplam-bütün kimliği birbiriyle örtüşen, üst üste gelen boyutlar ya da alt kimliklerden ibarettir. Kimlikler, milliyet, etnisite, bölge, cinsiyet, cinsellik, yaş, nesil, meslek, politik üyelik, çeşitli sosyal gruplar (ortak hobi ya da ortak deneyim vb), yasadışı faaliyetlerle ilgili gruplarla yakından ilişkilidir (Imahori ve Cupach, 2005: 197).

Bireysel kimlik –kendiliğe yapışık- başka insanlardan oluşan toplumsal dünyadan soyutlanmış değildir. Bireyler biriciktirler, benzersizdirler ve değişkendirler. Ancak "kendilik" toplumsal olarak birincil ya da tali toplumsallaşma süreçlerinde, bireylerin yaşantıları aracılığıyla kendilerini ve başkalarını tanımladıkları, yeniden tanımladıkları sosyal etkileşim sürecinde inşa edilir (Jenkins, 2002: 20). Kimlikler, bireylerin davranışlarını ve yabancıların davranışlarını yapılacak yorumları etkileyen bir anlamlar-anlamlandırmalar seti sağlar. Kimlikler göreceli olarak tutarlı, dayanıklı ve kalıcı olmakla birlikte zaman içinde değişebilirler (Deaux ve Perkins, 2001'den aktaran Gudykunst ve Kim, 2003: 97).

Kültürlerarası iletişim bağlamında; insani, kişisel ve sosyal kimlik biçiminde üç genel kimlik türü tanımlanmıştır (Nair-Venugopal, 2009: 77; Gudykunst ve Kim, 1997; Turner, 1987; Fuentes, 1992; Trandis, 1988 aktaran Gudykunst ve Kim, 2003: 27-28);

a) İnsani, diğer bütün insanlarla paylaştığımızı düşündüğümüz kendimize ilişkin bakışlarımızı kapsar. Beşeri kimlik, bireylerin kendilerini ve başkalarını görme biçimlerini ifade eder.
b) Sosyal kimlik iç gruplara ilişkin paylaşılmış ortak görüşleri ifade eder. İçinde bulunulan grubun üyeleriyle paylaştığımızı varsaydığımız kendimize ilişkin bakışları kapsar. Öğrenci, öğretmen ya da veli olarak oynanan roller üzerine temellenir. Demografik özellikler, formal-informal örgüt üyelikleri vb.
c) Kişisel, içinde bulunulan grubun diğer üyelerinden bireyin kendisini ayırdığı düşünülen karakteristik özellikler.

Kimliği anlamaya ve açıklamaya yönelik olarak ortaya çıkan sosyal bilimsel, yorumsamacı ve eleştirel iletişim perspektifleri konuya ilişkin yaklaşımları bütüncül bir

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

biçimde değerlendirmektedir. Sosyal Bilim perspektifine göre, kimlik, kısmen kendilik tarafından kısmen grup üyeliğinden kaynaklanan ilişkilerle oluşturulur. Bu perspektife göre kendilik çoklu kimliklerce kompoze edilmiştir (Martin ve Nakayama, 2007: 155).

Yorumsamacı perspektif, kimliklerin, müzakere edilişini, pazarlığı, ortak ve eş zamanlı oluşturulabilmelerini ve güçlendirilebilir oluşlarını vurgular. Kimlikler kişilerarasında mesajlar değiş-tokuş yapıldığında ortaya çıkar. Dolayısıyla kimliğin sunuluşu karmaşık bir süreçtir. Herkes birbiriyle aynı şeyi görmeyebilir. İmgelerin çatışmasını anlamaya yardım eden iki kavramsal, beyan (avowal) ve atıf (ascription)'dır. İlki bireylerin kendilerini betimlemelerini anlatırken ikincisi ise başkalarının bireye kimlik atfetmelerini ifade eder. Yorumsamacı perspektifin merkez aldığı düşünce, kimliklerin iletişimsel olarak çekirdek sembollerde, etiketlerde ve normlarda dışavurulması ve açıklanmasıdır. Çekirdek (core) semboller ya da çekirdek kültürel değerler belirli bir kimliği tanımlayan köken inanışları ve merkezi kavramsalları ifade eder (Martin ve Nakayama, 2007: 158). Hecht, Jackson ve Ribeau (2003: 160-161), çekirdek sembollerin iletişim tarzlarında dışavurulduğunu belirtirken farklı etnisitelerin farklı iletişim tarzları ve çekirdek sembolleri olduğunu vurgulamışlardır. Afrikalı Amerikanların çekirdek sembolleri olumlu düşünme, paylaşımcılık, bireye özgü tarzlar, olguları-şeyleri iyi ya da kötü biçiminde değil hem iyi hem kötü biçiminde görme, kendine güven iddialılık iken; Avrupa kökenli Amerikalılarda bireyselcilik temel çekirdek semboldür. Eleştirel Perspektif, yorumsamacı perspektif gibi kimliğin dinamik doğasına vurgu yapar ve ek olarak, kimlik gelişiminin bağlamsal ve çatışmasal elementlerini de vurgular. Sosyal yapılar ve kurumların kimliği sınırlayan işlevlerine dikkat çeker (Martin ve Nakayama, 2007: 159).

2.6.2.Toplumsal kimlik

Kimliklerin toplumsal olarak inşa edildikleri konusunda genel bir fikir birliği vardır (Eisenberg, 2009: 24). Bütün bireysel insani varoluşlar birer sosyal kimliği yansıtırlar. Sosyal kimlik ve kimlik kavramları birbirinin yerine kullanılabilir niteliktedir. Sosyal kimlik, bireylerin kendilerinin kim oldukları ve diğer insanların kim olduklarına ilişkin anlayışları, karşılıklı olarak başka insanların da kendileri ve başka insanlara ilişkin anlayışlarını ifade eder. Bir anlamda sosyal kimlik yüz yüze oynanan

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

bir oyundur (Jenkins, 2002: 3-5). Kimliklerin etkileşim içinde olduğu, bir anlamda ürünü olduğu toplumsal çevre denildiğinde o çevrenin niteliklerini belirleyen kültürel yapı da önem kazanmaktadır. Bu temelden hareketle, Castells, "kimlik"in toplumsal olarak inşa edildiğini vurgularken, Hall, Appadurai ve Bhaba gibi yazarlar kimlik kavramsalına kültürel açıdan yaklaşmışlardır (Ogan, 2001: 9). Bu noktada kültürel kimlik ve toplumsal kimlik yaklaşımları, göçmenlerin kimlik algıları bağlamında toplumsal iletişim süreçlerinin çözümlenmesinde oldukça işlevsel bir zemin sağlamaktadır.

Sosyolojik kuramlara göre, insan her şeyden önce sosyal bir varlık olduğu için kimliğin ortaya çıkmasında ve şekillenmesinde organizmanın iç dinamiklerinin yanında, sosyal yaşamın da belirleyici işlevleri vardır (Aşkın, 2007: 214). Kimlikler toplumsal yapılardır, "Biz kimiz" ya da "nereden geldik" değil, "biz ne olduk - neye dönüşüyoruz" ve "nasıl temsil ediliyoruz ve bu bizim kendimizi nasıl sunduğumuzla nasıl ilgilidir" soruları söz konusudur (Shi, 2005: 56). Schlesinger'e (1987) göre bütün kimlikler bir toplumsal ilişkiler sistemi içinde oluşur ve birbirlerini karşılıklı tanımaları gerekir. Kimlik bir nesne değil, simgeler ve ilişkiler sistemidir (aktaran Morley ve Robins,1997: 74).

Henri Tajfel ve John Turner tarafından 1970'lerin ortalarında geliştirilmiş olan *Sosyal Kimlik Kuramı,* grup üyeliğini, grup süreçlerini ve gruplar arası ilişkileri ele alan bir sosyal psikoloji kuramıdır. Kuram, grup üyeliğini, süregelen çoğu yaklaşım gibi kurumsal ya da biçimsel bir kavram olarak değil, birlikteliği, bizliği, ait olmayı içeren psikolojik bir kavram olarak ele almakta, grup üyeliğinin algısal ve bilişsel temelleri üzerinde durmaktadır (Demirtaş, 2003: 123). Bireylerin kendilik algılarının, başkalarıyla iletişimlerini etkileyen en önemli bileşeni sosyal kimliklerdir (Gudykunst ve Kim, 2003: 97). Sosyal kimlik kuramı, farklı gruplar ve kültürler arasındaki etkileşimi ve dolayısıyla iletişimi etkileyen sosyo kültürel faktörleri açıklamak üzere geliştirilmiştir. Kuramın temel görüşü sosyal-tarihsel bağlam toplumsal davranışı ve böylece kişilerarası iletişimi etkileyen birincil faktördür (Brabant, Watson ve Gallois, 2007: 65).

Sosyal Kimlik Kuramı, bireyin üyesi olduğu sosyal grupların, bireyin duygu, düşünce ve davranışlarını belirlemede önemli bir etkisi olduğunu öne sürer, kısacası bu kuram, sosyal kimliğin bireyin ait olduğu gruplara bağlı olarak geliştiğini

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

öngörmektedir (Tajfel, 1982; Turner, 1978'den aktaran Aşkın, 2007: 214). Toplumun farklı sosyal statü ve güçlerin sosyal kategorilerinin bir koleksiyonu olduğunu varsayar. Kimlikler geniş ölçüde bireylerin mensubu oldukları sosyal kategoriden derlenirler. Gruplararası ilişkiler ve davranışlar grup üyeliğine göre ben-in-kendiliğin bilişsel olarak yeniden tanımlanmasına bağlıdır. Bireysel (kişisel kimlik) olarak ben ve grup üyesi olarak (sosyal kimlik) ben-in arasında farklılık vardır. Sosyal Kimlik kuramına göre gruplar arası davranışlardan iki süreç sorumludur; sosyal kategorizasyon ve sosyal karşılaştırma-mukayese (Chryssochoou, 2004: 132).

Sosyal psikolojik bir kuram olarak sosyal kimlik, gruplar arası iletişim üzerine çalışan iletişim otoritelerinin çoğunu etkilemiştir. İletişimciler araştırmalarında gruplar arası kuramı ve kimliği yeniden çerçevelemek için iletişim merkezli yaklaşımları kullanmışlardır (Niles, 1995: 13-14). Henry Tajfel'in (1974) sosyal kimlik kuramı gruplar arası iletişim araştırmalarında köşe taşı işlevi oynamıştır. Birçok iletişim otoritesi bu yaklaşımı çalışmalarında kullanmıştır Bu kapsamda Gudykunst'un (1985) belirsizliğin azaltılması kuramı ve Giles ve diğerlerinin (1987) iletişimsel intibak (communication accommodation) kuramı anılabilir (Niles, 1995: 6).

Bireyler olumlu bir kendilik algısı (self-concept) kazanımı için mücadele ederler. Bireyin genel kimliklerinin, kendilik algılarının önemli bir parçası bağlı olunan sosyal gruplara dayalı olan sosyal kimliktir. Bireyler kendilik algılarını destekleyecek gruplara üyeliğe gereksinim duyarlar ya da başka gruplara katılmaları veya gruptan ayrılmaları mümkün değilse gruba ilişkin algılarını değiştirirler. Grup üyeleri grubun özgünlüğü, ayırt edicilik özelliğini sürdürmeye çalışırlar bunun için grup dışı farklılıkları ve grup için benzerlikleri abartırlar (Niles,1995: 7).

Deaux'e (1991) göre sosyal kimlikler iki boyutta farklılaşırlar: Gönüllü-gönülsüz ve istenir-istenmez. Gönüllü kimlik bireyin kendisinin seçtiği kimlikken, gönülsüz kimlik özgür seçimi gerektirmeyen, başkalarının bireyi kategorize etmesiyle ortaya çıkan kimliklerdir. İstenir kimlikler hakkında olumlu düşünülen kimliklerken istenmez kimlikler ise olumsuz olduğu düşünülen kimliklerdir. Bu sınıflandırma şöyle örneklendirilebilir (aktaran Gudykunst ve Kim, 2003: 98);

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

a) Gönüllü-İstenir: Katolik, Kulüp üyeliği, demokrat-cumhuriyetçi, Feminist, Arkadaş, Eş, Anne-Baba, Öğrenci.
b) Gönüllü-İstenmez: Alkolik, Bağımlı, Eşcinsel, Sigara içici
c) Gönülsüz-İstenir: Afrikalı-Amerikan, Kız-erkek evlat, Hispanik, Yahudi, Erkek, Kadın

2.6.3. Göçmenlerin toplumsal kimlikleri

Göçmenlerin kimlikleriyle içinde bulundukları toplumsal bağlam arasında ilişki vardır. Kimlikler göçmeni çevreleyen ortamca biçimlendirilir, bireyler de kimliklerini çevrelerindeki toplumsal kanallar aracılığıyla dışa vururlar (Orozco ve Garcia-Zanello, 2009: 59). Caroline Brettell ve Carolyn Sargent (2008) ile Guntram ve Kaplan (2008), Escobar (2004), gibi antropologların bulgularına göre belirli göçmen grupları anavatanlarıyla bağlarını sürdürme ya de reddetme konusunda tercihlere sahip olabilirler. Bu tercihler siyasi (çifte vatandaş olma, esnek vatandaşlık), ekonomik (anavatana havale gönderme, küresel işgücü piyasasına katılma), kültürel (etnik miras sitelerine-alanlarına ve festivallerine ziyaret), dinsel (orada ve burada –here and there- in kombinasyonu olan ruhani uygulamalara katılım) biçiminde ifade edilebilir. Bu seçimlerin her biri, zaman ve yer bağlamında göçmenin transnasyonalite düzeyinde farklılaşmalarla sonuçlanabilir (akataran Hardwick, 2010: 87).

Köken ülkeyle ilişkilerin gücü ve ev sahibi toplumla ilişkilerin gücü arasındaki etkileşim göçmenlerin gerek kimlik gelişimlerinde gerekse ev sahibi kültüre uyum konusunda da etkili olmaktadır. Çizelge 5'te görüleceği üzere her iki kültürle ilişki entegrasyona, sadece ev sahibi kültürle ilişki asimilasyona sadece köken kültürle ilişki ayrışmaya, iki kültürle de yetersiz ilişki ise marjinalleşmeye neden olmaktadır.

Göçmenin terk ettiği ülkesinde bıraktığı yoksulluk, baskı, gelecek endişesinin yanı sıra bir tür suçluluk duygusuna yol açan memlekette bırakılan yakınları, büyüdüğü ev, anılar, dil ya da din, müzik ve mutfak ile hiç kopmayan bağları söz konusudur. Göçmenin kabul edildiği ülkede de durum aynı şekilde karmaşıktır; reddedilme, dışlanma korkusu vb. Göçmenin ilk tepkisi, farklılığı belli etmemek, göze batmamaktır. Bu aşamada yerli grubu taklit etme eğilimi gözlenir. Ama bu genellikle başarısız olur ve şiddetli tepkilere yol açacak bir burukluk yaşanır (Maalouf, 2000: 36).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 5. Kültürel Kimlik, Diğer Gruplarla İlişkiler ve Kültürleşme

		Köken Kültürle İlişkiyi Sürdürmeye Değer Verme	
		Evet	Hayır
Diğer Grupla İlişkiyi Sürdürmeye Değer Verme	Evet	Entegrasyon	Asimilasyon
	Hayır	Ayrışma-Ayrımcılık	Marjinalizasyon

Kaynak: Jandt, 2010: 313.

Göçmen birey artık, ulusal cemaate muhalif olarak görülen ve onun karşısında konumlandırılan etnik bir cemaate ait bir yabancı olarak algılanır. Sonuç olarak ulusun ve ulusun kimliğinin bütünlüğünün korunması konusunda devletin rolüne odaklanılmaktadır (Kastoryano, 2000: 59).

Stryker ve Serpe'nin (1982, 1987) yürüttükleri araştırmanın bulguları çoklu kimliklerin anlaşılmasında önem taşımaktadır. Çevredeki bir değişikliğin (örnek olarak liseden üniversiteye geçiş) iki paralel gelişime nasıl yol açtığını ortaya çıkarmıştır. Bireyler yeni çevrede büyük ölçüde kendilerini yeniden inşa ederler, daha önce ortaya çıkmamış kimliklerini özelliklerini dışa vurabilecekleri gruplar ararlar. Buna paralel olarak, yeni çevrenin toplumsal yapısı da kendiliklerin üzerinde bir etkiye sahiptir ve içinde ona göre yaşayacakları bir ortam sunar (aktaran Smith-Lovin, 2003: 167). Benzer şekilde göç süreci de bireylere kendilerini inşa edecekleri yeni bir çevre sunar. Belirli kimlik unsurlarının bazen abartılı olarak sergilenmesini sağlayan yapılar bu sürecin bir sonucudur.

Bu nedenle sosyal kimlik yaklaşımının yanı sıra göçmenler bağlamında kimlik olgusunu açıklamaya dönük olarak özellikle "ortak kimlik" anlayışına da değinmek yararlı olacaktır. Sosyal kimlik kavramı, ilgili bir grupla özdeşleşmeyle oluşan bireysel kimliğin elementini belirtmek amacıyla kullanılmıştır. Ancak bireysel kimlik kısmi olarak bu tarz grup özdeşleşmeleriyle geliştirilmektedir. "Ben kimim?" ya da "ben ne tür bir insanım" gibi sorular "Almanım, Avrupalıyım, Katoliğim" biçimindeki cevaplarla kimlik olgusunu kısmi olarak cevaplandırılmaktadır. Bu noktada ortak kimlik sosyal kimlikten farklılaşmaktadır, "biz kimiz", "biz ne tür bir grubuz", "Alman

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

olmanın anlamı nedir", "bizi birbirimize bağlayan nedir"', "ortak geçmişimizi nasıl yorumluyoruz" soruları "ben kimim, ben ne tür bir insanım" sorularından oldukça farklıdır. Ortak kimlik toplumsal bir olgudur, bireylerin bir özelliği değildir. Ortak kimlikler toplumsal uygulamalarla bağlantılıdır, toplumsal iletişim süreçleri, kültürel aktarımlar ve rekabetle yaratılır ve yeniden yaratılır, ortak kimlikler varlığı ve nitelikleri bu süreçlerden ayrı düşünülemezler (Peters, 2003: 14-15).

Göçmenler bağlamında kimlik konusu göç sürecinin doğası gereği karmaşıktır ve bir anlamda bazen birbiriyle uyumlu bazen uyumsuz çoklu kimlikler söz konusu olabilmektedir. Maalouf'un (2009: 179) ifadesiyle söylenecek olursa göçmen gerçekte iki kişidir ve kendini de iki kişi olarak görür. Göçmen iki farklı topluma aittir ancak ait olduğu bu iki toplumda aynı statüye sahip değildir. Örneğin Kuzey şantiyelerinde çekinerek ve yere bakarak konuşan Faslı bir işçi, yakınlarının yanında kendi dilini kullanabildiğinde özgüvenle ve yüksek sesle konuşan usta bir hikâye anlatıcıya dönüşebilmektedir.

Göçmenlerin kimlik algılarına ilişkin araştırmalar kimlik konusunda açık ve ortak bir anlayışın olmadığını göstermektedir. Örneğin Almanya'da yaşayan Türklere yönelik kimlik çalışmalarına bakıldığında buradaki Türklerin genelinin kimliğini tek bir ad altında tanımlamakta zorluk çekmesi göze çarpmaktadır. Kimileri kendini Türk, kimileri Almanya ile tek ilgileri orada yaşamakta olan Türk, kimileri ise Türk ve Berlinli olarak tanımlamaktadır. Neredeyse hiçbirinin kendisini Alman ya da Alman-Türk olarak tanımlamadığı görülmüştür. Bunun yanı sıra Almanya'daki Türklerin kendi aralarındaki söylemlerde de memleket meselesini başka bir deyişle Türkiye'deki kökenlerini hala önemsedikleri dikkat çekmektedir (Yalçın-Heckmann, 2002). Benzer biçimde Patrick, Koster ve Rakuita'nın (2005: 26) bulgularına göre Fiji kökenli bütün göçmenler, kuşak, yaş farkı olmaksızın kendilerini güçlü biçimde Fijili olarak tanımlamaktadırlar. Görüşmeciler bu durumu "bedenim burada ancak ruhum Fiji'de bir yerlerde" diyerek ifade etmişlerdir. Avustralya'daki Fijili göçmenler özelinde gözlemlendiği gibi, göçmenler arasında anavatana bağlı kültürel kimlik algısı yoğun olarak yaşanmaktadır. Anne-babaları gibi anavatanda doğarak oranın kültürel kimliğini deneyimlemiş olmayan genç kuşakta kültürel kimliğini, aile üyeleriyle ve göçmen topluluğun diğer üyeleriyle günlük etkileşim, anavatana yapılan ziyaretler ve yazılı-elektronik kitle iletişim araçları

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

gibi farklı kaynakların etkisiyle tanımlamakta, yeniden tanımlamakta ve şekillendirmektedir.

Bir göçmenin göç ettiği ülkedeki toplumla kendini özdeşleştirebilmesi yeterli değildir bunun yanı sıra anayurdundaki toplumu etkileyebilmesi ve etkileşimi sürdürebilmesi için o toplumun hala onu tanıyabilmesi gereklidir. Bu nedenle göçmen serinkanlılıkla iki aidiyetinin de üstesinden gelebilmelidir (Maalouf, 2009: 180).

Göçmen toplumlarında ortaya çıkan ve göçmen kimliğinin oluşmasında etkili olan sosyal gruplar, göçmen topluluğunun, arkadaş ya da ortak seçimi gibi tercihe dayalı sosyal ilişkiler örüntülerini ve spor kulüpleri, dernekler gibi sosyal örgüt biçimlerini ifade eder. Sosyal örgütlere üyelik bireylerin kimlikleri üzerinde etkili olur. Bu bağlamda göçmen örgütleri, kimliklerin üretildiği değiştirildiği iletişim mekânları-ortamları olarak işlev görür (Sackman, Peters ve Faist, 2003: 3).

Kimlik ve göçle ilişkili diğer süreçler, kaynak ülkedeki koşulların bağlamı, göç süresince yaşanan durumlar ile göç alan ülkenin sosyo-ekonomik ve kültürel bağlamı tarafından biçimlendirilir (Hardwick, 2010: 87). Geçerli tek bir kimlik olduğu varsayılırsa ve göçmenin mutlaka seçim yapması gerekirse, göçmen kendini parçalanmış, bölünmüş, ya doğduğu ya da onu kabul eden ülkeye kaçınılmaz bir burukluk ve öfkeyle deneyimleyeceği bir ihanete mahkûm halde saçaklı ulusaşırı kimliklere sahip (fuzzy transnasyonaller) bulmaktadır (Maalouf, 2000: 35). Bu kimlik yapısı çoğu zaman göçmen için iki kimlik arasında kalmak anlamına da gelebilmektedir. Maalouf'un (2000: 10-11) anlattığı gibi, otuz yıl önce Frankfurt'ta doğmuş, dilini ailesinden daha iyi konuştuğu Almanya'da yaşamış bir Türk, benimsediği toplum gözünde bir Alman değil iken köklerinin geldiği toplumda ise tam bir Türk sayılmamaktadır. Bu çifte aidiyeti ne yasalar ne de zihniyetler uyumlu bir şekilde üstlenmesine izin vermez.

Bireylerin kültürel kimlikleri söz konusu olduğunda dil iki nedenle önemli bir tanımlayıcı işlevi görür. Ev sahibi toplumun dilini iyi kullanamamak ev sahibi toplumla iletişim becerisi eksikliğine ve göçmenlerin kendi içinde güçlü sosyal ağlar kurmalarına yol açmaktadır. İkinci olarak, bazı göçmenler dil konusuna, gençlerin kültürel kimliklerini kaybedişleriyle gözlemledikleri durumdan dolayı ilgi gösterirler (Bravo-Moreno, 2006: 49).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Aidiyetler bağlamında neredeyse her zaman en belirleyici olan dildir. Katolik Flamanlar ve Valonlar örneğinde olduğu gibi ortak din iki topluluğun bir araya gelmesinde yeterli olmaz (Maalouf, 2000: 108).

Göçmen gruplar genelde, kültürel miraslarını ve kimliklerini, anadillerini kullanarak ve anadillerini çocuklarına öğreterek canlı tutarlar. Bazıları ise anadillerinden çok yeni kültürün dilini kullanarak kabul görmeyi tercih ederler (Neuliep, 2006: 109).

Kimlik Yönetimi Kuramı'nda da vurgulandığı üzere bireyler kimliklerini ilişkilerinin farklı zamanlarında farklı biçimlerde yönetmektedirler. Kültürlerarası ilişkilerin yüksek düzeyde birbirine bağlı ve döngüsel üç aşaması vardır. Deneme, iç içe geçme-ağa düşme, yeniden müzakere etme. Deneme aşamasında bireylerin birbirleri hakkındaki görüşleri daha çok kalıpyargılara (stereotype) dayanmaktadır. Kültürel farklılıklar iletişimde engeller olarak ortaya çıkar. Bu aşamada birbirini, kültürlerini vb. tanıma süreci de yaşanır. Aynı zamanda ortak noktalarını, özelliklerini bulma sürecini yaşarlar. Ağ sarmalı (enmeshment) aşamasında, bireyler deneme aşamasında aralarında yeterince ortak nokta bulabilmişlerse bu süreci deneyimlerler. Ortak noktalar etrafında ortak eylemlerde bulunma görülür. Yeniden müzakere aşaması, farklılıkların daha bütünleyici ve olumlu boyutlarıyla yorumlandığı aşamadır daha güçlü bir ilişkisel kimlik duygusu geliştirilir (Imahori ve Cupach, 2005: 203-205).

2.6.4. Kültürel kimlik

Erikson, kültürel kimliği bireyin ve ortak kültürün çekirdeği konumuna yerleştirirken, kimliğin gelişim sürecini, bireysel kimlik ve grup kimliğinin birleşerek entegre olduğu bir süreç olarak görmüştür. Yinger (1986) erken sosyalizasyon sürecinde biçimlenen ve bireyin özsaygısını güçlendiren etnik bağlılığı temel kimlik olarak tanımlamıştır (aktaran Kim, 1994: 4). Kültürel kimlik bireyin gerçekliği yorumunun modifikasyonu kapsar (Jackson, 1999: 7). Birçok araştırmacıya göre (Gudykunst, Lee, Nishida, Ogawa, 2005; Kim, 2007a, 2007b), kültürel kimlikle ilgili dört temel kuram vardır; kültürel kimlik (yorumsal kültürel kimlik), kimlik yönetimi, kimlik müzakeresi ve iletişimsel kimlik kuramı (Corbu, 2010, 126).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Collier, Thomas, Ribeau ve Hecht tarafından geliştirilen kültürel kimlik kuramı, başkalarının kültürel kimliklerini kendi kültürel kimliklerini anlayarak ve kabul ederek konuşma yoluyla kültürlerarası etkileşimlerde kimliğin nasıl yönetildiğini açıklamaya çalışır (Corbu, 2010, 126).

Kim ise geliştirdiği kültürlerarası kimlik kuramında, süregelmiş, birikimsel kültürlerarası deneyimler yoluyla insanların, kültürden arınma ve yeniden kültürlenme süreçlerinin sonucu olarak kimliklerini nasıl daha geniş daha evrensel birçok kültürün unsurlarını asimile ve kombine ederek dönüştürdüklerini açıklar (Corbu, 2010: 126).

Kısa süreli göçmenlerin kültürel kimliği çevreye uygunluk için geçici olarak değişir ancak orijinal ülkeye dönüldüğünde eski kimlik özellikleri yeniden ortaya çıkar. Uzun süreli göçlerde durum farklıdır yeni çevreye uyum sağlamak amacıyla çok daha uzun süreli ve yoğun çaba harcandığı için eski ülkeye ve kültüre dönüldüğünde yeniden bir adaptasyon süreci gerekli olur. Kültürel kimlik kendi kendini düzenleyen bir sistemdir (Corbu, 2010: 128, 129).

Kültürün, kimliklerin temel belirleyicisi olduğu düşünüldüğünde kültürün katılığı ve esnekliği, kimliğin katılığı ve esnekliğini doğurmaktadır. Kültürün tanımına bağlı olarak farklı aidiyetler ön plana çıkmakta, kimlik de bu unsurlara göre şekillenmektedir. Kültür kavramını ele alırken Walzer'in (1994) kullandığı katılık ve esneklik kavramlarından hareketle Mishler (2003) tarafından geliştirilen paradigma, aşırı milliyetçi kimliklerin öteki kimlikleri hor gören, aşağılayan, dışlayan ve hatta şiddete başvuran ötekileştirme süreci, katı kimliklerin ötekilerle ilişkisini ortaya koyan en açık örneklerden biridir. Buna karşılık, esnek kimlik, topluluğu kesin ve katı kriterlere boğmayarak, müzakere edilebilir alanlar bırakmaktadır (aktaran Aşkın, 2007: 215).

Kültürel kimlik, paylaşılmış sembol ve anlamlar sistemlerine, norm ve kurallara sahip bir grupla özdeşleşme ve algılanmış kabul olarak tanımlanabilir. İlişkisel kimlik ise paylaşılan ilişkisel kültürden doğar, insanların anlamları ve davranışlarını eşgüdümlemelerine yardım eden anlayışların özel olarak iletimini ifade eder (Imahori ve Cupach, 2005: 197).

Kültürel kimlikle etnik kimlik arasında etkileşim söz konusudur. Şekil 10'da görüldüğü üzere etnik kimlik ve kültürel kimlik güçlü olduğunda iki kültürlü yönelim ortaya çıkmaktadır. İkisi de zayıf olduğunda ise marjinal kimlik gözlenmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Şekil 10. Kültürel Etnik Kimlik Tipolojisi Modeli

Kaynak: Berry, Kim ve Boski,1987'den aktaran Gudykunst vd, 2005, Ting-Toomey, 2005: 224.

2.6.5. Kimlik müzakaresi ve yönetimi

Toplumsal kimlikler iletişimsel süreçlerde müzakere edilir ve oluşturulur (Giles, Willemyns, Gallois ve Anderson, 2007:136). "Bütün mesajlar kimliğe ilişkin değildir ancak kimlik bütün mesajların bir parçasıdır" diyerek kimlik ve iletişim arasındaki etkileşime odaklanan Hecht'e (1993) göre kimlik iletişimsel bir süreçtir ve kişisel, yasal (enacted) ilişkisel ve topluluksal olmak üzere dört çerçevesi vardır. Collier ve Thomas'ın (1988) Kültürel Kimlik kuramında vurguladıkları gibi, bireyler iletişim sürecinde, konuşma esnasında çoklu kimliklerle (kimlikleri) müzakere ederler. Bu bağlamda kültürler arası iletişim, farklı kültürel kimliklerin beyanı ve söylemsel varsayımlarla oluşur (Gudykunst vd, 2005: 17). Cupach ve Imahori (1983) ise Kimlik Yönetimi kuramında, kimliklerin davranışlar için beklentiler sağlamalarını ve bireyleri davranışlar için güdüleyişlerini öne çıkarırlar. Bireyler çoklu kimliklere sahiptirler ancak kültürel ve ilişkisel kimlikler, kimlik yönetimi bakımından merkezi konumdadır. Ting-Toomey (1993) Kimlik Müzakeresi adını verdikleri kuramlarında, kültürlerarası iletişim yeterliği bir anlatının iletişim bölümündeki iki eyleyici arasındaki etkili kimlik müzakeresi süreci olduğunu vurgulamışlardır (Gudykunst vd, 2005: 17-19). Yaklaşıma göre, kimlik müzakeresi sürecinde özdeşleşme, güvenlik-korunmasızlık ve içerilme-ayrıştırma diyalektiği aracılığıyla gerçekleşir (Brabant,Watson ve Gallois, 2007: 61).

Cupach ve Imahori (1983) ise Kimlik Yönetimi Kuramında, kimliklerin davranışlar için beklentiler sağlamalarını ve bireyleri davranışlar için güdüleyişlerini öne çıkarırlar. Bireyler çoklu kimliklere sahiptirler ancak kültürel ve ilişkisel kimlikler,

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

kimlik yönetiminde merkezi konumdadır (Gudykunst vd, 2005: 19). Kimlik yönetimi kuramı, kimlik müzakeresi, kültürel kimlik gibi kuramlardan etkilenmiştir. Kimlik temelindeki diğer kuramlar gibi KYK'da iletişim yeterliliği, bireylerin etkileşim sürecinde karşılıklı olarak kabul edilebilir kimlikleri başarılı bir şekilde müzakere edilmesini gerektirir. Bununla birlikte kuram sadece kültürel kimliklerin değil ilişkisel kimliklerin gözetilmesi ve yüz yüze iletişimin önemine odaklanmayı vurgulamaktadır (Imahori ve Cupach, 2005: 195-196). Medya toplumsal bir edim olarak kimliklerin inşasını, toplumsallığı, grup ya da cemaat oluşturma yetisini yoğun şekilde biçimlendirmektedir. İnsanlar gündelik iletişimlerini medya tüketimi aracılığıyla paylaştıkları tema ve temsiller etrafında biçimlendirirken medya da bunların kamuoyundaki varlığını yerleşik hale getirir (Georgiou, 2006: 29).

2.6.6. Etnik kimlik ve azınlık kimliği

Gerçekte her bir birey iki mirasa sahiptir. Dikey olanı atalardan, ait olunan halkın geleneklerinden, ait olunan dini cemaatten gelirken yatay olanı ise çağımızdan ve çağdaşlarımızdan gelir. Giderek bu ikincisi daha belirleyici olmaktadır. Ancak bu gerçek, bireylerin kendi algılarına yansımamaktadır. Giderek artan yoğunlukta dikey mirasların belirginleştiği gözlenmektedir (Maalouf, 2000: 87). Dikey miraslar etnik kimlik algılarına kaynaklık etmektedir. Bu bağlamda dil ve din de kimliğin yeniden sahiplenilmesinin biçimleri haline gelmiştir (Kastoryano, 2000: 136-138).

Kimlik gelişimi her toplumda aynı biçimde gerçekleşmez. Kimlik anlayışı, Hindistan, Japonya ve bazı Latin ve Asyalı Amerikan gruplarda daha çok bireyselleşmiş kendilikten çok ailevi ve tinsel kendiliğin bütünleşmesine vurgu yapılır (Martin ve Nakayama, 2007: 157). Yeni bir kültürle ve çevreyle karşılaşıldığında yaşanan stres, kültür şoku vb. durumlar uyum yeteneğiyle birlikte paradoksal gibi görünseler de ayrılamaz süreçlerdir. Farklı kültürlerden bireyler örgütleme yeniden örgütleme yoluyla bu süreci kendilerine özgü biçimlerde deneyimlerler (Kim, 1994: 12).

Göçmen grupları ve kümeleri kimlik inşasının katmanlarıdırlar. Yuva, kamuoyu, şehir, milliyet, ulusaşırılık, karşılıklı ilişkilerin şeması ve özerklikler kimlik inşasının ve topluluk inşasının katmanlarına dönüşür. Medya ve iletişim teknolojileri alanları çapraz

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

(across) keserler, yeniden tanımlarlar ve sembolik topluluk alanını ve tahayyülleri çerçeveler (Georgiou, 2006: 3).

Online olgusunun çağdaş kimlik konusu son dönemlerde yoğun akademik ve genel bir tartışmanın alanı olmuştur. Online olgusu postmodernitenin ya da geç modernliğin yükselişinin bir belirimi olarak görülmektedir (Diamandaki 2001'den aktaran Patrick, Koster ve Rakuita, 2005: 10). Bu dönemde fiziki alanların ve sınırların öneminin iletişim teknolojilerindeki dönüşümlerle erozyona uğraması sonucunda milli köken ve etnik kökene dayalı geleneksel kimlik biçimlerinin azaldığını (Patrick, Koster ve Rakuita, 2005: 10) ifade etse de tersi olmaktadır. ABD'de İspanyol kökenli göçmenlerin sahip oldukları zengin İspanyolca medya kültürel kimliğin sürdürülmesine yardım etmektedir (Jandt, 2010: 342).

Azınlık kimliğinin gelişiminin aşamaları şöyle sıralanabilir (Martin ve Nakayama, 2007: 164-166);

1) Belirlenmemiş-incelenmemiş Kimlik: Kimlik olgusuna ilgi yoktur. Etnik, ırksal, cinsel vb. kimlik keşfi yoktur.

2) Benzeşim-Riayet: Egemen grubun değer ve normlarını içselleştirme ve egemen kültürde asimile olmaya yoğun arzu duyulması.

3) Direnme ve ayrılmacılık: (Dominant culture) Egemen kültüre direnme ve kendini tamamen ayırma.

4) Bütünleşme: Kendi grup kimliğine ilişkin güçlü bir duygu ve öteki grupların kabulünün kazanılması.

Martin ve Nakayama (2007: 175) etnik kimliğin boyutlarını; a) benlik-özdeşleşmesi, b) etnik kültürü (gelenekler, adetler, değerler ve davranışlar) hakkında bilgi, c) belirli bir etnik gruba ait olma duygusu olarak ifade etmiştir. Etnik kimlik kişisel, bilişsel ve duyuşsal olarak bilinçli tercihlere dayalı olarak gelişmektedir. Çoğu zaman etnik kimlikle bütünleşmiş durumda olan dinsel kimlik, kültürlerarası çatışmaların önemli bir parçası olduğu kadar birçok insanın kimliklerinin önemli bir boyutu da olabilir. Sıklıkla ırksal ve etnik kimlikle bir arada bulunur bu nedenle dinsel

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

kimliğin sadece bir dine aidiyetle tanımlanması güçtür (Martin ve Nakayama, 2007: 182).

Hall'a göre bireyler yaşanılan dünyanın koşullarının sonucu olarak kimlik konusunda karmaşık bir algıya sahiptir. Ülkelerin çoğundaki etnik ve kültürel çeşitlilik farklı milliyetçilikler ve küreselleşme süreci bu karmaşaya katkı sağlamaktadır. Birçok insan birçok kimliğe aynı anda sahiptir (Haralambos ve Holborn, 1995: 715). Kimlikler, özellikle geç modern zamanlarda aşırı düzeyde çatlamış ve parçalanmıştır. Kimlikler farklı ve sıklıkla kesişen karşıt söylem, uygulama ve konumlar üzerine çoklu nitelikte inşa edilmişlerdir (Hall ve Du Gay, 1996: 4).

Hiçbir aidiyet mutlak olarak diğerlerine baskın çıkmaz. Dünyada olup bitenler bunun göstergesidir. İnançlarının tehdit altında olduğunu düşünenler için bütün kimliklerini özetler gibi görünen şey din olmaktadır. Tehdit altında olan anadil ya da etnik gruplar ise o zaman dindaşlar arasında bile kıyasıya savaşlar olabilmektedir (Maalouf, 2000: 18).

Etnisite giderek artan yoğunlukta çokkültürlü toplumlarda kimlik ve cemaat inşası sürecinin anahtar elementi olarak görülmektedir. Ortak özelliklere ilişkin paylaşılmış sohbet kimliği ve topluluğu onaylayarak sürdürür ve yaşatır. Bireyler ve gruplar diasporik kimliklerini günlük yaşamlarında inşa ederler (Georgiou, 2006: 58).

Zenner'e (1996) göre etnik grup, aynı kökenden ve mirastan gelen, aynı özgün kültürü paylaşan insanlar grubudur. Etnik kimlik ise (Collier ve Thomas, 1988), paylaşılmış miras ve kültüre sahip bir gruba algılanmış kabulle özdeşleşmeyi ifade eder. Bu konuda yapılan araştırma bulgulara göre etnik kimlik kültürel kimliğin temeli olabilir ve grup dışındakilerle iletişimi etkilemektedir (aktaran Jandt, 2010: 21, 25).

Phinney (1989) azınlık gençlerinin kimlik gelişimlerinde üç aşama tanımlamıştır; 1) Etnik stereotypelara tepki vermede geniş ölçüde pasif kullanılan "(unexamined) belirlenmemiş etnik kimlik" aşaması, 2) Bir toplumda belirli bir etnik gruba mensup olmanın ne anlama geldiğinin keşfedildiği aşama, Erikson'un kimlik krizi olarak tanımladığına denk düşer, 3) Çözüm aşaması, kazanılmış elde edilmiş bir etnik kimlik, gruba karşı geliştirilmiş özel bir biçimde geliştirilmiş bağlılık. Böylece gençler güvence altına alınmış (secure) bir etnik kimlik algısına kavuşurlar. Bu yaklaşım etnik azınlık gençlerin kimlik kazanım mücadelelerini anlamaya yardımcı olmakla birlikte bazıları

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

için bu sürecin güvence altına alınmış bir kimlik algısına ulaşmanın ötesine gidebildiği gerçeğini göz ardı etmektedir. Asimilasyona dayalı ve uzun zamanlı ve nesiller boyunca sürebilen değişimleri önemsememektedir (Kim, 1994: 6).

2.6.7. Ulusaşırı ve kültürötesi göçmen kimlikleri

Göçmenlerin yeni toplumlarla bütünleşmeleri, sosyal bilimcilerin çalıştıkları öncelikli konulardan biridir. Almanya ve Fransa'da kamusal politikaların merkezi unsuru, göçmenlerin asimile olmalarına ilişkin beklentidir. ABD'de ise göç otoriteleri göçmenlerin sosyoekonomik dönüşümler nedeniyle etnik adet, dil ve anavatanla bağlar ile kimliklerini terk edebilecekleri düşünmektedirler. Etnik olarak kalmanın kabul gördüğü durumlarda bile anavatanla bağların aşamalı olarak zayıflayacağı varsayılmaktadır. Göçmenlerin anavatanlarıyla bağlar ve ulusal sınırları aşan toplumsal ağlar tarafından yoğun biçimde etkilendiklerini düşünülmektedir. Göçe ilişkin ulusaşırı bir bakışın gerekliliği dile getirilmektedir (Lewitt ve Glick Schiller, 2004: 1).

19. yüzyıl sonlarından itibaren göç araştırmacıları göçmenlerin köken ülkedeki insanlar ve kurumlarla çeşitli biçimlerde mevcut bağlantılarına vurgu yapmışlardır (Vertovec, 2001: 574) ancak Gielis'in (2009: 271) saptadığı gibi göçmenlerin uzun süre geldikleri ülkelerdeki bağlarını kesmeleri gerektiği düşünülmüştür. 1990'ların başında otoritelerin bu konuda artan farkındalıklarıyla birlikte göç sosyolojisi daha komplex bir hal almaya başlamıştır. Ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, göçmenlerin geride bıraktıklarıyla bağlarını sürdürmelerini kolaylaştırmıştır. Sonuçta göçmenler aynı zamanda "buradaki-yeni ülke" ve "oradaki-gelinen ülke" arasındaki sosyal bağların bir parçası haline gelmişlerdir. Göçmenlerin tekil olarak ulusların ya da kültürlerin sınırlarını aşan bu konumları farklı kavramsallaştırmalara gereksinim duyulmasına yol açmıştır. Son dönem alanyazında ortaya çıkan ulusaşırı (transnational) ya da kültürötesi (transcultural) gibi tanımlamalar bu gereksinimin sonucudur.

Uluslararası göç ve küreselleşme süreci, bireylerle onları çevreleyen topluluklar arasındaki ilişkileri, özellikle de göçmenlerin anavatanları ile ev sahibi ülkelerle arasındaki ilişkileri dönüştürmüştür, dönüştürmektedir (Orozco ve Garcia-Zanello'nun, 2009: 57).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bunnell'in vurguladığı gibi (2010: 477), "günümüzde Liverpool'daki Malay'lar artık Malay dünyasının ya da Güneydoğu Asya Bölgesi'nin 'dışında' değildirler" Britanya'daki Malezya kökenli göçmenler gibi bütün göçmenler köken ve göç edilen ülkede her ikisinde birden var olmaktadır. Göçmenler, çok çeşitli ve eş zamanlı (crosscutting) sosyal ağlarda yaşamaktadırlar (Gielis, 2009: 274). Ulusal ağ bunlardan sadece birisidir. Bu nedenle günümüzde, toplumsalötesi (trans-social) göçmenlerden söz etmek daha doğru olacaktır, vatandaşlık biçimleri açısından ise ulusaşırı, çokkültürlü ve ulusal vatandaşlık olmak üzere artık üç tür uygulama biçimi söz konusudur (Soysal, 1994'den aktaran Şahin, 2010: 44).

Glick Schiller vd. (1992: 1), göçmenlerin iki ülke ve toplum arasındaki yaşamlarına vurgu yaparak göç çalışmalarının yeni kavramsallaştırmalara gereksinimi olduğunu, örneğin "uluslararası göçmenlerin", "ulusaşırı göçmenler" (transnational migrants) (transmigrant) olarak kavramsallaştırılmaları gerektiğini öne sürmüşlerdir. Bu bağlamda "ulusaşırı", göçmenlerin geldikleri ve bulundukları ülkeleri bağlayan sosyal alanlar inşa ettikleri süreçler olarak tanımlamıştır (Gielis, 2009: 272).

Göçmenlerin konumlarına ilişkin dönüşümler son dönemde alanyazında çeşitli tanımlama ve kavramların geliştirilmesine yol açmıştır. Ulusaşırı topluluklar (transnational communities- Portes, 1996), ulusaşırı daireler (transnational circuits- Rouse, 1989), ulusaşırı ağlar (transnational Networks- Hannerz, 1996), ulusaşırı sosyal alanlar (transnational social fields- Levitt ve Glick Schiller, 2004) ve ulusaşırı sosyal uzamlar (transnational social spaces- Faist, 2000) gibi önemli kavramsallaştırmalar göçmenlerin ulsuötesi bağlamda iki ülke ve toplumu bağlayan özgün bir alandaki konumlarının, ulusaşırı ağların öneminin altını çizmektedir (Gielis, 2009: 272). Ulusaşırı sosyal alan `transnational social field' (Glick Schiller vd. 1992b), ulusaşırı sosyal uzam `transnational social space' (Pries, 1999), ulusaşırı köy `transnational village' (Levitt, 2001) ya da yerötesi `translocality' (Appadurai 1995) olarak adlandırılan çoklu bağlamlar, birden fazla yerde yaşanılan hayatlarda kimliklerin inşa ve müzakere edildiği ve yeniden üretildiği karmaşık bir koşullar seti ortaya çıkarmaktadır (aktaran Vertovec, 2001: 578).

Ulusaşırılık bu anlamda göçmen kimliğinin anlaşılmasında verimli ve etkili bir yaklaşım sağlamaktadır. Burada göçmen kimliği kaynak ve hedef ülke-kültür bağlamları içinde ve bunlar tarafından biçimlendirilmiş olarak anlaşılmamaktadır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

(Bunnell, 2010: 477). Bu yaklaşım, bireyleri birden fazla ülkede sürdürdükleri çok yönlü ilişkilere odaklanarak gönderen ve alıcı ülke ayrımını aşmaya yöneliktir (Zontini, 2010: 25).

Ulusaşırıcılığın sosyal bilimlerdeki dikkat çekici yükselişi, göçmen kimliğinin yeni coğrafi çerçevelenişiyle yakından ilişkilidir (Bunnell, 2010: 459). Dobson'a (1991) göre, kültürötesicilik (transculturalism) bakışında, birbiriyle etkileşim içinde olan, birbirinden farklı, ayrı kültürler söz konusudur (Culley, 2006: 146). Ulusaşırıcılık, bütünüyle yeni bir kuramsal yaklaşım olmaktan çok sosyolojide Chicago Okulu ve antropolojide Manchester Okulu gibi birçok öncülleri temel alan bir bakış açısıdır. Çok geniş bir alanda çok farklı boyutları tanımlamak için belirli göçmen gruplardan, bütün göçmenlere, bütün etnik diasporalara, gezginlere ve turistlere kadar birçok gruba yönelik kullanılmıştır. Göçmenler bakımından ulusaşırıcılığın bileşenleri, sosyo kültürel, siyasal ve ekonomik alanlarda farklı biçimler almaktadır, bir direnç gösterme ya da küresel kapitalizmdeki değişmelerle birleşme motifi olarak anlaşılabilir (Vertovec, 2001: 576-577). Portes de bu doğrultuda insanların küreselleşmeye yanıt olarak iki yerde de aynı anda bulunan ve politik sınırları aşan ulusaşırı topluluklar oluşturduklarını belirtmiştir (aktaran Djelic ve Quack, 2010: 14).

Göçmen kimliği ve ulusaşırı yaşamının niteliği onların yaşadıkları ortamları, yaşam tarzlarını ve alışkanlıklarını biçimlendirmektedir; yaşamlarındaki ulusaşırı nitelikler önemli bir araştırma konusudur. Gielis de (2009: 274) göçmenlerin yaşadıkları yerlere odaklanmanın önemini vurgulamıştır. İnsanlar sosyal dünyalarını ev, işyeri, semt vb. yere bağlı biçimde algılarlar. Her sosyal ağ kendine özgü yer-mekânlara sahiptir. Göçmenlerin ev vb. mekânları, Appadurai'nin "translocality" olarak tanımladığı niteliktedir, içinde köken ulus, yaşanılan ülke vb. birçok ulusu ve kültürü barındırır. İnternet gibi, sanal ortamlar da oluşturulur (Gielis, 2009). Ulusaşırı bağlar, birçok çalışmada, kimlikten ekonomik faaliyetlere, politikadan dine, mekâna ve medyaya kadar göçmenlerin birçok alandaki etkinlikleri kapsamında kullanılmaktadır; Bir çalışmada Almanya'daki Türklerin ulusaşırı bağları vatandaşlık ve ulusaşırı aktiviteler bağlamında incelenmiş, ulusaşırı etkinlikler, Türkiye'deki yakınlarla ilişkiler, Almanya'da yaşanılan yer, etnik marketler, medya, komşuluk ilişkileri, sivil toplum örgütlerine üyelikler, siyasi katılımlar, tatil tercihleri ve boş zamanları değerlendirmeyi içerecek biçimde tanımlanmıştır (Şahin, 2010: 31). Bu durumda göçmenlerin göç

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ettikleri ülkelerdeki yaşamlarının ulusaşırı nitelikte olduğu ve yaşamlarının her alanında ulusaşırı bağların yansımalarının bulunduğu söylenebilir.

Ulusaşırı topluluklar göçmenler, akrabaları ve arkadaşlarından oluşmaktadır. Bu topluluklar yeni ülkeye uyumu kolaylaştırırken, köken ülkeyle sembolik ve gerçek ilişkilerin sürdürülmesini de sağlar (Djelic ve Quack, 2010: 14).

2.7. Toplumsal İletişimin Engelleri

Avrupa'da, köklü ve tersine çevrilemez biçimde giderek çok etnisiteli bir yapı oluşmaktadır (Al-Sayyad ve Castells, 2004: 3). Gerçekte günümüzde birçok toplum çoğulcudur ve farklılıklar içermektedir ancak yalnızca buna dayanarak bu toplumların çokkültürlü olduğu söylenemez (Mahajan, 2005: 90). Birçok kültürün uyumlu bir biçimde bir arada yaşandığı bir toplumun varlığından söz etmek güçtür ve farklı kültürlerin bir arada yaşamak durumunda olması önyargılar ya da yabancı düşmanlığı gibi sorunsalları ortaya çıkarmaktadır. İnsanların ve kültürlerin artan biçimde bağlantılı hale geldiği küreselleşen dünyada ironik biçimde kültürler arasında ırkçılık, ayrımcılık ve sözde medeniyetler çatışması türünden artan bölünmeler gözlenmektedir. Bölümlenen dünyayı bağlayabilir nitelikte olan toplumsal iletişim anlayışı bu bağlamda önem taşımaktadır (Kashima, Klein ve Clark, 2007: 27).

İletişim taraflar arasında anlamların ortak kılınması sürecidir (Şimşek, 2000: 14). Bu bağlamda kültürlerarası diyalogdaki tipik sorunlar, kimlik ve anlam kavramsalları farklı anlaşıldığında başka bir deyişle farklı kültürel ve toplumsal bağlamlardan gelen bireylerin birbirlerini anlamada zorluk yaşadıklarında ortaya çıkar (Nordby, 2008). Bu nedenle göçmenler ve ev sahibi toplum arasındaki toplumsal iletişim süreçlerinde etkli olan ön yargılar ya da kalıp yargılar gibi olumsuz düşüncelerin kimlik algıları temelinde irdelenmesi yararlı olacaktır.

İnsanlar, kendilerini tanımlamak için gereksindikleri dili tek başlarına edinemezler ve kendileri için önem taşıyan bireylerle dil aracılığıyla etkileşimde bulunurlar. Burada söz konusu olan diyaloğa dayalı bir süreçtir (Taylor, 2010: 53). İletişim süreci bireylerin kendilerini tanımlamasının yanı sıra başkalarını tanımak için de kullandıkları bir süreçtir. Söz konusu diyalojik süreçte bireyler birbirlerini tanır ve tanımlarlar. Önyargılar ya da kalıpyargısal düşüncelerin tanımamaktan kaynaklandığı düşünülürse iletişimin yaşamsal önemi daha iyi anlaşılacaktır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Schnapper'in (2005: 31, 1.dipnot) belirttiği gibi iletişimin ortaya çıkması için önce varlıkların birbirlerini kabul etmiş olmaları gerekir. İletişim önyargıların, ırkçılığın yayılmasında ya da sınırlandırılmasında rol oynayabilir (Jandt, 2010: 47). Bu nedenle göç süreci, iletişim süreci ve göç alan ülkelerin göçmenlere bakışlarının değerlendirilmesi önem kazanmaktadır. Günümüzde giderek artan yoğunlukta görülen kimlik tartışmaları ve çatışmaları, göçmenlerle ilişkili toplumsal ve siyasal çevreyi dolayısıyla da göçmen ve ev sahibi toplum arasındaki iletişimi şekillendirmektedir. Küreselleşen dünya bağlamında küresel iletişim bireyler açısından; tanıma, saygı, hoşgörü, kültürel farklılıklara uyum, çoklu kimlikler algısı, paylaşılmış anlayış ve vizyon arayışına ilişkin beceriler gibi yeni bir takım yeterlilikleri gerekli kılmıştır (Chen, 2005: 5). Ancak Barna'ya (1997) göre kültürler arasındaki iletişimin önünde kaygı, farklılıklara karşın benzerlikler olduğunun varsayılması, etnosantrizm, kalıpyargılar (streotypes), ön yargılar, sözel olmayan yanlış yorumlamalar ve iletişim dili gibi temel engeller bulunmaktadır (Jandt, 2010: 81). Yaşanmakta olan süreçler bu engelleri yeniden üretmekte ve daha da güçlendirmektedir.

Modern toplumların karşı karşıya bulunduğu en önemli meydan okumalardan biri, aynı zamanda bir fırsat olan çeşitlenmedir. Toplumlar giderek etnik ve toplumsal açıdan daha heterojen hale gelmektedir (Putnam, 2007: 137). Dünya, günümüzde çeşitliliğin gözlendiği çoğul, türdeş olmayan bir nitelik kazanmıştır. Farklı kültürler, dünya genelindeki siyasalara yön veren "uyum" ve "çatışma"nın etkileşim alanında bulunmaktadır (Qing, 2006: 153). Yeni yüzyılın başlangıcında ortaya çıkan post-modern paradoks çerçevesinde, küresel ekonomi, gelişmekte olan ülkelerden büyük ölçekli ve çok çeşitli göç akınlarına yol açan dinamikler ile gelişmiş ülkelerde yürütülen kısıtlayıcı göç politikaları eş zamanlı gerçekleşmektedir (Massey, 2003: 21). Hem zengin hem de yoksul ülkelerdeki hemen hemen herkesi ilgilendiren göç sürecine ilişkin sınırlandırmalar ve daha sıkı sınır kontrollerinin gerekliliği düşüncesi giderek daha çok dile getirilmektedir (Jandt, 2010: 9). Günümüzde göçe bağlı sorunlar öngörülemeyen göçmen akını ile bu sürecin toplumsal, ekonomik ve siyasal doğurgularıdır (Verschueren, 2008: 21). Özellikle yoğun göç alan ülkelerde halkın çoğunluğu belirli düzeyde yabancı düşmanıdır ve göçmenlere karşı genel olarak olumsuz düşüncelere sahiptir (Massey, 2003: 21).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Günümüzde toplumlar ve kültürler arasında giderek daha olumsuz nitelik kazanan algılar ve tutumlar söz konusudur. Bunda dünyada yaşanan köklü dönüşümlerin büyük etkisi vardır. Avrupa özelinde söylenecek olursa, Avrupalıların "ötekiler" ötekilerin de Avrupalılar hakkındaki düşünceleri ve dolayısıyla aralarındaki iletişim büyük değişime uğramıştır. Kitlesel göç hareketleri bu değişimi daha da belirginleştirmiştir. Mall'ın (2004: 316) belirttiği gibi, bugün kültürler ve bu kültürlere ait inanç, düşünce yapısı ve politik dünya görüşleri arasındaki iletişim geçmiştekinden bütünüyle farklıdır. Avrupa tarafından yeniden tanımlanmış bir Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın yanı sıra artık bu kıtalardaki kültürlerin özgün Avrupa tanımlamalarının da var olduğu yeni bir çevre söz konusudur. Günümüzdeki bütün taraflar, oluşmaya başlayan yeni çevredeki yeni iletişim sürecinde yeni paradigmalardan hareketle geçmişten gelen anlayışlarını bütünüyle değiştirmek zorundadırlar. Ancak bu dönüşümlere ve yaşanmaya başlanan kültürel çeşitliliğe gösterilen tepki çoğunlukla olumlu olmamaktadır. Kültürel farklılıklarla başa çıkmanın yakın tarihine bakıldığında, toplumların farklılıklara verdiği birincil tepkinin farklılıklardan kaçınmak olduğu görülmektedir (Bennet, 2007: 1-2). Kaçınmanın mümkün olmadığı durumlarda ise farklı olanları dönüştürmek ve kendine benzetme yolu denenmektedir. İnsanlar etraflarında sadece kendilerine benzeyenlerin var olma hakkına sahip olacaklarına inanmaktadırlar. Bu inanış ABD'deki "Eritme Potası-Melting Pot" anlayışında belirgin bir yansımasını bulmuştur.

Göç, 1960'larda önemli bir gereksinimi karşıladığı için olsa gerek, çok olumlu bir olgu olarak karşılanmış ancak endüstriden kaçış, artan verimlilik, işsizlik, yoksulluk ve Doğu Bloğunun yıkılmasıyla yaşanan demografik değişimlerin de etkisiyle Batılı ulus devletler ve toplumlarda istikrarsızlık ya da korku kaynağı olarak algılanmaya başlamıştır. Göçmen karşıtlığı, Fransa, Almanya, Hollanda ve Belçika gibi ülkelerde neredeyse sosyal bir spora dönüşmüştür (Kaya ve Kentel, 2008: 17, 22). Yabancı işgücü ithal eden bütün ülkelerde hukuken yabancı olarak tanımlananların sorumlu tutulduğu sorunlar yaşanmaktadır. Genç işsizlerin yoğun olarak gözlendiği, yabancılarla yoksulluğun kol kola gezdiği banliyöler, etnik adacıklar ve gettolar gibi mekânlar, sivil toplumla güvenlik güçleri, kuşaklarla kültürler ve ulusal kurumlarla cemaat kurumları arasında çatışma yerleri olarak gözlenmektedir (Kastoryano, 2000: 95). Küresel sosyo-ekonomik dönüşümler göçmenlere ilişkin yaklaşımları da dönüşüme uğratmıştır. Bunda göçmenlerin misafir işçi konumundan çıkarak yerleşik ve eşit haklar talep eden

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yurttaşlara dönüşmelerinin ve Avrupa'da kimlik algılarında gerçekleşen değişimlerin etkisi olmuştur.

Bir zamanlar evrensel bir projesi olan Avrupa'da, şimdilerde bir çeşit Avrupa özgünlüğü ya da özgünlükleri projesi söz konusudur (Morley ve Robins, 1997: 42-43). Bu proje dünyanın geri kalanıyla ilgili değil Avrupa'nın Avrupalılaştırılmasına ilişkindir. Yeni Avrupa kimliği de bu bağlamda Avrupa-dışı ya da Avrupa-karşıtı olanlara bağlı olarak inşa edilmektedir. Bu kimliği en fazla tehdit eder görünenler de Japonlar, Müslümanlar ya da yoksullardır. Japonlar beyaz olmadıkları halde modernliğin bir parçası haline geldikleri için; Avrupa içinde sayıları 50 milyonu bulan Kuzey Afrika, Türkiye, Romanya, Bangladeş gibi coğrafyalardan gelmiş Müslümanlar ve yoksullar da anarşinin ve kargaşanın kaynakları olarak görüldükleri için tehdit unsuru olarak algılanmaktadırlar.

Göçmenler ve ev sahibi toplumlar arasında yaşanan iletişim sorunları ya da daha genel diğer sorunların temelinde kimlik sorunsalının yattığı söylenebilir. Maalouf (2009: 20), dünyada kimlik tartışmalarının özellikle iki blok arasındaki gerilimin sona ermesiyle başladığını, geçmişte temelde ideolojik kökenli olan bölünmelerin artık kimliğe dayalı olduğunu öne sürmektedir. Bireyler artık "öteki"nin karşısında kendi aidiyetlerini adeta haykırmakta, yandaşlarını seferber ederken düşmanlarını ise şeytanlaştırmaktadırlar. Adeta haykırılan bu kimlikler, Appadurai'nin (2008: 53) tanımına atıf yapılarak söylenecek olursa, kendi varlıklarına tehdit oluşturduğu düşünülen yanı başlarındaki diğer toplumsal kategorilerin yok edilmesini gerektiren "yıkıcı kimlikler" dir. Özellikle ulusal kimlikler, bütün siyasal topluluklar için gereklidir ancak aynı zamanda karanlık bir yönleri vardır, kolaylıkla çatışma ve bölünme kaynağı olabilir (Parekh, 2002: 294).

Tarih boyunca kendilerine özgü inançlar, diller, gelenekler, aidiyetler geliştiren toplumlar birden özerk kimliklerinin alt üst olduğu, aşındığı ve tehdit altında olan bir dünya düzeniyle karşı karşıya kalınca tepki de kimi zaman şiddet dolu ve aşırı olmuştur (Maalouf, 2009: 67, 68).

Gerçekte göçmenlere yönelik gelişmekte olan olumsuz nitelikteki "öteki" leştirici sürecin her şeyin mükemmel olduğu bir göçmen-ev sahibi toplum evresinin ardından

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

geldiğini düşünmek doğru olmayacaktır. Atkinson'a (1992) göre Avrupa özelinde "öteki" çeşitli tarihsel dönemlerde farklı biçimlerde ortaya çıkmıştır. Rönesans döneminde Avrupalı olmayan yabancıya 'putperest, kâfir ya da iblis' denirken Aydınlanma döneminde öteki'nin birincil özelliği 'cehalet ve boş inanç' olmuştur. 19. yüzyılda ise modern antropolojinin doğumuyla 'ilkel olan', gelişme ya da evrimsel zaman açısından ifade edilmiştir. Bunun sonucu olarak Avrupa, sadece bir coğrafi bölge olarak değil geçmişte yaşanmış olan "öteki"yle ürkütücü karşılaşmalardan dolayı utanç duyulması gerekecek biçimde şekillenmiş bir düşünceyi ifade eder (Morley ve Robins, 1997: 24). Günümüz koşullarında göçmenler bütün bu özelliklerin örtülü ya da açık biçimde üzerine atfedildiği bir "öteki" ve uzak ülkelerde var olan "öteki"lerin yakın birer örneği olarak Avrupalıların yanı başında bulunmaktadırlar.

Günümüzde Batılılar, kanepeye oturarak bir düğmeye basmakla egzotik olan ötekini seyredebilmektedir, küresel haber medyası herkesi, ötekilerin garip adetlerini her akşam gözlemleyen salon antropologları ya da etnografları haline getirmiştir (Morley ve Robins, 1997: 26). Bu konumuyla şaşkınlık ve heyecanla izlenebilecek öteki, Batılının yanı başında, eşit haklar ve farklılıklarına saygı talep eden yurttaşlara dönüştüğünde faklı bir algının hedefi olmaktadır. Gerçekte Batı Avrupa son 50-60 yılda köklü sosyal dönüşümlere yol açması doğal karşılanması gerekecek düzeyde büyük göç akınlarına muhatap olmuştur ve nüfus yapısı ciddi biçimde değişmiştir. Bugün Avrupa Birliği nüfusunun %6.4'ünü (31.9 milyon) yabancılar oluşturmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerindeki yabancılar arasında kaynak ülke bakımından en büyük grup Türklerdir %7.5, Türkiye'yi %6.2 ile Romanya ve %5.8 ile Fas izlemektedir (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/2010). Batı Avrupa, özelde Müslüman ülkelerden gelen göç sorunuyla meşgul olmaktadır. Göçle ilgili sorunlar Avrupa'da İslam ve kültürel farklılıklar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Yaşlanan nüfusun ve düşük doğum oranının söz konusu olduğu ulusların kıtası olan Avrupa'da nüfus sürekli azalırken, 1980'lerden bu yana Müslüman nüfus iki kat artarak 15 milyona ulaşmış ve Avrupa'nın en büyük azınlığı durumuna gelmiştir. Dünyanın en düşük doğum oranlı ve en yaşlı ülkelerinden biri olan İtalya'da Müslüman nüfus %66 artmıştır. 50 yıl önce birkaç yabancının yaşadığı Hollanda'da günümüzde göçmenler nüfusun %4,4'ünü oluşturmaktadır. Hollandalılar 1960'lar ve 70'lerde misafir işçileri iyi karşılamışlar, Irak, Kosova, Afrika ve Afganistan'dan gelen mültecileri kabul etmişlerdir. Ancak bu

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

durum 11 Eylül'den sonra değişmiş ve 2002'de Avrupa'nın en hoşgörülü toplumu olarak bilinen Hollanda'da parlamento iltica talebinde bulunan 26 bin kişiyi ülke dışına göndermiştir. Benzer durum Norveç, İsveç ve Danimarka için de geçerlidir. Nüfusları yüksek olmayan bu ülkelerde giderek artan Müslüman nüfus terör korkusuyla özdeşleştirilmekte ve asimilasyona yönelik baskıyı artırmaktadır (Jandt, 2010: 10, 298). Yoğun tepki üzerine istifa etmek zorunda kalan Almanya Merkez Bankası Müdürü Sarrazin'in de özellikle Müslüman azınlığın suçla ilişkili olduğunu, ırksal olarak olumsuz nitelikler taşıdığını ve başarısız olduğunu savunması son dönemin simgesel bir örneğini oluşturmuştur (http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-11559451 / 17.10.2010). Yine son dönemde gerçekleşen yabancı düşmanlığından kaynaklanan saldırılara örnek verilebilecek bir diğer olay ise Norveç'te gerçekleşen katliamdır. 92 kişiyi öldüren saldırgan bu eylemi Avrupa'nın Müslümanlaşmasına engel olmak amacıyla yaptığını ifade etmiştir. Saldırganın Norveçli bir aşırı sağcı olduğu belirlenene kadar saldırganın Müslüman olabileceğine ilişkin genel kanı ise yabancılar olarak Müslümanlara bakış hakkında önemli ipuçları vermektedir (http://www.hurriyet.com.tr/planet/18327742.asp/24.07.2011). Müslümanlara yönelik bu anlayışı sadece Müslüman nüfusunun artışına indirgemek yeterli değildir. Nüfus söz konusu olumsuz algının gelişiminde sadece bir yan faktör olabilir. Bunun dışında çok daha köklü ve tarihsel nedenlerin varlığı aşikârdır. Allievi'nin (2003: 141) belirttiği gibi Avrupa'daki yerleşik olumsuz İslam imajı, her bir Avrupa ülkesinin geçmişte Müslüman ülkelerle karşılaşması ve/veya çatışmasına dayanan uzun bir tarihten kaynaklanmaktadır. Edward Said (1999: 69) Avrupa'daki İslam algısının kökeninde tarihsel nedenlerin etkisini şöyle ifade etmiştir: "*İslam'ın yıldırıyı, yakıp yıkmayı, şeytansıyı, nefret edilen barbar sürülerini simgeler hale gelmesi nedensiz değildi. Avrupa için İslam süreğen bir sarsıntıydı. Onyedinci yüzyılın sonuna değin "Osmanlı tehdidi" tüm Hırıstiyan uygarlığı için sürekli bir tehlike temsilcisi olarak Avrupa'nın yanı başında pusuda bekledi…"*. Bir bakış açısına göre bu tarihsel arka planla birlikte, Müslümanlar yeni göçmen halklar arasında hem sayıca en kalabalık grup olmaları hem de kültürel bakımdan en farklı grup olmaları nedeniyle önceki çağlardaki Yahudilerin ve yakın zamandaki komünistlerin yerini alarak Avrupa'nın yeni ''öteki''si haline gelmiştir (Kumar, 2004: 82).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Batıda İslam, yüzyıllar boyunca karşı karşıya gelinen dışsal bir olgu olarak algılanmış, Endülüs, Sicilya ya da Balkanlar'daki Müslüman egemenlikleri geçici ve tarihsel kazalar olarak görülmüştür. Ancak bu durum günümüzde yaşanılan yoğun göçlerle değişmiştir. Bu defa İslam Avrupa ülkelerine olduğu gibi, göçmenlerin bavullarında kilitli biçimde girmiştir. Artık İslam Avrupa'da içsel ancak buna karşın aynı zamanda dışsallaştırılan bir toplumsal aktör konumundadır (Allievi, 2003: 142, 147). Bu durumda Avrupalıların kendilerini hegemonik ve hükümran bir konumda tanımlıyor olmasının etkisi vardır. Batılı öznenin bu konumunu tanımlayan Yeğenoğlu (2003: 15) Hegel'in düşüncesine atıfla Batılı hükümran öznenin ancak "öteki"nden dolayımla kurulduğunu ve öznenin, ötekini kendisinin karşıtı, kökten reddi olarak anlamlandırarak kendisini evrensel ve soyut bir özne olarak kurduğunu ifade etmiştir (Yeğenoğlu, 2003: 15). Avrupalıların önemli bir kesimi, genel olarak din ve başörtüsü, ayarlanmış evlilikler ve tutucu imamlar gibi İslam'la ve göçmenlerle ilişkilendirilen bazı olguları eşitlik ve demokrasi için sorun olarak görmektedir (Jandt, 2010: 10). Örneğin Fransa'da İslam ile Batının uyuşmazlığı ve Müslümanların evrensel değerleri özümsemesinin olanaksızlığı görüşü giderek güçlenmektedir. 1985'te Fransızların %42'si, 1989'da ise %51'i göçmenlerin Fransız toplumuyla bütünleşemeyeceklerini düşünmekteydi (Kastoryano, 2000: 99). Göçmenler özelinde olumsuz tepkilerin Müslümanlara yönelmesinin tarihsel, sosyal ve ekonomik arka planının yanı sıra Müslümanların asimilasyonla ilgili tutumlarının da etkisi vardır. Malik'in (2006: 170-171) belirttiği gibi günümüzde, Müslüman göçmenlerin Batılı Yahudi-Hıristiyan egemen kültürüne asimile olmaları diğer göçmenlere göre daha olanaksız görünmektedir. Batılı olmayan işgücüne duyulan gereksinim, Avrupa Birliğinin genişlemesi, Amerika'nın politik ve ekonomik çıkarlarının küreselleşmesi gibi etkenlerle birlikte, çok kültürlülük ve çoğulculuk daha çok zemin kazandıkça kültürel bakımdan "öteki" olanın asimilasyonu hız kesmiştir. Batı ülkelerine erken göç dalgasının esas kısmını oluşturan Avrupalı ve Hispanik Katolikler ve Ashkenazi Yahudiler ev sahibi toplumla ırksal ve dinsel benzerlikler taşırken, Müslümanlar dinsel farklılığın yanı sıra beyaz olmama özelliğini de taşımaktadırlar. Sonuç olarak olumsuz düşünüşlerin hedefi olmak için yeterli koşullar var gibi görünmektedir.

Gerçekte toplumsal olarak farklı kültürlerin bir arada yaşayabilmesi için oldukça elverişli koşullar bulunmaktadır. Yüzyıllarca azınlık olarak yalnızca Yahudilerin

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

bulunduğu ve oldukça homojen olan toplumlarda, günümüz batı dünyasında hemen her şehir, dünyanın her yerinden çok sayıda göçmene ev sahipliği yapmaktadır. Bu çokkültürlü toplum gerçeği azınlık topluluklarının kendi özgünlüklerini ve kültürlerini koruması ve sürdürmesini kabul edilir hatta istenir kılmıştır. Bütünüyle Yahudi gibi görünen ve davranan bir Yahudi artık Londra'da sansasyonel değildir çünkü kendisine birçok Türk, Arap, Hintli gibi başka azınlıklar eşlik etmektedir (Lundgren, 2001: 214). Yaşanan bu çok kültürlü realiteye karşın bu olgusal durumun kolayca farklılıklara saygıyı beraberinde getireceğini düşünmek çok doğru olmayacaktır. Ev sahibi toplumlarda görülen göçmenlere yönelik olumsuz yargıların temelinde bir anlamda toplumsal güvenin yer aldığı söylenebilir. Freedman, Sears ve Carlsmith'in (1993: 426) vurguladıkları gibi toplumun üyeleri, belirli bir dereceye kadar başkalarının belirli biçimlerde davranacağını, belirli değerlere bağlı kalacağını, davranışları belirli biçimlerde yorumlayacağını varsaymak zorundadır. Bu durum yaşamı yalınlaştırarak toplumsal düzenin sürdürülmesini sağlar. Böylece insanlar kolayca iletişim kurar ve etkileşimde bulunurlar. Bu varsayımın kolayca yapılamaması ve oluşan güvensizlik yabancılardan uzaklaşmaya onları dışlamaya yol açar. Bu durum döngüsel biçimde göçmenler ve ev sahibi toplum arasındaki mesafeyi artırır. Göçmenler göç ettikleri ülkenin kültürüyle ne kadar yakınlaşırlarsa kendi kültürlerini de ona o kadar yaklaştırırlar (Maalouf, 2000: 38). Aynı şekilde, göçmen kendi kültürünün saygı gördüğünü ne kadar hissederse geldiği ülkenin kültürüne o kadar açılacaktır. Bireyler iletişimde bulundukları bireylerin farklı inançlar, değerler ve kültür tarafından biçimlendirildikleri konusunda bilgi sahibi olsa ve iletişime istekli olsa bile bilinçli ya da bilinçsiz biçimde bunu göz ardı etmektedir (Nordby, 2008). Bir Konfüçyüs deyiminde söylendiği üzere, insanlar ortak doğalarınca birbirlerine doğru yaklaştırılırken alışkanlıkları ve adetleri onları ayrı tutar (Gudykunst ve Kim, 2003).

Dünyada yaşanan değişim ve vatandaşlığın dönüşümünün bir sonucu olarak farklı ve genellikle zıt kültürlere sahip bireylerin aynı kamusal alanda yaşamaları durumu ortaya çıkmıştır (Benhabib, 2006: 191). Bu durum aynı zamanda bir arada yaşama sorunsalını da beraberinde getirmiştir. Parekh'e (2002: 295-297) atıf ile söylenecek olursa bir arada yaşanabilmesi için kimliklerin karanlık yönünden kaçınabilmek gerekmektedir. Bunun için de kimlikler, etno-kültürel değil politik kurumsal kavramlarla ve çoklu kimliklere izin veren, tüm vatandaşları kapsayan bir

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

biçimde tanımlanmalı, bütün vatandaşlar bu kimlik yaklaşımı temelinde eşit ve meşru üye olarak kabul edilmelidir.

Bunun yanı sıra bir arada yaşayan kimliklerin birbirini tanıması da oldukça önemlidir. Ancak hiç kimse kendisininkinin dışında hiçbir kültür hakkında doğrudan bilgiye sahip değildir. Başka kültürlere ilişkin bilgi ve deneyimler bireyin kendi kültürünün algısal önyargılarınca sınırlandırılmaktadır. Bir kültürü anlamak, bireylere hayatlarında yol gösteren dil, jestler, sosyal ilişkiler, kişisel görünüm, din, felsefe, değerler, iltifat-kur yapma, evlilik ve aile adetleri, ulaşım, sağlık, yemek, eğitim ve iletişim sistemleri vb. bütün deneyimleri anlamak demektir (Jandt, 2010: 16).

Maalouf (2009: 165), dinsel ve etnik özelliklere dayalı önyargılardan kaynaklanan tutumlara ilişkin kaygılarında haklı görünmektedir. Maalouf'a göre, bireyleri ten ve saç renginden, aidiyetinden, adından ya da şivesinden bağımsız olarak değerlendirmeyi engelleyen bu tutum yeni değildir. Farklı yerlerden gelenleri geleneksel aidiyetlerine iten bu düşünüş biçimi toplumları çok eski zamanlardan bu yana etkilemiştir. Ne var ki bugün küresel köye dönüşen dünyada bu tip tutumlar hoş görülemez çünkü farklı ülkelerde ve kentlerde birlikte yaşama olasılığını tehlikeye düşüreceği gibi şiddet dolu bir gelecek hazırlar. Buna karşın ön yargılar, basmakalıp düşünceler, ayrımcılık vb. yine de yoğun göç almış ve almakta olan ülkelerde yaygın biçimde görülmektedir.

Önyargı, sözlük anlamı olarak "Bir kimse ya da bir şeyle ilgili, bilgi ya da muhakemeye dayanmayan ancak eğilim ya da taklide dayanan asılsız fikir ve çoğu kez bu temelsiz yargılara göre tavır alma şekli"dir (Anciaux, 1995: 76). Ön yargılar, belirli bir kültürel gruba yönelik, az ya da hiçbir kanıtı, dayanağı olmayan genellikle olumsuz tutumlardır (Martin ve Nakayama, 2007: 191). Önyargılar genellikle bireyleri tek bir özelliğine bakarak sınıflara ayırmaya dayalıdır. Bireyler "biz" ve "onlar" ayrımı yaparlar, burada "biz" kavramı kişinin üyesi olduğu ya da olmak istediği grubu betimler. Kişi biz grubunu kendi kimliğine yakın bulmakta ve kendini bu grup içinde güvende hissetmektedir. Biz grubundaki farklılıklar minimal düzeye indirilmeye çalışılırken diğer gruplarla olan farklılıklar vurgulanır. Bu bağlamda biz ve öteki biçiminde ayrımlaşmalar önyargıların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu aşamadan sonra bireyler "iyi" ve "kötü" sıfatlarıyla düşünmeye ve değerlendirmelere başlarlar. Bu

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

bağlamda üyesi olunan ya da başka bir deyişle ait olunan grup hep iyi olarak görülen gruptur (Anciaux, 1995: 78).

Kalıpyargısal (stereotypical) düşünceler ise, bir gruba ilişkin geniş çaplı inançlardır (Martin ve Nakayama, 2007: 189). Stereotyping kavramı ilk olarak gazeteci Walter Lippmann tarafından 1922'de etnik grup üyelikleri temelinde başkalarına ilişkin yargıları tanımlamak için kullanmıştır. Günümüzde daha geniş anlamda bireyler hakkında gözlenebilir olan ya da öyle olduğuna inanılan grup üyeliklerine yönelik olumlu ya da olumsuz yargıları ifade eder. Önyargı özel bir grup, ırk, cinsiyet vb. hakkında irrasyonel şüphe ya da nefreti (Jandt, 2010: 86), kalıpyargısal düşünceler ise bir kültür ya da grubun bütün üyelerinin paylaştığı aynı karakteristikleri ifade eder. Olumlu ya da olumsuz kalıpyargılar, kültürlerarası iletişim açısından bir sorunsaldır. İletişim kurulan muhataplara ilişkin yanlış anlayışa yol açar ve kendi kendini doğrulayan kehanetlere dönüşebilir (Bennet, 2007: 6). Kalıpyargılar, gruplar arasındaki farklılıklardan kaynaklanabilir ya da kendi kendini doğrulayan kehanetlerle ortaya çıkabilir (McGarty vd., 2002: 10). İletişim süreçlerinin olguların hakikat olarak algılanmasındaki rolü oldukça önemlidir. İşadamlarının tipik biçimde takım elbise giymeleri, çoğu Avrupalının Hansel ve Gretel masalını bilmesi, psikologların $p < .05$ olmadığı zaman araştırma bulgularını anlamlı kabul etmemeleri gibi kültürel normlar olarak kabul edilen birçok olgu aslında doğru olduğu için kültürel olarak normatif değildir ancak başarılı biçimde iletildiği ve iletişim sürecinden geçirildiği için öyledir (Conway ve Schaller, 2007: 107). Kalıpyargılar da insanların bilişsel ve iletişimsel yaşamlarına dâhil olur çünkü geniş ölçekli bir ortaklıkta paylaşılır. Kalıpyargılar kültüreldir, medya yoluyla ve terörist ataklara ilişkin olarak geniş ölçekte paylaşılan bilgilerde olduğu gibi gruplar arası ilişkiler hakkındaki bilgiler aracılığıyla kültürel nitelik kazanırlar. Bunun yanı sıra kişilerarası ilişkilerde kalıpyargılara ilişkin kanıtların ve deneyimlerin varlığı da oldukça önemlidir (Kashima, Klein ve Clark, 2007: 42). McGarty vd. (2002: 2) kalıpyargıların bütünüyle olumsuz olmadığını vurgulamışlardır.

Önyargılar ve kalıpyargıların yanı sıra kültürlerarası iletişimin en önemli engellerinden biri de ırkçılık ve yabancı düşmanlığıdır. Özellikle 11 Eylül sonrasında AB ülkelerinde ırkçı şiddet olaylarında patlama yaşanmıştır. 2000-2005 döneminde

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ırkçı şiddet olaylarında Danimarka'da %314, Fransa'da %210, İrlanda'da %138 artış gözlenmiştir (Yılmaz, 2008: 43).

Irkçılık davranış ve ideoloji olmak üzere iki boyutta tanımlanabilir; davranış biçimi olarak, fiziksel özellikleri kendilerinden farklı olanlardan nefret etme ya da küçük görmenin açık ifadesidir. Bir ideoloji olarak ise insan ırklarıyla ilgili bütüncül bir doktrindir. Irkçılık ve yabancı düşmanlığı Avrupalı toplumların üstesinden gelmek zorunda olduğu önemli bir soruna dönüşmüştür. Zaman içinde kalıtımsal özelliklerden sıyrılan ırkçılık kavramını günümüzde kültürel dışlanma, etnik-merkezcilik, anti-semitizm, yabancı düşmanlığı ve göçmen karşıtlığı gibi toplumsal dışlamacı tavırlardan ayırmak güçleşmiştir (Yılmaz, 2008: 22,13).

Egemen toplum olarak ev sahibi Avrupalıların temelde kendi kimliklerine ilişkin algılarından kaynaklanan ön yargılarının göreli olarak daha olumsuz sonuçları olduğu söylenebilir. Malcomson'a (1991) göre Avrupalıyı Avrupalı olmayandan ayıran en önemli özellik 'beyaz olmak'tır. Birbirlerini İngiliz, Alman, İsveçli Avrupalılar olarak algılarken, başka renkte olan ve farklı dine mensup olanlarla karşılaştıklarında kendilerini beyaz, Hıristiyan, medeni ve aydınlanmış olarak görmektedirler (Morley ve Robins, 1997: 45). Buna koşut olarak Avrupa ülkelerinde gözlenen ve Alasdair MacIntyre'ye (1971) göre, içerdekilerin siyaseti ve dışlanmışların siyaseti olarak tanımlanabilecek bir yapı vardır. İçerdekiler genelde amaçlarına ulaşmak için meşru siyasi kurumlarla işbirliğine girerken (parlamento, siyasi partiler, medya) dışlanmışlar amaçlarına ulaşmak için kültür, etnisite, din ve gelenekleri kullanma eğilimi göstermektedirler (Kaya ve Kentel, 2005: 131). Bu yapı karşılıklı ön yargıların ve ötekileştirme süreçlerinin güçlenmesine yol açmaktadır.

Avrupalıların göçmenlere yönelik önyargılarının günümüzdeki en belirgin hedefi Müslümanlardır. İslam'a ve Müslümanlara ilişkin tarihsel kökenlerinde yatan anlayışların biçimlendirdiği önyargılar Edward Said'in tanımladığı "şarkiyatçılık" ürünü olarak evrilmiştir. Şarkiyatçılığın, "biz ve onlar" biçimindeki keskin ayrıma dayandığını vurgulayan Said'e göre (1999: 16-17), temelde yatan etken Avrupalı kimliğinin Avrupalı olmayan kültürler ve halklarla karşılaştırıldığında diğerlerinden üstün olduğu düşüncesidir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

İslamiyet, Hıristiyanlarla karşı karşıya geldiği andan itibaren yazılan bütün eserlerde kötü-olumsuz bir biçimde yer almıştır (Kumrular, 2008: 89). Sardar'ın (1999: 17-18) şarkiyatçılığın kurucusu olarak gördüğü ve 748 yılında ölmüş olan John of Damascus'un (Şamlı Yuhanna) İslam peygamberine ve getirdiği dine ilişkin oldukça olumsuz betimlemelerinden beri Müslümanlara ilişkin çok sayıda ön yargılı yaklaşım ortaya çıkmıştır. Başlangıcından itibaren İslam, Hıristiyan dünyaya problem olarak sunulmuş, ortaya çıkışından yüz yıl sonra Avrupa İslam'ı sınırlarına dayanmış olarak bulmuştur. İslam medeniyetinin başarılarının sonucu olarak İslam Avrupa için kültürel, entelektüel ve toplumsal bir problem haline gelmiştir. Şarkiyatçılık bu gelişmeye ve meydan okumaya karşı gelişmiş bir cevap niteliğindedir (Sardar, 1999: 17-18).

Kendisinin de Batı'nın Müslümanlara ilişkin tutumunu bizzat deneyimlediğini belirten Edward Said, Müslümanların ırkçılıkla, kültürel klişelerle, siyasal emperyalizmle maruz kaldıkları "insandan sayılmama" ideolojisi ile oluşan ağın gücünü anlatırken (1999: 36) Avrupa'daki her bir göçmenin yaşadığı toplumsal ortamı da tanımlamıştır. Avrupa'daki Müslüman ve Türk imajının temelinde tarihsel korkuların yattığına ilişkin görüşler söz konusudur. Avrupa'da Türk imgesinde belirginleşen korkunun tarihsel kökenlerini irdeleyen Kumrular'ın (2008: 12) vurguladığı gibi Müslümanlar ve özellikle Türkler Hıristiyanlar için kötü bir sürprizdirler ve ne zaman, nereden nasıl bir kuvvetle saldıracakları bilinemeyen bir gücü temsil etmişlerdir. Türkler en baştan itibaren, Müslümanlıkla eş anlamda olmak üzere barbar olarak anılmıştır. Eski Yunanca'da yabancı anlamına gelen (Kumrular, 2008: 171) bu etiketle tanımlanan Türkler günümüzde de bütün tarihsel arkaplanla birlikte yabancı olarak görülmeye devam etmektedirler.

Sardar'ın (1999: 107) belirttiği gibi şarkiyatçılık çağdaş kültürel uygulamada, günümüz dünyasında oldukça canlı bir biçimde varlığını sürdürmektedir. Said de (1999: 35-36) elektronikleşmiş, postmodern dünyada Şark'a bakmanın aracı olan klişelerin pekiştirildiğini, televizyon, filmler ve medyanın tektipleşen bilgiyi güçlendirerek yaydığını öne sürmüştür. Şark'a ilişkin bu tektipleşme ve kalıpyargılar, ondokuzuncu yüzyılın akademik ve imgesel "gizemli Şark" hurafeciliğinin etkisini yoğunlaştırmıştır. Bu etki başka konulardan daha çok Şark'ın kavranılışında ortaya çıkmıştır. En yalın Arap-İslam anlayışı bile son derece siyasallaşmış hezeyanlar olarak belirginleşmiştir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Günümüzde önyargı ve kalıp yargılar göçmenlerle ilgili siyasi ve istatistiki söylemlere de yansımaktadır. Hollanda'da kendisi Hollanda dışında doğmuş ya da anne-babasından en az birisi Hollanda dışında doğmuş olanlar, kamuoyunda, siyasi ve istatistikî söylemlerde yabancı (allochtonen) olarak tanımlanmaktadır. Yerli (Autochtonen) ve yabancı (allochtonen) arasındaki iki parçalılığın damgalayıcı karakteri üzerinden yapılan artan düzeyde bir ötekileştirici tutum söz konusudur. Yine benzer biçimde Avrupa kökenli göçmenlerle Kuzey Afrika, Türkiye ve Endonezya gibi ülkelerden gelen göçmenler arasında da ayrım yapılmaktadır (Extra ve Yagmur, 2010: 118).

Önyargılar ya da kalıpyargıların yaşama yansıması ayrımcılık biçiminde olmaktadır. Ayrımcılık ırkçılık ve yabancı düşmanlığı gibi göçmenlere yönelik hastalıklı düşünceler eşliğinde gelişmektedir. Toplumdaki olumsuz yargıların hedefinin sosyo-ekonomik dönüşümlerle birlikte değiştiğini gözlemleyen Dubet (2003'den aktaran Kaya, 2008: 46-47) toplumdaki ilişkilerin giderek sınıf zemininden koptuğunu daha çok ırka dayandırıldığını düşünmektedir. Bireyler etnik kimlikleriyle damgalanmakta, eskiden işçi sınıfı çocukları olarak adlandırılanlar günümüzde göçmen çocukları olarak adlandırılmaktadır. Daha önce aileleri yoksul olduğu için sorunlu olarak betimlenen çocuklar günümüzde üçüncü kuşak olsalar da artık aileleri göçmen olduğu için sorunlu olarak nitelendirilmektedir. Erkek çocukların davranışları saldırgan olarak tanımlandırılırken şimdilerde bu davranışları etnik çerçeveye oturtulmaktadır.

Putnam'a (2009: 3) göre ırksal ve etnik ayrımlar toplumsal olarak inşa edilmiş yapılardır ve aynı şekilde yıkılabilirler. Ancak bu ayrımların dayandığı derin köklere sahip ön yargıları yıkmak o denli kolay olmayacaktır çünkü Culley'in (2006: 145) altını çizdiği gibi ırk kavramı tartışma konusudur, her ne kadar ırkın kendisi gerçek olmasa da ırkçılık gerçektir.

Vizioli, Rousselet ve Caldara (2010) nöropsikolojik araştırmalarında insanoğlunun kendi ırkını 'aynı', farklı ırkları ise 'yabancı' olarak algıladığını bulgulamışlardır. Byrne ve Wong'un (1962) "benzerlik sevgi doğurur" anlayışından hareket ettikleri araştırmalarında ise ırksal benzerlikten daha çok tutumsal benzerliğin sevgide etkili olduğu ortaya çıkmıştır (Freedman, Sears ve Carlsmith, 1993: 229).

Bilimsel veriler bu konuda kesin sonuca ulaşamamış olsa da biz ya da ötekiler-yabancılar algılarının hem kişisel hem de toplumsal nedenleri vardır. Irksal ön yargının

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

nedenleri öncelikle erken çocukluk eğitimine dayanmaktadır. Örneğin beyaz çocuklar kendilerine öyle söylendiği için ve içinde yaşadıkları toplumu gözleyerek zencilerin toplumsal düzlemde aşağıda olduklarını öğrenmektedirler (Freedman, Sears ve Carlsmith, 1993: 228).

Temelde göçmenin ev sahibi toplumdan oldukça haklı beklentileri vardır. Bunların göz ardı edilmesi ayrımcılığın yanı sıra göçmenlerin içe kapanışlarını da körüklemektedir. Bu durum göçmenin yeni çevreye uyumunu ve ev sahibi toplumla kuracağı iletişimi olumsuz etkilemektedir. Farklı bir kültüre uyum söz konusu olduğunda üç çevresel koşul tanımlanabilir; ev sahibi çevrenin yabancıları alma ve kabul gücü, yabancılara ev sahibi çevre tarafından dayatılan uyum baskısı, yeni çevredeki yabancıların etnik gücü. Bu bağlamda ev sahibi çevrenin yabancıların adaptasyonunu hem kolaylaştırabildiği (Kim, 2001: 147) hem de zorlaştırabildiği söylenebilir. Ruben ve Kealey de (1979) bireylerin empatisi, saygı, rol davranışlarını gerçekleştirme becerisi, yargılayıcı olmama, açıklık, belirsizliği tolore etme, etkileşimi yönetmeyi başka kültürlere adaptasyonun öncülleri olarak tanımlamışlardır (aktaran Gudykunst ve Kim, 2003: 273). Bütün bu özellikler ön yargıların ya da kalıpyargısal düşüncelerin barınamayacağı bir kişilik ve toplumsal düzen gerektirmektedir. Bu vurgu aynı zamanda uyum sürecinin karşılıklı bir etkileşim oluşunu öne çıkarmaktadır. Tibi (2004: 49), makul hiçbir insanın sonsuza kadar yabancı kalmayı istemeyeceğini belirterek Avrupalıların Avrupalı kibirlerini yenmeleri Müslüman göçmenlerinse Avrupalı-Müslüman kimliğini yaymaya çalışmaları gerektiğini vurgulamıştır.

Göçmen topluluklar "azınlıklar" olarak ev sahibi toplumların gözünde belirli bir konuma sahiptirler ve ön yargılardan kaynaklanan çeşitli şekillerde etiketlenmişlerdir. Giderek artan yoğunlukta azınlıklar başlı başına bir sorun olarak görülmektedirler. Ulus-devletlerin oluşum tarihinde gözlendiği üzere yeni ulusal sınırlar yeni ulusal azınlıklar ortaya çıkarmaktadır. Bu sorun ise ancak siyasal ya da ahlaki açıdan asla haklı görülemeyecek "etnik temizlenme" ile ortadan kalkacak niteliktedir (Habermas, 2010: 142).

Mary Douglas, *"Kir yanlış yerdeki maddedir"* der. Ona göre bütün ahlaki ve toplumsal sınıflandırmalar sınırları belirsizleştiren unsurlara nefretle bakarlar (1996). Azınlıklar, biz ile onlar, burası ile orası, içerisi ile dışarısı, sağlıklı ile sağlıksız, sadık ile

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

hain, ihtiyaç duyulan ile istenmeyen arasındaki sınırları muğlaklaştırır. Öyle ya da böyle ulusal sınırlar içinde azınlık gruplara ihtiyaç duyarız-hiçbir şey olmasa da tuvaletlerimizi temizletmek ve bizim adımıza savaşmaları için. Küreselleşme yüzü olmayan bir güç olduğundan onun sonucu ortaya çıkan şiddet, etnik kıyımın hedefi azınlıklar olmaktadır (Appadurai, 2008: 47).

"Azınlıklar klasik anlamda birer günah keçisidirler. Yabancılar, hasta insanlar, göçmenler, dini muhalifler ve benzer küçük toplumsal gruplar her zaman önyargıların ve yabancı düşmanlığının hedefi olmuşlardır. Bunun temel nedeni şudur; küreselleşme mantığının ayrılmaz bir parçası olarak ulusal egemenliğin sistemik şekilde yara aldığı ve bu durumun yaşadığı toprak parçası bakımından tanımlanmış ve sınırlanmış "halkın" çıkarlarının bekçisi olarak davranmak konusunda devletlere bindirdiği artan yük dikkate alındığında, azınlıklar başına buyruk ekonomik hareketlerin ve zedelenmiş ulusal egemenliklerin olduğu bir dünyada birçok devletin kendi azınlık ya da marjinallik durumları hakkında duydukları endişelerin aktarılabileceği büyük bir alandır. Azınlıklar tek kelimeyle klasik ulusal projeye ihanetin metaforları ve yadigârlarıdırlar'' (Appadurai, 2008: 47).

Ev sahibi toplumların gözünde bütün azınlıklar her zaman aynı muameleye tabi tutulmayabilirler. Her halükarda farklı nitelikte ön yargıların ve basmakalıp düşüncelerin kaynaklık ettiği bir tür ayrımcılık olan "model azınlık" kavramı buna örnektir. Model azınlık, farklı azınlık gruplarından belirli birisine ilişkin olumlu düşüncelerdir. Bütün Asyalı Amerikanların çok çalışkan, ciddi ve iyi azınlık olduklarına ilişkin inanış gibi (Martin ve Nakayama, 2007: 189).

İnsanlar kendi gruplarının dışındaki yabancılara ilişkin olarak daha fazla şüpheye sahiptirler. Kendi kültüründen insanlarla karşılaşanlar, belirli durumlara ilişkin olarak o kültürde yer alan ve davranışlara yön veren norm ve kurallar nedeniyle karşısındaki insanı, davranışlarını tahmin edebilir durumda olacaktır ve onlarla iletişimde daha rahat hissedecektir (Gudykunst ve Kim, 2003: 30). Bütün ilişkilerde belirli düzeylerde şüphe ve kestiremezlik vardır, yabancıların davranışlarını hiçbir zaman bütünüyle öngöremez ya da açıklayamayız (Gudykunst ve Kim, 2003: 31). İnsanlar başkalarıyla etkileşime girdiklerinde genellikle başkalarının etkileşimde hangi ilkelerin rehberliğinde davranacaklarına ilişkin beklentiler söz konusu olur.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Kalıpyargılardan ve diğer genelleştirilmiş kategorileştirmeye dayalı yargılardan kaynaklanan bu düşünceler etkileşim sürecinde kendi kendini doğrulayan kehanet gibi doğrulanabilir de (Snyder ve Stukas, 2007: 363).

Alman sosyolog Simmel'in "yabancı" ve "sosyal mesafe" kavramsallaştırmaları Berger ve Calabrese'nin belirsizlik azaltma kuramının habercisi niteliğindedir. Bu kurama göre iletişimin başlangıç aşamasında birincil iletişim amacı etkileşimde bulunulan kişiye ilişkin belirsizliği azaltmaktır. Bu nedenle kişi hakkında bilgileri keşfetme ve kendi hakkındaki bilgileri de paylaşma yoluna gidilir. Gudykunst ve arkadaşları (1983,1985) bu kuramı, yabancı kavramını daha da geliştirerek kültürlerarası iletişime uygulamışlardır. Yabancı, bir kimsenin kendi kültüründen farklı biçimde davranan başka grupların üyeleridirler. Yabancılarla iletişim söz konusu olduğunda duyumsanan aşırı anksiyete iletişimi engellemektedir (Jandt, 2010: 82). Yabancılarla kurulan iletişimde yaşanılan ilk deneyim kaygı ve belirsizliktir. Yabancının davranışlarını kestirememek kaygıya neden olur ve iletişimde bulunanlar çeşitli biçimlerde bu belirsizliği azaltmayı denerler.

Yabancı aynı zamanda yakınlık ve uzaklık düşüncesini yansıtır. Fiziksel olarak yakındırlar ancak farklı değerleri ve yaşam biçimleriyle uzaktırlar. Fiziksel olarak bir duruma katılmaktadırlar fakat aynı zamanda grubun üyesi olmadıkları için durumun dışındadırlar (Gudykunst ve Kim, 2003: 23).

Yabancı temel olarak ilk kez karşılaşma, benzerlik olmayışı ve bilinmezliğe atıf yapmaktadır ancak, her zaman ilk defa karşılaşılanlar bütünüyle bilinmeyen ya da benzer olmayanlar değillerdir. Yakın arkadaşlarla ya da akrabalarla etkileşimde yüksek derecede benzerlik yakınlık söz konusu iken tanıdıklarla ya da iş arkadaşlarıyla daha az benzerlik daha çok yabancılık vardır. Yabancı denildiğinde farklı kültür ya da alt kültürden etnik kökenden vb. yüksek düzeyde yabancılık ve çok az benzerliklerin bulunduğu insanlarla iletişim ve etkileşimden söz edilmektedir (Gudykunst ve Kim, 2003: 24).

Yabancılarla etkili iletişim kurabilenlerin karakteristiklerine ilişkin çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Gardner'in (1962) evrensel iletişimciler olarak tanımladığı bu insanlar şu özelliklere sahiptirler; alışılmadık düzeyde uyum ve stability, dışa dönük tipin merkezi bir organizasyonu, bütün insanların değerleri anlayışını kapsayan değerler

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

sistemi, evrensel kültür bağlamında sosyalleşmiş olma, sezgi ya da telepati duyarlılığı. Kleinjans (1972) ise şu özellikleri tanımlamıştır; insanı önce görmek, kültürlerin temsil edilişini ikinci planda görmek, insanları temelde iyi olarak tanımak, kendi kültürü kadar diğer kültürlerin değerlerini de bilmek, içsel tepkilerini kontrol edebilmek, umut dolu ve açık kalpli konuşma, içsel güven duygusu-farklı olmaktan dolayı rahat hissetme (aktaran Gudykunst ve Kim, 2003: 273).

Önyargılar ya da kalıpyargısal düşüncelerden kaynaklanan iletişim engelleriyle yakından ilişkili olan diğer bir olgu da ev sahibi toplumun dilini konuşma yeterliliğidir. Sugawara'nın (1983) bulgularına göre Japonların %30'u ABD'li iş arkadaşlarının onların aksanları nedeniyle sabırsız olduklarını düşünmektedir ve birçoğuna göre düzgün İngilizce kullanamamak ABD'li iş arkadaşlarıyla iletişimlerini sınırlarken onları diğer Japonlarla iletişime yöneltmektedir (Jandt, 2010: 82). Alport'un (1954) Önyargıların Doğası adlı çalışması araştırmacıların dikkatini kültürel kalıpyargıların sürdürülmesi ve aktarılmasında; kişilerarası iletişimde lingüistik etkenlerin önemine çekmiştir (Wigboldus ve Douglas, 2007: 79).

Dil bağlamında ön yargıları besleyen bir unsur da kültürel farklılıklardır. Yüksek bağlam ve düşük bağlam ile kültürler arasındaki farklılıklar iletişim sürecinde ön yargıları ve basmakalıp düşünceleri güçlendirici nitelikte yanlış anlamalara ya da kopukluklara yol açmaktadır. Mesajın açık belirgin bir kodla kodlanması nedeniyle bağlam tarafından çok az anlamın belirlendiği kültürler düşük bağlam kültürlerdir. Fiziki çevrede anlamların çoğunun bulunması ya da zaten insanlarca paylaşılmış olması nedeniyle daha az şeyin yazılmak ya da söylenmek zorunda olduğu kültürler ise yüksek bağlam kültürlerdir. Bir yabancıyla bir araya gelindiğinde bu yabancıyla sözel iletişim yüksek düzeyde açık ve belirgindir, düşük bağlamdır basittir çünkü paylaşılmış hiçbir deneyim yoktur, hiçbir şey öngöremezler. Ancak kardeşlerle bir araya gelindiğinde paylaşılmış bir hayat vardır ve sözle iletişim daha az belirgin ve açıktır çünkü paylaşılmış bir bağlam söz konusudur (Jandt, 2010: 71). Yüksek bağlam kültürler, içerdekiler ve dışarıdakiler arasında düşük kültürdekilerden daha büyük ayrım yapar. Yüksek bağlam kültürdeki bir birey konuşurken spesifik olmak zorunda hissetmez (Hall, 1976'dan aktaran Jandt, 2010: 72).

Kültürel farklılıklar, azınlıklar, göçmenlerin varlığı, uyum ya da asimilasyon gibi sorunsallar temelinde ortaya çıkan en önemli problem farklılıklarla bir arada nasıl

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yaşanabileceğidir. Bu noktada Habermas (2010: 144) "farklılıkların, türlerin korunması mı, eşit haklarla birlikte yaşamak mı?" sorununu gündeme taşımıştır. Gerçekte bu iki seçenek birbirini dışlayıcı nitelikte olmasa da farklılıkları koruyarak eşit haklarla yaşamanın nasıl mümkün olabileceği konusu hala tartışılmaktadır.

Taylor, farklı olanlara katlanmayı esas alan ve farklı kültürel aidiyetler arasında eşitliğe değil de bir kültürün üstünlüğüne dayanan hoşgörü anlayışına karşı, kültürel kimliklerin eşdeğer saygı görmesi gerektiğini, çoğulculuğun kültürel farklılıkların siyasal düzlemde eşit düzeyde tanınmasını gerektirdiğini öne sürmüştür. Taylor'un bakışı, modernliğin yerleşik düzeni olarak liberal-demokratik siyasal düzeni olduğu kadar post-modernizmin mutlak göreciliğini de aşmaya yöneliktir (Köker, 2010: 12-13). Bu bağlamda odaklanılan nokta tanınmadır. Göçmenlere yönelik ön yargılar ve ayrımcılık gibi sorunların doğru bir tanınma siyasası ile aşılabileceği varsayılmaktadır. Kimliklerin gerektiği biçimde tanınmıyor olması yaygın biçimde görülen bir sorundur. Günümüzde hükümet kuruluşlarında, eğitim kurumlarıyla birlikte bütün kamu kurumlarında, vatandaşların kültürel kimliklerinin tanınmadığı ya da saygı gösterilmediğine yönelik eleştiri söz konusudur ve bu tanımanın nasıl olacağına ilişkin tartışmaların yapılmadığı demokratik ya da demokratikleşmekte olan bir ülke neredeyse yok gibidir (Gutmann, 2010: 25). Yanlış tanıma, tanımlama kurbanlarını sakatlayıcı biçimde kendilerinden nefret ederek yaşamalarına yol açmaktadır. Varlıklarının hak ettikleri biçimde tanınması, insana saygının gereğidir ve yaşamsal bir insani gereksinimdir (Taylor, 2010: 47). Tanımamak ya da yanlış tanımak insanları yanlış çarpıtılmış ve aşağı konuma itilmiş bir varoluş tarzı içine hapseden bir baskı biçimine de dönüşebilmektedir (Köker, 2010: 13). Taylor (2010: 47), burada mağdur olanların da mevcut durumu içselleştirmelerine dikkat çekmektedir. Buna göre, siyahların örneğinde olduğu gibi ezilmişlik duygusunun sürdürülmesinde siyahların kendilerini değersiz görmeleri de etkilidir, zorla dayatılmış bu yıkıcı kimlikten kurtulmaları gerekmektedir. Daha önceki çağlarda kimlik ve tanınmanın bir sorun olarak ortaya çıkmadığını, modern çağda ise tanınma çabasını başarısızlığa uğratabilecek koşulların mevcut olduğunu ve bu nedenle bu gereksinmenin söz konusu olduğu öne sürülmektedir. Kimliklerin toplumsal olarak inşa edilişinden yola çıkan Taylor'a göre (2010: 55-57) kimlikler önceden belirlenmiş bir toplumsal senaryo tarafından değil de açık diyalog çerçevesinde oluştuğuna göre eşitliğe dayalı tanıma politikası oluşturulabilir. Böylece sağlanacak

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ortam aynı zamanda ön yargıların azaltılmasında da etkili olacaktır. Eşit konum ve işbirliği içinde karşılıklı bağımlılık ön yargıların azaltılmasında rol oynayabilir. Farklı kesimler arasındaki temas tek başına yeterli değildir işbirliği ve karşılıklı bağımlılık gereklidir (Freedman, Sears ve Carlsmith, 1993: 230).

Tanınmak ve göç edilen ülkenin ulusuna dâhil olmak önemlidir. Fransa'da eski sömürge halklarıyla olan ilişkilerde olduğu gibi herkesin Fransız olabileceği düşüncesi göçmenler bağlamında kabul görmelidir. Aydınlanma çağında ortaya çıkan bu düşünce, özü açısından saygıdeğerdir. Bir birey doğup büyüdüğü ülkeden farklı bir ülkeye göç ettiğinde yakın gelecekte kendisinin ve çocuklarının tümüyle göç edilen yerin ulusuna dâhil olacağını bilmelidir. Göçmen kültürünü, geleneklerini koruyabileceğini ve yasalar tarafından korunacağı mesajını ev sahibi ulusun dışında kalacağını bildiren mesaja yeğler (Maalouf, 2009: 181).

Göçmenlerin statüsü onların yeni yerleşkelerindeki başka bir deyişle çoğunlukla toplumsal sıralamanın en altlarında bulunmalarına göre değerlendirildiğinde stratejik ve önemli bir hata yapılmış olmaktadır. Bu şekilde davranarak söz konusu bireylerin doğdukları ülkede modernleşmenin, toplumsal ilerlemenin, gelişimin ve uzlaşımın öncüsü oldukları görmezden gelinmektedir (Maalouf, 2009: 179).

2.8. Avrupa'ya Yönelik Türk Dış Göçü

Bu bölümde Türkiye'den Avrupa'ya yönelik göç sürecinin gelişimi ve Avrupa'daki Türklerin genel özellikleri ele alınmıştır.

2.8.1. Türk dış göç süreci

Geleneksel olarak Türkiye bir göç ülkesi olarak bilinmektedir. 1960'lardan itibaren Batı Avrupa ülkelerine büyük ölçüde Türk vatandaşı göç etmiştir. Bu göç süreci günümüze kadar aile birleşimi, iltica talebi gibi çeşitli yollarla süregelmiştir (İçduygu ve Kirişçi, 2009: 1).

1956'da Roma Antlaşması ile hukuksal varlığına kavuşan Avrupa Ortak Pazar Ülkeleri 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Birleşik Amerika ve Kanada'da görüldüğü üzere gerçek bir göç bölgesi haline gelmiştir (Abadan-Unat, 2002: 36). 1 Eylül 1961'de yürürlüğe giren ve 31 Ekim 1961 tarihli "Türk-Alman İşçi Mübadele Anlaşması" ile

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

başlayan Batı Avrupa ülkelerine yönelik Türk göçü süreci (Gitmez, 1983: 18), 1974 yılında yabancı işgücünün 18 yaşını geçmemiş çocuklarıyla aile birleşimine olanak tanıyan yasalar çerçevesinde kalıcılığına doğru bir gelişme göstermiş; ileri dönemlerde gündeme gelen geri dönüşü teşvik tedbirlerine karşın artmaya devam etmiştir (Türkiye Araştırmalar Merkezi, 1997: 5,10).

Türkiye, göç hareketlerinin önde gelen ülkeleri arasında Çin, Hindistan ve İsrail'in ardından dördüncü sırada gelmektedir. 50 yıllık göç tarihi sürecinde farklı ülkelere göç eden Türk vatandaşlarının sayısı 6,5 milyonu aşmıştır. Türkiye'nin göç verdiği ülkeler günümüzde yalnız Batı Avrupa ülkeleri ile sınırlı değildir. Aynı zamanda Amerika, Kanada, Avustralya, Singapur ve Güney Afrika ülkelerine kadar çeşitlenmektedir. Günümüzde Türkiye nüfusunun yaklaşık %6'sı ülke dışında yaşamaktadır. Sadece 5 milyon 200 binin üzerinde Türk kökenli göçmenin Batı Avrupa ülkelerinde bulunduğu bilinmektedir (Şen, 2007: 13'den aktaran Şahin, 2010: 15-16), Arap ülkelerinde 100 bin, Avustralya'da 60 bin, Türk Cumhuriyetlerinde 75 bin ve ABD ile Kanada'da ise 250 binden fazla Türk vatandaşı yaşamaktadır. Bu durum Türkleri Avrupa'nın en büyük göçmen topluluğu yaparken bir yandan da göçmen karşıtı düşüncelerin ve yabancı korkusunun hedefi haline getirmektedir (İçduygu ve Kirişçi, 2009: 6).

Türkiye'nin dünyadaki uluslararası göçle en ilgili ülkelerden biri olması, ülkenin coğrafyası, tarihi ve siyasa yöneliminin bir sonucudur. Tarih boyunca Anadolu ve Trakya farklı kavimlerin, devlet ve imparatorlukların anayurduna dönüşmüştür (Coşkun ve Türkyılmaz, 2009: 366). Günümüzde ise farklı göç ağlarıyla dünyanın çeşitli yerlerine dağılan gruplar dil ve dinin korunması gibi açılardan disaporik nitelik sergilemektedirler (Danış ve Üstel, 2008: 18).

Avrupa'da göç olgusu, 19. yüzyılın ortalarına doğru Fransa ve Almanya'da işgücü pazarının ve ekonomik büyümenin gerekliliği olarak ortaya çıkmıştır. İlkin endüstrileşme sürecinde ucuz işgücüne duyulan gereksinim komşu ülkelerden gelen mevsimlik işgücüyle, ikinci Dünya Savaşı'nın ardından ise yeniden inşa için gereksinim duyulan işgücü Doğu Akdeniz, Yunanistan, Yugoslavya ve Türkiye'den gelen işgücü ile karşılanmıştır (Kastoryano, 2000: 82-84).

Türkiye'nin başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa ülkelerine göç verme nedenleri üç farklı itici etken grubunda sınıflandırılabilir. Bunlar (Abadan, 1964: 46-47);

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

1) Ekonomik etkenler: Türkiye'de var olan; a) geniş çaplı işsizlik ve çalışma alanında dengesizlik, b) iç piyasa talebinin yetersizliği ve aykırı tüketim bünyesi, c) sermaye yetersizliği ve tasarruf eksikliği, d) teknik ve sermaye açısından dış ülkelerden yardım görme, e) zayıf verimlilik, f) düşük milli gelir seviyesi.

2) Sosyal etkenler: Avrupa ülkelerinde var olan; a) daha geniş çalışma olanakları, b) daha yüksek yaşam standardı, c) daha modern çalışma biçimleri.

3) Kişisel etkenler: Bireylerin; a) ulusal sınırların ötesinde dünyayı tanıma, b) yabancı bir dil öğrenme, c) endüstrileşmiş bir toplumda yeni mesleki beceriler ve donanım kazanma d) meslek değiştirme isteği.

Ballards, İngiltere'deki Hindistan kökenli göçmenlerin göç sürecini 4 aşamalı bir biçimde tanımlamıştır; 1) Öncü göçmenler, 2) Kitlesel göç, 3) Aile birleşimi, 4) İkinci kuşak. Türkiye'den Batı Avrupa'ya yönelik göç hareketi de alanyazında tarihsel aşamalarla değerlendirilmiştir (Haralambos ve Holborn, 1995: 676; Şahin, 2010: 35; Abadan-Unat, 2002: 38). Türkiye'den Batı Avrupa ülkelerine yönelik göç bu sınıflandırmalar bağlamında değerlendirildiğinde süreç aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

1) Öncü Göçmenler: 1950-1960; Batı Avrupa ülkelerinin Türkiye'den işgücü talebinde bulunmasıyla birlikte 1950'lilerde bireysel düzeyde ve kurumlar arası isme davet biçiminde başlayan göç süreci (Abadan-Unat, 2002: 38).
2) Kitlesel göç: 1960'lar. 1960'lı yıllarda başta Almanya ve ilerleyen yıllarda diğer Batı Avrupa ülkeleri ile yapılan ikili anlaşmalar çerçevesinde ve devletin yurtdışı istihdam politikasına da koşut olarak (Abadan-Unat, 2002: 38) kitlesel göç başlamıştır.
3) Aile birleşimi: 1970'ler. Bu dönemde Alman işgücü piyasasının Türk işgücüne doymuş olması nedeniyle, başvuruda bulunan Türklere Fransa'ya gitme fırsatı tanınmıştır. Türkiye'den Fransa'ya yönelik göçün bu aşaması "anonim göç" olarak, ikinci aşaması ise işçilerin özel sektörden gelen talepler üzerine ismen çağrıldıkları, "nominal göç" aşaması olarak adlandırılır (Strasburger, 1995). Almanya'ya oranla Fransa'da daha yaygın olan nominal göç zincirleme göçün artışına yol açmıştır (Kaya ve Kentel, 2005: 27-28). Benzer özellikler Belçika

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

örneğinde de gözlenmiştir. Almanya ve Fransa'ya gidemeyenlerin yöneldikleri Belçika daha çok zincirleme göçün hedefi olmuştur. 1990'lı yılların başlarında Almanya geçici olarak görülen Türk işçilerin ailelerini de yanlarına getirerek kalıcı hale gelmelerinin ardından bu duruma uygun politikalar geliştirmiştir (Bocker, 2004: 4-5'den aktaran Şahin, 2010: 43).

4) İkinci kuşak: 1970'ler, 1980'ler ve devamı. Türk vatandaşları gerek çok kültürlülük gerek asimilasyon ya da entegrasyon gibi kavramların ve bunlara dayalı uygulamaların görüldüğü bu dönemde, giderek daha kalıcı olmaya başladılar. Bu kapsamda ikinci ve üçüncü kuşağın yaşadığı sorunlar ortaya çıkmış ve vatandaşlıkla ilgili yeni siyasa denemeleri gündeme gelmiştir.
5) 1990'lı yıllar: Yabancılar yasası, göçmen kimliği, artan yabancı düşmanlığı, etnik işletmeler ve dinsel derneklerin yaygınlaşması, siyasal hak talebi.
6) 2007 yılında Almanya'da çıkarılan yabancılar yasası ile başlayan süreç. Bu yasa çerçevesinde oturma hakkı ve vatandaşlık için yeni bir düzenleme getirilmiştir. Hollanda'da başlatılan göçmenlere dil ve vatandaşlık sınavının başarılması durumunda vize verilmesi sonucunda aile birleşimi zorlaştırılmıştır. Göçmenlere tanınan haklar açısından yumuşama gösteren, bu bağlamda asimilasyondan entegrasyona geçişi vurgulayan bir politika yürütülen Alman hükümeti de Hollanda'nın başlattığı söz konusu uygulamayı yürürlüğe koymuştur (Şahin, 2010: 35).

Bu altı aşamaya son olarak Türkiye'ye yönelik geriye göç eklenebilir. Almanya'dan Türkiye'ye küçük oranlarda da olsa beyin göçü yaşanmaya başlamıştır. Sürece katılanlar ya da bunu hedefleyenler daha çok Almanya'daki birinci kuşak Türklerin torunları olan iki hatta üç dilli eğitim düzeyi yüksek gençlerdir. Türkiye'de özellikle yabancılara satılan bankalarda ve ulusaşırı büyük firmaların Türkiye'deki birimlerinde orta ve üst düzey yöneticilik statüsünde görevler hedeflemektedirler (Şahin, 2010: 16,17). Günümüzde belki de son ve sürekli olarak devam edecek son bir aşama olarak göçmenlerin ulaşmış oldukları ulusaşırı göçmen ya da ulusaşırı vatandaş konumları görülebilir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

2.8.2. Avrupa'daki Türkler

Alanyazında Türkiye'den Avrupa'ya göç edenleri tanımlamak üzere çeşitli sıfatlar üretilmiştir. Böylece söz konusu göçmen sınıfının oldukça karmaşık özelliklerinin ifade edilebilmesi mümkün olmuştur. Almanya'da yaşayan Türkler, Avrupa'ya göç etmiş Türkler gibi tanımlamaların ardından son dönemlerde Euro-Türkler, Avrupalı Türkler ya da ülkeler düzeyinde Belçikalı Türkler gibi çok boyutlu kimlik odaklı tanımlamalar üretilmektedir. Kaya ve Kentel'in (2008: 11) vurguladıkları gibi bu tür tireli kimlikler biçimindeki tanımlamalar hybrid-melez kimliklere işaret etmektedir.

Nitel ve nicel verilere göre artık Avrupa'daki Türkler sadece kol gücüyle çalışan ve kendilerini kamusal alanda temsil edecek aracılardan yoksun işçiler değil, siyasetçileri, sanatçıları, esnafları, işadamları, edebiyatçıları, bürokratları, gazetecileri, şarkıcıları ve öğretmenleri olan bir toplum niteliğindedirler (Kaya ve Kentel, 2008: 51). Avrupa'ya göç eden ve asimile olma kaygısı nedeniyle kendi toprakları ile olan bağlarını koparmadan kültüre ilişkin değerlerini korumaya çalışan Türkler, milli ve dini bayramların kutlanması, evlilik ve çocuk yetiştirme adetleri, ailedeki iş bölümü gibi kültürel geleneklerini canlı tutmaktadırlar. Bu özellikleri nedeniyle Avrupalılarca entegrasyona direnen bir toplum olarak konumlandırıldıkları görülmektedir (Ogan, 2001: 7). Türkiye'de Avrupa'daki Türk göçmenlere yönelik kimlik algısı daha çok olumsuz çağrışımlar yapmaktadır. Siyasi söylemlerde 'gurbetçi ya da yurtdışındaki vatandaşlarımız' biçiminde, halk tarafından 'Almancı' olarak tanımlanmaktadırlar (Kaya ve Kentel, 2008: 77). Emirdağ'da yaşayan ve göç etmeyi tasarlayan bir genç "Belçikalı, Almanyalı, Fransalı hepsinin adı Gavurcu Avrupalı değil ama Gavurcu" diyerek Belçika'da yaşayan Emirdağlılara ilişkin benzer bakış açısını tanımlamış olmaktadır (Özkarabekir, 2008). Hem anavatanda hem de göç edilen ülkede göçmenler ve çocuklarının kimlikleriyle ilgili ön yargılı algılar vardır. Türkiye'de, domuz eti yiyen, refah içinde yaşayan, Türklüklerini kaybederek gittikçe Almanlaşan, Belçikalılaşan, Fransızlaşan 'Almancılar' olarak algılanırlarken, göç edilen ülkede topluma uyum sağlamaya niyetli olmayan, dindar, yoksul, örtülü vb. biçimde etiketlenen yabancılardır (Kaya ve Kentel, 2008: 10).

1960'lı ve 1970'li yıllarda birinci kuşak göçmenler ekonomik sorunlara ilişkin kaygı ve söylemler geliştirmiştir, 80'li yıllarda ikinci kuşak daha çok Türkiye kaynaklı ideolojik ve siyasal içerikli söylemler üretirken, 90'lı yılların sonlarından itibaren

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

üçüncü kuşak daha çok kültürel nitelikte diyaloga, farklılığa, hoşgörüye ve çokkültürlülüğe ilişkin söylemlere ağırlık vermiştir. Diğer bir ifadeyle, birinci ve ikinci kuşak orta sınıf mensupları, Türkiye'deki egemen "Avrupalılık" söylemini yeniden üretirken, üçüncü ve dördüncü kuşak gençler farklılığın, çoğulculuğun ve yurttaşlığın altını çizen kozmopolit bir kimlik geliştirmiştir (Kaya ve Kentel, 2005: 125-126).

Günümüzde artık başlangıçta olduğu gibi geri dönüş mitiyle yaşayan göçmenler görülmemektedir. Bugünkü Almanya-Türkleri ile geçmişteki "konuk-işçi"ler arasında çok fazla ortak nokta yoktur. Alman Türkleri kamusal alanda varlık gösteren aktif kitleler haline gelmişlerdir (Kaya ve Kentel, 2005: 6).

Kaya ve Kentel'in (2005: 155-160) Avrupalı ve Türk kimliğini birleştirmeye dönük şekilde "Euro-Türkler" olarak tanımladıkları Avrupa'daki Türkiye kökenli göçmenler, Avrupalılığın, Almanlığın ve Fransızlığın yeniden tanımlanmasına katkıda bulunan etkin kimlikler geliştirmişlerdir. Konuya ilişkin bir araştırmada Euro- Türklerin kimliklerini bireysel ve toplu olarak, yeni tür kolektif cemaatler aracılığıyla ve çoğunluk toplumuyla etkileşim halinde oluşturdukları saptaması yapılmıştır. Araştırmada göç sürecinde oluşan üç büyük Euro-Türk kategorisi ortaya çıkmıştır Tireli kimlikler Euro-Türklerin pek çoğunu karakterize etmektedir. Bulgular bazı Euro-Türklerin kendilerini, Fransalı Müslüman -Türk ve Almanyalı Müslüman-Türk gibi tireli, diğer bir deyişle çoklu kimliklerle tanımladıklarını göstermektedir (Kaya ve Kentel, 2005: 155-160).

Avrupalı Türklere ilişkin araştırmalarda genel olarak yerleşmiş oldukları ülkenin toplumsal yaşamına uyum sağlayamadıklarından söz edilmektedir. Özellikle Batılı araştırmacılar göçmenlerin dil konusundaki yetersizlikleri, yüksek işsizlik, gettolaşma, topluluk içinde evlilik, dışa kapalılık üzerinde durmaktadırlar. Batılı toplumlarda çoktan geride bırakıldığı düşünülen bir takım özellik ve bağların göçmenlerde gözleniyor olması uyuma karşı alınan bir tavır olarak yorumlanmaktadır. Anadan-Unat, Kağıtçıbaşı gibi Türkiye'den araştırmacılar da bu yaklaşımı doğrular nitelikte çalışmalar yapmışlardır (Manço, 2008: 463). Ancak konuya içerden bakıldığında bu çalışmalarda tarihsel ve makro-ekonomik düzeydeki etkenlerin göz ardı edildiği görülmektedir. Türk grubu diğer gruplarla kıyaslanmamakta bu özellikler yalnız Türklere özgü gibi gösterilmektedir. Örneğin Belçika'ya İtalyan işçi göçü 1946'dan itibaren başlamış, bu göçmenler başlangıçta dışlanmalarına karşın 30 yıl boyunca maden ve ağır sanayinin

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

tanıdığı istikrarlı iş ortamından ve sosyalleşmeden 30 yıl boyunca yararlanmışlardır. Türkler ise bu olanaktan 1974'deki petrol krizine dek ancak 10 yıl yararlanabilmişler, ekonomik istikrasızlıkla karşı karşıya kalmışlar, davetli işçi statüsü sosyal yüke dönüşmüştür (Manço, 2008: 464). Van Craen, VanCluysen ve Ackaert (2008: 34) de göçmenlerin bu özelliklerinin yaygın bir kanaat olduğunu ancak yeterince bilimsel araştırma verisine dayandırılmadığı görüşündedirler.

Avrupalı Türkler ne Avrupa'nın istediği gibi asimile olmuşlardır ne de Türkiye'nin istediği gibi tek yönlü bir lobi oluşturmuşlardır. Kendilerine özgü bir grup entegrasyonu modeli geliştirmişlerdir. Olumsuz koşullara karşın Türk toplumunun tek başına ürettiği stratejilerle yaşadığı toplumsal koşullara ayak uydurduğunu savunan Manço (2008: 465,466,468) AB genelinde 5000 civarında olan dernek sayısının ve özellikle ekonomik gelişmenin, işveren sayısının artmasının bu anlamda önemini vurgulamaktadır. Londra örneğinde saptamalarda bulunan Yılmaz'a göre (2001: 154-155) Türkler yaşadıkları toplumdan kopuk değildir ve gerçekte gettolarda yaşamamaktadırlar. Türk mahallesi olarak anılan yerleşkeler aynı zamanda birer Zenci, İngiliz, Pakistanlı, Rum vs. mahalleleridir. Belirli bölgelerde birden çok etnisiteye ait birden çok mahalle üst üste geçmiş durumdadır ve etnisiteler buralarda anavatanlarına ait sosyo-kültürel dünyalarını yeniden inşa etmişlerdir. Türkler arasında dışarıya kapalı olanlar azınlıktadır. Çoğunluk hayatın içinde, diğer kültürlerle ve insanlarla iletişim içindedir. Bu durum özellikle 2. ve 3. kuşaklar için geçerlidir.

Göçmen olarak çeşitli ülkelerde yaşayan Türklerin kimlik algıları, medya kullanımları ve sorunlarına ilişkin araştırmalarda farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Kaya ve Kentel'in (2005: 155-160) yürütmüş oldukları çalışmada yapılan görüşmelerden elde edilen veriler, Almanyalı-Türklerin genel olarak Fransalı-Türklerden daha cemaatçi, dindar ve muhafazakâr olduklarını göstermektedir. Fransalı Türklere kıyasla Almanyalı-Türkler kendi etnik kuşatılmış toprakları, dini adacıkları ve geleneksel dayanışma ağlarından memnun olduklarından daha az bütünleşme taraftarı gibi görünmektedir. Buna karşın diğer bulgular tersine işaret etmektedir. Fransalı-Türkler, Almanyalı-Türklere kıyasla Fransız dili, laiklik, Fransız medyası ve entegrasyon yönünde bir eğilim göstererek modern yaşam tarzını daha büyük oranda benimsemiş gibi

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

görünmelerine karşın, Fransız iç siyaseti, siyasal partileri, internet, sinema ve tiyatroyla daha az ilgilenmektedirler (Kaya, 2008: 55).

Farklı bir kıtadaki Türklerle ilgili bir araştırmaya göre ise, Kanada'daki Türklerin Kanada'yı benimseme düzeyi ile diğer yabancılarla ve Kanadalılarla görüşme, iletişim düzeyi oldukça yüksektir. Türklerin %65'i Kanada'ya gelmekten belirli düzeyde pişmanlık duyduğunu ifade ederken, önemli kısmı geri dönmeyi düşünmediğini belirtmiştir (Bağlı ve Özensel, 2005: 198-200).

Extra ve Yagmur (2010: 131) yaptıkları araştırmada, sosyo-kültürel arka plan ile dile ilişkin gurur duyma ve özdeşleşmenin her zaman topluluk dilinin sürdürülmesiyle birlikte var olmadığı ortaya çıkmıştır. Faslı gençler arasında Arapçayı kullanma ve yaşatma Hollandacadan daha sınırlı iken Türk gençlerinin Türkçeyi güçlü biçimde canlı tuttuğu gözlenmektedir. Türkçe bu gençler için çok önemli bir değer niteliğindedir. Dini özdeşleşme de Faslı gençlerde daha güçlü iken Türk gençlerde dille özdeşleşme daha ön plandadır. İngiltere'de de benzer bir durum gözlenmektedir. Kuzey Londra'daki Türk mahallelerindeki dükkânların birçoğunun tabelaları sadece Türkçedir. Bu da müşterilerinin büyük çoğunlukta Türk olduğuna işaret etmektedir (Yılmaz, 2001: 153).

Türk medyası Euro-Türklerin anlam dünyasını belli ölçüde şekillendirmekte, Türklerin norm ve değerlerine uygun olduğu düşünülen programları sunmaktadır (Kaya ve Kentel, 2005: 103-104). Türk göçmenlerin medya kullanımı davranışları uydu yayınlarının başlamasıyla birlikte önemli değişikliğe uğramıştır. Almanya'da Türk medyası önceleri göçmenleri bir gün dönmeyi düşündükleri memleketlerine bağlayan bir köprü işlevi görürken bugün ise Türk göçmenlerin Alman toplumuyla iletişim kurmasında bir araç haline gelmiştir. Yazılı basın, TV, internet Türk medyası Almanya'daki Türklerin çoğunluğu için temel bilgi kaynağı olma özelliğindedir (Kraus-Weysser ve Uğurdemir-Brincks, 2002; Germany/Turkey 2008'den aktaran Öztürk ve Sevim, 2009: 232). İngiltere örneğine bakılacak olursa, Londra'da Türklere hitap eden her birinin tirajı on binin üzerinde olduğu üç yerel Türk gazetesi bulunmaktadır. Yine Londra Türk radyosu Londra ve civarına kesintisiz yayın yapmakta ve sadece reklâm gelirleriyle ayakta durmaktadır. Ayrıca Türkiye'deki günlük gazetelerin neredeyse tamamı bu bölgelerdeki dükkânlarda satılmaktadır. Bütün Türk hanelerinde çanak antenlerle Türkiye'deki hemen hemen bütün ulusal kanallar rahatlıkla izlenebilmektedir. İnternet bağlantısına sahip olanlar için zaten mesafe kavramı ortadan kalkmıştır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Türkiye ile bağların güçlü olduğunu gösteren başka bir gösterge de Londra-İstanbul uçak seferlerinde yaşanan yoğunluktur (Yılmaz, 2001: 153-154). Alanyazında medya konusundaki görüşler ve araştırmaların bulguları tartışmalıdır. Kaya ve Kentel (2005: 102) Avrupalı Türklerin ikamet ettikleri ülkenin medyasına yeterince ilgi göstermedikleri ve daha çok Türk medyasıyla ilgili olduklarına dair kanının yanlış olduğunu ve genelde ikamet ettikleri ülkelerin medyasıyla da oldukça ilgili olduklarını bulgulamışlardır.

2.9. Belçika ve Belçika'daki Türkler

Bu bölümde Belçika'nın bir göçmen ülkesi olarak özellikleri, Türkiye'den Belçika'ya yönelik göçün gelişim süreci ve Belçika'daki Türk toplumunun genel özellikleri ele alınmıştır.

2.9.1. Bir göç ülkesi olarak Belçika

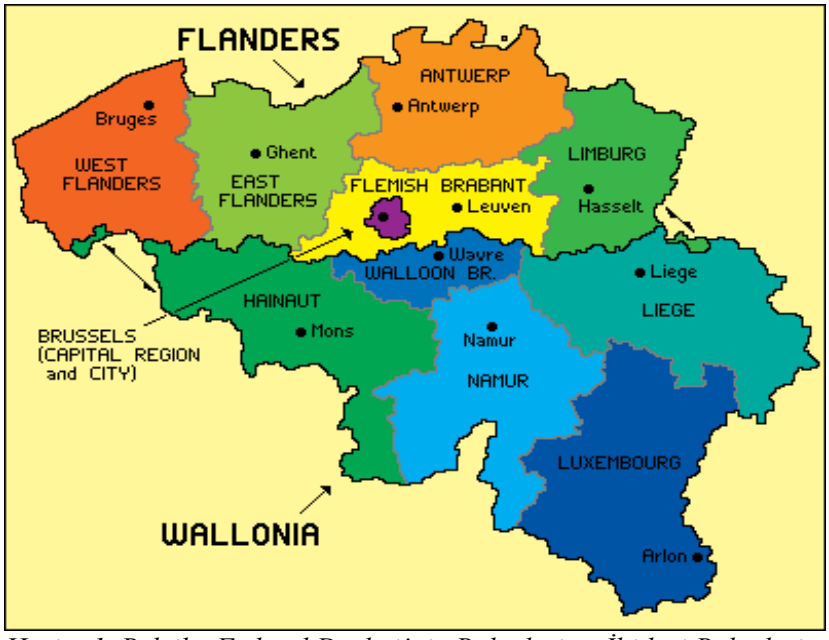
Kuzey Batı Avrupa ülkelerinden biri olan Belçika, krallıkla yönetilmektedir. Devletin resmi adı Belçika Krallığı'dır. Devletin ve ordunun başı olan Belçika kralı, sembolik bir konuma sahiptir. Yürütme gücü seçimle işbaşına gelen hükümetlere aittir ve yasama organı Parlamento 212 üyeli temsilciler meclisi ve 184 üyeli senatodan oluşmaktadır (Tavukçuoğlu, 2000: 1). Belçika krallığı 1830 yılında Hollanda'dan ayrılarak kurulmuştur. Kuzeyinde Hollanda, doğusunda Almanya ve Lüksemburg, güneyinde Fransa, batısında Kuzey Denizi bulunmaktadır. Belçika'nın yüzölçümü 32,545 km^2 dir (Gelekçi ve Köse, 2009: 41; www.belgium.be/en/about_belgium /country/history). Belçika'nın nüfusu 2011 verilerine göre 10.951.266'dır. Türklerin yoğun olarak yaşadığı ülkenin en büyük üç kentinin nüfusu ise şöyledir; Brüksel 1.069.326, Anvers 533.551, Gent 240.191'dir (http://statbel.fgov.be/21.03.2011). 18. yüzyılın sonlarına doğru Fransız hâkimiyetinde bulunan günümüz Belçika bölgesi, Napolyon'un Waterloo'daki ünlü savaşı kaybetmesi üzerine 1815 yılındaki Viyana Kongresi'nde Fransa'ya karşı tampon bölge oluşturmak amacıyla Kuzey Hollanda ile birleşmiştir. 1815 Viyana kongresinden sonra Hollanda Krallığı, Belçika (Güney Hollanda) ve Kuzey Hollanda'yı (günümüzdeki Hollanda) içermekteydi. 1815'ten sonra Hollanda'da oluşan yeni etnik yapı, dil ve kültür bakımından farklı iki toplumun bir arada yaşamasını zorunlu kılmıştır. Ülkenin güneyinde Katolik, kuzeyinde de

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

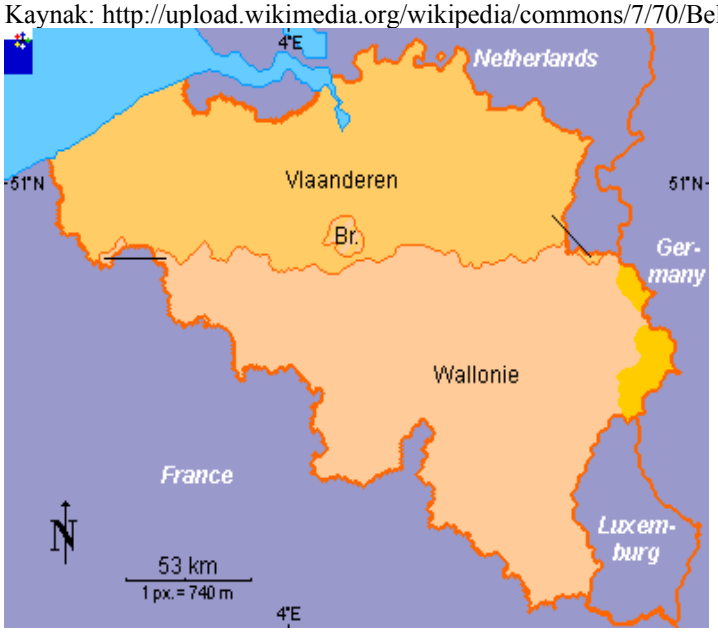
Protestanlar biçiminde dini bölünmenin yaşanması da ülkedeki sosyal yaşamı zorlaştırmıştır. Hollanda Krallığının etnik ve dini bölünmeye dayalı yapısı Belçika'nın 1830 yılında küçük çaplı bir ihtilalle Hollanda'dan ayrılmasına neden olmuştur (www.belgium.be/en/about_belgium/country/history). Fransız etkisi ve Katolik egemenliğinin söz konusu olduğu üniter bir devlet olan Belçika 1970'lere kadar bu yapısını sürdürmüştür. Günümüzde sembolik bir kraliyet olan Belçika, federal parlamenter bir yönetime sahiptir. 1831 yılından bu yana yürürlükte olan anayasada 1970, 1980 ve 1988 yıllarında değişiklikler yapılmıştır. Buna göre Belçika'nın Flaman, Valon ve Brüksel bölgelerinden oluşan bir Federal yapıya dönüştürülmesi hedeflenmiştir. Söz konusu bölgelerin kendilerine özgü yürütme ve yasama organları ile bayrak ve sembolleri bulunmaktadır (Tavukçuoğlu, 2000: 1). Anayasada yapılan bu düzenlemelerle birlikte, Belçika, üç toplum (Hollandaca konuşan Flamanlar, Fransızca konuşan Valonlar ve Almanca konuşan topluluk), üç bölge (Flaman Bölgesi, Valon Bölgesi ve Brüksel-Başkent Bölgesi) ve 10 eyaletten oluşmaktadır. Flamanlar ülkenin kuzeyi ve Brüksel-Başkent bölgesinde, Valonlar ülkenin güneyi ve Brüksel-Başkent Bölgesinde, Almanca konuşan toplum ise ülkenin doğu bölgesinde bulunan Eupen ve Saint Vith'te yaşamaktadırlar (www.belgium.be/en/about_belgium/country/history). Başkent Brüksel Bölgesi'nin nüfusu 1.069.326'dır. Flaman Bölgesi 6.211.065 nüfusludur ve merkezi Anvers kentidir. Valon Bölgesi'nin nüfusu ise 3.476.965'dir ve merkezi Liege kentidir (Harita 1 ve Harita 2). Belçika'da 19. yüzyılda büyük ölçekli iç göç hareketleri görülmüş, güneydeki Valon Bölgesi'ndeki endüstrileşme kuzeydeki Flaman köylülerinin göçüne yol açmıştır (Martinello ve Rea, 2003). Belçika Hollanda'dan ayrıldığı 1830 yılından sonra yüz yıl boyunca dışarıya göç veren bir ülke olmuştur. Belçika'da sınır dışına yönelik en yoğun göç hareketi daha çok 1900'lerden önceki dönemde yaşanırken en büyük göç dalgası 1840 ve 1850'li yıllarda gerçekleşmiştir. Söz konusu göç hareketinin nedeni tarımda yaşanan kriz ve 19. yüzyılın ortalarında Avrupa'nın birçok bölgesinde geniş çapta gözlenen yoksulluktur. Belçika'dan göç edenlerin yerleşim konusundaki ilk tercihleri Fransa iken ikinci tercihleri ise Kuzey Amerika olmuştur. Ülke dışına son göç dalgası I. Dünya Savaşı boyunca ve sonrasında yaşanmıştır. Bu göç dalgasında Belçikalılar yoğun olarak ABD ve Kanada'ya yönelmişlerdir. 1920'lerden itibaren ise Belçika göç almaya başlamıştır

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

(Gelekçi ve Köse, 2009: 47; www.belgium.be/en/about_belgium/country/history20/10/2010).

Harita 1. Belçika Federal Devleti'nin Bölgeleri ve İl idari Bölgeleri
Kaynak: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/70/Belgium_RegProv.*png*

Vlanderen-Flaman Bölgesi (Flamanca konuşan topluluk)

Wallonie-Valon Bölgesi

(Fransızca konuşan topluluk)

Br. Brussel-Brüksel Bölgesi (Fransızca ve Flamanca konuşan topluluk)

Almanca konuşan topluluk

Harita 2. Belçika Federal Yönetim Bölgeleri ve Topluluklar
Kaynak: http://www.allstatesflag.com/fotw/flags/be(r.html.

1920'lerden sonra Belçika ve diğer Avrupa ülkeleri farklı bir süreç yaşamaya başlamış ve göçmen alan ülkeler konumuna gelmişlerdir. Nüfus artışının düşük olması ve yaş dağılımının Belçika'nın gereksinimi olan işgücünü karşılayamıyor olması bu

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

süreçte etkili olmuştur. Belçika'nın endüstriyel gelişimi de yabancı işgücüne olan gereksinimi hızlandırmıştır. Gündeme gelen bu işgücü açığını karşılamak için hazırlanan politikaların başında komşu ve çevre ülkelerden geçici işgücü ithal etmek gelmiştir (Gelekçi ve Köse, 2009: 48-49). I. Dünya Savaşı'nın ardından işgücü gereksinimi Polonya ve İtalya gibi çevredeki ülkelerden karşılanmaya başlanmış, 1920 ve 1930 arasında 170 000 göçmen ülkeye yerleşmiştir. 1930'larda Belçika yönetimi göçe ilişkin sınırlandırmalar da getiren ve günümüzdeki göç politikalarının da temeli olan göç yasasını çıkarmıştır. II. Dünya Savaşı'nın ardından kömür madenlerinde çalışanların sayısında önemli ölçüde düşüş yaşanmıştır. Çalışma koşullarının iyileştirilmesine dönük önlemlere karşın ülke içinden gerekli işgücü gereksinimi karşılanamamıştır. Kömür madeninin diğer sanayi kolları için de yaşamsal öneme sahip olması Belçika yönetimini ülke dışında işgücü arayışına yöneltmiştir (Martinello ve Rea, 2003). Belçika ve diğer birçok Avrupa ülkesi II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra yabancı işgücü ithal eden ülkelere dönüşmüşlerdir (Gelekçi ve Köse, 2009: 49). Belçika bu dönemde 1946'da İtalya, 1956'da İspanya, 1957'de Yunanistan, 1964'te Fas ve Türkiye, 1969'da Tunus, 1970'de Cezayir ve Yugoslavya ile imzalanan anlaşmalarla işgücü gereksinimi bu ülkelerden gelen işçilerle karşılamaya başlamıştır. 1970'lerde yaşanan krizin kömür madenlerini olumsuz etkilemesiyle birlikte bu işçiler diğer sektörlere yönelmişlerdir (Martinello ve Rea, 2003). Belçika 1961 yılında grizu patlamasının ardından İtalya'nın işçilerini geri çekmesi üzerine Türkiye ve Fas gibi ülkelere yönelmiştir (Kaya ve Kentel, 2005: 25). Günümüzde ise Belçika'da farklı bir göç süreci söz konusudur, AB ülkelerinden gelen göç hareketi sürekli yükselmektedir (Martinello ve Rea, 2003). Belçika'daki ekonomik çeşitlilik iş alanlarını arttırmış ve yabancı işgücüne daha çok gereksinimi de gündeme getirmiştir. Ekonomisi ticaret ve sanayiye dayanan Belçika'nın sanayi alanındaki gelişimi Avrupa'nın en eski kömür havzalarından biri olan kömür madenlerinin işletilmesiyle başlamıştır. Çelik, metalurji, dokuma, plastik, cam, seramik, çimento ve kimyasal madde üretimi gibi sektörler Belçika sanayisinin önemli kollarıdır. Belçika'da sanayinin yanı sıra modern tarım yapılmakta ve yüksek verim elde edilmektedir. Buğday, arpa ve şeker pancarı önemli tarım ürünleridir. Dikili alanlarda bulunan sebze bahçelerinin yanı sıra Belçika denilince ilk akla gelen unsurlardan olan seralarda da sebze ve meyvecilik yapılmaktadır. Üçte

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

biri hayvancılığa ayrılmış olan tarım alanlarında modern hayvancılık çalışmaları yapılmaktadır (Tavukçuoğlu, 2000: 3-4).

Belçika 1960'lardan başlayarak göçmen nüfusunun artmasıyla birlikte kendi içinde bir takım düzenlemeler yaparak göç ve uyum politikaları oluşturmaya çalışmıştır (AİM, 2001: 19). 1960'ların başında Adalet Bakanlığı'nın çıkardığı sert yasayla çalışma izinlerinin yerleşim izni olarak kullanılması zorlaştırılmış, bunu izleyen dönemde gizli göç artmıştır. 1967'de ülkeye turist olarak gelenlerin sonradan iş bulmaya çalışmalarını engellemeye dönük olan, 1 Ağustos 1974'de ise yeni göçmen alımını, ülkede bulunmayan nitelikli işgücüyle sınırlayan yasa çıkarılmıştır (Martinello ve Rea, 2003).

Belçika tarihi farklı göçlere tanıklık etmiş ve bu doğrultuda göçmenlerin yaşamı yürürlüğe konan ve aşağıda ana hatları verilen göç ve göçmenlere yönelik tüzüklerle düzenlenmiştir (AİM, 2001: 20):

- Göçmenlerin büyük işçi sitelerinde barınmalarını sağlamak.
- Ticari sektörlerde isim yapmış Türk vatandaşlarını yatırım yapmaya teşvik etmek, işçi bulmalarını ve istihdam etmelerini sağlamak.
- Türk kültür ve geleneklerini yansıtan dernekler kurmak. Bunlara destek olarak göçmenlerin manevi huzurunu sağlamak.
- Göçmenler yabancı dil etkinliklerinden oluşan sosyal hizmetleri eğitmen, tercüman ve diğer serbest meslekler aracılığıyla sunmak.
- Ülkede kaçak olarak barınan göçmenleri belirleyerek düzeni sağlamak.

Belçika'da göçmen nüfusun artmasıyla birlikte gelişen süreçte önceleri kiliseler ve sendikaların etkin olduğu uyum çalışmalarında söz sahibi olacak resmi yapılanmalara gidilmiştir. 1965'te Göç Danışma Konseyi ve Göçmen İşçiler İrtibat Komitesi kurulmuştur. Belçika'daki göçmen nüfusun büyük kısmı Müslüman kökenli olduğundan din alanında da yeni politikalar geliştirilmeye başlanmıştır. 1974'te işçi alımının durdurulmasından kısa süre önce -petrol üreten ülkelere jest olarak da değerlendirilen bir kararla- Belçika İslam'ı anayasal resmi bir din olarak kabul etmiştir. Günümüzde Belçikalı Türk ve Faslı Müslümanların kendi toplumlarında yaptıkları seçimler yoluyla oluşturdukları "Belçika Müslüman Konseyi" Belçika'daki Müslümanları temsil etmekte, okullardaki İslam ders öğretmenlerinin atanması vb. uygulamalarda söz sahibi olmaktadır (Ireland, 2000; Coorebyter, 1997'den aktaran Kaya ve Kentel, 2005: 26-28).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Belçika 1 Ağustos 1974'de işgücü göçünü durdurmadan kısa bir süre önce, 19 Haziran 1974'de Suudi Arabistan Kralının ziyaretinden önce İslam'ı hukuki resmi din olarak kabul etmiştir. 1974-1989 döneminde Belçika, Türkiye, Fas ve Suudi Arabistan devletlerinin müdahalelerinin görüldüğü bir dönem oldu. 1989-1995 döneminde Kraliyet Göçmen Politikaları Komisyonu 1968'de kurulan İslam Kültür Merkezini kapatma kararı aldı. Komisyon tarafından oluşturulan uzmanlar konseyin İslam derslerine öğretmen atama yetkisini İKM den alarak kullanmaya başladı. 1995-2000 yılları arasındaki dönemde ise daha teknik ve yasal bir yöntem benimsendi. 1998'de Belçika Müslüman Konseyinde (Executif des Musulmans de Belgique) seçimler yapıldı. Türkler Faslıların ağırlıkta olduğu konseye 2004 yılı seçimlerinde ağırlıklı olarak seçildiler (Kaya ve Kentel, 2008: 27-28).

2008-2009 yıllarında Belçika bir adım daha ileriye giderek Müslümanlara ait camileri resmi olarak tanımaya başlamıştır. Flaman Bölgesi'nde 4 Türk (Diest, Antwerpen, Heusden-Zolder ve Gent), 2 Fas ve 1 Pakistan olmak üzere 7 caminin tanındığını bildiren Belçika Müslüman Konseyi Limburg(5), Anvers(5), Oost-Vlaanderen(3), West-Vlaanderen (3) ve Vlaams Brabant (1) eyaletlerinde 17 Caminin daha tanınması için başvuruda bulunmuştur (http://www.binfikir.be/news/141/ARTICLE/4258/2009-03-24.html).

1960'lar boyunca göç bağlamında Belçika'da, "bırakınız yapsınlar" dan, "sınırlayıcı-katı" uygulamalara kadar çok farklı politikalar uygulanmıştır ve bunun bir sonucu olarak hala uygulanmakta olan politikalarda da karmaşa gözlenmektedir. 1980'lerin ortalarında Belçika yönetimi göçmenlerin Belçika'da yerleşmelerine ve toplumla kaynaşmalarına dönük politikalar geliştirmeye başlamıştır. Bu süreç üç aşamada değerlendirilebilir (Martinello ve Rea, 2003);

1) 1980'de göçmenlerin ülkeye girişine ilişkin çıkarılan yasa ile göçmenlerin yerleşiminin güvenceye alınması.

2) 1984'de Belçika'da doğan göçmen çocuklarına vatandaşlık hakkının tanınması.

3) 1989'da Kraliyet Göç Politikaları Komisyonunun ve 1990'larda Eşit Fırsatlar Merkezi ile Irkçılığa Karşı Savaş Merkezinin kurulması.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

1984'de göçmen kadın ve erkekler yasa önünde eşit kılınarak Belçika yurttaşlığının anneden çocuğa geçmesi kabul edilmiştir. Bunun yanısıra 2004 yılında ülkede 5 yıl yaşamış bütün göçmenlerin seçimlerde oy kullanmasını sağlayan yasal düzenleme yapılmıştır. Bu gelişmeler göç süreci açısından önemli görülmektedir. Belçika, Hollanda, İrlanda ve İskandinav ülkeleriyle birlikte göçmenlerin oy verebildiği ender ülkeler arasındadır (Kaya ve Kentel, 2005: 29). Günümüzde Belçika'da, bölgesel meclislerde 40, Federal Mecliste 3 Türk milletvekili bulunmakta, belediye meclislerinde de çok sayıda Türk yer almaktadır.

Farklı tarihsel koşullara sahip olan ülkelerde devletlerin göçmen nüfuslarla sürdürdüğü ilişkiler farklı modellerin inşa edilmesine yol açmaktadır. Bu modeller ulus devletin kurucuları tarafından biçimlendirilmiş bir ulusal kimliğin koşullarına uygun yurttaşlık ve vatandaşlık kavramlarına dayanmaktadır (Kastoryano, 2000: 60). Almanya modelinde köken esas alınırken, Fransız ve ABD modellerinde siyasi tercih önem taşımaktadır. Belçika bireysel entegrasyonu vatandaşlık yoluyla sağlama politikası izlerken (Kaya ve Kentel, 2008: 30), Fransız ve ABD modelleri kamusal yaşamda kültürel aidiyetlerini ifade eden cemaatlerin tanınması konusunda farklılıklar göstermektedir (Kastoryano, 2000: 60-61). Bu genel yaklaşımın yanı sıra aynı zamanda Belçika'nın üç bölgeli federal yapısı da göç politikaları ve uygulamaları bakımından farklı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Belçika, Brüksel, Valonya ve Flaman Bölgesinde farklı entegrasyon siyasetleri uygulanması nedeniyle sosyal bilimcilere bir anlamda sosyal ve siyasal bir laboratuar sunmaktadır (Kaya ve Kentel, 2008: 11).

Belçika'da genel olarak kültürel çeşitlilik anlayışından farklı olarak tekbiçimciliğin var olduğunu öne süren Verschueren (2008: 22) yerli grubun tavrı olarak homojenizm ideolojisinin özelliklerini şöyle ifade etmiştir; 1) homojenite toplum için bir norm ya da ideal olarak görülür, 2) çeşitliliğin temel biçimlerinin normalden sapması olarak görülür, 3) sapma olan çeşitliliğe tepki normal algılanır, 4) yeniden tekbiçimleştirme istenir bir şeydir ve bundan kastedilen entegrasyondur. Söz konusu tavrın Flamanlar'da daha çok gözlendiği söylenebilir. Örneğin birçok Avrupalı gibi çok dilli oluşlarıyla gurur duyan Flamanlar çok dillilik konusunda gerçekte seçkincidirler. Eğitim sürecinde iyi derecede ikinci ya da üçüncü dil öğrenmelerine karşın dil kullanımı monolingual kalmaktadır (Verschueren, 2008: 23).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 6'da Flaman ve Valon bölgelerinin göç politikaları görülmektedir. Flaman Bölgesi'nde 'ons volk' bizim halkımız söylemiyle ifade edilen Belçika karşıtı bir ulus düşüncesi egemendir. Valon Bölgesi'nde ise Flamanlar gibi kültürel bir bizim halkımız söylemi var olmamakla birlikte Belçika karşıtı olmayan ancak Flaman karşıtı olan bir siyasal tutum söz konusudur (Stengers, 2000; Deprez ve Vos, 1998'den aktaran Kaya ve Kentel, 2008: 23).

Çizelge 6. Göçmenlere Yönelik Flaman ve Valon Politikaları

	Yerleşik Göçmenlerin Entegrasyonu	**Yeni Gelen Politikası**	**Esinlenme**
Flaman Yaklaşımı	Etno-kültürel azınlık gruplarının tanınması Genel ve kategorik politikalar Göçmen örgütleriyle işbirliği ve destek arama	Vatandaşlık yönlendirmeleri Dil kursları	Hollanda ve Anglo Sakson, grup temelli, çokkültürlülük düşüncesi Hollanda Modeli
Valon Yaklaşımı	Bireyselci yaklaşım Göçmenlerin dolaylı olarak hedef alınması ve genel politikalar	Belirli bir politika yok	Fransız asimilasyoncu-cumhuriyetçi model

Kaynak: Jacobs ve Rea, 2006: 14.

Yüz yıl kadar önce devlet kurumları ve sosyal uygulamalar bağlamında Valonların egemenliğinde baskı altında yaşamış eski bir azınlık olan Flamanların bu deneyimleri kendi azınlıklarına yaşatmayacakları düşünülür. 1998 yılında Hollanda'dan ilhamını alan Azınlık Kararnamesi (minderhedendecreet) ile uygulamalar kodlanmış, ancak Hollanda'dan farklı olarak herhangi bir etnik azınlık resmi olarak tanınmamıştır. Valon bölgesinde ise etnik farklılıklar sadece bireysel başarı durumunda kutlanacak öğeler olarak görülür. Bu çerçevede göçmenlerin Valon kültürüne uyum göstermeleri beklenir. Göçmen örgütleri sadece spor ve eğitim gibi geniş tanımlanmış etkinlikler için fon alabilir. Cumhuriyetçi entegrasyon politikalarının sonucu olarak Valon bölgesinde göçmenlerin toplumsal yaşama ayrı bir etnik kültürel grup olarak kabul edilmelerinde genel bir isteksizlik söz konusudur. Flaman bölgesinde ise göçmen organizasyonları eğitim ve uyum odaklı olmaları, ayrıca etkinliklerin Flamanca olarak yapılması koşuluyla finansal olarak desteklenmektedir (Kaya ve Kentel, 2008: 33-36).

Belçika göç veren ve göçmen alan bir ülke olarak tarihi boyunca göçmenlikle yakın ilişki içinde olmuştur. Günümüzde Belçika göçmen nüfusun yoğunluğu

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

bakımından önde gelen ülkeler arasındadır ve zaman içerisinde kalıcı bir göç ülkesine dönüşerek farklı kimliklerin oluşturduğu sosyal ve kültürel mozaik niteliğini kazanmıştır (Martinello ve Rea, 2003; Van Guys, 2007). Belçika'daki göçmenlere ilişkin resmi sayısal verilerin çok sağlıklı olmadığı söylenebilir. Yasalar Belçika'nın Ulusal İstatistik Kurumu'nun etnik kökene göre veri toplamasına izin vermediği için istatistikler sadece Belçika vatandaşlığına geçmeyen yabancıları kapsamaktadır (Van Guys, 2007). Resmi verilere göre 2006 yılında 932 bin 200 yabancının bulunduğu Belçika'da yabancılar toplam nüfusun %8,8'ini oluşturmaktadırlar (OECD, 2008: 230). Gerçekte göçmenlere ilişkin sayısal verilerin farklı olduğu görülmektedir. Çizelge 7'de 2005 yılı itibarıyla sayısal verilere göre göçmen kökenliler toplam nüfusun %15,03'ünü oluşturmaktadırlar.

Çizelge 7. Belçika Nüfusu ve Yabancıların Oranı

Toplam Nüfus	10 445 852	
Yabancı Kökenlilerin Sayısı	1 064 906	%10,19
Belçika'da Doğan Yabancı Sayısı	505 569	%4,83
Toplam Yabancı Sayısı	1 570 475	%15,03

Kaynak: Van Guys, 2007.

Belçika günümüzde de yoğun göç almaya devam eden bir ülkedir. OECD'nin 2006 verilerine göre son yirmi yılın en büyük göç dalgasında 83 bin kişi Belçika'ya göç etmiştir. Bu oran 1997'de 49 bindir ve çoğu Fransa ve Hollanda başta olmak üzere AB ülkelerinden gelmiştir. Özellikle Polonyalılardaki artış dikkat çekici düzeydedir. Türkler %5 civarındaki oran ile yedinci sırada yer almaktadırlar (OECD, 2008: 230). 1997 yılında 74 bin Türk göçmenin varlığı söz konusu iken bu sayı her yıl azalarak 2006 yılında 40 bine kadar gerilemiştir ve bunların sadece 19 bini işgücü olarak görülmektedir (OECD, 2009). Bu verilere göre Belçika'ya Türk göçünün azalarak da olsa sürdüğü ve Belçika vatandaşlığına geçişlerin arttığı söylenebilir.

2.9.2. Belçika'ya Türk göçü

Türkiye ilk işgücü anlaşmasını 1961 yılında Federal Almanya ile imzalamıştır. Bu anlaşmayı 1964 yılında Hollanda, Belçika, Danimarka ve Avusturya ile 1965 yılında Fransa, 1967 de İsveç ile yapılan anlaşmalar izlemiştir (Gelekçi ve Köse, 2009: 22). Belçika 1960'larda başlayan Batı Avrupa ülkelerine yönelik göç sürecinin ilk hedef

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ülkelerinden biri, özellikle Almanya'ya gidemeyenlerin yöneltildiği ya da yöneldiği bir ülke olmuştur.

Eski Belçika Başbakanı Verhofstadt'ın (2003) deyimiyle; *"Belçika ve Türk toplumunun ilişkileri gerçekte uzun bir geçmişe sahiptir. 19. yüzyılın sonlarında demiryolları yapımında, İstanbul'da tramvay hattının yapımında ve Zonguldak'ta kömür madenleri yapımıyla başlayan bu ilişkiler 1960'lardan başlayarak yeni bir ivme ve nitelik kazanmıştır".* Türkiye'den Belçika'ya yönelik ilk göç hareketi 20. yüzyılın ilk yarısına rastlamaktadır. 1900 ve 1923 tarihleri arasında Osmanlı Türklerinin varlığı Belçika'da görülmeye başlansa da, Belçika'da Türk nüfusu 1961 yılından itibaren gözlenmektedir ve 1964 yılında Belçika ve Türkiye arasında imzalanan göç antlaşması gereğince belli bir hareketlilik kazanır (Manço, 2004). 1961 yılından itibaren mülteciler, öğrenciler ve diplomatların yanı sıra Türk işçilerinin Belçika'ya göç süreci de başlamıştır. Türkiye 16 Temmuz 1964 tarihinde yapılan ikili işgücü anlaşması doğrultusunda Belçika'ya işçi göndermeye başlamıştır. Belçika'ya gönderilen Türk işçileri de diğer Avrupa ülkelerine gönderilenler gibi, işgücü talebinde bulunan ülkenin isteğine bağlı olarak, çoğunlukla erkeklerden oluşmuştur. Belçika ile Türkiye arasında yapılan işgücü anlaşması geçici ve geri dönüşümlü olarak planlanmış ancak süreç farklı gelişmiş, göçmen işçiler çalışma sürelerini uzatmak isterken işverenler de performans ve tecrübelerini bildikleri işçilerin kontratlarını yenilemek istemiş ve böylece yeni bir süreç başlamıştır (Gelekçi ve Köse, 2009: 28). Belçika 1974 yılında işgücü alımını durdurmuş olmasına karşın Türk nüfusu aile birleşmeleri ve doğumlara bağlı olarak artmaya devam etmiştir (AİM, 2001: 18).

Türkiye Cumhuriyeti Brüksel Büyükelçiliği kayıtlarına göre 2007 yılı sonu itibariyle Belçika'da yaşayan Türklerin sayısı 187.700'dür. İkili anlaşmalarla 1964'ten itibaren Belçika'ya gönderilen Türk işçilerinin büyük çoğunluğunu erkekler oluşturmuştur, ilk yıllara özgü olan bu durum günümüzde değişmiştir ve 187.700 Türk'ün 97.153'ü erkeklerden, geriye kalanı ise kadınlardan oluşmaktadır. Nüfusun cinsiyete göre dağılımı neredeyse eşit orana ulaşmıştır. Belçika'ya yerleşmeye karar veren Türk işgücü, aile birleşimi kanalıyla eşlerini ve çocuklarını yanlarına almış ve kendileri için yeni bir düzen kurmuşlardır (Gelekçi ve Köse, 2009: 28).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Belçika İstatistik Enstitüsünün 2007 verilerine göre, Belçika'da çifte vatandaşlık sahibi olanlar dışında 39 bin 954, çifte vatandaşlık sahibi olanlarla birlikte 160 bin civarında Türk yaşamaktadır (http://www.statbel.fgov.be/,21.03.2011). Ancak bu sayının Belçika vatandaşlığına geçmiş olanlar ve yasal olmayan yollarla ülkede bulunanlarla birlikte 200 bine yakın olduğu bilinmektedir. Belçika'daki Türklerin yarısı Hollandaca konuşulan Flaman bölgesinde, %25'i Brüksel'de ve %25'i Fransızca konuşulan Valon bölgesinde bulunmaktadır (Aydın ve Manço, 2002).

Belçika Türklerinin yarıya yakını (yaklaşık 120.000) Anadolu'nun kırsal bölgelerinden gelmiştir. Yapılan bir araştırmaya katılan 1248 Türk'ten 377'isinin (%30'u) Afyon ve Emirdağ'dan geldikleri tespit edilmiştir. Bu oranı %5 ile Konya ve Kayseri, %4 ile Eskişehir ve Tekirdağ, %3 ile Çorum, Giresun, Uşak, Zonguldak, Aksaray, Şırnak, Denizli, %2 ile Çorum, İstanbul ve Siirt izlemektedir (AİM, 2001: 29).

Belçika'daki Türk toplumu ülkenin birçok tarafında dağılmış küçük gruplar halinde yaşamaktadır. Afyon ve Eskişehir'den göç edenler Türkler daha çok Brüksel ve Gent'te, İç ve Doğu Anadolu bölgelerinden gelenler ise çoğunlukla Limburg ve Anvers'te, Türkiye'nin diğer bölgelerinden göç edenler Belçika'nın çeşitli illerinde (Gelekçi ve Köse, 2009: 34), Posoflular ise daha çok Lier, Willebroek, Gent ve Heusden-Zolder'da yaşamaktadırlar.

Korzenny ve diğerleri (1979: 3) yaygın olarak ev sahibi toplumlarda görülen, göçmen topluluğu bütünüyle benzeşik ve tekbiçimli olarak algılamanın yanlışlığını Meksika kökenli Amerikalılar özelinde örneklendirerek açıklamaya çalışmışlardır. Benzer bir saptama Belçika'daki Türk toplumu için de yapılabilir. "Türk" çatısı altında toplanan göçmen grupları aslında değişik etnik ve kültürel topluluklardan oluşmuş bir mozaiktir. Konuya ilişkin bir araştırmanın bulgularına göre konuşulan diller açısından incelenen tesadüfi örneklemin %9'u Kürtçe bilmektedir. Ayrıca az sayıda Azerice, Makedonca, Ermenice, Arnavutça ve Yunanca konuşan vatandaşlara da rastlanmıştır. Din açısından ise büyük bir çoğunluğunun Müslüman olduğu belirlenmiştir, Alevi ve Sünni vatandaşlar bulunmaktadır, ayrıca 8 Türk vatandaşı kendini Hıristiyan olarak tanımlamıştır. Ekonomik göçmenlerle siyasi ilticacıların kültürel yapılanmaları, devam ettikleri dernekler, uğraşları, Türkiye ile olan ilişkileri vb. doğal olarak çok farklılık

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

göstermektedir. Benzer biçimde göç sürecinde dünyaya gelenlerde Batı kültürüne daha yakın, ayrı ve yeni bir topluluk olarak ortaya çıkmaktadırlar (Manço, 2004).

2.9.3. Belçika'daki Türk toplumunun özellikleri

"Topluluk" kavramı, Belçika'da yaşayan göçmenlere tam olarak hitap eden bir semboldür. Geniş anlamıyla kültürel değerlere yön verebilecek bir referanstır. Belçika'da yaşayan Türkler sayısal olarak eşit olmayan farklı din ve etnik gruplardan oluşmaktadırlar. Bu nedenle her etnik grup için değişim sürecine açık bir yapılanmadan söz edilebilir. Bu bağlamda göç yapılanmasını etkileyen iki etken dışında (ekonomik=göçmen ve siyasi=sığınmacı) bireylerinin birbiriyle sıkı bağları olsa bile ek bir farklılaşmayı getirmektedir (AİM, 2001: 30).

2.9.3.1.Genel özellikler

Yaşanan göç sürecinin Türk toplumu üzerinde yarattığı değişim ister olumlu ister olumsuz olsun Türklerin öz değerlerinden kolaylıkla vazgeçmeyeceği gözlenmektedir. Toplu yerleşim birimleri, gelinen ülkeye bağlılık ve ailelerin kesin dönüş tercihleri değişime direnen değerler olarak görülmektedir (AİM, 2001: 32). Söz konusu değerlerden en önemlisi belki de dildir. Türkçe Belçika'daki Türklerin yaşamında önemli bir yer tutmaktadır. Brüksel'in Türk semti olarak bilinen Schaarbeek sokaklarında ilk göze çarpan şey, Türkçeden başka dilin konuşulmamasıdır. Bunun yanı sıra Türkiye'deki köylerde ve işçi mahallelerindeki kahvehanelere çok benzer kahvehaneler görülmektedir. Buradaki Türklerin, Türkiye'nin başka bölgelerinden gelen Türklere oranla daha içe dönük ve muhafazakâr oldukları söylenebilir (Kaya ve Kentel, 2008: 101).

Belçika'daki Türk kökenli göçmenlerin taşralı ve aile merkezli yapıları, dil ve geleneklerini korumalarını sağlayan kültürel kodları dikkat çekmektedir. Hemşerilik derneklerinden iş adamı birliklerine uzanan bir yelpazede çeşitli dayanışma ağları kurmuşlardır (Kaya ve Kentel, 2005: 31). Faslılarla kıyaslandıklarında Türk kökenli göçmenler, dil ve geleneklerini korumalarını sağlayan belirli kültürel kodlarıyla öne çıkmaktadırlar (Kaya ve Kentel, 2008: 31).

Gelekçi ve Köse'nin (2009: 273-275) araştırma bulgularına göre, eğitim bakımından ilk dönemlere kıyasla olumlu gelişmeler söz konusudur ancak yeni

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

kuşaklarda dil sorununun aşılmaya başlandığı gözlense de üniversite mezunu ya da yüksek öğretime devam edenlerin sayısı oldukça düşüktür. Belçika'daki Türk grubunda yüksek öğrenim yapan Türk gençleri çoğunlukla Hukuk, Uluslararası İlişkiler, Siyaset Bilimi ve İşletme bölümlerini tercih etmektedirler. Hem Türk hem de Belçika vatandaşı olanların oranı yüksektir. Buna bağlı olarak siyasal alanda giderek daha yoğun katılım gözlenmektedir. 1980 ve 1990'lı yıllara oranla giderek azalmakla birlikte, önemli bir kesim evliliğini Türkiye'den yapmaktadır. Aile içi ilişkilerin güçlü olmasına karşın sorunlar aile içi anlaşmazlıklar, boşanmalar vb. sorunlar giderek artmaktadır.

Manço'nun yaptığı bir araştırmada Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerin zamanla değişime uğradığı, Türk toplumunu ve kültürünü temsil eden kurum ve kuruluşlar ile ticaret merkezleri ve camilerin çoğaldığı ortaya çıkmıştır. Çoğunlukla din ve kültür temsilciliklerinin denetimine giren merkezlerin kadınlar tarafından kullanılamaması olumsuz etki yaratmakta, buna bağlı olarak kadınların ülke içindeki sosyal kimlikleri zayıf kalmaktadır (Manço, U., 1993'den aktaran AİM, 2001: 29). Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde zamanla Türk kültürünü temsil eden kurum ve kuruluşların, ticaret merkezlerinin ve camilerin çoğalmasına, belirli bir örgütlenmeye tanık olmuştur. Genellikle din ve kültür temsilciliklerinin denetiminde olan bu merkezlerin özellikle kadınlar ve gençler üzerindeki etkisi büyüktür. Belçika'da yaşayanların dini inançları ile ilgili kesin sayısal bilgilere rastlamak zordur. Dolayısıyla, bu ülkede bulunan Müslümanların sayısının kesin tespitini yapmak ve bu insanların kültürel ve siyasi tutumlarını sosyolojik olarak tanımlamak güçtür. Bu alanda bilinen en sağlıklı ve en yeni değerlendirmeye göre Belçika'da Müslüman sayısı 350-370 bin civarındadır ve bu grubun üçte biri Türklerden oluşmaktadır. Bugün Belçika Müslümanların %80 ila %90'lık bölümü 1960-1970 yılları arasındaki işçi göçü ile bağlantılıdır. (Manço, 2004).

Dini yapılanmanın göçmen Türkler üzerindeki birleştirici etkisi önemlidir. Brüksel Flaman Üniversitesinin Türk toplumu hakkında 1995'te yürüttüğü araştırmanın sonuçlarına göre, Belçika'da Türk erkekleri genel olarak haftada en az bir kez mahallelerindeki camiye gitmekte, veliler küçük yaşlarda çocuklarını Kur'an kurslarına gitmeye teşvik etmektedirler (Manço, 2004).

Belçika Türkleri ve özellikle gençleri arasında İslami ritüeller giderek çok daha sembolik ve seküler hale gelmiştir. Türkler kolektif etno-kültürel ve dinsel sınırlarını

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

dini bayramlar, oruç, helal yiyecek, evlilik ve sünnet törenleri aracılığıyla yeniden üretmektedirler (Cesari, 2003'den aktaran Kaya ve Kentel, 2008: 139).

Konuya ilişkin bir araştırmaya katılanlar arasında çalışan ücretli nüfusun %83'ü, öğrencilerin %73'ü, işsizlerin %69'u ve serbest meslek sahiplerinin %64'ünün, en az haftada bir kez camiye gittiği belirlenmiştir. Araştırmaya katılanların %17'si Türk kültür derneklerine, %20'si Türk spor kulüplerine, %2'si ise siyasi içerikli toplantılara devam etmektedir. %2 oranı yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarına yönelik seçim engellerinin, siyasal katılımı sınırlandırdığının bir göstergesidir (Manço, 2004).

Amaçsız, vasıfsız ve tasarımsız gençler içe dönük bir kimlik geliştirmekte ve ev sahibi toplumla ilişkileri sınırlı olmaktadır. Çıkmazda olan bu gençler, her an ırkçı davranışlara hedef olabilmektedirler. Genç kuşakta %40'ları bulan yüksek işsizlik oranı Türklerin Belçika iş pazarındaki en büyük sorunudur. Bu elverişsiz koşullarda, her şeye rağmen ekonomik başarıya ulaşan Türk gençlerinin, ailelerinin ve göçmen Türk grubunun öz kaynaklarını iyi kullanarak, özellikle serbest meslek ve ticaret alanlarında iş kurdukları gözlenmiştir (Manço, 2000).

Belçika'daki Türklerin en çok karşılaştıklarını ifade ettikleri sorunlar ayrımcılık (%32) ve ırkçılık (%29) tır. Flaman Bölgesinde ayrımcılık ve ırkçılık, Brüksel'de ahlaki ve dinsel değerlerin uyuşmazlığı, Valon Bölgesinde işsizlik en önemli sorun olarak öne çıkmıştır (Kaya ve Kentel, 2008: 84).

Sosyal dışlanma vb. olaylar daha çok Anvers ve Brüksel kent merkezlerinde görülmektedir. Bu şehirlerde çok sayıda topluluk gerçek anlamda iletişime geçmeden yan yana yaşamaktadır (Kaya ve Kentel, 2008: 31).

Belçika'da Türkçe medya alanında da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Hürriyet, Milliyet, Sabah ve Türkiye gibi basın ve yayın organları Türk toplumuna hizmet sunmaktadır. İnternetin ve özel Türk kanallarının (uydu antenleri aracılığıyla) çoğalması da iletişim olanaklarını arttırmıştır (AİM, 2001: 30). 1995 yılı verilerine göre (HMMS) 5 bin adet gazete satılmaktadır. Satışı yapılan gazetelerin oranları; %45 Hürriyet, %20 Sabah, %9 Türkiye, %9 Milli Gazete, %8 Star, %4 Milliyet, %3 Zaman, %2 Özgür Politika biçimindedir. Günümüzde Brüksel'de yayın yapan dört radyo istasyonu,15 dergi-gazete ve 8 internet gazetesi bulunmaktadır (http://www.binfikir.be/news/132/ARTICLE/1523/2007-08-15.html).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Aile ve kadına ilişkin kültürel kodları büyük ölçüde Avrupalı Türklerin melezliklerinin kırılma noktasına tekabül etmektedir (Bozarslan, 1996). Türkiye'den biriyle evlenmenin sadece kültürün aslına sadık kalma anlamına gelmediğini aynı zamanda göçü sürdürme işlevi gördüğünü aktaran Kaya ve Kentel'e (2005: 153) göre öte yandan ithal gelinler ve damatlar, göçmenlere eşlerden birinin çoğunluk toplumunun dili ve kültürü konusundaki yetersizliği nedeniyle diğerine bağımlı olduğu güçlü aileler yaratma olanağı sağlamaktadırlar.

Türkiye'den getirilen eşler, halk arasında "ithal gelinler ve damatlar" olarak bilinmektedir. Bunlar genellikle muhafazakâr aileler tarafından tercih edilen görücü usulü evliliklerdir. Türkiye'den gelen gelinler, kültürel açıdan "saf" olmaları ve kültürüne ve geleneklerine daha bağlı çocuklar yetiştirebileceklerine dair inanış dolayısıyla tercih edilirler. Diğer yandan, damatlar genellikle söz konusu geniş ailenin mesleki beklentilerine uyan adaylar arasından seçilir. Evlilik, bu aileler için geleneksel bir anlam ifade etmektedir: salt ekonomik ya da çocuk sahibi olmaya yönelik bir kurum niteliğindedir (Kaya ve Kentel, 2005: 151-153).

Araştırma bulgularına göre, Türkiye'ye en az yılda bir kez gidenlerin oranının %61 olması Avrupa'da yaşayan Türklerin Türkiye'ye bağlılıklarının göstergesi olarak önceki çalışmaları doğrular niteliktedir. Bu oran Fransa'dakilerden yüksek Almanya'dakilerle benzer düzeydedir. Bu durum Almanya ve Belçika'dan Türkiye'ye ulaşım olanaklarının daha iyi olması ile açıklanabilir (Kaya ve Kentel, 2008: 47).

Belçika'daki Türklerin Türkiye'ye gidiş nedeni olarak akraba ziyaretini gösterenler %80'dir. Bu oran Fransa ile benzer ancak Almanya'dan düşüktür. Fransa ve Belçika'daki göçün zincirleme olarak gerçekleşmiş olması nedeniyle akrabaların çoğunluğunun Belçika'da bulunması bu durumu açıklayabilir (Kaya ve Kentel, 2008: 47).

2.9.3.2. Ekonomik Durum

Aynı zamanda internette de yayınlanan Belçika Türk Rehberinin girişindeki tanıtımda da söz konusu rehberin göçmen ekonomisinin önemli bir göstergesi olduğu ifade edilmiştir (Rehber 2009/2010 Belçika Türk Rehberi, 2010: 14) Rehberde Belçika'daki bütün Türk işletmeleri 10 ayrı işkolunda ve bulundukları kentlere göre yer almıştır. Rehberin sonunda Konsolosluk İşlemleri Bölümünde çeşitli yardımcı bilgiler verilmiştir. Ayrıca Türk isimleri başlıklı bir sözlük de bulunmaktadır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Belçikalı Türklerin işgücü özelikleri incelendiğinde diğer gruplardan olumsuz yönde farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Kamu sektöründe ve beyaz yakalı olarak istihdam edilme oranları çok düşüktür (Vertommen, Martens ve Ouali, 2006'den aktaran Kaya ve Kentel, 2005: 9). Çizelge 8'de Belçika'daki Türklerin işkollarına ilişkin veriler incelendiğinde söz konusu grubun ekonomik etkinlik ve işgücü niteliği bakımından Belçikalılardan ve diğer göçmen gruplardan farklılaştığı görülmektedir. Belçikalılar ve diğer göçmen gruplarının iş kollarına dağılımında dengeli bir yapı görülürken Faslı ve Türk göçmenler yoğun olarak mavi yakalı işçi konumunda yer almakta, büyük kısmı temizlik, tarım, otel ve catering gibi düşük gelirli işlerde çalışmaktadır (Guys, 2007).

Çizelge 8. Kökenlerine Göre Göçmenlerin Çalıştığı İş Kolları

İş Kolu	Belçikalılar	AB Ülkelerinden Gelenler	Türkler ve Faslılar	AB Üyesi Olmayan Diğer Ülkelerden Gelenler
Mavi Yakalı Çalışan	29,5	35	74	40
Beyaz Yakalı Çalışan	32	35	12	30
Sivil Memur	22,5	13	6	13
Kendi İşi Yeri Olan	15	17	8	17

Kaynak: Van Guys, 2007.

Türk nüfusunun yaklaşık %51'ini barındıran Flaman bölgesi, çalışanların % 54'üne, işsizlerin %38'ine ve serbest meslek sahiplerinin %44'üne ev sahipliği yapmaktadır. Flaman bölgesinde işsizliğin giderek azalması, yörenin canlı bir ekonomik alt yapıya sahip olduğunu göstermektedir. 2000 yılı itibariyle, Valon bölgesinde yaşayan aktif Türklerden yarıya yakını işsiz statüsündedir. Flaman yöresinde bu oran "sadece" %25'tir. İşsizlik oranı Brüksel Türkleri arasında %35'tir (Manço, 2000).

Belçika'da yaşayan Türk kadınları, 1990 ortalarından günümüze değin, çalışan (aktif) nüfusun üçte birini oluşturmuştur. Bu değere karşılık, Belçikalı kadınların çalışma oranı %48'dir. Belçika'daki çalışan Türk kadınlarının (yaklaşık 10 bin kişi) %75'e yakını vasıfsız işçi olarak, yarıya yakını gündelikçi-temizlikçi olarak çalışmaktadır. Bu oran, 1991'den beri sabittir. Türk kadınlarının %34'ü yarım gün sistemi ile çalışmakta, 4500'ü işsizlik sigortasından yararlanmaktadır. Bu değer toplam çalışanların %45'ini oluşturmaktadır, işsizlik sigortası olan kadınların oranı son yirmi yıl

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

içinde üç katına çıkmıştır. Kadınlar Türk işsiz grubunun %40'ını oluşturmaktadırlar (Manço, 2000).

Kurulan işyerleri anapara olarak daha çok aile tasarruflarını kullanmakta, işgücü olarak yine aile fertlerine başvurmaktadır. Açılan işletmeler, göçmen Türk gruplarının yoğun olduğu mahallelerde özellikle Türk müşteriyi hedefleyen daha çok küçük tuhafiye, bakkal ve lokanta gibi yatırımlar biçimindedir. Belçika'da Türkler tarafından kurulan ticaret işletmelerinin sayısı 1975-2000 döneminde iki katına çıkmıştır. Serbest meslekle geçinen Türklerin oranı toplam çalışan nüfusunun %7'sini oluşturmaktadır. Bakkal, manav, fırın gibi ticarethaneler Belçikalılardan çok göçmenleri çeken meslek dallarıdır. Özellikle lokanta ve kahve işletmeciliği Türk yatırımcıları çeken dallar sınıfına girmektedir. Bu dallar Türk serbest çalışanlarının %75'ini kapsamaktadır. Türklerin varlık gösterdiği diğer ticari alanlar inşaat ve tamir, temizlik, tercümanlık, vb. hizmet sektörleridir. Özellikle inşaat sektörü küçük işletmelere olanaklar tanımakta ve birçok Türk ailesinin ev sahibi olmasına veya konutlarının onarımına yardımcı olmaktadır (Manço, 2000).

Özellikle Türk ticari kuruluşlarının toplu mekânlara serpilmesi çizgi dışı bir birlikteliğe neden olsa da çoğu Türk ailelerinin ekonomik gelişmesini sağlamış, dıştan gelebilecek tehditlerden korumuştur (Manço, 2004).

2.9.3.3.İletişim ortamları

Kitle iletişimin doğası gereği, yabancıların kültürel öğrenme kapsamları ve olanakları, ev sahibi toplumdaki kitle iletişim süreçlerine katılımla kişilerarası çevrenin dışına doğru genişleyebilir (Kim, 2001: 131). Bu noktada ev sahibi ülkenin dilini iyi bilmek önem kazanmaktadır. Vermeulen'in (1984: 137) Hollanda örneğinde belirttiği gibi Hollandacanın çok az bilinmesi nedeniyle Hollandalılarla kurulacak iletişim ancak yabancılar, gönüllü olarak evlerde dil dersi verenler, semt evlerinde çalışanlar, yardım kuruluşlarında çalışanlar ve zorunlu olarak konuşmak zorunda olan gruplarla sınırlı kalmaktadır (Bilgin, 1992: 65).

Alanyazında Belçika'da yaşayan Türklerin dil kullanımları, iletişim biçimleri ve ortamlarına yönelik kapsamlı araştırmaların eksikliği söz konusudur. Belçika'da yaşayan Türklerin en çok kullandığı sosyal hizmetler ve alanlar, sosyal yardım kurumları ve kültür merkezleridir. Topluluğun sade bir yaşamı tercih ettikleri, daha çok

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

mahalle ve komşuluk ilişkilerine önem verdikleri görülmektedir. Geniş bir yelpazeye uzanan kültürel etkinlikler, bireyleri içe dönük bir yaşamdan kısmen alıkoysa da içinde yaşadıkları toplumdan soyutlamaktadır (AİM, 2001: 28).

Belirli bir ekonomik düzeye ulaştıktan sonra Türkiye'ye geri dönmeyi düşünen, haftada altı gün fabrika ya da kömür madeninde çalışan birinci kuşak boş zamanlarında arkadaşlarıyla Türk kahvelerinde ya da kentin cadde ve meydanlarında buluşma eğilimi göstermektedir. Bu nedenle göçün ilk on yıllarında etnik sinemayı da kapsayan çok düşük bir kültürel hareketlilik söz konusudur. Bu dönemde ticari nitelikte olmayan az sayıda sinemada az sayıda film gösterimi olduğu bilinmektedir. Bunun yanı sıra Türk iş adamları küçük kafeler, cemaat merkezleri ya da festival salonları gibi farklı mekânlarda da film gösterimleri düzenlemişlerdir. İzlenen filimler Cüneyt Arkın, Ferdi Tayfur ve Orhan Gencebay filmleri, Bruce Lee filmleri gibi daha çok modern klasikler ve tarihi dramlardır (Smets vd., 2009: 277).

1990'larda Türk sinemasında yaşanan kriz ve uydu antenlerinin çoğalmasıyla birlikte Türk filmi gösterimi yapılmamıştır. 2004 yılından itibaren bireysel girişimlerle Brüksel'de ticari Türk filmlerinin gösterime sunulması ve düzenlenen gala geceleri vb. etkinliklerle Türkler için bir nevi festival niteliğinde buluşmaya dönüşen uygulamanın başarı kazanmasıyla birlikte Belçika'nın en büyük sinema zinciri olan Kinepolis'te Brüksel, Anvers, Gent, Hasselt ve Liege kentlerinde yılda sekiz Türk filmi düzenli olarak gösterime sunulmaya başlanmıştır (Smets vd., 2009: 278-281).

Türkiye'den gelen göçmenlerin oluşturdukları ve en sık kullandıkları toplumsal iletişim merkezleri olarak camiler, dernekler ve kahvehaneler gösterilebilir. Bu merkezlere ilişkin kısa bir değerlendirme yapmak yararlı olacaktır.

2.9.3.3.1.Camiler

Gün geçtikçe önemli bir azınlık durumuna gelen Müslümanlar hem birbirleriyle iletişim sağlamak hem de Cuma, bayram ve teravih namazları gibi toplu ibadetlerini yapabilmek amacıyla ortam arayışına girmişlerdir. Önceleri uygun evlerde, işçi yurtlarında ibadet amacıyla tahsis ettirdikleri odalarda, daha sonraları bazı kilise, kilise bahçesi ve spor salonlarında toplu ibadetleri gerçekleştirmişler, cemaat olma bilinçleri artınca müstakil küçük binaları kiralamaya başlamışlardır (Tavukçuoğlu, 2000: 68).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

1963 yılında bazı İslam ülkeleri büyükelçileri tarafından ülkedeki Müslüman toplumunu bir teşkilat etrafında toplama kararı alınmıştır. Büyükelçiler kendi aralarında seçimle belirledikleri ve Suudi Arabistan, Türkiye, Fas, Pakistan ve Senegal Büyükelçiliklerinden oluşan bir kurul seçmişlerdir. Belçika'da yaşayan farklı ülkelerden gelen Müslümanları temsil etmek ve onlara dini hizmet götürmek için oluşturulan bu merkezin giderleri önceleri İslam ülkeleri tarafından karşılanmış ve bu bağlamda çalışmaları yürütmek için bir bina kiralanmıştır. İslam Kültür Merkezi olarak kullanılan bu binanın kirası daha çok Suudi Arabistan'ın mali desteğiyle karşılanırken, 1967 yılında Brüksel'deki Ellinci Yıl parkında bulunan ve Doğu Eserleri müzesi olarak kullanılan büyük bir bina, Belçika Kralı tarafından İslam Kültür Merkezi'ne bağışlanmıştır. Dört kattan oluşan bu merkezin en üst katı 2000 kişilik bir cami işlevi görmektedir. Teravih, Cuma ve bayram namazları burada, vakit namazları ise giriş katındaki mescitte kılınmaktadır. Giriş katında bunun yanı sıra merkez idaresi, orta katlarda dil laboratuvarı, kütüphane, konferans salonları ve derslikler; bodrum katında ise küçük çapta bir matbaa ve radyo istasyonu yer almaktadır (Tavukçuoğlu, 2000: 69).

Belçika'da bugün 64 cami bulunmakta (http://www.diyanet.be) ve bu camiler ibadetin yanı sıra sosyal iletişim ortamları olarak önemli işlev görmektedir. Çeşitli toplantılara ve Hac yemeği gibi etkinliklere de ev sahipliği yapan camilerde ayrıca Türk çocuklarının katıldığı Türkçe ve Türk kültürü dersleri de yürütülmektedir.

Belçika Türk camilerinin sayısı, 1982-1992 dönemlerinde, 42'den 79'a yükselmiştir. Günümüzde 80'i aşan cami sayısı son 6 yıldır değişmemiştir. Camilerin %14'ü Liège, %24'ü Hainaut, Namur ve Lüksemburg, %11'i Brüksel ve Brabant, %25'i ise Limburg bölgelerinde bulunmaktadır. Cami sayısı Brüksel, Gent gibi büyük merkezlerde göreceli olarak az olmakla birlikte bu camiler büyük bir kitleye hizmet vermektedir. Belçika'da Türk camilerinin büyük bir bölümü Diyanet İşleri ile ilişkilidir. Bu camilere hizmet, Büyükelçilik aracılığıyla ulaştırılmaktadır. Belçika Türk camilerinin yaklaşık dörtte biri ise Avrupa Milli Görüş Teşkilatı, küçük bir azınlığı da başka İslami hareketlerle bağlantılıdır. Brüksel Flaman Üniversitesinin 1995 yılında 1462 kişilik bir örneklem grubu ile yürüttüğü bir anket çalışmasında, Belçika'daki yetişkin (19 yaş ve üstü) Türk erkeklerin %16'sının camiye her gün, %22'sinin de sadece Cuma namazına gittiği belirlenmiştir. Örneklem grubunun yarıya yakını ise bazı

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

özel gün ve bayramlarda camiye gittiğini belirtmiştir. Araştırmaya katılanların %24'ü hiç bir camiyle ilişkili değildir (Manço, 2004).

2.9.3.3.2. Dernekler

Belçika'da yaşayan Türkler kendi sorunlarını çözmek ve aralarında birlik sağlamak için destek arama yoluna gitmişlerdir. Kendi çabalarıyla kurdukları ve geliştirdikleri dernekler ve camiler sadece ibadet merkezi değil aynı zamanda kültür merkezi işlevi görmektedir. Belçika'daki Türkler dernekleşme, organize olma konusunda ülkedeki diğer Müslümanlara göre daha düzenli ve disiplinli çalışmaktadırlar. Söz konusu derneklerde yetişkinlere yönelik okuma-yazma kursları, Flamanca ya da Fransızca kursları ayrıca örgün eğitim kapsamında gerçekleştirilmesi mümkün olmayan bölgelerde anadil ve kültür eğitimi yapılmaktadır (Tavukçuoğlu, 2000: 28,99). Belçika'daki Türklerin sorunlarıyla ilgili bilgilendirme ve formasyon kazandırma toplantıları, seminerler, konferanslar gibi etkinliklerin neredeyse tamamı cami lokallerinde ya da cami derneği olarak adlandırılan Türk derneklerinde ya da onların sağladıkları ortamlarda gerçekleştirilmektedir. Dernek ve camilerin Belçika'da yaşayan Türklerin din, eğitim, sosyal ve kültürel konulardaki etkinlikleri açısından önemli buluşma noktaları olduğu söylenebilir (Tavukçuoğlu, 2000: 28).

2.9.3.3.3. Kahvehaneler

Belçika'daki Türklerin en önemli sosyal iletişim ortamlarından biri de kahvehanelerdir. Kahvehaneler sadece zaman geçirilen, hoş sohbet edilen yerler olarak değerlendirilmemelidir. Türkler için bu ortamlar buluşma-görüşme noktaları, haber alma-verme merkezleri, gerek Türkiye gerekse Belçika ile ilgili bireysel ve toplumsal sorunların kimi zaman karşılıklı kimi zaman gruplar halinde tartışıldığı ve bunlara çözüm aradığı mekânlardır (Tavukçuoğlu, 2000: 30).

2.9.3.3.4. Spor Lokalleri

Spor lokalleri başlangıçta kahvehaneler bünyesinde kurulmuş daha sonra bazıları bağımsız kuruluşlar haline gelmiştir. İçlerinde kendi tesislerine kavuşanlar ve özellikle futbol alanında il liglerine katılanlar da mevcuttur. Söz konusu kuruluşların sosyo-kültürel açıdan en önemli işlevleri Türk gençlerini bir araya getirmeleri ve onların spor

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yapma gereksinimlerini karşılamalarıdır. Futbolun yanında tenis, jimnastik, judo-karate vb. salon sporlarının da öğretildiği spor kulüpleri de bulunmaktadır (Tavukçuoğlu, 2000: 31). Futbol kulübü ve lokal sayısı 15 civarındadır.

2.9.3.4. *Birarada yaşam*

Türk toplumunda geçmişe oranla daha güçlü ve giderek artan düzeyde izolasyon gözlenmektedir (Kaya ve Kentel, 2008: 108). Manço'ya (2008: 464) göre işsizliğin getirdiği sıkıntılar, dışlanma, asimilasyon korkusu, geri dönüşün olanaksızlığı, eğitim sisteminde olumsuz tavır gibi etkenler göçmenlerin içe kapanmalarına yol açmaktadır. "Birliktelik", Türk yaşantısıyla özdeşleşen bir kavramdır. Türk toplumunun virane mahallelerde geçirdiği evrelerin temsilidir. Türk mahallerinin yıllar önce şekillenmeye başladığı bilinmektedir. Türk ticari kuruluşlarının toplu alan ve mekânlara serpilmesi bir yandan çizgi dışı birlikteliğe neden olmuş diğer yandan da Türkleri dıştan gelecek tehditlerden korumuştur. Bundan dolayı geniş ailelerin birlikteliğinden toplumsal güce adım atılmıştır. Söz konusu durum kırsal kesimlerden gelen Türkler arasında daha yaygındır (Tribalat, 1996'den aktaran AİM, 2001: 31). Bu durumun özellikle Emirdağlılara özgü bir tutum olarak geliştiği Manço (1998) tarafından yapılan çalışmalarda ortaya çıkarılmıştır (aktaran AİM, 2001: 31). Belçika'daki Türklerin "birlikte" yaşamı seçmelerinin nedenleri göçün başlangıç yıllarında aranabilir. Daha çok kırsal kesimlerden maddi birikim yapmak için gelen ve bedensel güçlerinden başka sermayeleri olmayan hatta çoğu kez okuma-yazma bilmeyen kişiler, hiçbir değerini tanımadıkları ortama girince birbirlerine sığınak olmuşlardır. Bireysel sorunlarını birbirleriyle paylaşmışlar, okuma-yazma bilenler dolayısıyla sosyal açıdan daha hareketli olanlar diğerlerine yardım etmişlerdir. Zamanla bu ilişkiler belirli mekânlarda sürdürülmüştür. Özellikle Afrika'dan ve Türkiye'den gelen Müslümanlar arasında kahvehaneler, ibadet yerleri ve dernekler oluşturulmaya başlanmıştır. Göçmenler söz konusu ortamlarda bir araya gelerek yaşadıkları sosyo-kültürel sorunlara da çözüm aramışlardır (Tavukçuoğlu, 2000: 23,24). Belçika'ya göç süreci başladığında trenden ilk inen Türk Brüksel Noord istasyonundan çıkıp sola dönmüş orada gördüğü evi tutmuş, yerleşmiş sonra tanıdıklarını getirtmiş ve herkes aynı bölgeye yerleşmiştir. Böylece Schaarbeek Türk mahallesine dönüşmeye başlamıştır (Özkarabekir, 2008).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ortak yaşam alanlarının tercihinde aşağıdaki unsurlar dikkate alınmaktadır (AİM, 2001: 31); a) Ortak yaşam ve iletişim olanaklarının bulunduğu yerler (Ortak buluşma mahalleleri-camiler vb.). b) Tüketim ve üretim gereksinimlerini sağlayabilecekleri kuruluşların olduğu yerler (Çalışılan yer, ticaret ve alış-veriş merkezleri, sürekli gidilen doktorun muayenesi vb.). c) Güvenlik (Tanınan güvenilen insanlarla bir arada yaşama). d) Toplu eğitim olanaklarının ve eğitim kuruluşlarının civarında olma.

Hane dışı hayatın düzenlenmesinde farklı faktörler rol oynamaktadır. Yıl içindeki özel günlerin bu teşkilatlanmaya etkisi Ramazan aylarında ortaya çıkan sosyal iş bölümünün en tipik örneğidir. Camilerde yapılan tartışmalar ve alınan kararlar politik hayatı biçimlendirmekte, kanı önderleri liderlik rolünü üstlenmektedir. Komşuluk ilişkileri Türklerin itibar ettiği ortak bir yaşam biçimidir. "Komşu komşunun külüne muhtaçtır" anlayışından hareketle Türk kültürünün söz konusu dayanışma biçimi Belçika'da yaşayan Türklerde de gözlenmektedir. Komşuluk ilişkilerinde farklı şehir ya da farklı ülkelerden gelmiş olmak sınırlar oluşturabilmektedir; kültürel ve sosyal değer farklılıkları komşuluk ilişkilerini "çekinme" ile sınırlar. Böylece komşuluk, kişisel haklara tecavüz etmemek kaydıyla oluşan ilişkileri tazeleyen bir bağ olmaktadır (Manço A. ve Manço U. 1992'den aktaran AİM, 2001: 31).

1967 verilerine göre Türk işçilerinin %29'u Limburg, %25'i Hainaut, %16,4'ü Liege, %14,7'si ise Brüksel Bölgesinde toplanmışlardır (Gelekçi ve Köse, 2009: 66). 1981 yılı verilerine göre ise Belçika'daki Türklerin dağılımı Flaman Bölgesinde %48, Valon Bölgesinde %27 ve Brüksel'de %25 biçimindedir (Canatan, 1992: 20). Flaman ve Brüksel bölgelerinde yoğunlaşma görülmektedir. Günümüzde Belçika'daki Türkler ülkenin çeşitli bölgelerine dağılmış, gruplar halinde yaşayan ve geldikleri yöre bakımından da homojen bir yapıya sahiptirler. Afyon ve Eskişehir'den göç edenler daha çok Brüksel ve Gent'te, İç ve Doğu Anadolu'dan göç edenler Anvers ve Limburg'da yaşamaktadırlar (Reniers, 2007'den aktaran Gelekçi ve Köse, 2009: 65). Limburg Bölgesi'nde geldikleri yörelere göre gruplaşan Karadenizliler ve Kayserililer gibi, Türklerin kendi aralarında da çatışmalar olmuştur (Kaya ve Kentel, 2008: 32). Türkler arasında gruplaşma ve birlikteliğe karşın genel bir birbirine tutkunluktan çok gruplara dayalı bir bütünleşmenin var olduğu söylenebilir.

Benzer durumu Bilgin de (1992: 65) Hollanda bağlamında saptamıştır. Araştırma bulgularına göre Hollanda'da da ailelerin büyük çoğunluğu Türklerin yoğun olarak

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yaşadığı mahallelerde oturmaktadırlar. Bu söz konusu mahallelerde yaşayan ailelerin yaklaşık dörtte üçü Türkiye'den aynı şehir, bazen köy ya da aynı bölgeden gelmiş insanlardan oluşmaktadır. Aileler yine de bu çerçevede birbirleriyle iletişim içindedirler (Bilgin, 1992: 65). Hemşehrilik ve yöresel bağların göç edilen ülkedeki yaşantıya etkisinin Avrupa'daki Türkler için ortak bir özellik olduğu söylenebilir. Belçika'ya göç alımının resmi olarak durdurulduğu tarihten sonra gelen erkeklerin yarısından fazlası (%54) ithal damattır. İkinci büyük grup %33 ise aile birleşimi ile gerçekleşmiştir. 1999 yılında yürütülen bir araştırmada (Manço, 1999) 510 göçmenden %74'ünün evlilik öncesi aile bağları araştırılmış, katılımcıların %41'inin akraba evliliği yaparak ülkeye geldiği, aile birleşimlerinin %20'sinin kuzenler arasında gerçekleştiği görülmüştür. Akraba evliliklerine en çok Afyon kökenlilerde rastlanmış; Emirdağlıların hısım evliliklerine eğilimli oldukları, erkeklerin %16'sının eşlerini kuzenlerinden seçtiği görülmüştür (Aktaran AİM, 2001: 27).

2.9.3.5. *Medya kullanımı*

Medya kendisini yaratan toplumun değerlerine etki eder. Bu nedenle medya izleme, dinleme, okuma tercihlerinin kültürleşme stratejilerini etkilemesi söz konusudur (Wameara-Mbuga, 2003'den aktaran Öztürk ve Sevim, 2009: 233). Televizyonun küreselleşmesi kaynak ülkeyle bağı sürdürürken, ülkelerini bıraktıkları gibi hatırlayan göçmenlerin ülkelerinde yaşanan toplumsal değişimi görmelerini de sağlamaktadır (Ogan, 2001: 52). Gezduci ve D'Haenens (2007), uydu yoluyla izlenen televizyon kanallarının temsil ettiği memleketle bağ oluşturduğunu öne sürmüşlerdir. Belçika'daki Türk mahallerindeki uydu antenleri diasporik medyanın kentsel ve maddesel elle tutulurluğu olarak nitelendirilebilir (Smets vd., 2009: 274). Basın ve yayın organları göçmen Türk toplumuna önemli hizmetler götürmektedir. Hürriyet, Milliyet ve Türkiye gibi gazeteler, uzun yıllardır Belçika'da olduğu kadar Avrupa'nın diğer ülkelerinde de satışa sunulmaktadır. Bunun dışında Türk TV kanallarının çoğalması da, Türkçe iletişim konusunda önemli bir etken olmuştur. Göç sürecinde doğan gençlere özellikle anadil alanında gelişme olanağı sağlayan bu iletişim araçları, yeni kuşağın olduğu kadar birinci kuşak göçmenlerin de birincil ilgi odağı haline gelmiştir (Manço, 2004). Çoğunluk uydudan birçok kanalı izleme olanağına sahipken sadece Türk kanallarını izlemektedir. Uydu antenlerinden önce, Türkçe alt yazılı filmler ile Türk filmlerinin videokasetlerinin

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

izlenmesi ve bunların ticareti yaygınken kablo TV de TRT'nin yer almasının ardından uyduyla birlikte Türk müzik CD'leri ticareti gelişmiştir (Ogan, 2001: 55-56). Kaya ve Kentel (2008:112), Belçika'daki Türkler'in yaygın kanının aksine Belçika medyasıyla yakından ilgili olduklarını, %37'sinin her gün Belçika TV kanallarını izlediğini ifade ederken, Manço (2004) Türklerin daha çok Türk basınına rağbet ettiklerini gözlemlemiştir.

Brüksel Üniversitesi'nin gerçekleştirdiği bir araştırma, Belçika'da doğup büyümüş Türk gençlerinin %80'inin Türk dilini rahatlıkla konuşup, okuyup yazabildiğini göstermektedir. Bu başarıda ailelerin payı büyüktür. Ancak aynı gençlerin yaşadıkları bölge dilini bilme dereceleri nispeten düşük olabilmektedir. Gençlerin %66'sı bu alanda hiçbir zorluk çekmediğini belirtmiş olsa da Fransızca veya Hollandaca dışında başka bir yabancı dil bilen Türk gençlerinin sayısı çok azdır (Manço, 2004).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

3. Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, evreni, örneklemi ile verilerin toplanması ve çözümlenmesine ilişkin bilgiler sunulmaktadır.

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, nitel ve nicel yöntemlerin bir arada kullanıldığı bir çalışmadır. Denzin ve Lincoln'un (2005: 10) belirttiği gibi, nitel araştırma; varlıkların ya da olguların, nitelikleri, süreçler ve anlamlar gibi miktar, sıklık, yoğunluk türünden nicel ölçütlerle deneysel olarak incelenemeyecek özelliklerine ilişkindir ve gerçekliğin toplumsal olarak inşasına odaklanır. Nicel araştırma ise araştırılan konuya ve örnekleme giren bireylerin özelliklerine ilişkin olarak miktar, sıklık, yoğunluk gibi nicel ölçütlerle ifade edilebilecek sayısal verilerin toplanması ve çeşitli istatistiki analizlerle çıkarımlarda bulunulmasını hedeflemektedir (Newman, 2008: 77-78). Böylece araştırılan konuya ilişkin çok boyutlu ve kapsayıcı bir veri toplama ve analiz süreci iki yöntemin bir arada kullanılması ile sağlanabilir.

Özellikle toplumsal olguların niteliğine ve incelenebilmesine ilişkin farklı düşünsel temellere dayanmasına karşın nicel ve nitel yöntemlerin gerçekliğin farklı boyutlarını belirlemek açısından işlevsel oldukları söylenebilir. Johnson ve Onwuegbuzie (2004: 14) de nitel ve nicel yöntemlerin ikisinin de önemli ve yararlı olduğunu belirterek her iki yöntemin de güçlü ve zayıf yönlerinin olduğunu ve birlikte kullanılmalarının yöntemsel açıdan araştırmaları güçlendireceğini vurgulamıştır.

Bu araştırma da nitel ve nicel paradigma temelinde Johnson ve Onwuegbuzie (2004) karma yöntemlere ilişkin tipolojiler arasında saydığı zaman odaklı karma yöntemle, kültür analizi modeline dayalı etnografik boyutuna sahip bir çalışma olarak desenlenmiş ve yürütülmüştür. Bu çerçevede, Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan Emirdağ ve Posof kökenliler örneğinde Belçika'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin toplumsal iletişimleri (hangi gruplarla ve hangi ortamlarda iletişim içinde oldukları, yabancılarla iletişime girme sıklıkları, iletişim ortamlarını kullanma nitelikleri ve hangi amaçlarla kullandıkları), kültürleri (geleneksel kültürlerinde farklılaşma olup olmadığı, yabancılarla evlenme, düğün-doğum-cenaze törenleri- vb.) ve kimlikleri (kendilerini nasıl tanımlıyorlar, kendilerini daha çok hangi topluma ait hissediyorlar) farklı

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

boyutlarıyla açımlanmaya çalışılmış, bazı değişkenler arasında ilişki olup olmadığının da sorgulanması amaçlanmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan Türkiye kökenli göçmenler ve aileleridir. Batı Avrupa ülkeleri Türkiye'den çalışmak için göç etmiş olanların en yoğun biçimde bulunduğu ülkelerdir. Araştırmanın örneklemini ise çalışma evrenini oluşturan Belçika'da yaşayan göçmen Türklerden, kümelenme niteliğindeki yerleşim özellikleriyle dikkat çeken Emirdağlılar ve Posoflular arasından seçilen grup oluşturmuştur. Araştırma amaçları doğrultusunda göçmenlerin yörecilik anlayışları, kendilerini nasıl ifade ettikleri, toplumsal iletişim süreçlerini nasıl yapılandırdıkları, kendi grupları ve grupları dışında kalanları nasıl değerlendirdikleri önem taşımaktadır. Bu nedenle örneklem oluşturulurken, Emirdağlı ve Posoflu iki farklı gruptan, farklı sosyo-ekonomik ve demografik kategorilerdeki kişilerin seçilmesi amaçlanmış ve bu amaca dönük olarak amaçlı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Katılımcıların kimlerden oluşacağına karar verme aşaması her amaçlı örneklem seçmede olduğu gibi uzun zamana yayılmış ve derinlemesine bir planlamayı gerekli kılmıştır. Bu süreçte araştırmanın henüz planlama aşamasındayken araştırmacı 2008 yılında farklı zamanlarda yaklaşık iki ay Belçika'da ikamet etmiş ve Belçika'da uzun yıllar yaşayan kişilerle arkadaşlıklar kurmuş ve söz konusu kişilerin destek ve deneyimlerinden yararlanmıştır.

Araştırma kapsamında belirli kasabalarda ya da kentlerin belirli semtlerinde kümelenerek kapalı toplum özelliği gösteren ve özgün niteliklere sahip iki grup ile çalışılmıştır. Söz konusu gruplar Belçika'daki Türk nüfusunun yarısından fazlasını oluşturan Afyon-Emirdağlılar ve Ardahan-Posoflulardır. Türkiye'deki Emirdağ ve Posoflular da kendilerine özgü nitelikleriyle çeşitli boyutlarda farklılıklar taşımaktadırlar. Bu grupların seçilmesinde, Emirdağlıların Belçika'daki en büyük topluluk, Posofluların da ikinci en büyük topluluk olmaları, bunun yanı sıra Emirdağ ve Posofluların özellikle belirli yerlerde kümelenmeleri ve Belçika'nın aynı bölgelerinde yaşıyor olmaları nedeniyle araştırma amaçlarına uygun nitelikler göstermeleri etkili olmuştur. Bu durum, Belçika'daki en büyük Türk topluluğu ile daha küçük ancak yine

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

kapalı topluluk özelliği gösteren başka bir grubu karşılaştırma olanağı vermesi bakımından da önem taşımaktadır.

Çalışma bölgesi olarak Belçika'nın Flaman bölgesi seçilmiştir. Bu seçimin yapılmasındaki en önemli etken Emirdağlılar ve Posofluların yoğunlukla Flaman bölgesinde yaşıyor olmalarıdır. Brüksel; Flamanların ve Valonların yaşadığı başkent bölgesi olmasına karşın Emirdağlı nüfusun en yoğun bulunduğu yerlerden birisi olması nedeniyle çalışma bölgesi olarak seçilmiştir. Valon bölgesinde yaşayan Emirdağlı ve Posoflu grubun küçük olması, her iki bölgenin göçmen politikaları, etnik yapıları ve kullanılan dil açısından farklılık göstermesi, araştırmanın bölge açısından sınırlandırılmasının temel nedenlerindendir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi çalışmaya konu olan ve Flaman bölgesinde yoğun olarak bulunan iki topluluğun "temsil" kapasitesinin yüksek olduğu düşünülmektedir. Belçika'da yaşayan Türkiye kökenlilerin sayılarına ve özellikle yörelerine göre dağılımlarına ilişkin kesin resmi veriler bulunmamaktadır. Emirdağ ve Posof kökenli göçmenlerin kurmuş oldukları dernek yönetimlerinden ve toplulukların önde gelenlerinden alınan bilgilere göre Belçika genelinde yaklaşık 10 bin Posoflu yaşamaktadır. Emirdağlıların sayısı ise 100 binin üzerindedir. Evren örneklem hesaplamaları bağlamında, .05 güven aralığında 100 bin kişilik evren için 383 kişilik, 500 bin kişilik evren için 384 kişilik bir örneklem öngörülmektedir (Çıngı, 1994: 25'den aktaran Büyüköztürk vd., 2008: 96).

Araştırmanın evrenini oluşturan Belçika'daki Türkiye kökenlilerin sayısının yaklaşık 200 bin, Emirdağ ve Posoflu grubunun toplamının da 110 bin civarında olduğu düşünüldüğünde, çalışma koşulları, uygulanabilirlik, anketlerin geri dönüşü vb. etkenler gözetilerek, örneklemin ölçek uygulanacak 450 kişiden oluşması kararlaştırılmıştır. Uygulama sonucunda 450 anketten 424'ü tam olarak doldurulmuş ve analiz kapsamına alınmış, öte yandan 55 kişi ile yüz yüze görüşme yapılmıştır. Anket uygulaması ve görüşmeler Belçika'nın Flaman Bölgesi'ndeki Anvers, Gent, Willebroek, Lier ve Heusden-Zolder ile Başkent Brüksel Bölgesi'nde gerçekleştirilmiştir (Harita 3).

Örnekleme giren gruplar Flaman ve Brüksel Bölgeleri'ndeki değişik kümeler arasında karşılaştırmalar yapılabilecek şekilde seçilmiştir. Emirdağlılar grubu bu yönden oldukça yeterli bir profile sahiptir. Ancak ülkedeki diğer gruplar açısından böylesi bir dağılım ve yoğun bir kümeleşmeden söz edilememektedir. Bu nedenle Posoflular için karşılaştırmalar bu grubun hemen hemen bütünüyle toplanmış olduğu

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Flaman Bölgesinin değişik kesimleri (Anvers'in Willebroek ve Lier Kasabaları, Limburg Bölgesi'nden Heusden-Zolder, Gent) arasında yapılmıştır.

Harita 3. Anket ve Görüşmelerin Yapıldığı Merkezler

3.3. Verilerin Toplanması

Çalışmada verilerin toplanmasında kullanılan teknik ve araçların araştırmanın geçerlik ve güvenirliğinin sağlanmasındaki önemi nedeniyle, Denzin'in (1970: 297) sosyolojik araştırmalar için bir gereklilik olarak tanımladığı anlamda farklı tekniklerle farklı türden veriler toplanarak çeşitleme (triangulation) sağlanmıştır. Denzin (1970: 301) dört tür çeşitleme tanımlamıştır; Verilerin türünde, araştırmacıda, kuramda ve yöntemde çeşitlilik. Bu bağlamda verilerde çeşitlilik sağlamak üzere araştırmaya konu olan bireylerin farklı özellikleri, içinde bulundukları gruplar, farklılıkları dikkate alınarak veri toplanmaya çalışılmıştır. Araştırma sürecinde çeşitlilik sağlamak üzere Belçika'da uzun yıllar bulunmuş bir akademisyenden yardım alınmış, görüş alışverişinde bulunulmuştur. Kuramda çeşitliliği sağlamak üzere ise doğası gereği çok boyutlu ve görece yeni bir yaklaşım olan göçmenlerin toplumsal iletişim süreçleri birbirinden çok farklı disiplinlerde üretilmiş kuramsal yaklaşımlarla birlikte ele alınmıştır. Yöntemsel çeşitliliği sağlamak üzere de görüşme, anket ve gözlem gibi farklı yöntemler veri toplama sürecinde kullanılmış ve başlangıçta belirlenmiş araştırma deseninin olduğu gibi bırakılması yerine araştırma süreci boyunca gelinen aşamalar ve deneyimler doğrultusunda geliştirilerek bu çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır. Araştırma için gerekli veriler nitel ve nicel olmak üzere iki farklı düzeyde toplanmıştır. Bireysel

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

deneyim ve görüşlere yönelik verilerin elde edilmesinde derinlemesine görüşme; sosyal ortamların kullanımına ilişkin verilerin toplanmasında ise katılımlı gözlem teknikleri kullanılmıştır. Araştırma sürecinde araştırmacı, araştırmaya konu olan grupların toplumsal yaşamlarının hemen hemen bütün boyutlarında onlardan birisi gibi ancak araştırmacı kimliğini gizlemeden aralarında bulunarak gözlemlerini gerçekleştirmiştir. Ayrıca veri toplanması sürecinde gazete, dergi, internet siteleri, televizyonlar ve fotoğraflardan da yararlanılmıştır.

Toplam 9 ay süren alan araştırması 3 Ağustos 2009 – 3 Haziran 2010 tarihleri arasında Belçika'nın Flaman bölgesinde yer alan Anvers, Gent, Brüksel, Heusden-Zolder, Willebroek ve Lier kentlerinde yapılan anket, görüşme ve gözlemlerle gerçekleştirilmiştir. Bu süre boyunca araştırmacı Emirdağlı nüfusun yoğun olduğu Anvers kentinde ikamet etmiştir.

Belçika'da yaşayan Türk nüfusuna ilişkin genel bilgiler Türkiye Cumhuriyeti Brüksel Büyükelçiliği ve Anvers Başkonsolosluğuyla temasa geçilerek elde edilmiştir.

Dokuz aylık bu araştırma sürecinin etkin bir biçimde değerlendirilebilmesi için araştırmacı 2008 yılında Belçika'da bulunduğu sırada gerekli bağlantıları sağlamaya başlamıştır. 4 yıldır Belçika Anvers kentinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak Türkçe ve Türk Kültürü Dersi öğretmeni olarak görev yapan bir eğitimci akademisyenden anket ve görüşmelere dönük olarak yararlanılabilecek kişiler ve kurumlar hakkında temel bilgiler alınmıştır. Yine kendisi aracılığıyla tanışılan Emirdağ kökenli olan Sibel ve yaklaşık 20 yıldır Anvers'te yaşayan Veli ile tanışılmış, Anvers Türk Dernekler Birliği, Cami Dernekleri gibi kurumlarla ilk temas sağlanmıştır.

Veri toplama araçlarının geliştirilmesi sürecinde ve çalışma bölgelerinin seçiminde söz konusu kişilerin Belçika konusundaki bilgi ve deneyimleri etkili olmuştur. En az veri toplama araçlarının geliştirilmesi kadar önemli olan çalışmaya konu edilecek kişilerle bağlantıların sağlanması sürecinde de önemli rol oynamışlardır.

Çalışma evreninde yer alanların içinden ve güvendikleri bir kişinin araştırmacıya referans olması, araştırmaya bizzat kendisinin de katıldığını belirtmesi ve endişe edilecek bir konu olmadığını söylemesi araştırmayı uygulanabilir kılmıştır. Etnografi türünde bir çalışma gerçekleştiriliyorsa kişilerin yaşam alanları, düğünleri, ev tebrikleri, yeni doğan bebek tebrikleri gibi özel alanlarda ve özel günlerde araştırmacıyı aralarına kabul etmeleri oldukça önemlidir ve söz konusu süreç aracısız mümkün olmamaktadır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Tüm bu çalışma ve güven ortamını sağlayabilmek için araştırmacı doğrudan araştırma sürecine başlamadan çalışma kümesine katılacak kişilerin evlerine yakın arkadaşları aracılığıyla sadece ziyaret amaçlı gitmiş, onların düğünlerine katılmış ve benzeri kutlamalarında bulunmuş, bu süreçte güven ilişkisini sağlamaya çalışmıştır. Dolayısıyla araştırmanın başlangıç aşamasında bilgi ve deneyimlerine başvurulan kişilerin araştırma süreci boyunca desteklerini sürdürmeleri ve bağlantıları sağlamaları araştırma sürecinin genişletilip derinleştirilmesini ve tamamlanmasını kolaylaştırmıştır.

Yukarıda adı geçen kişilerin sosyal çevrelerinde bulunan Emirdağ ve Posof kökenlilerle iletişime geçilmiştir. Araştırmada kullanılan takma isimleriyle ifade edilecek olursa, Belçika'ya göç eden ilk Türklerden olan ve Emirdağlı grubun kanaat önderlerinden Mükerrem Bey ve Belçika'da doğan ikinci kuşağı temsil eden Sibel aracılığıyla Anvers ve Brüksel'deki Emirdağlılara ulaşılmıştır. Posoflu gruba ise daha çok Posofluların yaşadıkları bölgelerde görev yapan Türkçe ve Türk kültürü öğretmenleri ile tanışılan dernek yöneticileri aracılığıyla ulaşılmıştır. Bu bağlamda katılımcılarla ilk temas aracı kişilerin telefonla ya da yüz yüze randevu almaları ile başlamıştır. Görüşme yeri ve zamanına aracı isimler ve katılımcılar birlikte karar vermiş, onların belirlemiş oldukları yer ve zamanda araştırmacı hazır bulunmuştur. Görüşmeye gidilen yerlerde katılımcıların önerdiği ve tanışılmasına aracılık ettikleri kişiler de araştırma sürecine dâhil olmuş böylece katılımcıların belirlenmesi aşamasına kartopu tekniği de eklemlenmiştir. Araştırma boyunca 55 katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Katılımcıların kısa biyografik öyküleri isimleri değiştirilerek EK 1'de sunulmuştur.

Verilerin toplanması amacıyla anket, gözlem ve görüşme yöntemleri bağlamında yapılan çalışmalar şöyle açıklanabilir:

Anket: Nicel veri toplama aracı olarak alanyazına dayalı bir biçimde hazırlanan Toplumsal İletişim ve Yörecilik Anlayışı Anketi iki bölümden oluşmuştur. Demografik özellikler, kimlik, yörecilik ve toplumsal iletişim ile ilintili sorular çoktan seçmeli ve açık uçlu olarak yapılandırılmış, Ev Sahibi ve Etnik Toplumsal İletişime katılım düzeyini belirlemeyi amaçlayan sorular ise Likert tipi ölçek biçiminde düzenlenmiştir.

Hazırlanan anket ve ölçek, uzman görüşüne sunulmuş, öneriler doğrultusunda son şekli verildikten sonra geçerlik güvenirlik testlerinin yapılabilmesi, veri toplama araçlarında yer alan soruların kullanılabilirliği, anlaşılabilirliği ve araştırmanın amaca

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

uygunluğu bakımından değerlendirilebilmesi için ön uygulama gerçekleştirilmiştir. Ön uygulamaya dayalı olarak SPSS üzerinde yapılan analizler doğrultusunda uygulama öncesi son şekli verilmiştir.

Toplumsal İletişim ve Yörecilik Anlayışı Anketinin ön uygulamasına 15 Posof kökenli 16 Emirdağ kökenli olmak üzere 31 kişi katılmıştır. Bu grubun araştırmanın evreni ve örneklemi bağlamında temsil edici olmasına dikkat edilmiş, uygulama kolaylığını etkileyen koşullar doğrultusunda ön uygulama gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizlerde ölçeğe ilişkin Cronbach-Alpha değeri .813 olarak hesaplanmıştır. Buna göre ölçeğin güvenirliği çok yüksektir. Tek faktörlü ölçeklerde açıklanan varyansın %30 ve üzerinde olması yeterli görülmektedir. Maddelerin yer aldıkları faktördeki yük değerlerinin yüksek olması o maddelerin birlikte bir yapıyı-kavramı-faktörü ölçtüğü anlamına gelmektedir (Büyüköztürk, 2002: 118-119). Maddelerin açıkladıkları varyansların oldukça yüksek oranlarda olduğu belirlenmiş ve bu nedenle anketten herhangi bir sorunun çıkarılmasına gerek olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Gözlem: En önemli sosyal iletişim ortamları olan camiler, dernekler ve Türklerin yaşadığı semtlerde gözlemler yapılmıştır. Ayrıca her iki topluluk içinde gerçekleştirilen uygulamanın yapıldığı dönemde gerçekleşen düğün, nişan, sünnet gibi kutlama etkinlikleri, yeni doğan bebek ya da yeni alınan eve tebrik, hasta ziyareti, taziye ziyareti gibi etkinlikler, sokak şenlikleri, konserler, yemek festivalleri, 23 Nisan, Kutlu Doğum, akademisyenlerle söyleşi gibi sosyal ve kültürel etkinliklere katılarak topluluğun gündelik yaşamına ilişkin geniş çaplı ve doğrudan bilgi edinme olanağı bulunmuştur.

Çalışma evreninin genel görünümünü ortaya koyabilmek amacıyla araştırmacı tarafından yaşadıkları mahallelerin, sosyal iletişim ortamlarının ve etkinliklerinin fotoğrafları çekilmiştir. Bu fotoğraflar araştırmanın amaçları doğrultusunda analiz edilerek değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra Türk Dernekler Birliği gibi derneklerden, dernek üyelerinden, sosyal paylaşım sitelerinden ve gözlemlenen etkinliklerden basılı ve görsel materyal toplanmıştır. Ayrıca Haber Türk televizyon kanalında yayınlanan "Bir Gurbet Türküsü Emirdağ" adlı belgeselden de yararlanılmıştır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Görüşme: Çalışma boyunca yukarıda belirtilen çalışma bölgelerinde yaşayan Emirdağlı ve Posoflularla bire bir ev ve iş yerlerinde, camilerde, derneklerde görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde derinlemesine görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme soruları hazırlanırken de araştırmanın amacına uygun olarak alanyazından seçilen çalışmalar taranmıştır. Bu çalışmalar (Kaya ve Kentel 2005, 2008; Manço 2008a, 2008b, AİM Avrupa İlişkiler Merkezi 2001) okunduktan sonra Belçika'da yaşayan göçmenlerin benzer toplumsal örüntüleri sınıflandırılmıştır.

Hazırlanan görüşme sorularını sınamak amacıyla bir pilot çalışma yapılmıştır. Belçika'da yaşayan Türk kökenli bir akademisyen ile yapılan çalışma sonunda görüşülen kişiden sorulara ilişkin geribildirim alınmıştır. Soru sıralamasının akışı etkilediğine yönelik uyarının ardından soru formu uyarı doğrultusunda yeniden biçimlendirilmiştir. İkinci bir pilot çalışma ise 2008 yılında kendisiyle bağlantı kurulan ve çalışma süresince katkı ve desteğini esirgemeyen ikinci kuşak bir göçmen kadın ile gerçekleştirilmiştir. Görüşmeciden alınan geribildirim, soruların net ve açık olduğu, kolaylıkla yanıtlandırılabildiği yönünde olmuştur. Derinlemesine görüşme formu ön uygulamadan alınan dönütler doğrultusunda son şekli verilerek uygulamada kullanılmıştır.

Emirdağlı ve Posoflu iki gruptan, farklı sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri olanlarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılardan bir kişi o sırada Brüksel'de çalışan Emirdağlı bir bakandır. Tamamı yüz yüze gerçekleştirilen 55 görüşmenin hepsi ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir.

Görüşmeler başlamadan önce kayıt için katılımcılardan izin istenmiş, kayda başladıktan sonra bu izin sesli olarak onaylanmıştır. Katılımcılardan biri ile yapılan görüşme sırasında ses kayıt cihazında bir sorun yaşanmış görüşmenin geri kalan kısmında not alarak devam edilmiştir. Görüşmeler sırasında özellikle eşleri Faslı olan iki kişi ve ikinci kuşak Türklerden biri ile dil konusunda bir takım sıkıntılar yaşanmıştır. Özellikle eşi Faslı olan kadın katılımcılardan birisi görüşme bittikten sonra eşiyle ve çocuklarıyla kullandığı ortak dil Flamanca olduğu için Türkçe kullanırken zorlandığını, görüşme Flamanca yapılandırılsaydı daha farklı yanıtlar verebileceğini belirtmiştir. Söz konusu üç kişiyle yaşanan bu sorunun üstesinden gelebilmek için görüşmeyi sağlayan aracı kişinin tercümesine gereksinim duyulmuş ve kendisinden yardım alınmıştır. Katılımcıların tümüne raporlaştırma sırasında gerçek isimlerinin kullanılmayacağı

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

özellikle ifade edilmiştir. Bu nedenle katılımcılar için takma isimler kullanılmıştır. Katılımcılara takma isimler verilirken isimlerinin anlamlarından fazlaca uzaklaşmadan katılımcıların isimlerini ortaya çıkarmayacak ancak çağrıştıracak isimler seçilmiştir. Görüşme süreleri ve görüşmenin yapıldığı ortamlara ilişkin bilgiler Çizelge 9'da verilmiştir. Ellibeş görüşmenin ortalama süresi 45 dakikadır. Görüşme yerlerine ve zamanlarına görüşmeci ve aracılık eden kişi ortaklaşa karar vermişlerdir. Çoğunlukla katılımcıların kendi evinde görüşmeler yürütülürken, cami derneği, kahvehane ve hemşehri derneklerinde de görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde önce katılımcıların demografik bilgileri elde edilmiş, ardından zaman konusunda sıkıntı yaşamayan katılımcılardan kısaca göç hikâyelerinden söz etmeleri istenmiştir. Göç hikâyesinden söz eden katılımcıların kendinden söz ederken rahatladıkları dikkat çekmiştir. Ancak bu olanak her katılımcıda sağlanamamıştır. Bazı katılımcıların bir soruya verdikleri yanıt bir başka soruya da yanıtı içeriyorsa bu durumda tekrardan kaçınmak ve katılımcıyı sıkmamak için o soru sorulmamıştır.

Görüşme soruları EK 2'de sunulmaktadır. Görüşmelerin tamamına yakını araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Cami ya da kahvehane gibi ortamlarda anket çalışması sırasında görüşmeci olmayı kabul eden ancak hemcinsiyle görüşme yapmayı tercih eden katılımcılar için araştırma sürecinin başından itibaren konuya hâkim olan ve gerekli araştırma donanımına sahip olan bir erkek araştırmacı görüşmeyi yürütmüştür. Bakanla yapılan görüşme dışında tüm katılımcılarla "görüşme onay belgesi" (EK 3) imzalanmıştır. Katılımcıların çoğu bu tip bir sözleşmeye gereksinim olmadığını ifade etseler de görüşme onayı yazılı olarak alınmıştır.

Genel olarak anket uygulamasında görüşmelerin yapılmasında çeşitli zorluklarla karşılaşılmış ve bu zorluklar araştırma uygulamasını birçok bakımdan olumsuz etkilemiştir. Batı Avrupa ülkelerinde yaşayanların artık çalışma nesnesi olmaktan bıktıkları gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye'den gelip kendileri hakkında araştırma yapmak isteyenlere karşı son derece kuşkucu yaklaşmaktadırlar. Bu çalışmadan kendilerinin bir yarar sağlayıp sağlayamayacağı, hatta bazı kişilerin randevu alma sürecinde ifade ettikleri gibi maddi kazanç elde edip etmeyecekleri ve toplanan bilgilerin Belçika devleti tarafından aleyhlerine kullanılıp kullanılmayacağı gibi kaygılar çalışmanın uygulanması sürecinde ciddi zorlukların yaşanmasına neden olmuştur.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 9. Görüşme Yapılanlar, Görüşme Tarih, Süre ve Ortamları

Görüşmeci	Görüşme Tarihi			Süre	Ortam
1. Abbas	23	Mayıs	2010	50’	Kendi Evi
2. Afet	14	Nisan	2010	26’	Akrabasının Evi
3. Ahu	23	Ekim	2009	72’	Bir Komşusunun Evi
4. Alim	08	Ocak	2010	65’	Kendi Evi
5. Arzu	27	Eylül	2009	66’	Komşunun Evi
6. Ayşe	11	Ekim	2009	23’	Kardeşinin Evi
7. Ayhan	06	Şubat	2010	33’	Posküder
8. Aynur	27	Eylül	2009	29’	Bir Akrabasının Evi
9. Bahriye	05	Kasım	2009	41’	Kendi Evi
10. Çağdaş	17	Ocak	2010	53’	Kendi Evi
11. Çınar	14	Mayıs	2010	63’	Dernek
12. Çiçek	27	Eylül	2009	34’	Kendi Evi
13. Defne	30	Ocak	2010	34’	Akrabasının Evi
14. Demir	20	Mayıs	2010	36’	Dernek
15. Doğan	17	Kasım	2009	30’	Berchem-Türk Dostluk Derneği
16. Emir Kır	25	Kasım	2009	63’	Bakanlık Ofisi
17. Fehmi	16	Aralık	2009	30’	Kendi Evi
18. Gönül	18	Ocak	2010	51’	Kendi Evi
19. Gülizar	15	Eylül	2010	61’	Arkadaşının Evi
20. Hamdi	24	Mayıs	2010	58’	Kendi Evi
21. Hasan	06	Şubat	2010	60’	Kendi Evi
22. Hayal	14	Ekim	2009	28’	Kendi Evi
23. Hulki	05	Ekim	2009	21’	Cami Derneği
24. Hümeyra	18	Ocak	2010	37’	Kendi Evi
25. Işık	30	Ocak	2010	25’	Bir Komşusunun Evi
26. Kezban	02	Şubat	2010	58’	Kendi Evi
27. Kıymet	24	Eylül	2009	27’	Kendi Evi
28. Lale	11	Ekim	2009	25’	Kardeşinin Evi
29. Mahmut	17	Kasım	2009	43’	Berchem Türk Dostluk Derneği
30. Melek	23	Eylül	2009	18’	Kendi Evi
31. Meltem	23	Eylül	2009	41’	Kendi Evi
32. Mehtap	24	Eylül	2009	19’	Kendi Evi
33. Metehan	24	Eylül	2009	30’	Kendi Evi
34. Muhammed	04	Aralık	2009	21’	Kendi Evi
35. Mutlu	02	Mayıs	2010	51’	Kendi Evi
36. Mücahit	05	Ekim	2009	28’	Cami Derneği
37. Mükerrem	23	Eylül	2009	44’	Kendi Evi
38. Nimet	27	Eylül	2009	26’	Akrabasının Evi
39. Pembe	27	Mart	2009	41’	Kendi Evi
40. Ramazan	06	Ocak	2010	25’	Posküder
41. Seren	14	Ekim	2009	26’	Arkadaşının Evi
42. Sibel	12	Şubat	2010	71’	Kendi Evi
43. Songül	11	Ekim	2009	21’	Kendi Evi
44. Sulhi	06	Şubat	2010	40’	Posoflular Derneği
45. Şafak	06	Şubat	2010	35’	Posküder
46. Şevket	09	Ocak	2010	29’	Cami Derneği
47. Şirin	02	Mayıs	2010	46’	Kendi Evi
48. Şükrü	21	Mayıs	2010	34’	Kendi Evi
49. Talip	26	Ekim	2009	33’	Kendi Evi
50. Veli	10	Mayıs	2010	99’	Kendi Evi
51. Yakup	23	Eylül	2009	19’	Kendi Evi
52. Yalın	10	Ocak	2010	41’	Cami Derneği
53. Yıldız	27	Eylül	2009	51’	Akrabasının Evi
54. Yücel	06	Şubat	2010	43’	Posoflular Derneği
55. Zekiye	14	Mayıs	2010	74’	Kendi Evi

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Veri toplama sürecinde karşılaşılan zorluklar aşağıda sıralanmıştır:

- Anket uygulamak için gidilen Türk mahalleleri, Türk kahvehaneleri ya da Türk derneklerinde görüşme yapılacak kişilerin araştırmaya katılma konusunda çekingenlik göstermeleri, son anda çeşitli bahaneler öne sürerek randevu yerlerine gelmemeleri ve araştırmaya katılmayı reddetmeleri.
- Göçmen grubun hemen hemen tamamının çalışıyor olması nedeniyle görüşmelerin hafta sonlarında hatta bazı durumlarda gece saatlerinde planlanması, buna karşın görüşme yapılacak kişilerin randevularını gerekçe göstermeden iptal etmeleri ya da iptal dahi etmeden söz verdikleri halde randevularına gelmemeleri.
- Alan araştırmasının Anvers, Brüksel, Gent, Hasselt, Beringen, Heusden-Zolder gibi Belçika'nın farklı bölgelerinde yer alan kentlerde yapılması.
- Göçmenlerin Türkiye'den araştırma yapmak için gelenlere son derece temkinli yaklaşmaları, deneyimlerini ve görüşlerini paylaşmaktan korkmaları.
- Alan araştırmasının çok önemli bir dayanağını oluşturan görüşmeler için uygun ortamın ve güvenin sağlanmasının ve görüşme sürecinin planlanandan daha çok zaman alması.

Geçerlik – Güvenirlik: Nitel bir araştırmada geçerlik; bulgular, çözümlemeler ve yorumların gerçeklik değeri olarak tanımlanabilir (Waltz, Strickland ve Lenz, 2010: 227). Maxwell (1992) de nitel bir araştırmanın; tanımlayıcı, yorumlayıcı, kuramsal, genelleştirilebilirlik ve değerlendirme geçerliği taşıması gerektiğini öne sürmüştür (aktaran Waltz, Strickland ve Lenz, 2010: 228). Araştırmanın bu bağlamda geçerlilik düzeyinin yüksek olabilmesi için Miles ve Huberman'ın (1999: 279) belirttiği ilkeler doğrultusunda aşağıdaki çalışmalar yapılmıştır;

- Verilerin gerçekliğinin sağlanması için araştırmacı uzun bir süre örnekleme giren insanlarla aynı ortamda yaşayarak katılımlı gözlemler yoluyla elde ettiği sonuçları elde edilen bulgularla sürekli karşılaştırmıştır.
- Araştırmaya katılanların düşünceleri, bakış açıları ilgili bölümlerde olabildiğince katılımcıların dile getirdiği biçimiyle aktarılmaya çalışılmıştır.
- Gerçek yaşamda farklı durumların söz konusu olduğu, anket ve görüşmelerde elde edilen bulgularla çatıştığı durumlarda gerekli karşılaştırmalar yapılmıştır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

- Anket ve görüşme formlarının hazırlanması, veri toplanması ve bulguların yorumlanması süreçleri kavramsal çerçeve ve bu bağlamda oluşturulan toplumsal iletişim modeli doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.
- Bulgulardan elde edilen sonuçlar araştırmaya katılanların bir kısmıyla paylaşılarak gerçekçilikleri değerlendirilmiştir.
- Araştırmanın bulgularıyla tutarlı sonuçlar ve genellemeler yapılmasına özen gösterilmiştir.

Araştırmanın dış geçerliğinin araştırmanın sonuçlarının farklı bağlamlara aktarılabilmesine bağlı olduğunu vurgulayan Miles ve Huberman'ın (1999: 279) belirttiği ölçütler bağlamında, araştırmanın dış geçerliğini sağlamak üzere;

- Araştırmanın örneklemi, yapıldığı ortamlar ve süreçleri başka örneklemlerle karşılaştırma yapılabilecek nitelikte ayrıntılı olarak tanımlanmıştır.
- Araştırma raporunun genelleme konusundaki engelleri tartışılmış, seçilen iki grubun Belçika'daki bütün Türkleri ya da Avrupa'daki bütün Türkleri temsil etme düzeyinin sınırlılıkları ifade edilmiştir. Bu bağlamda örneklem gerek genellemelere gerek karşılaştırmalara olanak verecek biçimde belirlenmiştir. Belçika'daki en büyük Türk grubu olan Emirdağlıların yanı sıra Türkiye'den farklı bir coğrafyadan gitmiş olanlar ikinci büyük grup olarak Posoflular seçilmiştir.
- Araştırma bulguları ve sonuçları araştırma sorusu ve amaçlarıyla tutarlı biçimde değerlendirilmiştir.
- Araştırma bulgularının başka araştırmalarda test edilebilmesi için gerekli açıklamalar yapılmıştır.

LeCompte ve Goetz'un (1984) belirttiği üzere, nitel araştırma bağlamında güvenirlik, bir anlamda kalite kontrol anlamına gelmektedir ve araştırmanın tutarlı, mantıklı ve istikrarlı bir biçimde yürütülmesine ilişkindir (aktaran Miles ve Huberman, 1999: 278). Schensul, Schensul ve LeCompte'un (1999: 288) nitel araştırma dış güvenirliğinin sağlanmasına yönelik ölçütleri bağlamında;

- Araştırmacı katılımcı gözlemci olarak süreçte yer almış, kimliğini uygulama boyunca açıkça ortaya koymuştur. Çalışılan konu ve insanlarla ilgili olarak araştırma öncesinde araştırmacının Belçika'ya yapmış olduğu ziyaretlerde ön deneyimler ve bilgiler kazanma olanağı bulunmuştur.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

- Araştırmada veri kaynağı olan bireyler sadece isimleri takma isim olmak kaydıyla açık bir biçimde tanımlanmıştır. Bu takma isimler seçilirken bireylerin gerçek isimlerinin taşıdığı çağrışımlara uygunluk gözetilmiştir. Araştırmaya katılan görüşmecilere ilişkin tanımlayıcı bilgiler Ek-1'de verilmiştir.
- Araştırma sürecinde oluşan sosyal ortamların yeri, özellikleri ve gerçekleşen etkinlikler açık bir biçimde tanımlanmıştır.

LeCompte ve Goetz'ün (1982 aktaran Seale,1999:148) nitel araştırmaların iç güvenirliğinin zenginleştirilmesine yönelik olarak belirttiği ölçütler bağlamında;

- Toplanan veriler betimsel bir biçimde doğrudan yorum katılmadan bulgular ve yorum bölümünde sunulmuş, yorumlar ise daha sonra sonuç bölümünde verilmiştir.
- Araştırma sürecine birden fazla araştırmacının dâhil edilmesi söz konusu araştırmanın bir doktora tezi olması nedeniyle sınırlı olabilmiştir. Sürece dâhil olan ve araştırmanın uygulandığı Belçika'da uzun süre yaşamış bir eğitimci sürecin çeşitli bölümlerinde yer almış ve verilerin analizinde de tartışma sürecine katılması sağlanmıştır.

3.4. Verilerin Çözümlenmesi

Elde edilen verilerin çözümlenmesinde betimsel ve yordamsal tekniklerden yararlanılmıştır. İçerik çözümlemelerinin yanı sıra gerekli analizler araştırmacı tarafından SPSS programında yapılmıştır. Anketlerden elde edilen verilerin analizinde, öncelikle demografik özelliklere ilişkin yörelere göre frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir. Anket bölümündeki sorulara verilen yanıtlar açısından yöre, cinsiyet ve kuşaklara göre verilen yanıtlarda anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek üzere Ki-Kare analizi kullanılmıştır. Ölçek bölümündeki yanıtlara ilişkin analizlerde Likert türü beş dereceli ölçekte puan aralıkları; 1.00 ve 1.80 arası "hiç", 1.81 ve 2.60 arası "nadiren", 2.61 ve 3.40 arası "bazen", 3.41 ve 4.20 arası "genellikle", 4.21 ve 5.00 arası "her zaman" olarak belirlenmiş, yöre ve cinsiyet bakımından anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek üzere t-testi, farklı değişkenler açısından değerlendirmek üzere de ANOVA testi yapılmıştır. Derinlemesine görüşme ve katılımlı gözlem teknikleri elde edilen veriler ile SPSS analizlerinde elde edilen veriler, gazete, dergi, internet siteleri,

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

televizyonlar ve fotoğrafların analizleriyle birlikte çalışmanın amaçları doğrultusunda çözümlenerek yorumlanmıştır.

Ses kayıt cihazına kaydedilen görüşmeler, veri analizi süreciyle birlikte araştırmacı tarafından bilgisayar ortamında yazıya dökülmüştür. Görüşme yapılan insanların konuşma dilleriyle, konuşmanın yapıldığı ortam ve bağlamla tanışık olmanın önemi nedeniyle görüşmelerin yazıya dökülmesi süreci araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Microsoft Word programına aktarılan ve birer dosyada toplanan her bir görüşmecinin ses kayıtları daha sonra sorular bazında ayrı ayrı dosyalanarak tasnif edilmiştir.

Araştırma süreci boyunca araştırmacı tarafından çekilen fotoğraflar ayrıntılı biçimde incelenmiş ve tasnif edilmiş ilgili bölümlerde bağlama uygun olarak yorumlanmıştır.

Anket formları üzerine ankete katılanlar tarafından yazılan notlar ya da araştırmacının anket doldururken aldığı notlar, yapılan gözlemler araştırmanın amaçları doğrultusunda çözümlenerek yorumlanmıştır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

4. Bulgular ve Yorum

Bu bölümde araştırma uygulamasından elde edilen nitel ve nicel bulgular ile yorumları verilmiştir. Öncelikle araştırmaya katılanlara ilişkin demografik özelliklerin frekans ve yüzde dağılımları verilerek örneklemin özelliklerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Araştırmanın amaçları doğrultusunda kavramsal temele dayalı olarak toplumsal iletişimin boyutları çerçevesinde gruplandırılarak verilen her boyuttaki bulgularda yöre, cinsiyet ve kuşaklar bakımından farklılık olup olmadığı sorgulanmıştır. Bulgular, söz konusu toplumsal iletişim modeli çerçevesinde aşağıdaki başlıklarla verilmiştir;

A. **Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular**
B. **Toplumsal İletişim Yeterlikleri:** Ev Sahibi Toplumun Dilini Bilme ve Kullanma. Esnek Kimlik-Uyum-Yeni Kültüre Uyarlanabilme. Ev Sahibi Toplumla İletişime Yaklaşım.
C. **Ev Sahibi Toplumsal İletişim Süreçlerine Katılım:** Ev Sahibi Toplum. İletişim Ortamları. Kitle İletişim Araçları.
D. **Etnik Toplumsal İletişim Süreçlerine Katılım:** Etnik İletişim Ortamları**.** Etnik İletişim Araçları.
E. **Çevresel Etkenler:** Ön Yargılar, Yabancı Düşmanlığı. Etnik Bağların Gücü-Yörecilik-Sosyal Sermaye.

4.1. Demografik Özellikler

Araştırmaya katılanların özelliklerinin ve araştırmanın yapıldığı ortamın niteliklerinin ortaya koyulması araştırma bulgularının geçerlik ve güvenirliği bakımından önem taşımaktadır. Bu bağlamda araştırmaya katılanların demografik özelliklerine ilişkin veriler aşağıda sunulmuştur.

4.1.1. Görüşülenlerin demografik özellikleri

Araştırma kapsamında görüşülenlerle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşülenler 33 Emirdağlı, 20 Posoflu ve uygulama sürecinde tanışılan, Emirdağ ve Posoflu grupla yakın ilişkileri olan ve değerlendirmeleri bir anlamda iki grubun görüşlerinin kontrolü amacıyla yararlı olabileceği düşünülen 2 kişi

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

diğer Türklerden olmak üzere toplam 55 kişiden oluşmuştur. Görüşülenlerin 32'si birinci kuşaktan 23'ü ise ikinci kuşaktandır. Çizelge 10'da görüşmeye katılanların cinsiyetlerine ilişkin veriler yer almaktadır. Görüşme yapılanların 27'si kadın, 28'i erkektir. Görüşme yapılan Emirdağlıların yarısından fazlası kadın iken Posoflularda bu oran üçte bir düzeyindedir.

Çizelge 10. Cinsiyetlerine Göre Görüşülenler

	Emirdağlı	**Posoflu**	**Diğer Türk**	**Toplam**
Cinsiyet	**f**	**f**	**f**	**f**
Kadın	20	7	-	27
Erkek	13	13	2	28
TOPLAM	**33**	**20**	**2**	**55**

Çizelge 11'deki verilere bakıldığında görüşülenlerin yarısının Anvers'te yaşadığı görülmektedir. Görüşme yapılan Emirdağlıların tamamına yakını Anvers ve Brüksel'de, Posofluların dörtte üçü Gent, Lier ve Willebroek'ta yaşamaktadır. Görüşülenlerin yaşadıkları yerlere ilişkin söz konusu oranlarda grupların yoğunlaştığı yerleşim yerlerini yansıtmasının yanı sıra uygulama koşullarında da etkili olduğu söylenebilir.

Çizelge 11. Yaşadıkları Yerlere Göre Görüşülenler

	Emirdağlı	**Posoflu**	**Diğer Türk**	**Toplam**
Yaşanılan Yer	**f**	**F**	**f**	**f**
Anvers	23	2	2	27
Brüksel	9	-	-	9
Gent	1	5	-	6
Lier	-	5	-	5
Willebroek	-	6	-	6
Heusden-Zolder	-	2	-	2
TOPLAM	**33**	**20**	**2**	**55**

Görüşülenlerin yaşlarına ilişkin verilere bakıldığında (Çizelge 12), üçte ikisinin 30-44 yaş aralığında olduğu görülmektedir. 20-30 yaş aralığında ise görüşülenlerin onda biri yer almaktadır. Yöreler açısından bakıldığında, Emirdağlıların yarısından fazlasının 30-44 yaş grubunda Posofluların ise beşte dördünün 30-44 yaş aralığında yer aldığı görülmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 12. Yaşlarına Göre Görüşülenler

	Emirdağlı	Posoflu	Diğer Türk	Toplam
Yaş	**f**	**f**	**f**	**f**
14-19	-	-	-	-
20-24	2	1	-	3
25-29	4	-	-	4
30-34	5	6	1	12
35-39	8	6	1	15
40-44	6	4	-	10
45-49	5	3	-	8
50-54	2	-	-	2
55+	1	-	-	-
TOPLAM	**33**	**20**	**2**	**55**

Görüşülenlerin büyük çoğunluğunun (beş kişiden dördü) evli olduğu görülmektedir (Çizelge 13). Yöreler açısından bakıldığında da evlilerin oranının aynı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir.

Çizelge 13. Medeni Durumlarına Göre Görüşülenler

	Emirdağlı	Posoflu	Diğer Türk	Toplam
Medeni Durum	**f**	**f**	**f**	**f**
Evli	28	18	2	48
Bekâr	3	1	-	4
Birlikte Yaşayan	-	-	-	-
Boşanmış/Dul	2	1	-	3
TOPLAM	**33**	**20**	**2**	**55**

Çizelge 14'te görüldüğü üzere görüşülenlerden 37 kişi hemşehrileriyle evlidir. Hemşehri olmayan Türklerle evli olanların oranı onda bir düzeyindedir (7 kişi). Görüşülenlerden hiçbirinin akrabasıyla evli olmadığı dikkat çekmektedir. Farklı ülkelerden yabancılarla evli olanların oranı düşüktür (4 kişi).

Görüşülenlerin eğitim düzeylerine ilişkin verilere bakıldığında (Çizelge 15) büyük çoğunluğun (34 kişi) lise mezunu olduğu görülmektedir. İlkokul mezunu ya da herhangi bir okul bitirmemiş olanlar ise grubun yaklaşık olarak beşte birini oluşturmaktadır (9 kişi).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 14. Görüşülenlerin Eşlerinin Memleketleri

	Emirdağlı	Posoflu	Diğer Türk	Toplam
Eşlerin Memleketi	**f**	**f**	**f**	**f**
Hemşehri	20	17	-	37
Akraba	-	-	-	-
Türk	4	1	2	7
Flaman-Valon	1	-	-	1
Avrupa'da Başka Ülkeden	1	-	-	1
Avrupa Dışında Ülke (Fas)	2	-	-	2
TOPLAM	**28**	**18**	**2**	**48**

Çizelge 15. Eğitim Durumlarına Göre Görüşülenler

	Emirdağlı	Posoflu	Diğer Türk	Toplam
Eğitim Durumu	**f**	**f**	**f**	**f**
Okuma Yazması Yok	-	1	-	1
İlkokul Terk	3	1	-	4
İlkokul	3	1	-	4
Ortaokul	-	1	-	1
Lise	22	12	-	34
Yüksekokul-Üniv.	4	3	-	7
Üniversite	1	1	2	3
TOPLAM	**33**	**20**	**2**	**55**

Çizelge 16'da yer alan görüşülenlerin doğum yerlerine ilişkin verilere bakıldığında, beşte ikisinin Belçika'da beşte üçünün ise Türkiye'de doğduğu görülmektedir.

Çizelge 16. Doğum Yerlerine Göre Görüşülenler

	Emirdağlı	Posoflu	Diğer Türk	Toplam
Doğum Yeri	**f**	**f**	**f**	**f**
Belçika	14	8		22
Emirdağ	19	-		19
Posof	-	12		12
Türkiye'de Başka Şehir	-	-	2	2
TOPLAM	**33**	**20**	**2**	**55**

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Görüşülenlerin 19'u ya işsiz olup devletten işsizlik parası almakta ya da ev kadınıdır. Bu gruptan bir kişi ise ara sıra temizlik işlerine gittiğini ifade etmiştir (Çizelge 17). Görüşülenlerden sadece 8'i kendi işinde çalışmaktadır. Yöreler açısından bakıldığında ücretli olarak bir işte çalışanların sayısının Posoflularda (16) Emirdağlılardan (14) yüksek olduğu görülmektedir.

Çizelge 17. İstihdam Durumlarına Göre Görüşülenler

	Emirdağlı		**Posoflu**		**Diğer Türk**		**Toplam**	
İstihdam Durumu	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Ücretli	14	42,4	16	80,0	1	50,0	31	56,4
Kendi işi	4	12,1	-	-	-	-	4	7,3
İşsizlik Parası	9	27,3	2	10,0	1	50,0	12	21,8
Emekli	1	3,0	-	-	-	-	1	1,8
Ev Kadını	4	12,1	2	10,0	-	-	6	10,9
Bazen Temizlik vb.	1	3,0	-	-	-	-	1	1,8
TOPLAM	**33**	**100**	**20**	**100**	**2**	**100**	**55**	**100**

4.1.2. Ankete katılanların demografik özellikleri

Ankete katılanların %43'ü kadın, %57'si erkektir. Çizelge 18'de görüldüğü üzere yörelere göre bakıldığında ankete katılan Emirdağlıların 102'si (%48) kadın, 112'si (%52) erkektir. Posofluların ise 82'si (%39) kadın, 128'i (%61) erkektir.

Çizelge 18. Cinsiyetlerine Göre Ankete Katılanlar

	Emirdağlı		**Posoflu**		**Toplam**	
Cinsiyet	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Kadın	102	47,7	82	39,0	184	43,4
Erkek	112	52,3	128	61,0	240	56,6
TOPLAM	**214**	**100**	**210**	**100**	**424**	**100**

Ankete katılanların yaşadıkları yerlere ilişkin bilgiler Çizelge 19'da verilmiştir. Ankete katılanların %31'i Anvers'te, %17'si Brüksel'de, %18'i Gent'te, %17'si Lier'de, %10'u Willebroek'ta, %7'si Heusden-Zolder'da yaşamaktadır. Yörelere göre

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

bakıldığında Posofluların %54'ü Lier ve Willebroek'ta yaşarken, Emirdağlıların ise %88'inin Anvers ve Brüksel'de yaşadığı görülmektedir. Çizelge 19'da görüldüğü üzere Lier ve Heusden-Zolder'da hiç Emirdağlı yaşamazken Willebroek'ta sadece 1 Emirdağlı yaşamaktadır.

Çizelge 19. Yaşadıkları Yere Göre Ankete Katılanlar

	Emirdağlı		**Posoflu**		**Toplam**	
Yaşanılan Yer	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Anvers	106	49,5	27	12,9	133	31,4
Brüksel	69	32,2	4	1,9	73	17,2
Gent	38	17,8	37	17,6	75	17,7
Lier	0	0	70	33,3	70	16,5
Willebroek	1	0,5	43	20,5	44	10,4
Heusden-Zolder	0	0	29	13,8	29	6,8
TOPLAM	**214**	**100**	**210**	**100**	**424**	100

Ankete katılanların medeni durumlarına göre dağılımları Çizelge 20'de verilmiştir. Buna göre ankete katılanların 327'si (%83) evli, 76'sı (%12) bekârdır. Ankete katılanların 2'si (%0,5) birlikte yaşarken, 19'u (%3) boşanmış/duldur. Yörelere göre bakıldığında, her iki grupta da Emirdağlı 151 (%77), Posoflu 176 (%83) evli olanların oranı yüksektir.

Çizelge 20. Medeni Durumlarına Göre Ankete Katılanlar

	Emirdağlı		**Posoflu**		**Toplam**	
Medeni Durum	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Evli	151	70,6	176	83,1	327	77,1
Bekâr	50	23,4	26	12,4	76	17,9
Birlikte Yaşayan	1	0,5	1	0,5	2	0,5
Boşanmış/Dul	12	5,6	7	3,3	19	4,5
TOPLAM	**214**	**100**	**210**	**100**	**424**	100

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ankete katılanların eğitim durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında (Çizelge 21) en yüksek oranın 196 kişi (%46) ile lise mezunları olduğu en düşük oranın ise 4 kişi (%1) ile okuma yazma bilmeyenler olduğu görülmektedir. Çizelgeye göre yükseköğrenim görmüş olanların sayısı 24 kişidir (%6). Yörelere göre bakıldığında Posofluların hepsi okuryazardır. Posofluların %10'u ilkokul mezunu iken Emirdağlıların %22 ilkokul mezunudur. Yine Posofluların %51 lise mezunudur, bu oran Emirdağlılarda %41'dir.

Çizelge 21. Eğitim Durumlarına Göre Ankete Katılanlar

	Emirdağlı		**Posof**		**Toplam**	
Eğitim Durumu	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Okuma Yazması Yok	4	1,9	-	-	4	0,9
İlkokul Terk	3	1,4	2	1,0	5	1,2
İlkokul	46	21,5	21	10,0	67	15,8
Ortaokul	39	18,2	45	21,4	84	19,8
Lise	88	41,1	108	51,4	196	46,2
Yüksekokul	23	10,7	21	10,0	44	10,4
Üniversite	11	5,2	13	6,3	24	5,7
TOPLAM	**214**	**100**	**210**	**100**	**424**	**100**

Ankete katılanların Belçika'ya geliş nedenlerine bakıldığında (Çizelge 22) Belçika'da doğanların (%38) üçte bir oranında olduğu, en yüksek geliş nedeninin evlilik olduğu görülmektedir. Çalışmak için gelenlerin oranı ise sadece beşte bir civarındadır (%18).

Çizelge 22'de görüldüğü üzere, yöre açısından bakıldığında Posoflularda evlilik nedeniyle Belçika'ya gelme oranı (%31) Emirdağlılardan (%22) yüksektir. Emirdağlılarda çalışmak amacıyla gelenlerin oranının ise (%22) Posoflulardan (%14) daha yüksek olduğu görülmektedir.

Çizelge 23'te ankete katılanların yaşlara göre dağılımlarına yer verilmiştir. Verilere göre ankete katılanların 81'i (%19) 35-39 yaş grubundadır. 17 kişi (%4) ise 55-59 yaş aralığındadır. 30-44 yaş grubunda yer alanlar (% 47) katılımcıların yaklaşık olarak yarısını oluşturmaktadır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 22. Ankete Katılanların Belçika'ya Geliş Nedenleri

	Emirdağlı		Posof		Toplam	
Belçika'ya Geliş Nedeni	**f**	%	**f**	%	**f**	%
Çalışmak	46	21,5	30	14,3	76	17,9
Eğitim	5	2,3	3	1,4	8	1,9
Belçika'da Doğmuş	80	37,4	80	38,1	160	37,7
Evlilik	48	22,4	65	31,0	113	26,7
Siyasi Nedenlerle	-		2	1,0	2	0,5
Anne-Baba Geldiği İçin	34	15,9	28	13,3	62	14,6
Turistik	1	0,5	1	0,5	2	0,5
Missing	-	-	1	0,5	1	0,2
TOPLAM	**214**	**100**	**210**	**100**	**424**	**100**

Çizelge 23. Ankete Katılanların Yaşlara Göre Dağılımları

	Emirdağlı		Posoflu		Toplam	
Yaş	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
14-19	30	14,0	19	9,0	49	11,6
20-24	12	5,6	12	5,7	24	5,7
25-29	25	11,7	21	10,0	46	10,8
30-34	30	14,0	47	22,4	77	18,2
35-39	34	15,9	47	22,4	81	19,1
40-44	22	10,3	21	10,0	43	10,1
45-49	16	7,5	19	9,0	35	8,3
50-54	14	6,5	10	4,8	24	5,7
55-59	12	5,6	5	2,4	17	4,0
60+	19	8,9	9	4,3	28	6,6
TOPLAM	**214**	**100**	**210**	**100**	**424**	**100**

Çizelge 24'te araştırmaya katılanların kuşağa göre dağılımı verilmiştir. Buna göre katılımcıların 215'i (%51) birinci kuşak, 194'ü (%46) ikinci kuşak, 15'i (%4) üçüncü kuşaktır. Yöreler açısından da benzer bir dağılım görülmektedir. Emirdağlıların 110'u (%51) birinci kuşak, Posofluların 105'i (%50) birinci kuşaktır. İki grupta da üçüncü kuşağın oranı düşüktür (%3 ve %4).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 24. Ankete Katılanların Kuşaklarına Göre Dağılımları

	Emirdağlı		Posoflu		Toplam	
Kuşak	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Birinci Kuşak	110	51,4	105	50,0	215	50,7
İkinci Kuşak	97	45,3	97	46,2	194	45,8
Üçüncü Kuşak	7	3,3	8	3,8	15	3,5
TOPLAM	**214**	**100**	**210**	**100**	**424**	100

Çizelge 25'te katılımcıların Türkiye'den ayrılma yaşlarına ilişkin dağılım verilmiştir. Çizelgede görüldüğü üzere Türkiye'den ayrılma yaşı 22-29 yaş grubu 92 kişi (%37), 72 kişi (%29) ise 17-29 yaş aralığında yoğunlaşmaktadır. Çizelge 25'te görüldüğü üzere 30 yaşın üzerinde Türkiye'den ayrılma oranı çok düşüktür; 11 kişi (%4). Anne-babalarından dolayı Belçika'ya gelenlerin başka bir deyişle 16 yaşın altında Türkiye'den ayrılanların toplamda 74 kişi (%30) olduğu görülmektedir.

Çizelge 25. Ankete Katılanların Türkiye'den Ayrılma Yaşları

	Emirdağlı		Posoflu		Toplam	
Türkiye'den Ayrılma Yaşı	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
-5	17	13,2	12	10,0	29	11,6
6-11	13	10,1	4	3,3	17	6,8
12-16	16	12,4	12	10,0	28	11,2
17-21	32	24,8	40	33,3	72	28,9
22-29	43	33,3	49	40,8	92	36,9
30-39	7	5,4	3	2,5	10	4,0
40-49	-	-	-	-	-	-
50-59	1	0,8	-	-	1	0,4
TOPLAM	**129**	**100**	**120**	**100**	**249**	**100**

Ankete katılanların Belçika'da bulunma sürelerine ilişkin veriler ise Çizelge 26'da yer almaktadır. Buna göre katılımcıların 160'ı (%38) 30-39 yıldır Belçika'da bulunmaktadır. Belçika'da 1-2 yıldır bulunanlar ise 6 kişi ile %1'lik bir orana sahiptir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 26. Ankete Katılanların Belçika'da Bulunma Süreleri

	Emirdağlı		Posoflu		Toplam	
Belçika'da Bulunma Süresi	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
1-2	2	0,9	4	1,9	6	1,4
3-5	6	2,8	2	1,0	8	1,9
6-9	9	4,2	14	6,7	23	5,4
10-19	52	24,3	48	22,9	100	23,6
20-29	47	22,0	55	26,2	102	24,1
30-39	84	39,3	76	36,2	160	37,7
40-49	14	6,5	11	5,2	25	5,9
TOPLAM	**129**	**100**	**120**	**100**	**424**	**100**

Ankete katılanların doğum yerlerine ilişkin verilere bakıldığında (Çizelge 27) Belçika'da doğanların 174 kişi (%41) olduğu, Türkiye'de doğanların ise 242 kişi (%57) olduğu görülmektedir. Çizelge 27'de görüldüğü üzere yöreler açısından bakıldığında, Emirdağlı grubun (%59) ve Posofluların (%54) yarısından fazlasının Türkiye'de doğduğu görülmektedir.

Ankete katılanların sahip olduğu çocuk sayısına ilişkin Çizelge 28'deki verilere göre 3 ya da daha fazla çocuğu olanların oranı Emirdağlılarda %45 iken Posoflularda %40'tır. 5'ten fazla çocuğu olanlar her iki grupta da düşüktür (Emirdağlılarda %9 ve Posoflularda %6). Aynı şekilde tek çocuğu olanların oranı da düşük görülmektedir (Emirdağlılarda %7 ve Posoflularda %10).

Çizelge 27. Ankete Katılanların Doğum Yerleri

	Emirdağlı		Posoflu		Toplam	
Doğum Yeri	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Belçika	84	39,3	90	42,9	174	41,0
Emirdağ	126	58,9	2	1,0	128	30,2
Posof	-	-	112	53,3	112	26,4
Avrupa'da Başka Bir Ülke	2	0,9	3	1,4	5	1,2
Avrupa Dışında Başka Bir Ülke	2	0,9	1	0,5	3	0,7
Türkiye'de Başka Şehir	-	-	2	1,0	2	0,5
TOPLAM	**214**	**100**	**210**	**100**	**424**	100

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 28. Ankete Katılanların Çocuk Sayısı

	Emirdağlı		Posoflu		Toplam	
Çocuk Sayısı	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
1	17	7,9	21	10,0	38	9,0
2	38	17,8	57	27,1	95	22,4
3	49	22,9	44	21,0	93	21,9
4	28	13,1	28	13,3	56	13,2
5+	20	9,3	13	6,2	33	7,8
Yok	62	29,0	47	22,4	109	25,7
TOPLAM	**214**	**100**	**210**		**424**	100

Ankete katılanlardan Türkiye'de dünyaya gelenlerin doğum yeri niteliklerine ilişkin verileri içeren Çizelge 29'a bakıldığında, 165 kişinin (%68) Türkiye'de köyde doğduğu görülmektedir. Yörelere göre bakıldığında ise Posofluların %73'ünün köyde doğduğu görülürken bu oran Emirdağlılarda %64'tir. Doğum yeri ilçe olanların oranı ise Emirdağlılarda (%29) Posoflulardan (%15) yüksektir.

Çizelge 29. Türkiye' de Doğanların Doğum Yerlerinin Niteliği

	Emirdağlı		Posoflu		Toplam	
Doğum Yeri Niteliği	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Şehir Merkezi	9	7,1	12	10,3	21	8,7
İlçe	37	29,4	17	14,7	54	22,3
Belde	-	-	2	1,7	2	0,8
Köy	80	63,5	85	73,3	165	68,2
TOPLAM	**126**	**100**	**116**	**100**	**242**	100

İstihdam durumunu gösteren Çizelge 30'a göre ankete katılanlardan 172 kişi (%41) ücretli olarak çalışmaktadır. Bunu (%14) ile çok düşük oranla işsizlik maaşı alanlar, (%11) ile öğrenciler, (%10) ile ev kadınları ve (%9) ile emekliler izlemektedir. Çizelge 33'teki verilere yöreler açısından bakıldığında, ücretli çalışan oranı Emirdağlılarda üçte bir (%32) iken, Posoflularda yarıya yakındır (%50). Emirdağlıların yaklaşık olarak beşte biri işsizlik maaşı alırken (%18) bu oran Posoflularda onda bir (%10) düzeyindedir. Toplamda %11 ile üçüncü büyük grup olan öğrencilere bakıldığında Emirdağlıların %15 öğrenci iken Posofluların %7'si öğrencidir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 30. Ankete Katılanların İstihdam Durumları

	Emirdağlı		Posoflu		Toplam	
İstihdam Durumu	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Ücretli	68	31,8	104	49,5	172	40,6
Kendi İşi	14	6,5	18	8,6	32	7,5
İşsizlik Parası	38	17,8	21	10,0	59	13,9
Emekli	21	9,8	15	7,1	36	8,5
Öğrenci	31	14,5	15	7,1	46	10,8
Ev Kadını	20	9,3	24	11,4	44	10,4
Bazen ev temizlik	7	3,3	3	1,4	10	2,4
Diğer	15	7,0	10	4,8	25	5,9
TOPLAM	**214**	**100**	**210**	**100**	**424**	**100**

Ankete katılanların yaşadıkları eve ilişkin Çizelge 31'de verilen bilgilere bakıldığında büyük çoğunluğun 329 kişi (%78) kendisine ait bir evde yaşadığı, 75 kişinin (%18) kiralık bir evde yaşadığı görülmektedir.

Çizelge 31. Ankete Katılanların Ev Durumları

	Emirdağlı		Posoflu		Toplam	
Ev Durumu	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Kendisine ait	167	78,0	162	77,1	329	77,6
Kira	41	19,2	34	16,2	75	17,7
Aileden Birine Ait	6	2,8	14	6,7	20	4,7
TOPLAM	**214**	**100**	**210**	**100**	**424**	**100**

Araştırmaya katılanların Türkiye'de mülk sahibi olup olmadıklarına ilişkin verilere bakıldığında (Çizelge 32) 207 kişinin (%49) Türkiye'de ev ya da arsa sahibi olduğu görülmektedir. Yörelere göre bakıldığında Türkiye'de mülk sahibi olma oranının Emirdağlılarda (%57) Posoflulardan (%41) yüksek olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılanların aylık gelir düzeyine ilişkin Çizelge 33'te yer alan verilere bakıldığında en büyük grubun 115 kişi (%27) ile 1501-1999 Euro arasında aylık geliri olanlar olduğu görülmektedir. 114 kişi (%27) 2500 Euro'dan fazla kazanmaktadır. 16 kişi ise (%4) 1000 Euro'dan az kazandığını belirtmiştir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 32. Ankete Katılanların Türkiye'deki Mülkleri

	Emirdağlı		Posoflu		Toplam	
Türkiye'deki Mülkler	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Var	122	57,0	86	41,0	207	49,0
Yok	92	43,0	124	59,0	216	50,9
TOPLAM	**214**	**100**	**210**	**100**	**424**	**100**

Çizelge 33. Ankete Katılanların Aylık Gelirleri

	Emirdağlı		Posoflu		Toplam	
Aylık Gelir	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
1000 Euro'dan Az	9	4,2	7	3,3	16	3,8
1001-1499	40	18,7	28	13,3	68	16,0
1501-1999	51	23,8	64	30,5	115	27,1
2000-2499	54	25,2	57	27,1	111	26,2
2500'den Fazla	60	28,0	54	25,7	114	26,9
TOPLAM	**214**	**100**	**210**	**100**	**424**	**100**

Ankete katılanların eşlerinin nereli olduğuna ilişkin verilere bakıldığında (Çizelge 34) yarısının (%50) hemşehrisi ile, üçte biri ise (%30) akrabaları ile evli olduğu görülmektedir. Yörelere göre değerlendirildiğinde de benzer durum söz konusudur. Akrabası ile evli olanların oranı Posoflularda %32 iken Emirdağlılarda %27'dir.

Çizelge 34. Ankete Katılanların Eşlerinin Memleketleri

	Emirdağlı		Posoflu		Toplam	
Eşlerin Memleketi	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Akraba	43	27,6	58	32,8	101	30,3
Hemşehri	80	51,3	88	49,7	168	50,5
Türk	28	17,9	28	15,8	56	16,8
Flaman/Valon	1,3	0,9	2	1,1	4	1,2
Başka Bir Avrupa Ülkesinden	-	-	1	0,6	1	0,3
Avrupa Dışında Bir Ülkeden	3	1,9	-	-	3	0,9
TOPLAM	**156**	**100**	**210**	**100**	**333**	100

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

4.2. Toplumsal İletişim Yeterlikleri

Toplumsal iletişim yeterliklerine ilişkin bulgular, Esnek Kimlik-Uyum-Uyarlanabilme, Ev Sahibi Toplumun Dilini Bilme, Ev Sahibi Toplumla İletişime Yaklaşım alt başlıklarında verilmiştir.

4.2.1. Esnek kimlik-uyum-uyarlanabilme

Kendini Tanımlama: Ankete katılanların kendilerini nasıl tanımladıklarına yönelik görüşlerinin yöre, cinsiyet ve kuşaklara göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin Ki-Kare analizi sonuçları Çizelge 35'te verilmiştir.

Çizelge 35 incelendiğinde büyük çoğunluğun (%70) kendini "Türk" olarak tanımladığı görülmektedir. Kendini Belçikalı ya da Belçikalı Türk olarak tanımlayanların oranı ise çok azdır (2 kişi). Yöre açısından bakıldığında, iki grupta da kendini Türk olarak tanımlama oranı en yüksek düzeydedir. Kendini tanımlamaya ilişkin soruyla ilgi olarak Ki-Kare analizinin sonuçlarına göre yanıtlar yöre açısından anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır ($X^2_{(5)} = 81,31$ p.000< .02). İki grubun da büyük kısmı, Emirdağlıların %73'ü Posofluların ise %67'si kendini Türk olarak tanımlamaktadır. Emirdağlılarda kendini Emirdağlı olarak tanımlama oranı onda bir düzeyinde (%13) iken Posoflularda kendini Posoflu olarak tanımlama oranı daha yüksektir, Posofluların dörtte biri kendini Posoflu olarak tanımlamaktadır (%26).

Çizelge 35'teki sonuçlara bakıldığında kendini tanımlamaya ilişkin görüşler arasında cinsiyet bakımından da anlamlı farklılık olduğu görülmektedir ($X^2_{(5)} = 9,13$ p.000< .02). Kadınların %65'i kendini Türk olarak tanımlarken bu oran erkeklerde %74'dür. Benzer şekilde kendini yöreye göre Emirdağlı ya da Posoflu olarak tanımlayan kadın oranı %25, erkek oranı ise %15'tir.

Çizelge 35'teki verilere kuşaklar açısından bakıldığında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($X^2_{(10)} = 42,38$ p.000< .05). Kuşaklara ilişkin analizde p değeri .05'ten küçük olmasına karşın beklenen değeri 5'in altında olan gözenek sayısı %20'nin üzerinde olduğundan (%44) anlamlılık testine ilişkin yorum yapılamamıştır. Üç kuşakta da kendini tanımlama biçimi olarak "Türk" ifadesi en çok tercih edilen seçenektir. Birinci kuşaktakilerin %79'u, ikinci kuşaktakilerin %62'si, üçüncü kuşaktakilerin %47'si kendini Türk olarak tanımlamıştır. Emirdağ ya da Posoflu olarak tanımlama

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

oranı birinci kuşakta %14, üçüncü kuşakta %13 iken ikinci kuşakta %25'dir. Kendini Belçikalı ya da Belçikalı Türk olarak tanımlayanların oranı oldukça düşüktür. Birinci kuşaktakilerin sadece %1'i, ikinci kuşaktakilerin ise %5'i kendini bu şekilde tanımlamaktadır. Az sayıdaki üçüncü kuşak Türklerde ise Belçikalı ya da Belçikalı Türk yanıtı verilmemiştir, kendilerini Türk olarak tanımlamaktadırlar.

Çizelge 35. Kendini Tanımlamaya İlişkin Görüşler

Yöre		**Türk**	**Emirdağ/ Posoflu**	**Belçikalı**	**Belçikalı Türk**	**Diğer**	**Toplam**
Emirdağlı	f	156	28	7	2	21	214
	%	72,9	13,1	3,3	0,9	9,8	100
Posoflu	f	141	54	3	0	12	210
	%	67,1	25,8	1,4	-	5,7	100
Toplam	f	**297**	**82**	**10**	**2**	**33**	**424**
	%	**70,0**	**19,4**	**2,4**	**0,5**	**7.8**	**100**
Ki-kare	X^2 = 81,31 df (5)**p ,000 < .02**						
Cinsiyet		**Türk**	**Emirdağ/ Posoflu**	**Belçikalı**	**Belçikalı Türk**	**Diğer**	**Toplam**
Kadın	f	120	46	6	1	11	214
	%	65,2	25,0	3,3	0,5	6,0	100
Erkek	f	177	36	4	1	22	210
	%	73,8	15,0	1,7	0,4	9,2	100
Toplam	f	**297**	**82**	**10**	**2**	**33**	**424**
	%	**70,0**	**19,4**	**2,4**	**0,5**	**7.8**	**100**
Ki-kare	X^2 = 9,13 df (5) **p ,000 < .02**						
Kuşak		**Türk**	**Emirdağ/ Posoflu**	**Belçikalı**	**Belçikalı Türk**	**Diğer**	**Toplam**
Birinci Kuşak	f	169	31	1	1	13	215
	%	78,6	14,4	0,5	0,5	6,0	100
İkinci Kuşak	f	121	49	9	1	14	194
	%	62,4	25,2	4,6	0,5	7,2	100
Üçüncü Kuşak	f	7	2	0	0	6	15
	%	46,7	13,3	0	0	40,0	100
TOPLAM	f	**297**	**82**	**10**	**2**	**33**	**424**
	%	**70,0**	**19,4**	**2,4**	**0,5**	**7.8**	**100**
Ki-kare	X^2 =42,38 df (10) p ,000 < .05 **8 hücre % 44**						

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Belçika'da yaşayan göçmenlerin kimlik aidiyetlerini ve kendilerini hangi topluma ait hissettiklerini anlamak için görüşülenlere kendilerini hangi topluma ait hissettikleri ve bunun nedenleri sorulmuştur. Anket sonuçlarında olduğu gibi görüşülenlerin neredeyse tamamına yakını kendilerini Türk olarak tanımlarken ikinci büyük çoğunluğu kendini her iki topluma birden ait hissedenler oluşturmuştur. Kendini Türk olarak tanımlayan 1. kuşak Posoflu Demir ve 2. kuşak Posoflu Ayhan şu sözlerle düşüncelerini aktarmıştır;

> …Ben burada Türk toplumuna daha yakın çünkü neden geldiğimden bu yana ben bu Belçika'ya ısınamadım. Bugün gidecekmiş gibi çalıdaki oturan bir kuş gibiyim. Ha bugün ha yarın gidecek hayaliyle hala da yaşıyoz. Çünkü Belçika'yı da sevemedim tek bir şey var, burada maddi bir durum kazandıysak maddiyat kazandıysak çok örf ve adetimizi kultürümüzü kaybediyoruk bundan dolayı da hiç sevemedim..

> Valla kendimi tabi Türk olarak hissediyorum. Hayatta diyemem ki hani ben Belçikalı kendimi hissediyorum. Haliyle Türklük Posof olarak daha şeyimiz. (Ama burada doğup büyümenize rağmen Belçikalı toplumuna ait hissediyorum diyemiyorsunuz?) Yok diyemem imkânı yok yani. (Neden diye sorsak?) Neden çünkü onların yaşama tarzı, kültürü, bizlere çok değişik yani. Bizim yani kendimizi yani oraya ait hissetmiyoruz.

Benzer şekilde kendini Türk olarak tanımlayan 1. kuşak Emirdağlı Nimet bu düşüncesinin nedenlerini içinde yaşadığı kapalı toplum özellikleri ile açıklamıştır;

> Ben evlendim 29 sene oldu ben buraya geleli. 29 yıl oldu az değil ama.. hep Türk toplumunun içinde yaşadığımız için fazla Belçikalıyla bir diyaloğumuz olmadığı için. Hep Türk toplumu her yer Türk bakkala git, manava git ne bileyim kahvesi orası burası hep Türk yani burada onun için.

Yine Emirdağlı 2. kuşak Sibel kendini Türk olarak hissetmesinin nedeni olarak ev sahibi toplumun dışlayıcı özelliklerini göstermiştir;

> Türk. Kendimi tam Türk olarak hissediyorum çünkü o duyguyu hissediyorum ve o duyguyu veriyorlar bana. Çünkü Belçikalılar beni Belçikalı olarak görmüyorlar zaten. Yalandan söyleseler bile sen işte burada doğup büyüdün, Belçika vatandaşısın öyle yansıtmıyorlar. Bu duyguyu bana vermiyorlar.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Kendini Türk ve Emirdağlı olarak tanımlayan 1. kuşak Doğan bunun nedenini şu sözlerle açıklamıştır;

> Yani Türk ve Emirdağlı olarak. (Neden böyle diye sorsak?) Neden çünkü oranın örf ve adetlerini iyi bildiğim için ve buradaki yaşayan genelde Emirdağlı ve çevredeki arkadaşlar da hep Emirdağlı olduğu için tabi başka yörenin insanlarıyla da oturup kalkıyoz. Türk olsun, Emirdağlı olsun, insan olsun.

Kendini her iki topluma birden ait hissettiğini söyleyen 2. kuşak Hayal bunun gerekçesini her iki toplumdan da yeteri kadar kabul görmemekle açıklamaktadır;

> Ortadayım, çünkü burada yabancı oluyor ters gözle bakıyorlar, Türkiye'ye gidiyoruz Almancı oluyoruz maalesef o beni çok acıtıyor çünkü her sene bir tartışmamız oluyor orada. Ay yine işte gâvurcular geldi, Almancılar geldi fiyatlar yükseldi oysa bizim suçumuz ne?

Benzer şekilde kendini her iki topluma ait hisseden 2. kuşak Emirdağlı Songül ve Gülizar ifadeleriyle adeta entegrasyon kavramını tanımlamışlardır;

> Belçika ve Türk ikisi. Türk toplumunda kendi doğma büyüme arkadaşlarım, çevrem burada olduğu için; Belçika'da iş yönünden.

> İkisinin de ortasındayım. İkisine de kayamadım. (Yani ne hissediyorsun bu konuda bunu biraz açalım). Açalım. Ne Türklere karışabiliyom ne Flamanlara. İkisinin ortasındayım. Eğitim olarak Flamanlara kayıyom ama dini olarak tabi ki Müslümanlık tercih ediyom. Ondan öte bir Türküm şuyum buyum diye bir şeyim yok yani. (Yani bir tarafta Müslümanlık var seni çeken?) Evet diğer yandan da Flamanlara kayıyoruz diyebilirim. (İş hayatı vesilesiyle mi?). Hepsi hepsiyle. Yaşam tarzıyla daha çok diyebilirim. Yani çocuklarımı örneğin bir Türk gibi daha doğrusu köylü gibi yetiştirmek istemiyom. Daha böyle özgür yetiştirmek istiyom, daha serbest olmalarını istiyom, eğitim konularında bizden fazla eğitim almalarını istiyom, öyle söyleyeyim.

Gülizar, "Türk" olmayı "köylü" olmakla özdeş tutarken çocuklarının kendisinden daha fazla eğitim almasını, özgür olmasını istiyor. Gözlemlerden elde edilen bulgulara göre ise Gülizar Türk mahallesinin tam ortasında yaşamakta, çocuklarının okul arkadaşlarının anneleri olan iki Türk dışında ev ziyareti yaptığı arkadaşı bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra özel sohbetlerde de ikamet ettiği kentin merkezine ve sinemaya şimdiye kadar hiç gitmediğini belirtmiştir. Yaşam tarzının Belçikalılarla aynı olduğunu ifade eden Gülizar'ın tatil tercihinin de aslında

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Belçikalılardan oldukça farklı olduğu gözlenmektedir. Tatillerde Türkiye dışında herhangi bir ülkeye gitmediğini özel sohbetler sırasında sıkça dile getirmiştir.

Yine her iki topluma da ait olduğunu ifade eden Emirdağlı 2. kuşak Yıldız, Metehan ve Yakup duygularını şöyle anlatmışlardır:

> Ya kendimi tamamen Türk veya Belçika toplumuna ait hissediyorum diye bir şey söyleyemem. Türk toplumuna da ait hissediyom şöyle yani bayramlarımızda, törenlerimizde hiçbir zaman unutmuyoruz ki Türk'üz. Ama şunu da dememiz gerekiyor ki yani Belçika'da yaşıyoz. Çocuklarımız Belçika okuluna gidiyor. Çevremizdeki komşularımızda ne de olsa Belçikalı da var. Oluyor ki onların da yani bir etkinlikleri falan oluyo oraya da katılıyoz yani tamamen Türk'üm diyemem. Bir de burada yani doğmuş büyümüşüm yani daha fazla yani Belçika'nın geleneklerine, etkinliklerine falan daha fazla onları görmüşüm

> Ya şöyle iki kültür arasında olduğumuzdan yani bura az önceki dediğim gibi bura doğma büyüme Belçikalı olsak da Türk toplumunun içinde olduğumuz için hala yani Türk kimliğini kaybetmediğimiz için kendimi tabi ki Türk hissediyorum. Bu bir zenginliktir yani iki kültür arasında olmak.

> Valla şu anda daha çok Belçikalı gibi ama aslında Türk tabi ki. Ama Belçikalı gibi çünkü şöyle burada doğup büyüdüm o yüzden.

Kendini Belçika'da doğup büyüdüğü için daha çok Belçikalı gibi hisseden Yakup'un özel hayatındaki tercihleri ve davranış biçimlerine dönük gözlemler farklı sonuçlar verebilmektedir. Görüşme sırasında bekâr olan Yakup daha sonra bir Türk kızıyla nişanlanmış, Türk mahallesinden çok uzak olmayan bir yerde aile bireylerinden 3 kişinin oturduğu aynı cadde üstünde bir ev tutmuş, kına gecesi ve düğün gibi tüm törenler Emirdağ gelenek ve göreneklerine göre gerçekleştirilmiştir. Düğün töreninde sadece birkaç Flaman dikkat çekmiş onların da kardeşlerinin misafirleri olduğu öğrenilmiştir.

Görüşmecilerden kendisini "Müslüman" olarak tanımlayan tek kişi olan birinci kuşaktan Posoflu Zekiye düşüncelerini şu sözlerle ifade etmiştir;

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> Hayır, Müslüman kimliğimi. Hiç Türk falan yok. Müslüman kimliğimle ben hani insanlarla haşır neşir oluyorum. Türklük önemli değil. Anlıyor musun benim için öyle yani?...Türküz onur duyuyoruz ama önemli olan Müslümanlık.

Zekiye Emirdağlıların içinde yaşayan az sayıdaki Posofludan biri ve Emirdağlı gruba gönüllü olarak ders verdiği camideki cemaatin milliyetçi tutumlarından çok rahatsızlık duyduğunu da sohbet sırasında sık sık vurgulamıştır.

Belçika'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin diğerlerince yüksek düzeyde paylaşılmayan çoklu kimliklerine ve aidiyetlerine en açık biçimde atıf yapan ise Emirdağ kökenli politikacı Brüksel Başkent Bölgesi'nde Devlet Bakanlığı yapan Emir Kır olmuştur. Kır aynı zamanda bu çoklu kimliği Türkiye'de olduğunu düşündüğü tekçi kimlik anlayışıyla da kıyaslamaktadır. Annesi kendisine hamile iken Belçika'ya gelen ve Belçika'da doğan Kır bu durumu "*Made in Turkey, born in Belgium*" diyerek de kimlik algısını temellendirmektedir.

> Ben kendimi tanıttığım zaman yani köken olarak Türk olduğum için Türk'üm ama aynı zamanda Belçika'da doğduğum için Belçikalıyım. Belçika kimliğini geç de alsam bu ülkede sürekli yaşadığım için, bu ülkede yaşayan insanlarla aynı özgeçmişim olduğu için ona da bağlı olduğumu hissediyorum ama diğer taraftan da Brüksel başkent bölgesini, Brüksel'i çok seviyorum, kendimi zaman zaman Avrupalı gibi görüyorum, Batılı gibi hissediyorum ama aynı zamanda zaman zaman Türkleri dinlediğim zaman doğulu hissediyorum. Yani bir cümleyle özetleyecek olursam çok kimlikli olduğuma inanıyorum ve burada da belki Türkiye'de yaşayan insanlara verebileceğimiz bir mesaj var: Birçok kimlik bir arada yaşatabiliriz.

Görüşülenler kendilerini Türk olarak tanımlarken, Türkiye'den gelmiş olmak, Türk kökenli olmak, örf ve adetlere sahip olmak, Belçikalıların olumsuz tavırları ve kendilerini kabullenememeleri, yoğun biçimde Türklerle bir arada yaşamak gibi gerekçelerle kimlik algılarını temellendirmeye çalışmışlardır.

Türklük gerek görüşülenlerde gerekse ankete katılanlarda baskın tercih olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tercihin Belçika'daki yaşam içerisinde özellikle Türk bayrağı gibi çeşitli simgelerle yoğun biçimde dışa vurulduğu gözlenmiştir. Buna örnek olarak özel günlerde, bayramlarda çocuklara giydirilen Türk Bayrağı motifli tişörtler ya da düğünlerde kadınların giydikleri ay yıldızlı elbiseler ve

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

üzerlerinde taşıdıkları bayraklı şallar verilebilir (Fotoğraf 1). Fotoğraf 2'de ise üzerinde Türk bayrağı bulunan giysilerin satıldığı bir mağaza görülmektedir. Brüksel'deki Türk Mahallesi Schaarbeek'te yer alan bu mağaza gibi işletmeler yoğun ilgi görmektedir.

Fotoğraf 1. Türk Bayrağı Motifli Elbiseleriyle Emirdağlı Kadınlar, Anvers

Fotoğraf 2. Türk Bayrağı Motifli Giysiler Satan Bir Mağaza, Schaarbeek, Brüksel

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Genel olarak değerlendirme yapılacak olursa kimliğini Türk olarak tanımlama göreli olarak bilinçli ve tarihsel, kültürel bilince dayalı bir tutum olmadığından kendisini daha çok Türklükle ilişkilendirilmiş sembollerle göstermektedir. Türk bayrağı motifli elbiseler, milli maçlarda coşkulu kutlamalar vb. bu bağlamda örnek olarak verilebilir. Fotoğraf 3, 4 ve 5te söz konusu durumun ilginç bir yansıması görülebilir. 3 Haziran 2011'de Brüksel'de Belçika ve Türkiye milli takımları arasında oynanan Avrupa Futbol Şampiyonası grup maçında Belçikalı Türk seyircilerin coşkulu destekleri bir anlamda kimliklerinin simgesel dışavurumu niteliğindedir. Birbirlerine kimliklerini haykıran iki topluluk polis kordonuyla ayrılmış biçimde yan yana bulunmaktadır. Bu tablonun Belçika'daki genel durumu yansıttığı söylenebilir.

Fotoğraf 3'te ev sahibi toplum Belçikalı taraftarlar ve aralarında polisin tedbir aldığı Türk bayrakları taşıyan Belçika vatandaşı Türkler ve yine aynı maç bağlamında bir grup Türk seyircinin "*Voor ons is overal Turkeije- Türkiye bizim için her şeydir*" pankartı taşıyarak maçı izlemeye gidişleri görülmektedir. Fotoğraf 4'te ise Belçika'daki gençler arasında oldukça yaygın olan "Biz Osmanlı torunuyuz" yazıları, Osmanlı tuğraları taşıyan t-shirtlerin satıldığı Emirdağ'da bir mağaza görülmektedir. Kimlik tartışmaları bağlamında söylenecek olursa, Belçika'da yaşayan Türkler Belçika vatandaşı olarak ve orada yerleşik saygın birer vatandaş olarak yaşamanın yanı sıra etnik kimliklerini güçlü biçimde yaşatmaya devam etmektedirler. Fotoğraf 5 ise bir futbol maçı galibiyeti ya da düğün yapılan evin ilan edilmesi gibi gerekçelerle Türk bayrağının asılmasına bir örnektir.

Fotoğraf 3. Belçika-Türkiye Futbol Maçı Öncesi, Brüksel Haziran- 2011

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Fotoğraf 4. Emirdağ'da gurbetçileri hedefleyen "Osmanlı t-shirtleri"

Fotoğraf 5. Türk Mahallesi, Berchem

Evliliğe ilişkin görüşler: Ankete katılanların kimlerle evlilik yapılması gerektiği konusundaki görüşlerine ilişkin Ki-Kare analizi sonuçları Çizelge 36'da verilmiştir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 36. Kimlerle Evlenilmesi Gerektiğine İlişkin Görüşler

Yöre		**Türk**	**Hemşeri**	**Bel-Türk**	**Farketmez**	**Toplam**
Emirdağlı	f	91	20	73	30	214
	%	42,5	9,3	34,1	14,0	100
Posoflu	f	107	30	51	22	210
	%	51,0	14,3	24,3	10,5	100
Toplam	**f**	**198**	**50**	**124**	**52**	**424**
	%	**46,7**	**11,8**	**29,2**	**12,3**	**100**
Ki-kare		$X^2 = 8,39$ df (3) **p ,039 < .05**				
Cinsiyet		**Türk**	**Hemşeri**	**Bel-Türk**	**Farketmez**	**Toplam**
Kadın	f	77	19	71	17	184
	%	41,8	10,3	38,6	9,2	100
Erkek	f	121	31	53	35	240
	%	50,4	12,9	22,1	14,6	100
Toplam	**f**	**198**	**50**	**124**	**52**	**424**
	%	**46,7**	**11,8**	**29,2**	**12,3**	**100**
Ki-kare		$X^2 = 14,35$ df (3) **p ,002 < .05**				
Kuşak		**Türk**	**Hemşeri**	**Bel-Türk**	**Farketmez**	**Toplam**
Birinci Kuşak	f	108	34	49	24	215
	%	50,2	15,8	22,8	11,2	100
İkinci Kuşak	f	88	16	64	26	194
	%	45,4	8,2	33,0	13,4	100
Üçüncü Kuşak	f	2	-	11	2	15
	%	13,3	-	73,3	13,3	100
Toplam	**f**	**198**	**50**	**124**	**52**	**424**
	%	**46,7**	**11,8**	**29,2**	**12,3**	**100**
Ki-kare		$X^2 = 25,40$ df (6) **p ,000 < .02**				

Çizelge 36'da görüldüğü üzere anlaşmak ve sevgi koşuluyla Türklerin dışındakilerle de evlenilebileceği görüşünü belirtenlerin oranı %12'dir. Ankete katılanların %47'si Türklerle, %12'si hemşehrilerle, %29'u ise Belçikalı Türklerle evlenilmesi gerektiğini düşünmektedir. Yöreler açısından bakıldığında görüşler arasında anlamlı farklılık belirlenmiştir (X^2 = 8,39 df (3) p,039<.05). Çizelge 36'daki verilerde Posofluların Emirdağlılardan daha yüksek bir oranda Türklerle ve hemşerilerle

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

evlenilmesi gerektiğini düşündükleri, Emirdağlılarda (%34) ise Belçikalı Türklerle evlenilmesi gerektiğinin Posoflulardan (%24) daha yüksek oranda ifade edildiği görülmektedir. Türk, Belçikalı ya da Faslı vb. fark etmez diyenlerin oranı Emirdağlılarda (%14) Posoflulardan (%10) biraz daha yüksektir.

Görüşler arasında cinsiyet (X^2 = 14,35 df (3) p ,002 < .05) ve kuşaklar (X^2 = 25,40 df (6) p ,000 < .02) bakımından da anlamlı farklılık saptanmıştır. Erkeklerin %50'si kadınların ise %42'si Türklerle evlenilmesi gerektiğini düşünmektedir. Hemşehrilerle evlenilmesi gerektiğini düşünen kadınların oranı %10, erkeklerin oranı ise %13'dür. Belçikalı Türklerle evlenilmesi gerektiğini düşünenlerin oranı kadınlarda (%38,6) erkeklerden (%22) göreli olarak yüksek görünmektedir. İki grup da Flaman/Valon, Faslı ya da diğer göçmenlerle evliliğe görece olumsuz bakmaktadır.

Çizelge 36'daki verilere göre evlilik konusunda kuşakların hepsinin Flaman/Valon, Faslı ya da diğer göçmenlerle evlilik konusunda olumsuz düşündüğü görülmektedir. Bu tür evliliklere evet diyenlerin oranı sadece %12'dir. Birinci kuşak %50 oranında Türklerle evlenilmesi gerektiğini düşünürken ikinci kuşakta bu oran %45'e, üçüncü kuşakta %13'e gerilemiştir. Üçüncü kuşakta çoğunlukla (%73) Belçikalı Türklerle evlenilmesi gerektiği düşüncesi egemendir. Birinci kuşaktakilerde hemşerilerle evlenilmesi gerektiğini düşünenlerin oranı %16 iken ikinci kuşakta bu oran %8'e inmiştir. Üçüncü kuşakta ise hemşeri ile evlenilmesi gerektiği düşüncesine sahip olan yoktur.

Anketten elde edilen bulguların nedenlerini derinlemesine irdeleyebilmek için görüşülenlerin evli olanlarına çocuklarının eş seçiminde nelere dikkat etmesi gerektiği-çocuklarının evleneceği kişilerin Türk ya da hemşehrisi olmasının önemli olup olmadığı sorulmuştur. Bekâr olanlardan da bu soruyu kendileri için düşünmeleri istenmiştir. Görüşülenlerin neredeyse tamamına yakını ya Türk olmalı demiş ya da Türk-Müslüman, Türk-eğitimli, Türk-tanıdık, Türk-anlaşabileceği gibi Türk vb. olmalı yönünde görüş belirtmiştir. Yalnızca 4 kişi doğrudan yöre adı vermeden kendimizden biri ya da kendi yöremizden biri biçiminde görüşlerini dile getirirken yine 3 kişi sadece Müslüman seçeneğini tercih ettiğini belirtmiştir. Aklına uygun kişiyle, karaktere önem veririm, çocuğumun mutlu olacağı kişi, geçinebileceği biri şeklinde çok az da olsa farklı görüş bildirenler olmuştur.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Görüşülenlerden ikinci kuşak Emirdağlı Ayşe ve Songül'ün eş seçimi Faslılardan yana olmuştur. Her ikisinin de verdikleri yanıt kendi seçimlerinin de nedenini ortaya çıkarmaktadır. Ayşe ve Songül Müslüman bir gruptan eş seçmelerine karşın aileleri ve yakın akraba çevreleri tarafından uzun süre dışlanmışlar, evliliklerine rıza gösterilmediği için kaçarak evlenme yolunu seçmişlerdir. Emirdağlı grubun içinde Müslüman kimliği taşısa da farklı gruptan evlenenlere karşı açık bir tavır sergilendiği dikkat çekmiştir;

> ".. Öncelikle din aynı olması".

> "..İnsanlığına, dürüstlüğüne, din onlar önemli. Aynı dinden olsun, dürüst olsun ama Türk, Maroken yabancı fark etmez".

Görüşülenlerden yalnızca biri, ikinci kuşak Emirdağlı olan Kezban bir Belçikalıyla evlidir. Evliliği aile çevresinde hemen kabul görmemiş ve aile fertlerinin bir kısmının kendisiyle hala görüşmediği gözlenmiştir. Kezban çocuğu ve evlilik üzerine konuşurken şu ifadeleri kullanmıştır;

> Yani benim için şöyle yani. Nesil önemli değil din önemli değil insanlar zaten erkek bayan çok farklıyız kişisel olarak kişiliği sağlam olması gerekiyor ve diyelim ki yani huzurlu bir evlilik ya da birliktelik yapabilirse fark etmez bizim için ben öyle düşünüyorum yani. Tabi ki çocuğumuzu yönlendiririz karşı taraf iyi ve kötü diye bir şey yok ama birbiriyle geçinmesi gerekiyor ona karakterine göre birisini bulması gerekiyor.

Birinci kuşak Posoflu Alim, Türk olması önemli derken hemşehricilikle ilgili olarak özellikle 2. kuşak açısından farklı bir açıklama getirmiştir;

> Valla Türk olması önemli ama hemşehricilik olayı bana göre son 10 yıldır bitmiştir çünkü 40 yıldır, 30 yıldır burada olan insanlar artık aynı köylü sayılırlar. Aynı köylü oldular. Şimdi benim çocuğuma sen nerelisin? Kimsin? Sorduğunda yan komşumuzun çocuğunu da bizim köylü biliyor o.. Türkiye'den o köyden beraber geldik biliyor. Onu bizim köylü biliyor çocuk. Beraber yaşıyorlar, günlük hayatta beraberler onun için. Ama Türk olması hala önemli diyorum. (Neden diye sorsak?). Şimdi öyle bir şey ki yakın çevremde tanıdığım dost, akraba, .. bu işi deneyen arkadaşlarımız oldu 3 ay, 5 ay, 1 yıl gitmiyor.. Başka milletlerden atıyorum 100 kişi Belçikalı biriyle evlendiyse bunun 10 tanesi belki devamlılık sağlıyor. Bunda da bir sürü öğe var yani kültür var, örf- adet var, aile yapısı var, yalnızlık var. Olmuyor ilk günler güzel günler birkaç ay geçtikten sonra yavaş yavaş tekliyor.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Alim gibi Belçika'ya kendi hemşerileriyle evlenerek göç eden birinci kuşak Emirdağlı Veysel ile birinci kuşak Posoflu Şevket de benzer görüşleri dile getirmişlerdir. Üç görüşmeci de Türklerle yapılan evlilikleri tercih ettiklerini belirtirken neden olarak kültür, örf-adet ve aile yapısındaki farklılıkları göstermişlerdir;

> Mutlaka Türk olmasını isteriz. Hemşerilik önemli değil. Birinci planda Türk olması. (Neden diye sorarsak). Yani illaki burada yaşadığımız olaylardan gördüğümüz kişilerden olsun büyüklerimizden olsun, 30 yıllık 20 yıllık aileler ayrıldı. Yani belli bir yere geldikten sonra tıkanıyor. Yani Belçikalıyla evli olan 20 yıl 30 yıl evli kalanları biliyoruz ama ayrıldılar. Mutlaka bir Türkle şimdi o da illa ki sonuna kadar gidecek diye bir olay da yok. Ama eve geldiği zaman en azından ben kendimi anlatabilirim yahut ta onu anlayabilir, benim o anki yaşantımı. Benim şöyle baktığı zaman anlaması lazım. Ama bir Avrupalı bunu maalesef anlatamazsın..

> Özellikle Türk olmasını ama hemşeri olabilir de olmayabilir de çünkü ne olursa olsun Türk ailesinin örf ve âdeti bizlere uygun oluyor. Ama Belçikalının biraz daha güç oluyor biraz daha zorlanıyoruz. Özellikle çocukların olduğu, çocukların var olduğu dönem çocuklar küçük yaşta bir problem olmuyor ama 15 yaşında olduğu zaman annesi çocuguna diyebiliyor ki şimdi artık senin dost hayatı veya da işte Türkiye'de flört mü diyorlar ne onun gibi yapabilirsin eve de getirebilirsin ama bizim örfümüzde âdetimizde olmadığından dolayı problem çıkıyor. (Yani en çok da çocuk yetiştirmede mi ortaya çıkıyor?). Ja ja 15 yaşından sonra çoğunlukla çıkıyor. Oglum diskoya gidebilir, ben diyorum gitmeyebilir ama annesi o zaman yabancı olduğu zaman gönderebiliyor ama bizler de gönderemiyoruz.

Birinci kuşak Emirdağlı Doğan da yukarıda adı geçen görüşülenler gibi Türk olmasını örf, adet, gelenek ve görenek farklılıklarını neden göstererek tercih ettiğini belirtmektedir. Diğerlerinden farkı Doğan'ın aynı zamanda Türk kültürünü yüceltmesi yönündedir.

> Türk olması benim için önemli. Yani bizim örf âdetimize göre burada Belçikalıları da görüyoz onların yaşantıları bizlere uymuyor. Bizim gelenek ve göreneklerimiz daha bir başka daha kültürlü daha seviyeli. Bence yani benim görüşüm Türk olmasını istiyorum yani.

Birinci kuşak Emirdağlı ve bekâr olan Çiçek evleneceği kişinin Türk olması gerektiğini söylerken Emirdağlılara olan eleştirel yaklaşımı oldukça dikkat çekicidir;

> ..Burada Emirdağlı Türk gençlerine bakınca..aşağı yukarı yaşımda olan erkeklere bakınca çoğunlukla gördüğüm kişiler ne bileyim evliliğe önem vermeyen kişiler oldukları için ben şahsen.. Emirdağlı ile evlenmeyi istemem. Çünkü çoğu okula gitmemiş nasıl desem daha

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> çok kahveye giden o tür insanlar oldukları için Emirdağlıyla gerçekten evlenmek istemem.. (Hı hı peki Belçikalılarla da evlenmek istemem dedin onu da açalım). Ya benim için Türk olması tabi ki önemli çünkü ne bileyim küçüklükten beri onlarla okula gittiğim için arkadaş ortamı başka ama evlilik ortamı başka.. Onların beni anlamadığı konular da var mesela dinimiz yönünden olsun ne bileyim aile terbiyesi, aile kültürü olsun onların da çoğu anlamadığı şeyler olduğu için Türk olması önemli ama açık görüşlü olacak yani. Bilgili, kültürlü olacak ve de bir Emirdağlı gibi düşünmesini istemiyorum çünkü burada çoğu Emirdağlılar nasıl desem ya böyle kılık kıyafete çok karışıyorlar mesela kızlar gece gezmez diye düşünüyorlar. Yani erkekler daha üstün görüldüğü için onların gözünde mesela erkekler ev işlerine yardım etmez diye düşünüyorlar. Hâlbuki benim için öyle değil. Neden bir erkekte süpürge yapmasın, bulaşığa yardım etmesin bence anormal bir şey değil. İşte Belçikalıların da ben bu yönünü beğeniyorum.

Hemşerisi aynı zamanda akrabasıyla evlenip olumsuz bir deneyim yaşayan ikinci kuşak Posoflu Defne ile, kızını hemşerisiyle evlendirmediği için olumsuz tecrübeleri olan birinci kuşak Emirdağlı Nimet'in düşünceleri birbirinin zıddı yönündedir;

> ..Ne isterim tabi ki de Müslüman olmalı önceden hani Posoflu olmalıydı ama o artık değil.. Müslüman olsun, bizden olsun yeterlidir. (Yani yöreyi artık?) Yok çünkü eskiden illaki akraba evliliği yapalım, yabancı olmasın akrabamız olsun şu bu ben yaşadığım için ben öyle bir şeyi çocuğuma yaşatmam. Çünkü ben aileden olsun diye teyze oğlum ile evlendim. İyi gitmedi evliliğimiz 5 sene sonra ayrıldım. O yüzden belki de kötü bir anı bıraktığı için bende çocuklarıma uygulamam öyle bir şey. Yani mesela benim eniştem yabancı geldi bize Posoflu ama yabancı tanımıyoruz Allah razı olsun o kadar çok iyi insan ki ya benim teyzemin oğlu kendi özümüz yani kendi teyzemin oğlu çıkmayınca olmuyor yani..
>
> ..Valla kendi çevremizden olursa daha iyi. Çünkü benim başımdan geçti bir öyle benim kızım ilk evlilik yaptı bir yabancıyla yani Türk ama uzak bir yerinden Türkiye'nin. İsmini söylemeyeyim. Yürütemedi ayrıldı mesela yani o yönden kendi çevremizden yöremizden olursa daha iyi diyorum ben. Şimdiki evliliği kendi çevremizden çok mutlu Allah'a şükür. (Yöre yine etkili oluyor diyorsunuz?). Oluyor tabi, kültür farkı ne bileyim gider gidişat öyle şeylerde çok anlaşmazlıklar oluyor yani. Senin ki bana uymuyor benim ki sana..

Tıpkı Kıymet gibi ailesi ve eşinin görüşünün mutlaka hemşeriyle evlenilmeli yönünde olduğunu belirten ikinci kuşak Ahu bu nedenle hemşerisiyle evlilik yapmış ancak çocukları için farklı görüşleri olduğunu ifade etmiştir;

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> …Çocuğum için farklı düşünüyorum şimdi ben temelden annemden Posof'u duyduğum için. Benim çocuğum kendine kimi uygun görüyorsa onunla olsun çünkü diyorum ya yani artık bu ülkede Belçikalısı, Posoflusu, Türkü yani Almanı fark etmiyor insanın değeri, yani insanın insan oluşu önemlidir.. (Yani bir Belçikalıyla da evlenebilir diyorsun benim çocuğum?)..Benim çocuğum eğer onu uygun görmüşse benimkisi koşulsuz evet olur ama eşim farklı düşünür o konuda. Eşim biraz diyorum ya ailesine çok yakın olduğu için o da temelden aklına hep Posoflu ve Türk olsun diye sokulmuş. Posoflu olmasa da en azından Türk olsun der.. (Bu konuda galiba özellikle eşini Posoflu gruptan seçtin onu da istersen konuşalım..). Neden Posoflu yani ben evliliğime başlarken zaten mantıklı olarak yaklaştım. ..Ben de seçim olarak aile düzeyi yani benim aileme göre bir aile benim değerlerime değer veren birini aradığım için. Ailem de zaten küçüklüğümüzden beri kızım Posoflu olsun, bildiğimiz biri olsun, aynı kültürde olalım yani değerlerimiz aynı olsun zorluk çekme. Ailesiyle anlaşalım gibi bunu hep bize yansıttıkları için, söyledikleri için onu dikkate alarak zaten o şekilde böyle bir seçim yaptım. Yani Posoflu olduğunu biliyordum, tanıdığım bir aileydi. O da beni beğenince güzel bir arkadaşlıkla başladık, birbirimizi anlayarak, değerlerimizi paylaşarak, onun devamında da zaten aşk yaşadık evlilikle sonuçlandı. (Ne güzel evlilikle sonuçlanmış ama kültürel değerlerde de örtüşmesi açısından özellikle Posoflu olmasını mı istediniz?) Kesinlikle ona çok dikkat ettim çünkü Posoflu olması bile aksanlarımız mesela bazen Posofça taklit yapıyoruz arkadaşlar arasında yani o bile fark ediyor. Mesela bir Emirdağlı ondan anlamıyor. Bir Emirdağlının aksanı bir Posofludan çok farklı. Yani ben bir Emirdağlıyla evlenseydim babamın ya da annemin yaptığı esprileri anlayamıyor olabilirdi de. Ondan benim için çok değerli.

Kontrol amaçlı Emirdağ ve Posof grubu dışında görüşülen her ikisi de birinci kuşak olan Şükrü ve Veli, eş seçimi konusundaki düşüncelerini ve gruplara yönelik gözlemlerini şu sözlerle ifade etmişlerdir;

> ..Türk olmasını tercih ederim çünkü bir kültür farklılığı var yani bizim örfümüz adetlerimiz başka ve en önemli faktör din zaten din faktörü var. Bizim öngördüğümüz bazı kriterlere hani yabancı bir milletten olan insan genelde pek uyum sağlayamıyor. (Peki, buradaki Emirdağlılarla Posoflular nasıl davranıyor?) Valla benim gördüğüm kadarıyla genelde hep kendi aralarında evleniyorlar bir de yani akraba evliliği çok daha fazla gördüğüm kadarıyla iki grupta da. Hatta yani işi biraz daha da yani oturum bazında falan düşündükleri zaman da ne oluyor hep iki kardeş mesela boşanıyorlar mesela abisi burada kardeşi Türkiye'de hanımıyla boşanıyor hanımıyla abisi evleniyor, kardeşinin hanımıyla kendisi yani o şekilde bir çaprazlama evlilik yapıyorlar onu getiren insanları da tanıdım yani arada. (Peki böyle akrabalarla ya da hemşehrilerle evlenilmesinin çok olmasının sebebi ne olabilir sence niye bunu tercih ediyorlar?) Şimdi onların kültürleriyle alakalıdır büyük ihtimalle ya da yani kötüsü olsun bizden mi olsun düşüncesi mi artık bilmiyorum ki.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> ..Şahsi olarak düşünürsem evleneceği insanlar konusunda kendi "iradelerinde hür olması gerekiyor. Yani illa da Türk illa da yabancı veya illa hemşehri illa aynı köylü olması diye bir kaideyi gözetmiyorum.. Klasik bir cevap olur gerçi bunu çok duymuşsunuzdur ama mutlu olacağı insanla evlenmesi ..Fakat burada yaşayan Emirdağlı ve Posoflu çevreye bakarsak ki bu Emirdağlılar da çok çok daha fazla çünkü eşimin Emirdağlı olması sebebiyle başta kendi yakın akrabaları olması çok önemsiyorlar. Kesinlikle çünkü amaç şey Türkiye'deki bir yakın akrabayı buraya getirebilmek. Birinci amaç o yani bu artık şimdi biraz daha bastırılmış bir istek ama ilk gelen nesilde bu daha da yüksekti çünkü hepsinin birbirini buraya getirme sebepleri aslında bu..gelmelerin çoğu bu şekilde öyle olmuş temel amaç o ama şimdi şu yaşadığımız ortamda biraz daha bastırılmış ama bilinçaltında hala o şey var. İlk önce diyo ki ilk önce yakın çevremize bir bakalım daha sonra halkayı biraz daha genişletiriz komşu, aile, işte ne bileyim uzak akraba öncelik yakın akraba.

Birinci kuşak Posoflu Hamdi evliliklerde aynı yöreden olan eşlerin daha iyi anlaştığını şu sözlerle dile getirmiştir;

> Öncelikle Türk olması benim için daha önemli. Fakat gördüğüm kadarıyla aynı bölgenin insanları da birbirleriyle çok daha iyi anlaşabiliyor. Mesela Kayseri, Kırşehir, Yozgat, Çorum gibi aynı yöreden olan insanlar birbirleriyle çok daha iyi anlaşabiliyorlar. Tabi insanlar keşke belli bir olgunluk seviyesinde olsa herkes birbirini kabullense o çok daha güzel olurdu ama.. yurtdışına gelen insanlar daha çok kırsal kesimden geldiği için aynı yöreden olan insanlar birbirleriyle daha iyi anlaşabiliyorlar. Şehirden gelenler için fark etmiyor bence. Yani Ankaralı veya İstanbullu olması fark etmiyor. (Anladım dolayısıyla hemşehrilerle ya da aynı yöreden insanlarla evlenilmesi önemlidir diyorsun?). Evet. (Peki Avrupa'da yaşayan Türkler için özel olarak söylersek burada yaşayan Türkler arasında mı olmalı yoksa Türkiye'den mi olmalı bu konuda bir düşüncen var mı?). Bence Belçika'da yaşayan Türkler buradaki Türklerle evlenmeli düşüncesindeyim. (Buna neden olarak ne gösterebiliriz?) Yani Türkiye'den gelen damatlar, gelinler olsun bunlar çok dil sorunu yaşıyorlar en azından Belçika'ya geldikten sonra 4 – 5 yıl boyunca sürekli dil sorunu yaşıyorlar. İşte Flamanca kurslarına gidiyorlar, kurslara gitmelerine rağmen burada halkın büyük bir çoğunluğu şive konuştuğu için..Ve bu şivelerde okullarda öğretilmediği için yine de dil sorunu hayat boyu dil sorunu yaşamaya devam ediyorlar. Normal sokaktaki insanlarla anlaşamıyorlar herkes düzgün Flamanca konuşmadığı için yani memur da olamıyorlar, hiçbir şey olamıyorlar işçi olarak kalıyor.

Eş seçiminde dinin en önemli etkenlerden biri olması gerektiğini düşünen Yalın, Yıldız ve Zekiye aşağıdaki görüşleri dile getirmişlerdir;

> .. Ben sevgiden yanayım. Yani şöyle bir şey de var hani Flaman olsa bile yalnız şey bakımından önemli görüyorum din açısından önemli görüyorum. Mesela Flaman olsa dahi

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yani o zaman isterim ki dinini değiştirsin. Müslüman olsun isterim yani. Yani öncelikle sevgi önemli ama din de önemli uyum sağlamak açısından.

Ya ille bir hemşehrimle evlenmesine yani pozitif gözle bakmıyom hatta akrabayla evlenmesin ben ona karşıyım evleneceği insan yani en azından bence yani bir liseyi falan bitirmiş olsun.. Nasıl desem yani biraz kültürlü olsun yani ne de olsa kültürlü bir insan hayatın nasıl olduğunu daha fazla anlıyor.. Türk olması mecburiyet değil yani başka bir soydan da olabilir ama bence biraz Müslüman olması herhalde önemli. Kültür meselesiylen hani din meselesi o yüzden Müslüman olmasını isterim ama ille Türk olsun diye bir şeyim yok. Hani bir Belçikalı Türk olmuş veya bir Maroken ben o yönden yani pozitif bakıyom yani Müslüman olsun ve yani kendisiyle anlaşabilsin…

.. Peygamber efendimiz diyor ki kadınların üç konuda şeyleri vardır hani düzeyleri. Biri çok güzeldir biri de asaletlidir birisi de dindardır. Siz dindar olanını seçin ve ben bunu tabi ki istemişimdir çocuklarıma. (Peki memleket meselesine geldiğimizde Posoflu ya da Emirdağlı ya da Türkiye'nin başka bir yerinden gelmiş kişileri tercih eder misiniz?) ..Ha tabi ki kendi yöremi isterim, yöresel olsun yani. Devamlı öyle biraz herhalde yanlış düşünmüşüm. (Gözlem: Gelini Emirdağlı ve hiç memnun değil. Çocuğumun birini Emirdağlıyla evlendirdim diğerini asla diyordu evine ilk konuk olduğumda. Aynı konukluk esnasında çiçeği burnunda bir Posoflu gelin vardı ve o da aynı fikri savunmuştu. Ancak yeni gelin hasta olduğu için bir süre sonra Posoflu eşi tarafından terk edildi. Ve bu herkes için beklenmedik kötü bir sürpriz oldu. Tüm bu olaylar Zekiye hanımın düşüncelerini etkilemiş..2. konukluğum sırasında). (Şimdi yanlış düşünmüşüm derken iyi ya da kötü insanlar kendi grubundan da çıkabiliyor anlamında mı dediniz?). Tabi ki tabi ki tabiî ki. Bilmiyorum orayı geçelim istersen.. Tabi ki biz kuluz ve hata yapabiliyoruz yani. Büyük söylemek düşmüyor hata oluyor.

Evlilik konusundaki düşüncelerde temel eğilimin Türklerle evlenilmesi yönünde olduğu görülmektedir. Bu durum araştırmacının gözlemleriyle de örtüşmektedir. Belçika'daki Türklerin kendi aralarında evlenme eğiliminin de giderek arttığı gözlenmektedir. Buradaki temel düşünce de yine aynı biçimde Belçika'daki Türklerle Türkiye'den gelen Türkler arasındaki kültürel farklılıklardır. Herşeye karşın evlilik, ritüelleriyle birlikte geleneksel bir olgu olmaya devam etmektedir. Yapılan düğün törenlerinde de bu durum göze çarpmıştır. Fotoğraf 6'da Brüksel'de düzenlenen bir Emirdağ düğünü görülmektedir. Düğünler kimlik sembollerinin, ulusal ya da yöresel kültürel unsurların yaşatıldığı alanlar olmaya devam etmektedir. Araştırmacı katıldığı yedi düğünde de aynı durumu gözlemlemiştir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Fotoğraf 6. Bir Emirdağlı Düğünü, Brüksel

Belçika Vatandaşlığına İlişkin Görüşler: Çizelge 37'de görüldüğü üzere ankete katılanların Belçika vatandaşlığına yönelik soruya verdikleri yanıtlara ilişkin Ki Kare analizinde yöreler bakımından ($X^2_{(5)} = 4,76$ $p > .05$), cinsiyet bakımından ($X^2_{(3)} = 2,01$ $p > .05$) ve kuşaklar bakımından ($X^2_{(6)} = 27,38$ $p < .05$; %58) anlamlı bir ilişki olmadığı belirlenmiştir. Ankete katılanlardan Belçika vatandaşlığına sahip olanların oranı oldukça yüksektir (%87), Belçika vatandaşlığı istemeyenlerin oranı ise düşüktür (%2). Yöreler açısından bakıldığında da benzer bir durum görülmektedir.

Çizelge 37'de verilen Belçika vatandaşlığına sahip olma konusundaki verilere cinsiyet açısından bakıldığında kadınların (%84) ve erkeklerin (%88) büyük çoğunlukla Belçika vatandaşlığına sahip oldukları görülmektedir. Birinci kuşağın beşte dördü (%78) Belçika yurttaşıdır. Yasal olarak Belçika yurttaşı olmaları doğal bir hak olan ikinci ve üçüncü kuşağın tamamı Belçika vatandaşlığına sahiptir. Belçika vatandaşlığına sahip olmayanların ve olmak istemeyenlerin oranı birinci kuşakta (%3) ve ikinci kuşakta (%1) çok düşük düzeydedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 37. Belçika Vatandaşlığına Sahip Olma Durumu

Yöre		**Sahip**	**Değil**	**Başvurmuş**	**İstemiyor**	**Toplam**
Emirdağlı	f	189	16	6	3	214
	%	88,3	7,5	2,8	1,4	100
Posoflu	f	178	25	2	5	210
	%	84,8	11,9	1,0	2,4	100
TOPLAM	**f**	**367**	**41**	**8**	**8**	**424**
	%	**86,6**	**9,7**	**1,9**	**1,9**	**100**
Ki-kare	X^2 = 4,76 df (3) p ,190 > .05					
Cinsiyet		**Sahip**	**Değil**	**Başvurmuş**	**İstemiyor**	**Toplam**
Kadın	f	155	20	5	4	184
	%	84,2	10,9	2,7	2,2	100
Erkek	f	212	21	3	4	240
	%	88,3	8,8	1,3	1,7	100
TOPLAM	**f**	**367**	**41**	**8**	**8**	**424**
	%	**86,6**	**9,7**	**1,9**	**1,9**	**100**
Ki-kare	X^2 =2,01 df (3) p ,569 > .05					
Kuşak		**Sahip**	**Değil**	**Başvurmuş**	**İstemiyor**	**Toplam**
Birinci Kuşak	f	168	35	6	6	215
	%	78,1	16,3	2,8	2,8	100
İkinci Kuşak	f	184	6	2	2	194
	%	94,8	3,1	1,0	1,0	100
Üçüncü Kuşak	f	15	-	-	-	15
	%	100	-	-	-	100
TOPLAM	**f**	**367**	**41**	**8**	**8**	**424**
	%	**86,6**	**9,7**	**1,9**	**1,9**	**100**
Ki-kare	X^2 =27,38 df (6) p ,000 < .05 %58					

Posoflu birinci kuşaktan Zekiye, Türklerin Belçika vatandaşlığına ilişkin genel yaklaşımından farklı ancak Türklük-Müslümanlık ve Belçikalılık bağlamında birçok Belçikalı Türkün paylaştığı temel bir düşünceyi dile getirmiştir. Türklerin Belçika vatandaşlığı konusuna işlevsel açıdan yaklaştıkları söylenebilir;

> (Siz niçin vatandaş olmadınız?) Bilmiyorum, hoşuma gitmiyor.. Belki şahsidir ama gerçekten hiç içime sinmiyor bir Belçika kimliği taşımak. Çünkü onun üzerinde Belçikalı diye yazıyor herkesin kimliğini aç Türk yazmaz, Belçikalı yazıyor ve bu beni rahatsız ediyor ister inanın ister inanmayın. Onun için çocuklarım şu anda o konuda sözümü

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

dinliyorlar. Eşim de aynı, benim ailemde Belçika kimliği taşıyan kimse yok. **(**Ve taşınmasını istemiyor musunuz bundan sonrasında da?). İstemiyorum, belki gülersiniz, belki kınarsınız benim vicdanım rahat değil yani gerçek belki yanlıştır bazılarına göre belki cahilce bir düşünce gibi ama benim vicdanım almıyor. Ve..bazıları diyor işte çok büyük kolaylık vizesiz falan ülkemize gidip geliyoruz birçok avantajları var ama ben bunu böyle görmüyorum yani. Ben manevi açıdan rahatsız oluyorum. Benim vicdanım rahat. Belçika kimliği koyup ta cüzdanıma gezmiyorum..

Vatandaşlıkla ilgili bu düşünceleri dile getiren Zekiye Belçika vatandaşlığına sahip olmanın avantaj ve dezavantajlarını ise aşağıdaki sözlerle değerlendirmiştir.

..İstersen 10 takla at onlar seni gine ikinci sınıf insan görüyor. İstersen tahsilin, derecen, kimliğin ne kadar yüksek derecede olur olsun ister inanın ister inanmayın ben şu halimle daha çok itibar görüyorum. Gittiğim devlet dairelerinde hani ben buyum ben seni niye kandırayım, ben bir müslümanım, ben bir Türk'üm, ben buyum seni kandırırsam, kandıramam ki zaten her halimle görüyorsun.. Dezavantajları da var vatandaş olmamanın ama ben memnunum yani..İçim rahat.. Kapalı olmama rağmen, dinimi yaşamama rağmen daha bana onurlu davranıyorlar gittiğim devlet kapıları.. Hem kişiliğinden taviz veriyor, hem kimliğinden, hem dininden mesela Flamanlara benzemek isteyen çok kişi var. Türklüğünden utananlar var, İslamiyeti bırak Türklüğünden utanan var, Müslümanlığından utanan var yani her şeysini değiştirse bile hiçbir yerde onlar o arzuladığı itibarı göremiyor. Gerçekten çünkü o bir kere kendini kandırıyor. Kimliğini inkâr eden her şeysini inkâr eder. O zaman da Allah katında itibar göremiyorlar ne kadar da takla atsa kıyafetiyle, haliyle hareketiyle yani ne bileyim yaşantısıyla benim kadar itibar göremiyor.. Çünkü Peygamber efendimiz buyuruyor ki (s.a.v) kime benzerseniz ondansınız. Ne kadar acı bir şey dimi yani hangi topluluğa benzerseniz şeklin şemalin, yaşantın, hayatın, kıyafetin, tipin, saçın, başın ondansın diyor. Çık şuraya Yahudiler var belki görmüşsündür. Şuradan 1 km öteden gör Yahudi olduğunu fark ediyorsun. Hiç taviz vermezler hiçbir şekilde. Ama biz Müslümanlar verdik ve o kadar da itilip kakılıyoruz. Gerçek ölseler taviz vermiyorlar. Aynen o zülüfleri hele sıcakta Ağustos ayında sen burada ol tüm siyah giyinirler ve bundan onur duyarlar.. Elin Flamanı, Almanyalısı, şusu busu beni beğensin diye ben O'nun hayatını unutabilir miyim hani tavsiyelerini unutabilir miyim? Kesinlikle dünyaları verseler ben pasaportumu değiştirmem anlatabiliyor muyum? Ben bazı menfaatlerim için her türlü konumu mu niye değiştireyim? .. Böyle olmalı herkes, tutarlı olmalı. Bir takım menfaatler için asla ben müslümansam gurur duyuyorum, zevk alıyorum ben niye Flamanlardan işte ne bileyim ne göreceklerse onun için ben niye taviz vereyim ki öyle bir karakterim yok Allah'a şükür. Eşim de destek, ailece zaten öyleyiz yani benim eşimin tarafı da kendi baba tarafı, anne tarafımız da öyle düşünceye sahibiyiz Allah'a şükür.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

55 yaşında Emirdağlı bir erkek anket formuna düşülen notlarda Belçika vatandaşı olmamasını şöyle açıklamıştır;

> "Belçika vatandaşlığına geçmeyi istemiyorum. Üzülüyorum çünkü temelli Belçikalı olacakmışım gibi sanıyorum. Kimliğimde Türk yazıyor çok şükür".

Yine anket formuna düşülen notlarda 41 yaşında Emirdağlı kadın katılımcı Belçika vatandaşlığına geçmemek için direndiğini ancak son zamanlarda kendisine sağlayacağı somut yararlar için vatandaşlığa geçişini şu sözlerle açıklamaktadır;

> "Maalesef son dönem oldum hiç istemiyordum. Emekli olunca Belçika vatandaşı olunca otomatik olarak hesap Türkiye'ye geliyormuş onu duyunca oldum".

Market Alışverişine İlişkin Görüşler:

Çizelge 38. Market Alışverişinde Dikkat Edilen Ölçüt

Yöre	Emirdağlı		Posof		Toplam	
Market	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Evet	53	24,8	59	28,1	112	26,4
Hayır	158	73,8	146	69,5	304	71,7
Diğer	3	1,4	5	2,4	8	1,9
TOPLAM	**214**	**100**	**210**	**100**	**424**	**100**
Ki-kare	X^2 = 1,25 df (2) p ,533 >.05					
Cinsiyet	**Kadın**		**Erkek**		**Toplam**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Evet	42	22,8	70	29,2	112	26,4
Hayır	140	76,1	164	68,3	304	71,7
Diğer	2	1,1	6	2,5	8	1,9
TOPLAM	**184**	**100**	**240**	**100**	**424**	**100**
Ki-kare	X^2 = 3,56 df (2) p ,169 >.05					
Kuşak	**Birinci**		**İkinci**		**Üçüncü**		**Toplam**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Evet	75	34,9	34	17,5	3	20,0	112	26,4
Hayır	136	63,3	156	80,4	12	80,0	304	71,7
Diğer	4	1,9	4	2,1	-	-	8	1,9
TOPLAM	**215**	**100**	**194**	**100**	**15**	**100**	**424**	**100**
Ki-kare	X^2 = 16,52 df (4) p ,002 <.05, %44							

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ankete katılanların market alışverişlerinde Türk ya da Belçikalı market olmasını tercih edip etmediklerine ilişkin görüşleri Çizelge 38'de verilmiştir. Verilere göre, görüşler arasında yöre, cinsiyet ya da kuşaklar açısından anlamlı farklılık yoktur. Ankete katılanların dörtte biri (%26) alışveriş yaptığı marketin Türk ya da Belçikalı oluşuna dikkat ettiğini ifade ederken dörtte üçü ise bir ayrım yapmadığını belirtmiştir. Bu noktada görüşmelerden elde edilen bulgular oldukça açıklayıcı niteliktedir.

Görüşülenlere de gıda alışverişlerini hangi marketlerden yaptıkları ve tercih nedenleri sorulmuştur. Neredeyse tamamına yakını belli ölçütlere göre hem Belçika marketlerini hem de Türk marketlerini tercih ettiklerini belirtmiştir. Söz konusu tercihte öne çıkan iki temel faktörden biri alınacak ürünün türü diğeri ise ürünün fiyatı ile ilgilidir:

> **Kıymet:** Ya et ürünlerini tabiî ki Türklerden hani helal kesim olduğu için geri kalan zebze olsun meyve olsun, pastalar, kurabiyeler olsun yani Belçikalı veya Türk fark etmiyor.
>
> **Metehan:** Ya her gıdanın bir yani her marketin bir kendi özel gıda şeyleri vardır yani kalite olarak. Tabi ki ucuz, hesaplı olan yerlere gidiyoruz. (Ama şöyle der misin illa da Türk marketinden alayım herşeyi?) Tabi ki tabiî ki ordaki bulunmayan şeyleri diğerler yabancı marketlerden alırım.
>
> **Şafak:** Yani Türk marketlerden de yapıyoruz Flaman marketlerinden de yapıyoruz çünkü bu marketlerden yaparken her aldığımız ürünü inceliyoruz. İçerisinde katkı maddesi olmasın diye. Helal olmasına kesinlikle dikkat ediyoruz çünkü içerisinde jelatin ya da diğer katkı maddesi olan şeyleri almıyoruz. Dinimizce bize haram olan şeyleri kullanmıyoruz kesinlikle. Aldi'den de.., Toptancı Derya'dan da .., Şaşkın'dan da.., Collruyt'tan da alışveriş yapıyoruz.
>
> **Veli : ..**Biz iki yerden alışveriş yapıyoruz. Bir Flamanların yoğun olarak alışveriş yaptığı işte ALDİ, LIDL, GB, DELHAİZE gibi marketlerden; iki Türk marketinden..Onu da eşim çok güzel şekilde dengeliyor çünkü kendisi de Emirdağlı olduğu için ve buradaki bütün Emirdağlılar da aynı şekilde davranıyorlar mesela yiyecek olmayan ihtiyaç malzemelerini bunlar ne mesela temizlik malzemeleri, giyim, kuşam, ayakkabı..yani yiyecekle ilgili olmayan her şeyi Belçikalı mağazalardan yiyecekle ilgili olan şeyleri de Türk marketlerinden alıyor. (Buna temel sebep ne olabilir nedir diyebiliriz?) Ya bundaki temel sebep tabi ki bir helal ürün olması iki daha güvenilir olması. Bir de 3 bana göre aslında çok önemlisi odur Türkiye'ye duyulan özlem. Türk yiyeceklerine duyulan özlem ve alışılan lezzetlerin terk edilmemesi.

Veli'nin Türk mutfağıyla ilgili söyledikleri daha küçük bir kasabada yaşayan Abbas'ın aşağıda yer alan ifadeleriyle, bu tutumun anlamına dikkat çekmektedir;

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> Burada pek fazla seçeneğimiz yok. Yani burası küçük bir yerde yaşıyoruz tabi ki Türk mutfağını da aynı şekilde korumaya çalışıyoruz. Dolayısıyla Türk mamullerine ihtiyaç olduğu zaman Anvers, Brüksel gibi yerlerden alabiliyoruz. Ama genel anlamda genel kumanya buralarda bir yerlerde büyük marketlerden alınıyor...

Arzu ve Pembe gibi oturdukları mahallenin özelliği nedeniyle Türk marketlerini tercih edenler olduğu gibi, Çiçek gibi gündelik hayattaki işlevselliği nedeniyle Flaman marketlerini de tercih edenler olmaktadır;

> **Arzu:** Türk mahallesinde oturduğum için Türklerden alışveriş yapıyorum. (Size yakın olduğu için mi o marketleri tercih ediyorsunuz?) Bana yakın olduğu için tabiî ki.
>
> **Pembe:** Türk marketlerinden. Eve yakın olduğu için, yakında olduğu için.
>
> **Çiçek:** Annemler daha çok Türk marketlerinden yapıyorlar ama ben iş çevremde Türk marketleri olmadığı için ve de işyeri olduğu için pratik şeyler gerekiyor hazır böyle mikrodalga fırına ısıtıp o tür şeyler aldığım için daha çok Belçikalı marketlerden GB (Grand Bazaar) gibi yerlerden alıyorum.

Bahriye, Sibel ve Çağdaş market alışverişlerinde özellikle "helal" – "haram" ölçütünü esas aldıklarını şu ifadelerle aktarmışlardır;

> **Bahriye:** Tabi ki ayırırım. Sebze meyveyi her ikisinden de alırım ama etimi tabi ki Türk veya morkan kasabından alırım. (Neden dikkat ediyorsunuz buna?). Müslüman kesimlerine uygun olduğu için daha doğrusu biz etimizi kendimiz keseriz hiçbir zaman hazır almayız. Bir de o var yani. (Nasıl yapıyorsunuz bunu? Yani böyle bir olanak var mı burda?). Eşim gider keser veya bir Türk kasabına kestiririz tüm koyun temizleriz yani içimize sine sine yiyoruz yani. Öyle kolay kolay hazır et alıp yemem ben. Hiç almam daha doğrusu. Tavuğu bile hiç hazır almam sadece tavuk kanadı hazır alırım. Onu da çocuklar sevdiği için. Tavuğu da keseriz kestiririz.
>
> **Sibel:** Değişiyor. Şöyle kesinlikle etimi Belçikalılardan almam tiksinirim çünkü onlar böyle pek hijyen değiller. Türkler kadar itina göstermiyorlar. Ondan sonra şey mesela bazı gıdaları Türk marketinde daha çok buluyorsun mesela mercimekti, nohuttu falan. Yani Belçikalı marketlerde pek bulunmaz öyle şeyler ama diğer şeyleri deterjandı falandı tabi ki alırım hani ben öyle pek..et konusunda titizimdir.
>
> **Çağdaş:** Genelde %80'i %90'ı Türk ama tabi bazı şeyleri de ister istemez Belçikalı büyük marketlerden almak zorundayız. Ürüne göre. Onda hassastırım yani kesinlikle helal olmasına çok dikkat ederim. Eşim de aynıdır. Ben Flaman restoranına gidip yemek bile yemem yani.

Çağdaş, doktor olan eşinin ilaç firmalarıyla yapılan otel toplantılarına ve yemeklerine de aynı gerekçeyle katılmadığını belirtirken yine aynı gerekçeyle

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Belçika'da oldukça popüler bir fast food türü olan ve baget ekmeğin arasına seçilen yiyeceklerin koyulduğu sandviç benzeri bir ekmek olan "Broodje"yi bile içine sebze ya da peynir koyma seçeneği olmasına karşın yemediğini çünkü ekmeğin domuz eti kesilen bıçakla kesilme olasılığı olduğunu, bu nedenle tedbiren yemediğini anlatmıştır.

Defne ve Hamdi de Türk marketlerini tercih ettiklerini ancak kimi nedenlerle farklı marketlerden alış veriş yapmak zorunda olduklarını dile getirmişlerdir;

> Valla Lier'de kaldığımız bu yerde sadece iki tane Türk marketi var, fırın var. Mesela pirinci, şusunu busunu tabi ki Türklerden alıyoruz da ama onun haricinde çay, ekmek, şu, bu yok ekmeği de fırından alıyoruz da genel alışverişimiz tabi ki Flamandan. Çünkü burada öyle büyük bir market yok, Türklere ait olan. Ama Allah'ın izniyle yeni camimiz açılırsa tabi ki bizde oradan alışverişimizi yaparız.

Defne'nin bu sözleri Belçika'da yaşayan Türkler açısından camilerin önemini bir kez daha vurgulamaktadır. Cami Belçika'da yaşayan Türkler için sadece ibadet merkezi değil aynı zamanda en önemli sosyal iletişim ortamı ve çok önemli bir merkezdir. Henüz açılmamış olmasına karşın şimdiden Türklerin planlarında yer almaktadır.

> Şimdi benim oturduğum bölgede Türk marketi olmadığı için yani benim için fark etmiyor arada bir Anvers'e, Brüksel'e uzak şehirlerdeki Türk marketlerine gittiğim oluyor. Ama Türk marketi olsa tabi ki Türk marketine gitmeyi tercih ederim. Ama Türk marketleri de maalesef sanki adam iki gün sonra kaçıp gidecekmiş gibi böyle çok düzensiz, aradığınız her şeyi de bulamıyorsunuz zaten keşke derli toplu olsa güzel olsa Türk marketini tercih ederim.

Hamdi bu sözlerle Türk marketlerinin niteliğini hakkında da bilgi vermektedir. Konuyla ilgili gözlemler değerlendirildiğinde görüşülenlerin ifadelerinde benzer bulgular elde edildiği görülmüştür. Belçika'da yaşayan Türkler yaşadıkları Türk mahallelerinde çok sayıda Türk marketi, kasabı, fırını ve restoranına sahipler (Fotoğraf 7-8). Gıda alışverişlerini genelde buralardan yaptıkları gözlenirken görüşmelerde evlerine konuk olduğumuz kişiler yöresel ikramlarda bulunmuşlardır. Emirdağ yöresine özgü "arap aşı" ve "mercimekli bükme" de ziyaretler sırasında ikram edilen yiyeceklerdendir. Bikültürel evlilik yapan Songül, Ayşe ve Kezban'ın evinde ise Türk mutfağı dışında farklı mutfaklardan ikramlar sunulmuştur.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Fotoğraf 7. Türk Mahallesindeki Türk Marketi, Berchem, Anvers

Fotoğraf 8. Bir Türk Marketinin Dışarıdan Görünüşü, Berchem, Anvers

Yine görüşmelerden elde edilen bulgulara paralel olarak yapılan gözlemlerde Belçika'da yaşayan Türklerin giysi alışverişlerini daha çok Flaman mağazalarından ve "solden" olarak adlandırılan indirim zamanlarında yaptıkları gözlenmiştir. Genellikle

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

kent merkezinde görmeye alışık olunmayan Türkler fotoğraf 9 ve 10'da görüldüğü üzere senede iki kez "solden" nedeniyle kent merkezine adeta akın etmektedirler.

Fotoğraf 9. Büyük Bir Alışveriş Merkezinde İndirim Zamanı, Anvers

Fotoğraf 10. Anvers'in Ünlü Meir Caddesinde İndirim Zamanı

Seçimlerde Adaylara Destek Vermede Aranan Özellikler: Seçimlerde adayların hangi özelliğine göre destek verildiğine ilişkin yanıtlara ait Ki-Kare verileri Çizelge 39'da verilmiştir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 39. Seçimlerde Adaylara Destek Vermede Aranan Özellikler

Yöre		**Cinsiyet**	**Eğitim**	**Parti**	**Hemşeri**	**Türk**	**Missing**	**Toplam**
Emirdağlı	f	2	30	65	16	99	2	214
	%	0,9	14,0	30,4	7,5	46,3	0,9	100
Posoflu	f	1	50	66	14	79	-	210
	%	0,5	23,8	31,4	6,7	37,6	-	100
TOPLAM	**f**	**3**	**80**	**131**	**30**	**178**	**2**	**424**
	%	**0,7**	**18,9**	**30,9**	**7,1**	**42,0**	**0,5**	**100**
Ki-kare		X^2 = 7,71 df (4) p ,103 > .05						
Cinsiyet		**Cinsiyet**	**Eğitim**	**Parti**	**Hemşeri**	**Türk**	**Missing**	**Toplam**
Kadın	f	1	33	60	8	80	2	184
	%	0,5	18,1	33,0	4,4	44,0	1,1	100
Erkek	f	2	47	71	22	98	-	240
	%	0,8	19,6	29,6	9,2	40,8	-	100
TOPLAM	**f**	**3**	**80**	**131**	**30**	**178**	**2**	**424**
	%	**0,7**	**18,9**	**30,9**	**7,1**	**42,0**	**0,5**	**100**
Ki-kare		X^2 = 4,16 df (4) p, 384 > .05						
Kuşak		**Cinsiyet**	**Eğitim**	**Parti**	**Hemşeri**	**Türk**	**Missing**	**Toplam**
Birinci Kuşak	f	2	39	50	25	99	-	215
	%	0,9	18,1	23,3	11,6	46,0	-	100
İkinci Kuşak	f	1	41	74	5	71	2	194
	%	0,5	21,4	38,5	2,6	37,0	1,0	100
Üçüncü Kuşak	f	-	-	7	-	8	-	15
	%	-	-	46,7	-	53,3	-	100
TOPLAM	**f**	**3**	**80**	**131**	**30**	**178**	**2**	**424**
	%	**0,7**	**18,9**	**30,9**	**7,1**	**42,0**	**0,5**	**100**
Ki-kare		X^2 = 27,86 df (8) p, 001< .05 , %40						

Çizelge 39'da görüldüğü üzere, yapılan analize göre seçimlerde adayların hangi özelliklerine göre destek verildiği sorusuna ilişkin görüşler arasında yöreler bakımından anlamlı farklılık yoktur ($X^2_{(4)}$ = 7,71 p ,103>.05). Katılımcıların %42'si adayların Türk olmasından dolayı destek verdiğini belirtmiştir. İkinci sırada ise %31'i ile partisine göre destek verildiği seçeneği gelmektedir. Hemşehri oluşuna göre destek verdiğini

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

belirtenlerin oranı ise sadece %7'dir. Soruya verilen yanıtlar arasında gerek cinsiyet ($X^2_{(4)}$ = 4,16 p ,384>.05) gerekse kuşaklar açısından ($X^2_{(8)}$ = 27,86 p ,001>.05, %40) anlamlı farklılık saptanmamıştır. Kadınlar (%44) ile erkekler (41) adayın Türk oluşuna göre destek verdiklerini ifade etmiştir. İkinci sırada partisine göre destek verme seçeneği gelmektedir. Kadınlar %33 erkekler ise %30 oranında parti seçeneğini tercih etmiştir. Hemşehri oluşuna göre destek verme seçeneğini ise kadınlar %4, erkekler %9 düzeyinde tercih etmiştir. Kuşaklar açısından bakıldığında ise birinci kuşağın (%46) ilk sıradaki adayın Türk oluşuna göre, ikinci kuşağın partisine göre (%39), üçüncü kuşağın ise (%53) Türk oluşuna göre destek verdikleri görülmektedir. Genel olarak bakıldığında adayın Türk oluşunun ve partisinin tercih nedeni olduğu dikkat çekmektedir.

Belçika'daki seçimlerde belirli düzeylerde çok sayıda Türk aday seçimlere katılmaktadır. Özellikle yerel yönetimlerde önemli sonuçlar elde eden Türkler için seçim kampanyaları Belçika'daki varlıkların dışavurumu niteliği taşımaktadır. Özellikle Türklerin yoğun olarak yaşadığı semtlerdeki seçim afişleri renkli görüntülerle Türklerin siyasal alandaki varlıklarını sergilemektedir (Fotoğraf 11).

Fotoğraf 11. Seçim Döneminde Türk Adayların Seçim Afişleri,Schaerbeek,Brüksel

Dışarıda Yemek Yendiğinde Restoran Tercihi ve Nedeni: Ankete katılanların dışarıda yemek yediklerinde tercih ettikleri restoranlara ilişkin yanıtlara bakıldığında

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

(Çizelge 40) büyük çoğunluğun (%71) Türk restoranlarını tercih ettiğini, %26'lık bir kesim için fark etmediği ve farklı kültürlere ait restoranlara gittikleri görülmektedir.

Verilere yöreler açısından bakıldığında gruplar arasında anlamlı farklılık bulgulanmıştır (X^2 = 5,784 df (1) p ,020 <.05). Posofluların Türk restoranlarını tercih etme oranının (%77) Emirdağlılardan (%65) yüksek olduğu, Emirdağlılar da ise farklı kültürlere ait restoranlara gittiğini belirtenlerin oranının (%31) Posoflulardan (%21) daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Çizelge 40. Restoran Tercihine İlişkin Görüşler

Yöre	**Emirdağlı**		**Posoflu**		**Toplam**	
Restoran Tercihiniz	**F**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Türk	140	65,4	161	76,6	301	71,0
Farketmez	67	31,3	45	21,4	112	26,4
Belirtilmeyen	7	3,3	4	2,0	11	2,6
TOPLAM	**214**	**100**	**210**	**100**	**424**	**100**
Ki-kare	X^2 = 5,784 df (1) **p ,020 <.05**					

Cinsiyet	**Kadın**		**Erkek**		**Toplam**	
Restoran Tercihiniz	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Sadece Türk	116	63,0	185	77,1	301	71,0
Farketmez	65	35,3	47	19,6	112	26,4
Belirtilmeyen	3	1,7	8	3,3	11	2,6
TOPLAM	**184**	**100**	**240**	**100**	**424**	**100**
Ki-kare	X^2 = 12,605 df (1) **p ,001 <.02**					

Kuşak	**Birinci**		**İkinci**		**Üçüncü**		**Toplam**	
Restoran Tercihiniz	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Türk	190	88,4	103	53,1	8	53,3	301	71,0
Farketmez	20	9,3	85	43,8	7	46,7	112	26,4
Belirtilmeyen	5	2,3	6	3,1	-	-	11	2,6
TOPLAM	**215**	**100**	**194**	**100**	**15**	**100**	**424**	**100**
Ki-kare	X^2 = 66,93 df (2) **p ,000 <.02**							

Çizelge 40'da görüldüğü üzere restoran tercihine ilişkin cinsiyet açısından (X^2 = 12,605 df (1) p ,001 <.02) ve kuşaklar açısından da (X^2 = 66,93 df (2) p ,000 <.02) anlamlı farklılık söz konusudur. Erkeklerin sadece Türk restoranları tercih etme oranı (%77) kadınlardan (%63) yüksektir. Kadınların farklı kültürlere ait restoranları tercih

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

etme oranı ise (%35) erkeklerinkinden (%20) yüksektir. Benzer bir durum kuşaklar açısından da söz konusudur. Birinci kuşağın sadece Türk restoranları tercih etme oranı (%88) ikinci (%53) ve üçüncü kuşaktan (%53) çok yüksektir.

Ankete katılanların restoran tercihinin nedenine ilişkin soruya verdikleri yanıtlara göre katılımcıların %40'ı helal-haram ölçütüne göre, %57'si ise damak tadına uygun menüsü olan, temiz restoranları tercih etmektedir. Sadece Türk restoranlarının tercih edilmesi oranının çok yüksek oluşu katılımcıların daha çok Türk restoranlarını temiz ve damak tatlarına uygun gördükleri biçiminde yorumlanabilir. Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde Belçikalıların da ilgisini çeken çok sayıda Türk restoranı, dönerci, pideci vb. bulunmaktadır (Fotoğraf 12).

Gözlemler de gerek Emirdağlıların gerekse Posofluların Türk restoranlarını tercih ettiğini doğrulamaktadır. Yabancılara ait restoran tercihi neredeyse yok denecek kadar azdır. Türk restoran ve dönercilerinin tabelalarında, vitrinlerinde mutlaka ürünlerin Türk yemekleri olduğu ve helal et kullanıldığı Türkçe ve Flamanca olarak çeşitli biçimlerdeki yazılarla ifade edilmektedir (Fotoğraf 13).

Fotoğraf 12. Helal Ürün Reklamı İle Bir Türk Dönercisi, Schaarbeek, Brüksel

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Fotoğraf 13. Türklere Ait Bir Lokanta, Heusden-Zolder

Türkiye'ye Dönme Düşüncesi, Türkiye'ye Gidiş Sıklığı, Belçika'da Kalma Nedenleri: Katılımcıların Türkiye'ye gidiş sıklıklarına ilişkin yanıtlarına ait Ki-Kare analizi sonuçları Çizelge 41'de verilmiştir.

Çizelge 41'de görüldüğü üzere göre katılımcıların hepsi belirli aralıklarla Türkiye'ye gitmektedir. Katılımcıların yarısından fazlası (%58) yılda bir ya da birden çok kez Türkiye'ye gitmektedir. Katılımcıların Türkiye'ye gidiş sıklığına ilişkin yöreler açısından anlamlı farklılık bulgulanmıştır (X^2= 11,689 df (3) p ,009 <.02). Emirdağlıların yaklaşık üçte ikisi (%64) yılda bir kez ya da iki yılda bir Türkiye'ye gittiğini ifade ederken Posofluların yarısı (%51) bu sıklıkta Türkiye'ye gitmektedir. Türkiye'ye gidiş sıklığına ilişkin cinsiyet (X^2 = 2,664 df (3) p ,446 >.05) ve kuşaklar (X^2 = 11,489 df (6) p ,074 >.05) açısından ise anlamlı farklılık saptanmamıştır.

Gözlemler ve edinilen izlenim de katılımcıların tatillerini Belçika dışında ve mutlaka Türkiye'de geçirdikleri yönündedir. Bu bağlamda uçak bileti temin edilen bürolar Türk semtlerinin oldukça popüler mekânları olarak ortaya çıkmaktadır. Benzer görüntülere Türkiye'de de rastlanmaktadır. Özellikle Emirdağlıların doğrudan Eskişehir'den Belçika'ya uçuş konusundaki talepleri değerlendirilmektedir. Yaz

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

aylarında Türkiye'de konvoy halinde Belçika plakalı araçlar tipik görüntüler oluşturmaktadır. Yaz döneminde Emirdağ'a giden yollarda görülen Belçika plakalı araçlar Türkiye ile olan bağların göstergesi niteliğindedir (Fotoğraf 14-15-16-17).

Çizelge 41.Türkiye'ye Gidiş Sıklığı

Yöre		**Yılda Bir**	**İki Yılda Bir**	**Üç Yıldan Uzun Dönemlerde**	**Yılda Birden Çok**	**Toplam**
Emirdağlı	f	118	44	33	19	214
	%	55,1	20,6	15,4	8,9	100
Posoflu	f	96	73	30	11	210
	%	45,7	34,8	14,3	5,2	100
TOPLAM	**f**	**214**	**117**	**63**	**30**	**424**
	%	**50,5**	**27,6**	**14,9**	**7,1**	**100**
Ki-kare		X^2 = 11,689 df (3) **p ,009 < .02**				
Cinsiyet		**Yılda Bir**	**İki Yılda Bir**	**Üç Yıldan Uzun Dönemlerde**	**Yılda Birden Çok**	**Toplam**
Kadın	f	88	51	33	12	184
	%	47,8	27,7	17,9	6,5	100
Erkek	f	126	66	30	18	240
	%	52,5	27,5	12,5	7,5	100
TOPLAM	**f**	**214**	**117**	**63**	**30**	**424**
	%	**50,5**	**27,6**	**14,9**	**7,1**	**100**
Ki-kare		X^2 = 2,664 df (3) p ,446 > .05				
Kuşak		**Yılda Bir**	**İki Yılda Bir**	**Üç Yıldan Uzun Dönemlerde**	**Yılda Birden Çok**	**Toplam**
Birinci Kuşak	f	119	53	25	18	215
	%	55,3	24,7	11,6	8,4	100
İkinci Kuşak	f	86	62	34	12	194
	%	44,3	32,0	17,5	6,2	100
Üçüncü Kuşak	f	9	2	4	-	15
	%	60,0	13,3	26,7	-	100
TOPLAM	**f**	**214**	**117**	**63**	**30**	**424**
	%	**50,5**	**27,6**	**14,9**	**7,1**	**100**
Ki-kare		X^2 = 11,489 df (6) p ,074 > .05				

Belçika'da yaşayan Emirdağ ve Posofluların diğer Türkiye kökenli göçmenler gibi yaz tatillerini Türkiye'de geçirmeleri nedeniyle Türk mahalleleri yaz aylarında boşalıp tenhalaşırken, posta kutularında biriken iletiler yaz aylarının tipik görüntüleri

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

olarak gözlenmektedir (Fotoğraf 17). Türkiye'ye gidiş konusunda yaşanan ilgi ve yoğunluk Türkiye'de de karşılığını bulmaktadır. Eskişehir havaalanında gece geç saatlerde Belçika'dan gelen uçaklardan inecek yolcuları Emirdağ'a hatta köylerine kadar götürecek minibüsler beklemektedir. Köy adlarını gösteren tabelalarla bekleyen şoförler Belçika'dan Emirdağ'a yönelen yolcu talebine yanıt vermektedir (Fotoğraf 18)

Fotoğraf 14. Emirdağ karayolunda Belçika plakalı araçlar.

Fotoğraf 15. "Direkt Eskişehir'e" Duyurusu ile Bir Seyahat Acentesi, Anvers

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Fotoğraf 16. Bir seyahat acentesi, Brüksel

Fotoğraf 17. Türkiye'ye tatile gidenlerin evleri, Berchem

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Fotoğraf 18. Belçika'dan gelen Emirdağlıları Karşılayan Minibüsler

Fotoğraf 19. Emirağ'dan Gelen Heyetin Cami Ziyareti, Anvers

Fotoğraf 19'da Emirdağlılara ait bir caminin lokalinde Emirdağ kaymakamı, Belediye başkanı, Afyon valisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi rektörü ve Anvers başkonsolosunun katıldığı bir sohbet toplantısı görülmektedir. Emirdağ'dan gelen heyet Belçika'daki hemşehrilerinin Emirdağ'a yatırım yapmasını talep ederken heyeti dinleyenler de Emirdağ'a gittiklerinde yaşadıkları sorunlardan bahsetmişlerdir. Bu tablonun arka planında karşı karşıya gelen iki grubun da Belçika'daki Emirdağlıların iki

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

mekânda aynı anda yaşadıklarını ve aslen Emirdağ'a ait olduklarının gizil biçimde kabulü vardır.

Çizelge 42'de ankete katılanların Türkiye'ye dönmeyi düşünüp düşünmediklerine ilişkin soruya verdikleri yanıtlara ait Ki-Kare analizi sonuçları verilmiştir.

Çizelge 42. Türkiye'ye Dönme Konusundaki Düşünceler

Yöre	**Emirdağlı**		**Posof**		**Toplam**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Evet	77	35,9	70	33,3	147	34,7
Hayır	129	60,3	130	62,0	259	61,1
Bazen	7	3,3	10	4,7	17	4,0
Belirtilmeyen	1	0,5	-	-	1	0,2
TOPLAM	**214**	**100**	**210**	**100**	**424**	**100**
Ki-kare	X^2 = ,84 df (2) p ,655 >.05					
Cinsiyet	**Kadın**		**Erkek**		**Toplam**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Evet	57	30,9	90	37,5	147	34,7
Hayır	121	65,8	138	57,5	259	61,1
Bazen	6	3,3	11	4,5	17	4,0
Belirtilmeyen	-	-	1	0,5	1	0,2
TOPLAM	**184**	**100**	**240**	**100**	**424**	**100**
Ki-kare	X^2 = 2,89 df (2) p ,235 >.05					

Kuşak	**Birinci**		**İkinci**		**Üçüncü**		**Toplam**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Evet	85	39,5	58	30,0	4	26,7	147	34,7
Hayır	123	57,3	125	64,4	11	73,3	259	61,1
Bazen	7	3,2	10	5,1	-	-	17	4,0
Belirtilmeyen	-	-	1	0,5	-	-	1	0,2
TOPLAM	**215**	**100**	**194**	**100**	**15**	**100**	**424**	**100**
Ki-kare	X^2 = 5,80 df (4) p ,214 >.05							

Çizelge 42'deki verilere göre göre büyük çoğunluk (%61) dönmeyi düşünmemektedir. Yöre (X^2 = ,84 df (2) p ,655 >.05), cinsiyet (X^2 = 2,89 df (2) p ,235 >.05) ve kuşaklar (X^2 = 5,80 df (4) p ,214 >.05) açısından görüşler arasında anlamlı farklılık bulgulanmamıştır. Çizelge 43'te görüldüğü üzere katılımcıların bir gün Türkiye'ye dönüş yaparlarsa nedenlerinin ne olacağına ilişkin olarak yöre (X^2 = 2,76 df

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

(3) p .429 >.05) ve cinsiyete (X^2 = 3,49 df (3) p .321 >.05) göre anlamlı farklılık yoktur.

Çizelge 43. Türkiye'ye Dönme Nedenlerine İlişkin Düşünceler

Yöre	**Emirdağlı**		**Posof**		**Toplam**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Özlem	29	13,55	32	15,2	61	14,4
Geçici Geldim	3	1,4	1	0,5	4	0,1
Vatanımız	43	20,1	33	15,7	76	18,0
Burada Yaşam Zor	7	3,27	10	4,76	17	4,0
Belirtilmeyen	132	61,7	134	63,9	266	62,7
TOPLAM	**214**	**100**	**210**	**100**	**424**	**100**
Ki-kare	X^2 = 2,76 df (3) p ,429 >.05					
Cinsiyet	**Kadın**		**Erkek**		**Toplam**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Özlem	26	14,1	35	14,6	61	14,4
Geçici Geldim	-	-	4	1,6	4	0,1
Vatanımız	28	15,2	48	20,0	76	18,0
Burada Yaşam Zor	8	4,3	9	3,8	17	4,0
Belirtilmeyen	122	66,3	144	60,0	266	62,7
TOPLAM	**184**	**100**	**240**	**100**	**424**	**100**
Ki-kare	X^2 = 3,49 df (3) p ,321 >.05					

Kuşak	**Birinci**		**İkinci**		**Üçüncü**		**Toplam**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Özlem	38	17,7	21	10,8	2	13,3	61	14,4
Geçici Geldim	3	1,4	-	-	1	6,7	4	0,1
Vatanımız	44	20,4	31	15,9	1	6,7	76	18,0
Burada Yaşam Zor	7	3,2	10	5,2	-	-	17	4,0
Belirtilmeyen	123	57,2	132	68,1	11	73,3	266	62,7
TOPLAM	**215**	**100**	**194**	**100**	**15**	**100**	**424**	**100**
Ki-kare	X^2 = 13,84 df (6) **p ,031 <.05**							

Çizelge 43'teki verilere genel olarak bakıldığında ankete katılanların neden olarak Türkiye'nin vatanları oluşunu (%18) ve özlemlerini (%14) dile getirdikleri görülmektedir. Kuşaklar açısından bakıldığında ise anlamlı farklılık bulgulanmıştır (X^2 = 13,84 df (6) p .031 <.05). Türkiye'nin vatan oluşunu neden olarak gösterenlerin oranı

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

birinci kuşakta %20 iken ikinci kuşakta %16 üçüncü kuşakta ise %7'dir. Bunun yanında Türkiye'ye duyulan özlemi neden olarak gösterme düzeyi birinci kuşakta %18 ikinci kuşakta %11 üçüncü kuşakta ise %13'tür. Belçika'da kalma nedenlerine ilişkin bulgular ise Çizelge 44'te verilmiştir.

Çizelge 44. Belçika'da Kalma Nedenine İlişkin Görüşler

Yöre	**Emirdağlı**		**Posof**		**Toplam**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Buralıyım, Alışkanlık	68	31,7	48	22,8	116	27,3
Burada Yaşam Daha İyi	91	42,5	111	52,8	202	47,6
Sağlık	5	2,3	3	1,4	8	1,8
Çocukların Eğitimi	42	19,6	25	11,9	87	20,5
Missing	8	3,7	3	1,4	11	2,6
TOPLAM	**214**	**100**	**210**	**100**	**424**	**100**
Ki-kare	X^2 = 6,03 df (3) p ,110 >.05					

Cinsiyet	**Kadın**		**Erkek**		**Toplam**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Buralıyım, Alışkanlık	64	34,7	52	21,6	116	27,3
Burada Yaşam Daha İyi	78	42,4	124	51,6	202	47,6
Sağlık	3	1,6	5	2,1	8	1,8
Çocukların Eğitimi	36	19,5	51	21,2	87	20,5
Missing	3	1,6	8	3,3	11	2,6
TOPLAM	**184**	**100**	**240**	**100**	**424**	**100**
Ki-kare	X^2 = 8,63 df (3) p ,035 <.05, % 25					

Kuşak	**Birinci**		**İkinci**		**Üçüncü**		**Toplam**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Buralıyım, Alışkanlık	23	10,7	83	42,7	10	66,6	116	27,3
Burada Yaşam Daha İyi	120	55,8	80	41,2	2	13,3	202	47,6
Sağlık	8	3,7	-	-	-	-	8	1,8
Çocukların Eğitimi	61	28,3	24	12,3	2	13,3	87	20,5
Missing	3	1,3	7	3,6	1	6,6	11	2,6
TOPLAM	**215**	**100**	**194**	**100**	**15**	**100**	**424**	**100**
Ki-kare	X^2 = 76,79 df (6) p ,000 <.05, % 41							

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Belçika'da kalma nedenlerine ilişkin olarak yanıtlar arasında yöre (X^2 = 6,03 df (6) p .11 >.05;), cinsiyet (X^2 = 8,63 df (3) p .035 <.05;%25) ve kuşaklar (X^2 = 76,79 df (6) p .00 <.05;%41) arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır. Katılımcıların üçte ikisi Belçika'da yaşamın daha iyi olduğunu ve buraya alıştıklarını ifade etmiştir. Üçte birlik kesim ise çocukların eğitimini Belçika'da kalmanın temel nedeni olarak göstermiştir.

Belçika'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin göç sürecine ilişkin tarihsel bir değerlendirme yapan Devlet Bakanı Emir Kır da, özellikle birinci kuşağın sürekli Türkiye'ye dönme duygusuyla yaşadığını bunun da Belçika'yı benimseme düzeyini olumsuz etkilediğini vurgulamıştır;

> Belçika'da yaşayan Türklerin ki öyle tahmin ediyorum Avrupa'da yaşayan Türklerin özgeçmişi aynı. İlk 30 yılları tabii 60 lı yıllarda gelenler için ilk 30 yıl diyorum hani bu bence süreç 91'e kadar gidiyor. Ve 91'de Tansu Çiller'in devalüasyonuyla ilgili bu benim tarihimde ben öyle değerlendiriyorum bazıları farklı yorumlayabilir. Döneceğim düşüncesiyle yaşadılar babalarımız annelerimiz. Yani her şey buna göre yapıldı. Çok büyük bir uyum çabası gösterilmedi. Büyüklerimiz dönecekler diye bulundukları ülkenin resmi dilini öğrenmekte büyük bir çaba göstermediler çünkü döneceklerdi. İkincisi çok fazla da yatırım yapmadılar, çocukların eğitimi için sonuçta para arttırtıp, ülkesine dönüp, orada biraz yatırım yapıp bir şeyler yapmaktı amaç. Ama o öyle olmadı, öyle olmadı aslında 80'li yılların başında çocukların burada okula gittiğinden dolayı çocukların buraya daha fazla bağlı olduklarını görmelerine rağmen 83'teki Turgut Özal hükümeti eeıı yani yavaş yavaş burada kalıcı olduğumuz düşüncesini tekrar zayıflattı. Çünkü Turgut Özal'ın hükümeti Türkiye'deki kapalı ekonomiyi açtı dünyaya, yatırımlar çekildi ve buradaki büyüklerimiz çoğu gidip Türkiye'de büyük yatırımlar yaptılar. İşte ardından verdiğim o yıl var 1991.. o ciddi bir devalüasyon oldu. Özellikle parasını bankaya yatıranlar çok ciddi bir para kaybettiler ve hepsi aynı günlerde uçağa binip Türkiye'ye gitmişlerdi, hiç unutmam.

Kır, aynı zamandan değişen koşullarla birlikte artık iki toplumda birden yaşamanın daha mümkün olduğunu düşünmektedir;

> …artık şeyi görüyorum ben burada çok çok iyi durumda olanlar iki dünyada yaşayacaklar. Yani bir Belçika ayağı olacak bir Türkiye ayağı olacak çünkü imkânları buna elverişli. Bir de iletişim dünyası değişti uçuşlar ucuzladı, internet, cep telefonu vs. yani daha farklı bir tablo var. Bir nevi köy gibi bir dünya olduk yani artık her şey değişti. Sadece göçü yaşayanlar için değil onların çocukları için değil ama her çok şey değişti.

4.2.2. Ev sahibi toplumla iletişime yaklaşım

Bu bölümde, ev sahibi toplumla iletişim kurmaya ve ev sahibi topluma ilişkin düşünceler hakkındaki bulgular verilmiştir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Hangi Grupla Daha İyi Anlaşılıyor? Çizelge 45'te görüldüğü üzere ankete katılanların Belçika'da yaşayanlar içinde en iyi anlaştıklarını söyledikleri grup hemşehrileridir (%41). İkinci sırada akrabalar (%32) üçüncü sırada ise diğer Türkler gelmektedir (%21).

Çizelge 45. Farklı Gruplarla Anlaşmaya İlişkin Görüşler

Yöre	**Emirdağlı**		**Posof**		**Toplam**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Akraba	52	24,3	82	39,0	134	31,6
Hemşeri	95	44,4	78	37,1	173	40,8
Türk	47	22,0	40	19,0	87	20,5
Flaman-Valon	16	7,5	10	4,8	26	6,1
Diğer Göçmenler	4	1,9	-	-	4	0,9
TOPLAM	**214**	**100**	**210**	**100**	**424**	**100**
Ki-kare	X^2 = 14,29 df (4) **p ,006 <.02**					
Cinsiyet	**Kadın**		**Erkek**		**Toplam**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Akraba	58	31,5	76	31,7	134	31,6
Hemşeri	66	35,9	107	44,6	173	40,8
Türk	41	22,3	46	19,2	87	20,5
Flaman-Valon	15	8,2	11	4,2	26	6,1
Diğer Göçmenler	4	1,9	-	-	4	0,9
TOPLAM	**184**	**100**	**240**	**100**	**424**	**100**
Ki-kare	X^2 = 9,81 df (4) **p ,044 <.05**					

Kuşak	**Birinci**		**İkinci**		**Üçüncü**		**Toplam**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Akraba	61	28,4	63	32,5	10	66,7	134	31,6
Hemşeri	103	47,9	67	34,5	3	20,0	173	40,8
Türk	44	20,5	41	21,1	2	13,3	87	20,5
Flaman-Valon	7	3,3	19	9,8	-	-	26	6,1
Diğer Göçmenler	-	-	4	2,0	-	-	4	0,9
TOPLAM	**215**	**100**	**194**	**100**	**15**	**100**	**424**	**100**
Ki-kare	X^2 = 25,92 df (8) p ,001 <.05, %40							

Çizelge 45'te görüldüğü üzere en iyi anlaştığı grubun Flamanlar olduğunu söyleyenlerin oranı ise %6'dır. Faslılar (%0,2) ya da diğer göçmenleri dile getirenlerin

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

oranı (%0,7) ise yok denecek kadar azdır. Ankete katılanların hemen hemen tamamı (%93) yine Türklerin en iyi anlaştığı grup olduğunu ifade etmiştir. Yöreler açısından bakıldığında görüşler arasında anlamlı farklılık bulgulanmıştır (X^2= 14,29 df (4), p ,006 <.02). Emirdağlıların %44'ü en iyi anlaştıkları grubun hemşehrileri olduğunu ifade ederken, Posoflularda ilk sırada akrabalar gelmektedir (%39). En iyi anlaştıkları grubun Flaman/Valonlar olduğunu belirtenlerin oranı ise Emirdağlılarda %8 iken Posoflularda %5'dir. Cinsiyet açısından bakıldığında da görüşler arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir (X^2 = 9,81 df (4) p ,044 <.05). İki grupta da en iyi anlaşılan grup olarak ilk sırada hemşehriler ifade edilmiştir ancak kadınlarda bu oran %36 iken erkeklerde %45'dir. En iyi anlaştıkları grubun Flaman/Valonlar olduğunu belirtenlerin oranı iki grupta da düşük olmakla birlikte bir farklılık söz konusudur bu oran kadınlarda %8 erkeklerde ise %4'tür. En iyi anlaşılan gruba ilişkin belirtilen görüşler arasında kuşaklar bakımından ise anlamlı farklılık saptanmamıştır (X^2 = 25,92 df (8) p ,001 <.05, %40). Frekans dağılımına bakıldığında ise akrabalarla en iyi anlaştığını belirtenlerin oranı birinci kuşakta %28, ikinci kuşakta %33, üçüncü kuşakta ise 67'dir. En iyi anlaştığı grubun Flaman/Valonlar olduğunu belirtenlerin oranı ise birinci kuşakta %3, ikinci kuşakta %10 iken üçüncü kuşakta bu tercihte bulunan olmamıştır.

Belçikalılar (Flamanlar/Valonlar) Hakkındaki Düşünceler: Görüşülenlere Belçikalılar hakkında ne düşündükleri sorulmuştur. Yaklaşık 10 kişi iyi insanlar, kibar, medeni, dakik gibi kavramlarla Flamanları ya da Valonları olumlarken yaklaşık 40 kişi menfaatçi, ırkçı, önyargılı, kıskanç, nankör ve ikiyüzlü gibi kavramlarla olumsuzlamıştır, 5 kişi ise içlerinde iyileri de kötüleri de var demiştir. Özellikle Brüksel bölgesinde yaşayanlar ile diğer bölgelerde yaşayıp siyasetle uğraşanlar Flaman/Valon ayrımı yapmış, Flamanları daha ırkçı ve önyargılı olarak tanımlarken Valonları ya da başka bir ifadeyle Belçikalıları daha ılımlı, daha cana yakın olarak gördüklerini belirtmişlerdir.

Flaman bölgesinde belediye meclisinde görev yapan aynı zamanda siyasi bir kimliğe sahip olan Mutlu, kendisine yöneltilen soruyu Flaman-Valon ayrımı yaparak yanıt vermiştir;

> ..Flamanları aslında Belçika'dan ayrı tutmak lazım. Belçika biliyorsunuz federal bir yapıya sahip Flamanlar ve Fransızca konuşan Valonlar ve 160 veyahut ta 300 bin kişilik bir grup Almanlar var.. Flaman bölgesinde yaşayan insanların siyasi olarak baktığımızda daha fazla

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> sağ partilere hatta aşırı sağ partilere oy verdiği gözüküyor, gözlemleniyor. O yüzden aslında bunlar misafirperver olmayan bir toplum..onun için belki bizim uyum sağlamaktan ziyade bizim toplumda herkes kendi başına izole oluyor veya kapanmaya çalışıyor. Onlar bizi istemiyorsa bu iki kutubun birbirini itmesi gibi bir şey.

Nimet ve Yıldız da Flamanlar ve Valonlar arasında farklılıklar olduğunu şu sözlerle ifade etmişlerdir;

> Flamanlar çok ırkçı tabi. Ben Flaman bölgesinde oturuyorum bir kere onu söyleyeyim. Bir işin olduğunda kâğıt işi falan yaptığında mecbursun Flamanca konuşmaya. Flamanlar çok ırkçı tabi. Eğer orada oturuyorsan onun dilini konuşacaksın. (Peki Belçikalılar?). Belçikalılar o kadar değil. Onlar daha bir uyumlu daha bir cana yakınlar. Flamanlar öyle değil, ırkçı racist.
>
> ..Kimi Flamanlar Belçikalılarla iyi anlaşmıyorlar. Kimi Belçikalılar da Flamanlarla iyi anlaşmıyorlar. Artık onların gene bir herhalde bir kültür meseleleri veya sorunları var. Onlar bunu çözememişler ki ben onlarınkini çözeyim yani bilemicem. (Peki siz ne düşünüyorsunuz? Belçikalılar nasıl? Flamanlar nasıl?). Bence Belçikalılar, Flamanlara bakarak daha sıcak daha yakın. Flamanlar daha soğuk daha ırkçı. Biraz daha mesafeli biraz daha ırkçı.

Brüksel bölgesinde yaşayan Arzu ise Nimet ve Yıldız'ın aksine Valonlara göre Flamanları daha fazla olumlamıştır;

> ..Mesela sorsanız ki bana nerede çalışmak istersiniz? Flamanların yanında mı? Fransızların yanında mı? Ben Flamanları tercih ederim. (Neden?). Çünkü adamlar çok dakik, her şey saatinde, çok dürüstler bir kere. Her şeyi hak ettiği şekilde veriyor. Ne kadar çok hak edersen o kadarını veriyor daha fazlasını vermeye çalışıyor hatta. İş bakımından da çok çabuk bulabiliyorsunuz iş, o konuda çok yardımcı oluyorlar. Sizi değişik kuruluşlara yönlendiriyorlar. Şunu yaptırıyorlar, bunu yaptırıyorlar işte faaliyetlere katılıyorsunuz bunu ama karşılık almadan bedava bir şekilde yaptırıyorlar. Ama Fransız bölgesinde öyle değil mesela Flamanlarda bir formasyon yapmaya kalksan her formasyonda tabi değişiyor konuya göre ama 4-5 ayken Fransız bölgesinde iki katı oluyor..

Aynur da Arzu gibi Valonlardan daha olumsuz söz etmektedir;

> Mesela bazen kâğıt işlerim oluyor gidiyorum Flamanca bildikleri halde bazen cevap vermiyorlar. Sevmiyorlar çünkü. Dil bildiğim halde Fransızca bilmediğim için sıkıntı çekiyorum bazen..

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Gülizar, Kıymet ve Ramazan Flamanların Belçika'da yaşayan yabancılardan korktuklarını, onlara karşı temkinli yaklaştıklarını söylemişlerdir;

> Dürüstler. Anlayışlılar. Mesela bir tramvaya bin, ben bir yabancı olarak diğer yabancılardan özellikle Morkanların davranışlarından çok rahatsızlık duyarım. Sakız çiğnemeleri, ayı gibi davranışları beni sinir ediyor. Ama onlar (Flamanlar) hiç sesini çıkarmaz. Mesela ben Türkiye'de yaşasam, bunlar gelse oraya gidin derim ülkenize ama Flamanlar ses çıkarmaya bile korkuyolar yazık.

> Çoğunlukla yani ilk başta ırkçılık, uzak durma korkuyorlar, ama gerçektende burada ne olaylar oluyorsa hep yabancılar olduğu için mesela ben bir dairede oturuyorum büyük blokta apartmanda, komşular böyle kapıyı açarken böyle yavaş yavaş hani açıp bakıyorlar. Ama sonra tanıdıkça sohbet edince hiç korkmuyorlar yani çekinmiyorlar. Yani çekingenlik olmuyor..

> Flamanlarla zaten samimiyetim de yani sadece günlük yani. İyi günler, günaydın işte yani karşılaşmalar başka böyle girintili çok böyle içli dışlı olmadığımız için..(Nasıl insanlardır diye sorsak nasıl tanımlarsınız onları?) ..Bize karşı biraz daha temkinliler. Yani birden bize sıcak davranmıyorlar, birden bize evlerini açmıyorlar. Birden yani bayağı zaman veriyolar yani seni tanımak için bayağı mesafeyi koruyolar yani çok güvenirlerse o zaman kendi içlerinde şey yapıyolar yani sokabiliyolar.

Belçikalılar hakkında olumlu düşünen Hulki aslında Belçikalılarla Türkler arasında yeterli iletişimin olmadığını şu sözlerle ifade etmiştir;

> ..Biz Türk mahallesi denen bir mahallede yaşıyoruz. Burada gettolaşmış durumdayız. Burada Belçikalı kalmadı gibi bir şey. İletişim yok hatta Belçikalı neredeyse görmüyoruz. Burada sokağa çıktığınız zaman Türklerle karşılaşıyorsunuz Türk bakkalı, Türk eczanesi, Türk doktoru, Türk avukatı, herkes ve her şey Türk burada…Belçikalılar bence müspet düşünüyorum Belçikalılar hakkında toplumu Türk toplumuna veya diğer yabancılara bakış açıları ırkçı bir yaklaşım yok Belçikalılarda bence Avrupa'daki en müspet ülkelerden birisi.

Hulki gibi Zekiye de Belçikalıların diğer Avrupa ülkeleri içinde çok daha iyi olduklarını dile getirmiştir;

> İyisi de var kötüsü de var ama Belçikalılar yine diğer Avrupa ülkelerinin yerlilerine göre en yumuşaklar diyebilirim. Yani ırkçıları az ama kötüsü de çok kötü..Yani Almanya'ya göre falan, Horlanda'ya göre hepsiyle irtibatımız var. Almanya en kötü, Fransa ağırlıklı biraz Horlanda iyi, Belçika yani daha iyileri. Daha az ırkçı toplumları. (Peki, buradaki ırkçı parti ve onun etkinlikleri konusunda ne düşünüyorsunuz?). Yani bilmiyorum ben onaylıyorum çünkü onların ülkeleri. Tabii öyle bizim kendi ülkemize mesela bugün Türkiye'de olsam

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> kendi ülkemin çıkarlarını ne kadar düşünürsem dış topluluklara karşı o kadar da onlar haklı ben öyle görüyorum. Yani bize karşı tabi ki sonuçta bizi istemiyorlar ama sonuçta onlar da vatansever. Vatanları için, ülkeleri için yabancılardan kurtulmak istiyorlar o da onların doğal hakkı diye ben hiçbir tepki vermiyorum.

Hümeyra da Zekiye'ye benzer biçimde Flamanları yaşanan ırkçılık konusunda dahi haklı bulanlardandır. Bunun yanı sıra Türkiye'ye 80'li yıllarda Bulgaristan'dan gelen Türkleri Bulgar olarak tanımlaması dikkat çekicidir. Bu eğilime Belçika'da çok sayıda Türk'te rastlanmıştır;

> Belçikalılar racist olanları da var ama hakkını yemeyeceğim racist olmayan da çok..bir ara kapılar açıldı Bulgaristanlılar geldi dimi Bulgarlar geldi bize. Ben bile hani yadırgamıştım Türk olarak bunların ne işi var Türkiye'de diyordum. Hani onlar da bizim hakkımızda öyle düşünüyorlar kendi memleketimiz ne işleri var. Hani evlilik yoluyla gelen var, iltica yoluyla daha çok gelenler var, ne düşüneceksin hani ben nasıl düşünüyorsam o da öyle düşünüyordur yani ki bizde daha milliyetçilik ön planda. Onlarda o kadar milliyetçilik yok. Yani bizim kadar böyle bayrağını görüp de duygulanan az millet var yani. Benim tüylerim diken diken olur bayrakta. O yüzden hani o konuma bakarsak ben çok da anlayışla karşılıyorum racistleri. Ben de bir dönem Bulgarlara öyle bakmıştım. Ekonomi zaten kötü ekonomimiz bir de onlar geldi iyice kötü oldu bir de onlara öncelik tanıyorlardı yani zor oldu bazı şeyler bizim için de.

Görüşülenlerin büyük çoğunluğu Flamanların güvenilmez, ırkçı ve ikiyüzlü olduklarını dile getirmişlerdir;

> **Hamdi**:..Bir kere en başta güvenilmez insanlar. Yani sürekli arkanızdan şey yapıyor yani yüzünüze derler tamam haklısın işte çok doğru falan da siz arkanızı dönüp ordan uzaklaştığınızda şey yaparlar hemen aleyhinizde konuşmaya başlarlar. Dedikodunuzu yaparlar.. Fakat kendi aralarında da çok bir samimiyet olmadığı için siz onlara çok yakınlık gösterdiğiniz zaman da size şey yaparlar böyle 404 gibi yapışırlar yani çünkü Belçikalılar da bulamadıkları kendi halkında, o yakınlığı sıcaklığı görünce bu defa da şey olur bir türlü sizden ayrılmak istemezler falan böyle tipler de vardır. Genel olarak güvenilmez insanlar. İyileri çok nadir yani 100 kişide 1-2 kişi ya çıkar ya çıkmaz.. Bir şey var yani siz bir şey sahibi olduğunuzda diyelim ki güzel bir ev aldınız ya da çok güzel bir arabaya biniyorsunuz o zaman kıskanırlar, istemezler yani onu. Hâlbuki siz belki alın teriyle çalıştınız çabaladınız zorla ama onu da istemezler yani siz hep muhtaç durumda olmanız lazım. Onların da üstün durumda olması lazım.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Eskiden "Migranttık" şimdi "Müslümanız" diyen Yalın'ın ifadeleri oldukça dikkat çekicidir.

> Ya Flamanlar çok nankör bir toplum.. Biz Türk toplumu olarak 40 senedir buradayız bu üçüncü nesil, dördüncü nesile doğru gidiyoruz.. Lier'de bir polisliğe gittiğiniz zaman ve orada şöyle dediğiniz zaman, bir suç dosyasına bakabilir miyim son 30 yılın yani yüzdeye vurduğun zaman %5 ila 10 en fazla bizim Türk toplumu açısından söylüyorum görebilirsin belki hiç göremezsin de fakat kendi toplumlarına ve Doğu Avrupa topluluğuna bakıldığı zaman daha yüksek olmasına rağmen yine bizleri alçak görüyorlar, hakir görüyorlar. Bunun sebebi de.. 11 Eylül'den sonra daha fazla arttı. Bunları kendileri yaptı önceden mesela biz burada bunların terimiyle şöyle diyeyim migrant olarak görülüyorduk şimdi Müslim olarak görülüyoruz. Müslüman olarak görülüyoruz.. Önceden bir politikacı çıktığı zaman migrant diyordu, emigrant diyordu ne bileyim buraya uyum sağlamaktan söz ediyordu şimdi çıkıyor diyor ki İslama Fobi ortaya çıkıyor ve Müslüman olarak bizi ayırt ediyor. Hani bunu dünya politikasında da görebiliyorsun ve burada da görebiliyorsun.. En ufak bir şeyde parmakla gösteriliyoruz. Mesela ben çalışıyorum paramı biriktiriyorum gidiyorum bir Mercedes alıyorum veya bir BMW alıyorum gördüğü zaman diyor ki şu pis yabancıya bak diyor halen daha. Çünkü bunların kanında var. Bunlar bizi aşağıda görüyor.. 11 Eylül'e kadar biz ikinci sınıf vatandaşıydık 11 Eylül'den sonra 3., 4., 5. düştük yani neden düştük bunu Bulgarlar geldi geçti, Polonyalılar geldi geçti, Doğu Avrupa ülkeleri geldi geçti. Onları kendi milleti olarak görüyorlar.

Flamanlarla ilgili bu görüşleri dile getiren Yalın gelecek ya da uyum konusunda da umutsuz konuşmuştur. Uyum konusunda dile getirilenleri samimiyetsiz olarak değerlendirmektedir;

> Hiçbir zaman hani.. sen var ya ağzınla kuş tutsan bile kafanı sarıya da boyatsan, gözlerini mavi de yapsan seni her zaman Türk olarak görecekler ve Müslüman. Müslüman olmasan dahi Türk ol, Hıristiyan ol, yine seni o şekilde görecekler. Bu dünya var oldukça değişmeyecek.. Çünkü ben bazen televizyonda çıkıyor şöyle yapacağım, böyle yapacağım, uyum sağlayacağım, saçma sapan şeyler bu bir gününü geçiştirme politikası başka hiçbir şey değil. Hani bizler aptal değiliz biz bunu görüyoruz. Ben şu anda elimde olsa Türkiye'ye hemen geri dönmek isterim fakat Türkiye'deki sosyal haklar henüz bu seviyeye gelmediği için, yeterli olmadığı için dönemiyorum ve buna katlanıyorum.. Benim kızım 13 yaşında diyor ki baba niye geri gitmiyoruz. Sevmiyorum diyor Flamanları. Bu yaştayken çocuk bunu anlamış. Hani biz burada dediğim gibi ne yaparlarsa yapsınlar, yok. Çıkıyorsun dışarıda komşun birisi sana iyi bakar güler, biri arkandan seni vurur, diğeri hiç konuşmaz, gider bir merhaba bile demez.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çınar ve Alim de tıpkı Yalın gibi ne yapılırsa yapılsın Flamanların hoşnut edilemeyeceğine inandıklarını başlarından geçen örnek olaylarla anlatmışlardır;

> Flamanla evli bir Marok arkadaşım var o söylemişti; eşim de Flaman demişti.. Flaman'ın hayatını kurtarmak için bacağından kolundan göğsünden et parçası kes ver iyileşsin dedi anında iyileşsin dedi bir saat sonra seni yine yabancı kökenli olarak görür. İçindeki yabancı düşmanlığı, ırkçılık dedi asla geçmez. En iyi gördüğün Flaman bile içersinde bir yerde bir ırkçılık vardır. Ama bunu yansıtıp yansıtmaması bize bağlı bir şey bunu da ben söylüyorum.. Flamanlar aslında bizi fazla da umursamıyorlar ama yaptığımız işlerle alakalı kendileri de toplumda tanınmak veya bir hegemonya oluşturmak için ya da toplum tarafından kabullenilmek babında çoğu şeyde bizi umursuyormuş gibi gözüküyorlar.. Burada özellikle birkaç üniversite vardır. Avrupa'da veya dünyada sayılı üniversiteler arasındadır eğitim kalitesi olarak. Örneğin Löwen Üniveristesi filan. Ama ben Flamanların çok ağır çok iyi şartlarda eğitildiklerini söyledikleri halde Türk doktorlarının yapabildiği kadar yetenekli olduklarına inanmıyorum.. Bunu Türk olduğum için de söylemiyorum sadece yaşadığım olaylardan gözlemlerimden kaynaklanarak ya bununla insanlar özellikle de Türkler konusunda ya da yabancılar konusunda giden hastaları kobay olarak kullanma lüksleri var. Ha bunu belki yaşayan çok insan vardır ama dile getiremiyordur.. Aslında herkes bir haksızlığa uğramıştır. Yaşanmışlık vardır.

> **Alim:** ..Bir kere bu insanlar maddiyat üzerine kurmuşlar kendilerini. Benim 30 yıldır arkadaşım, Türk yok hepsi Belçikalı, 10 yıldır arabamla iş yerinin önünden alırım, akşam getirir kapısının önüne bırakırım 10 yıldır sırtımı döndüğümde aaa bu Türk der adam. Yani Alim demez, üzüyor beni de bu. Bunu da yüzdeliğe vurursak %80'i bu. Adamın hani Flamanca derler yani "benim arkadaşım cüzdanımdır" bu arkadaşlar. Bu deyimdir bir atasözüdür bunlar için. Hala Türk ve Araplar deminki soruya bağlı olarak bunların gözünde yabancı bu iki millettir. Yani 30 yıldır arkadaşımdır her şeyimi veririm ama bir noktada.. Burada bir kermes vardı Pazar yerinde 10 yıldır tanıdığım işyerindeki arkadaşım eşiyle birlikte geçiyordu işte kafasıyla merhaba, hanımı kim dedi bu, ben görüyorum sırtım dönük ama yaaa işte işyerimden bir Türk dedi. Maalesef.

İkinci kuşak Sibel Türklerin "mert", Flamanların ise "dedikoducu" olduklarını düşünmektedir;

> Valla iyisi de var, kötüsü de var. Ama genelde yüzüne gülüyorlar arkadan atan tipler. Biz, biz Türkler çok mertiz.. Onlar gerçek dostluğu bilmiyorlar. Açık değiller. Ha kötülük görmezsin Allah var bile bile kötülük asla yapmazlar. Entrika değil de aaa yüzüne gülerler, sen iyisin falan, sen modern Türksün derler, modern Müslümansın derler on dakika sonra seni dedikodu yapmaya başlarlar. Senin açığını aramaya başlarlar. Biz de öyle bir şey yok genelde. Biz düşüncelerimizi çok güzel biçimde ifade eden bir toplumuz.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ayhan da sözlerinde Flamanların yabancı düşmanı ve ikiyüzlü olduklarını ifade etmiş bu durumun ekonomik krizle daha da arttığını sözlerine eklemiştir;

> Flamanlarda şimdi şöyle yüze gelince iyisin bir şey yok tabi bazıları açık açık söylüyorlar gerçi işte yabancı düşmanlığı belli oluyor bazılarının ama öteleri yani gözünün önünde her şey normaldır ama arkandan hazırlar yani bıçağı saplamaya öyle söyleyebilirim ya. Çok olumsuz düşünüyorlar hele son olaylarda zaten ekonomik kriz işte ne bileyim işsizlik derken yabancılar bizim iş yerlerimizi alıyorlar. Zamanında çağırdınız burada çocuk büyüyor artık ne demek istiyorsunuz diyorum ama..

Birinci kuşak Abbas, Mükerrem ve Sulhi Flamanların aile hayatlarının Türklerden son derece farklı olduğunu ve daha bireyci olduklarını eleştirel ifadelerle dile getirmişlerdir;

> **Abbas:** Flamanlar genelde çok birey yaşayan yani aile bağları çok zayıflamış olan insanlar.. Kendi menfaatleri ön plandadır. Dolayısıyla bunların çıkarlarına dokunmadığınız sürece iyi insanlar ama ne zaman ki hak hukuk meselesi söz konusu olduğu zaman onlar kendi haklarını sonuna kadar savunurlar ve seni bir kenarda bırakabilirler.. Özellikle bizi yani biz göçmenleri kabullenmekte zorlanan bir toplum Belçika toplumu. 42 yıldır ben bu memlekette yaşıyorum, kendimi bildim bileli kendimi ifade etmeye çalışıp kendimi ispat etmeye çalışıyorum onlara karşı. Artık bugün diyorum ki yeter artık.
>
> **Mükerrem:** Valla Flamanlar şimdi şöyle söyleyeyim Flamanlar 18 yaşından sonra kendi oğluna, kızına el gölgeliği yapmayan adamlardan ne bekleyebilirim ki acaba yabancılara bir dayanışma yapsın. Yani onlarla maddi ve manevi dayanışma olacağını tahmin etmiyorum ben…
>
> **Sulhi:** Flamanlar hala anlayabilmiş değilim... Bakıyorsun kimi aileler muhafazakâr çocuklarına sahip çıkıyorlar. Çocuklarının okumasına işte şeyine gayet yardım ediyorlar. Kimisine de bakıyorsunuz herkes kendi şeyinde çocuğun da artık yaşı geldiğinde 18'e geldiğinde kapının dışına koyuveriyor. Yani bizdeki gibi aile bağları yok çoğunda genelinde yani %70-80 diyebilirim çevreme bakarak. Yani hiç de bize uygun bir şey değil zaten bizim Türk toplumumuzu anlamıyorlar anlayamazlar da gerçi övünerek bahsediyorum da bizimkilerde de çözülmeler başlıyor yavaş yavaş…

Birinci kuşak Bahriye ve Hasan ile ikinci kuşak Doğan Belçikalıları önyargılı ve ırkçı bulduklarını bunun yanı sıra Belçikalıların Türkleri kıskandıklarını şu sözlerle ifade etmişlerdir;

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bahriye: Ne düşünebilirim ki onların devletinde yaşıyoz.. ama tabi ki var içlerinde de yani mesela yan gözlerle bakanlar var. Sevenler de var önyargılı çoğu yani bilmeden hakkında önyargılı oldu mu fark ediyorsun. (Bunu açmak lazım). Tabi ki fark ediyorsun mesela bir alışverişe gidelim diyelim Carrofuer'a alışverişe gittik biz çok alırız. Her hafta gidemediğim için ayda bir giderim çok alırım böyle bir bakarlar yani. Yani hiç yani onlar gibi biz tek tek almayız aldık mı kasayla alırız. Bizim gelenimiz gidenimiz onların evine misafir falan gelip ikram bilmezler. Bir kahve sunarlar hepsi o. Bizim gibi değiller onun için bizim aldıklarımıza yan yan bakarlar yani. Bazen bir oluyor da aldırış etmiyoz alıştık artık.

Hasan: .. Her toplumun iyisi de var kötüsü de var ama duymuşsunuzdur racisizm olayı en çok olan yerde yaşıyorsun. Bu insanlar haklı da diyorum ben çok zaman hak veriyorum. Aynı şeyi biz düşünsek bu kadar insan gelse bu kadar şey yapsa neler düşünmez. Ben çok zaman hak veriyom amma tabi çalışıyo bizim insanımız. Kazın iyisini yiyo onu da çekemiyorlar. Bizim hayatla onların hayatta da çok fark var.. Buranın mesela şeyleri var Vlams Belang denilen belli bir grup var mesela. Onlar açıkça şeyler bu işe yani karşılar. Onların da güzel fikirleri var. (Irkçı parti mi?) Evet ırkçı parti Vlamse Belang gayet de normal karşılıyorum ben bu adamları. Çünkü bizim insanlarımızda da buradaki yetişen yeni artık jenerasyonda orda bile sıkıntı olabiliyor.

Doğan: ..Şimdi burada ekmeğini yiyoz Belçikalıların tabi racist olan insanı da çok ama racistliği biraz da yapan bizim kendi yabancılar da yapıyo.. Yabancılar genelde korkak insanlar buradaki yani Belçikanın yerlileri diyeyim bizler daha bir burada artık gençlerin falan tutumları, Belçikalılara bakış tarzları tabi onları yıldırıyo..Belçikalılar daha çekingen oluyor biz mesela ekmeğimizi taştan çıkartıyoz. Onlar bazı geçim yollarını değişik yollardan çıkarmaya çalışıyo. Tabi bundan Belçikalılar rahatsız oluyo. Hem ülkesinde ekmeğini yiyip de bu adamlara mesela lüks arabalara biniyo yabancılar, bunu adam çekemiyo ister istemez. Bu adam gelmiş 10 yıl olmuş, Belçikalı burada yetişme buranın dili, buranın vatandaşı adam kirada oturuyo. Çekemiyo ister istemez de seni burada dışlayabiliyo. Uzak duruyo. Tabi yabancı düşmanı olan da var, olmayan da var.

İkinci kuşak Ahu Flamanlarla sorunu olmadığını, Işık da Belçikalılar hakkında olumlu düşündüğünü belirtirken her ikisi de ilişkilerin sınırlı olduğunu ifade etmiştir;

Valla ben Belçikalıları seviyorum oldukları gibiler yani demokratikler, yapamayacağı şeylere söz vermiyorlar. Yani gayet dürüst insanlar mesela diyorum ya adam selamını bile esirgemiyor. Gâvur diyorlar ya şimdi bizim benim Kur'an-ı kerim okuduğumda adam diyor ki yani küslük günah ne bileyim işte konuşmamazlık günah akrabayla iletişimsizlik günah. Ya bunların hiçbirini yapmıyoruz ki biz Türk toplumu olarak burada.. Daha ne günahından bahsediyorsun. Daha ne Türk'ü daha ne Flaman'ı? Flamanlarla hiçbir sorunum olmadı

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

bugüne kadar.. Eğitim döneminde hep Flaman arkadaşlarım oldu benim. İşyerinde de bütün Flamanlarla anlaşıyorum hepsi beni çok seviyor. Yani şaşırıyorlar seni tanıdıktan sonra Türkler hakkında farklı düşünüyoruz. Yani hatta bir tane Türklere karşı olan bir kadın vardı yani benden büyük bir kadın 40 yaşlarında falan yani Ahu diyor seni tanıdım ya şoktayım yani resmen diyor. Kadın kalkıp benim düğünüme bile geldi..

İyi, normal nasıl Türk bir arkadaşım varsa onlar da aynı yani. Pek fazla değişik değiller.. Dışarıya sinemaya belki anlaşır gideriz ama bizim Türkler gibi bu gece sana geleyim yok. Gelin toplanalım derler ya onlarda öyle bir adet yok. Ya spesifik derler ki konser var ararlar gelir misin diye gideriz, konsere gideriz oradan da yemeğe gideriz zaten herkes evine ayrılır yani öyle onlarda o adet yok.

Araştırmaya katılanların ve genel olarak Belçika'da yaşayan Türklerin Belçikalılar hakkındaki düşüncelerinin somut yansımalarının Belçika kültüründe önemli bir yeri olan mahalle şenliklerinde ortaya çıktığı söylenebilir. Fotoğraf 20 ve Fotoğraf 21'de Anvers'in Emirdağlıların yoğun olarak yaşadığı Berchem semtinde düzenlenen bir etkinlikten görüntüler yer almaktadır. Türk ya da Faslı göçmenlerin Belçikalılarla bu etkinliğe katıldıkları, özellikle çocuklar için getirilen oyuncaklardan yararlandıkları gözlenmiştir. Önemli bir diğer gözlem ise Belçikalılarla, Türkler ve Faslıların ayrı ayrı gruplar ve kümeler biçiminde etkinlik alanında oturmaları ve kendi aralarında sohbet etmeleridir.

Fotoğraf 20. Bir Mahalle Etkinliğinde Flamanlar ve Türkler, Berchem, Anvers

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Fotoğraf 21. Bir Mahalle Etkinliğinde Türkler, Berchem, Anvers

Arkadaş Seçimi: Görüşülenlere arkadaşlarını seçerlerken nelere dikkat ettikleri, Türk, Flaman ya da hemşehri olmasının seçim nedeni olup olmadığı sorulmuştur. Türk olmasını seçim nedeni olarak gösteren 12 kişiden Demir ve Doğan bunu aşağıdaki ifadelerle gerekçelendirmişlerdir;

> **Demir:** Bizim için ilk öncelikle diyom ya Türk bi yabancı bir ülkede Türk olması çok önemli. Sonra da tabiî ki de en yakın bi devamlı görüştüğün böyle bir samimi olduğun arkadaşla görüşebilmek hal hatır sormak daha iyi oluyo yani. Tabideki diğer arkadaşların da bazı dertleri olunca yardımcı olmaya çalışıyoruz onlar da bize işte öyle idare ediyoruz.

> **Doğan:** Arkadaşlarımızı seçme şeyi burada zaten grup halinde herkesin kafasının uyduğu insanlarla oturuyorsun. Belçikalı veya Morkanla zaten bizim bir diyaloğumuz olmuyor. Onlar.. yani ne bileyim Morkanlar kendi kahvesinde herkes bir ırklar ayrılmış belli yerlere kolay kolay bir Türk'ün kahvesine Morkanın nadir ve Belçikalının geldiğini görmüyoruz. Biz de onlarınkına gitmiyoz. Biz genelde burada kahvede otursak kâğıt oynama alışkanlığımız var. Belçikalılar da genelde içki, sohbet özelliği var uyum sağlamak biraz zor oluyor. Kendi aramızda oturuyoz.

Doğan gibi arkadaşlarının Türk olmasını kültürel açıdan tercih eden, Flamanlarla anlaşmanın kültürel farklılıklar nedeniyle olanaksız olduğunu ifade eden Hamdi de görüşlerini aşağıdaki gibi dile getirmiştir;

> **Hamdi:** Şimdi akrabalarla zaten mecburi olarak bir ilişki içerisindesiniz. Hemşehrilerle de zaten görüşüyoruz çünkü bizim ilçe yani Posof ilçesi zaten bütün köyler birbiriyle akraba

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yani biraz kurcaladığınız zaman mutlaka bir akrabalık çıkıyor o da var. (Buradaki Posofluların çoğu birbiriyle akraba o zaman?) Evet, yakından veya uzaktan akraba oluyor. Flamanlarla pek arkadaşlık yapamıyorum çünkü şeyimiz yani kültürümüz birbiriyle uymuyor. Bazen öyle şakalar yapıyor ki belki adamı dövmeniz icap ediyor ama o tabi farkında olmuyor. Kendisine göre önemsiz buluyor bu şekilde. Flamanlara biraz yakınlık gösterdiğiniz zaman evinize falan misafir ettiğiniz falan bazı şey olumsuz neticeler doğuruyor.

Işık: Arkadaş dendiğinde Türk olmasına dikkat ederim. Flamanlarla o kadar aşırı derecede bir arkadaşlığı istemiyorum. Yapmıyorum ama aslında onlarla pek fazla iç içe değilim fazla onlarla sinemaya gideyim ya da aman onlarla konserlere gideyim öyle bir şey yapmıyorum çünkü aşırı derecede içki kullandıkları için biz de içki kullanmadığımız için ama genelde Türk arkadaşlarımla çıkarım.

Flamanlarla arkadaşlık yapamamasının nedenini sadece kültürel gerekçelerle değil aynı zamanda yaşadığı olumsuz deneyimlerle anlatan Sibel'in sözleri dikkat çekicidir;

Flaman arkadaşlarımdan affedersiniz kazık yemedim ama nankörlük gördüm ben.. Evlendiğimde o bahsettiğim kuruluşta çook inanılmaz samimi bir Belçikalı arkadaşım vardı. Ve tabiî ki düğünüme davet ettim etmeme bile gerek yoktu çünkü canciğer arkadaşım neyse düğüne gelecekti tabi telefon açtı bana ben kuaförde yidim.. ve ..nerede bu düğün salonu dedi? Ben de işte şurada dedim, geliyor musun.. geliyorum tamam dedi. Sonra gelmedi. Ondan sonra sordum çok kırıldım, inanılmaz kırıldım dedim ki niçin gelmedin düğünüme. En iyi arkadaşımdın.. niye gelmedin dedim..Türk arkadaşlarımdan daha çok seni sevmiştim dedim. Dedi ki "kendimi iyi hissedemeyeceğimi anladım, Türklerin arasında".. Ve ben bu lafa çok kırıldım. O kadar çok Türk'ün içinde, Türk düğününün içinde kendini iyi hissetmeyeceğini söyledi bana. Ben de dedim ki birincisi bu bir Türk düğünü tabi ki Türk olacak daha çok Türk olacak. Ve parantez içi 50 kadar da Belçikalı arkadaşlarım vardı benim iş arkadaşlarım falan vs. aile dostlarımız da vardı. Yani sonuçta yalnız olmayacaktı aslında.. İkincisi zaten biz Türk çocuklarına ders veriyorduk o kuruluşta. Nasıl olur da bu toplumu bilmezdi.. bizi bilmezdi. Hatta birkaç Türkçe kelime bile biliyordu, anlıyordu yani. Çok kırdı beni ve inanılmaz şey yaptım soğudum birden.. (Dolayısıyla şimdi arkadaşlarınızı seçerken daha çok Türk olmasına mı özen gösteriyorsunuz?). Evet.

Posofluların arasında yaşayan kendisi de Posoflu olan Sulhi Flamanlarla arkadaşlık yapamamasını yaşadığı yerin niteliğiyle açıklamaktadır;

Flamanlarla zaten bir arkadaşlık var iş yerinde arkadaşlarım var çok iyi anlaştığım arkadaşlarım var ama onlarla yani yakınlık kurabilme imkânımız yok. Çünkü onlar Gent'in

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

uzak yerlerinde oturuyorlar sadece iş sebebiyle bir araya geliyoruz. Ama iş ortamında gayet aramız iyi yani.

Yaşanılan bölgenin arkadaş seçimindeki önemini dikkat çekici sözlerle vurgulayan bir diğer görüşmeci de Defne'dir;

.. İnsan olsun, samimi olsun budur yani ama Flaman dediğim gibi arkadaşlarım yok. Olmasına da gerek yok. Genelde Türkler ama illaki Posoflu değil yabancı arkadaşlarımız da var. (Kimler mesela yabancılar daha çok?). Eeıı Denizlili var, Konyalı var aslında saycak kadar fazla da yok ama gene de var yani. Bizim Lier hep Posof bir Kubat'ımız vardı o da şarkıcı oldu gitti. Biliyorsun Kubat'ı Emirdağlı onun haricinde zaten hepimiz Posofluyuz burada.

Mahmut ve Mutlu'nun yaşanılan ortama ilişkin benzer ancak farklı unsurları vurgulayan görüşleri de oldukça dikkat çekicidir;

Genelde arkadaşlarımız hep Türk. (Hemşehrileriniz mi çoğu yoksa..?) Zaten bizim kaldığımız mahalle hep hemşehrilerimiz hep Emirdağlı. %80-%85 i de arkadaşlar hep hemşehrilerimiz. Tabi yabancı arkadaşlarımız da var mesela Nevşehirli arkadaşlarımız var Kayserili arkadaşlarımız var hani onlarla da aynı iç içeyiz.

Burada genelde zaten arkadaşlık birlikte aynı okulda yetiştiğin insanlar vardır genelde de akrabalar oluyor bir arada yaşadığın için artı büyüdükten sonra da daha önce verdiğimiz nedenlerden dolayı başka yerleşim yerlerine gitmedikleri için aynı mahallede kalıyorsunuz işte 30-40 yılınız aynı yerde geçiyor, onlarla arkadaşlık yapmak zorunda kalıyorsunuz isteseniz de istemeseniz de. (..Willebroek'taki Türklerin hemen hemen çoğu birbiriyle hemşehri, akraba belki de Posoflular bunun özel bir sebebi var mıdır sizce?..). Willebroek açısından olayı tam teferruatlı bildiğim için iyi cevap verebilirim. Ama değişik yerleşim yerlerinde de sanırım aşağı yukarı aynıdır. Babam Willebroek'a yerleşen 3. şahıs, babamdan daha önce işte Willebroek'ta çok iyi tanınan Necmi amca göçmen Yugoslavya göçmenlerinden işte burada onlara İstanbul'a göçtükleri için İstanbullu deniyor. O ve bir arkadaşından sonra babam gelmiş Willebroek'a…Babam işte önce kendi yakın arkadaşlarını, akrabalarını işte Türkiye'den o zaman turist olarak gelirlermiş burada bir iş bulduğunuzda kimlik belgeleri ve çalışma izni verirlermiş. Babam öyle insanları buraya getirmiş ve öyle işte 1,2,3, 5 derken Pososflular daha fazla olmuş. Şu an da sanırım 1500 kişi yaşıyor Willebroek'ta. Bu 1500 kişinin aşağı yukarı sanırım bi 1000'e yakını Posofludur. Geri kalanı da işte yine aynı nedenden dolayı Yugoslavya göçmeni veya İstanbul. Bir de ufak bir kesim Kayserili ve Ispartalı arkadaşlar…(Bu konuyla ilgili son biri soru sorup öyle devam edelim. Belçika'da yaşayan Türkler arasında sanki Posoflularda mı daha çok bu eğilim var sizce? Bir araya toplanma anlamında? Çünkü örneğin Lier'de yine

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> aynı durum söz konusu. Bütün Türkler'de aynı eğilim var mı sizce yoksa Posoflular da hemşehrilik duyguları daha mı güçlü?). Hemşehrilik duygularının güçlü olmasının belki bir nedeni vardır o da şu; birinci kuşak Posof'tan buraya gelen insanlar işte Türkiye'mizde o zamanki yıllarda, 60'lı yıllarda iletişim çok az düzeyde olduğu için işte Posof gibi bir yerde düşünün ancak 1983 yılında elektrik geldi. Televizyon yok, elektrik yok, hiçbir şey yok sanki Posof'tan başka dünyada bir yer yokmuş gibi öyle kapalı bir toplum o yüzden burada da sanırım güven açısından ha Posoflular olarak bir arada olursak bize hiç kimse bir şey yapamaz, bir arada oluruz, güvende oluruz anlamında birbirini çekmişler.

Kendilerine Emirdağlı ve Posofluların arkadaş seçme eğilimlerine yönelik gözlemleri sorulan Şükrü ve Veli görüşlerini şu sözlerle ifade etmişlerdir;

> Akrabalarına biraz şeyler.. dışarıya önyargılılar da tanımadıkları bir insana bayağı bir önyargıyla yaklaşıyorlar ilk başta. Dolayısıyla kendi akraba ve hemşehrilerinden seçiyorlar benim gözlemlediğim kadarıyla.

> Buradaki yaşayan Emirdağlı ve Posoflular birincil olarak arkadaş seçimine kendi yakın çevresi olursa daha samimi arkadaş oluyorlar akrabası olursa tabi daha daha fazla. Çünkü benim burada bir de karşılaştığım en fazla sorulardan bir tanesi mesela camiye gittiğimde veya herhangi bir buradaki bir Türk kahvesine gidip bir yere oturduğumda falan karşılaştığım ilk soru hangi köylüsün? Yani artık Emirdağlısın tamam Emirdağlısın da Emirdağın hangi köyündensin? Yani sordukları ilk soru bu oluyordu bu da işte bana direkman şeyin çağrışımını yapıyor ilk önce akraba ve aynı köylü olmak çok önemli onlar için.

Veli'nin bu sözleri araştırma sürecinde araştırmacı tarafından da gözlenmiştir. Bu konuda kendisiyle sohbet edilen Emirdağlı bir Türk Belçika'da Türkler arasında "aynı köylü olmanın" son derece önemli olduğunu söylemiştir. Cami için yönetim kurulu seçimi sırasında birkaç kişinin söz alıp bu yönetim kurulu için şu şu köyden hiç aday yok biz bu kurula oy vermeyiz diyerek seçimi terk ettiklerini anlatmıştır.

Ayrıca kendisine arkadaş seçimi konusunda görüşleri sorulan Talip "*..o insanla anlaşma düzeyine bağlı millet ayırt etmem" d*erken özel sohbetlerimiz sırasında Emirdağ'ın belirli bir köyünden gelenlerle ne arkadaş olacağını ne de çocuklarının arkadaşlık etmesine izin vereceğini söylemiştir. Bu konudaki görüşlerini şu sözlerle ifade etmiştir. "*Bu adamlara Belçika iyi bakıyor. Türkiye'ye gitseler bela olurlar. Bu adamlar Emirdağ'da iken yataktan kalkar silah atmaya başlarlardı. Burada her tür pis iş bunlarda.*". Söz konusu grupla ilgili benzer ifadeler araştırma süreci boyunca farklı

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

farklı Emirdağlılardan da dinlenmiştir. Posoflularda buna benzer bir köy adı ve bu konuda olumlu ya da olumsuz ifadelere rastlanmamıştır.

Belçika'da farklı dini cemaatler olduğunu ve arkadaş seçiminde bunu önemsediğini belirten Zekiye şu sözlerle bu durumu betimlemiştir;

> Daha çok böyle güzel ahlakı olan insanları seçiyorum yani nereli olduğu önemli değil. Her çevreden arkadaşım var. Açığı var, kapalısı var ne bileyim. Yani burada bir sürü cemaat var her cemaatten arkadaşım var ama ben daha güzel ahlakı olanları tercih ediyorum. (Ama daha yakınınıza girenler?). Tabi ki daha da dindar kesim daha çok görüşüyorum yani. Onlar benim daha çok misafirim oluyorlar. Mesela gençler de böyle İslamiyet'e ısınmaları için de böyle bana teklif edince hani evime buyur falan diye onları da kırmıyorum. Bir yerde bakıyorsun onlar da bayağı bir dönüş yapıyor, vesile oluyor insan seviniyor, bu da mutlu ediyor..

Görüşülenlerin ifadelerine göre arkadaş seçiminde en fazla öne çıkan eğilim seçilecek arkadaşın Türk olması yönündedir. İkinci sırada ise kafa yapısına uygun, dürüst ve güvenilir olması gibi özellikler gelirken diğerleri biçiminde belirtilen özellikler ise karakterinin iyi olması, dedikoducu olmaması, şakacı olması, kültürlü olması, hemşehri ve akraba olmasıdır. Bu düşüncede olan görüşülenler, milliyete fazla önem vermediklerini belirtmişlerdir.

Araştırma süreci boyunca yapılan gözlemlerde ise Türklerin en çok hemşehrileriyle daha sonra diğer Türklerle yakın arkadaşlıklar kurdukları gözlenmiş ancak bir Flaman ya da Maroken gibi yabancı gruplarla yakın ilişkiler geliştirdiklerine, ailece görüşmelere tanık olunmamıştır. Yaklaşık bir yıllık süre zarfında sadece bir Flamanın Emirdağlı bir Türk'ün evine konuk olduğu görülmüş, bunun nedeninin de çocuklarının okul arkadaşı olmaları ve Flaman kadının ev ziyareti konusunda son derece ısrarcı davranması olduğu anlaşılmıştır.

Belçikalılarla görüşür müsünüz sorusuna verilen yanıtlara bakıldığında (Çizelge 46) yakın görüştüğü Belçikalılar olduğunu ifade edenlerin oranı %43'dür. Ailece görüştüğü Belçikalılar olduğunu söyleyenlerin oranı ise %15'tir. Ankete katılanların %60'ı bir şekilde yakın görüştüğü Belçikalılar olduğunu ifade ederken %40'ı ise ya mecburen görüştüğünü ya da hiç görüşmediğini belirtmiştir. Belçikalılarla hiç görüşmediğini belirtilenlerin oranı ise katılımcıların onda biri (%13) düzeyindedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 46'da görüldüğü üzere Belçikalılarla görüşmeye ilişkin yanıtlarda yöreler (X^2 = 3,59 df (4) p ,464 >.05), cinsiyet (X^2 = 5,15 df (4) p ,272 >.05) ve kuşaklar (X^2 = 24,69 df (8) p ,002 <.05, %40) açısından anlamlı farklılık saptanmamıştır.

Çizelge 46. Belçikalılarla Görüşme Konusundaki Düşünceler

Yöre	**Emirdağlı**		**Posof**		**Toplam**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Hepsi	5	2,3	3	1,4	8	1,9
Yakın Görüştüklerim Var	99	46,3	84	40,0	183	43,2
Ailece Görüştüklerim Var	26	12,1	36	17,1	62	14,6
Mecburen Görüştüklerim Var	56	26,2	61	29,0	117	27,6
Görüşmem	28	13,1	26	12,4	54	12,7
TOPLAM	**214**	**100**	**210**	**100**	**424**	**100**
Ki-kare	X^2 = 3,59 df (4) p ,464 >.05					

Cinsiyet	**Kadın**		**Erkek**		**Toplam**	
	F	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Hepsi	5	2,7	3	1,3	8	1,9
Yakın Görüştüklerim Var	79	42,9	104	43,3	183	43,2
Ailece Görüştüklerim Var	29	15,8	33	13,8	62	14,6
Mecburen Görüştüklerim Var	43	23,4	74	30,8	117	27,6
Görüşmem	28	15,2	26	10,8	54	12,7
TOPLAM	**184**	**100**	**240**	**100**	**424**	**100**
Ki-kare	X^2 = 5,15 df (4) p ,272 >.05					

Kuşak	**Birinci**		**İkinci**		**Üçüncü**		**Toplam**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Hepsi	3	1,4	4	2,1	1	6,7	8	1,9
Yakın Görüştüklerim Var	72	33,5	104	53,6	7	46,7	183	43,2
Ailece Görüştüklerim Var	32	14,9	29	14,9	1	6,7	62	14,6
Mecburen Görüştüklerim Var	71	33,0	41	21,1	5	33,3	117	27,6
Görüşmem	37	17,2	16	8,2	1	6,7	54	12,7
TOPLAM	**215**	**100**	**194**	**100**	**15**	**100**	**424**	**100**
Ki-kare	X^2 = 24,69 df (8) p ,002 <.05, %40							

Belçikalılarla Arkadaşlık ve İletişim Kurmaya İlişkin Düşünceler: Görüşülenlere Belçikalılarla iyi arkadaşlık kurma konusundaki düşünceleri, buna istekli olup

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

olmadıkları sorulmuştur. Görüşülenlerin yarıya yakını Belçikalılarla iletişim kurmanın zor olduğunu diğer yarısı ise kolay olduğunu ifade ederken küçük bir grup da hem kolay hem zor olduğunu dile getirmişlerdir.

Işık ve Ayhan Belçikalıların hayat tarzlarına ayak uydurulduğu sürece onlarla arkadaşlık kurmanın kolay olduğunu şu ifadelerle dile getirmiştir:

> Kolaydır aslında.. Onların hayat standartlarına ayak uydurduğun zaman çok kolay çünkü onlar hemen seni kendilerinden görebiliyorlar..
>
> Şimdi Belçikalılarla arkadaşlıklar kurmak niye olmasın isterim. Yalnız tek taraflı oluyor devamlı. Onlar istiyorkine biz değişelim, onlar kendi hayatını aynı şekilde sürdürmek istiyor. Bizim yani yaşantı tarzımızı pek fazla şey etmiyorlar, dinimizi, kültürümüzü yani işin içine katmıyorlar. Örneğin bazenleri işten çıkarken kahveye gidiyorlar, giderim ben yani kopmayayım diye onlarla barabar giderim ya işte şöyle yap, ya işte böyle yap hani devamlı yani zorluyorlar bir şey yapmaya.

Belçikalılarla arkadaşlık yapmanın o kadar kolay olmadığını dile getiren Abbas, Alim, Hamdi ve Mahmut, bunu kültür farklılıkları ve Flamanların isteksizliğiyle açıklamaktadırlar;

> **Abbas:** Arzu ederdim..bizim Türkler arasındaki anlamış olduğumuz arkadaşlık anlamında dostluk anlamında bir tane Belçikalı fert yok. Onu.. gönül rahatlığıyla söyleyebilirim.. 20 - 25 yıldır beraber çalışmış olduğum iş arkadaşım dâhil olmak üzere belki birçok konuda birbirimize güvenebiliriz ama arkadaşlık anlamında ne gariptir ki öyle bir şey yok yani. Öyle bir duygu yok.. Sonuçta bir toplum içersinde yaşıyorsunuz yani çünkü o bir eksikliktir bana göre yani zaten dar bir toplum içersinde bir azınlık olarak yaşıyorsunuz. Sadece birkaç kişilik bir arkadaş grubunuz var sınırlı bir çevre içerisindesiniz hâlbuki memlekette olduğunuz zaman mesela onu hissetmiyorsunuz çünkü herkes size yani en azından kendinizi farklı hissetmiyorsunuz öyle söyleyeyim. Çünkü burada her gün farklı olduğunuzu ortaya koyuyorsunuz. Bunu sürekli hatırlatıyorlar.
>
> **Alim:** İsteriz ama bir yere kadar isteriz. Örnek veriyorum adam.. bana şaka mukaviminde takılıyor ama diyor ki Belçikalı olmak için 3-4 şeyi yapacan diyor. Ne? Ya işte arkadaşlık ettik, işten çıktık diyor ki kahvede buluşalım. Ne yapacağız kahvede diyorum ya içeceğiz diyor adam. Bir kere ilk ipler orada kopuyor birincisi. Ondan sonra diyor ki içtikten sonra işte affedersin meyhaneye gideceğiz diyor. Orda kopuyor iki bitti.. Efendim işte biz yemek yemeye gideceğiz Çin restoranına gideceğiz diyor oradaki yemekte kopuyor üç. Olmuyor, olmuyor, olmuyor. Ya bunların hepsine evet diyecen ya da olmayacak.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Kültürel farklılıkların Türkler ve Flamanlar arasında iyi arkadaşlık kurmada önemli bir engel oluşturduğunu düşünen Alim şu sözlerle durumu örneklendirmektedir;

> Şimdi çok yakın zamanda, bir tepsi tatlı çeşit çeşit baklava yaptı hanım bayramda götürdüm yan komşuma. Evinde inşaat var, kayınpederi orada, kaynanası orada hep etrafı orada verdim. O da bunlar çalıştığı anda hazırcılar malum yemekleri falan yok o da bir baktım zil çaldı akşam bir yerde yemek yiyemeyiz diye kocaman bir şey sipariş getirdi. Getirdi affedersin domuz etleri içinde her şeyi getirdi dedi ki sen ki tatlıları getirdin e bizim bundan da sen tat dedi. Ve o anda duruyor yani diyorsun ki bunun içinde bu var ben bunu yiyemem. Ama herkes de bunu kabullenmiyor yani senin getirdiğini ben yiyorum sen niye yemiyon diyor. Adama hala ben affedersin koyunu kesmeden etini yemem dediğin zaman mantık dışı adam, deliriyor yani. Öyle şey olur mu diyor niye? Niyesine girdiğin zaman uzun hikâye bunu da anlamıyor anlamak istemiyor. Yani çooook zor.

Yine kültür farkı nedeniyle Flamanlarla arkadaşlık yapmak istemediğini söyleyen Hamdi gerekçelerini örneklerle sunmuştur;

> Belçikalılarla arkadaşlık kurmak istemem çünkü yani sonuçlarını önceden bildiğim için hatta size bir, birkaç örnek de vermek isterim. Şimdi iş yerinde bazı arkadaşlar yine Flamanlara yalakalık olsun diye şimdi 7-8 tane Belçikalı çalışıyor aralarında bir tane Türk çalışıyor o Türk işte tatile ayrılıyor. Tatile giderken Belçikalılar diyorlar ki hemen şömineyi yak.. şeyi de hazırla affedersiniz yani sen işte hatunu da hazırla biz 5-6 kişi geliyoruz cümbür cemaat falan diye böyle şakalar yapıyorlar. Onlara göre normal olan bir şey şimdi bunu anlatmak istemezdim ama onlara göre normal olan bir şey yani bizim için bir şey sebebi olabilir kavga sebebi olabilir yani. Belçikalılarla şakalaşmak böyle sonuçlara yol açabiliyor. Şimdi evine gidersiniz bir Belçikalının evinde şortla dolaşıyordur falan hanımı veya kendisi böyle ne bileyim yani aile içine yani ailecek birbirimize gidip gelemeyiz diye düşünüyorum yani çünkü arada çok büyük şeyler var. Kültür farklılıkları var. Çok pis şakaları var. Örneğin bir Belçikalı.. bana sormuştu bekâr mısın evli misin? Dedim bekârım ya dedi bak arkadaşın çok güzel bir kızı var falan gibi yanında oturan arkadaşı da gülüyor. Yani kendi kızının şey olmasına oyuncak yapılmasına, söz konusu edilmesine yani şey yapabiliyor. Bu tür şeyler çok yani olmaz olamaz mümkün değil. O yüzden Belçikalı arkadaş istemiyorum.

Mahmut da Hamdi gibi arkadaşlık sürecinde kültür farkı nedeniyle yaşanan zorluklara dikkat çekmektedir;

> Belçika kültürünü bilmeyen bir insan için zordur ya. Çünkü bunlarda biri nedir toplumda nasıl konuşacağını pek bilmezler bunlar için hiç fark etmiyor. Her şey meydanda olduğu için kelimeler ve şey bakımından da. Bir de bunların tüm işte böyle devlet resmi yazıda

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> hariç bütün konuşmaları argodur yani… Kolay değil yani çünkü adam kalkıyor hiç utanmadan yani hanımının biriyle gezdiğini, kendisinin alkol içtiğini, sokakta yattığını, bağırdığını, polis götürdüğünü anlatabiliyor yani. Kültür çok önemli.

İkinci kuşak Emirdağlı Pembe ise Belçikalılarla arkadaşlıklara engel olarak Türk aile yapısını örnek vermektedir;

> Aslında kolay, bu biraz da aileden kaynaklanıyor.. Eğer aile bir gencin arkasındaysa yani işte bunu yapabilirsin, sinemaya gidebilirsin yani işte izinler biraz daha özgürlükler veriyorsa Belçikalı insanlarla kolaylıkla arkadaşlıklar kurabiliriz. Çünkü onlar daha çok serbest insanlar ama eğer aile sürekli yok şunu yapamazsın yok bunu yapamazsın, buraya gidemezsin derseler Belçikalılar da bunu pek fazla anlayamıyorlar. Tabi ki aslında senelerdir böyle yabancılarla yaşadıkları için biliyorlar biraz da olsa. Ama gerçekten eğer aileniz cahilse kolay kolay arkadaşlık yapamıyorsunuz. İzin yok.

Görüşülenlerden Çınar, Flamanlarla arkadaş olmaya gereksinim duyduğunu ve bunun sağladığı bir takım avantajları şu şekilde anlatmıştır;

> Duyuyorum bunun yardımını da gördüm örneğin iş yerinde normal sıradan bir arkadaşla çok samimiyiz bi de şef dedikleriyle çok çok samimiydik.. Dürüstlük babında insan size inandığı zaman örneğin ben bir Flamanı tokatladım işten atılan Flaman oldu çünkü bazen de yardımı olabiliyor ve benden sonra örneğin 6 tane daha işçi gitti 7-8 fabrikanın durumu sallantıda beni göndermiyolar. Ha bunlar benim karakaşıma kara gözüme değil benim potansiyel aktif olduğum işi güzel yaptığıma artı öbür arkadaşlarıma da gördüklerimi söylüyorum az çok çünkü samimiyetime inanıyorlar.

Çınar Flamanlarla iyi arkadaşlıklar kurmanın yararlarından söz ederken bunu sağlayabilmek için de Türklerin Flamanlara kendilerini iyi tanıtması gerektiğini ifade etmektedir;

> Tanıtımı da çok güzel yaptığın zaman örneğin Türkiye'ye gönderdim ben bunları tatile ha kendi paramla değil kendilerinin tatili orda yapmalarını sağladım ve şimdi yine tatil planlarında Türkiye var.. Bunu da yaşadım başka bir fabrikadayken Flaman bir çocuk geldi Türk müsün dedi merhaba nasılsın filan otomatikman ilk gün benimle Türk olduğum için konuşuyor. Siz Türk müsünüz evet ne oldu dedi ki ben dedi önceden buradayken Türkleri hiç sevmiyordum komşum da var dedi hepsi kapalı kapalı selam veriyom öyle. Arkadaş beni 2 yıl önce Türkiye'ye götürdü dedi ben şok oldum dedi ya Türkiye'nin öyle olduğunu bilmiyordum ordaki sıcaklıklar ha burada orda da dedi kapalı insanlar var dedi ama dedi ordakiler buradakiler gibi bizi öcü görmüyor dedi. Öcü görmüyorlar dedi yani bizi. Biz

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> buradayız dedi bizim ülkemizde dedi bizi dedi buradakiler öcü görüyor. Demek ki bizim tek sorunumuz kendimizi gerçekten iyi niyetle tanıtmamız lazım.

Hasan da tanıtımın arkadaşlık ilişkisi kurulması sürecinde son derece önemli olduğunu vurgularken; görüşme sırasında katkı sağlayan eşi göçün ilk yıllarında daha çabuk kabul gördüklerini bu durumun zamanla değişime uğradığını dile getirmiştir;

> Eşi, bazı insanlar fark ediyorlar artık bizim değişik olduğumuzu.. korkuyorlar bizden hani hep kavgacı, her zaman gürültü olan ama tanıdıkça tabi o zaman diyorlar ha tamam. Daha iyiymişsiniz diyorlar de alıştılar artık bize. Hasan, Şimdi bizim iş yerimizde mübarek günlerde bir şeyler götürüyoruz mesela baklava koyuyorsun bugün bizim bayramımız bugün bizim Kadir Gecemiz işte, işte Peygamberin doğumu işte.. bunları paylaşıyorsun hatta bir şeyler ısmarlıyorsun onlar da hani ha tamam bunlar da bir sıkıntı yok. (Eşi: Kötü sonradan oldu. Önceden bizi çok çabuk kabul ettiler beraber yaşıyorduk, beraber yiyip içtiğimiz oluyordu, annem beni atıp giderkene babam beni atıp giderkene ben küçücük evde tek başına yalnızıdım sürekli bir yabancı kadın vardı onun yanına varıyordum devamlı. Yaşlı bir kadın vardı onun yanına varıyodum sürekli sıkıldım mı bunaldım mı sürekli gözaltında tutuyorlardı beni. Bir şey olmasın annesi.. o zaman değiştikçe insanlar da değişince Türkler daha bir şey edince onlar da tabi değişti..)

Hayal sözleriyle gruplar arası iletişim engellerinin nedeni olarak güven ve din kavramlarına dikkat çekmektedir;

> Zordur çok zordur. Çok fazla güvenmezler onlar.. Biz daha Türk olduğumuz için daha fazla güvenebiliriz daha çabuk güvenebiliriz ama onlar değil, onlar çok korkar birde. İslam dinci deyince bayağı bir korkar onlar.. Mesela benim çalıştığım kadın hep öyle derdi. Seni tanıyana kadar Türklerden aşırı korkum var derdi. Bilmiyordu, şimdi anlattığım için Türklerden biraz daha korkum azaldı diyor.

Meltem ise güven sorunu yaşayan tarafın Türkler olduğunu, Flamanları güvenilmez bulduğunu şu sözlerle anlatmıştır;

> Zordur bence zordur. Dediğim gibi %100 güvenemezsin bir Belçikalıya.. bir yerden belirli bir zaman sonra da maalesef kontakt kurulmuyor. Kontakt orda kopuyor.. Benim durumum farklı benim iş arkadaşlarım olduğu için ben devamlı 10 yıldan beri beraberim.. 2-3 iş arkadaşım işi bıraktı görüşmüyorum 2-3 yıldan beri.. Hani nasıl söyleyeyim bir Türkle bir Türk arkadaşınla beraber ay Türkiye'de şu durum var diye konuşabiliyorsun Türkiye'de bir olay olmuş bir şey olmuş. Ama Belçikalıyla bunu iki dakika konuşursun biter ama bir Türk arkadaşınla bunu uzun konuşabilirsin..

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Görüşülenlerden Defne, Doğan ve Fehmi Flamanlarla arkadaşlığın sadece işyerleriyle sınırlı olduğunu özel hayatlarında onlarla arkadaşlık kurmaya gereksinim duymadıklarını ifade etmişler; Çağdaş ise bir yandan onlar gibi Flamanlarla arkadaşlık kurmaya gereksinim duymuyorum derken diğer yandan gruplararası iletişimde dile hakimiyetin önemine dikkat çekmiştir;

> **Defne:** .. Flamanlara iş haricinde bir Flaman arkadaşım yok. Aynı işte çalıştığımız için tabiî ki de arkadaş olmuşumdur. Onun haricinde hiç bir arkadaşım yok yani. Gerek duymuyorum ya belki bilmem yani kolaydır tabiî ki de çünkü onlar sever böyle şeyi iletişim kurmayı.. Ama ben gerek duymuyorum Flamanlarla arkadaşlık kurmaya.
>
> **Doğan:** Ya sadece işyerinde işte bir arkadaşlık oluyor... İş arkadaşlığı oluyor başka da herhangi bir dışarıda bir şey arkadaşlığımız yok.. Buna ihtiyaç da duymuyorum. Gerek de yok.
>
> **Fehmi:** Şimdi bunlarla arkadaşlık kurmayı yani iş icabı olsun ister istemez istiyorsun fakat güvenemiyorsun sorun bu yani bunun için Belçikalılara guvenemiyoz yani amma iş icabı mecbur kaldığımız zaman. İsteyerek istemiyorum yani amma iş dolayısıyla mecbur görüşüyosun, konuşuyosun.
>
> **Çağdaş:** .. Arkadaşlarım yok ama dediğim gibi yani şuan aslında bu soruyu tam dört dörtlük dil bilen bir insana sorsanız çok daha farklı düşünebilirdi ama benim açımdan daha farklı. Ailem bana yetiyor, ihtiyaç duymuyorum öyle söyleyeyim.

Belçika'ya ilk gelenlerden olan Mükerrem işyeri ve Flamanlarla arkadaşlık konusundaki tecrübeye dayalı düşüncelerini şöyle anlatmıştır;

> Flamanlar yani ben 30, 33 sene çalıştım hani Flamandan pek fazla bir tam samimi dost görmedim yani. Mesela 30 sene beraber aynı firmada çalıştığımız arkadaşlar var ben telefon edersem ederler yani konuşurlar benle. Ben telefon etmezsem konuşmazlar. Alo nasılsın diye sormazlar. Bunların artık kültürü böyle.

Benzer şekilde Belçikalılarla arkadaşlık kurmayı dini nedenlerle istemeyen Zekiye ise şunları dile getirmiştir;

> Ben olmam öyle çok sıkı fıkı kendi açımdan kendi görüşüm. Yani çok hoşuma gitmez yine Peygamber Efendimizi (S.A.V.) örnek vereceğim. Hıristiyanlarla arkadaşlığı pek tavsiye etmemiş. Sadece komşularınıza iyi davranın diye buyuruyor. Yani onlara karşı gerektiği kadar davranırım çok böyle sıkı fıkı öyle sır verecek kadar öyle sevmem yani… Bir kul olarak Allah'ın kulu olarak ben ona muamelede bulunurum ona özel sırrımı işte derdimi

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

açmam yani. Hani en kötü bir Türk'e, Müslümana güvendiğim gibi en iyi bir Flaman'a güvenmem. Nereli olur olsun Türk Türk'tür, Müslüman en zor bir an bile olsa biz gine Türklere sığınırız, Müslümanlara sığınırız. En iyi Flaman bile olsa ben ona güvenmem. Ne kadar da iyi arkadaş komşum olsa bile gine biz bize yani biz kendi milletimize yeteriz…

Diğer Göçmenlerle Görüşme: Diğer göçmenlerle görüşmeye ilişkin görüşler Çizelge 47'de verilmiştir.

Çizelge 47. Diğer Göçmenlerle Görüşme Konusundaki Düşünceler

Yöre	**Emirdağlı**		**Posof**		**Toplam**	
	F	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Hepsi	3	1,4	4	1,9	7	1,7
Yakın Görüştüklerim Var	69	32,2	54	25,7	123	29,0
Ailece Görüştüklerim Var	19	8,9	9	4,3	28	6,6
Mecburen Görüştüklerim Var	40	18,7	46	21,9	86	20,3
Görüşmem	83	38,8	97	46,2	180	42,5
TOPLAM	**214**	**100**	**210**	**100**	**424**	**100**
Ki-kare	X^2 = 7,014 df (4) p ,135 >.05					
Cinsiyet	**Kadın**		**Erkek**		**Toplam**	
	F	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Hepsi	3	1,6	4	1,7	7	1,7
Yakın Görüştüklerim Var	49	26,6	74	30,8	123	29,0
Ailece Görüştüklerim Var	16	8,7	12	5,0	28	6,6
Mecburen Görüştüklerim Var	22	12,0	64	26,7	86	20,3
Görüşmem	94	51,1	86	35,0	180	42,5
TOPLAM	**184**	**100**	**240**	**100**	**424**	**100**
Ki-kare	X^2 = 19,60 df (4) **p ,001 <.02**					

Kuşak	**Birinci**		**İkinci**		**Üçüncü**		**Toplam**	
	f	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Hepsi	3	1,4	4	2,1	-	-	7	1,7
Yakın Görüştüklerim Var	41	19,1	74	38,1	8	53,3	123	29,0
Ailece Görüştüklerim Var	10	4,7	15	7,7	3	20,0	28	6,6
Mecburen Görüştüklerim Var	57	26,5	27	13,9	2	13,3	86	20,3
Görüşmem	104	48,4	74	38,1	2	13,3	180	42,5
TOPLAM	**215**	**100**	**194**	**100**	**15**	**100**	**424**	**100**
Ki-kare	X^2 = 36,14 df (8) p ,000 >.05, %40							

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 47'deki veriler incelendiğinde ankete katılanların %43'ünün diğer göçmenlerle hiç görüşmediğini ifade ettiği görülmektedir. Ailece görüştüğü diğer göçmenlerin olduğunu belirtenlerin oranı (%7) çok düşüktür, yakın görüştüğü göçmenlerin olduğunu belirtenlerin oranı ise üçte bire (%29) yakındır. Yakın görüştüklerinin hepsinin diğer göçmenlerden olduğunu söyleyenlerin oranı sadece %2'dir. Mecburen görüştüğü diğer göçmenlerin bulunduğunu söyleyenlerin oranı %20, diğer göçmenlerle mecburen görüştüğünü ya da hiç görüşmediğini söyleyenlerin oranı ise %63'dür. Çizelge 47'deki verilere yöreler açısından bakıldığında görüşler arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır (X^2 = 7,014 df (4) p ,135 >.05). Ankete katılanların verdikleri yanıtlarda cinsiyet açısından ise anlamlı farklılık saptanmıştır (X^2 = 19,60 df (4) p ,001 <.02). Kadınların %51'i diğer göçmenlerle hiç görüşmediğini söylerken erkeklerde bu oran %35'dir. Mecburen görüştüklerini söyleyenlerin oranı ise kadınlarda %12 iken erkeklerde %27'dir. Diğer göçmenlerle görüşmeye ilişkin yanıtlarda kuşaklar açısından anlamlı farklılık saptanmamıştır (X^2 = 36,14 df (8) p ,000 >.05, %40) ancak frekanslar incelendiğinde yakın görüştüğü göçmenler olduğunu belirtenlerin oranının birinci kuşaktan (%19), ikinci kuşağa (%38) ve üçüncü kuşağa (%53) doğru artış gösterdiği görülmektedir. Diğer göçmenlerle hiç görüşmem diyenlerin oranında ise aksine bir durum söz konusudur. Birinci kuşakta diğer göçmenlerle hiç görüşmem diyenlerin oranı %48 iken bu oran ikinci kuşakta %38, üçüncü kuşakta ise %13'tür. Katılımcıların Belçika'daki diğer göçmenlerle görüşme ve iletişimde bulunma düzeyleri oldukça sınırlıdır. Türklerle diğer göçmenler arasında Belçikalılarla olan iletişimden daha zayıf bir iletişim söz konusudur. Diğer göçmenlerle daha çok zorunlu olarak ya da tesadüfen bir araya gelinmektedir (Fotoğraf 22).

Fotoğraf 22. Türk mahallesi, Anvers-Zuid

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

4.2.3. Ev Sahibi Toplumun Dilini Bilme

Görüşülenler Flamanca/Fransızca düzeylerine ilişkin soruya genellikle ev sahibi toplumun dilini orta ya da iyi düzeyde bildikleri biçiminde yanıt vermişlerdir. Genel olarak bakıldığında Belçika'da doğanlar Flamanca/Fransızcayı okulda iyi düzeyde, sonradan Türkiye'den gelenler ise kurslarda ya da iş ortamında kendilerine yetecek kadar öğrendiklerini ifade etmiştir. Verilen yanıtlar ev sahibi toplumun dilini bilme konusunda önemli veriler sağlamaktadır. Flamancayı ya da Fransızcayı çok iyi bildiklerini ifade eden görüşülenler bunu daha çok Belçika'da doğmuş olmaya bağlamışlardır;

> **Defne:** Çok iyi düzeyde (Flamanca), burada doğduğumuz için süper yani.
>
> **Hayal:** Fransızcayı anadilim gibi biliyorum, Flamancayı da çok iyi anlıyorum ama bazen bocalıyorum
>
> **Kıymet**: Çok iyi yani burada doğma büyüme olduğum için.
>
> **Sibel**: Perfect.

Belçika doğumlu Emirdağlı Yıldız ise okulda öğrenilen dilin zamanla yaşam içinde kullanılmaya kullanılmaya yetersiz hale gelmeye başladığını ancak özellikle gelecek nesiller için Flamanca ve Fransızcayı birlikte bilmenin önemini dile getirmiştir;

> Güzel bir şekilde konuşuyorum ve yazıyorum. (Fransızca mı Flamanca mı?). Fransızca, Flamancayı da okul yani derslerden okulu bitirdiğim zaman bayağı bir anlıyordum ama 16-17 senedir okulu bitirdiğim için Flamancam şu anda yok diyebilirim yani. Bazen kelimeler anlıyorum ama konuşamıyorum Flamancayı. (Brüksel'de resmi dil olarak Fransızcayı mı kullanıyorsunuz?). İki dil kullanabiliyoruz yani zaman geçtikçe Flamancayı da istiyorlar. Brüksel'in bir kısmı Flaman bölgesi bir kısmı Fransız bölgesi. Ama şu anda yani daha okullarda falan çocukları talebeleri yani daha çok Flamanca öğrenmeye itiyorlar. Çünkü ilerde yani daha çok iki dili konuşmaları gerekiyor.

Emirdağlı Afet okulda eğitim almasına ve iş yerinde Flamancayı öğrenmeye çalışmasına karşın iyi düzeyde konuşamadığını ve dilini geliştirmek için zamanı olmadığını ifade etmektedir;

> Fransızcayı orta düzeyde ben buraya geleli 18 yıl oldu. Okula gittim ama çoğunlukla çalıştım ben işyerinden öğrendim. Okulda da yani o kadar çok tarzanca öğrendim ki iş yerinde düzeltme imkânı olmadı. Fazla düzeltemedim. 3 tane de çocuğum var şimdi de okula gitmeye fırsatım yok.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Sonradan Belçika'ya gelenler ev sahibi toplumun dilini özellikle işyerinde öğrenme sürecini vurgulayarak dil bilme ve konuşma düzeylerini geliştirdiklerini ifade etmişlerdir;

> **Çağdaş**: Flamancam bayağı iyi yani tabi dört dörtlük değil de dört üçlük diyelim. Okulda, işyerinde her yerde diyebiliriz yani. Kursa da gittim tabi. Bir dönem cebimde sözlük bile taşıdım yani en ufak bir şeyde hemen araştırıyordum yani.

> **Demir**: %100 değil %50'den de aşağı değil yani. (Okulda kursta mı öğrendiniz yoksa günlük hayatta iş yerinde mi?). Ben burada günlük hayatta ilk girdiğim iş yerinde 11 tane Flaman vardı. Tek Türk ben vardım. Adam benden süpürge isterdi iş saati bitince hani buraları süpürmeh için ben gider kova getirirdim. Adam kızardı işte öyle öyle bu bu kelime demektir, işte kova bu demek süpürge bu demektir hani bunları da burada öğrendik. Ondan sonra o fabrikada tercümanlık etmeye başladım yeni gelen işçilere yani.

Posoflu Ramazan ve Emirdağlı Seren ise zorunlu hallerde kendilerini idare edecek kadar ev sahibi toplumun dilini bilmenin yeterli olduğunu düşünmektedir;

> Eh işte kendimizi kurtarıyoruz dört dörtlük değil ama yani işimizi görüyoz. (Okula ya da kursa gittiniz mi?). Gittim gittim belli bir dönem gittim ilk geldiğim seneler. Sonra işe başlayınca kurs tabi aksadı. Öyle kaldı. (Ama belli bir düzeyde biliyorsunuz?). Aaa biliyorum yani işe gidip geliyorum.

> Flamancayı kendimi idare edecek kadar biliyorum doktor veya öğretmen veya dışarıda hiçbir problemim olmuyor. Kendi işimi yapabiliyorum.

Emirdağlı birinci kuşak Zehra ankete düşülen notlarda, Belçika'ya ilk geldiklerinde yaşadıkları dil sorunlarını ifade ederken bu sorunları Belçika'da doğan çocukları sayesinde aştıklarını söyleyerek ikinci ve üçüncü kuşağın ev sahibi toplumun dilini anne-babalarından daha iyi bildiğini vurgulamıştır;

> Çalışırken ilk geldiğimizde çok sorun yaşadık. Türkler tanıdıklarını işe aldırdılar ama dil bilmiyorlardı. Hepimiz bir birimize yardım ediyoduk. Şef kadın bazen kızıyodu bazen iyi günündeyse yardım ediyodu. Sonra çocuklarımız oldu, onlar bize yardımcı oldu dil sorunumuz kalmadı. Yemek yapacaz, soğan alacaz adını bilmiyoz, bir hafta soğan kabuğunu cebimde taşıdım sonra bakkal "ajuin-ayöön" dedi öğrendim.

Emirdağlı Hümeyra gibi bazı katılımcılar ise dil öğrenme konusundaki istek ve arzularının hala devam ettiğini ifade etmiş, ev sahibi toplumun dilini bilmenin önemini vurgulamışlardır;

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Orta düzeyde iyi değilim şuan. Çünkü evde kaldım iki senedir biraz anlayamıyorum bazı şeyleri yine. Ama (kursa) gideceğim inşallah yeniden.

Ev sahibi toplumun dilinin gündelik yaşamda kullanılma düzeyinin toplumsal iletişim süreçleri açısından taşıdığı önem nedeniyle ankete katılanların evde, okulda-işte ve arkadaş çevresinde kullanılan dile ilişkin yanıtları bu bağlamda önem kazanmaktadır.

Evde Kullanılan Dil: Evde kullanılan dile ilişkin sonuçlar Çizelge 48'de verilmiştir.

Çizelge 48. Evde Kullanılan Dile İlişkin Bulgular

Yöre		Türkçe	Flamanca/Fransızca	İkisi de	Toplam
Emirdağlı	f	184	9	21	214
	%	86,0	4,2	9,8	100
Posoflu	f	175	11	24	210
	%	83,3	5,2	11,4	100
TOPLAM	**f**	**359**	**20**	**45**	**424**
	%	**84,7**	**4,7**	**10,6**	**100**
Ki-kare	X^2 = ,58 df (2) p ,745<.05				
Cinsiyet		**Türkçe**	**Flamanca/Fransızca**	**İkisi de**	**Toplam**
Kadın	f	140	14	30	184
	%	76,1	7,6	16,3	100
Erkek	f	219	6	15	240
	%	91,3	2,5	6,3	100
TOPLAM	**f**	**359**	**20**	**45**	**424**
	%	**84,7**	**4,7**	**10,6**	**100**
Ki-kare	X^2 =18,51 df (4) **p ,000 < .02**				
Kuşak		**Türkçe**	**Flamanca/Fransızca**	**İkisi de**	**Toplam**
Birinci Kuşak	f	202	3	10	215
	%	94,0	1,4	4,7	100
İkinci Kuşak	f	145	16	33	194
	%	74,7	8,2	17,0	100
Üçüncü Kuşak	f	12	1	2	15
	%	80,0	6,7	13,3	100
TOPLAM	**f**	**359**	**20**	**45**	**424**
	%	**84,7**	**4,7**	**10,6**	**100**
Ki-kare	X^2 =29,54 df (4) **p ,000 < .02**				

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 48'de verilen Ki-Kare analizine göre yöreler bakımından görüşler arasında anlamlı farklılık yoktur ($X^2_{(2)}$ = ,58 p ,745 > .05). Ankete katılanların evlerinde kullandıkları dil büyük bir ağırlıkla Türkçedir. Katılımcıların %85'i evlerinde Türkçe konuştuklarını belirtmiştir. Flamanca ya da Fransızca konuştuklarını ifade edenlerin oranı %5, Türkçe ve Flamanca/Fransızcayı birlikte kullananların ise %11'dir. Yörelere göre bakıldığında da oranlar benzer niteliktedir. Emirdağlıların %86'sı, Posofluların %83'ü Türkçe kullandığını belirtirken, iki dili de kullananların oranı Emirdağlılarda %10, Posoflularda ise %11'dir.

Evde kullanılan dile ilişkin görüşlerde cinsiyete göre anlamlı farklılık belirlenmiştir ($X^2_{(2)}$ = 18,51 p ,000 < .02). Evde Türkçe konuştuğunu belirten erkeklerin oranı %91 iken kadınların oranı %76'dır. Evde Flamanca ya da Türkçeyle birlikte Flamanca konuştuğunu belirten kadınların oranı %24 iken erkeklerde bu oran sadece %9'dur.

Verilen yanıtlarda kuşaklara göre anlamlı farklılık belirlenmiştir ($X^2_{(4)}$ = 29,54 p ,000 < .02). Üç grupta da evde Türkçe kullandığını belirtenlerin oranı yüksektir. Birinci kuşak %94 oranında Türkçe kullandıklarını belirtirken, ikinci kuşakta bu oran %75, üçüncü kuşakta %80'dir. İki dili de kullananların oranı birinci kuşakta oldukça düşük düzeyde(%5) iken ikinci kuşakta %17, üçüncü kuşakta ise %13 daha yüksek düzeydedir.

İş/Okulda Kullanılan Dil: İş ya da okul ortamında konuşulan dile ilişkin soruya verilen yanıtlara bakıldığında (Çizelge 49) Flamanca/Fransızca kullananların oranı %58 iken Türkçe kullandıklarını belirtenlerin oranı %12'dir. Yörelere göre bakıldığında, Ki Kare analizi sonuçlarına göre yöreler arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır ($X^2_{(3)}$ = 22,97 p ,000 < .02). Flamanca/Fransızca kullanımında Posofluların %65,7 ile ev sahibi ülkenin dilini %50 oranına sahip Emirdağlılardan daha fazla kullandıkları görülmektedir. Çizelge 49'da görüldüğü üzere iş/okulda kullanılan dile ilişkin yanıtlarda cinsiyete göre anlamlı farklılık belirlenmiştir ($X^2_{(3)}$ = 44,64 p ,000 < .02). Erkekler iş ya da okul ortamında kadınlardan daha fazla Türkçe kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu oran erkeklerde %17 iken kadınlarda %5'tir. Çalışmayan ya da okula gitmeyen kadınların oranı %37, erkeklerde ise %12'dir. Flamanca/Fransızca ya da iki

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

dili bir arada kullandığını belirten kadınların oranı da (%58) erkelerden (%71) düşük düzeydedir.

Çizelge 49. İş/Okulda Kullanılan Dile İlişkin Bulgular

Yöre		**Türkçe**	**Fla/Fr**	**İkisi de**	**Missing**	**Toplam**
Emirdağlı	f	22	108	26	58	214
	%	10,3	50,3	12,1	27,1	100
Posoflu	f	29	138	5	38	210
	%	13,8	65,7	2,4	18,1	100
TOPLAM	**f**	**51**	**246**	**31**	**96**	**424**
	%	**12,0**	**58,0**	**7,3**	**22,6**	**100**
Ki-kare	X^2 = 22,97 df (3) **p ,000<.02**					
Cinsiyet		**Türkçe**	**Fla/Fr**	**İkisi de**	**Missing**	**Toplam**
Kadın	f	10	96	10	68	184
	%	5,4	52,2	5,4	37,0	100
Erkek	f	41	150	21	28	240
	%	17,1	62,5	8,8	11,7	100
TOPLAM	**f**	**51**	**246**	**31**	**96**	**424**
	%	**12,0**	**58,0**	**7,3**	**22,6**	**100**
Ki-kare	X^2 =44,64 df (3) **p ,000 < .02**					
Kuşak		**Türkçe**	**Fla/Fr**	**İkisi de**	**Missing**	**Toplam**
Birinci Kuşak	f	35	109	14	57	215
	%	16,3	50,7	6,5	26,5	100
İkinci Kuşak	f	13	132	14	35	194
	%	6,7	68,0	7,2	18,0	100
Üçüncü Kuşak	f	3	5	3	4	15
	%	20,0	33,3	20,0	26,7	100
TOPLAM	**f**	**51**	**246**	**31**	**96**	**424**
	%	**12,0**	**58,0**	**7,3**	**22,6**	**100**
Ki-kare	X^2 =23,35 df (6) **p ,001 < .02**					

İş ya da okul ortamında kullanılan dile ilişkin soruya verilen yanıtlarda kuşaklar açısından da anlamı farklılık olduğu görülmektedir ($X^2_{(6)}$ = 22,35 p ,000 < .02). Bütün kuşaklarda en çok Flamanca/Fransızcanın kullanıldığı belirtilmiştir. Birinci kuşak %51, ikinci kuşak %68, üçüncü kuşak %33 oranında Flamanca/Fransızca kullandıklarını belirtmiştir. Türkçe kullanma düzeyi ise birinci kuşakta %16 iken ikinci kuşakta %7,

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

üçüncü kuşakta %20'dir. Üçüncü kuşak henüz eğitim çağındaki bireyleri kapsamaktadır bu nedenle Türkçe kullanımının görece yüksek, Flamanca/Fransızca kullanımının da görece düşük olduğu düşünülebilir.

Arkadaş Çevresinde Kullanılan Dil: Çizelge 50'de arkadaş çevresinde kullanılan dile ilişkin veriler yer almıştır.

Çizelge 50. Arkadaş Çevresinde Kullanılan Dile İlişkin Bulgular

Yöre		**Türkçe**	**Fla/Fr**	**İkisi de**	**Toplam**
Emirdağlı	f	147	25	42	214
	%	68,7	15,7	19,6	100
Posoflu	f	144	23	43	210
	%	68,6	11,0	20,5	100
TOPLAM	**f**	**291**	**48**	**85**	**424**
	%	**68,7**	**11,3**	**20,0**	**100**
Ki-kare	X^2 = ,88 df (2) p ,957<.05				
Cinsiyet		**Türkçe**	**Fla/Fr**	**İkisi de**	**Toplam**
Kadın	f	110	31	43	184
	%	59,8	16,8	23,4	100
Erkek	f	181	17	42	240
	%	75,4	7,1	17,5	100
TOPLAM	**f**	**291**	**48**	**85**	**424**
	%	**68,7**	**11,3**	**20,0**	**100**
Ki-kare	X^2 =14,27 df (2) **p ,001 < .02**				
Kuşak		**Türkçe**	**Fla/Fr**	**İkisi de**	**Toplam**
Birinci Kuşak	f	189	7	19	215
	%	87,9	3,3	8,8	100
İkinci Kuşak	f	94	38	62	194
	%	48,5	19,6	32,0	100
Üçüncü Kuşak	f	8	3	4	15
	%	53,3	20,0	26,7	100
TOPLAM	**f**	**291**	**48**	**85**	**424**
	%	**68,7**	**11,3**	**20,0**	**100**
Ki-kare	X^2 =76,25 df (4) **p ,000 < .02**				

Çizelge 50'de verilen Ki Kare analizi sonuçlarına göre ankete katılanların arkadaş çevresinde kullandıkları dile ilişkin görüşler arasında yöreler bakımından anlamlı

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

farklılık yoktur ($X^2_{(2)}$ = ,88 p ,957>.05) Türkçe kullananların oranı %69, Flamanca/Fransızca kullananların oranı %11, iki dili de kullananların oranı ise %20'dir. Cinsiyet ($X^2_{(2)}$ = 14,27 p ,001>.02) ve kuşaklar açısından ise anlamlı farklılık saptanmıştır ($X^2_{(4)}$ = 76,25 p ,000>.02). Arkadaş çevresinde Flamanca kullanma oranları kadınlarda (%17) erkeklerden (%7) daha yüksektir. Kuşaklar ilerledikçe Flamanca kullanma oranı da artmaktadır. Bu oran birinci kuşakta %3 iken ikinci ve üçüncü kuşakta %20 düzeyindedir.

Görüşülenlere de kendilerinin ve çocuklarının gündelik hayatlarında en çok hangi dili kullandıklarını ve nedenleri soruldu. Eşleri Faslı olan Ayşe ve Songül ile yine eşi Flaman olan Kezban gündelik hayatlarında Flamanca konuştuklarını şu sözlerle ifade ettiler;

> Flamanca. (Neden?) Beyim Farslı olduğu için Türkçe anlamıyor ya. (Dolayısıyla ortak diliniz olmuş oluyor. Çocuklarınız en çok hangi dili kullanırlar?). Flamanca.

Ayşe'nin ise Türkçesi yetersiz olduğu için görüşme tercüme ile gerçekleştirilmiştir. Görüşme sonunda da sorular Flamanca sorulsaydı daha iyi yanıtlayabileceğini dile getirmiştir;

> Flamanca. (Çocuğunuz hangi dili kullanır? Ve neden?). Flamanca babası Faslı olduğu için. Evde de Flamanca konuşuluyor.

> Flamanca çünkü eşim Flaman Belçikalı olduğu için. (Çocuğunuz en çok hangi dili konuşur?). Daha önce İngilizce konuşuyordu çünkü yurtdışında kaldık ondan sonra Türkçe konuşuyordum ben İngilizceyle Türkçe, Flamanca bir araya geldiği için karışım oldu ve istemedi bıraktık İngilizceye devam ettik şimdi tekrar dönüş yaptık Belçika dilini daha çok konuşuyor ve benimle Türkçe konuşmayı istemiyor şu an ama ilerde yani gelecek yılda bir yıl o zaman burada kalmış oluruz artık tabi Belçika'da kaldığımızı da biliyor Türkçenin de ona bir ait olduğunu da biliyor öğretmeye başladım daha önce kitaplar falan okuyordu kabul ediyordu ama şimdi etmiyor…

Ayşe ve Songül'de olduğu gibi bi-kültürel evlilik yapmış olan Kezban da yoğun olarak Flamanca kullanıyor ve Türkçesi yetersiz. Her üç görüşülenin çocuklarının da Türkçesi yetersizdir, Flamanca konuşmaktadırlar ve bu durum onların Türk akraba ya da komşu çocuklarıyla iletişimlerinde sorun yaratmaktadır. Görüşmeler ve gözlemler sırasında bu durum dikkat çekmiştir. En belirgin örneğe Kezban'ın evinde rastlanmıştır. Görüşülenin evine giderken kendisinin daveti üzerine görüşmede aracılık eden

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

hemşehrisinin annesi ve kız kardeşi de gelmiştir. Kezban'ın çocuğu misafirlerin dört çocuğundan ikisine yaşça oldukça yakın olmasına karşın gece boyu hiçbir çocukla diyaloğa girmemiş, oyun oynamamıştır. Biraz yanlarında kaldıktan sonra annesinden meyve istemiş ve odasına gitmeyi tercih etmiştir. Annesi bu durumu çocuğunun yorgun ve biraz kırıklığı olmasına bağlamıştır. Daha önceki toplantılarda yine çocuklarla birlikte Emirdağlı ailelere gidilmişti ve çocuklar hemen kaynaşıp oynamaya başlamışlardı. Burada daha farklı bir durum gözlenmiştir. Söz konusu durumu sadece çocuğun Türkçe bilmemesi olarak yorumlamak zordur çünkü çocukların hepsi Flamancaya çok iyi düzeyde hakimdir. Ailelerin farklı kültürel dokularının da buna neden olduğu düşünülmektedir.

Görüşülenlerin tamamına yakını evde ve arkadaş çevresinde Türkçe, işyerinde ise zorunlu olarak Flamanca konuştuğunu dile getirmiştir. Gündelik hayatında sadece Türkçe kullandığını söyleyenler ise bu durumu şu sözlerle açıklamışlardır;

> **Hamdi:** Türkçe (neden?) Flaman arkadaşlarım zaten yok ben komşularımın adını dahi bilmiyorum. Yani Flamanlarla ilişkilerim çok iyi olmadığı için yok…
>
> **Hulki:** Türkçe. (Peki çocuklarınız hangi dili kullanıyor ve buna da neden diye bir açıklama getirirsek?). Türkçe ve Fransızca. (Sizin daha çok Türkçeyi ve çocuklarınızın her ikisini birden kullanmasının nedenini sorarsak nasıl açıklarsınız?). Benim Türkçe kullanmamın sebebi Türk toplumunun içindeyiz gittiğimiz kahvelerden alışverişe gittiğimiz yerlere kadar Türk toplumunun içindeyiz o yüzden. Çocuklar evde Türkçe kendi Türk arkadaşlarıyla Türkçe okulda Fransızca ve işte Flamanca.
>
> **Mükerrem:** Türkçe. Valla devamlı evdeyiz, hanımla Türkçe konuşuyoruz. Çıktığımız yerler de hep Türk olduğu için hep Türkçe konuşuyoruz…
>
> **Mutlu:** Tabi ben Belçika lisesinde öğretmen olduğum için çalışma saatlerimde işte hafta içi diyelim sabah 08:30 – 16:30 arası genelde Flamanca kullanmak zorundayım.. Onun dışında evde %100 Türkçe konuşuyoruz. Buna özellikle dikkat ediyorum çocuklar da Türkçeyi bilsinler diye. Ama tabi çocuklar evde ödevlerini yaparken ben ama genelde de anneleri yardımcı oluyor orda tabi Flamanca gerekiyor. (Peki çocuklarınız kendi hayatlarında sizce en çok hangi dili kullanıyorlardır?). Bence en çok Türkçe genelde zaten ders saatlerinden sonra da arkadaşlık yapan insanlar da Türk olduğu için işte o deminki soruya geliyoruz mahalle Türkleştiği için Türkçe kullanılıyor, Türkçe konuşuluyor.
>
> **Mücahit:** Daha çok Türkçeyi kullanıyoruz. Türk arkadaşlarla görüştüğümüz için veya çevremiz Türklerden oluştuğu için. (Çocuklarınızla ilgili aynı soruyu sorarsak? Onlar kendi hayatlarında en çok hangi dili kullanıyorlar?). Evde kesinlikle Türkçe konuşurlar başka

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ikinci bir dil konuşulmaz. İş hayatlarında Fransızca konuşuyorlar. Tabi mecburiyetten Fransızca konuşuyorlar.

Örneklerde de görüldüğü gibi görüşülenlerin bazısı gündelik hayatlarında Türkçe konuşmalarını çevrelerinin Türklerden oluşmasına bağlı olarak açıklarken bazısı da milliyetçi duygularla bu tercihi yaptıklarından söz etmişlerdir. Hayal yaşadığı şehirde milliyetçi bir Türk derneğine üye olan oğlunun dil konusundaki tutumundan söz ederken bu konuyu örneklemiş olmaktadır;

> Türkçe, çocuklarım da öyle. Benim çocuklarımın aşırı aşırı bir Türkiye'ye düşkünlüğü var. Aslında bazen ben kızarım oğlum hani dili kullanın çünkü burada yaşıyorsunuz. Ben bilemiyorum fazla Flamancayı ama yok. (Onlar artık 3. kuşak dimi? Babanız ilk gelenlerden?) Yani aslında evet buraya daha düşkün olmalılar Türkiye'yi daha çok seviyorlar. Hele ilk oğlum 18 yaşında şuan gerçekten onun gibi düşkününü ben daha ne ailemde gördüm 36 yaşındayım bugüne kadar ne eşimin ailesinde. Kızıyor bazen oraya gidelim neden burada yaşıyoruz, orada okuyalım, ben kesin dönüş yapmak istiyorum diyor. Askerliği mesela tutturdu 1 sene yapacağım, gerçekten ve 13 yaşında başlamıştı 1 sene yapacağım demeye…
>
> **Muhammed:** Sabahtan saat 7' den akşam 5'e kadar Flamanca kullanıyorum. İşten dolayı. Ya işte Flamanca haber, Flamanca kaste ondan sonra günlük iki tane gazete okuyorum 1 Türkçe 1 Flamanca. (İş hayatında Flamanca ama evde?). Evde, arkadaşlar arasında Türkçe çünkü Türkçe konuşuyorum ki herkes Türkçe konuşsun. Obasında, düğünde Türkçe konuşursa dil unutulmaz. Bir milletin dili yoksa o millet zaten yoktur.
>
> **Zekiye:** Türkçe. (Çocuklarınız en çok hangi dili kullanıyorlar?). Türkçe. (Neden diye sorarsak?). Ya Flamanca evin içinde olmaz ki o dışarıda ama biz Türk'üz, biz Müslümanız evimizin içinde de yani bir evimizin içi kalmıştı Flamanlaşmamış yani onu da dilimizi konuşamazsak o zaman biz çabuk kaybederiz. Dilini bilmeyen dinini bilemez.. Dilimiz çok önemli evde bizde hiç Flamanca ya da Almanca hiç konuşulmaz. Türkçemiz yani biraz buruklukta olsa kıt da olsa yani şiveli ama yine de Türkçeyi tercih ederiz. Hiç ben çocuklarıma evde Flamanca konuşmadım. Yani onlar derslerini çalışıyor mecbur kendileri dışarıdalar zaten 2,5 yaşından beri çocuklar okulda. Anaokulundan beri hep okuldalar. O onlara yetiyor. Yani bırakın da evimizin içinde Türkçe kullanalım dimi? (Peki televizyon, radyo, müzik). Hep Türkçe hiç yabancı hiç çocuklarım da dinlememiş, dinlettirmezdim de hani o gençlik çağları var ya o zamanlar gençlerin çoğu yabancı müzikler ben kesinlikle izin vermemişimdir. Kendim de sıkılırdım onlara da dinletmemişim..

Belçika'da gözlem yapılan ailelerde dil konusunda en çok dikkat çeken noktalardan biri ailelerin çocuklarına herhangi bir konuda kızmak istediklerinde

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

otomatik olarak Flamanca konuşmalarıdır. "Nee! dat mag niet! Hayır bu olamaz-Bunu yapma" anlamında kullandıkları bu kalıp çocuğa yapmak istediği şeyi yapamayacağını bildirmektedir. Çocukların bu uyarıyı dikkate aldıkları, Türkçe uyarıları aynı şekilde itaatle karşılamadıkları gözlenmiştir. Alim'in anlattıkları da dolaylı olarak bu duruma örnek gösterilebilir.

> Gündelik hayatta işyerinde zaten benden başka bir Türk yok. Ben iş hayatımda bütün gün 20'ye yakın Belçikalıyla beraberim bütün gün konuşmamız Flamanca. Ama eve geldiğimde işin doğrusu eşimle kendim, çocuklarımla Flamanca konuşulmuyor çok az. Yani çocuklarımız kendi arasında konuşuyor ama biz kendi aramızda çocuklarımla da ben mecbur olmadıkça mesela benim küçük çocuğumun bir dersi olduğunda, Türkçe anlattığımda çocuk onu idrak edemiyor ama benim gücüm yettiği kadar da Flamanca konuşuyoruz anlatmaya çalışıyoruz. (Ama evde daha çok Türkçe konuşuyorsunuz?). Özen gösteriyoruz evet. (Az önce dediniz çocuklar kendi hayatlarında Flamancayı daha çok kullanıyorlar?). Evet onlar kendi aralarında hele kızdıklarında daha fazla.

Annelerin çocuklarının dil kullanımı konusundaki görüşleri de birbirinden farklılık göstermektedir. Kimi anneler çocuklarının anadilini mükemmel öğrenmesini ve Türkiye'de de kendilerini çok iyi temsil etmesini isterken kimileri çocuklarının Türkiye'de tercümansız konuşabilmesi ölçütünü yeterli bulmaktadır;

> **Meltem:** ..Devamlı Türkçe konuşuyorum. Sadece iş yerinde Flamanca konuşuyorum. (Peki çocuklarınız özellikle hangi dili kullanıyor ve niçin?). İlk önce Türkçeyi öğrettim büyük kızıma. Türkçe konuştum ama arada da Flamanca konuşuyorum. Unutmasın diye. (Özellikle Türkçeyi öğretmek istemenizin nedeni?). Kendi dilimizi öğrenmesi gerekiyor bir Türk olarak. Bir Türk aslımız var bunu kesinlikle çünkü ben bunu Almanya'da da görüyorum. 3. nesil 4. nesil Türkçeyi bilmiyorlar bu çok acı bir şey Türk toplumundan gelerek Türkçeyi bilmemek en azından senede bir defa Türkiye'ye gittiğimizde güzel Türkçe konuşmasını istiyorum yani. Ben de öyle öğrendim. Ben aslında Flamancayı 12 yaşımdan sonra düzgün konuşmayı öğrendim. İlk önce Türkçe öğrendim. Bir de Türkçeyi bilen bir insan vocabularin daha geniş olur. Daha kolay Flamancayı öğrenir…
>
> **Gülizar:** Çocuklarımla Flamanca, eşimle Türkçe, kardeşimle ikisinin ortası. (Çocukların hangi dili daha çok kullanıyorlar?). Flamancayı tercih ediyor. Kendi aralarında daha çok Flamanca ama Türkçe bilmiyorlar değil Türkçe de biliyorlar. Yani bıraksam istediği gibi Türkçe konuşuyorlar ama Flamancayı daha ağır basıyor çünkü gittikleri okul o yönden çok sinirliler yani mecbur Flamancası correct olmalı çünkü okul çok zor bir okul. (Okulu özellikle seçtiniz galiba onun da nedenini sorayım?). O okulu seçtim çünkü öbür okullarda,

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> bizim okulda Türk az. Yok diyecek kadar az ama öbür okullarda o kadar çok yabancı var ki yani öğretmenler aralarında daha çok Türkçe konuşuyorlar. Ben evde çocuklarımı Türkçe eğitiyorum zaten, Türkçe biliyorlar bence fazla dört dörtlük bilmeleri gereği yok. Başının çaresine bakıyor, Türkçe konuşabiliyor, Türkiye'ye gittiğinde yanında bir tercümana ihtiyaçları yok bence yeterli. Flamancası ağır basıyor. Çocuğumun geleceği daha önemli okusun isterim, ileriyi görsün isterim Flamancası da az olursa ilerisi mümkün değil.

Anket ve görüşmelerden elde edilen bulgular araştırmacının gözlemleriyle de paraleldir. Türklerin temel olarak toplumsal yaşamlarını Türkçe konuşarak sürdürdükleri gözlenmiştir. Özellikle çocukların eğitiminde Flamancanın iyi öğrenilmesi gerektiği de ortak bir kabuldür ancak bu eğitimde Flamancaya verilen önem aile ya da arkadaş çevresinde Türkçenin yoğun olarak kullanılmasını engellememektedir. Çok iyi Flamanca bilen ve iş hayatında kullananlar dahi Türkçe konuşulan alanları bir rahatlama ortamı olarak görmektedir. Kendilerine özgü Türkçe kullanımları Fotoğraf 23'te görüldüğü gibi duvar yazılarına da yansımaktadır.

Fotoğraf 23. Brüksel-Zuid Tren İstasyonunda Bir Duvar Yazısı

4.3. Ev Sahibi Toplumsal İletişim Süreçleri

Ev sahibi toplumsal iletişim süreçlerine katılım ölçeğine ilişkin bulgular, ev sahibi toplumsal iletişim ortamlarına katılım ve ev sahibi toplumdaki kitle iletişim araçlarının kullanımı biçiminde sınıflandırılarak verilmiştir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

4.3.1. Ev sahibi toplumsal iletişim süreçlerine katılım

Ankete katılanların ev sahibi toplumsal iletişim süreçlerine katılımlarına ilişkin görüşlerine yönelik t-testi analizi Çizelge 51'de verilmiştir.

Çizelge 51. Ev Sahibi Toplumsal İletişim Süreçlerine İlişkin T-testi Sonuçları

	YÖRE	N	$\overline{X}$	S	sd	t	p
M 69 Sinemaya gitme sıklığınız nedir?	**Emirdağlı**	214	2,58	1,08	422	0,38	.700
	Posoflu	210	2,62	1,03			
M 70 Tiyatroya gitme sıklığınız nedir?	**Emirdağlı**	214	1,39	0,75	422	1,00	.313
	Posoflu	210	1,46	0,75			
M 72 Belçikalıların müzik konserlerine gitme sıklığınız nedir?	**Emirdağlı**	214	1,44	1,03	422	1,38	.167
	Posoflu	210	1,32	0,71			
M 76 Belçikalıların kafelerine gider misiniz	**Emirdağlı**	214	2,36	1,25	401	2,63	**.009***
	Posoflu	210	2.04	1,15			
M 79 Marokan, Afrikalı gibi tanıdıklarınızın düğün, nişan, cenaze gibi törenlerine gitme sıklığınız nedir?	**Emirdağlı**	214	1,93	0,98	422	0,30	.759
	Posoflu	210	1,90	1,02			
M 80 Belçikalı tanıdıklarınızın düğün, nişan, cenaze gibi törenlerine gitme sıklığınız nedir?	**Emirdağlı**	214	1,67	0,93	422	3,04	**.002***
	Posoflu	210	1,97	1,05			
M 83 Belçika televizyonlarını izleme sıklığınız nedir?	**Emirdağlı**	214	3,07	1,39	422	2,95	**.003***
	Posoflu	210	3,46	1,26			
M86 Belçika radyolarını dinleme sıklığınız nedir?	**Emirdağlı**	214	2,06	1,20	422	3,19	**.002***
	Posoflu	210	2,45	1,31			
M87 Belçika gazetelerini okuma sıklığınız nedir?	**Emirdağlı**	214	2,60	1,29	422	1,01	.311
	Posoflu	210	2,72	1,25			

* $p < .02$

Çizelge 51'de verilen Ev Sahibi Toplumsal İletişim Süreçlerine Katılıma ilişkin t-testi analizi sonuçlarına bakıldığında ölçekte yer alan 4 maddede yöreye göre anlamlı farklılık saptanmıştır. "*Belçikalıların kafelerine gider misiniz"* sorusuna Emirdağlılar ($\overline{X}$=2,36) ve Posoflular ($\overline{X}$=2,04) nadiren yanıtını vermiştir. Bu yanıtlar arasında anlamlı farklılık saptanmıştır (t = 2,63, p .009 < .02). Emirdağlıların Posoflulardan daha fazla Belçikalıların kafelerine gittikleri görülmektedir. Emirdağ ve Posoflular önemli bir toplumsal iletişim ortamı olan ev sahibi topluma ait Belçikalıların kafelerine nadiren gitmektedirler. Emirdağlılardaki görece bir miktar daha fazla Belçikalı kafelere gitme

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

düzeyinin Posofluların daha küçük ve sınırlı bölgelerde yaşamalarıyla ilişkili olduğu düşünülebilir.

Verilen yanıtlar açısından anlamlı farklılık saptanan diğer bir soru ise "*Belçikalı tanıdıklarınızın düğün, nişan, cenaze gibi törenlerine gitme sıklığınız nedir?"* sorusu olmuştur (t = 3,04, p .002 < .05). Emirdağlılar bu soruya ($\overline{X}$ =1,67) hiç, Posoflular nadiren ($\overline{X}$ =1,97) yanıtı vermiştir. İki grubun da Belçikalı tanıdıklarının önemli günlerine katılma düzeyi düşük olmakla birlikte Posofluların bu katılımı görece daha fazla gerçekleştirmesi Emirdağlılara göre daha sınırlı çevrelerde yaşamalarına karşın önemli olarak değerlendirilebilir.

"Belçika televizyonlarını izleme sıklığınız nedir" sorusuna verilen yanıtlar arasında da anlamlı farklılık saptanmıştır (t = 2,95, p .003 < .02). Emirdağlılar Belçika televizyon kanallarını bazen ($\overline{X}$ = 3,07) izlediklerini belirtirken Posoflular genellikle ($\overline{X}$ = 3,46) izlediklerini ifade etmiştir. Posofluların ev sahibi ülkenin televizyon kanallarını izleme konusunda ev sahibi toplumsal süreçlere görece yüksek düzeyde katıldıkları görülmektedir.

"Belçika radyolarını dinleme sıklığınız nedir?" sorusuna verilen yanıtlar arasında da anlamlı farklılık saptanmıştır (t = 3,19, p .002 < .02). Emirdağlılar ($\overline{X}$ = 2,06) ve Posoflular ($\overline{X}$ = 2,45) Belçika radyolarını nadiren dinlediklerini söylemiştir. Posofluların Belçika televizyon kanallarını izleme konusunda olduğu gibi Belçika radyo istasyonlarını görece daha çok dinledikleri görülmektedir.

"Sinemaya gitme sıklığınız nedir?" sorusuna verilen yanıtlar arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır (t = 0,38, p .700 > .05). Emirdağlılar nadiren ($\overline{X}$ = 2,58) ve Posoflular ($\overline{X}$ = 2,62) bazen sinemaya gittiklerini ifade etmiştir. İki grubun da sinemaya gitme düzeyi oldukça düşüktür. Bunun yanı sıra sinemaya gidildiğinde büyük çoğunlukla Türk filmlerinin izlendiği anketlere düşülen notlarda ve görüşmelerde verilen yanıtlarda ifade edilmiştir.

"Tiyatroya gitme sıklığınız nedir?" sorusuna verilen yanıtlara göre yöreler açısından anlamlı farklılık saptanmamıştır (t = 1,00, p .313 > .05), Emirdağlılar ($\overline{X}$ = 1,39) ve Posoflular ($\overline{X}$ = 1,46) hiç tiyatroya gitmediklerini ifade etmişlerdir. Türk toplumunun Türkiye bağlamında da tiyatroya görece olarak çok fazla itibar etmediği düşünülürse bu sonuç anlayışla kabul edilebilir gibi görünse de Belçika'da sinema ve

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

tiyatroya gitmemenin kültürel ve özellikle de Flamanca dil düzeyiyle ilişkili olduğu öne sürülebilir.

Emirdağlılar ($\overline{X}$ = 1,44) ve Posoflular ($\overline{X}$ = 1,32) Belçikalıların müzik konserlerine hiç gitmediklerini ifade etmiştir. Verilen yanıtlar arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır (t = 1,38, p .167 > .05).

"Marokan, Afrikalı gibi tanıdıklarınızın düğün, nişan, cenaze gibi törenlerine gitme sıklığınız nedir?" sorusuna verilen yanıtlar arasında da anlamlı fark yoktur (t = 0,30, p .759 > .05), Emirdağlılar ($\overline{X}$ = 1,93) ile Posoflular ($\overline{X}$ = 1,90) nadiren katıldıklarını ifade etmiştir. Gerek Emirdağlılar ($\overline{X}$ = 2,60) gerekse Posoflular ($\overline{X}$ = 2,72) Belçika gazetelerini bazen okuduklarını söylemiştir. *"Belçika gazetelerini okuma sıklığınız nedir?"* sorusuna verilen yanıtlar arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır (t = 1,01, p .311 > .05).

Ankete katılanların Ev Sahibi Toplumsal İletişim Süreçlerine Katılım puanlarına ait istatistikler Çizelge 52'de, desene ait kenar ve gözenek ortalamalarının karşılaştırılmalarına ilişkin iki faktörlü ANOVA sonuçları Çizelge 53'te verilmiştir.

Çizelge 52. Ev Sahibi Toplumsal İletişim Süreçleri Betimsel İstatistikler

	Kadın		**Erkek**		**Toplam**	
	N	**X**	**N**	**X**	**N**	**X**
Emirdağ	102	19,10	112	18,93	214	19,01
Posof	82	19,70	128	20,14	210	19,97
TOPLAM	**184**	**19,37**	**240**	**19,57**	**424**	**19,49**

Çizelge 53. Ev Sahibi Toplumsal İletişim Süreçleri ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	**Kareler Toplamı**	**sd**	**Kareler Toplamı**	**F**	**(p)**
Yöre	83,870	1	83,870	2,36	.124
Cinsiyet	1,785	1	1,785	0,50	.822
YxC	9,406	1	9,406	0,26	.607
Hata	14868,821	420	35,402		
Toplam	14975,962	423			

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Emirdağlıların Ev Sahibi Toplumsal İletişim Süreçlerine Katılım ortalama puanı $\overline{X}$ = 19,01 ve Posofluların Ev Sahibi Toplumsal İletişim Süreçlerine Katılım ortalama puanı $\overline{X}$ = 19,97'dir. İki grubun Ev Sahibi Toplumsal İletişim Süreçlerine katılım puanları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır ($F_{(1-420)}$ = 2,36, p > .05). Başka bir ifadeyle ankete katılanların Emirdağlı ya da Posoflu olması Ev Sahibi Toplumsal İletişim Süreçlerine katılım düzeylerinde anlamlı bir farklılığa yol açmamıştır. Aynı biçimde cinsiyete göre de Ev Sahibi İletişim Süreçlerine Katılım puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır ($F_{(1-420)}$ = 0,50, p > .05). Ankete katılan kadınların ortalama puanları ($\overline{X}$ = 19,37) erkelerin ise ($\overline{X}$ = 19,57)'dir. Yöre ve cinsiyetin ortak etkisinin de anlamlı olmadığı bulgulanmıştır ($F_{(1-420)}$ = 0,26, p > .05).

Çizelge 54'de görüldüğü üzere Belçika'da bulunma süresi açısından Ev Sahibi Toplumsal İletişim Süreçlerine katılım puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır ($F_{(6-423)}$ = 1,40, p > .05). Buna göre Ev Sahibi Toplumsal İletişim Süreçlerine katılım Belçika'da bulunma süresine göre farklılık göstermemektedir.

Çizelge 54. Ev Sahibi Toplumsal İletişim Süreçlerine ve Belçika'da Bulunma Süresine Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Toplamı	F	(p)
Gruplararası	298,459	6	49,743	1,403	,208
Gruplariçi	14677,503	417	35,198		
Toplam	14975,962	423			

Çizelge 55'teki verilere göre oturulan semtin niteliği, Türklerin ya da Belçikalıların yoğun olduğu semtler olup olmaması açısından Ev Sahibi Toplumsal İletişim Süreçlerine katılım puanları arasında anlamlı farklılık bulgulanmıştır ($F_{(3-423)}$ = 6,76, p < .05). Buna göre Ev Sahibi Toplumsal İletişim Süreçlerine katılım oturulan semte göre farklılık göstermektedir. Türk Mahallesi olarak adlandırılan semtlerde yaşayanların ev sahibi toplumsal iletişim süreçlerine katılımları diğer semtlerde yaşayanlardan daha sınırlı bir biçimde gerçekleşmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 55. Ev Sahibi İletişim Süreçlerine ve Oturulan Semte Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Toplamı	F	(p)	Anlamlı Fark
Gruplararası	690,729	3	230,243	6,769	,000*	B,C,D-A
Gruplariçi	14285,234	420	34,012			B,C-D
Toplam	14975,962	423				C-B

Eğitim düzeyi açısından Ev Sahibi Toplumsal İletişim Süreçlerine katılım puanları arasında anlamlı farklılık bulgulanmıştır ($F_{(5-423)}$ = 15,51, p < .02) (Çizelge 56). Buna göre Ev Sahibi Toplumsal İletişim Süreçlerine Katılım eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir. Bulgulara göre eğitim düzeyi yükseldikçe ev sahibi toplumsal iletişim süreçlerine katılım düzeyi de artmaktadır.

Çizelge 56. Ev Sahibi İletişim Süreçleri ve Eğitim Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Toplamı	F	(p)	Anlamlı Fark
Gruplararası	2344,140	5	468,828	15,514	,000*	Bütün
Gruplariçi	12631,823	418	30,220			Gruplar
Toplam	14975,962	423				

4.3.2. Ev Sahibi Toplumsal İletişim Ortamları

Bu bölümde ev sahibi toplumla bir araya gelinebilecek ve iletişimde bulunulabilecek ortamlara, etkinliklere katılıma ilişkin bulgular verilmiştir.

Belçikalıların Düzenlediği Etkinliklere Katılım: Belçikalıların düzenlediği etkinliklerden hangilerine katılırsınız? Sorusuna verilen yanıtlarda (Çizelge 57) yöreler bakımından ($X^2_{(6)}$ = 38,384 p ,00<.02), cinsiyet bakımından ($X^2_{(6)}$ = 13,875 p ,03 < .05) anlamlı farklılık bulgulanırken, kuşaklar bakımından ($X^2_{(26)}$ = 58,122 p ,00<05; %43) anlamlı farklılık saptanmamıştır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 57. Belçikalıların Düzenlediği Etkinliklere Katılım

Yöre		**Yılbaşı**	**Sinterklaas**	**Mahalle Şenliği**	**Konser**	**Okul**	**Çoğuna**	**Hiçbiri**	**Toplam**
Emirdağlı	f	8	3	36	7	45	91	24	214
	%	3,7	1,4	16,8	3,3	21,0	42,5	11,2	100
Posoflu	f	13	2	14	3	95	57	26	210
	%	6,2	1,0	6,7	1,4	45,2	27,1	12,4	100
TOPLAM	**f**	**21**	**5**	**50**	**10**	**140**	**148**	**50**	**424**
	%	**5,0**	**1,2**	**11,8**	**2,4**	**33,0**	**34,9**	**11,8**	**100**
Ki-kare		X^2 = 38,384 df (6) **p ,000 < .02**							
Cinsiyet		**Yılbaşı**	**Sinterklaas**	**Mahalle Şenliği**	**Konser**	**Okul**	**Çoğuna**	**Hiçbiri**	**Toplam**
Kadın	f	7	3	12	5	64	75	18	214
	%	3,8	1,6	6,5	2,7	34,8	40,8	9,8	100
Erkek	f	14	2	38	5	76	73	32	210
	%	5,8	0,8	15,8	2,1	31,7	30,4	13,3	100
TOPLAM	**f**	**21**	**5**	**50**	**10**	**140**	**148**	**50**	**424**
	%	**5,0**	**1,2**	**11,8**	**2,4**	**33,0**	**34,9**	**11,8**	**100**
Ki-kare		X^2 = 13,875 df (6) **p ,031< .05**							
Kuşak		**Yılbaşı**	**Sinterklaas**	**Mahalle Şenliği**	**Konser**	**Okul**	**Çoğuna**	**Hiçbiri**	**Toplam**
Birinci Kuşak	f	7	1	37	2	77	54	37	215
	%	3,3	0,5	17,2	0,9	35,8	25,1	17,2	100
İkinci Kuşak	f	10	4	13	7	70	88	12	194
	%	5,2	2,1	6,7	3,6	60,9	45,4	6,2	100
Üçüncü Kuşak	f	4	-	-	1	3	6	1	15
	%	26,7	-	-	6,7	20,0	40,0	6,7	100
TOPLAM	**f**	**21**	**5**	**50**	**10**	**140**	**148**	**50**	**424**
	%	**5,0**	**1,2**	**11,8**	**2,4**	**33,0**	**34,9**	**11,8**	**100**
Ki-kare		X^2 = 58,122 df (12) p ,000< .05 **% 42,9**							

Emirdağlıların yarısına yakın bir kesimi (%43) etkinliklerin fark etmediğini, çoğuna katıldıklarını belirtirken, Posoflularda sadece üçte birine yakın bir kesimi (%27) bu yönde görüş belirtmiştir. Belçikalıların düzenlediği etkinliklerin hiçbirine katılmadığını belirtenlerin oranı ise Emirdağlılarda %11 ve Posoflularda %12 düzeyindedir. Emirdağlıların en çok katıldıkları etkinlikler okullardaki etkinlikler

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

(%21) iken Posofluların en çok katıldıkları etkinlik (%45) mahalle şenlikleridir. Kadınların %10'u hiçbir etkinliğe katılmadığını belirtirken bu oran erkeklerde %13'tür. İki grupta da en çok katıldıklarını belirttikleri etkinlik okuldaki etkinliklerdir (%24 ve %23). Kuşaklar açısından bakıldığında hiçbir etkinliğe katılmadığını belirtenlerin oranları birinci kuşakta %17 iken bu oran ikinci ve üçüncü kuşakta %6 ya düşmektedir. Hepsine katıldığını belirtenlerin oranı birinci kuşakta %15, ikinci kuşakta %30 üçüncü kuşakta ise %20'dir. En çok katılımın olduğu etkinlik birinci ve ikinci kuşakta okuldaki (%27 ve %21), üçüncü kuşakta ise yılbaşı etkinlikleridir (%27).

Fotoğraf 24 ve Fotoğraf 25'te Sinterklaas'ın, Türk mahallesi olarak adlandırılan Berchem'deki yürüyüşü görülmektedir. Özellikle Fotoğraf 26'da Sinterklaas'ı evlerinin penceresinden izleyen kadınlar, misafiri oldukları ülkenin kültürüne ait dini bir karakterin yürüyüşünü merakla ancak mesafe ile izliyor olmanın ilginç görüntüsünü oluşturmaktadırlar.

Fotoğraf 24. Sinterklaas'ı izleyenler, Berchem-Anvers

Semtteki çocuklar ise Belçikalı ve Faslı bütün çocuklarla birlikte heyecanla ve coşku ile Sinterklaas etkinliğine katılmaktadırlar (Fotoğraf 25).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Fotoğraf 25. Sinterklaas'ı izleyen çocuklar, Berchem-Anvers

Flamanca/Fransızcayı Öğrenme Yolu: Flamanca/Fransızcayı öğrenmenizde en çok hangisi etkili oldu sorusuna verilen yanıtlar arasında yöreler açısından ($X^2_{(3)} = 4,33$ p ,22 >,05) anlamlı farklılık yoktur (Çizelge 58).

Çizelge 58'de görüldüğü üzere katılımcıların %75'i Flamanca/Fransızcayı okul ve kurslarda, %19'u de iş yerinde öğrendiğini ifade etmiştir. Emirdağlıların %73'ü okul ya da kursta, %22'si işyerinde öğrendiğini belirtirken, Posoflularda bu oranlar %76 ve %16'dır. TV, radyo gazete gibi iletişim araçlarının söz konusu dilleri öğrenmede en çok etkili olduğunu belirtenlerin oranı ise sadece %3'tür. Flamanca/Fransızcayı öğrenmenizde en çok hangisi etkili oldu sorusuna verilen yanıtlar arasında cinsiyet ($X^2_{(3)} = 46,46$ p ,00 <,02) ve kuşaklar ($X^2_{(3)} = 89,76$ p ,00 <,02) açısından anlamlı farklılık bulgulanmıştır. Kadınların %88'i, erkeklerin %65'i okul-kursta öğrendiğini belirtmiştir. Yine kadınların (%5) erkeklerden (%1) görece daha fazla TV-Radyo-gazete gibi iletişim araçları yanıtını verdikleri görülmektedir. Erkeklerden işyerinde söz konusu dilleri öğrendiklerini belirtenlerin oranı ise (%30) kadınlardan (%4) oldukça yüksektir. Kuşaklar açısından bakıldığında, birinci kuşakta işyerinde bu dilleri öğrendiklerini belirtenlerin oranı (%37), ikinci kuşaktan (%2) oldukça yüksektir. Üçüncü kuşakta işyeri yanıtını veren hiç olmamıştır. Benzer bir farklılık da okul-kurs yanıtı verenlerde

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

görülmektedir. Birinci kuşağın %56'sı Flamanca/Fransızcayı en çok okul-kursta öğrendiğini ifade ederken ikinci ve üçüncü kuşakta bu yanıtı verenlerin oranı %93'tür.

Çizelge 58. Flamanca/Fransızcayı Öğrenme Yöntemine İlişkin Bulgular

Yöre		**Ev-Aile**	**Okul-Kurs**	**TV-Gazete-vb.**	**İşyeri**	**Toplam**
Emirdağlı	f	6	146	3	44	199
	%	3,0	73,4	1,5	22,1	100
Posoflu	f	8	155	8	33	204
	%	3,9	76,0	3,9	16,2	1006
TOPLAM	**f**	**14**	**301**	**11**	**77**	**403**
	%	**3,5**	**74,7**	**2,7**	**19,1**	**100**
Ki-kare	X^2 = 4,33 df (3) p ,227>.05					
Cinsiyet		**Ev-Aile**	**Okul-Kurs**	**TV-Gazete-vb.**	**İşyeri**	**Toplam**
Kadın	f	6	151	8	7	172
	%	3,5	87,8	4,7	4,1	100
Erkek	f	8	150	3	70	231
	%	3,5	64,9	1,3	30,3	100
TOPLAM	**f**	**14**	**301**	**11**	**77**	**403**
	%	**3,5**	**74,7**	**2,7**	**19,1**	**100**
Ki-kare	X^2 =46,46 df (3) **p ,000 < .02**					
Kuşak		**Ev-Aile**	**Okul-Kurs**	**TV-Gazete-vb.**	**İşyeri**	**Toplam**
Birinci Kuşak	f	9	110	5	74	198
	%	4,5	55,6	2,5	37,4	100
İkinci Kuşak	f	4	177	6	3	190
	%	2,1	93,2	3,2	1,6	100
Üçüncü Kuşak	f	1	14	-	-	15
	%	6,7	93,3	-	-	100
TOPLAM	**f**	**14**	**301**	**11**	**77**	**403**
	%	**3,5**	**74,7**	**2,7**	**19,1**	**100**
Ki-kare	X^2 =89,76 df (6) **p ,000 < .02**					

Yabancı komşularla karşılaşıldığında konuşulanlar: Görüşülenlere yabancı komşularıyla karşılaştıklarında neler konuştukları soruldu. Görüşülenlerin üçte bir ile en büyük çoğunluğu yabancı komşularıyla karşılaştıklarında hal hatır sorduklarını söylemişlerdir. İkinci en büyük çoğunluk ya sadece selamlaştıklarını ya da

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

selamlaşmanın ardından hal hatır sorduklarını dile getirmişlerdir. Yine aynı oranda görüşülen yabancı komşularıyla karşılaştıklarında Belçika'nın temel meselesi olan havadan söz ettiklerini ifade etmişlerdir. Ortaya çıkan diğer konuşma konuları ise seçim sonuçları, günlük konular, ekonomik kriz, problemler, yabancılar, çocukları ve iş hayatları olmuştur.

Belçikalılarla güncel konulardan konuştuklarını söyleyen Abbas, konuşmaların genelde yabancılara gelmesinden duyduğu rahatsızlığı şu sözlerle anlatmıştır.

> ..tabi yani güncel aktüel konulardan bahsederiz mesela geçtiğimiz günlerde biliyorsunuz seçim oldu, onu değerlendiririz.. Belçika'da sık sık olduğu için çok fazla tartışacak başka konu da olmuyor. Ama nedense işte belli bir zaman sonra belli bir süre sonra yine bizim buradaki konumumuzla ilgili işte buradaki yabancılarla ilgili bir takım şeyler ortaya konuluyor tekrar o tartışılıyor. Tartışmalar o konuya kayıyor.

Eşi Flaman olan Kezban da yabancı komşularıyla karşılaştıklarında genelde havadan söz ettiklerini bunun yanı sıra gençlerin yaşlılardan daha farklı bir tutum izlediğini şu sözlerle dile getirmiştir.

> Güzel hava, yağmurlu hava.. Belçika'da genelde komşular havadan bahseder. Başka da bişeyden bahsedilmez. Yeni nesil farklı. Geçen burada yeni bi taşınanlar oldu. Onlar geldiler işte bizim evde sizin ev gibi tamirat işte restore falan yapıyorsunuz. Kimlerle yapıyorsunuz falan diye. Bi yakından görüşelim diye bi soru işareti bıraktılar. Ama genelde yapılmıyor. Yani bi de dediğim gibi yani fazlasına da gitmek gerek yok.

Görüşülenlerin büyük çoğunluğu yabancı komşularıyla karşılaştıklarında daha çok selamlaşma ve hal hatır sorduklarını sohbetin daha ileri taşınmadığını şu sözlerle anlatmışlardır.

> **Doğan:** Ya genelde onlar hava sudan böyle sokağın durumundan çalışma varsa onu anlatırlar. Yani bazı şeyler başka herhangi bir şey anlatmaz yani Belçikalı. Genel konular, hal hatır nasılsın iyi misin?
>
> **Sulhi:** Genellikle havadan sudan konuşuluyor. Hal hatır sorma. Ondan sonra bir de bazen işte Türkiye hakkında konuşuyoruz. Sade o kadar yani.
>
> **Şafak:** Yani günaydın, nasılsınız, iyi akşamlar bunun gibi yani Flaman oldukları için onlarla bir şeyimiz yok, konumuz yok. Sadece görüyor nasılsınız? Günaydın? Bu şekil yani.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Yalın farklı gruplardan yabancı komşularıyla sohbetlerini anlatırken yabancı komşularını geldikleri coğrafyaya göre değerlendirmektedir.

> ..Çok fazla konuşulmuyor. Bizim orada bir yabancı komşu olarak Marok var, köşede oturan merhaba, nasılsınız, hal hatır sorma o kadar tamam bitti. (Belçikalı komşular?). Belçikalı komşularla benim karşımda oturan bir İtalyan var mesela. Hani onunla anlaşabildiğim gibi Belçikalılarla anlaşamıyorum. Onunla daha olumlu çünkü onun da biraz daha işte Güney'den gelme göçmenlikten dolayı bir şey var yani. Belçikalı komşularla iletişim pek fazla yok. Sadece merhaba uzaktan tamam. Konuşulmuyor ya, konuşamıyorsun. Onlar da gayret göstermiyorlar. Sen gayret göstersen bile karşıdan bir şey gelmiyor yani.

Yıldız, Zekiye, Gönül ve Hamdi ise Belçikalılarla yaşadıkları sınırlı ilişkilerin sorumlusu olarak Belçikalıların olumsuz özelliklerini göstermişlerdir.

> **Yıldız:** Fazla bir şey konuşmuyoruz yani merhaba, merhaba çocukları varsa çocuklarını soruyoruz o kadar yani. Belçikalılar bizim Türkler gibi fazla misafirperver değiller yani biz evimize misafir geldiği zaman hemen çay kahve yaparız veya yapıp getiririz yani bazen sormadan biraz o da abesime geliyor benim de. Genelde Belçikalılar istersen bir kahve yapabilirim istersen çay hazırlayabilirim yani öyle o tür. Biz yani evimizde neler varsa önüne sunarız ama Belçikalılar yani bir bisküvisi varsa koymaz. Koymak zorunda kalmaz..
>
> **Zekiye:** Havadan sudan yani ne olmalı ki? Bazen oluyor Flamanlarda da var. Flamanlar da çok gıybetçi. Dillerini bilmeyince sanardık ki onlar da hiç gıybet yok ama onlar da çok gıybetçi. Yani insanları eleştiriyorlar, gıybet ediyorlar yani. Sen de ters bir şey gördüler mi konuşuluyor.
>
> **Gönül:** En azından bir selam veririm. Mahalleden tanıdığım kişiyse konuşuruz yani her konudan.. Ama diyorum ya Flamanca bilmek önemli yoksa onlar her konuya girerler yani, konuşurlar. Özel konulara bile girerler.. Bunların namus anlayışı olmadığı için... Bizim burada bir tane var kovmazsan gitmez kapıdan ya o da tek başına adam. Sıkılıyor herhalde yani bazen kapıyı kapatıyorum güle güle diyorum. Onlar da nerede duracakları şeyi yok yani. Bayan erkek ayrımları da yok yani. Mesela benim iş yerinde arkadaşım var gelip her şeyi pat diye anlatıyor. Özelinden tut her şeyi pat ne olduğu ne olmadığı ben her şeyi biliyorum. Yadırgadığımız zaten namus olayı sıfır ya burada o çok çok fark ediyor bazı şeylerde. Bir anda senin kocana da asılabiliyor. Onların bize ters geldiğini bilmiyorlar daha doğrusu anlayamıyorlar. Onlar biraz içtiler mi arkadaşının karısına bile asılabiliyorlar yani. Onlara normal geliyor. Canım bizim toplumda artık oraya doğru gidiyor. Aldatsa da tekrar birleşebiliyor. Mesela bizim burada karşıda bir komşu vardı. Karısının ablasıyla kaçtı düşün. Sonra geldi yine birleştiler.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Gönül komşularıyla konuştukları konular hakkında örnek de vermiştir. Burada grupların birbirlerine karşı tolerans ve intoleransına yönelik ifadeleri dikkat çekicidir.

> Geçen şunu konuşuyorduk dediler ki.. erkek çocuğunuz mesela homoseksüel ilişki yaşasa ne yaparsın. Ben böyle durdum Allah korusun dedim. Ama neden dedim sonradan kabullenebilir misin? Ama onlar için de zor. Şimdi bizim bir arkadaşımız var bir sene önce söyledi kadın tamam evladı kabul etti ama çok zorlandı. Dediler ki oğlun Flaman getirse ne yaparsın? Dedim yok getirmesin ama bizim oğullarımız Türkleri getirince biz niye kabul ediyoruz o zaman. Tamam, belki biz de kabul ederiz ama tam da hazır değiliz daha ona. Birkaç sene sonra belki. Şuanda var bizim mesela abisi Flamanla evli tamam şu anda onlara alıştık ama o kızı görsen Türk'ten farkı yok. O yüzden bilmiyorum ama yine de Allah korusun diyorum.
>
> **Hamdi:** Belçikalılarla herhalde demek istiyorsunuz? (Hı hı başka gruplardan da olabilir). Belçikalıların birçoğunun dünyadan haberi yoktur. İşte ne bileyim Afganistan'da şu olmuş işte Irak'ta şu olmuş falan gibi böyle dünya gündeminden genelde uzaktırlar büyük çoğunluğu. Ya evindeki şeyini anlatır, ya boya badana yapmıştır evinin bahçesinde bir düzenleme bir şey yapmıştır. Teras yapmıştır hani dışarıda hava güzel olduğu zaman çıkıp çay kahve içerler bir şeyler içerler yani başka bir şey yok. Yani bu tip şeyler anlatırlar. Yani dünya olaylarını pek şey yapmazlar bazen kimi ülkelerin yerini sorduğun zaman onu dahi bilmezler yani.

Ülkelerin coğrafi konumlarını bilmemekle eleştirdiği Belçikalıları aynı zamanda önyargılarından da kurtulmaları için Türkiye'yi görmelerinin kimi zaman yararlı olabildiğine inanan Hamdi, Türklerin de bu konuda yapması gereken bir takım şeyler olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir.

> İşte Afganistan nerde veya şu Türkiye nerde falan gibi ancak gidip gelenler.. turist olarak gidip gelen insanlar tabi ki onların da şeyleri değişiyor biraz görüşleri farklı oluyor Türkler hakkında. Türkiye'ye gidinceye kadar tamamen önyargılı oluyorlar, hatta benim iş yerinde bir arkadaşım vardı, Kanal Vital'de bir program izlemiş çok ırkçıydı belki halen daha da öyledir bilmiyorum. İngiliz emlakçılar o televizyon programında şeyi tanıtıyorlar, Türkiye'de ev satıyorlar. Yani 35 bin euroya, 40 bin euroya ..ev pazarlıyorlar, bu ırkçı olan Belçikalı bizim de şefimizdi bu programı izleyince hemen ertesi günü işyerinde yemekhanede heyecanlı bir şekilde anlatmaya başladı..Türkiye'den ev alacağım, evler çok ucuzmuş şuymuş buymuş falan. Yani bu çok ırkçı olan birisi yani burada menfaatine uygunsa, çıkarına uygunsa gidip Türkiye'den de ev alabiliyor. Irkçılığı devam ediyor ama her zaman kendilerini üstün gördükleri için şimdi bunlar her şeyin sahibi olabilir yani Türkiye'den de ev alabilir, İspanya'dan da alabilir ama Türkler hep aşağılıktır yani

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> yabancılar şimdi bunların parası olduğu için bunlar her şeyi yapabilir ama ırkçılığı kaybolmaz yani. O yüzden bizde turistlere çok şey davranıyorlar. Yani fazla çok aşırı ilgi gösteriyorlar o kadar şey değil yani bir Belçikalı, bir Hollandalı bir Alman bu ilgiyi hak etmiyorsa o ölçüye göre davranmak lazım. Bizim ülkemize geldiler de aman her şeyimizi satalım, verelim falan olmaması lazım bence.

Defne ve Mücahit de özellikle yaşlı Belçikalıların daha fazla konuşmaya eğilimli olduklarını şu sözlerle anlatmışlardır.

> Ne yapıyorsun? İyi misin öyle. Günlük hayat, havadan sudan. Dediğim gibi bizim komşular yaşlı insanlar onlar seviyor aslında gidip onla konuşmayı falan. Öperler aaa işte gel otur, ilgi istiyorlar, öyle havadan sudan aslında.

> Genel konularda olur. Onların yaşlılarının özellikle konuşma ihtiyacı çok fazla onlar daha çok konuşmak isterler. Sizi tanımak isterler. İşte kendi sıkıntılarından bahsederler böyle bir yapıları vardır Belçikalıların. Konuşursanız sıcak insanlardır.

4.3.3. Ev sahibi toplum kitle iletişim araçları kullanımı

Bu bölümde ev sahibi toplumsal iletişim süreçlerindeki iletişim araçlarının kullanımına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Belçika Televizyonlarını İzleme: Çizelge 59'da katılımcıların Belçika televizyon kanallarını en çok hangi amaçla izlediklerine ilişkin soruya verdikleri yanıtların Ki-Kare analizi sonuçları verilmiştir. Katılımcıların Belçika televizyon kanallarını en çok hangi amaçla izlediklerine ilişkin yanıtlarında yöre ($X^2_{(3)} = 4,34$ p ,227 >,05) açısından anlamlı farklılık belirlenmezken cinsiyet ($X^2_{(3)} = 10,18$ p ,017 <,02) ve kuşaklar ($X^2_{(6)} = 79,37$ p ,00 <,02) açısından anlamlı farklılık bulgulanmıştır.

Çizelge 59'daki verilere genel olarak bakıldığında Belçika televizyon kanallarını hiç izlemem diyenlerin oranının %17 olduğu görülmektedir. Katılımcıların %51'i haberler için %27'si ise dizi film, sinema, müzik vb. amaçlarla Belçika televizyon kanallarını izlediklerini ifade etmiştir. Flamanca/Fransızcalarını geliştirmek için izlediklerini belirtenlerin oranları ise %5'dir. Yöreler açısından yanıtlar arasında anlamlı farklılık bulgulanmamış olsa da hiç Belçika televizyon kanalı izlemem diyenlerin oranının Emirdağlılarda %20, Posoflularda %13 düzeyinde olduğu görülmektedir. Cinsiyet açısından bakıldığında kadınlarda Belçika televizyon kanalı hiç izlemem diyenlerinin düzeyinin (%20) erkeklerden (%14) daha yüksek olduğu

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

görülmektedir. Belçika televizyon kanallarında en çok haberleri izlediklerini belirtenlerin oranı ise erkeklerde (%58) kadınlardan (%42) daha yüksektir. Dizi-sinema-müzik için izlerim diyenlerin oranı ise kadınlarda (%33) erkeklerden (%24) yüksektir. Kuşaklar arasındaki farklılıklarda ise hiç Belçika televizyon kanalı izlemem diyenlerin oranının birinci kuşakta %27, üçüncü kuşakta %20, ikinci kuşakta ise %5 olması dikkat çekmektedir. Dizi-sinema-müzik amaçlı izleyenlerin oranı da ikinci (%44) ve üçüncü kuşakta (%53) birinci kuşaktan (%11) daha yüksektir.

Çizelge 59. Belçika TV Kanallarını İzleme Amacına İlişkin Bulgular

Yöre		**Haber**	**Dizi-Sinema-Müzik**	**Dil**	**İzlemem**	**Toplam**
Emirdağlı	f	102	59	10	43	214
	%	47,2	27,6	4,7	20,1	100
Posoflu	f	114	58	11	27	210
	%	54,3	27,6	5,2	12,9	100
TOPLAM	**f**	**216**	**117**	**21**	**70**	**424**
	%	**50,9**	**27,6**	**5,0**	**16,5**	**100**
Ki-kare		X^2 =4,34 df (3) p ,227> .05				
Cinsiyet		**Haber**	**Dizi-Sinema-Müzik**	**Dil**	**İzlemem**	**Toplam**
Kadın	f	78	60	9	37	214
	%	42,4	32,6	4,9	20,1	100
Erkek	f	138	57	12	33	210
	%	57,5	23,8	5,0	13,8	100
TOPLAM	**f**	**216**	**117**	**21**	**70**	**424**
	%	**50,9**	**27,6**	**5,0**	**16,5**	**100**
Ki-kare		X^2 =10,18 df (3) **p ,017< .02**				
Kuşak		**Haber**	**Dizi-Sinema-Müzik**	**Dil**	**İzlemem**	**Toplam**
Birinci Kuşak	f	119	24	15	57	215
	%	55,3	11,2	7,0	26,5	100
İkinci Kuşak	f	94	85	5	10	194
	%	48,5	43,8	2,6	5,2	100
Üçüncü Kuşak	f	3	8	1	3	15
	%	20,0	53,3	6,7	20,0	100
TOPLAM	**f**	**216**	**117**	**21**	**70**	**424**
	%	**50,9**	**27,6**	**5,0**	**16,5**	**100**
Ki-kare		X^2 =79,37 df (6) **p ,000< .02**				

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Belçika televizyon kanallarını izleme sıklığına ilişkin ölçekte yer alan soruya verilen yanıtlar gözlemlerle birlikte değerlendirildiğinde, Emirdağlı ve Posofluların Belçika televizyon kanallarını çok fazla izlemedikleri, izleyenlerin ise daha çok haberlere odaklandığı söylenebilir. Ziyaret edilen bütün evlerde Türk televizyon kanallarının sürekli açık olduğu, televizyondaki programlarına ilişkin sohbetinde çoğunlukla Türk kanallarındaki yayınlara ilişkin yapıldığı görülmüştür. Okul çağındaki çocuklar daha çok okul arkadaşlarının da etkisiyle Belçika kanallarındaki çizgi filmleri takip etmektedirler.

Sinemaya Gitme, İzlenilen Filmler ve Bunlara İlişkin Düşünceler: Görüşülenlere hangi sıklıkta sinemaya gittikleri ve ne tür filmleri izlemeyi tercih ettikleri soruldu. Görme engeli olan bir kişi ile 2. kuşak Emirdağlı bir kadın sinemaya hiç gitmediklerini söylerlerken büyük çoğunluk Türk filmleri geldikçe sinemaya gittiğini ifade etmiştir.

> **Gülizar:** Sinemaya hiç gitmedim, gittim dersem yalan söylemiş olurum.

Posoflu birinci kuşak olan Abbas, Alim ve Demir sinemaya gitme alışkanlıkları olmadığını ancak Türk filmleri geldiğinde birkaç kez sinemaya gittiklerini dile getirmişlerdir.

> **Abbas:** Filmler yani sinema ihtiyacı gerçi çocukluğumdan beri çok fazla sinemaya gitmişliğim yok.. Bir sinema hemen yakınımızda çok yakınımızda olmamasıyla alakalı iki son zamanlarda işte sadece yılda birkaç filmden başka film seyretme şansım olmuyor sinemada. İşte bazen vizyona giren yeni Türk filmleri oluyor işte ondan bazen ön bilgi alıyoruz. Seyredilmeye değer mi değmez mi değerse gidiyoruz değmezse gitmiyoruz.
>
> **Alim:** Sinema hastalığımız yok.. Hastalık demeyelim de alışkanlığımız yok. Niye yok onu da şuna bağlıyorum. Yani sinemaları biz eve getirdik.. Bir de demin bahsettik bizim derneğimizde 3 e 2 ebadında zaten bir dev ekran var. Yani orda da her çıkan yeni film kiralanıyor orda izleniyor. Bir de çok açık söylüyom yani bu ülkede bazı vilayetlerden olmak da bir avantaj bir dezavantaj ikisi de çünkü bizim Posoflu olmamızın en büyük sıkıntılarından biri bir Cumartesi Pazar evde yoksun. Yani mutlaka haftada 2 tane düğün vardır. Almanya vardır, Fransa vardır, Belçika vardır. Vakit yok. Yani sinemaya ne zaman gidecen? İş günü şansımız yok, hafta sonu bir sinemaya gidecek olsan hafta sonu zaten ya bir toplantın vardır, ya bir düğün vardır. Ya bir hasta vardır.
>
> **Demir:** Sinemaya ömrümde 3 sefer gittim birisi İzmit'te Türkiye'de, 2 si de burada bu Kurtlar Vadisi'nin Irak Filminde bir gaste basınla gittik bir de işte ondan sonra

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

vatandaşlarla gittik. Odur ben sinemayı ömrüm..(sinemayla aranız pek iyi değil?) Hoşuma gitmiyor çünkü yapılan iş ciddi bir şey anlamı yok.

Eşleri Faslı ve Belçikalı olan, Emirdağlı ikinci kuşak 3 kişi ise sinemaya gittiklerini ve daha çok yabancı filmleri tercih ettiklerini belirtmiştir.

Ayşe: ..Ayda değil de diyelim 2 ayda 3 ayda. (Hangi tür filmleri izlersiniz sinemada? Türk yabancı?). Yabancı filmler, bir de çizgi filmleri çıkınca çocuklar için.

Kezban: Eşimle gidersem action. Yalnız gidersem drama. (Yine Türk yabancı fark ediyor mu yoksa?). Ya Türk zaten sineması yok burada..(Arada gelen Türk filmleri var?) Özel olarak gitmem. Türkiye'de tiyatrolara falan katılırım daha önceden fazla gidiyordum Türkiye'ye arkadaş gruplarımız var onlarla katılıyorduk böyle hoş oluyordu. Ama burada öyle bi yani farklı bir ortam olmadığı için pek katılmıyorum.

Songül: Giderim, çocuk filmleri oğlum için ondan sonra bir de normal aksiyon filmleri. (Yine Türk yabancı?). Yabancı.

Görüşülenlerden ikinci kuşak Emirdağlı ve Posoflu Hayal, Işık, Metehan, Sibel, Yakup ve Yıldız Türk yabancı film ayırt etmediklerini, seçim yaparken beğendikleri türleri esas aldıklarını ifade etmişlerdir. Birinci kuşak Emirdağlı Afet de sinemaya çocuklarıyla gittiğinde yabancı filmleri ancak eşiyle gittiğinde Türk filmlerini tercih ettiğini şu sözlerle ifade etmiştir.

Afet: Sinemaya çocuklarımla beraber giderim. (Hangi sıklıkta..?). Ayda bir. (Genelde Türk yabancı?)..Çocuklarım için yeni çıkan çizgi film sinemalarına gidiyorum. (Onun da dili fark etmiyor herhalde dimi?). Ha yo Fransızca. Türkçeye götürmüyorum çocuklarımı. Türkçeye çocuklarım okuldayken eşimle fırsat bulursak gidiyoruz.

Görüşülenlerden üçü ağırlıklı olarak Türk filmlerine gittiğini söylemiş ve Türk filmlerinin kendileri için anlamını şu sözlerle ifade etmişlerdir.

Kıymet: Sinemaya çok giderim Türk filmleri geliyor zaten buraya senede 3-4 defa onların hepsine giderim yabancı da hoşuma gidenlere giderim. (Türk filmleri hakkında ne düşünüyorsun?). Güzel oluyor, değişik oluyor, komik oluyor yani sonuçta insan özlüyor bir Türk bir şeyine bakmayı daha eğlenceli oluyor..

Ramazan: Sinemaya gitmeye çalışırım yani her zaman iyi filmler geldiği zaman giderim ama..Türk filmleri ön planda ama yabancı olarak da çok iyi tanınan bir aktör işte tanıdık bir şeyse çok güzel bir filmse ona giderim yani. (Peki buraya gelen Türk filmleri hakkında ne düşünüyorsunuz? Çok fazla Türk filmi geliyor son yıllarda). Bence Türkiye açısından iyi

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yani bayağı Türkiye yurtdışından kendi şeylerini tanıtmak açısından iyi yani o açıdan bakıyorum. Yani bizim için de iyi oluyor yani Türkiye'de sinemaya gitmiş gibi hissediyorsun burada yabancı bir yerde.

Şevket: Sinemaya giderim. (Hangi sıklıkta ve ne tür filmler için gidersiniz?). Valla genellikle güzel filmlere gitmeyi tercih ederim. (Bunlar daha çok Türk filmleri mi olur yoksa yabancı filmler mi?) Genellikle Türk filmleri olur Vatan millet sevgisi filmlere çok giderim. (Bunlar hakkında ne düşünüyorsunuz diyeyim o zaman?). Bence burada yaşayan toplumlar için önemli oluyor bilgilendirme açısından, gerçekleri gösterme açısından mükemmel oluyor kimi konularda bilgileniyoz kimi de stres atmak için komik filmlere gidebiliyoz. Çocuklarla beraber kimi de stres atmak için hani böyle sınavlar oluyor ya o sınavlar bittikten sonra çocuklarla beraber gidebiliyoz veya da sınavların arasında da gidebiliyoruz örneğin meselası şeyy Vizyontele ja mükemel bir aynı Posofun yaşantısı Vizyontele dediğin zaman Posof. Halen ta olsa gine giderim ben. Halen daha televizyonda çıktığında izlerim çünkü biz Posof'ta aynı şeyi yapıyorduk. Çekmezdi televizyon yokarı çıkardık çatıya çıkardık, aşağıya yükseltici alırdık falan aynı Posof ondan dolayı da çok severim.

Yücel ise Türk filmlerinin Belçika sinema sektörü açısından önemini şu sözlerle vurgulamıştır.

..Sinema hayatımız biraz azaldı diyelim yoğunluktan dolayı biraz da çocuktan dolayı..Yani olmuyor her zaman ama fırsat buldukça gitmeye çalışıyoruz. (Ne tür filmlere gidersiniz?) Türk filmleri biraz seçici olmaya çalışıyoruz. Bir seans 9 euro film izlemek iki kişi gittiğin zaman yani boşa gitmesin diyoruz yani izlediğin zaman bari konuyu bilerek gidiyoruz. (Çok fazla Türk filmi geliyor son zamanlarda bu filmler hakkında ne düşünüyorsunuz?) Valla benim düşüncemden ziyade Belçika bu sinema sektörü çok hoşuna gidiyor Türk filmlerinin gelmesi çünkü çok iyi paralar kazanıyorlar. Yani biraz fazla sıklıkla geliyor artık filmler herhalde bir ara yıllarca hiç gelmedi ondan bir patlama oldu şuanda bir de çok bilinçsizce gidiyorlar sinemaya Türkiye'de mesela 13 yaş sınırı koyuyorlar bazı filmlere burada öyle bir yaş sınırı yok biz hatta geçenlerde gittik yanımızda film boyunca çocuk ağladı. Yani çok saçma yani çocuk Türk filmi diye çocuğu alıp götürmek çok yanlış.

Hem Türk hem yabancı filmlere gittiğini belirten aynı zamanda iletişim fakültesi mezunu olan birinci kuşak Posoflu Hamdi Türk filmleriyle ilgili eleştirilerini şöyle dile getirmiştir:

Eskiden her hafta giderdim, her hafta sonu.. Konusu, hikâyesi güzel olan bütün filmlere ama Türk filmlerine tabi ki gitmeyi çok arzu ederim ama hatta gittiğimiz de oldu. Fakat ne oluyor insanlar ailece geliyorlar oraya, sonra bir bakıyorsunuz salonun yarısı boşalmış,

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> gitmiş çünkü insanlar çoluk çocuğuyla geliyor hani Türkiye'den bir film gelmiş diye insanlar böyle hasretle gidiyorlar, heyecanla gidiyorlar ama sonuç öyle olmuyor. Filmlerde genellikle.. kendimizi aşağılıyoruz dikkat ettiğim yani espri yaparken işte kendimizi aşağılıyoruz. Yani hep Avrupalılara beğendirme işte ne yaparız da kendimizi beğendiririz falan. Özellikle komedi filmlerinde o yüzden artık Türk filmlerine pek gitmiyorum. Yani seçiyorum. Hani iyi filmler de oluyor, onları izliyorum. Bir şey daha eklemek istiyorum sonra tercümeleri iyi değil. Yani Türkçe filmlerin birebir tercümeleri çok iyi yapılmıyor, çoğu şeyler atlanıyor, eksik kalıyor. Yani o filme bir Belçikalı geldiği zaman zaten onu şey yapamıyor, çözemiyor, anlayamıyor. (Genelde Belçikalılar izlemiyor gördüğüm kadarıyla demi?) Evet.

Şükrü ve Veli gerek kendi sinema tercihlerini gerekse Emirdağlı ve Posofluların sinema tutumları konusundaki gözlemlerini şu sözlerle aktarmışlardır.

> Sinemaya giderim. En az ayda bir defa ya tek başıma ya çocuklarla. İşte mesela çocukların sevdiği bir çizgi film gelir ya da film gelir animasyon filmi onlara işte hem değişiklik olsun hem de biraz deşarj olsunlar diye onları da götürürüm.. Türk, yabancı fark etmiyor. Hoşuma giden işte konusunu beğendiğim filme gidiyorum ya da merak ettiğim filmlere. (Peki sence buradaki Emirdağlılar, Posoflular onların sinema alışkanlıkları?). Yok daha tanıdığım hiçbir Emirdağlının sinemaya gittiğini görmedim. (Ama çok böyle bazı Türk filmleri gelince hani Kurtlar Vadisi'dir falan?) Ha tamam Recep İvedik'e giderler, Kurtlar Vadisi'ne giderler ama sinema alışkanlıkları yok.

> Valla elimden gelen en yoğun şekilde..sinemaya gitmeye gayret gösteriyorum. Sadece sinema değil işte tiyatro, müzik, konser bu tarz şeylere de gitmeye çalışıyorum..Yani bir sıklık derecesine vurursak ayda 2 veya 3 defa gidiyorum sinemaya. (Ne tür filmler?) Ben genelde kaliteli olan her tarz filmi seviyorum. Özellikle içerisinde böyle daha fazla bir mana bir anlam veya olaylara yaklaşım biçimi daha gerçekçi olan filmler daha çok hoşuma gidiyor. Bunların içersinde Türk filmleri de oluyor, Amerikan filmleri, Avrupa sinemasının üretmiş olduğu filmler, onları seyretmeye gayret gösteriyorum. Yalnız buradaki toplum için konuşursak.. övünmek için falan söylemiyorum ben ne kadar sıklıkla gitmeye gayret gösteriyorsam buradaki toplumda ne kadar sıklıkla gitmeme yönünde gayret gösteriyor. Özellikle bu Berchem'deki vatandaşlardan yani gitmiyorlar. O vakitlerini başka şekillerde değerlendiriyorlar daha güzel işler yaparak mesela kahvede okey oynayarak, kâğıt oynayarak o şekilde daha eğlenceli ve daha yararlı işler yaparak geçiriyorlar.

Sinemaya sadece Türk filmi geldiğinde gittiğini belirtenlerden bazıları şunları söylemişlerdir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Defne: Giderim. (Yine yabancı filmler mi? Türk filmleri mi?). Türk filmleri izlerim haftaya Kenan İmirzalı'ya gideceğiz inşallah Ejder Kapanına.

Doğan: Burada Türk filmleri gelirse elimizden geldiğince gitmeye çalışırız. Tür ayırt etmiyoz Türk filmi gelirse gidiyoz. (Gelen Türk filmleri hakkında ne düşünüyorsunuz?). Valla Türk filmlerinden iyi olanlar da var, böyle saçma baktığımız filmler de var. Türk filmi geldiğinde arkadaşlarla bakmak için gidiyoz.

Fehmi: Genelde bizim Türk filmlerimiz çıktığında buraya Anvers'e geldiğinde gidiyorum yani. ..(Bunlarda tercihiniz oluyor mu?.. bu tür filmler gelirse giderim gibi?) Gelen hepsi demeyelim de en son Nefes vardı mesela onu izlemeye hemen gittim yani hiç tereddüt etmeden.

Hulki: Sinemaya yılda birkaç defa Türk filmleri geldiğinde giderim. (Peki ne düşünüyorsunuz gelen Türk filmleri veya sinema hakkında genel olarak?). Son zamanlardaki Türk film sektöründeki gelişmeyi iyi buluyorum yani bazısı çok bana hitap etmese de iyi buluyorum yani.

Talip: Hani işte genelde Türkiye'den gelen filmleri hiç kaçırmıyoruz. Çocuklar zaten genelde her hafta gidiyorlar. Türk filmine gidiyoruz çünkü alt yazıyı takip edene kadar filmden bir şey anlayamıyoruz ama onlar (çocukları) öyle değil zaten baktı mıydı İngilizce olsun, Flamanca olsun direkt adamlar anlıyor.. İngilizce süper, Almancayı, Fransızcayı falan kendilerine yetecek kadar biliyorlar. İngilizce 10 üzerinden 9-8 alıyor adamlar..

Araştırmacının yaptığı gözlemler de görüşülenlerin söylediklerini doğrular niteliktedir. Belçika'da yaşayan Emirdağlıların ve Posofluların düzenli olarak sinemaya gitme alışkanlıkları olduğu söylenemez. Çok sınırlı bir kesimi, filmleri beğenilerine göre seçip takip ederken büyük çoğunluk sadece Türk filmleri geldiğinde sinema salonlarında görülmekte; Recep İvedik ve Yahşi Batı gibi komedi filmlerinde ise salonların oldukça dolu olduğu gözlenmektedir.

Fotoğraf 26. Anvers'te Bir Sinemada Türk Filmleri

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ev sahibi toplumla iletişim için olumlu ortamlar olarak değerlendirilmesi gereken sinemanın etnik iletişime yönelik işlevlerinden yararlanıldığı söylenebilir. Fotoğraf 26'da Anvers'teki büyük bir sinema kompleksindeki Türk filminin de yer aldığı ilanlar görülmektedir. Büyük sinema salonları Türk izleyicilere hitap eden filmlere de düzenli olarak yer vermekte ve bu ortamlar etnik toplumsal iletişimin sürdürüldüğü yerler olarak göze çarpmaktadır.

4.4. Etnik Toplumsal İletişim Süreçleri

Bu bölümde ankete katılanlar ve görüşülenlerin etnik toplumsal iletişim süreçlerine katılımlarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

4.4.1. Etnik toplumsal iletişim süreçlerine katılım

Çizelge 60'ta verilen Etnik Toplumsal İletişim Süreçlerine Katılıma ilişkin t-testi analizi sonuçlarına göre ölçekte yer alan sadece bir maddede yöreye göre anlamlı farklılık saptanmıştır. *"Türk radyolarını dinleme sıklığınız nedir?"* sorusuna Emirdağlılar ($\overline{X}$ =1,87) ve Posoflular ($\overline{X}$ =2,24) nadiren yanıtını vermiştir (t = 3,10 p .002 < .02). Emirdağ ve Posoflular Etnik iletişim süreçleri açısından önemli bir araç olan Türk radyo istasyonlarını nadiren dinlemektedirler. Posofluların görece daha fazla Türk radyo istasyonlarını dinliyor olmaları özellikle uydu aracılığıyla ya da internetten ulaşabildikleri anlamına gelmektedir.

"Türk müziği konserlerine gitme sıklığınız nedir"" sorusuna verilen yanıtlar arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır (t =1,83 p .068 > .05). Emirdağlılar ($\overline{X}$ = 2,19) ve Posoflular ($\overline{X}$ = 2,00) nadiren Türk müziği konserlerine gittiklerini ifade etmiştir.

"Kahveye gitme sıklığınız nedir?" sorusuna verilen yanıtlar arasında da anlamlı farklılık yoktur (t =1,14 p .253 > .05). Katılımcıların "*Hemşerilerinizin gittiği kahvelere hangi sıklıkta gidersiniz"* sorusuna verdikleri yanıtlar (t =1,25 p .209 > .05) ve "*Farklı memleketlerden Türklerin gittiği kahvelere gitme sıklığınız nedir?*" sorusuna verdikleri

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yanıtlar (t =1,38 p .166 > .05) arasında da anlamlı farklılık saptanmamıştır. Emirdağlılar ($\overline{X}$ = 1,97) ve Posoflular ($\overline{X}$ = 2,14) hemşehri kahvelerine nadiren gittiklerini ifade ederken, farklı kentlerden Türklerin kahvelerine ise Emirdağlılar ($\overline{X}$ = 1,56) ve Posoflular ($\overline{X}$ = 1,69) hiç gitmediklerini ifade etmiştir.

Çizelge 60. Etnik Toplumsal İletişim Süreçlerine İlişkin T-testi

	YÖRE	**N**	$\overline{X}$	**S**	**sd**	**t**	**p**
M71Türk müziği konserlerine gitme sıklığınız nedir?	**Emirdağlı**	214	2,19	1,08	422	1,83	.068
	Posoflu	210	2,00	1,01			
M73Kahveye gitme sıklığınız nedir?	**Emirdağlı**	214	1,89	1,28	422	1,14	.253
	Posoflu	210	2,03	1,25			
M 74 Hemşerilerinizin gittiği kahvelere hangi sıklıkta gidersiniz?	**Emirdağlı**	214	1,97	1,37	422	1,25	.209
	Posoflu	210	2,14	1,34			
M 75 Farklı memleketlerden Türklerin gittiği kahvelere gitme sıklığınız nedir?	**Emirdağlı**	214	1,56	0,92	422	1,38	.166
	Posoflu	210	1,69	1,00			
M 77 Hemşehrilerinizin düğün, nişan, cenaze gibi törenlerine gitme sıklığınız nedir?	**Emirdağlı**	214	4,15	1,03	422	0,79	.937
	Posoflu	210	4,16	0,99			
M 78 Hemşehriniz olmayan Türklerin düğün, nişan, cenaze gibi törenlerine gitme sıklığınız nedir?	**Emirdağlı**	214	3,28	1,34	422	0,53	.593
	Posoflu	210	3,22	1,19			
M81 Akraba ziyaretine gitme sıklığınız nedir?	**Emirdağlı**	214	4,11	1,02	422	1,06	.289
	Posoflu	210	4,21	0,86			
M 82 Camiye ve cami lokallerine gitme sıklığınız nedir?	**Emirdağlı**	214	3,45	1,34	422	1,50	.132
	Posoflu	210	3,64	1,31			
M84 Türk televizyonlarını izleme sıklığınız nedir?	**Emirdağlı**	214	4,44	1,00	422	0,43	.665
	Posoflu	210	4,40	0,84			
M85 Türk radyolarını dinleme sıklığınız nedir?	**Emirdağlı**	214	1,87	1,19	422	3,10	**.002***
	Posoflu	210	2,24	1,25			
M88 Türk gazetelerini okuma sıklığınız nedir?	**Emirdağlı**	214	3,26	1,34	422	0,72	.471
	Posoflu	210	3,35	1,23			
M89 İnternete girme sıklığınız nedir?	**Emirdağlı**	214	3,18	1,66	422	1,28	.201
	Posoflu	210	3,37	1,35			

*p < .02

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

"*Hemşehrilerinizin düğün, nişan, cenaze gibi törenlerine gitme sıklığınız nedir"* (t =0,79 p .937 > .05) ve "*Hemşehriniz olmayan Türklerin düğün, nişan, cenaze gibi törenlerine gitme sıklığınız nedir"* (t =0,53 p .593 > .05) sorularına verilen yanıtlar arasında anlamlı fark bulgulanmazken Emirdağlılar ($\overline{X}$ = 4,25) ve Posoflular ($\overline{X}$ = 4,16) hemşehrilerin düğün, nişan cenaze gibi törenlerine genellikle gittiklerini ancak hemşehri olmayanların bu tür etkinliklerine Emirdağlılar ($\overline{X}$ = 3,28) ve Posoflular ($\overline{X}$ = 3,22) bazen gittiklerini ifade etmiştir. Gerek kahvehanelere gitme gerekse düğün, nişan, cenaze gibi törenlere katılma konusunda katılımcıların görece olarak hemşehrileriyle daha çok birlikte olmayı tercih ettikleri görülmektedir.

Çizelge 60'da görüldüğü üzere yanıtları arasında anlamlı fark bulgulanmayan diğer bir soru ise "*Akraba ziyaretine gitme sıklığınız nedir?*" (t =1,06 p .289 > .05) olmuştur. Ancak istatistiki olarak yöreler açısından bir farklılık olduğu görülmektedir. Emirdağlılar ($\overline{X}$ = 4,11) genellikle Posoflular ise ($\overline{X}$ = 4,21) her zaman akraba ziyaretine gittiklerini ifade etmiştir. "*Camiye ve cami lokallerine gitme sıklığınız nedir"* (t =1,50 p .132 > .05) sorusuna verilen yanıtlar arasında anlamlı farklılık yoktur. Emirdağlılar ($\overline{X}$ = 3,45) ve Posoflular($\overline{X}$ = 3,64) genellikle cami ve lokallerine gitmektedirler. Katılımcıların "*Türk televizyon kanallarını izleme sıklığınız nedir?*" sorusuna verdikleri yanıtlar arasında anlamlı farklılık yoktur (t =0,43 p .665 > .05). Emirdağlılar($\overline{X}$ = 4,44) ve Posoflular ($\overline{X}$ = 4,40) her zaman Türk televizyon kanallarını izlediklerini ifade etmiştir. Katılımcıların ''*Türk gazetelerini okuma sıklığınız nedir?*'' sorusuna verdikleri yanıtlar arasında da anlamlı farklılık bulgulanmamıştır (t =0,72 p .471 > .05). İki grup da bu gazeteleri bazen okuduklarını ifade etmiştir (Emirdağlılar $\overline{X}$ = 3,26; Posoflular $\overline{X}$ = 3,35). Katılımcıların "*İnternete girme sıklığınız nedir"* sorusuna verdikleri yanıtlar arasında anlamlı farklılık yoktur (t =1,28 p .201 > .05). Emirdağlılar ($\overline{X}$ = 3,18) ve Posoflular ($\overline{X}$ = 3,37) interneti bazen kullanmaktadırlar.

Ankete katılanların Etnik Toplumsal İletişim Süreçlerine Katılım puanlarına ait betimsel istatistikler Çizelge 61'de, desene ait kenar ve gözenek ortalamalarının karşılaştırılmalarına ilişkin iki faktörlü ANOVA sonuçları Çizelge 62'de verilmiştir. Çizelge 61'de görüldüğü üzere Emirdağlıların Etnik Toplumsal İletişim Süreçlerine Katılım ortalama puanı $\overline{X}$ = 35,42 ve Posofluların Etnik Toplumsal İletişim Süreçlerine Katılım ortalama puanı ise $\overline{X}$ = 36,51'dir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 61. Etnik Toplumsal İletişim Süreçleri Betimsel İstatistikleri

	Kadın		Erkek		Toplam	
	N	**X**	**N**	**X**	**N**	**X**
Emirdağ	102	31,49	112	39,00	214	35,42
Posof	82	32,81	128	38,89	210	36,51
TOPLAM	**184**	**32,08**	**240**	**38,94**	**424**	**35,96**

Çizelge 62. Etnik Toplumsal İletişim Süreçleri ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	**Kareler Toplamı**	**sd**	**Kareler Toplamı**	**F**	**(p)**
Yöre	37,704	1	37,704	1,16	,281
Cinsiyet	4768,963	1	4768,963	147,24	,000
YxC	53,912	1	53,912	1,66	,198
Hata	13603,206	420	32,389		
Toplam	18591,538	423			

Çizelge 61'deki verilere göre iki grubun Etnik Toplumsal İletişim Süreçlerine katılım puanları arasında anlamlı farklılık bulgulanmamıştır ($F_{(1-420)}$ = 1,16, p > .05). Ankete katılanların Emirdağlı ya da Posoflu olması Etnik Toplumsal İletişim Süreçlerine katılım düzeylerinde anlamlı bir farklılığa yol açmamıştır (Çizelge 62). Cinsiyete göre Etnik Toplumsal İletişim Süreçlerine katılım puanları arasında anlamlı farklılık saptanırken ($F_{(1-420)}$ = 147,24, p < .05) yöre ve cinsiyetin ortak etkisinin de anlamlı olmadığı bulgulanmıştır ($F_{(1-420)}$ = 1,66, p > .05). Ankete katılanların erkek ya da kadın olmalarının Etnik Toplumsal İletişim Süreçlerine katılım düzeylerinde anlamlı bir farklılığa yol açtığı belirlenmiştir. Ankete katılan kadınların ortalama puanları ($\overline{X}$ = 32,08) erkelerin ise ($\overline{X}$ = 38,94)'dür. Etnik toplumsal iletişim ortamlarında toplumsal yaşamın sonucu olarak erkeklerin daha fazla yer alıyor olmasının, erkeklerin görece kadınlardan daha fazla etnik toplumsal iletişim süreçlerine katılmalarına yol açtığı söylenebilir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 63'te görüldüğü üzere Belçika'da bulunma süresi açısından Etnik Toplumsal İletişim Süreçlerine katılım puanları arasında anlamlı farklılık bulgulanmamıştır ($F_{(6-423)}$ = 1,96, p > .05). Buna göre Etnik Toplumsal İletişim Süreçlerine katılım Belçika'da bulunma süresine göre farklılık göstermemektedir.

Çizelge 64'teki verilere göre oturulan semtin niteliği, Türklerin ya da Beçikalıların yoğun olduğu semtler olup olmaması açısından Etnik Toplumsal İletişim Süreçlerine katılım puanları arasında anlamlı farklılık bulgulanmıştır ($F_{(3-423)}$ = 4,03, p < .02). Buna göre Etnik Toplumsal İletişim Süreçlerine katılım oturulan semte göre farklılık göstermektedir. Türk mahalleleri olarak adlandırılan semtlerde yaşayanların etnik toplumsal iletişime katılımları diğer semtlerde yaşayanlardan daha yoğun olmaktadır.

Çizelge 63. Etnik Toplumsal İletişim Süreçleri ve Belçika'da Bulunma Süresine Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Toplamı	F	(p)
Gruplararası	511,022	6	85,170	1,964	,070
Gruplariçi	18080,516	417	43,359		
Toplam	18591,538	423			

Çizelge 64. Etnik Toplumsal İletişim Süreçleri ve Oturulan Semte Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	**Kareler Toplamı**	**sd**	**Kareler Toplamı**	**F**	**(p)**	**Anlamlı Fark**
Gruplararası	520,313	3	173,438	4,031	,008*	D-A,B,C B,C-A
Gruplariçi	18071,225	420	43,027			
Toplam	18591,538	423				

Çizelge 65'teki verilere göre ise eğitim düzeyi açısından Etnik Toplumsal İletişim Süreçlerine katılım puanları arasında anlamlı farklılık bulgulanmamıştır ($F_{(5-423)}$ =1,04 , p > .05). Buna göre Etnik Toplumsal İletişim Süreçlerine katılım eğitim düzeyine göre farklılık göstermemektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 65. Etnik İletişim Süreçleri ve Eğitim Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Toplamı	F	(p)	Anlamlı Fark
Gruplararası	228,961	5	45,792	1,042	,392	
Gruplariçi	18362,576	418	43,930			
Toplam	18591,538	423				

Çizelge 66'da görüldüğü üzere yaşanılan yere göre Etnik Toplumsal İletişim Süreçlerine katılım puanları arasında anlamlı farklılık bulgulanmıştır ($F_{(5-423)}$ =5,85, p < .02). Buna göre Etnik Toplumsal İletişim Süreçlerine katılım yaşanılan yere göre farklılık göstermektedir. Yaşanılan kent etnik toplumsal iletişim süreçlerine katılımı etkilemektedir. Lier ve Willebroek gibi Türkiye'den sadece Posofluların yaşadığı yerlerde etnik toplumsal iletişime katılım daha yoğun olmaktadır.

Çizelge 66. Etnik Toplumsal İletişim Süreçleri ve Yaşanılan Yere Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	*Kareler Toplamı*	*sd*	*Kareler Toplamı*	*F*	*(p)*	*Anlamlı Fark*
Gruplararası	1217,160	5	243,432	5,857	,000*	A-BCDEF B-CDEF C-DEF D-EF
Gruplariçi	17374,378	418	41,565			
Toplam	18591,538	423				

4.4.2. Etnik toplumsal iletişim ortamları

Bu bölümde katılımcıların diğer Türkler, hemşehrileri ve akrabalarıyla geliştirdikleri toplumsal iletişim süreçlerine ve etnik iletişim araçlarının kullanımına ilişkin bulgular verilmiştir.

Arkadaşlarla Görüşülen Yerler: Çizelge 67'de arkadaşlarla görüşülen yerlere ilişkin soruya verilen yanıtlara ait Ki-Kare analizi sonuçları verilmiştir. Arkadaşlarla görüşülen yerlere ilişkin soruya verilen yanıtlarda yöreler ($X^2_{(6)}$ = 5,69 p ,45<.05) ve kuşaklar bakımından ($X^2_{(12)}$ = 64,57 p ,00<05;%47,6) anlamlı farklılık saptanmamıştır. Cinsiyet bakımından ($X^2_{(6)}$ = 145,79 p ,00< .02) ise anlamlı farklılık bulgulanmıştır. Arkadaşlarla görüşülen yerlerde "evler" ve "dışarı" seçenekleri öne çıkmaktadır. Ankete katılanların %34'ü arkadaşlarıyla evlerde, %29'u dışarıda görüştüklerini ifade etmiştir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Arkadaşlarla görüşmek için en az tercih edilen seçenekler ise spor, yemek ve dernekler olmuştur, ankete katılanların sadece %12'si bu üç seçeneği yanıt olarak vermiştir.

Çizelge 67. Arkadaşlarla Görüşülen Yerlere İlişkin Bulgular

Yöre		**Evlerde**	**Camide**	**Kahvede**	**Spor**	**Yemek**	**Dernek**	**Dışarıda**	**Toplam**
Emirdağlı	f	76	30	26	3	1	16	58	210
	%	36,2	14,3	12,4	1,4	0,5	7,6	27,6	100
Posoflu	f	66	21	26	6	-	23	63	205
	%	32,2	10,2	12,7	2,9	-	11,2	30,7	100
TOPLAM	**f**	**142**	**51**	**52**	**9**	**1**	**39**	**121**	**415**
	%	**34,2**	**12,3**	**12,5**	**2,2**	**0,2**	**9,4**	**29,2**	**100**
Ki-kare		X^2 = 5,69 df (6) p ,458 > .05							
Cinsiyet		**Evlerde**	**Camide**	**Kahvede**	**Spor**	**Yemek**	**Dernek**	**Dışarıda**	**Toplam**
Kadın	f	111	5	5	-	-	3	55	179
	%	62,0	2,8	2,8	-	-	1,7	30,7	100
Erkek	f	31	46	47	9	1	36	66	236
	%	13,1	19,5	19,9	3,8	0,4	15,3	28,8	100
TOPLAM	**f**	**142**	**51**	**52**	**9**	**1**	**39**	**121**	**415**
	%	**34,2**	**12,3**	**12,5**	**2,2**	**0,2**	**9,4**	**29,2**	**100**
Ki-kare		X^2 = 145,79 df (6) **p ,000 < .02**							
Kuşak		**Evlerde**	**Camide**	**Kahvede**	**Spor**	**Yemek**	**Dernek**	**Dışarıda**	**Toplam**
Birinci Kuşak	f	73	45	34	3	-	22	34	215
	%	34,6	21,3	16,1	1,4	-	10,4	16,1	100
İkinci Kuşak	f	65	5	18	6	1	16	78	194
	%	34,4	2,6	9,5	3,2	0,5	8,5	41,3	100
Üçüncü Kuşak	f	4	1	-	-	-	1	9	15
	%	26,7	6,7	-	-	-	6,7	60,0	100
TOPLAM	**f**	**142**	**51**	**52**	**9**	**1**	**39**	**121**	**415**
	%	**34,2**	**12,3**	**12,5**	**2,2**	**0,2**	**9,4**	**29,2**	**100**
Ki-kare		X^2 = 64,57 df (12) p ,000 < .05 (%47,6)							

Çizelge 67'de görüldüğü üzere yöreler açısından bakıldığında da Emirdağlıların %64'ü, Posofluların da %63'ü arkadaşlarıyla evlerde ya da dışarıda görüşmektedir. Cinsiyetler açısından bakıldığında toplumsal yaşamda erkeklerin ve kadınların farklı

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

tutumlarının tercihlere yansıdığı görülmektedir. Erkeklerin arkadaşlarıyla görüşmede en çok tercih ettikleri yanıt "dışarıda" (%29) olurken kadınların çoğunluğu evlerde görüşmeyi tercih etmektedir (%62). Toplumsal iletişim ortamları arasında oldukça önemli bir yer olan camilere ilişkin veriler de cinsiyetler açısından toplumsal yaşamın farklılaşmasını yansıtmaktadır. Kadınların sadece %3'ü arkadaşlarıyla camilerde görüştüğünü belirtirken bu oran erkeklerde %20'dir. Benzer durum kahvehaneler için de geçerlidir, kadınların %3'ü kahvehane seçeneğini ifade ederken bu oran erkeklerde %20'dir.

Çizelge 67'deki verilere kuşaklar açısından bakıldığında anlamlı farklılık bulgulanmamış olmasına karşın cami ve kahvehanelerde arkadaşlarla görüşme bağlamındaki görece farklılık dikkat çekmektedir. Birinci kuşağın etnik iletişim açısından önemli ortamlar olan ve geleneksel yaşam tarzını simgeleyen cami ve kahvehaneleri daha çok tercih ettikleri görülmektedir. Birinci kuşakta arkadaşlarıyla cami ve kahvehanelerde görüştüklerini ifade edenlerin oranı %37 iken bu oran ikinci kuşakta %12 üçüncü kuşakta ise %7'dir.

Görüşülenlere arkadaşlarıyla daha çok nerelerde, hangi nedenlerle ve ne sıklıkta bir araya geldikleri sorulmuştur. Görüşülenlerin büyük bir kısmı arkadaşlarıyla en az haftada bir görüştüklerini belirtirken; en çok bir araya geldikleri yerlerin camiler, dernekler, kahveler ve düğünler olduğunu ifade etmişlerdir. Posoflu Şirin, Defne, Gönül ve Hümeyra'nın soruya verdikleri yanıt Belçika'da yaşayan özellikle çocuk sahibi ikinci kuşak kadınların yaşantılarını betimler niteliktedir.

> **Şirin:** Ne zaman genelde çocukların okulda olduğu zamanlarda, haftada bir. Kafe olabilir, ev ortamı olabilir yani.
>
> **Defne:** Genelde sabah okula çocuklarımızı bıraktığımızda buluşuruz. Daha rahat oluyoruz çocuksuz görüyorsunuz (ortamda çok çocuk ve gürültü var). Lier içi çarşıda otururuz bir şeyler içeriz, kahvaltı yaparız öyle olur genelde. Evlere gideriz arkadaşın hangi ev müsaitse ona gideriz.
>
> **Gönül:** Genelde işyerinde beraberiz. Okulda çocukları alırken okulun kapısında bir de mesela sinemaya gideriz, yemek yemeğe gideriz. Önceden eşlerle giderdik şimdi 1-2 senedir onu atlattık sadece bayanlarla da gidebiliyoruz. Sauna falan ayarlayabiliyoruz çocuklar olmadan ve eşsiz. Yani iyi oluyor, öyle şeyler artık gerçekten yani. Aslında her tarafta buluşabiliriz istediğimiz zaman. (Genelde haftada bir midir mesela ya da iki haftada

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

bir midir? Zamanlaması mesela nasıldır?) Dışarı çıkma mı görüşme mi? (Görüşme). Görüşme valla her gün. İşyerinde de her gün görüşüyoruz, okulda da her gün görüşüyoruz. Dışarı çıkma haftada bir kere kesin oluyor yani. Bir yere bir kere bir kaçamak yaparız. Eşlerle veya eşsiz.

Hümeyra: Yani mesela biz Çarşamba günleri öğleden önce öğlen 12'ye kadar okula gidiyor çocuklar 12'den sonra aldığımız için iki haftada bir ya da haftada bir kahvaltı günü düzenleriz, hani çocuksuz. Onu yaparız ya da bir yere gideriz, burada lunch gardenlar var. Yani haftanın bir günü oraya gideriz. En lüksümüz bizim odur yani. Bir de sinema böyle Türk filmleri geldiği zaman bu son zamanlarda şeyiz, son zamanlarda hani eşsiz de gidebiliyoruz bayanlar toplanıp. Ama eşle de gittiğim oluyor benim sinemaya. Öyle bir araya geliyoruz. Ya da bir araya gidip bir şey içiyoruz ama kafeteryalar burada belli yani (Kafelerde alkol da içilebilmesi Türk toplumunu rahatsız ediyor).

Emirdağlı ikinci kuşak Gülizar'ın soruya yanıtı da yine Fotoğraf 27'de görülen önemli bir buluşma noktasına dikkat çekmektedir.

Mahallede daha çok hava iyi olduğunda kapıyın önünde muhabbetimiz olur. Soğuksa illaki görüşmek istiyorsak Quick gibi yerlerde anlaşırız. Yok, ora da gitmek istemiyorsak birimizin evine geliriz.

Fotoğraf 27. Bir Fastfood Restoranı, Anvers

Yukarıdaki açıklamaların hemen hepsi yapılan gözlemlerle de örtüşmektedir. Kadınlar genellikle çocuklarını okula bırakıp yeniden almaya gitmekte ve okul önünde

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

beklemek onlar için aynı zamanda sosyal iletişimlerini gerçekleştirme anlamına gelmektedir. Belçika'da okulların Çarşamba günleri yarım gün olması yine sosyal iletişim açısından oldukça önemlidir. Çalışan anneler Çarşamba günlerini izin günü olarak seçmekte ve sabah çocuklarını okula bıraktıklarında ya İKEA'da ya da birbirlerinin evlerinde kahvaltı yapmaktadırlar. Kimi zaman da çocuklar okuldan alındıktan sonra Gülizar'ın belirttiği gibi QUICK'te hamburger yemeğe gidilmektedir (Fotoğraf 27). Burasının tercih nedeni olmasında çocuklar için oyun bahçesinin olması, annelerin kendi aralarında sohbete olanak tanıması, alkollü içecek satılmaması, kullanılan et ürünlerine güvenmeleri en önemli gerekçeler olarak sıralanmaktadır.

Ahu, Pembe ve Hamdi'nin soruya verdikleri yanıt gençlerin ve bekârların konu hakkındaki tutumlarını özetler niteliktedir.

> **Ahu:** Arkadaşlarım mesela benim bir Esra arkadaşım var fittnesda görüşürüz onunla. Bazen de işte ayda yılda bir bowlinge gidiyoruz, sinemaya gidiyoruz.. Yani mesela o erkek arkadaşını alıyor ben eşimi alıyorum hep beraber gidiyoruz. Onun dışında Sofi adında Flaman bir arkadaşım var. O evime geliyor ya da dışarıda bir şeyler içiyoruz beraber. Onun da erkek arkadaşı var. Onun dışında Kuun yine flaman bir erkek arkadaşım var işyerinden onun kız arkadaşıyla buluşuyoruz dışarıda. Bunlar başka görüştüğüm öyle onlarla da diyorum ya bir şey paylaşmaktan değil amaç böyle bir meziyet olsun bir şeyle meşgul olalım. Sosyal aktivite olarak. (Genelde mesela haftada bir buna dikkat eder misin hadi bir arkadaşımızla dışarı çıkalım gibi bir rutin var mı yoksa bu tamamen?). İlla olsun demem yani canımız istediği zaman bazen hafta içi görüşürüz bazen hafta sonu görüşürüz ama mesela genelde iki haftada bir olur. Çünkü eşim de ben de çalıştığımız için birbirimize zaman ayıramadığımız için birbirimizi özlüyoruz bir de kayınvalideyle kayınpederle kaldığımız için birbirimizi özlediğimiz için daha ziyade böyle bir hafta sonu yapayalnız öbür hafta sonu arkadaşlarla..
>
> **Pembe:** En iyi arkadaşlarımla her gün görüşürüz. Öbür kalan iyi arkadaşlarımla da haftada bir kere görüşmeye çalışırım. Olmazsa iki haftada bir kere öyle. Kafelerde, gençlerin takıldığı yerlerde, sinemada öyle.
>
> **Hamdi:** Başka mekânlar olmadığı için işte cami lokallerinde yani yetersiz olmasına rağmen cami lokallerinde öyle tiyatroydu, folklordu falan bu tür şeyler çok yaygın değil. Müzik olayı falan biraz belki var son zamanlarda. Ya top oynamaya gideriz veya fitness salonunda bu tip yerlerde görüşürüz yani.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Doğan ve Hulki'nin kısa yanıtları ile Veli'nin konuya dönük gözlemleri de Belçika'da arkadaşlar ve sosyal iletişimle ilgili önemli noktaları betimlemektedir.

> Kahvede, Lokalde, Camide ve hafta sonları düğünler olursa beraber orada görüşürüz.
>
> Kahvehanelerde, derneklerde, camilerde, düğünlerde sosyal etkinliklerde bir araya geliyoruz.
>
> Birinci iletişim merkezleri diyeyim cami. Birinci cami. Caminin lokalleri, ikinci dernekler ama hangi dernekler Milli Görüş Dernekleri, farklı farklı dernekler var tabi. Ülkücü dernekleri o derneklerde bir araya geliyorlar. Üçüncü olarak da kahveler. Dördüncü olarak da yani bunu gerçekten abartısız şeklinde söylüyorum sokak. (Sokakta?) Evet sokakta. Yani insanlar tıpkı Türkiye'deki gibi böyle sokakta (Belçikalılar için alışılmamış bir şey bu?) kesinlikle alışılmamış bir şey. Yani düşünsene sokakta insanlar birbirleriyle konuşuyorlar, sohbet ediyorlar, yani tam Türkiye usulü. Türkiye'de nasılsa orda bekliyorlar gençler tabiî ki. Hani bu dördüncü şeyde kategoride ilk kategoride tabi ki Cami, Kahvehaneler, Dernekler- dernek lokalleri ve en son olarak da sokakta insanlar birbirleriyle karşılaşıyorlar, birbirleriyle görüşüyorlar.

Işık, Ayhan, Demir, Mükerrem ve Yıldız da Belçika'daki sosyal yaşam ve arkadaşlarla iletişim konusunda önemli ayrıntılara dikkat çekmişlerdir.

> **Işık:** Düğünlerde biraya geliriz genelde sinemaya, yemek yemeye dışarıda öyle şeyler yüzmeye, spora. Haftada en az iki defa buluşuruz. En az iki üç defa olur.
>
> **Ayhan:** Hafta sonları çoğunlukla Cuma-Cumartesi-Pazar günleri dernek olur.. Birkaç arkadaşın dükkânı var pizza dükkânı, döner dükkânı var oralara gideriz. Ondan sonra anlaşırız bowling işte buz patenidir ne bilem böyle işte bazı şeyler böyle görüşürüz.
>
> **Demir:** ..Bir iş olunca mesela bir diyanetin derneğinde zaten dernekte çalıştığımız için buraya gelir burada görüşürüz. Bir olan problem varsa bir durum varsa onu görüşür onunla beraber arkadaşlarla beraber oluruz. Burada zaten Posofluların Öz Posof diye bir kahveleri var oraya gideriz. Tabi bu yol üzerinde diğer mesela kahvelerde var oraya gideriz bazen arkadaşlarla, oralarda buluşur sohbet ederiz.
>
> **Mükerrem:** .. Toplum olarak az önce de söyledim ekseri caminin lokalinde toplaşırız. Ondan sonra kahvelerde ve derneklerde otururuz, konuşuruz. Orada faaliyetler olur, onlara katılırız.. (Hı hı peki hangi zamanlarda daha çok bir araya geliyorsunuz?).. Her gün aşağı yukarı namaz vakitlerinde camidekilerle bir arada oluyoruz. Diğer zamanlarda kahvedekilerle de arada oturuyoruz öylece vakit geçiyor zaten.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> **Yıldız:** Genelde ev ortamlarında görüşüyoruz maalesef yani .. neden şöyle kafeteryada falan görüşebiliriz ama herkesin hoşuna gitmiyor veya işine gelmiyor. Şöyle yani eşi erken geliyor, evde bulunması gerekiyor, çocuklar var, şu bu yani o tür yerlerde buluşuyoruz. Veya genelde de düğünlerde buluşuyoruz yani. Hani öyle fazla..sosyal bir hayatımız yok maalesef.

Hasan kahve yerine camiye gidenlerin nedenlerini anlatırken; Sibel de Belçika'da toplumsal iletişimde önemli bir neden oluşturan konuya dikkat çekmektedir.

> İşte camide. Hafta sonu sohbetler oluyor çay sohbetleri mesela..(Kahvehane?) Kahvehaneye geldiğimde gittim. Affedersin içki yok kumar yok böyle gidiyom kahveye geliyom böyle sigara dumanı falan filan. Ben de dedim orda hiç olmazsa namazı da kılıyok ne işim var dedim ben dedim gideyim camiyi seçtik yani..

> Valla daha çok şimdi benim bebeğim oldu, çocuk görme faslı başlayacak her hafta birileri gelecek. Normalde ama normal şartlarda evde ayda bir görüşürüz. (Böyle dışarıda restoranlarda yemek için ya da kafeteryalarda buluşur musunuz?). Şimdi eskiden buluşurdum, çocuklarım olmadan önce rahat yapardım ama şimdi yapamıyorum maalesef. Çocuklardan dolayı yapamıyorum.

Sibel'in söz ettiği bebek görme Belçika'da yaşayan Türklerin en önemli bir araya gelme nedenleri arasında yer alırken diğeri ise yeni ev tebriği ya da cenaze, taziye ziyaretleridir. Kadınlar çoğunlukla çalıştıkları için akşamları bir araya gelmekte ve ziyarette bulunmaktadırlar. Yine yeni doğum yapan bir kadın en az 5 gün hastanede kalmakta ve bu süre içinde de arkadaşları, hemşehrileri ve akrabaları ziyaret etmektedir. Daha sonra evine geçen anne ve bebek yaklaşık bir ay sonra ziyaret edilmeye başlanmaktadır.

Bahriye ve Zekiye arkadaşlarıyla sosyal iletişimlerinin daha çok dini sohbet temeli olduğunu şu sözlerle ifade etmişlerdir.

> Arkadaşlarımızla işte sohbetlerimiz oluyor, misafirliklerimiz oluyor, günlerimiz oluyor. (Sohbetler daha çok dini sohbetler mi?) Evet dini sohbetler oluyor. (Sohbetler camilerde mi oluyor?) Camilerde de oluyor, evlerde de oluyor. Toplantılarda bir araya geliriz arkadaşlarla. Gün yaparız onda bir araya geliriz..

> İşte ben ekseri camide görüşüyorum. Haftanın 5 günü hafta sonunu da kendime ayırıyorum yani kendime, aileme, yakınlarıma, çocuklarıma yani zaten kendi ailemiz uzakta olduğu için onun için hafta sonu aileme ayırıyorum yakınlarıma. Hafta arası 5 gün camideyim ve her kesimden insanla orada görüşüyorum yani. Sohbetler oluyor, ders oluyor..

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Aile ve Akrabalarla Biraraya Gelinen Yerler: Görüşülenlere aileleri ya da akrabalarıyla nerelerde bir araya geldikleri soruldu. Görüşülenlerin tamamına yakını birbirlerinin evlerinde bir araya geldiklerini söylerlerken verilen yanıtlarda ortaya çıkan diğer yerler ise, düğünler, bayramlar, seyran ve cenaze törenleridir.

Demir, Mahmut ve Sibel akrabalarıyla bir araya geldikleri ortamları evler, düğünler ve cenaze törenleri olarak ifade etmişlerdir.

> **Demir:** Ev ziyareti de oluyor, düğünler oluyor, cenaze ve düğünler aynı memlekette olduğu gibi gerçi at üstünde böyle gelin götürme falan yok da yine de o örf âdetimizi yaşatmaya çalışıyoz. Ev ziyaretleri gece oturmaları doğudaki gibi tabi. Kış aylarında daha güzel oluyor.
>
> **Mahmut:** Ev ziyaretlerinde, düğünde, cenazede hepsinde akrabalarla görüşme yapılıyo.
>
> **Sibel:…** Annemleri daha çok görüyorum ve annemlere gelen oluyor. Akrabalar olsun benim eve işte ayda bir falan arkadaşlarım geliyor. Ev ziyaretleri daha çok. Ama mesela düğündü cenazeydi kaçırmam yani.

Yıldız ve Ayhan da ev ziyaretleri, düğünler ve bayramlarda aile ve akrabalarla bir araya gelindiği şu sözlerle dile getirmişlerdir.

> **Yıldız:** Aile veya akrabalarla genelde yani özel günlerde bir araya geliriz. Bayram, törenmiş veya düğünlerde bir araya gelebiliriz. Çalışan bir anneysen o tür günlerde bir araya geliyoz. Ev kadınıysan daha fazla vaktin var. Evinin işini felan yaptığı zaman yemeğini pişirdiği zaman ha işte çocuklarının okul saati gelesiye kadar bir işte komşuya veya akrabaya ziyarete felan gidebilir. Ama ben yani akraba veya hemşehriyi ziyaretlerim genelde özel günlerde veya böyle Türkiye'den misafirler geldiği zaman röportaj falan yapacakları zaman bir araya geliyoz maalesef.
>
> **Ayhan:** Ev ziyareti evlerin içinde daha çoğuyla ev ziyareti olur. Bunun haricinde düğün olur, seyran olur, işte böyle derneğimizin etkinliklerinde veya başka organizasyonların etkinliklerinde bulunuyoruz yani öyle.

Belçika'ya evlilik yoluyla gelen Çınar, Hümeyra ve Afet'in soruya verdikleri yanıt da dikkat çekicidir.

> **Çınar:** Belçika'da fazla bir akraba çevrem olmadığı için genellikle akrabalar da Almanya'da olduğu için buradaki akrabalarla da iş dolayısıyla fazla sık sık bir araya gelemedim. Bu birlikte aile ziyaretleri falan genellikle bayramlara denk geliyor. Ama

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

özellikle ben aile evime geldikleri zaman ziyarettir ama özellikle akraba ziyareti için zaman lüksüm yok. Belçika'da zaten akrabam da olmadığı için gereksinim de yok

Hümeyra: Ben açıkçası özel günler tercih etmiyorum. Bazen diyorum hadi gidelim yani. Ama genellikle bayramlar çok önemli burada hani unutmaması için çocukların. Bir de o bayram tatile denk geliyorsa Cuma'ya, Cumartesi'ye, Pazar'a denk geliyorsa mutlaka o günler görüşülür. Mutlaka akrabaları ziyaret etmeye çalışıyoruz zaman ve şey uygunsa tabi onda imkânlar.

Afet: Benim ailem Türkiye'de yaşıyor ablamla zaten internette görüşüyorum ablalarımla. Akrabalarımla da çok sık görüşemiyorum teyzemin kızıyla haftada görüşüyorum. Ya onun evinde ya benim evimde. O şekilde telefon ediyoruz, görüşüyoruz. Günlük telefonlaşıyoruz..

Abbas, Şirin ve Fehmi akrabalarla daha çok evlerde ve düğünlerde bir araya geldiklerini dile getirmişlerdir.

Abbas: Aile ve akrabalarla olan görüşmeler genelde en birinci ev ziyaretleri özel ziyaretler onun dışında zaten farklı ortamlarda buluştuğumuz yerlerde düğün vs. yani buralarda tabi akrabalarla görüşüyoruz bir araya geliyoruz.

Şirin: Evlere gidiliyor genelde. Düğünler, değişiyor yani.

Fehmi: Evet akrabalarla mutlaka ki evde yani. Ev ziyareti nişan düğün olduğu zaman zaten gidiyorsun yani mecbur gitmek zorundasın yani.

Doğan, soruyu cinsiyeti temel alarak, Gönül ise kuşak farkını temel alarak yanıtlamıştır.

Ailemizle birlikte genelde düğünlere beraber gidiyoruz. Öbür türlü erkek arkadaşlar kahvede veya lokallerde beraber oluyoruz. Çünkü iş ortamında akşamları kolay kolay kimse dışarı çıkamıyor. Sabah erken kalkıp akşam böyle yorgun halde zaten hafta içi pek aile ziyaretleri burada olmuyor. Genelde hafta sonları aile ziyaretleri oluyorsa hanımlar kendi aralarında oturuyor. Biz erkeklerle genelde kahvede lokalde vakit geçiriyoruz.

Ailece genelde evde. Ama mesela arkadaş toplanmasında genç toplum yani bizim neslimizle arkadaşlarla dışarı çıkabiliriz. Yani yemek olsun bir araya kahve, kahvaltı olsun dışarıda gençlerle daha kolay. Genç akrabalar gene mesela bizim akrabalar Anvers'te var onlarla daha kolay bir sinema anlaşabiliyoruz yani. Onlar oradan biz buradan ama Lier içinde genellikle kendi arkadaş çevremiz. Aniden mesela bugün telefon açıyorum sabahleyin öğlen oraya gidelim mi yani daha çabuk ayarlanabiliyor.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Aynur, Kezban ve Gülizar, aile ve akrabalarla evlerde bir araya geldiklerini ifade eden görüşmecilerdendir.

> **Aynur**: Ayda bir kere kendi ailemle Gent'te, Gent'te oturdukları için ayda bir kere. (Diğer akrabalarınızla?). Diğer akrabalarımla duruma bağlı iki üç günde bir, haftada bir.. birbirimizin evinde aile ziyareti.

> **Kezban**: Genelde bizim evde davet ediyorum veya onların evinde. Ya aile dediğim genelde abim annem onları çok sık görüyorum. Annem zaten arada sırada her iki günde bir uğruyor. Abimle haftada bi defa görüşüyoruz iki defa duruma bağlı işine bağlı. Bundan hariçte diyelim ayda bi defa.

> **Gülizar:** Genellikle ev ziyaretleri. Daha doğrusu onlar bana gelir ben onlara giderim. Birbirimize gelir gideriz daha olmadı karşı parka geçeriz havanın durumuna bağlı. Kardeşlerimle haftada iki üç kez görüşüyoruz ama akrabalara geldi mi ayda, iki üç ayda bir. Yani dediğim gibi fazla samimiyet istemiyorum.

Veli de daha çok ev ziyareti yapıldığını ve gözlemlerini şöyle dile getirmiştir.

> Genelde ev ziyaretleri. Çok az böyle nadiren dışarıda falan görüşüyoruz.. Mesela ben kendi ağabeylerimle falan telefonda görüşüyorum genelde eğer o da dışarıya çıkacaksa veya zamanımız varsa bir yerlerde oturup bir şeyler içiyoruz ki bu da genelde Türk kahvesi oluyor. Bazen Flamanların gitmiş olduğu kahvelerde de oluyoruz, konuşuyoruz, sohbet ediyoruz ama ailece görüşmelerde ev ziyaretleri. (Peki Emirdağlılar hakkında sorarsak onlar bu tür ziyaretleri ne yoğunlukta yapıyorlar?).. Onların işi biraz bayağı bir karmaşık. Niye dersen onlar o tarz ziyaretleri ayırmışlar mesela ikiye veya üçe ayırmışlar tam bilmiyorum ama veya daha fazla ayırmışlar. Şimdi onlarda bir bayanların topluca gidip yapmış olduğu ziyaretler var tıpkı Türkiye'deki gibi. İlk başta yakın akraba sonra tanıdık daha sonra da tanıdığın tanıdığı. (Ama hemşehriler?) Tabi hepsi hemşehriler.. Bayanların yaptığı ziyaretlerde bayağı bir bölünmüş durumda. İşte çocuk görmeye ayrı gidiliyor ki ben bunu önceden görmemiştim mesela bu Emirdağ kültüründe daha şey daha baskın bir şey. Tamam çocuk görmeye gidilir ben de biliyorum hayırlı olsuna gidilirdi ama bir ev görmeye gitme var bunlarda mesela ondan sonra yeni gelin olur bir insan yeni gelin görmeye gitme var.. Bu ziyaretler böyle değişik değişik. Ve genelde de bayağı bir sıklıkla oluyor..Kadınlar arasında çok çok daha yoğun. (Şey diyebilir miyiz böyle ailece bir ailenin bir aileyi ziyaretinden çok böyle kadınlar ayrı erkekler ayrı gruplarda daha çok mu?).. Erkekler daha çok camide işte yaşlılar camide gençler kahvede veya ne bileyim başka yerlerde falan. Ama kadınlar o sosyalleşmeyi birbirlerine ev ziyaretlerine görmeye giderek işte şey yapmaya giderek falan. Akrabalar arasında daha fazla böyle ailece gidiyorsun işte çoluğunu çocuğunu işte kocanı eşini işte o hepsini alarak o şekilde akrabalar arasına gidiyorsun.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Arzu ve Ahu ise akrabalarıyla görüşmediklerini şu sözlerle ifade etmişlerdir.

> Hiç görüşmüyorum dersem gerçekten doğru söylemiş olurum çünkü diyorum ya hani herkes iyi gün dostudur benim kötü günümde benim yanımda olmayan insanlarla benim gerçekten işim olmaz. Benim o acı çektiğim zamanlarda hiçbir şekilde desteklerini görmediğim için burada akrabalarım yok diyebilirim.

> .. Hiç kimse artık birbiriyle fazla samimi değil. Samimi görünüyorlar ama paylaştıkları bir şey yok.. Dayılarım mesela benim burada.. geçen görüştük işte iki dayımla da mesela benim kuzenimi biri istemiş büyük dayım küçüğe anlatıyor ağabey kimmiş neyin nesiymiş bunu söylemiyor ya kardeşine anlatmıyor. Bilmesin, dağılmasın, herkes duymasın mesela benim kayınvalidem örnek veriyorum bacısıyla inciğiyle cıncığıyla herkesle görüşüyor. Gidiyorlar, geliyorlar falan ama hiç kimse hiç kimseye bir şeysini anlatmıyor.. Bilmesinler böyle saçma sapan şeyler olduğu zaman diyorsun ki lanet olsun ya kimseyle görüşmem geçerim evimde otururum daha iyi. Kitabımı okurum, işime giderim.. Artık buradaki Türklerin dejenere olduğuna inanıyorum. Yani artık Flamanlaşıyorlar, artık o kültüre geçiyorlar yavaş yavaş yani artık burada da Türk kültürü kalmayacak yavaş yavaş bitmeye başladı.. Eskiden olsa mesela herkes birbirine yardım ederdi, her şeyini paylaşırdı. Mesela biz çok içli dışlıydık mesela ben dayılarımın kucağında büyüdüm.. Ama artık o kadar sahte ki her şey. Bir benim ailemde değil evlendim ya eşimin ailesine bakıyorum hem baba tarafına hem anne tarafına o kadar sahteler ki.. Samimiyet yok. Havadan sudan da değil herkes birbirinden laf alma çabası içinde.

Kahvehanelere Gitme: Kahvehanelere gitme amacına ilişkin soruya verilen yanıtların Ki-Kare analizi sonuçları Çizelge 68'de verilmiştir.

Çizelge 68'deki verilere göre yanıtlar arasında yöre ($X^2_{(4)} = 8,861$ p ,06 > .05) ve kuşaklar ($X^2_{(8)} = 15,780$ p ,04 < .05; %40) açısından anlamlı farklılık yoktur. Ankete katılanların %61'i kahvehaneye gitmediğini ifade etmiştir. Bu oranın gözlemlerle birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Kahvehaneye gitme bağlamında gösterilen en önemli gerekçe arkadaşları görmektir (%28). Futbol maçlarını izlemek ve oyun oynamak yanıtını verenlerin oranı ise %5'tir. Anlamlı farklılık saptanmamasına karşın kahveye gitmem diyenler açısından Emirdağlılar ile Posoflular arasında görece bir farklılaşma olduğu söylenebilir. Kahvehaneye hiç gitmem diyenlerin oranı Posoflularda (%54), Emirdağlılardan (%68) daha düşüktür. Kahvehaneye gitme amacına ilişkin yanıtlarda cinsiyet açısından ise anlamlı farklılık saptanmıştır ($X^2_{(4)} = 133,338$ p ,00 < .02). Kadınların ve erkeklerin toplumsal yaşamlarındaki farklı roller ve cinsiyete dayalı

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

farklılaşmanın bir sonucu olarak kahvehaneye gitmem yanıtını veren kadınların oranı (%92) neredeyse erkeklerin (%38) üç katıdır.

Çizelge 68. Kahvehaneye Gitme Amacına İlişkin Bulgular

Yöre		**Vakit Geçirmek**	**Arkadaşları Görmek**	**Oyun**	**Maç İzlemek**	**Gitmem**	**Toplam**
Emirdağlı	f	9	52	5	3	145	214
	%	4,2	24,3	2,3	1,4	67,8	100
Posoflu	f	16	68	9	2	115	210
	%	7,6	32,4	4,3	1,0	54,8	100
TOPLAM	**f**	**25**	**120**	**14**	**5**	**260**	**424**
	%	**5,9**	**28,3**	**3,3**	**1,2**	**61,3**	**100**
Ki-kare		X^2 = 8,861 df (4) p ,065 >.05					
Cinsiyet		**Vakit Geçirmek**	**Arkadaşları Görmek**	**Oyun**	**Maç İzlemek**	**Gitmem**	**Toplam**
Kadın	f	1	13	-	-	170	184
	%	0,5	7,1	-	-	92,4	100
Erkek	f	24	107	14	5	90	240
	%	10,0	44,6	5,8	2,1	37,5	100
TOPLAM	**f**	**25**	**120**	**14**	**5**	**260**	**424**
	%	**5,9**	**28,3**	**3,3**	**1,2**	**61,3**	**100**
Ki-kare		X^2 = 133,338 df (4) **p ,000 <.02**					
Kuşak		**Vakit Geçirmek**	**Arkadaşları Görmek**	**Oyun**	**Maç İzlemek**	**Gitmem**	**Toplam**
Birinci Kuşak	f	15	75	8	3	114	215
	%	7,0	34,9	3,7	1,4	53,0	100
İkinci Kuşak	f	8	41	6	2	137	194
	%	4,1	21,1	3,1	1,0	70,6	100
Üçüncü Kuşak	f	2	4	-	-	9	15
	%	13,3	26,7	-	-	60,0	100
TOPLAM	**f**	**25**	**120**	**14**	**5**	**260**	**424**
	%	**5,9**	**28,3**	**3,3**	**1,2**	**61,3**	**100**
Ki-kare		X^2 = 15,780 df (8) p ,046 < .05 %40,0					

Ev sahibi toplumsal iletişim ölçeğindeki kahvehaneye gitme sıklığına ilişkin soruya verilen yanıtlarda katılımcıların kahvehaneye nadiren gittikleri ifade edilmiştir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Veriler bir arada değerlendirildiğinde katılımcılar için kahvehanelerin tercih edilen ortamlar olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Ancak gözlemler ve edinilen izlenimler gerçekte kahvehanelerin özellikle erkekler tarafından yoğun biçimde kullanılan iletişim ortamları olduğunu göstermektedir. Yine anket ve görüşmelerde dile getirilmeyen bir başka konu da kahvehanelerin özellikle oyun oynanıp arkadaşlarla bir arada olunan ve futbol maçlarının izlendiği mekanlar olmasıdır. Türkiye'deki büyük futbol takımlarının maçları ve milli maçlar yoğun biçimde izlenilen etkinliklerdir (Fotoğraf 28).

Fotoğraf 28. Bir Türk Kahvehanesinde Fenerbahçe-Galatasaray Maçı, Zuid-Anvers

Aynı zamanda kahvehaneler büyük ölçüde hemşehrilerle bir araya gelinen ortamlar olmaktadır. Katılımcılar daha çok hemşehrilerinin kahvehanelerine gitmektedirler. Fotoğraf 29'da görüldüğü gibi birçok durumda bu kahvehanelerin adlarında bile söz konusu durum ifadesini bulmaktadır. Bazı durumlarda memleket ya da yöreden öte köy adlarına atıf yapan kahvehaneleri görmek de olağandır. Bu bağlamda Emirdağ'ın Tez köyünden gelenlere ait olan Gent'teki "Cafe Tez" örnek verilebilir (Fotoğraf 30).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Fotoğraf 29. Posoflulura ait bir kahvehane "Öz-Posof", Heusden-Zolder

Fotoğraf 30. Cafe Tez, Gent

Komşuluk Yapılan Gruplar: Görüşülenlere Türkler, Marokanlar, Polonyalılar gibi diğer göçmen gruplardan ya da Flamanlardan daha çok kimlerle komşuluk yaptıkları soruldu. Görüşülenlerin bir kısmı Türklerle, bir kısmı farklı gruplarla komşuluk yaptıklarını söylemişler; bir kısmı ise bu soruyu oturdukları çevrenin nasıl olması gerektiğine dair tercihlerini belirterek yanıtlamışlardır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Türklerle komşuluk yaptığını belirten 11 kişiden bazıları nedenlerini şu sözlerle dile getirmişlerdir.

Arzu: Genelde Türk mahallesinde olduğum için Türklerle komşuluk yapıyorum. Bulunduğum binada hep Türkler olduğu için Türklerle.

Gönül: Gidip gelme anlamında Türklerle. Flamanlarla çok nadir yani. (..Neden daha çok Türklerle?). Ya Türklerle mesela biz çat kapı girebiliyoruz yani herkese. Mesela Flamanlarda öyle bir şey yok randevulu yemeğe geliyor musun gelmiyor musun kalacak mısın kalmayacak mısın? O sorular bize ters geliyor. Yemeğe kalcan mı? Ya o soru bize tuhaf geliyor çünkü bizim her zaman herkese kapımız açık. İstediğimiz zaman da yemek yaparız. Bilmiyorum belki ondan veya yine de onlar kültür olarak farklı. Onların her şeyi böyle saatli, planlı. Bizim öyle değil bizim çat kapı yani Türk olsun ne olursa olsun. Gerçi gelecek nesilde o da değişiyor.. Hani iyi oluyor tabi ki telefonla da yine de Türklere daha rahat gidip gelebilir. Veya kaç kişi geleceksiniz demeleri çok tuhaf kaçıyor ama şimdiki jenerasyon o da başlıyor kaç kişi geleceksiniz yemeğe kalacak mısınız bilmiyorum bana çok tuhaf geliyor.

Hamdi: Şimdi benim oturduğum yerde Marokanlar yok, Polonyalı yok, Belçikalılar var, Türkler var. Daha çok Türklerle komşuluk yaparız. Marokanlarla pek yani birkaç Marokan aile var onlar da pek komşuluk yapmıyoruz. Daha doğrusu ben yapmıyorum veya iletişim kurmuyorum çünkü bu Faslılar genelde bu esrar, eroin işleriyle falan çok yoğun uğraştıkları için özel olarak iletişim kurmamaya çalışıyorum. Hatta büyük şehirlerde eskiden Türkler arasında bu uyuşturucu olayı pek yaygın değilken Marokanlar vasıtasıyla Brüksel'de, Gent'te, Anvers'te büyük şehirlerde Emirdağlılar orda çok yoğun olarak oturdukları için Marokanlar vasıtasıyla bu uyuşturucu olayı Türklere de bulaştı. O yüzden Marokanlarla pek iletişim kurmamaya çalışıyorum. Çünkü mesela Hollanda'ya giderken özellikle benzin istasyonlarında durduğunuz zaman hemen iki dakika sonra yanınıza bir Marok gelir hemen sorar "kardaş haşiş?" yani başka soru şeyi yoktur yani onun ticaretini yaparlar. Yani Müslüman da Müslüman olmayana da aynı şey fark etmiyor. Flamanlarla da zaten komşuluk olamıyor kültürel farklılıklardan dolayı.

Hulki: Türklerle tabiî ki Türklerle çünkü Türk toplumunda komşuluk ilişkileri çok önemlidir ve gelişmiştir üstelik iyi günde kötü günde komşu..diğer gruplarla komşuluk ilişkileri çok zayıf kendi içlerinde de çok zayıf o yüzden Türklerle komşuluk yaparız.

Işık: Hayır, Türk. Genelde ben işe gittiğim için fazla komşuluk yapamıyorum. Yaptığım kişiler de zaten ailevi dostlar, çocukluktan beri beraber büyüdüğüm insanlar. Kolayıma geliyor galiba. (Hı hı peki mesela bir Bulgar ya da Polonyalıyla komşuluk yapar mısınız

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yapmak ister misiniz? Neden?). Hayır. Bilmem hiç aklıma gelmedi. Etrafımda pek öyle Polonyalı Bulgar olmadığı için olsa da pek öyle zannetmiyorum evimin içine çağıracağımı.

Ayhan: Valla Türklerle daha çok yani Bulgarlar önceki oturduğum mahallede vardı. Onlarla sadece bir merhabalaşmamız vardı böyle gitme gelme yohudu yani ev ziyaretleri olmuyodu. (Yani Flaman komşularla da böyle mi?) Flaman komşularla da aynı. Sade Türk komşularla.

Ramazan: Birinci planda Türklerdir. İkinci planda da Türklerdir. (Neden..?) Şimdi Morkanlarla da yapabilirsin ama Morkanlar biraz daha değişik kültürlere sahip insanlar onlarla diyalog sadece dışarıda kurarsınız ama pek gidip gelme aile ortamı falan biraz o konuda onların kendi şeyleri var. Kendine göre örf adetleri var bilmediğim için. Flamanlarla zaten günlük merhaba merhaba, günaydın günaydın, iyi akşamlar iyi akşamlar ya da çok yakın komşuysa yani birkaç diyalog ya da ufak tefek alışveriş. (Dolayısıyla daha çok Türklerle?). Yaniii.

Abbas ve Fehmi Belçikalılarla zaman zaman komşuluk yaptıklarını şu ifadelerle dile getirmişlerdir.

Türkler tabi Türkler doğal olarak Türkler öncelikli çünkü birbirimize gidip geliyoruz. Onun dışında Belçikalı komşularla da zaman zaman görüştüğümüz konuştuğumuz oluyor. (Belçikalıların dışında komşularınız var mı?) Belçikalıların dışında pek fazla bu yaşadığımız bu bölgede çok fazla yok burada birkaç tane Faslı aile var.. onlarla da öyle birebir görüşmelerimiz çok fazla yok.

Benim oturduğum bu bölgede sadece Belçikalılar var yani. (Onlarla komşuluk yapma durumunuz?) Bu yan komşu var onla gidip geliyoz da yani.

Emirdağlı olan Fehmi'nin evine iki ziyaret yapılmıştır. Bunlardan ilki Emirdağlı bir aileyle yakın zamanda kaybettikleri bir yakınlarını taziye ziyaretidir. Bu ziyaret sırasında çat kapı olarak nitelendirilecek bir biçimde habersiz olarak aynı köyden 3 farklı ailenin kadınları da taziye ziyaretine gelmişlerdir. Evleri Flamanların yoğun olarak yaşadığı bir semtte ancak Türk mahallesine de 10 dakikalık yürüyüş mesafesindedir. Yine evlilik çağına gelen oğullarını da Belçika'da yaşayan bir hemşehrilerinin kızıyla nişanlamışlardır. Belçikalılarla gidip gelme düzeyinde komşuluk ilişkilerinin oldukça sınırlı düzeyde olduğu dikkat çekmiştir.

Her ikisi de Emirdağlı ve ikinci kuşak olan Sibel ve bir Belçikalıyla evli olan Kezban'ın Belçikalılarla komşuluk konusundaki anlattıkları oldukça dikkat çekicidir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Valla mecburiyetten komşuluk şöyle bizim buradaki oturduğumuz dairemizde 8 aile yaşıyoruz burada mecburiyetten merhabalaştığımız oluyor. Ondan sonra Türk komşum var burada yani mecburiyetten daha çok. Flamanlarla daha çok komşuluk yapıyoruz o da mecburiyetten. (Zaten apartmanda hiç Türk aile yok galiba dimi?). Yok. Bir tane komşum var. Yandaki bloktaki hanım var, o kadar yani. (Peki gidip gelme var mı komşuluk anlamında..?). Yüzeysel çünkü sadece bana karşı değil bunlar birbirlerine karşı da böyle. Mesela bunlar çok enteresan birbirine gidip gelmezler. Kesinlikle gidip gelmezler. Bunların sohbeti, arkadaşlıkları, arkadaşlarıyla kafede görüşürler. Komşularıyla da kapı önünde..

Burada şu var biliyor musun Belçika'da komşuluk diye bir şey yok aslında Türkiye gibi değil. Yani işte davet ederiz işte gelin kahvemizi için diye biz komşumuzla burada sağ komşumuzla bi defa görüştük davet ettik 60 küsur yani 65 yaşlarında kişiler biraz annem babam yaşında bi defa geldiler merhaba, merhaba ama öyle fazla bi sohbet olmaz 5 dakikadan fazla olmaz bu herkesin özel hayatı kendine aittir yani…Türkiye'de komşunun arkadaşının, çocukların ismini ondan sonra paylaşılmaz yani bayağı özeldir onu da kendilerine tutarlar. Daha önceki merkezde kaldığımızda daha farklıydı o zaman yaşıt arkadaşlar vardı onlar gelir giderdi. Onlara öğretmiştim hatta komşuluk hayatını da tabi onlar biraz aynı yaşıt olduğu için daha farklı oluyordu. Ama buradakiler daha farklı bir de komşu dediğin yani tek ev olduğu için artık kim kiminle komşuluk kurcaksın? Karşısındaki mi yanındaki mi bilemiyosun kapıların hepsi dışarı çıkıyor burada 20-30 tane kapı var.. Yapılmıyor genelde arkadaşlık edilmiyor.

Çınar, Defne ve Doğan Belçika'da komşuluk olgusu ve Türklerin komşuluk tutumlarına dair gözlemlerle oldukça örtüşen açıklamalar yapmışlardır.

Çınar: Şimdi bu bölgede özellikle Heusden'de Polonyalı olarak komşu yok şu anda. Polonyalılar göçmen işçiler gibi düşünün yani belli bir mevsim geliyorlar inşaatta ya da özellikle Polonyalı kızların çalıştığı yerler Türk kahveleri genellikle. Yerleşik değiller. Keza benim mahallemde de böyle bir Polonyalı bir aile yok oturan. İtalyanlar var, İspanyollar var, Maroklar var yani bir multikültürel bir mahalle. Özelikle kimseyle ayrı bir düşüncem olmadığı için yani çok da bir detaya inmiyorum orda komşuluk ilişkisi yok böyle fazla sert keskin çizgilerle ayrılmış ilişkiler değil ama böyle devamlı ziyaret edecek bir şeyimiz de yok yani. Ama gördüğünüzde merhabalaşmak, selamlaşmak ya da örneğin atıyorum bahçede çalışırken komşunuz gelip çalışması veya kahve içerken davet ettiniz veya onun akşamı siz işten geldikten sonra kapıda çay içerken sizi davet etmesi o bir yansıma gibi olmuş. Örneğin artık Flamanla Marok da siz akşam kapınızda çay içerken selam verip geçebiliyor örneğin bizim Türkler de bir alışkanlık var belki Türkiye'den evin bahçesinde oturmak sıcak akşamlarda ya da balkonda. Burada da ana caddede olsa yol kenarında bahçesi varsa orda oturuyor bu öyle bir şey oluyor ki yavaş yavaş Flamanlar da bunu yapıyor artık kapılarının önünde iki sandalye görüyon yani..

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Defne: Türkler Türkler. Çünkü bizim Flaman komşularımız hepsi yaşlı insanlar genç çift yok yani mahallemizde dediğim gibi bizim komşularımız genellikle yaşlı insanlar. Benim yaşıma uygun ya da kafa dengime uygun komşum yok. O yüzden genellikle tercihim Türkler yani. Zaten komşularımız da ablam, kız kardeşim, amcakızı, çevremiz zaten akrabalarla dolu.

Doğan: Valla mahallemizde Morokan yanımızda bir züğürt Amerikalı var komşuluk ilişkilerimiz bir selamlaşma bir malzeme eksik olduğunda malzeme alışverişi oluyor yani tabi. (Özel bir tercihiniz o zaman daha çok Türklerle komşuluk yapıyorsunuz?). Tabii Türklerle.

Gülizar, Ahu, Yakup ve Yücel komşulukla ilgili soruya verdikleri yanıt ile aslında yaşamak istedikleri çevreyi nedenleriyle birlikte betimledikleri dikkat çekmiştir.

Gülizar: Flamanları tercih ederim diğerlerini istemem yani yan tarafımda. (Onlarla ilgili daha ayrıntılı sorularım var ama hemen sorayım burada sözü açılmışken neden?). Diğerleri Polonyalı olsun Maroken, Bulgarlar daha çok kendilerine değer veriyorlar nasıl söyleyeyim benim olsun, ben alabileyim, karşıdakini fazla ciddiye almıyorlar ama Flamanlarla oturup konuşabilirsin, samimiyet kurabilirsin herhangi bir muhabbet edebilirsin. Ama Marokenler önce bir evine bakar ne tırtıklayabilirim diye Polonyalı olsa Kocasına bir bakayım der öbür diğeri de (Bulgar) öyle. Diğerleriyle mutlaka bir şey kaybedersin sen yine de Flaman'da kalalım. ..(Peki komşuluk yaptığın gidip geldiğin komşuların var mı?). Yok, kapının önünde merhaba, merhaba. Dışarıda selamlaşırız ama gidip geldiğim yok.

Ahu: Flamanlarla çünkü mesela güzel bir çevrede oturduğun zaman mesela annemlerin oturduğu yer çok güzel bir yer. Zengin muhiti zengin derken yani adamlar herkes kendi bahçesinin önünü temizliyor.. Öyle bir yerde oturmak isterim neden çünkü Flamanlar yoldan geçersin sana selam verir geçer. Yani köpeğini gezdiren biri olsun taa karşı taraftan komşun sana selam verir geçer. Yani Flamanlar bile bunu yapıyor ama Türk toplumunda oturduğun zaman selam verirsin bu bana neden selam verdi acaba ne niyetle hani ya da mesela amcaya ağabey dersin ayıp olur. Böyle saçma sapan şeylerden dolayı Flaman çevresinde oturmayı tercih ederim çünkü diyorum ya o zaman çocuklarını da daha rahat yetiştirebiliyorsun. Çocukların hiçbir kimse tarafından yani laf söz konusu edilemez, kendi rahatlarına göre yaşarlar. Ben de öyle yaşarım yani kendi rahatım ve kendi isteğime göre.

Yakup: Flamanlarla. (Neden özellikle onları tercih edersiniz?). Valla çünkü Flamanlar daha sakin insanlar. Yani oturduğum bölgeye bakarak yani onun için sakin bir yer arıyorum zaten. Belçikalı olmasını tercih ederim çünkü yabancılar biraz da agresif insanlar oluyor genelde bir de çok sesli, gürültülü o yüzden.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Yücel: Komşularım Belçikalı daha önce hiç Türk komşum olmadı. Nasıl bir şey olduğunu aslında bilmiyorum pek taraftarı da değilim aslında Türk komşularımın olmasının. (Neden diye sorarsak?). Bilmem yani şimdi Belçikalı komşum var bazen müziği çok geç saatte sesli açıyor. Bir şey diyebiliyorsun ona, gerektiği yerde şikâyet de edebiliyorsun. Ama Türk olduğunda insan biraz daha yine bir tereddütte kalıyor yani. Onu şikayet ederken yani bunu bir 10-15 defa yapması lazım. Tekrarlaması lazım ki bunu yapabilesin yani. (Flamanlar kurallara daha çok uyuyorlar, daha o anlamda?) Yani uymadığı zaman da onları daha çabuk ikaz edebiliyorsun. Türkleri ikaz ettiğin zaman yani kırgınlık oluyor. Flaman bunu yapmıyor ha ikaz ettiğin zaman tamam diyor kusura bakma diyor. Ama bir Türk ertesi gün sana ters bakıyor..

Görüşülenler her ne kadar komşu olarak Flamanları tercih ettiklerini dile getirseler ve hatta yaşayacakları bölgeyi Flamanların yoğun yaşadığı yerler olarak seçseler de gidip gelme düzeyinde yaptıkları komşulukta yine Türkleri seçtikleri gözlenmektedir.

Demir, Alim ve Zekiye Belçikalılarla yaptıkları komşulukları anılarıyla anlatmışlardır.

Demir: Komşum yok da önceki kaldığım yerlerde komşuluk yapardım mesela Kurban bayramında kurban kestim mesela bir eczane var karşımda evin, benim kıza tutup o eczanede çalışanlara ben kurban eti koydum bir tabağa tabii iyi tarafından yabancıdır gönderdim. Çocuk götürdü verdi baktım tabağın içersinde 500 frank o zaman franktı burada para geldi. Ben hanıma dedim ki ya bu çocuğa para vermişler götür bunu izah et kadıncağız eczanenin sahibi demiş ki ben demiş Türkleri ben böyle bilmiyordum niye bilmiyordum ben çok korkunç bir şey biliyordum. İşte sizlerde böyle bir adet varmış diye yani ona da kurban bayramının ne olduğunu anlatınca kadın bize daha bir yakınlık gösterdi daha da bir başka türlü davranırdı yani. Görünce selam vermek şu bu. (Anladım ama şu an ki oturduğunuz yerde yabancı komşu yok?) Hiç yabancı yok.

Alim: .. Bu oturduğum sokakta 2 - 3 Türk var fazla yok hep Belçikalı var. Ben bütün bayramlarda eşim yaptığı tatlılarından, kestiğimiz kurban etlerinden ben Türk evine et göndermem açık söyleyim yani görevli imamlarımız, hocalarımız da ben de bildiğim kadarıyla yanımdaki komşuları memnun etmek zorundayım. Bu sokaktaki ve giderken de bu eti verirken de bu kurban etinin niye olduğunu anlatıyorum gücümün yettiği kadar. Bu budur diyorum.. yani niye bu tatlıyı yapmışız bugün biz?.. Bunları da anlatıyorum. Belçikalılarla diyalogum çok çok. Mesela bu yan komşum 1 yıl evvel buraya geldi. Geldiği gün, satın aldı bu evi, ben gittim ziline bastım çıktı dedim ben şu yan evde oturuyorum eşiyle, ismimi söyledim eşimi götürdüm bu eşim bu ben dedim. Şu evde suyun olmaz elektriğin olmaz her ne ihtiyacın varsa şu kapı benimdir çalarsın dedim. Komşuluk

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ilişkilerini ben başlatıyorum açık söyleyim çünkü niye tanımıyorlardı bizi. Yani 30 yıl aynı sokakta oturup da adamın adını bilmiyoruz, yan komşu, karşıdaki adama…yani o bizi tanımıyor biz onu tanımıyoruz hiçbir iletişim yok. Birbirimize duvar gibi bakıyoruz olmuyor, olmuyor, olmuyor. Ama bir gün bir merhaba desek, bir gün birbirimizin kapısını çalsak çok değişecek. (Evet bu tavrınız Belçikalılarda olumlu etki yaratmıştır). Çok çok müthiş. Bakın yani şu anda adamın çocuğu olmuştu benim evime kart göndermiş. Yeni yıl olmuştu kart göndermiş yani.

Zekiye: Flamanlar. Marokanlar da var tabii. (Ama en yoğun Türk komşularınız var galiba). Evet evet ama Flaman komşularımızla da aramız çok iyidir yani. (Birbirlerinizin evlerine gidip gelme boyutunda da yaşar mısınız komşuluklarınızı?). Ramazanda iftara davet ediyorum Flaman komşularımı çok mutlu oluyorlar, çok beğeniyorlar. (Flamanların İslamiyet'e karşı merakları da var dimi?). Yok merak etmiyorlar. Genelde Türklerin çok bozuk olduğu şeyleri görüyorlar. Müslümanların çok hatalarını görüyorlar ve bu nedenle biraz çekingenler.. Niye sen de Müslümansın o da Müslüman onlar da farklı hayat sen de farklı bunun içinden çıkamadıkları için hani İslamiyet'e hoş bakmıyorlar hani böyle konuştuklarım komşularım, arkadaşlarım böyle. Madem müslümansan o zaman diyor neden içiyor bunlar? Neden gece hayatı var? Neden evdeki kadına eziyet var. Çok duyuyorlar yani böyle zaten Polisliğe git hep Türkler. Genelde Emirdağlılar. Erkekleri çok kötü. Çok kaba yani affedersiniz çok kaba. Bak mesela anlatıya (gelininin anlattığı olay) bir baba ailesiyle beraber sofraya oturamıyor bu ne kabalık. Ve Peygamber efendimiz Hz. Fatma'ya babasının anası diyor. Bu kadar değer veriyor. Kendi hırkasını seriyor altına ve bizim cahil Müslümanlar kızıyla aynı sofrada oturmaya tahammül edemiyor.. Onun için bilmiyorum Flamanlar da bunların hep farkında. Haberlerde izliyorlar yani, görüyorlar, duyuyorlar.. Kafaları karışık o yüzden de öyle konu komşudan İslamiyete pek hoş bakanını görmüyorum. (Genel olarak Türkler daha çok Faslıların ceza aldığını söylerken özelde posoflular emirdağlıları eleştiriyor, suça yatkın görüyor). Ama bir sefer benim bir komşum var. Çocuğu evde yatıyormuş geldi beni çağırdı bir yere gidiyorum dedi çocuk yalnız gelip evimde durur musun? Dedi bana ve benim çok hoşuma gitti. Bana güvenmeseydi evine beni hiç alır mıydı? Gittim bekledim oturdum sandalyede oturdum ve geldiler çıktım. O güveni ona vermeseydim burada da çok Türk var yani beni seçtiği için ben mutlu oldum demek ki komşularım benden memnun. Ben güven vermişim yani Müslüman olarak bu da beni mutlu etti ve komşularım memnun yani.

Yalın ve Mutlu yabancı gruplarla komşulukta birincil tercihlerinin Marokanlar olduğunu şu cümlelerle dile getirmişlerdir.

Türk olmayan yabancılarla genelde Maroklar daha fazla ön plana çıkıyor. Polonyalılar aynı Avrupa kültürüne sahip oldukları için bir de o insanlar şöyle diyeyim Doğu Avrupa'dan geldikleri için biraz vahşi. Gerçekten biraz vahşi insanlar.. çok saygısız insanlar.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> Terbiyesiz insanlar. Maroklar neden tercih ediliyor? Marokların az çok İslam dininden kaynaklanan birazcık olsun terbiyeleri var. Fakat bunlarda da şey fazla ya, hırsızlık da çok oluyor, biraz saygısızlık oluyor ama bizlerin ne durumda olduklarını bildikleri için bize karşı saygıları daha fazla ve daha yakın oluyorlar.

> Türklerin dışında mı? (Evet dışında Türkler dışında komşularınız var mı? Komşuluk yapar mısınız?).. Tabi aynı caddede oturduğumuz insanlarla bir de uzun yıllar da burada oturduğumuz için aynı mahallede, aynı cadde de insanları da birebir tanıyoruz ve o dediğim güven olayı artık 30-40 yılda su yüzüne çıkıyor. Belçikalılarla iyi komşuluk yaptığımız insanlar var tabi. (Belçikalıların dışında yabancılardan yok anladığım kadarıyla?). Bu mahallede olmadığı için bir şey diyemeyeceğim ama tabi ki bu Belçikalılardan daha önce gelen bir şey var o da işte burada yaşayan toplumda şunun ayrımcılığı da yapılıyor aslında işte Maroko dediğimiz Fas'tan gelen vatandaşlarla daha fazla arkadaşlık veya komşuluk yapılıyor. Onun da bir şeyi var onlarla da işte müşterek bir şey işte onlarında Türklerin de burada hepsinin Müslüman olması.

Hümeyra ve Sulhi Doğu Bloğu ülkelerinden gelen yabancılarla komşuluk ilişkileri hakkında dikkat çekici söylemlerde bulunmuşlardır.

> Şu ana kadar hiç öyle komşum olmadı. Şu yanımdakiler Polonyalı mı Romanyalı mı öyleler ama ben görüşmek istemiyorum çünkü biraz şüphelendim onlardan çünkü evde iki kişi ama 10 kişi çıkıyor evden anladınız mı? Ondan biraz mesafe koydum. Güvenlik açısından bir de ben evde yalnız yaşıyorum gecenin bir vaktine kadar zaten onlar Marok da olsa eğer komşumsa selam veririm yani konuşurum. (Evden eve gidip gelme fazla yok galiba dimi?). Yok fazla olmaz onu önce tanıyacaksın da öyle yani ya burada doğmuştur büyümüştür arkadaşları vardır. Önce bir hukukun olacak onunla yoksa yeni taşınana gitmem. Çocuğu da göndermem kendim de gitmem çok korkarım öyle şeylerden. Mesela benim görümcelerimin arkadaşları vardır Marokan, Flaman onlara dayanarak da arkadaşlık yapabilirim.

> Valla Polonyalılar var da bilmiyorum zaten geneli Flamanlar oturduğum sokakta. Valla yakın ilişki kurduğumuz var 2-3 kişi bizi sevenler var birkaç tane böyle bir yaşlı bayan var ona işte elimizden geldiğince yardımcı olmaya çalışıyoruz. Diğer komşularımızla da oturur yani sokakta konuşuruz filan işte sokakta yazın mesela otururuz çay kahve içeriz. Yani iyidir. 3-4 tane yakın ilişkide olduğumuz komşularımız var, Flamanlarla. Polonyalılar zaten bekâr kalıyorlar burada, onlarla pek alakamız yok.

Şükrü ile Veli Emirdağlıların ve Posofluların komşuluk tutumlarına dair aktardıkları gözlemleri şöyledir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> Şu anda ev ziyaretine gittiğim bir yabancı yok. Bundan önce eski oturduğum şeyde binada bir Ermeni vardı ihtiyar bir amca Türkiye'de hatta Kayseri doğumluydu bir ona gidiyorduk .. Yavrum der, hemşehri gibi görürdü sürekli gelir giderdi, çay kahve içerdi, çocuklar olsun. (Peki bu durumu Emirdağlı ve Posoflular için düşünürsek?). Aynı..ya komşulukları da kendi aralarında kendi akrabalarıyla, eş dostlarıyla.

> ..Berchem'in o şey Statiestraat o şeyi var ya o bölgede var Marokanlar var, Polonyalılar da var. Hatta daha değişik şeyler var. Ruslar Arnavutluktan gelenler, Azerbaycan'dan falan gelenler komşulukları neredeyse sıfır denecek düzeyde. (Dolayısıyla komşulukları daha çok hemşehriler arasında?) Hemşehriler arasında eğer ki başka bir yabancı grupla komşuluk yapılacaksa da bunlar ilk önce Flamanlar oluyor. (Hıımmm anladım. Diğer Faslılar veya Polonyalılar, Afrikalılar değil Flamanlar). Hah değil değil de Flamanlar.

Camilerde Düzenlenen Etkinliklere Katılım: Görüşülenlere camilerde düzenlenen etkinliklere katılıp katılmadıkları, katılıyorlar ise söz konusu etkinliklerin ne tür etkinlikler olduğu sorulmuştur.

Görüşülenlerin yarısından fazlası camilerde yapılan etkinliklere katıldıklarını ifade ederlerken, bir kısmı da bizzat bu etkinliklerin düzenleyicilerinden olduklarını dile getirmişlerdir. Bunun yanı sıra görüşülenlerin bazıları camilerde düzenlenen etkinliklere katılmadıklarını söylemişlerdir.

Camilerde dini sohbetler, kermesler, Kutlu Doğum, 23 Nisan, Open Deurdaag (Açık Kapı Etkinlikleri), eğitim programları, gençlik yaz şölenleri, geziler, hac yemekleri, iftar yemekleri gibi etkinliklerin gerçekleştirildiği görüşülenler tarafından ifade edilmiştir.

Abbas, Alim, Doğan ve Mükerrem Camilerde düzenlenen etkinliklere katıldıklarını hatta bizzat düzenleyiciler arasında yer aldıklarını şu sözlerle ifade etmişlerdir.

> **Abbas:** .. Genelde düzenleyicisi oluyorum. İşte malum kandil geceleri, bayramlar onun dışında kutlu doğum programları vs. çevremizdeki bazı camilerde zaman zaman bizi küçük bir grubumuz var biraz müzik yapmaya çalışıyoruz. Bizi bilenler, beğenenler zaman zaman bizi çağırıyorlar. Diyanet grubunun da işte yıllık yaz şölenleri falan işte gençlik yaz şölenleri falan tertip ediyorlar. Belçika'nın farklı farklı bölgelerinde. Mesela bu sene Maasmechelen'de yaptık. Bizi dâhil ettiler sabahtan akşama kadar ordaydık. Yani o faaliyetlerin içindeyiz.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Alim: Valla katılmak zorundayız %80'ninin içindeyim kaçırmam hiçbirini hiçbir türlü. (Ne tür etkinlikler düzenleniyor?). Bizim Belçika'daki 63 tane vakfın, derneğin camisi var. Bu 63 caminin, derneğin içinde ufak bir yer olmamıza rağmen şansımız yerimiz, imkânımız müsait yani yıllar evvel tabiri caizse taşın altına elimizi koyarak yerlerimizi yaptık bunun için de senede 15-20'ye yakın faaliyet yaparız.. Esrardan, eroinden, uyuşturucudan bir uzman getiririz bu Belçikalı olur bilgilendirme olarak bütün aileleri çağırırız. Efendim Türkiye'den eğitimle ilgili, çocuk eğitimi ile ilgili, aile eğitimi ile ilgili zaman zaman Türkiye Cumhuriyeti diyanet vakfına bağlı gelen görevli arkadaşlar var Profesörlerimiz var onlara yer zaman açarız onları getiririz. Kadın doğumla ilgili bir uzman getiririz, psikolog burada imkânı olan bayanlarımız var artık, doktorlarımız var onları getiririz, çocuklara bilgi yarışmaları yaptırırız, 23 Nisanlarımızı hiç kaçırmayız. Bayramlarımızın hiçbirinde faaliyetsiz bırakmayız.. Örneğin bayram namazında namazın arkasından biz bir kahvaltı veririz camimizin salonunda bütün insanlar 300-500 kişi beraber olurlar. Yani hatta senenin 2 günü üst üste bir yaz festivalimiz olur Zonder Festival deriz koskoca alanı kapatırız 2000-3000 Belçikalı bu iki gün içinde camimizin salonunda biz semazenler getiririz, dervişler getiririz bu dervişin niye döndüğünü Flamanca anlatırız. Türk mutfağını tanıtırız, Türk çayımızı tanıtırız. İnsanlara caminin içini gezdiririz. Bizim camimiz bu toplumda Willebroek'ta bizim derneğimiz boş kalmaz..

Doğan: Camideki zaten yönetim kurulundayım ben. Katılıyorum. Mesela ramazanlık ayında yemek verildi ve 23 Nisan görüşmeleri oluyor camileri ziyarete gidiyoruz. Bazı Brüksel'deki toplantılar oluyor. Türkiye'den gelen mesela başbakan siyasetçiler geldiğinde davet ediliyoz oraya orda onlarla görüşüyoruz, sorunlarımız varsa iletebiliyoruz yani. (Camide bunun dışında işte bayramlarda veya hac zamanı çeşitli etkinlikler de oluyor). Etkinlikler de hac yemekleri oluyor onlara yardımcı oluyoz. Yıl sonunda cami aidatlarını takip ediyoz..

Mükerrem: .. Efendime söyleyeyim hani bütün kültürel faaliyetleri camide olur. Caminin salonu geniştir. Oradaki toplantılara devamlı katılırım yani.. Mesela iftar olur.. Senede bir gün pardon iki gün bir open deurdag yani açık kapı haftası olarak düzenlediğimiz bizim Türk mutfağını, Türk elişlerini, Türk halılarını bu Osmanlılardan kalma efendime söyleyeyim bu abdest alma şeyleri vardır, ibrikleri vardır. Onları, bakırları vardır yani öyle söyleyeyim onların tanıtımını yaparız. Halıların tanıtımını yaparız. Eve gelen Türk halılarını toplarız orada gösteririz. Flamanlar gelir onlara bakarlar. Kadınlar elişlerine bakarlar. Ondan sonra sokakları kapatırız, caddeyi kapatırız yine öyle bayramlar yaparız çocuklara. Çocuklar için caddeyi kapatırız. Onlara şenlik düzenleriz. 23 Nisan olur, 19 Mayıs olur. O da büyük salonlarda olur. Onlara katılırız. Böyle faaliyetler olur yani devamlı katılırız..

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Seren ve Zekiye de camilerde düzenlenen etkinliklerde rol oynayan kadın görüşmecilerdendir.

> **Seren:** Camilerde bulunan etkinlikler özellikle bu sene daha fazla etkinlik olmaya başladı. Yeni bir kadınlar kurulu toplandı, oluşturuldu. O kurulun içinde yer alıyorum. Kermes olsun, anneler günü programı olsun, bayram programları olsun veya geziler. En son Türkiye'ye gitmeden önce bir yazarımız getirildi. Hanımlara sohbet yapıldı. Ben mümkün olduğunca sosyal faaliyetlerde bulunmaya çalışıyorum yani.

> **Zekiye:** Camide ne olabilir yani sohbet oluyor. Kur'anın ayeti tefsiri, peygamber efendimizin (s.a.s.) hayatı ve Kur'an öğretiyorum ben kendim, haftada iki üç gün de Kur'anın anlamını veriyorum yani. Okuyorum mealini sohbete çeviriyorum. Hatim oluyor haftada bir. Hafta arası dağılıyor herkes birer ikişer cüz alıyor. Perşembe günleri de onun hatmini hediye ediyoruz. Herkes geçmişlerine gönderiyor. Ya da işte Kur'anın anlamıyla manasıyla Hz. Peygamber efendimizin hayatıyla öyle sohbetlerimiz oluyor yani caminin içinde farklı bir şey olamaz zaten mümkün değil.

Gönül, Hamdi, Hasan, Hayal, Muhammed, Şafak ve Yakup camilerde düzenlenen etkinliklere katıldıklarını şu sözlerle dile getirmişlerdir.

> **Gönül:** Camiye yardım çok organizasyonlar olmuştu yani yemek satışları oldu onlar da yardım ettik. Geçenlerde sizin de gördüğünüz gibi o şeyde yemek gününde Türkiye'yi temsil ettik orada hani gerçekten elimizden geldiği kadar bir şeyler yapmaya çalışıyoruz.

> **Hamdi:** Genelde işte dini şeyler oluyor, dini bayramlar, kandiller falan bu tip şeyler katılmaya çalışıyorum. Onun dışında bazen müzik, eğlenceler falan oluyor, sıra gecesi falan yapıyoruz arada bir zorunlu olarak katılıyorum. Tam olarak benim istediğim gibi olmadığı için öyle vakit geçirmek için katılıyorum.

> **Hasan:** Evet katılıyorum. İşte mübarek günler oluyor başka efendim konsolosluktan gelenler oluyor, toplantılar oluyor, Belçika'nın bu bildiri biçiminde bu belediyeden işte efendim bu ziyaretler oluyor.

> **Hayal:** Bazen katılırız, geziye giderler mesela ya da cami gezileri oluyor. Ya da Kralın bahçesine gittiler geçen yıl. Ona gitmedim çünkü defalarca gittim okulla beraber ama kermes yaparlar, ona katılırım. Sohbet oluyor, ona katılırım. (İstanbul ve Camileri gezileri oluyor – Caprice Palas'a 1 haftalık turları oluyor).

> **Şafak:** İşte olmadığım zamanlarda katılıyorum. (Ne tür etkinlikler oluyor bunlar?). Geçen gün mesela camilerde Belçika'da yaşayan yaşlılar için bakım programı düzenlemişti, ona katılmıştım. Ondan önce 23 Nisan etkinlikleri yapıldı ondan sonra Mevlana'yı anma gezisi

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yapıldı, Yunus Emre'yi anma gezisi yapıldı onların bir ikisine katılmıştık. Zamanım elverdikçe katılıyorum yani.

Yakup: Katıldıklarım, açık kapı günleri oluyor. Onlara katılıyorum. İşte bazen bir konuşmacı oluyor, iftar yemeği işte o çok sıklıkta olmuyor ama işte. Bazen etkinlikler oluyor işte konuşmacı falan oluyor. (Açık kapı günleri?). Camilerin tanıtımı için. Open deurdag diyor Belçikalılar. Tüm yabancılara, Belçikalılara da açık. Herkese açık oluyor sadece Türkler için değil o.

Yıldız camilerde düzenlenen etkinliklere ağırlıklı olarak çocuklarının Kur'an kursu nedeniyle katıldığını dile getirmişlerdir;

İşte oğlum Kur'an kursuna gidiyor. Ve iki aya bir veya üç aya bir böyle etkinlikler yapıyorlar nasıl desem çocukların yani derslerinde nereye geldikleri, neler öğrendikleri ve Kur'an kursuna hazırladıkları şeyleri falan satın alırsak paraylan yani oraya yardım oluyor. O tür şeylere genelde yani katılıyorum ve katılmaya çalışıyorum. Çocuğum için yani. (Yani belirli aralıklarla o da Kur'an kursundan dolayı yapılan etkinlikler). Kur'an kursundan dolayı evet evet. Veya diğer camilerde felan olabilir ama gine yani aynı sorun Cumartesi-Pazar'a geliyor. Çocuklarımla bazen gidebiliyoruz bazen gidemiyoruz. Vakit kısıtlığı o tür şeyler yani.

Melek ve Çınar ise camiye etkinlik değil ibadet yapmak için gittiklerini ifade etmişlerdir.

Evet, benim katıldığım daha çok ibadet anlamında, Kur'an okuyoruz işte namaz benim katıldığım etkinlikler daha çok ibadet anlamında oluyor.

Camilerde namaz kılmaktan başka bir etkinliğe katıldığım düşünülemez ama etkinlik yaptıkları zaman ben örneğin diyanetin camisi dururken diğer camilere gitmiyorum. Yani bu prensip meselesi çünkü örgütçü ya da tekkeci veya da bi taraflı cami olsun istemiyorum. Sonuçta aynı inancın temsilcileriyiz. (O tarz tercihler de vardır ama dimi?). Tabii kesinlikle var örneğin cemaatler diyelim ya da tekkeler kendilerini cemaat olarak görüyorlar. Ya ben böyle cemaatçi değilim yani çünkü Müslüman inancında Allah'la kul arasına hiç kimse giremez ve cami herkes için bu birilerine mal edilemez. Ha onların düzenlediği bazı faaliyetler var. Bunların nereye gittiğine bakarım örneğin cemaatler ben sık gitmediğim için cemaat camilerine onların gruplarının olduğu ya da mekânlara diyanette düzenlenen etkinlikler de olursa ki ya olduğunu duyduğumda davetli olduğumda veya herkesin davetli olduğu programda zaman olduğu zaman kesinlikle katılırım.

Defne, Yalın ve Yücel camide düzenlenen etkinliklere katılmadıklarını şu sözlerle ifade etmişlerdir;

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Defne: Şimdi çok katılırım dersem yalan olur. Çünkü hatta geçenlerde bir hoca gelmişti. Annem de kızım dedi kalk gidelim. Gitmedim. Ya böyle konulara girince de biraz geri duruyorum. (Peki gittikleriniz hangi tür etkinlikler oluyor?). Hoca geliyor camiye, vaaz veriyor mesela ama genelde bildiğim şeyler olduğu için yani diyorum ki biliyorum zaten anne diyorum hoca anlatacak şu bu…

Yalın: Valla burada pek fazla etkinlik görmedim şimdiye kadar olsa da pek fazla vakit bulamıyorum gelmeye. İşten geliyorsun çocuklarla uğraşıyorsun. Çocuklar futbola gidiyorlar yok işte tenise gidiyorlar, şuraya buraya gidiyorlar onlar yani ailemizle ilgileniyorum yani. Zamanımızı genelde onlara ayırıyoruz.

Yücel: Valla aslında camideki etkinliklere pek katılamıyorum. Yani ne zaman etkinlik düzenlediklerinden pek haberdar olamıyoruz. Bu duyurma konusunda biraz sorunlar var.

Mutlu ve Veli ise soruya doğrudan yanıt vermemiş ancak Belçika'daki camiler ve yapılan etkinlikler hakkında dikkat çekici gözlemler aktarmışlardır.

Camiler Belçika'da yurtdışında yaşayan Türk toplumunun ilk kurduğu derneklerdir. İşte Türkiye'den ziyade burada cami dediğinizde işte caminin yanında bir lokali olur ve o lokalde sosyal, kültürel etkinlikler yapılmaya çalışılır. Ama işte son 15 yıla kadar diyelim 10 yıla kadar bu etkinliklere isteseniz de istemeseniz de başka bir imkân olmadığı için, yer olmadığı için katılmak zorundaydınız. Ama son 10 yıldır değişik, farklı aşırı dinci grupların camilere el atmasıyla insanların da aslında camilerden soğuması ve orada yapılan etkinliklere herkesin katılmadığı artık gözlemleniyor evet.

Camilerde genelde dini aylarda diyelim veya dini kandil gecelerinde bazen etkinlikler oluyor, dini aylar yani Recep, Şaban, Ramazan orda bazen yemekler falan veriliyor. Bir de Hacca gidecek insan yemek veriyor ki bu da bilmiyorum ben önceden sadece biz hani benim doğup büyüdüğüm çevrede gidecek olan insana güle güle denilirdi. Gelince kendisi hediyeler mediyeler dağıtırdı falan ama bilmiyorum ben böyle görmedim veya gördüm de hatırlamıyorum o da olabilir ama burada tam bir şaşalı şekilde hem de böyle adamlar şey bastırıyorlar böyle sünnet kartı gibi kart bastırıyorlar. İşte Hacca gideceğiz yemeğimiz var gelin diye kapı kapı dağıtıyorlar. Böyle düğün kartı gibi böyle öyle bir adet var. O tarz şeylerde camilerde insanlar bir araya geliyor, o şekilde programlar düzenleniyor. Programlarda genelde mevlüt kandillerde mevlüt şeklinde biraz Ramazan ayı içerisinde de işte öyle bazen iftar şeklinde her hafta birisi bir iftar veriyor. Her hafta birisi bir yemek veriyor yani genelde yemek şeklinde geçiyor. Yoksa böyle tam bir kültürel anlamda bir etkinlik değil yok.

Camiler Belçika'da yaşayan Türkiye kökenliler için oldukça önemli bir toplumsal iletişim ortamı niteliğindedir. Camiler sadece ibadet yapılan mekânlar olarak değil,

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

oturulup çay-kahve içilebilen, sohbet edilebilen mekânlara sahip lokaller ve çeşitli oyun imkânlarının bulunduğu bölümler, dersliklerin bulunduğu alanlar olarak yapılandırılmıştır (Fotoğraf 31-32).

Fotoğraf 31. Bir Caminin Girişi, (Eyüp Sultan Moskee) Gent

Fotoğraf 32. Bir Caminin lokalinde futbol maçı izleyerek sohbet eden Posoflular, Lier

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Fotoğraf 33-34'de görüldüğü üzere camiler kendilerine özgü yapılarıyla gereksinim duyulan birçok işlevi yerine getirmek üzere yararlanılan mekânlardır.

Fotoğraf 33. Bir caminin çok amaçlı kullanılabilen Salonu, Willebroek

Fotoğraf 34. Bir Caminin Lokalinde Türk ve Belçika bayrakları, Atatürk ve Belçika Kralı II. Albert'in resimleri ile Türkiye haritası, Lier

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Fotoğraf 35. Bir caminin önündeki sokakta düzenlenen iftar yemeği, Berchem, Anvers

Fotoğraf 36. Camide Hac Yemeği, Zuid, Anvers

Yapılan gözlemler de görüşmelerden elde edilen bulguları doğrular niteliktedir. Camiler temelde orta ve üzeri yaş grubu için sürekli gidilen mekânlardır, gençler daha

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

çok belirli zamanlarda ve etkinliklerde daha sınırlı bir çerçevede camilere devam etmektedirler. İftar ve hac yemekleri camilerde düzenlenen en yoğun katılımlı etkinlikler olmaktadır. Bu yemekler eş-dost ve akrabaların bir araya geldiği, iletişimde bulunduğu önemli bir araç niteliğindedir (Fotoğraf 35-36).

Türkler tarafından düzenlenen festival, bayram, kutlama gibi etkinliklere katılım: Görüşülenlere Türkler tarafından düzenlenen festival, bayram, kutlama gibi etkinliklere katılıp katılmadıkları sorulmuş, büyük çoğunluğu Türkler tarafından düzenlenen 23 Nisan, 29 Ekim, Kutlu Doğum, iftar yemekleri, konserler, Türk geceleri, dernek faaliyetleri ve kermeslere katıldıklarını ifade etmiştir. Görüşülenlerin bir kısmı ise 23 Nisan gibi etkinliklere çocukları küçük olduğu için katıldıklarını ya da çocukları büyük olduğu için katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Aynur, Nimet ve Yıldız soruya çocuk temelli yanıt vermişlerdir.

> 23 Nisan gibi Falan?.. Okul şenliklerine katılıyom. Çocuklarım büyüdüğü için bazen arkadaşlar var onların çocuğu ufak olduğu için onlarla beraber katılıyom.

> Katılmıyorum. Küçük çocuğu olanlar katılıyor ama benim çocuklarım büyük olduğu için katılmıyorum. Bizim günümüzde yoktu öyle şeyler etkinlikler ama şimdi var. Ama çocuğum küçük değil onun için katılmıyorum. (Genelde çocuk bağlantılı katılınıyor galiba dimi?). Evet. Çocuğu küçük olanlar gidiyor, katılıyor ama bende öyle olmayınca katılmıyorum.

> Katılmaya çalışıyorum. Her zaman değil ama katılmaya çalışıyorum yani fazla değil. (Onlar nasıl etkinlikler örnek vermemiz gerekirse?). Şöyle yani ben geçen sene kız kardeşimin çocuklarından dolayı 23 Nisan'a katılmıştım. Kız kardeşimin çocukları Flaman bir okula gidiyorlar ama Türkçe bir ders görüyorlar Çarşamba günleri öğleden sonra ve onlar 23 Nisan'ı kutlamak istemişler kız kardeşim beni de çağırdı. Ben de yani çocuklarım için göstertmek için yani 23 Nisan böyle böyleymiş diye götürmüştüm yani. Geçen sene katılmıştım evet.

Belçika'da yapılan gözlemler ve izlenen etkinliklerde özellikle 23 Nisan kutlamalarına çocukları etkinliklerde yer alanların katıldıkları görülürken; çocuğu kutlamalarda yer almasına karşın gelmeyen ebeveynler olduğu da dikkat çekmiştir. Veli'nin bu konuda anlattıkları gözlemleri doğrular niteliktedir.

> Ben kendim şahsım adıma katılıyorum tabi Türklerin düzenlemiş olduğu zaten kendim de öyle bir derneğin yönetim kurulunda olduğum için düzenlenilen her türlü bayram olsun festival olsun ki festival denecek düzeyde bir şey düzenlenmiyor genelde.. En fazla yapılsa

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> yapılsa sadece Türkiye'den bir sanatçı davet ediyorlar o da geliyor orda işte şarkılarını konser verip gidiyor öyle etkinliklere katılıyorum. (Peki Türk toplumu açısından düşünürsek?) Katılım çok zayıf yani bunu sen de burada kaldığın süre içersinde gözlemlemişsindir çünkü bizim tiyatro grubumuz vardı.. Hatta sanat müziği grubu olsun, halk müziği grubu olsun, korolar olsun, tiyatro grupları falan onlarla bir sürü etkinlik gösteri falan düzenledik bir 400 kişilik bir konser salonunu dahi dolduramıyor.. Bu tür etkinlikler takip edilmiyor yani. (Anladım camideki etkinliklerle sınırlı kalıyor yani?). Evet ve de düğünlerle. Belki onla ilgili bir soru vardır sonradan gelebilir ama düğünler çok önemli. (Anladım, orda yine hemşehrilerin bir araya gelmesi..?) Tabi hemşehriler..onla ilgili soru yoksa bir şeyler anlatayım çünkü az önce de dediğim ya 300 kişilik konser salonu veya 400 kişilik konser salonunu bir tiyatroyla veya herhangi buradaki Türklerin yapmış olduğu bu tür festivallerle dolduramıyosun konserle veya 23 Nisan'la dolduramıyosun ama insanlar burdaki Emirdağlılar özellikle oturdukları zaman ya işte bizim falancanın düğünü vardı 3000 kişi geldi. Şu vardı 2500 kişi geldi. Bununla övünüyorlar. Ve 2500 kişiyi düğünlerde dolduruyorlar. O kesinlikle hem de korkunç derecede önemli.

Muhammed ve Mutlu ise etkinliklere seçerek katıldıklarını şu sözlerle ifade etmişlerdir.

> Bunların hepsine katılıyorum dersem yalan söylerim. Katılıyorum, ama şunu söyleyeyim benim birinci kriterim Türkiye Cumhuriyeti'nin bölünmez bütünlüğünü bilen insanların düzenlemesi onun dışındakilere pek katılmıyorum yani.

> İnsanları bir araya getiren belli bir ideoloji gütmeyen her etkinliğe katılmaya çalışırım. (Hatta belki düzenleyicisi de oluyorsunuzdur dernek aracılığıyla?). Tabi ben işte öğretmenlik yaşantımın dışında biraz dernekçilik alanında da aktif olduğum için kendimiz de şöyle bir örnek verebilirim mesela ayda bir kere bizim Türkiye'den Avrupa dostluk derneği adı altında bir derneğimiz var bir Türk filmi gösterimi oluyor. Oraya da genelde insanlarımız geliyorlar yani.

Posoflu Yalın ve Şafak Posofluların düzenlemiş olduğu Seyran etkinliğine katıldıklarını şu sözlerle anlatmışlardır.

> Evet bazen senede bir defa seyran olur mesela bizim Posofluların düzenlediği Avrupa olarak genelde o zaman bütün Posoflular bir araya gelir Gent tarafında oluyor işte ve orada Seyran dediğimiz işte ilkbaharın gelmesinden dolayı herhalde o şekilde yapılıyor.. Köylerde yapılan o etkinlik burada devam ettiriliyor.. İnsanlar birbirini görmüş oluyorlar yıllardır göremeyen insanlar o şekilde kültürümüzü yaşatmaya çalışıyoruz. (Bu dediğiniz etkinliği zannederim Belçika'da sadece Posoflular yapıyorlar bunun sizce özel bir sebebi olabilir mi?). Vallaha yöreye bağlı.. şöyle diyelim yöremizde bu etkinlikler genelde

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yapıldığı için şimdi de insanların biraya toplandıkları için Lier gibi bir yerde mesela Lier, Gent'te de çok Posoflu var, Beringen'de de var. Bunlar hep bir arada oldukları için o kültürü, o geleneği orada da sürdürmek için böyle güzel bir organizasyon yapıyorlar.. Hollanda'da da yapılıyor. Orada da yapıldığı zaman genelde gitmeye çalışıyoruz.

Mutlaka. Zamanı olduğu sürece katılıyorum. Derneğimizin, Posof kültür derneğimizin yapmış olduğu Seyran var. Ona mutlaka katılıyoruz. Gönüllüler derneğimiz var. Yardım derneği, ben de onun bir üyesiyim ve yöneticisiyim. O etkinliklere katılıyoruz. Sonra Nihat Hatipoğlu Hocamızı getirmiştik. Toplantılar düzenliyoruz yardım derneği olarak. İşte insanlara faydalı olan bir etkinlik olduğu zaman mutlaka orada yer almaya çalışıyorum.

Türkiye'den taşınan kültürel değerlere yörecilik temelinde bağlılığın bir göstergesi olarak görülebilecek Seyran oldukça özgün bir örnektir. Belçika'da bulunan diğer gruplardan farklı olarak Posoflular, tıpkı Türkiye'de yaptıkları gibi senede bir gün çevre kent ve ülkelerdeki bütün Posofluları bir araya getiren bu etkinlikle farklılaşmaktadırlar. Bu etkinlikte yöresel yemekler, yöresel oyunlar, yöresel danslar sergilenmektedir (Fotoğraf 37).

Fotoğraf 37. 2009 Seyran Etkinliği, Gent.
Kaynak: Posof Kültür Derneği

Arzu, Demir, Hümeyra, Pembe, Mücahit ve Afet katıldıkları etkinlikleri şu sözlerle dile getirmişlerdir.

Arzu: Katılıyorum genelde sokakta düzenlenen karnavallar oluyor, onlara katılıyoruz. Etkinlikler oluyor. (Neler oluyor genelde Türklerin düzenledikleri?). Türklerin düzenlediği derneklerde oluyor genelde, eğlenceler oluyor. İşte restoran falan kapatıp birkaç sanatçı getirtiyorlar. Onun dışında sergiler düzenliyorlar. Sergilere katılmaya çalışıyorum. Yardım dernekleri var oraya gidiyorum, konuşmalar oluyor. Birkaç dernek var yani önceleri oraya çok gidiyordum. Ama şuanda ara verdim.

Demir: Tabi onlara da katılıyorum mesela burada futbol turnuvaları var. Atatürk kupası turnuvaları var işte diyanetin camilerinin her yıl böyle turnuvası vardır. Futbol şöleni falan

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

onlara, okullarda okul aile birliğinin mesela diyelim 23 Nisan programları, Cumhuriyet bayramları tabi bunlar bizim kendi milli bayramımız olduğu için bunlara da katılıyoruz.

Hümeyra: Katılırım 23 Nisan felan oluyor burada. 23 Nisan'a katıldım geçen sene gidemedim ondan önceki sene gitmiştim. Türk yemeği vardı 22 Kasım'da orda ben de görevliydim ama çok yoğundu fark edememişim sizi. Ona katıldık mesela o da tam 2009'un Türk yemekleriydi. Bu tip etkinliklere katılırız.

Pembe: Konserlere katılırım. (Mesela kimlerin konserleri olur? Daha çok nerelerde düzenlenir? Yılda kaç kez olur?). Böyle 3 ayda bir ya da 4 ayda birçok tanıdık bir düğün salonu var Akdeniz salonu oraya mesela tanıdık sanatçılar gelir Rafet El Roman gibi, Tan gibi, Hadise sürekli oluyor onu biliyorum. Öyle. (Genelde onlara katılıyorum diyorsun. Onun dışında bayramlar ya da kutlamalara katılmıyorsun galiba Türklerin düzenlediği?). Yok hayır.

Mücahit: Katılırım buna çok dikkat ederim. Türklerin yaptığı organizasyonların tamamına katılmaya çalışmaya çalışıyorum.

Afet: Evet oluyor, bazen katılıyorum bazen katılmıyorum işlerimiz oluyor. (Katıldıklarınız genelde neler? Nasıl etkinlikler?..) En son ben bir geçen sene AÇEV'in anne-çocuk eğitim programına katılmıştım. Onun bir diploma töreni olmuştu, oraya katılmıştım. Hikâye yazmıştık onlara katıldık. Öyle yani çok sık değil ama elimden geldiği kadar katılıyorum.

Hemşehrilerin yanı sıra birçok kesimden Türkiye kökenli göçmeni de bir araya getiren etkinliklerin başında 23 Nisan kutlamaları gelmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Belçika'ya gönderilen Türkçe ve Türk Kültürü Dersi öğretmenlerince Belçika'daki Türk göçmenlere ait derneklerle işbirliği içinde düzenlenen bu etkinlikler Türk kültürünün çeşitli unsurlarıyla yansıtıldığı gösteriler niteliğindedir. Mutlaka Türk ve Belçika bayraklarının ve Atatürk resimlerinin bir arada asılı bulunduğu sahnelerde yapılan gösterilerde, yöresel kıyafetlerle oynanan halk oyunları, çocuklar için yarışmalar, şiir okumalar ve Türk müziğinden örnekler yer almaktadır (Fotoğraf 38).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Fotoğraf 38. 23 Nisan Kutlaması, Anvers, 2010

Emirdağ ve Posofluların yoğun katılım gösterdikleri diğer bir etkinlik türü ise dini nitelikli olanlardır. Camilerde düzenlenen kermes, sohbet ve mevlidlerin yanı sıra Kutlu Doğum etkinliği de yoğun ilgi görmektedir. Kentlerin büyük spor salonlarında düzenlenen Kutlu Doğum programları farklı yörelerden insanları bir araya getirmektedir.

Fotoğraf 39. Kutlu Doğum Etkinliği, Anvers

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Fotoğraf 40. Bir Camide Düzenlenen Kermes

Fotoğraf 39'da görüldüğü üzere bu etkinliklerde, Türk bayrakları ile süslenmiş salonlarda Hz. Muhammed'in yaşadığı yerlerden ve türbesinden görüntüleri kapsayan slayt gösterileri eşliğinde şiirler ve ilahiler okunarak ney ve sema gösterileri yapılmaktadır. Fotoğraf 40'da ise yine bir camide düzenlenen kermese katılan kadınlar görülmektedir.

Dini nitelikli ancak kültürel özellikleri ile öne çıkan bir diğer etkinlik ise "Ramazan Çadırı"dır. Ramazan ayında Belçika'nın birçok kentinde düzenlenen bu etkinlikte Türk kültürünün tanıtımı yapılmakta ve Belçikalılarla diğer göçmen grupların da yoğun biçimde katıldığı iftar yemeleri yer almaktadır. Fotoğraf 41 ve Fotoğraf 42'de görüldüğü üzere bu etkinliklerde kültürel öğeler sergilenirken farklı ülkelerden ve farklı dinlerden çeşitli grupların da katılımı sağlanmaktadır.

Türkiye'de de yaygınlıkla görülmekte olan iftar çadırı etkinliğinin Belçika'da da düzenlenmeye başlaması, Türkiye kökenli göçmenlerin kültürel ve dini değerlerini büyük ölçekli bir biçimde ev sahibi topluma yönelik olarak sergilenmesi amacı da taşımaktadır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Fotoğraf 41. Ramazan Çadırında Farklı Grupların İftarları

Fotoğraf 42. Ramazan Çadırı Etkinlik Alanında Bir Çay Ocağı

Belçika'da yaşayan Türkler, özelde Emirdağ ve Posoflular tarafından düzenlenen ve ev sahibi toplumla bir araya gelmeyi amaçlayan etkinlikler de gerçekleştirilmektedir. Ortak müzik etkinlikleri, kültürel tanıtım etkinlikleri bu bağlamda en çok düzenlenen

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

etkinliklerdir. Ev sahibi topluma Türk kültürünü tanıtmayı amaçlayan ve ev sahibi toplumla iletişimi güçlendirmeyi amaçlayan bu etkinliklere katılım genel olarak sınırlı olmaktadır. Özellikle düzenleyici dernek yöneticileri Türklerin katılımının az olmasından yakınmaktadırlar. Bu tür etkinliklere verilebilecek en iyi örneklerden biri bir Türk dernekleri federasyonu ile Flaman bir kültür merkezinin işbirliği ile düzenlediği "Samen-Beraber" konseptli etkinliktir. Amatör bir Flaman Flarmoni orkestrası ile bağlama, vurmalı çalgılar, ney ve Türk sazlarından oluşan bir grubun birlikte verdiği konser düzenli olarak her yıl yapılmaktadır (Fotoğraf 43). Bu etkinliğe katılım da oldukça sınırlı olmaktadır. Türk ve Flaman izleyiciler salonda birlikte ancak ayrı kümeler biçiminde yer alırken iki grup arasındaki iletişim de oldukça sınırlı bir düzeyde gerçekleşmektedir. Yine Türk dernekleri ve Flaman dernekleri işbirliğiyle düzenlenen ortak etkinliklere verilebilecek bir başka örnek ise "Lezzet Haftası"dır. Bu etkinlikte farklı ülkelerin mutfakları ve kültürleri tanıtılmaktadır. Özellikle Lier'de yaşayan Posof dernekleri tarafından düzenlenen etkinlik oldukça renkli ve geniş katılımlı oluşuyla dikkat çekmiştir. Lier gibi küçük yerleşim yerlerindeki etkinliklere gerek Türk göçmenlerin gerekse ev sahibi toplumun katılımının daha yoğun olduğu gözlemlenmiştir. Fotoğraf 44 ve 45'te görüldüğü üzere bu etkinlikte yöresel yemekler tanıtılmakta, Türk kültürünü tanıtıcı gösteriler yapılmaktadır.

Fotoğraf 43. Ortak Müzik Konseri, Anvers

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Fotoğraf 44. Lezzet Haftası, Lier

Fotoğraf 45. Lezzet Haftası

Fotoğraf 46. Lezzet Haftası, Lier

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bu etkinliklerde Türk tarihinden Fatih Sultan Mehmet, Mehmet Akif gibi önemli kişilikler ve düğün, sünnet gibi gelenekler resimler eşliğinde tanıtılmaktadır (Fotoğraf 46).

Türkiye'deki Yakınlarla Görüşme Yolları: Ankete katılanların Türkiye'deki yakınlarıyla görüşme yollarına yönelik soruya verdikleri yanıtlara ilişkin Ki-Kare analizi sonuçları Çizelge 69'da verilmiştir.

Çizelge 69. Türkiye'deki Yakınlarla Görüşme Yollarına İlişkin Bulgular

Yöre		**Cep Telefonu**	**Ev Telefonu**	**Telefon Dükkanları**	**İnternet**	**Diğer**	**Görüşmem**	**Toplam**
Emirdağlı	f	110	24	18	60	2	-	214
	%	51,4	11,2	8,4	28,0	0,9	-	100
Posoflu	f	80	42	4	75	8	1	210
	%	38,1	20,0	1,9	35,7	3,8	0,5	100
TOPLAM	**f**	**190**	**66**	**22**	**135**	**10**	**1**	**424**
	%	**44,8**	**15,6**	**5,2**	**31,8**	**2,4**	**0,2**	**100**
Ki-kare		X^2 = 24,786 df (5) p ,000 < .05 **%25**						
Cinsiyet		**Cep Telefonu**	**Ev Telefonu**	**Telefon Dükkanları**	**İnternet**	**Diğer**	**Görüşmem**	**Toplam**
Kadın	f	82	30	11	56	4	1	214
	%	44,6	16,3	6,0	30,4	2,2	0,5	100
Erkek	f	108	36	11	79	6	-	210
	%	45,0	15,0	4,6	32,9	2,5	-	100
TOPLAM	**f**	**190**	**66**	**22**	**135**	**10**	**1**	**424**
	%	**44,8**	**15,6**	**5,2**	**31,8**	**2,4**	**0,2**	**100**
Ki-kare		X^2 = 2,062 df (5) p ,841 > .05						
Kuşak		**Cep Telefonu**	**Ev Telefonu**	**Telefon Dükkanları**	**İnternet**	**Diğer**	**Görüşmem**	**Toplam**
Birinci Kuşak	f	112	33	12	55	3	-	214
	%	52,1	15,3	5,6	25,6	1,4	-	100
İkinci Kuşak	f	72	32	10	72	7	1	210
	%	37,1	16,5	5,2	37,1	3,6	0,5	100
Üçüncü Kuşak	f	6	1	-	8	-	-	**424**
	%	40,0	6,7	-	53,3	-	-	**100**
TOPLAM	**f**	**190**	**66**	**22**	**135**	**10**	**1**	**424**
	%	**44,8**	**15,6**	**5,2**	**31,8**	**2,4**	**0,2**	**100**
Ki-kare		X^2 = 17,092 df (10) p ,072 > .05						

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 69'da görüldüğü üzere verilen yanıtlar arasında yöre ($X^2_{(5)}$ = 24,786 p ,00 < .05; %47,6), cinsiyet ($X^2_{(5)}$ = 64,57 p ,00<05;%47,6) ve kuşaklar ($X^2_{(120)}$ = 64,57 p ,00<05;%47,6) bakımından anlamlı farklılık saptanmamıştır.

Katılımcıların yarısına yakını (%45) bu görüşmeler için cep telefonu, yaklaşık üçte biri ise (%32) interneti kullandığını ifade etmiştir. Görüşmem diyen sadece bir kişi olmuştur. Ankete verilen yanıtlarda oldukça düşük düzeyde kullanıldığı belirtilen telefon dükkânları ise gerçekte oldukça yoğun biçimde kullanılmaktadır. Gözlemler, göçmen semtlerinin sembolik mekânlarından olan telefon dükkanlarının kullanım düzeyinin daha yüksek olduğu yönündedir.

4.4.3.Etnik kitle iletişim araçlarının kullanımı

Türk Televizyon Kanallarını İzleme: Katılımcıların Türk televizyon kanallarını izleme amaçlarına ilişkin yanıtlara ait Ki-Kare analizi sonuçları Çizelge 70'de verilmiştir.

Çizelge 70'de görüldüğü üzere ankete katılanların Türk televizyon kanallarını izleme amaçlarına ilişkin yanıtları arasında yöre ($X^2_{(5)}$ = 4,784 p ,44 > .05), cinsiyet ($X^2_{(5)}$ = 34,292 p ,00 < .05, %41) ve kuşaklar ($X^2_{(10)}$ = 75,872 p ,00 < .0, %66) açısından anlamlı farklılık yoktur.

Ankete katılanların hemen hemen tamamına yakını (%92) Türk kanallarını Türkiye'deki haberleri ve dizi filmleri takip etmek amacıyla izlemektedir. Hiç izlemem diyenlerin oranı sadece %2'dir. Anlamlı farklılık saptanmamasına karşılık erkeklerin (%81) kadınlardan (%62) daha fazla haberleri, kadınların da (%29) erkeklerden daha çok (%10) dizi filmleri tercih ettiği söylenebilir. Benzer şekilde kuşaklar arasında birinci kuşaktan ikinci ve üçüncü kuşağa gidildikçe Türk kanallarındaki haberleri izleme oranının düştüğü görülmektedir. Bu oran birinci kuşakta (%88), ikinci kuşakta (%59), üçüncü kuşakta ise (%27) dir.

Görüşülenlere televizyonda en çok hangi kanalları ve programları izledikleri sorulurken; Türk ile Belçika televizyon kanallarını ve programlarını karşılaştırmaları istenmiştir. Ayrıca çocuk sahibi olanlara çocuklarının özellikle hangi kanalları ve programları takip ettikleri sorulmuştur.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 70. Türk TV'lerini İzleme Amacına İlişkin Bulgular

Yöre		**Haber**	**Dizi**	**Sinema**	**Müzik Eğlence**	**Dil**	**İzlemem**	**Toplam**
Emirdağlı	f	156	41	3	6	2	6	214
	%	72,9	19,2	1,4	2,8	0,9	2,8	100
Posoflu	f	153	38	5	3	7	4	210
	%	72,9	18,1	2,4	1,4	3,3	1,9	100
TOPLAM	**f**	**309**	**79**	**8**	**9**	**9**	**10**	**424**
	%	**72,9**	**18,6**	**1,9**	**2,1**	**2,1**	**2,1**	**100**
Ki-kare		X^2 = 4,784 df (5) p ,443 >.05						
Cinsiyet		**Haber**	**Dizi**	**Sinema**	**Müzik Eğlence**	**Dil**	**İzlemem**	**Toplam**
Kadın	f	114	54	1	3	4	8	184
	%	62,0	29,3	0,5	1,6	2,2	4,3	100
Erkek	f	195	25	7	6	5	2	240
	%	81,3	10,4	2,9	2,5	2,1	0,8	100
TOPLAM	**f**	**309**	**79**	**8**	**9**	**9**	**10**	**424**
	%	**72,9**	**18,6**	**1,9**	**2,1**	**2,1**	**2,1**	**100**
Ki-kare		X^2 = 34,292 df (5) p ,000 <.05 %41,7						
Kuşak		**Haber**	**Dizi**	**Sinema**	**Müzik Eğlence**	**Dil**	**İzlemem**	**Toplam**
Birinci Kuşak	f	190	19	3	1	2	-	215
	%	88,4	8,8	1,4	0,5	0,9	-	100
İkinci Kuşak	f	115	50	4	8	7	10	194
	%	59,3	25,8	2,1	4,1	3,6	5,2	100
Üçüncü Kuşak	f	4	10	1	-	-	-	15
	%	26,7	66,7	6,7	-	-	-	100
TOPLAM	**f**	**309**	**79**	**8**	**9**	**9**	**10**	**424**
	%	**72,9**	**18,6**	**1,9**	**2,1**	**2,1**	**2,1**	**100**
Ki-kare		X^2 = 75,872 df (10) p ,000 < .05 %66,7						

Görüşülenlerin yarıya yakını Türk, yine yarıya yakını hem Türk hem de yabancı bir bölümü de sadece Belçika kanallarını ve programlarını izlediğini ifade etmiştir.

Türk kanallarıyla Belçika kanallarını karşılaştıran görüşülenler Türk kanallarındaki yayınlardan özellikle haber programları ve reklamlardan duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir. Bunun yanı sıra Türk kanallarının ahlaki açıdan Belçika kanallarından daha kötü olduğunu da eklemişlerdir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Görüşülenlerin Türk ve Belçika kanallarını izleme eğilimleri değişiklik gösterirken çocuklar için belirgin bir farklılıktan söz etmek zordur. Özellikle ilköğrenim sürecinde olan 3. kuşak çocukların TV kanalından çok, program tercihi yaptıkları onun da çizgi filmden yana olduğu dile getirilmiştir.

Bahriye, Doğan, Hulki, Melek, Meltem, Mücahit, Nimet, Abbas, Seren, Lale, Talip ve Zekiye Türk kanallarını ve programlarını izlemeyi tercih ettiklerini dile getirirken Türk ve Belçika kanallarını karşılaştıran ve çocuklarının tercihlerini dile getiren şu sözleri ifade etmişlerdir.

> **Bahriye**: Türk televizyonu tabi Türk kanallarının hepsi. Programların da hepsi. Ne varsa yani diziler, yarışmalar. (Tüm kanal ve programları biliyorsunuz aynı zamanda Belçika kanallarını da biliyorsunuz karşılaştırma yaparsınız hangi kanallar size göre daha iyidir? Programların kalitesi açısından). Şimdi hepsi aynı, aynı programı sunuyorlar birisi Flamanca birisi Türkçe. Bütün programlar aynı bence. Bir değişiklik yok. Sadece Türkiye kendi haberini veriyor, bura kendi haberini veriyor. Ama yarışmalar falan bütün Avrupa'da olan yarışmalar televizyondaki kanallar Türkiye'de de çıkıyor. (Peki çocuklarınız televizyonda hangi kanalları ve programları izlerler?). Çocuklarım kanalda çocuk programları, küçükler çocuk programlarına bakar, büyükler dizilere bakar, (Onlar da daha çok Türk kanalları mı?) Türk. Küçükler yani yabancı televizyonda çizgi filmlere de bakarlar yani.
>
> **Mücahit:** Haber programları. (Türk televizyonlarıyla ilgili ne düşünüyorsunuz yani oradaki programlar hakkında, bir de Belçika programlarıyla karşılaştırırsanız?). Ben Türk televizyonları söylediğim gibi sadece haber belki biraz da spor seyrederim onun haricinde diziler falan pek seyrettiğim şeyler değil. Evdeki hanımlar galiba onları daha çok izliyor. Belli bir ciddiyetinin var olduğuna inanıyorum hepsinin olmasa bile. Batı televizyonlarıyla mukayesesini sordunuz. Orda da bunlar işi daha basite alıp daha kolay anlaşılabilir bir hale getiriyorlar. (Çocuklarınız hangi kanalları ve programları izliyorlar?). Biz evde hep Türk, onu bilerek yapıyoruz çünkü bizim dışımızda bizden çıktıkları anda biliyoruz ki herkes ya Flamanca ya Fransızca o yüzden hep Türkçe ve Türk kanalları tercih ediyoruz. Mutlaka ki benim gibi değillerdir mutlaka değişik şeyler takip ediyorlardır. Ben onların ne manada ne programlar izlediklerini bilmiyorum ama bildiğim kadarıyla öyle zarzop şeyler izlemezler yani.
>
> **Nimet:** Türk televizyonu. Kime sorarsanız sorun burada bilmiyorum ama Türk televizyonu. Ama gençler değil. Bizim yaşıtlarımız hep Türk televizyonu izliyor. (Özellikle hangi kanalları ve hangi programları tercih edersiniz?). Valla kanallar belirli kanallar var. ATV. Kanal D, Show TV, Star böyle kanalları izliyoruz. (Haberler mi? Diziler mi?). Haberi

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

izlerim, çok severim izlerim. Dizileri de izleriz. Belgeseli de ben çok severim.. Her şeyi de izleriz yani. (Peki Belçika kanallarını da mutlaka biliyorsunuzdur siz Belçika kanalları mı daha güzel, daha iyi, kaliteli? Türk kanallarının programları mı daha güzel, daha iyi daha kaliteli?). Nasıl desem ben değil de hani ben çocuklarımdan yola çıkayım. Çocuklarım pek sevmez Türk kanalını Belçika kanalını izlerler. Onlar söyler yani Belçika programları daha iyi diyerekten.. Onlar Türk kanalını sevmiyorlar ya da anlamıyorlar mı diyeyim artık, yaptıkları yayınları. Belçika kanalını daha çok seviyorlar. (Çocuklarınız televizyonda hangi kanalları ve programları izliyorlar?). Belçika kanallarını daha çok. Her şeyi izliyorlar yani Belçika kanalında Türk kanalı fazla izlemiyorlar yani.

Şu ana kadar Türk kanallarını olumsuzlamayan görüşmecilerin ardından Türk kanallarını izlemeyi tercih eden ancak özellikle Türk programlarıyla ilgili olumsuz görüş bildirenler dikkat çekmektedir.

Abbas: Yakın zamana kadar benim çanak yoktu.. Bütün kanallarda düzeyli programlar yapmıyorlar onu da şimdi çanak aldıktan sonra daha çok farkına vardım. Bir TRT Int vardı kablodan seyrediyordum zaten yani Türkiye'den Türkiye'yle ilgili genel haberleri kaçırmamaya çalışıyoruz gerçi onu yabancı basından da öğrenme şansımız var. Onun dışında bazı Belgeseller bazı Türk halk müziği programları o özel bir yeri var Türk halk müziği programının ama yine de şimdi bakabilirsiniz televizyon kanallarını ayarladığımda TRT'ler sıralı yani en fazla izlemiş olduğum kanallar onlar. Onun dışında bazı işte ilgimi çeken işte açık oturum işte belgesel tarzında program denk gelirse ki onu da bulmak zor diğer kanallarda ne yazık ki onları seyrederim. (Ama daha çok Türk televizyonları diyebiliriz o zaman izleme olarak?) Valla çanak aldıktan sonra öyle oldu. Gerçi önceden sadece TRT INT vardı o zaman da öyleydi sadece Belçika haberlerini izlerdik aynı zamanda tabi bu ülkede yaşadığımız için buranın aktüel konularını takip etmek için. (..Türk televizyonlarıyla ilgili ne düşünüyorsunuz?.) Türk televizyonlarındaki işte bazı programlar, bazı diziler vs. sanki adeta bir yarış içersindeler zaten adam gibi bir dizi seyrediyor olsanız bile dizinin büyük bir süresi zaten reklâmlarla geçiyor.. Bir de tabi.. aile ile birlikte seyredilebilecek programlar var seyredilemeyecek programlar var. Yani bizim kültürümüzün, inancımızın getirmiş olduğu şartlara göre düşündüğümüz zaman biz o konularda çok daha dikkatli olmamız gerekli bana göre birçok yani yabancı kanallar o konuda çok daha dikkatli. (Çocuklarla ilgili bir soru var belki bunu genel olarak da düşünebilirsiniz çocuklar daha çok hangi televizyonları ve programları izliyorlar diye?).. Türk çocukları genelde Türk televizyonları seyretmiş oldukları zaman işte en fazla bu aksiyon dizileri onların dikkatlerini çekerler. Özellikle onları seyrederler işte son zamanda birkaç film var işte Recep İvedik vs. komedi filmleri ama onlar da bazen şeyleri aşıyorlar yani çocukların belki seyretmemesi gereken kısımları bölümleri var. Yani bana göre tam düzeyinde yapım yok, olmuyor yani ne yazık ki.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Doğan: Türk kanallarını. Valla daha çok aile dizilerini tercih ediyorum. Perşembe günleri Kurtlar Vadisi, mesela Çarşamba günü Yaprak Dökümü böyle diziler ve haber ve spor. Benim için futbol ön planda. (Peki Türk televizyonlarıyla ilgili ne düşünüyorsunuz?.) Çok farklı Türkiye kanalları Belçika kanallarından.. Türkiye medyası bence çok fazla kanal var. Gereksiz programlar var. Magazinler ooo sanatçıların, futbolcuların özel hayatlarını filan bence saçma buluyorum. (Belçika'da bu tür programlar var mı?). Yok bence yok. Çünkü ben gazetede de var renkli ofset bile gazetede çok nadir. Yani güncel haberleri yazar bir başbakanın veya bir bakanın veya bir futbolcunun özel hayatına girmezler. Ama Türkiye'deki magazini nerde yakalayacam nerde eleştirecem diye yani şeyini bekliyor. Bence çok olumsuz yayınlar var yapıcı yayınlar da var gereksiz çok çok yayınlar da var. (Peki, çocuklarınız televizyonda en çok hangi kanalları ve programları izliyorlar?). Valla çocuklar ufak olduğu için genelde çizgi film. Belçika kanalına da bakıyolar. Türkiye'den Yumurcak TV artık o TRT 4'ün bir Türk şeyi var çizgi filmi onlara bakıyor genelde.

Talip: Genelde ben Türk kanallarına bakıyorum. Daha önce Flaman kanallarına da bakıyordum ama şimdi genelde yoğunlukla Türk kanalına bakıyoruz. Güncel Türkiyemizde olaylar maalesef, haberler falan. Hanımla evde oturduğumuz müddetçe de dizi seyrediyoruz. (Peki Türk televizyonlarıyla ilgili ne düşünüyorsunuz?..). Şimdi yani Türk kanalları genelde eğitici anlamda pek fazla veremiyor, malesef. Yani biz de zaten bu var. Hemen biri ne çıkartıyorsa hepimiz aynı onu yapıyoz, farklı bir şey yok yani. Mesela benim çocuklarım hiç Türk kanalına bakmaz. Benim ikinci oğlan işte bi Kurtlar Vadisi'ne bakıyor. Düşünebiliyor musun yani baktığı ben şahsen bak kaç senedir oynuyor daha bir defa bakmış değilim çünkü dikkatimi çekmiyor. Tamam Türkiye'de yaşanan olayları anlatıyor ama yani benim çocuğuma sadece agresifliği öğretiyor veyahut ta kabadayılığı öğretiyor, neyi nasıl yapacağını öğretiyor. Hani bana bir eğitici yanı yok ama maalesef her taraf politik her taraf politik yani çocuklar bunu anlayamıyor ama biz anlıyoruz yani. (Bir sonraki soru da zaten çocukların hangi televizyonları izlediğiyle ilgiliydi, daha çok Belçika dediniz). Belçika yani çocuklarım mesela hepsi Belçika'ya bakar çünkü Türk kanalından bir şey alacağı yok. Maç olursa maça bakıyoruz başka da yok.

Erkek katılımcılar gibi kadınlar da TV kanalları ve programları hakkında olumsuz görüş bildirmekle birlikte özellikle Türk kanallarını izlediklerini ifade etmişlerdir.

Melek: Daha çok böyle kültürel içerikli, sağlık, din, dini konular, çok az dizi izlerim sinema falan pek hiç sevmem onun için daha çok böyle eğitici programlar isterim onları seyrederim. (Türk televizyonlarıyla ilgili ne düşünüyorsunuz? Haberleri, magazini, yarışma programları, dizileri?). Valla hepsi birbiriyle yarış içinde onları pek şey yapmıyom da benim özel kanallarım var, dini kanalları daha çok kültür kanallarına falan yönelik seyrederim ben kendim. (Hangi kanalları izlersiniz en çok?). Hilal, Dost, Kanal 7, Samanyolu, Starı falan öbürlerini de izlerim kaliteli program hangisindeyse onu izlerim

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

daha çok. (Peki, Türk kanallarıyla Belçika kanallarını, Türk programlarıyla Belçika programlarını karşılaştırırsanız ne dersiniz?). Belçika kanalları, programları daha kaliteli bence haberleri de başka şeyleri de olsun belgeselleri falan çok daha kaliteli bizimkinden. En azından açık seçik şeyleri yok bizimkiler gibi dizileri falan yok. (Peki, çocuklarınız televizyonda en çok hangi kanalları ve programları izliyor?). Çocuklarım oğlanlar daha çok erkek çocuklar futbol, kızlar dizi işte başka şimdi çocukları büyüttüğüm için bir şey diyemeyeceğim.

Meltem: Tabi bizim çanak antenimiz olduğu için Türk kanallarını izliyoruz. Star TV, Atv, vs.vs. ama ben şuan işin yoğunluğundan dolayı çocukların yoğunluğundan dolayı televizyon seyredemiyorum.. Ama normalde de Belçika kanallarını 7 haberlerini eşimle beraber kaçırmamaya çalışıyoruz. Çünkü işim gerektiğinde Belçika'da neler olup bitiyor yani Fransız kalmak istemiyorum.. Ben de konuşmak istediğim için Belçika'da olup bitenden haberdar olmak zorundayım.. (Peki Türk kanallarında en çok hangi programları izliyorsunuz?). Haberleri seyrediyorum. Bazen biraz relaks olmak için şov programları olabilir. Aynı Beyaz Show gibi biraz daha kaliteli yani bilmiyorum o tür şeyleri seyrediyorum o da relaks olmak için ama yani şuan gerçekten fazla vaktim yok televizyon seyretmeye. (Türk televizyonlarıyla ilgili ne düşünüyorsunuz?..). Tabi ki birde iki tarafta da haberleri seyrettiğim için Belçikalıların haber sunmaları daha güzel. Kesinlikle daha iyi. Ciddi şekilde sunuyorlar, kısa kesiyorlar. Türkler bazı konularda çok uzatıyorlar. Bir trafik kazasını olduğu gibi gösteriyorlar. Bu Belçika kanallarında kesinlikle gösterilmez. Belçika kanallarında bir trafik kazası olduğunda sadece hurdaya dönmüş aracı gösterirler. O insanı yattığı halde sokakta kanlar içinde göstermezler bu yanlış bir şeydir. Maalesef Türk kanalları bunun çok üstüne gidiyor.. (Peki çocuklarınız televizyonda hangi kanalları ve programları izliyor?). Kızım Belçika kanallarında çizgi filmlere bakıyor, Flamancası için ama Yumurcak TV' yi de seyrettiriyorum. Türkçe de seyretsin diye bazen.

Lale: Türk kanallarını. Belçika postam da var ama Türk kanallarını çanak anten oldu muydu seçenek çok. Dizi bol. (Televizyonda en çok hangi programları izliyorsunuz? Diziler, haber, eğlence, yarışma?). Haberleri izlemiyorum tesadüf denk gelirsem. Böyle dinlemem çünkü moralimi bozuyor ya çok her şeyi televizyona yansıtıyorlar. (En çok hangi programları seviyorsunuz peki?). Keyif alacağım dizileri. (Peki Belçika kanalları ile Türk kanallarını kıyaslarsanız?..). Bence farklı bizim Türkler daha fazla şeyleri televizyona yansıtıyorlar. Bazı şeyleri gizli tutmuyorlar. Haberlerde mesela Belçika'da da oluyor olaylar, her yerde bir sürü olaylar oluyor ama Türkiye'de hemencik ortaya atıveriyorlar. Büyük bir manşet yapıyorlar. (Yani bazen yansımaması gereken şeyler de yansıyor diyorsunuz?). Tabi. (Peki, çocuğunuz televizyonda hangi kanalları izliyor? Türk kanalları mı Belçika mı?). Belçika. (Peki, hangi programları izler?). Çocuk programları.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Zekiye: Türk kanalları içinden de İslamiyet'e yakın kanalları izliyorum. (Hangi programları daha çok). Daha çok böyle sohbet ağırlıklı, nasihat verici diziler işte belgeseller o tür şeyler izleriz. (Televizyon kanalları olarak hangileri birkaç isim verirseniz?). STV'ye çok bakarız, Kanal 7'ye, Hilal TV var. Bazen diğer kanallara da haberlerde bakarız yani. İzleriz ki ne var ne yok. (Peki, Türk televizyonlarıyla ilgili ne düşünüyorsunuz? Türk televizyonlarıyla Belçika kanallarını karşılaştırırsanız neler söylersiniz?). Çok şey var yani nasıl desem aileyi çok teşhir ediyor Türk kanalları. Yani hepsi değil tabi de yani içinde ailenin huzurunu bozacak, yuvayı dağıtacak çok programlar var. Yani nasıl desem kimliğimizi kaybedecek programlar var. İslami kimliğimizi kaybedecek hani çok programlar, diziler var. Bu da rahatsız ediyor bizi. (Peki, çocuklarınız televizyonda hangi kanalları ve programları izliyorlar?). Gene aynı Türk kanallarını, oğlum çok ekseri Kurtlar Vadisi diye diziyi seyrediyor. Kız da öyle fazla izlemez yani dersleri var.

Ahu, Ayhan, Hasan, Hayal, Hümeyra ve Sibel hem Türk hem de Belçika kanallarını ve programlarını takip ettiklerini, televizyon kanallarıyla ilgili görüşlerini ve çocuklarının tercihlerini şu sözlerle dile getirmişlerdir.

Ahu: ..İnanın ben hiç televizyon izlemiyorum inanın sadece haberleri izliyorum. Flaman haberlerini ve Türk haberlerini. (İkisini kıyasladığında ne düşünüyorsun?). Türk haberleri şey mahalle haberleri. Yani Belçikalılar daha profesyonel bakıyor bu işe. Yani böyle açıklarını fazla göstermiyor insanlarına. Yani kendilerini güçlü gösteriyorlar insanlarına bizim habercilerimiz biraz o konuda aptalca davranıyor yani her çirkefliğimizi her eksikliğimizi direkt yansıtıyorlar millete ve o da millete korku veriyor...

Ayhan: Şu anda yani fifty fifty diyebilirim yani %50 %50 çünkü hem Belçika haberlerini hem Türk haberlerini dinliyorum. (Daha çok hangi tür program haber programları mı?) .. Haber böyle diziye falan zamanım yok zaten. (Peki Türk televizyonlarıyla ilgili ne düşünüyorsunuz?..). Türkiye'de daha çok şey yani abartılmış daha fazla şov yani böyle bilmiyom. Yani şov amaçlı. Bir de Belçika kanallarında gerçi yavaş yavaş Türk kanalarında da görüyoz ama çoğu baktım eğitim amaçlı bir şeyler öğrenilsin bir şeyler şey olsun yani. O yönde iyi yalnız işte yabancı kanallarda yani Belçikalı kanallarda dersem daha çok yani şuan dine bakarak yani İslam dinini çok kötüleme var yani devamlı en şeyi alıyorlar yani böyle aşırıyı şey edirler yani sonra genelleştiriyorlar bunların hepsi böyledir son olaylar öyle. (Peki çocuklar televizyonda daha çok hangi kanalları ve programları izliyorlar?). Çocuklar.. bundan bir yıla kadar devamlı Flaman kanallarına bakardılar daha çok çizgi film şeyleri olsun yalnız şu anda çanakta da aynı kanal üzerinde nikoladeyim diyorlar buna. Türkçesini de yaptılar, artık Türkçesine de bakıyorlar. Yalnız bazı diziler var, Flamanca onu da izlerler yani onları kaçırmazlar. Yani %50 %50 diyebilirim yani.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Hasan: Televizyonda işte genelde bilirsin Türk insanı haberlere çok bakar. Çocuklar Flamanca bakıyor Türk'e de bakar ama bu ara bir yasak koydum ben hafta içi işte 5 gün yasak Türkçe. İki gün serbest onu da seçiyorlar işte Cumayla Pazar günü. (Çocuklar Flaman kanallarını izliyorlar?) Yok hep beraber işte bakarsak onlar da bakıyor. Son zamanlarda işte sıkıntı oldu biraz hep Türkçe hep Türkçe olunca bu küçükte biraz da işte yeni bir şey bu daha iki haftalık falan çünkü çanakta da biz bazı şeyleri.. Sabahları genelde bir yarım saat yani sabahları mutlaka bir yarım saat mutlaka ki bir haber dinleriz Flaman haber işte akşamları bunların belli bir saatleri televizyon saatleri var şimdi tüm saat bizim evde yasak oldu şey televizyon. Önce hiç durmadan amma bu işte bu programlar gidiyordu okula arkadaşlarla okula karşı biri ders yaparken biri televizyon başka bir müzik dinlerse hoca diyormuş o çocuk kafası oraya gider şey edemez işte onlar ders yapıyor biz başka bir kitap okuyoz, gaste okuyoz, başka işimizi yapıyoz falan. Ama işte ortalama yarı yarıya bakıyoz diyelim şeylere. (O zaman çocuklarınız daha çok televizyonda Belçika televizyonlarını izliyorlar?) Yok aslında Türk'ü tercih ediyorlar. Hani çünkü fazla bi dizileri seviyorlar Arka Sokakları izliyorlar, Geniş Aileyi izliyorlar bir de Cuma günü dizisi var onların çok sevdiği. Futbola beraber bakıyoz tabi buarada. (Peki Türk televizyonlarındaki programlar hakkında ne düşünüyorsunuz yani haberler olsun, dizi, magazin? Bir de Belçika televizyonlarındaki programlar karşılaştırırsanız?). Aslında mesela bizim Türk televizyonlarımız yani şimdi bizim dinimize kültürümüze uygun bir dizi falan yaptığına şey etmiyorum.. Hani Belçikalıların biz daha yani düzeysiz program yapıyorlar. Onlar daha belli düzenli belli saatlerde yapıyorlar abartmadan aileyi fazla rahatsız etmeden. Ama bir de bizim dizilere bakıyorsun reklam mı dizi mi affedersin sahneler çok kötü.

Hayal: Türk televizyonu. Ama Belçika haberlerine sürekli de bakarım. (Peki Türk televizyonlarıyla ilgili ne düşünüyorsunuz? Yani Belçika kanallarını da biliyorsunuz Türk kanallarını da. İkisini kıyasladığınızda ne düşünüyorsunuz?). Türklerin biraz abarttığını düşünüyorum. Şey yönünden çocuklara kötü örnek oluyor maalesef. Belçika adı Belçika ama bunlar kadar yok gerçekten. Bazı sahneler var, bazı diziler var çok abartılı kesinlikle yani çocukların görmemesi gereken, bilmemesi gereken ama maalesef bu zamanın çocukları da çok müptela o dizilere. Çok kötü bir örnek diye düşünüyorum.. Bir ara gerçekten depresyona girdim haberlerin yüzünden bir sene hiç bakmadım. Sonra yine başladım bakmaya. Birkaç aydır. Yani gerçekten migrenim tutuyor falan çok üzülüyorum. (Peki, siz hangi programları izlersiniz daha çok? Hangi kanalları ve hangi programları Türk televizyonlarında?). Ben dizilere de bakarım. Dini kanallarda sohbetleri de dinlerim. Haberlere bakarım. Bazen Amerika şeyini de çok severim ben Amerika kanalında bir tane kanal var yani. Eskiden işlenmiş cinayetlerden bahsediyor. Nasıl bulunduğunu daha doğrusu ona çok bakarım. Biraz maceracı tarafım var herhalde. (Peki, çocuklarınız televizyonda hangi kanalları ve programları izler? Türk, Belçikalı ve hangi programlar?).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Genelde Türk. En çok da Kurtlar Vadisi. Çocuklarım onun fanatiği gerçekten. Genelde gençlerde o var, evet.

Hümeyra: Yani haber için mecburen açıyorum Flaman kanalını. Bir de şey için çocuğum için çizgi film kanalını ama Türk kanallarında da yumurcağı çok açarım çünkü Türkçeleri de güzel olsun diye. Bir de orada biraz güzel öğretiyorlar. Türk kanallarında da ben şeyi çok severim maç programları çok hoşuma gider. Bir de şey bu aralar falan Haber Türk'te çok dikkat ederim tartışma programları çok hoşuma gidiyor.. (Ama anladığım kadarıyla Türk kanalları daha çok izleniyor. Flaman kanal da haber ve çocuklar için). Evet çocuklar yokken izleniyor. (Peki, hangi programları? Tartışma programları dediniz. Çocuklar da çizgi filmleri. Şimdi Türk televizyonlarıyla ilgili ne düşünüyorsunuz diye bir sorumuz var. Gerek haberleri, gerek tartışma programları, gerek yarışma, programları?). Çok çabuk tüketen bir milletiz, bir. İkincisi mesela ben buraya geldiğimde en çok yadırgadığım oydu.. Tren istasyonunda birisi intihar etmişti inanır mısınız uzaktan göstermişlerdi. Yani gidip orda çekmemişlerdi. Burada bir bomba patlamıştı şey Türkiye'de pardon şey bir bankada bomba hatta ünlü bir tiyatrocunun eşi de ölmüştü. Onda mesela kolu kopmuş onu bile gösteriyorlardı.. Flamanlar bunu yapmaz küçük bir resim koyarlar. Hollanda'da geçen sene uçak düşmüştü ya Hollanda kanalı hiçbir zaman cesetleri göstermedi hiçbir zaman. Türk televizyonları zoomlayarak verdiler. Hollanda kameramanları ve Türk kameramanları aynı mesafeden çekiyorlar, öbürleri Flamanlar dikkat ediyor. Bizim Türkler elinden gelse…saçma sapan şeyler…o kazada taşınanları bile beklemişler gösterelim diye yani ne gerek var..

Sibel: Valla ben daha çok Türk kanallarını ama Flaman kanallarını da izliyorum. Yarı yarıya diyelim. (Program olarak en çok hangi programları izliyorsunuz? Dizi mi haber mi, sinema mı spor programı mı?). Hiç Flaman haberlerini kaçırmam Türk haberlerini de kaçırmam.. Diziler tabi ki dizileri ondan sonra. (Türk dizileri mi Belçika dizileri mi?). Belçikalılar diziye pek ağırlık vermiyorlar. Yeni yeni başladılar böyle dizi yapmaya.. Belçikalılar sinemayı çok seviyorlar bir de dokümanter/belgesel onu çok severler. (Peki çocuklarınız televizyonda en çok hangi kanalları ve programları izlerler?). Valla benim çocuklarım Flaman kanallarını çok seyrediyorlar. Çizgi film izliyorlar. (Peki televizyonu kapatmadan bir şey daha sorayım. Türk televizyonları ile Belçika kanallarını kıyasladığınızda ne söylersiniz?). Valla Türkiye'deki programlar çok kalitesiz. Kendimi çok salak hissediyorum. Türk televizyonu seyrettiğimde ya diyorum ben mi salağım bana o duyguyu mu veriyor Türk televizyonu. Belçika kanallarını açtığımda rahatlıyorum. Bir de aradaki fark şu benim çocukluğumda Türkçe kanallar falan yoktu. Ben alışığım aslında daha çok Flaman kanalına alışığım. TRT ben 15 yaşımdayken mi ne geldi. Ve o dönemde ondan 2 yıl önce mi ne Belçika'nın özel kanalları çıktı. Ondan önce tek bir kanal vardı. Aynı Türkiye'de bir tek TRT 1'in vardı ya işte o zaman biz şeye sevinmiştik sadece BRT vardı Belçika televizyonu ondan sonra VTM? çıktı özel kanal değişik şeyler çok sevindik

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> onun ardından Türk televizyonu TRT geldi ve inanılmaz mutlu olduk. Ama Belçika televizyonlarını daha çok kaliteli buluyorum. Daha çok şeye ağırlık veriyorlar konuşmalara, belgesellere ondan sonra ciddi ciddi şeylere yani ufacık şeyi bile dikkate alıp program yapıyorlar. Bizim Türkiye'de kadın kuşağından başka bir şey göremiyorsun paparazziden başka bir şey göremiyorsun..

Hamdi ve Alim de hem Türk hem Belçika kanallarını izlediklerini ancak Belçika'da yaşayan Emirdağlı ve Posofluların evlerinde çoğunlukla Belçika kanallarına sahip olmadıklarını dile getirmişlerdir.

> Türk televizyonlarını izlerim ağırlıklı olarak. TRT'nin kanallarını izliyorum. Haber programları izliyorum, işte bir de bir Haber Türk kanalı var.. Tarihin Arka Odası programı var orda o tür programlar izliyorum. (Peki diğer programlar hakkında ne düşünüyorsun Türk televizyonlarındaki ve Belçika televizyonlarıyla karşılaştırma yapabilir misin?) Şimdi TRT'nin dışında TRT'nin yayınları çok iyi birkaç özel kanal daha var çok iyi yayın yapan düzgün yayın yapan ama onun dışında bir genelleme yaparsak bizim kanallarımız çok şey. Yani ahlaksız yayınlar çok fazla yani biraz şeyi aşıyorlar.. Oysa Belçika kanalları yani Avrupa'da ahlaksızlık daha birçok olmasına rağmen televizyonları o kadar ahlaksız değil. En azından gecenin belli bir saatinden sonra bazı yayınları yapıyorlar. Hani çocuklar falan etkilenmesin diye oysa Türk kanallarında her şey var. Her zaman her şey var ondan sonra bir de reklam olayı var geçen birisi daha bahsetmişti. Yani filmin ortasında ekranın yarısı birden bire reklamla kaplanıyor.. bu da seyirciye hakaret gibi bir şey yani. Bu reklam olayını bir türlü saygısızlık olarak görüyorum ben. Belçika televizyonları daha kaliteli tabiî ki. (Peki, senin gözlemin nedir buradaki çocuklar, gençler, özellikle çocuklar hangi televizyonları izliyorlar? Hangi programları?). Şimdi çocuklar için fark etmiyor. Türk televizyonu veya Belçika televizyonu çizgi film izledikleri için. Bence Türkler daha çok Türk televizyonlarını izliyor diye düşünüyorum. (Sence bunun sebebi ne olabilir?..). İşte kendilerini hala Türkiye'ye bağımlı hissettikleri için yani Belçika'ya entegre olamadıkları için, Belçikalı hissetmedikleri için bence bundan olabilir. Şimdi ben bazen Belçika televizyonu izliyorum ama bu da Türkiye'de bir olay olmuştur önemli bir şey acaba burada Belçikalılar genelde olumsuz her zaman olumsuz oluyor. Mesela bu PKK konusunda falan da hep özgürlük savaşçıları falan diye bahsederler. Geçen bir kız çocuğu ölmüştü şeyde hani 4 askerimiz ve bir kız çocuğu 17 yaşında mesela onu vermemişlerdi ve özellikle çünkü o zaman PKK yı suçlu duruma düşürüyorlar. Onları suçlu duruma düşürmemek için onu söylemiyorlar. İşte diyor 4 asker öldü o kız çocuğu olayı söylenmiyor, onu atlıyorlar falan sürekli bunu yapıyorlar. Sadece merak ettiğim acaba bunlar ne düşünüyor. Yoksa Belçika kanallarını genelde izlemiyorum. Bazen hava durumuna bakıyorum işte onun dışında izlemiyorum açıkçası.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Benim evde televizyon Türkçe, yoğunluğu Türkçe izleriz. Ben Belçika kanallarını çok arzu ederim bilhassa hiç değilse zamanı takip ederim. Haberlerini takip ederim, Belçika basınını takip ederim. Bakarım da bak birçok evde Belçika kanalı kapalıdır Türklerin gerçekçi olalım. Ama hiç hoş bir şey değil. Bu ülkede 50 yıldır yaşıyorsun, bu ülkenin yarın ki hava durumunu bilmiyorsun. Türkiye'dekini takip ediyoruz. Lazım da değil belki bize. Ha ama ben yani ikisini de açarım, ikisine de bakarım. Bizim evde haber, açık oturumlar, siyaset, futbol, spor bunlar ağırlıklıdır. İşte evimde de bayan bir tek eşim olduğu için sayısı az olduğu için de uyum sağlıyor. Ama Türk televizyonlarının diğer hususlarına gelince de ben bir yapımcı değilim ama gördüğüm kadarıyla bir şov çıkıyor son televizyonların 20 tanesinde kumar oynanıyor. Sabahlara kadar kumar oynanıyor. Yani adam açıyor alo diyor, kapatıyor 100 lira geliyor. Berbat bir durum. Peki, çocuklarınız televizyonda daha çok hangi programları izlerler?). Yani biz, eşimle ben Türkiye ile ilgili çok şeyi çok takip ederiz ama çocuklarımızda bu çok az.

Arzu, Çınar, Çiçek ve Defne, Alim ile Hamdi'nin dikkat çektiği evlerde Belçika kanallarına sahip olmama durumunu açıklıkla dile getirenlerdendir.

Arzu: .. Türk antenim olduğu için Türk kanallarına bakmak zorunda kalıyorum.. Ama tabi eğer olsaydı Belçika kanallarına da bakardım dilimi geliştirmek adına.. Çünkü gazeteleri okuyorum genelde kanallara neden bakmayayım. Şuanda tabi şeyim olmadığı için bakamıyorum. (Peki televizyonda en çok hangi kanalları ve programları izliyorsunuz?). Şimdi can sıkıntısından olsa gerek akşamları genelde dizilere takılıyorum..Sanki içlerinde yaşıyormuşum gibi. Çünkü benimde kendi şeyimde yaşadıklarımı bulduğum için daha bir etkiliyor beni. Yani diyorum ki bak bunlar da benim başıma gelmişti. Kendimi daha çok yakın hissediyorum o hikâyenin içinde kendimi bulduğum için yaşadığım için bakıyorum. Çünkü çok kaliteli diziler oluyor.. (Peki çocuk mesela en çok hangi programları izliyor?). Kızım şey Yumurcak TV. Bize de fırsat vermiyor bazen sürekli bakıcam diye.

Çınar: Türk televizyonlarının haber programıyla Belçika televizyonlarının haber programını karşılaştıralım Türkleri daha lakayt buluyorum. Magazin. Az sonra az sonralar ya bir filmde belki reklam bölümüne haklılık payı veriyom çünkü televizyonlar kazancını oradan alıyor ama haber programı koyuyorsanız haberi az sonra diye değil haber akıcı olmalı. İnsan izlediğinin farkına varmalı bir de ben Belçikalılardaki haberlerde haberi bir şekilde okuyup, dinleyip anlayabiliyorsunuz artı bir de milli duygular vardır. Örneğin bizde bir yardım haberi verilirken ki yardım özellikle Müslüman toplumda çok hassas bir konudur.. Yardım edenin de yardım alanında saklı kalması gerekir. Ama örneğin yardım dağıtanlar bunu tabi siyasi politikacılar reklam amaçlı yapıyorlar insanları çamurun içinde ekmeğe koşarken veya topa balona koşarken gösteriyorlar. Ama Flamanlarda ya da Belçika'da Avrupa'da yok da Belçika bazında anlatalım onlar da böyle bir sıkıntı yok.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Belki yardıma ihtiyaçları olanlar vardır. Var özellikle fakirlik şuan Belçika'da çok fazla ama her şey o kadar rayına oturmuş sistemli gidiyor ki kimse kimseyi rencide edecek görüntüleri ekrana sokmuyor. (Anladım. Peki, çocuklarınız televizyonda daha çok hangi kanalları ve programları izliyorlar?). İşin doğrusunu söylemek gerekirse şu anda Flaman olarak kanal yok Türkçe kanalları izliyorlar ama Flamanca olarak da DVD filmleriyle zaman geçiriyorlar ya da bilgisayarda onlara özel filmler açarak Flamancalarını..(Daha çok Türk televizyonlarında o zaman çocuk programlarını mı izliyorlar?) Çocuk programlarını değil de benim büyük oğlan artık fanatiklik boyunda futbol sevgisi başladı ki kendisi 6 yaşında 2004 doğumlu 94 kupasında Hagi'nin Kamerun'a attığı golü bana anlatıyor veya Nijerya'daki siyahların sorununu..(ciddi olarak ilgileniyor demek ki?) Çok çok çok aşırı. Önceden örneğin doktor olmayı düşünüyordu bu bir ara Türkiye'deki haberlerde baktıktan sonra PKK'nın veya bölücü örgütlere karşılık duygusundan dolayı ben hem polis hem doktor olucam asker polis olucam hem yaralıları kurtarıcam hem de teröristleri öldürecem duygusundan bir anda sıyrıldı futbolcu olucam dedi..

Çiçek: Türk kanallarını izlemek zorundayım. Çünkü annem Fransızca bilmediği için seneler önce demişti yani ben Belçika kanalları istemiyorum. Çünkü sıkılıyor Belçika kanallarına bakınca. O yüzden biz mecbur yani Türk kanallarına bakmak zorundayız. (Hangi kanalları izliyorsunuz ve hangi programları?). Ben genelde haberleri izliyorum işten geldikten sonra çünkü annemle babam onu izliyor oluyor. Ben de mecburiyetten bakıyorum. Ya da dizileri. Onun dışında bakmıyorum yani televizyona. (Ne düşünüyorsun peki hani bu programları beğeniyor musun? Belçika kanallarını izliyorsan karşılaştırma yapabilir misin Türk kanallarıyla?). Mesela yarışma yönünden Belçika kanalları daha başarılı.

Defne: Bizim evimizde Belçika kanalları yok. Hep Türk kanallarımız var. (Neden tercih etmiyorsunuz mesela neden eve almıyorsunuz?). Şimdi yoktu da kardeşim açtırdı şimdi. Kardeşimin kızının Flamancası iyi değil. O yüzden hani şimdi hep Türk kanalları izliyoruz ya evde o yüzden Flaman kanallarını açtırdık ki gerçi tam açılmamış da şimdi. Okuldan geldikleri zaman 1 saat Flaman kanallarını izlesinler bir kelimede öğrenseler onlar için bir kelime. Tabiî ki de iyi ama ben gerçi şöyle düşünüyorum. Biz burada doğduk büyüdük benim annem babam Türkiye'den geldi, 1 kelime Flamancaları yoktu. Mesela biz nasıl bu hallere gelebilmişiz hiç kimseden destek görmedik. Anne Flamanca bilmiyor baba Flamanca bilmiyor. Dersimiz oluyor anne yardım edemiyor ki bilmiyor çünkü baba işte. Ama biz bunların hepsini aştıysak bizim çocuklarımız daha çok şeyler yapabilecek çünkü biz en azından biz biliyoruz Flamanca, onlara her konuda yardımcı oluyoruz. O yüzden benim için flaman kanalı olsa ne olur olmasa ne olur. Gerek duymuyorum ben kendim yani yeterince onlara yardımcı oluyorum. (Peki, kişisel olarak hangisini tercih ediyorsunuz siz? Türk kanalları mı?). Türk tabiî ki de. (Program olarak hangileri haber mi, dizi mi, sinema mı…). Dizilerimi kaçırmam. Valla böyle her gün bir dizimiz var, bekliyoruz yani. (Peki,

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Türk televizyonlarındaki programlarla Belçika televizyonlarındaki programları kıyasladığınız zaman ne dersiniz? Kalite açısından vb.?). Ben yıllardır Flaman kanalı izlemedim yemin ederim hiç bilmem şuanda Flaman kanallarında ne var ne yok hiçbir şey bilmiyorum. Bayağı bir oldu yani oooo on sene geçmiştir aradan belki hiç yok yani. 5 sene evli kaldım ondan sonra şuanda 4 senelik ayrıyım yani hemen hemen 10 sene oldu ki ondan önce de bilmezdim yani. Ben gerek duymadım Flaman kanallarına. (Çocuklarınız televizyonda hangi programları izliyor?). Yumurcak TV. Vazgeçilmezin vazgeçilmezi. Sabah kalkıyorlar yumurcak TV, okuldan geliyorlar yumurcak TV..

Eşleri yabancı olan Kezban ve Songül Belçika kanallarını izlemeyi tercih ettiklerini ve çocuklarının televizyon alışkanlıklarını şu sözlerle dile getirmişlerdir.

Türk kanallarını kesinlikle seyretmem..(neden?).. bi alışkanlık galiba. İkincisi öyle özel bi anten bağlattırmadım. Bilmiyorum yani öyle dünya haberi falan alamıyosun, çok sansürlü, farklı, bilmiyorum yani özellikle Türk haberini seyretmem.. (Peki Türk kanallarını biliyorsunuzdur daha öncesinden ya da şuanda da belki başka yerlerde izliyorsunuzdur. Belçika kanalları ile Türk kanallarını karşılaştırırsanız ne söylersiniz?).. Belçika kanalları biraz daha eğitici. Daha güzel programları var. Sohbet programları var. Daha mantıklı programlar var. Hı Türk kanalları seyredersen yani ortamına göre tabi biraz nasıl anlatayım sana basit çok basit programlar var. İşte diziler falan var. Ama oldukça basit. Aaıı şuan biraz daha ilerleme var Türkiye'de onu fark ettim. Ama insanları yani çok tembelliğe alıştıran programlar var. Yani böyle eğitici güzel sohbetler değil dedikodu programları. Yaa artık yani dünya hızını yaşıyor. Biz halen daha dedikodu programı seyrediyoruz. Hıı diziler bir yıl bakma ikinci yıl bi tesadüfle gör aynı seviyede kalmış. Halen ya ayrılıyor ya işte aile sorunları falan. Bizim genelde milletimizi çok salak mı tutuyorlar öyle bişey yani basit. (Peki Belçika kanallarında özellikle hangi programları izlemeyi tercih ediyorsunuz?).. Ya konuşma şovları var işte. Sanat olabilir. Son sanatçılar, dünya haberleri, dünyada olan olaylar, diyelim ki belirli bir gruplar. Ekonomik krizler neden olmuş haberler ama program yapıyorlar bunun hakkında. Öyle programlar. (Peki çocuğunuz özellikle hangi programları izler). Ketnet (Çocuk programları ve çizgi film kuşağını kastediyor).

Belçika. (Hangi programları izliyorsunuz özellikle? Diziler, sinema filmleri, magazin, haberler, yarışma, eğlence?). Her tür. (Her türden?). Ja. (Peki, Türk televizyonlarıyla Belçika kanallarını karşılaştırırsanız neler söylersiniz?). Türkler dramatik insanlar, çok dramatikler haberlerimiz dramatik, müziklerimiz dramatik, filmlerimiz dramatik çok fark var. (Belçika için ne diyorsunuz? Daha mı gerçekçi?). Ja daha gerçek. Mesela bir Türk haberini aç bir Belçika haberini aç. Belçika haberinin sunucusu daha bir nötral halde konuşur. Türk mesela büyük bir şey olsun Türk sunucusu yüzünden, monotonundan, mimiğinden daha bir şeyler drama katıyor yani. (Çocuğunuz televizyonda Türk kanallarını

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

mı izler Belçika kanallarını mı? Ve hangi programları izler?). Belçika, çocuk programlarını izler, haberlere beraber bakarız ve dizilere.

Eşleri yabancı olmayan ancak ağırlıklı olarak Belçika kanallarını tercih eden Afet, Mehtap, Metehan ve Mutlu söz konusu tercihlerini şöyle ifade etmişlerdir.

Afet: Ben Belçika kanallarını çok açıyorum çocuklarım için çünkü Fransızcayı ilerletsinler diye benim çocuklarım ilkokula başladılar. Türk kanallarını biz nadiren açıyoruz şimdilerde bu zamanlarda hani öyle seyrettiğim de düzenli bir dizi yok. Eşim bir Kurtlar Vadisi'ni seyrediyordu. Benim de öyle düzenli bir izlediğim kanal yok yani dizi yok. (Anladım yani izlendiğinde evinizde en çok hangi program izlenir yani yarışmamı, dizi mi, haber mi? Belgesel mi?). Haberleri seyrediyoruz bilgimiz olsun diye. (Peki, Türk kanalları ile Belçika kanallarını kıyaslarsanız hangisi kalite açısından). Bence işte Belçika kanalı daha iyi. Türk kanalında reklâmlar daha çok çıkartıyorlar insanı usandırıyorlar. Bir şeylere özendirmek açısından. Yani Belçika kanalı daha iyi ve de biz şimdi çoğunlukla Belçika kanalını açıyoruz. Zaten yeterince Türkçe konuşuyoruz evin içinde kulak alışkanlığı olsun çocuklara diye. (Çocuklar televizyonda hangi programları izliyor peki?). Şimdi yaşlarına göre çizgi film.

Mehtap: Belçika kanallarını. (Biz evde olduğumuz sürece Türk kanalları açıktı ve uydu antenleri var). (Hangi programlar peki haber mi, müzik mi dizi mi?). Haber çok izlerim. (Peki, Türk televizyonlarını izliyor musun?). Pek izlemiyorum. (Peki Türk kanallarıyla ilgili-mutlaka fikrin vardır- çünkü uydu anteniniz de var-Belçika kanallarını karşılaştırırsan ne dersin?..). Belçika kanalları yani programları falan süper. Çünkü Türk kanalları haberde falan böyle ne biçim şeyler gösteriyorlar. Yok, Hülya Avşar'ın kedisi kaçmış da böyle şeyler. Bence Belçika kanalları. (Peki çocuklar televizyonda hangi kanalları ve programları izliyor?). O da Belçika kanallarını daha çok izliyor. (Hangi programları izler?). Çizgi film kanallarını daha çok.

Metehan: ..Şöyle yabancı ben biz aile olarak yani eşimle ben daha çok yabancı televizyonu seyrediyoruz niye programlar daha çok hoşumuza gidiyor. Türk kanallarında bakacak pek bir şeyimiz yok diziler var onu da takip edemiyorsun ya reklâmlar çok geliyor ya da bir dahaki bölümler bilmiyoruz yani ne zaman çıkacağını takip edemiyoruz. Bir de zaman yani 7 de evde oluyoruz biz 7 den sonra işte çocuğun hazırlanması onun telaşı. Türk televizyonlarıyla Belçika kanallarını karşılaştırırsak Belçika kanallarında bir kalite var yani Belçika kanallarını seyrederiz daha çok. (Demek ki Türk televizyonlarındaki programlar burada yaşayan insanlara tam hitap etmiyor?) Hitap etmiyor. Ben kendi açımdan şahsi olarak öyle söyleyebilirim. (Peki, çocuğunuzun televizyonda hangi kanalları ve programları izliyor?). Yine Flaman kanallarını ve Flaman kanallarındaki çocuk programları var, sevdiği karakterler var. Tabi bu mesela bir alışverişe gittiğinde orda da bir kitap olsun reklam olsun

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

hep zaten o izlediklerinden şeyler örnekler. Türk kanallarında yani ben çocuk programları çok az görüyorum. Tamam, birkaç kanal çıktı çocuk tamamen çocuklara hitaben ama orda bakmıyor yani tanımıyor belki de ondan. (Oradaki kahramanları dediğin gibi reklamda olsun, alışverişte olsun görmüyor?) Görmüyor. Dolayısıyla hayatında gördüğü şeyleri televizyonda da istiyor.

Mutlu: Ben haber programları izlerim. (Daha çok Türk televizyonları mı yoksa?). Genelde Belçika. **(**Peki Türk televizyonlarıyla ilgili ne düşünüyorsunuz?..). Sayı olarak Belçika kanalları onlarca kat daha az olduğu için kaliteli programlar yapılıyor.. Türk televizyonları genelde kalitesiz ve reklâm amaçlı olduğu için tiksindirici oluyor.. Türkiye'de bir tespitim şu ben fazla televizyona bakmıyorum ama birkaç hafta önceydi işte babamlara uğradım. Mutfak kısmında oturuyorum ben televizyonu görmüyorum ama sesi geliyor. Ben orda herhalde çay içiyordum annemle birlikte babam haberleri izliyor ama ister istemez dinlemek zorunda kalıyorsunuz, ses açık olduğu için. Ya içimden diyorum ki böyle haber verilir mi? Bu nedir? Bu kadar yanlı bir şey olur mu diye düşünüyorum. En son dayanamadım bir bakayım dedim kafamı uzattım işte belli bir grubun televizyonu açıkmış ya bu görmeden bile hangi televizyon olduğunu bile görmeden kestiriyorsunuz ki bu normal değil, çok yanlı bir şey. (Peki, çocuklarınız televizyonda daha çok hangi kanalları, programları izliyorlar?). Belçika kanallarını izliyorlar. (Program olarak?). Yaşına bağlı çocukların işte kızım daha küçük olduğu için işte 12 yaşlarında ama son yıllara baktığımda işte 5-6 yaşından 12 yaşına kadar ilkokul çağında çocuklara yönelik eğitici programlar okulda gördükleri veya arkadaşlarından gördükleri şeyleri televizyonlarda izleyip birbirlerine anlatıyorlar. (Ama onlar da daha Belçika kanalları herhalde?). Belçika kanalları evet. (Bu konuda özel bir etkiniz veya düzenlemeniz oluyor mu yani teşvik ediyor musunuz çocukları yoksa?). Tabi çocuklar da eve geldikleri zaman Flamanca konuşmadıkları için doğal olarak Flamancaları diğer Flamanlar gibi o seviyeye ulaşmıyor. Ulaşmadığı için bunu televizyonla kapatmaya çalışıyoruz. (Dolayısıyla dili geliştirme anlamında da yardımı oluyor). Evet o anlamda çocuklara aslında baştan o tavsiyelerde bulunuyoruz.

Şükrü ve Velinin televizyon izleme konusundaki tutumları ile Emirdağlılarla Posofluların bu konudaki tutumlarına yönelik gözlemleri şöyledir.

Belçika'yla arasında dağlar kadar fark var bizimkiler zaten abuk subuk zaten bir de Türkiye yayınıyla Avrupa yayınını farklılaştırdılar yani affedersin de Türkiye'deki en kötü kanalı bile burada mumla arar hale geldik yani. Mesela bir açık oturum izliyorsun ondan sonra bir reklam giriyor arkadaş 45 dakika. (Daha çok o zaman haber ve açık oturum gibi şeyleri izliyorsun?)..Sadece haber onun dışında başka bir şey seyretmiyorum. (Belçika televizyonlarında?) Belçika televizyonlarında yine haber. Ha kıyaslama yaparsak yani Belçika yayınları daha kaliteli. (Herhalde diğer toplumda da böyledir?) Şimdi mesela şöyle söyleyeyim Türkiye'de bir trafik kazası olsa her kanalda o trafik kazası anlatılır. Yani ölen

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

de olmasa hafif bir sıyrık da olsa ama burada sadece söylüyor. Görüntü yok bir şey yok. Şurada kaza oldu şu oldu, bitti. Şeyde şu çok hoşuma gitti mesela seçimlerde daha geçen hafta seçim oldu Türkiye'de olsaydı bu seçimler daha bir ay önceden her kanalda bayraklar ondan sonra ne bileyim afişler şunlar bunlar dolanırdı burada kimsenin sesi çıkmadı. Sadece birkaç yerde adamların resimleri var ondan sonra evine işte Türklerin de çoğunun evine de mektup göndermiş onun dışında başka bir reklam çalışması yok. Ha belki birkaç derneğe ya da şuraya buraya gitmiştir işte kendini tanıtmak için ama şahsen benim için acıyor bir kere o kadar abartılı şekilde harcama yapılaması, masraf edilmesi benim içim cız ediyor. Çünkü o para hazineden alınıyor ondan sonra neye bez afişlere neye bayraklara neye konvoylara neye otobüs kiralarına şunlara bunlara yazık ya. (Peki, herhalde Türkler bütün Türkler böyle demi daha çok Türk televizyonlarını izliyorlar?) %90. (Çocuklar peki daha çok hangi televizyonu ve kanalı izliyorlar?). Onlar çizgi film kanalı olsun da hangisi olursa olsun fark etmiyor yani. (Ama Türkçe de Flamanca da izliyorlar?) Fark etmiyor.

İşim dolayısıyla.. çok fazla televizyon izleyemiyorum.. (Peki, buradaki Türklerin televizyon izleme alışkanlıkları için kısaca ne dersin?). Genelde Türk televizyonları. Yani bir yüzdeye vurursak %60 -70 arasında Türk televizyonları. Geriye kalan %30 unda da işte yabancı kanallar falan izleniyor. (Peki, çocuklar hangi televizyonları ve hangi kanalları izliyorlar?). Çocuklar tabi ki çizgifilm. Çizgifilm nerde olursa fark etmiyor Türk veya Belçika hiç fark etmiyor ben kendi çocuklarımda gözlemlediğim çünkü saatleriyle zamanlarını da çok iyi biliyorlar. Çizgi film hangi kanaldaysa Belçika televizyonunun hangi kanalındaysa gidiyor o kanalı açıyor onu izliyor sonra diyor ki bak Türk televizyonunda şimdi şu çıkacak gidiyor onu açıyor onu izliyor. (Çocuklar daha Belçika kanallarını izliyorlar diyebilir miyiz?) Genelde Belçika kanallarını izliyorlar çünkü dedim ya aslında o yayıncılık anlayışında Belçika daha iyi toplumun geneline yayılan bir şey anlayışı var böyle televizyon radyo yayıncılığı anlayışları var. Çocukların okuldan çıkış saatlerinde akşam saatlerinde falan devamlı çizgi film koyuyorlar zaten o kanallarda. Bizimkiler gibi yayınlanmış bir dizinin tekrarını veya evlilik programları koymuyorlar maalesef. O yüzden dolayı çocuklar okuldan çıkınca biliyorlar ki saat işte 4'te Belçika televizyonunun şu şeyinde başlayacak 8'e kadar sürecek bir çizgi film kuşağı var, onu biliyorlar.

Etnik toplumsal iletişim süreçlerine katılım ölçeğindeki Türk televizyonlarını izleme sıklığına ilişkin soruya ve Türk televizyon kanallarını izleme amacına ilişkin anket sorusuna verilen yanıtlar ile görüşme sorularına verilen yanıtlar gözlemlere dayalı olarak birlikte değerlendirildiğinde ulaşılan bulgu Emirdağ ve Posofluların programların düzeyini çok sert eleştirmelerine karşın yoğun biçimde izledikleri yönündedir. Daha çok haber ve dizi filmler izlenmektedir. Katılımcılar Türkiye'de olup bitenlerle Belçika'dakilerden daha fazla ilgilidirler. Uydu antenleri Türk kanallarının izlenme

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

oranını artırmıştır. Türk televizyonları, Türkçenin yaşamda kullanılan temel dil olarak yaşatılması ve özlemle sürekli anılan anavatan Türkiye'den haberdar olmanın işlevsel bir aracı olarak değerlendirilmektedir.

Türk Radyo İstasyonlarını Dinleme: Ankete katılanların Türk radyo istasyonlarını dinleme yollarına ilişkin soruya verdikleri yanıtların Ki-Kare sonuçları Çizelge 71'de verilmiştir.

Çizelge 71. Türk Radyolarını Dinleme Yoluna İlişkin Bulgular

Yöre		**İnternetten**	**Radyodan**	**Uydudan**	**Dinlemiyorum**	**Toplam**
Emirdağlı	f	33	16	39	126	214
	%	15,4	7,5	18,2	58,8	100
Posoflu	f	33	12	69	96	210
	%	15,7	5,7	32,9	45,7	100
TOPLAM	**f**	**66**	**28**	**108**	**222**	**424**
	%	**15,6**	**6,6**	**25,5**	**52,4**	**100**
Ki-kare		X^2 = 12,922 df (3) **p ,005 <.02**				
Cinsiyet		**İnternetten**	**Radyodan**	**Uydudan**	**Dinlemiyorum**	**Toplam**
Kadın	f	26	14	50	94	184
	%	14,1	7,6	27,2	51,1	100
Erkek	f	40	14	58	128	240
	%	16,7	5,8	24,2	53,3	100
TOPLAM	**f**	**66**	**28**	**108**	**222**	**424**
	%	**15,6**	**6,6**	**25,5**	**52,4**	**100**
Ki-kare		X^2 = 1,398 df (3) p ,706 >.05				
Kuşak		**İnternetten**	**Radyodan**	**Uydudan**	**Dinlemiyorum**	**Toplam**
Birinci Kuşak	f	24	11	62	118	215
	%	11,2	5,1	28,8	54,9	100
İkinci Kuşak	f	37	16	44	97	194
	%	19,1	8,2	22,7	50,0	100
Üçüncü Kuşak	f	5	1	2	7	15
	%	33,3	6,7	13,3	46,7	100
TOPLAM	**f**	**66**	**28**	**108**	**222**	**424**
	%	**15,6**	**6,6**	**25,5**	**52,4**	**100**
Ki-kare		X2 = 11,744 df (6) p ,068 > .05				

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 71'de görüldüğü üzere ankete katılanların yarısının (%52) Türk istasyonlarını dinlemedikleri diğer yarısının (%48) ise bir şekilde dinlemeye çalıştığı görülmektedir. Brüksel dışında Türk radyolarının yayın yapmadığı düşünüldüğünde Türk istasyonlarının internet ya da uydudan dinlenilmeye çalışılması etnik iletişime verilen önem açısından oldukça önemlidir. Türk istasyonlarını dinlemede en çok kullanılan yöntem uydudan dinlemedir (%26), internetten dinleyenlerin oranı ise %16'dır. Sadece Brüksel'de yayın yapan Türk istasyonları olduğundan doğrudan radyodan dinleme oranı oldukça düşüktür (%7). Verilen yanıtlarda yöreler ($X^2_{(3)}$ = 12,922 p ,00 < .02) açısından anlamlı farklılık saptanmıştır. Türk istasyonlarını dinlemeyenlerin oranı Emirdağlılarda (%59) Posoflulardan daha yüksektir (%46). Posofluların uydudan Türk istasyonlarını dinleme oranı da (%33) Emirdağlılardan (%18) yüksektir. Türk istasyonlarını dinleme yöntemlerine ilişkin cinsiyet ($X^2_{(3)}$ = 1,398 p ,70 < .05) ve kuşaklar ($X^2_{(6)}$ = 11,744 p ,06 > .05) açısından ise anlamlı farklılık yoktur.

Görüşülenlere radyo dinleyip dinlemedikleri ve dinliyorlar ise hangi kanalları tercih ettikleri sorulmuştur. Görüşülenlerin yaklaşık 3 de 1 i hiç radyo dinlemediğini ifade etmiştir. Görüşülenlerin bir kısmı yalnızca Türk radyolarını dinlediğini söylerken bir kısmı da evde Türk arabada ise Belçika radyolarını dinlediğini söylemiştir. Radyo dinlemediğini söyleyenlerden biri olan Çağdaş bu durumu şöyle gerekçelendirmiştir;

> Yok. Zaten radyomuz da yok burada bir ara Türk radyosu vardı Brüksel'de bilmiyorum onu çok nadir o da. (Ama uydudan hani radyo falan dinler misiniz?) Yok şimdi zaten zamanla alakalı fazla vaktimiz yok. (Belçika radyoları dinliyor musunuz?) Yok yok.

Talip ve Melek ise önceden dinlediklerini ancak şimdi dinlemediklerini nedenleriyle birlikte şöyle ifade etmişlerdir.

> Maalesef…eskiden dinliyorduk burada radyolar vardı televizyonlar yokken onlar çıktıktan sonra şimdi radyolara ihtiyaç duymuyoruz.
> Önceden şimdi yok. (Şimdi televizyon hepsinin yerini aldı galiba dimi?). Evet televizyon.

Ramazan ise radyo dinlemediğini belirtirken söyledikleri Belçika'da yapılan gözlemlerle de örtüşmektedir.

> Radyo dinleyemiyoruz çünkü Flaman radyosu ya müzik dinleyeceksin başka ne dinleyeceksin onu dinleyeceğine Türk CD'si takıyorsun onu dinliyorsun.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Hayal de Belçika'da radyo dinlemediğini ifade etmiştir.

> Burada dinleyemiyoruz zaman yok ama Türkiye'de bir ay boyunca dinliyoruz.

Belçika'da kalınan 9 aylık süre boyunca aracında yolculuk edilen hiçbir Emirdağlı ya da Posoflu'nun Belçika radyosu dinlemediği bunun yerine Türkçe müzik CD'lerini dinledikleri dikkat çekmiştir. Buna karşın Alim, Şirin, Yalın, Metehan, Nimet ve Sibel evde Türkçe arabalarında ise Belçika radyo kanallarını dinlediklerini şu sözlerle dile getirmişlerdir.

> **Alim:** Sade iş, arabamda, arabaya bindiğimizde olur. Öbür türlü radyo şansımız yok. Yolu, hava durumunu bir yerde kaza var falan Belçika radyosu. Eşim bu hususta mutfağa açar orada çalışırken alır bir Türk radyosunu televizyondan dinler.
>
> **Şirin:** Evde televizyondan uydu radyosunu açarım. Flaman kanallarını şey Flaman radyosunu da genelde arabada dinlerim.
>
> **Yalın:** Evde genelde uydu aracılığıyla steryoya bağlarım televizyonu açmam oradan Türk radyolarını Belçika da arabada dinlerim.
>
> **Metehan:** Evet internetten günlük şey olacak ama radyo spor dinliyorum. Türk radyosu evet Türkiye'nin radyosu. Bazen radyo 7'yi dinliyorum o da güzel yani Türk halk müziğini de çok beğendiğim için günlük kesinlikle radyo spor dinliyorum ve radyo 7'yi. (Belçika radyoları?) Onu arabamda dinlerim haberleri kesinlikle kaçırmam yani. Saat başı Belçika radyosundan haberleri takip ederim.
>
> **Nimet:** Radyo dinlerim. Arabada dinleriz. Belçika kanalı da Türk kanalı da dinleriz. İkisini de dinlerim radyoda yani.
>
> **Sibel:** Valla genç kızken, aşıkken dinliyordum. Şimdi dinlemiyorum ha arabamla işe giderken Belçika radyosunu dinliyordum. (Arabada en çok hangi müzikleri dinlersiniz Türkçe mi yabancı mı?). Türkçe Türkçe.. Arap müziğini de severim

Bahriye'nin soruya verdiği yanıt yukarıda söz edilen gözlemlerle örtüşür niteliktedir.

> Pek dinlemem açıkçası radyo yok ki var şeyde var ama uydu kanallarında. Bir de arabada oldu mu dinliyorum. (.. Türk radyosunu mu Belçika radyosunu mu tercih edersiniz?). Evde Türk açarım. Ama arabada sürekli Belçika kanalını. Eşim sürekli radyo dinler arabada ama ben bindim mi CD açarım radyo dinlemem. Anvers'te Türk radyosu yok ama CD de Türk müziklerini dinlerim. Çocuklar yabancı müzikleri dinlerler.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Fehmi, Gülizar, Hamdi ve Mücahit yalnızca arabada radyo dinlediklerini ifade eden görüşmecilerdendir;

> **Fehmi:** Radyoyu pek dinlemiyorum. Belçika radyosunu arabada falan olursam haber saatini mutlak ki dinliyorum yani.
>
> **Gülizar:** İşe gidip gelirken arabada bazen dinlerim.
>
> **Hamdi:** Şimdi bulunduğumuz yerde radyo yok, Türk radyosu yok. Brüksel'de var. Mesela Limburg bölgesinde 30 bin civarında Türk yaşıyor orda da radyo yok. Belki artık bunların da olması gerekir diye düşünüyorum. Arabada Flaman radyosu dinliyorum o da işte yine dediğim gibi Türkiye'yle ilgili konular oluyor, dünya gündeminde olan bazı şeyler oluyor Avrupalılar, Belçikalılar bu konuda ne düşünüyor onun için arabada takip ediyorum, radyo dinliyorum. Ama Türk radyosu olsa mutlaka Türk radyosu dinlerim. Olmadığı için dinleyemiyorum.
>
> **Mücahit:** Çok nadir böyle arabada giderken bazen Türk bazen Belçika radyosu dinlerim. (Brüksel'de Türk radyosu var).

Görüşülenlerin bir kısmı yalnızca işyerinde radyo dinlediklerini şu sözlerle dile getirmişlerdir.

> **Ayşe:** Aaıı evet iş yerinde. (Belçika kanalları mı Türk mü?). Belçika.
>
> **Çınar:** Flaman radyosunu iş yerinde mecburen 8-10 saat arası dinlemek zorundayız. Bütün haberleriyle birlikte saat başı ve yarım saatte bir haberleri veriyor. Türk radyosunu da vakit buldukça ya internet radyosundan örneğin çalışma yaparken bilgisayarda kulaklıktan Türkçe radyo ya da televizyonda bazen tartışma programlarının sıktığı baydığı dönemlerde.
>
> **Doğan:** Radyoyu iş yerinde Belçika haberlerinden biraz dinliyom öte türlü burada radyo zaten çekmiyo. Evde olduğum zaman da sade televizyona bakıyom gereksinim duymuyom.

Görüşülenlerden sadece Türk radyo istasyonlarını dinlediklerini ifade edenlerden bir kısmı şunları dile getirmişlerdir;

> **Defne:** Tabii radyo dinlerim. (Belçika kanalları mı? Türk kanalları mı?). Türk kanalları dinliyorum. Kral FM dinliyorum. Böyle arkadaşlar geldiği zaman Kral FM i açarız işte mum falan yakarız. Çocuklar uyuyor zaten. Güzel oluyor böyle mazi şu bu. Bazen oo böyle keyfim yerindeyse canlı müzik dinlerim, oynarım öyle yani.
>
> **Gönül:** Genelde Cem radyoyu açıyorum.
>
> **Hümeyra:** Radyo ben uydu kanalından Best FM'i dinlerim, çok severim Ceyhun Yılmaz'ı.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Pembe: İnternetten. Türkçe sadece Best FM için.

Yakup: Onu da internetten dinlerim. Zaman buldukça. (Peki Türk kanalları mı yine yoksa Belçika kanalları mı radyoda tercihin gazete için de soralım?). İkisini de. Belçika gazetelerini de okurum günlük, Türk gazetelerini de kanal televizyonda aşağı yukarı aynı. Fazla zaten televizyon seyretmiyorum ama seyredersem de ikisini. (Peki radyodaki tercihin?). Radyoda genellikle Türk.

Zekiye: Çok dinlerim. (Uydudan dinliyorsunuz galiba? En çok hangi kanalları dinliyorsunuz?). Evet evet. Akra FM var, Gözyaşı var, Marmara var, işte Burç FM var. Çok güzel ben çok tatmin oluyorum, zevk alıyorum. Çok şeyler öğreniyorum. Yani hep nasihat verici hep insanın manevi yönüne böyle huzur katan ilahiler, sohbetler dinliyorum.

Muhammed de hem Türk hem de Belçika radyo istasyonlarını dinlediğini söylemiştir:

Radyo TRT yi dinlemeye bayılıyorum. Her konusunu TRT nin. Şimdi uydudan takip ediyorum önceleri yani şöyle şimdiki parayla 300 euro verip radyolar almıştık. Takip ediyorduk. Şimdi uydu aracılığıyla televizyondan daha çok. (Peki, Belçika radyolarını takip eder misiniz?). Ediyorum. Günlük sabah saat 7:30'dan 17:00'ye kadar konuşmaları ara sıra telefonla da katılıyorum. Oradaki sorulan sorulara cevap veriyorum. Genellikle Türk dünyasıyla ilgili bölücü hareketlerle ilgili tartışmalar oluyor onlara katılıp cevaplandırıyorum.

İnternet Kullanımı: İnterneti kullanma amaçlarına ilişkin soruya verilen yanıtların Ki-Kare testi sonuçlarına bakıldığında (Çizelge 72) ankete katılanların %25'inin internet kullanmadığı %57'sinin de haberleri izlemek ve arkadaşlarıyla görüşmek için interneti kullandığı görülmektedir.

Çizelge 72'de verilen sonuçlara göre ankete katılanların interneti kullanma amaçlarına ilişkin yanıtlarında yöreler ($X^2_{(5)}$ = 21,047 p ,00 < .02) açısından anlamlı farklılık vardır. İnternet kullanmam diyenlerin oranının Emirdağlılarda (%32), Posoflulardan (%18) yüksek olduğu görülmektedir. Aynı zamanda Posoflularda internetten çocukların eğitimi için yararlanma oranı (%16), Emirdağlılardan (%6) daha yüksektir. Çizelge 72'de görüldüğü üzere verilen yanıtlar arasında cinsiyet ($X^2_{(5)}$ = 51,906 p ,00 < .02) açısından da anlamlı farklılık vardır. Erkekler interneti en çok haberleri takip etmek için (%42), kadınlar ise en çok (%38) arkadaşlarıyla iletişim

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

kurmak için kullanmaktadırlar. Yine kadınların (%14) erkeklerden (%8) daha yüksek oranda çocukların eğitimi için interneti kullandıklarını ifade ettikleri görülmektedir.

Çizelge 72. İnterneti Kullanma Amacına İlişkin Bulgular

Yöre		Haber	Arkadaşlarla Görüşme	Çocukların Eğitimi	TV-Radyo	Kullanmam	Diğer	Toplam
Emirdağlı	f	58	62	13	4	69	8	214
	%	27,1	29,0	6,1	1,9	32,2	3,7	100
Posoflu	f	65	57	33	2	38	15	210
	%	31,0	27,1	15,7	1,0	18,1	7,1	100
TOPLAM	**f**	**123**	**119**	**46**	**6**	**107**	**23**	**424**
	%	**29,0**	**28,1**	**10,8**	**1,4**	**25,2**	**5,4**	**100**
Ki-kare		X^2 = 21,047 df (5) **p ,001 < .02**						
Cinsiyet		**Haber**	**Arkadaşlarla Görüşme**	**Çocukların Eğitimi**	**TV-Radyo**	**Kullanmam**	**Diğer**	**Toplam**
Kadın	f	22	70	26	5	50	11	184
	%	12,0	38,1	14,1	2,7	27,2	6,0	100
Erkek	f	101	49	20	1	57	12	240
	%	42,1	20,4	8,3	0,4	23,8	5,0	100
TOPLAM	**f**	**123**	**119**	**46**	**6**	**107**	**23**	**424**
	%	**29,0**	**28,1**	**10,8**	**1,4**	**25,2**	**5,4**	**100**
Ki-kare		X^2 = 51,906 df (5) **p ,000 < .02**						
Kuşak		**Haber**	**Arkadaşlarla Görüşme**	**Çocukların Eğitimi**	**TV-Radyo**	**Kullanmam**	**Diğer**	**Toplam**
Birinci Kuşak	f	63	41	21	2	80	8	214
	%	29,3	19,1	9,8	0,9	37,2	3,7	100
İkinci Kuşak	f	58	66	25	4	26	15	210
	%	29,9	34,0	12,9	2,1	13,4	7,7	100
Üçüncü Kuşak	f	2	12	-	-	1	-	**424**
	%	13,3	80,0	-	-	6,7	-	**100**
TOPLAM	**f**	**123**	**119**	**46**	**6**	**107**	**23**	**424**
	%	**29,0**	**28,1**	**10,8**	**1,4**	**25,2**	**5,4**	**100**
Ki-kare		X^2 = 57,037 df (10) p ,000 **< .02 %44,4**						

Görüşülenlere internet kullanıp kullanmadıkları, kullanıyorlarsa hangi amaçla kullandıkları ve eğer kullanmıyorlarsa nedenleri sorulmuştur. Görüşülenlerin yaklaşık üçte biri internet kullanmadığını ifade ederken üçte ikisi internet kullandığını dile

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

getirmiştir. İnternet kullanmayanlar özellikle çocukları için internetin zararlı olduğunu düşündüklerini söylemişlerdir. İnternet kullananların bir kısmı Türkiye'deki yakınlarıyla iletişim amaçlı kullandıklarını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra bilgi almak, araştırma yapmak, reklam amacıyla ya da dini konularda yararlanmak gibi çeşitli nedenlerle internet kullandığını ifade eden görüşülenler olmuştur.

Arzu, Alim ve Doğan internet kullanmama nedenlerini özellikle çocuklarıyla ilgili taşıdıkları kaygı çerçevesinde açıklamışlardır;

> Yok, internetle fazla şey yapmıyorum. (Neden?). Ya bilmiyorum internetle işte ister istemez insanlarla chat olayına giriliyor. Zamanın dağıldığı için pek giremedim, istemedim. Kızım için de yararlı bir şey olduğunu zannetmiyorum çünkü o da oyunlara dalıyor hem göz sağlığı açısından hem de derslerden geri kalmasın diye istemiyorum.

> Son zamanlardaki en hoşuma gitmeyen hatta bazen o kadar sinir olurum kahrolurum diyorum ki bir ülkeye başbakan olsam internet denen mahlûkatı yerle bir edecem, yok olsun. Çünkü, kullanılıyor da faydalı bir alana kullanılmıyor. Ben bunu zaman zaman oturduğum toplumla da tartışıyorum şimdi arkadaş diyor ki işte çocuğumuz, kızımız, oğlumuz babaya diyor ki babacığım bize internet lazım çünkü ders çalışacağım. Yeminle söylüyorum bu dersin… şimdi diyorum gelin ev ev gezelim internet evinde olup bu Willebroek'ta 100 kişiye soralım bunun 90'ını hocam internette ders yapan bir adam değil. Ben kullanmıyorum. Hani niye kullanmıyorum bir ona elbette ki müthiş bir ihtiyaç bunu kimse inkâr edemez. Evde oturuyorsun basıyorsun bütün ödemelerini yapıyorsun. Bankaya kapandı, açıldı gitmiyorsun. Bütün yazışmalar, adresler, hesaplar elbette ki ihtiyaç ama kime yaş haddi kaçtan kaç olana? ..Benim çocuğum bu internetin canını biliyor. Çıkıyor adam yatmadan evvel, yatak odasına bir giriyor biraz sonra Burak diyorum he baba yatıyorum diyor. Ama yarım saattir oraya girmiş.

> Yok internetimiz yok. (Neden kullanmıyorsunuz desek?). Valla şuanda almayı düşünmedik. Zararlı olduğu için ondan düşünmedik yoksa alma gücünden falan değil. Çocuklar için zararlı olabileceğini düşündüğümüzden şuan bağlantı yapılmadı ilerde ne olur bilemem. (Kendiniz camide falan kullanıyor musunuz?). Kendimiz de kullanmıyoruz ihtiyaç duymuyoz.

Sibel ve Talip internet kullanmadıklarını ifade ederek nedenlerini şu şekilde dile getirmişlerdir;

> Hayır. (Neden kullanmıyorsunuz?). Yok çünkü. İlk evlendiğimizde vardı ondan sonra kapatmaya karar verdim. Çünkü neden eşimden dolayı gerekli diye aldım çok böyle oyundu, şeydi falan bence internet oyuncak değil. Bilmiyorum benim görüşüm bu. Yani 24

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

saat başında oturmak değil internet. Gerektiğinde kullanmak çok önemli. Aynı şekilde cep telefonu için de geçerli şahsen ben pek sevmiyorum telefonla konuşmayı. Bir araç çünkü. Mesela sağ olsun arkadaşlarım beni çok arıyorlar ve saatlerce saatlerce konuşuyorlar ama içimden hayır çok seviyorum, dinliyorum ama içimden diyorum ki ya madem o kadar çok beni seviyorsun arıyorsun haftada bir gel de bari içini dök böylelikle. Ben rahatsız oluyorum telefon konuşmalarından böyle saatlerce çünkü dikkatimi veremiyorum. Bu arada bebeğim ağlıyor veya çocukların bir şeyi çıkıyor yemek yapıyorum, sürekli böyle şeylerle meşgul olduğum için yani. İnternet de bana öyle geliyor. Şuanda gerek duymuyorum ama mecburen seneye falan almak zorundayız galiba çünkü büyük oğlumuz ilkokula başlayacak o zaman mecburiyetten ama tabi her şey sınırlı. Her şey sınırlı tabi ki.

İnternet ben kullanmıyorum. (Neden diye sorarsak?). Vallahi hiç de dikkatimi çekmedi. İhtiyaç duymadım, bilmiyorum yani öğrenmedim de. Sadece iş yerimizde computerla işimizle ilgili ilgileniyoruz hepsi o işte.

Veli internet kullanmama nedenlerini anlatırken bir yandan da Emirdağlı ve Posofluların internet kullanımlarıyla ilgili tutumlarına yönelik gözlemlerini dile getirmiştir.

Ya interneti şu an için kullanamıyorum çünkü evde internet bağlantısı ve bilgisayar olmadığı için.. (Peki buradaki Türklerin internet alışkanlıklarıyla ilgili ne diyebiliriz?). Ya buradaki Türklerin.. %95 derecede internet alışkanlıkları var. Yoğun bir şekilde hem de artık internet hayatlarına öyle bir girmiş ki bir parça olmuş. Yani hayatlarından bir parça olmuş her konuşmalarında her şeylerinde internet referans hale gelmiş. İşte bir şeyi soruyorsun ya atıyorum bir araba alacam işte nerden bulabiliriz internetten bulursun yani hemen her konuda mesela bir kitap bulmak istedin nerden alırız işte internetten bulursun. Veya bir bilgiyi seninle tartışıyor bir şekilde konuşuyor, konuşunca referansın ne hocam bunu nerden öğrendin internetten öğrendim. Yani internet çok yaygın yani özellikle gençler böyle kendi aralarındaki iletişimde işte bu facebook ondan sonra bu chat odaları siteleri şunlar bunlar falan o şekilde arkadaş tanışma evlilik her konuda kullanıyorlar yani interneti.

Görüşülenlerin yaklaşık üçte biri interneti Türkiye'deki yakınlarıyla iletişim kurma amacıyla kullandıklarını şu sözlerle dile getirmişlerdir.

Abbas: İnternet kullanırım yani burada sanıyorum en ilk bilgisayar alanlardan birisi benim. O zaman belki internet yoktu ama bilgisayar olayı vardı. Bilgisayara merakım var onun için de interneti sadece ihtiyaç gerektiğince kullandım belki biraz iletişim için kullanıyoruz. İşte e-maildir haberleşmedir vs. Türkiye ile görüşmeler tabi yani Türkiye ile görüşmeler de yapıyoruz çünkü o imkân da var internet üzerinde.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çağdaş: Valla kullanıyorum genelde öyle bir şeyim yok MSN falan işte arkadaşlarla falan işte bu son zamanda facebook falan çıktı işte Türkiye'yle mesafe biraz uzak olduğu için işte biraz da görüntü falan oluyor bir hasret gidermek amacıyla falan.. (evde var mı internet?) Var var evde internet. (Dolayısıyla da amaç daha çok Türkiye ile görüşmek oluyor internette?) Evet. Ya bazen ne bileyim önceden tabi araştırma falan da yaptığım konular oluyordu. Onlara falan bakıyorum..

Defne: Kullanıyoruz. (En çok hangi amaçla?). Aile Türkiye'deki ailemizle, buradaki arkadaşlarla msn de yani öyle google'ı fazla karıştırmam. Bazen böyle bir iki şarkı dinlerim. Odur yani. Google'ı aç onu izle şunu dinle sevmiyorum.

Mücahit: Kullanıyorum. Valla iletişim ve işte gazete. Daha çok var olan arkadaşlarla iletişim kurarız Türkiye'deki, Belçika'daki, Almanya'daki, Hollanda'da arkadaşlar var onlarla.

Ramazan: İnterneti ya zaten boş vaktimde bir işte dediğim gibi haber okumak için ya da Türkiye'deki şeylerle görüşmek için MSN de görüşmek için kolay oluyor iletişim açısından. Genellikle o açılardan.

Sulhi: Dediğim gibi gazete okuyorum internetten, ondan sonra ailemle görüşüyorum Türkiye'den işte kardeşlerimle o vasıtayla kullanıyorum. Arkadaşlarımla görüşüyorum. İşte o amaçlarla bir de işte dernekle ilgili yönetim arkadaşlar mailler atıyor, iletişim kurmak için kullanıyorum. O yani başka bir şey için değil.

Şafak: Bilgi amacıyla mutlaka. Türkiye'de annem, babam, kardeşlerim var onlarla görüşme amacıyla, iletişim kurma amacıyla.

Şükrü: Her şey için kullanırım gazete okumak için ondan sonra Türkiye'de internet chat yapmak için araştırma yapmak için ama son zamanlarda genelde hep araştırma için kullanıyorum. Mesela işyerinde bir şey kafama takılıyor ondan sonra hemen eve gelip neydi nasıldı ona bakıyorum. (Peki aynı soruyu yani internet konusunu Emirdağlılar ve Posoflular açısından değerlendirirsek?. Valla tanıdığım Emirdağlıların %80'i Chat için kullanıyor. İnternet kullanımı yaygın da genelde chat için kullanıyorlar. Amaç dışı olarak kullanıyorlar.

Yalın: İşte bilgi olarak kullanıyoruz genelde. Gazete okuma, müzik falan. Film izleme. (Peki Türkiye'deki yakınlarla ya da arkadaşlarla görüşmek için?). MSN aracılığıyla görüşürüz evet.

Gönül ve Meltem eşlerinin Türkiye'deki yakınlarıyla görüşmek için internet kullandıklarını şu sözlerle ifade etmektedirler.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Genelde eşim gazete okumak için, kaçırdığı dizi varsa ya da sonunu getiremediği dizilere bakıyor bir de akrabalarla görüşüyor. Bizimkiler burada olduğu için ben pek kullanmıyorum.

Evet kullanıyorum. Var. Eşim Türkiye'deki ailesiyle iletişim kurmak için de kullanıyor. Haber için de, bir şeyler aramak için de google'dan herkesin yaptığı gibi. E-mailimiz de var yani işime de evimde devam ediyorum çünkü benim işim çok yoğun olduğu için o yüzden de internet ve şey gerekiyor. Bazen müşterilerime e-maille de Çarşamba günlerim boş günüm misal Çarşamba günleri de vaktim oldukça açarım işlerime devam ederim internetten e maill.

Görüşülenlerden bazıları doktoruyla haberleşmekten, kadın programlarını izleme, el işi örnek çıkarma ve diyet takibine kadar çok farklı nedenlerle internet kullandıklarını ifade etmişlerdir;

Ahu: İnterneti kullanıyorum bazen o da diyorum ya haberleri okumak için. MSN e giriyorum bazen maillerimi check yapıyorum önemli bir şey var mı doktorumla? Sürekli irtibat halinde olduğum için onunla görüşmek zorunda olduğum için yani ona bakmaya girerim onun dışında fazla irtibat halinde olduğum kimse yok zaten.

Ayhan: Valla daha çok iletişim olabilir. E-mail olsun ondan sonra bilgiyi aramak işte haliyle benim işten dolayı da belediyenin sitelerinden bazı bilgileri almam gerekiyor. Print yapmam lazım bazı şeyleri öyle bu amaçla kullanıyorum.

Bahriye: Ben çok kullanmam. Çok az bana düşmüyor çocuklardan. (Kullandığınızda hangi amaçla kullanıyorsunuz?) Kadın programlarına bakıyorum. El işine bakarım mesela. Dini özel şeylere bakarım. İlahilere bakarım, dinle ilgili daha çok bakarım yani internete çünkü bazen ibret almamız gereken şeyler falan çıkıyor onlara bakarım.

Çınar: İnterneti genellikle kültürel ve sanatsal anlamda kullanıyorum. Haber babında kullanıyorum, iletişim babında kullanıyorum. Reklam iletişim babında çok çok çok kullanıyoz. O yüzden televizyon kültürü biraz daha azaldı. Bilgisayarda çünkü her şeyi bulabiliyorsunuz. Ama ben yine de diyorum ki kişi ne ararsa kendinde arasın google da aramasın..

Çiçek: Sohbet amacıyla ya da bilgi edinmek. Hani genel hayata ne bileyim mesela ben rejimlere bakıyorum, diyetler, ne yememiz gerekiyor? Nasıl beslenmemiz gerekiyor? Ne bileyim yani aklıma her gelen sorunun internetten cevabını bulabiliyorsun kolaylıkla.

Demir: İnterneti kullanıyoz. Bazen haberler için çocukların evde dersi olduğunda dersler için kullanıyoz.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Fehmi: İnterneti yani öncelikle gasteleri okuyorum ben efendime söyleyeyim iş icabı ne gerekiyorsa bakmam gereken bir şey varsa arayıp bulmam gereken onun için kullanıyorum (Türkiye ile görüşmek için falan?) Hayır.

Şirin: İnterneti bütün yani aklına gelebilecek bütün her şey için yani televizyonda bir konu gördüm veyahut ta bir şey duydum onu araştırmak amacıyla. Bu en ufak şeyden yani çok karmakarışık şeylere kadar yani veya birine soramadığım şeyi yani.

Hayal: Ben kullanırım oyun oynarım. Bazen film izlerim. Müziği çok sevmediğin için fazla dinlemem yani.

Kıymet: Evet. Sohbet MSN yani tabi chat falan değil de sohbet akrabalarlan, aileylen, arkadaşlarlan çoğunlukla arkadaşlarlan veya önemli bir işim olduğunda banka işlerimi hallediyorum. Yani günlük giriyorum internete.

Melek: Evet interneti kullanıyorum. (Özellikle hangi amaçlarla kullanıyorsunuz?). El işleri, sağlık, yemek tarifleri bunları, doktorlar işte. Bazen her gün bakarım bazen iki üç günde bir, elim boşsa hani boş vakitlerimde şey yaparım. İnternet kullanmayı severim.

Muhammed: Ya internet kullanıyorum. Bilgi edinmek için. Aklına ne gelirse o şekilde kullanıyoruz. Mesela çocuklarım yüksekokulda olduğundan Türkiye'de İngilizce, Almanca okulda okuyan talebelerin işte dersleri olduğunda yardım ediyorduk böyle de bir alışkanlığımız vardı.

Pembe: Evet. (Ne için kullanırsın?). Arkadaşlarımla konuşmak için. Tabi ki de ödevler için de çok kullanırım. Kursla ilgili, okulla, bütün lise hayatım boyunca.

Hasan'ın kullanım amacını diğer görüşülenlerden ayıran köyünü internetten izlemesidir.

Kullanıyorum kullanıyorum fazla değil hani zamanım olmuyor çünkü. (Kullandığınız zaman ne için hangi amaçla kullanırsınız?) Arabaya bakarım, evlere bakarım, kendi köyümün sitesini izlerim. Orda ölenler, yaşayanlar, doğanlar her şey olduğu için.

Evde Bulunan İletişim Araçları: Ankete katılanların evlerinde bulunan ve kullandıkları iletişim araçlarına ilişkin soruya verdikleri yanıtların frekans ve yüzdeleri Çizelge 73'de verilmiştir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 73. Sahip Olunan İletişim Araçlarına İlişkin Bulgular

Yöre		Uydu	Cep Telf.	PC-Dizüstü	Ev Tel.	İnternet	Müzik Seti	Video	DVD-VCD
Emirdağlı	f	194	209	134	82	170	136	121	193
	%	90,7	99,7	62,6	38,3	79,4	63,6	56,5	90,2
Posoflu	f	182	204	153	115	176	122	124	178
	%	86,7	97,1	72,9	54,8	83,8	58,1	59,0	84,8
TOPLAM	**f**	**376**	**413**	**287**	**197**	**346**	**258**	**245**	**371**
	%	**88,7**	**97,4**	**67,7**	**46,5**	**81,6**	**60,8**	**57,8**	**87,5**

Ankete katılanların %89'u evlerinde Türk televizyon kanallarını izlemek üzere kullandıkları uydu antene sahiptir. Telefonla iletişim konusunda cep telefonunun daha çok tercih edildiği görülmektedir. Cep telefonuna sahip olanların oranı %97, ev telefonuna sahip olanların oranı ise %47'dir. Bu tercihte ekonomik etkenler rol oynamaktadır. Ankete katılanların %82'si evlerinde internete, %88'i de DVD-VCD gibi araçlara sahiptir. Yine ankete katılanların oldukça önemli bir kısmının pc-laptop (%68) ve müzik setine (%58) sahip olduğu görülmektedir. Özellikle 1980'lerde oldukça yoğun bir biçimde kullanılan videolara sahip olanların oranı ise %58'dir.

Video, VCD, DVD, iPod, MP3 Çalar gibi araçların Kullanımı: Görüşülenlere video, VCD, DVD, İPOD, MP3 çalar gibi araçlardan hangilerini kullandıkları ve bu araçlarla ne tür filmler izleyip, ne tür müzikler dinledikleri sorulmuştur.

Görüşülenlerin bir kısmı bu tür araçları daha çok çocuklarının kullandığını dile getirirken, bir kısmı bu araçlarda Türkçe film izlediğini ve müzik dinlediğini bir kısmı ise yabancı ve karışık film izleyip müzik dinlediğini ifade etmişlerdir.

Aynur, Defne, Hasan, Yalın, Mutlu, Lale, Talip ve Yıldız sözkonusu araçları daha çok çocuklarının kullandığını şu sözlerle ifade etmiştir.

> **Aynur:** Hepsini saymam mı gerekiyor? (yoo mesela video var mı evinizde?) Var. (Kullanıyor musunuz?) Video pek kullanmıyorum. DVD var. Onu kullanıyoz. (Hangi tür filmler için kullanıyorsunuz daha çok?). Genelde çocuklarım kullanıyor yabancı filmler için ben fazla bakmam. (Müzik çalarınızı kullanıyor musunuz?). Evet, çocuklar daha çok Türkçe şarkılar dinliyor.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Defne: Valla hepsi mevcut hepsi var. DVD fazla şey yapmıyorum çocuklar izliyor şey koyuyorlar çizgi film onun haricinde hepsi de bağlantımız var yani. (.. MP3 te daha çok Türk müziklerini mi dinlersiniz? Yabancı mı?). Yabancı hiç müziği bilmem.. Ama ben hiç hayatta dinlemiyorum yabancı müzik.

Hasan: Ben fazla izlemiyom ama çocuklar genelde mesela çocuklar küçük çok alıyo o şeyi efendime o biblioteklerden kiralama oluyor. (Hangi tür filmleri izliyorsunuz?) Yabancı olsun Türk olsun hoşlarına giden bir şey olduğu zaman izliyorlar. (Müzik dinliyor musunuz bu araçlardan? Ne tür müzikler dinlersiniz?) Evet dinliyoruz ben ilahi dinlerim. Çok eski türkülerden olursa mesela onlardan.

Mutlu: Ben cep telefonundan başka bir araç kullanmıyorum. (Anladım. Dolayısıyla evde VCD, DVD, İPOD var mı?). Var tabi evde var. Çocuklar dinliyor, izliyor ama ben pek kendi yapım itibariyle pek şey değilim yani. (Video zaten biraz geçmişte kaldı artık?). Tabi eski filmler videoda olduğu için yine çok ara sıra işte misafir geldiğinde falan veya bir arkadaşlarla bir gülelim derken eski filmlerden çıkarıp videoda izleyebiliyoruz. (Ama eskiden çok izleniyordu dimi? Siz de o dönemleri yaşadınız?). Eskiden, ben 12 yaşlarındaydım video burada Türkler arasında yaygınken, Türk televizyonları da yoktu. 1980' li yıllarda ilk videolar çıktı işte o zaman biz hatta 12 yaşında bir çocuktum ben o yıllarda. Arkadaşlarımla birlikte Çarşamba ve Cumartesi günleri bisikletle buradan 20 km Anvers'e gidiyorduk orada film kiralayıp geliyorduk yani 4-5 günlük film kiralıyorduk. 15-20 tane filmi birden alıyoruz, geliyoruz ve gece gündüz demeden o filmlere bakıp Cumartesine yetiştiriyoruz. (Türkiye ile tek bağ oydu belki de o yüzden?). Tek bağ oydu evet.

Lale: Video var kullanmıyorum. (DVD, VCD?). DVD, VCD kullanılıyor gerektiği zaman. (Türk filmleri için mi daha çok yabancı filmler için mi?). Bence yabancı filmler için oğlan, çocuğum kullanıyor genellikle. MP3 kullanıyorum genellikle Türk müzikleri dinliyorum.

Talip: Valla çocuklar hepsini kullanıyor. Benim özel olarak bir telefonum var başka da video aletleri falan hep var canım evde. (Orda film izliyor musunuz? Ne tür filmler?..). Alıp izlemiyoruz canım evde. Daha önce yapıyorduk bu televizyonlar olmadan önce. (Müzik dinleme konusunda ne dersiniz? Bu araçlardan müzik dinliyor musunuz?). Müzik dinlerim canım, Türk halk müziği olacak ondan sonra şey olacak sanat müziği rahatlatmak için, genelde Türk halk müziği.

Yıldız: Evde mi? (video kullanıyor musunuz mesela?). Video kullanmıyoz çünkü artık modası kalktı. DVD var. Eskiden kullanılıyordu. Şu anda DVD ama çok nadiren yani. O kadar yani televizyonda güzel diziler ve filmler var ki gine çocuklar için hafta sonları ben kaset DVD kiralıyorum ve onlar izliyor. Genelde ben hani oturup da film falan çok nadiren

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

izlerim. (Peki, çocuklarınız genellikle Türk filmi mi yabancı film mi izliyorlar? DVD aldığınızda genelde hangisini tercih ediyorsunuz?). Genelde Belçika.

Posoflu Şevket ve Demir DVD de daha çok Türk filmlerini ve yaz tatilinde köylerinde yaptıkları çekimleri izlediklerini ifade etmişlerdir.

Evet genellikle ben DVD'de filan çocuklar film kiralıyorlar Türk filmi onlara bakıyorum veya da düğün nişan, köydeki çektiğimiz fotoğraflara, işte video onlara bakabiliyoruz.

Tabide ki biz burada gurbette olduğumuz için memlekete izine gittiğimizde vatanımızı çekiyoz o güzel yerleri, doğduğumuz köyü, yaylalarımızı, ormanımızı, dağımızı, taşımızı getirir onu kışın koyarız böyle toplu bir araya geldiğimizde köylülerimiz, akrabalarımız o insanlara bakarız işte öyle zaman geçiririz tabideki izliyoruz. (Bu tür şeyleri izliyorsunuz. Müzik, ne tür müzikler dinlersiniz?). Türk halk müziğini severim. Âşıklarımızı severim. Âşıklar birer hoca gibidir, din dersi din öğretmenleri gibidir. Mesela imamlar gibidir imamın bir vaizi gibi gerçekten bir aşığında bir türküsü bir insan iyi dinlerse bir vaiz gibidir yani insana derin ve terbiye üzerine konuşulan söylenilen bir müziktir çok hoşuma gider.

Abbas, Metehan ve Muhammed tıpkı Demir gibi Türk halk müziğini dinlediklerini şu sözlerle dile getirmişlerdir.

Abbas: Müzik özellikle ağırlıklı olarak Türk halk müziği.. Kendim de çalıp söylemeye çalışıyorum becerebildiğimiz kadarıyla, onun dışında da tabi yani insan sanat müziği de dinler işte bazen hafif müzik dinleme şeyimiz oluyor ama ağırlıklı olarak öncelikli olarak Türk halk müziği. Yabancı müzik dinler misiniz işte zorunluluk olarak bazen arabada işte radyo dinlerken o arada bazen hep kıyas yapıyorum ya diyorum acaba bu ne demek istiyor burada yani duygular bizimkinden tamamen farklı. Özellikle türkü dinleyen bir insan olarak çok farklı oluyor. Film olarak yani bize televizyondan sunulan filmlere bakıyoruz özel bir film kiralama tabi o imkânlarda burada biliyorsunuz daha kısıtlı. Bazen yabancı filmler oluyor yabancı filmleri seyredebiliyoruz..

Metehan: İlk tabi ki Türk halk müziği dinliyorum niye bilmiyorum ama özel bir sebebi yok. Belki de ufaklıktan beri annem hep radyo, TRT radyosunu dinleyerek biz öyle sabahları kalkardık radyosu çalardı. Belki de onlardan kalan bir şeydir. Türk televizyonlarını da yoktu o zaman belki de onlardan kalma bir şeydir. Türk halk müziğine sevgimiz belki de onlardan geliyor.

Muhammed: Sadece belli şeylere bakmak için DVD ye bakarım işte daha önce videoydu. Onun dışında pek bazen müzik çalar Cd de işte ben Türk sanat ve Türk halk müziğini çok severim. Hanım Türk sanat müziğini seviyor. Onları dinleriz. (Peki DVD de film

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

izliyorsunuz mutlaka orada ne tür filmleri tercih ediyorsunuz? Türk, yabancı veya tür olarak?). Senede bir filmi geçmiyor ya.

Şirin, Bahriye ve Gönül ise söz konusu iletişim araçlarına sahip olduklarını ve bu araçlarda düğün kasetlerini izlediklerini söylemişlerdir.

> Ben değil de genelde çocuklar dinliyor. VCD, DVD, filmler bazen. Genelde kiralıyorum Flaman yabancı filmler izlerim. Türk filmlerini sadece sinemada izliyorum yani. MP3-İPOD ben kullanmıyorum oğlumda var. Videoyu düğün kasetleri için kullanıyorum.
>
> Çok değil artık. DVD bazen. (Mesela ne tip filmler izlersiniz DVD de?) Film değil ya DVD de biz film bakmayız. Düğün kasetlerimize falan bakarız. Çocuklar bakıyor bazen de vaktim yok oturup bakayım. (Çocuklar çizgi filmlere falan mı bakıyorlar?) Çizgi filmlere bakarlar bunlar kendileri filmlere bakarlar. (Türk mü yabancı mı onu da sormuş olayım?) Yabancı herhalde.
>
> Video gelen düğün kasetleri için kullanıyoruz. Aklıma gelince kendi düğün kasedimi izliyorum. Kendi yaptığımız çekimleri seyrediyoruz. Çocuklar genelde şuanda mesela teyzemin oğlu düğün kasetlerini göndermiş mesela böyle konularda Türkiye'deki çekimleri izlemek için kullanıyoruz. Kullanılıyor yani ama genelde televizyon izleniyor.

Ayhan, Mahmut ve Seren DVD ve MP3'de daha çok dini içerikli eserleri izlediklerini şu sözlerle anlatmışlardır.

> Kullanıyoruz. Valla çoğu zaman DVD'de film olarak işte ne bilem dini olsun, kültürel olsun böyle CD leri koyarız. MP3 te çocuklar da Türk müzikleri.
>
> MP3 arabada MP3 kullanıyorum. (DVD veya VCD?) Yooo pek nadir yani. Senede belki 1-2 defa. (Daha çok MP3 arabada diyorsunuz?) Evet evet. (Ne tür müzik dinlersiniz?) Genelde ilahi dinlerim. Halk müziği dinlerim.
>
> En çok DVD idi. DVD'im bozuldu. (Onda en çok hangi filmleri izlerdiniz Türk mü yabancı mı?). Ben açıkça konuşayım 4-5 sene oldu kapandım. Ondan beri daha çok ben dini filmler, dini programlar daha çok bakıyorum. (Dolayısıyla daha çok herhalde Türk olmuş oluyor). Türk evet Türk.

Çağdaş, Doğan ve Mücahit DVD ve MP3 gibi araçlarda daha çok Türkçe filmleri ve müzikleri takip ettiklerini dile getirmişlerdir.

> Kullanıyorum. Tabi kesinlikle izlerim. Valla genelde izine falan gittiğimde Türkiye'ye gittiğimde 30-40-50 kadar getirebilirsem şey getiririm devamlı (Türk filmleri mi yoksa?) Tabi tabi Türk filmleri yabancı film de olur ama genelde hep Türkçedir. (Müzik olarak ne

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

tür müzikler dinlersiniz?) Valla özgün müzik dinlerim. Pop dinlerim. Bunun haricinde Türk halk müziği, Türk sanat müziği yani genelde özgürüm hepsini dinlerim yani öyle şey ayırt etmem yani. Müziğin yani evrensel olduğunu düşünüyorum öyle söyleyeyim.

Telefon evde DVD, televizyon başka da bir şeyimiz yok. (DVD veya VCD de film izliyorsunuz?). Tabi izliyoz canım. (Bunda ne tür müzikleri ya da filmleri tercih ediyorsunuz?). Valla Türk filmleri olursa böyle zaman olursa yani zaman burada çok önemli işe gittiğimiz için çünkü burada aynı saat belli. Akşam yatma saatin sabah kalkma saatin belli olduğu için ona göre planlı projeli yaşamak lazım yoksa sabahleyin kakarken çok zorlanıyorsun. Zaman da çok nadir. (İzlediğiniz zaman da genelde Türk filmlerini tercih ediyorsunuz?). Evet Türk filmlerini tercih ediyorum. Aile filmi olsun da türü fark etmiyor.

Ya şimdi bu araçların hepsi vardır ama yani özel manada Türkiye'de işte çok meşhur olmuş seyredemediğim filmler varsa onları alır izlerim yoksa (müzik konusunda özel bir tercihiniz oluyor mu?) Ben şahsen Türk sanat müziği dinliyorum. Ayrıca burada bir konser dinleme şansımız yok.

İkinci kuşak Gülizar ve Meltem de özellikle MP3 kullandıklarını ve Türkçe müzik dinlediklerini şu sözlerle anlatmışlardır.

MP-drie kullanırım, Türkçe müzikler dinlerim.

MP3'ü kullanırım müzik için. (Peki ne tür müzikler dinlersiniz?). Türk müzikleri dinlerim. Türk müzikleri çok güzel olduğu için, çok daha candan olduğu için bilmiyorum çok güzel gerçekten Türk müzikleri. Evet bir de mpdri kullanırım çünkü aerobik yapıyorum bazen o da dans ediyorum.

Bi kültürel evlilik yapmış olan ikinci kuşak Emirdağlı Ayşe, Songül ve Kezban DVD, IPOD, MP3 kullandıklarını ve yabancı eserleri takip ettiklerini ifade etmişlerdir.

Video yok artık, DVD, İPOD, MPdrie kullanıyorum. (Mesela DVD de en çok hangi filmleri izlerisiniz Türk mü yabancı mı?). Yabancı filmler. İPOD da da yabancı dinlerim.

Hepsi. (Video kullanıyor musunuz? Hala var mı burada kasetler?). Evet. Yabancı filmler izlerim. (VCD-DVD de?) Yabancı. (İPOD ve MP3'te?) İpod ve MP driede Türkçe de var yabancı da.

DVD, MP3 ler. (Onlarda yine soracağım ben Türk filmlerini mi yabancı filmleri mi izliyorsunuz? Türk müzikleri mi yabancı müzikler mi?). Yabancı

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Emirdağlı ve Posoflu görüşülenlerin bazıları kullandıkları iletişim araçlarında hem Türk hem de yabancı eserleri takip ettiklerini şu sözlerle dile getirmişlerdir.

> **Arzu:** Bir DVD'im var.. Filmlerim var, aldım. Türkiye'den getirttim, buradan aldım. Var yani, yabancı da var, Türk de var. İkisini de izlemeye çalışıyorum.
>
> **Hulki:** Tabi ki tabi ki. (Orda ne tür filmler tercih edersiniz?) Daha çok Türk filmleri ve dünya sinemasının ön plana çıkan filmlerini
> **Kıymet:** Hepsi var. Hepsini kullanıyorum. (Mesela video izliyor musun?). Ya videokasetleri kalmadı artık onun yerine DVD var artık yani. (..DVD de en çok hangi filmleri izlersin?). Sinema, yabancı filmler oluyor, genellikle yabancı yani.. Türk filmlerini Türkiye'den getiriyom. Burada bir yer var o da kiralıyo. Yabancıylan Türk filmleri genellikle kiralayıp seyrediyoruz yani. (Peki MP3 te ya da İPOD ta daha çok hangi müzikleri dinlersin Türkçe mi yabancı mı?). Daha çok Türkçe. Bütün sanatçıları yani hoşuma gidenlerin hepsini dinlerim.
>
> **Sulhi:** DVD'im var. Arada bir zamanım olursa işte film kiralarım, yabancı filmler olur, Türk filmleri gerçi pek kiralamam kiralarken de zaten sinemada bakarız veya televizyondan izleyebiliyoruz. Daha çok yabancı filmleri kiralıyoz. Müzik olarak da valla işte internetten indirdiğim kadarıyla bütün her şeyi dinlerim Türk halk müziği, popüler müzik fark etmiyor.
>
> **Yücel:** IPOD kullanıyoruz hani müzik yükleyip dinliyoruz yani. Yani her türlü müziği dinliyoruz Türk de var, yabancı da var.. Sinemadan çok yani DVD yi izliyoruz evde yabancı da izliyoruz Türk de ikisi de var.

Melek, Mükerrem, Nimet ve Zekiye ise televizyondan başka iletişim aracı kullanmadıklarını şu sözlerle anlatmışlardır.

> **Melek:** Hiç biri. Kullanmıyoruz. Sadece televizyon.
>
> **Mükerrem:** Valla şu anda biz uyduyu kullanıyoruz ekseri Türkiye'yi seyrediyoruz yani. (Video kullanmıyorsunuz artık dimi?). Yok.. 80 yıllarda çok kullandık. Filmler geliyordu, kiralıyorduk, satın alıyorduk. Hint filmi, Türk filmi izlerdik. (DVD de film izler misiniz?). Yok biz izlemiyoruz..Videonun yerine televizyon geçti kanallar çoğalınca DVD yi de bitirdi.. 10-12 senedir Türk kanallarını izliyoruz..
>
> **Nimet:** Var. Yok, pek kullanmıyoz. Bir televizyon yetiyor zaten.
>
> **Zekiye:** …Video kalktı işte DVD ve VCD var.. Film izlemiyoruz. Ona bazı böyle güzel şeyler var nasihat verici CD ler var. Onları izlemek için bulunduruyoruz ama hiç öyle vakit olup da izleyemiyoruz. Çünkü televizyonda çok şeyler var yani yetmiyor vakit yetmiyor.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Şükrü'nün Emirdağlı ve Posofluların konuyla ilgili tutumlarına yönelik gözlemleri ile Veli'nin iletişim araçlarının kullanım durumuyla ilgili özeti dikkat çekicidir.

> Gençlerde yaygın ama orta yaş benim yaşıtlarımda Türkiye'den sonradan gelenlerde pek görmedim çünkü genelde bunların Bilgisayarı olsun, VCD olsun tamiri olunca hep genelde bana gelirler. Orta yaşı hiç saymıyorum zaten ama gençlerde yaygın. (Evet anladım. Ne tür filmlere ya da müziklere eğilimli sence onlar?) Gençlere sorarsak gençler daha çok işte ya happudik hoppudik pop müzik dahası güncel yani gündelik popüler müziği takip ediyorlar. Orta sınıf biraz daha eskiye yönelik Türk halk müziği olsun ya da Türk sanat müziği olsun sanat müziğini seven pek rastlamadım da bir iki kişi var Emirdağlı tanıdığım sanat müziğini gerçekten seven.

> Bu araçların hepsini de kullanıyoz.. çağımız zaten öyle bir çağ yani teknoloji çağı çünkü onu kullanmıyorum diyen yalan söylemiş olur. Video falan yok artık kalktı tabi ki DVD seyrediyoruz, eskiden daha yaygındı DVD filmleri seyrediyoruz. Ama şuan böyle gidip eskisi gibi DVD yi bir yerden kirala getir o olay da kalmadı artık. İnsanlar 15-20 tane filmi bir küçücük bir parça bilgisayara veya başka bir şeye yani o tarz şeylere kopyalayıp evde televizyonlarına takıyorlar. Veya yeni televizyon, digital televizyon sistemlerine geçtiklerinde içerisinde videotechleri de var. Oradan hiçbir şey alıp şey yapmadan da kiralayıp seyredebiliyorsun…

Gazete okuma: Görüşülenlere gazete okuyup okumadıkları ve hangi yollarla okumayı tercih ettikleri sorulmuştur (Abonelik, internet üzerinden, kahvede vb.). Görüşülenlerin üçte biri gazeteyi internet üzerinden okuduğunu dile getirirken, bir bölümü kahve, cami, dernek gibi sosyal iletişim ortamlarında, bir bölümü ise iş yerlerinde gazete okuduğunu söylemiştir. Gazete aboneliği olduğunu belirtenlerin yanı sıra gazete okumadığını dile getirenler de söz konusudur.

Abbas, Ahu, Yalın, Ramazan, Sulhi, Şükrü ve Meltem gazeteyi internetten okuduklarını dile getirenlerdendir.

> **Abbas:** Gerçekte son zamanda genelde internet üzerinde işte farklı basın özetleri yoluyla farklı haberleri okuma şansına sahip olduğumuz için biraz daha kolay oluyor. Gazete aldığımız zaman genelde işte bir Türkiye Gazetesi daha önceden aboneydik ama şimdi sürekli olarak gelmediği için sayı azaldığı zaman burası da getirmiyor. Biz de zorunlu olarak internetten izliyoruz.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ahu: Evet okuyorum. (Flaman Türk hangisini?). İkisini de. Ben internetten okuyorum onu. Yani gazete almıyorum ama gündelik internet haberden okuyorum. Bir de işte Gazet van Antwerpen okuyorum.

Yalın: İnternetten okurum, her türlü gazeteyi okurum ve fakat parasını vermem. İnternetten bakarım. Genelde başlıklara bakarım, önemli olan devam okurum (okumaya devam ederim bırakmam demek istiyor) detayına kadar inerim. Önemli olmayanı bırakırım.

Ramazan: Abone değilim şimdi internet var. Yani istediğin gasteyi internetten canın sıkıldığın vakti okuyosun. Daha çok Türk gazetesi. (Belçika gazetelerini okuyor musunuz?). O da denk gelirse yani bir yere gittim var masada okursun göz atarsın anlayabildiğin kadar.

Sulhi: Genelde ben internetten okuyorum işte derneğe de hafta sonları alıyoruz. Dernekte de işte o zaman okuyabiliyorum da genelde evde okuduğum zaman da internetten okuyorum. (Belçika gazetelerini takip ediyor musunuz?). Bakarım. Ama daha çok Türk şeylerine bakarım. İnternetten bakarsam, televizyonda bakarken mesela ikisine de bakarım haberlerin ama gazetede daha çok işte bazen işyerinde de, derneğe de alıyoruz Flaman gazetesine de bakarım yani. İkisine de bakarım, ayırt etmem bakarım da daha çok Türk.

Şükrü: İnternetten okurum gasteyi. (Peki sence buradaki Türkler mesela Emirdağlı ve Posoflu desek onların gazete okuma alışkanlıkları hakkında ne dersin?). Bir şey söylicem ama bu kayıt dışında kalsın. (Kayıt cihazını pause yaptırdı. Belçika'daki Emirdağlı ve Posofluların gazete okumadıklarını okuyanların da gazeteye para vermeyeceklerini camide ya da kahvede önlerine gelirse ancak karıştıracaklarını söylemiştir).

Meltem: .. İnternet aracılığıyla her gün Belçika gazetesini açarım.. Açarım çünkü Belçika'da neler olup bittiğini bilmek zorundayım.. İşe gitsem veya gitmesem bence yine önemli bizler burada yaşıyorsak yani hani maalesef bazı Türkler'de de ben bunu görüyorum. Belçika'da olup bitenden haberleri yok ben bunu görüyorum. Ev hanımlarında da görüyorum bu acı bir şey yani biz ne olursa olsun Belçika'da yaşıyoruz. Belçika'da olup biteni bilmek zorundayız. Ben her gün gerçekten iki tane Belçika gazetesini açıp bakarım. Hürriyete de bakarım internet aracılığıyla Belçika gazetesine de her ikisine de bakarım.

Gazeteyi sadece internetten okuyanların yanı sıra Fehmi, Hayal, Hulki, Mücahit, Songül ve Yücel hem internetten hem de satın alarak ya da abone olarak gazete okuduklarını şu sözlerle ifade etmişlerdir.

Fehmi: Ben internetten sabahları her gün okuyorum. "Zaman" da aynı zamanda geliyor aboneyiz onu da okuyorum. Tatil günleri de mutlaka kahvehanelerde okuyorum.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Hayal: Ben okurum. Eşim de Türkiye'de çok okur burada internetten okur, vakti olmadığı için. Akşam mutlaka geldi mi bilgisayara girer yani gazeteye bakar. (Peki siz satın mı alırsınız? İnternetten mi okursunuz?). Bazen satın alırız bazen internetten. Ama Türkiye'de günde 5,6,7 tane evimize giriyor çünkü eşim çalışmıyor orada tamamen tatil yaptığı için her sabah 5-6 gazetesini alır sabahtan akşama kadar önce onları okur sonra bulmaca falan. (.. peki Belçika gazeteleri okur musunuz?). Eşim okur ben okumam.

Hulki: Gazete her gün okurum. Hem internetten okurum hem satın alırım hem kahvede okurum..

Mücahit: Gazeteyi günlük okurum. Günlük aldığım gazete de vardır ama diğerlerini de internetten okurum sürekli. Türk gazeteleri bağlamında soruyorsanız böyle. Belçika gazetelerine de bir göz atarız ama şey manasında soruyorsanız Türk gazetelerini sürekli okuyorum yani.

Songül: Evet. (Türk gazetesi mi Belçika gazetesi mi?). Belçika. (Abone misiniz? Satın mı alırsınız? İnternetten mi okuyorsunuz?). Satın alırız ve internet.

Yücel: Evet gaste abonemiz var gasteye Cuma-Cumartesi Hürriyet Gazetesi ve Flaman gazetesi alıyoruz ikisini birlikte burada bulunduruyoruz Cuma- Cumartesi günleri zaten diğer günler kapalıyız. Onun haricinde evde Türk ve Flaman haberlerini izliyorum. Onun haricinde internetten de Türk ve Flaman haberlerini takip ediyorum çünkü farklı oluyor gaste ve internet.

Ayhan ve Çınar ise hem iş yerinde hem de internet ortamında gazete okuduğunu söylemiştir.

Gazeteyi fabrikada okurum çünkü zaten öyle ya da böyle getiriyor Flaman arkadaşlar Belçika gastesini orda fabrikada bulunuyor. Düzenli olarak okuyorum. Türk gastelerini internetten bakarım yani şimdi maddi olarak da yani örneğin imkân varken internetten okumaya almıyorum.

Evet. Evde kahvede okumayı tercih etmiyorum çünkü ben ilk geldiğimde Belçika'ya ben gasteyi okurken baştan başlayıp bütün manşetleri takip ederek ve köşe yazarlarını okurdum. Buraya geldiğimde biraz kendimi sorumsuzca hareket edip spor sayfalarından okumaya başladım. Baktım bu iş ters gidiyor sonra işte kahve kültüründen uzak kalmamın nedeni de o. Haftanın belirli günleri örneğin bulunduğumuz kuruma devamlı gaste geliyor ama diğer günler zaten haber sitelerinden gasteleri ya da haberleri devamlı takip etme şansım olabiliyor.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Görüşülenlerin büyük bir kısmı gazeteleri Türk kahvesi, cami, dernek gibi sosyal iletişim ortamlarında okuduklarını dile getirmişlerdir.

> **Çağdaş:** Evet. Genelde kahvede okuyorum ki zaten de yetiyor yani. Genelde zaten 3 tane 5 tane gazete hep aynı haberi içeriyor. Çok farklı şeyler yok yani. İnternette de şey yapsak aynı yani. Önceden bir ara hanımdan dolayı aşağıya da almıştık (eşinin muayenesini kast ediyor) Zaman'a hatta abone olmuştuk falan inanın bazen hiç açılmadığını bile gördük yani. Türk toplumu olarak öyleyiz yani (Peki Flaman gazeteleri okur musunuz?) Yok bazen dernekte ona da göz atıyorum ama dediğim gibi biraz dil problemi olduğu için yani ben fazla bir.. genelde dernekte okurum ama. Ben beleş okuyucuyum ya genelde dernekte okurum almam yani. Türkiye'de alırım ama günlük gider alırım.
>
> **Hamdi:** Gazete okurum. Yani imkân olmadığı için günlük gazete alamıyorum ama esas alışkanlığım günlük gazete okurum normalde. Olmadığı zaman en yakın bir kahvehaneye falan girerim kahve alışkanlığım yok ama gazete okumak için sadece kahveye girerim. Gazetemi okurum çıkarım. Öyle iki günde bir, üç günde bir, haftada bir. Mümkün olduğu kadar çok. İnternetten de takip ederim.
>
> **Mahmut:** .. Camide dernekte okuyorum şimdi önceden yani her gün yani camiye giderdim derneğe giderdim her gün okurdum şimdi her gün gidemiyorum, gidince orada okurum.
>
> **Mükerrem:** Ben günlük bütün gazetelere bakarım böyle. (Satın mı alıyorsunuz? Abone misiniz?). Hayır. Kahvede okurum, lokalde okurum. Şimdi şöyle söyleyeyim ekseri toplum yerlerine 5-6 tane gazete gelir. Oraya kahveye gelir, camiye de gelir iki tane oralarda okurum. Kendi aldığım zamanlar da olur. Önceden zaten devamlı alıyordum ben. Türkiye gazetesini alıyordum. Ama şuanda işte kahvelerde okuyorum. Şimdi şöyle bir şey daha söyleyeyim televizyondaki Türk kanallarını seyredince gazeteleri de okuyan fazla kalmıyor şimdi. Her şey gazetede ne ise televizyonda ne ise gazetede o. Başka farklı bir şey yok..
>
> **Şafak:** Abone değilim. Sürekli değil ara sıra satın alıyorum. Derneğimize geliyor, dernekte okuyorum. İnternetten de takip ediyorum. (Belçika gazeteleri okur musunuz?). Tabi Flamancamı geliştirmek için Belçika gazeteleri de okuyorum. (Onları da satın mı alırsınız yoksa.. dernekte falan mı okursunuz?). Zaten Belçika gazetelerini parayla alan yok. Genelde bedava posta kutularına atılıyor.

Talip de soruya çocukları ve kendisi için ayrım yaparak yanıt vermiştir.

> Valla çocuklar internet üzerinden okuyor veyahut da bizler kahvehanede veyahut da sabahleyin imkanımız olursa Cumartesi, Pazar gazete alıyoruz. Kahvehanelerde her gün okuyoruz genelde de.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Gönül, Gülizar, Metehan, Sibel ve Yıldız işyerlerinde gazete okuduklarını şu sözlerle ifade etmişlerdir.

> **Gönül:** Ben ikisini de okuyorum hatta kardeşim sağolsun alır. Flaman paparazi dergisi onu da okurum. İkisini de okurum yani.. kardeşim abone ben okuyorum. İşyerine gidiyorum ya orada günübirlik okuyorum.
>
> **Gülizar:** Temizliğe gittiğim evlerde kadın evde yoksa ya da dışarı çıkarsa işimi yapar oturur gazetesini okurum. Onun dışında satın almam.
>
> **Metehan:** .. Gazeteyi günlük okurum çünkü işim dolayı işe her gün geliyor Türk, yabancı işte Türk gazetesi ve Belçikalı birkaç gazete geliyor. Sık sık geçeriz yani hızlı bir şekilde geçeriz. Ve daha çok ben Türkiye'deki olayları internetten takip ediyorum yani televizyonda izlemesem bile bazı internet sitelerinde haber sitelerinde kesinlikle kendimi güncelliyorum şeyde kalıyorum yani her gün.
>
> **Sibel:** Şöyle işyerindeyken her gün okurdum. Türk gazetesinden nefret ediyorum. Çünkü neden çok basit buluyorum çocuk diliyle anlatılıyor gibi geliyor bana. Yani magazinin gazetede işi ne? Ne bileyim hükümeti çok kötülüyorlar. Hayır, hükümeti savunduğumdan değil ama mesela küçücük bir Belçika'da sorunlar olmuyor mu bir sürü sorunlar oluyor ama bunlar daha çok iyi bakıyorlar. Yani olumlu ama Türkiye'de çok karalama çok gazeteleri okuyorsun şu köşe yazarı bunu karalıyor falan bu beni inanılmaz rahatsız ediyor ve yani resmen insan sinir krizi geçirecek yani böyle. Sonra hak veriyorum televizyondaki insanlar niye böyle agresif gazeteleri okuyunca hak veriyorum... Belçika gazetesini okuduğumda rahatlıyorum, iç açıcı şeyler var. Kötü haber olsa bile güzel anlatılıyor. Yani bir şeye yani nasıl yapsak bir çare düşünüyorlar ama Türkiye'de şunun hatası bunun hatası hükümetin hatası, Amerika'nın hatası deyip ortadan çekiliyorlar. (Dolayısıyla gazeteyi de işyerinde iken Belçika gazetesi okuyorsunuz, aboneliğiniz falan yok ve satın almıyorsunuz?). Evet almıyorum.
>
> **Yıldız:** Hayır okumuyorum. İşyerinde okuyorum ama evde okumuyorum..

Çiçek hem işyerinde hem de metroda "metro" gazetesi okuduğunu dile getirirken kendisi gibi Brüksel'de yaşayan Arzu ve Pembe de "metro" gazetesi okuduklarını söylemişlerdir.

> Evet.. Bazen iş yerinde bazen de burada bedava bir gazete var. Metro alanlar (kullananlar) için Metro zaten ismi, onu okuyorum. (Türk gazeteleri mi Belçika gazeteleri mi?). Türk gazeteleri hiç okumam. Almam da daha çok Belçika gazeteleri.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Gazete yani vakit buldukça okumaya çalışıyorum. (Türk gazetesi, Belçika gazetesi hangisini daha çok okursun?). İkisini de.. Metro biliyor musunuz bilmem? Onu okuyorum genelde hep metrolarda oluyor. Öyle şey yani alıp okuyabiliyorsunuz.

.. Bizim burada sabah okula ya da işe giderken Metro denilen bir gazete var. Herkes için basılmış hem Flamanca hem Fransızcası var. Ben genellikle ikisini beraber alırım yani hem Fransızcasını hem Flamancasını böyle ayrım yaparım yani anlayabilmek için. (Türk gazetesi okumuyorsun herhalde?). Arada sırada evet. Babam eve getirirse Hürriyet Gazetesi genelde o zaman onu da okurum.

Eşi Faslı olan Emirdağlı ikinci kuşak Ayşe sadece Belçika gazetelerini satın alarak okuduğunu dile getirirken; görüşülenlerden bazıları ise daha çok Türk gazetelerine abone olduklarını ya da satın aldıklarını söylemişlerdir;

Demir: Gasteye ben aboneyim taaa 87'den bu yana Türkiyem gastesine abone olmuştum onunla devam. Bazen internetten diğer gasteleri takip ederim. Gelir mesela dernekte mesela iki üç çeşit gaste var Belçika gastesi de var onlarla ilgilenirim.

Alim: Aboneyim. Satın alıyoruz. Türk gazetesi. Biri benim gelir işe Flaman gazetesi kontak kurduğum bir Belçikalı gündüz o getirir gazeteyi orda bütün yemek aralarında ona bakarız. Ama burada da kendimde de bir gazetedir gelir. Sonra bizim caminin derneğine de en az 2-3 gazete gelir oradan da takip ederiz.

Hümeyra: Eskiden okula giderken okuyordum da şimdi okumuyorum. (Türk gazetesi okuyor musunuz? Abone misiniz? Satın mı alırsınız?)..Aboneyiz. Zaman'a abone eşim. Ama Hürriyet de alıyoruz biz.

Nimet: Okurum, Hürriyet okurum. Satın alırız.

Zekiye: Evet, evet. Milli Gazeteyle Zaman'a aboneydik bazen de Flaman Gazetesi alırız yani. (Ama abone değilsiniz herhalde). Abone değiliz de bazen 2-3 ay bedava abone yaparlar. Ortamı şey yapmak için okuruz yani.

Defne, Bahriye, Kezban, Seren ve Hasan ise gazete okumadıklarını şu sözlerle dile getirmişlerdir.

Defne: Hayır, hiç sevmem. Okumayı hiç sevmem hiç. Kitap bana sevmem ya. Sevmiyorum valla sevmiyorum.

Bahriye: Çok okumam. (Aboneliğiniz falan var mı?). Aboneliğimiz diyanetin dergisine var çocuklara. Gazete aboneliğimiz yok. Aylık dergi gelir işte diyanetten çocuk dergisi gelir çocuklara başka da yok.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Kezban: Az haberlere bakarım ama gazeteye fazla vaktim yok. Eşim okur. Dergiler okurum, yani haftalık haber dergilerini. (Türk gazetesi alır mısınız?). Hayır.

Seren: Gazete okumayı baştan beri hiç sevmedim maalesef hiç şey yapmadım. İlkokul öğretmenim çok fazla alıştırmaya çalıştı ama ben ona hala inatla gazete okumayı sevmiyorum.

Hasan: Okumuyoruz, abone değiliz. Yani çok gaste okuduğumuz söyleyemeyiz şimdi.

Hümeyra ve Melek ise önceden gazete okuduklarını ancak şimdi okumadıklarını şöyle anlatmışlardır.

Eskiden okula giderken okuyordum da şimdi okumuyorum. (Türk gazetesi okuyor musunuz? Abone misiniz? Satın mı alırsınız?). Okuyorum evet. Aboneyiz. Zaman'a abone eşim. Ama Hürriyet de alıyoruz biz.

Gazete önceden okurdum şimdi televizyondan haberleri takip ettiğim için fazla okumuyorum gazete.

Görme engelli Lale ise okuma alışkanlığını ve gazete okumaya yönelik düşüncelerini şu sözlerle ifade etmiştir.

Gazete okumuyorum ama kitap okuyorum. CD'den. Bize özel okunmuş CD den kitaplar dinliyorum. Bazen kitaptan okuyorum ama kabartılmış yazılı olanlardan.. Gazetelerde de var kabartma yazı ama gerek duymuyorum bilmiyorum. Haberlerden duyduğuma gerek duymuyorum.

Gazete okuma alışkanlığı Türkiye'deki düzey de dikkate alındığında çok farklı görülmemektedir. Belçika'daki Türklerin belirgin bir gazete okuma alışkanlığı yoktur. Camilerde, derneklerde ve kahvehanelerde çok sayıda Türk gazetesi bulunduğundan bu mekanlara gidenler gazeteleri buralarda okumaktadırlar. Gerçekte Türk gazeteleri sadece Türklere ait dernek, cami vb. mekânlarda değil kentlerdeki belirli alışveriş merkezlerinde de ulaşılabilir durumdadır (Fotoğraf 47) ancak etnik kimliğin ve kültürün yaşatılması anlamında bilinçli bir tercih olarak Türk gazetelerinin mutlaka okunması yönünde bir eğilim gözlenmemiştir. Türk televizyon kanallarının yoğun biçimde izleniyor olmasının da bu gereksinimi giderdiği söylenebilir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Fotoğraf 47. Bir Alışveriş Merkezindeki Türk Gazeteleri, Anvers

4.5. Çevresel Etkenler

Çevresel etkenlere ilişkin bulgular Ön Yargılar, Yabancı Düşmanlığı, Irkçılık ve Etnik Bağların Gücü-Yörecilik-Sosyal Sermaye başlıklarında verilmiştir.

4.5.1. Ön yargılar, yabancı düşmanlığı ve ırkçılık

Medyadaki Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığına İlişkin Haberler: Medyada yer alan ırkçı ya da yabancı düşmanlığına ilişkin haberler, yorumlara ilişkin soruya verilen yanıtlara ait Ki-Kare analizi sonuçları Çizelge 74'te verilmiştir.

Irkçı haberlerden nasıl etkileniyorsunuz? Sorusuna verilen yanıtlarda yöreler ($X^2_{(3)}$ =2,344 p ,504 >.05), cinsiyet ($X^2_{(3)}$ = 3,138 p ,37 >.05) ve kuşaklar ($X^2_{(6)}$ = 11,870 p ,06 > .05) açısından anlamlı farklılık saptanmamıştır. Ankete katılanların yarısından fazlası (%53) bu tür olayların bütün Belçikalıları temsil etmediğini düşündüğünü belirterek yaşanılan ırkçı olayların bütün Belçikalılara genellenemeyeceğini ifade etmiştir. Ankete katılanların %17'si bu olayların ve haberlerin Belçikalılarla ilişkilerini olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Katılımcıların %13'ü ise bu olayların kendisinde Türkiye'ye dönme isteği uyandırdığını söyleyerek ırkçı olayların Belçika'da yaşama isteklerini olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Diğer seçeneğini belirtenler ise bu tür gelişmelerden olumsuz etkilenmediğini, bütün Belçikalıların ırkçı olmadıklarını, birçok

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

durumda kendi toplumlarının tavırlarının bu tür ırkçı tepkilere yol açtığını vb. ifade etmişlerdir.

Çizelge 74. Irkçı Haberlerden Etkilenmeye İlişkin Görüşler

Yöre		**Bütün Belçikalıları Temsil Etmez Diye Düşünüyorum**	**İlişkilerimi Olumsuz Etkiliyor**	**Türkiye'ye Dönme İsteği Uyandırıyor**	**Diğer**	**Toplam**
Emirdağlı	f	110	33	28	42	214
	%	51,6	15,5	13,1	19,7	100
Posoflu	f	112	40	27	31	210
	%	53,3	19,0	12,9	14,8	100
TOPLAM	**f**	**222**	**73**	**55**	**73**	**424**
	%	**52,5**	**17,3**	**13,0**	**17,3**	**100**
Ki-kare		X^2 = 2,344 df (3) p ,504 >.05				
Cinsiyet		**Bütün Belçikalıları Temsil Etmez Diye Düşünüyorum**	**İlişkilerimi Olumsuz Etkiliyor**	**Türkiye'ye Dönme İsteği Uyandırıyor**	**Diğer**	**Toplam**
Kadın	f	94	38	23	28	184
	%	51,4	20,8	12,6	15,3	100
Erkek	f	128	35	32	45	240
	%	53,3	14,6	13,3	18,8	100
TOPLAM	**f**	**222**	**73**	**55**	**73**	**424**
	%	**52,5**	**17,3**	**13,0**	**17,3**	**100**
Ki-kare		X^2 = 3,138 df (3) p ,371 >.05				
Kuşak		**Bütün Belçikalıları Temsil Etmez Diye Düşünüyorum**	**İlişkilerimi Olumsuz Etkiliyor**	**Türkiye'ye Dönme İsteği Uyandırıyor**	**Diğer**	**Toplam**
Birinci Kuşak	f	103	33	32	47	215
	%	47,9	15,3	14,9	21,9	100
İkinci Kuşak	f	108	37	23	25	194
	%	56,0	19,2	11,9	13,0	100
Üçüncü Kuşak	f	11	3	-	1	15
	%	73,3	20,0	-	6,7	100
TOPLAM	**f**	**222**	**73**	**55**	**73**	**424**
	%	**52,5**	**17,3**	**13,0**	**17,3**	**100**
Ki-kare		X^2 = 11,870 df (6) p ,065 > .05				

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Fotoğraf 48 ve Fotoğraf 49'da seçim döneminde medyaya da yansıyan ayrımcı ve yabancı düşmanlığını yansıtan iki etkinliğe ilişkin görüntüler yer almaktadır. Fotoğraf 48'de söz konusu partinin üyeleri Müslüman-Arapları çağrıştıracak biçimde peçe takarak üzerinde yasaklı minare işareti olan ve "stop islamisering-islamlaşmaya hayır" yazan t-shirtler ile görülmektedirler. Fotoğraf 49'da ise yine aynı partinin düzenlediği bir kongrenin tanıtım afişi görülmektedir. Afişte "Nederland, Denemarken, Zwitserland, Italie… Kordaat Immigratie Beleid Werkt - Hollanda, Danimarka, İsviçre ve İtalya'da sert ve tavizsiz göç politikası işe yaramaktadır" yazısı okunurken söz konusu ülkelerin bayraklarının yer aldığı alandan beyaz bir koyunun kırmızı renkli ve üzerinde Türk ve Fas bayrakları bulunan keçiyiF "tekme" ile dışa attığı görülmektedir. Bu afişlerdeki keskin ve sert biçimdeki ötekileştirmenin göçmenlerde yarattığı etki büyük ölçüde kırgınlık olurken, Belçikalıların genelinin ırkçı olmasına karşın yine de bu düşüncelerini bu tür eylemlere yansıtacakların sınırlı sayıda olduğu düşünülmektedir.

Fotoğraf 48-49. İslamlaşmaya Hayır t-shirt'leri ile gösteri düzenleyen Vlaams Belang (Flaman Çıkarı) Partisi ve Vlaams Belang Partisinin Bir Kongre Afişi

Fotoğraf 50'de ise Belçika'nın kentlerinde oluşan Türk mahallelerini ve Türk varlığını tanımlarcasına, bir banka reklamında yer alan "*Iedereen Wekom-Herkes hoş geldi*" yazısı eşliğinde Gent kentinin tarihi merkezindeki "*Klein Turkije-Küçük Türkiye*" meydanı görülmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Fotoğraf 50. "Klein Turkije-Küçük Türkiye" Meydanı, Gent

Flaman/Valonların, Belçika'da Yaşayan Diğer Gruplara Göre Kendilerini Nasıl Gördükleri: Görüşülenlerin tamamına yakını (37 kişi) Belçikalıların kendini Türklere ve diğer gruplara göre üstün gördüklerini söylemişlerdir. Birkaç kişi ise Flamanların kendilerini aşağı gördüklerini ifade etmişlerdir. Yine birkaç kişi de eşit gördüklerini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Flamanların kendilerini Belçika'da yaşayan diğer gruplardan daha üstün gördüğünü düşünenler bu durumu çoğunlukla "Belçika'nın kendi vatanları" oluşuna bağlı olarak açıklamışlardır:

> **Aynur:** Bence daha üstün görür..(Neden kaynaklanıyor olabilir sizce bu?) Yerlisi olduğu için olabilir. Kendi memleketinde biz yaşıyoz biz sonradan gelmiş oluyoz onlar yerlisi olmuş oluyor bana göre öyle bilmiyorum.
>
> **Hulki:** Daha üstün görüyorlar tabi ki yani bu ülkenin sahibi biziz diyorlar ve her şeyiyle biz önde olmalıyız diyorlar.
>
> **Işık:** Şimdi o da gruba bağlı. Ama bence doğal hakları olarak daha üstün görebilirler. (Neden sizce, doğal hak dediniz?). Kendi ülkeleri. Şimdi nasıl söyleyeyim.. bazı insanların biz mesela burada doğduğumuz için doğum hakkımız var. Ama mesela Türkiye'den gelmiş olsaydık o daha değişik görülüyor ki normal. (Yani daha dışlanıyor mu?) Dışlanma değil de o daha fazla nasıl diyeyim emek sarf etmeli onların içine girebilmek için..

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Mehtap: Üstün görür ya tabiî ki. Çünkü onların memleketi burası. Biz Türkiye'de olsak, Türkiye'de doğsam büyüsem ben bir zenci gelse Afrikan ben de öyle görürüm çünkü orası bizim ülkemiz.

Nimet: Tabi ki kendini üstün görür. Bizler burada göçmeniz yani bir yerde. Bura tabi ki onların memleketi. Demi bizi şey görüyorlar bir yerde hani buranın yerlisi görmüyorlar, yabancı görüyorlar yine de. Bir bizi değil, herkesi mesela Faslısını da görüyor, İtalyan'ını da. Hepsini hepsini görüyorlar yani.

Mücahit: Mutlaka ki bizden kendileri üstün görüyorlardır. Çünkü bu ülke bizim diyorlar. Ülke de onlarındır.

Seren: ..Üstün görüyorlar.. şöyle yani hepsi için diyemeyeceğim ama genelde üstün görüyorlar. O da herhalde kendi ülkeleri olduğu için bir, bir de ekonomisi düzgün olduğu için eğitimi olsun, sosyal hakları çok fazla olduğu için. Mesela bir Morako'dan gelen Marokenler yani Fas'tan gelen bir insan veya Afrika'dan gelen bir insan belki maddi yönden ondan daha farklı olduğu için ondan kendini ondan üstün görüyor olabilir veya eğitim olarak daha üstün görüyor olabilir. Bu üstünlük de herhalde dediğim gibi eğitim ve maddi durum, sosyal haklar daha fazla.

Şafak: Üstün görmeleri normal çünkü kendi ülkeleri burası. Yani bizim ülkemize de bir yabancı biri gelse ben veya bir başkası orada o insanı kendiyle eşit görmez. Çünkü burası diyor benim memleketim, benim ülkem. Buradaki Flamanlar da böyle bakan insanlar var yani mutlaka. Kendilerini bizden üstün görenler var ki bence bu da normal bir şey yani kendi ülkeleri olduğu için.

Şirin, Çiçek ve Pembe de Flamanların kendilerini üstün gördüklerini söylerlerken bu durumu eğitimle ilişkilendirerek açıklamışlardır.

Her zaman bir üstteki alttakini düşük görür. Mesela diyelim ki bir Türk doktoru ve Flaman doktor yani birbirini ya sen Türksün düşüksün görmez..Eğitim çok önemli eğitimli oldun mu karşıdaki seni hiçbir zaman küçük görmez..O küçük görme eğitim düzeyiyle alakalı yani.

Üstün. Çünkü mesela bizim yabancılarda gençler okula giden gençler çoğunlukta değil. Kendini geliştirmiş, belirli bir yerlere gelmiş tabi ki eski zamana bakarak daha çok doktorlarımız, avukatlarımız, okumuş insanlarımız var ama yine Belçikalılarla kıyaslayınca onlar da daha çok hani belirli bir yerlere gelmiş insanlar var çoğunluk olarak. Bizim yabancılara bakarak..

Gerçekten üstün gördüklerini düşünüyorum.. Eğitim konusunda, insanlık konusunda değil tabi ki çünkü dediğim gibi hizmetler çok herkese aynı fırsatı tanıyorlar herkesi eşit

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> görüyorlar ama eğitim konusunda.. yabancılarda fazla okuyan insan yok. Yani bir kere aileler desteklemiyor. Ve gençler de öyle.. Eğitime önem verilmiyor bizlerde.. nasıl desem yani başka milletlerin yani Faslılar olsun Polonyalılar olsun, Afrikalılar olsun fazla içlerine girmediğim için yani Afrikalı arkadaşım da çok oldu aslında onlar da biraz bizim gibi düşünüyorlar kızlar çok daha genç evleniyorlar, çocuk dünyaya getiriyorlar falan aslında gerçekten bu aileden kaynaklanan bir şey.. Nasıl desem sürekli bir baskı hele kız çocukları erkekler de aslında fark etmiyor sürekli bir baskı altında oluyoruz işte hemen işe gir hemen evlen işte evde kaldın yine her şey yani insanın başına ne geliyorsa cahillikten geliyor. Sürekli bir baskı altında gençler sürekli ve onlar da ne oluyor işte liseyi bitirdikten sonra ya da bitirmeden hemen işe giriyorlar ondan sonra evleniyorlar.. İş hayatı derken hemen para kazanmak istiyorlar. Güzel çok güzel bir arabam olsun. İşte hep gösteriş peşindeler. O yüzden de okumuyorlar.

Pembe Faslılarla Türk grubun eğitim konusunda birbirlerine yakın olduklarını söylemiştir. Ancak bu konuda farklı gözlemler söz konusudur. Belçika'da yabancılarla ilgili akademik çalışmalar yapan Flaman bir akademisyenle sohbet sırasında Belçika'da yaşayan yabancılar hakkında ne düşündüğü sorulmuştur. Belçika'da yaşayan yabancılar denilmesine karşın kendisi sadece Türkler ve Faslılar hakkında görüş bildirmiş ve sürekli Müslüman topluluk vurgusu yapmıştır. Faslıların eğitim düzeyinin Türklere oranla oldukça yüksek olduğunu dile getirmiş, bu nedenle Faslılar arasında suç işleme oranının son derece yüksek olmasını şaşırtıcı bulduğunu da eklemiştir. Songül de Flamanların kendilerini üstün görmesini yabancı dil bilgisine dolayısıyla eğitime dayalı açıklamıştır.

> Flamanların bir şeyi vardır, Flamanlar hangi devlete giderse gitsin her yönden valla kendilerini dil yönünden Fransızca, İngilizce ve Almanca konuştukları için her tarafa kendilerine uyum sağlıyorlar. Onun için de var ya buradaki insanlara da kendilerini uyum sağlayabiliyorlar. Ama tabi iki taraftan olması lazım. Yine dil konusu sorunu çıkıyor. (Peki, sizce kendilerini eşit mi görürler, üstün mü görürler diğer yabancı gruplara göre?). O çeşitli partilerden insanların gelmelerine bağlı mesela biz de nasıl Türkeşçi varsa onlarda da Vlamse Belangırlar var. Onlar kendilerini tabi ki yüksek görürler. Sosyal insanlar, sosyal partideki insanlar kendilerini aynı görürler. O insanlığına bağlı..

Yalın Flamanların kendilerini üstün görmelerini yabancı gruplarla aralarında olan kültürel farklılığa bağlı olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir.

> Üstün görüyorlar kendilerini. Dediğim gibi bizler artık 3., 4. sınıfa düştük yani.. Neden üstün görüyorlar yani bizim kültürümüz değişik olduğu için mesela şöyle diyeyim kurban

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> bayramlarında biz gideriz kurbanımızı keseriz o zaman bizlere vahşi derler hani yahu kanını akıtıyorlar işte niçin bayıltmıyorsunuz önce de veyahut şöyle yapmıyorsunuz. Hâlbuki kendileri domuzları her gün kesiyorlar. Yani adama anlatıyorsun diyorsun ki bana o kadar çok soru soruyorlar ki işte Türkiye'de okumamdan bir de imam hatip lisesinde okuduğum için az çok birazcıkta dini eğitimimiz olduğu için cevaplandırmaya çalışıyorsun o esnada sana tamam diyor bakıyorsun başka soruyla geliyor hani gerçekten anlamak istemiyor. Şimdi bunlarda şöyle bir durum da var; Flamanlar gitgide dinden uzaklaşıyorlar dinden uzaklaştıkları için ateist durumuna düşüyorlar ve o şekilde hiç de anlamıyorlar. Benim bir arkadaşım var yani yanımda oturan bir mühendis var. Diyor ki benim 3 prensibim var, ben inanmıyorum benim 3 prensibim var diyor, yiyecen, ve affedersiniz o şeyi kullanmak istemiyorum ve yatacan diyor. Bu üçü diyor, hayvan gibi aynı başka hiçbir şey yok, kendi başına yaşıyor, başka bir şey değil zevk. Kendi haline yaşıyor, ne komşusu var ne akrabasıyla ilgisi var. Dolayısıyla her şeyde kendini üstün görüyor.

Veli de Flamanların kendilerini üstün gördüklerini düşünürken bunu ırkçılıkla temellendirmiştir.

> Tabi ki üstün görüyorlar. Çünkü o doğal olarak yani fiziksel olarak da.. buralarını kendi memleketleri olarak görüyorlar. Bir kere kendi memleketlerinde yaşadıklarından dolayı buraya gelip de sonradan yerleşmiş bir insanı kesinlikle içine kabul etmiyorlar. Eşit görmüyor o insan isterse burada doğsun. İsterse burada büyüsün. İsterse uyum sağlasın fark etmiyor sonuçta sen dışardan gelmiş oluyorsun başkasısın ötekisin yani dışardan artık bu topraklarda büyüyüp gelişmemişin. Bu toprağın bir ürünü değilsin. Yani başka bir toprağın ürünüsün ve gelip burada yaşıyorsun. Başka toplumlar da bunlara göre daha aşağı toplumlar daha geri toplumlar. Onlar yani seni kesinlikle içine kabul edip de seni aynı eşit şekilde görmüyor. Öbür türlü vitrinde olan bazıları işte ne bileyim futbol takımında oynayan bir Türk çocuğu veyahut bir şarkıcı olmuş Hadise gibi pop star kazanmış ne bileyim şey olmuş bir kız çocuğu veyahut bir politikacı bu vitrinde olanlar sadece onların sergilemiş olduğu bu ırkçı tavırın birazcık şeyi yani sağlaması gibi bir şey. Bak biz aslında ırkçı değiliz başaran bunu ön plana çıkıyor. Ama kaç kişi başarabiliyor ya sen kaç kinin başarmasına izin veriyorsun bunu? Yapmasına izin vermiyorsun ki sonuçta mesela çok güzel bir örnek oldu Hadise Belçika'da çıktı Belçika'da popüler oldu Belçika'da tanındı nerede popüler şimdi Türkiye'de. Türkiye'de daha çok iş yapıyor. Niye burada iş yapmıyor peki? Yani aynen öyle futbol takımında burada birisi gol kralı oluyor gidiyor nerde iş yapıyor Türkiye'de yani seni içine kabul etmiyor. Başlarda biraz saman alevi gibi parlatıyor süslüyor işte boyuyor Flamanlar, sonradan da diyor ki nasılsa yabancı önemli değil.

Lale'nin sözleri de Veli'nin bu sözlerini doğrular niteliktedir. Belçika'da doğmanın yabancı olarak görülmemeye yetmediğini şu sözlerle dile getirmiştir:

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> Hoh! Flamanlar bilmem, bence o da kişiden kişiye fark eder. Eşit bence kesinlikle görmezler, yabancı yabancı her zaman, kesinlikle o her yerde böyle tamam biz yabancıları seviyoruz derler ama bir yerde kesin bir şey olur aaa yabancılar. Mesela ben burada doğma büyümeyim ama ister istemez yabancıyım onlara. (Dolayısıyla eşit göremezler diyorsunuz? Üstün gördüklerine mi inanıyorsunuz?). Bence. Ama üstün de görmezler bence. Eşit de görmezler. (Yani bir ayrımcılık var diyorsunuz?). Kesinlikle kesinlikle ister istemez o tabi.

Görüşülenlerin büyük bir çoğunluğu Flamanların, yabancıların maddi olanaklarının iyileşmesinden rahatsızlık duyduklarını dile getirmişleridir. Bir kısmı bunu kendilerini "aşağı görürler", bir kısmı da "üstün görürler ancak" diye başlayan cümlelerle aşağıdaki gibi dile getirmişlerdir.

> **Abbas:** Bence üstün görüyorlar kendilerini.. Kendilerini üstün görmek durumundalar hatta zaman zaman da bu konuda hayal kırıklığına uğradıklarını da biliyorum. Mesela.. 60'lı yıllarda göçmenlerin buraya ilk geldiği dönemlerde işte dışardan insanlar gelmiş bu insanlar dil konuşamıyor, hiçbir şeyleri yok bir valizle gelmişler buraya Belçikalıların birçoğu işte kimisi yatak vermiş kimisi koltuk vermiş vs. bu tip şeyler olmuş tabi eski kullanamadığı eşyaları veriyorlar. Bizimkiler de işte yardım edildiği için çok memnun kalıyorlar. Ha bugün o ihtiyaçları olmadığı için ondan dolayı üzüntü duyduklarını biliyorum. (Anladım burada göçmenlerin iyi durumda olmasından?) İyi durumda olması hatta bazen sorguluyorlar ya nasıl olur ya bu adamlar işte ev aldılar, araba aldılar vs. yani tabi onlar bu ülkede yaşamışlar velilerinden belki bir şeyler kalmıştır ama buraya gelen insanlar sıfırdan başlamış ama bugün 40 küsur yıl geçmiş onun üzerinden. Elbette ki bir şeyler olacak. Kendilerini üstün görüyorlar bu ülke bizim ülke diyorlar sonuçta yani.

> **Defne:** ..Onlar maddi yönden kendilerini çok aşağıda görüyorlar.. Çünkü hep diyorlar ki işte Türkler böyle arabalar alıyorlar işte Marokanların altında işte son model arabalar. Siz nereden buluyorsunuz çünkü onlar daha çok paralarını gezip tozmaya eğlenmeye harcadıkları için içki şu bu yok işte dancinglere şura bura bizde öyle bir şey olmadığı için o yüzden böyle maddi yönden daha göze batıyoruz.

Türklerin Flamanlarla ilgili bu tespiti gözlemlerle de örtüşmektedir. Flaman bir akademisyenle Emirdağ sokaklarında Temmuz ayında dolaşırken Belçika'dan izine gelen Emirdağlıların Q7, Mercedes, BMW gibi otomobillerini göstererek söyledikleri Belçika'da yaşayan Emirdağ ve Posofluların söylemlerini doğrular niteliktedir; "*Ben profesörüm eşim de profesör ikimiz de çalışmamıza rağmen bu otomobilleri alamıyoruz ama yabancılar bu otomobilleri kullanıyorlar*".

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bahriye'nin anlattıkları da bu gözlem ve söylemlerle örtüşürken devamında söyledikleri de yine gözlemlerle doğrulanan türdedir.

> Tabii üstün görür çünkü onların devleti ya burası, burası bizim diye tabi ki üstün görüyorlar. Kendileri gibi eşit görmüyorlar. Yani burası bizim defol git diyenler de oluyor yani. Kendi devletinize gidin diyenler de oluyor. Bir de mesela bizim Türkler son zamanlarda güzel arabalara biniyor, başörtülü kadınları bir sıfır arabada gördüler mi olur olmaz hareketleri de yapıyorlar yani. Tabi ki bunlar oluyor yani ama görmüyorlar o neliğiylen kazanıyor? Bunu görmüyorlar ama.

Sosyal hizmet çalışanı olarak Belçika'da görev yapan ikinci kuşak Emirdağlı bir kadın işyerinde yaşadığı bir sorunu paylaşırken Bahriye'nin anlattıklarını doğrular nitelikte sözler sarf etmiştir. "*90 Yaşında bir Flaman kadının evine gittim. Ben evinde kendisine yardımcı olurken birden bire kadın –bizim ülkemiz sizi çok şımarttı, siz bizden daha kolay iş buluyorsunuz bizim hükümetimiz size çok yüz veriyor- dedi. Ben de şaşkınlıkla ne demek istiyorsun benim bütün atalarım kömür madenlerinde çalıştılar bir kısmı kanserden öldü bir kısmı hasta oldu senin ailenden kömür madeninde çalışan var mı dedim. Kadın ısrarla devam etti ben televizyondan izliyorum sizin ülkenizin ekonomisi gayet iyi Türkiye yeni fabrikalar açsın hepiniz ülkenize geri dönün dedi*". Bunun üzerine sosyal hizmet çalışanı olan ikinci kuşak kadın bir dahaki sefer büroyu aramasını ve kendisine Türk değil Flaman gönderilmesini istemesini söyler. Sonra yaşlı kadın panikler ve bu sohbetin büroya yansımaması için sosyal hizmet çalışanını ikna etmeye çabalar. Tüm bu özel sohbetlerde paylaşılan güncel anılar görüşülenlerin sözleriyle örtüşür niteliktedir. Gönül de benzer ifadelerle bu konudaki düşüncelerini dile getirmiştir.

> Eşit demem çünkü o kişiden kişiye bağlı kimisi diyor kabullenebiliyorlar zamanında siz bizi böle yücelttiniz. Çünkü zamanında bizim babalarımız buraya çalışmak için geldi ama yani kimileri de tabi diyorlar ki şimdi bu krizlerden dolayı derler siz bizim ekmek paramızı yiyorsunuz. Ama tabi ağızlarının payını güzel alıyorlar. O konuda mesela Flaman bir şey dediği zaman ben de vergi veriyorum dedim, ben de bu devlet için çalışıyorum o zaman benim senden neyim eksik? Benim babam buraya geldiği zaman bandoyla karşılanmış, kırmızı halı sermişsiniz. Niye diyorum o insan şimdi kolundan sakat kaldığı zaman göndermeye çalışıyorsunuz? Hakkını verin gitsinler o zaman onlara çok karşıyım yani ben haksızlıklara gelemiyorum..

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Flamanların yabancılar hakkında olumsuz görüşleri olduğunu bu bağlamda bazılarının kendini aşağı gördüğünü ifade eden görüşülenler şunları dile getirmişlerdir.

> **Alim:** Üstün görmüyorlar, aşağı görüyorlar. Sadece siz geliyorsunuz bizim paramızı kazanıyorsunuz, işimizi elimizden alıyorsunuz bizim kasalarımızı boşaltıyorsunuz. Bakın ben son 10 yıldır adam bastı bilgisayara doktor dedi ki 10 yıldır hasta kalmamışsın. Ama adam bana hala diyorki sen OSV den Zigkas'dan para alıyon diyo. Etme eyleme diyorum yok. Yani kabullendiremiyorsun hala ordan diyo. Şimdi siz buradan bir mercedesle geçin bu mercedesi.. banka kredisiyle almışsınızdır baba evde oğluna işte etini, sütünü az yiyordur ordan ödüyordur ama adam hala bunu çocuk parasıyla OSV'den alıyorsun diyor. OSV malum bir sosyal kuruluştur, bir geliri olmayanlara yardım eden bir yerdir. Ne yapsan bu adama yaranamıyorsun böyle %80'ine yaranamıyorsun.

> **Şükrü:** Valla üstün değil de biraz kendilerini dışlanmış görüyorlar gibime geliyor.. Son zamanlarda dikkat ettim yani çevremizde ne kadar Belçikalı varsa hemen hemen hepsi evini satılığa çıkarmaya başladı. Kaçıyorlar yani resmen. Yabancıların yoğunlaştığı yerden kaçıyorlar. Kendilerini üstün de görmüş olsalar dahi bir dışlanmışlık var onlarda. İstilaya uğradık gibi bir düşünceleri olabilir çünkü ha bakıyorsun yani Türk şuana kadar yabancı işyeri sahibi daha da fazlalaştı özellikle inşaat sektöründe. Türkler aldı başını yürüdü. Temizlik firmalarında aldılar başlarını yürüdüler. Yani ondan sonra bir de döner sektörü zaten lokanta sektörü zaten dersen ha keza. Biraz öyle hissediyorlar bence.

> **Afet:** Bence eşit görürlerdir. Hatta buradaki yabancı Türkler olsun, Marokenler olsun Belçikalılar'dan daha çalışkanlar, onlardan daha iyi yerlerdeler bence.. daha bir rahatlar somaja şuna buna daha alışkın oldukları için bizim Türkler gibi değil onların yaşantıları. Bizden çok daha düşük derecede yaşayan Belçikalılar var hatta zannetmiyorum Türkleri istediğini veya Marokenleri istediğini istemezlerdir kıskançlık da oluyor. Çünkü bizim Türkler onlardan daha üstün yaşıyorlar en son model arabaya biniyorlar, en güzel yerlerde oturuyorlar. Üstlerinde başlarında onlardan daha üstün giyiniyorlar. Her sene düzenli olarak izne gidiyorlar geliyorlar. Onlardan daha iyi kazanıyorlar. Belki daha onlardan üstün de görüyor olabilirler. Onlar yabandan gelmiş yabancılar, onlardan üstün yaşıyorlar.

Hasan ve Metehan da Flamanların yabancılara olumsuz yaklaştığını belirtirken Metehan kendilerini üstün gördüklerini Hasan ise kendilerini üstün göremediklerini şu sözlerle anlatmıştır;

> İşgalci olarak görüyorlar. Geldiniz ülkemizi işgal ettiniz bizim haklarımız gitti diyorlar bazısı. Yok biz her zaman yabancıyız onların gözünde.. Kendilerini üstün de göremiyorlar şimdi bizim Türkleri ... bizim insanımız daha akıllı bak söyleyeyim çalışıyor, kazanıyor, iyisini yiyor, iyisinin evinde oturuyor hani bunu çekemiyorlar. Kıskanıyorlar yani ben

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

böyle görüyorum.. Ben diyorum ki şimdi ben bir Belçikalı olsam kıskanacam. Ama insan çalışıyor mesela adam sabahın 5'ine kadar döner çalıştırıyor, kesiyor.. bir şeyler yapıyor mesela gecenin sabahına kadar hal bekliyor bu adam da ondan sonra kazanıyor çok iyi kazanıyor ondan sonra iyi şeye biniyor bu yüzden de çekemiyor. Burada işte tutum da çok önemli çünkü burada çoğu insan aldığını o gün yiyor içkiye veriyor, işte bu hazır konserve monserve çünkü bizim kültürde mutfak bereketli anlıyor musun? Bunların da en büyük sıkıntısı bu zaten. Mutfak konusu çok şey açıyor bunlara tabi bir de alkol de fazla oluyor. Biz mesela bir şey götürüyoruz işe onlar mesela bizim yemekten sonra yediğimizi onlar yemek olarak yiyor kook şöyle küçücük de otomatikten. Ya da şu kadarcık bir çorba soop. Hani bunu da şey olarak değil hani kısma var ya ne o kısma (tasarrufu kastediyor) değil de yani düzensiz bir hayat oluyor onlarda. Ondan sonra yetiremiyorlar sonra da çekemiyorlar. Ama akıllı olanların bunların da akıllı olanları var.

Bakış açıları şu anda şöyle işte geldiler bizim işlerimizi elimizden aldılar. İşte biz çalışıyoruz bunlar işte somaj dediğimiz şeyden gelen somajımızı alıyorlar falan gibisine öyle diyorlar. Küçümsüyor, bazen küçümsüyorlar evet bunu hissettiriyorlar. Ama şöyle bir de bu konu var bizim Türk insanları çok esnaflığa atılıyor, iş adamlığına atılıyor ve bu 5-10 yıldır bayağı bir yoğunlaştı bu da tepki çekiyor. Başarılı olma yani iyi geçinirler yani pek problem olmaz aralarında ama başarılı bir yabancı görünce Türk veya Faslı buna biraz tepki gösteriyorlar.

Şevket ve Ramazan ise Flamanların Türkleri diğer yabancılardan daha üstün gördüğünü düşündüklerini şu sözlerle dile getirmişlerdir.

Valla bizleri öbür gruplardan daha üstün görüyorlar. (Peki Türklerle kendilerini kıyasladıklarında?) Tabi kendilerini üstün görebilirler. Valla kendi ülkeleri olduğundan dolayı bence öyle görüyorlar yani her zaman kendi ülkesinde olduğu zaman ondan dolayı bir kalite daha üstün görüyorlar. Bizi ikinci sırada görebiliyorlar çünkü giysi olarak, örf ve adet olarak yani çevre olarak.

Bizi birinci planda iyi görüyorlar. İkinci planda dediğim gibi Bulgar'ı Kosovalısı bu Çeçen'i falan bunları geldiklerinden sonra artık bize daha çok değer vermeye çalıştılar. Genel olarak tabi birinci planda kendileri. Yani her zaman bizi ikinci vatandaş yani bu kadar basit çünkü normal yani milliyetçi bir insan yani farz et Türkiye'desin bir Bulgar geliyor ya da bir yabancı geliyor yerleşiyo, çalışıyo, yani sen ona hangi gözle bakabilirsin onların baktığı gözle de aynı düşünüyorum ben onlara hak veriyorum yani.

Katılımcılar Belçikalıların olumlu özelliklerini ifade etseler de Belçikalıların çoğunluğunun belirli düzeyde ırkçı ya da yabancı düşmanı olduğuna inanmaktadırlar. Birçok Belçikalının bu tavırlarını kendilerine hissettirdiklerini ve olumsuz deneyimler

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yaşadıklarını da sohbetlerde dile getirmişlerdir. Belçika'da yerli ya da göçmen birçoklarınca da ırkçı ve yabancı düşmanı olarak görülen ve seçimlerde kayda değer oy alan bir partinin (Vlaams Belang-Flaman Çıkarı) seçim afişleri göçmenlerin rahatsız olduğu düşüncelerin dışa vurumu niteliğindedir (Fotoğraf 51). Afişlerde "*Vlamingen Eerst-İlk önce Flamanlar"* denilerek Flamanların her şeyden önce geldiği vurgulanırken, sarışın mavi gözlü tipik bir Flaman çocuğu eşliğinde "*Dit is ons land-Burası bizim ülkemiz*" denilmektedir. Afişlerde ırka ve etnik niteliklere dayalı bir "biz ve onlar" ayrımı göze çarpmaktadır.

Fotoğraf 51.Vlaams Belang Partisinin Seçim Afişleri

Türklerin Kendilerini Flamanlara Göre Nasıl Gördükleri: Görüşülenlere kendilerini Flamanlara göre nasıl gördükleri soruldu. Katılımcıların yarısından fazlası Türklerin kendilerini Flamanlara göre "üstün" gördüklerini dile getirirken, diğerleri "ezik", "eşit", "yabancı" ve "aşağı" gördüklerini ifade etmişlerdir.

Türklerin kendilerini üstün gördüklerini söyleyenlerin bazıları bu durumu şu sözlerle gerekçelendirerek anlatmışlardır.

> **Şirin: ..**Türkler kendini her zaman üstün görürler. Yani benim fikrim yani.. Her konuda temizlik konusundan tut da para konusu her şeyiyle yani kültürden bilgi yaşam sosyal ne bileyim yani her şey Burada mesela.. doktor avukat normalde Flaman bir komşusundan her zaman kendini üstün görmüştür. (Peki, Flamanlarla aynı işi yapanların kendisini üstün görmesini nasıl açıklayabiliriz?). Yani onu söylemeyeyim yani çünkü bizim için bizim Türklerde doktor avukat kutsal şeyler. Ya Türk olduğumuzdan belki gurur duyuyordur ya Türkler yani Türklüğüyledir yani onunla bir alakası vardır yani.
>
> **Defne:** Valla ben üstün görüyorum. Çünkü biz her yönden onlardan daha üstünüz. Bir defa onlardan bir dil fazla biliyoruz.. Onun haricinde biz burada Türk olmamıza rağmen onlardan daha çok şeyler elde etmişiz. Aynı yerlerde çalışabiliyoruz. Allah'a çok şükür maddi açıdan da iyiyiz. Belki de ben mesela iş koligalarımın (meslektaşlarımın) işteki

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

insanların maddi sıkıntılarını duyuyordum mesela Allah'a şükür ben de öyle hiçbir şey yoktu. Yani diyordum Flaman'a bakar mısın düştüğü durumlara bak. Mesela ben benim çocuğun elbiselerini veriyordum onun kızına o giysin diye benimkinin küçüldüğü zaman Flaman arkadaşımın çocuğuna veriyordum. Seviniyordu haaa amay acayip seviniyordu düşün. Valla mutlu oluyordu ha alıyor da.. Flamanlar gururlu değil. Belki biz gururluyuz o konuda hani ben giydirmem onun bunun elbisesini ama Flamanlar öyle değil..Yaşadığım için böyle bir olayı iş arkadaşımdı benim onun kızı benim kızımdan bir yaş küçüktü duyuyordum işte kızımın elbisesi, çorapları şu su bu su duydum duydum işte üzüldüm de gerçekten ondan sonra ya dedim sen şey yapma ya ben işte sana getireyim benim kızımın şeylerini veririm. Aha işte gittim poşeti görünce bir sevindi ahh işte kış monttu şu su bu su gerçekten acayip çok sevinmişti ben de.. hani yardım edebildiğim için hoşuma gitmişti..

Bahriye: Türkler kendilerini çok büyük görüyorlar. Gerçi sümme haşa Allah'tır büyük olan ama bizim Türklerimiz kendisini çok yüce görürler yani. Hele de bir de iş kendinin olursa. Tamam, ülke onların ama iş yapan kişiler, ticaretle uğraşan kişiler kendilerini tabi ki onlardan üstün görüyor. Çünkü iş yapıyor adam.

Çağdaş: .. Devaynasında görüyor herhalde. Valla ben bu konuda şunu söyleyebilirim biz kendi kimliğimizi kendimizi tam tanımlayamıyoruz anlatamıyoruz bazen haklı da olsak haksız konumuna düşüyoz.. Avrupa'daki Türklerin bence en büyük problemi o. Ha iyi şeyler yapmak istiyoruz işte ne bileyim bizde komşuluk ön plandadır insana saygı sevgi ön plandadır. Biraz önce söylediğim gibi hani yoksa Emirdağlının temsil edemeyeceğinden dolayı değil. Yoksa elma ağacından armut istenemiyor gibi bir olay. Çok şey var ama işte iletişimsizlikten ne bileyim Avrupalının bize bakışı bilhassa işte türbanlı ebemize, anamıza, bacımıza işte hep önyargılı bakıyo. Aslında yani bu güzel bir iletişim kurulsa bunların önüne geçilebilir..

Hamdi: Bilinçli olan Türkler üstün görüyorlar kendilerini. (Neden diye sorsak?).. Tarihsel şeylerle alakalı daha çok.. (Peki, bilinçsiz olanlar?) Bilinçsiz olanlar da nasıl ne yaparız da kendimizi bu Belçikalılara kabul ettirebiliriz diye işte ya saçını boyarlar, küpe takarlar, şey yaparlar onlar gibi olmaya çalışırlar. O da tabi bilinçsiz olduklarından (peki bu çabalar sonuç veriyor mu?) Yok hiçbir sonuç vermiyor. Sonuçta yine aynı kapıya çıkıyor, yine bir dışlanma oluyor yani sonuçta.. Burada eskiden bir küpe olayı vardı. Hani sağ kulağına küpe takanlar affedersiniz şimdi belki biraz şey olacak ama işte bunlar ibneler bir kulağına küpe takardı öteki kulağına takanlar da yabancı düşmanları yani ırkçılar Naziler böyle bir işaret vardı hala da bu devam ediyor. Bazen iki kulağına takanlar da oluyor Belçikalılardan ama bizim gençlerimiz bunu bilmiyorlar işte bazı sanatçılarımız da buna şey oluyor vesile oluyor televizyonda hani görüyorlar MTV de bir şey görüyorlar aynısını yapıyorlar ama bilmiyorlar bunu Avrupalılar niçin yapıyor.. Bu tip şeyler de var. Hani küpe olayı, o olay, bu olay falan. Şimdi bazı kültürler de var hani Afrika kültüründe şurda burada ben mutlaka

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

karşı değilim. O vatandaşın kendi kültürü. Kültürel bir olay. Ama bizim Türkler işte Avrupa hayranlığı falan bunlar tabi bizi biraz rahatsız ediyor.

Türkiye, Fas ve Mısır gibi ülkelerde bulunup Müslüman gruplarla ilgili çalışmalar yapan genç bir Flaman akademisyenin söz konusu üç grup hakkındaki düşünceleri "bilinçli Türkler tarihsel şeylerle ilgili olarak kendisini üstün görür" ifadesini doğrular niteliktedir. Flaman akademisyen Türklerin ve Mısırlıların tarihsel geçmişlerinden dolayı gurur duyduklarını, Türklerin geçmişte sömürge olmadıkları için övündüklerini ve söz konusu durumun davranışlarına da yansıdığını buna karşın sömürge geçmişi olan Faslıların bu konuda Türklerden ve Mısırlılardan oldukça farklılaştığını ileri sürmüştür.

Hayal: Bize göre ben de kendimizi üstün görüyorum bizim sayemizde onlar burada bayağı bir şey kazandılar diyebilirim çünkü biz çalışmasak biz derken eski kuşak gelenlerden çok çalıştılar onlar çalışmasa Belçika bu hale gelemezdi diye düşünüyorum ben.

Yalın: Türkler de kendilerini süperior bir şey olarak üstün görüyorlar. Ben bunun bayağı bir farkındayım çünkü Türkiye'de televizyonuna bakıyoruz genelde bunu en çok da kusura bakmayın ben burada biraz siyasete gireceğim. Hani biraz milliyetçilerde çok bunu görüyorum. Aslına bakıldığı zaman insanlar genelde hep aynı. Buradaki milliyetçilerde aynı bizim Türkiye'deki milliyetçiler de aynı. Kendilerini çok süperior bir ırk olarak görüyorlar o yüzden de insanlar birbirleri ile anlaşamıyorlar. Hâlbuki hoşgörü olsa hiç böyle bir şey olmayacak.. Hani bunu gördüğün zaman şimdi biraz karşılık oluyor genelde hani o sana dediği zaman "pis Türk" dediği zaman otomatikman sen alınıyorsun. O zaman başlıyorsun pis Flaman diyorsun. Aynı oluyor yani. Karşılıklı oluyor..

Yalın'ın bu sözlerini destekleyen gözlemlerin bir kısmı Belçika'da Türkçe ve Türk kültürü öğretmenliği yapan kişilerden de gelmiştir. Okulda teneffüs zamanında bir arkadaşına küfür ettiğini fark eden öğretmen Türk öğrenciyi küfür etmemesi konusunda uyarırken çocuktan aldığı yanıt yukarıdaki düşünceleri destekler niteliktedir. "Ama öğretmenim o Türk değil Gavur!".

Mahmut: Bence yani bilmiyorum bence ben onlardan daha üstünüm. Hem temizlik bakımından olsun, hem inanç bakımından olsun, dürüstlük bakımından olsun onlardan daha üstünüm.

Melek: Flamanlara göre bilmem tabi Türk de kendini üstün görürdür herhalde bilmiyom artık herkes ne düşünür? Benim kendime şahsıma sorarsanız ben onlardan daha üstün değilsem de ben onun seviyesinde bir insanım. Ben de bir insanım. Aynı onların hakkına

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

sahibim ben buraya geldiysem emeğimin karşılığını aldım benim onlardan aşağı bir tarafım yok. Her şeyde eşitlik isterim. Onlar görür üstün ama ben eşit sayarım kendimi onunla.

Mehtap: Üstün.. Gerçek bu doğru. Biraz dik kafalı Türkler. Bence buranın Türkleri Belçikalılardan üstün görüyorlar kendilerini çünkü Belçikalılarda çok şey görüyorlar Türkleri ımm ımmm şey nasıl desem alçak. Ama bu bak böyle gerçek.

Mutlu: Tabi biz şöyle konuşulan şey bu, "bunlar dinsiz kâfir, bizim gibi dini bütün insan değildir, onlar ne derse de boştur, hiç kulak vermeyin bile biz bildiğimizi yaparız". (Dolayısıyla Türkler de kendilerini üstün görüyorlar? Karşılıklı bir şekilde). Tabi tabi. Yani onu gerçi ben size demiyorum da yani böyle normal sokakta Türklerin arasında sorsanız belki sopayı yiyebilirsiniz yani..

Pembe: Üstün görüyorlar üstün çünkü buradaki Türkler genelde böyle işte büyük marketler açmışlar, işte çok iyi para kazanmışlar ya da böyle snacklar, dönerciler, kebapçılar açmışlar, büyük restoranlar açmışlar. Ya da o snacklara dağıtılan mallar olsun işte içecekler olsun ve gerçekten iyi kazanmış insanlar ve diyorlar ki işte onların bir ayda kazandığını ben 2-3 günde kazanıyorum o yüzden üstün görüyorlar kendilerini bu konuda. (Gelir konusunda yani özellikle). Aynen öyle.

Songül: O da aynısı aynı tabi Türkeşçi olunca kendini bir yüksek görür. Bir şey olunca daha açık olur o da aynı. Aynı cevabı verecem.

Sulhi: Ben kendi açımdan söyleyeyim ben onlara karşı benim hiç olmazsa benim şanlı bir geçmişim var. Ama tabi burada bir şeyi yok onun artık burada onu pek temsil edemiyoruz öyle söyleyeyim ben. Kendimizi iyi tanıtamıyoruz. İşte çıkan ufak tefek olaylar da olsa mide bulandırıyor. Bir de fazla bir böyle fazla bir faaliyet gösteremiyor, kendimizi iyi tanıtamıyoruz diye düşünüyorum.. Türkler kendilerini genel olarak üstün görüyorlar yani görenler de var. İşte az önce de bahsettim ya kendilerini Türk olduğuna utanan da var. Onlar da sanki Belçikalıları daha bir şey gibi sanki çok daha bir yüksek görüyorlar yani.

Şevket: Yani bizim çogunlukla da diyorlar bu Belçikalı bu Morkanlardan daha iyidir diye. Sade keşke Müslüman olsa bu onlardan daha mükemmeldir Afrikalılardan da diyebiliyoruz. Belçikalıları yani bizden sonra ikinci sınıfta görebiliyoruz. (Peki, eşit mi görür aşağı mı görür aşağı mı görür üstün mü görür kendisini Belçikalı'dan?). Genellikle tabi her insan kendisini Belçikalıdan ben üstün görüyorum yani onu kesinlikle inkâr etmem ben.. Ben valla biz dayanışma olduğundan dolayı en çok da işte bu kültürümüzden örfümüzden âdetimizden dolayı bizde yardımseverliği bir pasta olsun bir börek olsun bir çörek olsun bir bardak çay ikram edebiliriz ama Belçikalı etmez. Ondan dolayımı nedense biz Türk milleti olarak üstün görüyoruz.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ahu ise Türklerin kendilerini üstün gördüğünü ancak kendisinin bu görüşe katılmadığını şu sözlerle anlatmıştır.

> Ya bizim buradaki Türkler ukala toplum biraz. Cahil toplum olduğu için kendilerini bir şey yapıyorlar sanıyorlar. Bence kesinlikle aşağıdalar yani. Ama kendilerini daha üstün görüyorlar Flamanlardan. Flamanlara derler ki bu Flamanlar manyak ya neye para harcıyorlar? Adamlar bir ev alıyor bir araba alıyor oturuyorlar hiç yatırım matırım yok. Ama adamların değeri de o. Yaşamak. Senin gibi eşek gibi çalışıp deyim yerindeyse…

Arzu Türklerin kendilerini 2., 3. sınıf vatandaş olarak gördüklerini söylerken Hümeyra da sözleriyle Arzu'nun düşüncelerini desteklemiş olmaktadır.

> Türkler 2. 3. derece vatandaş olarak görüyorlar bildiğim kadarıyla. Bayağı bir aşağı görüyorlar gerçekten çünkü öyle çok kötü insanlar değil Belçikalılar hani. Ben öyle pek şeylerini görmedim ama yaklaşırken bile çok şeyle mesafeli yaklaşıyorlar Türkler. Hani korkuyorlar Belçikalılardan gerçekten.

> Ya her zaman bir ikinci sınıf olayı var. Hani ne kadar da iyi olsan bu memleket onların memleketi gibi gördüğü zamanlar olabiliyor Türklerin. Çok iyi bir mesleği varsa üstün görebilir. Flamanlardan daha iyiyim diyebilir o egosunu tatmin etmemişse, hani onu bilemem de.

Çınar, Gönül, Sibel, Seren ve Yıldız Türklerin Flamanlara karşı kendilerini nasıl gördüklerini kuşak farkı temelinde değerlendirmişlerdir.

> **Çınar:** Türkler Flamanlara göre şanssız görüyorlar bir de ikincisi memleket babında o yüzden biraz da gençliğe demiyorum bunu. Gençlik okuyup belli mertebelere gelip bu sefer örneğin onların bize uyguladığını örneğin atıyorum 18-20 yaşında çocuk okulunda ya da 23 yaşında 24 yaşında bir çocuk mezun oluyor ve otomatikman 30 yıllık bir Türk işçisinin başına patron olarak gelebiliyor veya yönetici olarak. Şimdi olay tarih tekerrürden ibarettir ya şimdi Türkler aynısını öbür Flamanın başına gidebiliyor. O zaman demek ki bize bakmalıyız önce.. Atatürk bir Türk 10 düşmana bedeldir diye dünyaya bedeldir veya 10 tane şuna buna değil de bizim gerçekten kendi üstümüze koymamız lazım.. Açık yüreklilikle söylüyorum Türkler Flamanlardan daha zeki insanlar o yüzden de bir tek dezavantajımız Türkler yaparken olay yaparken değil yaptıktan sonrası hiç araştırmıyor yaptıktan sonrasına yanıyorlar..Ben diyorum ki Türkler daha zeki insanlar. Benim çocuğum okulda Flamanca konuşuyor bir günde 6-8 saat arası okulda kalıyor anaokulu ve evde sadece Türkçe konuşuyoruz onunla ve bugün Flamanlar arasında birinci olabiliyorsa Flamanca ezberde demek ki benim çocuğum daha zeki. Ama kendimize güvenmemiz lazım.. Sadece yardım edenimiz ya da rehberliğimiz çok az ya da yanlış.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Gönül: İlk nesil aşağılanmış hissedebilir ama şu an ikinci nesil hele ki üçüncü nesil kendilerini gayet iyi savunmayı biliyorlar, yani hangi konuda olursa olsun. Öyle kolay kolay kendilerini ezdirtmezler. Dil var bir de haklarını biliyorlar. Yani eskisi gibi vay bunlar beni işten çıkartır ondan korkayım, bundan korkayım öyle bir şeyleri yok.

Sibel: Çok aşağı görüyorlar yani mesela benim babam ilk jenerasyonlardan birisi. Mesela işyerinde bir problemimiz falan olsun ufak bir problem şey hemen endişelenir böyle aman kızım aman ya Belçikalıdır işte kovar seni falan. Alttan al kızım veya böyle yap. Alışmışlar ama ben alttan alamam ben burada doğup büyüdüm. Ben onlar kadar iyi Flamanca konuşuyorum neden haklarımı yedireyim onlara. Her hakka sahibim ben ülkem ülkem diyorlar ama ben burada bedava kalmıyorum. Şeyin her şeyini ödüyorum neydi onun adı vergisini her şeyini ödüyorum.

Seren: Bence Türkler hiçbir şekilde öz benliğini kaybetmeden kendilerini yani eşit haklara sahip olduklarını düşünüyorlar. Hele hele şuan ki gençler diyeyim veya işte biz yaştakiler burada yetişmiş insanlar aynı haklara sahip olduğunu düşünüyor çünkü aynı şekilde vergi veriyor, aynı şekilde eğitimini yapıyor, aynı kurallara uyuyorsa Belçikalılarla aynı haklara sahip olduklarını düşünüyorlar.

Yıldız: Gine kuşak farkı var. Gençlerimiz şuanda daha kendilerini üstün göstertmeye çalışıyorlar çünkü ne de olsa yani biz de okuyoruz artık dilimiz var, mesleğimiz var aynı onlarla kendilerini eşit görüyorlar. Çünkü Belçika gibi bir ülkede çalışıyorlar, okullarını bitiriyorlar, meslek sahibi oluyorlar. Ve işyerine gidiyorlar Belçikalı, Flaman iş arkadaşları oluşuyor yani. Ama işte annelerimiz babalarımız dersek tabi ki Belçikalılara karşı boyun eğiyorlar.

Birinci Kuşak Mükerrem ve Hasan'ın görüşleri ise yukarıdaki düşünceleri bir yandan desteklerken bir yandan da ikinci kuşağın tutumunu eleştirir niteliktedir.

Valla şimdi aşağı görmüyorlar. Aşağı görmüyorlar ama bir yerde ne olursa olsun yani elin memleketindesin kendi memleketin değil. Yani şöyle söyleyeyim birkaç kişinin caddede eğer muhabbet ediyorsa onları rahatsız etmemek gerekiyor. Oradan kenardan geçmek gerekiyor. Ben öyle düşünüyorum ben öyle yapıyorum ya da şahsen ama en azından tanımadığın birisi olursa sana kötü bir laf da söyleyebilir. Gidin, defolun diyebilirler en azından ne diyorum kendi toprakları kendi memleketleri, onun için fazla bir şey söyleyemezsin.

Bilmiyorum benim görüşüm herkeş insan amma..Ya yeni jenerasyon çok farklı bilmiyorum yeni jenerasyonun bambaşka bir hava dünyası var anlıyor musun amma normalde bir sıkıntı yok. Ama gençlerde bir bambaşka bir şey var. Yeni en son biz bile şaşırıyoruz hani bize bile ters geliyor. (Nasıl mesela?) Ya artık bu insanlar hani kimseye yol vermeyen, saygısız,

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> bencil.. Bu Belçikalılar kupayı alsa hiçbir şey duyamazsın sokakta şimdi Fenerbahçeyle Galatasaray birbirini bir yense kentte kıyamet koptu. Gençlerde normal insanımız yok bizim onu da söyleyeyim. Geçmeler, sollamalar öyle bir şeyler var. Artık o neye sığıyorsa?

Nimet ve Mücahit Türklerin kendilerini yabancı olarak gördüklerini ve bunun da önemli nedenleri olduğunu dile getirmişlerdir.

> Valla kendilerini Belçikalı gibi görseler de yine de bazı yerlerde tabi göçmensin, yabancısın.. Ben oğlumdan pay biçeyim mesela iş gezmeye gittiği zaman kimliği Belçikalı, okuduğu okulu Belçika'da okudu, yüksekokul okudu. Ama iş şeyine geldiği zaman da yine de yabancı oluyorsun. Bir yerde bir yere kadar. Tamam, Belçikalı oluyorsun ismini görünce yine aynı, yabancı görüyorlar yinede. (Peki, Türkler kendilerini üstün mü hissediyorlar, eşit mi, aşağı mı?). Pek de üstün göremiyorlar bence. Bence daha o düzeye gelmedi yani. Bu neden gelir. Eğitim seviyesinden gelir yani. Daha bir o seviyeye gelmedik.

> Yalnız şey olarak da şovenizm olarak da algılamamak lazım biz Belçikalıyız falan değil. Bu memleket bizim diyor. Bize yabancı gözüyle bakıyor doğal olarak. Şovenist anlamda ırkçı anlamda üstün görme değil yani mutlaka öyle olanlar da vardır ama çok azdır. (Aynı soruyu Türkler açısından sorarsak?). Aynen onların bizi gördüğü gibi yani bizim tabi belli bir kesimimizde kendi şovenist bir yaklaşımla biz Türk' üz güçlüyüz falan diyebilir ama o tip insanlar da var. Ama şunu da kabul etmek lazım ki Belçika bunların ülkesi yani biz burada işçiyiz. Her ne kadar üzerimizde Belçika pasaportumuz olsa da yani. Benim soyadım Öztürk. Pasaportumuzu ya da kimliğimizi ortaya koyduğumuzda orada bir Albert'le Robert'le aynı değerlendirilmiyoruz.

Gözlemlerden yola çıkıldığında Nimet ve Mücahit'in anlattıklarını birçok Emirdağlı ve Posoflunun desteklediği görülmektedir. Emirdağlı gruptan bir aileyle sohbet ederken Belçika'da Türk grubun içinden üniversite mezunu ilklerden bir kişiden söz edildi. Söz konusu kişi mühendistir, eleştirildiği konu kendi grubunu aşağılayarak onlardan uzaklaşması, Flamanları kendisine rol model almasıdır. Ancak hikâyenin sonunda eleştirilen kişi çok iyi bir diploma sahibi olması, arkadaş çevresini Flamanlardan oluşturmasına karşın ismi Türk ismi olduğu için yaklaşık 20 yıl mesleğini icra edememiş ve ancak 5 yıl önce iş bulabilmiştir. Buna benzer pek çok örnek olay anlatılmış ve sonunda Flamancayı çok iyi bilseniz, Flaman gibi yeseniz, giyinseniz hatta saçınızı sarıya da boyatsanız isminizi değiştirmediğiniz sürece yabancı olarak kalırsınız gibi sonuç çıktığını söylemişlerdir. Talip de Türklerin tutumunu eleştiren şu sözleri dile getirmiştir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

İşte dedim ya hani her zaman için "benim". Bizde bu var işte bizim en kötü yanımız da bu işte aslında bize en zarar veren yönü bu.. Maalesef biz onlardan daha fazla yapıyoruz işte bu bundan kaynaklanıyor. Yani biziz, yani yapacaksın, yani mecbursun gibi bir havalarımız var.. Halbusem biz bu ülkede neyiz şu kaşık bile değiliz. (Çay kaşığını gösteriyor). Ama bu haddimizi bilmediğimizden dolayı yabancılık damgasını o zaman yiyorsun işte. Ama normal bir, onlar gibi alçakgönüllük veyahut da şöyle anlayışlı olsak belki daha bir karşılıklı daha bir iyi olacak ama biz de ne var biz sözde yapamadığımızı hemen harekete geçiyoruz. Agresif yönümüz ortaya çıkıyor. Bu da karşılıklı diyaloğu olumsuz etkiliyor yani.

Çiçek Türklerin kendini yabancı hissettiğini şöyle dile getirmiştir.

Sanki aşağı görüyorlar. E hani daha modern görüyorlar ne bileyim daha çok bir şeyleri bildiklerini zannediyorlar. Hani sanki kendilerine sanki Belçikalılara bakarak sanki güvenini kaybetmiş.. daha çok Türk kadınlarımız mesela Belçikalı kadınlara bakınca diyorlar bak aaaa onlar araba kullanabiliyorlar, çalışıyorlar, kendi paraları var, onların eşleri onlara sanki daha saygılı davranıyor. Ne bileyim öyle..

Veli Türklerin kendilerini ezik gördüğünü ancak bunu farklı biçimlerde dışarı vurduklarını şu sözlerle dile getirmiştir.

Türkler de kendilerini Flamanlara göre ezikliklerini bilinçaltına atarak bir şekilde psikolojik motive etmeye çalışıyorlar kendilerini. Yani aslında ezikler Flamanlara karşı burada onların memleketinde onların kuralları, onların kanunları, oyunu onların kurallarına göre oynadıkları için bir eziklik var ama o ezikliği ön plana çıkartmayarak kendilerine psikolojik bir rahatlama sağlıyorlar. Ne bunu da nasıl yapıyorlar biz işte Osmanlının torunuyuz biz işte şöyleyiz biz işte daha akıllıyız biz işte Atatürk çocuğuyuz. Değişik değişik gruplar var kimisi diyor ki biz Atatürk kimisi diyor ki biz Müslümanız siz cehenneme gideceksiniz biz cennete gideceğiz. Bu tarz şeylerle kendilerine biraz rahatlama üste çıkma gayreti var. Ama sonuçta hepsi de biliyor ki Flamanlara karşı hem de çok yüksek düzeylerde bir ezikliklerı var. Çünkü gidip sana burada her türlü lafı konuşup her türlü hakareti yapabilecek bir insan bir Flaman'ın önünde sıraya geçmek zorunda. Kesinlikle bir devlet dairesinde kesinlikle gidip de hakkını arayamaz Flaman ne derse o olur. Ona karşı öyle bir şey tavırlar sergileyemez, yapamaz yani o ezikliklerı var. O kuralları mecbur yaşamak zorundalar. Yani boşu boşuna kendilerini işte biraz psikolojik rahatlama sağlıyorlar. İşte Osmanlıdan geldik şöyle devletler kurduk böyle devletler kurduk kimileri de der ki biz Atatürk çocuğuyuz Atatürk savaşlar kazandı, demokrasiyi Türkiye'ye getirdi kimi gruplar o şekilde yaşamaya gayret ediyor. Kimi grup diyor ki ben Müslümanım asıl gerçeklik burada dinde ve biz cennetliğiz siz cehennemliksiniz gibi bir üstün görme var ama bunların hepsi birer psikolojik rahatlama şeyi.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Zekiye ve Afet kendilerine yöneltilen bu soruya Veli'nin sözlerini doğrular nitelikte bir yanıt vermişlerdir.

> Onlar da kendilerini üstün görecek.. Ben kendi açımdan Müslüman olduğum için çok şanslıyım diye düşünüyorum. Ama onlara göre de herhalde ikinci sınıf bir insanım. Onlar maddi açıdan, biz manevi açıdan şanslı diye düşünüyoruz.
>
> Dil konusunda belki bir eziklik yaşıyorsa da Belçikalılardan bence daha üstün yaşıyorlar. Bir de bence eşit. Ama yaşantıları çoğunlukla üstün. (O da edinilen imkânlar sayesinde diyorsunuz?). Evet

Katılımcılar Türklerin, tarihsel, kültürel ve dini gerekçelerle haklı olarak kendileriyle gurur duyduklarını düşünmektedirler. Bu durum onların gündelik yaşamlarına ve söylemlerine yansımaktadır. Ancak bu durumun yol açtığı düşünülen olumsuz sonuçlar konusunda da oldukça eleştirel yaklaşımlar vardır. Katılımcılar birçok Türkün yabancı bir ülkede misafir olmanın gerektirdiği ağırbaşlılığı taşımadığını, aynı zamanda bu durumun Belçikalıların ayrımcı tutumlarından da beslendiğini düşünmektedir. Özellikle gençlerin toplu taşıma araçlarında, caddelerde davranışlarına dikkat etmedikleri ve Belçikalıları rahatsız edecek, güvensizlik yaratacak davranışlarda bulunduğu düşünülmektedir.

Flamanların Belçika'da yaşayan göçmen gruplara ilişkin düşünceleri: Görüşülenlere Flamanların Belçika'da yaşayan Türk, Marokan, Afrikalı, Bulgar gibi göçmen grupların hangileri hakkında olumlu hangileri hakkında olumsuz düşündükleri sorulmuştur. Görüşülenlerin bir kısmı Flamanların Müslümanlara karşı olumsuz yaklaştığını büyük bir kısmı da Marokanların olumsuz yaklaşılan birinci grup olduğunu ifade etmiştir.

Flamanların özellikle Müslümanlara karşı olumsuz düşüncelere sahip olduğunu ifade edenler şunları söylemişlerdir.

> **Abbas:** ..Belçikalılar belki de o an işlerine nasıl gelirse o şekilde ona cevap verirler.. çünkü bunla çok karşılaşıyoruz mesela diyelim ki sizi görmüş olduğu zaman diyor ki herkes sizin gibi olsa bizim bir sorunumuz olmıcak ama kalkıyo gidiyo bir Faslıya aynısını söylüyor yani duruma göre hareket ediyorlar.. Tecrübelerime dayanarak konuşuyorum büyük çoğunluğu burada yabancı bir kitle özellikle Müslüman kimliğine sahip olan insanları buralarda istemiyorlar. Ha Müslüman olmadıktan sonra zaten çok büyük bir sorun yok çünkü her toplum her ortamda bir araya gelme şansınız oluyor..

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çağdaş: .. Çok komik bir durum Flamanlar ..Türklere karşı en iyi Türklerin olduğunu söylüyorlar, Araplara karşı yine aynı şekilde fakat kendi aralarında da ..hepimizin siyah saçlı tabiri caizse karakafalı olduğumuzu düşünen insanlar.. (Peki Türkler, Marokenler ve diğer Hıristiyan olan Avrupa'dan gelen göçmenler arasında sizce bir ayrım yapıyorlar mı?). Tabi tabi canım yani bugün bizim ya da Bosna'nın falan Avrupa Birliğine girmemesinin en büyük sebebi bu.. hatta başımdan geçen bir olayı da anlatayım; Biz iki sene önce eşimle beraber araçla arabayla Türkiye'ye gidiyorduk bayağı bir rahatsızlandı yolda 8-10 saat Macaristan'da kalmak zorunda kaldık. Hastanede falan kaldı. Macaristan'da da merkezde yani inanın nasıl Macaristan Avrupa Birliği'ne girdi biz o zaman şok olduk. Koskoca hastanede bir tane İngilizce bilen doktor yok doğru düzgün biir. İkincisi hastanenin içinde affedersiniz hayvan yatmaz hem temiz değil hem çok eski. Önemli olan eski olması değil temiz olmaması hani öyle şey bir ortamda biz o zaman dedik yani eşimle nasıl girmiş bunlar Avrupa Birliği'ne diye. Olay kesinlikle var yani dinle ilişkili biraz.

Fehmi: ..Burada bana göre biraz da din araya giriyor onun için Faslıları Marokanları pek iyi gözle bakmıyorlar. Onun için Polonyalıları daha üst düzeyde tutuyorlar. İtalyanları zaten kendilerinden biri biliyorlar yani çünkü niye onlar bizden de önce burdalarmış. Burada en az 500 bin İtalyan yaşıyor yani Belçika'da onlar kendilerinden birileri yani.. Şuanda Türkleri bayağı seçmeye başladılar. Başladılar derken yani 95 yılından bu yana biraz arada fark oldu yani. Daha önce ilk geldiğimiz sıralarda .. 80'li yıllarda yani siyah kafa gordükleri zaman yabancı hiç fark etmiyordu amma şu anda farkları çok iyi biliyorlar yani..

Hamdi: Şimdi tabi ki İtalyanlar hakkında çok daha olumlu düşünüyorlar çünkü demin de söyledik din benzerliği, kültür benzerliği yüzünden onun dışında onları zaten yabancı olarak görmüyorlar.. Türklere daha çok şey yapıyorlar yani Türkleri Maroklara tercih ediyorlar. Ama Marokların yanına gittikleri zaman da tam tersini söylüyorlar Türkler şöyle Maroklar böyle. Ama gördüğüm kadarıyla Türkleri tabi ki daha çok tercih ediyorlar. Ama bu da ikilik olsun diye yani bu Türk toplumu Arap toplumu, Müslüman toplumu işte birlikte hareket etmesin. Bir ayrışma olsun diye bunu çoğu bilinçli yapıyor.

Yalın: Bunlar şöyle diyeyim ben genelde Müslümanlara olumsuz bakıyorlar şöyle Flaman toplumunun hepsini tabi ki bir keseye koymaya gerek yok ama genelde %90 diyebilirim. %90 bu kesin. Diğer toplum olarak yani ırk olarak bakmayacaksın bu şeye artık, bu ırklıktan çıktı. Bu artık mezhep ve din sorunu oldu. Dolayısıyla Türkler ve Marokanlar hakkında kötü düşünüyorlar Flamanlar.

Mahmut: Flamanlar Marokanlar hakkında daha olumsuz düşünüyorlar. (Neden sizce?) Onları biraz daha ne bileyim kavgacı olarak görüyorlar veya ne bileyim uyumsuz karmaşık işlerde görüyorlar. (Sizce de öyleler mi yoksa Flamanlar mı sadece böyle düşünüyor? Ya da hakılılar mı Flamanlar bu düşüncelerinde?) Ya şimdi haklı haksız karşılıklı yani ama

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

gerçekten Polonyalılarla Bulgarları fazla tanımıyoruz. Bazen onlar bizlere göre biraz daha fazla şeyler yani. (Belçikalılar en çok Marokanlara olumsuz bakıyor yani?) Evet.. Şimdi Müslümanların içinde bize olumlu bakıyorlar Türklere. (Müslüman olmayanların içinde?) Onlar için de Polonyalılar, Bulgarlar bizden daha önce gelir çünkü onlar aynı şeyden dinden.

Sibel: Türkleri çok sevdiklerini söylüyorlar. İnanayım mı inanmayayım mı bilmiyorum ama Faslıları kesinlikle sevmiyorlar onu biliyorum.. Türkleri çok modern görüyorlar. Bir de şey dikkatimi çekti artık son yıllar Türkiye'ye çok gidiliyor. Tatil amaçlı Belçikalılar çok gitmeye başladı…Ama Faslıları kesinlikle sevmiyorlar. Onu biliyorum bir de korkarlar onlardan çok agresif oldukları için mesela hiç çekinmeden çıngar çıkarabilir onlar. Mesela birisi birisinin kafasını bozduysa Faslı sinirlendiyse Belçikalıya hiç korkmadan eline sopayı alır döver. Türkler de o yoktur. Afrikalıları zavallı insanlar olarak görüyorlar. Herhalde eskiden o köle şeyinden dolayı. Afrikalılarla pek problemleri yok aslında bunların zaten az Afrikalı var burada ama öyle bir ırkçılık dendiğinde ırkçılılarla çok görüştüm çünkü ırkçılık yapanlar da var kesinlikle Afrikalıları söylemiyorlar çok enteresan. Bunların daha çok problemi bizim dinimizle ilgili, Müslümanlıkla ilgili ve bunlar şey Faslılar İslamiyet'i o kadar kötü anlattılar ki gösterdiler ki zannediyor ki Belçikalılar bütün Müslümanlar demek ki böyle vurdulu, kırdılı insanlar.. bir de o şeyden dolayı Two Towers olayı 11 Eylül ondan dolayı tamamen katılıyorlar. Bütün Belçikalılar ale çoğu Belçikalılar şey diyor aman işte Müslümanlık çok kötü siz hepiniz teröristsiniz öyle görüyorlar.

Sulhi: Valla, Belçikalılarda zaten şöyle bir zihniyet var. Eğer beraber içebiliyorlarsa onlarla çok iyi anlaşıyorlar. Yani onlarla mesela bence en iyi anlaştıkları Polonyalılar, kültürel olarak daha yakınlar ondan sonra İspanyollar gibi gruplar. (Türkler ve Marokenler?) Bizden de hırsız diye bahsediliyor devamlı nasıl desem devamlı kavga dövüş oluyor gibi düşünüyorlar bizde. Suça eğilimli insanlar olarak görüyorlar ki yani çok önyargılı davranıyorlar ve hiç bir şey araştırmadan bilmeden her zaman dillerinde o var. Ben mesela bunun her gün şahidiyim işyerinde herkes bütün iş arkadaşlarım şeflerim olsun bu konu hakkında devamlı böyle espriler yaparlar, şakalar yaparlar ki bu da onun bir göstergesidir yani.

Avrupa ülkelerinde Müslümanlara karşı olan tavır gözlemlerle de örtüşmektedir. İngiltere- Belçika arası yolcu taşıyan bir otobüste yaşanan olaylar da bu ifadeleri doğrular niteliktedir. Halinden sarhoş olduğu anlaşılan kıyafetleri son derece kirli Litvanyalı 50 yaşlarında bir kadın önce check-in sırasında bir sürü sorun yaratmış ve sıraya girmeyi reddetmiş 3 kez sıraya girmesi konusunda görevli tarafından uyarılmasına karşın sıraya girmeden check-in yaptırmıştır. Ardından otobüste tek başına yolculuğa devam ederken şoför tarafından Dover'a gelmek üzereyken kendisi gibi

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yalnız oturan başka bir kadının yanına geçmesi, Dover'dan binecek bir aile için bunun gerekli olduğu söylenerek rica edilmiştir. Ancak kadın ısrarla yerinden kalkmamış, orada uyumak istediğini belirtmiştir. Şoför ikazlarına uymazsa kendisini otobüsten atacağını söyledikten sonra Dover'da olaya polis müdahale etmiş ve kadının yeri değiştirilmiştir. Şoför feribot için işlemleri yaparken kadın önde oturan Hintli bir kadına "Bu şoför İngiliz olamaz çok kaba bir adam kesin Türk'tür üstelik de Müslümandır demiştir". Daha sonra şoför geldiğinde öndeki kadın kendisine nereli olduğunu sormuş ve şoför de Türk olduğunu söylemiştir. Durum kendisine anlatılınca o da Litvanyalı kadına dönerek evet hem Türk hem müslümanım hatta bir de teröristim diyerek yanıt vermiştir. Litvanyalı kadın daha sonra yanına oturduğu kadını da yol boyu rahatsız ederek yolculuğa devam ederken yolcular şoföre sabır dilemişlerdir. Bu tip tutum ve davranışlara Avrupa ülkelerinde oldukça sık rastlandığı gözlenmektedir.

Demir ve Alim ve ise Avrupa Birliği kapılarının Doğu Bloğundan gelenlere açılmasıyla birlikte Türklerin daha iyi bir konuma geldiklerini düşünmektedirler.

> Türkleri önceden pek sevmezdiler. Şimdi Allah'a şükür ki Kosovalılar, Polonyalılar, bu Albenezlerin gelmesi Türklerin kıymetini degerini arttırdi. Adamlar kapıda arabasını pisikletini bırakamıyor çünkü niye çalıyorlar ama önceden böyle bir şey yokudi şimdi diyorlar ki keşke bir daha dünyada Belçika'ya gelmek olsa da hep Türkler gelse de başkası gelmese. Çünkü onların gelmesi bizim daha iyi değerimiz artti.
>
> Son 10 yıldır Belçikalılar da kavradı yani hırsızlığın, çalmanın, yürütmenin, eşkıyalığın, teröristliğin en fazla belki bu çeşitli sebepleri var ama Türkleri ve Faslıları unutturdu son gelen gruplar. (Doğu Avrupa'dan gelenler mi?). Evet mesela şu andaki Bulgarlar, Romenler, Polonyalılar, Albenezler, işte Yugoslavya'nın içindeki dağılan yerlerden gelenler bu insanlar müthiş vurguncu oldular. Şu anda en fazla onlar hakkında mesela Rus mafyası diye burada adamlar kadın ticaretiyle ilgili film bile yaptılar televizyonda..

Mutlu, Doğu Avrupa ülkelerinden gelen yabancıların Faslılara yönelik olumsuz düşünceleri biraz daha iyileştirdiğini şu sözlerle ifade etmiştir.

> Belçika'da biliyorsunuz iki tane büyük grup yaşıyor biri Türkler diğeri Marokanlar, .. Fas'tan gelen vatandaşlar şuanda aşağı yukarı diyorum 330 bin civarında Belçika genelinde Türkiye'den gelen insanlar 200 bin civarında.. Fas'tan gelen insanların çocukları burada işte genelde suç oranları yüksek olduğu için suç oranları derken çok basit işte hırsızlıkla, yolda gezen bir bayanın çantasını çalıp kaçmak gibi bu kapkaç olayları falan o yüzden Türkler bir şey yaparsa hani kaşıkla değil kepçeyle gösteriyorlar. Ama sayı olarak da

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> hırsızlık biraz Türkler de az olduğu için Faslılar da daha yüksek olduğu için onlara güvenmiyorlar pek.. Fakat şu son yıllarda işte daha önceki yıllarda hırsızlıkla işte Balkanlar birinci sıradaydı. Şu anda işte eski demir perde ülkeleri Polonya, Bulgaristan, Macaristan'dan gelen hırsızlar daha fazla.. Afrikalılar şu son yıllarda biraz daha sempati kazanmaya başladılar şuanda sorun genelde son yıllarda Arnavutluktan gelen vatandaşlarla ilgili biraz sorun yaşanıyor.. Şeye baktığınızda Belçika'daki hapishanelere baktığınızda hapishanede yatan insanların yarısından çoğu yabancı asıllı. Oran olarak baktığınızda da işte sanırım ilk başta Arnavutlar gelir, daha sonra Faslılar gelir böyle bir durum.

Mücahit Avrupa ülkelerinden gelenlere aynı dine mensup olmaları nedeniyle iyi bakıldığını ancak Türklerin de maddi konularda olumlu algılandığını söylerken; Veli ise Türkiye'nin demokratik yapısının ve AB'ye giriş sürecindeki gelişmelerin medyaya yansımalarının Türkler üzerinde olumlu bir imaj yarattığını dile getirmiştir;

> Bizi daha çok tercih ettiklerini zannederim. Onu da birkaç tane istersiniz örnek de verebilirim. Mesela bankada bizi çok severler Türkleri, Türk müşterileri çünkü onlar borçlarına daha çok sadıktır derler.. Bizim insanımız bir borcu varsa öncelikle onu ödemeyi tercih eder. Hayat standardını düşürse bile. Onun için Türkleri daha çok tercih ederler diye biliyoruz. Ama yani bu benim söylediğim maddi manada anlamda bir şey ama şey manevi inanç açısından bakarsanız tabi ki Avrupa ülkelerinden gelenler kendi dinlerine mensup insanlara daha sıcak bakarlar. Doğal bir şeydir.

> Aslında bu da değişken bir yapı çünkü ben Flamanlarla da birçok dedim ya toplantılarla şey yaptığımız için bazı konularda Türklere daha fazla güveniyorlar. Ama bazı konularda da Marokanlara güveniyorlar veya onlara hak veriyorlar. Ya işte bir de hepsini bunun halk boyutuna kişisel boyuta indirgediğimizde çok fazla çeşitli görüş ortaya çıkıyor. Çünkü bir Flaman gelip Türk'ün yanında ya ben Türkleri çok seviyorum Türkler daha güvenilir ama Marokanlar günevirsiz ben onları sevmiyorum da diyebiliyor. Marokanın yanına gidip işte ben hani Marokanları seviyorum o şekilde konuşabiliyor. Ama genel olarak Türklere daha bir ılımlı daha bir sıcak yaklaşımları var diğerlerine göre bu da Türkiye'nin tabi demokratik yapıdan gelmiş olduğundan işte Birleşmiş milletlerde işte Avrupa Birliği'ne giriş süreciydi falan daha fazla böyle dünyada daha fazla Avrupa medyasında yer bulduğu için o yüzden dolayı Türkleri diğerlerine göre daha fazla tanıyorlar. Olumlu bakıyorlar.

Veli'nin bu sözleri gözlemlerle de örtüşmektedir. Kendilerine Belçika'da yaşayan yabancılarla ilgili ne düşündükleri sorulan göç ve kültürlerarası çalışmalar yapan bir Flaman akademisyen cümlelerine sürekli Faslılar ve Türkler diyerek başlamıştır. Belçika'da yaşayan diğer gruplardan hiç söz etmemiş ve çalışmalarını ağırlıklı olarak din temelli yürüttüğü gözlenmiştir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> Elbette ki göçmen gruplara karşı negatif düşünceler hâkim. Özellikle de işsiz olanlar hakkında. İşsiz olup olmamak önemli bir farklılık yaratıyor. Özellikle işsizlere olumsuz bakılıyor. **Örneğin Türk ve Faslı grup içindeki** işsizlik oranı Belçika'da yaşayan diğer gruplara göre Polonyalılar, Çinliler, Belçikalılar 3 ya da 4 kat fazla. Bu da çok olumsuz bir tutum yaratıyor. Diğer bir şey de gördüğüm Türkiye'de olumlu değişiklikler var ekonomik perspektifte, Türkiye Avrupa birliği görüşmelerine çok yakın ve sıcak böylece Faslıların islamla bağları daha sıkı Türklerin öyle değil. Bu da Türkleri Araplarla kıyasladığınızda Türklere karşı daha pozitif bir algı oluşturuyor. (Peki, bu kadar çok yabancıyı ülkenizde istiyor musunuz?) Hayır, hayır istemiyoruz. Siyasetçiler gelmeye çalışan göçmenleri uzak tutmak için çok şey yapıyorlar ama eğer insanlar yasal yollardan geliyorlarsa onları geri çeviremiyorsunuz. Bu nedenle evlilik göçü son derece önemli çünkü yasal bir yol. İnsanlar yasal olarak biriyle evleniyorlar. Elbetteki çok yetenekli ve çalışkan insanları isteriz ama evlilik göçüyle gelenleri yasal yollardan geldikleri için seçme şansımız da yok. İnsanlar çalışmaya istekli değilse kötü. Ve eminim ki bu Türkiye için de problem olacak gelecek yıllarda çünkü ekonominiz gayet iyi buna emin olun ki gelecek 10 yılda siz de aynı sorunları yaşayacaksınız. İstanbul bunun göstergesi. Kendi doktora öğrencilerimden Afrika kökenli olanlar da İstanbul'da yaşamak istiyorlar.

Diğer akademisyen ise kendisinin şahsi olarak bir problemi olmadığını ancak Türklerle Faslıların birçoğunun işsiz olduğunu ve bunun tepki yarattığını buna ek olarak Faslı ve Türk ailelerin çocuklarını anaokuluna göndermediklerini bunun da ciddi bir sorun oluşturduğunu vurgulamıştır.

Her iki kişiye Bulgarlar, Polonyalılar ve Arnavutlar hakkında Türklerin algıları hatırlatılmış ve suç potansiyelleri vurgulanmıştır. Kendileri de Türkler arasındaki suç oranının Belçikalılarla aynı başka bir deyişle oldukça düşük bir oranda olduğunu diğer grupların suç oranının ise oldukça yüksek olduğunu doğrulamışlardır. Ancak Emirdağ'da halktan kişiler de Belçika'da yaşayan yabancılarla ilgili soru sorduklarında yanıt için verilen cümlelerin yine Faslılar ve Türkler olarak başlaması dikkat çekmiştir.

Ayhan da Flaman akademisyenlerle benzer noktaları vurgulamış ve buna karşın sonucun değişmediğine dikkat çekmiştir.

> Şimdi bazen tartışma olduğu zaman ben devamlı bunu söylerim belediye başkanımızda bunu söylemiştir Gent'te hatta Belçikalılara baktık mı en fazla yani şey pardon en az bulunan suçlu işte dosyası olan Türkler dedi. Hapishanelerde bile hani Türk toplumuna baksak hani çok az yani. Göçmenlerin içinde en az Türkler. Bunu Flamanlara da

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

söylediğim zaman kendileri de kabul ediyorlar. Ama yine de öte taraftan dediğim gibi bir olay oldu mu hep Türklere mal ediyorlar..

Bahriye'nin sözleri de Flamanların görüşleriyle örtüşür niteliktedir. Çınar da benzer düşünceleri dile getirirken bunun nedenlerini de sözlerine eklemiştir.

> Şimdi Marokenler burada çok olaylar yaşıyorlar ve Maroken olunca Türkleri de beraberinde sayıyorlar. Bizim kaybımız oradan çok. Hep Türklerle Marokenler adlanıyor yani İtalyanları, Polonyalıları görmezler. Sade Türklerle Marokenleri yabancı gözüyle görüyorlar burada. (Sizce neden kaynaklanıyor bu?). Çünkü gençler hep beraber Maroken geçleri Türk gençleri hep bir arada. (Peki, Belçikalıların İtalyanları, Polonyalıları görmemesi Marokenlerle Türkleri görmesi?). Yok onların biraz da görüntüden fiziksel mesela İtalyanlar aynı Belçikalı gibi görünüyor yani. Mesela Marokenlerin özel bir kıyafetleri var uzun. Onlardan belli Türkler de başörtüsünden belli.. Türklerle Marokenler birbirlerini tutuyorlar. Türk'e birisi zarar verse Maroken yardımına koşar. Maroken'e birisi zarar versin Türk de onun yardımına koşar.. Türklerle Maroken gençleri anlaşıyorlar yani..

> Flamanların ben birkaçıyla bu konu hakkında tartışma baabında konuştum Flamanlar bütün bu diğer toplumlardan gelen göçmenlere karşı hiç de iç açıcı bakmıyorlar. Ama kendilerine en yakın buldukları İtalyanlar, İspanyollar çünkü birinci açıdan onlar gibi bir kültürleri var yani yaşantı tarzları aynı çok açık bir toplum, yani sınırsızlığa gidebilecek hareketler var. Ama Maroklarla Türkler konusuna gelince biz biraz daha kapalı toplumuz. Müslümanlığın şartlarından dolayı bu da burada bir de artı 70'li dönemlerden gelip de 70'lerin Türkiye'sini burada yaşalı tutmaya çalışan üzerine bir şey koymayan bir toplum oluşu, sonra gençlerin bu baabta bazı şeylere kalkışması, gelenlerin ilk önce döneceğiz diye burada hiçbir yatırım yapmaması hiçbir şeyde bulunmaması işte bu yüzden biz şu andaki buradaki durumumuz çok geride kalmamızdaki neden ilk gelenlerin kesin dönüş yapacaz düşüncesi ama sonra kalmış olmaları.. Örneğin ben burada kalmayı kesin dönüş yapmayı düşünüyor musunuz sorusuna kesinlikle düşünmüyorum. Ha belki bir ihtimal olabilir şu bir gerçek bu Avrupa Birliği dönem başkanı vardı Van Hogen buuu iki yıl önceydi galiba Hollandalı, onun bir açıklamasını dinlemiştim demişti ki bu ilk müzakerelerin başlaması döneminde biz dedi Türklerin dedi Avrupa Birliğine girdikten sonra Türkiye'den buraya göç edeceklerine dair bir korkumuz yok dedi. Keza dedi buradaki Türklerin dedi Türkiye'deki şartlar Avrupa Birliği'ne uyduğu zaman buradaki Türklerin dedi hepsinin gideceğini çok iyi biliyoruz dedi asıl sıkıntı orda dedi. Biz burada işçi sıkıntısı duyacaz dedi. Asıl gerçekten doğruyu görmek için onu da dinlemek lazım. Gerçekten eğer Türkiye'de işçi sosyal olarak ekonomik şartlar buradaki düzeye gelirse birincisi benim için şu anda eğitim çünkü çocukların artık kendi yaşantımdan ziyade çocukların hayatı var. Onların eğitim potansiyeli ve sosyal haklar sağlık, Türkiye'deki sağlık hakları paranız varsa çok mükemmel örneğin 10 dakikada bütün testlerin bitmiş olarak elinize gelebiliyor yoksa hastanede rehin kalabilirsiniz. Ama burada

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

öyle bir sıkıntı yok. Yatıyorsunuz çıkıyorsunuz arkanızdan faturaları evinize gönderiliyor, rehin alınma korkusu yok..

Melek de Faslılarla Türklerin aynı görülmesinden duyduğu rahatsızlığı şu sözlerle aktarmıştır.

> Bir kere Türklerle Marokenleri aynı hizaya koyuyorlar. Yani bence Türkler Marokenlerden daha iyi bir terbiye almış daha ne bileyim onlardan daha iyiyiz şimdi anlatamıyorum tam olarak ama onları aynı hizada görüyorlar. Olumsuz olarak aynı derecede görüyorlar hani bizi de kültürsüz, iyi yetişmemiş çoğunlukla gençleri hırsızlık yapan falan öyle yani. Belçikalıların nasıl desem %50'si ırkçı bence yabancılara karşı Türklere, Marokenlere, Polonyalılara bence aynı hizada bakıyorlar yani.

Yıldız Türklerle Faslıların olumsuz görülen grubun başında yer aldığını şu sözlerle aktarmıştır.

> Tabi ki Türklerle Marokenleri başa koyuyorlar. (Olumlu olumsuz hangi anlamda?) Yani olumsuz olarak Türklerle Marokenleri başa koyuyorlar çünkü nerede bir nasıl desem yani geçlere falan baktığınız zaman şuanda yani her aileyi demeyeyim de sokak başında veya geceleyin sokakta duranlar ya Türkler ya Marokenler daha fazla Marokenler diyebilirim. Tabi bir yerde olay falan olduğu zaman Belçikalılar Türkler veya marokenleri gösteriyorlar. Yani kesin onların işidir diye. (Polonyalılar, Bulgarlar onlar için de var mı böyle bir şey?). Onlar yavaş yavaş. Onlar için de var ama yani herhalde fazla Türklerle Marokenleri öne koydukları gibi onları koymuyorlar bence..

Bu soruya verilen diğer bir yanıt da özellikle Faslıların olumsuz görüldüğü yönündedir.

> **Ayşe:** Türklere (Neden böyle olduğunu düşünüyorsunuz? Mutlaka bir izleniminiz vardır bununla ilgili). Bilmem Türkler sakin olduğu için bence. Pek sorun olmuyor Türklerlen. (Sizce en olumsuz grup hangisidir?). Farslılar. (Sizce onun sebebi nedir?) Çünkü şeylere baktımıydı percentagılara (yüzdelere) Farslılar gençleri daha çok hapishanede geçiriyorlar ondan. Ondan güvenmiyorlar Farslılara. Farslı genç erkeklere..
>
> **Defne:** Valla bence en çok olumsuz Morakanlar olur herhalde çünkü çok pis insanlar ya Morkanlar, sevmiyorum. Hep kötü şeylerle adları çıktığı için bir şey olduğu zaman tamam biz de yabancıyız onlar da yabancı ama yine de onlar daha kötü görünür bize göre. Yani o yüzden bence Marokanlar olabilir.
>
> **Gönül:** Ya bence Flamanlar Maroklarla ama bence o da gine önyargı yapmıyorlar değiller genelde herhangi bir olayda yine Maroklardan duyuluyor, yapanlar da var. Ama yani bence

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

onlar daha çok şey yapıyorlar. Türklerle o kadar var bizde de yapanlar var ama gine bence Faslıların böyle kötü taraflarını daha önce çekiliyor. Onlara karşı daha uzaklar. (Peki, sizce Bulgarlar ve Polonyalılar hakkında ne düşünüyorlar?). Valla bilmiyorum şuanda bizim işyerinde bir Bulgar geldi ama o da **Türk Bulgarı** onla da bilmiyorum konuşuyorlar. Samimiyetleri var. O da daha yeni geldi ama öyle şey iticilikleri yok. Tabi kötü bir şeyini görene kadar. Yani şu anlık iyiler ama bilmiyorum nasıl davranılır. Flamanların bir de neyi var ilk iki ay giren herkese biraz soğuk davranırlar. Ama tanıdıkları sürece ilişkiler değişiyor yani.

Gülizar: Faslıları hiç istemezler. Mesela bir Faslı bir Flaman'ın yanında ev alsın hemen evin değeri düşer. Flaman evini satar, kaçar. Ama Türk satın alsa bir şey yapmazlar. Bulgarlar ve Polonyalılar için de kapıların çok erken açıldığını düşünüyorlar.

Hayal: Şimdi Marokenlerden çok korkuyorlar çünkü çok taşkınlık yapıyor gençleri maalesef. Polonyalı ve Bulgarlara kızıyorlar çok kâğıtsız geliyorlar falan diye. Yani kaçak geliyorlar. Bize de kızardırlar da biz beraber konuştuğumuz için yüzümüze söylemiyorlar yani. Aslında gerçekten Belçikalılar kimseyi istemezler kendilerinden başka gerçeği bu ama işte ikiyüzlülük var.

Hulki: Şimdi o değişiyor tabi ki bariz bir ırkçılık yok. Ama biraz ayrımcılık var işe girme konusunda olsun bütün göçmenlere yönelik ayrımcılık var. Ama bariz bir ırkçılık yok Belçika'da.. Şu anda bence en büyük sorun iş bulmada iş üzerine tabi Belçikalı işyerleri daha çok Belçikalıları tercih ediyorlar. Önceliği onlara tanıyorlar. Yani şey durum bu burada.. Bence yapıyorlar en menfi düşünceleri bence Faslılara karşı. İkinci Türkler geliyor, sonra diğer Polonyalılara karşı veya kültür birliği din birliği olduğu için onlar hakkında daha olumlular.

Kıymet: Türkler hakkında olumlular. Marokenler, Polonyalılar gerçekten nalet insan olduğu için gene ilk başta Türkler geliyor Flamanlarda. Bu bir gerçek yani.

Muhammed: Tabi şimdi mesela Belçika genelinde 1825'te kuruluyor işte 1840'ta Yahudiler gelmiş ondan sonra hep göç almış bir ülke. Birbirlerini çekemedikleri için.. içine giren bütün azınlıkları zamanla kendine yani diline önem vermeyip eriyen bütün yabancılara iyi bakıyorlar. Ama burada Emin Profesör, Avusturya Viyana Üniversitesi'nde Türkoloji kürsüsü başkanı bir profesör var. **Onun bir sözü vardı: Türkler Avrupa'ya gelmeden önce bütün milletler geldi hepsi bizden biri oldu. Türkler geldi, Türkiye'nin herhangi bir coğrafyasından nasıl geldiyse aynı duruyorlar**. Ondan dolayı diyor bir de millet olaraktan değişik bir milletsiniz. Tarihte Çinlilere set çektirdiniz, Rusya'ya hiç biz zaman sıcak su göstermediniz, Avrupa'ya geldiniz Avrupalıları kendinize uydurmaya başladınız. Hani bizi anlatıyormuş adam ama buna rağmen Afrika ülkeleriyle yan yana geldiğinde Afrikalılara Belçikalılar daha çok şey yapıyor önyargıyla yaklaşıyorlar. Daha

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

çok olumsuz bakıyorlar. (En olumsuz Afrikalılara bakıyorlar diyorsunuz?). Evet. Az önce yani anlattığım konu da yani buna rağmen bir asil milletsiniz gine de seviyoruz sizi diyorlar.

Şevket: Valla Belçika'nın polisiydi emniyetiydi hepisi diyor Türklerde o saydığın ülkelerin hepisinden mükemmel diyorlar çünkü hırsızlık yapmazlar çogunlukla, ondan sonra böyle en küçük bir şeyden polisi rahatsız edelim efendim işte filan yerde bizim bir şey oldu diye öyle bir şeylere pek rahatsız etmezler kendi aralarında problemleri çözerler. Yani sıkıntıya sokmayan bir millet biz her şeyle almakla da vermekle de sıkıntıya sokmayan bir ülke olarak Türkler.. Maroklar en küçük bir şeyi büyütürler ama bizlerde öyle bir şeyimiz yoktur. Yani maddi manevi olarak maddi durum olarak da gidip Belçikalılardan bir şey istemezler.

Talip ise gibi Faslı ve Arnavutların Belçikalılar tarafından en olumsuz görülen grup olduğunu ve bunun nedenlerini şu ifadelerle aktarmıştır.

Yani bizler bir parmak daha iyiyiz onlara bakarak. Flamanlar bizi daha iyi daha olumlu görüyorlar yani bu son yaşanan olaylar olsun, agresif tavırları olsun yani Bulgarı, Polonyalıyı daha pek tanımadılar ama onları da tanıdıkça Türkleri daha bir olumlu böyle uygar görüyorlar. Yani suça meyilli değiller çok nadir mesela bizim ev doktorumuz var, hapishanelerde diyor Türkü çok az görürsün diyor. O da diyor hani belli işlerden esrar gibi eroin gibi onlar diyor. Diğer göçmenlerden Marokanlardan olsun öbürkülerden Albanezlerden (Arnavut), Kosova olsun dolu diyor ama Türkü diyor 3-5 tane zor görürsün diyor. Ya bunu ev doktorumuz söylüyor çünkü o hapishanenin doktoruymuş. Türkleri olumlu görüyorlar çünkü bizleri çok iyi anladı bunlar.

Songül: Faslılara çok olumsuz düşünüyorlar, o da Faslıların ya burada kötü bir gençleri olduğu için. Polonyalı yönlerinden çok ters düşünüyorlar çünkü çok siyah çalıştıkları için her bir gelen devletin insanlarından Belçikalılar kendilerine göre değişik bakışları var.. Onlar da varya mesela Polonyalılar Avrupa'nın sınırlarını aşındırdıkları için çok Polonyalılar buraya geldi çok siyah işler yapıyorlar ondan dolayı Belçikalılar da bunları görüyor. (Siyah iş derken?)..Yasa dışı işler yapıyorlar Belçikalılar da bunları görüyor. Bunları kabullenemiyor. O yönlerden. Her bir devletin.. (Türklerle ilgili nasıl düşünüyorlar?). Türklerle ilgili büyük bir sorunları yok yalnız dil sorunu oluyor. İlk önce dil din değil ama dil. Yaa konuşma yok aralarında konuşma yok, fazla bir şey yok.

Yakup da Doğu Bloğu ülkelerinden gelenlerin ve Faslıların daha olumsuz algılandıkları yönündeki görüşlerini şu ifadelerle aktarmıştır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> **Yakup:** Türkler hakkında olumlu diğerleri hakkında olumsuz.. Şimdi zaten onlarda bir genelleme var mesela Doğu Bloğu ülkelerinin hepsini bunlar işte suçlu gibi görüyorlar. Genelde öyle yani kriminal, mafya içinde insanlar gibi görüyorlar. Ondan sonra işte başka kimler var mesela diyelim ki işte Marokenler/Faslılar onlar da dediğim gibi sürekli şiddet olaylarında onların ismini duydukları için onları tamamen bir ayrı kefeye koydular, onlar agresif şiddetli insanlardır. Ama Türkler genelde olumlu.
>
> **Zekiye:** Marokanları çok eleştiriyorlar. Biraz gençler hırsızlık çok oluyormuş polislikte Morkan gençlerinin. Türkleri seviyorlar yani. Almanya'da Türkler hiç sevilmez ama Belçika'da da Türkleri çok severler. Hani en çok sevdikleri yabancı uyruklulardan Türklerdir. **(**Bulgarlar ya da Polonyalılar hakkında ne düşünürsünüz?). Onlardan hiçbir bilgim yok yani. Yani hırsızlıkların birçoğu Polonyalılarla, Marokanlar diye söylüyorlar duyuyorum yani. Gözle görüp şahit olmamışım ama haberlerde, gazetelerde öyle şeyler okumuşum yani. Gine en çok sevileni Tükler.

Mükerrem de Zekiye gibi Türklerin en çok sevilen grup olduğunu düşündüğünü söylemiştir.

> Şimdi Belçikalılarla ben çok oturuyorum toplantılarında olsun iyi biliyorum Flamanları, yani %80 birinci derecede Türklere güveniyorlar. Türk insanının iyi olduğunu hissediyorlar, güvenilir olduğunu hissediyorlar yani Türklere güvenleri sonsuz ben öyle biliyorum. (Diğer gruplar için Maroken ya da Afrikalı?). Marokenler de şöyle böyle de diğer guruplara bir şey diyemeyeceğim..

Işık da Türkler hakkında olumsuz düşünülmediği yönünde görüş bildirmiştir.

> Bence Türkler hakkında fazla olumsuz düşünmüyorlar Araplar hakkında da ama Polonyalılar, Marokenler, Bulgarlar hakkında bence hiç iyi düşünceleri yok. Ama Türklerle fazla sorun yaptıklarını düşünmüyorum bu çevrede yani. (Bulgarlar hakkında neden olumsuz düşünüyorlar sizce?). Biraz da kendilerinden kaynaklı. Bu ülkede oturuyorsan bu ülkenin bütün her şeysine saygı göstermen lazım. Kendi kendine bir küçük Türkiye yaratamazsın veya kendi kendine bir Bağdat yaratamazsın. Bu ülke nasılsa ona saygı duyarak yaşamaya çalışman lazım yani. Değiştirmeye çalışmaman lazım. Bence en önemli problem oradan kaynaklanıyor. Bazen kınamıyorum onları böyle düşündükleri için çünkü benim ülkeme de gelseler aynısını yapmaya kalksalar ben bile kınarım.

Aynur Flamanların yabancılara karşı tutumlarının ırkçı olup olmamalarına bağlı olarak değiştiğini ifade etmiştir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

İyi düşünenler de vardır kötü düşünenler de. Duruma bağlı racist olanı da var iyi olanı da. İyi olanlar iyi düşünüyor, kötü olanlar kötü düşünüyor. Yabancıyı sevmeyenler bir Türkler hakkında değil o tüm yabancılar hakkında..

Ahu, Hasan ve Seren ise Flamanların kendileri dışındaki grupları yabancı olarak gördüklerini ve onlardan uzak durduklarını dile getirmişlerdir.

Ya Belçikalılar zaten bu toplumdan artık uzaklaşmaya çalışıyorlar. Yani Bulgarların, Faslıların, Türklerin olduğu toplumdan uzaklaşmaya çalışıyorlar yani şehrin dışına çıkıyorlar artık yavaş yavaş şehir içinde artık neredeyse Flaman göremiyorsun.. Bu kentleşmeler oluştu. Yani adamlar o kadar rahatsız.. Yaaa tabi hem suç işliyorlar. Hem kavgacılar, geçimsizler.. yabancılar yani geçinmeyi bilmiyorlar. Yani alttan almayı yani böyle güya gurur abideleri ama yani hiçbir yasaya uymuyorlar. Yani ben diyorum ya oturduğun yerde oturduğun yeri kabullenmek, buradasın ve buna göre yaşamak zorundasın nokta. Şimdi bir Belçikalı kalkıp Türkiye'de ben böyle yaşayacağım bu hakkımı istiyorum diyebilir mi? Asla, atarlar direkt. Buradaki Türkler oooo Faslılar ne bileyim artist artist geziyorlar şöyle yapacağız, böyle yapacağız ee Belçikalı seni kabul eder mi? Adamın devleti ya. Kalk defol devletine git der. Haklı da.

Şimdi Belçikalıların özüne baktığınız zaman yabancı herkeş yabancı zaten anlıyor musun çünkü biz yaşıyoz işyerinde hepisiyle dört dörtlük anlaşıyoz, çay kahve ısmarlıyoz birbirimize amma iş şeye geldiği zaman yabancı yabancıdır anlıyor musun? (Yani bir ayrım yapmadan herkesi yabancı olarak görüyorlar?) Tabi evet. Çünkü benim bazı yaşadığım şeyler de oldu işyerinde. 2002'miydi bizim o yarı finale çıktığımızda ben futbolu falan sevmem ama milli maçlara bakarım. Herkeş de o gün için izin alan oldu falan işte daha bir şeyler oldu falan filan. Biz de yarı finale çıkmada çok şeyiz şimdi bizim personel şef mesela orda biz yarı finale yaklaştığımızda bayağı bizi çekemediler. Aslında aynı yerde çalışıyoruz bak paylaşıyoruz. Bir kere de bak yine çok Türk düşmanı var adam hani Türkiye burada oynuyor adam başka yerin bayrağıyla geliyor şeyden hani hiç alakası yok Belçika şeyiyle de yok. Ordan da tabi bir tanesi bir gol attı bizim personel de böyle hopladı tamam mı artık hani ordan dedim ki artık yani bunlar hani dedim ya hani her zaman biz yabancıyız.

Valla yüzümüze söylediklerine göre bilmiyorum bazen söylüyor Belçikalı arkadaşlar olsun aileler olsun işte Türkler daha iyi marokenler biraz daha şöyle böyle ama bence hiçbiri de yani yabancıyı istemiyor bence öyle düşünüyorum. Ama şu var belki yeni yetişen gençler diyim veya daha ilerde Türklerle veya Marokenlerle birlikte büyüdükleri için belki daha çok kabul edebilecekler çünkü büyürken hep onlar vardı çevrelerinde ama yaşlılar sanki biraz daha tecrübeli biraz daha karşılar çünkü onlar büyürken yoktu yanlarında sonradan geldik belki çoğu şeyi güya onların gözünde ellerinde almış olduk. Belki o yüzden daha

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> tepkililer ben ileriye yönelik daha ümitliyim çünkü birlikte büyüyorlar Türklerle, Marokenlerle, Polonyalılarla.. Ben öyle düşünüyorum ilerde daha az problem olacak gibime geliyor.

Meltem sözleriyle Flamanların özellikle Yahudiler konusundaki tutumlarına dikkat çekmektedir.

> **…**Türkler Marokanlara yani galiba Türkle Marokanlara diyebilirim ama bence bu noktada bişey unutulmuş biz iş arkadaşlarımız olarak bizim kendi şeyimiz olarak burada Yahudileri unutuluyor. Yahudiler kendileri bir kitledir. Kendi aralarında bir kitledir ve de kesinlikle kesinlikle o kitlenin dışına çıkıp da Belçikalılarla konuşmazlar bile. Bizim toplumumuz Türkler, Marokanlar, Afrikalılar olsun, Bulgarlar olsun mutlaka en azından onların okulunda okuyoruz, onlarla iletişim kurmak zorundayız, konuşmak zorundayız. Ama bu Yahudi toplumu kesinlikle bir otobüse binersin, sokaktan geçersin merhaba bile demezler, kendi okullarında okutuyorlar ve de kitle halindeler. Bu kitleyi de böyle koruyor ve kimse de bir şey diyemiyor maalesef. Kimse de bunların içine girip de karışamıyor.. Ama bilmiyorum nasıl düşünüyorlar Türkleri biraz daha entegre olmuş görüyorlar bence çünkü Türkler Marokanlara bakarak daha başörtüsü konusu gelince Türkler daha açık, Marokanlarda, Faslılarda daha fazla kapalı kızlar var, türbanlı kızlar var. (Peki Yahudilere karşı ne düşünüyor Flamanlar?)..Yani bu biraz pek yorum yapmıyorlar ama üzücü oldukları belli yani. Benim iş arkadaşlarım da üzülüyor yani neden bu toplum kimseyi istemiyor kendi aralarında yaşamak istiyor. Benim patronumun eşi Yahudi okulunda Flamanca ders veriyor. O bile kendini dışlanmış hissediyor bir Belçikalı olarak. Yani biraz tepkiler var. Nedense bu topluma bir cesaret yok. Bir cesaret edip de söyleyemiyorlar bilmiyorum.

Meltem'in bu düşünceleri gözlemlerle de örtüşür niteliktedir. Göç ve kültürlerarası çalışmalar yapan genç bir Flaman akademisyen, Türkler ile Faslıların Belçika toplumuna entegre olamadıklarını, toplumdan izole bir biçimde yaşadıklarını ve bu konuda birçok proje gerçekleştirdiklerini söylemiştir. Kendisine Belçika'da son derece izole bir biçimde yaşayan ve Müslümanlarda bir sorun olarak görülen başörtüsü vb. dini simgeleri taşıyan Yahudi cemaati hatırlatılıp onlarla da ilgili projeler yapılıp yapılmadığı sorulmuştur. Flaman akademisyen, Yahudilerle ilgili çalışma yapmaya çalıştıklarını ancak başarılı olamadıklarını ve söz konusu grubun "dokunulmaz" olduğunu ifade etmiş, bu durumun adil bir yaklaşım olmadığını kendisi de kabul etmiştir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Nimet Türklere karşı olan güvensiz tutumu Avrupa Birliği süreci çerçevesinde değerlendiren bir yorum yapmıştır.

> Valla onu bilmiyorum yani. Bir de şu var Avrupa Birliği'ne Türkiye girmediği için belki düşünmeyebilirler. İtalyan olsun, Grek olsun ne bileyim başka şeyler olsun onlara güvenebilirler de. Bizler girmediğimiz için güvenmeyebilirler yani. (Marokenlere güveniyorlar mıdır?) Güvenmezler. (Polonyalılara?) Onlara güvenebilirler bak onlar ortak pazara giriyor. Bizler girmiyoruz yani. Onun için belki olabilir..

Flamanların temelde yabancılara karşı olumsuz düşüncelere sahip oldukları hatta bazılarının ırkçı düşünceler taşıdıklarını ancak bunu davranışlarına çok da bariz biçimde yansıtmadıkları düşünülmektedir. Flamanların Türklerin dışındaki özellikle Faslılar, Doğu Avrupa'dan ve Balkanlardan gelenlere ilgili daha çok olumsuzluk yaşadıklarını ve bu yüzden onlar hakkında çok daha yüksek düzeyde olumsuz düşüncelere sahip olduklarına inanılmaktadır.

Belçika'da En Çok Karşılaşılan Sorunlar: Ankete katılanların Belçika'da bir Türk olarak karşılaştıkları en önemli sorunlara ilişkin yanıtlarına ait Ki-Kare analiz sonuçlarında görüldüğü üzere (Çizelge 75), katılımcıların %36'sı en önemli sorun olarak ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve islamofobi gibi sorunları göstermiştir. İkinci sırada en önemli sorun olarak ise ev sahibi toplumun dilini bilmeme ile eğitim ve uyum sorunları ifade edilmiştir.

Ankete katılanların %20'si hiçbir sorunla karşılaşmadığını ifade etmiştir. Bu oranın oldukça yüksek olduğu söylenebilir. Katılımcıların %6'sı ekonomik durumu ve işsizliği en önemli sorun olarak görürken, %4'ü ailevi sorunlar ile gençlerin zararlı alışkanlıkları gibi sorunları dile getirmiştir. Verilen yanıtlarda yöreler ($X^2_{(5)}$ =19,488 p ,00 <.02) ve cinsiyet ($X^2_{(5)}$ =17,980 p ,00 <.02) açısından anlamlı farklılık saptanmıştır.

Kuşaklar ($X^2_{(10)}$ =34,141 p .00< .05; %27,7) açısından ise anlamlı farklılık saptanmamıştır. Yöreler açısından bakıldığında, sorun yoktur diyenlerin oranı Posoflularda (%22) Emirdağlılardan (%17) yüksektir. En önemli sorun olarak Emirdağlılar (%32) dil, uyum ve eğitimle ilgili sorunlara işaret ederken Posoflular %43 ise ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve islamofobiyi göstermiştir. Cinsiyet açısından bakıldığında sorun yok diyenlerin oranları arasındaki farklılık dikkat çekmektedir. Kadınların %27'si sorun yok derken bu oran erkeklerde %14'dür. Irkçılık, yabancı

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

düşmanlığı ve islamofobiyi en önemli sorun olarak görenlerin oranı erkeklerde (%40) kadınlardan (%31) daha yüksektir.

Çizelge 75. Belçika'da En Çok Karşılaşılan Soruna İlişkin Görüşler

Yöre		**Dil-Uyum Eğitim vb.**	**Irkçılık,Yab.Düşmanlığı, İslamofobi**	**Ekonomi İşsizlik**	**Ailevi Sorunlar-Zararlı Alışkanlıklar**	**Hepsi**	**Sorun Yok**	**Toplam**
Emirdağlı	f	68	62	15	14	19	36	214
	%	31,8	29,0	7,0	6,5	8,9	16,8	100
Posoflu	f	48	90	12	4	9	47	210
	%	22,9	42,9	5,7	1,9	4,3	22,4	100
TOPLAM	**f**	**116**	**152**	**27**	**18**	**28**	**83**	**424**
	%	**27,4**	**35,8**	**6,4**	**4,2**	**6,6**	**19,6**	**100**
Ki-kare		X^2 = 19,488 df (5) **p ,002 < .02**						
Cinsiyet		**Dil-Uyum Eğitim vb.**	**Irkçılık,Yab.Düşmanlığı, İslamofobi**	**Ekonomi İşsizlik**	**Ailevi Sorunlar-Zararlı Alışkanlıklar**	**Hepsi**	**Sorun Yok**	**Toplam**
Kadın	f	53	57	5	9	11	49	184
	%	28,8	31,0	2,7	4,9	6,0	26,6	100
Erkek	f	63	95	22	9	17	34	240
	%	26,3	39,6	9,2	3,8	7,1	14,2	100
TOPLAM	**f**	**116**	**152**	**27**	**18**	**28**	**83**	**424**
	%	**27,4**	**35,8**	**6,4**	**4,2**	**6,6**	**19,6**	**100**
Ki-kare		X^2 = 17,980 df (5) **p ,003 < .02**						
Kuşak		**Dil-Uyum Eğitim vb.**	**Irkçılık,Yab.Düşmanlığı, İslamofobi**	**Ekonomi İşsizlik**	**Ailevi Sorunlar-Zararlı Alışkanlıklar**	**Hepsi**	**Sorun Yok**	**Toplam**
Birinci	f	80	66	18	7	16	28	215
	%	37,2	30,7	8,4	3,3	7,4	13,0	100
İkinci	f	34	78	9	10	11	52	194
	%	17,5	40,2	4,6	5,2	5,7	26,8	100
Üçüncü	f	2	8	-	1	1	3	15
	%	13,3	53,3	-	6,7	6,7	20,0	**100**
TOPLAM	**f**	**116**	**152**	**27**	**18**	**28**	**83**	**424**
	%	**27,4**	**35,8**	**6,4**	**4,2**	**6,6**	**19,6**	**100**
Ki-kare		X^2 = 34,141 df (10) **p ,000 < .02 %27,7**						

Anlamlı farklılık bulgulanmamasına karşın kuşaklar açısından bakıldığında, sorun yoktur diyenlerin oranının kuşakla birlikte arttığı ancak dil, uyum ve eğitimi en

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

önemli sorun olarak görenlerin oranının kuşakla birlikte azaldığı, ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve islamofobiyi sorun olarak görenlerin oranının ise kuşakla birlikte arttığı görülmektedir. Hiç sorun yok diyenlerin oranı birinci kuşakta %13 iken bu oran ikinci kuşakta %27'dir. Yine benzer biçimde dil, uyum ve eğitimi sorun olarak görenlerin oranı birinci kuşakta %37 iken ikinci kuşakta %18, üçüncü kuşakta %13'tür. Ancak ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve İslamofobiyi sorun olarak görenlerin oranı birinci kuşakta %31 ikinci kuşakta %40 üçüncü kuşakta ise %53'tür. Bu bağlamda kuşakların farklı göç ve göçmen kökenli oluş deneyimlerinin sorunlara bakışı etkilediği söylenebilir.

Flamanların İletişim Kurmaya İstekli Olup Olmadıkları: Görüşülenlere Flamanların/Belçikalıların kendileriyle görüşmeye istekli olup olmadıkları sorulmuştur.

Görüşülenlerin beşte biri Flamanların/Belçikalıların ihtiyaçları olduğunda Türklerle iletişim kurduklarını, ihtiyaç hissetmediklerinde ise iletişim kurmadıklarını şu sözlerle dile getirmişleridir.

> **Çınar:** Eğer Flamanların yapması gereken bir proje varsa Türklerle alakalı sizin başınızın örtüsüne, dini inancınıza, sakalınıza, takkenize hiiiiç bakmadan sizinle kontakta kurur, size çaba da gösterir çünkü siz onun için o projenin bir parçasısınız, olmak zorundasınız. Olay bu kadar basit. Ha bunun proje bakımından çoğu insanımız çoğu toplumumuz bu bilgilere sahip olmadığı için veya böyle bir işle ilgilenmedikleri için Flamanların onları çok sevdiği veya saydığı anlamı doğuruyor aslında işlerini yapıyor onlar. Aksi taktirde sizlerden bir komşunuz sizinle bu kadar ilgilenmez. Olay bu kadar basit.
>
> **Mahmut:** Yapmıyorlar şimdi mecbur kalmadıkça işyerinde bile hani bizlen konuşmuyorlar. Kendi arkadaşları oldu mu yanında onlarla konuşuyorlar. Sen bir şey diyorsun seni duymazdan geliyorlar. Ama mecbur kalırlarsa o zaman mecbur konuşuyor. (İş yerinde bile böyle diyorsunuz?) Evet. (İş dışındaki hayatta hiçbir iletişim yok o zaman?) Evet.
>
> **Muhammed:** İşi düşmezse yani şu var iş hayatında yani yüzüne hemen işi düştüğü için otomatikman evet derler ama işi düşmezse pek de istekli değillerdir. O da yalnız bireysel çok düşündükleri için, millet olmadıkları için.
>
> **Mükerrem:** Şimdi Flamanlar ekseri şöyle.. eğer dilayog iş üzerineyse mecburen konuşuyor. İşleri bittikten sonra bir daha konuşmazlar. (Yani özel yaşantılarında çok fazla Türklerle gidip gelmeleri yok galiba). Yok yok yok.. O Flamaların geldiğinde kaç senesiydi? Eskişehir'e geldiklerinde 80'li yıllarda 2 beyle 2 hanım geldiler. Alıyor mu? (kayıt cihazını soruyor) ben bir hafta Eskişehir'de gezdirdim onları.. Ben başka bir otelde

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

kaldım onlar başka bir otelde kaldı.. Geri döndük buraya, bir gün onların öğle yemekleri vaktinde ben tesadüf onlara vardım. Bizim bir kültürümüz vardı yemek sofradayken kim olursa olsun buyur edilir dimi? Ama Flamanlarda maalesef bu yok buyur bile demediler yani. Ben bir hafta 10 gün onları orada arabamla gece gündüz ailemi de Emirdağına bıraktım geldim çocuklarla beraber, ben onlarla gezdim orada 1 hafta. Diyeceğim bunların kültürleri daha başka bizimki gibi değil yani. Ben buna kendim şahidim... Herkesin bir kültürü var, herkesin bir şeyi var ama bizim geleneğimiz, göreneğimiz, kültürümüz bambaşka.. Şimdi çevredeki Flamanlar'a ben her gün merhaba derim. Onlar da mecburiyetten merhaba diyorlar. Zaten demesen demeyecekler yani..

Hamdi: Kesinlikle hayır. Yani böyle özel bir çabaları falan yok aman şu Türkler de nasıl insanlar? Şunu bir tanıyalım bir konuşalım falan böyle bir şeyleri yok yani. Ya bir döner dükkânı vardır ordan döner yemeğe gelir falan bu tip şeyler var ama özel olarak sınırlı ve zorunlu hatta ırkçıları dahi yabancı düşmanı olanlar bile Türk dükkânlarına gelip alışveriş yaparlar o da mecburiyetten dolayı gelirler yani.

Çağdaş ve Mutlu Flamanlarla olan ilişkilerde bireysel olarak kendileriyle iyi olduklarını ancak genel ile olan ilişkilerin iyi olmadığını dile getirmişlerdir.

Beni tanıyanlar kesinlikle benimle konuşur yani öyle bir şeyim yok yani. Kişilik olarak ben kendimi kabul ettirdiğime inanıyorum. Ama tabi genel olarak mecbur kalmadığı sürece iletişim kurmuyorlar yani.

Flamanlar bizlerle? Tabi ki hem öğretmen oluşum itibariyle ve hem de dernekçilikle uğraştığım konularla ilgili olsun Belçikalılar bizimle iletişim kurmaya çalışıyor. Bizi veya benim gibi insanları Belçikalılarla Türkler arasında bir köprü gibi görüyorlar ve bizim bazı konularda işte nasıl düşündüğümüzü veya Türk toplumuna yönelik uygulayacakları herhangi bir şey yaptırımları varsa onunla ilgili olarak fikirlerimizi alıyorlar. Böyle bir şey var ama sadece şu caddede yaşayan şu insanla gideyim bir sohbet edeyim diye bir yaklaşım yok.

Demir, Hayal ve Meltem Flamanlar arasında Türklerle iletişim kurmaya hem istekli hem de isteksiz olanların olduğunu şu sözlerle ifade etmişlerdir.

Tabideki istekli olanı da var. Türkleri iyi tanımayanlar isteksiz olanlar da var. O da neden ileri geliyor işte Türkiye'yi tanımadığından, Türk kimdir iyi bilmediğinden şimdi bizde de var mesela Flamanı sever misin? Hayatta sevmem der daha niye geldin babam işte öyle şeyler de oluyor tabi. (Karşılıklı biraz da?) Ee tabi. Ama iyi tanısa iyi bilse ki ben buraya geldim bu adamların içinde huzurlu ekmeğimi yiyorum rahat yatıp, paramı alıyorum şu bu derse tabideki problem yok.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> Bazısı istekli mesela bazı komşularım vardır hemen gördüler mi camda görsünler el sallarlar, selam verirler, kimisi de görmemezlikten gelir yani.
>
> Türkleri tanımak isteyenler kesinlikle açık. Yan komşularım aşağıda oturan komşularım dairede devamlı dün bile beraber geldik oturduk benim evde 1 saat oturduk doğum gününe davet ettiler kesinlikle açıklar ama açık olmayanlar da konuşmaz yani. İki kitle var deyim açık olan da var olmayan da var.

Defne, Sibel, Çiçek Ayhan ve Melek Flamanların Türklerle iletişim kurma konusunda istekli olduklarını düşünmektedirler.

> **Defne:** İstekli canım, istekli. Meraklılar çünkü merakından istekliler. Böyle hakkımızdaki çok şeyi bilmek istiyorlar. Dinimiz olsun, kültürümüz olsun. O yönden meraklılar yani. Dinimizi merak ediyorlar sen Müslümansın niye açıksın Müslüman değil misin böyle sorular. Mesela ablam kapalı o Müslüman sen de Müslümansın o niye kapalı sen niye açıksın. Müslüman'san niye kapalı değilsin diyorlar. Biz burada doğup büyüdüğümüz için onların dinini öğrendik ama onlar bilmiyorlar o yüzden merakından soruyorlar.
>
> **Sibel:** Şöyle istekli yani ne bileyim istekli ama istekli diyorsun hoş görülü davranıyorsun bir de bakıyorsun dönüyor dolaşıyor sohbet dinimize yöneliyor. Ve bu beni çok rahatsız ediyor. Kültüre yöneliyor. Yani sonuçta iyi bakarsan bizim öyle bir farkımız yok. İnsan insandır bence ben çok istiyorum ki bir Belçikalıyla normal konulardan konuşalım mesela aile problemleri olsun, çocuklarımızın okulları olsun. Ama bunlar bir yabancıyı gördüklerinde mutlaka bunu soruyorlar işte siz yabancılar böyle misiniz işte sizin kültürünüzde erkek dayağı var dimi. Yani öyle soruyorlar ki sen mecburiyetten evet demek zorunda kalıyorsun. Veya sizin kültürünüzde bu var dimi bunu yapmak zorundasınız hayır deyince şaşırıyorlar. Çok şaşırıyorlar. (Dinle ilgili çok soru geliyor galiba dimi?). Daha çok öyle ama o hatayı kendimizde görüyorum. Kendimizi iyi tanıtamamışız maalesef, mesela Yahudi toplumuna bakınca onlarla bir sorunları olmuyor neden onlar çok böyle dinlerine bağlı, kuralcı, ne bileyim inanılmaz saygı gösteriyorlar Yahudilere o kadar ekstrem oldukları halde inanılmaz şeyler, soğuklar hiç yüzleri gülmez ama onları müthiş. Ama maalesef bizim Türk, Müslüman çocuklarını veya işte diğer Müslüman çocuklarını, gençlerini nerede buluyorlar diskoda miskoda buluyorlar. O da kötü tepki veriyor tabi.

Gözlemler de Defne ve Sibel'in aktardıklarına benzer sonuçları doğrulamaktadır. Aynı sorulara, araştırmacı Belçika'da bulunduğu 9 aylık süre kapsamında katıldığı bir dil kursunda kendisi de muhatap olmuştur. İlk bir ay sınıftaki tek Türk kursiyer iken bir ay sonra başörtülü bir Türk katılmıştır. Bu kişinin gelmesinin ardından araştırmacıya her teneffüste "İkiniz de müslüman değil misiniz? Neden biriniz kapalı biriniz açık

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yoksa sen Belçika'da açık Türkiye'de kapalı mısın?", "O senden daha dindar sen daha az mı inançlısın" türünden pek çok soru yöneltilmiştir.

> **Çiçek:** Evet bence çok açıklar yani. Hani demiyorlar sen Türksün ben seninle konuşmak istemiyorum. Senin kültürünü öğrenmek istemiyorum, saygı göstermiyorum değil mesela çoğu iş arkadaşım, Türkiye'ye giden iş arkadaşım her şeyi böyle beğendiklerini söylüyorlar yani. Türkiye'de işte turistlere olan davranışlar olsun ne bileyim bizim yemeklerimiz olsun mesela lokum olsun, pişmaniye olsun böyle şeyleri hani değişik kültürü öğrenmeye falan çok meraklılar, açıklar yani. Bizim gibi değil. Mesela biz Türkler ne diyoruz ayyy Belçikalı ne bileyim ben o yemeği bilmiyorum tatmak istemem mesela biz Türkler daha kendi aramızda daha kapalıyız kendi aramızda kalmışız ama onlar öyle değil yani.

> **Ayhan:** İstekli istekli. Gerçekten istekli komşularım daha yeni misal gerçi birisi öğretmen okuldan da tanıyoruz ötesi de şuanda toprağın üstüne yaptırdığım binayı yan taraftaki binayla beraber almıştım ben onlara sattım yani, onlar da beni o yönden tanıyorlar. Tanışıklığımız var artı mahallenin öte tarafında köşede oturan adam örneğin geldi bizim kapıya vurdu ya kuskus yapacam da bana bir tarife verebilir misiniz veya gösterebilir misiniz? Yani adam hiç çekinmiyor yani. (Yani iletişim kurmaya istekliler ama bu iletişimin kurulmasında bir takım sorunlar oluyor mu?) Ya haliyle bunlar Türktür bunlarla konuşabilir miyim konuşamam mı agresiftir mi bir çekinme var ama haliyle hep ilk adımı biz atıyoruz. Huidag merhaba diyoruz ondan sonra bir açılıyorlar evet.

> **Melek:** İsteklidirler. Anlatmaya çalışırlar bizim bildiğimiz kadar da biz de anladığımız kadar cevap vermeye çalışırız. (Peki komşuluk ilişkisi falan kurmak konusunda da istekli görüyor musunuz?). Valla komşuluk onların anca dışarıdadır, sokakta. Öyle bir ev gezmeleri falan yok bizim gibi. Anca sokakta ayaküstü konuşması bunların. Kendi aralarında da öyle bunlar herhalde bunlar görüşüm. Bunların hep ayaküstü konuşma, sen bana gel ben sana gideyim çay içeyim kahve içeyim falan yok. Öyle bir kültürleri yok benim gördüğüm. Bizim Türklerle böyle tanıştı mı benim evime buyur gel der bunlarda yok öyle bir şey.

Sulhi de Belçikalıların Türklere ve Türk kültürüne karşı meraklı olduklarını dolayısıyla iletişim kurduklarını anlatmış ancak bu durumu yalnız olmaları şartına bağlamıştır.

> Valla çok meraklılar. Çok böyle konuşurlar böyle. Genelde tek olduklarında benle baş başa olduklarında daha böyle meraklılar. Kültürüm hakkımda, işte Türkiye hakkında, benim yaşamım hakkında daha çok soru sorarlar, öğrenmek isterler ama grup olduklarında sanki böyle utanıyorlarmış gibi. Birbirlerinin etkisinde çok kalıyorlar. O zaman bakın şimdi az önce senle böyle yakından sohbet etmeye çalışan insan bir bakıyorsun bir yanda değişik

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

değişik şeyler işte espriler yapıyor senin hakkında işte gülüyor falan bunun örneklerini çok yaşadım hala da yaşıyorum ama kulak asmıyorum hiçbirine.

Yıldız ise Belçikalılar/Flamanlar ve Türkler arasındaki iletişimi yaşanılan bölgeye göre yorumlamıştır.

> Ya yaşadığımız bölgeye bakmamız lazım ve Flaman bölgesinde otururuz böyle şeyler herhalde göremeyiz. Çünkü söylediğim gibi Flamanlar Fransızlar'a bakarak daha bir soğuk. Ama bu benim oturduğum çevrede ve yaptığım işten dolayı öyle etkinlikler yapıyoruz yani. Ve her yaptığımda da çocuklarımı da almaya çalışıyorum onlar da yani gelsinler görsünler diye. Ben ama kendi adıma konuşuyorum yani başka birisi daha bir değişik söyleyebilir. Ama Fransızlara karşı bir sorunum yok ama Flamanlar bayağı bir soğuk yani..

Ahu, Yalın ve Metehan Flamanların Türklerle iletişim kurma konusunda tek taraflı istekli olmadıklarını karşıdan da beklediklerini şu sözlerle ifade etmişlerdir.

> **Ahu:** Flamanlar hayır artık Türklerle yani yabancılar, Faslılar, Ruslar, her türlü insan olduğu için burada tamamen uzaklaştılar ve hiç kimseye şans vermiyorlar. O şansı sen kendin yaratmak zorundasın artık. Yani mesela ben girdiğim ortamda öyle yapmak zorundayım. Yani bunu fark ediyorum her yeni girdiğim ortamda o şansı sen kendin yaratmak zorundasın. O fırsatı artık Belçikalılar sana tanımıyor.
>
> **Yalın:** Hayır. Değiller. Ben bunu işyerimde de görüyorum, her yerde görüyorum. Ben şuanda 36 yaşındayım taa kaç 93 senesinden beri mezun oldum, okuldan çıktım, çok iş yeri değiştirdim. Ve genelde karşılaştığım sorun dediğim gibi içeriye girdiğin zaman hâkimin karşısına veya fark etmez işverenin karşısına girdiğin zaman eksikle başlıyorsunuz. Testlere falan giriyorsunuz mesela öbüründen 5-10 puan fazla alman lazım ki eşit olduğun zaman hemen tercih yapılıyor zaten.
>
> **Metehan:** İlk etapta çekiniyorlar. Bir ilk adımı bizden bekliyorlar ki onlar tekrar bir dönsünler. Böyle bir yabancıya bakışları var zaten Anvers şehrinde yabancı düşmanlarının yoğun olduğu bir şehir. Mesela bundan birkaç yıl önce camide bir faaliyet yapılmıştı açık kapı günleri oluyor burlarda sokaktaki kişi camiye 20 yıldır olan camiye veya 30 yıldır olan camiye hiç adım atmamış. Açık kapı günü oluyor kendisi geliyor ve tamamen ummadığı şeylerle karşılaşıyor çok olumlu yani olumlu şekilde. (Yani o iletişim bir başlatılabilirse olumlu gelişiyor diyorsun?). Hı hı tabi.

Hasan ve Songül ise Türklerle Belçikalılar/ Flamanlar arasında iletişimi dil bilme şartına bağlı olarak değerlendirmektedirler.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Şimdi iş yerinde bir sıkıntı yok. Mesela hatta biz tek arkadaşlara bayağı bir Türkçe de öğrettim ama tabi bu yüzde çok çok az oluyor. (Genel olarak ?) Genel olarak az. (Eşi: Yoo onlar çok şeyi merak ediyorlar, soruyorlar ama eğer bakıyorlar sen Flamancayı bilmiyorsun o zaman.. Öğretmenler şimdi Türkçe öğrenmeye çalışıyorlar çocuklara öğretirken lazım oluyor diye. Çok istekliler onlar. Biz daha çekingen olduğumuz için konuşamıyoz). Ummadığın insanlar bak bizim Müslüman bak gerçekten işyerinde bir tanesi hiç ummadığım bir tanesi Selamün Aleyküm sonra orda bir Morkan var onla işte dedikine bu Müslüman. Allah Allah sonra nasıl oldu işte internette araştırırkene, yazışırkene falan adam diyo hah tamam işte bak diyor. Şu değişti, bu değişti, Kur'an diyor Allah'ın kitabı hiç değişmedi o kadar zamanda falan peygamber son bu şekilde Müslüman oluyor. Hiç ummadığın bir adam mesela.

İstekliler. Flamanlar benim yönümden çok açık bir insanlar ale kültür yönünden şey yönünden meraklılar. Öğrenmek istiyorlar o anda işte önemli olan dil. Dil olduktan sonra her zaman konuya karışan odur. (Dil anahtar diyorsunuz yani?). Ja!

Veli ve Zekiye Belçikalıların/Flamanların iletişime ve çokkültürlülüğe açık olduklarını şu sözlerle dile getirmişlerdir.

Evet aslında istekliler.. Flamanların özellikle de Anvers belediyesinin.. nedense bu günlerde çok moda olan bir açılımı var.. Aslında şimdi meydana gelmiş şimdi üretilmiş bir açılım değil belki 20 senden beri belki 30 seneden beri devam eden bir açılım buna "diversiteit" diyorlar, çeşitlilik açılımı "harmonie" diye.. nitelendiriyorlar bunu. Yani değişik ırktan değişik dinden değişik dilden insanların buraya gelen işçilerin beraber buradaki yaşama katkıları ve buradaki yaşamı oluşturmaları diye bir açılımları var. Bu açılım çerçevesinde sosyokültürel dernekler özellikle Flamanların yapmış olduğu, belediyenin sosyokültürel alanda çalışan bölümleri onlar yabancılarla gerçekten iç içeler ve kontak kuruyorlar kontak halindeler devamlı. Onlarla anlaşabilmek için gayretler sarfediliyor yani gerçektende yapılıyor bunlar. Belediyeninki ki keza dersen şey var ismini şuan getiremiyecem ama bir bölümü var. Ve o bölümde bedava dil kursları işte şehri tanıtma şehri gezdirme özellikle buraya yeni taşınıp gelmiş ve yeni yerleşik düzene geçmiş başka bir ülkeden gelen insanlar için hatta şey devlet mecburi koşuyor oraya gideceksiniz Pina hah adı Pina.. Pinanın uygulamış olduğu işte bu programlar var sende biliyorsun bunları gezdiriyorlar buraya gelenleri dil öğretiyorlar, temel şeyleri öğretiyorlar. Yani Flamanlar gerçekten bizlerle yani burada yaşayan yabancılarla kontak kurma gayretleri var. Ama aynı şeyi Türkler için maalesef söyleyemeyeceğim ben.. Türklerin o gayreti göstermeyişinin sebebi bana göre kendi kurmuş oldukları otokontrol mekanizmasını kaybedeceklerini korkuyorlar. Yani Türkler nasıl bir mekanizma kurmuşlar başta da konuştuk ya camiler, dernekler, yakın arkadaş, akraba, çevre işte Türk marketleri bu dairenin dışına çıkmak istemiyorlar. Bu dairenin içersinde olursak gençlerimizi işte kızlarımızı daha fazla dışardan gelen baskılara

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

karşı koruruz diye düşünüyorlar ki aslında bence yanlış birşey. Flamanlarla da ne kadar şey halinde olursak iletişim halinde olursak bu çemberin kırılması o kadar kolay olur diye bir düşünce yapısına sahipler.

Komşularımız var öyle yani. Arkadaşlarım var bir Posthof var Berchem'de oradan çok davet alırım mesela. (Posthof nedir o?). Dernek. Gruplar halinde kadınlar kurs görüyor, sosyalleşme daha çok.. Bilgisayar kursu, dil öğretiyor halk eğitim merkezi gibi yani. Oraya ben çok katılmışım oradan çok davetiye alırım yani. Ne bileyim katılmak için, kermeslere, eğlence olur bazen, dil konusunda hep davetiye alırım yani.. Gönderirler davetiye gerektiği yerde katılırım yani yardım amaçlı. (Dolayısıyla çaba harcıyorlar onlarda iletişim için. Genel olarak Türklere karşı da var mı böyle çabaları). Evet, evet her kesime var. Böyle dil bilmeyen yabancıları çok istiyorlar. Gelin dil öğrenin yani bedavadan ders veriyorlar.. bilgisayar kursu var, dil kursu var ne bileyim ehliyet kursu var. Birkaç hafta katılıyor arkası gelmiyor. Hani iletişim istiyorlar onlar. Ama Türklerden talep az.. Faslılar çok gidiyor. Faslıların bayanlar hem Flamanca biliyor hem Fransızca biliyor. Okuryazarları olmasa bile iki dil biliyor. Bir de kendi ana dilleri 3. Ama Türkler ne Flamancası var ne Fransızcası var.. Avrupa'nın göbeğinde yaşıyoruz.. Allah'u Teâla bize ne kadar imkân vermiş. 5 kuruş ödemeden bir sürü kurslar var. Git ehliyetini de al, bilgisayar da öğren, dil de öğren ben bazen acıyorum ben bir sefer bir arkadaşla hani bir yere vergi dairesine ilk buraya geldiğimde 20 sene önce bir arkadaşımı götürdüm. O bana böyle ağır bir kelime konuşmuştu yani sanki beni götürmüş de defalarca bana ağırca konuştu yani bu iyiliğimi unutma gibi falan. Bu bana çok koydu ve ondan sonra ben tövbe etmişim kimseye muhtaç olmamaya çalışmışım.. O günden beri kendi kendime çat pat yarı Almanca yarı Flamanca bütün işlerimi mükemmel yaparım, yaptırırım.. Ya bir türlü anlaşıyoruz. Benim insanlara neden ihtiyacım olsun yani ben her gün kimi götüreyim doktora tercüme ol, işte avukata tercüme ol, ben çocuklarımın devamlı toplantılarına katılmışım ilkokullarda ortaokulda.. Bazı anneler var hiç, çocuğu okulu bitiriyor, okulu bilmiyor. Bu kadar duyarsız Müslüman olamaz. Ben Türklükten konuşmuyorum. Önce Müslüman olabilmeliyiz, sonra Türk ya da başka bir şey olabilirsin. Hz. Ömer atın üstündeyken elindeki çomağı düşermiş yerdekilerden istemezmiş, iner kendi alır tekrar binermiş. Biz öyle bir sahabenin arkasından gelen Müslümanlarız yani biz onları örnek almak zorundayız.. Ama bizim insanlarımız tembel gerçekten alışmış, bugün gidiyor onun kapısına yalvarıyor, beni şuraya götür, ertesi gün gidiyor öyle yalvarana kadar git düzgünce postof denilen yerde devamlı ders var. Bir de devlet tekrar da başka şeylerde mecbur kılmıştır yani derse gelmeyen bayanların işsizlik parasına el koyuyor. Bu korkuyu veriyor baş edemediği için.. ona rağmen gitmediler.. dil öğrenmek ağır geldi.. Bizim Müslümanlar çok tembel hele erkekler kahveler dolu dolu, sabah geliyor belki yatağı açılınca ya da sabah evlerine dönenler var. Peygamber efendimiz hani buyuruyor ki boş vakti harcamaktan korkarım yani insanlar iki şey vardır ki değerini bilmezler diyor. Birisi ömür birisi de boş vakit. Sağlığı, ömrü, boş vakti boşuna heba

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ediyor, ne bir bilgi öğreniyor ne bir hiçbir şey orda boş boş oturuyor işte artık ne ki olur orada Allah muhafaza.. Öğrenme kabiliyetimiz az.. Hani Mehmet Akif Ersoy 60'lı yıllarda Avrupa'ya gelmiş, bilirsin sende, hani mektup yazmış, devlet tarafından gönderilmiş demişler ki nasıl Avrupa, mektubunda yazıyor ki işte "dinlerini gördüm bizim işimiz gibi, işlerini gördüm bizim dinimiz gibi" ne kadar doğru söylemiş Allah rahmet eylesin.

Diğer Göçmen Gruplarıyla İletişim: Görüşülenlere diğer göçmen gruplardan hangilerinin kendileriyle daha iyi iletişim kurdukları sorulmuştur. 38 kişi Türklerin diğer göçmen gruplardan en çok Faslılarla görüştüğünü ifade etmiş bir kısmı da Türklerle diğer göçmen gruplar arasında iletişim olmadığını söylemiştir. Defne, Muhammed, Mutlu, Ramazan, Sibel ve Lale Türklerin diğer göçmenlerden en çok Faslılarla iletişim halinde olduklarını belirtmiş ve bunun nedenlerini şöyle açıklamışlardır.

Defne: Bence yine de Marokanlarla Türklerin arası iyidir. Çünkü Müslüman oldukları için onlar da bir şey olduğu zaman yine birbirlerini destekliyorlar. En ufak kavga gürültü olsun diyelim Türklerle Flamanların arasında oradan Marokanlar geçse yine onlar Türklerle beraber kavgaya girerler yani. Türklerin arkasında olurlar.

Muhammed: Ha bu konuda Anvers'te, dünyada şuan için 308 tane devlet var, Anvers'te 347 çeşit milletler var çok farklı bir toplum liman şehri olduğu için. Diğer insanlara bakaraktan Faslılar biraz daha şeyler yani daha istekliler. Ortak bir din ve tarihten kaynaklanıyor. Tunus'ta kalan Türkler, Cezayir'de kalan Türkler. Bizim şeylerimiz Fas'a gidip beğenmemişler bize faydalı bir şey yok diye. Ha onların o günlerden kalan sevgileri var bir de işte yıllardır Türkiye'de 1000'in üzerinde bedava talebe Türkiye Cumhuriyetimiz bunlara burs veriyor.

Mutlu: Türklerle genelde Marokanlar, daha fazla dinle ilişkili, biraz belki komik gelebilir ama işte Polonya'dan, şuradan buradan gelen vatandaşlar işte vücut yapısı işte saç rengi olarak Belçikalılara daha yakın olduğu için ama Marokanlar, Türkler daha esmer oldukları için bu da Flamanları etkiliyor ve diğer gruplar da birbirine yakınlaşıyor.

Ramazan: Türklerin dışındakiler kim olabilir yani bize en yakın din olarak Morkanlar diyeyim. Onlarla da zaten fazla içli dışlı olmuyoz ama yani genelde aynı kulvarda yani öyle diyeyim yani.

Sibel: Çok enteresan ama yine Faslılar. Nedense birbirimize hep böyle kardaş deriz yani onlar bize hep kardaş kardaş der. Yani birbirimizi sevmediğimiz halde yine de onlarla en iyi anlaşıyoruz çünkü onların bir şeyi çok hoşuma gidiyor. Dayanışmaları var. Mesela sen diyelim ki bir hastanede ya da bir kurumda haksızlığa uğruyorsun çok oluyor bu. Eğer az

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

oluyor diyen varsa inanmam çok oluyor. Bir problem olduğunda diğer Türkler mesela seyirci kalır. Yani çoğu ama bir Faslı hiç tanımadığı bir Türk'e inanılmaz kol kanat çıkar. Senin yerine kavga eder o insanla. Bak der kardaşa niye böyle yapıyorsun falan gözümle çok gördüm böyle şeyleri. Ha benimle ilgili değil çünkü ben Flamancaya çok iyi hâkim olduğum için kendi cevabımı çok güzel veriyorum. Ama mesela bir başörtülü Türk kadını olsun haksızlığa uğruyor markette falan arka sıradaki Faslı şeyle satıcıyla kavga eder mesela. Diğer Türkler seyirci kalır. (Bunun neden kaynaklandığını düşünüyorsunuz?). Müslümanlıkla ilgili bence. Evet mesela biz hep Ramazanlık olduğunda birbirimize çok sempati duyarız. Çok enteresan..

Lale: Bence Faslılar. (Neden öyle olduğunu düşünüyorsunuz?). Bence ilk onlarla Türkler bura yabancı olarak geldiğinden bence birbirlerine yakınlık gördükleri için.

Işık ve Çağdaş Türklerin Araplarla iyi anlaştıklarını bunda da etkenin din olduğunu, yine ortak payda olan dinde buluşulduğunu şu sözlerle anlatmışlardır.

Araplar tabi ki bence Araplar. Marokenlerle bir değil onlar. Normal Araplar olabilir. (Bunun neden kaynaklandığını düşünüyorsunuz?). Din. Dinden. (Faslılar da aynı dinde değil mi?). Marokenlerle Türkler çok fazla geçim edemiyorlar. Araplarla daha iyi oluyor.

Araplar diyebiliriz. Çünkü biraz da tabi ortak dinimiz olduğu için din faktöründen dolayı.

Demir, Gülizar, Hasan, Hulki, Pembe ve Yücel Türklerle diğer göçmen gruplar arasında iletişim olmadığını şu sözlerle ifade etmişlerdir.

Demir: ..Hiç iyi değil. Çünkü niye güvenilmeyen bir millet bunlar. Çünkü o sen gelir yaklaşır amma bir manfaatı varsa yaklaşır azcık arabası düze çıktımı seni tanımaz. (Dolayısıyla bu sebeple öyle pek de ilişkimiz yok diyorsunuz?) Yo yo yo yo öyle bir ilişkimiz yok bizim toplum bize yetiyor.

Gülizar: Türkler Türklerle görüşür, yabancılardan kaçar. (Türklerin Flamanlarla arasındaki ilişkiler genellikle nasıldır?). Çok samimi olanlar da var ama benim vaktim yok hem de kimseyle samimi olmak istemiyorum.

Hasan: Bizim fabrikada var fazla bir sıkıntı olmuyor. (İş ortamında bir sıkıntı olmuyor ama bunun dışında hani yakın arkadaşlık kurma olsun, ev ziyareti olsun bu tür şeyler yok galiba?) Yok. (Sizce neden kaynaklanıyor yine görüşünüzü alalım bu konuda?) Bilemiyecem artık. (Eşi: Çünkü yiyip içme tarzımız değişik. Onlar bizim yediklerimizi seviyorlar, rahatsız olmuyorlar ama biz onların yediklerini yiyemiyoruz ama. Bu bizim için çok önemli bir şey oluyor). Ya şimdi bir şekilde bilmiyorum ben çok düşünüyordum

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

komşulardan bir Flaman çağırayım şöyle bir yer sofrası hatta Anadolu sofrasına oturtturayım onu bir amma o uymuyor bir şekilde.. O şekilde yoğun ilişki olmuyor.

Hulki: Yani çok öyle bir ilişki yok. Çok yoğun bir ilişki yok. İş veya işte komşuluk ilişkileri dışında zorunlu ilişkiler yani..

Pembe: Biraz mecburiyetten yani aynı mahallede yaşadıkları için ama öyle bir samimiyet olduğunu sanmıyorum. Sonuçta herkes kendi milletiyle beraber..

Yücel: Ben öyle bir çaba içinde olduklarını düşünmüyorum da yeri geldiğinde yani..(O zaman genel olarak hepsi böyle bir çaba içinde değiller diyorsunuz?) Yok değiller. (Türkler de belki onlarla iletişim kurmaya çaba harcamıyorlar?) Gerek yok artık ona yani herkes kendi başının çaresine bakabiliyor. Bir sorunu olduğunda kendi bağlı olduğu bir yer var veya bir kurum var ordan bilgi alabiliyor.

Abbas, Hamdi ve Afet de Türklerin daha çok İtalyanlarla yakın iletişim kurduklarını söylemişlerdir.

.. Burada en fazla Türkler yaşıyor zaten birkaç Faslı aile var onun dışında pek fazla yabancı yok.. Türklerle diğer göçmenler arasındaki ilişki çok iyi düzeyde olduğunu söyleyemem. Yani düşünün sadece İslami açıdan bakmış olduğunuz zaman yani Belçika'daki İslam temsil kurumu açısından bakmış olduğumuz zaman bile burada bile kavga edebiliyoruz. Yani işte Faslılar burada biliyorsunuz en büyük göçmen grubu, İtalyanlardan sonra çünkü İtalyanların tarihi burada biraz daha geçmiş ama İtalyanlar bu bölgelerde çok fazla yok genelde Limburg bölgesinde kalabalık onlar, onlar orda daha etkinler. Ama ordaki izlediğim işte İtalyanlarla Türklerin arasındaki ilişki çok çok iyidir. Ya birçok arkadaşlıklar kurulmuş edilmiş hatta ev ziyaretleri falan yapıyorlar birbirlerine gidip geliyorlar. Faslılar bu düzeyde değil..

Şimdi Limburg bölgesinde Türkler daha çok İtalyanlar orda çok ağırlıklı, Türkler İtalyanlarla daha iyi iletişim kuruyorlar. Büyük şehirlerde Marokanlarla onlarda şey işte dediğim gibi bu uyuşturucu işine falan bulaşmış olan Türklerin daha çok Marokanlarla haşır neşir olduklarını görürsünüz yani..

İtalyanlar. (Neden sizce böyle?). Bilmiyorum bilmiyorum. Yani marokenler de belki o kadar çok ama Türkleri zannetmiyorum yani sevdiklerini bir tek Türk'e karşı değil Marokenler bütün insanlara karşı yani başka yabancılara karşı dürüst değiller. Yani hepsi aynı şekilde. Yüzüne gülüyorlar arkandan başka türlü davranıyorlar veya konuşuyorlar.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Hayal ve Bahriye Türklerin diğer göçmenlerden özellikle Bulgarlar ve Polonyalılarla iletişim halinde olduklarını bunun da nedenini işyerlerinde onları çalıştırmaları olarak göstermişlerdir.

> Bulgarlar. Çünkü bizim işyerimiz olduğu için eşime ait Bulgarlar daha çok çalışıyor daha çok onlar Türkçe de konuştukları için ben daha çok onları yakın buluyorum. (Sözettiği Bulgarlar aslında Bulgaristan göçmeni Türkler).

> Bulgarlarlan Polonyalılar Türklerin işçileri yani Türklerde işçi olarak çalışır onun için iş anlamında yani bir Türk firmasının işçileri Bulgarlarlan Polonyalılardır. (Neden özellikle onlar çalışırlar?) Neden işten anlıyorlar. Biraz da tabi ki daha az paraya çalışıyorlar. Bir Belçikalı çalıştırsalar o kadar ödemezler yani. Onlar da işsiz kalmamak amacıyla yani çok aşırı tabi ki hakkından da az verilmiyor tabi ki de. (Faslılarla Türklerin ilişkisi için ne dersiniz?). Faslılarla da iyi ama Faslılar pek ticaret yapmaz. Çok az. Onların çok çocuğu var çocuk parasını alıyorlar.

Mükerrem, Şafak, Şükrü ve Talip Türklerin hem Bulgarlar hem de Faslılarla ilişkilerinin iyi olduğunu ve nedenlerini şu sözlerle dile getirmişlerdir.

> **Mükerrem:** Vallahi şuanda Bulgaristan'dan gelenler daha iyi Türklerle iletişim kuruyorlar.. Marokenler de öyle tanıdıklarla devamlı içli dışlılar. Onlar mesela bizim tanıdık olursa Camiye geliyorlar. Biz onların camisine gideriz. En kısa şunu söyleyeyim 1999 yılında depremde ben bizzat kendim mesela İstanbul'daki depremde Marokenler çok sağ olsunlar maddi yardım ettiler. O zaman benim başkanlığım döneminde 600 bin frank olarak biz para havale ettik Türkiye'ye. Bunun içinde Flaman'ın da parası var. Benim şurada komşum var 1000 frank verdi aşağı yukarı 25 bin euro falan. Bir gazetecimiz var ben ondan devamlı gazete alıyordum camiye. Anlattım ben ona Flamanca dedim böyle böyle biz dedim yardım yapıyoruz bu depreme dedim çünkü dünya artık her gün televizyonlardan izliyorlardı. Adam hiç çekinmeden listeye bile yazmana gerek yok ismimi dedi ve çıkardı 1000 frank verdi. Mesela Marokenler camilerde hem Zuid camisinde hem buradaki Berchem camisinde yani o günün şartlarına göre 70 bin Frank falan bir para toplayıp verdiler bize. 100 bin frank'ın üzerinde onlar da yardım ettiler yani. Yani böyle işte bir dayanışma yani ben hatta orada kendim konuşma yaptım Marokenler'in camisinde Fransızca biraz Flamanca biraz ondan sonra dedim ki "kardaş istemiyoruz ki sizin başınıza böyle bir şey gelsin sizde de biz varız, sizin de yardımınıza biz koşarız, inşallah olmaz " dedim yani. Dayanışma bu şekilde ben şahidim şahsen öyle oldu yani.

> **Şafak:** Ya pek şey yapmadım ben ama Bulgarlar biraz daha tabi onların kültürleri farklı ama onun da sebebi dil, aynı dili konuştukları için biraz daha Türklere yakınlar yani. Marokenleri Müslüman oldukları için dinden dolayı yakın biraz Marokenler.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Şükrü: Araplarla iyi. Ondan sonra Bosnalılarla daha iyi çünkü en azından bir ortak kültür var bir ortak geçmiş var çoğu zaten Türkçeyi biliyor. Bir de Bulgar Türkleriyle iyi. (Diğerleriyle pek bir iletişim yok o zaman?) Yok iş dışında pek bir iletişim olmuyor.

Talip: Bir kere dediğim gibi yani şu anda Bulgarlar kesinlikle bizlen merhaba diyorlar ama canlı değil, içten değil, yapmacık. Sadece bizim evlerimizde oturuyorlar bizim işlerimizi yapıyorlar ama bir yere geldiği zaman işte Türkiye böyle Türkiye şöyle devamlı kötülüyorlar. Onun için yani ben Belçikalıya yine öncülük veririm yani, tercih ederim. Faslılar kesinlikle kesinlikle, Bulgar, Faslı bunlar iletişim yönünden kesinlikle kötü..

Şirin ve Kezban ise Türklerle diğer yabancı gruplar arasındaki ilişkinin dil bilme ve eğitim düzeyine bağlı olduğunu şu sözlerle dile getirmişlerdir.

Ya benim çevremde Türklerin Marokenlerle arkadaşlık yaptığını yani komşu olarak günaydın, iyi akşamlar, sadece orada bitiyor. Ya benim var işte bir arkadaşım gelip gidiyoruz ama sadece Fransızca konuşuluyor. Dil de yok o da önemli. Şimdi o Marokenler Türkler arkadaşı yapsınlar tamam burada yetişmişler Flamanca anlaşabiliyor ama çoğu buraya gelmiş Moroka'dan mesela genelde marokence biliyorlar bir de Fransızca ya benim bir yani onla arkadaşlık yapmam yani Fransızcam olduğu için Fransızcam olmasaydı anlaşamayacaktık yani. (Peki Afrikalılar, Bulgarlar, İtalyanlarla ilgili onlarla var mı arkadaşlıklar yani sadece sizin özelinizde değil gözlemleriniz de aynı zamanda).. Yok benim gördüğüm yok yani öyle. (Onlarla da dil mi etken sizce yoksa başka şeyler mi?). Ne olabilir zaten Türkler tamam Marokenleri din yönünden kendilerine arkadaş olarak seçebilir ama onlar için Bulgar, Flaman bilmem nereli yani Belçikalılarla farkı olmadığı için zaten bir Belçikalıyla anlaşamayan öteki ülkelerdekilerle de anlaşamaz yani genelde yani olsa da Maroken'i seçerler yani dinden ötürü yani.

Genelde Türklere bakarsak Türkler yine Türklerle çıkıyor. Böyle bi içli dışlı fark edersiniz sizde arkadaşlarınızdan Sibel ve Meltem öyle bi çok bağlı Belçikalı arkadaşları eve gelip giden yoktur. Ben öyle düşünüyorum belki yanlış olabilirim çünkü 3 yıldır biraz da ayrı kaldık.. Yani bunu çok az görürsün ama bizim daha farklı. Benim Belçikalı eşim var ama daha önceden de öyleydi yani genelde Belçikalılara gidip geliyoruz, çıkıyoruz. Yani bi sorun olmuyor. (Peki diğer göçmen gruplar için). Diğer göçmenleri, grupları…(Yani Marokanlar mıdır? İtalyanlar mıdır?). Ha onlar ..ya o biraz da şeye bağlıdır iş çevresine bağlı okuma seviyene bağlı diyelim ki örneğin Nato arkadaşları olabilir. Onların çevresi tabiî ki daha farklı tabi burada ayrım yapanlar da var biraz da kişiliğine bağlı, insanlığına bağlı, isteğine bağlı..

Türklerin Morakan, Afrikalı gibi diğer göçmenler arasındaki ilişkiler: Görüşülenlere Türklerin Morakan, Afrikalı gibi diğer göçmenlerle ilişkilerinin genelde nasıl olduğu sorulmuştur.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Arzu, Kezban, Kıymet, Sibel ve Yakup Türklerin kendi gruplarının dışındakilerle görüşmediğini şu sözlerle anlatmışlardır.

> **Arzu:** ..Şimdi Türkler bir kursa gitseler Türkler Türklerle arkadaşlık yapıyor. Yabancılar, yabancılarla arkadaşlık yapıyor. Ama ben gerçekten öyle yapmamıştım. Ben Fransızca okulunda okurken yabancılarla arkadaşlık ettim çünkü dedim ki kendime niye konuşacağım Türklerle oraya dil öğrenmeye gidiyorsun bu sefer de diyorlar ki bize öğretmenler işte pratik yapma açısından kendi aranızda dahi Fransızca konuşacaksın. Bu sefer ben yabancılarla olduğum için bu sefer diyorlar ki Arzu'yu görüyor musun hani affedersiniz gâvur olmuş. İşte şu hale bak, dedikodu başlıyor.. Laf vermemek istiyorsun dedikoduya maruz kalmamak istiyorsun mecburen etkileniyorsun yani. Hani hep beraberler anlıyor musunuz hep beraberler. Bana gelip diyorlar işte ne işin senin gâvurla? Sen gâvur musun? Dedim ne alakası var yani onlar da insan sonuçta. Hemen yapıştırıyorlar yani. Özellikle erkeklerle asla ve asla konuşmayacaksın hemen yapıştırıyorlar..
>
> **Kezban:** Yok öyle bir bağlantı yok. Türkler Türklerle kalıyor Faslılar Faslılarla çok az nadir bulursunuz.
> **Kıymet:** Orta diyeyim. Çok fazla değil yani. Çünkü Marokenler de tek Marokenlerle Türkler de tek Türklen genelliklen yani.
>
> **Sibel:** Öyle şey değil nasıl desem canciğer arkadaş değiliz bence. Benim gözlemlediğim kadar ama saygı var, merhaba ama canciğer değil. Boşuna demiyorlar "Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur" diye. Bu bilinçli yapılan bir şey değil aslında. Hani mesela ben şey yapıyorum hani şöyle bir gözlemlediğimde bu kasten yapılmış bir şey değil. İster istemez Türklerle arkadaşlık ediyorsun. Türklerle daha çok uyuyor genelde öyle.
>
> **Yakup:** Ya olan da vardır ama pek bir ilişki yok bence çünkü Türkler daha çok Türklerle arkadaşlık ediyor o yüzden.

Kendisi bir Faslıyla evli olan ikinci kuşak Emirdağlı Ayşe, Emirdağlıların çok kapalı bir grup olduğunu bu nedenle diğer gruplarla ilişkileri olmadığını söylemiştir.

> Nee nee anlaşmıyorlar. Çünkü bizim Emirdağlılar çok kapalı bir insanlar. Sadece Emirdağlılar diğer gruplarla pek ilişkileri yok.

Alim, Hulki, Çiçek ve Çağdaş Türklerin diğer gruplarla ilişkilerinin iyi olmadığını dile getirmişlerdir.

> **Alim:** Çok yok. Yani çok yok çünkü biz artık yani demin de söyledim ihtiyacımız varsa kapı çalıyoruz. Şimdi biz de ilk gelenler olduk yani mesela Araplar yani Faslılardan sonra Türklerden sonra son gelenlerin durumu bizden kötü açık söyleyelim. Yerleşimleri yok,

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

dilleri yok bizim Allah'a çok şükür şu anda doktorumuz var, avukatımız var, polisimiz var her büroda bir insanımız var. Bizim 30 yıl evvel yaşadıklarımız şuanda o insanlar yaşıyor. Çünkü bizim onları bugün onların derdini dertlenmek pek göremiyoruz çünkü onlar zor durumda bizden zor durumda şimdi işin gerçeği. (Peki, ama Türklerle aralarında yoğun bir iletişim de yok diyorsunuz?). Yok pek yoğun bi sıkıntısı, durumu, ihtiyacı olursa atıyorum işte şu yan komşum benim Albenezse gelir işte "minerr böyle bir derdim var nasıl olur bu" diye ancak o zaman yardımcı olurum. Ama ben gidipte şu işte efendim Yugoslavya'dan gelen bir göçmen nasılsın, napıyorsun diye sormam böyle bir iletişim yok yani.

Hulki: Yani çok öyle bir ilişki yok. Çok yoğun bir ilişki yok. İş veya işte komşuluk ilişkileri dışında zorunlu ilişkiler yani.

Çiçek: Ooo çok çok iyi anlaşıyorlar diyemem ama mesela bir Türk'ün çok olduğu bir mahallede Maroken çok olduğu için mecburen mesela senelerce oturduğun bir mahallede sonuçta mecburen tanışırsın o insanlarla mahallede olsun ne bileyim işe gidip gelirken olsun.. Daha çok mecburiyetten diyorum ben ama çok çok iyi de gelip gidiyoruz birbirimize oturuyoruz diyemem yani.

Çağdaş: Ya hiç yok denecek kadar az. Hiç yok denecek kadar az. Onlar da dediğim gibi yani ancak böyle bir düğün falan olursa burada da aynı şekilde mesela bizim komşu falan bugün düğünümüz var veya yarın işte buyurun gelin derler vaktimiz olursa işimiz olmazsa o şekilde.

Çağdaş Türklerin hiç tanımadıkları Türklerle yaşadıkları ve kendisinin onaylamadığı bir dayanışma anısını aktarmıştır.

..Hemen her şeye atlayabilecek insanlar işte benim arkadaşıma da oldu. Brüksel'de öyle bir küçük bir olay yaşamış anlattı hatta biz güldük yani. Haksız bir kaza yapıyor yaşlı bir Flaman diyor ki ben diyo ne kadar borcum diyo ama sigorta yükselmesin bildirme diyo, polis de çağırmayalım ben diyo vereyim. O da diyo ki mesela o gün parası mesela 200 euro diyo, al diyo ben 200 euroyu çıkarayım vereyim sana diyo arabayı yalnız yolu kapatmayalım şuraya çek bankaya gidelim vereyim diyo. O sırada birkaç Türk de Türk kahvesinin önünde oluyor bu olay, arkadaşım da Genç'te kalıyor oraya gezmeye gidiyo tesadüf görüyo işte ne oldu falan diyo çocuklar ya kaza yaptık 200 euro istedi onu verecem bir dakika diyor biri Fransızca konuşalım bir adamla diyor. Fransızca birşeyler konuşuyor adam diyor tamam borçlu falan değilsin ben bir şey istemiyom tabi onlar biraz daha iyi Fransız konuştukları için iletişimde bir problem yaşamıyolar. Sonra arkadaş diyo hadi bankaya gidelim adam yok ben para falan istemiyom senden git uzak dur benden çek git diyo. Arkadaşlara sordum diyo tanımadığı Türklere tanımıyo onları da ya ne dediniz bu adama falan diye o da anlatıyo işte ya tehdit ettik diyo düşün yani açık açık korkuttuk diyo.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> Ondan sonra bizim arkadaşa gel bakalım diyolar bir de sen bizden bir çay kahve iç bir şeyler ikram edelim sana. Böyle bir şey geçmiş. Ama bunu da yani her Türk her Arap insanı da bunu yapar anlamına gelmiyo tabi. Böyle yaşanan çok nadir şeyler bunlar..

Eşleri kendi iş yerine sahip olan Bahriye ve Hayal diğer gruplarla da iyi ilişkiler olabildiğini söylerlerken Meltem de benzer sözler sarfetmiştir.

> .. Benim görüşüm iyi. Samimler de var. Normal resmiler de var. Her şey var. Mesela benim eşim Bulgarlarla çok iyi anlaşıyor. Onlarla iş yaptığı için hepsi de onu severler. (Yani kişiden kişiye de değişiyor dimi? Erkekler biraz bu konuda değişik gruplara açıklar galiba?). Bir de onlar sürekli dışarıda oldukları için kimin ne olduğunu kimin ne yaptığını daha iyi biliyorlar ben burada evde oturuyorum. Birisi bana şu çok iyi dese ona inanırım. Erkekler işin içinde. Ne olduğunu biliyorlar.

> Fazla bir samimiyet yok. (Peki, bu gruptan en çok kiminle samimiyet kurduğunu düşünüyorsunuz?). Ya iyisi de var kötüsü de var diyeceğim yine hep aynı cevaba gelecek amma. Mesela eşimin çok iyi anlaştığı Faslılar da var, Polonyalılar da var, Bulgarlar da var ama sevmediği aynı milletlerden kişiler de var. (Peki, bir genelleme yaparsak Türkler daha çok şunlarla yakın diyebiliyor musunuz?). Eşim için diyemem çünkü eşim hepsiyle yakın hani gerçekten görüştüğü sürekli Belçikalı arkadaşları da var Morken arkadaşları da var Bulgar da var. Ama başkaları için pek dışarı gitmezler zannetmem Bulgarlarla bir de Faslılarla daha fazla.

> İyi, fena değil. Yani bir iş yeri olan şirketlere bakarsan yani yanında bir dükkânı olan, bir marketi olan yanında bir marokan marketi olanla mutlaka bi diyaloğa girerdir yani. Bence iyi yani.

Eşi Faslı olan ve kendine ait bir işyeri çalıştıran Songül de yabancı gruplarla ilişkilerinin iyi olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir.

> Nasıl bazı oluyor bazı böyle toplantılar falan ben mesela geçen Azerbaycan gecesi vardı gittim. Ondan sonra Faslıların toplantı oluyor gidiyorum. Kendine düşüncene göre, kendi hayatına göre bilmiyom hani o herkese fark ediyor bence. Benim hayatımda var. (Sizin gözlemlediğiniz çevrenizde var mı yani hani çevrenizdeki kişilerde?) Çevremde değil, yok hayır.

Doğan, Muhammed ve Yıldız yabancı gruplarla iletişimin kuşaklara göre değiştiğini şu sözlerle anlatmışlardır.

> Valla genel olarak bilmiyorum işte dediğim gibi pek bir şeyi olacağını tahmin etmiyorum. Ya burada eğer doğup büyüdüyse, okul arkadaşları filan böyle Marokan, Belçikalı varsa onlar arkadaşlığını sürdürebilir ama bizim gibi Türkiye'den gelen bir insanın tahmin

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> etmiyom Belçikalı, Marokan böyle bir arkadaşı olacağını tahmin etmiyom. Dil önemli. Ben yani kuramam iki kelime kurduktan üçüncüyü anlamadıktan sonra bende sıkıntılı geçerim o da sıkılır öyle olur yani.
>
> Birinci kuşak Avrupa'ya gelen bu sade Türklerle ilgili de değil tüm Avrupa gelen tüm birinci kuşak gelenler çalışmış. Belçika milletinden olmadığından dolayı çalışmış, lisan kurslarına gitmemiş öğrenenler öğrenmiş, öğrenemeyenler öğrenememiş. Ama ikinci kuşak Türkler, üçüncü kuşak Türkler öbür milletlerle çok güzel diyalogları var ama birinci kuşak kesinlikle içe kapalı. Bu Türkler için de geçerli. Kendi aralarında kalmışlar. Bütün bu Belçika'da yaşayan yani bir Fransızlar hariç onlar çünkü Belçika'da 580 bin Fransız var. Fransız bölgesinde kalıyor, Fransızca konuştukları için onlara batmıyor. Ondan sonra 420 bin İtalyan var. Onlar da Fransız bölgesinde kalıyor. Ama onlar da oymak oymak kendi aralarında büyümüşler.
>
> O da gene yani önceden gelenlere veya yeni yetişen nesile bakarsak, yeni yetişenler yani gayet normal bir şekilde davranıyorlar merhaba merhaba. Ama yani bayağı bir önce gelenlerle kıyaslamam gerekiyorsa bence biraz soğuk duruyorlar.

Veli'nin Türklerle yabancı gruplar arasındaki ilişkiler hakkında söyledikleri dikkat çekici olduğu kadar aynı zamanda gözlemlerle de örtüşmektedir.

> Yok yok kesinlikle yok hepsine değişik yabancı gözüyle bakılıyor. Belki Marokanlara biraz daha yakın o da dinsel şeyden dolayı. Aynı dinde olmamızdan dolayı onlara biraz daha belki sıcak bakılabiliyor ama özellikle Afrikalı ondan sonra Polonyalı, Rus Arnavut, Yugoslav, Bulgar, Belçikalı hepsinin ortak adı "**gavur**" yani sonuçta yabancı olarak bakıyorlar.

Türklerle Flamanlarla arasındaki ilişkiler: Görüşülenlere Türkler ile Flamanlar arasındaki ilişkilerin nasıl olduğu sorulmuştur. Büyük çoğunluğu ilişkilerin sınırlı, yüzeysel olduğunu dile getirirken bir kısmı ise kuşaklara göre farklı değerlendirilebileceğini ifade etmiştir.

Abbas, Alim, Şirin, Gönül, Ayhan, Yücel ve Zekiye Türklerle Flamanlar arasındaki ilişkilerin sınırlı, yüzeysel olduğunu ve bunun nedenlerini şu sözlerle ifade etmişlerdir.

> **Abbas:** Bence Türklerle Flamanların ilişkileri yüzeysel çok iyi konumda değil onu söyleyebilirim özellikle yani bizler genellikle dışarıda olduğumuz için işte iş hayatında vs. mecburen iletişim içersinde oluyoruz. Ama özellikle kadınlar vs. onlar evdeler ev işlerini yaparlar onun dışında işte Türk komşularına giderler vs. belki işte hemen yanındaki bir

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

komşuyla belki biraz sohbet edebilirler öyle. Yani orda kalır yüzeyseldir. Bu kısmen bizden kaynaklanıyor bence kısmen de onlardan kaynaklanıyor.

Alim: Yok ancak bu işte gine bize düşüyor yani gerçekçi olacaz. Bu adamlar bizi sevdiğinden iletişim kurmuyor. Ama biz, bizim bu ülkede azınlık olduğumuzu bizim bu ülkede ilk zamanlar misafir olduğumuzu şimdi buraya yavaş yavaş yerleştiğimizi bilerek hani derler ya adamı kapıdan kovarsan bacadan girer biz öyle yapmak zorundayız. Biz 5 gidecez o 1 gelse de biz 10 gidecez. (Bu anlamda eksiklik var mı toplumda?). Evet var. Mesela adam 40 yıldır aynı sokakta oturuyordur. Yaaa adam daha ekmeğin adını Flamanca ekmeğin adını bilmiyordur. Benim hemşehrim. Yani bunu görmemiz lazım, bunu inkâr etmememiz lazım. Yani şimdi ben yıllar evvel işte dernek başkanıydım, lisedeki öğretmenler, müdürlerle anlaşırdık derdik ki hocam çocuklarımız veli toplantısında bize verdiğiniz kâğıdı ulaştırmıyor, çocuklarımız zeki bizi kandırıyorlar ne yapmamız lazım dedik. Dedik ki hocam sen diyelim ki bu lisede yılda kaç toplantı oluyor? 10 haftaya diyelim Pazartesi toplantı varsa bu Cuma günü derneğimize bir kâğıt ulaştıracaksınız. Bu Türk derneğine bir kâğıt gelecek ve diyeceksiniz ki sizin caminin içindeki hocanız kürsüde hutbesinden sonra, vaazından sonra "eyy cemaat haftaya Pazartesi şu lisede toplantı var çocuklarınızın toplantısına gidin". Hocam inanır mısınız %50 arttı. Ve gittiğimizde dedik ki ne oldu işte bu oldu dedik. Böyle çözümler. Oraya ilk gittiğimizde velimizin biri dedi ki bize ya dedi aslında dedi dil yetersizliğinden dedi sıkıntımız. Dedim ben yalan söyleyemem dil yetersizliğinden değil veli toplantısının eksikliği bir sebeptir. Ama sonuç değil. Nedir dedim şimdi atıyorum yarın benim çocuk kasımdan çocuk param iki gün geç gelsin 3 ay evvel Türkiye'den burada olsam o kası yıkarım. En az 3 dil konuşurum. Beden diliyle konuşurum bir yolunu bulur o çocuk parasının niye gelmediğini anlatırım. Ama çocuğumun okul durumuyla ilgili bu zahmete katlanmıyoruz. Ondan sonra arkadaş ya işte efendim, hemşerim bunu deme ayıp olur öğretmene. Ayıp olsun ama gerçek bu. İstesek olur ama istemiyoruz.

Şirin: İşte gene o ilk nesil dil bilmedikleri için bence tabiî ki anlaşamadıkları için ama yani ikinci nesilden sonra bence şey yani konuşuyorsun anlaşabiliyorsun.. Bence çoğunluk Flamanlarla ne konuşacağını bilmedikleri için yani ..Türk Türk'le her konuda konuşabilir yani kocasını anlatacak, evini anlatacak, yemek tarifi verecek ama Flamanlarla onlar biraz şey insanlar oldukları için böyle yani düz böyle yani tanımadıkça fazla detaya girmedikleri için havadan sudan sohbet de çabuk bittiği için ondandır yani başka bir nedeni yok. (Yani konuşma konusu sınırlı kalıyor diyorsunuz?) Bir de kültür farkı var yani ondan.

Gönül: .. Yok o kadar samimi olamaz hiçbir zaman. Türk Türkle o kadar samimi olamıyor ki Flamanla veya bir Faslı ya da Polonyalıyla samimi olsun. Tamam, samimiyet bir yere kadar konuşma selamlaşma ama böyle ailece gidip gelmek için aşırı bir samimiyetin olması lazım. Bir Flaman da kolay kolay Türk'ün evine gidip gelemez. Çünkü neden tanımadığı

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

için nasıl bir şeyle karşılaşacağını bilmediği için bir korku var içlerinde. Ama mesela birkaç defadan sonra onlar da görüyorlar tanıyorlar ama ilk defa bence bilmiyorum kolay kolay olamaz..

Ayhan: Çok az. Genel olarak çok az yani böyle ahbap dost gibi böyle bir şeyin imkânı yok. (Neden sizce bu böyle olabilir?) Diyorum ya işte yaşantı tarzı çok değişik olduğu için örneğin biz komşumuza bir kahve içmeye gittik bir hayırlı olsuna göz aydını vermeye çocukları olmuştu. Onlar bize geldi işte bir komşu ziyareti olarak ama bunun dışından pek sanmıyomkine biz bidahaki haftaya size geleceğiz sohbet falan yok böyle.

Yücel: Türklerle Flamanlar arasındaki ilişki yani çok iyi örnekler yok fazla örnek yok yani.. Olmuyor değil oluyor ama çok çok az daha. Zorluyor yani Flaman nasıl diyeyim şu son zamanlarda konser düzenleniyor yok konsere hem bir Türk sanatçı geliyor hem Belçikalı sanatçı geliyor iki toplumu da çekebilmek için. Geçenlerde Haluk Levent geldi yanında Flaman Belçikalı bir grup geldi ikisi bir arada hani bu deneniyor ama bakıyorsun salonda da Türkler bir tarafta duruyor Flamanlar bir tarafta. Kendi şeyini bekliyor kendi Türk grubu geldiğinde öne çıkıyor Flaman grubu geldiğinde geri çekiliyor böyle. Hani bu zorlandığı zamanda olmuyor

Zekiye: Hep mesafeli ki yani fazla samimi pek kimse yok. İşte çalışan bayanlar iş arkadaşlarıyla belki bir çay kahve içiyor olabilir. Ama benim eşim işyerinin eğlencesi falan olur hiç katılmaz yani hani yıllardır hiç toplantısına gitmez. (Neden gitmez?). Sevmez o ortamları yani orada rahat edemez yani. Onlar da hoşgörüyle karşılar yani çünkü orada içki ortamı oluyor. Ne bileyim sevilmeyen bir durum, katılmaz onlar da hoşgörüyle karşılar zaten.

Aynur, Çınar, Çağdaş, Kıymet, Meltem, Seren ve Songül Belçikalılarla Türkler arasındaki ilişkilerin iş düzeyinde gerçekleştiğini sosyal hayata taşınmadığını şu sözlerle dile getirmişlerdir.

Aynur: ..Bazıları iş yapıyor mesela temizlik firması şu bu ortak oluyor Belçikalıyla var. Tanıdığım var öyle biliyom. O tip. (İş ortaklığı var, peki evlere gidip gelme?..). Fazla gidip gelmiyom ama merhabalaşıyom bir ayda yılda bir kahve falan içme aşağı komşum var ama öyle bir fazla gidip gelmem yok.. Daha çok, daha rahat Türklerle görüşüyoruz. Hani çat kapı girebiliyorsun Türklere hala. Diğerleriyle çat kapı olmuyor genelde. Onlar biraz daha çok randevuya falan dikkat ediyor, çat kapı fazla sevmez onlar. Türkler de bitsiyse de çat kapı hala var gene de. Telefon falan değil git tesadüf bas zile gene girebiliyorsun ama Belçikalılarda öyle değil.

Çınar: Türklerle Flamanların arasındaki ilişki kim ne derse desin bunu açık yüreklilikle söylüyorum genellikle iş ilişkileri ve menfaat ilişkileri zorunlu ilişkiler. (Bunun dışında

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

toplumsal insani bir ilişki?) Çok nadir istisnalar da kaideyi bozmaz bence.. Bence bunları açık yüreklilikle söylemek gerekli ben bir Flaman arkadaşlarımla iş yerindeki arkadaşlarla ben hafta sonunu geçirmeyi düşünmüyorum. Ama buradaki örneğin belediyede şurda buradaki insanlarla da günümün hepsini geçirmek istemem ama mecbur ilişkiler buradaki ilişkilerin hepsi mecburiyet üzerine kurulmuştur.

Çağdaş: Flamanlarla iş yerinde dışarıda yok yani. Zorunluluk gereği ilişki var özelde yok. (Sizce bunun sebepleri nedir? Neden bu iletişim ya da ilişki oluşamıyor iki toplum arasında?). Ya şimdi bence bunun en büyük sebebi genelde içlerine baktığınız zaman bir iletişim yok zaten ya bugün zaten birincisi tabi kültür farklılığı arada bir ister istemez kültür farklılığı var din onu da bağlayabiliriz. İkinci bir olay genelde Türkiye'den gelen insanlar da bilhassa bu çalışanlarda dil zaten yetersiz istese de iletişim kuramıyo. Tamam, ben mesela bu Flamanın iyi olduğuna inanıyorum iyi bir arkadaş olabilir ama kendisini yetersiz buluyo. Bazı Flamanlar da önyargılı oluyo işte nasılsa bunlar bir Türk'ün ya da bir Arap'ın Müslümanın yapmış olduğu şeyi herkese mal ettiği için bazen de Flamanlar önyargılı çekimser davranıyor karşılıklı olarak ister istemez karşılıklı sorunlar oluyor.

Kıymet: O da orta. Çünkü sonuçta tam böyle samimi Flaman arkadaşım var diyemem ama ancak iş nedeniylen kâğıt kürek nedeniylen öyle sıkı fıkı şeyimiz yok. (..Deden ilk gelenlerdendi anladığım kadarıyla ama şimdi rahmetli.. mesela var mıydı yani Belçikalı hani böyle dedenden beri görüştüğünüz Belçikalı?). Yok yok nadir çok. Dedemden beri yok ama mesela babamın iş arkadaşları var birkaç kişi samimi olduğumuz düğünleri oluyor çağırıyorlar gidiyoz. Tek tük yani.. Onların dini ayrı mesela özel günler olduğunda hani onlar domuz eti yiyor. İçki içiyorlar, alem yapıyorlar biz kapalıyız onlara uyamıyoz..

Meltem: Türkler işi gereğince mesela o market sahiplerine bakalım, dükkân sahiplerine bakalım işi gereği mutlaka Flamanlarla irtibat kurarlar ama yine de Türkler bir kitle olmuş bence bi kitle olarak kalıyorlar ve de dışa çıkmak istemiyorlar.. İşim gereği biz de bunu araştırıyoruz neden çıkmak istemiyorlar. Kendilerini iyi mi hissetmiyor Türkler.. Biraz konuşabileceği konulardan, bir belirli zaman sonra bir on dakika sonra konuşabilecek bir konu kalmıyor, ondan. Bir de benim düzenlediğim faaliyetlerde barbeküler düzenliyoruz, sokak barbeküleri gelmiyorlar neden? Helal burada helal kesim önemli oluyor Müslüman olduğumuz için o yüzden o tür faaliyetlere gelmiyorlar. Bir de Kerstmis deniyor bizde yılbaşına doğru noel, noel faaliyetleri düzenlediğimiz için tabiî ki bizim Müslümanlar, Türkler, Marokanlar bi noel kutlamasına ilk adımda gitmiyorlar. Biz de bunu araştırıyoruz neden gitmiyorlar bir sokak faaliyetine daha kolay gelebiliyorlar. Barbeküye ayrı bir barbekü koyuyorlar kesinlikle artık onu araştırıyoruz. Belçikalılara ayrı bir barbekü, Müslümanlara ayrı bir barbekü o yönden daha fazla gelebiliyorlar ama (sokak faaliyetine) konuşacakları konu gerçekten bir belirli zaman sonra bir belirli saat sonra bitiyor Maalesef. Hani konuşacak bir durum kalmıyor çünkü herkes kendi toplumundan tekrar bir kitle

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

oluşuyor o faaliyetlerde, tekrar Türkler birbirini buluyor, Morakanlar buluyor. Bir bakıyorsun Belçikalılar ayrı oturmuş Türkler ayrı oturmuş yine de aynı faaliyette olanlar. Herkes yine de uzun sohbet etmek istiyor dediğim gibi. Bu bizde de olan bir şey yani. Ben iş arkadaşlarımla iş hakkında konuşmasam belki bende de o konu belirli bir zaman sonra bitecek duracak yani. Bence bunun nedeni bundan da kaynaklanıyor. Ama Türkler de açık Belçikalılar da açık bu tür faaliyetlere. Eğer bunu var ya önerisini sunarlarsa bakın size de açığız size de barbekü düzenlicez o yönden katılıyor tabi ki Türkler de ama yoksa katılmazlar.

Seren: Yani şöyle bir şey eğer bir alışveriş varsa karşılıklı herhalde iyi diye düşünüyorum çünkü herhangi bir problem yok. Mesela Berchem ve çevresinde herhangi bir racistlik olayı olsun veya işte şu şunu yaptı bu bunu yaptı veya bir Belçikalının bir Türk'e yaptığı bir hareket falan görmedim, duymadığım için en azından içlerinde varsa da dışarıya yansıtmıyorlar. İlişkileri normal gidiyor. (Peki, Türkleri Flamanlarla samimi ilişkiler içerisinde görüyor musunuz?). Var var var. Eşlerimiz en azından ben öyle görüyorum çünkü benim eşim burada doğup büyüdüğü için, eğitimi burada olduğu için Belçikalılarla ilişkileri çok düzgün arkadaşları da var, samimi arkadaşları veya diğer çevrede gördüklerimde var yani.

Songül: Onlar, Türklerle Flamanlar arasındaki ilişki çoğunun iş hayatından. Onun dışında fazla ben görmüyorum, hayır.

Çiçek her iki grubun birbirine karşı ırkçı duygular beslediğini bu nedenle ilişkilerin iyi olmadığını düşünmektedir.

Aslında bence hani diyorlar ya Belçikalılar ırkçı Türklere karşı Türklerde de bence o derece Belçikalılara karşı ırkçılık var. Onları da çok eleştiriyorlar mesela Türkler de Belçikalıları çok eleştirdikleri yerler var. Ne bileyim mesela biz küçükken ben Belçikalılarla okula gitmesem Türklerden duyduğum ayy onlar Belçikalı işte dikkat et bizim çocuklarımız da benzemesin Belçikalılara onlar gibi olmasınlar. Mesela çoğu Türk aile o yüzden Türk mahallesini tercih ediyorlar yani çocuk Belçikalılara özenip onlar gibi olmasın diye. Türkler de yani Belçikalıları çok yadırgıyorlar..

Demir, Bahriye, Hayal, Metehan, Mükerrem, Şafak ve Yakup Belçikalılarla Türklere arasındaki ilişkilerin iyi olduğunu şu sözlerle dile getirmişlerdir.

Demir: Valla Flamanlar da aynı bizim gibi. Şimdi yabancıların içerisinde şu an Türkler %75 yakınsa diğerleri %25 %30'a düşüyor. (Türklerle biraz daha iyi yani ilişkileri? Peki böyle çok yoğun hani Türklerin kendi arasında olduğu gibi bir arkadaşlık gidip gelme var mı?) Tabi o da var. İyi o iyi o yönden de iyi yani. Mesela bugün buradaki bu bölgede bulunan 7-8 tane futbol kulübü var hepsinde nerden baksan 10 taneyi geçkin Türk çocuğu

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

orda mesela futbol oynuyor. Oradaki insanların çocuklarıyla beraber o çocuklar arkadaşlık ediyor mesela, veliler birbirleriyle masada oturuyor aynı masayı paylaşıyor yani. (Limburg bölgesinde galiba farklı özellikler var hani Anvers'te..)Tabi tabi burası mesela bir ufak bir bölge olduğu için hemen hemen çok Türk çok Flaman'ı; çok Flaman'da çok Türk'ü tanıyor yani gördüğü yerde de selam verir yani çarşıda geçerken falan da.

Bahriye: Bence iyi çünkü çok Belçikalıdan duydum Türkiye'ye de çok giden Flamanlar daha çok Türkiye'ye tatile giderler çok azdır yani Maroka'ya gittikleri. Türkiye'ye giderler bir daha giderler bir daha giderler.

Hayal: Benim çok tanıdığım insanlar var samimi arkadaşları var Flamanlardan yani. Öyle çok iyi insanlar da var Flamanlardan ama. (Çok yaygın mı peki yani Flamanlarla Türklerin hani birbirlerine komşuluk yaptığı, ailece gidip geldiği, samimiyet kurduğu?). Öyle çok aşırı yok. Ama tanıdığım birkaç aile var yani.

Metehan: Valla az önce de bahsettim iyi yani tamamen yani samimi diyemem ama iyi yani. Görüşünce selamdan şey fazlası olmaz yani. Mesela bizim Faslılarla bir ev ziyareti yapabiliriz ama Flamanlarla bunu yapmamız zor yani öyle olmuyor.

Mükerrem: Ben iyi diyorum. Ekseri şimdi şöyle söyleyeyim, şuanda mesela öncekini düşünmüyorum şuanda 3. kuşak diyelim artık. Doktorumuz var, avukatımız var, öğretmenimiz var, her şeyimizle artık biz bunlardan birileri olduk yani. Bu topluma hizmet verenlerden olduk yani bunu böyle düşünmek gerekiyor. Mesela bir doktorumuz var Flaman da geliyor orada muayene oluyor. Öteki Afrikalı da gelip muayene oluyor. Öğretmenimiz var, çocuklarımız mesela, Flaman'ın çocuklarını da okutuyor. Bunu böyle düşünmek gerek.

Şafak: Flamanlar Türkleri kendilerine çok yakın buluyorlar. Gerçekten çünkü şu şeyden baktığımız zaman Belçika'dan Türkiye'ye tatile giden insanlar çok. Orada da bizim insanlarımız tabi istisnalar var mutlaka çok ama genelde çok hoşgörülü sıcakkanlı davrandıkları için onlar da mutlaka bizim ülkemizde gördükleri o hoşgörüyü o sempatiyi geliyorlar burada bizim Türklere olumlu olarak yansıtıyorlar ki bu da tabi sevindirici bir şey.

Yakup: İyi. İyi. Çünkü şimdi Türkler de biliyor ki yani sonuçta Belçika'dayız. Belçikalılarla iyi iletişim kurmaları gerekiyor. O yüzden onlara daha iyi ilişkiler. (Yani bir yerde zorunluluk gereği de olsa iyi olmuş oluyor ilişkiler). Tabi biraz da zorunluluk.

Türklerle Belçikalılar arasındaki ilişkilerin iyi olduğunu düşünen Defne de bölgesel ayrım yapmaktadır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

.. İyi, sorun yok. Lier'de sorun yok. Mesela bu sorun Anvers'te olabilir. Çünkü Anvers'te daha çok yabancı düşmanlığı olduğu için.. Lier kendi halinde belki bu Lier'deki yabancılar iyi olduğu için fazla öyle orada burada bir şeyler yapmadığı için aramız iyi ama bu soru Anvers'te söylenirse tabi ki daha farklı cevaplar alırsın. Yabancılık çok Türk yabancı şeyi. Oranın yabancıları da gerçekten çok pis millet ya Anvers'in yabancıları. Hani gidiyoruz görüyoruz ya mesela alışverişe falan berbat orası gerçekten Anvers berbat durumda. (Daha mı ırkçı?). Daha ırkçı ne bileyim adam kendi devletinde yabancıdan korkuyor. Oradaki Flamanlar gerçekten korkuyorlar oradan bir yabancı geçerse bana bir şey yapacak diye. Ama bu Lier'de öyle bir korku yok insanlarda. Çünkü buranın milletinden de kaynaklanıyor. Ya gerçekten yoksa Anvers'in milleti bana göre berbat ya. (Anversdeki bu yabancı milletine Anverste sayıca çok olan Emirdağlılar da giriyor-bunları söyleyerek aslında bir anlamda Lier'de yaşayan Posofluları da olumlamış oluyor). Marokanları olsun ben zaten oraya gittiğim zaman korkuyorum yani. Çünkü bir de ben orada çalıştım.. Oranın milleti normal değil yani gerçekten. Hele Marokanlara var ya hiç güvenmem. (O zaman Belçikalılar biraz haklı herhalde?). Ha demi diyorum ya bazen mesela ben bile bir yabancı olarak bazen nefret ediyorum ki Flaman tabi ki de nefret edecek.

Ahu da ilişkilerin kişiye göre değiştiğini kendi ailesinden örneklerle anlatmıştır.

Ya o duruma bağlı, kişiye bağlı. Diyorum ya genelleştirme yapmam imkânsız çünkü bazı Türkler çok iyi anlaşıyor bazı Türkler hiç anlaşamıyor. Mesela benim ağabeyim Flamanları hiç sevmez. Ama ben çok iyi anlaşırım girdiğim ortamlarda.

Işık da Ahu'nun düşüncelerine benzer biçimde ilişkilerin gruplar düzeyinde olduğunu ifade etmiştir.

Valla o gruplarına bağlı. Yani her grubun kendine göre iletişim biçimi var. Şimdi Türklerin de hepsini bir keseye koyamayız. Hepsi farklı hepsi değişik. Ona göre de irtibatları da değişik. Ona tam net cevap veremiyorum.

Sulhi de Ahu ve Işık'ın düşüncelerine benzer düşünceleri eleştirel boyutta ifade etmiştir.

Valla şimdi ilişkisi iyi olanlar da var, iyi olmayanlar da var. Yani bu ne bileyim sanki iyi olanlar.. biraz daha böyle kendini işte kültürlü görenler.. kendini yüksek tabaka gören insanlar biraz daha böyle Belçikalılarla daha çok yakın ilişkiler ama o geri kalanlar mesela diğerleri birbiriyle daha çok ilişki kurma hissindeler yani. Benim gözlemleyebildiğim o yani. Birkaç tanıdığım aile böyle sanki böyle Türk olduklarından utanıyorlar Flamanlarla böyle daha yakın ilişkideler. (Ama toplumsal anlamda çok böyle yoğun ilişkiler yok anladığım kadarıyla?..) Çoğu faaliyetlerde bakıyorsun beraberler ama yine de bakıyorsun ki

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

arada bir soğukluk var yani ne bileyim her zaman bir önyargı var Belçikalıların bize karşı. Aslında bizim Türk toplumunda pek yok yani. Türk toplumunun Belçikalılara karşı pek böyle bir soğuk hani sanki böyle onlar bir adım gelse bizimkiler on adım gelecek ama o adım gelmiyor işte sadece karış karış geliyolar gibi oluyor ama onun da devamı gelmiyor.

Nimet, Pembe, Lale ve Yıldız gençlerin, dili iyi konuşanların Belçikalılarla ilişkilerinin iyi olduğunu şu ifadelerle dile getirmişlerdir.

Nimet: ..Flamanca konuşursan çok iyi oluyor. Biraz racistlik var dedim ya kendi dillerini konuşursan çok seviniyorlar. O yönden yani çok iyi, böyle nasıl o zaman nasıl yumuşuyorlar, nasıl bir güzel davranıyorlar sana. Dillerini konuşursan ama çok güzel..

Pembe: Gençler tabi ki çok daha farklı. Yani yaşlı insanlar ya da orta yaşlı insanlar çok daha mesafeli. Hep az önce dediğim gibi Türkler Türklerle beraber Emirdağlılar Emirdağlılarla öyle devam ediyor. Ama gençler daha çok katılıyorlar yani onların arasına. Beraber okula gittikleri için beraber büyüdükleri için o yüzden çok daha ilerleme var gençlerde. (Peki, komşuluklar ya da ilişkilerin samimiyeti hakkında ne dersin?). Bir samimiyetlik yok. Sadece mecbur oldukları için.

Lale: Bence gitgide hani daha bir iyi oluyor gibi geliyor bana. Eskiler dil bilmiyorlardı nasıl iletişim yapacaklarını bilmiyorlardı. Ama şimdi bence daha şeyler kültürü bildikleri için az buz git git yakınlaşıyorlar.

Yıldız: Belçikalılarla Türkler yine şöyle yani iki partiye ayırabilirim gençleri bence iyi anlaşıyor diyebilirim yani ama yaşlıları biraz yani dil sorunuyla Fransızca konuşmadıkları için herhalde iletişime giremiyorlar. Flamanlara karşı daha bir herhalde soğuklar. Niye gine dil sorunu Fransızca bilmeyen Flamancayı herhalde hiç bilemez. Yani ben bile bir Flamanla oturup da normal bir şekilde konuşamam çünkü Flamancam yok. Ama nede olsa yine de yani Flamanlar soğuk.

4.5.2. Etnik bağların gücü-yörecilik ve sosyal sermaye

Oturulan Semtin Özelliği: Ankete katılanların oturdukları semtin özelliğine ilişkin soruya verdikleri yanıtlara ait Ki-Kare analizi sonuçları Çizelge 76'da verilmiştir. Çizelge 76'da görüldüğü üzere ankete katılanların yarısı (%50) Türklerin, diğer yarısı da (%50) Belçikalıların ya da diğer göçmenlerin yoğun olduğu semterde yaşamaktadır. Oturulan semtte Türkler tercih edildiğinde hemşehrilerin (%30), yabancılar söz konusu olduğunda ise Belçikalıların (%42) öne çıktığı görülmektedir. Verilen yanıtlarda yöreler ($X^2_{(3)}$ =8,521 p ,03 <.05) ve kuşaklar ($X^2_{(6)}$ =16,000 p ,01 <.02) açısından anlamlı

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

farklılık bulgulanırken cinsiyet ($X^2_{(3)}$ =6,063 p ,10> .05) açısından anlamlı farklılık olmadığı saptanmıştır. Daha çok küçük kasabalarda bir arada yaşayan Posoflulardan Belçikalıların yoğun olduğu semtlerde oturduklarını belirtenlerin oranının (%49), büyük kentlerde yaşayan Emirdağlılarınkinden (%36) yüksek olduğu görülmektedir.

Çizelge 76. Oturulan Semtin Özelliğine İlişkin Bulgular

Yöre		**Hemşeriler**	**Türk**	**Flaman/Valon**	**Diğer Göçmenler**	**Toplam**
Emirdağlı	f	70	50	76	18	214
	%	32,7	23,4	35,5	8,4	100
Posoflu	f	59	34	103	14	210
	%	28,1	16,2	49,0	6,7	100
TOPLAM	**f**	**129**	**84**	**179**	**32**	**424**
	%	**30,4**	**19,8**	**42,2**	**7,5**	**100**
Ki-kare		X^2 = 8,521 df (3) **p ,036<.05**				
Cinsiyet		**Hemşeriler**	**Türk**	**Flaman/Valon**	**Diğer Göçmenler**	**Toplam**
Kadın	f	45	38	84	17	184
	%	24,5	20,7	45,7	9,2	100
Erkek	f	84	46	95	15	240
	%	35,0	19,2	39,6	6,3	100
TOPLAM	**f**	**129**	**84**	**179**	**32**	**424**
	%	**30,4**	**19,8**	**42,2**	**7,5**	**100**
Ki-kare		X^2 = 6,063 df (3) p ,109>.05				
Kuşak		**Hemşeriler**	**Türk**	**Flaman/Valon**	**Diğer Göçmenler**	**Toplam**
Birinci	f	81	40	78	16	215
	%	37,7	18,6	36,3	7,4	100
İkinci	f	45	38	95	16	194
	%	23,2	19,6	49,0	8,2	100
Üçüncü	f	3	6	6	-	15
	%	20,0	40,0	40,0	-	100
TOPLAM	**f**	**129**	**84**	**179**	**32**	**424**
	%	**30,4**	**19,8**	**42,2**	**7,5**	**100**
Ki-kare		X^2 = 16,000 df (6) **p ,014<.02**				

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Hemşerilerin yoğun olduğu semtlerde yaşadığını belirtenlerin oranı Emirdağlılarda (%33) Posoflulardan (%28) görece daha yüksektir. Ancak yoğunlukla Türklerin oturduğu semtlerde yaşadığını belirtenler kendi içinde değerlendirildiğinde; Posofluların %63'ünün hemşerilerinin yoğun olduğu semtlerde yaşadığı görülmektedir. Bu oran Emirdağlılarda %58'dir.

Kuşaklar açısından bakıldığında ise birinci kuşakta hemşerilerinin yoğun olduğu semtlerde yaşadığını belirtenlerin oranı (%37), ikinci kuşaktan yüksektir (%23). Belçikalıların yoğun olduğu semtlerde yaşayanların oranı ise ikinci kuşakta (%49) birinci kuşaktan (%36) daha yüksektir.

Görüşülenlere oturdukları evi, mahalleyi seçerken özellikle dikkat ettikleri noktalar olup olmadığı sorulmuştur (Türklerin, hemşehrilerin yoğun olduğu ya da hiç olmadığı gibi).

Birinci kuşak Posoflu ve Emirdağlıların, Türklerin yoğun olduğu yerlerde, ikinci kuşağın ya da birinci kuşak gençlerin ise ağırlıklı olarak Türk mahallesinin dışında yaşamayı tercih ettikleri dikkat çekmektedir. Görüşülenlerin bir kısmının uygun fiyat, işyerine yakınlık gibi unsurları seçim nedeni yaptıkları gözlenmiştir.

Demir, Alim, Hamdi, Yücel ve Doğan Türk mahallesinde yaşamayı tercih ettiklerini ve nedenlerini şu sözlerle dile getirmişlerdir.

> **Demir:** Valla ben onu en çok Türk olduğu mahalleyi istedim ben örfümü âdetimi biliyom belki yanımdaki komşulardan da çocuklarım Türklerin nasıl bir yaşantıda nasıl olduğunu kimliğini unutmamaları için Türk mahallesini seçtim ve de 300'ü aşkın bir mahallede oturuyorum hiçbir tane de yabancı yok içimizde hepsi Türk. .
>
> **Alim:** Valla vaktiyle Türklerin olduğu yer olsun diye düşündüm ve öyle de oldu niye çünkü atıyorum benim olduğum yer bi 10 km uzak da olsa Türk toplumundan uzak olduğu zaman Avrupa'da insanların en fazla bir yere geldiği yer camilerdir. Cami dernekleri, ee öğretmenden yoksun olacaktı, imamdan yoksun olacaktı çoluk çocuğum. Benim belki gücüm yetip gelip gidecektim ama eşim, çocuklarım gelemeyecektiler yalnız kalacaktılar o yüzden Türklerin yoğun olduğu yeri düşündüm ve öyle de seçtim. (Hemşehrilerim olsun diye de düşündünüz mü?). Ben öyle çok ahım şahım hemşehri arayan bi insan değilim yani açık söylersem çünkü dünyanın her yerinde ben insanlarla diyalog kurup çabuk ısınan bir insanım öyle özellikle onu istemedim. (Ama hasbel kader Willebroek'ta hemşehrileriniz yoğunlukta?). Yoğunlukta evet. (İlk gelişte de ilk Willebroek'a mı gelmiştiniz?). Evet ilk gelişte de Willebroek'a geldim.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Hamdi: Şimdi oturduğum yeri ben seçmedim. Babam işçi olarak geldiğinde şuan bulunduğumuz yerde ikamet etmiş, oturmuş, o yüzden ama ben Türklerin oturduğu, yoğun olduğu bir yeri bir mahalleyi tercih ederdim. (Neden dersek?) Yani şimdi her türlü ihtiyacınızı karşılayabiliyorsunuz, işte berberi var, kasabı var, şey ne bileyim fırını var, şimdi biz ekmek almak için 15 km yol gidiyoruz örneğin. Ama Türk mahallesinde her şey daha kolay oluyor. Mesela bir gazete okumak istediğinizde bir kahveye girersiniz bir gazetenizi okursunuz çayınızı, kahvenizi içersiniz falan Cami derneğine gidersiniz bu yüzden Türk mahallesinde yaşamak daha iyi bence.

Yücel: Yani biraz alışkanlık aslında yani biz bu mahalleye alışığız yani. Ev ararken de seçerken de yani bu yörede olmasına bakıyoruz. Biraz Posofluların da yoğun olduğu bölge burası yani dışarısı da olabilir de insan alışmış buraya. Marketine olsun, okuluna olsun yani her şeyine alıştık..

Doğan: Akrabamın yakın olmasını tercih ettim. O yüzden burada kaldım. Özellikle akrabalarımızın yanında olmasını. (Neden?) Bunun nedeni hanımı Türkiye'den getirdiğim için burada dil yardımı açısından akrabalarımın yardım ettiği yani göz kulak olduğu her konuda yardımı olduğu, benim işe gittiğimde hastalandığında veya şeyinde en yakın gelebilecek kişilerim olduğu için akrabalarım, onun için, güvenli ortam olması için.

Doğan Türkiye'den eş seçmiş Sulhi ise damat olarak gelmiştir ve her ikisinin de Türklerin yoğun olduğu yerlerde yaşama nedenleri neredeyse aynıdır.

Valla aslında böyle seçme şansım olmadı fakat yani şuanda oturduğum, akrabalarımla beraber oturuyorum bence de bunun hem iyi yönleri var hem de kötü yönleri var. Mesela ben devamlı çalışıyorum mesela sabah 5 akşam 5, 12 saat evden uzağım o yüzden yani günün geri kalan benim olmadığım şeylerde aileme yardımcı olabilecek mesela daha güvenli bir ortam veya bir şeye ihtiyaç olduğunda yani kolaylıkla ulaşabilirsin akrabalarına. İşte ağabeyleri oturuyor yanında işte yeğenleri var bir ihtiyaç olduğunda onlar vasıtasıyla gideriliyor. Olumsuz yönleri şimdi onlarla devamlı berabersin nasıl diyeyim yani her zaman aslında pek de öyle olumsuz yanı yok ama yine de yani dışarıda olduğun zaman daha bir böyle nasıl desem özleniyorsun şu bu ama şimdi bu devamlı berabersin yani pek de olumsuz değil aslında. Öyle bir yönü de var yani.

Henüz yirmili yaşlarında olan birinci kuşak Arzu, Çiçek, Pembe ile ikinci kuşak Ahu, Yakup, Yıldız Türklerden uzak yaşamayı tercih ettiklerini şu sözlerle ifade etmişlerdir.

Arzu: ..Taşınırken bazı problemlerim olduğu için direkt burayı önerdikleri için buraya geldim. O yüzden benim için fark etmezdi. Türk mahallesinde oturmuşum oturmamışım

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

benim için hiç fark etmedi. (Hı hı memnun musunuz peki yaşadığınız yerden dolayı?). Yaşadığım yerden memnunum. Zaten 5 senedir oturuyorum burada. Herhangi bir problemim olmadı. (Yani Türklerle iç içe yaşamak iyi mi zor mu? Zorlukları mı var, kolaylıkları mı var?). Tabi zor yanları da var, kolay yanları da var.. Zor yanları şimdi maalesef demeyim ama çok cahil insanların bulunduğu bir memleket de yaşıyoruz. Tabi genelleme yapmıyorum. %50 si genelde. Çok göz önünde oluyorsunuz sonuçta boşanmışsınız. Dulsunuz bir kızınız var. Yardım edecekleri yerde hani manevi açıdan daha çok dedikodu aradıkları için bir de sizi hani deşifre etmek istedikleri için tabi rahatsız oluyorsunuz ister istemez. Hiçbir şekilde evden dışarı çıkmamaya gayret ediyorsunuz.. Hiçbir sosyal aktiviteye katılamıyorsunuz.. Kolaylık yönü işte yalnız kalmıyorsunuz. Dert ortağı arkadaşlarınız oluyor. Birkaç tane olsa da yeterli oluyor. Zorluğu tabi daha fazla oluyor genelde çünkü ben tamam Emirdağ gibi bir yerden geliyorum çok kültürel düzeyin çok fazla yüksek olduğu bir yer değil. Ama biz daha bir özgür yaşadık çünkü benim annem öğretmen, babam müdür bizi serbest bırakmışlardı. Eskişehir'e falan gittik 2-3 sene dershanelere gittik.. Her şeyi tek başımıza yapabiliyorduk hani hiç dedikodu olayı falan olmuyordu. Nasıl ki buraya geldim hani boşanmış olmanın verdiği şeyle de değil. Ama oluyor yani dedikodular ister istemez sizi rahatsız edecek şeyler duyuyorsunuz. O yüzden bu sefer dikkat etmek zorunda kalıyorsunuz. Mesela giyim olsun veya konuştuklarınız, çevreleriniz olsun kısıtlamalar getiriyorsunuz. Hareketlerinizi kontrol ediyorsunuz. İster istemez o baskı sizin üzerinizde oluşuyor. Çığlık atasınız geliyor.. Siz burada kendinize göre yaşamıyorsunuz bu sefer topluma göre yaşıyorsunuz. O zaman da kişisel bozukluk yani her şey oluyor ya. Özgürlüğünüzde kısıtlamalar oluyor bir kere. Tabi bireycilik yok burada daha çok toplumculuk..

Çiçek: Bir kere semtin sakin olmasını gürültü olmasın, temiz olsun ve de güvenli olsun. Bir kere onlara dikkat ederim. Bir de fazla Türk olmasını şahsen istemem. Neden dersen mesela benim iş ortamım buradan 1 saat uzaklıkta ve de orada ne giyersem giyeyim mesela çok süsleneyim ya da ne bileyim biraz dekolte falan giyersem o zaman hiç kimse kötü gözle bakmaz yani. Ama Türk mahallesinde olduğunda bak bak işe giderken çok süslenmiş falan böyle ister istemez dedikodu olduğu için bir de çocuklarımın da ilerde rahat etmesini istediğim için ne bileyim yani küfür yönünden falan etkilenmelerini istemediğim için Türklerin fazla yoğun olduğu yerlerde oturmak istemem. Daha rahat hareket edebilmek açısından ama bu sadece Emirdağlılar'da yok yani başka mesela İstanbullular da Belçika'da yaşayan İstanbullular da bence Emirdağlılardan farkları yok. Bir kere kafa yapısı ne bileyim hepsinin sanki bir olmuş.

Pembe: Daha fazla Belçikalıların olduğu yerleri tercih ederim. Türklerin olduğu yeri pek tercih etmem. Çünkü kısaca şöyle söyleyeyim Belçika'ya gelen Türkler genelde çok geri kafalı insanlar oluyorlar, çok cahil insanlar oluyorlar, dedikodular çok oluyor ve bu insanı çok etkiliyor. Rahat hareket edemiyorsun yani böyle sürekli bir baskı altında hissediyor

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

insan kendini. Sonuçta insan kendi için yaşıyor, ailesi için yaşıyor yani ilerde eşim olur, çocuklarım olur bu insanlar için yani kendi ailem için yaşamak istiyorum. Başkalarının sözüyle, başkalarının söylentileriyle hareket etmem istemem bunu hiç kimse istemez. Sonuçta insanız herkes kendi için yaşıyor bu hayatı..

Ahu: .. Biz 19 sene Berchemde.. Türk mahallesinde yaşadık. 19 seneden sonra farklı bir yere gittik tamamen Belçikalı ortam hiç Türk yok yani o kadar mutluydum ki.. Yani fark nedir biliyor musun ablacım? Fark şimdi ben sana diyorum ya mesela 11 yaşında Zekiye yengemin tamam iyi niyetle söylemiştir tabi ki ama her şeye vıdı vıdı vıdı vıdı bizim toplumumuz böyle bir toplum. Buradaki toplum böyle bir toplum. Bir yerden geliyorsun işten mi geliyorsun, okuldan mı geliyorsun? Nereden geliyor bu kız bu saatte acaba? Ya da mesela dar bir pantolon giymişim ben üstüne mecbur uzun bir şey giyecemki ki evden çıkabileyim o sokağa ki laf etmesinler. Diğer eve taşındığımızda Belçika toplumunda olduğun zaman insanlar herkes rahat, herkes özgür nasıl istiyorsa o şekilde. Yani biz o eve taşınana kadar benim ailem bana araba almıyordu ki millet laf etmesin aman çocuğumuzun adı çıkmasın. Kötü bir şey değil ama insanların gözünde kız çocuğuna araba ne gerekir?.. Hemen mesela lise biter bitmez hayalimdi Peugeot Cabrio'yu aldı bana üstü açık geziyordum mesela ama burada olsaydı o, oohoo bana neler derlerdi.. Ama orada o kadar rahattı ki hani kimse görmüyordu yani nereye gittiğimi bilmiyordu. Yani işime gidip geliyordum. Buradaki Türk toplumu böyle çok gerideler aşırı gerideler yani laf yapmayı, dedikodu yapmayı çok seviyorlar..

Yakup: Burayı zaten kendimiz seçmedik, babamız aldı. Yani onun için burada bir yerde mecburduk ama güzel memnunuz tabi. (Peki şimdi seçeceğiniz yerde hangi özelliklere dikkat edeceksin?). Sakin olması gerekiyor. (Türk ya da hemşehrilerinin yakınında olması gerekiyor mu?). Yoook hiç fark etmiyor çünkü şu anda zaten her evde, her kişinin arabası var. O yüzden yani bir yere gidip gelme de sorun değil. Türklerin arasında olması şey değil tabi mecburiyet değil. Ama Türk'ten uzak olması bence daha iyi şuanda ilerisi için. Mesela çocuk falan olursa onların eğitimi için veya işte arkadaş çevresi için daha iyi. (Dil konusunda mı özellikle?). Dil konusunda, her konuda.

Yıldız: Ben işte bu çevrede aşağı yukarı 8-9 sene oldu ilk geldiğimde buraya, bu sokağa çok sakindi hep Belçikalı vardı bayağı bir hoşuma gittiydi yani. Çünkü.. ileriyi çok düşünen bir insanım. İlerde yani çocuklarım olmuş olursa dedim fazla tamamen Türklerle bulunmasın yani dil sorunu felan çekmesinler diye bir de yani çocuklarıma değişik kültürler de yaşatmak istiyorum. Yani sadece Türklerle ya da Marokenlerle bulunmasınlar diye. Benim için yani önemi yok. Daha fazla yani Türk veya Maroken tarafta yaşamayı istemem. Sevmediğim için değil ama ne kadar fazla birbirimizle yaşarsak o kadar yani kültürden Belçika kültüründen daha uzak kalıyoz. Yani insanlar kendilerini geliştirmiyor. O yüzden yani karışık olmamız daha önemli yani. Türk de olsun Maroken de olsun Afrikalı da olsun

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> Belçikalı da olsun hepsinden biraz olsun ki yani onların da yaşamını görelim, kültürlerini öğrenelim yani o benim için çok önemli.

Sibel de 2. kuşak gençler gibi evlendiğinde Türk mahallesinden farklı yerde yaşamayı tercih ederken deneyimleri onu tekrar Türk mahallesinde döndürmüştür.

> ..İlk evlendiğimiz yıl hiçbir Türk'ün olmadığı bir yerde oturduk.. Dedim ki aman dedim Türklerden uzak olsun hani çünkü ben Emirdağlı olduğum için Berchem'deki Emirdağlılarda sosyal baskı çok fazlaydı. Toplumsal baskı çok var mesela Berchem'de bir sokağa çıksan ilk başta hemen sorarlar nereye gidiyorsun? Ne işin var? Yani ayıp böyle şeyler ama soruluyor. Ben de cevap veriyorum. Mesela sanane diyemez miyim ama birbirimizi tanıyoruz doğduğumdan beri gördüğüm insanlar bunlar haliyle terbiyesizlik yapmak istemiyorum o günkü programım neyse açık açık söylüyorum onlara. Zorunda hissediyorum onun için ilk evlendiğim yıl biraz uzakta oturdum hiçbir tane Türk yoktu ama çok mutsuz oldum o mahallede. (Neden?) Çünkü.. Belçikalıların zengin mahallesiydi ve bir selam görmedim ve çok üzüldüm. Çünkü kendilerini çok yüksek gördüler bizden. Hatta böyle şey diye bakıyorlardı aaa işte bizim mahallede bu yabancıların işi ne? Gibi baktılar çok üzülmüştüm bu duruma. Aşırı zenginlerdi. Ben bilmiyorum hani benim gözlemlediğim bu. (Dolayısıyla önce Türklerden uzak olmak için başka bir yere geçtiniz ve oradaki toplumsal baskıdan bizdeki son zamanların moda deyimi mahalle baskısı gibi bir baskı türünden uzaklaşmak için ama orada da mutsuz oldunuz çünkü orada sosyal kabul görmediğinizi düşünüyorsunuz sonra tekrar Türklerin yoğun olduğu bir yere geçtiniz). Şimdi şöyle daire almaya karar verdik o zaman ilk aklıma gelen şöyle bir şey oldu ben dedim Türksüz kendi milletimsiz yapamayacağım demek ki dedim. Ben böyle düşüneceğimi hiç ummuyordum şaşırdım yani ne kadar kendime çok güveniyordum, kendimi modern gören bir insanım çünkü her kültürden arkadaşlarım olduğu için pek gerek duymadığımı zannediyordum ama içimden meğer bilinçaltı aradım bunu ve özellikle anneme babama yakın olsun istedim alacağım dairenin ve Türk olsun. Türklerin yanında olsun orada daha çok güvende hissettim kendimi..

Ayrıca Sibel'in anne ve babasıyla yapılan görüşmede onların da benzer bir seçimle karşı karşıya oldukları görülmüştür. Aile Türkiye tatili için Eskişehir'e gelmişti ve Eskişehir'de hemşehrilerinin yoğun olduğu bir semtte oturmaktadırlar. Evlerini satıp daha iyi bir ev almayı düşünmektedirler. Şehir dışında yer alan bir semti çok beğendiğini belirten evin erkeği orada bir ev almayı teklif ederken eşi ise söz konusu semti akrabalarına ve hemşehrilerine çok uzak bulduğunu onun yerine eski garajın yakınlarında Kurtuluş mahallesinde oturmak istediğini söylemiştir. "Bizim Emirdağlılar eski garajın orada Kurtuluş mahallesinde oturuyor daha çok kızım o yüzden ben orada

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ev istiyorum. Vatan caddesinde olabilir mesela. Batıkent oraya çok uzak ben onlarla dilediğim zaman çat kapı görüşemem bu sefer de canım sıkılır" demiştir.

Şafak oturduğu yeri seçme şansı olmadığını ancak şansı olsa Türk mahallesinde oturmayı tercih edeceğini şu nedenlerle anlatmıştır.

> ..Şuan oturduğumuz ev kendimize ait öyle bir yani seçim şeyimiz olmadı.. Burada oturduğumuz sokakta hiç Türk yok sadece Türk olarak biz varız.. Ben burada 3 yıldır yaşadığım için burada bir Türk mahallesinde ya da Türklerin olduğu bir sokakta oturmak nasıl olur bilmiyorum yani.. Tercih olarak ben mutlaka ben Türklerin oturduğu semtte oturmak isterdim yani. Her halükarda bir Türk yani bir ihtiyacınız olduğu zaman gidip onun kapısını çalabiliriz ama şimdi oturduğumuz Flamanlar komşularımız onlara öyle bir şey yapamazsınız. İletişimimiz sadece sabah gördüğünde günaydın akşam gördüğünde iyi akşamlar o kadar yani.

Mutlu'nun soruya verdiği yanıt Türk mahallelerinin oluşumlarıyla ilgili dikkat çekici açıklamalar taşımaktadır.

> Yok genelde ikinci kuşaktan birisi olduğum için benim gibi ikinci kuşağa ait gençlerin.. evlilikten sonra evleri seçmelerinde nerede oturacaklarında genelde işte buraya gelen Türklerin şehrin merkezinde veya da eski mahallelerinde evler aldığı için daha ucuz olduğu için o evler biz o mahallede yetiştiğimiz için biz yetişirken burada yaşayan gerçek anlamda Belçikalı olan insanlar bu mahalleleri terk edip işte daha dışarı çıktıkları için bir anda caddedeki evler boşalmaya başlıyor işte o anda ailemin yanında olayım diye, babanın yanındaki evi alıyorsunuz bir Türk mahallesine dönüşüyor orası. Genelde Belçikalılar yeni yerleşim bölgelerine gidiyorlar. (Siz de aileniz burada olduğu için yani Willebroek'ta olduğu için buraya yerleştiniz?). Hem Willebroek'ta hem de şuanda ben babama bağlı olan evi aldım orada oturuyorum yani. Sadece aynı şehirde değil yan yana oturuyoruz. (Peki bu tercihi etkileyen faktör başka bir faktör ne olabilir sizce?). Bence kanımca bir genel bakış söylüyorum işte bizim kültürümüzde hala bu yerleşik belki de şuanda değişmiş olabilir ama yurtdışında yaşayan Türkler hala öyle. Genel anlamda erkekler bir işe gittiği için, çalışmaya gittiği için, hanımlar evde olduğu için işte yalnız kaldığında işte canı sıkılmasın en azından tanıdığımız, bildiğimiz akrabaların, arkadaşların yanında olur. Birlikte olurlar işte zaman geçirirler. (Güvenlikle ilgili duygular da var?). Sanırım güvenlikle ilgili duygular da küçümsenecek gibi değil.

Defne'nin sözleri de Mutlu'nun sözlerini anlaşılır kılmaktadır.

> Babamın bir lafı vardır ev alma komşu al. O yüzden gerçi benim eski kaldığım evde mecbur yani o anda orası denk geldi. Sağa sola bakamadan mecburen kiralamıştık ta ama

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

şimdiki babamın evine döndüm. Babamın evine artık bilmiyorum. Babamın seçimiydi babam almış orasını zamanında.. Bizim mahalle genelde bizim soyadımız Yıldırım bayağı bir Yıldırımlar var yani diyorlar Yıldırım Mahallesi bayağı bir Türkler de var yani.

Şirin ve Çınar yaşadıkları bölgeyi seçme şansları olmadığını söylerlerken Şirin akrabalarla iç içe yaşamasını şans olarak yorumlamış; Çınar da durumdan memnuniyetini dile getirmiştir.

Yok, öyle bir şey düşünmedim. Şans yani akrabalar olduğu için ama özellikle yani illa olsun diye de bir şey yoktu yani. Başka yerde de olabilirdi yani şans..

İlk başlangıçta hiç olmadı. Ama örneğin benim şuanda bulunduğum yer Heudsen Zolder Belçika'da Türklerin çoğunlukla yaşadığı bölgelerden birisi ama şimdi dernek çalışmaları yapıyoruz kültürel ve sanatsal dernek aslında oturduğum yerde fazla da pişmanlık duymuyorum. Sonuçta işim itibariyle Türk kültürünü yayma ve yaşatma politikası güttüğüme göre Türk toplumunun çoğunlukta olduğu bir bölgede de daha büyük çevre edineceğimi düşündüğüm için burada bir sıkıntım yok. Ama bunu ev alırken böyle bir sıkıntım yoktu, böyle bir düşüncem de yoktu. Sonuçta ev alırken evin şeyini düşündük yapısını, çevreye yakınlığını daha doğrusu merkeze yakınlığını, hastaneye, okula ve alışverişe şuna buna yakın olmasıydı.

Gülizar evini ve dolayısıyla mahallesini seçerken bütçesini esas aldığını ancak Türk komşularla bir arada yaşamaktan dolayı mutlu olduğunu şu sözlerle anlatmıştır.

Türklerden uzak kaçmak istemedim böyle tamam çok Türk olsun da istemedim mahallemde, küçük Türkiye olsun istemedim ama Türklerden kaçmak da istemedim. Bütçeme uygun bir ev buldum, öyle aldım. Daha doğrusu bütçeye uygun bir ev bulmam bu mahalleye girmem oldu. (Yine de Türklerin yoğun olduğu bir yerde yaşıyorsun ama dimi?). Böyle güzel. Aslında Türk az da değil fazla da değil. 4 tane Türk var sokağımda yetiyor. Bir ağrımız bir sancımız olduğunda geliyorlar yani. Olmamasını da istemem. (Neden?).. Olmamasını istemem çünkü en kötü günümüzde komşularımız koştu. Oruçlukta örneğin kardeşimin probleminde (kız kardeşi 6 aylık bebeğini kaybetti-bebek zaten hasta olarak dünyaya gelmişti) komşularımız geldi masamızı düzenlediler, yemek verdiler. Yani ağrımızda sancımızda komşularımız var. Onlarsız yine de olmuyor.. Ne olursa olsun Türk'üz ve komşumun hiç olmazsa 3-4 tanesinin Türk olmasını isterim. İllaki komşularım Türk diye ben tavrımı değiştirmem. Çocuklarımın eğitimi de benden sorumlu. Her yönden ben derecemi bilirim, komşularımla olacak sınırımı bilirim, ne kadar samimi olacağım onu bilirim, olmalı mutlaka olmalı.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Zekiye'nin yaşadığı bölge ve mahalleyi seçme nedeni dini gerekçeler taşımaktadır.

> Tabi tabi. (Nelere dikkat ettiniz?). Peygamber efendimiz (s.a.v.) buyuruyor ki ev alırken komşunuzu iyi seçin, yola çıkarken de arkadaşınız ki rahat edersiniz diyor. Ev alırken komşularınızı düşünün diyor. Türk tabi ki Türk hemşehrilerimiz yani komşu çok önemli. Yani dinin ön plana çıktığı yerler öyle karar alıyoruz.

Belçika'ya evlilik kanalıyla gelen Çağdaş seçim şansı olsaydı Türk mahallesini seçeceğini nedenleriyle anlatırken, ikinci kuşak eşinin Türk mahallesinden uzaklaşma gerekçelerini de ortaya koymuştur.

> Valla, o konuda pek şeyim olmadı çünkü hanım kendi seçmiş bu mahalleyi, her şeyi kendi bulmuş ama ben seçmiş olsaydım kesin tabi yani Türk toplumunun içinde olurdu. (Eşi: Çalışıyordum iki yıl orda başka doktorlarla çalıştım. Ondan sonra burada ev ziyareti yapıyordum arada bir. Çevreyi biraz gözüme kestirdim Berchem ne de olsa tanıdık çevre olduğu için mesafe korunamıyor. Tamamen işle ilgili düşündük). Ama mesela ben olsaydım kesinlikle Türklerin yoğun olduğu yer düşünürdüm..Türk toplumunun içinde olmam gerekiyor. Ama şimdi şöyle bizim olayda bizde şöyle bir fark var, ben mesela villa da olsa mükemmel bir ortam da olsa Türk toplumunun içinden çıkmak istemem yani. Ben eşimden dolayı bu ortamda çok iyi insanlar da var Nord'ta fakat eşimin işinden dolayı fazla ister istemez bu ortama giremiyorum hep Berchem'de kalıyorum.. Biraz da mesafeyi korumak için çünkü onu kullanaraktan bana ulaşmaya çalışıyorlar. Birçok şeyler yaşadık mesela çok samimiyiz..bir arkadaşla bana diyor ki ya şunu lütfen hanımına bir söyleyip yazsın. Tamam diyorum ben iyi niyetli bir şekilde geliyorum diyorum ki Ayten ya şu bizim iyi bir arkadaşımız onu bir kırmayalım hadi yazalım bakıyor. Ya diyor lütfen git benim işime karışma falan benim işime biraz saygı duy. Niye diyorum ya ne olacak biraz yardımcı ol, adam uyuşturucu yazdırıyormuş. Düşünün yani o kadar problemler yaşadık ki o yüzden...

Şükrü ve Veli yerleşim konusundaki gerek kendi tercihlerini gerekse Emirdağlı ve Posoflu gruba dair gözlemlerini şu sözlerle dile getirmişlerdir.

> ..Düşündüğüm tek şey evin durumu. Bize yetsin, çocuklara yetsin. Düşüncem tek buydu. (Peki, Emirdağlılar ve Posoflular gözlemlediğin kadarıyla onlar bu konuda özel bir tercih yapıyorlar mı sence?) Yapıyorlar tabi örneğin hepsi bir arada yaşıyor. Hep bir aradalar yığılıp kalıyorlar küme gibi.

> ..Benim için oturduğum mahallenin hiçbir önemi yok. Önemli olan iyi bir bölge olması sessiz, sakin, böyle kavga döğüş, gürültüden uzak ne bileyim daha yeşillikli bir ortam

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> olması benim için birinci planda o geliyor. Ama eşim için iş tam tersi annesine yakın olması gerekiyor, akrabalara, hemşehrilere yakın olması gerekiyor. Türk bakkallarına işte Türk marketlerine yakın olması gerekiyor.. Ben 3500 km öteden kalkıp gelmiş bir insanım.. Yani şurdan 150 km öteye dahi gitsem benim için hiçbir sorun olmaz.. Fakat onun için öyle değil. Çünkü bunun birinci sebebi de burada doğup büyümesi çünkü annesi burada, dayıları burada babannesi, anneannesi, dedesi yani bütün sülalesi burada olduğu için aslında burayı sanki kendi bir öz vatanı gibi hissediyor fakat öyle görmek istemiyor. İşin garip bir boyutu da öyle. (O zaman Emirdağlılar ve Posoflular da öyle bir eğilim var diyebiliriz?) Kesinlikle tabi. O yüzden dolayı zaten dikkat edersen Berchem bölgesi tamamıyla Emirdağ, Schaarbeck bölgesi tamamıyle Emirdağlı işte ne bileyim Posoflulların oturduğu yer işte Sint Amaands, Willebroek, Lier, oralar veya Gent'te bazı mahalleler oralar hep Posoflular. Yani böyle bir duygu olmamış olsa Emirdağlıları ne bileyim Zuid'te de bulabilirdik veya başka Nord'ta da bulabilirdik başka bir yerde de bulabilirdik. Aslında ney biliyor musun? Türkiye'deki köy yapısını buraya biraz taşımak yani Türkiye'deki o gruplaşma, o köy yapısı, köy kıraathaneleri, köy kahvehaneleri, bak sende bir sürü resim çektin yani isimlerine kadar aynı köy şeyleri tabi adam sandalyeyi alıyor kapısının önüne çıkıyor oturuyor falan o köy özlemini, kapı önünde mangal yapmalar falan yani o köy yaşantısını aslında buraya taşıyorlar burada sürdürüyorlar o yüzden dolayı da hepsi bir arada olmak istiyor.

Devlet Bakanı Emirdağ kökenli Emir Kır, Türkiye'den Belçika'ya göç edenlerin hemşehrilerinin ya da akrabalarının bulunduğu semtlere yerleşmelerini işlevsel bir yaklaşımla açıklamaya çalışmıştır. Bu durumun çok doğal olduğunu ve gerekçesinin de çok basit olduğunu "*Yani şimdi biz bunu büyük tez konuları yapıyoruz. Bu insanlar neden bir arada yaşıyor birbirlerini tanıdığı için"* diyerek ifade eden Kır, hemşehrilerin kentlerde kümelenmelerini şöyle değerlendirmiştir;

> Emirdağlıları veya Posofluları özel olarak görmüyorum. Bence Türkiye'den gelen bütün Türk grupların özel ortak yönleri var. Bu da yöreselcilik. Eklemek istediğim bir şey var şimdi insanlar hep şu eleştiriyi getiriyorlar diyorlar ki neden Türkler bir arada yaşıyorlar. Örnek Emirdağ'ın Keçili Köyünden gelenler neden Saint Josse mahallesinde yaşıyorlar? Saint Josse'un yukarı mahallesinde Emirdağ'ın Güveççi Köyünden gelenler, Schaerbeek'te Karacalılar, Laken'da Adayazılılar ne bileyim ben böyle bir şeyler anlatılıyor. Özü ne bu meselenin bu meselenin özü şu göçü yaşadığınız zaman istasyonların yakınlarına gidip oturuyonuz neden istasyondan indiğiniz zaman genelde istasyonun etrafında ışıkta çalışan kadınlar bulunur. Bekâr olan erkekler için önem taşıyan bir konu ve genelde en ucuz mahalleler oralardır. Dünyanın bütün büyük şehirlerine gidin genelde bu ortak nokta bulunur. Şimdi bu insanlar sonuçta yabancı bir ülkeye gidiyorlar. Dili bilmediği için onlara yardım edecek insanları arıyorlar. Size kim yardım edecek işte akraba, arkadaş. Onlar da

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

genelde önceki hayatınızda tanıdığınız insanlar, önceki hayatımda kimleri tanıyordum köydeki insanları. Hepsi o kadar basit.

Türk Komşuların Yöreleri: Görüşülenlere Türk komşularının daha çok hangi yöreden geldikleri sorulmuştur. Birkaç görüşmeci dışında ağırlıklı olarak çevrelerindeki komşuların kendi yörelerinden geldikleri belirtilmiştir.

Aşağıda yalnızca bir kısmının görüşüne yer verilen 16 Emirdağlı görüşülen çevrelerindeki komşularının kendi yörelerinden başka deyişle Emirdağ'dan geldiklerini ifade etmişlerdir.

Çiçek: Mesela bizim binada çoğunlukla Emirdağlılar var. Ama Konyalı da var.. En çok Emirdağ.

Doğan: Yani genelde Emirdağlı.

Kezban: Bizim bu bölgede değil ama arka bölgemizde oldukça fazla Türk var. (Peki onlar hangi yöreden gelmişler Türkiye'den?). Emirdağ ağırlıkla Emirdağ zaten Belçika'da.

Hulki: Bizim bulunduğumuz toplumda Türkiye'den Emirdağdan. Komşularımızın hemen hemen tamamı Emirdağ'dan.

Metehan: Çoğunluğu Emirdağlı..

Nimet: Türk komşularımız kendi yöremizden Emirdağlı. Ekseri Emirdağlı yani.

Pembe: Onlar da genelde Emirdağlı.

Seren: Çevremdekilerin hepsi hemşehrim. Yeni yeni geliyorlar hepsi de hemşehrim.

Talip: Emirdağ yöresi genelde.
Yakup: Buradaki aynı işte Afyon Emirdağ. %90 Afyon Emirdağlı.

Yıldız: Genelde yani Emirdağ civarından. Afyon Emirdağ civarından.

Posoflu Alim, Defne, Gönül, Işık, Sulhi, Şafak ve Yücel de komşularının kendi yörelerinden başka bir ifadeyle Posof'tan geldiklerini söylemişlerdir.

Alim: Var farklı yörelerden de var ama daha çok aynı ilçenin %70'i aynı ilçenin insanıyız. Bu da aşağı yukarı nüfusun %70'i ki atıyorum 2000 nüfus varsa 1300' e yakın Posoflu Hemşehrimizin burada yaşadığını söyleyebiliriz.

Defne: Posoflular hepsi

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Gönül: Şuanda dört biryanımda Posoflu. (Burada zaten ağırlık Posoflu gibi). Maalesef.

Işık: Bizim kendi yöremizden.. Evet hep Posoflu başkasını bulamazsın ki.

Sulhi: Bir tane hemşehrimiz var bir tane de Emirdağlı bir komşumuz var. Semt olarak zaten hep Posofluyuz.

Şafak: Türk komşum yok ama kayınpederlerin oturduğu sokakta Türk komşularımız var onlar da Posoflular yani.

Yücel: Evet hemşehriler çoğunlukta.

Çınar, Hamdi ve Yalın hemşehri temelli yerleşmelerin nasıl oluştuğunu şu sözlerle anlatmışlardır.

..Benden aşağı mahallelerde belki bir yoğunluk oluşmuş. Örneğin Zonguldaklıların bi oturduğu bir bölüm var Posofluların oturduğu bir bölüm var ya da Ardahan Posoflular diyelim keza bunun yanına Kayserililerin oluşturduğu bir küçük mahalle gibi bir şey var. Balıkesirliler ayriyeten. (Sizin oturduğunuz yer ama böyle değil dediniz?). Zaten küçük bir sokak komple boydan boya aldığında zaten çok multikulturel bir şey. İtalyan, Flaman, Marok, Türk ha Türklere gelince de yine bir karışık ortam oluşuyor. Ya karışık bir menü diyebiliriz. (Diğer o bahsettiğiniz hani Posoflular, Kayserililer daha çok bir aradalar bu bir araya toplanmanın nedeni ne olabilir?). Bunlar yani akrabalıklardan yani örneğin geçen yine konuştuk öğrencilerimden birisi söyledi akrabalar çok burada rahat oluyor hocam dedi. Yürüyerek gidebiliyorum amcamlara gidiyorum ordan çıkıp halamlara gidebiliyorum dedi. İşte sıkıntı olmuyor dedi. Akşamları bir araya gelip oturabiliyoruz dedi. Yani ataerkil toplumdan kaynaklanan aile bağı ordan da bize yansımış bir şekilde. Bir hiyerarşi devam ediyor..

Tam olarak bilemeyeceğim ama Ispartalılar var, Isparta'nın Yalvaç ilçesinden gelenler var. Konya'nın Bozkır ilçesinden gelenler var. Kırşehirliler var. Posoflular var. Bu şekilde Kayserililer var Kayserinin Felahiye ilçesinden tamamı hemen hemen İsa Bey köyünden. Felahiye'nin İsa Bey Köy'ünden bu şekilde. Hemen hemen dengeli yani tam olarak. (Ama bir araya böyle toplanma, kümelenme hemen hemen bütün gruplarda var galiba değişik yörelerden gelenlerde?) Evet var tabi mesela Heusden Zolder Bölgesi'nde işte Posoflular ağırlıklı Sint Niklaas Bölgesinde Ispartalılar ağırlıklı. Anvers, Gent, Brüksel gibi büyük şehirlerde Emirdağlılar ağırlıklı evet.

Evet hemşehri çünkü Lier'de hep genelde Posoflu çoğunluklu. Hemen hemen hepsi Posoflu. (Bunun sizce özel bir sebebi var mıdır? Lier'deki Türklerin Posoflu olmasının?). Evet sebebi şu yani dediğiniz gibi zaten konunun da gerektirdiği gibi buraya gelen ilk insanlar yani amcalarımız, dayılarımız işte onlar gelmişler, buralara yerleşmişler. Şimdi

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> Türkiye'den geliyorsun buraya ilk gelen insanlar ne yapıyor haliyle kendi konuşabildiği, kaynaşabildiği insanları arıyor. Burada gelen insanlar 3-4 aile gelmiş onlar da tabi ki normal yani insanları oradan buraya getiriyorlar. Otomatikman yani birbirlerini çekiyorlar yani sebebi bu.

Mutlu ise hemşehri temelli yerleşimlerin son durumunu şu ifadelerle dile getirmiştir.

> Genelde burada Posoflu. Fakat şu son 5 yılda diyelim değişmeye başladı çünkü artık 40 küsur 48 yıldır Belçika'da Türkler var. İkinci, üçüncü hatta dördüncü kuşak yeni nesil bir şekilde değişik yerlerde yaşamaya işte sosyal kontrol dediğimiz yani yakınlarının kontrolünden baskısından kurtulmak için gençler farklı yerleri tercih ediyorlar. O yüzden işte Brüksel'den, Anvers'ten böyle büyük şehirlerden Willebroek biraz daha küçük yerleşim yeri işte ilçe olduğu için gelen gençler var. O yüzden de caddemizin yapısı değişmeye başladı. Hatta şeyler de oluyor bilmiyorum bu sorunuza şey midir, işte Brüksel gibi metropol diyelim büyük kentlerde çocuklar üzerinde anne babanın kontrolü daha az oluyor. Hatta o büyük şehirlerde çocuklar işte kötü yollar dediğimiz bu esrar, eroin davasına alıştıkları için annesi, babası çocukları kontrolüm altında iken 13, 14 yaşlarında iken alıp o büyük şehirlerden böyle küçük köylere, ilçelere taşınıyorlar bu gelişme de var son yıllarda.

Belçika'da yaşayan bir Emirdağlı olan ve Brüksel Başkent Bölgesi'nde Devlet Bakanlığı görevinde bulunan Emir Kır, yerleşime ilişkin tercihlerde yardımlaşma ve dayanışmanın etkili olduğunu vurgulamış ve bu konuda ilginç değerlendirmeler yapmıştır (Fotoğraf 52);

> Birbirlerine yardım ettiği için. Ciddi bir dayanışma olduğu için. Bakın bizim büyüklerimiz gelmiş bura benim babam amcalarıyla, yakınlarıyla cenaze derneği kurmuşlar. Köy bazında kurmuşlar çünkü birliği sağlayabilmişler, çünkü birlik orda da varmış. Yani bu anlaşılan şeyler. Anderlecht Belediyesi'ne gidin Brüksel'in bir başka önemli belediyesi orda da Scilya'nın bazı köylerinden gelenler aynı şeyleri yaşıyorlar. Belki Türkler kadar kalabalık değil ama onlar da ciddi bir sayıda birleşmişler. Onlar da mı mikro milliyetçilik, yöreselcilik yaşıyorlar? Yani bir bu değil ilk baştan dayanışmayı bence pekiştiren bir şey. Benim itiraz ettiğim konu yani bunun büyütülüp yani o yörenin, köy bazındaki şeyin yürütülüp bir yerlere çekilmesi. Yani bugün Belçika'da Emirdağlılar gerçeği var galiba Danimarka mı İsveç'te Kulular var. Ama hiçbir fark yok. Çünkü şey sürece bakın göç bitmiş olsaydı bu kadar kalabalık olmazlardı.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Fotoğraf 52. Devlet Bakanı Emir Kır ile Görüşme, Brüksel

Üye Olunan Dernekler: Üye olunan derneklere ilişkin verilere (Çizelge 77) bakıldığında katılımcıların yaklaşık üçte birinin herhangi bir derneğe üyeliği bulunmadığı görülmektedir. Gerek etnik toplumsal iletişim gerekse ev sahibi toplumsal iletişim süreçleri açısından önemli zeminler olan ve toplumsal hayata katılımı ifade eden dernek etkinliklerinin belirli bir çerçevede kaldığı görülmektedir. Katılımcılardan sadece iki kişi siyasi bir partiye üye olduğunu yani bütünüyle ev sahibi topluma ait bir sivil toplum örgütünde yer aldığını ifade etmiştir. Katılımcıların üçte birinden fazlası camilere üye olduğunu belirtmiştir. Cami ya da dernek olarak ifade edilen kurumlar Belçika'daki Türklerin toplumsal yaşamında oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Gerçekte dernekler de camilerle ilişkili yapılardır. Emirdağlıların yarıya yakını camiye üye olduğunu ifade ederken Posofluların üçte ikisi cami ve dernek üyeliği olduğunu söylemiştir.

Çizelge 77. Üye Olunan Derneklere İlişkin Bulgular

Yöre		**Cami**	**Dernek**	**Spor Kulübü**	**Siyasi Parti**	**Cami+Dernek**	**Yok**	**Toplam**
Emirdağlı	f	95	31	7	-	22	59	214
	%	44,4	14,5	3,3		10,3	27,5	100
Posoflu	f	69	54	6	2	10	69	210
	%	32,9	25,7	2,8	0,9	4,76	32,8	100
TOPLAM	**f**	**157**	**85**	**13**	**2**	**27**	**128**	**424**
	%	**37,1**	**20,0**	**3,1**	**0,5**	**6,4**	**30,1**	**100**

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Üye Olunan Derneklerdeki Üyeler: Çizelge 78'de verilen Ki-Kare analizi sonuçlarına bakıldığında, üye olunan derneklerde kimlerin yoğunlukla bulunduğuna ilişkin soruya verilen yanıtlarda yöre ($X^2_{(4)}$ =13,120 p ,01 <.02) ve kuşaklar ($X^2_{(8)}$ =28,515 p ,00 <.02) açısından anlamlı farklılık bulgulanırken cinsiyet ($X^2_{(4)}$ =2,604 p ,62 >.05) açısından anlamlı farklılık görülmemiştir.

Çizelge 78. Üye Olunan Derneklerdeki Üyelere İlişkin Bulgular

Yöre		**Hemşeriler**	**Türkler**	**Diğer Göçmenler**	**Flaman/Valonlar**	**Karışık**	**Toplam**
Emirdağlı	f	106	15	3	3	27	154
	%	68,8	9,7	1,9	1,9	17,5	100
Posoflu	f	81	34	5	5	18	143
	%	56,6	23,8	3,5	3,5	12,6	100
TOPLAM	**f**	**187**	**49**	**8**	**8**	**45**	**297**
	%	**63,0**	**16,5**	**2,7**	**2,7**	**15,7**	**100**
Ki-kare		X^2 = 13,120 df (4) **p ,011 <.02**					
Cinsiyet		**Hemşeriler**	**Türkler**	**Diğer Göçmenler**	**Flaman/Valonlar**	**Karışık**	**Toplam**
Kadın	f	66	14	4	4	17	105
	%	62,9	13,3	3,8	3,8	16,2	100
Erkek	f	121	35	4	4	28	192
	%	63,0	18,2	2,1	2,1	14,6	100
TOPLAM	**f**	**187**	**49**	**8**	**8**	**45**	**297**
	%	**63,0**	**16,5**	**2,7**	**2,7**	**15,7**	**100**
Ki-kare		X^2 = 2,604 df (4) p ,626 >.05					
Kuşak		**Hemşeriler**	**Türkler**	**Diğer Göçmenler**	**Flaman/Valonlar**	**Karışık**	**Toplam**
Birinci Kuşak	f	121	27	4	-	20	172
	%	70,3	15,7	2,3	-	11,6	100
İkinci Kuşak	f	66	22	4	8	23	123
	%	53,7	17,9	3,3	6,5	18,7	100
Üçüncü Kuşak	f	-	-	-	-	2	2
	%	-	-	-	-	100	100
TOPLAM	**f**	**187**	**49**	**8**	**8**	**45**	**297**
	%	**63,0**	**16,5**	**2,7**	**2,7**	**15,7**	**100**
Ki-kare		X^2 = 28,515 df (8) **p ,000 <.02**					

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 78'de görüldüğü üzere ankete katılanların %63'ü üye olduğu derneklerin hemşehrilerinin yoğun olduğu dernekler olduğunu ifade etmiştir. Sadece Türklerin üye olduğu derneklere üye olanların toplam yüzdesi %80'dir. Diğer göçmenlerin ve Belçikalıların da yoğun olarak bulunduğu derneklere üye olduğunu belirtenlerin oranı %21'dir. Yöreler açısından bakıldığında sadece Türklerin üye olduğu derneklere üye olanların oranı Emirdağlılarda %79 ve Posoflularda %80 iken sadece hemşerilerin üye olduğu derneklere üye olanların oranı Emirdağlılarda (%69) Posoflulardan (%57) daha yüksektir. Kuşaklar açısından bakıldığında ise Türklerin üye olduğu derneklere üye olanların oranı birinci kuşakta %86, ikinci kuşakta ise %72'dir. Belçikalıların üye olduğu derneklere üye olanların oranı ikinci kuşakta %7 iken birinci kuşakta bu derneklere üye olan hiç kimse yoktur. Dernekler daha çok hemşehrilik bağları çevresinde ortaya çıkmaktadır. Fotoğraf 53'te görüldüğü üzere doğrudan memleketlere ve yöreye atıfta bulunan örgütlenmeler oldukça etkindir. Dernek girişindeki cama asılı olan bir Türkü konseri afişi de dikkat çekmektedir.

Fotoğraf 53. Posof Kültür Derneği, Gent

Kimlerden Yardım İsteneceği: Çizelge 79'da ankete katılanların maddi olarak sıkıntıya düştüklerinde kimden yardım isteyeceklerine ilişkin soruya ait Ki-Kare analizi

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

sonuçları verilmiştir. Çizelge 79'da görüldüğü üzere yanıtlar arasında yöre (X^2 $_{(4)}$ =8,876 p ,06 >.05) ve kuşaklar (X^2 $_{(8)}$ =22,900 p ,00< .05;%53) açısından anlamlı farklılık saptanmamıştır. Cinsiyet (X^2 $_{(4)}$ = 9,719 p ,04< .05) açısından ise anlamlı farklılık bulgulanmıştır.

Çizelge 79. Maddi Sıkıntıda Kimden Yardım İstendiğine İlişkin Bulgular

Yöre		**Akraba**	**Hemşehri**	**Türk**	**Yabancılar**	**Kurumlar**	**Toplam**
Emirdağlı	f	131	12	4	3	64	214
	%	61,2	5,6	1,9	1,4	29,9	100
Posoflu	f	146	3	2	6	53	210
	%	69,5	1,4	1,0	2,9	25,2	100
TOPLAM	**f**	**277**	**15**	**6**	**9**	**117**	**424**
	%	**65,3**	**3,5**	**1,4**	**2,1**	**27,6**	**100**
Ki-kare		X^2 = 8,876 df (4) p ,064 >.05					
Cinsiyet		**Akraba**	**Hemşehri**	**Türk**	**Yabancılar**	**Kurumlar**	**Toplam**
Kadın	f	119	1	3	4	57	184
	%	64,7	0,5	1,6	2,2	31,0	100
Erkek	f	158	14	3	5	60	240
	%	65,8	5,8	1,3	2,1	25,0	100
TOPLAM	**f**	**15**	**6**	**9**	**117**	**424**	**277**
	%	**3,5**	**1,4**	**2,1**	**27,6**	**100**	**65,3**
Ki-kare		X^2 = 9,719 df (4) **p ,045 <.05**					
Kuşak		**Akraba**	**Hemşehri**	**Türk**	**Yabancılar**	**Kurumlar**	**Toplam**
Birinci Kuşak	f	126	14	4	6	65	215
	%	58,6	6,5	1,9	2,8	30,2	100
İkinci Kuşak	f	138	1	1	3	51	194
	%	71,1	0,5	0,5	1,5	26,3	100
Üçüncü Kuşak	f	13	-	1	-	1	15
	%	86,7	-	6,7	-	6,7	100
TOPLAM	**f**	**277**	**15**	**6**	**9**	**117**	**424**
	%	**65,3**	**3,5**	**1,4**	**2,1**	**27,6**	**100**
Ki-kare		X^2 = 22,900 df (8) p ,003 <.05, %53					

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 79'da görüldüğü üzere ankete katılanların önemli bir kısmı (%65) akrabalarından, %28'i da kurumlardan yardım istediğini ifade etmiştir. Hemşehrilerden ve diğer Türklerden yardım isterim diyenlerin oranı %5 iken yabancılardan yardım isterim diyenlerin oranı %2'dir. Cinsiyet açısından bakıldığında iki grubun da büyük çoğunlukla akrabalardan yardım isterim dediği (kadınlar %65; erkekler %66) görülmektedir. Hemşerilerden yardım isterim diyenlerin oranlarında bir farklılık söz konusudur. Kadınlardan neredeyse hiç kimse bu yanıtı vermezken (%0,5) erkelerde bu oran %6'dir. Benzer bir durumda kurumlardan yardım isterim diyenlerin oranlarında da farklılık vardır. Erkeklerin %25'i kurumlar yanıtını verirken kadınlarda bu oran %31'dir. Anlamlı farklılık saptanmamakla birlikte frekans ve yüzdelere bakıldığında yöreler açısından Posoflularda akrabalardan yardım isterim diyenlerin oranının (%70) Emirdağlılardan (%61) görece daha yüksek olduğu, hemşeri yanıtlarında ise Emirdağlıların oranının (%6) Posoflulardan (%1) yüksek olduğu dikkati çekmektedir. Benzer bir durum kuşaklar açısından da geçerlidir. Akrabalardan yardım isterim diyenlerin oranı birinci kuşakta %59 iken ikinci kuşakta %71'dir.

Görüşülenlere maddi ya da manevi sorunları olduğunda daha çok kime ve hangi nedenlerle başvurdukları soruldu. Görüşülenlerin en büyük kısmı ailesine, ikinci en büyük grup akrabaya, üçüncü en büyük grup ise bankaya başvuracağını ifade etmiştir. Bunun yanı sıra iki kişi Belçikalılara, iki kişi ise hemşehrilerine başvuracağını belirtmiştir.

Ahu, Aynur, Defne, Yalın ve Kıymet maddi, manevi sorunlarında ilk başvuracakları kişilerin aileleri olduğunu ve bunun nedenlerini şu sözlerle ifade etmişlerdir.

> **Ahu:** Sadece kendim. (Manevi sorunlarını paylaşmadın tamam onu kendi içinde yaşadın peki maddi sorunun olursa?). Ağabeyimle ya benim ağabeyim beni koşulsuz şartsız sevdiği için yani tek insan. Beni koşulsuz şartsız yani ne koşulda olursam olayım ağabeyim beni her koşulda kabul ettiği için. Yani bana sormaz ki mesela Ahu bu borcu nereden yaptın? Onu bile sormadan o parayı verir bana. Bak babamı bile katmıyorum ki babamı biliyorum destek olur ama ağabeyim kadar sadık değil bana. Ağabeyim bana o kadar sadık ki yani ilişkimiz o kadar güçlü ki yani eşim bile benim başıma kalkabilir ama ağabeyim hayatta yapmaz.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Aynur: Ailem olur. Daha yakın olduğu için. Ailem olur ailem olmazsa bankaya başvurmayı düşünürüm. Öyle bir durumum olmadığı için şuan bilemiyorum ama olmuş olsa öyle ederim.

Defne: Allah'ıma çok şükürler olsun öyle bir sorunum olmadı ama öyle bir sorunum olursa ilk başvuracağım tabi annem babam olur. Nebiliyim ilk onlara giderim herhalde. Ondan sonra abime giderim, ablama giderim. (Peki manevi bir sıkıntınız olduğunda, bir derdiniz olduğunda onu paylaşmak istediğinizde kime gidersiniz?). Onu da bizim gelinle paylaşırım. Kardeşimin hanımıyla. Aynı zamanda da eski eşimin kız kardeşi. (Öyle mi?). Tabi canım nasıl diyorlar? Alıp verdik..

Yalın: En çok tabi ki annem babam burada olduğu için onlara, kardeşlerim var onlara. O da olmazsa tabi ki en yakın arkadaşa başvururum. Flamanlara falan genelde başvurmam ama benim kendi karakterimden dolayı ben pek fazla kişiye gitmem. Hemen bankaya giderim, bankadan karşılamaya çalışırım. Daha kolay olduğu için.

Kıymet: Aileme. Ailemden annem babam. (Neden ilk önce onlara?). Onlar daha yakın benim durumumu daha iyi biliyor sonuçta da herkesten isteyemezsin para hele de bu devirde yani sırası geliyor bulamayıp ta borcunu ödeyemeyebilirsin hiç olmazsa annen baban anlar yani. Yine kısım kısım verirsin taksit taksit eğer elinde olmadıysa.

Sibel ve Songül ise maddi ve manevi sorunlarda ailelerine başvurma nedeni olarak güven duygusunun önemli olduğunu ifade etmişlerdir.

Aileme. Neden çünkü onlardan başka güvendiğim insan yok. Güvenmiyorum, hiç kimseye güvenmiyorum.

Aileme. (Neden?) Güven.

Abbas, Doğan, Hulki, Ayhan ve Ramazan maddi, manevi sorunlarında akrabaya başvuracaklarını dile getirenlerdir. Bunun gerekçelerini de şu sözlerle ifade etmişlerdir.

Abbas: Öncelikli olarak genelde işte akrabalardan ama akrabalar içersinde en yakın hissetmiş olduğunuz en yakın görebileceğinizi tercih ediyorsunuz ama bunun yanında tabi görebileceğiniz akraba olmayan arkadaşlar da olabilir. Belçikalılardan böyle bir istekte bulunmak belki biraz abes olur çünkü onlarda kardeş kardeşe yardım etmezler o konuda özellikle parasal konuda.

Doğan: Yaaa ilk yakınımızdaki akrabadan tabi bekliyoruz. Herkeslen bir alışveriş olmuyo burada. Eğer çalıştığımız iş yerindeki patron kredi imkânı sağlıyorsa tabi ilk şeyde ona başvurabiliyoruz. Ama öncelikle akrabamıza tabi buradaki herkesin de bir gelir düzeyi belli, herkesin belli bir şeyde borç vereceğini tahmin etmiyorum yani. (Manevi konularda

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

bir sıkıntınız olduğunda paylaşmak istediğinizde ilk tercihiniz kim olur?) Tabi akrabamız var. Akrabalarımıza başvururuz.

Hulki: Akrabalarla arkadaşlar. (Neden diye sorarsak?) Çünkü akraba daha yakın insanın derdine çare olabileceğini düşündüğü için akraba.

Ayhan: Valla olmadı değil oldu haliyle hemen ilk önce de akrabalarımıza en yakın çevreye gideriz. (Neden dersek?) En yakın oldukları için daha açığız onlara daha az çekinerek gideriz.

Ramazan: Birinci derece akrabadır, ikinci derece de akraba demeyeyim en iyi arkadaş en iyi komşu Türk olarak başka da olmuyor. Öncelikle akraba, kardeşin, amcan, işte dayın neyin varsa en yakın. (Neden diye sorsak?) Nedeni güvenilir yani bir borç para isticen kalkıp Flaman komşudan bana 5000 euro ver işim var desen onu zaten adam şaşırır sana ne diyosun der..

Şirin, Bahriye, Fehmi, Hamdi ve Melek soruya şu nedenlerle banka yanıtı vermişlerdir.

Şirin: …Kimseyi rahatsız etmemek yönünden yani banka.

Bahriye: Duruma bağlı. Eğer bankayla sorunum yoksa bankadan alırım ama bankayla sorunlu olursa tabi ki kime güveniyorsam ondan alırım. (Genelde kim olur ilk güvendiğiniz ilk aklınıza gelen kişi?) İlk güvendiğim kişiler eşimin ağabeyleri olur herhalde..

Fehmi: Anlıyorum. Şimdi maddi olarak sorarsanız önce tabi bankaya sorarım ben sorunumu çözebilmek için. Eğer bu da olmuyorsa tabi ki akrabama başvururum. Öncelikle akrabama başvururum. (Neden diye sorsak neden önce banka gibi kurumları tercih edersiniz?). Yani bu benim kişisel fikrim yani önce kimseye tabi yük olmak istemem yani kendi işimi kendim halletmek isterim mecbur kalırsam öyle yani akrabama giderim.

Hamdi: Belki bireysel bir şey ama ben hiç akrabama veya hemşehrime başvurmam genellikle ilk çözümü bankaya giderim yani özel olarak böyle tercih ederim. Kimseden pek yardım istemem yani. (Bunun özel bir nedeni var mı diye sorsak?) Yok bilmiyorum kişisel bir şey karakterimle ilgili bir şey bu.

Melek: Valla öyle sorunumuz olmadı da olursa bilmiyom daha çok bankayı falan tercih ederim. (Neden?) Bilmiyom daha ne bileyim bana daha şey verir mühlet verir fazla. Daha rahat.

Maddi sorunlarında Gülizar Belçika kurumlarını; Talip ise Belçikalı tanıdıklarını tercih ettiklerini ve nedenlerini şu sözlerle ifade etmişlerdir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

.. Akrabadan çok devlete sığınmayı tercih ederim. Neden çünkü farz et bir akrabadan para aldım iki sene başına kakar. Giderim devletten para alırım, bankadan para alırım ne bileyim mutlaka alacağım bir yer vardır. Belçika gibi ülkede aç kalmazsın, gider bir bankadan alırım. Hiçbir şey yapamazsam Kızılay'a yazılırım. Onlar hiçbir zaman diyemez sen de benim param var, paramı geri ver. Veya hiçbir zaman sokakta denk geldiğinde gözüğün içine bakmaz anlıyor musun? Flaman bunu yapmaz. Ne olursa olsun Flaman'ı tercih ederim elimden geldiğince tabi ki. (Peki, manevi sorunların olduğunda bir sıkıntın bir derdin olduğunda ya da mutluluğunu paylaşmak istediğinde?). Kardeşimle. (Özellikle Şeniz ile herhalde). Evet, Şeniz ile (evleri yan yana) diğerleriyle (kardeşleri) fazla samimiyetim yok en çok kardeşimle samimiyetim var. Herhangi bir sorunum olduğunda bunun ziline basarım, kapının önünde konuşuruz, yokarıya yine çıkmayız, kapının önünde rüzgar yüzümüze vuracakkine alevler biraz aşağı insin. Evet en büyük şansım bu zaten..

Valla şimdiye kadar Türklerle bi işim olmadı şurda bizim bir Belçikalı akraba şeyimiz var tanıdığımız var. Benim şu küçük oğlanı büyüttü onlar. Komşumuz Belçikalı genelde paramızın yetmediği anlarda onlardan aldık. Hiçbir Türk komşuya dahi gitmedik. (Demek ki bu yakınlığı gördünüz onlardan bu sıcaklığı hissettiniz). Yani, işte diyorum ya benim çocuğumu 3 yaşına kadar o büyüttü. Yemesini, içmesini dâhil böyle götürdüğümüz zaman kızardı. Yani 20 frank mesela bir ekmek parası bulamadığımız zaman gidip ondan alıyorduk ama bir Türk'e gitmiyorduk. (Bunun özel bir sebebi var mıydı yoksa?). Vallahiiii şimdi ne bileyim ben, biraz anne baba gibi biraz da yaşlılardı bizden biraz artık çocuğumuzla devamlı ilgilendikleri, baktıkları için midir onlara yakınlığımız öbür Türklere göre daha farklıydı. Şu günde dâhil mesela bugün bir yemek pişse evde ilk önce onlara salmayı düşünüyoruz. (Anladım, dolayısıyla hani onlar size Türk olduğunuz için ya da siz onlara Belçikalı diye bir kategorileştirme yapmadınız). Öyle bir ayırdım yapmadık sanki bir aile gibi ekmeği bölüp yarısını ona yarısını ona göndermeye çalışıyoruz.

Mükerrem ve Şafak ise maddi-manevi sorunlarında ilk başvuracakları kişilerin hemşehrileri olduğunu ve nedenlerini şu sözlerle ifade etmişlerdir.

Şu anda artık hemşehriler daha önemli hani. Akrabadan aldığın zaman olmuyor yani. İşini gören hemşehriden olduğu zaman daha güzel oluyor.

Şimdi valla şükür şimdiye kadar böyle bir sorun olmadı. Olursa valla ilk önce çok yakın hemşehrilerime başvururum mutlaka yani eğer onlardan bir fayda göremezsem yine Türk arkadaşlara yani. Gidip de tabi bir Flaman anlamaz yani bizim derdimizi.

Posoflu Hümeyra ve Emirdağlı Seren her ikisi de evlilik göçüyle Belçika'ya gelmişlerdir ve manevi sorunlarda yaptıkları tercih örtüşmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> Kimseye başvurmadım bugüne kadar.. Para yetersiz olursa bankaya gidiyoruz zaten. İyi bir durumda akrabam varsa önce ondan da isterim yani. Sorarım verebilir misin diye. (Peki, manevi olarak sıkıntınız olsa?..) Benim ben burada hani o kadar böyle hani çok samimi konuştuğum çok oluyor da samimi? Ben ikisiyle çok şeyimi paylaşırım (Biri yakın arkadaşı Posoflu Seher biri de görümcesi Posoflu Gönül). Bir de ikizimle Türkiye'deki fatura bazen yüksek gelir. Tabi buradaki her şeyimi anlatmam da çok sıkıldığımda onu ararım. En çok benim dertleştiğim ablam, yengem bir de ikizim.

> Maddi sorunlar daha farklı, maddi sorunlarda tabi ki daha öncelik akrabalar oluyor, manevi sorunlarda daha çok arkadaşlarım. (Neden peki?) çünkü akrabalarım hepsi Türkiye'de benim bir problemim olduğunda benim onlarla konuşmam hem onları üzecek hem onlar bir de aynı ortamda olmadıkları için aynı problemi yaşamadıkları için onların bana verecekleri cevap veya beni yönlendirdikleri şey daha farklı olacak. Çünkü Türkiye'deki hayat ve buradaki hayat çok farklı, 19 yaşında geldim dediğim gibi ben biliyorum mesela benim ablamların aile yapısını biliyorum, onların farklı problemleri var. Benim aile yapım farklı benim farklı problemlerim var. O yüzden benim burada manevi problemlerimde en yakın arkadaşlarımdır.

Bir Belçikalı ile evli olan Kezban, Türkler ve Belçikalılar içinde maddi sorunların çözümüne dönük gözlemlerini şu ifadelerle aktarmıştır.

> Maddi yönden Belçikalı tarafından hiçbir zaman ne aile ne arkadaş olur. Ama şu var... Çok ilginç biz Dubai'den döndük tabi her şey birden pat diye olunca işte bankadan tabi para transferi falan birden olmadığı için arkadaşlar Belçikalı olsun Hollandalı olsun hepsi getirdi zarfla para verdiler.. Çünkü orda her şeyini kapatıyorsun. Birden gitmelisin.. Para transferini hemen yapamıyorsun en azından 4-5 gün sürüyor.. Ya ben yani istemediğin halde getirip verdiler. Aile durumun bakarsam biz bu evi aldığımızda bu da genelde batılılara bi özgü bir alışkanlık diyelim artık şimdi evden çıkan çocuğa genelde bi en azından 25 bin euro bir hediye verilir. Bizim hani takı olayı olur ya geçmişte. (.. Bu evlenirken yapılan bir şey mi yoksa?). Evlenirken ya da hayatını kurarken. (Yani ayrı eve çıkarken). Evet. Yani çıkarken değil de birisini bulduğu anda birlikte yaşamaya başladı o güvence olduğu zaman o onla ev alacağı zaman genelde yardımcı olurlar. Anne-baba da yardım eder yani etmez değil. Hatta bizim kültürümüzden daha fazla yardımcı olabiliyorlar. Tabi biraz maddi yönden ileri gelen bi rahatlık.. Biliyorsunuz bizim buradaki anne baba yani ailemiz genelde işçi grubundan.. Birikimler genelde Türkiye'ye yatırımları. Kalkıp onu satayım da yardımcı olayım diyemezler ve yapılmıyor da. Ama tabi ufak tefek borçlar aile arası oluyor.. Arkadaşlardan istersen şu da var. Genelde bir noter tarafından bir mektup hazırlanır. Bu kadar el borcu yaptım gibisinden. (Teminat gibi yani?). Teminat evet.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Şükrü ve Veli soruya karşılık hem kendi düşüncelerini hem de Emirdağlı ve Posoflu gruba yönelik gözlemlerini şu şekilde dile getirmişlerdir.

> Valla daha çok genelde maddi sıkıntı olduğu zaman aile büyüklerine, manevi sıkıntı olduğu zaman da çözebilirsek kendi aramızda çözemezsek psikoloğa. (Anladım peki sence gözlemlediğin kadarıyla Emirdağlılar ya da Posoflular bu tür sorunlarında öncelikle kime başvuruyorlar?). Yakın akrabalarına genelde. Kapalı kapalı bir sorun olsa dahi yansıtmıyorlar dışarıya.

> Valla ben.. ilk önce tabi ki aileme yani en yakın çevreme.. Ondan sonra da yakın konuşabildiğin hani dost diyebildiğin sırdaş diyebildiğin hani o tarzdaki insanlara başvururum.. Hiçbir çıkar yolum olmadığı zaman işte böyle uzak arkadaşlardan, tanıdıklardan falan filan isteyebilirim.. Emirdağlılar falan açısından düşünecek olursak.. Yakın arkadaş yakın akrabaya sorabilirler bunu gözlemlemedim ama mutlaka soruyorlardır yakın akrabalarına ama daha sonra işte gidelim şu arkadaştan isteyelim bu arkadaştan isteyelim falan gibi olay yok. Çünkü birbirleri arasında çok büyük bir rekabet var. Kendi açığının o insan tarafından görülmesini istemiyor. Dolayısıyla gidiyor hatta bazen akrabalar arasında da öyle sormayanlar olabilir. Akrabasına dahi sormuyor. Dolayısıyla gidiyor bankadan kredi çekiyor.. Kesinlikle yansımıyor çünkü işte birbirini bir çekememezlik olayı var Emirdağlılarda veya birbirine maddiyat yönüyle biraz daha fazla üste çıkabilme olayı olduğu için kişi maddi durumunun zor olduğunu yakın akrabasına ve yakın arkadaş çevresine göstermek belli etmek istemiyor.

Afet ve Metehan'ın sözleri Şükrü ve Veli'nin sözlerini doğrular niteliktedir.

> Maddi bir sorunum olursa işte samimi olduğum sadece teyzemin kızı var ona söylerim. Onun haricinde hiç kimseye bildirmem bankaya başvururum. (Neden peki böyle?) İstemiyorum içimin kimse tarafından öğrenilmesini istemiyorum. O da benimle hani teyzemin kızı kendim gibi gördüğüm için samimiyetinden dolayı kimseye demeyeceği için onu tercih ediyorum.

> Özel seçim şöyle yaparım sadece akraba, akraba dışında kesinlikle özel hayatımı bilmesini ben yansıtmam paylaşmam (Burada akraba olmasına dikkat ediyorsun?) tabi kesinlikle.

Akraba ya da hemşehrilerin birbirleri hakkında her şeyi bilmesinin iyi olup olmayacağına ilişkin düşünceler: Görüşülenlere "akrabalarınızın, hemşehrilerinizin sizin hakkınızda her şeyi bilmeleri iyi değildir çünkü bildiklerini size karşı kullanabilirler" düşüncesine katılıp katılmadıkları sorulmuştur.

Görüşülenlerin üçte biri söz konusu görüşe katılmadığını, akraba ve hemşehriye güvenin belli durumlara göre değişebileceğini ifade ederken diğerleri bu görüşe

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

katıldıklarını ve özel konularını akraba dâhil kimseyle paylaşmak istemediklerini dile getirmişlerdir.

Meltem, Muhammed, Şafak, Talip ve Zekiye söz konusu görüşe katılmadıklarını ve nedenlerini şu sözlerle ifade etmişlerdir.

> **Meltem**: .. Hani annem, babam, kardeşim o konuda katılmam ama hemşehrilerimin arasında benim özel hayatımı bilmeleri gerekmiyor bunu dediğiniz gibi karşı kullanma değil de maalesef yani ay böyle mi oldu arkadan dedikodular çok seviliyor.. Hani bu bilmiyorum bizim toplumumuzda mı artık hani karşı kullanma demeyelim de arkandan daha çok söylerler yüzüne karşı söylemezler.. Benim kişisel görüşüm ben aileme de yani gizlemem gereken şeyleri gizlerim, babam olsun, kardeşlerim olsun.. Diyelim benim maddi durumum iyi değil. Ben bunu söylemem gidip bir hemşehrime. Ev almak istiyorum ne bileyim belki şuan alamıcam birkaç yıl sonra alacam bu tür şeyleri bilmelerini istemem. Örneğin kızlarım küçük misal arkadaşlık yapmak istiyorlar bir erkekle ben onu bilmelerini istemem bizim toplumumuzda yine de o bizim Türk toplumumuzda var bir tabu olarak yani söylemem kendim bilsem bile kendim de açık olmak isterim ama ben toplumumuzun bilmesini istemem.
>
> **Muhammed:** Eğitim seviyesine bağlı. Eğitim seviyesi yüksek olursa bilsinler hiçbir sakıncası yok. Ama eğitim seviyesi düşükse altından kalkamayacağı için dedikodu yapabilirler. (O nedenle akrabalarımın eğitim seviyesine göre karar veririm diyorsunuz). Evet.
>
> **Şafak:** Katılmıyorum. Benim hakkımda her şeyi bilmeleri en iyisi olur. Çünkü ben hani benim hakkımda kötü bir şey bilip de sonradan bunu bana karşı kullanabilecek yani düşünmüyorum böyle bir şey. Çünkü bizim biraz önce de söyledim yani kültürümüzde olan bir şey yani kimse kalkıp da bunu bana senin kötü şeyini biliyorum da bunu sana karşı kullanayım diye akraba değil bunu bir Türk toplumunda olan hiç kimse yapmaz. Yapmaz yapmamalıdır da. Böyle bir şey yaparsa zaten yapan kişi hatalı olur.
>
> **Talip:** Yani çok özel değilse akraba da bilebilir hemşehrim de bilebilir. Zaten şimdi şurda şöyle bir olay var: Şurda çok özel bir ortam yok diyebilirim niye yani benim çocuğumun aynası dıştaki komşu. Onun çocuğunun aynası sensin niye baba görmeyebilir anne görmeyebilir ama komşun görebilir. Dolayısıyla bir iletişim bir paylaşım olmalı çok özeller hariç olmadığı müddetçe bu sorunlarınla konuşarak böyle diyalog içinde olması lazım.
>
> **Zekiye:** Biz akrabalarımızla hiç saklı gizli bir şeyimiz olmadı yani. Öyle bir lüksümüz yok yani. Biz akrabalarımızla çok samimiyiz. Hiç öyle bir hani düşüncede olmadık. Açığız. Yani bizim evde ne varsa görümcelerim de biliyor, kayınbabamgil de biliyor, kendi ailem

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

de biliyor ben de onların evde olan bitenden haberim oluyor. Öyle sır yok aramızda anlatabiliyor muyum yani bu da samimiyetten geliyor. Güvenimiz var.

Şirin, Çiçek, Doğan, Hamdi, Kıymet, Mehtap ve Yakup ise söz konusu görüşe katıldıklarını nedenleri ile ifade edenler arasındadırlar.

Şirin: …Doğru katılıyorum. Genelde fazla açılmamaya özen gösteriyorum. Çok yaşanıyor. Ben o olayların da genelde cahillikten geldiğini düşünüyorum o yüzden genelde dediğim gibi Flaman arkadaşlar var çünkü onlar küstüğüm zaman arkamdan konuşmaz benim yüzüme söylerler zaten. Ama Türkler de anlatırsın en ufak şeyde tartıştığın zaman o anlattıkların o demez ki yani tamam iyi zamanımızda konuştuk aramızda kalıyor. Tecrübe söylüyorum onun için fazla yani güvenmem.

Çiçek: Zor bir soru gerçekten. Ben şahsen akrabalarımın benim hakkımda her şeyi detaylıca bilmesini istemem çünkü nasıl desem bir aile ne kadar büyük olursa o kadar çok sorun yaşanıyor, kıskançlık yaşanıyor. Kim bilir belki söylediğin gibi sorun olarak karşıma çıkabilir yani.

Doğan: Katılırım. Yani her insanın bir sırrı vardır bence bilinmesi doğru değildir. Akraba dahi olsa evin içindeki olay senin çocuklarınla ailenle kalması lazım bence. Her şey dışarıda söylenmez. Her insan belki bir açığın gezebilir yarın onu bir silah olarak sana kullanabilir.

Hamdi: Katılıyorum çünkü bu tip olaylar yaşadık yani o yüzden. Mesela bir şey var ailenizde sorunlu olan bir genç var, bir sürü problemler yaşıyor ve polis tarafından işte emniyet güçleri tarafından bazı sorgulamalar yapılıyor ve sizin akrabalarınızdan dahi o insanlara şey verenler oluyor. Size yardımcı olmak yerine olumsuz şeyleri oluyor, söylüyorlar. (Dolayısıyla bu düşünceye katılıyorsunuz?) Katılıyorum evet. Sırf yalakalık olsun diye işte hani o şeyler var dedim ya Belçikalılar bizi kabul etsin bizi kendilerinden saysın. Bunlar kültürsüz, bilinçsiz olan insanlar daha çok bunu yapıyor.

Kıymet: Doğru katılıyorum. Çok doğru. Hele de bizim Emirdağlılarda var yani illa birisini ezmek veya küçük görmek var. Yani işte birisine bir hemşehrime bir akrabama derdimi anlatırım, sırlarımı dökerim işte dertleşirim.. Ertesi günü de herkesin ağzından duyarım yani. Ya da işte günü geldiğinde hiç ummadığım insandan o çok önemli gizli şeylerimi duyabilirim. Ya bu Emirdağlılarda var..

Mehtap: Katılırım, doğru çünkü bir aile kavgası oldu. Tüm yengemlerle her konuştuklarım ortaya çıktı bu yüzden iyi değil. (Yani bildiklerini sana karşı kullanabiliyorlar?). Evet, kullanabiliyorlar.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> **Yakup:** Katılıyorum, neden bilmiyorum yine bir rekabet olabilir, kıskançlık olabilir, ondan olabilir..

Veli kendisine yöneltilen görüş hakkında düşüncelerini ve özellikle Emirdağlı gruba yönelik gözlemlerini şu sözlerle dile getirmiştir.

> ..Kendim için doğru değil yani bu cümle ve belirli ölçülerde tamam her şeyi belki açıklamak bilmiyorum zorunda mısın değil misin veya aslında ben şöyle düşünüyorum yani bir şey saklanabilecek bir iş yapmamak en doğrusu aslında. Yani benim felsefeme göre dolayısıyla bu şekilde bir şeye de gerek kalmaz.. Ama hadi diyelim saklanacak bir iş yaptın bunu da belki yakın çevrenle yakın akrabalarla paylaşabilirsin açabilirsin yani tamamen onlardan da gizlemek de çok fazla bir mana ifade etmiyor. Fakat Emirdağlı ve Posoflu gruplar.. için bu söz çok doğru bir söz. Çünkü.. özellikle Emirdağlıların çevresi kesinlikle ve kesinlikle böyle düşünüyorlar yani sırrın varsa kesinlikle söylemeyeceksin akraban dahi olsa. Çünkü benim hanımımın bana devamlı kullandığı bir lafı var; anana babana dahi güvenmeyeceksin. İnsan nasıl anasına babasına güvenmez ya olur mu böyle şey. Böyle bir laf böyle bir mantık ben kabul etmiyorum. Yani ama buradaki insanlar içersinde bu çok da belirgin özellikte var..

Birisine iş verilmesi söz konusu olduğunda sadece akraba ya da hemşehrilerin tercih edilip edilmeyeceğine ilişkin düşünceler: Görüşülenlere, "birine iş verecek olsanız akrabanıza/hemşehrinize iş vermeniz bir yabancıya iş vermenizden her zaman daha iyidir", ifadesi okunarak bu konuda ne düşündükleri sorulmuştur. Görüşülenlerin büyük çoğunluğu bu görüşe katılmadığını, iş konusunda tercih ölçütü olarak işin iyi bilinmesini önemsediğini dile getirmiştir. Katılımcıların bir kısmı ise akrabayla iş yapmanın zorluğu, suistimal gibi nedenlerle akraba ya da hemşehri tercihinde bulunmayacağını belirtirken bir kısmı da akraba ya da hemşehriye öncelik verdiğini ifade etmiştir.

Demir, Doğan, Fehmi, Ahu, Hamdi, Ramazan, Songül, Hümeyra, Ayhan ve Şevket akraba, hemşehri ya da Türklerin iş konusunda birinci tercihleri olacaklarını nedenleriyle birlikte dile getirmişlerdir.

> **Demir:** İlk öncelikle Türk'e iş vermeyi düşünürüm çünkü bu Belçikalılar 'da da vardır bir iş yerine gittin mi mesela öncelik hakkı kendi milletine veriyorlar. Aynısını ben de düşünüyorum yani. İlk öncelik hakkım Türk.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Doğan: Katılırım. Çünkü akrabam günlük gördüğüm bir insan yabancı insanı ben bir işyerimde göreceğim. Akrabamı belki akşam gündüz düğünlerinde en yakınımdaki insanım olduğu için onun da faydalanması bence daha iyidir. Güven duyarım yani.

Fehmi: Doğru derim yani mutlaka ki tabi ben önce akrabama efendime söyleyeyim ondan sonra bildiğim tanıdığım Türk olsun yani yardımcı olabiliyorsam ona olmak isterim ben.

Ayhan: Valla ben ona katılıyorum şu şekilde yani biraz daha güvence açısından diyelim fazla güvenebilirim örneğin anahtarı bırakırım yabancıdan daha çok güvenirim akrabama, hemşehrime.

Ahu: O konuda gerçekten öyle. Şimdi ben çalıştığım yerde öncelik olarak mesela kardeşimi işe soktum orada. Hafta sonları çalışıyor öğrenci olarak.. Dayımın durumu iyi olmadığı için eşini temizlikçi olarak soktum yani öyle şeyler var. Ben de var biraz çünkü yani ihtiyacı olduğunu gördüğüm zaman önce yakınımı düşünürüm ihtiyacı var çünkü. İhtiyacı olmasa fark etmez benim için kim olursa olsun yardım edebileceğim biri olursa yine yardım ederim. Onun ihtiyacı olduğu için önce akrabadan başlarım. Ne olursa olsun canın, kanın yapacak bir şey yok.

Hamdi: Mutlaka akraba veya hemşehri olarak ayırmak istemem ama mutlaka bir Türk'e iş vermek isterim ama onun dışında da bu işe liyakatlı mı ehliyetli mi onu da mutlaka gözetirim. İşini iyi bilmeli ama Türk olmalı, yabancı istemiyorum.

Ramazan: Öncelikle kendi hemşehrimizi düşünürüz yani. Ben öyle düşünüyorum. Nedeni onla daha çabuk kolay diyalog kurarım en azından ona kendi milletimiz için şans veriyorum yani yardımcı olma açısından.

Songül: Akrabaya katılırım çünkü kardeşimlen beraber yıllardır çalışıyorum komşuya veya aynı bölgeden bir kişiye katılmam çünkü onları yaşadım gördüm. Sorun olunca mesela ben ablama işyerinden, hayatımdan bazı şeyleri konuşabilince onlan aramda kalabilir. Ama aynı Emirdağlı bir kızı işe alarak ben orada çalışırsam ben orada bazı şeyler dışarıya çıkabilir onu için yabancıyı daha çok tavsiye ederim kendim için.

Hümeyra: Kalkınma anlamında hani bir Türk gelip bizden iş istese Flamandansa onu almak isteriz çünkü kalkınsın diye. O da hani buraya gelmişse göçmen olarak o öncelik oluyor. Bizde şey vardır baktığın zaman bunu herkes de görürsün milliyetçilik var biraz. Hani ne kadar da ah bir Emirdağlı gelip iş istese hani bu Flaman daha iyi çalışır Emirdağlı çalışmaz değil de o da girsin bir denesin şansını deriz yani.

Şevket: Valla doğru düşünürüm her zaman için kendi akrabamıza kendi çocuklarımıza para kazansın diye yani evini geçindirsin diye her zaman kendi akrabamızı haliyle koruruz.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çiçek, Gülizar ve Hasan özellikle Belçikalı/Flaman çalıştırmayı tercih ettiklerini nedenleriyle birlikte şu sözlerle dile getirmişlerdir.

> **Çiçek:** Hayır katılmam. Bence bir Belçikalı olması daha iyi tercih ederim. Çünkü bence onlar işte daha disiplinliler, daha bilinçliler. Bence öyle.
>
> **Gülizar:** Katılmıyom buna. Flaman'a iş veririm daha iyi. Onlar daha dürüst mesela benim bir kitabım var. Bu kitabımdaki kurallara uy derim uyarlar. Türkler olsa benim kitaba yeni kurallar yazarlar. Çalışırken de Flamanların yanında çalışmak isterim hakkımı yemezler kesinlikle. Türk olsa yer ama.
>
> **Hasan:** Katılmıyorum.. Ben olsam önce Belçikalıyı çalıştırırım. Çünkü yani benim düşüncem olarak önce Belçikalı çalıştırırım yani diye düşünüyorum. (Nedeni?). Bunlar daha iyi yani düzenli olmaları çok önemli biraz daha disiplinliler. Ya hani bu aslında böyle söylerken de hani onlarda da çok şey var da hani genel olarak..

Emirdağlı Aynur, Kezban ve Lale ise bir yabancıya iş vermenin akrabaya iş vermekten daha iyi olduğunu, akrabayla çalışılır ise ilişkilerin zarar görebileceğini düşünmektedirler.

> Katılmam. Sorun olduğunda akrabayla daha zor oluyor tartışma. Gene yabancı oldu mu bırakıp gidebiliyorsun, dargınlık kırgınlık olmuyor sonuçta en sonunda. Ama akrabayla oldu mu küskünlük her şey olabiliyor, problem olabiliyor..
>
> Ya akrabayla anlaşmak çok zor bir şey, iş konusunda. Çünkü ne olsa da yani akraban olmuş oluyor her şeyi söyleyemiyorsun. Alınır alınmaz tabi daha yakınlık var. Eğer çok iyi anlaştığın birisi varsa yakında tabi daha güzel olur. Buuu herkes yapar bu yani Türklere özel bir şey değildir. Ama şuana kadar da öyle çok iyi anlaşan Türkiye'de daha fazla yapılıyor bu bunu fark ettim pırlanta sektöründe özellikle.. Yani pek tavsiyede bulunmam çünkü aynı zamanda arkadaşlığı veya bu akrabalığı kaybedebilirsin.
>
> Yabancıyla tartışabilirsin ama akrabayla tartışmaya kalksan aile jaah aile şeyi oluyor o zaman ister istemez. Daha bir şey oluyor istediğini diyemeyebilirsin. Ama yabancıya belki diyebilirsin belki sert davranabilirsin ama akrabaya sert davrandı mı bütün akraba duyacak senin sert davrandığını.. Tabi akrabaya da iş vermek isterim ihtiyacı varsa. Ama bence seçerim de karakterini herkese de gel sana iş vereyim değil sonra onla bir problem olacaksa hiç yanaşmam ona.. Haa hem kollarım hem de kurnazlık yaparım orada.

Posoflu Defne de bir yandan akrabasıyla çalışmak isterken bir yandan da olası sorunlarla akrabalık ilişkilerinin bozulabileceğini düşünmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> Doğrudur. Tabi ki ilk önce akrabam ama işte bazen de diyorlar ya iş ayrı, dostluk ayrı.. Ya ben aslında çok içli bir insanım hani böyle hep akrabalarıma böyle yardım etmeyi severim ama işe gelince bilmiyorum. Çünkü sonuçta kendi işim kendi maddi şeyim bilmiyorum. Belki çünkü Flamanlar bu konuda daha iyi oluyor. Hani Türk şimdi, akraban şimdi yapmayacak, diyemeyeceksin, karışıp da hani öyle yapma böyle yap…ama Flaman mecbur yapacak.. O yanlış da yapsa ona bir iki her defasında uyarırsın doğru yap ben sana böyle dedim falan ama kendi akraban olduğu zaman belki ona da diyebilirisin ama bilmiyorum ben yine de Flamanı tercih ederim.. Çünkü bir şeyler ters gittiği zaman akraba arasında akrabalık da bozulacak araya laflar girecek şu bu. Flamanla ne olacak ki sonuçta tanımıyorsun, etmiyorsun. Beğenmezsen de çıkarırsın..

Posoflu Abbas da akrabayla iş yapmanın hem kendi hem akrabası için sakıncalı yönleri olabileceğini söylemiştir.

> Ona katılmıyorum çünkü iş konusu tabi ki yani akraba veya tanıdık işte öncelikli olabilir ama ilk önce o vasıfları taşıyabiliyor olması gerekiyor. Çünkü öbür türlü kendinize zarar vermiş olacaksınız. Bir de işe almış olduğunuz kişiye zarar vereceksiniz. Yani o kendisini ezik hissedecek işi farz edelim ki beceremedi ezik hissedecek sizde yeri geldiği zaman belki de işte yavv ben seni işe aldım da işte idare ediyoruz yıllardan beri falan yani bunlardan kaçınmak için bence önce vasıf önemli.

Yine Posoflu Alim'in sözleri de Abbas'ın sözleriyle benzemektedir.

> Aslında iyi değildir bir kere işin erbabı olmalı bana göre. Yani bu işten anlıyorsa gerçekten bu işi yapıyorsa o zaman yabancı da olabilir.. Ben bir örnek verebilirim buna hemen caminin derneğinde seçim var arkadaşın biri kalktı dedi ki senden usandık sen çekil de oğlun olsun dedi. Hangi baba çocuğunun bir yerde bir dernek idarecisi olup da orda başarılı olmasını istemez. Onur, gurur duyar ama ben benim çocuğumu bakkala ekmek almaya gönderemiyorsam oğlum o işi yapamayacak. Benim çocuğum orda sevilemeyecek, o kötü görülecek çünkü gidemeyecek bu işi yapamayacak. Bunu görmek zorundayız. Oğlumuz da olsa, kardeşimiz de olsa bu işin altından kalkamıyorsa bunu kâğıt üzerinde oraya yazdırmanın bir anlamı yok. Yazık ederiz. Döner dükkânı açıyorsa bu adam maç var diye döner dükkânını kapatır eve gelirse bu oğlumuz da olsa olmaz.

Görüşülenlerin yaklaşık üçte biri tercihlerinin işi iyi bilenden yana olduğunu, akraba ya da hemşehri gözetmediklerini nedenleriyle birlikte dile getirmişlerdir.

> **Çınar:** Hayır asla asla. Neden derseniz şu var.. gerçekten iş veriyorsanız ve kazanmayı düşünüyorsanız kariyer yapmayı düşünmeniz lazım. Projelerinizi belirlersiniz. Nitelikli

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

eleman olması lazım nitelikli eleman olması gerçekten şart bir şey yoksa akrabamdan amcamın oğluydu şu falan değil. Sonuçta yani yanlış.

Bahriye: Her zaman daha iyi değildir. Tabi ki senin yaptığın işten en çok hangisi iyi anlıyorsa, kim güvenilirse o alınır ama bir Belçikalı, Maroken, Türk hiç fark etmiyor. İşi bilsin, güvenilir olsun.

Nimet: Yanlış. Akrabaya vermem yabancıya veririm daha iyi. Bizim iş yerimiz var mesela ben ondan pay biçeyim. Çünkü akrabayı çalıştırmıyoz yabancıyı çalıştırıyoz biz.. Akrabayla olmuyor. Bilmiyom akrabayı çalıştırmıyoz yani. Olmuyor. İş disiplini açısından, çalışma açısından yani o yönden.

Seren: Hayır. İşini iyi yapıyorsa benim için önemli olan işini iyi yapmasıdır. Yani hemşehrim olsun veya akrabam olsun veya işte şu olsun bu olsun diye düşünmem. İşini iyi yapıyorsa bence o almalı o işi. O hak etmeli.

Yalın: Yoo, ben yapacağı işe bakarım. Yani işi bilecek mi tabi ki haliyle şöyle bir şey ilk başta iş açtığınız zaman yakınınızdaki akrabalarınızdan işsiz olan var mıdır, ben bu işi buna öğretebilir miyim hani ona şans tanırım ben. Baktım ki yapamıyor o zaman önemli değil benim için.

Mahmut: Onu doğru katılırım ama şimdi onun iki boyutu var, şimdi önce bir akrabaya işi verirsin ama belki işini iyi yapmaz işi bilmiyordur veya yabancıya versen belki daha iyi yapar en azından dersin ki kardeşim tamam iş bitti. (Yani işi bilmesi önemli ama önce akrabamı tercih ederim diyorsunuz?) Evet, önce dürüstlük lazım.

Meltem: Hayır. Kesinlikle ben katılmıyorum. Bence akrabayla iş yapmak iyi değildir. Her zaman bu fikirdeydim. Akrabayla var ya daha toleranslı olman gerekiyor bence akrabaya karşı. Akraba seni belki de bazı yerlerde bu herkes için geçerli değil tabi ki ama akraba her yerde seni akraba olarak görecek bir işveren olarak görmicek. Akraba olarak gördüğü için daha rahat çalışacak belki istediğin şekilde çalışmıcak. Ama tabiî ki akrabasını çalıştıran şirketler de var burada. Hepsi bir arada kitle olarak mutlaka vardır ama bu benim görüşüm ben akrabayla iş yapılmaz diye düşünüyorum. Bu benim fikrim..

Mehtap: Katılmam. Bence iş vermek iyi değil. Akrabayla iş olmaz ki. (Hemşehrinle?). O da olmaz. (Hangi açıdan? Yani iş mi yapmaz?). Samimi olmayacaksın. İşyeri ciddi olmalı. Ben arkadaşlarımla falan iyi değil. Yabancıyla çalışmak daha iyi.

Metehan: Akraba işte şey benim için önemli değil. Benim için önemli olan yapacağı iş profile uyuyor mu kaliteye uyuyor mu ona göre ben işçi alırım yani. Yoksa akraba falan işinden anlamayan akrabayı getirirsen öğreteceksen biraz zamanını ve şeyini alır yani.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Mükerrem: Şimdi akraba efendime söyleyeyim o işin erbabı kimse ona verilmelidir. Bilinmeyen bir adam seni zarara sokabilir. Öyle bir iş düşünmüş olsak ilk önce kim biliyorsa ona verilir herhalde..

Yakup: Yok, yabancıya iş vermek daha iyi her zaman çünkü akraban olursa yine akraba diye fazla baskı uygulayamazsın, ya baskı değil de ya sonuçta sen işveren olarak birkaç şeyleri yaptırmak zorundasın ama akraba olunca biraz zor olur o. Yani işte nasıl anlatsam yani emir veremezsin. Birinci sırada emir veremezsin. Ama yabancı olursa olur o. Yabancı sana karşı da daha birazcık zayıf durur akrabadan akraba kendini biraz daha güçlü hisseder..

Bu sözleri dile getiren Yakup daha sonra kendisi bir iş yeri açmış ve hâlihazırda işi olan kardeşini daha fazla kazanabilmesi için yanına almıştır. Bu bağlamda Şükrü ve Veli'nin gözlemleri de Yakup'un durumunda olan Emirdağlı ve Posofluları betimlemek açısından oldukça dikkat çekicidir.

Yok, yani benim için akraba, yabancı fark etmiyor yani işini bilmesi lazım. Kim olursa olsun ama işini bilsin yeter.. (Peki, sence Emirdağlı ve Posoflular bu konuda nasıl davranıyorlar?) ..Onlar ellerinden geldiği kadar kendi akrabalarını kendi işini bırak çalıştığı yere bile kendi akrabalarını sokmaya çalışıyorlar. Şu an kendi çalıştıklarımdan söyleyeyim işte eski patron iş yerini kardeşine devretti. Kardeşi de işçiydi ondan sonra Brüksel'den kuzenini getirdi he ondan sonra babası kendi yeğenlerini işçi lazımmış kendi yeğenlerini fabrikaya aldırdı çalıştığı fabrikasına aldırdı. Yani ben desem beni aldır diye beni aldırmaz.

..Ben şahsi olarak kesinlikle katılmıyorum. Yani birine eğer iş yeri sahibiysem ve birine iş vereceksem ilk önce onun yaptığı işin kalitesi çok önemlidir. Veya benim iş yerime uyabiliyor mu bu insan o çok önemlidir, kim olduğu kesinlikle önemli değil.. Ama Emirdağlılar açısından doğru evet bu söz de çok doğru eğer bir iş yerin varsa ilk başta akrabaların yakın çevren tabi ki kesinlikle bu şey de Driekoningenstraat'ta Cengiz var şey yapıyorlar bu inşaat malzemeleri falan satıyorlar. İlk bir kardeş başladı inşaat malzemesi satmaya ikinci kardeşine boyacı dükkânı açtı inşaat boyacısı dükkânını açtı üçüncü kardeşine PVC işte dükkânı açtı sonra onların hepsi üçü de birleştiler eniştelerine kum, çimento, çivi falan satan şey açtı. (Bu anlamda bir akraba dayanışması var yani?) Tabi ki yani kalkıp da o adam gelip sana ya işte Veli senin kafan çalışıyor veya senin ne bileyim iyi fikirlerin var veya senin paran var gel beraber iş yapalım demiyor. İlk başta akrabasına yapıyor veya akrabasını çalıştırıyor veya kendisi fabrikada çalışıyor oraya işçi alınacak hemen ilk önce gidiyor diyor ki hemen akrabasına söylüyor gel işte burada işçi alınacak falan.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bu arada Veli'nin Belçika'ya gelişi de işyeri sahibi olan kardeşlerinin yanında çalışmak içindir. Gözlemler iş konusunda akraba ve hemşehriler arasında dayanışmanın daha fazla olduğu yönündedir.

Bir Hafta İçinde İş Yeri Ya Da Alışveriş Gibi Zorunlu Haller Dışında Özel Olarak Kimlerle Görüşüldüğü:

Görüşülenlere bir hafta içinde işyeri ya da alışveriş gibi zorunlu haller dışında özel olarak kimlerle nasıl görüştükleri sorulmuştur. Görüşmeye katılanların tamamı en çok görüştükleri kişilerin akraba ve Türk arkadaş olduğunu ifade etmiş, birkaç kişi de zaman zaman Flaman ya da Faslı arkadaşlarıyla görüştüğünü dile getirmiştir. Cinsiyete göre bir farklılaşmadan söz edilebilir. Erkekler daha çok dernek, cami ve kahvehane ortamlarında arkadaş, akraba ve hemşehrileriyle bir araya gelmeyi tercih ederlerken; kadınlar ise çocuklarını okula bıraktıklarında akraba ve hemşehrileriyle kafe ya da birbirlerinin evlerinde kahvaltı sohbetlerinde bir araya geldiklerini dile getirmişlerdir. Yine zaman kısıtlığı nedeniyle arkadaşlarla telefonda yoğun olarak görüşme yaptıklarını belirtenler kadınlar olmuşlardır. Şirin, Defne ve Bahriye kadınlara yönelik genel durumu şu ifadeleriyle betimlemişlerdir.

> ..Mesela kızımın Flaman arkadaşı var onun annesiyle görüşüyoruz. Bir araya da gelebiliyoruz yani onunla. Başka akrabalardan var yani özellikle oturmaya gittiğim. Genelde evlerde ama kafelerde de buluşuyoruz. Perşembe günleri bizim saatimiz var yani herkes biliyor yani Perşembe günü kafeteryada Türk kadınları böyle kahve içiyoruz 1-2 saat çocuklarımız okuldan çıkana kadar. Sohbet konuşuyoruz öyle. Sonra çocuklar okuldan almaya gidiliyor.
>
> Özel olarak arkadaşlarımla görüşürüm. O da bir yere gideriz kahvaltı yaparız sabahleyin okuldan sonra (sabah 9 da çocukları okula bıraktıktan sonra). Ya da alışveriş merkezine gideriz. Can sıkıntısından illaki bir şey almak zorunda değil yani maksat muhabbet olsun. Gezip tozmak.
>
> Arkadaşlarım, akrabalarım.. Beraber bir yere kahvaltıya gideriz. Evlere kahvaltıya gideriz. Otururuz, çay içeriz öyle yani.

Gözlemlerden yola çıkıldığında Belçika'daki kadınların en önemli iki sosyal etkinliğinden ilkinin arkadaş ve akrabalarla birlikte gidilen kahvaltı, ikincisinin de alışveriş merkezine gitmek olduğu dikkat çekmektedir. Kadınların en yoğun buluşma vakti ise çocukların okula bırakıldığı zamandır. Yukarıda yer alan ifadeler gözlemlerle örtüşür niteliktedir. Söz konusu gözlem aşağıda ifadelerine yer verilen Gülizar için de

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

geçerlidir. Gülizar'ın en yakın arkadaşı aynı zamanda yanyana evlerde oturduğu kız kardeşidir ayrıca bir Emirdağlı bir de Posoflu arkadaşı vardır. 9 aylık araştırma sürecinde yakından gözlemleme şansı yakalanan bu arkadaş grubu özellikle çocuklarını okuldan almaya gittiklerinde görüşmektedir. Özellikle okulun bitme saatinden yarım saat önce okulda olup sohbet etmektedirler. Ayrıca birbirlerinin evlerine ilk kez konuk oluşlarında da grupla beraber olma şansı yakalanmıştır. Ancak Gülizar ifadelerinde bu gruptan söz etmemiş genel bir değerlendirme yapmıştır.

> .. Hiç kimse çünkü bilmem ben fazla insanlarla muhatap olmak istemiyorum. En basit bir muhataplığında merhaba desen arkasından bir şey arıyor. Bizim buranın insanları diyeyim ki buranın insanları da genellikle Emirdağlı oluyorlar. Bir merhaba desen ağzına bakıyor bunun arkasında ne var. En ufak bir kelime söylesen iğne desen onun arkasına bir de iplik takıyorlar. Yani ben fazla insanlarla muhatap olmak istemiyorum. Yani samimiyet kurmak istemiyorum hiç kimseyle. (Yani zarar göreceğini mi düşünüyorsun?). %100.

Kadınların iş ve çocuklar nedeniyle yaşadıkları yoğunluktan dolayı sosyal iletişimi gerçekleştirmek için kullandıkları en önemli araçlardan biri de telefondur. Telefonla yapılan görüşmeler onların gündelik yaşamında önemli bir yer tutmaktadır. Sibel'in ifadeleri de bu gözlemi doğrular niteliktedir.

> Valla en çok annemle babamı görüyorum. Ondan sonra kız kardeşimi görüyorum. Yani erkek kardeşlerimi de görüyorum. Ondan sonra ne bileyim yani mahalledeki insanları görüyorum. (Yani daha çok aileden kişiler ve arkadaşlar herhalde?). Arkadaşlar şöyle çalıştığım için herkes çalıştığı için ben artık arkadaşlarımı çok özel bir arkadaşım yok ben herkesle arkadaşlık yaptığım için ayda bir falan görüşüyorum. Ama telefon konuşması her gün var. Ben pek telefon konuşmasını sevmiyorum ama sağ olsun arkadaşlarım hiç bırakmıyorlar her gün her gün telefon konuşması oluyor. Onu da şöyle düşünüyorum çalışan insanlar olduğumuz için galiba telefon kolay geliyor onun için.

Aynur da Sibel'in sözlerine benzer ifadeler kullanmıştır.

> Kız kardeşim, akrabam var o, arkadaşım telefonla onlarla görüşüyorum.

Birinci kuşak Emirdağlı Mükerrem erkeklerin görüştüğü kişiler ve görüşme ortamlarını kullandığı ifadelerle adeta özetlemiştir.

> Valla işte toplum olarak Türk kahvelerine çıkıyoruz orada muhabbet ediyoruz, oturuyoruz. Camiye gidiyoruz. Oradaki kafeteryada oturuyoruz. Onlarla görüşüyoruz. Daha çok arkadaş çevrem, onlar da hemşehrim Afyon Emirdağlı.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

İkinci kuşak Emirdağlı Metehan ve ikinci kuşak Posoflu Mutlu da Mükerrem'in özetlediği durumu ayrıntılandırmaktadırlar.

> Yani belirli kültür dernekleri var. Orlara gideriz, kahvehaneler var maç izlemek için orlara gideriz. Daima yani Türkiyelilerle. Hafta sonları nadir olarak bizim kendi eski okul arkadaşlarım var hala görüştüğüm Flaman ve Faslı onlarla da görüşürüz.. (Bu arkadaş grubuyla bir araya geldiğinizde nerde veya nasıl bir araya geliyorsunuz?). Yaa özel mesela bir Pizerya'ya gideriz, sinema yaparız. Sinemanın ardından bir sakin olan bir kafeye gideriz orda sohbet ederiz. Eski anılarımızı konuşuruz. Okul yıllarını konuşuruz.
>
> Ya akraba ziyaretidir ki ben kişilik olarak biraz da uzak duruyorum pek fazla işte misafirliğe gitmeyi sevmem.. Görüştüğüm arkadaşlar genelde Türk kahvelerinde ya da işte futbol etkinliğidir, spor etkinliklerinde şurada burada görüşmeye çalışıyoruz. Dernek etkinliklerinde falan görüşüyoruz.

Şevket ve Abbas da sözleriyle sosyal iletişim ortamı olarak düğünlerin önemine dikkat çekmişlerdir.

> Valla genellikle düğünlerde görüşüyoruz veya da işyerinde işte şöyle cami lokallerinde veya da kahvelerde görüşüyoruz. Daha çok arkadaşlarla görüşüyoz, hanımlar da hanımlar arasında ne bileyim evlerde.
>
> Özel hallerin dışında burada malum bizim derneğimiz var.. Derneğimizde aynı zamanda yöneticiyim zaten. Yani orayla ilgili durumundayız tabi çevremiz itibariyle de işte Anvers yakın bize işte Brüksel yakın burlarda da yine kendi kurum ve kuruluşlarımızla da şey yapıyoruz iletişim kuruyoruz. Ee onun dışında işte düğünlerdir vs. buna benzer şeyler var oralarda zamanlarımızı geçiriyoruz.. Özel olarak zaten öncelikli olarak akraba ziyaretleri vs. çünkü burada malum Posoflu kalabalık akrabalarımız da var. Zorunlu akraba ziyaretleri işte düğünler bir hayli fazla olduğu için oralarda epey bir zaman geçiyor onun dışında kalan zamanda zaten sosyal hayatınızda derneğimiz var. Derneğimizle ilgileniyoruz dernek faaliyetlerimiz var bir takım etkinlikler vs. bunlara katılıyoruz.

Şükrü Emirdağlı ve Posoflu grubun tutumlarına yönelik gözlemlerini şu sözlerle dile getirmiştir.

> **(**Emirdağlılar ve Posoflular için düşünürsek onlar da sence bunların dışında kimlerle görüşüyorlardır?) Yine kendileriyle kendi kendilerine muhtemelen demirbaş oldukları kahveler vardır, dernekler vardır çoğunlukla orlarda kendi hemşehrileri akrabaları çoğunlukla oraya gidiyorlar.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Yakın Arkadaşların Kimliği: Ankete katılanların yakın arkadaşlarının ve iş ya da okul ortamındaki arkadaşlarının daha çok kimler olduğuna ilişkin sorulara verdikleri yanıtlar Belçika'daki yaşamlarında sürdürmekte oldukları toplumsal iletişim süreçlerinin niteliği açısından önemli veriler sağlamaktadır. Ankete katılanların yakın arkadaşlarının kimler olduğu sorusuna verdikleri yanıtlara ilişkin Ki-Kare analizi sonuçları Çizelge 80'de yer almaktadır.

Çizelge 80. Yakın Arkadaşların Kimlerden Oluştuğuna İlişkin Bulgular

Yöre		**Akraba**	**Hemşeri**	**Türk**	**Belçikalı**	**Diğer Göçmenler**	**Karışık**	**Toplam**
Emirdağlı	f	8	39	85	1	8	69	210
	%	3,8	18,6	40,5	0,5	3,8	32,9	100
Posoflu	f	11	60	53	2	2	73	201
	%	5,5	29,9	26,4	1,0	1,0	36,3	100
TOPLAM	**f**	**19**	**99**	**138**	**3**	**10**	**142**	**411**
	%	**4,6**	**24,1**	**33,6**	**0,7**	**2,4**	**34,5**	**100**
Ki-kare		X^2 = 16,205 df (5) **p ,006 < .02 %25**						
Cinsiyet		**Akraba**	**Hemşeri**	**Türk**	**Belçikalı**	**Diğer Göçmenler**	**Karışık**	**Toplam**
Kadın	f	14	37	59	2	8	59	179
	%	7,8	20,7	33,0	1,1	4,5	33,0	100
Erkek	f	5	62	79	1	2	83	232
	%	2,2	26,7	34,1	0,4	0,9	35,8	100
TOPLAM	**f**	**19**	**99**	**138**	**3**	**10**	**142**	**411**
	%	**4,6**	**24,1**	**33,6**	**0,7**	**2,4**	**34,5**	**100**
Ki-kare		X^2 = 14,877 df (5) **p ,011 < .02 %25**						
Kuşak		**Akraba**	**Hemşeri**	**Türk**	**Belçikalı**	**Diğer Göçmenler**	**Karışık**	**Toplam**
Birinci	f	8	62	80	1	4	56	214
	%	3,8	29,4	37,9	0,5	1,9	26,5	100
İkinci	f	10	37	49	2	6	81	210
	%	5,4	20,0	26,5	1,1	3,2	43,8	100
Üçüncü	F	1	-	9	-	-	5	**424**
	%	6,7	-	60,0	-	-	33,3	**100**
TOPLAM	**f**	**19**	**99**	**138**	**3**	**10**	**142**	**424**
	%	**4,6**	**24,1**	**33,6**	**0,7**	**2,4**	**34,5**	**100**
Ki-kare		X^2 = 25,337 df (10) **p ,005 < .02 %38**						

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Verilere genel olarak bakıldığında ankete katılanların %62'si yakın arkadaşlarının akraba, hemşeri ve Türkler olduğunu ifade etmiştir. Yakın arkadaşlarım akrabalarımdır diyenlerin oranı %5 iken hemşeri diyenlerin oranı %24, diğer Türkler diyenlerin oranı ise %34'tür. Türk, Belçikalı ya da diğer göçmenlerden olmak üzere yakın arkadaşlarının karışık olduğunu belirtenlerin oranı ise %35'tir. Yanıtlar arasında yöreler ($X^2_{(5)}$ =16,205 p ,00 <.02; %25), cinsiyet ($X^2_{(5)}$ =14,877 p ,01 <.02; %25) ve kuşaklar ($X^2_{(10)}$ =25,337 p ,00 <.02;%38) açısından anlamlı farklılık saptanmamıştır.

Anlamlı farklılık saptanmamasına karşın yöreler açısından bakıldığında Emirdağlılarda diğer Türkler yanıtını verenlerin oranının (%41) Posoflulardan yüksek olduğu (%26) görülmektedir. Yakın arkadaşlarının hemşehrileri olduğunu söyleyenlerin oranı ise Posoflularda (%30) Emirdağlılardan (%19) yüksektir. Kuşaklar açısından frekans ve yüzdeler değerlendirildiğinde de yakın arkadaşlarının akraba, hemşeri ve Türkler olduğunu söyleyenlerin oranı birinci kuşakta (%71) ikinci kuşaktan (%52) daha yüksektir.

İş/Okulda Kimlerle Arkadaşlık Yapılmaktadır: Ankete katılanların iş ya da okulda arkadaşlarının kimler olduğuna ilişkin soruya verdikleri yanıtlar Çizelge 81'de yer almaktadır.

Çizelge 81'de görüldüğü üzere yöreler ($X^2_{(4)}$ =5,820 p ,21 >.05) ve kuşaklar ($X^2_{(8)}$ =20,068 p ,00 <.02; %40) açısından anlamlı farklılık bulgulanmamıştır. Cinsiyet ($X^2_{(4)}$ =24,947 p ,00 <.02) açısından ise anlamlı farklılık söz konusudur. Ankete katılanların %58'i iş ya da okulda arkadaşlarının daha çok hemşeri ya da Türkler olduğunu ifade ederken %35'i Belçikalılar, %5'i da Faslılar yanıtını vermiştir. Yanıtlar arasında anlamlı farklılık bulgulanan cinsiyet açısından bakıldığında kadınların %50'si iş ya da okulda arkadaşlarının daha çok Belçikalılar olduğunu söylerken bu oran erkeklerde %26'dır. Daha çok Türklerin arkadaşları olduğunu söyleyenlerin oranı da kadınlarda %35 erkeklerde ise %55'tir. Kuşaklar açısından da frekans ve yüzdelere göre bir değerlendirme yapıldığında iş ya da okuldaki arkadaşlarının daha çok Belçikalılar olduğunu söyleyenlerin oranı birinci kuşakta %30 iken bu oran ikinci kuşakta daha yüksektir (%44). Türkler yanıtını verenler ise ikinci kuşakta (%42) birinci kuşaktan (%52) daha düşük oranda iken üçüncü kuşakta (%62) yeniden yükselmektedir. Aynı durum hemşeriler yanıtını verenler açsından da geçerlidir. Hemşeri yanıtını verenlerin oranı birinci kuşakta %13, ikinci kuşakta %6, üçüncü kuşakta ise %39'dur.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 81. İş-Okuldaki Arkadaşların Kimliğine İlişkin Bulgular

Yöre		**Hemşeri**	**Türk**	**Faslı**	**Afrikalı-Polonyalı vb.**	**Flaman/Valon**	**Toplam**
Emirdağlı	f	19	84	12	5	55	175
	%	10,9	48,0	6,9	2,9	31,4	100
Posoflu	f	17	81	4	3	67	172
	%	9,9	47,1	2,3	1,7	39,0	100
TOPLAM	**f**	**36**	**165**	**16**	**8**	**122**	**347**
	%	**10,4**	**47,6**	**4,6**	**2,3**	**35,2**	**100**
Ki- kare		X^2 = 5,820 df (4) p ,213 >.05					
Cinsiyet		**Hemşeri**	**Türk**	**Faslı**	**Afrikalı-Polonyalı vb.**	**Flaman/Valon**	**Toplam**
Kadın	f	7	45	7	4	64	127
	%	5,5	35,4	5,5	3,1	50,4	100
Erkek	f	29	120	9	4	58	220
	%	13,2	54,5	4,1	1,8	26,4	100
TOPLAM	**f**	**36**	**165**	**16**	**8**	**122**	**347**
	%	**10,4**	**47,6**	**4,6**	**2,3**	**35,2**	**100**
Ki-kare		X^2 = 24,947 df (4) **p ,000 <.02**					
Kuşak		**Hemşeri**	**Türk**	**Faslı**	**Afrikalı-Polonyalı vb.**	**Flaman/Valon**	**Toplam**
Birinci Kuşak	f	22	89	6	3	51	171
	%	12,9	52,0	3,5	1,8	29,8	100
İkinci Kuşak	f	9	68	10	5	71	163
	%	5,5	41,7	6,1	3,1	43,6	100
Üçüncü Kuşak	f	5	8	-	-	-	13
	%	38,5	61,5	-	-	-	100
TOPLAM	**f**	**36**	**165**	**16**	**8**	**122**	**424**
	%	**10,4**	**47,6**	**4,6**	**2,3**	**35,2**	**100**
Ki-kare		X^2 = 29,068 df (8) **p ,000 <.02 %40**					

Eşlerin Arkadaşları: Eşinizin arkadaşları daha çok kimlerdir sorusunun yanıtlarına ilişkin Ki-Kare analizi sonuçları Çizelge 82'de verilmiştir. Yanıtlar arasında yöre ($X^2_{(4)}$ =4,674 p ,325 >.05), cinsiyet ($X^2_{(4)}$ =22,642 p 00 <.02; %30) ve kuşaklar ($X^2_{(8)}$ =8,127 p ,42 >.05) açısından anlamlı farklılık bulgulanmamıştır. Genel olarak bakıldığında yakın arkadaşlarınız kimlerdir ve iş ya da okulda daha çok kimlerle

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

arkadaşlık yaparsınız sorularına verilen yanıtlardan farklı sonuçlar çıktığı görülmektedir. Eşinin arkadaşlarının daha çok Belçikalılar ya da diğer göçmenler olduğunu söyleyenlerin oranı sadece %3'tür. Ankete katılanların %97'si eşlerinin arkadaşlarının akraba, hemşeri ya da diğer Türkler olduğunu düşünmektedir. En yüksek oran hemşeri diyenlere aittir (%37) akraba diyenlerin oranı %35 diğer Türkler diyenlerin oranı ise %25'dir.

Çizelge 82. Eşlerin Arkadaşlarının Kimliğine İlişkin Bulgular

Yöre		**Akraba**	**Hemşeri**	**Türk**	**Flaman/Valon**	**Diğ.Göçm.**	**Toplam**
Emirdağlı	f	53	62	37	2	1	155
	%	34,2	40,0	23,9	1,3	0,6	100
Posoflu	f	62	62	45	8	-	177
	%	35,0	35,0	25,4	4,5	-	100
TOPLAM	**f**	**115**	**124**	**82**	**10**	**1**	**332**
	%	**34,6**	**37,3**	**24,7**	**3,0**	**0,3**	**100**
Ki-kare		X^2 = 4,647 df (4) p ,325 >.05					
Cinsiyet		**Akraba**	**Hemşeri**	**Türk**	**Flaman/Valon**	**Diğ.Göçm.**	**Toplam**
Kadın	f	28	57	45	4	1	135
	%	20,7	42,2	33,0	3,0	0,7	100
Erkek	f	87	67	37	6	-	197
	%	44,2	34,0	18,8	3,0	-	100
TOPLAM	**f**	**115**	**124**	**82**	**10**	**1**	**332**
	%	**34,6**	**37,3**	**24,7**	**3,0**	**0,3**	**100**
Ki-kare		X^2 = 22,642 df (4) p ,000 <.02 **%30**					
Kuşak		**Akraba**	**Hemşeri**	**Türk**	**Flaman/Valon**	**Diğ.Göçm.**	**Toplam**
Birinci Kuşak	f	74	80	41	6	-	201
	%	36,8	39,8	20,4	3,0	-	100
İkinci Kuşak	f	40	43	41	4	1	129
	%	31,0	33,3	31,8	3,1	0,8	100
Üçüncü Kuşak	f	1	1	-	-	-	2
	%	50,0	50,0	-	-	-	100
TOPLAM	**f**	**115**	**124**	**82**	**10**	**1**	**332**
	%	**34,6**	**37,3**	**24,7**	**3,0**	**0,3**	**100**
Ki-kare		X^2 = 8,127 df (8) p ,421 >.05					

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Frekans ve yüzdeler açısından bir değerlendirme yapıldığında cinsiyete göre farklılık söz konusudur; kadınlar eşlerinin arkadaşlarının daha çok hemşeriler (%42) erkekler ise eşlerinin arkadaşlarının daha çok akrabalar (%44) olduğunu düşünmektedirler. Kuşaklar açısından da birinci kuşak ile ikinci kuşağın eşlerinin arkadaşlarının daha çok diğer Türkler olduğuna ilişkin yanıtlarında farklılık söz konusudur. Birinci kuşağın %20'si, ikinci kuşağın %32'si eşlerinin arkadaşlarının daha çok Türkler olduğunu ifade etmiştir.

Çocukların Arkadaşları: Çocuklarınızın arkadaşları daha çok kimlerdir sorusuna verilen yanıtlara ait Ki-Kare analizi sonuçlarına bakıldığında (Çizelge 83) yöreler ($X^2_{(5)}$ =12,516 p ,02 <.05; %33,3) ve kuşaklar açısından ($X^2_{(10)}$ =4,983 p ,89 >.05) anlamlı farklılık olmadığı bulgulanmıştır.

Çizelge 83. Çocukların Arkadaşlarının Kimliğine İlişkin Bulgular

Yöre		**Akraba**	**Hemşeri**	**Türk**	**Flaman/Valon**	**Diğ.Göçm.**	**Karışık**	**Toplam**
Emirdağlı	f	27	35	45	41	3	4	155
	%	17,4	22,6	27,9	26,5	1,9	2,6	100
Posoflu	f	42	54	41	24	2	2	165
	%	25,5	32,7	24,8	14,5	1,2	1,2	100
TOPLAM	**f**	**69**	**89**	**86**	**65**	**5**	**6**	**320**
	%	**21,6**	**27,8**	**26,9**	**20,3**	**1,6**	**1,9**	**100**
Ki-kare		X^2 = 12,516 df (5) p ,028 < .05 **%33,3**						
Kuşak		**Akraba**	**Hemşeri**	**Türk**	**Flaman/Valon**	**Diğ.Göçm.**	**Karışık**	**Toplam**
Birinci Kuşak	f	44	52	57	37	3	4	197
	%	22,3	26,4	28,9	18,8	1,5	2,0	100
İkinci Kuşak	f	25	37	28	28	2	2	122
	%	20,5	30,3	23,0	23,0	1,6	1,6	100
Üçüncü Kuşak	f	-	-	1	-	-	-	1
	%	-	-	100	-	-	-	100
TOPLAM	**f**	**69**	**89**	**86**	**65**	**5**	**6**	**320**
	%	**21,6**	**27,8**	**26,9**	**20,3**	**1,6**	**1,9**	**100**
Ki-kare		X^2 = 4,983 df (10) p ,892>.05						

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Genel olarak bakıldığında katılımcıların %24'ü çocuklarının arkadaşlarının Belçikalı, diğer göçmenler ya da Türk, yabancı karışık olduğunu ifade ederken; %76'sı çocuklarının arkadaşlarının Türkler olduğunu belirtmiştir. Yöreler açısından verilen yanıtlar arasında anlamlı farklılık bulgulanmamasına karşın Posofluların %58'i çocuklarının arkadaşlarının daha çok akraba ya da hemşeri olduğunu ifade ederken Emirdağlılarda bu oran %40'dır. Çocuklarının arkadaşlarının daha çok Belçikalı, diğer göçmenler ve Türkler olmak üzere karışık olduğunu söyleyenlerin oranı ise Emirdağlılarda %31, Posoflularda %17 dir. Bulgulara göre katılımcıların çocuklarının arkadaş çevresi de yine yoğunlukla Türklerden, hemşehri ve akrabalardan oluşmaktadır. Okul döneminde Türk olmayan öğrencilerle iletişim olanağı bulan çocuklar giderek daha yoğun bir biçimde Türklerden oluşan bir çevreye sahip olmaktadırlar. Çocukların arkadaş tercihinde de anne-babalarının değerlerinin ve kimlik algılarının etkili olduğu söylenebilir. Fotoğraf 54'te görüldüğü üzere Türk kimliğini çeşitli biçimlerde sergilemek çocuklar için de oldukça rağbet gören davranışlardandır.

Fotoğraf 54. Türk bayrağı deseni ile yüzünü boyamış bir çocuk, Anvers

Çalışılan İş Yerinin Sahibi: "Çalıştığınız işyeri kime ait?" sorusunun yanıtlarına ait Ki-Kare testi sonuçları Çizelge 84'te verilmiştir. Çizelge 84'te görüldüğü üzere, yöreler ($X^2_{(5)}$ =5,132 p ,40 >.05), cinsiyet ($X^2_{(5)}$ =2,156 p ,77 >.05) ve kuşaklar açısından ($X^2_{(10)}$ =58,683 p ,00 <.05; %67,7) anlamlı farklılık yoktur. Katılımcıların

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

%75'i Belçikalılara ya da diğer göçmenlere ait işlerde çalışırken %15'i kendi iş yerine sahiptir. Katılımcıların %10'u akraba, hemşeri ya da Türklerin yanında çalışmaktadır.

Çizelge 84. Çalışılan İşyerlerinin Kime Ait Olduğuna İlişkin Bulgular

Yöre		**Akraba**	**Hemşeri**	**Türk**	**Diğ.Göçm.**	**Flaman/ Valon**	**Kendi İşi**	**Toplam**
Emirdağlı	f	3	4	9	5	93	22	136
	%	2,2	2,9	6,6	3,7	68,4	16,2	100
Posoflu	f	5	1	6	3	119	23	157
	%	3,2	0,6	3,8	1,9	75,8	14,6	100
TOPLAM	**f**	**8**	**5**	**15**	**8**	**212**	**45**	**293**
	%	**2,7**	**1,7**	**5,1**	**2,7**	**72,4**	**15,4**	**100**
Ki-kare		X^2 = 5,132 df (5) p ,400 > .05						
Cinsiyet		**Akraba**	**Hemşeri**	**Türk**	**Diğ.Göçm.**	**Flaman/ Valon**	**Kendi İşi**	**Toplam**
Kadın	f	3	2	3	2	70	18	98
	%	3,1	2,0	3,1	2,0	71,4	18,4	100
Erkek	f	5	3	12	6	142	27	195
	%	2,6	1,5	6,2	3,1	72,8	13,8	100
TOPLAM	**f**	**8**	**5**	**15**	**8**	**212**	**45**	**293**
	%	**2,7**	**1,7**	**5,1**	**2,7**	**72,4**	**15,4**	**100**
Ki-kare		X^2 = 2,516 df (5) p ,774 > .05						
Kuşak		**Akraba**	**Hemşeri**	**Türk**	**Diğ.Göçm.**	**Flaman/ Valon**	**Kendi İşi**	**Toplam**
Birinci Kuşak	f	-	3	7	4	116	24	154
	%	-	1,9	4,5	2,6	75,3	15,6	100
İkinci Kuşak	f	5	2	7	4	95	20	133
	%	3,8	1,5	5,3	3,0	71,4	15,0	100
Üçüncü Kuşak	f	3	-	1	-	1	1	6
	%	50,0	-	16,7	-	16,7	16,7	100
TOPLAM	**f**	**8**	**5**	**15**	**8**	**212**	**45**	**293**
	%	**2,7**	**1,7**	**5,1**	**2,7**	**72,4**	**15,4**	**100**
Ki-kare		X^2 = 58,683 df (10) p ,000< .02 **%66,7**						

Ailece Görüşülenler: Katılımcıların ailece daha çok kimlerle görüştüklerine ilişkin sorunun yanıtlarına ait Ki-Kare testi sonuçları Çizelge 85'de verilmiştir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çizelge 85. Ailece Daha Çok Kimlerle Görüşüldüğüne İlişkin Görüşler

Yöre		**Akraba**	**Hemşeri**	**Türk**	**Flaman/Valon**	**Diğ.Göçm.**	**Toplam**
Emirdağlı	f	152	35	23	3	1	214
	%	71,1	16,4	10,7	1,4	0,5	100
Posoflu	f	160	35	13	2	-	210
	%	76,2	16,7	6,2	1,0	-	100
TOPLAM	**f**	**312**	**70**	**36**	**5**	**1**	**424**
	%	**73,6**	**16,5**	**8,5**	**1,2**	**0,2**	**100**
Ki-kare		X^2 = 4,146 df (4) p ,387 >.05					
Cinsiyet		**Akraba**	**Hemşeri**	**Türk**	**Flaman/Valon**	**Diğ.Göçm.**	**Toplam**
Kadın	f	129	32	21	1	1	184
	%	70,1	17,4	11,4	0,5	0,5	100
Erkek	f	183	38	15	4	-	240
	%	76,3	15,8	6,3	1,7	-	100
TOPLAM	**f**	**312**	**70**	**36**	**5**	**1**	**424**
	%	**73,6**	**16,5**	**8,5**	**1,2**	**0,2**	**100**
Ki-kare		X^2 = 6,375 df (4) p ,173 >.05					
Kuşak		**Akraba**	**Hemşeri**	**Türk**	**Flaman/Valon**	**Diğ.Göçm.**	**Toplam**
Birinci Kuşak	f	156	35	22	1	1	215
	%	72,6	16,3	10,2	0,5	0,5	100
İkinci Kuşak	f	143	34	13	4	-	194
	%	73,7	17,5	6,7	2,1	-	100
Üçüncü Kuşak	f	13	1	1	-	-	15
	%	86,7	6,7	6,7	-	-	100
TOPLAM	**f**	**312**	**70**	**36**	**5**	**1**	**424**
	%	**73,6**	**16,5**	**8,5**	**1,2**	**0,2**	**100**
Ki-kare		X^2 = 6,308 df (8) p ,613 >.05					

Çizelge 85'de verilen yanıtlar arasında yöre ($X^2_{(4)}$ =4,146 p ,38 >.05), cinsiyet ($X^2_{(4)}$ =6,375 p ,17 >.05) ve kuşaklar ($X^2_{(8)}$ =6,308 p ,61 >.05) açısından anlamlı farklılık yoktur. Katılımcıların %74'ü ailece daha çok akrabalarıyla görüşmektedir. Akraba ve hemşeri ile görüştüklerini belirtenlerin oranı toplamda %90 dır. Ailece daha

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

çok Belçikalı ya da diğer göçmenlerle görüştüklerini belirtenlerin oranı ise sadece %1 dir.

Türkiye'yi En İyi temsil Edenler: Görüşülenlere Belçika'da yaşayan Emirdağlı, Posoflu, Konyalı, Trabzonlu, Aksaraylı, Sivaslı gibi şehirlerden olan Türklerin hangilerinin Türkleri ve Türkiye'yi en iyi şekilde temsil ettikleri soruldu.

Posoflu Abbas, Hamdi, Sulhi, Şafak, Şevket ve Ramazan yörecilik ve hemşehricilik duygularını yansıtan düşüncelerini ifade ederek Posofluların Türkleri ve Türkiye'yi en iyi temsil eden grup olduğunu ve nedenlerini şu ifadelerle dile getirmişlerdir.

> **Abbas:** Ben derim Posoflular.. biraz hemşehricilik oldu ama nedenine gelince şimdi bakın yani burada birçok organizasyona gidin derneklere gidin şuraya gidin buraya gidin birçok dernekte özellikle cami derneklerinde vs. bu insanları işte ya yönetim kurulunda falan göreceksiniz. Veya çok aktif olarak çok zaman da belki ön planda yani ilk adımları atan insan olarak görmüş olacaksınız. Bulunmuş olduğumuz yerde aynı şeyleri yaşadık yani burada derneğin işte insanların bir araya gelmenin temel adımlarını yine babam atmıştır... Hatta dün işte televizyonda seyrediyoz biliyorsunuz Türkiye'deki son işte olan olaylar şehitler vs. şu bu falan yani bunlar hepimizi yani kalbimizin büyük bir parçası orda atıyor onu söyleyebilirim.. Şimdi bölgenin ekonomik sorunlarıyla ilgili bir takım işte sözler söyleyenler falan var. Gidin bakın yani Posof'a gidin bakın bakmış olduğunuz zaman orda farklı değil ama ordaki insanın da illa silah mı alıp dağa çıkması gerekiyor. İlçemiz mesela ilçemiz tarihinde şu anda hapishane yapılmış ama hapishane şu anda kapalı hiçbir tane mahkûm olmaksızın suçun olmağı bir yer. Bu özellikleri burada da yaşatmaya çalışıyoruz.

> **Hamdi:** Ben yine de kendi hemşehrilerimin Posofluların Türkleri daha iyi temsil ettiğini düşünüyorum. Çünkü bizim Posof halkı yani Kuzey Doğu'da yaşadığı için.. Rus işgalleri olmuş 35-40 sene, yokluk görmüş, sürgünler olmuş falan vatanseverlik, milliyetçilik duyguları biraz yani diğer bölgelerin insanlarında da milliyetçi var ama sadece slogan milliyetçiliği var. Ama bizde bir vatanseverlik var yani genel olarak o yüzden evet Türkiye konusunda Türkiye'de olan mesela şehitlerimiz oluyor falan çok hassaslar yani bu konuda.. İzahı zor ama Posof aslında Ahıska Türkleri konusu var.. Posof önceden Ahıska'ya bağlı bir yermiş yani sonra Kars'a bağlanmış sonra Ardahan'a bağlanmış falan. Ahıska Türkleri de sürekli şey yaşamış yani sürgün, işte yokluk, Stalin zamanında zulümler olmuş falan Türkiye'nin bir parçasıyken aynı Balkanlarda yaşayan Türkler gibi ordan işte kopartılmış bu tür olaylar bence Posofluların biraz daha diğer gruplara göre kültür yapısını etkilemiş. Bir de biz köylerde yaşıyoruz. Yani mesela Emirdağlılar burada çok kalabalık, Emirdağ biraz daha büyük. Ama Posof'un kendi nüfusu bile 2200 civarında. İlçenin nüfusu bütün köy yani ilçe de bir köy gibi. Ve bütün ilçenin toplam işte köy sayısı 49'la 56 arasında tam

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

olarak bilemeyeceğim toplam nüfus da şuanda 10000 civarında. Osmanlı imparatorluğu zamanında 260 bini geçiyormuş bu bölgenin toplam Ahıskalıların nüfusu. Şimdi 10000 civarında. Yani biraz daha şey var bir de gelenekler daha iyi yaşıyor yani köy kültürü olduğu için. Mesela Emirdağlıların belirli bir şivesi hani tam olarak bir Emirdağ fark edilmiyor ama biz şivemiz dahi Posof şivesi dahi burada yaşıyor. Kıpçak şivesi aslında. Kıpçak Türklerinin şivesi.

Sulhi: .. Ben en güvenilir olarak kendi Posof yöresini şey yapıyorum. Çünkü yani Türklüğü en iyi şekilde temsil ediyorlar çünkü suç eğilimleri pek yok yani.. Ben biliyorum ki şu anda Posof'ta hapishanede bile bir tane suçlu var. O da Gürcü asıllımı neymiş yani kaçak yollardan Türkiye'ye girmeye çalışıyor. Türkiye'den gelen bir kültür var bu İnegöl'de de böyle. İnegöl'de ben Posoflularla ilgili yani duymadım ki bir şey olsun yani kötü. Burada da var, tabi ki kötüleri de vardır içlerinde ama genel olarak baktığımızda en güvenilir olarak gene bizim Posof halkını şey yapıyorum tabi. Burada tek tanıdığım yabancı, yabancı da demeyeyim değişik yöreden Emirdağlılar var yani.. Belki yanılıyorumdur çünkü onların buradaki yüzdesi daha çok bizden ama bizim de mesela Posoflular mesela Heusden-Zolder'da olsun Lier'de falan sayıları fazla orada da fazla bir şey yok yani duyulmuyor. (Anladım. Bunun nedeni sizce ne olabilir?). Ya bunun nedeni dediğim gibi yani aileden aldığı şeydir yani biraz daha artık muhafazakârlık mı diyeyim biraz daha devletine, milletine çok bağlı insanlardır yani. Gelenek göreneklerine çok bağlı insanlardır. Yani pek böyle suç yapmaya eğilimli insanlar değillerdir..

Şafak: Evet yine aynı şeyi söyleyebilirim Posoflular kültürlerine daha çok sahip çıkıyorlar bunun sebebi de birinci şu POSKÜDER Posof kültür derneğinin olması çünkü burada gençler, çocuklar, erkekler bir araya gelebiliyor, sohbet oluyor, oyunlar olsun çok çeşitli etkinlikler düzenleniyor. Kültürümüzle ilgili olan seyranlarıyla falan Türkiye'yi en iyi şekilde temsil ettiğine inanıyorum ben. (Bunun Türkiye'deki yaşantı ve yaşam tarzıyla bir ilgisi olabilir mi sizce?). Mutlaka kesinlikle yani. Türkiye'deki yaşantıyı zaten burada o yaşantıyı burada yaşamak istedikleri için, o kültürü burada yaşatmak istedikleri için böyle bir arayış içindeler onu da %80 diyebilirim ki bulmuşlar yani.

Şevket: ..Sadece şunu diyebilirim meselası bizlerin Posofluların genellikle çocuklarını filan dışarıya açılmasında yani böyle yabancılarla evlenmesine veya da yabancının şeyiyle olmasına pek ön bakmıyorlar yani sıcak bakmıyorlar. Ama diğerleri mesela şey hatta özellikle de iki evlilere bir dostu bir de kendi hanımıyla evlilere hiç bakmıyorlar sıcak olarak ama diğer bölgelerdeki insanımızda hanımı bırakmış öbür tarafa gitmiş onunla evlenmiş böyle şeyler yapabiliyorlar. Mesela bizim Willebroek'ta senin diyebilsem belki 200 hane vardır belki bir tane belki iki tane Belçikalıylan evliler vardır. Genellikle kendi yöremizden Türklerle evlenmeyi tercih ediyoruz. Biraz daha bizler sılai Rahman olarak da çok da sılaya da gidip geldiğimizden Posof'a ondan dolayı mı artık nedense..

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ramazan: Ama işte yöresine göre değişiyor şimdi Emirdağlıların da kendilerine.. özgü şeyleri var biz Posofluların da seyran yapıyoruz bayağı Flaman geliyor ve oyunlar falan bayağı ilgilerini çekiyor bayağı bir tanıtıyor yani bu konularda bizim yöreyi daha çok ön planda tutabilirim çünkü seyranı en çok bizim yöreler yapıyor. Yani ben bir Emirdağ seyranı diye bir şey duymadım 10 senedir ya da Emirdağlıların yaptığı bir açık hava herkese açık bir şey faaliyet görmedim. Yani o konuda sadece bizim tarafı biraz ön planda tutabilirim.. Yaşantı olarak da bu yaşadığımız bölgede en çok Emirdağlı olduğu için onlar tabi avantajlı çünkü daha çok kalabalık bir kesim onlar daha çok Flamanlara örnek oluyor daha çok biliniyo yani. Yani Flamanların çoğu bilir yani Emirdağlıyı. Ben faaliyetler açısından biz genellikle her sene faaliyet yaparız, seyran yaparız, Posof gecesi yaparız, halay gecesi yaparız yani hep bunlar Posof'un kendine özgü şeyleri bunlara dışarıdan herkes katılabiliyor yabancı da gelir fark etmez…

Emirdağlı Mükerrem ise bir anlamda hemşehricilik tutumu izlemediğini göstermek ister gibi Posofluları olumlayan düşüncelerini dile getirmiştir. Burada Posoflulara olumlu nitelik kazandıran özelliğin Emirdağlılara has bir özellik olarak atfedilen Türklük bağlamında dile getirilmesi dikkat çekicidir.

Mükerrem: Şimdi, valla Posoflular bir kere yani o kadar iyi insanlar. Ay yıldızı bağrında taşıyan insanlar ben öyle görüyorum yani Türklüğü daha ötesinde de Türk varsa onu taşıyorlar yani. (Yani Emirdağlılardan daha fazla ön plana çıkartıyorsunuz galiba?). Valla ben şimdi herkes Türk'tür ama benim gördüğüm Posoflulardan bazıları var. Türklüğün üzerinde daha iyi Türklüğü temsil edenler var, yani bildiğim arkadaşlar da var. Emirdağlı yok mu Emirdağlı da var. İkisi de iyi insanlar yani. İki taraf da iyidir yani.

Emirdağlı Fehmi, Kıymet, Mehtap, Metehan ve Yıldız ise Emirdağlıların Türkleri ve Türkiye'yi daha iyi temsil ettiklerini ifade ederlerken bunu daha çok sayılarının çokluğuyla açıklamışlardır.

Fehmi: Bizden gelenler temsil edebiliyor ama diğerlerine ben bir şey diyemem yani. Hanı fakat benim yöremden gelenler bayağı iyi temsil ettiklerini düşünüyorum mutlaka ki yani. (..Neden diye sorsak?..) Yaaı şimdi uyum için buraya en azından uyum sağlamaya çalışıyorlar. Kırsal kesimden geldiğine bakarak eğitimsiz insanlar genelde ama elinden geldiği kadar kültürünü kaybetmiyor buraya da uyum sağlamaya çalışıyorlar yani sonuçta.

Kıymet: Türkiye'yi Emirdağlılar çünkü burada gerçekten hani tüm Emirdağ buraya yerleşmiş. Yani Emirdağ'ına gitsen hiç yerli göremezsin. Öyle diyeyim. (Onlar en iyi şekilde temsil ediyorlar diyorsun?). Evet.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Mehtap: Hangisi mi? Mayyy! Emirdağlıların. (Neden?). Çünkü hep Emirdağlı ya burası o yüzden.

Metehan: Ben Emirdağlı diyecem çünkü neden yani Brüksel Belçika'nın baş şehri en çok Emirdağlı da orda var. Tamam Anvers'te de var ama gerçekten iyi temsil eden yani komşu ülke olmuş Belçika, Brüksel veya Emirdağ bu büyük bir olay bundan birkaç yıl önce olmuştu yani.. kardeş şehir oldu yani bu da en büyük bir kanıtı bence iyi temsil etmenin. (Yani her anlamda kültür olarak yaşayış olarak davranış olarak Emirdağlılar temsil ediyor diyorsun?) Tabi tabi ki yani çok giden olmuştur Belçikalılardan Emirdağına merak edip de işte soru soruluyor Türkiye mi büyük Emirdağ mı büyük işte git gör..

Yıldız: Tabi ki Emirdağ. (Nelerden ötürü?). Nelerden ötürü çünkü burada yani çoğunlukla Emirdağlı var. Tamam, Türkiye'den değişik yerlerden de gelen insanlar da var ama çoğunlukla Emirdağlı olduğu için yani daha fazla yani evlerde Emirdağlılar toplanıyor, Emirdağlılar sorunlarını anlatıyor veya bayramlarda onlar daha çok bir şeyler yapmaya çalışıyor o yüzden herhalde yani. Onlar bir şeylere çaba veriyorlar ki biraz Türkiye'yi temsil edelim neleri var neleri yok diye bence onlar yani.

Posoflu Şirin, Ayhan, Hümeyra, Zekiye ve Emirdağlı Çağdaş, Emirdağlıların Türkleri ve Türkiye'yi iyi temsil etmediğini şu sözlerle dile getirmişlerdir.

Şirin: .. Ben küçüklüğümden beri Emirdağlıların içinde yaşadım büyüdüm. Emirdağlıları kimse şu an benden iyi tanıyamaz arkadaşlarım da Emirdağlıydı. Birkaç tane içinde tek tük iyileri var ama genelde Emirdağlılar yaşantısı, konuşmasıyla, tavırlarıyla yani onların yanında Türklüğümden utandığım bir grup.. Mesela örnek veriyorum benim babam biraz çok disiplinli. Benim babam kültürlü birisi tamam işçi ama beyin olarak, fikirleri hoşuma gidiyor yani.. Bizim komşularımızın hepsi Emirdağlı, yaz kış kapıda otururlar sağ olsunlar, sokakta falan. Babamın hiç sevmediği bir şey yani genelde de babamı görünce içeri giderler o halk biliyorlar yani tepkisini. Basit şeyler ama öyle sokaktan geçtimiydi bak Türkler bunlar yani ufak bir örnek ama sevmiyor öyle. Hala bunu yapan insanlar var. Yani dışarı çıkmak yani Flamanlar ben Türk'üm oturuyorum mecbur değil yani sana bakmaya. Bu da ırkçılığı doğuruyor işte. Bazen insanlar bir hareketiyle ırkçılığa neden oluyor..

Ayhan: ..Valla şimdi haliyle ben dersem ki şimdi bu Sint Amands bölgesine baktımı Posoflular olarak çok yoğunuz gerçekten hani çok az olay olmuş yani olsa da belki bir iki tane olay olmuştur onun dışında böyle polisin katılacağı bir şekilde olmamış. Gerçekten üzülerek söylüyorum bunu yani Emirdağlı arkadaşlarımızdan kesinlikle şeyim yok yani. Baktığınızda olaylar çok fazla ama şimdi dersekkine biz böylece kültürümüz daha iyi şey ediyoruz bilmiyorum artık çok zor yani. (Bunun sebebi olarak neyi gösterebiliriz sizce?) Şöyle söyleyem gençler Sint Amands'ta öte tarafa baktığınız zaman çok Emirdağ

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yöresinden olan arkadaşlarımız çocuklarını yani sokaklara rahat bırakabiliyorlar yani böyle 5-6 yaşındaki çocuğu bile sokağa bırakabiliyor biz onu yapamıyoruz. Benim oğlum daha 9 yaşında ben hayatta yalnız bırakmam. Bizde gözetim daha fazla olduğu için mi artık öyle düşünüyorum yani.

Zekiye: .. Hani böyle tüm oturduğumuz yer tamamen Emirdağlı olduğu için biraz ırkçılar. Türklüğe yani Müslümanlıktan daha önce değer verirler... Hani bana sorarsan benim İslam kimliğim önde olmalı kabre girince Türk müsün, Arap mısın, Çerkez misin sorulmuyor. Müslüman mısın hani dinin kitabın ne diye soruluyor. Ama buranın çevredeki insanlar çoğusu yani ırkçılık yani Türklük çok önde geliyor. Şu anda yeni işte, yeni hükümetin döneminde herhalde Ak Partiden sonra bayağı bir kayılım var yani. Evet çok ırkçılık vardı yani. Biraz insanlar yarı yarıya düştü yani.. Irkçılık yapanlar sadece ezan, bayrak Kur'an ayakta dursun ama hiç o Kur'an-ın içine açıp bakayım 6666 ayet ne diyor, bu bayrak hangi kanla kazanıldı o burca nasıl çıktı, o ezan ne diyor onu düşünmüyor.. İçi boş bir Türklük. Manevi değerlerinden bir haber yaşayan bir ırkçılık.. Irkçılık da haramdır dinimizde. Irkçı şöyle bir insan olur manevi değerlerine de çok değer verir. Ama sadece üçü kitap, bayrak, ezan. Yani bu ırkçılık bu kadarını yani koruyor diyelim. Hani işte elde tutmaya çalışıyor. Ama o kitap inmiş de ne diyor içini bir açıp bakayım diyen yok. Bayrak sallansın, ezan okunsun, Kur'an da şöyle raflarda yüksek bir yerde dursun.. İslamiyeti bütün kurallarıyla yaşayan insan bence daha İslamiyeti bilen her konumuyla yaşayan insan daha önemli..

Hümeyra: Ayyy ne desem şimdi Emirdağlılar o kadar değil dimi? Herkes kendi kültürünü yaşıyor ya mesela Emirdağlılar'ın düğününe gitsen kendini biraz yadırgarsın o da Türk aslında o da Müslüman ama onların ananeleri çok başka. Yani bizim gördüklerimizden çok başka ama onlar da Türklüğü yaşıyorlar.. Biz de Türklüğü yaşıyoruz biz mesela onlara göre daha kapalıyız, onu da bilemem hani görüş olarak. Biz sanki biraz daha iyi yaşıyoruz. Ama yeni nesil yaşamıyor yani onu söyleyeyim. Hani ben değil de benim çocuğum da büyüyecek bunlar çok fazla yaşamayacaklar onu. (Mesela Emirdağlılar grubunun daha serbest olduğunu mu düşünüyorsunuz?). Evet daha serbestler. Hani bize göre serbestler yanlış anlamayın. Biz yadırgıyoruz.. Mesela bizim buradakiler kolay kolay içmez..

Posoflu Hümeyra'nın serbestlik olarak eleştirdiklerini Emirdağlı Meltem "aşmışlık" olarak olumlamaktadır.

..Ben kendimizi yani Emirdağlıları daha böyle açık sözlü olarak görüyorum. Bizim adetlerimizde bize bi gelin geleceği zaman ne bileyim yani bizde daha bi rahat rahat olunur yani bence tamam geleneklerimizi mutlaka tutuyoruz ama biraz daha ılımcıl davranıyoruz Emirdağlılar bence. Oluruna bakıyoruz, kızın ve erkeğin geçimine bakıyoruz, yeni evlenecek çiftlerin. Ama bence Posoflular veya başka memleketliler biraz daha bence tamamen o Türk eski Türkiye'deki usulü alıyorlar ve de tamamen gelinlik bekliyorlar

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

kendi evlerine alıyorlar, benim gördüğüm kadarıyla birkaç ailede. Evlerine alıp gelinlik bekliyorlar yani no bizim Emirdağlılar bence biraz daha aşmış bunu. Düğün konusunda da her konuda da bence Emirdağlılar biraz daha aşmış.

Aynur, Bahriye, Gönül ve Songül ise her grubun farklı yönleriyle Türkleri ve Türkiye'yi temsil ettiklerini söylemişlerdir.

Aynur : ..Herkesin geleneği ayrı. Herkes değişik bir şekilde temsil ediyor. Emirdağlılar kendi kültürüne göre, Karslılar kendi, Kayserililer kendi çünkü eskiden Kayserili dostumuz vardı bizim çok gidip geliyorduk.. Kayserili çok benziyor mesela Emirdağlı kültüre. .

Bahriye: Bence hepsi hepsi. Hepsi kendi memleketini en iyi şekilde belli ediyorlar yani. Herkes kendi yöresini yemekleriyle, diliyle, diniyle temsil ediyor. Herkes kendi şeyini devam ettiriyor yani.

Gönül: Ya herkes kendi yöresel şeyleriyle Türkiye'yi temsil ediyor. Mesela biz Posoflular bilmiyorum neyi var ama Emirdağ'ın mesela Emirdağ köftesi var, yemekleri var. Her yöreden bir şey Türkiye'yi tanıtıyor yani.

Songül: Herkes kendi yöresine göre bir özelliği var veya onu tam bir ayrı şeye bölemem çünkü her yörenin kendi bir özelliği var o hangi yöresine göre yüksekse onu göstermeye çalışırlar. Mesela bir Emirdağlı köfteci açıyor anlıyor musun bir Trabzonlu daha başka şeylerle iş hayatına atılıyor kendini öyle tanıştırıyor. O yönden herkes bir şeyler yapıyorlar.

Sibel de farklı gruplara göre farklı değerlendirmeler yapmıştır.

Şimdi şöyle bizim Emirdağının bir köyü var …. diye genelde yani Berchem'de oturduğumuz yerde de köyün insanları çok var ve bazen insanı utandıracak şeyler yapıyorlar. Şöyle, en basit örneği giyim kuşam yani günümüzde şalvar var mı? Hayır, ben şalvara karşı değilim ama köyde giyilir mesela. Bunlar şehirde bir de Avrupa'dasın şalvar giyiyorlar. Veya başörtü çok güzel bir şey ama onu da güzel takın bence. Yani köyden nasıl geldilerse o şekilde yürüyorlar sokakta. Bazen Belçikalıların tepkisine katılıyorum. Ben bile Türk olarak rahatsız oluyorum.. Şu şu grup diye değil de Anadolu insanı bence Türkiye'yi çok güzel anlatıyor. Mesela İstanbul'dan gelen daha çok Avrupai oluyor. Yani ne bileyim bir Trabzonlular gecesi olur Trabzonlular kültürünü tanıtır Belçikalıların ilgisini çekiyor böyle şeyler. Emirdağ olsun mesela kaşık oyunumuz çok meşhurdur bizim ha Belçikalılar düğünümüzde falan aaa diyor bak biz bunu bilmiyorduk Türklerin bir de kaşık oyunu varmış. Bence bunu pek şehirden gelen ve İstanbul'dan gelenler pek bunu gösteremiyorlar..

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Arzu ve Seren temsil özelliğinin kültür, eğitim, aile terbiyesi gibi kavramlarla açıklanabileceğini düşünürlerken Muhammed kuşaklara göre, Yakup ise politikayla uğraşmayla ilintili olarak açıklamaktadır.

> **Arzu:** Şimdi şu son özellikle birkaç senedir genelde kültürlü kesim geldiği için buraya üniversite okumuş, eğitim düzeyi yüksek olan insanlar geldikleri için bence onlar daha çok iyi temsil ediyorlar çünkü ister konuşma tarzları olsun, buraya adapte olmaları olsun çok çabuk adapte oluyorlar çünkü. Hemen işte dillerine gidiyorlar, hemen bir şey yapmak için çaba sarf ediyorlar onlar tabi Türkleri daha iyi temsil ediyorlar. Onun dışındakiler kendilerini yetiştirememiş maalesef..
>
> **Seren:** Bence Türkiye'den gelen her şehirden, her köyden, her kasabadan gelen insanlar Türkleri değil de kendi memleketini temsil ediyor. Ben öyle düşünüyorum. Belki şöyle bir şey atıyorum İstanbul'dan gelir eğitimsiz bir insandır yani o kadar kaba hareketler yapar o kadar kötü şeyler yapar ki İstanbul'dan gelmiştir ama ne kadar kaba, ne kadar kötü dersin. Ama Doğu'nun bir köyündendir kendini o kadar güzel yetiştirmiştir ki ne kadar güzel Türk ne kadar harika bir insan denilebilir yani. Bence hangi nereden geldiği değil de yine insanın kendini yetiştirmesi ve kendini ifade etmesi önemli olan.
>
> **Muhammed:** ..Yani Belçika'da şu var 170 bin Türk'ün Belçika'da gelenler ilk devlet kanalıyla gelen Karadeniz'den gelen kardeşlerimiz 10 sene sonra falan 74'te bir dönüş yapmışlar. 12 bin 300 insan falan toplam. Sonradan gelenler kırsal kesimden gelmişler okumuşluğu az olan yani kaste, kitap okumayan, kendisini yenilemeyen insanlar olduğu için hiç fark etmiyor. Yani buradaki insanlardan kim Türkiye'yi temsil ediyorsa o bizim en iyi temsil edenimizdir. (Memlekete göre bir fark olmuyor?). Yok yani yok. Ama ikinci, üçüncü kuşakta biraz yavaş yavaş gençler iyi eğitim alırlarsa onların biraz faydası olmaya başlar.
>
> **Yakup:** Valla biraz düşünmem gerek yani bence Türkiye ve Türklüğü kimse doğru düzgün temsil etmiyor burada Belçika'da bana göre. (Neden? Hangi konularda özellikle?). Ya Türkiye'yi temsil etmeyi aslında Brüksel olabilir. Çünkü orada politikacılar da var. Daha çok politikacı var yani bir iki tane değil.. Ondan sonra yani Türkler için uğraşan çok. Ve kendilerini tanıtmak isteyen çok Türk var yani bu politik alanda daha çok var. Ondan sonra bu kültürel faaliyetlerde de çok. Brüksel'de daha çok yani yoğunluk Brüksel. Burada falan az. Gent olsun, Anvers olsun. Limburg bölgesinde çok az. Genelde Brüksel. (Peki bunun içinde özellikle ön plana çıkan grup var mı?..).. Brüksel daha çok Emirdağlı.

Hasan bir dini cemaatin üyelerinin Yalın ise doğuluların en iyi temsil ettiğini düşünürken Mutlu bu düşünceleri destekleyen genel bir açıklamada bulunmuştur.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Hasan: .. Hani şimdi Posoflular desem çünkü bizde mesela yemeklerimiz, düğünlerimiz efendime söyleyeyim örf ve adetlerimizi sürdürüyoruz yani. (Peki, Türkiye'yi temsil etme anlamında yani Türkiye'yi en iyi temsil eden topluluk sizce kimdir?) ..Şimdi aslında ben bir şey dicem belki de yani yanlış gibi olacak da belki de yani size ters gelecek bence o konuda en güzel bu cemaatler diyebilir miyim. Mesela bu Fettullah Hoca'nın cemaati çünkü insanlar daha temiz yaşıyorlar. Ve kültürlü ve bir şekilde insanlar hani benim bak ben ne diyorum büyük camiye çıkıyorum. Şeyleri tamam o kötüdür demiyorum ama şöyle bir baktığın zaman Ramazan geliyor onlar iftar veriyor, efendim bir Mehmetçik programı oluyor onlar bir iyi insan getirip anlattırıyorlar en güzel yani. Efendime söyleyeyim bir hac programı, umre programı böyle yani.. Ben geldiğim günden beri mesela Büyük Camiye gidiyorum hani Diyanet Camisine. Her camiye giderim çünkü her toplumla bir sıkıntımız yok bizim Allah'a şükür. Ama bu esas sıkıntı diyom ya mesela bir iftar geldiği zaman senin bir yemek yediğin çadırlar bile.. Ben hatta diyorum çok samimi olarak bunu diyorum T.C. nin Diyanet işleri yapması lazım diyorum hani amma. Birkaç da program oldu mesela bu Çanakkale olsun, hac organizasyonu yapan mesela buranın kalesinde kaleyi biliyor musun gezdin mi? (Hı hı gezdim evet). Kalede mesela Çanakkale'nin şeyi yapıldı ikisi de kale amma o program orada yapıldı çok güzel oldu Talha Uğurluer mi bir ağabey geldi çok güzel anlatmıştı. Gine onlar getirmişlerdi…

Yalın: Genelde Doğulular. (Bunun nedenini nasıl açıklarsınız?). Bizler çok sefalet çekmiş insanlarız daha doğrusu babalarımız, dedelerimiz ve de kültürüne, dinine çok bağlı olan insanlar. Birbirlerine kenetlenmişler neden kenetlenmişler? Çünkü zorluk görmüşler yani babaları zengin değilmiş. Geçmişten gelen bu şey o yüzden dolayı yani başka bir şey değil. Hani İstanbul'da yaşayan babası zengin olan, dedesinden miras kalan insanlar bu kadar olamaz. (Dolayısıyla Türkiye'nin Doğu'sundan gelen insanlar kültürüne daha çok sahip çıkıyor diyorsunuz?). Evet ben onu görüyor, gözlemliyorum.

Mutlu: İlk gelen kuşakta Türkiye'ye bağlantılı olarak değişik siyasi yapıya kendilerini yakın hisseden insanlar olduğu için işte zaten büyük akımlar vardır ya solcusunuz ya sağcısınız işte genelde ilk yıllarda MHP kökenli vatandaşlar daha fazla Türk kültürüne ait etkinlikler yapmaya çalışıyor idi. Fakat son yıllarda bu yöreleri aştık işte Trabzon'dur, Hatay'dır, Kars'tır şurası burası onları aştık insanlar daha fazla kendilerini hangi dini gruba yakın hissediyorsa öyle dernekleşmeye çalışıyorlar. Ve bu da aslında Türk kültürünü değil işte varsa bir İslam kültürü yansıtmaya çalışıyorlar. Aslında şuanda milli kültürden ziyade dini bir kültüre doğru insanlar yönlendiriliyor.. Türkiye'yi temsil anlamında öyle bir değişim var hatta o insanlar, o gruplar Türkiye'yi temsil dini temsilden geçer düşüncesiyle yaklaşıyorlar.. Bu değişmeye rağmen, bu dini grupların dışında kalabilen insanlar varsa ki vardır bunlar Trabzonluları bunların içine alabiliriz, genelde Karadeniz Bölgesinden gelen insanları bunların içine alabiliriz.. Artı işte aşırı dincilerin hiç girmediği en azından Türkiye'deki konumu diyorum, yazları Türkiye'ye gittiğim için biliyorum şuan Posofta

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yaşayan insanlar tabi burada dini gruplara mensup olan Posoflular arttı sayı olarak ilerlemeye başladı. Ama yine de Karadeniz bölgesi olsun Doğu Anadolu'nun kuzey bölgelerinden insanlar daha fazla Türk kültürünü yaşatmaya çalışan insanlar diyebiliriz.

Çınar, Gülizar, Ahu, Şükrü ve Veli Belçika'daki hiçbir grubun Türkleri ve Türkiye'yi en iyi şekilde temsil edeceğine inanmadıklarını şu sözlerle ifade etmişlerdir.

Çınar: Bence hiç biri Türk kültürünü temsil etmiyor çünkü herkes kendi kaygısına düşmüş. Emirdağ köftecisi ondan sonra Kayseri mantıcısı ne bileyim ben şuranın şusu buranın busu. Bu Türk kültürü değil ki bu yöresel kültür herkes böyle hizipçilik yaparsa eğer biz Türk kültürünü böyle tanıtamayız ki.. Önemli olan birlikte temsilcilik. Örneğin diyorlar ki Türk günü yapıyoruz biz diyorlar işte Türk yürüyüşü yapıyor mehter gösterisi şunu yapıyor. Biz Türk toplumunun kültürünün yansıtıyorsak, gerçekten hazır sorunu ortadan kaldırıp çünkü biz alevisiyle sünnisiyle Türk'üz taraf olmamamız lazım. Orda her bizim orda bir bütün olarak kültürü göstermemiz lazım o yüzden bence temsilcilik demek böyle kolay değil kişinin kendini bir şeyin temsilcisi yapabilir de ama bunu da hak etmesi lazım. Türk kültürünün belirli bölümleri atıyorum ben Emirdağlıların kültürünü temsil ediyorum derse ne ala ben üzerine laf söyleyemem hâşâ ama öbürü derse ki ben Kayseri kültürünü yansıtıyorum ona da eyvallah ama ben Türk kültürünü yansıtıyorum demek arkadaşım burada dönercilik bir Türk kültürü değildir sadece. Kahvecilik sadece Türk kültürü değildir. Yani çünkü Türk isminin geçtiği dönemde her yerde konuşulan döner kebap. Tamam, çok güzel bir yere gitti McDonaldsları filan kapattıracak kadar zorluyor da ya biz Türkler olarak sadece döner kebapla değil ya da kahvelerimizle ünlü değil bunu aşmamız lazım. (Posofluların Türk kültürünü yaşatmaya çalıştıkları geleneksel değerleri yaşatmaya çalıştıkları söyleniyor buna ne dersiniz?). Doğrudur. Neden Emirdağlı veya Posoflu diyorlar bunlar kendileri çünkü biliyorlar ki Türkiye'de şu vardır nerelisiniz ilk önce il söylenir. İlçe, köy, mahalle falan ama neden bunlar ilçeden başlıyorlar ben bunu daha çözmüş değilim. O yüzden de bunlar artık hani esprileri de vardır Emirdağ mı büyük işte Heusden Zolder mi büyük Posof mu büyük diye söylerler. Yani bu bağlamda bana ters gelen şey bu ikincisi olarak da kültürlerini yaşatmak adına Posoflular daha bir tutucu o konuda belki de Emirdağlıların çoğunun Brüksel'de olması, Brüksel'in gerçekten bir metropol görünümünde multikültürel açıdan çok türlü insanı barındırması örneğin bizim burada oturduğumuz yerde sokağa çıktığınızda çarşıya belki 20-30 kişiden bir tane zenciye denk gelebilirsiniz, ten farkı olarak ama Brüksel'de sokağa çıktığınızda daha kapıdan adımınızı atar atmaz var o yüzden buradaki Emirdağlılar bunu şey yapmak konusunda fazla da tutucu değildirler.. Posofluların akrabalıkları daha çok Emirdağ'da dediğiniz sonuçta bir ilçeden gelen insanlar akrabalıklar elbette onlarda da var. Ama Posofluların daha tutucu olmalarındaki neden belki de o bölgede daha çoğunlukla daha çok akraba olmalarından kaynaklanıyor.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Gülizar: Hiç kimse. Türkiye'den kimse gelmesin artık. Buraya gelip burayı sömürüyorlar, açgözlüler gözleri doymuyor. 1 ay bilemedin 2 ay çalışıp sonra Kızılay'a gidiyorlar. DOP basıyorlar.

Ahu: Hiçbirisi, hiçbiri o kadar farklılar ki yani şimdiki Türkiye'den hiçbir şeyi yansıtmıyorlar. Ne Doğu Anadolu'yu yansıtıyorlar ne şeyi yansıtıyorlar hiçbiri yani hiçbir eser yok benim gözümde çünkü ne Anadolu'da olanlar oradaki kültürü biliyor ne şehirden olanlar oradaki bilinmesi gereken tarihi, bilinmesi gereken yerleri biliyorlar yani hepsi sıfır.. Yani Posoflular da öyle gerçekten öyleler yani Posoflularla konuşsan bak Gent'e gidersen Posoflularla konuşursan ya da Lier'dekilerle ne konuştuklarını bile zor anlarsın. Gerçekten samimi söylüyorum bunu ablacım yani aksanlarından zor anlarsın ne konuştuklarını. Yani hiçbir gelişme yok yani ben Türk'üm yani bunu biliyorum ülkem hakkında yani başkenti sorsan onu bilmezler.

Şükrü: Hiç birimiz doğru dürüst temsil edemiyoruz.. (yani yöreye göre fark yok diyorsun?) Yok, bence eğitim seviyesiyle alakalı. Çünkü buraya ilk geldiğim zamanlarda kursa gittiğimizde bir adaptasyon kursuna tabi tuttular bizi yaklaşık 1-1.5 ay işte anadilimizde 1.5 ay boyunca işte Belçika nasıldır? Nedir? Her şeyini anlattılar. Ve kursun sonuna da işte Belçikalı bir grupla bizi kontağa geçirdiler ama bizi tabi onda sınıf sınıf bölmüşlerdi gelen %90 hep eğitimliydi. Yani en düşüğü lise mezunuydu. Ondan sonra şeyden bir tane diş hekimliğini bitiren çocuk vardı, bir tane mimar vardı aramızda. Toplandık işte onlar bize soru soruyor biz onlara soru soruyoz. Yani bir kontak kurmaya çalışıyoz aramızda şimdi hepimizin konusunda işte mesleğimizi burada idame etmek olsun ya da okumak şu olsun bu olsun işyeri kurmak işte iş alanlarında konuştuk. Hep bunları konuşuyoz ondan sonra işte kültürel alanda da neler yapabileceğimiz ya da neler konuşabiliriz adamın bitanesi şaşırdı dedi ya bugüne kadar hep nerden baksanız 2 ayda bir böyle grupları geziyoruz dedi ilk defa bir grup dedi şeyi sormadı para konusunu açmadı dedi. Biz dedik niye yani herkes de işte doktor ne kadar, işsizlik maaşı ne kadar hep onu soruyorlar dedi ama sizden dedi böyle bir şey çıkmadı kültürden bahsettiniz dedi, ondan sonra kendinizden bahsettiniz dedi, düşüncelerinizden bahsettiniz, eğitimden bahsettiniz ama dedi para konusuna hiç kimse değinmedi dedi. Bu çok ilginç tuhafıma geldi şaşırdım dedi.

Veli: Bence hiç biri temsil etmiyor. Çünkü kendilerini Posof toplumu, Emirdağ toplumu, Sivas toplumu, Trabzon toplumu, Aksaray toplumu olarak gören bu insanlar doğal olarak da ayırdıkları o toplumun kültür, gelenek, örf, adet ve anenelerini sürdürüyorlar. Yani bu da temel anlamda bir Türk kültürü ve Türk kültürü üzerine yaşıyor diyemiyorsun işte.. Ortak bir Türk kültürü bilinci de yok aslında fakat bir de bu kültürlerini yaparken kendi bilinçlerinde bunlar Türk kültürü diye lanse ediyorlar.. Çok kısa bir anekdot anlatacağım. Sene 1995 civarıydı yanılmıyorsam... O zamanlar burada çok fazla Türk restoranları da yoktu şimdiki gibi, Nord'ta bir restoran açılmıştı.. Trabzonlu Lazlar açmıştı.. Gittik orda bir

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> şeyler yiyoruz ve oraya CD koydular işte böyle kemençe sadece kemençe ve orda bir tane laz hani televizyonlarda gördüğümüz gibi ne söylediği de anlaşılmıyor.. Kemençe tek bir notadan dındındındın saatler boyunca o şekilde devam etti ve orda Flaman arkadaşlarını da çağırmışlar orda bir söz benim çok garibime gitmişti. Onu söyleyen Karadenizli kişi şeye diyor ki yanındaki Flaman arkadaşlarına işte bu gerçek Türk müziği diyor. Şimdi kendini o şekilde görüyor ona göre gerçek Türk halk müziği kemençe ve orda ne dediği anlaşılmayan bir adamın bir şeyler söylemesi.. O yüzden dolayı işte kendi bilinçaltlarında diyorlar ki tamam biz Türk kültürünü yaşatıyoruz. Mesela bir Arapaşı yemeği Türk yemeği diyor. Ama bizim oralarda yenmiyor mesela. Ankara'da yenmiyor, İstanbul'da yenmiyor. Onu yiyenler sadece belirli Sivas, Yozgat, Emirdağ işte o yöreye ait bir şey.

Alim ise hemşehrilik olgusunun toplumları yönlendirme ve harekete geçirmede önemli bir olgu olduğunu vurgulamıştır.

> Şimdi malum 3-5 grup var bu ülkede.. Belçika denince Afyon Emirdağ gelir, çoğunluk olarak. Bu arkadaşların birçoğu da ticarette başarılılar, ilerdeler, imkânları da var. Mesela Brüksel'de Schaerbeek'te Türk ve Türkiye hakkında en ufak bir olumsuzluk olduğu zaman güç birliği yapıp o işi bastırabiliyorlar hala. En çok da orada oldukları için. Mesela bizim burada Heusden-Zolder'imiz var, Posoflunun çok olduğu yer, Lier var, Willebroek var işte bu bölgede Zele Lokeren var, Gent var.. Hemşehrilerin bir yerde olması bu tür olumsuzluk bir anda harekete geçirmede çok kolay oluyor. Çünkü ulaşım çok çabuk oluyor. Örneğin şimdi Türk ve Türkiye hakkında olumsuz bir netice oldu mu bu Willebroek'un dernek başkanı işte Hasan, Hüseyin.. kimse kalkıp o cemaate "ey cemaat böyle bir durum var, yarın beraber olacağız" dediği zaman o Posofluysa o ilçeli ise buna güven geliyor, bu insanın sözü geçiyor. Bu Emirdağlılar'da da geçerli. (Yani herkes kendi hemşehrisini güvenilir görüyor?).. Mükerrem Bey eğer Berchem Camisinde "kardeşim bizim ülkemizin hakkında böyle bir yasa tasarısı var, gelin beraber olalım" dediği zaman diyorlar ki Mükerrem Bey yıllardır bu derneğe hizmet eden insandır bunun dediğinde bir güvenirlik var diyor halen. Ama bunun çok etkisi var hakikaten.. (Peki şey olarak düşünürsek hani yaşayış ve genel davranışlar olarak Türk kültürünün temsil etme anlamında bi?). Valla halen bazı yerlerin mesela bizim Posofluların son 5 yıla kadar hakikaten düğünlerimiz bile hala o bölgenin düğününe yakındı hala. Ama ne kadar götürebiliriz, nasıl olur? Çünkü.. az da olsa yavaş yavaş değişim oluyor. Bunu da ne yapsak durdurma şansımız çok az.

Gerek Emirdağlı grupta gerek Posoflu grupta Türkiye'yi en iyi kendilerinin temsil ettiğine ilişkin genel kanı oldukça yaygındır. Gruplar Türkiye'deki gelenek ve görenekleri yaşattıklarını düşünmektedir. Fotoğraf 55 ve 56'da görüldüğü üzere bu temsil düşüncesinin en somut biçimde yansıdığı ortamlar düğünler olmaktadır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Düğünlerde Emirdağ ya da Posofta olduğundan çok da farklı olmayan bir biçimde gelenek ve görenekler yaşatılmaktadır.

Fotoğraf 55. Bir Emirdağ Sünnet Düğünü, Anvers

Fotoğraf 56. Bir Emirdağ Sünnet Düğünü, Brüksel

En Güvenilir Grup: Görüşülenlerin tamamına yakını en güvenilir buldukları grubun "Türkler" olduğunu söylemiş, 8 kişi de Belçikalılara daha fazla güven duyduğunu dile getirmiştir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Abbas, Defne, Çağdaş ve Şükrü en güvendikleri grubun Türkler olduğunu ifade ederken "kendi insanımız" – "kendi milletimiz"- "kendi toplumumuz" gibi kavramlar kullandıkları dikkat çekmiştir.

> **Abbas:** ..Kolay bir soru değil fakat ben yine kendi insanımızın daha güvenilir olduğunu düşünüyorum. Evet Türk toplumu şimdi nedenine gelince.. hani ne kadar Belçikalı toplum Türklerin uyumunu kabul etmeseler de bu ülkede müstesnalar kaideyi bozmaz... Genelde işte kanunlara riayet eden, kurallara riayet eden, belli derecede uyum sağlayan insanlar olarak görüyorum.. Şimdi mesela farklı ülkelerden gelen insanlara bakmış olduğun zaman atıyorum Bulgarlar yani Belçikanın kendi yerli toplumu bile bunu çok hoş bakmıyorlar Polonyalılar için ha keza aynı şey geçerli, Faslıların konumu zaten belli, Afrikalılar için de çok iyi şeyler konuşulmuyor, çünkü o insanların gelmiş olduğu şartlar biraz daha farklı.. Bana göre bunların içersinde en önemli unsurlardan birisi Türklerin Türk toplumunun daha doğrusu Belçika'da çok daha iyi organize olmuş olmaları. Hani dernekleridir, camilerdir, kahvelerdir vs. yani organizasyonları çok daha iyi.. Kendilerini bir boşlukta buldukları zaman bir yerlere gitme şansı bulabiliyorlar.
>
> **Defne:** Kendi milletimizi.. Sonuçta kendi milletim bir şey olduğu zaman bana ilk yardımı kendi milletim yapar herhalde zannediyorum. Daha samimi geliyor, daha samimiyiz birbirimizle ha belki Flaman o anda şey olabilir. Diyelim ki bir yerde kaza yaptım mesela Flaman belki yabancı düşmanı olabilir. Ama Türk yine de gelip sana yardımcı olabilir.
>
> **Çağdaş:** ..Öncelikle tabi ben kendi toplumumuzun daha çok güvenilir olduğunu düşünüyorum. Ya bunu da öncelikle yani hem kendi kültürümüze, almış olduğumuz eğitime, İslam dinine şey yapıyorum bağlıyorum..
>
> **Şükrü:** ..En güvenilir yine kendi insanımız.. Çünkü yani aynı milletten olduğumuz için en büyük şey zaten etken. Ve yani sıkı dostlarım hep genelde Türk zaten. Yabancı bir insanla sıkı dostluk kurmak zor. Güven oraya kayıyor ha ne olur belki ilerde zaman geçer belki yabancı dostlarımız da olur. İletişim artar belki. Onlardaki önyargıyı da kırarız belki. O zaman onlara da belki güven daha fazla olur.

Aynur, Çınar, Hümeyra, Meltem ve Gönül ilk güvendikleri grubun aileleri, akrabaları olduğunu söylemişlerdir.

> **Aynur:** ..İlk tabi ki akrabalarıma güvenirim. Akrabanın en kötüsü yine elin en iyisidir..
>
> **Çınar:** ..Kişisel olarak söyleyeyim ben öldüğüm zaman cenazemin altına yani tabutumu omuzlayacak ilk önce akrabalar sonra hemşehriler sonra Türkler, Müslümanlar ardından belki Flamanlar. Ama şimdi bir şey daha söylicem. Bir fıkra vardır hani biliyorsunuz toplumda diğer dünyada bütün toplumların kazanlarının başında bir zebani vardır yukarı

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

çıkanı zebaniler aşağı indirir ama Türklerin öyle bir zebanisi yok. İtiraz ediyorlar neden Türklerde zebani yok bu sefer de zebaniler diyor ki Türklerin zebaniye ihtiyacı yok çünkü onlar yukarı çıkanı aşağı indirirler. Şimdi bir de buradan ters mantık var o yüzden akraba falan değil bence insanlar birebirinde güvenlik çok önemli bunda kişiye gruplaştırarak yapamazsınız. Çok yanlış olabilir birinin örneğin abisine çok güvenir akraba olarak öbürü komşusuna daha çok güvenir öbürü bir Flamana daha çok güvenir bu özel tercih ama ben sadece Türk olduğu için yani kişiye indirmek lazım. Bireyleştirmek lazım.

Hümeyra: ..Benim çevremde Posoflu Türk de var, bu yanım Polonyalı, sorarsan kime daha çok güvenirsin kaynanamla görümceme yani. (Önce akrabalarıma diyorsunuz?). Tabi ki çünkü en azından onun oturuşunu, kalkışını, yemek yemesini, her şeyini biliyorum yani nasıl davrandığını. (Peki akrabadan sonra kime?). Yine Türk olur Türk'e giderim.. (Türk'ten sonra?). Flaman'a (sonra?) ..Maroklara giderim yani onlar da bizi anlarlar en azından. Bir de daha sıcak bakıyor yani Maroklar Türklere. Kardaş diyorlar bize mesela. (Din önem kazanıyor o halde sosyal ilişkilerde?). Çok çok hele ki burada yaşadığın zaman Türkiye'de yaşarken anlamıyorsun alevisi de var, Allah'a inanmayan da var bir kolektif içinde büyümüşüz o kadar yadırgamıyorsun ama buraya geldiğin zaman çok fark ediyor ya. Burada Müslümanlık çok önemli en basitinden domuz burada çok yenilen bir ürün. Ee bizde de çok yasak hani onun için biraz daha Müslümanlık biraz daha kendi inançlarımıza göre olan yerleri tercih ediyoruz. Öyle insanlarla görüşüyoruz. Flaman'ın evine gitti mi ben çok tedirgin otururum köpekli ev olduğu için. Bir şeysini yememeye çalışırım.. Çünkü temiz olmuyor yani anladın mı?..

Gönül: Önce tabi ki akraba yine Posoflu demeyim de Türk olan kişiye giderim. Ondan sonra da hangi kişi kaldıysa o Flaman da olabilir, Polonyalı da olabilir Bulgar da olabilir yani o andaki o mesela ilk defa görmüyorsundur o insanları belli bir gidip gelmen en azından biraz daha samimiyetin olduğu kişiye ona giderim herhalde yani. O fark etmez. Hangi devletten olması, hangi tür insan olması benim için orada samimiyet önemli. Kapısına gidebileceğim bir kimse olmalı.

Meltem ise önce akraba daha sonra Türk toplumu ve Faslılara güvendiğini şöyle açıklamıştır;

İlk önce akrabam derim.. hemşehri bilmiyorum ben öyle o açıdan hiç düşünmüyorum. Ama Türklere güvenebilirsin biraz da insandan insana da fark ediyor. Her Türk'e de güvenilmiyor bence. Bunu eşimin işyerinde de şuan anladık. Yani açıkçası hani biraz kişisel o ama genel olarak tabi ki Türk toplumuna daha fazla güvenir. Bu bir gerçek. Morkanlara da güvenebilirim çünkü Müslüman olarak daha birbirimizi tutabiliyoruz. Birbirimizi anlıyoruz ve de inanıyoruz ki birbirimizin arkasından atmayız ve de sırttan vurma bir şekil olmaz yani. (Yani aynı dinde olmak da önemli diyorsunuz). Önemli bence.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

(Peki diğerleri için ne düşünüyorsunuz Flamanlar ya da Polonyalılar gibi?). Flamanlar ben %100 güvenmiyorum. İş arkadaşlarım olmasına rağmen çok iyi olmalarına rağmen yine de 10 yıldan beri de çalışmama rağmen %100 güvenemiyorum.. İş konusunda da fırsatını hani verdirmem yani, yanlış yapmamak için fırsat vermem. Çünkü ne de olsa o toplum Belçikalı toplumu iyi veya kötü arkandan söylemeyi daha çok seviyorlar, yüze karşı söylemezler o toplum. Belçikalı toplum söylemez yüze karşı onlar daha fazla arkadan konuşmayı seviyor. Ne kadar çok sevsem de dikkatliyim.

Görüşülenlerden en güvendikleri grubun Türkler olduğunu dile getirenlerin bazılarının açıklamaları şöyledir;

Demir: En güveniliri gene Türkler.. bir milli dava olsa gine kötü dediğimiz bu Türk insanları bakıyorsun ki canla başla o bizim milli davamıza koşuyor. Mesela bugün Filistin'deki, İsrail davasında mesela ölen kişi olan Filistinliler bizim amcamızın oglu mu bizim bir şeyimiz mi nedir bir Müslüman e ben Müslümanısam Faslı Gâvur mi? Yooo o da Müslüman o bizim kadar yapmıyo mesela. Yani fark bu.

Alim: ..Biz nefsi davranmayacağız yani biz demeyeceğiz ki biz ama ben bir yüzdeliğe vurursam inanın ki bunu Belçikalılardan kendilerinden duyuyorum. Belçikalı bir çiftçiden kurban alıyor, kurban parasını 3 günde geciktirse, 5 günde geciktirse, götürüp 10 gün sonra da yerine veriyor. Ama bunu bir Belçikalı dükkânında cüzdanı düştüğü zaman bunu bulduğu zaman bunun içindekini götürüp de ziline basıp vermiyor. İtalyan da vermiyor, öbürü de vermiyor. Veriyorsa da içindeki parayı alıyor öbürlerini yola atıyor. Ha bizim içimizde bu insanlardan yok mu? Vardır. Bunu bizimkiler yapmıyor mu yapıyor ama yüzdeliğe vurursak çok şükür bizim hala %70 imiz %75-80'imiz güvendeyiz.. Şahsi görüşüm inanca, dine bağlıyorum, Müslümanlığa bağlıyorum. Böyle de olmak zorundayız. Yani bizi yaşadığımız şekilde adam görüp de Müslüman bu demeli. Ama maalesef son 10 yılda son 20 yılda Müslüman öcü gözüktü, Müslüman öldüren, Müslüman kıran, Müslüman terörist, Müslüman intihar bombacısı gösterildi ama gerçek bu değil..

Bahriye: Hangisi Türkler güvenilirdir bence. (Neden böyle düşünüyorsunuz?). Polonyalılara falan Bulgarlar bilmiyom içlerinde değilim onların her yerin iyisi kötü falan var ama o insanlara güvenip de paramı vermem mesela. Ama Türk olunca verebilirim.

Doğan: Güvenilir olarak yani yine de Türklere güvenirsin çünkü tanıdığın, gördüğün insan aynı topluma çıkan insanı az çok yani bir ay iki ay sonra bir gördüğün Türk'ü tanıma imkânı veya soruşturarak bu kimin nesi filan güvenilir ortam öte türlü elin yabancısını ben bilemem ne olduğunu. Ben Morkanı ya da Polonyalıyı şurda kapıda görüyom. Onun güvenilir ya da güvenilmezliğini bilemem yani.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Fehmi: ..Bunların içinde tabi ki öncelikle Türkler daha güvenilirdir mutlaka.. Yani biz Türküz bilmiyorum yani bizde dürüstlük biraz daha bi üst düzeyde bunlara bakarak yani. (Buradaki Türkler sizce bu özelliği yansıtıyorlar mı?) Mutlaka yansıtıyorlar yani burada zaten bir söz vardır yani Türklerde Belçika'da notere gidersin ama biz de sözümüz yeter derler. (Söz senettir yani?) Aynısı yanı..

Yalın: Şimdi güvenilir olarak dediğim gibi işte. Türkler tabi ki birbirine her zaman destek olurlar ve peşinden sıralayabilirsin işte. Yani benim Doğu Avrupa'daki insanlara kesinlikle güvenim yok çünkü onların Doğu Avrupa'daki şöyle diyeyim hani biraz daha geçmiş tarihe baktığın zaman buradaki toplumla Doğu Avrupa'daki toplum bir değil. Hani Slovaklar, hani çoook eskiden Germanlar var bir de ayrıyeten Rus tarafından gelen Slavlar var, onlar o toplum çok vahşi toplum. Burada bakın daha dün geldiler buralara kaç kişiyi bir MP3 için öldürdüler. Hani çocuğu bile öldürdüler, mafyalık, hırsızlık, bak bunlara halen daha bir şey demiyorlar bak. Ben bunları buradaki politikacıların hepsiyle tartışabilirim. İstedikleri profesörü getirsinler.. (Neden bu neden kaynaklanıyor?) Haksızlıktan, adaletsizlikten kaynaklanıyor. Sen bir Türk olarak adaletin karşısına çık, ilk başlarken zaten hemen zafiyetle başlıyorsun. Sadece Türk Müslüman olduğun için. Hani Müslüman olma. Önemli olan senin surat biçimin. Doğulu olman, farklı olman.. Bunların genlerinde bu var. Eskiden Almanların, hitlerin ne yaptığını gördük yani. Hitler ne yaptı Yahudileri bütün katletti.., Allah göstermesin şuanda bu ekonomik kriz devam etsin yarın öbür gün biz suçlu olacağız. Bunlar yine aynı şeyi yaparlar. Yaparlar yani çünkü bunların kanında var. Geçmişten kalma, hani ortaçağlardan kalma vahşilikler, barbarlıklar. Hani bizlere diyorlar, Türklere diyorlar ya barbar falan filan diyorlar asıl barbar bunlar yani. Ha Amerikalı çıktı dedi yani Obama mıydı yok önceki Bush ne demişti dedi ki haçlı seferleri yapacağız bu nereden çıkıyor içten çıkıyor. Yapıyor da yani bunlar az siyasete geçiyor ama konunun işi özü bu yani..

Ayhan: Şöyle söyleyeyim Faslılar yani Marokanlardan iyi arkadaşlarımız var gerçekten hani güvenebileceğimiz arkadaşlarımız. Ama şimdi Fas Algerian (Cezayirli) arkadaşlarım var gerçi benden büyük ama şöyle söyleyeyim benim bulunduğum çevrede gerçekten yani hepsi eğitim almış yani eğitimini bitirmiş olan avukattır işte ne bilem bu aljeryan dediğim konsoloslukta çalışmış olan bir büyüğüm. Yani onlara gerçekten güvenebileceğim insanlar. Ama genel olarak valla şimdi Marokanlarla pek fazla bir şey yok yani güven yok duyulmuyor. Arapları dersek yani pek fazla Araplarla da gençlerimiz irtibata girmiyor. (Peki karşılaştırırsanız sizce hangisi daha güvenilirdir Türkler mi? Türklerden hangi yörelerden gelenler?) En fazla yine Türklere güvenecek yani **Türk'ün Türkten başka dostu yoktur**.

Melek: Ben Belçikalılara güvenirim daha çok. Türklere de güvenirim. (Sıralama yaparsınız hangisi birinci?) Tabi önce Türkler sonra Belçikalıları sıralarım, 3. sıraya da Marokenleri

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

korum. Belçikalıdan sonra gelir benim için çünkü dil bilsem Belçikalılarla çok güzel iyi anlaşırım kontağım olacak da fazla dil bilmiyom. Onlarlan da seviyom iletişimi ama çok daha dil bilmem lazım onlarla konuşmak için.

Görüşme sırasında bunları anlatan Melek ses kayıt cihazı kapandıktan sonra kaydın bitip bitmediğini sormuş ve kayıt cihazının kapandığından emin olunca da: "ah bu Flamanlar var ya bu Flamanlar hepsi ırkçı bunların, ah bir dilim olsa da hakkımı savunabilsem" demiştir.

Muhammed: ..Türkler çok güvenilirdir. Ya şimdi büyük millet olmanın bir şeyi var. Belçika'da ben iki tane kelime öğrendim. Türkiye'de ortaokulda okurken falan pek bilmezdim: Ayrımcılık ve Irkçılık. Burada öğrendim yani ondan dolayı. Biz millet olaraktan biz hiç fark etmez adam rengi, ismi ne olursa olsun dini ne olursa olsun Türkiye'den geliyorsa, insansa, komşuysa hiç bir şeyimiz yoktur, her türlü yardımlaşmayı yaparız..

Mutlu: Buna iki yönlü cevap verebilirim hangi grup sayı olarak daha azsa kendilerine güveni az olduğu için tehlikeli değildirler onlara güvenebilirsiniz bu bir. Diğer ise Türklerin yaşam pratikleri olarak insanlara bakış açısı olarak daha efendi, zararsız insanlar olduğunu gözlemleyebiliriz.. Türkler içersinde ya bu ilk yaptığım tespit aslında geçerli Emirdağlılar sayısı çok olan Emirdağlı grup biraz daha Türk toplumu içersinde tehlikeli işlere yönelebiliyorlar. Hatta aslında bir şeylik olmasın hani ben belli bir ili ilçeyi şey yapmak istemiyorum ama sayılarının çok olup olmaması önemli değil Konya'dan gelen vatandaşlar işte bir sorunu olduğunda hemen işte eski tür bir yapıyla hemen silaha sarılabilen insanlar olabiliyor.

Savaş: Benim tercihim her zaman Türkler olur. (Neden dersek?) Ben kendim Türk'üm bundan daha doğal bir şey olamaz çünkü. Türkleri daha güvenli daha anlaşılır bulurum.. Türk kimliğine sahipse benim için yeterlidir ama dünya görüşü de önemlidir tabi her Türk'e körü körüne sahip çıkacağız diye bir şey yok. Belli bir dünya görüşmemiz vardır onun ekseninde de insanları değerlendiririz yani.

Sibel: Bence Türkler. Türkler gerçekten güvenilir insanlar bence. Neden çünkü biz Türkler merhametliyiz. Bence ondan kaynaklanıyor. Çünkü Belçikalılar çok kuralcı. Onun için yani ne bileyim güvenemiyorum. Bir de mesela bir şey olduğunda "**Türk olsun çamurdan olsun diyorum**". Çünkü eninde sonunda o size yardımcı oluyor. Gerçekten çok yardım sever insanlarız biz burada. Onun için en çok onlara güveniyorum nedense. (Türklerden sonra hangi gurubu düşünürsünüz?). Sonra Belçikalı bence çünkü Belçikalıların dalavere işleri yoktur. Çok kuralcı olmalarına rağmen yine de ikinci planda onları tutarım. Faslılara

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

hiç güvenmem çünkü çok yalan söylerler. Hani çok böyle şeyler dolaşır çok çıkarcıdır onlar. Polonyalı ve Bulgarlara da pek güvenmiyorum.

Sulhi: Güvenilir olarak valla nasıl diyeyim Türkler diyeyim ben.. Türkler tanıdığım en yakın tanıdığım toplum onlar. Belçika'nın sadece kurumları yani resmi kurumlarında sanki böyle şeylik var böyle. Haksızlık yok. Pek öyle ayrım yapılmıyor. Fazla yapılmıyor diyeyim. (Ama insanlar düzeyinde?) İnsanlar düzeyinde şey yok yani pek güvenilir yok. Çünkü dediğim gibi işyerinde böyle arkadaşlarım var. 8-10 senedir çalıştığım bir arkadaşım mesela çok severek beraber çalıştığım bir arkadaşım geçenlerde bana dedi ki ben dedi racistim dedi yani yüzüme karşı ama dedi senle kesinlikle problemim yok. Senle çok iyi anlaşıyorum dedi falan ama birden böyle deyince bende bir soğukluk hissi yarattı yani çünkü yıllardır beraber çalışıyorum hiç beklemezdim ondan kalktı bana böyle dedi. O yüzden çeşitli örnekleri de var o yüzden ben Belçikalılara pek güvenemiyorum.

Şafak:.. Benim düşünceme göre kesinlikle Türkler. Mutlaka ve kesinlikle Türkler daha güvenilirdir.. Türkler Müslümanlığın vermiş olduğu hani Müslüman komşumuz namusu bizim namusumuzdur düşüncesiyle yaşadıkları için Türkleri daha güvenilir bulurum. (Türkler arasında yöreye göre farklılık var mı sizce tespit ettiğiniz?). Yani bu şeyde gözlemlenen bir fark yok ama mutlaka hepimizin kültür olarak bizim insanımız Posof insanı biraz daha cana yakın insanlarla sohbet mohbet içinde olmayı isteriz. Bizim insanımız hani biraz daha cana yakın insanlar, misafirperverliği seven, hoşgörülü, anlayışlı davranan bir toplum olduğumuzu düşünüyorum ben yani.

Şevket: ..Türklerdir.. Türklerin kendi örfümüzden âdetimizden olduğundan dolayı bildiğimizden töreleri ondan dolayı en güvenilir o. Borç alıp borç vermede, iş yapmada maddi manevi her şeyde en güzel Türklerle anlaşıyoruz Türklerle yapabiliyoruz.

Arzu, Şirin, Kıymet, Mehtap ve Talip en güvendikleri grubun Belçikalılar olduğunu şu sözlerle anlatmışlardır.

Arzu: ..Ya öyle bir zamandayız ki insan kime güvenip güvenmeyeceğini gerçekten seçemiyor. Ama sanırım yabancılar daha şey gibi ya. Güvenme değil de bir sorun, bir probleminiz olsa rahatlıkla söyleyebiliyorsunuz. Her şeyinizi paylaşabiliyorsunuz ama kendi ırkınızdan birisine söylediğiniz zaman bunu deşifre edebiliyorlar gerçekten bu konuda bir problemimiz var. (Yani yabancı derken bu Belçikalı da olur, Marokan da olur, İspanyol da olur mu?). Yok Morokenleri de artık biraz şey gibi onları da artık gerçekten seviyorum desem yalan olur. Mesafeli olmak zorundasınız çünkü bir sürü olaylar her şey onlardan çıkıyor genelde. Belçikalılar, Flamanlar bunlar gerçekten dürüst insanlar.

Şirin: .. Zor ama yine de Flamanları tercih etsem.. Türkler ya Posof bu konuda Türk, Posof, akraba ayrımı yapmıyorum genel olarak Türkler Türklerin kıskanç bir yapısı var. Sende

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

olan şeyi yani çok az bir Türk kabul edebilir yani ama Flamanlar öyle değil. Mesela Flamanlara bir ev aldım dedim mi aaaa nasıl işte nerde? Nasıl? Yani evin içini sorarlar. Ama Türklerde öyle bir yok ev aldım dedim mi susarlar. Ya kıskançlık çok fazla çekememezlik hani mesela birisinin çocuğu okuyor onu bile çekememezlik var. Din ayrımcılığı var. Flamanlarda öyle yok. Ne elbisene ne dine bakarlar, onlar için o önemli değil yani. Yani hiçbir şeyi konu yapmazlar, önemsemezler. Yani onlar için hiç şey çok büyük bir problem değil yani, büyütmezler hiçbir şeyi. O yönden yani daha fazla Flamanları tercih ediyorum.

Kıymet: Belçikalılara şöyle diyeyim tamam onlar yani insan seçiyor şey yapıyor ama sadıklar. Yani sözlerini tutuyorlar. (Türklerden daha çok güvenirim diyorsun?). Evet. (Peki, ikinci sıraya kimi koyarsın?). Türkler ikinci sıradaki. (Üçüncü sıra desem hangisini seçersin? Afrikalı, Maroken, Polonyalı, Bulgar?). Ya onlarda hepsi aynı derecede.

Mehtap: Belçikalılar. (Türklerden sonra mı? Türklerden önce mi?). Türklerden önce. Şimdi abla ben Türklerden hep kötülük gördüm. O yüzden. (Belçikalılardan sonra ikinci sıraya hangisini koyarsın?). Yine Belçikalı. (En güvenilmez olanı dersem?). Polonyalılar. (Ondan sonra da Marokenler galiba dimi?). Jaa.

Talip: Valla ben Belçikalıyı daha güvenilir hani şöyle şey olarak yani hani bir aileye teslim etme gibi falan değil de yani en azından daha güvenilir hissediyorum Belçikalıyı. (Neden böyle bir yargıya vardığınız diye sorarsak?). Ya bu insanların hani gerçekten bazılarına böyle kendini tanıttığın zaman senin ne olduğunu bildimiydi o insanlardan zarar gelmez. Ama bir Marokana yani ben güvenmem bir Polonyalıyı zaten bilmiyorum bir Bulgara zaten güvenmem yani yaşantımız şu güne kadar yaşadığımız şey olaylara baktığım zaman yine en güvenilir ben onları buluyorum. Belçikalıları gerçekten güvenilir buluyorum.

Pembe ve Lale ise hem Türkleri hem de Belçikalıları güvenilir grup olarak gördüklerini şu sözlerle anlatmışlardır.

En güvenilir valla bu konuda ben şöyle söyleyeyim aslında iş hayatında ben Belçikalılara güvenirim. Ama başka şeylerde Türklere güvenirim..

Hooh! Bence Türklerle Belçikalılara tanıdığım için kültürü bence yabancı olan kültür ister istemez bilmediğim için belki itici olabilir. Belçikalılara güvenirim çünkü biliyorum huyunu, suyunu.

Zekiye güven unsuru için "Allah'tan korkma" ölçütünü önemsediğini şu sözlerle dile getirmiştir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> Valla ne bileyim güven için Allah'tan korkan biri olması lazım yani. Akrabalarımıza güveniriz. Hemşehrilerime de güvenirim. Posof insanı gerçekten yani ne kadar kötü olur olsun evlerinde yatabilirisin yani ırzına, namusuna güvenebilirsin Posof'un erkeklerine has bir şey ama Emirdağlılar öyle değil, güvenmem. Çünkü Efendimiz öyle buyurmuş hani Müslüman kimdir elinden ve dilinden emin olunan kişi ki eminlik yok yani. O eminliği güvenemiyorsun yani ama bizim Posof'un halkı yani çok dindar bile olmasa kimsenin ırzına, namusuna zarar vermez o güven var yani. Başka hatalar var tabi ki var her insanın var ama Doğu'nun insanı daha bir ırzına, namusuna düşkün. O konuda yani ben onaylıyorum yani yöremin insanını.

Hemşehrilerin Aralarındaki İlişki: Görüşülenlere hemşehrilerinin kendi aralarındaki ilişkileri sorulmuştur. Hem Posoflu hem Emirdağlı grubun içinde hemşehriler arası ilişkileri olumlayanların daha fazla sayıyla erkekler olduğu dikkat çekerken her iki grubun kadınları ilişkilerin iyi yönleri olsa da rekabetin daha yoğun yaşandığını dile getirmişlerdir.

Posoflu gruptan Abbas, Demir, Alim, Çınar, Ayhan, Yalın ve Yücel hemşehrilerinin arasındaki ilişkilerin çok iyi olduğunu dile getirmişlerdir.

> **Abbas: ..**Posofluların.. kurmuş oldukları normal derneklerin dışında bir de özellikle Posoflular Dernekleri vardır yani mesela örneğin Gent bölgesinde POSKÜDER var. Bunlar bana göre iyi organize olmuşlar ama yalnız kalmışlar. Yani onlar Gent'in pek fazla dışına sanki çıkmıyorlar gibi görünüyor çünkü Posoflular sadece Gent'te yaşamıyorlar. Büyük bir çoğunluğu işte Heusden Zolder o bölgede daha fazla var. Bir iletişim kopukluğu var.. Ama onun dışında bence ilişkileri birbirleriyle ilişkileri oldukça iyi..

> **Demir:** İlişkileri çok iyi. Mesela vatandaş tam şuan izin sezonu 6. ayın sonu 7. ayın 15-20 sine kadar izin zamanı. Tabideki insanlar birbirlerini memlekete giderken evine giderler, yolcu ederler, geldiğinde hoşgeldine giderler, memleketten hal hatır sorarlar. Bir düğün olur düğünlerde tabideki o düğünü şereflendirmek yine bu insanlara düşüyor örf âdetiyle, bayramlarda gine Türkiye'deki gibi mesela Posof'taki gibi büyüklerin kalkar gider ziyaret eder ellerini öperiz gidip. Mesela bayram başladı mı evimize geliriz bizim evimize de gelenler olur mesela bizden küçükler. (Yani iletişim olduğu gibi yaşatılıyor gelenekler bazında?). Tabi iletişim konusunda iyi. Şimdi ben mesela diyelim ki Hamdi kardeşle küs isem akrabayız ama çocuğu evlenirken, yani Allah göstermesin cenazesi var ise o suna busuna gene de koşuyom yani tabi öyle bir hissimiz de var yani içimizde…

> **Alim:** ..Şu anda bizim Posoflu şu anda Willebroek'ta diyelim 150 haneye yakın Posoflu yaşıyor bu 150 hane Posoflu birinin çocuğu hasta olsun birinin başı derde girsin bir kaza bela gelsin o gün o ölüsü olsun hastası olsun o sokak tutulur böyle çok şükür hala var. Yani

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

şu anda Posoflunun biri cenaze fonuna üye olmasın onun 5 tane ölüsü olsun 5 inin ölüsünü de ülkeye onun babasının anasının cebinden 5 kuruş çıkartmadan göndeririz. Bu dayanışma hala var.

Çınar: .. Birbiriyle yardımlaşma konusunda arkadaşlık babında hemşehriler arasında diğer topluluklara göre tabi biraz daha özen gösteriliyor yani daha sıcak olabilirler. Ama işte bu iş hayatı özellikle dediğim gibi Eurodan sonra insanların daha çok çalışma zorunluluğu çıktı. Ondan sonra insanlar gerçekten vakitlerin çoğunu işe veriyorlar işe verdikten sonra zaten vücut belli bir yaşı da alıyor bu arada yorgunluk hissediyorsunuz. Hemşehrilerle bile aralarında oluyor özellikle en büyük bizim.. Ardahan Posoflu hemşehrilerimizin buluşma noktaları genellikle aile düğünlerinde, akraba düğünlerinde bunun dışında da düğünlerin olmadığı veya futbolla bi aralar çok iyiydiler olmadığı zaman da kahveler vardır buralarda onlarla görüşüp konuşmanız onlar erkekler ama özellikle.. Ramazanlarda Posoflularda gördüğüm en büyük yani özellikle o duyguyu kaybetmesinler istediğim bir şey vardır; iftar yemekleri çok saygındır burada onların bir özelliği vardır, o birçok istisnai bir durumdur özellikle herkes olabildiğince her akşam evine birini davet etmek ister veya bir davete gider. Bu sıcaklığın hiçbir zaman kaybolmasını istemem çünkü sonuçta 11 ay boyunca kopan o ilişkiler, soğukluklar şunlar bunlar o bir ayda o yaraların hepsi onarılıyor. Ama burada söyleyeyim ben bunu açık yüreklilikle ben buradaki örneğin Heusden Zolder'daki Türkler arasında Posoflular kadar Ramazan ayının örf ve anenelerine bağlı olan bir toplum da görmedim. Onlar kadar böyle Kayserililer de bu inançlara bağlılar ama Posoflular da daha çok bağlılar, daha baskın.

Ayhan: Hemşehrilerimin arasında Posoflular arasında çok iyi gerçekten çünkü aileden gördüğümüz yani kültürü şeyi yaşantıyı sürdürmeye çalışıyoruz büyüklerimiz aşağı yukarı haftalık yani hep birbirlerine giderlerdi yani ev ziyaretleri yaparlar biz de o hayat tarzını sürdürmeye çalışıyoruz. İletişim, yardımlaşma aynen öyle oluyor cenazede olsun bile sağolsunlar yani hepsi el birliğiyle gelip yardım ederler bunu yaşadık artık gördük yani maddi manevi ne gerekiyorsa..

Yalın: Ya Posoflular birbirlerine kenetlenmişler iyi ve kötü günde her zaman birbirini destekleyen bir gurup hemşehri olma açısından. Yani başka ne diyebilirim ki birbirimize saygımız çok, sevgimiz de bayağı var. Yani birbirimizin dilinden anlıyoruz daha doğrusu. Hani biri yaptığımız şakalar birbirini tamamlıyor. Yani Flaman'a sen şaka yaptığın zaman anlamıyor. Ama bizim öyle değil yani. Birbirimizi tanıyoruz. İletişim de çok iyi.

Yücel: Şimdi dışardan bakanlar genelde olumlu konuşuyorlar Posoflular hakkında burada Posoflular birbirine bağlı ne bileyim dernekleri var birleşiyorlar faaliyetler düzenliyorlar. Yani çok pozitif bakıyorlar dışardan ama içerden de kendilerini öyle kopuk hissediyorlar birbirlerinden aslında öyle değil yani ben dernek başkanı olarak da yani şunu diyebilirim

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> aslında yani Gent'teki yaşayan Posoflular birbirine çok bağlı. Ben bunu yani dışarıdaki başka yerde yaşayan Posofluları da görüyorum. Hani bir farklılık var yani. Biz farkında değiliz yani birbirimize o kadar bağlı olduğumuzun farkında değiliz. Gent hatta zor bir bölge Posoflular açısından da zor bir bölge çünkü burada tam olarak hesabını bilmiyorum ama 20 ayrı köyden Posoflu var burada. Willebroek'a baktığınız zaman genelde iki köyün insanı yaşıyor Willebroek'ta Lier'a baktığınız zaman yine öyle iki tane köyün insanı yaşıyor ama Gent'te çok karışık. Posoflular da öyle köy olarak hani o kadar önemli bir şey değil köy olarak ayrımcılık yapmayalım şimdi burada da o zaten kaç yıllardır yoktu Gent'te ilk zamanlarda aaa bu benim köylüm o benim köylüm öyle bir olay oluyordu. Posofluların kendi arasında vardı o kalktı bu Gent'te yok öyle bir şey ama yani başka yerlerde görebiliyorsun onu hala..

Posoflu Mutlu ise, Yücel'in başta sözünü ettiği gibi Posofluların kendi içlerinde ilişkilerinin iyi olmadığını başka bir deyişle ikili davranabildiklerini düşünmektedir.

> İyi gözüküyor ama yaşadıkları ilişkinin ciddi olduğunu zannetmiyorum.. Aslında haksızlık etmeyeyim ama biraz ikiyüzlü toplumuz. (Bunu biraz açmanızı istesem genel bir değerlendirme yapsak?). Yani iki insan birbirini sevmez ama ya işte görünüşte iletişim iyidir. Merhaba, nasılsınız, iyisiniz? Ama işte birbirini iki adım geçtikten sonra ya işte bildiğimiz küfürü yapar işte sanki selam vermesen …. (küfür ediyor) Gibisine. Şöyle işte bizim Türklerin artık sorunumu veya şeyi mi diyelim güçsüzlüğü oradan mı geliyor kendi içersinde birbirleriyle barışık değiller ama dışarıya karşı bir toplum gibi gözüküyorlar.

Posoflu Sulhi ise dernek ve kahve grubu olmak üzere iki grubun varlığına dikkat çekmektedir sözleriyle.

> Valla dediğim gibi derneğimiz var, dernek çok destekleyen insanlar var. Pek şey yapmayan ilgilenmeyen insanlar da var. Yani buraya derneğe gelenler mesela bakıyorsun birbirleriyle ilişkileri falan çok iyi. Mesela herkes bir şeyler yapmak istiyor dernek için dernek için yaparken de daha böyle aslında derneğe yaparken Posof için veya Posoflular için bir şey yapıyor gibi yapıyorlar yani. (Dolayısıyla güçlü, yoğun ilişkileri var diyebilirsiniz?) Yani o kadar da şey değil de zaten herkes işinde gücünde öyle ne bileyim çok da öyle yoğun bir ilişkileri yok yani. İşte zaten iki grup var gibi şey yapıyorum ben bii işte derneğe çıkan grup bir de bir kahve grubu var. İkisinin arasında biraz bir kopukluk var, nasıl desem onlar pek gelmezler derneğe biz kahveye pek gitmeyiz ama işte düğünlerde, şurda burada bir araya geliyoruz. Fazla da böyle yoğun bir şey yok ama gene de yani kötü günlerde beraberiz diyeyim. Omuz omuzayız.

Posoflu Defne, Gönül ve Işık hemşehrileri arasındaki ilişkilerin hem iyi hem de rekabet ve kıskançlık içerdiğini şu sözlerle ifade etmişlerdir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Defne: Valla bizim buradaki Posof milleti aslında birbirine çok bağlı ama biryandan da nasıl desem rekabet de var aralarında öyle yani. Samimi duruyoruz belki hepimiz birbirimize karşı ama biryandan da öyle değiliz aslında.

Gönül: Bilmiyorum bazen kıskançlık var herhalde. Kendi yöre olarak bile çekemeyenler var ben mesela Posof'un bir köyündenim öbür köylüsü onu çekemeyebiliyor. Lier'de toplum küçük olduğu için herkes herkesi tanıyor. Kolay kolay kimse bir adımını ters atmaya cesaret edemez veya bir olay çıkarmaya çünkü neden kilitlenme var ve Lier'de bir grup bir gruptan daha fazla. O ne kadar da kıskançlık olayı olsa bile bir olay çıksa o grup kilitlenip diğer grubun üzerine gidebiliyor. Lier içinde bugüne kadar öyle büyük bir olay olmadı çünkü herkes Posoflu olduğu için.

Işık: Bence iyi kendi aralarında bence mutlular dışarıdan onun için fazla insan sokulmadığı için kendi kültürleriyle kendi bakış Türkçesini bulamam ki şimdi bakış açıları hepsinin bir. Şimdi bir Emirdağlı yok başka bir bakış açısı açmak için hepsi Posoflu olduğu için bence hepsinin adetleri de aynı olduğu için iyidir anlaşmaları. (Peki sizce burada yaşayan Posoflular arasında birlik ve beraberlik mi ön planda yoksa rekabet dedikodu da ağır basıyor mu?). Rekabet ön planda, çok ağır basıyor. Bence rekabet.

Ahu ise hemşehrileri arasındaki ilişkisinin son derece kötü olduğunu düşünmektedir.

Berbat. İlişkiler konusunda berbatlar, eğitici şeyler yapmıyorlar. Yani kendilerini ilerletmek için bir şeyler yapmıyorlar mesela biri okurken öbürü demiyor ki sen de oku beraber okuyalım, okulu bitirelim, ilerleyelim. Güzel şeyler yapalım yok. Ne yapalım koca bulalım, evlenelim gidelim.. Artık şimdiki gençlik bizim ailelerimizden de gerideler. Şimdi mesela benim kuzenim var evli. O benim çocuğum böyle yapsa gebertirim, mesela babasından beter, dayımdan beter konuşuyor.. o kadar iyice geriliyorlar yani ilerleyeceklerine, entegre olacaklarına bu devlete, iyice dejenere oluyorlar. (Peki kendi aralarında dayanışma, birlik, sevgi, saygı var mı?). Yaaa ben inanmıyorum. Olduğuna inanmıyorum çünkü şey yani mesela ben çok konuştuğum zaman ıhhh kendini beğenmiş veya işte bir kitap hakkında konuştuğum zaman ıhhh bu da çok biliyor. Örnek veriyorum sadece ya da mesela bir düğünde güzel giyindiğin zaman, güzel oynadığın zaman, güldüğün zaman şuna bak şuna ıhhh! Mesela yüzüme gülüyor ama arkamdan öyle yapıyor. Yani samimiyetine ne kadar inanabilirim ki. Onların yani arkadaşlıklarına ne kadar inanabilirim ki..

Posoflu Şirin ve Zekiye hemşehrileri arasında ilişkilerin iyi olduğunu dile getirmişlerdir.

Bağlılar birbirlerine düğün olsun cenaze olsun yani kenetlenmiş bir toplum.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> Burada Posoflular çok olmadığı için Posoflularla benim fazla ilişkim yok yani. (Peki Heusden-Zolder'da, Gentte? Aralarında dayanışma var mı?). Misafir olarak gidiyoruz yani. Tabiî ki dayanışma çok var. Her konuda. Yani düğünlerde, cenazelerde o konularda çok dayanışma var, yardımlaşma var.

Emirdağlı Hulki, Mücahit, Mahmut, Ramazan, Şevket ve Talip hemşehrileri arasındaki ilişkilerin iyi olduğunu ifade etmişlerdir.

> **Hulki:** İyi diyebilirim. Şimdi Emirdağlıların özelliği sadece ilçe olarak değil köy köy de burada olmaları yani Emirdağlıların kendilerine has grupları var. Hatta bazı köylerin cenaze cemiyetleri var, dernekleri var. Dernekleşmeleri var. Çünkü büyük bir toplum topluluk meydana getirdikleri için bir sürü başlıkları var. (Ama ilişkileri genel olarak iyi diyorsunuz?) Çok iyi yani evet.

> **Mücahit:** Şimdi Emirdağ toplumu burada tek yekpare bir topluluk değil. (Bir arada yaşamasına rağmen mi?) Evet, bunla bunun parçalı bulutlu olduğunu söylemiyorum. Burada her köyün kendisine göre bir derneğin vardır yardımlaşma dernekleri vardır işte köylülerine yardım ederler. Oradaki fakir fukarasına yardım eder. Bir de genel manada EYAD adında Emirdağlıların vakfı vardır. Ben o vakıfta başkanlık da yaptım. O şeydir ama buradan oraya yapılacak yardımlar konusunda birliktelik sağlanıyor diyebilirim. (Ama bunun dışında ilişkiler anlamında tek bir bütün yok diyorsunuz?). Yok çünkü Emirdağ dediğiniz yer de zaten çok böyle tek bir parça yer değildir. (Yani oradaki yapı burada da yaşıyor diyebiliriz?) Yaşıyor. Genel olarak ilişkiler olumludur, sıcaktır. Belki istediğimiz seviyede değildir. Sivil toplum örgütleri de zaten bu iş için vardır. Eğer sivil toplum örgütü diyebilirseniz örgütlü bir toplumdur değilse.

> **Mahmut:** Çok iyi. Sıcak ve samimi birbirlerine bağlılar.

> **Ramazan:** Genel olarak değerlendirirsek bana göre diğer şeylere göre daha iyi çünkü biz her türlü faaliyette bir araya geliriz. Her türlü şeyde birbirimize destek oluruz. Herkes birbirini tanır. Herkes birbirini %100 %90 tanır, bilir. Yani bu budur bu şudur. Yeni gelen birisi oldu mu bilinir. (Daha yoğun ilişkiler?). Ja ja ja ja!

> **Şevket:** Kendi aramızdaki iyi bence güçlü, dayanışma var halen daha devam ediyoruz.

> **Talip:** Valla aramızdaki ilişkiler çok güzel. Olması gerektiği düzeydeyiz yani.

Fehmi, hemşehriler arasındaki ilişkilerin iyi olduğunu ancak bölgesel ayrıma dikkat etmek gerektiğini ifade etmiştir.

> Bana göre şimdi bu benim oturduğum bölgede (Anvers) iyi fakat Brüksel'e baktığımız zaman daha iyi çünkü orda daha fazlalar. Sayıları daha fazla iş sahibi daha fazla onun için

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

orası daha bence fazla onun için. Brüksel'de öyle orası başkent fakat Emirdağlı da çok orada yani. Sade o benim bildiğim Scharbeek olan bölgede 15 bin var yani. (Dolayısıyla orda daha iyi diyorsunuz ilişkiler?). Evet..

Hasan ise hemşehriler arasındaki dayanışmanın eskiden daha yoğun olduğunu şu örnekle dile getirmiştir.

..Bilemiyecem yalnız bu bizim zamanımızdaki yaşadığımız şey yok mesela insanlar birbirlerine ödünç para şey daha fazlaydı. Şimdi adam parası olsa bile yok demek zorunda kalıyor çünkü veriyor sonra alamıyor. Alsa verse problem oluyor. Yani çok yakın olan yine veriyor mesela biz kendi çevremizdeki insanlar genelde mesela "el ödüncü" verir alırız. Mesela sen gelirsin bana 1000 euro alırsın iki ay sonra 3 ay sonra işte 7. aya param gelecek dersin. İşte ben varırım sana işte alırım bu şekilde olabiliyor yani çok yakın arkadaşları arasında işte samimidir. İşte çok yakın akrabalarda bu olabiliyor. Tez Köylüler arasında diyeyim de. Ama onun dışındaki çok insanlar kredi sistemine gitmek zorunda kalıyor.

Emirdağlı Yakup diğer hemşehrilerinden farklı olarak Emirdağlılar arasında rekabetin dayanışmadan daha fazla olduğunu düşünürken yine Emirdağlı Çağdaş da benzer düşünceleri tüm Türk toplumu için ifade etmiştir.

Bilemicem.. Dayanışma pek fazla yok herhalde ya. Daha çok rekabet ön planda. Hemşehriler arasında o var.

..Ben artık şeye bakmıyorum hemşehri olayına bakmıyorum.. Türk toplumu olarak birlik beraberliğin olmadığına inanıyorum.. En büyük ayıplarımızdan bitanesi okulumuz yok ki böyle bir dayanışma falan olmuş olsaydı zaten çok daha farklı olurdu her şey. (Ama ilginç bir şekilde dernek sayısı çok dimi?) Ya şimdi dernekler genelde kahve gibi kullanıldığı için yani amacından saptırılmış.. Dernek açılmasındaki en büyük sebep vergisi olmuyor işte devletten bir takım yardımlar alıyorlar maddi manevi o yüzden. Yoksa yani şey yok yani avantajı yok. (Bir de birkaç kişiye iş olanağı da sağlanmış oluyor dimi?) Tabi tabi. Ya ben şöyle diyeyim başımdan geçen sizin için faydalı olacağını düşündüğüm bir olay yaşadım. Alkade? (İş yeri) de çalıştığım dönemlerde bir arkadaş vardı kapıda bekçilik yapıyordu hatta beni içeri o aldı. Onun aracılığıyla işe girmiştim ben, büyük patronlarla arası çok iyiydi. Bak dedim burada bir tek ben Türk'üm dilim de o kadar çok yeterli değil ama iyi çalışıyorum o şekilde kendimi kabul ettirdim kısa sürede kontratı aldım. Dedim ki ben birkaç arkadaş var işsiz.. onları çağıralım veya sen birkaç arkadaş daha bul Türkleri hiç olmazsa buraya şey yapalım hep işte Arap geliyor, Belçikalı geliyor, yabancı insanlar geliyor Türklere de bir iş kapısı açılır falan. Bana dediği şey şu "sen memnun musun işten rahat mısın" rahatım. Tamam dedi buraya Türk falan getirme Türk getirdiğin zaman Türk senin ayağını da kaydırır. Düşünce bu, düşünce mantalite bu yani öyle bir ama bu

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Araplarda öyle değil Araplarda tam tersine hemen birden işe kendi eşini, dostunu, akrabasını getirir.. Düşünün böyle bir birlik beraberlik olmuş olsa…

Emirdağlı Aynur, Çiçek, Bahriye, Kezban, Gülizar, Mehtap, Sibel ve Yıldız hemşehrileri arasındaki ilişkilerin ağırlıklı olarak rekabetle temellendiğini ve dedikodu sorunu olduğunu düşünen görüşülenlerdendir.

Aynur: Nasıl desem? Rekabet çok canım Emirdağlıyla Emirdağlı arasında rekabet çok. Her konuda mesela o onu çekiştirir genelde hani hepsine demeyeyim şimdi de çoğunlukla böyle itişme kakışma oluyor. Kulak misafiri oluyom bazen.

Çiçek: Çok da iyi diyemem. Çünkü bence kıskançlık çok nasıl desem özenti çok. Birde nasıl desem kendilerinden değişik bir Emirdağlı gördüklerinde kendilerinden farklı düşünen o kişiyi bile yadırgıyorlar Emirdağlı olmasına rağmen. Başkalarına benzemediği için yani yadırganıyor o insan..

Bahriye: İyi. İyi olanı var iyi olmayanı var.. Samimiyetlik de var çekememezlik de var. Belli etmezler ama bir düğün olsun hepsi birikir. Hem bırakmazlar. Diyelim ki nasıl anlatsam birbirlerini tutarlar ama birbirlerini de çekemezler böyle. Bir düğün olduğunda da hepsi gelir. Bir sıkıntı olduğunda da gelirler.

Kezban: Güzel yani halen sağlam bi arkadaşlıkları var.. Bir ara rekabet çoktu. Bizim çocuklar daha iyi olmalı sizinkilerden falan. Arkadaşlık önemli ama tabi aile daha önemli olmaya başladı çünkü tabi birinci nesilin çocukları büyüdü. Torunlar sahibi oldular. Herkes biraz daha fazla kendi hayatını kurmaya başladı. Yani bu gözleme falan artık kalktı diyebilirim. Tabi bu nesillerde ilerliyor biraz daha uyum sağlıyor. Anne baba da değişiyor. Onlar da yani çocuk biraz daha anne baba eğitmeye başladı ister istemez. Yani yol açmaya başladılar. (Dolayısıyla rekabete dayalı şey biraz daha bıraktı galiba geride kaldı diyorsunuz?). Şöyle evet aile tarafından bırakıldı ama nesiller arasında rekabet var yine işte onların bu var benim de şu olsun. Aslına bakarsak yani bu sırf göçmenlere ait bişey değil. Belçikalılarda da oluyor diğer yerlerde de oluyor. Biraz fazla maddiyatçı olmaya başladık. Bu da beklentilerimiz çok fazla işte yani evimiz daha büyük olsun bizler de kapılıyoruz yani bu ortama. Daha fazla hırslı oluyoruz. İşte araba birken iki olsun bunun yükünü de taşımak var. Çünkü biliyorsunuz zaten göçmenler, işçiler, annemiz babamız daha farklı daha sade bir hayat yaşadılar biz de tabi bazı eksiklikler duyduğumuz için daha fazla hırslı olduk bu ikinci nesile aittir. Üçüncü nesil daha farklı düşünüyor. İşte öyle bakarsak insanlar daha fazla maddiyatçı oldu ve şunu fark ediyorum. Bizim kuzenlerden bakarsam öyle bi gelip gidilme bile kalktı sayılır. Güzel bir şey değil aslında bunlar güzeldi. Devam edilmesi hoş ama yapılmıyor.. Herkes yoruluyor. Ondan sonra işte misafir kabul etmek biraz ağır

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

gelmeye başladı herkese çünkü tabi bu maddiyatçılığımızdan dolayı kendimizi daha fazla eziyoruz. Yoruluyosun, kaldıramıyorsun.

Gülizar: Çekememezlik var. Senin bir evin benim bir evim var sorun yok ama sen evinin yanına bir de araba alırsan o zaman sorun başlar.

Mehtap: Bence çok kötü. Tabi birbirlerinden kötü şeyler arıyorlar abla. Ben hiç hoşuma gitmiyor. Dedikodu, o yüzden uzak durmaya çalışıyorum ben anlıyor musun bu insanlardan. Hep böyle gerçek bak.

Sibel: Şöyle çok enteresan yine bir düğün dernek olsun bir cenaze olsun inanılmaz kenetleniriz birbirimize. Ama bir Emirdağlı bir işyeri kursun fesatlanırız, kimse gitmez yani o yiyeceğine Gâvur yesin der. Gâvur da Belçikalı olmuş oluyor çok rahatsız edici bir durum ama genelde mesela şeydir dayanışma vardır. Bir mesela dara düş kesinlikle Emirdağlı yardım eder sana. Bir yere git sofrasını açar. Ama bir işyeri kur, işadamı ol Emirdağlı olarak fesatlanırlar, kıskanırlar çok enteresan.

Yıldız: Buradaki Emirdağlıların aralarındaki ilişki iyi yani. Hangi konuda iyi zannediyom ama herhalde hemşehrilerimin kendi aralarında bazen nasıl desem bir hedef var. Rekabet var. Onun bakıyor mercedesi var bakıyor adama ben de alacam bak diyor. Yani gerekiyor mu araban var yani gerekiyor mu gideceğim yere götürüyor mu diye düşünmüyorlar işte ben de bir tane Mercedes çekeyim de ben de ona hava basayım diyor. Sürekli bir rekabet içinde olduklarını zannediyorum yani.

Emirdağlı Ayşe, Seren ve Songül hemşehrileri arasındaki ilişkilerin iyi olduğunu söylemişlerdir.

Ayşe: Jaa iyi anlaşırlar, birbirlerine çok bağlıdırlar, akraba oluyorlar birbirlerinle o da önemli..

Seren: Bence her toplumda olacak şekilde, her köyde her kasabada veya ne bileyim ben iyi genelde ama şu var ben şuna dikkat ediyorum Berchem ve çevresinde atıyorum bir düğün olsa veya bir ölüm olsa veya bir mevlit şu bu falan olsa herkes aniden toplanabiliyor. Hemen kenetlenebiliyoruz. Aşırı bir dayanışma var. Gerçekten onu hissettim mesela Türkiye'de belki o kadar olmasa da burada herhalde yurtdışında kaldığımız için olsun herhangi bir acı veya tatlı anımızda hemen kenetleşebiliyoruz o var, onu gördüm, onu fark ettim diyebilirim.

Songül: Emirdağlılar kendi toplumundan fazla çıkmıyorlar. Kendi toplumlarının arasında kalıyorlar. Bence en büyük şeyi bir yandan en büyük avantajları o, bir yandan da en kötü avantajları o.. Birbirlerini tutarlar giderler ama öbürsü taraftan da açık değiller başka

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yörelere karşı. Hem Türkiyenin farklı yörelerinden gelenlere hem de diğer ülkelerden gelenlere karşı.

Meltem ve Afet hemşehriler arasındaki ilişkiyi çalışma koşulları ve kuşaklara göre değerlendirmişlerdir.

> Güzel. Bizler hep Emirdağlılar bir arada oturuyoruz zaten bu belediyede diyeyim.. Şuan hepimiz birbirimize tutumluyuz çünkü hepimiz birisi bi düğün yapsa herkes gider. Bütün herkese bütün evlere bütün Türk ailelerine davetiye verilir ve de gelebilen gelir. O yönden gerçekten tutumluyuz Emirdağlılar birbirimize ama şu da bir şu konuya da değinmek lazım artık son on yılda biraz her şey farklı çünkü herkes çocuklar büyüdükçe herkes kendi hayatına biraz çekiliyor bir de çalışma konusu oluyor. Bizler çalışıyoruz daha fazla kendi ailemizi görebiliyoruz kısa zamanımızda. Biraz değişti bu herkes artık çocuğunu okutmak istiyor, iyi bir eğitim almasını istiyor. Bu bizden önceki jenerasyonda pek farkında değillerdi.. Şimdi daha çok anne baba kendini çocuklarına vermiş durumda Türk ailelerinde ama yine de dediğiniz gibi iyi okullarda okutmana rağmen hafta arası birbirimizi görememezimize rağmen hafta sonları bi düğün olduğunda mutlaka birbirimizi görürüz o yönden birbirimize tutumluyuzdur.

> Belki eskiden daha çok samimiymiş ama şimdi mesafeli herkes işte güçte çok yoğun, çok sinir stres altında. Kimse kimseyi görmüyor. Böyle belki bir toplantı olacak, özel bir gün olacak düğün düzgün gibi yani bir ciddi hastada gidiyorlar birbirlerine ama o kadar çok sık sık değil. Çünkü hayat telaşesi içinde herkes.

Hemşehri olmayan diğer Türklerle ilişkiler: Görüşülenlerin bir kısmı soruyu kuşaklara göre bir kısmı bölgesel ayrım yaparak yanıtlamışlardır.

Demir, Şirin, Ayhan, Ramazan, Songül ve Yücel özellikle ilk kuşağın hemşehricilik yaptıklarını ancak artık gruplararası evlilikler yoluyla hemşehriciliğin kalmadığını dile getirmişlerdir.

> **Demir:** Burada tabideki hiç hemşehrisi olmayan Türkler de var. O toplumun içine girmişse ona da hiiiçç yabancı diye bakmıyorlar çünkü niye o da bizim milletimiz o da bizim insanımız diye ve o da o topluma uyum sağlamışsa hiçbir problem yaşanmıyor. (Yani burası için söylersek örneğin en çok Posoflu ve Kayserili var herhalde Posoflularla Kayserililerin arasındaki ilişki nasıldır mesela?). Çok iyidir daha bugüne kadar bir sorun yaşanmadı. Önceden bir hemşehricilik vardı. Kız alıp oğlan everme şu bu davası da olmadığı için o da başladı artık.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Şirin: Mesela burada oturduğum bölgede birinin cenazesi oldu mu gideriz, bayram, seyranda.. İlk nesil Posoflular Posoflulara bağlı, ama benim yaşıtlarım veya benden sonra gelenler daha açık daha bir sosyal yani benim şuan sokakta Emirdağlı arkadaşlarım da var İstanbullu da var yani. Ben hepsine aynı gözle görüyorum yani. O ilk nesil biraz problemli yani gittikçe şuan fazla değil yani o bağlılık. 2. ve 3. nesille açılma var.

Ayhan: Valla şimdi Gent'in dışında zaten dediğim şekilde akraba ziyaretleri olur yani, bunun dışında hani pek fazla böyle iyi ama kendi aralarındaki gibi değil yani. Hani böyle ziyaretler pek fazla olmaz yani. Ama şimdi şunu söyleyelim bir de artık son zamanlarda Posoflu arkadaşlarımız, Emirdağlı hacılarımızdan böyle bir şey var yani değişme artık evlilikte şeyde problem yok yani. Yavaş yavaş artık değişiyorlar haliyle ordan yani bir iletişim kuruluyor. Ziyaretler olsa bile misal o kız tarafının akrabası diyelim misafir olarak gelmiş biz de gidiyoruz o günü onlarda akşamında ordalar..

Ramazan: Onlar da iyi ve çok iyi komşularımız var illa Posoflu olması şart değil. Emirdağlı çok iyi komşularımız var. Denizlili bilmem Konyalı çok iyi komşularımız var. Mesela ailece gidip geldiğimiz insanlar da var. (Yani dışarıdan baktığınızda şu fikre kapılır mısınız? Türkler sadece kendi hemşehrileriyle bir arada yaşıyorlar, daha çok iletişim kuruyorlar..). Yo yo yo artık ooo belki çok önceden olabilir ama şu anda öyle görmüyom çünkü kız alıp vermeye başladık yani ister istemez.. Emirdağlı gelinimiz de vaar, Emirdağlı eniştemiz de vaarr. Yani kaynaştık.

Songül: Son yıllar bayağı bir toplandı, ondan önce o kadar değildi ama ondan önce de yalnız Emirdağlılar mesela hep Belçika'ya 70'li yıllarda geldiklerinde herkes kendi semtlerinde kalıyordu mesela diyelim Anvers Emirdağlıydı, Nord Kayseri'ydi, Lier Posofluydu ama şimdi tabi gençler buradan çıkmağa başladı. Artık centrumdan çıkmağa başlayınca uzaklardan ev almağa başladılar. İki araba olunca daha başka yerlerde yaşamağa başlayınca birbirlerine daha çok kontak şey kuruyorlar çünkü komşuları daha fazla değişik oluyor. Artık dibim sağ tarafım Emirdağlı, sol tarafım Emirdağlı değil. Yavaş yavaş karışmaya bir de kız oğlan yönünden alma yönünden başlıyor.

Yücel: Valla o kadar bi yakınlık yok aslında ne bileyim biraz uzaklar yani Emirdağlılarla biz buradayız Kayserililerle biz burdayız diyo yani Ispartalılar onlar da bir grup şimdi. (Yani bir gruplaşma var?..) Var tabi. Hani mecburi olmadığı sürece kendi grubunda yaşıyor evet. Evlilik dolayısıyla ağır ağır bir kaynaşma oluyor gibi ama o da çok yani daha alt düzeyde. Bence olması gerekiyor. İlla bir Posofluyla evlenecekmişsin gibi yani çocuğunu öyle yetiştiremezsin olum dikkat et bak sen Posofluyla evleneceksin böyle bir şeye hakkın yok. (Herkes kendi içinde yaşıyor bu grupların birbirleriyle ilişkisi çok az sizce doğal değil anladığım kadarıyla) Yok doğal değil de yani bu aşılıyor. Dediğim gibi yani bizde de var

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> Posoflular var Emirdağlılarla evleniyor veya göçmen İstanbullularla evleniyor. Yani bu ağır ağır kaynaşıyor ama biraz daha bir 20 yıl falan daha olur herhalde.

Şafak da hemşehricilik ilişkisinin nesillere göre farklılaştığını söylemiştir.

> Yani ilk gelen insanlar onlar şimdi diğer göçmenlerle de ilk gelenler onlar biraz düşünce olarak farklı düşündükleri için onların arasında biraz kopukluk vardır mutlaka. Ama yeni nesil 30 yaş ve onun altı şeylerde iletişim daha da sık yani.

Hemşehrisi olmayanların ya da az olanların kendisini yalnız hissettiğini söyleyen Alim, bu durumda yakınlık kurmak için çabalamanın azınlık olan tarafa düştüğünü ifade etmiştir. Kontrol amaçlı görüşülenlere dâhil edilen Şükrü de Alim'in sözlerini doğrular nitelikte sözler sarf etmiştir.

> ..Mesela Ege'den Muğla'dan burada bir insanı düşünün, işte öyle bir yer ki mesela Sinop'tan biri var yani çok az olur. Avrupa'da bulamazsın Muğla'dan birini kendini yabancı hissediyor adam. Türklerin içinde de yabancı hissediyor. Yani hemşehrisi yok. (Yani diğer grup tarafından dışlanmasa da mı öyle hissediyor?). Kendi de öyle hissediyor. Ama o insan da çünkü… demin dedim atıyorum Willebroek'ta bir Muğlalı olsa benim 20 hane yakın akrabam var. Ben o 20 haneyi bitireceğim ki Muğlalıya sıra gelsin. O insan da benim sıramı beklerken o mecbur bana gelmeli, öbürüne gitmeli. Biraz kendinin sokulması lazım. Eğer o da kapanırsa çok günah yazık oluyor ve gidiyor, kayboluyor. (O zaman Belçika'daki Türklerin hemşehri olmayan diğer insanlarla aralarında böyle bir mesafe var?). Var, var.

> Emirdağlıların biraz kapalı ama diğerlerinde pek fark görmedim ya. Sayı azlığından da olabilir belki Emirdağlılar daha kendi içinde çok oldukları için. Ama diğer yörelerden gelenler daha karışık çünkü yani mesela ben Kayseriliyim benim tanıdığım 2 Kayserili yani. Her gün de onlarla görüşme şansım yok. Ama 10 ya da 20 tane Kayserili olsa mutlaka görüşürsün. (Bu bir etken o zaman?) Etken tabi sayıyla alakalı. Kendi kendilerine yaşıyorlar. Dışarı açılamıyorlar benim gibi şöyle tek tük olduğun zaman da mecburuz iletişim kurmaya. Tabi iletişim kurduğun için de samimiyetin artıyor güvenin artıyor, dostluğun artıyor.

Emirdağlı Aynur'un şu sözleri de diğer gruplarla evliliklerin önemini vurgulamaktadır.

> Damadımız var Trabzonlu iyi anlaşıyoz bilmiyom..

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Defne, Doğan ve Mükerrem hemşehri gruplarının belirli yerleşim bölgelerinde yoğunlaştığına dikkat çekmişlerdir.

> Valla benim hoşuma gider. Ben öyle illaki tek Posof değil yani hayat. İsterim yani böyle Konyalısı şusu busu olabilir yani bence. (Peki sıkı ilişki var mı?). Yok yok. Ya belki Lier'de olmuş olsa böyle yabancı diyelim ki Konyalısı, şusu busu Sivaslısı yani gidilir illaki ama öyle bir şey olmadığı için yok yani. Öyle bir şey yok. Hep Posoflu olduğumuz için yabancı olmadığı için hep kendi aramızdayız yani.

> Valla onu bilmiyom. Çünkü biz burada ağırlıklı Emirdağlı olduğumuz için onu bence öbür şeydeki arkadaşlara sormak lazım. Bilemem ki çünkü çekememezlik olabilir. Mesela az önce gördün bir vatandaş biraz kendi kendine serzenişte bulundu gitti. Ama benim görüşümde yani Türsken, vatanını seviyorsan benim çünkü düzgün olduktan sonra memleket ne olacak fark etmez. Aynı şeydeyiz burada yine gurbetteyiz.

> Valla şu anda gözüken devamlı iyi görüyorum ben. Gerçi biz mesela bizim burada fazla yabancı da yok ekserisi %99'u Afyon Emirdağlı. Birkaç hane Trabzon'dan var. Birkaç tane işte efendime söyleyeyim Kayseri'den var hatta çocuklarıyla beraber birkaç hane oldu yani. Yabancı yok ekserisi Emirdağlı buranın yani. Afyon Emirdağlı yani.

Doğan'ın söz ettiği olay, anket ve görüşme yapmak için gidilen Türk dostluk derneğinde gerçekleşmiştir. Çalışmanın Posoflular ve Emirdağlılarla yapıldığı nedenleriyle birlikte açıklanmasına karşın o sırada orada bulunan farklı gruptan bir kişi kendilerinin adam yerine koyulmadığını son derece tepkisel bir biçimde dile getirip mekânı terk etmiştir.

Gözlemlerden yola çıkıldığında, görüşülenler yaşadıkları yerde hemşehrilerinin yoğun olması nedeniyle onlarla görüşüldüğünü söyleseler de kendi gruplarından farklı yerleşim yerlerinde oturduklarında da her hafta sonu hatta geceleri hemşehrilerini ziyaretlere gittikleri dikkat çekmektedir. Gruplarından kopamadıkları, sadece aynı enerjiyi farklı gruplara göstermedikleri söylenebilir.

Posoflu Hümeyra, yaşadığı yerden farklı bir bölgeye Konyalı ahbaplarının düğününe gittiğini ve kendisini orada yalnız hissettiğini şu sözlerle anlatmıştır.

> Mesafelidir bence. Yani çok böyle girip çıkmazlar yani. Komşunsa ayrı bak mesela yan komşum benim Konyalı diyelim baktım ki iyidir kafa dengimiz falan gidip gelirim ama hani çok uç noktalardaysa ya da çok başkaysa gitmem. (Peki mesela burada yaşayan Posoflular ile Berchemdeki Emirdağlılarla böyle gitme gelme olur mu?). Kız alıp verdilerse

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> gidip gelirler ja. Bir bağ varsa. Mesela bizim Konyalı tanışımız vardı taa bizim küçüklüklerimizi biliyorlar. Geçen düğünlerine gittik çünkü neden bağımız var. Öbür türlü biraz zor yani. Ama yalnız hissediyorsun mesela biz geçen Konyalının düğününde bir biz Posofluyduk. Yani gitmesek daha iyiydi. Yani insan kendini yalnız hissediyor. Hiç kimseyi tanımıyorsun. Türk ama yani kimseyi tanımayınca oturduk oturduk takı takıldı dedim hadi gidiyoruz.

Çınar ve Muhammed ise hemşehriciliğin önemsenmediğini ortak kimlik olan "Türklük"ün daha fazla önemli olduğunu şu sözlerle dile getirmişlerdir.

> Yardımlaşma, dayanışma olarak çok soğuk değil ama çok olması gerektiği yerde mi derseniz çünkü diyorum ya bu kişinin algılamasıyla da çok önemli. Ben daha ilerde olmasını isterim.. Örneğin ben burada.. müzik dersleri sanat dersleri veriyoruz benim öğrencilerim içersinde atıyorum 100 tane öğrenci diyorum 150 diyip yüzdeyi bozmayalım %15'iyle 20'si Posofludur. Ama diğerleri diğer memleketlerdendir ki keza tek konuşulmayan şey de hemşehricilik olayıdır. Yani onlar şuralıyım ben buralıyım sen şuralısın kaygısı ve kavgası içine girmezler. İşte diyoruz ya böyle kurumlar olmasa da keza insanlar birbirlerini kapatıp otomatikman daha kaynaşmalar.. çünkü ortak kimlik paydamız ortak paydamız Türk.

> Çok güzel, yani bir kere yani ben yıllardır 1976 yılından beri yaptığım faaliyetlerden Türk dünyasıyla yani ırkçılık bazında değil yani bugün Fransızlar 67 tane Fransızca konuşan ülkeler kurultayı yapıyor. İngilizler 74 tane işte İngilizce konuşan ülkeler kurultayı yapıyor biz de yıllardır Türkiye'nin dışında yaşayan Türklere her zaman her konuda yardımcı oluyoruz. Yani lisandan tut aklına ne gelirse her konuda yardımcı oluyoruz. Mesela bir örnek vereyim Bulgaristan'daki isim değiştirme hareketine 1987 yılında ben Bulgaristan'da 9 saat kaldım. Orada işte belirli şeyler elde etmek için Bulgaristan'da şimdi hak ve özgürlükler hareketinin o zaman gazeteleri vardı Hak ve Özgürlük diye 300 bin yurtdışından abone yaptıydık. Sade o parayla onların hakkını dünyaya duyuralım diye. Türk dünyası ve Türkler deyince…

Abbas kişilerin hemşehri olmasına göre değil görüşlere göre gruplaştığını söylerken; Kıymet hemşehricilik olgusunun kişiye göre değiştiğini, Mücahit ise eğitim düzeyiyle ilişkili olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir.

> .. Gözlemlediğim kadarıyla.. herkes bulunmuş olduğu bölgedeki Türklerle oldukça iyi ilişkiler içersinde. Sadece bu ilişkileri işte biraz şey yapan ayrıştıran bir takım görüş farklılıkları var ne yazık ki. İnsanımız akraba da olsa o görüş ayrılığından dolayı bir takım farklı gruplara bölünebiliyor.. Görüşler öncelikli gibi sanki.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

.. Bazı işte Emirdağlılarda değişiyor yani kimileri gerçekten samimi olabiliyor mesela bizim benim bebekliğimi bilen Bartınlı arkadaşlar var mesela. Zonguldak nere Emirdağ nere ama hani ben 20 yaşındayım 20 senedir aileler çok iyiyiz yani. Ama bazı insanlarda yani nasıl yaptınız hani nasıl anlaşıyonuz diye soranlar da oluyor. Çünkü onlar sadece biz Emirdağlıyız sadece Emirdağlılarla görüşürüz, geçiniriz meselesi var. (Çok fazla yaklaşmıyorlar galiba bazıları?). Evet sadece biz, aile, biz Emirdağlı, bizim köylüler, hısım akrabalar diyorlar.

Valla ben şahsım adıma sorarsanız benim bir problemim olmaz. Ben Türkiye'nin her tarafından gelmiş herkesi Türk olarak kabul ediyorum ve iletişim kurarız. Ama burada şunu söylemek lazım yani bir T.C. devletine veya Türk insanına hâkim gözle bakanlar hariç. Yani devlet bazında olmasa bile devlete tepeden bakanlar bazında da olsa onları ayırıyoz diğerleri de Karadeniziylisiyle, Egelisiyle, Akdenizlisiyle bir problemimiz yok. (Diğer sizin dışınızdaki Türklerin de hemşehrisi olmayanlarla ilişkileri nasıldır?). Ya bu biraz da eğitim seviyesiyle alakalı. İşte benim açımdan bu doğru olabilir ben böyle değerlendiririm ama aynı köyden gelmiş bir insan aynı köylüsüyle yakın ilişki kurmak isteyebilir. Bu da doğaldır. Bu bir perspektiftir. Burada süre geliştikçe süre ilerledikçe buradaki insanlarla bir arada olma durumunuz devam ettiği sürece bir arada oldukça onlar da onlarla uyum içinde olacaktır yani bir sıkıntı olduğunu sanmıyorum.

Yakup ve Yıldız Emirdağlıların diğer gruplarla daha iyi anlaştığını çünkü kendi aralarındaki rekabetin diğer gruplarla yaşanmadığını söylemişlerdir.

..Daha iyi. İşte kendi aralarında rekabet olduğu için diğerlerine daha iyi onlara daha sıcaklar. Daha samimiler.

Onlarla olan ilişkilerinde bence fazla rekabet edemiyorlar çünkü Türkiye'den gelen insanlar daha bir ağır daha bir yani rekabet değil, Türkiye'de rekabet yok, neyin varsa ona göre yaşıyor Türkiye'deki insanlar yani. Konuşmalarınla olsunlar, kültür farklarıyla yani bence yani Türkiye'den gelen insanlarla rekabet etmeye kalkamıyorlar. (Bunu biraz daha açalım. Belçika'da yaşayan Emirdağlılar var bir de burada yaşayan yine yıllar önce gelmiş işte Sivaslılar var, Konyalılar var ya da Trabzonlular var. Onlarla arasındaki ilişkiler nasıl?). Dayanışma, rekabet bence yoktur. Emirdağ civarında bence var. Yine sıcaktırlar, misafirperverdirler yani. Yine konuşurlar, görüşürler de bence rekabet yok yani.

Emirdağlı Arzu da Emirdağlıların birbirleriyle iyi anlaşamadıklarını şu sözlerle anlatmıştır.

Var bir tane hani Yozgatlı ve Kayserili şimdi şey yapmak istemiyorum ama çok samimiler çok böyle inanılmaz kardeş gibiler. O ona bacım diyor o ona hani gerçekten hayranlıkla bakıyorum çünkü ne söylerlerse söylesinler orada kalıyor. Birbirlerine destekler her

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

konuda. Yardım etmeyi seviyorlar birbirlerine birinin canı acısa onun da canı acıyor. Birine bişey olsa hemen onun arkasından koşuyor. Ama bizde o gerçekten öyle değil. Sen zarar gördüğün zaman diğerleri de vurur sırtına. Bir de biz vuralım hani.

Posoflu Zekiye de Emirdağlıların kendi içlerinde barışık olmadığını söylerken Yakup ve Yıldız'dan farklı olarak diğer gruplara karşı da ırkçı tutumları olduğunu dile getirmiştir.

..500 hane var burada. Şöyle birbirleri arasında ırkçılar. Yani kendi kendilerine yani sen ne kadar iyi olursan ol bir yerde ırkçılıkları ön plana çıkıyor. Yani Emirdağlı olana karşı kayırmacılık şeklinde. Ben bunu çok yaşadım. Aslında kendi içlerinde de barışık değiller. Ama yabancılara karşı sen ne kadar iyi olursan ol o ırkçılık denen şey ön plana çıkıyor.. Güven vermeme rağmen yine o ırkçılık konumu öne çıkıyor. Ben çok yaşadım yani canlı şahidiyim. Bıraksan birbirinin etini yiyecekler ama sana karşı sen yabancısın ya yine ırkçılık olayları ön planda. Yine kendilerini tutuyorlar. Ne olur olsun yani. Bana sorarsan mesela babam bile olsa yanlış yolda babamı tutmam. Dinimiz haklıdan yana. Hani bu benim görüşüm. Ama eğer ırkçılık ön plana çıkmışsa işte en kötü bile ailenden baban dahi olsa onu tutuyorsun haksız yere öbürüne karşıt oluyorsun. Anlatabiliyor muyum?

Posoflu Gönül ve Posoflu Mutlu'nun hemşehricilikle ilgili sözleri gözlemlerle örtüşmekte, adeta Belçika'daki durumu özetler niteliktedir.

..Bence Türk Türkler herkesle samimiyet kurabilen insanlar.. Ama genelde şey var akraba akrabayı çekiyor. Mesela o buraya geldi akrabasını yerleştirdi. Öyle zaten kilitlenme başladı. Mesela biz Anvers'te oturuyorduk annem vefat edince bizim köylüler bizi buraya çekti. Onlar burada ev buldular bize. Çünkü neden orada garip kalmıştık onlar getirdi bizi. Ondan sonra burada mesela o onun akrabasını, o onun köylüsünü derken dediğim gibi herkes birbirini çekti. Mesela ilk gelen nesil yaptı aslında onu. Devamı da öyle gitti ilk gelen nesil mesela nereye yerleştiyse geriden gelenler de oraya geldiler. Zaten ondan sonra çocuklar büyüdü. Çocuklar akrabalarıyla evlendi öyle öyle büyüdü. Mesela babam bazen diyor ben tek başıma geldim oldum 4 ev diyor.. Yani ister istemez ilk nesilin getirdiği büyüme yapıyor yani olduğu yerde. He biz de mesela isteriz ki deriz ki mesela Lier'de olsunlar. Mesela isteriz her Pazar büyük bir kahvaltı yapmayı. İşte neden gidip gelmeleri azaldı komşuların çünkü akraba, kendi milletin çoğaldığı için fırsat olmuyor dışarıya gitmeye. Mesela ben bir annemgile gitsem bir gün buna (ev sahibi gelini) gelsem hafta bitiyor zaten. Ama diğer zaman mesela bu kadar kalabalık olmayınca başka bir arkadaşıma giderdim açılırdım. O yok bazen diyorum ya aile fazlalaşınca bir yere gitmek imkânında azalıyor. Bir de çalışan bir kişi olarak gerçekten zor. Bazen hafta sonu diyorum ki ne olur

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

bu hafta sonu kimse gelmesin en azından evimin işini yapayım kafa dinleyim. Gerçekten ihtiyacımız var.

Güvenin çok uzağında yüzeysel bir ilişki aynı kahveye giderler kahvesini yudumlarlar veya birasını içerler oradaki sohbet orada kalır ama ileriye götürülmez bu ilişki yani.. Yani adam açıyor Trabzonlular kahvesi işte ne bileyim Konyalıların yeri işte İstanbullular çay bahçesi veya onun gibi şeyler. Ama en azından ben kendi açımdan da söyleyeyim aslında herkesi iyi tanıdığım halde, her yerde eğlenebildiğim halde gerçek dinlenebilmem için Türkiye'den geldiğim yörede konuşulan dili hiç işte utanmadan çünkü aynı diğer yanımda oturan insanlar da aynı dili bildiği için aynı kelimeleri kullandığı için kendimi daha rahat hissedebiliyorum. Ve bu da işte 1 hafta çalıştığımız için hafta sonu o kahvede biraz dinlenmemize neden oluyor, rahatlıyoruz, deşarj oluyoruz. (Bu nedenle hemşehrilerin yoğun olduğu kahveler tercih ediliyor?). Evet ediliyor.

Gent'te yaşayan Emirdağlı Hasan da kahvehaneye giden gruplar hakkında gözlemlerle örtüşen şu sözleri sarf etmiştir.

..Posofluların kendi şeyleri var.. kendi içlerinde gruplaşmaya daha yakınlar.. Bilmiyom şimdi benim çıktığım mesela cami civarına çıktığım için orda bir sıkıntı olmuyor. (Peki evlere gidip gelme anlamında daha çok mesela akrabalarınızla mı gidip geliyorsunuz yoksa Türkiye'nin dört bir yanından gelmiş insanlarla da hani gidip gelme anlamında komşuluk yapıyor musunuz?). Ya şimdi insanlar sevdiği insanlara devamlı gider amma bu akraba değilse, yakın değilse sevdiği insana gider sevmediği insanın evine varmazsın yani bir şey diyemiyorum başka. (Mesela sizin evinize gelenler daha çok kimler? Akraba mı?)..Ya kendi Emirdağ civarımız diyelim. (Camide her memleketten insan var dedik üyeler geliyorlar, orda gruplaşma oluyor mu peki?)..Yine tabi herkeş bölgesinin insanının yanına gidiyor da amma tabi karışık da sıkıntı yok yani ama tabi herkeş yine de bir yakınının yanına oturuyor.

Emirdağlı Mahmut ise Cami kahvelerinde köyler düzeyinde gruplaşmalar olduğunu ifade etmiştir.

Ya benim gözümde bir fark yok ama belki farklı olanlar olabilir. (Etrafta gözlemlediğinizde nasıl ne dersiniz?) Fazla değil şimdi fazla dedim ya Berchem'in %85'i %90'ı Emirdağlı olduğu için hep birbirine yani şeyler. (Berchemde yaşayanların Nord'ta, Zuid'te yaşayanlarla ilişkileri nasıl? Davranışları?) Şimdi Cami kahvelerinde çok iyiler. Yani iyi davranıyorlar, hoş karşılıyorlar, ikram veriyorlar, yer gösteriyorlar, çay-kahve yani bir şeyler ikram ediyorlar. (Ama hemşehriler daha çok kendi aralarında mı birlikte olurlar?) Tabi evet genelde diyom ya işte hep aynı civardan olduğu için Emirdağ köyünden olduğu için pek hani gözlemleyemiyorsun yani.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çağdaş ise Belçika'daki yoğun iş temposuna dikkat çekerek söz konusu bu durumun grup içi ve gruplararası iletişimi doğrudan etkilediğini şu sözlerle dile getirmiştir.

> Baktığınız zaman çok öyle bir şey yok yani.. Bir iletişim yok kesinlikle yok. Yani komşusu aynı bizim gibi varsa merhaba, nasılsınız, iyi misiniz düğünden düğüne yani öyle bir ev ziyaretleri falan yok. Gidelim gelelim yok. Zaten biraz da şey olduğu için sistem de zaten buna aykırı diyebilirim yani çünkü insanlar burada tamamıyla bir işçilik ön planda. Ne yapıyor insanlar çalışmak zorunda ki bazıları üç vardiya çalışıyor. İki vardiya çalışanlar var. İşte ben size gelsem belki siz o an uygun değilsiniz. Eşiniz uyuyor işte aileler o şekilde düşünüyor. Hafta içi zaten gelme gitme olayı kesinlikle yok. Gündüz işte insanlar bir arada olursa bayanlar daha doğrusu. (Ve bu ilişki gelme gitme anlamında ilişki de hemşehrilerle oluyor daha çok bunu söyleyebilir miyiz?) Evet. Daha çok akraba arasında hemşehri bile değil yani. Akraba arasında daha çok veya komşu şeyinde yoksa burada hadi Gent'e gidelim, orada tanıdığımız var falan filan yok. Benim mesela 3 tane asker arkadaşım var aynı ortamda beraber buradayız yani Türkiye'de daha çok görüyordum düşünün yani. Burada çok az göremiyorum bile. İş hayatı burada daha çok ön planda olduğu için kalan zaman da akrabalara ayrılmış oluyor. Ya şimdi bazı çok insan da yani toplum adamı değil. Toplumdan çıkmayalım, toplumdan kopmayalım diyebilecek insan sayısı da çok az..

Posoflu Şevket de daha çok akrabalarla görüşüldüğünü söylerken Posofluların da daha çok birbirleri ile akraba oldukları gerçeğine dikkat çekmektedir.

> İyi diyebilirim.. (Mesela bir Posoflunun kendi Posoflu hemşehrisiyle dayanışmasıyla diğerleriyle dayanışması aynı düzeyde mi?) Biraz daha onlarla daha zayıf oluyor genellikle çünkü Posoflular akraba olduğundan dolayı da yakın yakın sık sık gidip geliyoz ama bir Emirdağlıylan bir Konyalısıylan olsun onlarla pek sık gidip gelemediğimizden dolayı okullarda camilerde böyle yerlerde görüldüğü zaman hal hatır sorabiliyoruz.

Emirdağlı Bahriye, Meltem ve Talip Emirdağlıların tüm gruplara açık olduğunu ayrımcılık yapmadıklarını ifade etmişlerdir.

> İşte aralarındaki dostluğa bağlı. Şimdi illaki bir Emirdağlıyla Emirdağlı iş yapıyor değil yani çok değişik yörelerden de yapıyorlar. Başka birisiyle başka Belçikalıyla Türk de yapıyor, Marokenler Türk de yapıyor. Belçikalıyla da iş yapıyor.. Buranın %80'i Emirdağlı öbür yöreden Türkler de biraz bizle bir oldular yani. Hiç artık aman bu Laz, bu Çerkes diye görmüyoruz ki hepimiz aynıyız. Çoğunluk biziz. Onları da yani hiçbir zaman dışlamayız. Her şeyimize davet ederiz, her şeyimizde bulunsunlar diye, hepimiz bir bütünüz aslında burada. Ayrımcılık yok yani.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> Yani şimdi ilk Emirdağlılar bu belediyeye geldiği için hepsi Emirdağlılar birarada ama burada Karslılar da var Lazlar da var kesinlikle onlar da bizim toplumumuza ait. Çünkü ooo o ailelerden, o laz olanlardan, Trabzonlulardan onlar da kadınlar kolunda hepimiz beraber kalıyoruz yani o ayrımı yapmıyoruz. Çünkü hepimiz aynı belediyede oturuyoruz… Biz Emirdağlılar herkese açığız Kayserili ya da Mersinli aile dostlarımız var. Biz Emirdağlılar açığız ama o toplumlar bize açık mı onu bilemem yani, onun akında bir şey diyemem. Ama biz Emirdağlılar açığız yani.
>
> Valla bizim şimdi Emirdağ yöresinin bi iyiliği daha var yabancıya karşı daha bir güzel sempatimiz var. Emirdağlılar için diyorum ben bunu mesela bir yabancı bizim aramızda 100 sene yaşar ama o yaşayan kişinin topluluğuna git bir Emirdağlıyı barındırmazlar. Yani Emirdağlılar biraz daha bir farklı. Yani bir yabancıya karşı devamlı bir sempatimiz var yani. Nedendir bilmiyorum ama artık o ilkokul dönemindeki öğretmenlerimizden olsun tabi hep yabancı öğretmenlerdi ya onlardan olsun bilmiyorum ama köyümüze gelen en ufak kim olursa olsun saygı mesela daha hala o bizlerde geçerli. Emirdağ yöresine aittir. Mesela bir yabancı gelsin burada kahvede hiç tanımadığın ona her zaman bakış görüsü (hoş görü demek istiyor) hani şey…Ama diğer mesela Karslının içine git yaşayamazsın. Bir Trabzonlunun içine git Emirdağlı olarak yaşayamazsın, barındırmazlar. Bir Kayserilinin içine git barındırmazlar. Ama bizim aramızda Kayserililer, Karslılar ondan sonra Trabzonlular krallar gibi yaşar, git sor. Ama biz onların içine gidelim aynı gün olay oluruz, her gün olay oluruz yani.

Veli, Avrupa ülkelerinde yaşayan Türklerin kişisel çıkarlar çerçevesinde iletişim kurduklarını dolayısıyla bu durumun hemşehrilik olgusunun ötesine geçtiğini şu sözlerle ifade etmiştir.

> Yani o ilişkiler de aslında biraz bir önceki anlattığım şeyle bağlantılı sonuçta bir hemşehrilik arkadaşlık ilişkileri var ve bunlar da gene kişisel şeyler çerçevesinde kalıyor. (Türklerin hemşehrisi olmayan diğer Türklerle ilişkilerinde de pek bir farklılık yok diyorsun yani?) Evet pek bir farklılık yok. Hani hemşehriyle hemşehrisi olmayan Türkler arasında ya aslında biraz hani şeye de bakıyor bunlar insanın kendi kişisel karakteri mi denir artık buna yani o olgunluğu o karakterine de bakıyor herhalde biraz.. Yani onu da kısaca özetlersek pek bir farklılık yok aslında Avrupa'nın yapısından herhalde kaynaklanan bir şey ki Avrupa'daki Türkler tamamen kişisel çıkarlar çerçevesinde burada bir ilişki geliştirmişler. Aslında bu var ya gerçekten bak hani şimdi şunu şurda sohbet ortamında dahi söylemiş olsak bu ağabey, kardeş, anne, baba, kızkardeş atıyorum yani bütün hemşehri, akraba, yakın akraba, uzak akraba, hepsinde böyle. Gerçekten bak. Ciddi anlamda

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

akrabalık, ağabeylik, kardeşlik, hemşehricilik, öyle bir şey yok benim gözlemlediğim öyle…

Türkiye'den gelen diğer göçmen gruplarla ilgili düşünceler: Görüşülenlere Türkiye'den gelen diğer gruplar hakkında ne düşündükleri sorulmuştur. Görüşülenlerin bir kısmı Emirdağlı grup hakkında olumsuz görüş bildirirken bir kısmı yabancı grupları fazla tanımadığını dile getirmiştir.

Posoflu Demir, Ahu, Ayhan, Şafak, Yalın ile Emirdağlı Kıymet, yaşam tarzları ve Türk gelenekleri arasında bir karşılaştırma yaparak Emirdağlılar hakkında olumsuz görüş bildirmişlerdir;

Demir: ..Her kim olur olsun Posoflu, Kayserili, Emirdağlı, nereli olur olsun Türk örf ve adetlerini yaşamıyorsa bir yabancının yaşantısına özeniyorsa ben ona nalet olsun derim başka bir şey demem. Eğer bir kişi kimliğini sağlam tutmasını istiyorsa örf ve âdetinden kopmaması lazım. Atasından ecdadından aldığı bir şeyle yaşıyorsa o adamdan korkmayacaksın eğer başkasının bir yaşantısına özenerek yaşıyorsa o adam çok tehlikeli olur. Türk olsun fark etmez. (Peki, sizce bu gruplar arasında bu yönde bir farklılık var mı hani şu yöreden gelenler daha çok bunu yapar bunlar daha az yapar gibi?). Tabideki var mesela buradaki toplum mesela çoğu iki bölgenin insanı olduğu için onlar örf ve âdetini yürütebiliyor. Ama mesela Emirdağlılar da Brüksel'de çok çoğunluk ama maalesef ki bu bilmiyorum Emirdağın Türkiye'deki örf adet ve kültürünü ama bizlerle hiç yani pek şey yapmıyor, benzemiyorlar. Tabi ki mesela böyle milli bayramlarımızda burası bir 8000 Türk'ün olduğu yer Brüksel 30 bin sade Emirdağlının o diğer yerleri saymazsak burada olan milli bayramlar dini bayramlardaki yaşanan örf ve âdetimiz orda görülmüyor, yaşanmıyor. Biz gidiyok müşavirlikte bayram kutlamasına iki tane Emirdağlı yok, biz buradan gidiyoz yani. Mesela Belçika'ya göçün 40. yıldönümünü kutlamak için buradan 6 otobus insan gidiyor Brüksel'e kutlama yapmaya bi yolu şaşırdık orda bir Türk kahvesinin önünde durduğumuzda sorduğumuzda adam diyor ki ya bu otobüs sabahın daha 11'i içiyo adam diyo ki ya bu otobüsler nereye gidiyor bugün kimin maçı var? Türklerin Belçika'ya gelişinin 40. yıldönümü Brüksel'de kutlanıyor Brüksel'de oturan Emirdağlının haberi yok. Yani alakadar etmiyo.

Ahu: Valla farklılık o kadar çok ki. Yani Türk diyoruz ama hepsine yani hepsi farklı farklı kendilerine göre.. (Peki Emirdağlı gurubu nasıl değerlendiriyorsun mesela?..). Seviyesiz. Çok seviyesiz buluyorum yani Gent'tekileri de biliyorum ben Brüksel'dekileri de biliyorum Berchem'dekileri de biliyorum. Seviyesiz, bilgisiz yani o kadar cahil bir gençlik yetişiyor ki yani yaşamak onlar için gezmek, tozmak, süslenmek, eğlenmek, giyinmek, bunlar için yaşam bu, hayat bu.. Yani ben de gencim, mesela Bodrum'da gittik diskoya. Ama ben

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Mert'e dedim ki beni seneye Bodruma modruma götürme, beni iki hafta Posof'a götür daha mutlu olurum yani. Tamam, öyle anlaştık. Farklı farklı mesela Lazı olsun Emirdağlısı olsun yani gençlerde hep şey var. İşte şununla evleneceğim, bununla evleneceğim yani mesela kızlar bile artık benim için mesela ilk sevdiğim adamla evlenmek çok önemliydi. Ama özellikle diyorum ya Emirdağlılarda bu yok. Bu yani edep kavramı yok. Ha onunla konuşayım ha bununla konuşayım haha hihi güleyim gezeyim oynayayım yani onların yaşam değerleri o. Yani açayım televizyonu bir haberleri izleyeyim dünyada neler oluyor yok ya da işte bir eskileri karıştırayım eskilerde neler olmuş yok. Bu değerler olmadığı için yani seviyesiz bir gençlik yetişiyor. Diyorum ya dejenere olacak bir gençlik var ortada. Yani Flamanlaşan bir toplum var. Yani yakında Flamanlar bile Türklerden daha edepli olmaya başlayacak benim gözümde.

Ayhan: .. Valla ben şöyle söyleyeyim Posof, Emirdağlı arkadaşları yan yana koysak ilk göze çarpan haliyle onlar daha kalabalık olduğu için belki göze çarpıyor onlar biraz daha kötü yönde demek istemiyorum agresif biraz daha şey yani ortaya göze çarpıyorlar. Bunu hatta geçenlerde encümen var gençlikten sorumlu olan encümen o bile dedikine Emirdağlı gençlerle Posof'un gençleri arasında bayağı bir fark var dedi. Emirdağlı gençler biraz daha agresif dedi biraz daha yırtıcı dedi. Posoflularda çok fazla şey göremiyorum çok sakin diyorlar. (Bunun sebebini nasıl açıklarsınız yaşantı olarak farklılıklar var anladığım kadarıyla?) Var var farklılıklar var. Valla bilmiyorum işte artık Türkiye'den babalarımızın aldığı kültürle mi artık eğitimle mi artık bilmiyom yani ama bir farklılık var yani..

Şafak: Bizim Posofluların kültür olarak diğer milletlere nazaran biraz daha kültürümüz farklı. Onların yaşam tarzları farklı bizimki farklı. Bizimkiler de farklı olduğu için bazı şeylerde uyuşamıyoruz yani. (Ne tür farklılıklar var örnek verirseniz?). Şöyle mesela bir tanıdığım Emirdağlı kişi ve birkaç kişide yani biraz aile içlerindeki konuşmaları olsun, davranışları olsun bizimkine nazaran biraz ters yani bizim kültürümüze. Bizim ailemizin içersinde böyle hani ters konuşmalar, küfürlü konuşmalar hoş karşılanmaz, olmaz. Ama Emirdağlı tanıdığım birkaç kişide olabiliyor yani böyle şeyler…

Yalın: Şimdi şöyle diyeyim ilk başta genel değerlendirme şöyle oluyor. Bizler Posoflular olarak genelde dinimize bayağı bağlı insanlarız dinimize bağlı olduğumuz açısından da şimdi iç memleketten gelen insanlar biraz daha gevşek oluyorlar dinlerine tabi yine dini bölgeye bağlı ve aldığı dini eğitime bağlı. Şöyle oluyor pek fazla alışamıyoruz onlara. Neden onlar daha çok mesela Flamanlarla ilgileniyorlar. Gidiyorlar kahvede birasını içiyor, içkisini içiyor bize uymuyor, bize uymadığı için biz de uzaklaşıyoruz onlardan otomatikman ha uyan arkadaşlar da kendi hemşehrimiz olduğu gibi, hemşehriliğe bakmıyoruz o zaman, yaşam tarzı önemli. Posoflu hemşehrilerimizde bu daha bir fazla olduğu için ondan dolayı yani yoksa Türkiye'nin Hakkâri'den gelmiş, Edirne'den gelmiş

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

bizim için hiç problem değil yani, hiçbir farkı yok. (Ama yaşam tarzı ve kültür farklı diyorsunuz?). Evet yaşam tarzı ve kültür önemli.

Kıymet: ..Bence yabancılar daha iyidir çünkü bizim Emirdağlılar genellikle cahil kalmışlar yani köylü aklıyla daha burada daha eski zaman düşünceleri var çünkü. Bunu söylemek çok zor çok kötü ama aslında utanacak bir şey ama gerçek bu yani köylü akıllarıylan devam gidiyorlar.. Türkiye'nin okumuş insanları buradan her şeyiyle daha üstün oluyorlar bu bir gerçek.

Emirdağlı Sibel ise Emirdağlı grubun diğer gruplara göre daha açık ve dışa dönük olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir;

Valla ben onları biraz değişik görüyorum. Ne açıdan şöyle mesela ne bileyim fark ediliyor. Bir Posoflunun hareketi de ya da İstanbullunun hareketleri yani ne bileyim fark ediliyor. Biz daha çok açığız bence. Emirdağlılar olarak bizi belki şey gibi görüyorlar hani yobazdı falan filan ama mesela Sivaslı tanıdıklarım var ve onların tek Emirdağlı arkadaşları yani dıştan arkadaşları bizmişiz. Bu soruyu sorduğumuzda diyorlar ki kesinlikle biz Türklerle görüşmeyiz biz sadece Çerkezlerle görüşürüz veya aynı şekilde Lazlar da yapıyor bunu ve bu beni çok rahatsız ediyor. (Yani farklı sosyal guruplara açık değiller?). Değiller. Biz Emirdağlı olarak.. hiç bunlara önem vermiyoruz çoğu Emirdağlıdan söz ediyorum da mesela biz o konuda çok açığız başka öbür yörelere hatta benim çok hoşuma gidiyor. Mesela iki yıldan beri Urfalı bir arkadaşım var. O öyle anlatınca acayip ilgimi çekiyor yani onun da ilk defa Emirdağlı arkadaşı benmişim o da sadece Urfalılarla görüşürmüş. Ama benim için bu hiç problem değil yani. Zenginlik oluyor.

Posoflu Işık ve Gönül yerleşme biçimleri nedeniyle Türkiye'den gelen diğer grupları tanımadığını söylemiştir;

Tanımıyorum bilmiyorum.. Herkes Posoflu burada hepimiz aynı yörenin insanıyız. Hiçbir zaman da dışarıdan bir kimse gelip oturmadığı için bizler de dışarıya çıkmadığımız için yani dışarı derken Brüksel'e gidip oturmuyoruz. Yaşamadığımız için tanımıyorum…

Valla şu anda pek Lier'de pek dışarıdan kimseyi tanımıyorum ama herkesin tabi ki iyisi de var, kötüsü de var. Onun için bilmiyorum.

Farklı grupların içinde azınlık olarak yaşadıklarını söyleyen Posoflu Abbas, diğer gruplarla yakın ilişkileri olduğunu bu durumda gruplar arası evliliklerin de bir etken olarak rol oynadığını dile getirmiştir;

.. Ben özellikle işte şu yöre veya bu yöre anlamında değil tabi şöyle bir şey var yani bugün burada Kırşehirlileri ele alacak olursak Kırşehirliler özellikle birbiriyle iç içeler özellikle

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yani onlar birbirine çok yakınlar. Konyalılar da çünkü hep genelde birbirlerine akrabalar zaten bunlar. Biz aslında Posoflu olarak burada azınlık durumunda oluyoruz ama. Biz de Posoflu burada işte birkaç aile var. O aileler de zaten genelde birbirine akrabalar. Akrabalar tabi her zaman birbirini gözetirler o ayrı bir olay. Ama onun dışında mesela Konyalılarla artık çok yakın ilişkilerimiz var Kayserilerle çok yakın ilişkilerimiz var. Kırşehirliler biraz bazı nedenlerden dolayı biraz uzak kaldılar. Ama belki başka insanlara karşı biraz daha farklı davranırlar. Onun dışında Ispartalılarla yakın ilişkilerimiz var. Yani herkesle bir aile gibi iyi geçinmeye çalışıyoruz. (Anladım yani bu yörelerden gelmiş insanları değerlendirince bir farklılık fazla gözetmiyorsunuz). Yoo, hayır herkes zaten kendi örfünü âdetini bir şekilde yaşatmaya çalışıyor. Ama o farklılıklar bir zenginliktir bana göre.. (O zaman şey diyebiliriz bu bölgedeki Kayserililer olsun, Ispartalılar ya da Konyalılar böyle kendi içine dönük kapalı kümeler halinde yaşamıyorlar anladığım kadarıyla veya öyle midir durum?). Yok son özellikle son zamanlarda biraz daha değişiyor hatta son almış olduğum duyumlara göre örneğin bir Kırşehirliyle bir Kayserili'nin hani çocukları evleneceklermiş. Bir Ispartalıyla bir Kayserilinin çocuğu aslında önceden düşünülemezdi böyle bir şey ama bugün artık bunlar yavaş yavaş olmaya başladı. Yani insanlar bunları artık kabulleniyorlar. (Olumlu bir gelişme diyebiliriz buna o zaman?) Bana göre olumlu bir düşünce yani o sınırlar içinde kaldığı müddetçe.

Posoflu Çınar ve Mutlu ile Emirdağlı Çağdaş grupların ortak özelliğini hemşehricilik duygusunun yoğun olarak yaşanması olarak ifade etmişlerdir;

En büyük ortak özellikleri hemşehricilik özellikleri. Yani bütün gruplarda bu var. İlk önce akraba ondan sonra hemşehricilik ya da bu da kişisel egolarımızla ilgili bir şey ya hani önce benimkisi duygusu ben demek duygusu o egoizmden kaynaklanan. Önce akrabam, sonra komşularım filan bu böyle diyo. Ben bunun tersini şöyle düşünüyorum. Tamam, ben de ben diyorum ama insanın önce kendisini sevmesi kendisini sayması çünkü kendisini sevip saymayan insanın başkasına saygısı olmaz diye. Ama en büyük ortak özellikleri belirgin özellikler dediğim hemşehricilik ama bir de bunların toplu halde bir özellikleri var. Örneğin ilk 68-70- 74 kuşağında gelen işçi kökenli olarak gelenler şimdinin dedeleri ya da kayın pederleri. Birde Türkiye'den gelen ithal damatlar ve gelinler var. Bir de bölücülük vardır. Yani bütün hepsinin en ortak özelliği damatlara ithal ve gelinlere ithal diye davranmaları yani fazla güvenilir ya da fazla içten samimi bulmadıkları görüntüsü var… (Anladım farklı olarak şu grup şöyledir bu grup böyledir diyebileceğiniz şeyler var mı?). Ha sanatsal açıdan bakayım o zaman bazıları birbirlerinden daha fazla etkilidir. Daha çağdaş gibi gözükürler. Bazılarında vardır çok çağdaş olduklarını aydın olduklarını düşünürler ama korkak davranırlar çünkü fazla ortaya çıkmazlar genellikle çekimser kalıp ya da Flamanlarla takılmayı tercih ederler. Ama sonuçta içlerinde bir Türklük duygusu vardır, bir yerde çıkar içinden ben Türk'üm dedirtir yani. Sonuçta bir resepsiyonda bir Türk'ün çığlığını

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

duymuşumdur ben "siz yalan söylüyorsunuz Türkler Ermenilere soykırım yapmadı sizler yaptınız" ve bir anda o güne kadar kimse onun Türk oluşunu düşünmezken orda o yaptığı şey yani insan bilinçaltına sahip olamaz bir süre sonra.

Türk toplumu Belçika'da işte daha önce konuştuğumuz gibi işte Willebroek, Lier, Zolder gibi yerlerde Posoflular çoğunlukta; Gent, Brüksel, Anvers'in de Berchem İlçesi diyelim buna orada işte Emirdağlı insanlar bir arada. Bunların nedenlerini daha önce konuşmuştuk işte güven açısı, birbirini tanımaları, birlikte olmaları gibi şeyler. Ama genel anlamda bakarsak bakış açım şu bizim Türkler hala şuan hala içersinde yaşadığı Belçika toplumuna uyum sağlama açısında iyi bakmıyorlar, pozitif yaklaşmıyorlar. İşte kendi bakkalımız kendi kahvemiz kendi eğlence merkezimiz, kendi etkinliklerimiz, kendi akrabalarımız, kısacası biz Emirdağlılar veya biz Posoflular veya da başka bir yerleşim yeriyse biz Türklerdir. İçe dönük. (Yöreye göre de bir farklılık görmüyorsunuz bu konuda?). Fark görmüyorum evet, bütün Türklerde var.

Valla şu biraz önce de söylediğim gibi herkes kendi kabuğuna çekilmiş ki bunun da yanlış olduğunu söylüyorum artık yani böyle bir hemşehrilik şeyinin olmaması lazım hatta bunu da çoğu zaman da dile getirmeye çalıştım ben. Bu Türk spor yönetiminde falan da oldu bazı arkadaşların. İşte ne bileyim işte orayı bir düzeltelim böyle bir ki ben çok istedim her toplumdan sevilen birkaç kişiyi alalım onlar ne olur daha iyi anlatırlar o insanlara bizim söylememizle onların söylemesi arasında çok büyük farklar olur yani ki bilmiyorum yani… (Hepsi birbirine benzer bir farklılık var mı bu göçmen gruplar arasında?). Yok genelde herkes kendi kabuğuna çekilmiş herkes kapalı yani hiç öyle bir şeyimiz yok.

Emirdağlı Çiçek Türkiye'den sonradan gelen grupların dışlandığını belirtirken Gülizar da Çiçek'i doğrularcasına yeni gelenleri istemediğini şu sözlerle ifade etmiştir;

Onlar için üzülüyorum çünkü genelde ne bileyim bir Türkler arasında bile sanki dışlanıyorlar. Bak bu sonradan gelmiş, kafa yapımız uymaz, ne bileyim onlar yardım bekliyorlar hani Türkiye'de gördükleri sosyal ilgileri falan buradaki insanlardan bekliyorlar ama biz burada yaşayan Türkler olarak bile birbirimize soğuk davranıyoruz bence Türkiye'de yaşayan Türklere göre. Biraz sosyal yaşamımız çok daha az birbirimize soğuk ne bileyim fazla yardımcı olmuyoruz. Yani herkes kendi halinde olduğu için bence dışlanıyorlar. (Yani aslında onlar da burada yaşıyorlar ama kimler tarafından dışlanıyorlar?). Buradaki yaşayan Türkler tarafından.

Ya şöyle söyleyeyim bana kalırsa artık yeter Türkiye'den kimse gelmesin bana kalıyorsa çünkü benim şuan ki düşüncem gençlere, arkadaşlara, evlenecek olanlara söylediğim ne olursa olsun buradan evlenin oradan birisiyle kesinlikle hayır. Çünkü Türkiye'den birisi geldi mi uyuşmuyoruz mümkün değil ha ister Trabzon olsun hele hele Emirdağ kesinlikle

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> uyuşmuyoruz. Kesinlikle tavsiye etmiyorum. Türkiye'dekiler orada kalsın, buradakiler burada kalsın. (Neden uyuşulmuyor sence?). Çünkü Türkiye'dekiler açgözlü. Hiçbir zaman doymuyorlar. Yani Türkiye'dekiler buraya gelirken şöyle diyorlar ki bir gideyim ora gerisi gelir. Ama buradakileri hani evlenmekten söyleyeyim en basit bir yola çıkıyorlarsa buradakiler ömür boyu diye çıkıyor ama oradakiler bir çıkayım bakayım olmazsa da en azından kâğıdımı küreğimi aldım diyor anlıyor musun? Hani çocuk varmış çoluk varmış önemli değil onlar için. (Onlar bireysel düşünüp kendini kurtarma derinde diyorsun?). Evet yalnız ve yalnız o. Gerçekten çok çok büyük sorunlar yaşanıyor ki biri de benim. Mutlaka Türkiye'den birisi geldi mi ben bir kurtulayım da hani oradan gelenler düşünse çocuk yapalım mı yapmayalım mı ne kadar yapacağım kaldırabilir miyim düşüncesi olsa o da yok. Yani düşünmeden, her şeyi düşünmeden bırakıyorlar çoluk çocuk meydana geliyor ondan sonra olursa olur suyu olmazsa hamur suyu deyip salıyorlar. Ne halin varsa gör. İstemiyorum kesinlikle nereden olursa olsun istemiyorum ordakileri orda kalsın, burdakileri burada kalsın. (Peki, hâlihazırda gelmiş ve burada yaşayan guruplarla ilgili söyleyeceğin bir şey var mı?). Benden uzak dursunlar da ne biliyorlarsa yapsınlar…

Posoflu Şirin ve Hümeyra ile Emirdağlı Bahriye ve Melek Türkiye'den gelen tüm grupları bir bütünün parçası gibi algıladıklarını şu sözlerle anlatıyorlar.

> Hiçbir şey düşünmüyorum çünkü onlarla aynı kaderi paylaştığımız için yani onların tamam Emirdağla Posofla alakası yok ama yine de onları da Belçikalı olduğumuz için ben onları ben nasılsam öyle görüyorum. Aynı düzeydeyiz onlarla. Onun için ben yani buradaki Türkleri kendime yakın buluyorum çünkü kaderlerimiz aynı.
>
> Onlar da bir mozaiğin bir parçası yani hiç öyle şeyi yadırgamam ben. Çünkü ben çok mozaikli bir ilçede büyüdüm yani. Herkes vardı o ilçede. Yadırgamıyorum ben o yüzden.
>
> Ben nasılsam onlar da öyle herhalde. Bir farklılık yok herkes ama herkes kendi nasıl anlatsam mesela ben kendi yöremin şeyini devam ettiriyorum yöresel şeylerini unutmuş değiller. (Mesela neler bunlar?) Yemekleri mesela. Adetleri, yemekleri, herkes kendi âdetine göre yaşıyor şuan. Değişiklik yok.. Kültürünü devam ettiriyor yani. Konuşma tarzı en azından.
>
> Valla ırkçılığı sevmem hepsiylen iyi anlaşmaya gayret ediyom. Onlar ne düşünür bilmem de ben hepsini Türk olarak görüyorum..

Emirdağlı Mücahit, Muhammed ve Yakup da yöresel ayrımcılık yapmadıklarını Türklük ortak paydasının yeterli olduğunu dile getirmişlerdir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> Öyle bir ayrımcılık olduğunu sanmıyorum ben. Biz neticede Türk vatandaşıyız burada öyle bakıyoruz. İllaki hemşehrimiz olması gerekmiyor, Türkiyeli olmak, Türk olmak yeterlidir veya Türk'e sıcak bakan insanlarla bir arada olmak yeter.
>
> Hiçbir tanesini ayırt etmem yeter ki Türkçe konuşsunlar ve insan olsunlar benim için hiç fark etmiyor. Çünkü burada insan gurbette hepsi Emirdağlıdır hepsi dayıdır, onlara yardım etmek gerekir hayatımda böyle geçiyor.
>
> Valla hiçbir şey düşünmüyorum, onlar da sonuçta Türk yani. Onlar da bizim gibi göçmen. Yani bana fark etmiyor. Benden bir farkı yok. (Türk olmaları yeterli diyorsunuz yani?). Tabi ki ya.

Posoflu Sulhi de Emirdağlı ve Posoflu ayrımı yapmadan grupların ortak özelliklerinin eğitime önem verilmemesi olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir.

> Valla genel olarak baktığımda bu insanlar zamanla gelmişler artık çoğunlukla köyünden işte çıkıp gelmişler insanların eğitim düzeyleri çok düşük, burada da çocuklarıyla ilgilenenler çok az. O yüzden burada çocuklarına da yansıyor. Benim gördüğüm kadarıyla eğitim olarak çok eksiklerimiz var. Genel olarak Emirdağlı olsun, Posoflu olsun. (Genel bir özellik, yöresel bir fark yok diyorsunuz?) Yöresel bir fark yok yani görebildiğim kadarıyla. Ama yani genel olarak genellikle eğitime pek önem verilmiyor. Herkes istiyor oğlunun, çocuğunun, kızının okumasını bir düzeye çıkmasını, hatırı sayılır bir kişi olmasını ama bunun için de böyle çaba harcanmıyor. Sadece istemeyle kalınıyor.

Genel olarak bakıldığında iki grubun da yörecilik yapmadıklarını ve yörelerine göre insanları farkı değerlendirmediklerini belirtmelerine karşın gerek kendi grupları ve gerekse diğer gruplar hakkında eleştirel yaklaşımları olduğu görülmektedir. Gözlemlerde de edinilen izlenim açıkça ifade edilmese de içten içe yöreci bir gururun var olduğu yönündedir. Çoğu görüşmeci yörecilik yapmadığını ifade etmiş olsa da ancak "Emirdağ yöresinin bi iyiliği daha var" gibi ifadeleri kullanırken bir anlamda yörecilik yapılmaktadır. Berchem'de hemen hemen bütünüyle Emirdağlıların, Willebroek'ta neredeyse yalnızca Posofluların yaşıyor olması da yöreci gruplaşmaların örnekleri olarak görülebilir.

İki grup da birbirlerini kendilerinden farklı oldukları için eleştirmektedir. Posoflular, Emirdağlıların Belçika'daki yaşam tarzına çok fazla uyum sağladıklarını, gelenek ve göreneklerden uzaklaştıklarını ifade ederken kendi gruplarının bu değerleri yaşattığına da vurgu yapmaktadırlar. Posoflulara gelenek ve göreneklerden uzaklaşma, Belçika'daki yaşam tarzına kapılma olarak görünen durum Emirdağlılar tarafından dışa

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

açık olma, içe kapalı olmama gibi olumlu niteliklerle tanımlanmaktadır. Emirdağlılarda Belçika'daki en büyük Türkiyeli grup olmanın verdiği görece bir gurur ve geldikleri yer ile bağlarını koparmadan Belçika'da giderek daha yerleşik olmanın rahatlığı gözlenmektedir. Fotoğraf 57'de görüldüğü üzere Emirdağ'daki bir yol ayrımında Emirdağlıların yaşadıkları ülkelerdeki kentlerin uzaklıkları bir tabelada sergilenerek o kentlerin de sahiplenildiği ifade edilmektedir.

Fotoğraf 57. Emirdağ'da bir yol tabelası.

Diğer ülkelerden gelen göçmenlerle ilgili düşünceler: Görüşülenlerin büyük çoğunluğu Faslılarla ilgili olumsuz düşüncelere sahip olduğunu ifade ederken bir kısmı yeni gelenlerden duydukları rahatsızlığı dile getirmiştir. Görüşülenlerden bazıları ise soruyu mensup olunan din bağlamında değerlendirmişlerdir.

Abbas, Demir, Çiçek, Fehmi, Hamdi, Sibel ve Şükrü Faslılarla ilgili olumsuz görüşlerini nedenleriyle birlikte dile getirmişlerdir;

> **Abbas:** ..Faslılar belki art niyet olarak algılayabilirsiniz ama ..Faslılarla çok iyi tecrübelerim yok maalesef yani insan kim olursa olsun ne olursa olsun güvenilir olması gerekiyor. Verdiği sözde durması gerekiyor. Maalesef Faslılarda ben büyük bir eksiklik gördüm. Kaldı ki işte ben İslam temsil kurumunda da 3 yıl görev yaptım.. Faslılarla orda birebir yani çalıştık çok zor insanlar olduğunu biliyorum. Yani bunu sadece biz

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

söylemiyoruz. Mesela içinde yaşamış olduğumuz toplum da aynı şekilde algılıyor. Yani Belçikalılar Türkleri ayrı bir kefeye koyuyorlar, işte Faslıları ayrı bir kefeye koyuyorlar..

Demir: Burada bu Arapları zaten Cenab-ım Allah fuzuli yaratmış. Boş yere boş kalabalık ediyor bu dünyada ilk önce dininden, örfünden, âdetinden taviz veren kişi bu Araplar, Maroklar. Fas, Cezayir bu Tunuslular eğer ki bunlar bizlerden bunların şeyi çok iyi dili yabancı mesela bunların ana lisanı diyelim Arapça ikinci analisanları da bunların Fransızca. Bizler de dil sorunu çok olduğu gibi bunlarda değil ama bunlar hiç bu işi şey yapmadılar çok tez yani Belçikalılaştılar. Ama Türkler de böyle olmadı. Onun için de bunlarla pek hoşuma gitmiyor yani ha bir Belçikalı ha bir Fasli Müslümanım der, kardaş der ama ki arkadan hançeri vurur sana, öyle bir millet. (Faslılar için böyle diyorsunuz peki diğer gruplarla ilgili bir değerlendirmeniz var mı? Polonyalılar, İtalyanlar, Bulgarlar..). Valla zaten bizim bu oturduğumuz bölgede Polonyalı fazla yok, burada işte Bulgarlar gelirler işte geçici olarak 3 aylık onlara vize verirler 3 ay kalma hakları var. O arada zaten hepisi inşaat ustası geliyo burada sıvasını yapıyo, fayans, duvar örmedir şu bu yapar parasını alır gider. 3 ay sonra da tekrar geri gelir yani.

Çiçek: Ya aslında ben Marokenleri hiç sevmiyorum.. yani onların burada olmamasını isterdim. Evet, onlara karşı yani ırkçı bir insan değilim ama onlar bence gerçekten çok nasıl desem terbiyesiz insanlar. Bence hiç aile terbiyesi diye bir şey görmemişler. Ne bileyim genelde hırsızlık olduğunda direkt aklımıza onlar geliyor. Ne bileyim yaşlı insanlara saygı mesela ben her gün tram alıyorum ve de görüyorum saygılı değiller. Toplum içinde nasıl davranacaklarını bilmiyorlar, insanlara rahatsızlık veriyorlar. Ne bileyim mesela bir grup genç görsem Maroken ürkütüyor beni.

Fehmi: Şimdi bu soru bana göre sorarsanız bu Fas'tan gelen kişiler bizden daha bir ayrı eğitimsiz yani bunlar gerçekten ben çunku biliyorum onları. Fakat Polonyalılara gelince Polonyalılar bayağı bir eğitimli insanlar oluyor. Yani bu Avrupa'ya uyumu bizden çok çabuk sağlıyorlar..

Hamdi: Az önce de söyledim Marokanlar zaten özellikle Faslılar şimdi burada Suriyeliler de var onlar Arap işte Mısırlılar onlar biraz farklı bilmiyorum belki Osmanlının eski hâkimiyet alanı olduğundan mı biraz daha medeniyet var yani onlarda. Ama Faslılar çok farklı, Faslılarda uyuşturucu işi çok yaygın.. suç oranı yüksek. (Diğer Polonyalılar, Afrikalılar, Bulgarlar ya da İtalyanlar) Onlar bu bölgede yok Bulgaristan'dan gelen işte Türkler var. Mesela Anvers'te falan onlarla da ilişkilerimiz iyi diğer Polonyalı ve İtalyanlar hakkında pek malumat sahibi değilim ama bildiğim kadarıyla 400 bin civarında İtalyan yaşıyor Belçika'da ve İtalyanlarla Belçikalıların hiç bir sorunu olduğunu duymadım. Çünkü herhalde din faktörü var burada biraz, kültür benzerliği var o yüzden fakat Limburg bölgesinde arkadaşlar anlattılar. Dediler ki yani İtalyanlar da bazen kendilerini dışlanmış

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

hissediyorlar. Biraz da Akdeniz kültürü olduğu için kendilerini bize daha yakın hissediyorlar.. Evet, Türklere yakın hissediyorlar ama yine de böyle toplumsal olaylar olduğunda diyorlar Belçikalılar mutlaka İtalyanları tutarlar yani. Ama İtalyanlar kendilerini Türklere yakın hissediyorlar. Yani biz de yabancıyız diyorlar. Onlar çok daha eskiden gelmelerine rağmen Türkler 63'lü yıllarda falan gelmişler, İtalyanlar 55 li yıllarda biraz daha eski.

Sibel: Valla Afrikalıları gerçekten çok severim çünkü öyle çok ılımlı insanlardır, Faslıları pek sevmem çünkü agresif bir yapıya sahipler.. Nasıl desem normal bir diyalog kuramıyorsun iyisi yok mu tabi ki iyisi de var da genelde mesela Faslılar çok yüksek sesle konuşuyorlar, rahatsız ediyorlar ondan sonra ben bildim ben bildim diyorlar en sonunda seni susturuyorlar.. (Peki Polonyalılar, Bulgarlar için ne düşünüyorsunuz?).. Eltim Polonyalı çalıştığım yerlerde de çok Polonyalı temizlikçilerle görüştüm. Bence onlar şey ne bileyim çok çalışıyorlar. Bizim sanki babalarımızın falan geldiği seneleri görüyorum. Görüyorum derken hissediyorum. Akılları fikirleri çalışmak, para biriktirmek. Başka hiç böyle faaliyetlere falan katılmıyorlar. Sosyalleşme yok. Bir tek gayeleri var, konuşurken de zaten bunu belli ediyorlar şu işe gideyim 24 saat çalışayım ve Polonya'ya tatile gideyim.. Eltim de bunları çok dile getiriyor. Ondan biliyorum ben. (Bulgarlarla ilgili ne düşünüyorsunuz?). Burada şey var Bulgar göçmen Türkler var onlar da daha çok evleri tamir ediyorlar falan iyi insanlar. Onların da işte burada çalışıp para gönderiyorlar Bulgaristan'a gözü tok insanlar seviyorum ben Bulgarları. Burada bir pisliklerini falan görmedik yani..

Şükrü: Faslıları açıkçası sevmiyorum. Çünkü yani nerde bir problem yaşadıysam hep Faslılardan bir problem yaşadım. Yani evimi soyanlar da Faslılardı, kavga ettiğim birkaç kişi de Faslılardı. Çok aşırı hırsızlık vakaların %80'i genelde Marokanlardan. Olay olsun, kavga gürültü olsun hep genelde bunlardan çıkıyor zaten. Niyedir nedenini de bilmiyorum. İlginç yani gerçekten çünkü evim soyuldu yakalandı Marokan çıktı.. (Evet dolayısıyla bütün göçmenleri de belki Müslümanlara olan bakış açısını da etkiliyor?) Etkiliyor hatta ev sahibiyle köşe kahvede oturuyoduk ondan sonra aramızda sohbet ederken adamın biri geldi.. Belçikalı "Türk müsünüz?" dedi. Türk'üz dedik ondan sonra "nasılsın?" dedi Türkçe konuşmaya başladı. "İyi sen nasılsın?" "Ben de iyiyim çok teşekkür ederim" dedi. Ondan sonra adam başladı anlatmaya daha doğrusu bu eskiden yani bundan birkaç yıl önce koyu racistmiş ırkçıymış ve Türklerle diyor sizlerle diyor Arapları aynı zannediyordum ben diyor. Ondan sonra eşi bir gün demiş ki buna hadi izne gidiyoz ya bugün de demiş İstanbul'a gidelim Türkiye'ye gidelim. Ya zaten burada bir sürü Arap görüyon ne yapacaksın şimdi karakafalıları demiş. Olsun olsun demiş eşi gidiyor İstanbul ondan sonra Antalya, Kuşadası'na bir üçgen şeklinde rezervasyonu yaptırıyor.. İstanbul'a indim diyor şok oldum diyor. Daha önceden çünkü Cezayir'e gitmiş, Fas'a gitmiş yani ordaki hayatı, yaşantıyı görmüş yani nasıl olduğunu İstanbul'a vardım diyor şaşırdım diyor. Şimdi ben

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

bekliyorum diyor aynı Fas gibi Cezayir gibi geri kalmış bir yer bekliyordum diyor. Bir baktım diyor bizim buradan bile moderin diyor. Ondan sonra Antalya'ya geçiyor iyice bu şaşırıyor şimdi diyor İstanbul aşığıyım diyor hatta Antalya'da 600 metrekare mi ne ev almış, ev yaptırmış, evinin fiyatına kadar, berberine varana kadar hepsini söyledi bize.. şimdi diyo ben diyo Türkleri sevmeyen kim varsa diyor karşılarında beni buluyorlar diyor. Benim burada gördüğüm en büyük eksiklik kendimizi tanıtamıyoruz..

Ayhan, Meltem ve Mehtap ise Faslıların yanı sıra Bulgarlar ve Polonyalılar hakkında olumsuz düşüncelere sahip olduklarını şu sözlerle dile getirmişlerdir.

Ayhan: Şimdi Marokanlarla yani şey Faslılar onlarla bayağı bir büyük problem var yani Belçika'da, Hollanda'da olsun, Brüksel'de bayağı bir olay çıkardılar zaten geçenleri. Ondan sonra Bulgarları dersen Bulgarlarda da bayağı bir yoğun bir akış oldu buraya son zamanlarda maalesef söyleyecem ama çalma çırpma olayları falan oluyor. Onları da Türk olarak görüyorlar..Yani hepimizi bir şeye kabın içine koyuyorlar. Polonyalı olsun işte ne bileyim, Afrikalı olsun, Romanyalı olsun yani şimdi Afrikalı yani siyahi olduğu için zenci olduğu için yani onları ayırabiliyorlar ama diğerlerini genelleştiriyorlar Türk'tür bunlar Türkler yaptı diyorlar.

Meltem: Faslılar bence biraz daha bizden gerideler biraz.. kadınlar daha çok evde durur. Kadınlar çıkıp alışveriş yapmazlar.. erkekler yapar... Onların düğünleri kesinlikle kadınlar ve erkekler ayrıdır. Onlar hani bizler aşmışız o şeyleri onlar aşamamış. Ama bundan rahatsızlık da duymuyorlar kendi halk olarak çünkü kendi Faslı arkadaşlarım da var. Polonyalılar son yılarda çok geliyor çünkü sınırlar açıldı, kapılar açıldığı için geliyorlar. Burada iş bulması için o da bilmiyorum sorunun cevabı bu mu ama onlar da var ya buradaki iş kapasitesini biraz düşürüyorlar. Şöyle ucuza çalışıyorlar çok düşük şeyde çalıştıkları için ilk gelenler Türkler ve Marokanlar olarak yani fazla iş seçeneklerimiz olmuyor çünkü onlar daha ucuz fiyatlara çalıştıkları için bizim toplumumuz biraz daha işsiz kalmaya mahkûm oluyor. Bu bir gerçek yani.

Mehtap: Nasıl söylesem şimdi ben mağazada çalıştığım için o Faslılar, o Polonyalı dedin ya onlar çok hırsızlık yapıyor o yüzden şöyle aslında hiç gelmelerini istemem çünkü her zaman onları yakalıyoruz biz. Hep Polonyalı Marokenler..

Muhammed ve bir Faslı ile evli olan Ayşe Faslılar hakkında olumlu düşündüklerini dile getirmişlerdir.

Tabi şimdi Türkler 1960 ilk Belçika'ya gelenler. 1963 yılında devlet maden işçisi olarak göndermeye başlıyor. Bizden önce Macarlar, Polonyalılar iç komünizmden sonra göç almışlar erimişler gitmişler. Ondan sonra işte Afrika Müslüman ülkelerinden gelenler

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

başlamış daha sonra biz gelmişiz. Bunların içlerinde hiç fark etmiyor ama insan olsunlar yani Faslıları 1. sıraya alabilirim yani. (Onlar hakkında daha olumlu düşünüyorsunuz. Bu da dinle ilgili bir yaklaşım galiba?). Evet düşünürüm. Tabi dinle ilgilidir. Ama insan olarak da hepsine eşit şekilde yardım etmek isterim.

Ne düşünürüm? (Mesela Faslı bir eşiniz var aslında Faslı grubu çok iyi tanıyorsunuzdur. Mutlaka onlarla ilgili bir yargınız vardır). Bulgar, Polonyalıyla pek şeyim yok. Bilmem bence birbirimizi daha iyi anlıyoz (hangi grupla?). Yugoslav, Albenez, Farslı.

Aynur, Şirin, Defne, Bahriye, Kezban, Hasan ve Pembe Belçika'ya yeni gelen göçmenlerden duydukları rahatsızlıkları şu sözlerle ifade etmişlerdir.

Aynur: Belçika'nın bittiği. Tamamen bittiği. Zaten son seneler değişti her şey kriz her şey değişti. Daha da Belçika her geleni aldığı için daha çok eski işçilerine yükleniyorlar. İş arayın, iş bulun geziyonuz iş bulunmuyor mesela hem öyle diyorlar hem de her geleni alıyorlar. Ben orasını anlayamadım pek. (Yani bu diğer göçmenleri de Belçika aldıkça daha önce gelenlerin problem yaşadığını mı düşünüyorsunuz?). Daha çok eski işçileri sıkıştırıyorlar, onlara daha çok öncelik tanıyorlar. Eski işçiler çekiyor ceremesini.

Şirin: Ya bir şey diyeceğim biraz şey olacak bu ilk dönem gelen mesela babamın dedemin zamanı onları benimsiyorum. Ama şu son gelenleri yani biraz şey bakıyorum onlara biraz şey ırkçılık gibi olacak ama. Yani ben burada doğduğum için benim dedem geldiği için ben yani kendimi buralı hissediyorum yani onun için yani sonradan gelenleri ben de diyorum ki yani niye yani. Biz mecburiyetten gelmişiz bizim zamanımızda ama şuan onların bir mecburiyeti yok çalışmak isteyene yani her yerde iş var. (Onların gelmeleri o zaman sizi rahatsız ediyor?) Biraz. (Neden?). Ya ilk başta az olduğumuzda yani seviliyorduk Belçikalılar tarafından şuanda çok yani Belçikalıların gözünde yani nere baksan yabancı yani Flamanların korkusu yakında Belçika olmayacak yani bunlar kendi ülkelerinden gelip yerleştiler yani çok fazla olduğumuzdan yani. Hani Belçika'nın yerlisi kalmadı neredeyse yani o yönden yani..

Defne: Bilmiyorum hoşuma gitmiyor. Ya aslında ben de yabancıyım. Biraz yabancıyım ama böyle mesela çarşıda pazarda yabancı insanlar gördüğüm zaman bunlar nerden çıktı, bunlar niye geldi? Çünkü hani bana olan bakışları, tavırları hoşuma gitmediği için de olabilir. Korkuyorum daha doğrusu. (En çok hangi gruptan mesela?). Morakanlardan çok korkarım. Bir de karalar var ya Afrikalı. (Peki, Bulgarlar ya da Polonyalılar hakkında ne düşünüyorsunuz?). Sevmiyorum onları da. Sevmiyorum bilmiyorum. Bana şey insanlar geliyorlar. Belki hani bir insanın adı çıkar ya böyle Bulgarın, Polonyalının hep kötü şeylerle belki adları çıktığı için…(Mesela nelerle çıkmıştır adları?). Mesela Rus karılarıyla, Bulgarlar sevmiyorum ben o insanları. Polonyalı kızlar. Hep kötü niyetli olanlar. Öyle

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

sevmiyorum.. İşte Polonyalı kızlar, Bulgar kızlar, Rus kızları hep kötü niyetli onlar o yüzden sevmiyorum..

Bahriye: Bizim Türkler ticarete çok atılır. Marokenler suça çok atılır, kötü işlerle meşguldür. İtalyanları falan bilemem ama Bulgarlarla Polonyalılar da biraz buraya geldiler ve yerleştiler. Bizim 40 senedir sahip olduğumuz hakları bir sene içinde hak ettiler yani. Biz kadar hakları var yani. Biz 35-40 senedir buradayız onlar gelmeden o haklara sahip oluyorlar.. onlara ödenen maaşlar bizim ödediğimiz vergilerle falan oluyor yani.

Kezban: Yani zaten bakarsan tarihe ilk gelen daha sabit bir hayat kurmuş burada. Yeni gelenler daha farklı. Tabi bu bi Avrupa birleşim sorunu oldu biliyorsunuz. Son ülkelerden Polonya, Bulgarlar falan kapı açıldı.. sorunlar çok.. Ama demek değildir ki Türklerle, Faslılarla sorunlar yok. Türklerle o kadar yani burada taraftar olduğumdan değil de Türklerle çok fazla sorunları yok da Faslılarla çok daha fazla sorunları var çünkü onların genellikle çocuk sayıları daha fazla biraz daha erkekleri daha fazla maço, biraz daha tembel. Yani böyle bir gayret yok..

Hasan: Bu konuda mesela Türkler bir, ikinciye Araplar.. en son gelen işte Bulgarlar, Polonyalılar gibi.. hani biraz artık buranın düzenini bozan insanlar desek belki de yanlış olacak ama sorunlu insanlar yani problem yaratıyor. (O zaman Türkler, Marokanlar daha önce gelenler buraya alışmış diyorsunuz?) Çok hakkına razı olmayan kişiler diyelim bütün bunlara. Çünkü bu insanları ya işte artık iyi değil de konuşmak gerekiyor. Biz mesela bu Avrupa Birliğinin insanları buraya girmeden önce kapımız açık, arabamız açık hiç problemimiz yoktu. Ben şimdi kapıyı açsam nereye koyayım kapıyı açsam dönüp arkamı gidesiye gidiyor. Hepsi böyle diyemiyorsun amma bizim Türkleri, Morakanları beğenmeyen insanlar bunlar gelince bize biraz daha. (Eşi: Önceden gelen uyum sağlıyor, sonradan gelen uyum sağlayamıyor. Bak bunların kanununda sabah saat 12' den akşam saat 10'a kadar ses gürültü olmıcak ama bunlar öyle şeyi umursamadığı için Flamanların çoğu bile şikâyetçi yani). Mesela Belçika'da düdük duydun mu sen duyuyor musun düdük Belçika'da çünkü duyamazsın. Ama bu dediğimiz Bulgar arkadaşlar geliyo şuraya inip zile basmaz basar kornaya defalarca basar kornaya..

Pembe: Ya herkesin gerçekten kötü tarafları oluyor ama bu insanlar çok rahatsız edici insanlar nedense (Hangisi özellikle?) önceden aslında Faslılar çok fazlaydı.. Bu hani hırsızlık konusunda olsun, insanları rahatsız etme konusunda olsun, işte böyle bir grup Belçikalı genç gördüler mi sürekli onları böyle işte nasıl diyeyim şimdi Türkçe ismini bulamıyorum çok rahatsız ediyorlardı. (Taciz mi?) Taciz etmek evet. Ama şuan işte Polonyalılar olsun işte Romenler olsun çok hırsızlıklar olmaya başladı. Ve gerçekten çok rahatsız edici olmaya başladı. Evlere teker teker böyle hırsızlar girmeye başladı. Ve herkesin şüphesi de onlardan. (Daha önce bunlar olmuyor muydu?). Daha önce olmuyordu tabi Faslılarla çok hırsızlık oluyordu ama tabi bu kadar değildi yani böyle evlere girip de

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

böyle bu kadar değildi. (Şimdi artmasını özellikle Polonyalı ve Bulgarların artmasına mı bağlıyorsun?) Romenler bir de. Avrupa'ya girdiklerinden beri zaten her sokakta böyle dilenciler falan görülüyor. Ve insanlar çok rahatsız oluyor bunlardan.

Hümeyra, Şafak ve Yıldız özellikle Polonyalı ve Bulgarlar hakkında olumsuz görüşleri olduğunu söylemişlerdir.

Hümeyra: Polonyalıları bilmiyorum da Bulgarları çok iyi tanıyoruz. İyi bir intiba uyandırmadığı için belki de şey yani onlar tabi ki Avrupa ülkesi olarak alındılar ama daha henüz şeydeler yani ne denir adını hep unutuyorum daha henüz geçmediler. Çabuk yozlaşıyorlar onlar hani buraya ayak uyduruyorlar belki de bir de ne kadar da Türk olsalar bile Bulgarların çoğu Türk oluyor ama bize hiç benzemiyorlar. Çok başkalar onlar. Hiçbir Bulgar'a ben güvenemedim şimdiye kadar. Çeçenistanlı bir bayan var bizimle birlikte okula gidip geliyor o çok iyi bir intiba uyandırdı bende. Hani onunla konuşurum, merhabalaşırım yani onunla. Öyle bir araya gelirim ama Bulgarlarla hiç konuşmadım doğru dürüst ama iyi bir intiba bırakmadılar bende. Çünkü bu sene biz araba yoluyla Türkiye'ye gittik iyi bir tecrübe oldu bende yani Bulgarlar.. Bize bile yani kötü davranıyorlarsa yani ben artık bir şey demeyeceğim yani. (Peki Marokanlarla ilgili ne düşünürsünüz?). İyi insanlar yani Maroklar aslında bize şey anlamında çok benziyorlar Müslümanlık açısından ama farklılıkları tabi çok fazla onların. Aynı Kürtler gibi şaşalı düğünleri sever onlar, şaşalı giyinmeyi severler, iyidirler yani ben öyle çok kötü bir Marok tanımıyorum yani..

Şafak: Polonyalılar, Bulgarlar biraz böyle temizlik açısından olsun Flamanlara bile ayak uyduramıyorlar. Hani onların yaşantısını Flamanlar bile onlardan daha iyi yaşıyorlar. Türk olanlar var mesela Bulgar Türkler var. Flamanlar bile onlara dalga geçer gibi konuşuyorlar bunlarınki nasıl bir yaşantı diye. Biraz önce komşumu örnek vermiştim 5-6 aile bir yerde yaşıyor. Diğer yandaki komşum Flaman o bile şikâyette bulunuyor ya bunlar nasıl insanlar diye. Flaman bile bunları olumsuz karşılıyor. Camlara çıkıp bakıyorlar insanlara siz Türksünüz siz böyle bir şey yapmıyorsunuz ama niye bunlar böyle yapıyorlar diye. Olumsuz bir takım şeyler söylüyorlar.

Yıldız: Faslılarla felan iletişimimiz iyi yani. Fransızlar onlar zaten Fransa'dan geliyor onlar zaten Belçikalılara benziyor onlarla da iyi, şu anda yani parmakla göstereceğimiz insanlar Polonyalı diyebiliriz ve Ruslar veya Çingeneler o bölgelerden geliyorlar onlar da şöyle yani onların bir düzenli hayatları yok. Genelde de o Polonyalı veya Polonyalı kadınları genelde yani onlar da kendi ülkelerinden dolayı herhalde kahvede felan çalışan tiplerden ki yani her zaman duyuyoruz Türk erkekleri işte hanımını Polonyalıyla aldatmış falan diye yani çok duyuyoruz. Yani o insanlar biraz parmakla gösteriliyor ama artık yani bu kadar söyleyebilirim.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Alim, Yalın, Mutlu, Mücahit, Şevket ve Veli kendilerine yöneltilen bu soruyu din bağlamında değerlendirmişlerdir.

Alim: ..Belçika'da şuanda göçmen olarak iki milleti görüyorlar Faslılar ve Türkler. Polonyalılar onlara göre göçmen değil artık, Portekizliler bunlara göre göçmen değil, İtalyanlar artık Belçikalıdır. Bunlar Yunan malum ilk maden ocaklarına bu insanları çağırdılar. Bunlar geldiler. Ama bunun sebepleri de çok açık mesele sonuçta İslam yani Polonyalı sonuçta Müslüman değil. Dinle ilişkili. Bunun eşi sokakta çıktığı zaman bu Polonyalı diyemiyorsun buna, bu işte İtalyan diyemiyorsun taaki, konuşup ta ben İtalyanım demese bu adamın İtalyan olduğunu bilemiyorsun. Ama Müslüman göçmenlerin içinde de ben onurla gururla söyleyebilirim ki gine çok şükür Belçika'daki 180 bin Türküz 500 bine dayanan Arap var burada Faslı Marokan dediğimiz insanlar onlarca, yüzlerce toplantı yaparız örnek veriyorum beni kayınbiraderim Anvers'te bir okulda İslam dersi öğretmenidir sınıfında 30 tane Arap varsa bunun 30'una da mektup gönderir toplantıya davet eder gelen 3 kişi olmaz. Bu insanların bu tür faaliyeti bizim Türk toplumundan çok daha zayıf. Türkler daha etkin. Bizler bu hususta çok başarılıyız şükür..

Yalın: Şöyle diyeyim Polonyalılar ben hani... Marokları bir tarafa koyuyorum, diğerlerini bir tarafa koyuyorum. Şimdi bu çizgiyi çizenler kim oldu aslına bakarsan 11 Eylül'den sonra bu çizgi çizildi. Din olarak ortaya çıktı, Müslüman ve Hıristiyan olarak ortaya çıktı şimdi Faslıları aslında pek fazla arkadaşlık yapmayız ama bir problem olduğu zaman da birbirimizi desteklemesini de biliriz, birbirimizi daha yakın görürüz çünkü bu neden oluyor din açısından oluyor hani şimdi o insan bana baktığı zaman diyor bu müslümandır ve o şekilde bize destek veriyor. Ben de aynı şekilde ama bir Polonyalı Avrupalı olduğu için hiçbir şey fark etmiyor bunlar için yani bunların yaşam tarzıyla bir Polonyalının yaşam tarzı arasında hiçbir fark yok.

Mutlu: İşte bu diğer göçmenler derken bunu aslında ayırt etmek lazım. Müslüman olan ve olmayan gruplar açısından.. Burada yaşayan insanların ibadetleri aslında %80 ve 90'ının önem verdiği ibadethaneler değişmedikçe yani herkes camiye gittikçe bir değişik yaşam stili oluşuyor. Ama diyelim ki son yıllarda işte Polonya'dan ve diğer Hıristiyan olan ülkelerden, toplumlardan gelen insanlar burada çok fazla zorluk çekmiyorlar. Çünkü Pazar sabahı bir ayine gidecekse Belçikalıyla birlikte aynı kiliseye gidiyor aynı kiliseden çıkıyor. Onlar açısından da bir diyalog gelişiyor.. ve birbirlerine güvenleri oluyor. Ama bizim açımızdan Belçikalılarla birlikte güven içersinde yaşıyoruz diye söylememiz şuan hala 48 yıl sonra bile mümkün değil.

Mücahit: ..Avrupa ülkelerinden gelenler tabi bunlara daha çok uyumlu tabi dinleri ve kültürleri gereği bunlarla daha çok uyum içerisinde oluyorlar ama bu Türklerin uyumsuz

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

olduğunu göstermez. Biz de bunlara, yasalarına, kanunlarına yeterince uyum gösterdiğimize inanıyoruz. Bazı aksaklıklar olsa bile.

Şevket: ..Genellikle Marokanlarla biraz dini konudan olarak biraz bağdaşabiliyoruz onlarla beraber biraz oturup konuşabiliyoruz. Ama diğer Polonyalıların, Bulgarların falan onlar da pek kahvemize gelmezler. İş konularında birleşebilirsek birleşiyoz yoksa da çoklukla birleşemiyoz. (Sosyal hayatta çok fazla bir yakınlık yok galiba?) Yok bunlarla sosyal hayatta pek bir yakınlığımız yok. Marokanlar gine dini konu olduğunda bayramlarda seyranlarda bir araya gelebilirler cenazelerde bir araya gelebilirler ama Polonyalılar, Bulgarlar pek çoğunlukla gelmezler.

Veli: ..Ya onlar da tabi kendilerine has özelliklerini korumakla beraber buraya adapte olabilmeleri çok çok daha ..kolay. Türkler kadar zor değil. Kendilerini hani buralı gibi hissedip buraya göre yaşayabilmeleri özellikle Polonyalılar için kesinlikle bir zor değil çünkü aynı dini yaşıyorlar. Kültürleri birbirlerine çok benziyor, dilleri benzemese de kültürleri ve yaşam tarzları çok benziyor. (Peki, şöyle desek Faslılar nasıl insanlardır? Polonyalılar nasıl insanlardır veya Afrikalılar nasıl insanlardır? Kısaca tanımlamak gerekirse) ..Faslılar daha çok bu Arap kültürünü ortaya daha fazla belirgin şekilde çıkartıyorlar. Bu Arapların işte yaşam tarzı, vurdumduymazlığı ondan sonra ne bileyim ve bir de Faslıların da arasında şeyleri var kendi ayrı grupları var. Berberiler var mesela Marekeş'ten gelenler ayrı bir grup. Arap gerçek Arap olanlar var. Faslı olanlar var. Berberiler var yani bir sürü kendi içlerinde de ayrımlar var yalnız o Berberler daha bir şey şekilde yaşıyorlar böyle daha bir medeni olmayan şekillerde yaşamayı daha çok öyle bir kültürleri var.. Afrikalılar da zaten şey bir millet olduğu için Avrupa'nın sömürgesinde kalmış yüzyıllar boyunca o sömürge ezikliğini hala üzerinde taşıyan, o ezikliği üzerinde hisseden insanlar bunlara karşı pek fazla da böyle bir direnç gösteremeyen gruplar.

Çınar da Veli'nin değerlendirmelerine benzer değerlendirmeler yapmıştır.

Onlar özellikle İtalyanlar, belki de toplumsal olarak biraz daha riyakâr oldukları için Belçikalılarla daha iç içeler. Daha politikalılar bunlar yani dünyanın her yerindeki İtalyanlar biliyorsunuz lobi çalışmasında çok iyidirler. Keza burada da aynılar. Ardından gelirsiniz Maroklar, Maroklar'da da bir bölünme var. İşte dağlı dedikleri, şehirli dedikleri Maroklar var böyle.. Bunların içinde daha dindarlar ve daha aşmış olanlar var. Aşmış olanlar zaten buradaki kirli işlerin içindeler. Aşmamış olanlar da Türk yani diğerler toplumlara açık olmayan kapalı insanlar. İspanyollar yine aynı sonuçta din olarak da Belçika'da fazla zorluk çekmiyorlar yani. Yani ama Polonyalılarla galiba bu benim düşüncem yine buraya gelen giden çalışan Polonyalılarla alakalı herhalde Flamanlarla Polonyalılar henüz kaynaşmış bir toplum değiller. Keza Bulgarlar'dan gelenler var.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bulgarlar kendilerini Türklere daha çok yakın hissediyorlar çünkü Türkçeyi de biliyorlar. Ama İtalyanlar yani Flamanlardan farkını göremiyorsunuz İtalyanların.

Gönül ve Ahu yabancılarla ilgili kesin görüş bildirmek yerine Belçika'da yaşayan tüm grupların öncelikle birbirini tanıması gerektiğini söylemişlerdir.

Faslı arkadaşlarımız da var onların da iyileri var.. Herkes kendi kültürünü getiriyor buraya yani istersen kabullenirsin istersen kabullenmezsin ama öğrenecek birbirimizden çok şeyler olabilir. Hani sen ona nasıl davranırsan hep o da sana öyle davranır. (Peki Bulgarlar, Polonyalılar, Afrikalılarla ilgili?). Ya bizimki biraz önyargı. Afrikalı, Bulgar dediğin zaman böyle bir ürkeklik var bizde. Yani neden hep onların kötü taraflarını duyduğumuz için. Ya bence onları da önce bir tanıma fırsatı olacak, şansı olacak. Onlarla da niye olmasın samimiyet kurabilecek belki insanlar olabilir yani. Tanıma önemli bence, karşılıklı konuşma çok önemli. (Ama genelde kötü şeyler daha çok konuşuluyor galiba değil mi?). İyilik konuşulmaz ama kötü bir adım attın mı herkes duyar. Hatta abartılır da biraz. Bizde hep kötü şeyleri duyduğumuz için önyargılı davranıyoruz ama illa öyle midirler ona kalırsa Flamanlar da Türkleri hep kötü biliyordular, pis biliyordular, hırsız biliyordular ta ki mesela eve girene kadar evin pırıl pırıl olduğunu gördükleri zaman aaa siz çok temizmişsiniz çocukları giydirmede falan bile yani şaşırıyorlar. Hani onun için yani fırsat vereceksin biraz da sen kendini, tanıtacaksın onlar da seni tanısın. O önyargıları biraz kırmaya kapatmaya çalışacaksın..

..Türklerle bile şey fazla arkadaşlık kurmamayı tercih ettim çünkü benim için her zaman önce şu önemliydi yani okuduğum kitaplarda her zaman şey yazardı önce yaşadığın yeri sevmelisin. Yaşadığın ülkeyi yani beraber olduğun insanları sevmelisin onu benimsediğim için önce neyi kavramaya çalıştım Belçika'yı sevmek, Belçika'nın insanlarını sevmek, onlarla anlaşabilmek, onlarla iletişim kurabilmek hep onu hedeflediğim için hep Belçika yani sınıfta bile sınıf dışında hep Belçikalı arkadaşlarım oldu.. (ve özellikle de işte Marokenlerden ya da işte Polonyalılardan biraz uzak durdun herhalde?). Çünkü iyi bir izlenim yaratmıyordu Belçikalılara karşı. Şimdi benim öğretmenlerin beni hep çok severdi neden çünkü bakıyordular bu hep Flamanlarla konuşuyor, Flamancası da iyi, dersleri de iyi.. Örnek veriyorum Türkiye tatili ayarlayacaktı öğretmen bu sene normalde benim lise eğitimi gördüğüm okulumda.. İstanbul'u ayarlayacakmış öğretmen benimle konuştu Ahu sen gelirsen İstanbul'a gideceğim dedi. Hocam dedim niye benim gelmemi istiyorsunuz? Ya diyor ben o kadar Türkle bir arada nasıl baş edeyim diyor. Sen gelirsen giderim diyor.. Örnek veriyorum yani Afrikalısını, Polonyalısını bırak Belçikalılar Türklerden bile tırsıyor yani. O derece.. Marokenlerdense Türkleri daha çok seviyorlar genelde. Faslılar çok çirkef millet yani buradakiler buradaki Türklerden ben mesela Emirdağlıları mesela seviyesiz olduklarını düşünüyorum ama mesela hırsızlık işte mesela uyuşturucu Faslılarda çok daha fazla olduğu için yani mesela direkt sokak ortasında kavgalar daha çok yaptıkları için

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> Faslılar daha çok göze batıyor Flamanların gözünde. Çünkü Türkler daha çok böyle entegre olmaya çalışan millet, Belçikalıların gözünde..

Arzu ve Yücel ise yabancı grupların Türklere göre daha olumlu olduğunu düşünmektedirler.

> Özellikle işte Morakenler olsun Afrikalılar olsun hani gelir gelmez direkt hani bir şeyler yapalım, dil öğrenelim, çalışalım direkt o düşünceleri beni çok hayran bırakıyor. Çünkü şuanda Flamanca okuluna gidiyorum bir de bunların çoğu Afrikalılardan bir de Marokanlardan oluşan kesim yani sürekli bir okuyalım yani bir hırs var insanlarda gelir gelmez bir başaralım bir yerde işte bir kariyerimiz olsun o var. Ama Türklerde o yok.. Fransızca okulundayken daha çok İspanyol ve Yunanistanlı bir arkadaşım vardı. Polonez de vardı. Çok hani içten insanlardı. Yardım etmeyi severlerdi özellikle eğitim konusunda hani arkamdan itmeye çalışırlardı. Yap yap başar, işte benim ödevleri birlikte yapmaya çalışırdık. Birbirimize gelip giderdik. Türk yoktu o zaman fazla çevremde ama onlarla işte arkadaşlık yapardım ki sağ olsunlar onların sayesinde bazı şeyleri yaptım yani. Çok destek oldular eğitim dalında. Çünkü bir art niyet yok yani insanlarda bir dürüstler en azından. Her şeyinizi paylaşabilirsiniz. Her şey hakkında bir düşünceleri var, fikirleri var. Hani dedikodu asla ve asla yok..

> ..Belçikalılar hani bir Türkle Faslının, Polonyalının arasındaki farkı bilmiyor.. Ha ne yaptı kim yaptı mesela haberlerde veya konuşulduğunda genelde kötü örnekler konuşulur bunu kim yaptı Türk yaptı derler. Genelleştirilir yani bu hani.. (Siz ne düşünüyorsunuz desek bu göçmen gruplar hakkında?) ..Bizden daha çok uyum sağlayanlar var mesela Polonyalılar olsun belki Bulgarlar bile geldikleri 5 senelik 10 senelik bir mazisi olan belki bizden daha çabuk yol kat etmiş olabilirler yani. Bizim yol çok ağır ilerliyor veya artık belki de ilerlemiyor durdu bile yani. Çünkü çok kolaylaştı artık her şey burada Flamanca bile öğrenmen gerekmiyor artık. Eskiden gerekiyordu.. Tabi yani fırının olsun, bakkalın olsun, manavın olsun, kasabın olsun hepsi Türkçe konuşuyor. Türkçe dışında bir şey konuşmadan yaşayabilirsin artık.

Doğan, Işık, Melek, Sulhi ve Zekiye diğer ülkelerden gelen göçmenlerle iletişimleri olmadığını şu sözlerle anlatmışlardır.

> **Doğan:** Valla onlarla bir görüşmemiz olmuyor çünkü onlar diyom ya bizim olduğumuz ortamda yoklar. Onlar kendi bir ortamında Araplar, Polonyalılar tanımıyoz yani. Sokakta görüyoz.

> **Işık:** İlgilenmiyoruz. (Yani onlarla da görüşme yok galiba?). Yook hayır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

> **Melek:** Onlarla fazla ilgim yok. Sade sokakta görürüm. Bazısına tanıdıklarımın merhaba derim başka öyle bir başka ilişkimiz olmuyor.
>
> **Sulhi:** Valla pek onlarla ben Marokenler falan dicem onlarda da aynı sorunlar olduğunu zannediyorum. Hatta onlar Türkler'den daha az ilgileniyorlar çoluk çocuklarıyla. Onun dışında da diğer gruplarla da pek öyle içli dışlı değiliz. Çok fazla alakamız olmadığı için bir şey söyleyemeyeceğim.
>
> **Zekiye:** Hiç irtibatım olmaz ki yani bir insan bana gelip yardım amaçlı isterse falan öyle yardım edebiliyorum. Onun dışında hani öyle pek görüştüğüm kimseler yok.

Mükerrem bu soruya gruplar arası dayanışma çerçevesinde yanıt vermiştir.

> .. Şöyle söyleyeyim 1966-1967 yıllarında bizden önce gelen jenerasyon yani 1 yıl önce gelen insanlar ekseri Arnavut'tu. Bizlere de onlar yardım etti. Bize dil yardımı, tercümanlık her şeyde onlar yardım ettiler. Ama şimdi gelseler deseler Faslı olsun efendime söyleyeyim Bulgaristan'dan gelen olsun nerden gelen olursa olsun geldiği zaman bizler de elimizden geldiği kadar yardım yapmaya çalışıyoruz. Ekseri iş geziyorlar mesela işte yardımcı oluyoruz. Bilhassa Bulgaristan'dan gelenlerin %90'ı Türklerde çalışıyorlar yani Türkler iş veriyorlar yani evlerinde olsun, işyerlerinde olsun. Yani onlara bir el gölgeliği yapıyorlar. (Kendi evlerinde Bulgar bir kadın çalıştırıyorlar).

Emirdağ ve Posofluların diğer göçmen gruplar söz konusu olduğunda daha çok olumsuz tanımlamalar kullandığı görülmektedir. Araştırma sürecinde yapılan gözlemler de diğer göçmen gruplarla iletişimin ve ilişkinin Belçikalılarla olandan daha düşük düzeyde olduğu yönündedir. Katılımcılar, Belçikalıların özellikle Faslıları ve Türkleri Müslüman oldukları için "yabancı" gördüklerini ve ayrımcılık yaptıklarını buna karşılık İtalyan, Yunanlı, Portekizli ve yeni gelen gruplardan olmalarına karşın Polonyalıları dinlerinden dolayı kendilerinden gördüklerini ifade etmişlerdir. Benzer bir değerlendirme Türklerin Faslılara bakışında da geçerlidir. Emirdağ ile Posoflular ve genel olarak diğer Türkiyeli gruplar din birliğine karşın Faslılara olumsuz bakmakta, hırsızlık, suç, zararlı alışkanlıklar, cehalet gibi etiketlerle tanımlamaktadırlar.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

5. Sonuçlar, Tartışma ve Öneriler

Bu bölümde, araştırma özetlenerek ulaşılan sonuçlar sunulmuş, sonuçların alanyazın bağlamında tartışılmasına ve araştırma ile uygulamaya yönelik geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

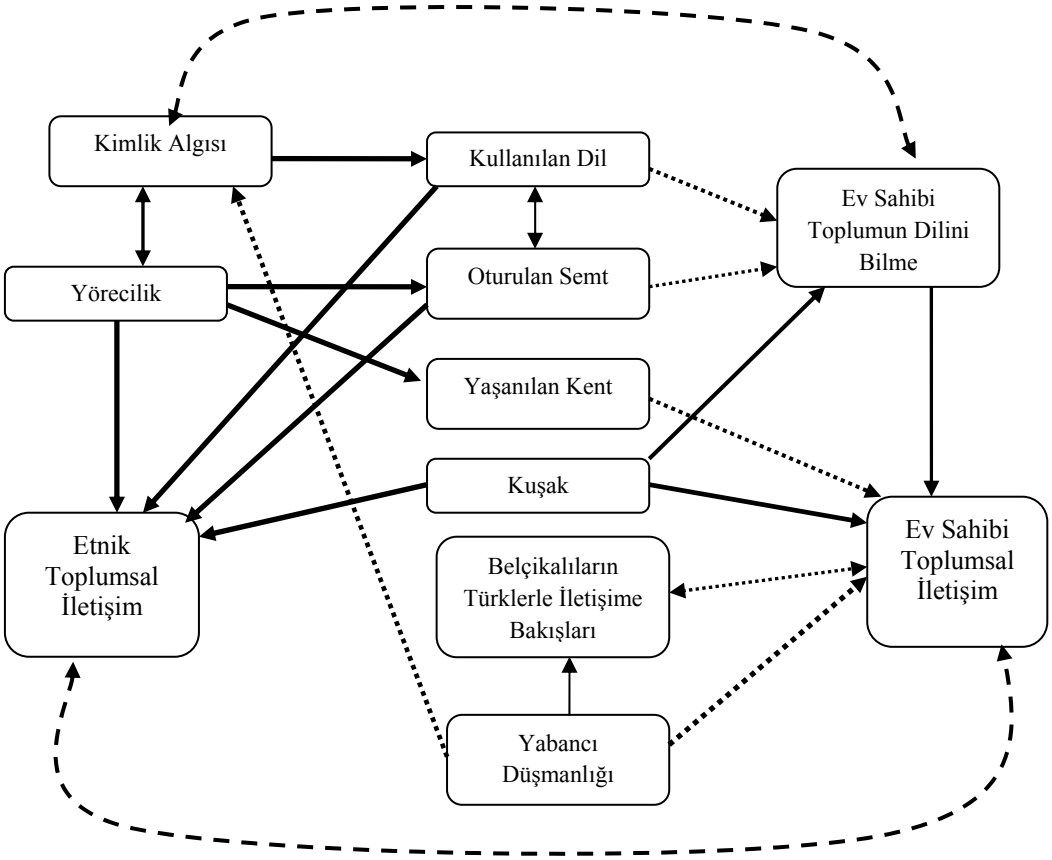
5.1. Sonuçlar ve Tartışma

Bu çalışma, Belçika'daki Emirdağ ve Posof kökenli Türklerin özelinde, Türkiye'den göç etmiş ve Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan birinci kuşak göçmenler ile onların ikinci ve üçüncü kuşağa ait aile üyelerinin yörecilik bağlarının, toplumsal iletişim süreçlerine yansımasının; kendilerine, diğer göçmen topluluklarına ve ülkenin yerli halkına ilişkin algıları ile toplumsal iletişim süreçleri arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Nitel ve nicel tekniklerin bir arada kullanıldığı ve 9 ay süren bu etnografik araştırma Belçika'nın Flaman bölgesinde yer alan Anvers, Gent, Brüksel, Heusden-Zolder, Willebroek ve Lier kentlerinde yürütülmüştür. Araştırmacı bu süreçte Emirdağlı nüfusun yoğun olduğu Anvers kentinde ikamet etmiş; veri toplanmasında görüşme, anket ve gözlem teknikleri kullanılmıştır. Emirdağlı 33, Posoflu 20 ve diğer Türklerden 2 kişi olmak üzere toplam 55 kişi ile bire bir evlerde, iş yerlerinde, cami ve derneklerde derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. 450 kişiye anket uygulanmış, bunların arasından uygun biçimde doldurulan 424'ü analiz kapsamına alınmıştır. En önemli sosyal iletişim ortamları olan camiler, dernekler ve Türklerin yaşadığı semtlerde katılımlı gözlemler yapılmış, mevcut bütün etkinliklere olabildiğince katılım yoluyla topluluğun içinde yer alarak gündelik yaşamlarına ilişkin geniş çaplı ve doğrudan bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Araştırma sürecinde elde edilen veriler betimsel ve yordamsal teknikler yardımıyla çözümlenmiş, içerik çözümlemelerinin yanı sıra gerekli analizler araştırmacı tarafından SPSS programında yapılmıştır. Katılımlı gözlem, derinlemesine görüşme, anket ve ölçek uygulaması ile elde edilen veriler Ki-Kare, t-testi ve ANOVA testleri ile analiz edilmiş, bulgular gazete, dergi, internet siteleri, televizyon programları ve fotoğraf çözümlemeleri ile birlikte çalışmanın amaçları doğrultusunda alanyazına dayalı olarak yorumlanmıştır.

Toplumsal iletişim süreçleri modeli çerçevesinde araştırmada elde edilen bulgular ve ulaşılan sonuçlar ışığında yapılacak genel bir değerlendirme Şekil 11'deki gibi ifade

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

edilebilir. Etnik ve ev sahibi toplumsal iletişim süreçlerine etki eden unsurların etki düzeyleri bulgulara dayalı olarak güçlüden zayıfa doğru kalın, ince ve tireli çizgilerle gösterilmiştir. Kimlik algısı ve yörecilik anlayışı etnik toplumsal iletişim süreçlerine katılımı güçlü bir biçimde etkilemektedir. Türk kimliğine ilişkin güçlü aidiyet ve yöreci dayanışmanın sonucu olarak Türk semtlerinde yaşama, gündelik hayatta Türkçeyi yoğun biçimde kullanma ve ev sahibi toplumun dilini yeterli düzeyde kullanamama gibi durumlar oluşmaktadır. Söz konusu etkenler ile yabancı düşmanlığı vb. diğer çevresel etkenler etnik iletişimi güçlendirirken ev sahibi toplumsal iletişim süreçlerine katılımı olumsuz etkilemektedir. Şekil 11'de özetlenmeye çalışılan süreç ve bağlantılar alanyazın ışığında tartışılarak değerlendirildiğinde Belçika'da yaşayan Emirdağ ve Posoflular özelinde, Türkiye kökenli göçmenlerin toplumsal iletişim süreçlerinin çok boyutlu bir çözümlemesi yapılabilecektir.

Şekil 11. Bulgulara Göre Toplumsal İletişimi Etkileyen Unsurlar

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Belçika'daki Emirdağ ve Posof kökenlilerin toplumsal iletişim yeterlikleri

Farklı bir kültürde yaşayan göçmenlerin/göçmen kökenli bireylerin toplumsal iletişim süreçlerine katılabilmeleri için sahip olmaları gereken yeterliklerin gruplar arasındaki toplumsal iletişim açısından başlangıç ve zemin niteliğinde olduğu söylenebilir. Toplumsal iletişim yeterliklerinin yeterli düzeyde var olmadığı durumlarda ev sahibi toplumun üyeleri ile göçmen kökenliler arasındaki iletişim gerçekleşememekte ya da olumsuz gelişmektedir. Çeşitli bireysel özellikler, ev sahibi toplumun dilini bilme ve kullanma, esnek kimlik, yeni topluma-kültüre uyma ve uyarlanabilme ile ev sahibi toplumla iletişime olumlu yaklaşım toplumsal iletişim yeterlikleri kapsamında yer almaktadır. *Araştırma bulgularına göre, Belçika'da yaşayan Emirdağlıların ve Posofluların sahip oldukları toplumsal iletişim yeterlikleri ev sahibi toplumla kurulacak toplumsal iletişimi kolaylaştırıcı düzeyde ve nitelikte değildir. İki grup da kendilerine özgü kimlik algısı doğrultusunda uyum ve uyarlanma stratejileri geliştirmiştir. Ev sahibi toplumla iletişimin gelişmesini engelleyen etkenler, toplumsal iletişim süreçleri açısından özendirici olmamakla birlikte aynı zamanda ev sahibi toplumun yaklaşımlarından da kaynaklanmaktadır.* Emirdağ ve Posoflular bağlamında Belçika'da yaşayan Türkiye kökenlilerin toplumsal iletişim yeterliklerinin özgün niteliklerinin özellikle kimlik anlayışı temelinde irdelenmesi önem kazanmaktadır.

Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlara göre; Katılımcıların görüşleri arasında genel olarak yöreler açısından anlamlı farklılık saptanmamıştır, cinsiyet ve kuşaklar açısından kimi farklılıklar söz konusudur. Genel olarak ifade edilecek olursa, iki grup da ev sahibi toplumsal iletişimi kolaylaştıracak düzeyde esnek bir kimlik anlayışına sahip değildir ve kimlik algılarında Türkiye'den Belçika'ya taşınmış olan değerler etkili olmaktadır. Bu bağlamda, yeni kültüre uyum ve uyarlanma da sınırlı düzeydedir.

Emirdağ ve Posof kökenliler kendilerini "Türk" olarak tanımlamaktadırlar. Posoflularda yöreye atıfla kendini Posoflu olarak tanımlama eğilimi Emirdağlılardan güçlüdür. İki grupta da kendini Belçikalı-Türk olarak tanımlama eğilimi çok zayıftır. Erkekler kadınlardan daha yüksek düzeyde kendilerini Türk olarak tanımlamakta, kendini Belçikalı-Türk olarak tanımlama eğilimi kuşağa bağlı olarak artmaktadır.

Ankete katılanların kimlik ve aidiyete ilişkin görüşlerindeki başat eğilimin yanı sıra gündelik yaşam, uyum ve ev sahibi toplum hakkındaki düşünceler dikkate

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

alındığında tutarsızlık olarak tanımlanabilecek kimi unsurlar belirlenmiştir. Benzer bir saptamadan söz eden Kaya ve Kentel de (2008: 97) yaptıkları araştırma bağlamında Belçikalı Türklerin söylemlerindeki kopukluk ve tutarsızlığa dikkat çekmişlerdir. Belçikalı Türklerin yorumları kendi içinde çelişebilmektedir. Etnik kimliği söz konusu olduğunda milliyetçi olan biri aynı zamanda kozmopolitan ve çokkültürlü özellikler de taşıyabilmektedir. Bu tutarsızlıklar bireylerin farklı alanlarda karşılaştıkları sorunları çözebilmek için geliştirdikleri değişken taktiklerin bir ifadesi olarak değerlendirebilir. Mutluer'in de (2006: 49-50) söylediği gibi milliyetçilik ve küreselleşmenin biçimlendirdiği yeniden inşa sürecinde kimlikler dönüşüme uğrarken Avrupa'daki Türklerin kimliği değerlerini korumanın yanı sıra yeni değerleri de kabul ederek değişmekte, bu dönüşüm köken ülkeden uzakta ve en az iki kimliğin bir araya geldiği bir tür savaş alanında gerçekleşmektedir.

Oksaar'ın (2008: 5) belirttiği üzere çok dilli bir birey doğal olarak homojen bir toplumun üyesi değildir ve farklı özellikleri yansıtan kimliklere sahiptir. Kaya ve Kentel'in (2008: 11) Fransa ve Almanya'daki Türkler üzerine yaptıkları bir araştırmada, Türk kökenli göçmenlerin %60-70'inin kendini Avrupalı-Türk ya da Türk-Avrupalı (Türk-Alman, Türk-Fransız) olarak tanımlamasına ve "tire"li kimliklere (hybrid-melez kimlikler) işaret etmesine karşın bu çalışmadaki bulgular farklı sonuçlar ortaya koymuştur. Ülkeler arasında farklılık olabileceği kabul edilmekle birlikte Belçika özelinde tireli kimliklerin daha çok Türk-Müslüman ya da Emirdağlı-Posoflu Türk biçiminde ifade edildiği görülmektedir. Kimlik algısı ve aidiyete ilişkin bulgulara göre araştırmaya katılanlar kendilerini öncelikle ve büyük çoğunlukla "Türk" olarak tanımlamaktadırlar. Diğer önemli bir bulgu ise araştırmaya katılanların kendilerini "Belçikalı Türk" olarak tanımlamadıkları, bu yönde tanımlamanın sadece genç kuşaklarda ve oldukça düşük düzeyde olduğudur. Geldikleri yöreye göre tanımlama da azımsanmayacak düzeydedir. Bu özellikle Posoflularda daha yoğundur. Kadınlarda yine Türk olarak tanımlama ağırlıklı olmakla birlikte yöreye göre tanımlama erkeklerden daha yüksektir. Kuşak ilerledikçe kendini Türk olarak tanımlama oranı ise düşmektedir. Bu sonuçlar Castells'in (2006: 471) küreselleşmenin etkisiyle ulusal ve sınırlara dayalı kimlik ilkeleri etrafında örgütlenen savunmacı tepkilerin arttığına ilişkin saptaması ile de örtüşmektedir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Yağbasan'ın (2009: 132) Almanya'da yaptığı bir araştırmada da benzer sonuca ulaşılmış, katılımcıların %84'ünün kendini Türk ulusuna daha yakın bulduğu ve %44'ünün Almanya'yı bir vatan olarak görmediği ortaya çıkmıştır. Söz konusu veri Türklerin kendilerini Alman devletinden ve ulusundan soyutladıkları biçiminde yorumlanabilir.

Bu araştırmanın bulgularına göre, Belçika'da yaşayan Türkler uzun süreden beri bu ülkede yaşamalarına ve büyük ölçüde yerleşik duruma geçmiş olmalarına karşın kendilerini Belçikalı-Türk olarak tanımlamamakta, bu tür bir kimliksel melezleşmeyi etnik kimliklerine yönelik bir saldırı ve bunun yanında gereksiz olarak görmektedirler. Araştırmada gerek söylemde gerekse yaşantıda bu tutumun topluluğun Belçika'da yerleşik ve sorunsuz biçimde yaşamasına engel olarak görülmediği ortaya çıkmaktadır.

Belçikalı Türklerde gözlenen bu aidiyet netliğine karşın gerçekte Belçika üç devletli ve üç milletli yapısının yanı sıra çok farklı ülkelerden gelmiş yüz binlerce göçmenin yaşadığı ve kendi içinde kimlik sorunları olan bir ülkedir. Kaya ve Kentel'in (2008: 23) Brüksel bağlamında söyledikleri gibi çok farklı ve karmaşık bir kimlik yapısı söz konusudur. Brüksel'in ülkenin geri kalanından bu anlamda daha farklı olduğu düşünülse de Anvers ya da Gent için de durum çok farklı değildir. Türkler, Valonların, etnik kimliklerine çok daha yüksek tonda vurgu yapan Flamanların, ev sahibi toplumla bütünleşmiş sayılan İtalyanların, Faslı, Afrikalı ve Polonyalıların arasında özgün etnik kimlikleriyle var olmaktadırlar. Belçikalı Türklerin, Greeley'in (aktaran Yalçın, 2004: 63-68), kültürel entegrasyon modelinin ikinci aşaması olan Örgütlenme ve Kimlik Bilincinin Gelişmesi sürecinde tanımlandığı üzere asimilasyondan kaçınmak, dil, din ve kültürlerini korumak için çaba harcadıkları ve Martin ve Nakayama'nın (2007: 164-166) etnik kimliğin gelişimi aşamalarında tanımladıkları gibi baskın kültüre direnmenin bir sonucu olarak Türklüğü öne çıkardıkları söylenebilir. Belçika'daki Türklerin kimlik anlayışlarında özellikle Flaman Bölgesi'nde uygulanan göçmenlere ilişkin politikaların da etkili olması olasıdır. Türk olarak kalmak Belçikalılarca asimile edilmemek anlamına gelmektedir. Belçikalı-Türk kimliği temelinde bir yaklaşımın benimsenmemesi ise Belçika'ya duyulan güvensizliğin bir sonucu olabilir. Hollanda örneğini takip eden ve çokkültürcülüğü benimseyen Flaman Bölgesi'nde azınlık gruplara yönelik hoşgörülü olmayı öngören ancak bunu onların "farklı" ve "ayrı" oluşlarını daha da

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

belirginleştirerek özgün etnik kimlik çevreleriyle sınırlayarak uygulayan anlayışın Türk kimliğinin sürdürülmesinde katkısı olduğu görülmektedir.

Kendini Türk olarak tanımlamanın, Belçika'da öz kültürü koruyarak var olabilme çabasının ürünü olduğu görülmektedir. İkinci ve üçüncü kuşakta kendini Türk olarak tanımlama düzeyinin göreli olarak düşüyor olması, Belçika'da daha uzun süre bulunan ya da orada doğup büyüyerek kültürlenme sürecini bu ülkede yaşayanların güçlü bir kültürel koruma ve direnme tutumu sergilemedikleri biçiminde yorumlanabilir. Yine de ikinci ve üçüncü kuşakta dahi Belçikalı-Türk tanımlamasının görülmemesi ve Türk ya da yöreye bağlı tanımlamanın daha güçlü olması, egemen kültüre direnme ya da etnik kimliği koruma kaygısından çok Belçikalılar tarafından "farklı" olarak görülmenin ve Belçikalılardan farklı etnik kökenlerden gelen anne-babalara sahip olmanın çelişkisini yaşamanın bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bu durum Collier ve Thomas'ın (1988 aktaran Jandt, 2010: 25) paylaşılmış miras ve kültüre sahip bir gruba algılanmış kabulle özdeşleşme biçiminde tanımladığı etnik bir kimlikten daha çok (Phinney, 1989) belirlenmemiş (unexamined) etnik kimlikle açıklanabilir.

Din ve milliyetçilik kimlik algısında önemli rol oynar ancak bu değerler daha çok simgesel dışavurumlar düzeyinde var olabilmektedir. Cesari'nin (2003) bulguları da bu araştırmanın bulgularını doğrular niteliktedir. Belçika'daki Türkler özellikle gençler arasında İslami ritüeller giderek daha sembolik ve seküler hale gelmiştir (aktaran Kaya ve Kentel, 2008: 139).

Padilla ve Perez'in (2003: 38) tanımladığı kültürel farkındalık ve etnik sadakat bağlamında değerlendirilecek olursa; Belçika'daki Türklerde ana dile ilişkin yeterlik, Türk tarih bilgisi, Türk kültürünün sanatsal müzikal formlarını anlama, takdir etme ve bireyin davranışlarına yön veren değerlere ilişkin standartları kapsayan kültürel farkındalık düzeyinin yüksek olmadığı söylenebilir. Buna karşın araştırmaya katılanların etnisitelerine ve arkadaşlarının etnik grup üyeliklerine dayalı olan etnik sadakatin güçlü düzeyde var olduğu görülmektedir. Padilla (1980) ile Keefe ve Padilla'nın (1987) Meksikalı göçmenler özelinde bulguladıkları üzere kültürel farkındalık birinci kuşaktan ikinci ve üçüncü kuşağa gidildikçe azalırken etnik sadakat kuşaklar boyunca yüksek düzeyde kalmaktadır. Yeni kuşakların kültürel farkındalıkları ve bilgileri, dedeleri ya da nineleri kadar olmasa da etnik sadakatleri yüksektir, kendilerini etnik miraslarıyla tanımlar, aynı etnik kökenden arkadaşlar seçer ve etnik

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

gruplarının tarzı olan etkinliklerde, davranımlarda bulunurlar (Padilla ve Perez, 2003: 38). Bu değerlendirmeler araştırmanın bulgularıyla örtüşmektedir. İkinci ve üçüncü kuşakta kendini etnik miras bağlamında tanımlama ile aynı etnik kökenden, hemşehri ya da akrabalardan oluşan arkadaş çevresine sahip olma vb. özellikler yoğun biçimde gözlenmiştir.

Parekh (2002: 295) ulusal kimliğin dışlayıcı ve bölücü olmaması için tek tek üyelerinin ortak kişisel özellikleri ile yani etno-kültürel özelliklere dayalı olarak tanımlanmamasını bunun yerine umumi ve toplu olarak paylaştıkları şeylere dayandırılmasını savunmaktadır. Söz konusu yaklaşımın Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenler için de geçerli olduğu söylenebilir. Bu çalışma kapsamında elde edilen bulgular, Belçika'daki Türklerin kendilerini daha çok etno-kültürel düzlemde kişilik özellikleri, alışkanlıkları, mizaçları, cinsel adetleri, gelenekleri, aile yapıları, vücut dilleri vb. ile tanımladıklarını ortaya çıkarmıştır. Bu özellikleri belirli düzeyde taşımayanlar ya da terk edenler topluluğun diğer üyeleri tarafından Belçikalı olmak, asimile olmak ve Türk kimliğinden uzaklaşmakla itham edilmektedirler.

Bu tarz bir kimlik anlayışı kuşkusuz toplumsal iletişim süreçlerini de etkilemekte; farklı düzeylerde olsa da ev sahibi toplumda da bulunduğunda karşılıklı olarak dışlayıcı bir kimlik algısına ve devamında içe dönük iletişim dünyasının oluşmasına yol açmaktadır. Katılımcıların görüşlerinden ve anket sonuçlarından elde edilen bulgular kimlik algısında Türklüğün baskın nitelik olarak ortaya çıktığını ve çoklu kimliklerin ifade edilmediğini göstermektedir. Fransa bağlamında benzer bulgulara ulaşan Milewski ve Hammel (2010: 36), aile bağları çok güçlü olan Türklerin, Gordon'un asimilasyon kuramına uygun düşmediğini belirtmiş ve bu durumun temel nedeninin ise; değerlerin ve davranışların Fransız ya da ana akım göçmenlikten değil Türklükten kaynaklanıyor olmasına bağlamıştır.

Bütün göçmenler gibi Belçika'daki Türkiye kökenliler de birden fazla kimliği bir arada deneyimlemekte; Maalouf'un (2000: 35) söz ettiği, "saçaklı ulusaşırı kimlikler" (fuzzy transnational identities) söylemlerine yansımasa da kişiliklerinde ve yaşamlarında içkin olarak yer almaktadır.

Araştırma bulgularına göre, yabancılarla görüşmeyi sınırlandıran en önemli etken dil konusundaki yetersizliktir. Emirdağ ve Posof kökenliler, Türklerin yoğun

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

olduğu bölgelerde yaşamanın etkisiyle evde ve arkadaş çevresinde Türkçe konuşmaktadır. İkinci ve üçüncü kuşakta iki dili de kullanma düzeyi yükselmektedir. Posoflular evde Türkçeyi daha yoğun konuşurken iş ve okulda da Flamancayı görece daha fazla kullanmaktadırlar. Kadınlar evde iki dili de erkeklerden daha yoğun kullanmaktadır.

Ev sahibi toplumla iletişim kurmanın ve bu iletişimi yaşatmanın temel koşulu ev sahibi toplumun dilini bilmek ve kullanmaktır. Belçika'daki Türklerin Flamanca/Fransızca konusundaki yetersizlikleri iletişime olumsuz yansımaktadır. Türk mahallelerinde yaşıyor olmak, yakın çevrenin Türklerden oluşması gündelik hayatta kullanılan dilin zorunlu olarak Türkçe olmasına yol açmaktadır. Bu durum Jandt'ın (2010: 140) "milliyetçilik olarak dil" tanımı kapsamında değerlendirilebilir. Türkçenin gerek gündelik hayatta gerek evde kullanılmasına ilişkin özel bir niyet olduğu da açıktır. Ana dili yaşatmak kültürel varlığı sürdürmenin en önemli aracı olarak tanımlanmaktadır. Dile ilişkin bu bilinçli çabada kimlik algısının kuşkusuz önemli bir etkisi vardır.

Görüşmelerde ve gözlemlerde saptanan önemli bir nokta olan Türkiye kökenli göçmenlerin büyük kısmının Türklük tanımının yanı sıra özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun güçlü, zengin ve egemen geçmişine yapılan atıf Maalouf'un Haçlı Seferleri ve Arapların tavırları bağlamında yaptığı saptamayı anımsatmaktadır. Amin Maalouf (2007: 441), Frenklerin Haçlı Seferlerinde Arapça öğrenmelerine karşın Arapların kendilerini Batı'dan gelen düşüncelere kapattığına, işgalci açısından topraklarını fethettikleri halkın dilini öğrenmenin bir hüner sayıldığına ancak istilaya uğrayan halk açısından fatihlerin dilini öğrenmenin bir taviz hatta ihanet olarak düşünüldüğüne dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Belçika'da sıkça gözlemlendiği üzere "Osmanlı – Osmanlı Torunu" vb. yazılı t-shirtler giyenlerin de fatih olarak nitelenen "Osmanlı" nın torunu olarak Flamanca/Fransızca öğrenmeyi ya da gündelik hayatta kullanmayı bir taviz gibi gördüğünü öne sürmek abartılı bir yorum olmayacaktır.

Yaşanılan toplumun diline ilişkin tercihe kimlik algısının yanı sıra yaşam biçimi de yön vermektedir. Araştırmaya katılanlar genelde Türklerin yaşadığı semtlerde, hemen hemen sadece Türklerle yüz yüze iletişimde bulunarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu durum ev sahibi toplumdan ve dolayısıyla ev sahibi ülkenin dilinden uzaklaşmaya ve kopuk yaşamaya yol açmaktadır. Oysa, Bavelas ve Gerwing'in

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

(2007: 283-284) vurguladığı üzere dil toplumsaldır ve dilin birincil mekânı yüz yüze iletişimdir. Gündelik toplumsal alışverişlerin çoğunluğu yüz yüze iletişimle gerçekleşir. Bu bakımdan yüz yüze iletişim toplumsal iletişim açısından merkezi öneme sahiptir.

Göçmenler arasında nadir gözlenen çocukların eğitimi açısından önemli görülmesi nedeniyle iki dili bir arada ve özellikle evde kullanma eğilimi, dil tercihine ilişkin bilinçli yönelimlerin varlığının göstergesidir. Araştırma, Belçika'da yaşayan Türkiye kökenlilerin çoğunluğunun iki dili de belirli düzeylerde bir arada kullandığını ortaya koymuştur. Diller arası geçiş, Martin ve Nakayama'nın (2007) belirttiği gibi konuşulan kişiyi rahatlatma ya da kültürel kimliğin farklı boyutlarını sergileme gibi amaçlara dönük olabilmektedir. Türklerin Flamancayı Belçikalılarla iletişim kurmanın yanı sıra zaman zaman kendi aralarında da kullandıkları gözlenmiştir. Bir dilden diğerine geçişten daha çok bazı durumlarda Flamanca/Fransızca kelimeler ya da deyimler kullanılması biçiminde gerçekleşen bu geçişlilik Flamanca bilme düzeyini göstermek amaçlı olabilirken çoğu durumda iki dilde de kelime dağarcığının yetersizliğinden kaynaklanabilmektedir.

Ev sahibi ülkenin diline tamamen kayıtsız kalma ya da olabildiğince iyi öğrenme ve göreli olarak daha fazla kullanma (özellikle ikinci ve üçüncü kuşakta) gibi yönelimlerin yanısıra "pidgins-karma dil" ya da "creole-kırma dil" niteliğinde olmasa da anadil yeterliliğinin giderek zayıflamasıyla, özellikle çocuklarda, ev sahibi ülkenin dilinden ödünç alınmış kelimeleri anadile karıştırarak kullanma gibi stratejiler gözlenmektedir. Özellikle çocuklar ve gençler çok sayıda Flamanca kelimenin yer aldığı ve bozuk cümle yapılarının egemen olduğu farklı bir dil kullanmaktadır. Bu durum ev sahibi toplumla olan iletişimi olduğu kadar kendi aralarındaki iletişimi de olumsuz etkilemektedir.

Araştırma sonuçlarına göre Emirdağ ve Posoflular genel olarak kültürel uyum gerekçesiyle mutlaka bir Türk ile evlenilmesi gerektiğini düşünmektedir. Emirdağlılarda, kadınlarda ve üçüncü kuşakta Belçikalı Türklerle evlenilmesi gerektiği düşüncesi daha yaygındır.

Toplumsal iletişim yeterlikleri açısından önemli bir unsur olan esnek kimlik bağlamında diğer bir gösterge ise evliliğe ilişkin düşüncelerdir. Martin ve Nakayama'nın (2007: 156-157) tanımladığı üzere, Belçika'daki Türkiye kökenli göçmen topluluklarında da evlilikle ilgili tercihler yoğun bir aile rehberliğinde

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yapılmaktadır. Kimlik gelişiminin amacı başkalarından bağımsız birine dönüşmek değil, başkalarıyla karşılıklı bağımlılık ağında yer edinmektir. Araştırmaya katılanlar evliliğe ilişkin eğilimlerini temellendirirken evlilikte aynı kültürden gelmenin önemli olduğunu, Belçikalıların ya da Müslüman olmalarına karşın Faslıların farklı kültürlerden oluşlarının evliliği güçleştireceğine inandıklarını, Türk olarak kültürünü ve varlığını sürdürebilmek için Türklerle evliliğin gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Bir Emirdağlı'nın ifade ettiği gibi herkes akrabasıyla evlenmiş ve birbirini Belçika'ya götürmüştür. Örneğin Karacalar Köyü'nün %80'i Belçika Brüksel'dedir. Herkes önce yakınlarını sonra arkadaşlarını Belçika'ya aldırmıştır (Özkarabekir, 2008).

Almanya'da yapılan bir araştırmada da (T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2007: 58) katılımcıların %95'inden fazlasının Türklerle, %60'ının ise akraba ya da hemşehrisiyle evli olduğu belirlenmiştir. Kaya ve Kentel'in (2005: 153) belirlediği üzere Türkiye'den biriyle evlenmek, açıkça göçmen ailelerin Türkiye ile temas halinde kalma ve aynı zamanda namus, şeref gibi kültürel değerlerini koruma isteklerine işaret etmektedir. Namus sadece bireysel değil aynı zamanda toplumsal ve cemaatsel bir değerdir. Namus gibi kültürel değerler anavatanından uzakta yaşayan bireyin ötekiyle karşılaştığı uzak yerlerde bir ayrıcalık ve farklılık kaynağı haline gelir. Namus ve kültürlerarası evliliğe karşı direnç asimilasyona karşı bir tepki anlamına gelebilmektedir. Bu bağlamda Gordon'un (1964) tanımladığı asimilasyon türlerinden biri olan evlilik yoluyla asimilasyonun var olamayacağı anlaşılmaktadır. Schnapper'in (2005: 222) vurguladığı gibi karma evliliklerin, grupların bütünleşmesi sürecini genellikle kolaylaştırdığı ve pek çok kez bunun sonucu da olduğu doğrudur ancak etnik ya da ırksal gerilimlerin bu tarz evliliklerle ortadan kalkacağının düşünülmesi biyolojik olanla sosyolojik olanı birbirine karıştırmak anlamına gelecektir. Evliliğe böyle bir işlev yüklemeden yine de gruplar arasındaki iletişimi artırabileceği söylenebilir. Evlilik konusunda görüşülenlerin de ifade ettikleri gibi, önce yakın çevreden birilerine bakılması olmazsa daha sonra halkayı genişletme düşüncesi egemendir. Evlilikle ilgili olarak sürekli biçimde gelenek, görenek ve kültüre atıf yapılsa da aslında evliliklerin temelinde yatan ekonomik kaygıyı dikkate almak gerekmektedir. Evlilik en yakın halkada yer alan yakınların Belçika'ya getirilerek ekonomik açıdan kurtarılması amacına dönük düşünülmektedir. Evlilik konusunda özelikle birinci kuşağın esnek bir yapı sergilemediği, evliliğe kültürün korunması

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

bağlamında işlevler yüklediği gözlenmiştir. Kuşaklar ilerledikçe Türk ya da hemşehrilerle evlenmeye olumlu bakanların oranının azalması ve Belçikalı Türklerin birbirleriyle evlenmesi gerektiğini düşünenlerin oranının artması Belçika'da doğup büyümenin ve orada kültürlenmenin evlilik konusundaki düşüncelere sınırlı bir esneklik getirdiğini göstermektedir. Sonuç olarak evliliğe ilişkin düşüncelerdeki esneklik kuşaklar ilerledikçe ortaya çıkmakla birlikte yine de Türklerin Türklerle evlenmesi eğiliminin ağırlığını koruduğu ancak Belçikalı Türklerin birbirleri ile evlenmesinin daha iyi olacağı düşüncesinin öne çıktığı görülmektedir. Belçika'da doğup büyümek Belçika'daki Türklerin evliliğe yükledikleri temel anlam açısından çok fazla dönüşüme yol açmamakta, ikinci ve üçüncü kuşaklar Belçika'daki Türklerin birbirleriyle daha iyi anlaşabileceğini düşünmektedir. İkinci ve üçüncü kuşağın gerek birinci kuşaktan olan anne-babalarının kültürel dünyasıyla gerekse içinde doğup büyüdüğü Belçika kültürüyle belirli düzeylerde farklılıklar deneyimlediği söylenebilir. Birinci, ikinci ve üçüncü kuşak evlilikte iyi anlaşabilmenin önemli olduğuna inanmaktadır ve ortak kanı iyi anlaşabilecekleri kişilerin Türkler olacağı yönündedir. Aynı zamanda birinci kuşak evliliğin Türkiye'den getirilen kültürün korunmasına hizmet etmesi gerektiğini düşünürken ikinci kuşak bu kaygıdan daha çok bireylerarası anlaşabilmeyi ve sevgiyi öne çıkarmaktadır. Ancak ikinci ve üçüncü kuşak ne Türkiye'den gelenlerle ne de birinci kuşaktaki büyükleriyle iyi anlaşamayacaklarını düşünmektedir. Bunun yanı sıra ikinci ve üçüncü kuşak, Belçikalılarla da iyi anlaşamayacaklarının, iki kültür ve toplum arasındaki konumlarının ve deneyimledikleri özgün kültür dünyasının altını çizmektedir. Bu bağlamda özellikle ev sahibi toplumsal iletişim süreçlerine katılımı kolaylaştırıcı ve zenginleştirici unsurlardan olan esnek kimlik yeterliğinin düzeyinin, kimliğini tanımlama biçimleri ve evliliğe ilişkin düşünceler bağlamında, ev sahibi toplumsal iletişimi güçlendirecek düzeyde olmadığı söylenebilir. Evliliğe ilişkin düşüncelere yöreler açısından bakıldığında, Posofluların Emirdağlılardan daha yüksek düzeyde hemşehri ve Türk seçeneğini tercih ettiği, Emirdağlılarda ise Belçikalı Türk seçeneğinin öne çıktığı görülmektedir. Bu durum Emirdağlıların Belçikalı Türk kimliği anlamında olmasa da "Belçika'da yaşayan Türk"; Posofluların ise "geleneksel ve Türkiye'den gelmiş biri" olma algısının daha güçlü oluşu ile açıklanabilir. Benzer bir farklılaşma cinsiyet açısından da söz konusudur. Kadınların erkelere göre daha esnek olmaları ve Belçika'da yaşıyor olmanın sonuçlarını kimlik ve evliliğe ilişkin

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

düşüncelerine görece daha yoğun biçimde yansıttıkları söylenebilir. Genel olarak bakıldığında özellikle evlilik konusunda aynı dinden olmanın dahi "anlaşabilme"nin yeterli bir koşulu olarak görülmemesi önemlidir. Anlaşmanın ön koşulu Türk olmaktır ve bu da Türk olarak sahip olunan kültürel değerlerle açıklanmaktadır. Burada dini de kapsayan ancak dini aşan bir kültür anlayışı söz konusudur. Tezcan'ın (2011) kent göçü bağlamında bulguladığı gibi, hemşehrilik kent hayatında güçlüdür ve bu kent hayatına duyulan güvensizliğin sonucudur, aynı topraktan gelmenin verdiği güven duygusu evlilik tercihine yansımaktadır.

Kimlik anlayışı ve evliliğe ilişkin düşüncelerin yanı sıra esnek kimlikle ilişkili bir diğer nitelik ise Belçika vatandaşlığına sahip olma düzeyi ve buna ilişkin düşüncelerdir. Araştırma sonuçları Emirdağlılar ve Posofluların hemen hemen tamamının Belçika vatandaşı olduğunu göstermektedir. Vatandaşlık bir kimlik sorunsalı olarak değil işlevsel ve yararcı bir açıdan değerlendirilmektedir.

Kuşak, cinsiyet ya da yöre farkı olmaksızın katılımcıların hemen hemen hepsi Belçika vatandaşıdır, Belçika vatandaşlığına geçmeyi düşünmeyenlerin oranı yok denecek kadar azdır. Esnek kimlik anlayışı ve yaşanılan ülkeye uyumun önemli bir göstergesi olarak değerlendirildiğinde bu sonuçların toplumsal iletişim yeterliği olarak önemli bir işlevi olacağı düşünülebilir. Türk kimliğine yapılan güçlü vurguya ve evlilik konusundaki görece katı yaklaşıma karşın Belçika vatandaşlığı algısının olumlu olması, konuya işlevsel yaklaşıldığı biçimde anlaşılabilir. Yeni ülkenin kimliğine sahip olmayı farklı vatandaşlığa sahip olan kişiler arasında inceleyen Korestelina'nın (2004) bulgularına göre yeni ülkenin kimliğini kabul etme etnik kimliğin kabul ölçüsünü azaltmaktadır (aktaran Şahin, 2010: 44). Ancak Belçika'daki Emirdağlı ve Posofluların vatandaşlık olgusuna farklı yaklaştığı görülmektedir. Belçika'da yaşarken bir taraftan kendilerini Türk olarak görme ve kültürünü korumalarının yanında diğer taraftan içinde yaşanılan toplumun sağlayacağı siyasal, toplumsal ve ekonomik olanaklardan yararlanma isteği Belçika vatandaşı olma tercihine yansımaktadır. Belçika vatandaşı olmayan az sayıdaki katılımcı da Belçika vatandaşı olmaları durumunda Türk kimliklerini kaybetmiş olacaklarını, vatandaş olunsa dahi Belçikalıların kendilerine eşit yurttaşlar gözüyle bakmayacağını savunmaktadır. Ancak büyük çoğunluk bu anlamda bir tehlike görmemekte, vatandaşlığa olması gereken bir hak olarak yaklaşmaktadır. Glick Schiller ve diğerlerinin (1992) tanımladığı nitelikte, katılımcılar iki ülke ve

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

topluma yayılan varoluşlarını örnekler biçimde, güçlü Türk kimliği algısı ve anavatan anlayışı ile birlikte yerli grupla eşit yurttaşlık haklarına sahip vatandaşlar olarak Belçika'da yaşama niyetlerini sergilemektedirler. Böylece katılımcılar Kaya ve Kentel'e (2005) atıfla söylenecek olursa anavatanı ve yeni vatanı bir anlamda birleştiren ulusaşırı bir alanda varlıklarını sürdürmektedirler. Ancak bu ulusaşırı alanda bile varoluş Türklük ile nitelenmektedir. İki kimliği birleştiren bağdaştırıcı bir alanda çok kimlikli bir varoluştan daha çok anavatandan taşınan köken kimliğin ulusaşırı alana doğru uzanması, Belçikalı-Türk olarak var olmak değil Belçika'da Türk olarak var olmak söz konusudur. Bunnell'in (2010: 477), Liverpool'daki Malaylar için gözlemlediği ve saptadığı gibi Türkler de Türkiye'nin, Emirdağ'ın ya da Posof'un dışında değildirler ve iki yerde birden var olarak, Levitt ve Glick Schiller'in (2004) söz ettikleri ulusaşırı sosyal alanlarda yaşamaktadırlar. Bu var oluşun belirgin yansımaları Emirdağ ve Posofluların alışveriş ve yemek yeme alışkanlıklarında da görülmektedir. Alışveriş önemli bir iletişim sürecidir, dışarıda yemek yeme alışkanlığı ve restoran tercihleri de ev sahibi toplumsal yaşama katılma anlamında önem taşımaktadır. Söz konusu alışkanlık ve tercihler toplumsal iletişime ilişkin yaklaşımları da biçimlendirmektedir. Kim'in (2001:122) vurguladığı üzere restoranlar, okullar, kiliseler ve süpermarketler toplumsal iletişimin zeminleri niteliğindedir. Bu mekânların kullanımına ilişkin tercihler aynı zamanda kimlerle nasıl iletişim kurulacağını da belirlemektedir.

Araştırmanın sonuçlarına göre Emirdağ ve Posof kökenliler market alışverişi konusunda aldıkları ürünün niteliğine göre karar vermektedirler. Özellikle yiyecek maddelerin helal ya da haram oluşuna göre karar vererek belirli ürünleri sadece Türk marketlerinden, bu kapsamda olmayan özellikle giyecek, temizlik malzemesi vb. ürünleri de Belçika marketlerinden aldıklarını ifade etmişlerdir. Kuşaklar ilerledikçe alışveriş yapılacak yer konusunda fark etmez diyenlerin oranının arttığı belirlenmiştir.

Belçika'da uzun süre yaşamanın değil ancak Belçika'da doğup yetişmenin dolayısıyla kültürlenme sürecinin alışveriş konusundaki tercihlerde daha çok esnekliğe yol açtığı görülmektedir. Emirdağ ve Posoflular alışveriş konusunda da vatandaşlık konusunda olduğu gibi işlevsel ve yararcı davranmaktadırlar. Dini kaygılarla yiyecek ürünlerinin helal ya da haram olması konusunda hassas davranılırken, Türk kültürüne ait mutfak kültürünün de yaşatıldığı ve bu amaçla Türk marketlerinden de yoğun alışveriş yapıldığı saptanmıştır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Dışarıda yemek yendiğinde restoran tercihinin ne olduğuna ilişkin elde edilen veriler de market alışverişinde olduğu gibi özellikle helal-haram ölçütünün ve Türk mutfağına ait yemek tercihinin önemsendiğini ortaya çıkarmıştır. İki grupta da restoran tercihine ilişkin Türk restoranları öne çıkmaktadır. Posoflularda ve erkeklerde bu durum daha baskındır. Tercih nedeni olarak Emirdağlılarda öncelikle damak tadı sonrasında helal-haram ölçütü etkili olurken Posoflularda helal-haram ölçütü daha ağırlıklıdır. Birinci kuşakta helal-haram ölçütü ikinci ve üçüncü kuşakta ise damak tadı öne çıkmaktadır. Yine restoran tercihinde birinci kuşakta Türk restoranlarını tercih ederken ikinci ve üçüncü kuşakta "fark etmez" diyenler ağırlıktadır.

Farklı kültürlerden restoranları tercih etme düzeyi Emirdağlılarda Posoflulardan, kadınlarda erkeklerden, ikinci ve üçüncü kuşaklarda ise birinci kuşaktan daha yüksektir. Posofluların davranışlarında geleneksel değerlerin daha baskın olması ve Posofluların yoğun olarak küçük kasabalarda yaşamaları nedeniyle daha içe dönük olmalarının buna yol açtığı söylenebilir. Türk kimliğine aşırı vurguya karşın Emirdağlılarda görece daha dışa dönük yaklaşımlar olduğu görülmektedir. Görüşmelerle ilgili olarak başka bölümlerde açıklanacağı üzere bu durum Posoflular tarafından Emirdağlılar hakkında geleneksel değerlerden uzaklaşıldığı biçiminde olumsuz bir eleştiri olarak da dile getirilmiştir. Bora (2006:52) taşra muhafazakarlığın yurdudur derken bir anlamda Belçika'da kümelenmiş olan Türkiye kökenli toplulukların dünyalarına ilişkin bir tanımlama sağlamaktadır. Muhafazakârlık ve milliyetçilik bu topluluklar için önemlidir ve çoğu zaman diğer gruplar bu değerlerden uzaklaşmakla itham edilmektedir.

Bora'nın (2006: 40), dar ufuklar, yeknesaklık, boğucu bir taassup, iletişim evreninin kısıtlılığı, cemaatlere sıkışmış bir kamusal âlem, yabancı olan her şeyi tuhaf bir bitki olarak algılayan yabanilik ve vasatlık ile nitelendirdiği taşralılık ile Belçika'daki ortam arasında güçlü benzerlikler vardır. Gürbilek'in (1995) tanımladığı gibi taşra; şehirde yaşanabilecek bir deneyim, dışta kalma, daralma halini anlatır. Belçika'daki Türkler bağlamında bu deneyimin oluşmasına ev sahibi toplumun olumsuz katkısı da yadsınamaz (Argın, 2006: 279). Bora'nın (2006: 40) saptadığı gibi taşralılığın yüzü sadece bozkır kasabalarında ya da Anadolu ücralarında değil damıtılmış üsluplarla en modern muhitlerde bile görülebilmektedir öyle ki taşra şehri kaplamıştır. İstanbul'da Sivas'tan büyük bir Sivas, Erzincan'dan büyük bir Erzincan vardır. Bu durum katılımcıların %68'inin köy doğumlu olduğu araştırma bağlamında da bütünüyle

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

geçerlidir. Posof'tan daha büyük bir Posof, Emirdağ'dan çok daha büyük bir Emirdağ Belçika'da bulunmaktadır. Emirdağlıların espri ile karışık bir biçimde anlattıkları bir anekdot olan; Belçikalı memurların Emirdağ mı büyük Türkiye mi biçimindeki sorusu da bu durumu ifade etmektedir neredeyse. Bora (2006: 40) aynı zamanda Sivas'ta ve Erzincan'da da biraz İstanbul olduğunu söylemektedir. Bu bağlamda Emirdağ'da da yoğun olarak Belçika'nın çeşitli biçim ve niteliklerde var olduğu söylenebilir.

Göçmenlerin ev sahibi toplumsal yaşama katılmalarının önemli bir başka göstergesi de siyasal yaşama katılımdır. Seçimlerde adaylara destek verilirken aranılan özelliklere ilişkin cevaplar da katılımcıların kimlik algıları ile yeni kültüre uyum açısından önemli veriler sağlamıştır. Emirdağ ve Posof kökenliler seçimlerde destek verilen adayın Türk oluşuna ve partisine dikkat etmektedirler. Yöre, cinsiyet ya da kuşak farkı olmaksızın katılımcıların yarısı adayların Türk ya da hemşehri oluşuna dikkat ettiğini diğer yarısı da partisine göre oy verdiğini ifade etmiştir. Belçika'daki Türklerin siyasal yaşama katılımı tabana yayılmış nitelikte değildir ancak giderek daha yoğun bir biçimde Türkiye kökenli göçmenler siyasal alanda görünür olmaktadırlar. Görüşmelerde ve gözlemlerde edinilen izlenim de tercih edilen adayın Türklüğünün öne çıktığı ve tercih edilen partinin daha çok sosyalist bir parti olduğu yönündedir. Bu noktada da katılımcıların işlevsel ve yararcı düşündükleri ve Belçika'daki yabancılar hakkında daha olumlu politikaları savunan partileri tercih ettikleri görülmektedir. Bu tercihte kimlik anlayışı ya da dünya görüşünden daha çok Belçika'da yabancı olarak eşit haklara sahip vatandaşlar olabilme isteğinin etkili olduğu söylenebilir.

Toplumsal iletişim yeterliklerinden ev sahibi topluma uyum ve uyma açısından olduğu kadar yeni toplumu benimseme açısından da önemli göstergeler olan Türkiye'ye gidiş sıklığı ve Türkiye'ye kesin dönüş yapma isteğine ilişkin bulgular, Emirdağ ve Posofluların Türkiye'ye olan bağlılıklarının yanı sıra Belçika'daki yaşam koşullarını da önemsediklerini ortaya çıkarmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre Emirdağ ve Posof kökenlilerin yarısından fazlası Türkiye'ye dönmeyi düşünmemektedir. İkinci ve üçüncü kuşakta dönme isteği daha da azalmaktadır. Emirdağ ve Posof kökenliler bir gün Türkiye'ye dönmeleri söz konusu olursa bunun Türkiye'nin vatanları oluşu ya da özlem gibi nedenlerle gerçekleşeceğini ifade etmişlerdir. Buna karşın Belçika'da kalış nedeni olarak çocuklarının eğitimi, yaşam koşullarının iyi oluşu ya da özellikle ikinci ve

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

üçüncü kuşakta artık Belçikalı oluşları ve buraya alışmış olma ve "buralı" olma gösterilmektedir.

Tatillerde mutlaka Türkiye'ye gidilmektedir. Özellikle orta yaşın üzerindeki gruplarda Türkiye'de yıl içinde daha uzun süreli kalma eğilimi görülmektedir. Bu durum iki kültürde aynı zamanda var olmanın bir yansıması niteliğindedir. Katılımcılar kendilerini tanımlamaları söz konusu olduğunda "Belçikalı Türk" olarak tanımlamazken, kesin dönüş söz konusu olduğunda Belçika'da yaşamanın daha iyi bir tercih olduğunu ve buralı olduklarını söyleyebilmektedirler. Bu durum yukarıda söz edilen kimlik algısı ve uyum-uymaya ilişkin işlevsel yaklaşımı güçlendirmektedir. Esser'in (2000) tanımlayışına atıfla sistem entegrasyonundan söz edilebilir. Sosyal entegrasyon ise yetersiz düzeydedir. Kim'in (2001) vurguladığı üzere, hiçbir göçmen adaptasyondan kaçamaz ancak bütünüyle asimile de olmaz. Emirdağlı ve Posoflu göçmenler de geliştirdikleri kimlik algıları ve bu algıya dayalı olarak yaşattıkları değerleriyle asimile olmaya direnirlerken çalışarak, yasalara uyarak, vergilerini ödeyerek sistem entegrasyonlarını gerçekleştirmektedirler.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre Emirdağ ve Posof kökenlilerin en iyi anlaştıkları gruplar açısından farklılıklar söz konusudur. İki grup da hemşehri ve akrabalarıyla iyi anlaştığını ifade ederken Emirdağlılar hemşehrileriyle, Posoflular ise akrabalarıyla daha iyi anlaşmaktadır. Erkeklerin hemşehrileriyle anlaşma düzeyi kadınlardan daha yüksektir. Bu bağlamda kuşaklar açısından farklılık yoktur, en iyi anlaşılan gruplar yine hemşehri ve akrabalardır. İki grupta da Belçikalı ya da diğer ülkelerden gelen göçmenlerle iyi anlaştığını belirten yok denecek kadar azdır. Diğer göçmen gruplarla iletişim kuranlar daha çok kendi işyeri olan ve işleri gereği bu gruplarla da bağlantılı olmaları gerekenler ile özellikle Faslılarla evlilik yapmış olan az sayıdaki katılımcıdır.

Emirdağ ve Posof kökenlilerin yarısı Belçikalılar ile görüştüğünü ifade ederken beşte biri özellikle görüşmemektedir. İkinci ve üçüncü kuşak Belçikalılarla daha çok görüşmektedir. Gözlem sonuçlarına göre ise Belçikalılarla görüşme oldukça sınırlı düzeydedir. Türklerin yoğun olduğu çevrelerde yaşamın ve alışkanlıkların farklı olması nedeniyle Belçikalılarla görüşülmemektedir. İki grup da diğer ülkelerden gelen göçmenlerle görüşmemektedir, bu durum kadınlarda daha yaygındır. İkinci ve üçüncü kuşakta ise görüşme düzeyi artmaktadır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Belçikalılarla iletişim kurmaya ilişkin, iki grup da Belçikalılarla iletişimin hem zor hem de kolay olduğunu düşünmektedir. Özellikle görüşmelerden elde edilen sonuçlara göre grupların kültür ve alışkanlıklarının farklı olması, Belçikalılara duyulan güvensizlik ve din konusundaki tutumlar gruplararası iletişimin engelleri olarak dikkat çekmektedir. Aynı zamanda Belçikalılar iletişime açık insanlar olarak tanımlanırken aileler Belçikalılarla iletişimin yeni nesilleri olumsuz etkilediğini düşünmektedir.

Esnek kimlik boyutunda tanımlanan Türklükle çevrelenmiş ve sınırlı bir uyumu ifade eden, dile ilişkin yetersizliklerin de etkili olduğu yaklaşımın doğal sonucu olarak en iyi anlaşılan gruplar en yakın çevre olmaktadır. Dil, kültür, adetler, yaşam tarzı bakımlarından en yakın ve benzer görülenlerle iletişimde bulunulmakta ve onlarla daha iyi anlaşılmaktadır. Akrabalarla iyi anlaşma ikinci kuşakta azalmasına karşın belirli bir düzeydedir ancak üçüncü kuşakta daha yüksektir, bu durum, ikinci kuşağın Belçika'da doğup büyümesine ve kültürlenmesine karşın iletişimde en yakın çevreyle yetindiğini göstermektedir. Bennet'in (2007) tanımladığı farklılığın deneyimlenmesi aşamaları bağlamında bütün kuşakların, etnik merkezli aşamalar olan reddetme, savunma ya da minimize etme aşamalarında olduğu söylenebilir.

Belçika'da yaşanılan deneyimlerin her iki grubun da Belçikalılara ilişkin düşüncelerini köklü biçimde etkilediği görülmektedir. Araştırmaya katılanların "Belçikalıların iyisi de var kötüsü de" ifadeleri oldukça karakteristiktir. Belçikalıların güvenilir olduğu da düşünülmektedir ancak genel kanı ev sahibi toplumun çoğunluğunun ırkçı ya da yabancı düşmanı olduğu ve ayrımcılık yaptığı yönündedir. Özellikle Flamanlar bu şekilde olumsuz nitelendirilmektedir. Sınırlı da olsa katılımcılarda Belçikalıların yabancılara ilişkin tutumlarını haklı görme eğilimi ortaya çıkmıştır. Bir ülkede ev sahibi olmanın bir takım ayrıcalıklar sağlaması gerektiği ve göçmenlerin ev sahibi topluma bu bağlamda gerekli saygıyı yeterince göstermediği ve bunun yabancı düşmanlığını doğurduğu düşünülmektedir. Bu yaklaşımların hepsinde "sürekli misafir algısının" etkisi bulunmaktadır. Bu durum Türk kimliğine sahip olarak Belçika'da yaşama anlayışına ve işlevsel uyum stratejilerine aykırı gibi görünmekle birlikte kendini ve ötekini tanımlamada etnik ve dini boyuta yapılan aşırı vurgunun etkisi görülmektedir. Dolayısıyla, eşit yurttaşlar olarak Belçikalı olmaktan daha çok eşit haklara sahip, vatandaşlık belgesi olan göçmen kökenli Türk olmak tercih edilmektedir. Haklara sahip olmakla Belçikalı olmak arasında zorunlu bir bağ kurulmamaktadır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Büyük ölçüde Türkiye'deki gibi yaşayan misafir Türk olarak kalmak ve aynı zamanda eşit vatandaş olarak kabul görmek temel eğilimdir. Bu durumun iletişim bağlamındaki yansıması ise toplumsal iletişim yeterliklerini olabildiğince sınırlandırmakta, insanlar iletişebildikleriyle daha iyi anlaşmakta, sürekli onlarla birlikte olmakta, aynı mekânlarda bir araya gelmekte, aynı semtlerde yaşamakta, aynı dili konuşmaktadırlar. Sonuç gettolaşma değilse bile kapalı bir cemaat yapısının ortaya çıkmasıdır. Belçikalıların yabancılara karşı mesafeli davranmalarında, aralarında tanışıklığın olmaması önemli bir gerekçedir. Sınırlı sayıdaki özgün örnekte mesafeyi aşarak birbirlerini daha yakından tanıyabilen Belçikalı ve Türkler arasında daha yoğun bir iletişimin başlaması söz konusudur. Belçikalılarla iletişimin az düzeyde gerçekleşmesinin gerekçesi dil yetersizliği, Türklerle bir arada yaşama ve Belçikalıların olumsuz tavırları olarak ileri sürülmektedir. Emirdağ ve Posofluların kendi yakınları ve hemşehrileriyle sınırlı bir çevrede yaşamaları aynı zamanda ev sahibi toplumdan uzaklaşmalarına da yol açmakta, bu tarzda kapalı bir cemaat halinde yaşamaları ev sahibi toplumun onlar hakkındaki yaklaşımlarını da olumsuz etkilemektedir. Toplumsal iletişimi biçimlendiren bu kısır döngü karşılıklı olarak sürekli yeniden üretilmekte ve sürdürülmektedir. Emirdağ ve Posoflularda Belçikalılarla iletişim kurmaya ilişkin genel kanı iletişimin gerekli ve yararlı olduğu yönündedir ancak Belçikalıların farklı yaşam tarzları, inançları, değerleri ve alışkanlıkları nedeniyle yakın ilişkilerin kurulamayacağı düşüncesi yaygındır. Hofstede'nin sınıflandırması bağlamında bireyci bir toplumun üyeleri olarak nitelendirilebilecek (Uzunçarşılı Soydaş, 2010: 58) Flamanlar hakkında ortaklaşacı kültürden gelen bir göçmen olan Mükerrem "*kendi çocuğuna el gölgeliği yapmayan Flamanlardan ben ne bekleyebilirim ki*" diyerek kültürel farklılıkların iletişimsel paylaşıma engel olduğunu ifade etmiştir. Bir anlamda misafir olunan ülkede özgün kültürel değerleri korumak için ev sahibi toplumdan mümkün olduğunca uzak durma anlayışı söz konusudur. Belçikalıların kolay iletişim kurulabilir insanlar olduğunu düşünenler kendilerinin dil konusundaki yetersizliklerini ve Türk mahallelerinde yaşıyor olmalarını iletişimin engelleri olarak belirtmiştir. Özeleştiriye dayalı bu yaklaşımın yanı sıra daha geniş bir kesim ise Belçikalıların mesafeli, soğuk ve yabancı düşmanı dahası ırkçı oluşlarını gruplar arası iletişimin önündeki engel olarak görmektedir. Gerek toplumsal iletişimin niteliği gerekse iletişim engellerine ilişkin düşünceler bireylerin kendilerine ve "öteki"ne bakışından beslenmektedir. Belçikalılara

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ya da göçmenlere yönelik olumsuz tutumların kültürel farklılıklara yüklenen anlamlarla ilgili olduğu söylenebilir. Belçikalıların Türkleri "dakik olmamakla, doğrudan iletişimde bulunmamakla" eleştirmeleri ya da araştırmaya katılanların da Belçikalıları "dakik olmaları, kuralcı olmaları vb." gerekçelerle eleştirmeleri monokron ya da polikron kültürlerden geliyor olmanın bir sonucudur. Batı dünyasında olduğu gibi monokron kültürlerde dakiklik önemlidir ve daha çok doğrudan iletişim kurulur. Akdeniz toplumları gibi polikron kültürlerde ise bireyler eş zamanlı olarak birçok işle meşgul olur ve birden fazla iletişim örüntüsü içinde yer alır (Oksaar, 2008: 5).

Ev sahibi toplumsal iletişim süreçlerine katılım

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre iki grup da ev sahibi toplumsal iletişim süreçlerine "nadiren" katılmaktadır. Belçikalıların kafelerinde nadiren oturmakta, Belçikalı tanıdıklarının cenaze, nişan, düğün gibi törenlerine Emirdağlılar hiç gitmezken Posoflular ise nadiren gitmektedirler. Daha çok haberler için izlenen Belçika televizyon kanallarını Emirdağlılar bazen, Posoflular genellikle izlemektedirler. Hiç izlemeyenler ile dizi-sinema-müzik amaçlı televizyon izleme oranı kadınlarda erkeklerden daha yüksektir. Kuşaklar açısından bakıldığında Belçika televizyon kanallarını birinci kuşak daha çok haber, ikinci ve üçüncü kuşak ise eğlence amaçlı izlemektedir. İki grup da Belçika radyo istasyonlarını nadiren, Posoflular görece daha çok dinlemektedir. Emirdağlılar çok az Posoflular arasıra sinemaya gitmekte ancak sinemada çoğunlukla Türk filmleri izlenmektedir. İki grup da tiyatroya ve Belçikalıların müzik etkinliklerine hiç gitmemekte, Belçika gazetelerini nadiren okumaktadır. Emirdağlılar ve Posoflular diğer göçmen gruplarından tanıdıklarının cenaze, nişan, düğün gibi törenlerine nadiren katılmaktadırlar. İki grup da ev sahibi toplumla iletişimde bulunabilecekleri toplumsal ortamlarda nadiren bulunmakta ve bu nedenle ev sahibi toplumla iletişim sınırlanmaktadır. Araştırmaya katılanların ev sahibi toplumsal iletişim süreçlerine katılımı yöre, cinsiyet ve Belçika'da bulunma süresine göre farklılık göstermemekle birlikte yaşanılan semtin niteliği ve eğitim düzeyi katılımı etkilemektedir. Bu bağlamda Türklerin yoğun olduğu semtlerde yaşamak iletişimi olumsuz; eğitim düzeyinin yüksek olması, farklı kültürlerle evlilikler ve işyeri sahibi olmak ise olumlu etkilemektedir. Emirdağlıların ve Posofluların beşte biri Belçikalıların tüm etkinliklere katılırken onda biri hiçbir etkinliğe katılmamaktadır. Mahalle şenlikleri, okullardaki etkinlikler ve

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Sinterklaas en çok katılımın gerçekleştiği etkinliklerdir. Etkinliklere katılma düzeyi ikinci ve üçüncü kuşakta birinci kuşaktan daha yüksektir.

Emirdağlılar ve Posoflular Flamanca/Fransızcayı okul ya da kursta öğrenmekte, okullar gerek ev sahibi toplumun dilini öğrenme gerekse toplumsal bir iletişim alanı olması bakımından önemli rol oynamaktadır. Erkeklerin işyerinde Flamanca/Fransızca öğrenme düzeyinin kadınlardan yüksek olması aynı zamanda birinci kuşağın daha çok işyerinde ikinci ve üçüncü kuşağın ise okulda dil öğrenmesi çalışma koşullarının ve Belçika'da doğup yaşıyor olmanın iletişime etkisinin bir göstergesidir.

İki grup da Belçikalı komşularla karşılaştığında genel olarak havalardan bahsetmekte, selamlaşma, hal hatır sorma ile sınırlı bir iletişimde bulunmakta, konuşmaların bu kadarla sınırlı kalmasının iyi olacağı düşünülmektedir. Belçikalıların misafirperver olmayışları, yeme içme alışkanlıklarında dini nedenlerle oluşan farklılıklar ve sohbet konusunun mutlaka yabancılar olması iletişimin sınırlı kalmasına yol açmaktadır. Yaşlı Belçikalıların konuşma gereksinimleri nedeniyle iletişime daha açık oldukları düşünülmektedir.

Belçika'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerle ev sahibi toplumu bir araya getirebilecek etkinliklere katılım çok sınırlı düzeydedir. En çok mahalle şenlikleri, Noel dönemindeki Sinterklaas ve okullarda düzenlenen etkinlikler tercih edilmekte, mahalle şenliklerinde aynı caddede ya da semtte oturanlar kendi yaptıkları yiyecek ve içecekleri komşularına ikram etme ve düzenlenen gösterileri vb. izleme fırsatı bulmaktadırlar. Ancak bu etkinliklere katılan Emirdağ ya da Posoflular ev sahibi toplumla bir arada bulunmakla birlikte tam anlamıyla bir etkileşim içine girememektedirler. Gerek ev sahibi toplum gerekse Emirdağ ya da Posoflular karşılıklı olarak kabul gören ve kontrollü birliktelik olarak adlandırılabilecek bir süreçte yer almaktadırlar. Bu bağlamda oluşabilen iletişim ise daha çok kısa hal hatır sorma ile sınırlı kalmakta, Türkler ve Flamanlar bu etkinliklerde daha çok kendi gruplarıyla yakınlaşmaktadır. Sinterklaas ise Belçika kültürüne has bir Noel etkinliği olarak özellikle Türkiye kökenli göçmenlerin çocuklarının ilgisini çekmektedir. Bütün çocukların zihninde Sinterklaas önemli bir bayram olarak yer etmiştir. Öyleki gözlemlerde saptandığı üzere üç yaşındaki bir erkek çocuğu ailesine kırıldığı bir anda "ben artık sizinle yaşamayacağım, İspanya'ya gideceğim, orada Sinterklaas bana iyi davranır" diyebilmektedir. Sinterklaas her sene Türkiye'den İspanya'ya oradan da Belçika'ya yaptığı efsanevi seyahati bağlamında

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Belçika kentlerinde caddelerde yürüyerek çocuklara şeker, oyuncak vb. dağıtmaktadır. Faslı, Türk, Flaman çocukların aynı neşe ve heyecanı paylaşarak katıldıkları bu etkinlik özellikle çocuklar için coşkulu bir etkileşim ortamı oluşturmaktadır. Yılbaşında düzenlenen havai fişek gösterisi gibi etkinlikler de ailelerin ev sahibi toplumla bir araya geldiği diğer ortamlardır. Belçika'da yaşayan Türkiye kökenli göçmen topluluğunun muhafazakâr ve geleneksel yapısına karşın özellikle Sinterklaas ve yılbaşı gösterileri gibi etkinliklere yoğun katılım oldukça dikkat çekicidir. Kimi zaman bu etkinliklere katılımlara eleştirel yaklaşılsa da yaşanılan ülkedeki toplumsal etkinliklere katılma gereksinimi daha yoğun hissedilmektedir. Ancak en çok tercih edilen etkinlikler daha çok çocukların ilgisini çeken ve mutlaka katılmak istedikleri etkinliklerdir.

Ogan (2001: 52) araştırmasında Hollanda'da yaşayan Türk anne babalarının çoğunun, dil eksikliği ve Hollanda eğitim sistemi hakkında bilgi sahibi olmama gibi gerekçelerle çocuklarının okullarıyla yakın ilişkide içinde olmadığı saptanmıştır. Belçika'da da durum çok farklı değildir. Gerçekte okul etkinliklerine katılmak ve çocuklarını almak için okul önünde beklemek annelerin sohbet etmeleri için önemli birer iletişim ortamı sağlamaktadır. Okul bağlamında kurulacak ilişki ev sahibi toplumun üyeleri olan eğitimciler ya da diğer çocukların aileleri ile bir arada bulunmak ve iletişim kurabilmek için doğal bir zemin sağlamakta buna karşın ailelerin okullarla kurumsal düzeydeki ilişkileri oldukça sınırlı düzeyde gerçekleşmektedir.

Bazı araştırmalarda Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin genel olarak ikamet ettikleri ülkelerin medyasıyla ilgili oldukları bulgulanmıştır. Kaya ve Kentel (2005: 102), Türkiye kökenli göçmenlerin Alman ya da Fransız TV kanallarını ve gazetelerini önemli düzeyde takip ettiklerini, Almanyalı-Türklerin %45'inin her gün Alman TV kanallarını izlediğini ve bu oranın Fransalı-Türkler'de %55 olduğunu bulgulamışlardır. Manço'nun (2004) bulgularına göre ise Belçika'daki Türk gençlerinin hemen hepsi Türk yazılı basınını ve televizyon kanallarını izlerken ancak %60'ı aralıklı olarak Belçika basınını takip etmektedir. Erdem'in de (2006) vurguladığı gibi, Almanya'daki Türkler tarafından en yaygın kullanılan medya televizyondur. Ailelerin %90'ı düzenli olarak TV izlemektedir. %45'i ise Alman kanallarını her gün izlemektedir. Alman kanalları Almancayı geliştirmek amacıyla izlenirken Türk kanalları da yine Almancanın yetersizliği, Türkçenin ve kültürün unutulmaması, Türkiye'de olup bitenlerden haberdar olmak gibi amaçlarla izlenmektedir (aktaran Öztürk ve Sevim,

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

2009: 232). Bu araştırma ise Emirdağ ve Posoflular özelinde Belçika'da yaşayan Türkler için durumun daha farklı olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bulgulara göre araştırmaya katılanlar Belçika televizyon kanallarını bazen izlemekte, Belçika gazetelerini de bazen okumaktadırlar. Belçika radyoları ise nadiren dinlenmektedir. Ülkelere özgü koşullardan ve o ülkelerdeki Türkiye kökenlilerin farklı özelliklerinden dolayı ev sahibi kitle iletişim araçlarını takip etme konusunda farklı bulgular elde edildiği düşünülebilir. Gözlemler de Belçikalı Türklerin ev sahibi kitle iletişim araçlarından daha çok etnik kitle iletişim araçlarını takip ettikleri yönündedir. Bu sonuca yol açan en önemli etken ev sahibi toplumun dilini yeterli düzeyde bilmeme ve gündelik yaşamında kullanmamaktır. Bunun yanı sıra ev sahibi toplumun dilini öğrenme ve kullanma konusunda yeterince istekli olunmaması da oldukça önemli bir etkendir.

Ev sahibi kitle iletişim araçlarının haber ağırlıklı kullanılması, ev sahibi toplumla ilişki kurmak olarak nitelendirilebilir (Kim, 2001: 132). Bu araştırmanın bulgularına göre katılımcılar Belçika'daki kitle iletişim araçlarını yoğun biçimde kullanmamakta, sınırlı kullanımları ise genellikle haber izleme amaçlı olmaktadır. Bununla birlikte Belçikalılarla ilişkiler de yetersiz düzeydedir. Ev sahibi kitle iletişim araçlarını takip etmelerinin nedeni ev sahibi toplumla ilişki kurmak için yaşanılan ülkedeki olaylardan haberdar olmaktan daha çok "sürekli misafirler" olarak bulunulan ülkede olup bitenler hakkında sınırlı da olsa bilgi edinme isteğidir. Belçikalılarla Türkler arasındaki ilişkiler Imahori ve Cupach'ın (2005) Kimlik Yönetimi Kuramı'nda yer alan kültürler arası ilişkilerin döngüsel üç aşaması doğrultusunda değerlendirildiğinde, "deneme" aşamasının özelliklerini yansıttığı söylenebilir. Elli yıla yakın birlikteliğe karşın, görüşleri daha çok kalıpyargılar biçimlendirmekte ve kültürel farklılıklar iletişimin engelleri olarak ortaya çıkmaktadır. Belçika'da yaşayan bir Emirdağlı'nın gözlemi bu durumu tanımlamaktadır: "Türk mahallesi bir gettodur. Dışarı çıkmaz bizimkiler. Kahvede oturmak sosyal hayatsa otururlar. Bir tiyatroya bir sinemaya gitmezler mümkün değil" (Özkarabekir, 2008).

Etnik toplumsal iletişim süreçlerine katılım

Araştırma sonuçlarına göre Emirdağlılar ve Posoflular etnik toplumsal iletişim süreçlerine "bazen" katılmaktadırlar. İki grup da hemşehrilerinin düğün, nişan, cenaze

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

gibi törenlerine, akraba ziyaretine, camiye ve cami lokallerine "genellikle" ya da "her zaman" gitmekte ve Türk televizyon kanallarını her zaman izlemektedir. Etnik iletişimin diğer boyutları olan Türklerin düzenlediği müzik konserlerine, kahvehanelere gitme, Türk radyo istasyonlarını dinleme, Türk gazetelerini okuma, internete girme gibi etkinliklere ise iki grup da nadiren ya da bazen katıldığını ifade etmiştir. Belçika'da yaşayan Emirdağ ve Posoflular cami lokallerine gitme, akraba, hemşehrilerin düğün, nişan, hac yemeği vb. törenleri ve Türk kanallarını izleme ile sınırlı ancak yoğun bir etnik iletişim süreci geliştirmişlerdir. İki grup da özellikle gazete okuma, internet kullanma, konserlere gitme gibi boyutlarda iletişim süreçlerine düşük düzeyde katılmaktadır. Yakın çevre ile etnik iletişime ilişkin bilinçli, kültürel korumacılığa dayalı bir yaklaşımdan daha çok güven algısının etkili olduğu sınırlı bir iletişim yapısı oluşmuştur. Etnik iletişim süreçlerine katılıma ilişkin yöreye göre farklılık bulgulanmamıştır ancak cinsiyet etnik iletişime katılımı etkilemektedir. Erkekler kadınlardan görece daha yüksek düzeyde etnik iletişim süreçlerine katılmaktadır. Özellikle toplumsal ortamlarda kadınların daha az yer almasının bu duruma yol açtığı düşünülmektedir. Eğitim düzeyi ve Belçika'da bulunma süresi etnik toplumsal iletişim süreçleri üzerinde etkili değildir. İkamet edilen yerde Türklerin yoğun olması etnik toplumsal iletişim süreçlerine katılımı olumlu yönde etkilemektedir.

Belçika'da yaşayan Emirdağ ve Posofluların etnik toplumsal iletişim süreçleri yoğun olarak belirli mekânlarda gerçekleşmekte, camiler, dernekler ve kahvehaneler bu bağlamda en önemli ortamlar olarak öne çıkmaktadır. Akraba ziyaretleri, nişan, düğün ve cenazeler akraba ve hemşehrileri bir araya getiren önemli iletişim ortamları niteliğindedir. Bora'nın (2006: 48) tahrip olduğunu vurguladığı taşranın geleneksel ortak mekânları, Belçika'da Türklerin yaşadıkları semtlerdeki kahvehaneler ile fırınlar, küçük marketler ve lokantalardan oluşan çarşılarda yaşamaktadır.

Türklerin bulundukları ülkelerde varlıklarının bir simgesi olarak camiler açmaları önemli toplumsal etkinliklerden olmuştur. Avrupa'daki camiler Türklerin sadece ibadet mekânları değil, çocukların dini eğitim aldıkları ayrıca toplumsal ve kültürel işlevleri olan merkezler niteliğindedir (Güngör,1992: 60). Manço'nun (1993) bulgularına göre, erkekler haftada en az bir kere camiye gittikleri için din faktörünün Türkler üzerindeki birleştirici etkisi büyüktür (aktaran AİM, 2001: 29). Bu çalışmanın bulguları ise camiye gitme oranının daha yüksek olduğunu, özellikle orta yaş ve üzerindekilerin camiye sık

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

gittiğini ortaya koymuştur. Camiler genel olarak ibadet edilen bölümlere; çay, kahve içilen, TV izlenebilen, maçların izlendiği ve sohbet edilen bir lokale, dernek yönetim odasına, gençlerin internete girdiği bir salona ve Türkçe ve Kur'an öğrenimi için kullanılan dersliklere sahiptir. Camiler ibadethane bölümlerinin yanı sıra çay, kahve içilip sohbet edilebilen, çeşitli etkinliklerin düzenlendiği salonlarıyla komşuların sürekli olarak bir araya gelebildikleri birer toplumsal iletişim merkezleridir. Özellikle genç kuşakları camilere çekebilmek ve katılımcıların ifadeleriyle dışarıdaki zararlı ve ahlaki olmayan yaşamdan korunabilmelerini sağlamak için bilardo gibi çeşitli oyun araçları camilerdeki mekânlarda bulundurulmakta, uydu antenli televizyonlar ile Türk TV'lerini ve özellikle futbol maçlarını izleme olanağı sağlanmakta, bu salonlarda Türkiye'den günlük gazeteler (özellikle Türkiye ve Zaman) ve mutlaka bir Belçika gazetesi de bulundurulmaktadır. Kadınlar için de camilerin belirli yerlerinde bir oda ayrılmıştır, söz konusu oyun, gazete ve içecek olanakları bu odalarda bulunmamaktadır. Kadınlar daha çok ibadet ve dini sohbet için bu odayı kullanmaktadırlar. Örnek olarak Berchem Selimiye camisinde haftanın bir günü kadınların kullanımı için erkeklerin lokal olarak kullandığı salon tahsis edilmektedir. Camiler Belçika'da yaşayan Türk toplumunun genel karakteristiklerine ilişkin önemli göstergeler taşımaktadır. Camilerde mutlaka birer Türk ve Belçika bayrağı ile Atatürk ve Belçika kralı II. Albert'in resimleri yan yana asılmış olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca camilerin çoğunda ya lokal bölümünde ya da diğer bölümlerde tarihi kişiliklere ait (Çoğunlukla Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim, II. Abdulhamit, I. Osman gibi Osmanlı padişahları, Mevlana, Mimar Sinan, Yunus Emre gibi) resimlere ve Kur'an'dan ayetlerle, Hz. Muhammed'in Türkçe ve Flamanca yazılmış sözlerine yer verilmektedir. Bunun yanı sıra mutlaka bir Türkiye haritası ve birçok durumda caminin cemaatinin çoğunluğunu oluşturan ilin, yörenin haritası ve resimleri bulunmaktadır. Camiler bu özellikleriyle Türk kimliğinin ve Belçika'da yaşıyor olmanın ürünü olan çeşitli sembollere sahiptir. Camilerin isimleri de bu bağlamda önemlidir. Selimiye, İmam Buhari, Mehmet Akif, Yunus Emre, Molla Gürani, Hacı Bayram, Osman Gazi ve Fatih Camii isimleri cemaatin dışa vurmak istediği kimlik değerlerini yansıtmaktadır. Önemli birer iletişim merkezi niteliğindeki camilerin yapılandırılmaları da aynı zamanda iletişimin niteliğini belirlemektedir. Dini ya da siyasi görüşlerin bir araya getirdiği grupların da ayrı camilerde cemaatleştikleri görülmektedir. Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Belçika Diyanet Vakfına ait

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

camiler en kalabalık kesime hitap eden camilerdir. Bunun yanı sıra Milli Görüş Teşkilatına ve diğer bazı dini gruplara ait daha küçük camiler de bulunmaktadır. Ancak camiler daha çok hemşehrilerin bir arada ibadet ettikleri ortamlar niteliğindedir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre de katılımcılar gittikleri camilerin ve derneklerin hemşehrilerinin yoğunlukla bulunduğu camiler olduğunu ifade etmişlerdir. Bu tür camilerde özellikle Emirdağlıların ağırlığı dikkat çekmektedir. Bunun temel nedeni Emirdağlıların sayısal çokluğudur. Aynı zamanda bireyler daha çok hemşehrileri ya da aynı bölgeden olanlarla yakın çevrede yaşadıkları için camiler de hemşerilik temelinde yapılanmaktadır. Güvendikleri, alışık oldukları özellikleri taşıyan akraba ve hemşerilerle aynı çevrede oturmayı seçenler böylece camilerde, derneklerde ve kahvehanelerde birlikte olacakları ve iletişimde bulunacakları kişileri de belirlemiş olmaktadırlar. Bora'nın (2006: 63) bahsettiği taşra-şehir gerilimi bir anlamda Belçika'daki Türk semtleri ile şehirlerin Belçikalı kısımları arasında sürmektedir. Bu gerilim kümelenmeye yol açan etkenler arasında sayılabilir. Hemşehrilerinin nişan, düğün ve cenaze törenlerine genellikle katılan Emirdağ ve Posoflular hemşehrileri olmayanların bu tür törenlerine ise nadiren katılmaktadırlar. Aynı durum kahvehaneler için de geçerlidir, katılımcılar hemşehrileri olmayanların devamlı gittikleri kahvehaneleri genellikle tercih etmemektedirler. Etnik toplumsal iletişimin gerçekleştiği ortamlar ve etkinlikler açısından akraba ve hemşehrilikle sınırlandırılmış çerçeve kitle iletişim araçları açısından da farklı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. TV izleme, radyo dinleme ve gazete okuma alışkanlıkları Emirdağ ve Posofluların kimlik ve yörecilik algılarının genel özelliklerini yansıtmaktadır.

Hane içi TV izleme alışkanlıkları ve aile rollerinin dönüşümü üzerine araştırmalar yapan Ang ve Morley genel olarak televizyon izleme ediminin kültürel bağlamlardan kopartılarak anlaşılamayacağını, farklı kimlikler tarafından farklı edimler gerçekleştirilebileceğini vurgulamıştır (Morley ve Silverstone, 1991). Yalnız televizyonun değil, internet dâhil bütün geleneksel ve yeni iletişim araçlarının izleyici/okur/kullanıcıların günlük yaşamında merkezi bir yer edindiği varsayımından yola çıkan bu yaklaşımda, aracı kullanan özneyi tarihsel ve toplumsal koşulları içinde değerlendirmek önem kazanmaktadır (Bird, 2003). Aynı zamanda izleyicinin kitle iletişimi ile ilgili tüm etkinliklerinin anlamlandırılabilmesi için "hem kamusal hem de özel alanda" gözlemlenebilir olması gerekmektedir (Morley ve Silverstone, 1991:153).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Michel Foucault'un da dikkat çektiği gibi TV programları "toplumsal hafızayı yeniden programlayıp, unutulan, kaybolan ya da reddedilen hatıraların su yüzüne çıkarılmasını sağlar" (aktaran Morley ve Robins, 1993: 10). Bu açıdan bakıldığında kültürel kimliğin aynı zamanda hatıralarla ilgili bir süreç olduğu da görülür (Kaya ve Kentel, 2005:103-104). Bu çalışma kapsamında Belçika'daki Türkiye kökenli göçmenler Emirdağlılar ve Posoflular özelinde, yaşam alanlarında gözlenilmiş yaşam tarzlarının yanı sıra TV izleme alışkanlıklarına ilişkin önemli veriler elde edilmiştir. Almanya'da yapılan bir araştırmada Türklük özdeşleşmesi ile Türkçe medya izleme, Alman özdeşleşmesi ile de Alman medyasını izleme arasında doğrusal bir orantı olduğu bulgulanmıştır (Öztürk ve Sevim, 2009: 242). Belçika'daki bulgular da bu yöndedir, TV izleme kimliklerin doğal bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır ve Belçika'daki Türklerin gündelik yaşamlarında merkezi bir öneme sahiptir. Bu sonuca yol açan ya da güçlendiren en önemli etken iletişim teknolojilerindeki gelişmeler olmuştur. Uydu antenler aracılığıyla Türkiye'deki TV kanallarının izlenebilir hale gelmesi sonucunda kimliklerin bir yansıması olarak TV izleme alışkanlığı daha belirgin hale gelmiştir. Geçmişte ise bu rolü daha çok videokasetleri oynamıştır. Dolayısıyla Türkiye kökenli göçmenlerin yaşadıkları dönemde var olan iletişim teknolojilerinden yararlanarak kimliklerini bu alanlarda yansıtma eğilimini bütün zaman dilimlerinde gösterdikleri söylenebilir. Kaya ve Kentel'in (2005: 103-104) belirttiği gibi Türk TV kanallarının Batı Avrupa ülkelerinde yaygınlaşmasından önce video filmleri önemli işlevlere sahipti. Knight'ın 1986 yılında yaptığı bir araştırmada Almanya'da yaşayan Türkler'in %86'sının her gün video filmi izlediği saptanmıştır. Bu çalışmada ise özellikle birinci kuşak benzer biçimde eskiden Türk TV kanallarının olmadığını ve sürekli Türkiye'den gelen video filmlerini izlediklerini, bunun çok önemli bir etkinlik olduğunu vurgulamıştır. Şahin'in (2010: 37) araştırmasına katılan Almanya'daki Türklerin ifadelerine göre "video" ve "kaset" satışları 1980'li yıllara damgasını vurmuştur. Öyle ki vatana olan özlemi azaltmanın bir yolu olarak görülen Türk sinemasının videokasetleri ile müzik kasetleri yeni bir iş alanına dönüşmüştür. Günümüzde ise videolar düğün kasetlerinin, eski Türk filmlerinin, yaz tatillerinde köylerde yapılan çekimlerin izlenmesi amacına yönelik kullanılmaktadır.

Türk medyası Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin anlam dünyasını belli ölçüde şekillendirmekte, özellikle anavatandan uzakta yaşayan Türklerin norm ve

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

değerleri doğrultusunda program sunmaktadır. Bu bağlamda Türk medya kuruluşları genellikle Türkleri sosyal ve kültürel değişime karşı direnenler olarak algılamakta ve bu yönde yayın yapmaktadır. Filmlerin ve dramaların seçimlerinde dikkat edilen unsur bu yargıdır. Özellikle 1960'lı ve 70'li yıllarda çekilen yerli filmler gösterimdeki filmlerin çoğunluğunu teşkil etmektedir. Filmlerin konuları daha çok kan davası, göç ve aşk gibi alışılagelmiş tarzda konulardır. Bu tip filmler de, anavatandan uzakta yaşayanlara ait olan Türk kültürünün göreli olarak değişmeden kalması sürecinde önemli bir etkiye sahiptir (Kaya ve Kentel, 2005:103-104).

Eski Türk filmlerinin yanı sıra son dönemlerde yeni Türk dizi filmleri de bu sürece farklı boyutlar getirmiştir. Yeni Türk dizileri genelde yoğun izlenmesine karşın geleneksel, yüksek düzeyde muhafazakâr ve milliyetçi özellikleri taşıyan kesimler tarafından yoğun biçimde eleştirilmektedir. Görüşülenlerden bazılarının Türk dizilerini ahlaki açıdan zararlı, kültürel değerlere aykırı olarak tanımlaması ve genç nesiller Belçika kültüründen korunmaya çalışılırken bu dizilerin bu çabayı olumsuz etkilediğini ifade etmesi Türk TV'lerine ilişkin çelişkili yaklaşımı yansıtmaktadır. Belçika TV'leri izlenmemekte ancak bir karşılaştırma söz konusu olduğunda özeleştiri yapılabilmektedir. Hollanda örneğinde bulgulandığı gibi (Ogan, 2001: 52) Belçika'da yaşayan Türkler de Belçika kanallarını daha iyi bulduklarını ifade etmişlerdir. Bu yargıya karşın Türk televizyonları yoğun bir biçimde izlenmektedir. Bunda "kötü de olsa bizim, anavatanımızın televizyonları" anlayışının etkili olduğu söylenebilir. Bir anlamda Belçika'da yaşayan Türkler, anadillerini ve anavatanla bağlarını korumak amacıyla Türkiye kanallarını izlemeyi gereklilik olarak algılamakta ve yayınların kalitesini eleştirseler de izlemeye devam etmektedirler. Türk kanallarının yoğun olarak izlenmesinin bir diğer nedeni de Belçika TV kanallarında "kendilerini" bulamayışlarıdır. Birçok katılımcının dile getirdiği üzere Belçika kanallarında genel olarak göçmenlere oldukça az ve genellikle olumsuz biçimlerde yer verilmektedir. Bireyler gereksinimlerine ve beğenilerine hitap eden yayınları izlemekte ve bu anlamda bir karşılığı Belçika kanallarında bulamamaktadırlar.

Videokasetler ve ardından gelen uydu antenler devriyle birlikte son dönemde Avrupa'da yaşayan Türkler için etnik toplumsal iletişimin yeni bir boyutu olarak Türk filmlerinin Avrupa kentlerindeki sinemalarda gösterimi ağırlık kazanmaya başlamıştır. Belçika'daki Türklerin toplumsal yaşamında düzenli olarak sinemaya gitme

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

alışkanlığından söz etmek zor olsa da özellikle genç kuşaklar sinema salonlarına ilgi göstermektedir. Genellikle Türk filmleri geldiğinde sinemaya gidilmekte ve bu etkinliğe özel anlamlar atfedilmektedir. Belçika'da yaşayan Türklerin sinemaya gitme alışkanlıkları kimlik algıları ile yakından ilişkilidir. Smets ve diğerlerinin de (2009: 285) gözlemlediği üzere Türk filmi gösterimlerinin ana akım sinema salonlarında başlamış olması Türk kimliğini sinemaya giderek sergileme, ifade etme olanağı sağlamıştır. Türk filmi izlemek için bu sinemalara gitmek, bir anlamda "sinemada piknik" olgusu olarak da tanımlanabilir. Filme gitmek 'dışarı çıkmak'la ve kutlama amaçlı etkinliklerle ilişkilendirilmektedir (Smets vd., 2009: 284). Görüşmelerden çıkan sonuçlar ve gözlemlerden edinilen izlenimler de Türk filmleriyle sınırlı bir sinemaya gitme alışkanlığının birçoğu için ailece yapılan ve özellikle Türk kimliğinin dışavurumu niteliğinde bir dışarı çıkma etkinliği olduğunu göstermektedir. Geçmişte videolar aracılığıyla evlerde içe dönük bir biçimde gerçekleştirilen bu tür etkinlikler sinema salonlarına taşınmıştır. Bu durum Belçika'da yaşayan Türklerin yaşadıkları mekânları, "yuvalaştırma" anlamında var oldukları alanları genişletmektedir. Bunun yanı sıra ev sahibi toplumla iletişim içinde bulunabilecekleri ve ev sahibi toplumun kültürüne ait filmleri vb. izleyerek ev sahibi toplumsal iletişim süreçlerine katılabilecekleri bir zeminde Türkiye'den gelen filmleri Türklerle birlikte izleyerek kapalı cemaat yapısını sürdürmektedirler.

Belçika'da gösterime girecek filmlerin daha önce TV'lerde yayınlanan eski Türk filmlerinin özelliklerine benzer biçimde belirli türlerden tercih edildiği görülmektedir. Belçika'da gösterime girecek Türk filmleri konusunda Kinepolisle anlaşmalı olarak çalışan dağıtımcı firma yetkilileri, Türkiye'deki seyirci ile Belçika'daki Türk seyircisinin beğenilerinin tamamen benzer olmadığını, buradaki seyircinin daha az karmaşık filmler tercih ettiğini, oyuncuların, hüzünlü ya da komedi filmlerinin tercih sebebi olduğunu ifade etmişlerdir. Belçika'da en çok izlenen Türk sinema filmi olan Recep İvedik bu tür filmlere güzel bir örnektir. Belçika'daki Türk izleyicisinin potansiyelini değerlendirmeye başlayan Belçikalılar çeşitli girişimler başlatmışlardır. 2009'un başlarında Kinepolis Antwerp, bir Türk dernekleri federasyonu olan UTV (Unie van Turkse Verenigingen – Türk Dernekler Birliği) ile ortaklık girişiminde bulunmuştur. Buna göre Türk filmleri UTV ve üye dernekleri aracılığıyla tanıtılacak, yarışmalarla ücretsiz biletler verilecektir. İlk deneme Danimarkalı bir Türk genç kızın

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

hayatını anlatan Umut (2009, Murat Aslan) filmi olmuş ancak kampanyaya karşın gişe rakamı düşük kalmıştır. Bu filmden sonra bu tarz bir tanıtım yapılmadan gösterime giren Güneşi Gördüm ise Recep İvedik'in ardından en çok izlenen ikinci Türk filmi olmuştur (Smets vd., 2009: 281-283). Belçika'da yaşayan Türkler Türkiye'den gelen filmleri ve TV'lerde tanıtımlarını gördükleri, sevdikleri türlerden filmleri tercih etmektedirler.

Belçika'daki Emirdağ ve Posoflular Türkiye'de yaşıyormuş gibi Türk televizyon kanallarını yoğun biçimde izlemekte ve sınırlı düzeyde de olsa Türk gazetelerini takip etmektedirler. Radyolar ise çok az bir kesim tarafından dinlenmektedir. Etnik toplumsal iletişim süreçlerine katılım açısından oldukça önemli olan ve alanyazında etnik bilincin oluşmasında ve sürdürülmesindeki önemli işlevi vurgulanan yazılı basını takip etme düzeyi yetersizdir. Türkiye'de de gazete okuma düzeyi gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında düşüktür, bu durumun Belçika'da yaşayan Türklerde de görülmesi doğal karşılanabilir ancak göçmenliğin getirdiği özgün koşullar nedeniyle gazetelerin daha yoğun okunması beklenilen bir durumdur. Buna karşın Türklerin etnik gazetelerini diğer göçmen gruplarından daha yoğun takip ettiklerine ilişkin bulgular da vardır. Fennema ve Tillie'nin (2008: 361) Hollanda'da yürüttükleri bir araştırmanın bulgularına göre Türkler, Faslılardan ve Surinamlılardan daha yüksek oranda kendi etnik gazetelerini okumaktadırlar. Faslı ve Surinamlıların tarihsel koşullar nedeniyle ev sahibi toplumun dilini daha iyi biliyor ve kullanıyor olmalarının söz konusu durumda etkili olduğu düşünülmektedir. Brüksel Flaman Üniversitesi'nin yaptığı bir diğer araştırmanın (1995) sonuçlarına göre yetişkin Türklerin %53'ü Hürriyet, %16'sı Türkiye, %4'ü Milliyet ve Tercüman, %3'ü Milli Gazete ve Cumhuriyet, %2'si Zaman ve %1'i de Sabah gazetesi okumaktadır (Manço, 2004). Radyo dinleme alışkanlığı ise koşullar nedeniyle oldukça sınırlıdır. Türkiye kökenli göçmelere yönelik yayın yapan radyolar sadece başkentte bulunmaktadır. Radyo Paşa, Radyo Ezgi, Panik FM ve Suryanilerin Sesi Brüksel'den yayın yapmakta ayrıca Binfikir, BelTurk, Gündem, Yeni Haber, Türk Havadis, Anadolu gibi basılı ve internet üzerinden yayın yapan gazete ve dergiler de bulunmaktadır. Brüksel'deki radyoların dinlenme oranları da gazete ve dergilerin okunma oranları da Türkiye merkezli yüksek tirajlı gazetelerin okunma oranları kadar yüksek değildir. Bu çalışmaya katılanların Türkiye gazetelerini okuma oranı oldukça düşüktür. Gazeteleri okuyabilenler ise daha çok derneklerde, cami lokallerinde bulunan

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

gazeteleri ortaklaşa okumaktadırlar. Aynı zamanda belirli dini grupların gazeteleri abonelik yoluyla evlere ulaşmaktadır. Belçika'da yaşayan Türklerin Belçika'da varlıklarını yansıtacak ve kendilerinin ürünü olacak gazetelerin ve internet sitelerinin varlığı da söz konusudur ancak bu gazeteler Türkiye'den gelen gazetelerden daha da az okunmakta, çok sınırlı bir kesime hitap edebilmektedir. Daha önce de ifade edildiği üzere güçlü bir Türklük kimlik algısı söz konusudur, bunun doğal bir sonucu olarak göçmenliğin ve farklı bir kültürde yaşamanın ürünü olabilecek bilinçli bir etnik kimlik politikasının varlığından söz etmek zordur.

Belçika'da yaşayan Emirdağlılar ve Posoflular arasında giderek yaygınlaşan bir iletişim aracı niteliğindeki internetin kullanımı ise yetersiz düzeydedir. Genç kuşaklar özellikle haberleri takip etmek ve arkadaşlarıyla iletişim kurmak için interneti kullanmaktadır. İnternet, kimlik algısının oluşumunda ve yaşatılmasında önemli işlevlere sahiptir. Rheingold (1993) ve Turkle'ın (1995) çalışmalarından bu yana siber uzam ve sanal cemaat gibi kavramlar bağlamında (Binark, 2007: 6) yeni medyanın kültür ve kimlik üzerindeki etkileri üzerine araştırmalar yapılmaktadır. Nisbet ve Myers'ın (2010: 350) vurguladığı üzere ulusaşırı yeni medya alternatif kimliklerin belirgin özelliklerini öne çıkarmaktadır. Yeni medya alanındaki sürekli ve hızlı teknolojik gelişmelerle birlikte kültürel kimlikler de hiç olmadığı kadar hızlı bir biçimde mutasyona uğramaktadır (Singh, 2010: 89). Alanyazındaki bulgular değerlendirildiğinde iletişim teknolojisindeki gelişmelerin göçmen kimliğinin oluşumuna güçlü etkileri görülmektedir. İletişimin maliyetini azaltan ve yurtdışında olanlarla kaynak ülkelerdekilerin bağlarını güçlendiren yeni iletişim teknolojileri göç sürecinin yapısını değiştirirken, ulusaşırı kimliklerin ortaya çıkışını da kolaylaştırmaktadır. Yeni medyanın etkisi ile göçmenler kendilerini coğrafi yakınlığa bağlı kalmaksızın ulusların ya da etnik grupların üyeleri olarak görmektedirler. Göçmenler yeni medya ile anavatanlarına olan bağlılıklarını daha güçlü sergilerken ulusaşırılık ev sahibi toplumlardaki uyum, asimilasyon ya da çeşitlilik süreçlerinin yeni bir bileşeni olarak önem kazanmaktadır (Komito, 2011: 1078-1079).

Kimlik algılarında önemli bir yeri olan dinin öğrenilmesi, dini konulardaki düşüncelerin paylaşılması ve ifade edilmesinde de internet önemli bir işleve sahiptir. Appadurai'nin (1997) deyimiyle modern iletişim teknolojileri, Müslüman göçmenler arasında daha türdeş bir duygular topluluğu düşüncesine dayanan, benzer işaret ve

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

mesajların siber alanda dolaşımı ile şekillenen dijitalleşmiş bir ümmetin oluşmasına katkıda bulunmaktadır (aktaran Kaya ve Kentel, 2008: 141-142). Ancak Belçika örneğinde internet kullanımının özellikle gençlerle sınırlı kalması nedeniyle bu işlevini gerçekleştiremediği söylenebilir. Yine de ikinci ve üçüncü kuşakta yaşamaya devam eden dahası yeniden yeşermeye başlayan etnik bilinç, yöreci anlayışların oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır. Alanyazında göçmen gençlerin, ev sahibi toplumdaki gençlerin tercihlerinden farklı olmayan ve yaşlarının özelliklerine uygun olarak yeni medya tercihlerine sahip olduklarına yönelik bulgular dikkat çekmektedir (Bonfadelli, 2009: 63). Buna karşın özellikle ikinci kuşak gençlerin internet ortamında oluşturmuş oldukları öğrenci blogları ya da Emirdağlılar vb. sosyal paylaşım siteleri gibi platformlar internet ile kimlikler arasındaki etkileşimin göstergeleri niteliğindedir. Bu girişimler aynı zamanda ikinci ya da üçüncü kuşağın ulusaşırı bağlarının gücünü de sergilemektedir. Bu bağlamda internette bir sosyal paylaşım sitesinde yer alan ifadeler örnek olarak verilebilir. Facebook'ta yer alan Emirdağlılara ait "Berchem Nostalji Türkler" sayfasında görülen şu ifade dikkat çekicidir: "*Buraya isteyen resim ekleyebilir. En az 10 yıl önce çekilmiş olmalı ve sadece Berchemli Türklere ait olmalı*". Çoğunlukla Emirdağlıların yaşadığı bir semt olan Berchem'deki Türklere yapılan bu çağrı gerçekte Emirdağlıları hedeflemektedir. Berchemli Türkler ve Berchemli Emirdağlılar ifadelerinin özdeş olarak kullanılması kimlik algısı ve yöreci ağların etkileşimini de yansıtmaktadır.

Etnik iletişim süreçlerine katılım ev sahibi iletişim süreçlerine katılımdan daha yüksek düzeyde gerçekleşmektedir. Ancak etnik iletişim süreçlerine katılımda kimlik algılarının ve Türkiye'den Belçika'ya taşınan geleneksel değerlerin önemli etkisi vardır. Türk kimliğini ve milliyetçi değerleri pekiştirdiği düşünülen "Kurtlar Vadisi" gibi diziler ve "Nefes" gibi filmler kuşak farkı olmaksızın yoğun olarak izlenmekte ve etnik iletişim etkinliğine kimlik bağlamında yoğun simgesel anlamlar yüklenmektedir. Vatan, bayrak ve devlet gibi kavramların belirli bir kutsallık atfedilerek sunulduğu, milliyetçi kimliğin öne çıktığı Kurtlar Vadisi (Gültekin, 2006: 30) gibi diziler ve filmlerin ilgi görmesinin temel nedeni, temsil ettikleri toplumların ve onların kültürel değerlerinin sunuluş biçimidir (Selçuk, 2006: 209). Türk kültürüne ait özellikler yüceltilirken diğer toplumlar daha olumsuz biçimde sunulmaktadır. Bu tür yapımlara olan ilgi o kadar yoğundur ki oldukça yaşlı birinci kuşaktan bir kadın ile ikinci ya da üçüncü kuşaktan

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

gençler bu bağlamda aynı tavrı sergileyebilmektedir. Yaşamında ilk defa sinemaya gittiğini anlatan bir katılımcının izlediği filmin "Kurtlar Vadisi: Irak" olduğundan ve oldukça yaşlı bir başka birinci kuşaktan kadının da yine ilk defa sinemaya söz konusu filmin galasına filmin kahramanını görmek için gidişinden önemle bahsetmesi dikkat çekmiştir. Bu durum aynı zamanda Belçika'da Türk filmlerinin galalarının düzenlenmesinin bir gereksinimi karşılamak üzere ortaya çıktığının bir göstergesidir.

Türk mahallelerinde bir arada yaşıyor olmanın ve ev sahibi toplumun dilini bilmeye ilişkin yetersizliğin bir sonucu olarak etnik iletişim süreçleri yüksek bir düzeyde gerçekleşmektedir. Almanya'daki Türkler özelinde bulgulandığı üzere, hayatlarında daha çok Türkçeyi kullanmayı tercih edenlerin Türkçe medya izleme oranı da daha yüksektir. Göç edilen ülkede kalma süresinin ise medya kullanımı üzerinde etkili olmadığı saptanmıştır (Öztürk ve Sevim, 2009: 242). Bu bulgular Belçika için de büyük ölçüde geçerlidir. İkinci ve üçüncü kuşakta görece farklılaşma olsa da etnik iletişim süreçlerine katılım yüksektir. İletişim dili Türkçedir, iletişimde bulunulanlar çoğunlukla hemşehriler ve Türklerdir. Gerek Türk göçmenler gerekse Belçikalılar birbirleriyle yoğun bir iletişime gereksinim duymadıklarını hissettirmektedir. Bu noktada ev sahibi toplumla göçmenler arasındaki toplumsal iletişim süreçlerinin engellerinin kaynakları, niteliği ve düzeyleri önem kazanmaktadır. Araştırma kapsamında bu bağlamda önemli bulgular elde edilmiştir.

Çevresel Etkenler (Yörecilik, kimlik algısı, kendilerine, birbirlerine, diğer göçmen gruplara ve ev sahibi topluma bakışları ve düşünceler)

Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlara göre Emirdağlılar ve Posoflular kendilerini Türk olarak tanımlamaktadır. Türklük kimlik algılarının temelini oluşturmakta, bu algı iletişimin Türklerle ve Türklük kapsamına giren değerlerin korunması amacıyla yapılanmasına yol açmaktadır. Bunun yanı sıra Türklük algısının iletişim süreçlerine olan yansıması yörecilik anlayışı tarafından sınırlandırılmaktadır. Katılımcılar gerek kendi grupları gerekse diğer gruplara ilişkin daha çok olumsuz görüşlere sahiptirler. Bu durum iletişimin daha çok yakın çevreyle sınırlı olması sonucunu doğurmaktadır. Araştırmaya katılanlar kendilerini yöreci olarak tanımlamamaktadırlar ancak uygulamada ve kullanılan dilde böylesi bir anlayışın etkileri gözlenmektedir. Kendilerini Türklükle ilişkili kültürel değerleri en iyi yaşatan grup olarak tanımlarken diğer Türkiye kökenli grupları bu bağlamda eleştirmektedirler.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Gelenek ve görenekten uzaklaşma, Belçikalıların yaşam tarzına özenme ve benzeme, dini değerlerden uzaklaşma, yöreci olma, içe kapanık yaşama grupların birbirlerine ilişkin yaptığı değerlendirmelerdir. Gruplar, Faslı, Polonyalı, Bulgaristan kökenli gibi diğer göçmen grupları da sorunlu, suça eğilimli, güvenilmez, ahlaki açıdan yetkin olmayan biçiminde tanımlamaktadır. Katılımcılar ev sahibi topluma ilişkin farklı deneyimlerden kaynaklanan olumlu ve olumsuz düşüncelere sahiptirler. Bu düşüncelerde din etkeni önemli bir rol oynamaktadır. Belçikalıların güvenilir oldukları söylenirken ırkçı oldukları da düşünülmektedir. Ev sahibi toplumun üyelerinin sergilediği ırkçı, yabancı düşmanı, ön yargılı olarak tanımlanan yaklaşımlar da ev sahibi toplumla iletişimi olumsuz etkilemektedir.

Belçika'da yaşayan Emirdağ ve Posoflular özelinde Türkiye kökenli göçmenlerin gerek toplumsal iletişim yeterliklerini gerekse ev sahibi toplumsal iletişim süreçleri ile etnik toplumsal iletişim süreçlerine katılımlarını etkileyen ve biçimlendiren ön yargılar, yabancı düşmanlığı, yörecilik ve sosyal sermaye gibi unsurlar önemli rol oynamaktadır.

Kültürlerarası iletişim ve diyalogda tarafların birbirlerini yeteri kadar tanımalarının önemli olduğunu vurgulayan Yağbasan (2009: 132) Almanya'da yaşayan Türklerin yarıya yakının Almanlarla iletişim ve diyalog içerisinde olduğunu ve Alman toplumunu iyi tanıdıklarını düşündüğünü bulgulamıştır. Ancak Türkler, Almanların Türk toplumunu yeteri kadar tanımadıklarını düşünmektedirler. İletişimi engelleyen en önemli etken öteki toplumu tanımadan oluşturulan kalıpyargılar ve ön yargılardır. Bu yargılar ayrımcılığın temelini oluşturmaktadır. Yapılan bir araştırmanın bulgularına göre Türk toplumunun büyük bir kısmı Almanya'da ayrımcılıkla karşılaştığını ifade etmiştir. Entegrasyon sorununa yönelik verilerden yola çıkan Yağbasan (2009: 132) Almanya'da yaşayan Türklerin, Alman toplumu ile uyum içerisinde yaşadıklarını ancak araştırmaya katılan her beş Türk'ten dördünün, Alman vatandaşlarının kendileri hakkındaki düşüncelerinin olumsuz ve önyargılı olduğuna inandığını belirtmiştir. Ulaşılan bu bulgular her iki toplum arasında (özellikle Alman toplumu perspektifinden) bir iletişim ve diyalog eksikliğinin varlığını göstermektedir. Belçika'da da durum çok farklı değildir. Bu araştırmanın bulguları da Belçika'daki Türkiye kökenli göçmenlerin büyük kısmının ayrımcılık yapıldığını düşündüğünü ortaya çıkarmıştır. Yakın zamanda yaşanan ve medyada geniş yer bulan bir olay bir politikacı özelinde Belçikalıların

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Türklere bakışına ilişkin önemli ipuçları vermiştir. Belçika´da Flamanca yayın yapan devlet radyo ve televizyonu VRT´de "De Pappenheimers" adlı bilgi yarışmasına katılan, bağımsızlık yanlısı Yeni Flaman İttifakı (N-VA) partisinin Başkan Yardımcısı ve Flaman Parlamentosu Başkanı Jan Peter Peumans, Fransız düşünür Voltaire'in "dünyadaki en iğrenç millet" olarak tanımladığı milletin kim olduğuna ilişkin soruya doğru yanıt olan Yahudileri bildiği halde Türkler yanıtını vermiş, daha sonra Yahudiler hakkında bir şey söyleyecek cesareti olmadığı için Türkler dediğini ifade etmiştir (www.yenihaber.be/go.php?go=3011d43& do=details&return=last_news-1.12.2010).

Bu bağlamda bir diğer örnek ise 2012 Mayıs ayında Flaman Uyum Bakanlığı tarafından göçmenlere yönelik olarak hazırlanan "Flaman Bölgesine Göç: Göç Eden Aileler İçin Başlangıç Paketi" adlı broşürdür. Flamanca, Fransızca, İngilizce, Arapça, Rusça ve Türkçe olarak hazırlanan 49 sayfalık broşürde göçmenlere yönelik önyargı ya da kalıpyargı olarak nitelendirilebilecek şu ifadeler dikkat çekmektedir: "*Flamanlar sokakta yaşamıyor. Esas olarak evlerinde yaşıyorlar, birine şiddet uygulamak, bu eşiniz ya da çocuğunuz bile olsa yasaktır, Flaman Bölgesinde yaşam pahalı olduğu için kadın ve erkek çalışma zorunda, çocuklar okul saatinde okula bırakılır, Flamanlar dakik insanlardır, bir randevu aldı iseniz mutlaka o saatte orada olun, Flamanlar özel yaşamına önem verir, birbirlerine haber vermeden ziyarete gitmezler, randevu almadan çatkapı komşunuza gitmeyin*,..." (www.migreren.inburgering.be /21 Mayıs 2012). Türk ve Faslı grupların tepkisine yol açan bu cümleler Flaman göç politikalarına yön veren önyargılı anlayışların dışa vurumu niteliğindedir. Göçmenler ve ev sahibi toplum arasında kültürler arası iletişimin gerçekleşebilmesinin ön koşulu karşılıklı olarak tarafların kültürel dünyalarını anlayabilmeleridir. Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı söz konusu iletişimi çözümlemede yararlı bir zemin sağlamaktadır. Kültürlerarası iletişim birbirlerine yabancı iki toplumsal dünyanın oluşturduğu bir ortamda gerçekleşir. İletişim sürecine katılan farklı kültürlerden bireyler arasında birbirini anlamaya yönelik davranışların gerçekleşmesi ancak her iki tarafın diğer bireyin içinde bulunduğu kültürel dünyayı kavraması, kabul etmesi ve hoşgörüyle karşılaması ile olanaklı olacaktır (Kartarı, 2006: 109). Belçika özelinde göçmenler ve ev sahibi toplum arasında gerçekleşen toplumsal iletişim sürecinin karşılıklı önyargılar ve kalıpyargılar tarafından sınırlandırıldığı gerek yukarıda verilen örneklerde gerekse araştırmanın bulgularında açıkça gözlenmektedir. Göçmenlere ilişkin politikaların belirleyicisi ve uygulayıcısı

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

olan ve bu bağlamda göçmenlerle iletişim konusunda güçlü bir biçimde inisiyatif alması gereken ev sahibi toplum temsilcilerinin Faslıların ya da Türklerin kültürel dünyalarına ilişkin önyargı ve kalıpyargıları iletişim sürecini başından itibaren olumsuz bir çevreye mahkum etmektedir.

Kaya ve Kentel (2008: 24) Belçika'nın homojen bir ulusal kültürü olmadığından başkalarına karşı hoşgörüyü vurgulayan yaygın bir bakış açısı oluştuğunu öne sürmüştür. Ancak Belçika'da yaşayan Emirdağ ve Posoflular özelinde elde edilen bulgulara göre Belçika'da yaşayan Türklerin algısı bu yönde değildir. Bu durum en azından başkalarına karşı hoşgörünün ne olduğu ve kapsamına ilişkin farklı inanışlar olduğunu göstermektedir. Katılımcılara göre az ya da çok belirli düzeylerde bütün Belçikalılarda "ötekilere", göçmenlere daha açık bir ifadeyle Müslümanlara karşı olumsuz bir yaklaşım ve yabancı düşmanlığı söz konusudur. 11 Eylül'den sonra bütün Batı dünyasında yaygınlaşan olumsuz yargılara atıf yapan bir görüşmecinin "*önceleri migrant olarak görülüyorduk şimdi Müslim olarak görülüyoruz"* ifadesi bu yaklaşımın yansımasını simgelemektedir ve karşılıklı olarak ötekini tanımlamada dinin ve medyanın rolü bu ifadede vurgulanmaktadır. Katılımcıların Belçikalılar tarafından içtenlikli bir kabul görme ve tanınma çabası konusunda da ümitsiz oldukları görülmektedir. Belçikalıların istediği koşullarda bir entegrasyon gerçekleşse dahi yine de olumsuz yargıların bitmeyeceği düşünülmektedir. Bu noktada Parekh'in (2002: 252) asimilasyonun dayatma olmadan gerçekleşmesi halinde iyi bir şey olacağına ilişkin düşüncesini bu araştırmadaki katılımcıların benimsemediği söylenebilir. Birçok katılımcı, "ne kadar Belçikalı olursan, asimile olursan ol yine de onlardan değilsin, kendilerinden biri gibi görmezler" diyerek Belçikalıların derinlere inen ötekileştiriciliklerini vurgulamaktadırlar. Edward Said'in (1999: 36) akademik çevrelerde dahi güçlü bir biçimde var olduğunu söylediği "müslümanları adamdan saymama" düşüncesinin Belçika bağlamında da deneyimlendiği görülmektedir. Katılımcıların önemli bir kesimi "ne yaparsan yap yine de onlardan değilsin" diyerek bu olumsuz yaklaşımın varlığını ifade etmiştir.

Belçikalıların bütün göçmenlere karşı genel olarak içsel bir negatif yaklaşım taşıdığına inanılırken İtalyan, Yunan ya da Polonyalı gibi Hıristiyan göçmenlerin daha olumlu değerlendirildiği: dahası, onların azınlık olarak görülmediği düşünülmektedir. Katılımcıların önemli bir kesimi ise Belçikalıların en olumsuz görüşlere sahip oldukları

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

grubun Faslılar olduğunu ve Türkleri görece daha olumlu görmeye başladıklarını düşünmektedir. Martin ve Nakayama'nın (2007: 189) deyimiyle Belçikalılarca model azınlık olarak görülmeye başlamanın içsel bir mutluluğu gözlenmektedir. Faslılara ilişkin Belçikalılarla aynı yargıların paylaşılması da bu duyguyu güçlendirmektedir.

Önyargılar ve ayrımcılık konusundaki düşüncelerde kuşaklar arasında da farklılıklar söz konusudur. Araştırma bulguları, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğünün Almanya bağlamındaki bulguları ile de örtüşmektedir. Buna göre ikinci ve üçüncü kuşakta ön yargılardan ve ayrımcılıktan sorun olarak söz etme düzeyi yükselmektedir. İkinci kuşak katılımcılar ev sahibi toplumun ön yargılar ve yabancı düşmanlığına yönelik tutumlarına daha tepkisel yaklaşmakta; Belçika vatandaşı olmak, ev sahibi toplumun dilini bilmek, Belçika'da çalışmak ve Belçika devletine vergi ödemek gibi nedenlerle kendilerini Belçikalılardan farklı görmedikleri gerekçeleriyle bu tutumlarını meşrulaştırmaktadırlar. İkinci kuşak katılımcılar, ailelerini, haksızlıklar karşısında sessiz kaldıkları ve her şeyi kabullendikleri için, aileler de ikinci kuşak gençleri ev sahibi topluma karşı saygısız olmakla, ilişkilerinde özensiz davranmakla eleştirmektedir. Hofstede'ye göre yüksek güç aralığına sahip toplumlarda bireyler eşitsizliği hoş görmektedirler (Uzunçarşılı Soydan, 2010: 69). Özellikle birinci kuşağın, ev sahibi topluma saygılı davranmak gerektiğini ve Belçikalıların kendi ülkelerinde kendilerini üstün görmelerinin normal olduğunu düşünmesi yüksek güç aralığına sahip bir toplumdan geliyor olmaları ile açıklanabilir. Birinci kuşak ikinci ve üçüncü kuşağı ev sahibi topluma ilişkin tutumlarından dolayı eleştirmektedir. Bu aynı zamanda ikinci ve üçüncü kuşakta bireyselleşmenin artışını ve yüksek güç aralığı toplum özelliklerinin zayıfladığını da göstermektedir. Sözkonusu durum, birinci kuşağın kendisini hala Belçika'ya geldikleri ilk günkü gibi "misafir" olarak görmesi buna karşın ikinci kuşağın kendini Belçikalılarla vatandaşlık düzeyinde "eşit" görmesi ve aynı zamanda ikinci ve üçüncü kuşağın ev sahibi toplumla birinci kuşaktan daha farklı düzlemlerde ilişkide bulunabildiği için ön yargılar ve ayrımcılıkla daha yoğun biçimde karşı karşıya kalıyor olması ile açıklanabilir. Bu bağlamda ikinci kuşağın birinci kuşak anne-babaların yaşadıkları sıkıntıları, Belçika'ya hizmetlerini ve yaşadıkları ayrımcılığın öfkesini içinde taşıdığı ve eşit yurttaşlar olarak bu durumu kabullenemediği söylenebilir.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Önyargılar ya da kalıpyargısal düşünceler sadece ev sahibi toplumdan göçmenlere doğru gerçekleşmemektedir. Gerçekte önyargılar ya da kalıpyargısal düşünceler karşılıklıdır ve toplulukların birbirleri hakkındaki algıları bu önyargıları güçlendirerek yaşatmaktadır. Anciaux'nun (1995) bulgularına göre; Belçikalılar göçmenler hakkında, göçmenler de Belçikalılar hakkında temelsiz ön yargılara sahiptirler. Bu ön yargıların başlıcaları, Belçikalıların ırkçı olması, ahlaki değerlere önem vermemeleri, göçmenlerin uyum sağlamak istememeleri, sorunlu ve suçlu olmaları ve eğitime önem vermemeleridir. Ogan'ın (2001: 51) bulgularına göre de Türkler, Hollandalıların Almanlardan daha sıcak ve rahat olduğunu düşünmekte ve herhangi bir ayrımcılık yaşamadıklarını ifade etmektedirler, buna karşın çok azının Hollandalı yakın arkadaşı vardır. Buna gerekçe olarak, onların çok farklı olması ve dil bilmeme gibi nedenler gösterilmiştir. Bu çalışmanın bulgularına göre de bütün yaş gruplarında Flamanlar "*kötü, gâvur, herhangi bir ahlaki değer ve ilkesi olmayan insanlar"* olarak görülmektedir. Türk eğitimcilerin aktarmış oldukları bir örnek olayda, ilköğretim öğrencisi bir Türk, Flaman bir öğrenciyle kavga ettiği için Türkçe öğretmeni tarafından uyarıldığında "Ama o Flaman, gavur küfür edebilirim" yanıtını verebilmektedir. Söz konusu durum, Türkiye'nin farklı yörelerinden gelenler arasında da yoğun biçimde gözlenmektedir. Daha çok Konya-Karaman yöresinden ve Güney Doğu Anadolu'dan gelenlerin yaşadığı Anvers Noord'daki bir camide, 14-15 yaşlarında Güney Doğu Anadolu kökenli bir kız öğrenci, ailesinin Emirdağlıların yoğun olarak yaşamakta olduğu Berchem'e taşınmak istediğini ancak etraflarındaki birçok insanın orada çocuk yetiştirilemez, ortam çok bozuk, Faslılar falan da var demesi sonucu oraya taşınmaktan vazgeçtiklerini ifade etmiştir (Anvers Noord, Mayıs, 2010). Emirdağlıların semti olarak bilinen bir yerleşke için ortam bozuk ifadesi kullanılırken diğer gruplar da benzer ifadeleri Noord bölgesi için dile getirmektedir: "*Noord çok karışık, Afrikalısı, Doğu Avrupalısı her milletten insan var bunun yanında Türkiye'den de çok farklı yörelerden insanlar var*". Emirdağlı ve Posoflu gruplar kendilerine, birbirlerine ve diğer Türk göçmen gruplarına ilişkin açıkça her zaman ifade edilmeyen ancak güçlü biçimde var olan olumsuz yargılara sahiptir. Grupların her biri Belçika'da Türk kültürünü ve değerlerini en iyi biçimde temsil ettiğine inanmaktadır. Türkiye'yi ve Türk kültürünü en iyi kendi gruplarının temsil ettiğini savunanlar, Parekh'in (2002: 203-204) kültüre ya da kültürel topluluğa ilişkin olabileceğini belirttiği türden bir kültürel sadakate kendilerinin

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

sahip olduğunu düşünmektedirler. Emirdağlılar Posofluları çok daha geleneksel, kapalı ve muhafazakâr olarak değerlendirirken Posoflular da Emirdağlıların Belçika'daki yaşam koşullarından daha fazla olumsuz düzeyde etkilendiklerini düşünmektedirler. Gözlemlerde varılan sonuç Posofluların gerek yaşam biçimleri, gerek düşünüş tarzları ile daha geleneksel oldukları yönündedir. Yöresel şive kullanımı, kıyafetlerdeki tarz, gelenek ve göreneklere, dini yaşantıya belirgin vurgu bu grubun dikkat çeken özellikleridir. Emirdağ ve Posofluların Türkiye'den taşıdıkları kültürün de büyük etkisi söz konusudur. İki grubun da kültürel kökenleri bu farklılaşma konusunda etkili olmaktadır. Posof ve çevresindeki yerli halkın çoğunluğu Kıpçak Türklerindendir (http://www.posof.gov.tr/haber/haber_oku.asp?id=303). Ahıska bölgesinde yer alan Posofluların kültürel dünyasında bu kökenin önemli etkisi vardır. Görüşmecilerden bazıları da Ahıska kökeni önemle vurgulamıştır. Posof kültürünü tanıtan bir internet sayfasında belirtildiği gibi, Posof köylerinde yaşayan halk akrabalık bağlarıyla birbirine bağlıdır ve bu bağın güçlü olması ahlak kuralları ve geleneklere bağlı olmayı gerekli kılmaktadır (http://www.posoflu.org/sosyalyapi.html). Emirdağlıların kültürü ise Yörük ve Türkmenlere dayanmaktadır, göçebe Türkmen kökenli olan Emirdağlılar yüzyıllardır göç etmektedirler (Urfalı, 2011: 38). Yörüklüğün kendine has özelliklerinin olduğu ve bunların Emirdağlıların kültürel değerlerine yansıdığı söylenebilir. Yörükler kendilerini hoşgörülü insanlar olarak görmektedirler. Sürekli olarak yer değiştirdikleri ve farklı yaşam tarzları olan insanlarla muhatap oldukları için daha hoşgörülü olduklarını savunmaktadırlar (http://www.egeyorukleri.org/sayfa.php?s- ayfa_id=3). Tarihsel ve kültürel kökenlere ilişkin bu özelliklerin belirli ölçülerde Posofluların daha küçük bölgelerde bir arada yaşamalarında, geleneksel değerlere bağlılıklarında ve Emirdağlıların daha çok büyük kentlerde ve içe kapanıklığa karşın başka kültürlere ve özellikle ev sahibi kültürle daha yakın bulunmalarında etkili olduğu düşünülebilir.

İki grup da birbirlerinin yörecilik yapmadığını ve dışa açık olduğunu düşünmektedir. Kültürünün yeterince zengin olduğunu varsayan bireylerin kültürel sadakati aynı zamanda birçok görevi de beraberinde getirir. Kültüre yaratıcı katkıda bulunanların anısını yaşatmanın yanı sıra kültürde değerli bulunan şeylerin korunup gelecek nesillere aktarılması bu görevlerdendir. Aynı zamanda hiçbir kültür mükemmel değildir ve eleştirme, kusurlarını giderme de sadakatin gereğidir (Parekh, 2002: 206). Bu bağlamda Belçika'daki Türkiye kökenli göçmenlerde, bilinçli ve tutarlı bir sadakat

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

sistematiği geliştirmekten çok simgesel gösterilere aşırı ilgi ve içe kapanıklığın biçimlendirdiği tutarsız ve dağınık çabaların söz konusu olduğu görülmektedir.

Önyargılı ya da kalıpyargısal düşünceler göçmen gruplar arasında da söz konusudur. Almanya'da yapılan bir araştırmaya göre Türkler, yeni gelen Polonyalı, Romanyalı işçilerden, Belçikalı Türkler ise Bulgarlardan şikâyetçidirler (Kaya ve Kentel, 2008: 53). Bu tür düşünceler dinsel yakınlığa karşın Faslılar ile Türkler arasında da var olabilmektedir. Araştırma bulguları dinin ve inançların toplumsal iletişimde ve diğer gruplara ilişkin algılarda etkili olduğunu ortaya koymuştur. Hall'ün (aktaran Kartarı, 2006: 53) vurguladığı üzere din kültürlerarası iletişimde en etkili unsurlardandır ve aynı dine inananlar arasında da kültürel farklılıklar nedeniyle farklı algılar ve davranışlar ortaya çıkabilir. Türklerin diğer göçmenler arasında kendilerine en yakın grup olarak Faslıları görmeleri ancak kültürel farklılıklar nedeniyle de yakın iletişim kurmaktan kaçınmaları bu durumun bir örneği olarak görülebilir. Bu araştırmanın bulgularına göre katılımcılar Faslıları genel olarak hırsız, kavgacı ve gürültücü biçiminde tanımlamışlardır. Faslıları anlatırken Türkçe Faslı ifadesinin yerine Flamanca Marokan ya da Morkan'ın kullanılması dahi Faslılar söz konusu olduğunda Flamanlarla aynı tarafta konumlanıldığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bunun yanı sıra bir Türk eğitimci, genç bir Faslının kendisine *Türkler gerçekten Müslüman mı* diye sorduğunu şaşkınlıkla ifade ederken önyargı ve kalıp yargıların karşılıklı oluşunu örneklendirmiştir.

Jandt'ın (2010: 293) "ters kültür şoku" olarak tanımladığı olgu iletişim teknolojilerinin gelişmesi nedeniyle göç edilen ülkede yaşarken ya da sık sık yapılan anavatan ziyaretlerinde de yaşanmaktadır. Anavatanına yeniden dönen göçmenin yaşadığı kültür şokunda olduğu gibi Belçika'daki Türkler anavatanlarındaki kültürle Belçika'daki kültürün beğenilen yönlerini karşılaştırmaktadırlar. Sağlık hizmetlerindeki kalite düzeyi ve sosyal güvence sisteminin sürekli Türkiye ile karşılaştırılarak olumlanması ve Belçika'da yaşamaya devam etmenin temel gerekçeleri olarak gösterilmesi bu karşılaştırmanın ürünüdür. Geleneksel değerlere aşırı vurgu yapan katılımcıların Belçika'da yaşayan Türk toplumu olarak Türkiye'deki birçok kesimden daha yüksek düzeyde gelenek, görenek ve ahlaki değerlere sahip olduklarını ifade etmeleri de bir anlamda bu kültür şokunun yansımasıdır. Türkiye'deki birçok insanın

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

tıpkı Belçikalılara benzediği ve onlar gibi yaşadığına ilişkin ifadeler katılımcıların yaşadıkları ters kültür şokunun ürünüdür. Bu karşılaştırmalarla birlikte kültür şokunun fiziki ya da psikolojik belirtileri de vardır. Jandt (2010: 294) bu belirtileri şöyle ifade etmiştir;

a) Fiziki semptomlar: Yiyeceklerin, yatak örtülerinin, mutfak araç-gereçlerinin temizliği konusunda aşırı dikkat ve kaygı, sağlık ve güvenlik konusunda aşırı stres, yeni kültürden biriyle fiziki temas korkusu, küçük acıları büyütme, aşırı dikkat, ev yemeklerine aşırı istek, alkol ve uyuşturucu kullanımı, iş kalitesinde düşme.
b) Psikolojik semptomlar: Uykusuzluk, aşırı yorgunluk, izolasyon ve yalnızlık, zaman ve yer algısının kaybolması, düş kırıklığı, yeni ülkeyi eleştirme, sinirlilik, kendinden şüphe etme, depresyon, duygusal ve düşünsel geri çekilme.

Fiziki belirtiler gerek araştırma kapsamındaki gözlemlerde gerekse görüşmelerdeki anlatımlarda doğrulanmıştır. Yiyeceklerin temizliğine aşırı özen sürekli evde yeme ya da dışarda yenildiği zaman bilinen mekânlarda hemşehri ya da Türklere ait yerlerde yemek yeme biçiminde yansımaktadır. Sağlık ve güvenlik konusunda da yoğun stres yaşandığı gözlenmiştir. Türk, hemşehri dahası akrabalardan oluşan komşulara sahip olma ve Türk mahallesinde yaşama her şeyden önce güven ile ilişkilidir. Görüşülenlerin çoğu herhangi bir zorluk durumunda Belçikalı komşuya sahip olmanın bir dezavantaj olacağını düşünmektedir. Belçikalı ya da diğer göçmen gruplardan bir yabancıyla fiziki temastan da kaçınıldığı gözlenmiştir. Bunda güven algısının yanı sıra temizlik anlayışı da etkili olmaktadır. Birçok görüşülen Türklerin dışındaki yabancıların temizlik anlayışının "bizimki" gibi olmadığı düşüncesindedir. Yabancılarla fiziki temas için de aynı gerekçeler geçerlidir. Ancak Türk toplumunun Belçika'daki varoluş süresinin yarım yüzyılı aşması, ikinci ve üçüncü kuşağın toplumsal hayatta daha etkin yer alması yaşam tarzlarını ve algıları az da olsa değişime uğratmıştır. Birinci kuşaktan yaşlı bir erkek bir Türk camisinin lokalindeki özel sohbet esnasında, ilk geldikleri zaman mümkün olduğunca eşini dışarı çıkmak zorunda bırakmadığını, pazara vb. gittiklerinde de bir Belçikalı ona dokunmasın herhangi bir tesadüfî temas bile olmasın diye eşine kol kanat gererek dolaştığını ancak şimdiki neslin

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

çok değiştiğini bu tür şeylere artık çok fazla dikkat edilmediğini söyleyerek ters kültür şokunun fiziki belirtilerini örneklendirmiştir. Alkol ve uyuşturucu kullanımı ise özellikle gençler için önemli bir sorun haline gelmiştir. Ters kültür şokunun psikolojik belirtileri de gözlemler ve anlatımlarla bulgulandığı üzere yaygın bir biçimde görülmektedir. Psikolojik sorunlar yaşayan ve bu nedenle tedavi görenlerin sayısı oldukça yüksektir. Sorunlu evlilikler ve artan boşanmalar da bu sorunların sonucu olarak görülebilir. Türkiye'den Milli Eğitim Bakanlığı aracılığıyla Belçika'ya gönderilen Türkçe ve Türk Kültürü dersi öğretmenlerinin ifadeleri de bu tür sorunların yoğunluğunu vurgulamaktadır. Eğitimciler sorunlu çocukların sayısından kaygıyla bahsederken Belçika'ya uzman psikologların da gönderilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir.

Türklerin yoğun olarak bir araya geldikleri semtler giderek Türk mahalleleri olarak adlandırılmıştır. Yılmaz'ın (2001: 154-155) Londra'da gözlemlediği durum Belçika için de büyük ölçüde geçerlidir; Türkiye'deki sosyo-kültürel ortam küçük değişikliklerle bu semtlerde aynen yeniden inşa edilmiştir. Türkiye'den gelen ve ev sahibi toplumun dilini hiç bilmeyen birisinin hiç yabancılık çekmeden buralarda kalması ve yıllarca ev sahibi toplumun dilini öğrenmeden hayatını sürdürmesi mümkündür ve örnekleri de azımsanmayacak kadar çoktur. Almanya'da yapılan bir araştırmada da akraba ve hemşehrilerle yardımlaşarak Almanya'ya geliş ile başlayan yardımlaşma ve dayanışma sürecinin aynı mahallelerde yaşama ile sonuçlandığı görülmüştür. Farklı bir ülkede yaşanmasına karşın akrabalık ilişkileri yoğundur (T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2007: 58 vd.).

Belçika'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin etnik bağlarının gücü ve bunun yanı sıra yörecilik anlayışları kentlerdeki yaşam mekânlarını tercihlerinde ve dolayısıyla iletişim süreçlerinin yapılandırılmasında etkili olmaktadır. Anvers kentindeki Türkiye kökenli göçmenlerin oluşturdukları semtler söz konusu duruma örnek verilebilir. Khoojinian'ın (2006) belirttiği üzere, Anvers, Brüksel ile birlikte Belçika'nın en önemli çokkültürlü ve çok sayıda etnisitenin bir arada yaşadığı bir kenttir. Belçika'nın başkenti olan ve AB ve NATO gibi uluslararası kurumlara ev sahipliği yapan Brüksel bir milyonu aşkın nüfusa sahiptir ve nüfusun yarısı yabancı kökenlidir. AB kökenli olmayan iki büyük grup Faslılar ve Türklerdir (aktaran Smets vd. 2009: 273). Anvers

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ise Belçika'nın ikinci büyük kenti olarak Flaman Bölgesi'nin ana ekonomik ve endüstriyel merkezidir. Yaklaşık 484 bin olan kent nüfusunun %28'i yabancılardan oluşmaktadır (Smets vd. 2009: 273). Anvers kentindeki Türkiye kökenli göçmen sayısına ilişkin resmi veriler mevcut değildir ancak dernek yönetimlerinden alınan gayrı resmi bilgilere göre 30 bin civarında Türkiye kökenli göçmen olduğu söylenebilir. Harita 4'te görüldüğü üzere Anvers'te yaşayan Türkler belirli semtlerde yoğunlaşmışlardır.

Harita 4. Anvers Kenti'ndeki Türk Semtleri

Harita 4'te 1 numara ile gösterilen Berchem semtinde Emirdağlılar, 2 numara ile gösterilen Noord semtinde daha çok İç Anadolu'dan gelenler ile Güney Doğu Anadolu'dan gelenler yoğunlaşmıştır. 3 numara ile gösterilen Zuid semtinde Türkiye'nin birçok yöresinden gelenler oturmaktadır, 4 numara ile gösterilen Hoboken'de ise İç Anadolu, Doğu ve Güney Doğu Anadolu kökenliler yaşamaktadır. Emirdağlıların Belçika'daki Türkiye kökenli göçmen nüfusunun yarısından fazlasını oluşturduğu göz önüne alındığında yeterli sayıya ulaşan yörelerin kendilerine ait semtler oluşturduğu, sayıları daha az olanların ise aynı bölgeden gelenlerle bir araya geldikleri söylenebilir. Göç sürecinin başladığı ilk zamanlarda Türkiye'den gelenler yöre ya da bölge gözetilmeksizin bir araya toplanmıştır. Bazı görüşmecilerin "ilk zamanlar bir Türk gördük mü çok sevinirdik, Türkleri arar bulurduk" gibi ifadeleri bu süreci tanımlamaktadır. Türkiye'den göç edenlerin belirli semtlerde yoğunlaşarak bir arada

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yaşamalarına yol açan mekanizma güven duygusu ve nüfusun sayısal miktarı ile açıklanabilir. Buna göre, göç edenlerin sayısı çok az olduğunda, güven duyulacak ve komşuluk yapılabilecek insanlar aynı ülkeden gelenler olurken, göçmenlerin sayısı arttıkça bu tercih aynı bölgeden olanlar yönünde gerçekleşmektedir. Nüfus kalabalıklaştıkça güven duyulan ve aynı semtin paylaşıldığı insanlar aynı yöreden, aynı kentten gelenler olmaktadır. Bu sürecin bir sonraki aşamasında ise daha yakın köylüler ya da akrabalar en küçük halkayı oluşturmaktadır. Türkiye kökenli göçmenlerin belirli semtlerde toplanmasına benzer bir durum diğer göçmenler için de geçerlidir. Harita 4'te görülen ve Anvers'in Kuzey Doğusunda yer alan Borgerhout ve Deurne ile Hoboken Faslı göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı semtler iken Afrika kökenliler daha çok Noord Bölgesinde toplanmıştır. Anvers'in güneyinde yer alan ve ekonomik düzey açısından görece daha gelişmiş semtler olan Mortsel ve Wilrijk semtlerinde ise çok az sayıda göçmen yaşamaktadır. Schnapper'in (2005:207), Chicago okulunun çalışmalarında ve Park'ın (1950) yaklaşımında vurguladığı gibi göçmenlerin, farklı göç dalgalarının uzamsal mesafedeki göstergeleri aynı zamanda toplumsal hareketliliklerinin ve asimilasyonlarının da göstergesidir. Anvers örneğinde söylenecek olursa özellikle ikinci kuşakta Wilrijk ya da Deurne gibi daha az göçmenin yaşadığı, ekonomik düzeyi görece daha iyi olan Belçika semtlerine taşınma eğilimi gözlenmektedir.

Belirli semtlerde kümeleşme güven duygusunun yanı sıra Türkiye'den taşınan yaşamın sürdürülebilmesi için de gerekli ortamı sunmaktadır. Moreno'nun (2000: 70) gözlemlediği üzere Brüksel bölgesi, Metropolitan Madrid, Greater London ve Paris ve uydu kentleri-banliyöleri, metropolitan gelenekleri ile birlikte yeniden yaratılmış-üretilmiş kültürlerdir. Merkezi devlet kurumlarının mutlak devletçi rejiminin dışındaki potansiyellerini geliştirmekte, kendi işlerini yapmakta, süreçlerini yaşatmaktadırlar. Aynı yöreden gelenlerin bir arada yaşamalarına yol açan süreçler Belçika'ya göç ile birlikte başlamaktadır. Bu süreçlerin en önemli etkenlerinden birisi dayanışma duygusudur. Emirdağlıların bir arada yaşama ve birbirlerini kollama isteği güçlüdür (Özkarabekir, 2008). Aynı yöreden gelenlerin yardımlaşmaları aynı sosyal çevreyi paylaşmalarına yol açmakta ve hemşehri örüntüleri kentlere göç eden göçmenlere ev ve iş bulmada yardımcı olmaktadır. Geldikleri yörelere göre benzer yerlerde yoğunlaşan göçmenler aynı zamanda benzer iş sektörlerinde çalışmaktadırlar. Belçika'da aynı yöreden gelenlerin aynı semtlerde oturdukları hatta benzer işlerde çalıştıkları

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

gözlenmektedir. Görüşülen yaşlı bir kadın hangi mahallede oturacağından hangi işte çalışacağına kadar oraya ilk gelen göçmenlerden yardım aldığını hala dua ederek anlatmıştır. Daha çok temizlik işinde ve kayıt dışı olarak çalışan bir Türk kadını gittiği evlerden birini bırakmak istediğinde yine kendisiyle aynı yöreden gelen bir kadını arayıp bu işi isteyip istemediğini ilk önce ona sormaktadır.

Hemşehrilik duygusunun ortaya çıkış nedenleri incelendiğinde en önemli etkenin güven duygusu olduğu dikkat çekmektedir. Saldivar'ın (1999) belirttiği gibi göçmenler için dinamizm ve muhafazakârlık diyalektik biçimde iç içedir. Göç edilen yerin olanakları ve cazibesi dinamizmi yaratırken terk edilen yere yönelik değerler ve özlem muhafazakârlık duygularını yoğun biçimde açığa çıkarmaktadır. Göçmenlerin memleketlerine benzer yerlerde oturma isteği bu durumun bir doğurgusu olarak değerlendirilebilir. Bildik değerlerle çevrili bir ortamda yaşamak ve oturmak güvenlik duygusunun yoğun olarak hissedilmesini sağlamaktadır (aktaran Güler, 2003:131). Tezcan da (2011:165) Gebze örneğindeki iç göç araştırmasında mahalle kümelerinin hemşehrilik ile biçimlendiğini bulgulamış ve bu durumun kırsal ilişkilerin sürdürülmesi ile açıklanabileceğini öne sürmüştür.

Tezcan'ın (2011: 75) iç göçe ilişkin araştırmasında vurguladığı üzere, hemşehrilik kentteki ilişki ağlarını bütünleştirmek için mekânlara gereksinim duyar. Belçika'da yaşayan Emirdağ ve Posoflular'ın bu gereksinimi karşılayan çeşitli mekânları bulunmaktadır. Gerek cami, dernek ve kahvehaneler gibi mekânlarda bir araya gelme ve gerekse birbirleriyle bir arada yaşanılan semtlerde kümelenme, yaşanılan mekânlarla geliştirilen özel bir ilişkinin ve bu ilişkiye yüklenilen anlamların da yansımasıdır. Meyrowitz'in (1985) tanımladığı üzere elektronik medyanın etkisiyle ortaya çıkan mekânsız kültürlerinin yanı sıra söz konusu gruplar için geleneksel ilişkilerin sürdürüldüğü bir alan da söz konusudur. Meyrowitz'in (1985: 56) belirttiği gibi mekân ve bağlam arasındaki geleneksel ilişki nedeniyle grup kimlikleri fiziki mekânlara paylaştırılmıştır. Camiler, dernek lokalleri, kahvehaneler ya da Türk mahallelerinde, yine Meyrowitz'in (1985: 56) deyimiyle, "birlikte izole" edilmekle benzer deneyimleri kazanırlar. Türklere ait kahvehanelerin camlarında yer alan "üye olmayan giremez" ifadesi bir anlamda birlikte izole olmanın başka bir anlatımıdır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Yaşanılan semtin seçimi ve gündelik hayatta kullanılan dile ilişkin tercihler Belçika'da yaşayan Emirdağ ve Posoflular için özgün ve daha çok etnik bir sosyal sermaye oluşturmaktadır. Ev sahibi toplumla iletişimi oldukça sınırlayan ve zorunlu hallere indirgeyen bu durum toplumsal iletişim süreçlerinin de sosyal sermaye temelinde şekillenmesine yol açmaktadır. İkinci ve üçüncü kuşakta yabancılarla temasın görece arttığı bulgulanmıştır ancak yine de toplumsal sermaye daha çok akraba ve hemşehrilerle sınırlı kalmaktadır. Brüksel'de yaşayan bir Emirdağlının dile getirdiği üzere Emirdağlılar kendi aralarında çok kapalı kalmaktadırlar. Dışarıyla iletişime geçenler sadece iş adamları ya da okuyup kariyer yapanlar olmaktadır (Özkarabekir, 2008). Diğer araştırma bulgularına göre de etnik azınlıkların ev sahibi toplumla teması komşulukla yakından ilişkilidir (Van Craen, VanCluysen ve Ackaert, 2008: 38), semtlerdeki koşullar ve komşuluk ilişkilerinin güven algısı ya da toplumsal güvensizlik algısında etkili olduğu ve bu yolla iletişimi ve sosyal sermayeyi etkilediği bulgulanmıştır (Cheong, 2006: 371). Laan Bouma-Doff (2004) da mekânsal ayrışmanın izolasyon tezini doğrular nitelikte azınlık toplulukla ev sahibi toplum arasındaki iletişimi azalttığını bulgulamıştır (aktaran Van Craen, VanCluysen ve Ackaert, 2008: 38). Gijsbert ve Dagevos'un (2005) Hollanda'daki bulgularına göre, klasik asimilasyon kuramını doğrulayan biçimde, ikinci kuşak ev sahibi toplumla daha çok iletişim içindedir. Türk toplumunun %70'inin daha çok kendi topluluğuyla teması vardır. Bu oran Faslılarda da %61'dir. Birinci kuşağın %80'i ev sahibi toplumla çok az iletişim kurarken bu oran ikinci kuşakta %47'dir. Faslılarda da bu oranlar sırasıyla %75 ve %41'dir (aktaran Van Craen, VanCluysen ve Ackaert,2008: 37-38).

Rotterdam'da yapılan bir araştırmanın bulgularına göre ise farklı kuşaklardan Fas kökenli gençlerin sosyal çevreleri arasında fark yoktur. İki grup da %56 birincil olarak sadece aynı etnik kökenden arkadaş çevresine, %40'ı karışık, sadece %4'ü birincil olarak Hollandalı arkadaş çevresine sahiptir (Van Craen, VanCluysen ve Ackaert, 2008: 38). Bu çalışmanın bulgularına göre de ikinci ve üçüncü kuşakta ev sahibi toplumla iletişim düzeyi artmaktadır ancak genel olarak yakın çevre ve arkadaşlar Türklerden, hemşehri ve akrabalardan oluşmaktadır.

Gerek toplumsal iletişime gerek sosyal sermayeye biçim veren temel yapı yörecilik anlayışının sonucu olarak ortaya çıkan kümelenmelerdir. Bir arada aynı semtte yaşayanlar çoğunlukla hemşehridir, camiler, kahvehaneler ve dernekler hemşehrilerin

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

bir araya gelebilecekleri ve yoğunlaştıkları ortamlar haline gelmektedir. Türkiye kökenli göçmenlerin çok sayıda dernekleri vardır. Avrupa'daki Türklerin dernekleşmelerine ilişkin Küçükcan ve Güngör (2006) oldukça olumlu bir yaklaşımla bu durumun Türk toplumunun sivil bilince sahip olması ve yaşadıkları ülke ile bütünleşmesinin bir göstergesi olarak değerlendirmişlerdir. Güngör'ün (1992: 60) Hollanda bağlamında belirttiği gibi, dernek sayısının yüksek olması aynı zamanda grupların çözülmesini ve büyük gruplaşmaların yerine küçük yan grupların oluşmasını göstermektedir. Avrupa toplumlarında benimsenmiş bulunan çok kültürlü toplum anlayışı bir anlamda bir baskı ve sömürü işlevi de görmektedir. Üye olunan dernekler açısından bakıldığında da ev sahibi toplumsal yaşama katılım yok denecek kadar azdır. Üye olunan dernekler çoğunlukla cami dernekleridir ve bu derneklerin üyeleri büyük ölçüde hemşehrilerden oluşmaktadır. Bu yaklaşım, etnik gruplaşmaları ve bu gruplardaki bölünmeyi hızlandırmaktadır. Lupo (2010: 93) ise bulgulara dayanarak derneklerin farklı ve olumlu bir boyutuna dikkat çekmiştir. Buna göre göç toplumsal güveni olumsuz etkilememekte ve göçe ilişkin sorunlara olan ilgileri nedeniyle insanlar toplumsal sermayenin üreticileri olan dernek ve gruplara katılarak bir anlamda toplumsal güveni güçlendirmektedirler. Bu araştırmanın bulguları ise dernekleşmenin ve dernek etkinliklerine katılmanın daha çok etnik toplumsal iletişimi güçlendirdiği yönündedir.

Belçika'daki Emirdağ ve Posof kökenlilerin toplumsal iletişim süreçleri ile uyum süreci arasındaki etkileşime *ilişkin sonuçlara göre gerek ev sahibi toplumsal iletişim süreçlerine katılım gerekse etnik toplumsal iletişim süreçlerine katılımda Belçika'da yaşama süresinin ve eğitim düzeyinin belirgin bir etkisi olmadığı görülmüştür. Ancak ikinci ve üçüncü kuşağın, birinci kuşağın iletişim süreçlerine katılımları ile karşılaştırıldığında görece farklılıklar olduğu saptanmıştır. Belçika toplumuna uyum sağlamak iletişim süreçlerini güçlü bir biçimde olmamakla birlikte belirli bir düzeyde etkilemektedir. Ancak güçlü Türklük algısı, dini değerler ve kültürel farklılıklar ev sahibi toplumsal iletişim süreçlerine katılımı sınırlandırırken etnik toplumsal iletişim süreçlerine katılımı güçlendirmektedir.*

Sonuç olarak, Belçika'da yaşayan Emirdağ ve Posofluların, kimlik algılarının, yörecilik anlayışlarının, kendilerine, diğer gruplara ve ev sahibi topluma ilişkin düşüncelerinin irdelenmesi göç bağlamında toplumsal iletişim süreçlerinde etkili olan dinamiklerin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Kimlik algılarının ve "ötekine" ilişkin

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yargıların biçimlendirdiği toplumsal süreçlerde geliştirilmiş olan uyum anlayışı Belçika'da eşit vatandaşlar olarak ve Türk kalarak yaşamak anlamına gelmektedir. Gelişen iletişim teknolojilerinin sağladığı olanaklarla güçlenen ulusaşırı bağlar göçmenlerin aynı anda hem Belçika'da hem de anavatanda yaşıyor olmaları durumunu daha da belirginleştirmiş, köken ülkeden taşınan değerlerin "uzak – gurbet" diyarlarda sürdürülmesi çabasını da dönüşüme uğratmıştır. Göçmenler artık çoklu kimlikleri ile mekânsız ya da çok mekânlı dünyalarında yaşamakta ve asimilasyon ya da entegrasyon kaygısı gütmeden "Belçika'da yaşayan Türkler" olarak kendilerine özgü dünyalarını kurmaktadırlar. Kurulan bu dünyada bireyler, güven duygusunun etkisiyle önce etnik ve ulusal, ilerleyen süreçte yöreci ve akrabalığa dayalı kümelerde yer almaktadırlar. Ancak bu durum Belçika'da Türkiye'deki gibi yaşama olanağı sunmaktadır. Belçika'da gerçekleştirilen Türkiye'deki gibi yaşam, iletişim bağlamında kendine özgü sonuçlar doğurmaktadır. Etnik kimliğe, yöreci anlayışlara ve akrabalığa dayalı bir sosyal sermayenin ürünü olan ilişkiler ağı, bir yandan sınırlı bir iletişim evreni yapılandırırken öte yandan da ev sahibi topluma yönelik olumsuz algıların yeniden üretilmesine yol açmaktadır.

Belçika'daki Türklerin kendilerini Türk olarak tanımlamaları onların bütün tercihlerini etkilemektedir. Türklük, etnik kökene ve anavatana içsel bir bağlılık anlamına gelirken aynı zamanda Belçika'da deneyimlenen ayrımcılığa karşı savunma mekanizması işlevi de görmektedir. Bunun yanı sıra bu kimlik algısı, Türk mahallelerinin oluşumu gibi fiziki sonuçlara yol açarken gruplar arasındaki duygusal ve düşünsel sınırları da yeniden çizerek keskinleştirmektedir.

Toplumsal iletişim süreçlerinin olumlu bir biçimde inşa edilebilmesi için gerekli olan yeterlikler, söz konusu kimlik algısının ve içe dönük kümelerde yaşamanın sonucu olarak oldukça sınırlı kalmaktadır. Ev sahibi toplumun dilini bilmeme ve bilinçli bir şekilde gündelik yaşam dili olarak Türkçenin kullanılması, ev sahibi toplumla ve diğer göçmen gruplarla iletişime ve bir arada olmaya olumsuz bakılması toplumsal iletişim süreçlerinin temelini zayıflatmaktadır. İletişimde bulunmak için öncelikle bir arada olunmasının ve karşılıklı kabulün gerekliliği düşünüldüğünde, aynı ülkede ancak farklı kültürel mekânlarda yaşamanın, ev sahibi toplumsal iletişim süreçlerine katılımın oldukça düşük bir düzeyde gerçekleşmesine yol açtığı söylenebilir. Gerçekte ne göçmenler ne de ev sahibi toplum birbirleriyle iç içe ve yoğun bir iletişim sürecinde

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

yaşamaları gerektiğine inanmamaktadır. Emirdağlılar ve Posoflular, Türk gibi ve kendi gruplarında, dini ve etnik değerleriyle ancak eşit vatandaşlar olarak yaşamayı, buna karşılık ev sahibi toplumun da göçmenlerin kendi dünyalarında ve zararsız bir biçimde yaşamalarını istedikleri düşünülebilir. Göçmenlerle ev sahibi toplum arasındaki iletişim süreçlerinin yetersizliği karşılıklı ve gizil bir kabulün sonucu gibi gözükmektedir. Karşılıklı önyargılar, iletişimde bulunmayı güçleştirirken, güven algıları nedeniyle içe kapanmayı da artırmaktadır.

Belçika'da neredeyse yarım yüzyıllık bir Türk varlığından söz edilse de, uyum politikalarının ya da Belçika'da doğup büyümüş olmanın iletişim süreçlerinde önemli bir farklılaşmaya yol açmamış olması var olan toplumsal sınırların gücünü de ortaya koymaktadır. İkinci kuşakta, farklı kültürlerle yapılan evliliklerde ve ev sahibi toplumla zorunlu iletişimi gerektiren kendi işyerine sahip olma gibi durumlarda ev sahibi toplumsal iletişime katılımın görece artması söz konusu sınırların aşılamaz olmadığını göstermektedir.

5.2. Öneriler

Denzin (1992: 23), bireylerin birlikte nasıl bir şeyler yaptıklarına ilişkin yerel anlatıların yazımı, küçük ölçekli etnografiler, yaşam öyküleri, derinlemesine görüşmeler, tarih çözümlemeleri, metin okumaları, roman, film, popüler müzik gibi popüler kültür parçaları vb. üzerinde araştırmaların yapılmasının önemini vurgulamıştır. Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenler ve onların yeni kuşakları bağlamında söz konusu alanlarda araştırmalar gerçekleştirilmesine gereksinim vardır. Nicel ve nitel tekniklerin bir arada kullanıldığı çalışmada bu gereksinimi karşılamaya yönelik katkılar sağlanmaya çalışılmıştır.

Temel olarak Belçika'daki Emirdağ ve Posof kökenlilerin özelinde, Türkiye'den göç etmiş ve Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan göçmenlerin yörecilik bağlarının toplumsal iletişim süreçlerine yansımasını konu edinen araştırmada elde edilen bulgular ve yapılan tartışma ışığında alanyazına katkı sağlamak üzere aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir;

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

A.Yapılacak Araştırmalar Bağlamında;

1) Yörecilik anlayışlarının ve yörecilik bağlarının çok boyutlu ve farklı bağlamlarda incelenebilmesi için Avrupa'daki farklı ülkelerde yaşayan Türkiye kökenlilerin ülkelere ve kentlere dağılımlarının geldikleri yörelere göre belirlenmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

2) Emirdağ ve Posof örneğinde olduğu gibi Türkiye'nin farklı yörelerinden gelenler bağlamında yörecilik algıları irdelenmelidir.

3) Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin toplumsal iletişim süreçleri ile ulusaşırı kimlikleri arasındaki etkileşim yeni medya kullanımı, anavatan ve yeni vatan algıları bağlamında kuşaklar arasındaki dönüşümü irdeleyen araştırmalar yapılmalıdır.

4) Özellikle 11 Eylül sonrasında şekillenen küresel ortamda kimliklerde yaşanan dönüşümü toplumsal iletişim bağlamında irdeleyecek çalışmalar yapılmalıdır.

5) Ev sahibi toplum ve göçmen toplulukların geliştirdiği önyargı, kalıpyargı, ırkçı düşünce ve tutumların kaynaklarının derinlemesine irdelendiği araştırmaların toplumsal iletişim bağlamında gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır.

B. Geliştirilecek Politikalar Bağlamında;

1) Göçmenlerin ev sahibi toplumun dilini daha iyi öğrenebilmesi için gerekli koşullar yine göçmenlerle işbirliği içinde hazırlanmalıdır.

2) Eğitim sürecinde iki dilli programlara ağırlık verilmelidir. Bu durum Türklerin Belçika'yı benimseme düzeylerine olumlu katkı sağlamanın yanı sıra yeni nesillerin anadillerini ve ev sahibi toplumun dilini daha iyi öğrenmelerini sağlayacaktır.

3) Ev sahibi toplumsal kitle iletişim araçlarında göçmen toplulukların, iletişimi ciddi biçimde engelleyen ön yargılar, kalıpyargılar ya da ırkçılığa dayalı biçimlerde yer almaması için özenli olunmasına yönelik tedbirler

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

alınmalıdır. Bu bağlamda kitle iletişim araçlarında kullanılacak ortak ve önyargılardan uzak bir dilin benimsenmesi, göçmenlerle ilgili haberlerin göçmenlerin katılımıyla hazırlanması, ortak etkinliklere ilişkin haberlere ağırlık verilmesi gibi tedbirler geliştirilmelidir.

4) Ev sahibi toplumla göçmen toplulukları bir araya getirecek etkinlikler daha geniş kapsamlı ve karşılıklı saygıya dayalı bir biçimde gerçekleştirilmelidir. Özel günlerde sadece ev sahibi toplumun etkinliklerine katılıma yönelik değil göçmen toplulukların kültürlerine ait etkinliklerin de ev sahibi toplum üyelerinin katılımını sağlayacak biçimde düzenlenmesine önem verilmelidir.

5) Göçmen toplulukların özgün kültürleriyle baş başa, içe dönük ve kapalı cemaatler halinde "özgürce" yaşamalarını özendiren entegrasyon politikaları terk edilmeli ve özellikle uygulamada göçmenlerin toplumsal yaşamın her alanında eşit vatandaşlar olarak yer almaları için yerli ya da göçmen ayrımının ötesinde insan haklarına dayalı bir yurttaşlık anlayışı yasal güvence altına alınmalıdır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ekler Listesi

Ek 1. Katılımcıların Kısa Biyografik Öyküleri ve Takma İsimleri…… 588
Ek 2. Görüşme Soruları…… 593
Ek 3. Görüşme Onay Belgesi…… 595
Ek 4. Anket ve Ölçek…… 596

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ek 1.

Katılımcıların Kısa Biyografik Öyküleri ve Takma İsimleri

Abbas Posoflu, 43 yaşında. Posof doğumlu. Lise mezunu. Anaokulundan başlayarak öğrenim sürecini Belçika'da tamamlamış. Posoflu bir akrabasıyla evli. Bir çocuğu var. Kimya sektöründe satış müdürlüğü yapıyor. İyi düzeyde Flamanca biliyor.

Afet Emirdağlı, 38 yaşında. Türkiye doğumlu. 18 yıldır Belçika'da yaşıyor. Emirdağlı bir hemşehrisiyle evlenerek Belçika'ya gelmiş. 3 çocuğu var. Lise mezunu. Sağlık nedeniyle çalışmıyor ve sosyal güvenlik kurumundan yardım alıyor. Fransızca biliyor. Türk mahallesinde yaşıyor.

Ahu Posoflu, 22 yaşında. Belçika doğumlu. Yüksekokul mezunu. Posoflu bir hemşehrisiyle evli. Eşinin ailesiyle beraber bir Türk mahallesinde yaşıyor. Bir mağazada satış elemanı ve kasiyer olarak çalışıyor. Çocuğu yok. İyi düzeyde Flamanca temel düzeyde Fransızca biliyor.

Alim Posoflu, 48 yaşında. Lise öğrenimini Türkiye'de tamamlamış. 1980 yılında Belçika'ya gelmiş. Belçika'da yaşayan Posof'tan aynı köyden gelen eşiyle evlenip Belçika'ya yerleşmiş. Şu an bir fabrikada şef olarak çalışıyor. 4 çocuğu var. Orta düzeyde Flamanca biliyor ve Türklerin yoğun olduğu bir bölgede yaşıyor.

Arzu Emirdağlı, 25 yaşında. Türkiye doğumlu. 6 yıl önce Belçika'da yaşayan Emirdağlı bir köylüsüyle evlenerek Belçika'ya gelmiş. Daha sonra eşinden ayrılmış, çocuğu var. Şu an çalışmıyor, sosyal yardım kurumundan maaş alıyor. Fransızca biliyor, Flamanca kursuna devam ediyor.

Ayşe Emirdağlı, 35 yaşında. Belçika doğumlu. Lise mezunu. Bir Faslı ile evli. 3 çocuğu var. Kuaförlük yapıyor. Flamancası çok iyi. Türklerin yoğun olduğu bir bölgede yaşıyor.

Ayhan Posoflu, 35 yaşında. Belçika doğumlu. Posoflu bir hemşehrisiyle evli. 3 çocuğu var. Lise mezunu yüksekokula gitmiş ancak başarılı olamamış. Araba sektöründe çalışıyor. Flamanca biliyor. İki yıl öncesine kadar Türk mahallesinde yaşarken, şu an yalnızca 3 Türk ailesinin olduğu bir mahallede yaşıyor.

Aynur Emirdağlı, 41 yaşında. Meslek lisesi mezunu. 6 yaşında ailesiyle Belçika'ya gelmiş 35 yıldır Belçika'da yaşıyor. Belçika'da farklı bir şehirde yaşayan Emirdağlı hemşehrisiyle evlenip Belçika içinde göç ediyor. 3 çocuğu var. İyi düzeyde Flamanca orta düzeyde Fransızca biliyor. Şu an çalışmıyor işsizlik sigortasından yararlanıyor ve eşinden ayrı çocuklarıyla yaşıyor. Türk mahallesinde yaşıyor.

Bahriye Emirdağlı, 38 yaşında. Türkiye doğumlu. Lise mezunu. Emirdağlı bir hemşehrisiyle evli. Ev hanımı ve 4 çocuğu var. Flamanca biliyor. Türk mahallesinde yaşıyor.

Çağdaş Emirdağlı, 35 yaşında. Türkiye doğumlu, Lise mezunu. Emirdağlı bir hemşehrisiyle evli. 3 çocuğu var. Şu an işsiz sosyal yardım kurumundan maaş alıyor. Flamanca biliyor. Türklerin yoğun olduğu bir bölgede yaşıyor.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Çınar Posoflu, 36 yaşında. Türkiye doğumlu. Üniversite terk. Posoflu bir akrabasıyla evli. Kaynakçılık yapıyor aynı zamanda müzik dersleri veriyor. 2 çocuğu var. Flamanca biliyor. Türklerin yoğun olduğu bir mahallede yaşıyor.

Çiçek Emirdağlı, 26 yaşında. Türkiye doğumlu. 9 yaşında ailesiyle Belçika'ya gelmiş. Yüksekokul mezunu. Bekar, ailesiyle yaşıyor. Bir sigorta şirketinde çalışıyor. İyi düzeyde Fransızca ve temel düzeyde Flamanca biliyor. Türklerin yoğun olduğu bir mahallede yaşıyor.

Defne Posoflu, 31 yaşında. Belçika doğumlu. Posoflu bir akrabasıyla evli iken eşinden ayrılmış, 2 çocuğu var. Şu an işsiz işsizlik sigortasından yararlanıyor. Çok iyi düzeyde Flamanca biliyor. Türklerin yoğun olduğu bir bölgede yaşıyor.

Demir Posoflu, 46 yaşında. Lise öğrenimini Posof'ta tamamlamış. Belçika'ya 1982 yılında turist olarak gelmiş. 5 yıl sonra Posoflu bir hemşehrisiyle evlenmiş. 3 çocuğu var. Fabrikada işçi olarak çalışıyor. Orta düzeyde Flamanca biliyor. Hiçbir yabancının olmadığı bir Türk mahallesinde yaşıyor.

Doğan Emirdağlı, 40 yaşında. Belçika doğumlu. Emirdağlı bir eşi ve 5 çocuğu var. Lise mezunu. Özel bir şirkette işçi olarak çalışıyor. Flamanca biliyor. Türk mahallesinde bir kreşte çalışıyor.

Fehmi Emirdağlı, 43 yaşında. Türkiye'de doğmuş, ilkokul 2'ye kadar Türkiye'de yaşamış. Daha sonra ailesiyle Belçika'ya gelmiş ve liseyi Belçika'da tamamlamış. Eskişehirli bir eşi ve 3 çocuğu var. Kendisine ait bir temizlik şirketi var. İyi düzeyde Flamanca biliyor. Türklerin az olduğu bir mahallede yaşıyor.

Gönül Posoflu, 36 yaşında. Belçika doğumlu. Lise mezunu. Posoflu bir akrabasıyla evli, 2 çocuğu var. Bir hastanede çalışıyor. İyi düzeyde Flamanca biliyor. Türklerin yoğun olduğu bir mahallede yaşıyor.

Gülizar Emirdağlı, 35 yaşında. Belçika doğumlu. Lise mezunu. Emirdağlı bir hemşehrisiyle evli ve 2 çocuğu var. Sosyal güvenlik kurumundan yardım alıyor ve aynı zamanda kaçak çalışıyor. İyi düzeyde Flamanca biliyor. Türk mahallesinde yaşıyor.

Hamdi Posoflu, 39 yaşında. Belçika doğumlu. İlkokulu Belçika'da, ortaokul, lise ve üniversiteyi Türkiye'de okumuş. Şu anda çalışmıyor işsizlik sigortasından yararlanıyor ve bekâr. Flamanca ve İngilizce biliyor. Türklerin yoğun olduğu bir mahallede yaşıyor.

Hasan Emirdağlı, 45 yaşında. Türkiye doğumlu, Türkiye'de ilkokulu bitirmiş. Emirdağlı bir hemşehrisiyle evlenerek Belçika'ya yerleşmiş, 3 çocuğu var. Tekstilde işçi olarak çalışıyor. Temel düzeyde Flamanca biliyor. Türklerin yoğun olduğu bir mahallede yaşıyor.

Hayal Emirdağlı, 36 yaşında. Belçika doğumlu. Ortaokul mezunu. Emirdağlı bir hemşehrisiyle evli, 2 çocuğu var. Ortaokul mezunu. Ev hanımı ancak zaman zaman kaçak olarak gündeliğe gidiyor. İyi düzeyde Fransızca biliyor, temel düzeyde Flamanca biliyor. Türk mahallesinde yaşıyor.

Hulki Emirdağlı, 47 yaşında. Türkiye doğumlu. 1980 ihtilali döneminde üniversite eğitimini yarım bırakarak Belçika'ya gelmiş. Emirdağlı bir hemşehrisi ile evli ve 3 çocuğu var. Temel düzeyde Fransızca biliyor. Türklerin yoğun olduğu bir mahallede yaşıyor.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Hümeyra Posoflu, 34 yaşında. Türkiye doğumlu. Posoflu bir hemşehrisiyle evlenerek evlilik kanalıyla Belçika'ya gelmiş. Lise mezunu. Temel düzeyde Flamanca biliyor. Hastanede çalışıyor şuan çocuk izni kullanıyor. Türk mahallesinde yaşıyor.

Işık Posoflu, 39 yaşında. Belçika doğumlu. Posoflu bir hemşehrisiyle evli ve 3 çocuğu var. İyi düzeyde Flamanca biliyor. Bir dükkânda çalışıyor. Türklerin az olduğu bir mahallede yaşıyor.

Kezban Emirdağlı, 39 yaşında. Belçika doğumlu. Yüksekokul mezunu. Bir Belçikalı ile evli ve 1 çocuğu var. Yapmış olduğu işe ara vermiş yeni bir iş sahasına girmek için hazırlıklar yapıyor. İyi düzeyde Flamanca ve Fransızca biliyor. Belçikalıların yoğun olduğu bir mahallede yaşıyor.

Kıymet Emirdağlı, 20 yaşında. Belçika'da doğmuş. Emirdağlı bir köylüsüyle evlenmiş. Eşi kendisiyle evlenerek Belçika'ya gelmiş. Çocukları yok. Daha önce bir mağazada satış elemanı olarak çalışırken mağaza kapandığı için şuan işsizlik sigortasından yararlanıyor. İyi düzeyde Flamanca biliyor ve Flamanların yoğun olduğu bir mahallede yaşıyor.

Lale Emirdağlı, 32 yaşında. Belçika doğumlu. Emirdağlı bir kişiyle evlilik yapmış ancak eşi vefat etmiş. 1 çocuğu var. Görme engelli ve çalışmıyor, sosyal yardım kurumundan yardım alıyor, el sanatları gibi kurslara katılıyor. Yüksekokul mezunu. İyi düzeyde Flamanca biliyor ve Türk mahallesinde yaşıyor.

Mahmut Emirdağlı, 45 yaşında. Emirdağlı bir eşi ve 3 çocuğu var. Lise terk. Bir fabrikada işçi olarak çalışıyor. Temel düzeyde Flamanca biliyor. Birkaç yıl öncesine kadar Türk mahallesinde yaşarken şu an Türk mahallesine yakın ancak Flamanların daha yoğun olduğu bir mahallede yaşıyor.

Melek Emirdağlı, 52 yaşında. Türkiye doğumlu. Emirdağlı bir hemşehrisiyle evlenerek Belçika'ya gelmiş. Temel düzeyde Flamanca biliyor. 4 çocuğu var. Türk mahallesinde yaşıyor.

Meltem Emirdağlı, 33 yaşında. Belçika'da doğmuş. Lise mezunu. Eskişehirli bir eşi ve 2 çocuğu var. Devlet memuru olarak çalışıyor. İyi düzeyde Flamanca biliyor. Flamanların yoğun olduğu bir semtte yaşıyor.

Mehtap Emirdağlı, 29 yaşında. Belçika doğumlu. Lise terk. Emirdağlı bir hemşehrisi ile evli ve 2 çocuğu var. Bir mağazada satış elemanı olarak çalışıyor. Flamancası Türkçesinden daha iyi. Türk mahallesinde yaşıyor.

Metehan Emirdağlı, 29 yaşında. Belçika doğumlu. Lise mezunu. Emirdağlı bir hemşehrisiyle evli ve 2 çocuğu var. Bir STK'da memur olarak çalışıyor. İyi düzeyde Flamanca biliyor. Türk mahallesinde yaşıyor.

Muhammed Emirdağlı, 50 yaşında. Lise mezunu. Konyalı bir eşi ve 4 çocuğu var. Asansör teknisyeni olarak çalışıyor. Flamanca biliyor. Türk mahallesinde yaşıyor.

Mutlu Posoflu, 41 yaşında. Türkiye doğumlu. 39 yıldır Belçika'da yaşıyor. Babası Belçika'ya ilk gelenlerden. 1971 yılında annesi ve kardeşleri de Belçika'ya geliyorlar. Posoflu bir hemşehrisiyle evli. 2 çocuğu var. Üniversite mezunu. Öğretmen olarak çalışıyor. İyi düzeyde Flamanca biliyor. Türk mahallesinde yaşıyor.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Mücahit Emirdağlı, 48 yaşında. Emirdağlı bir hemşehrisiyle evli 2 çocuğu var. Lise mezunu. Şu an çalışmıyor. Fransızca biliyor. 22 yıl Türk mahallesinde yaşadıktan sonra şimdi Türklerin nadiren bulunduğu bir mahallede yaşıyor.

Mükerrem Emirdağlı, 61 yaşında. Türkiye doğumlu. Belçika'ya ilk gelenlerden. Emirdağlı bir hemşehrisiyle evlenerek onu da Belçika'ya getiriyor. 4 çocuğu var. Orta iki terk. Emekli. Flamanca biliyor. Türk mahallesinde yaşıyor.

Nimet Emirdağlı, 48 yaşında. Türkiye'de doğmuş. Emirdağlı bir akrabasıyla evlenerek Belçika'ya gelmiş. 2 çocuğu var. İlkokul mezunu. Temizlik işlerine gidiyor. Fransızca biliyor, Türk mahallesinde yaşıyor.

Emir Kır Emirdağlı, 43 yaşında. Belçika'da doğmuş. İtalyan bir eşi ve 2 çocuğu var. Üniversite mezunu. Fransızca, İngilizce, Flamanca ve İtalyanca biliyor. Siyasetçi.

Pembe Emirdağlı, 24 yaşında. Türkiye doğumlu. 18 yıldır Belçika'da yaşıyor. Lise mezunu. Dil kursuna gidiyor. Bekâr. İyi düzeyde Fransızca ve temel düzeyde Flamanca biliyor. Türk mahallesinde yaşıyor.

Ramazan Posoflu, 39 yaşında. Türkiye'de doğmuş, Posoflu bir hemşehrisiyle evlenerek evlilik aracılığıyla Belçika'ya gelmiş. 3 çocuğu var. 10 yıldır Belçika'da yaşıyor. Liseden terk. Bir fabrikada şoför olarak çalışıyor. Temel düzeyde Flamanca biliyor. Türklerin yoğun olduğu bir semtte yaşıyor.

Seren Emirdağlı, 37 yaşında. Türkiye doğumlu. 19 yaşında Emirdağlı bir hemşehrisiyle evlenerek Belçika'ya gelmiş. 3 çocuğu var. Türkiye'de üniversiteden terk. Ev hanımı zaman zaman ev işlerine gidiyor. Temel düzeyde Flamanca biliyor. Flamanların yoğun olduğu bir mahallede yaşıyor.

Sibel Emirdağlı, 36 yaşında. Belçika doğumlu. Erzurumlu bir eşi ve 3 çocuğu var. Yüksekokul mezunu. Sosyal hizmet uzmanı olarak çalışıyor. İyi düzeyde Flamanca biliyor. Türk mahallesine yakın bir yerde oturuyor.

Songül Emirdağlı, 34 yaşında. Belçika doğumlu. Faslı bir eşi ve iki çocuğu var. Yüksekokul mezunu. Kendine ait bir kuaförü salonu işletiyor. İyi düzeyde Flamanca biliyor ve Türk mahallesinde yaşıyor.

Sulhi Posoflu, 34 yaşında. Türkiye doğumlu, 10 yıldır Belçika'da yaşıyor. Turist olarak Belçika'ya geldikten sonra akrabaları aracılığıyla kendisi gibi Posoflu olan eşiyle tanışıp, evleniyor. 2 çocuğu var. Meslek lisesi mezunu. Elektrik teknisyeni olarak çalışıyor. Flamanca biliyor ve Türk mahallesinde yaşıyor.

Şafak Posoflu, 30 yaşında. Türkiye'de doğmuş. Posoflu bir hemşehrisiyle evlenerek Belçika'ya gelmiş. Çocuğu yok. İlkokul mezunu. Süt fabrikasında çalışıyor. 3 yıldır Belçika'da yaşıyor. Temel düzeyde Flamanca biliyor. Flamanların yoğun olduğu bir mahallede yaşıyor.

Şevket Posoflu, 40 yaşında. Türkiye doğumlu. Posoflu bir akrabasıyla evlenerek Belçika'ya gelmiş. 3 çocuğu var. Lise mezunu. Özel bir iş yerinde ücretli olarak çalışıyor. Temel düzeyde Flamanca biliyor. Türk mahallesinde yaşıyor.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Şirin Posoflu, 34 yaşında. Belçika doğumlu. Yüksekokul mezunu, ev hanımı. Posoflu bir hemşehrisiyle evli. İki çocuğu var. Çok iyi düzeyde Flamanca, orta düzeyde Fransızca biliyor. Akraba ve hemşehrilerinin yoğun olduğu bir mahallede yaşıyor.

Şükrü Kayserili, 33 yaşında. Türkiye doğumlu. Evli 3 çocuğu var. Eşi İstanbullu. Sosyal yardım kurumundan yardım alıyor. Ayrıca inşaatlarda çalışıyor. Üniversite mezunu. Temel düzeyde Flamanca biliyor. Türk mahallesinde yaşıyor.

Talip Emirdağlı, 45 yaşında. Emirdağlı bir hemşehrisiyle evlenip Belçika'ya geliyor. 3 çocuğu var. İlkokul mezunu. Bir fabrikada işçi olarak çalışıyor. Temel düzeyde Flamanca biliyor. Türk mahallesinde yaşıyor.

Veli Erzurumlu, 38 yaşında. Türkiye doğumlu. 15 yıldır Belçika'da yaşıyor. Emirdağlı bir eşi ve 3 çocuğu var. Üniversite terk. Flamanca ve İngilizce biliyor. Belçikalıların yoğun olduğu bir mahallede yaşıyor.

Yakup Emirdağlı, 32 yaşında. Belçika doğumlu. Bekâr. Lise mezunu. Telekomünikasyonla ilgili kendine ait bir iş yeri var. İyi düzeyde Flamanca biliyor. Türk mahallesinde yaşıyor.

Yalın Posoflu, 36 yaşında. Türkiye'de doğmuş. Lise 1'e kadar Türkiye'de okumuş daha sonra Belçika'da lise eğitimini tamamlamış. Posoflu bir hemşehrisiyle evli ve 3 çocuğu var. Belçikalıların yoğun olduğu bir mahallede yaşıyor.

Yıldız Emirdağlı, 34 yaşında. Belçika doğumlu. Emirdağlı bir eşi ve iki çocuğu var. Lise mezunu. Bir kreşte çalışıyor. İyi düzeyde Fransızca, temel düzeyde Flamanca biliyor. Türk mahallesinde yaşıyor.

Yücel Posoflu, 33 yaşında. Belçika doğumlu. Posoflu bir eşi ve 1 çocuğu var. Lise mezunu. Bir şirkette çalışıyor aynı zamanda dernek yöneticiliği yapıyor. İyi düzeyde Flamanca biliyor. Türk mahallesinde yaşıyor.

Zekiye Posoflu, 46 yaşında. Türkiye doğumlu. İlkokul 3'e kadar Posof'ta yaşamış sonra ailesiyle birlikte Almanya'ya göç etmiş. 20 yaşında da Posoflu bir köylüsüyle evlenerek Belçika'ya gelmiş. 2 çocuğu var. Ortaokul mezunu. Ev hanımı. Almanca ve Flamanca biliyor. Türk mahallesinde yaşıyor.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ek 2.

Görüşme Soruları

GÖRÜŞME SORULARI
Görüşme Tarihi ve Yeri:

……
……

Kişisel Bilgiler

1) Cinsiyet?
2) Yaşınız kaç?
3) Eğitim düzeyiniz nedir?
4) Flamancayı / Fransızcayı ne düzeyde biliyorsunuz?
5) Medeni haliniz nedir?
6) Nerelisiniz?
7) Eşiniz Nereli?
8) Çocuğunuz var mı? Burada mı doğdu? Okula gidiyor mu?
9) Ne iş yapıyorsunuz ve gelir düzeyiniz nedir?
10) Kendinizi daha çok hangi topluma ait hissediyorsunuz? Neden (Türk-Belçika-Emirdağ-Posof)
11) Sizce çocuklarınız eş seçiminde nelere dikkat etmeli? Çocuklarınızın evleneceği kişilerin, Türk olması ya da hemşehriniz olması önemli midir? Niçin?
12) Gıda alışverişinizi daha çok hangi marketlerden yaparsınız? Neden?
13) Oturduğunuz evi, mahalleyi seçerken özellikle dikkat ettiğiniz noktalar oldu mu? (Türklerin yoğun olduğu mahalle, hemşehrilerin yoğun olduğu mahalle ya da Türklerin hiç olmadığı mahalle)
14) Gündelik hayatınızda en çok hangi dili kullanıyorsunuz? Çocuklarınız özellikle hangi dili kullanıyor, neden?
15) Bir hafta içinde iş yeri ya da alışveriş gibi zorunlu haller dışında özel olarak kimlerle, nasıl görüşüyorsunuz?
16) Aileniz ya da akrabalarınızla nerelerde bir araya geliyorsunuz? (örneğin, ev ziyareti, kahve, düğün, cenaze vb)
17) Arkadaşlarınızı seçerken nelere dikkat edersiniz? Türk, Flaman ya da hemşehriniz olması sizin için seçim nedeni olur mu?
18) Türkler, Marokanlar, Polonyalılar gibi diğer göçmen gruplardan ya da Flamanlardan daha çok kimlerle komşuluk yaparsınız neden?
19) Türk komşularınız daha çok hangi yöreden gelmişler?
20) Arkadaşlarınızla daha çok nerelerde, hangi nedenlerle ve hangi zamanlarda bir araya gelirsiniz?
21) Maddi ya da manevi sorunlarınız olduğunda daha çok kime başvurusunuz? Neden? (Akraba, hemşehri, diğer Türklerden arkadaşlarım, yabancı arkadaşlarım)
22) Camilerde düzenlenen etkinliklere katılıyor musunuz, bunlar ne tür etkinlikler oluyor?
23) Türkler tarafından düzenlenen festival, bayram, kutlama gibi etkinliklere katılıyor musunuz? Örneklendiriniz
24) Türkiye'den gelen diğer göçmen gruplar için ne düşünüyorsunuz? (İstanbul, Ankara, Konya, Ardahan, Emirdağ gibi)
25) Diğer ülkelerden gelen göçmenlerle ilgili ne düşünüyorsunuz? (Faslılar, Polonyalılar, Afrikalılar, İtalyanlar vb.)
26) Belçikalılar/Flamanlar hakkında ne düşünüyorsunuz?
27) Sizce akraba, hemşehri, diğer Türkler, Flamanlar, Marokanlar, Afrikalılar, Polonyalılar, Bulgarlar gibi gruplardan hangileri daha güvenilirdir neden?
28) Sizce Flamanlar Belçika'da yaşayan Türk, Morakan, Afrikalı, Bulgar gibi göçmen grupların hangileri hakkında olumlu ya da olumsuz düşünmektedirler?
29) Sizce Belçika'da yaşayan Emirdağlı, Posoflu, Konyalı, Trabzonlu, Aksaraylı, Sivaslı gibi şehirlerden olan Türklerin hangileri Türkleri ve Türkiye'yi en iyi şekilde temsil etmektedir? Neden?
30) Flamanlar sizinle konuşmaya, iletişim kurmaya istekli midirler? Bu konuda ne düşünüyorsunuz?
31) Diğer göçmenlerden hangileri sizinle daha iyi iletişim kurmaktadır.
32) Yabancı komşularınızla karşılaştığınızda neler konuşursunuz?

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

33) Hemşehrilerinizin kendi aralarındaki ilişkileri nasıldır?
34) Türklerin hemşehrisi olmayan diğer Türklerle ilişkileri nasıldır?
35) Türklerin Morakan, Afrikalı gibi diğer göçmenler arasındaki ilişki genellikle nasıldır?
36) Türklerin Flamanlarla arasındaki ilişkiler genellikle nasıldır?
37) Sizce Flamanlar kendilerini Belçika'da yaşayan diğer gruplara göre nasıl görüyorlar? (üstün-eşit-aşağı gibi)
38) Sizce Türkler kendilerini Flamanlara göre nasıl görüyorlar?
39) Akrabalarınızın/hemşehrilerinizin sizin hakkınızda her şeyi bilmesi iyi değildir çünkü bildiklerini size karşı kullanabilirler. Bu düşünceye katılıyor musunuz Neden?
40) Eğer birine iş verecek olsanız akrabanız/hemşehrinize iş vermeniz bir yabancıya iş vermenizden her zaman daha iyidir.Bu konuda ne dersiniz?
41) Belçikalılarla iyi arkadaşlıklar kurmak konusunda ne düşünürüsünüz?(ister mi-kolay mı zor mu?)
42) Televizyonda en çok hangi programları izliyorsunuz?
43) Türk televizyonları ile ilgili ne düşünüyorsunuz? (Haberler, diziler, yarışma programları, magazin vs.) Türk televizyon kanalları ile Belçika kanallarını ve programlarını karşılaştırır mısınız?
44) Çocuklarınız televizyonda hangi kanalları ve programları izliyor?
45) Gazete okur musunuz? Hangi sıklıkta satın alıyorsunuz? Abone misiniz? İnternet aracılığıyla mı okuyorsunuz? Kahvede ya da arkadaşınızda mı okursunuz?
46) Radyo dinliyor musunuz? Hangi radyo kanallarını dinliyorsunuz? (Türk-Belçika-Diğer).
47) Sinemada hangi sıklıkta ve ne tür filmler izlersiniz? Bunlar hakkında ne düşünüyorsunuz?
48) Video, VCD, DVD, iPod, MP3 Çalar gibi araçlardan hangilerini kullanıyorsunuz? Bu araçlarla ne tür filmler izleyip, ne tür müzikler dinliyorsunuz? Açıklayınız
49) İnterneti kullanıyor musunuz? Kullanmıyorsanız neden?

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ek 3.

Görüşme Onay Belgesi

Araştırmacı: Filiz GÖKTUNA YAYLACI
Adres: Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü 26470 Eskişehir/TÜRKİYE
Telefon: 0484564016
e-posta: fgoktuna2@gmail.com

Sayın……..

Öncelikle Ağustos 2009-Şubat 2010 tarihleri arasında devam eden çalışmama gösterdiğiniz ilgi ve katılımınız için teşekkür ederim. Bu form, araştırmanın amacını ve sizin bir katılımcı olarak haklarınızı tanımlamayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın amaçları;

1- Belçika'da yaşayan Türk göçmenlerin geldikleri farklı yöreler bağlamında toplumsal iletişim süreçleri hakkında bilgi edinmek;
2- Bu araştırma sonucunda da Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Anabilim Dalı'nda sürdürdüğüm doktora çalışmamın gerekliliği olan tezi raporlaştırmaktır.

Gönüllülük ilkesine dayanarak katılacağınız bu çalışmada, vereceğiniz görüş ve önerilerinizin araştırmama ışık tutacağına inanmaktayım. Bu çalışmayı gerçekleştirmek amacıyla sizinle yapacağım görüşmeyi ses kayıt cihazı ile kaydedip, bu ses kayıtlarını çözümleyerek bir rapor hazırlamayı planlamaktayım. Ses kaydı yapmak, araştırma verilerimin geçerliğini ve güvenirliğini sağlamak ile görüşme sırasında oluşabilecek kesintileri önleyebilmek amacını taşımaktadır. Ses kayıtlarındaki görüş ve önerileriniz araştırmamda yalnızca bilimsel veri olarak kullanılacaktır.

Çalışmamın özüne ve kullandığım tekniklere yönelik her türlü soruyu, dilediğiniz zaman yukarıda belirttiğim adres, telefon ya da e-posta bilgilerinden ulaşarak sorabilirsiniz. Görüşmeden elde edeceğim bilgi ile hazırlayacağım rapor, yukarıda da belirttiğim gibi doktora çalışmamın sonucu olan tez olarak raporlaşacak ve kamusal sunuma açılacaktır.

İzin verdiğiniz takdirde görüşmemiz sırasında kullandığınız sözlerden doğrudan alıntı yapılacak ancak isminiz ve/veya görüşmemiz sırasında geçen diğer isimler kullanılmayacak, takma isimler kullanılacaktır. Eğer ses kaydı için izin verirseniz, kayıtlar bu çalışma dışında başka hiçbir amaçla kullanılmayacaktır. İstediğiniz takdirde ses kayıtları, veriler yazıldıktan sonra silinebilecek ya da size teslim edilebilecektir.

Çalışma raporunun bir örneğini sizinle de paylaşacağımı bilmenizi isterim. Sonuç olarak, bu sözleşmeyi okuduğunuz ve çalışmama gönüllü olarak katıldığınız için teşekkür ederim.

Açıklanan koşulları kabul ediyorum.

Katılımcı _____Tarih _____

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Ek 4.

Anket ve Ölçek

ANKET

Değerli Katılımcı,

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Anabilim Dalı'nda doktora öğrencisiyim. Belçika'da yaşayan Türklerin yörecilik anlayışları ve toplumsal iletişim süreçleri konulu bir tez hazırlamaktayım. Bu çalışmaya veri sağlamak amacıyla anket formu hazırlanmıştır. Anketi doldurarak katılacağınız bu çalışmada, vereceğiniz görüş ve önerileriniz araştırmaya önemli katkılar sağlayacaktır. Anketlere verilen yanıtlar sadece bilimsel amaçlı olarak söz konusu doktora çalışması için kullanılacaktır. Katkınız için teşekkürler.

Anket üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde bazı kişisel bilgilere ilişkin sorular yer almaktadır. İkinci bölümde ise toplumsal iletişim ve yörecilik konularındaki görüşlerinize yönelik sorular yer almaktadır. Sorular çoktan seçmeli ve boşluk doldurmalı cevaplar verilecek biçimde düzenlenmiştir. Çoktan seçmeli sorularda size en uygun seçeneği yuvarlak içine alarak işaretleyiniz. Boşluk doldurmalı sorularda ise sizin için en uygun cevabı yazarak ifade ediniz.

Üçüncü bölümde ölçek soruları yer almaktadır. Burada belirtilen ifadelere katılma düzeyinizi; Hiç Nadiren Bazen Genellikle Her Zaman seçeneklerinden birisini yuvarlak içine alarak belirtiniz.

Ankette belirtilen konulara ilişkin görüşlerinizi ve varsa başka düşüncelerinizi anketin en arka sayfasına yazabilirsiniz.

Bu bilimsel araştırmaya katkı sağladınız için tekrar teşekkürler.

Araştırma Görevlisi Filiz GÖKTUNA YAYLACI
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İletişim Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi
Adres: Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü 26470 Eskişehir / TÜRKİYE
Telefon: 0484564016
e-posta: fgoktuna2@gmail.com

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

BÖLÜM I KİŞİSEL BİLGİLER

Sizin için doğru seçeneği yuvarlak içine alarak işaretleyiniz, uygun boşluklara gerekli bilgileri yazınız.

1.Oturduğunuz yer?

a) Anvers
b) Brüksel
c) Gent
d) Lier
e) Willebroek
f) Heusden-Zolder

2.Cinsiyetiniz

a) Kadın b) Erkek

3.Yaşınız?.....

4.Medeni durumunuz?

a) Evli
b) Birlikte yaşıyor
c) Bekâr
d) Dul, boşanmış

5.Evli ya da birlikte yaşıyorsanız, eşiniz?

a) Akrabam
b) Hemşehrim
c) Hemşehrim değil ancak Türk
d) Flaman/Valon
e) Diğer Avrupa ülkelerinden……
f) Avrupa dışı diğer ülkelerden……..

6.Çocuğunuz varsa sayısını yazınız?.....

7.Doğum yeriniz?

a) Belçika
b) Afyon-Emirdağ
c) Ardahan-Posof
e) Avrupa dışında başka bir ülke
f) Türkiye'de başka bir şehir
d) Diğer Avrupa ülkelerinden birisi

8.Babanız ve annenizin doğduğu yer?

Baba …….Anne ……

9.Doğduğunuz yerin niteliği?

a) Şehir merkezi
b) İlçe/kasaba
c) Belde
d) Köy

10.(Türkiye'de doğduysanız) Türkiye'den ayrıldığınızda kaç yaşındaydınız?.....

11.Öğrenim durumunuz?

a) Okuma-yazmam yok
b) Hiç okul bitirmedim
c) İlkokul
d) Ortaokul
e) Lise
f) İki yıllık Yüksek Okul
g) Üniversite

12.Kaç yıldır Belçika'da yaşıyorsunuz?.....

13.Şu anki istihdam durumunuz?

a) Düzenli bir işte ücretli-maaşlı olarak çalışıyorum
b) Kendi işimde çalışıyorum
c) Şu anda işsizim, iş arıyorum (işsizlik sigortasından yararlanıyorum)
d) Emekliyim çalışmıyorum
e) Öğrenciyim
f) Ev kadını/ ev kızıyım
g) Ev kadını/ev kızı zaman zaman iş buldukça çalışıyorum
h) Diğer (belirtiniz)……..

BÖLÜM II ANKET SORULARI

14. Oturduğunuz ev kendinize mi ait yoksa kira mı?

a) Kendimize ait
b) Kira
c) Aileden birine ait kira vermiyoruz

15.Türkiye'de ev, arsa gibi gayrimenkulünüz varsa, ne tür olduğunu belirtiniz?

a) Evet…….. b) Gayrimenkulüm yok

16. Hanenize giren toplam aylık gelir nedir?

a) 1000 Euro'dan az
b) 1001- 1500 Euro arası
c) 1501- 2000 Euro arası
d) 2001-2500 Euro arası
e) 2501 Euro ve üzeri

17. Belçika vatandaşlığına sahip misiniz?

a) Evet b) Hayır
c) Gerekli başvuruları yaptım, işlemler sürüyor
d) Geçmeyi istemiyorum

18.Sizden önce ailenizden Belçika'ya göç eden oldu mu, kim göç etmişti?

……..

19.Belçika'ya geliş nedeniniz neydi?

a) Çalışmak
b) Eğitim
c) Zaten Belçika'da doğdum
d) Evlilik nedeniyle geldim
e) Siyasi nedenlerle geldim
f) Anne-babam burada olduğu için geldim
g) Turistik gezi için gelmiştim

20. Aşağıdaki tanımlamalardan hangisi size daha uygundur?

a) Türk
b) Emirdağlı
c) Posoflu
d) Belçikalı
e) Belçikalı Türk
f) Diğer (belirtiniz)……

22. Üye olduğunuz dernek, dernekler, spor lokalleri var mı? Belirtiniz

……
…

22.Üye olduğunuz derneklerde Hemşehrileriniz, diğer Türkler, Yabancı göçmenler,

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Belçikalılardan hangileri çoğunlukta? Belirtiniz……..

23. Evlilik konusundaki düşünceniz hangisidir?

a) Mutlaka bir Türkle evlenilmedir
b) Mutlaka Türkiye'den aynı şehir ya da yöreden biriyle evlenilmelidir
c) Belçika'daki Türkler birbiriyle evlenmelidir
d) Farketmez

24. Oturduğunuz semtin özelliği

a) Sadece Hemşehrilerimin olduğu bir semt
b) Türk mahallesi
c) Belçikalıların (Flaman-Valon) yoğun olduğu bir semt
d) Marokan, Afrikalı, Polonyalı gibi diğer göçmenlerin yoğun olduğu bir semt

25. Maddi olarak sıkıntıya düştüğünüzde kimden yardım istersiniz?

a) Akrabalarımdan
b) Hemşehrilerimden
c) Diğer Türklerden
d) Arkadaşım olan yabancılardan
e) İşyerim ya da banka gibi kurumlardan

26.Yakın arkadaşlarınızın kaç tanesi,

Akrabanız……..Hemşehriniz……..
Diğer Türklerden…….
Belçikalı……..
Diğer göçmenlerden…….

27. Yakın arkadaşlarınızla nerelerde görüşürsünüz?

……..
……
…

28.Aşağıdaki gruplardan hangisiyle daha iyi anlaşıyorsunuz?

a) Belçika'daki akrabalarımla
b) Belçika'daki hemşehrilerimle
c) Hemşehrim olmayan Türklerle
d) Belçikalılarla (Flaman-Valon)
e) Diğer göçmenlerle

29. İş yerinizde-okulda daha çok kimlerle arkadaşlık yaparsınız?

a) Hemşehrilerimle
b) Türklerle
c) Marokanlarla
d) Afrikalı, Polonyalılar gibi diğer göçmenlerle
e) Belçikalılarla (Flaman-Valon)

30.Çalıştığınız iş yeri kime ait?

a) Akrabalar
b) Hemşehriler
c) Diğer Türkler
d) Belçikalılar (Flaman-Valon)
e) Diğer göçmenler
f) Kendime ait

31.Ailece daha çok kimlerle görüşürsünüz?

a) Akrabalar
b) Hemşehriler
c) Diğer Türkler
d) Belçikalılar (Flaman-Valon)
e) Diğer göçmenler

32.Eşinizin arkadaşları daha çok kimlerdir?

a) Akrabalar
b) Hemşehriler
c) Diğer Türkler
d) Belçikalılar (Flaman-Valon)
e) Diğer göçmenler

33.Çocuklarınızın arkadaşları daha çok kimlerdir?

a) Akrabalar
b) Hemşehriler
c) Diğer Türkler
d) Belçikalılar (Flaman-Valon)
e) Diğer göçmenler
f) Karışık

34.Aşağıdakilerden hangisi Belçikalılarla (Flaman-Valon) ilişkilerinizi tanımlıyor?

a) Bütün arkadaşlarım Belçikalıdır.
b) Yakın görüştüğüm Belçikalı arkadaşlarım var
c) Ailece görüştüğümüz Belçikalı tanıdıklarımız var
d) Mecburiyetten görüştüğüm Belçikalılar var
e) Belçikalılarla görüşmem

35.Aşağıdakilerden hangisi diğer göçmen gruplarla (Marokan, Afrikalı, Polonyalı vb.) ilişkilerinizi tanımlıyor?

a) Bütün arkadaşlarım Marokan, Afrikalı, Polonyalı vb.dir
b) Yakın görüştüğüm Marokan, Afrikalı, Polonyalı vb. arkadaşlarım var
c) Ailece görüştüğümüz Marokan, Afrikalı, Polonyalı vb. tanıdıklarımız var
d) Mecburiyetten görüştüğüm Marokan, Afrikalı, Polonyalı vb. var
e) Marokan, Afrikalı, Polonyalı vb. görüşmem

36. Belçika'daki seçimlerde desteklediğiniz adayların hangi özelliği kararınızı etkiliyor

a) Kadın ya da erkek oluşu
b) Eğitim düzeyi
c) Üyesi olduğu siyasi parti
d) Hemşehrim oluşu
e) Türk oluşu

37. Irkçı partilerin etkinlikleri, seçim dönemindeki afişleri, Türklere yönelik şiddet eylemleri ve bu konularda medyada yer alan haberler sizi nasıl etkiliyor?

a) Bu tür olayların bütün Belçikalıları temsil etmediğini düşünüyorum
b) Yabancılarla ilişkilerimi olumsuz etkiliyor
c) Türkiye'ye dönme isteği uyandırıyor
d) Diğer (Belirtiniz)……
…

38.Belçikalıların düzenlediği etkinliklerden hangilerine katılırsınız?

a) Yılbaşı şenliklerine
b) SinterKlaas gösterisine

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

c) Mahalle ve cadde şenliklerine
d) Konserlere
e) Okullarda düzenlenen etkinlikler
g) Çoğuna katılırım
h) Hiç birine katılmam

39. Belçika'da bir Türk olarak sizin ya da diğer Türklerin en çok karşı karşıya kaldığı sorun ya da sorunlar nelerdir?

……

……

40.Türkiye'deki yakınlarınızla <u>en çok</u> hangi yolla görüşüyorsunuz?

a) Cep Telefonu,
b) Ev Telefonumdan,
c) Telefon dükkanlarından,
d) İnternet Üzerinden,
e) Diğer (belirtiniz)……..
f) Görüşmem

41.Türkiye'ye gidiş sıklığınız nedir? Belirtiniz……

42.Türkiye'ye kesin dönüş yapmayı düşünüyor musunuz? Neden ve Ne Zaman?

……..
……

43. Ailede, işyerinde-okulda ve arkadaş çevrenizde hangi dili kullanırsınız?

a) Evde en çok ……kullanırım
b) İşyerimde-okulda en çok …….kullanırım
c) Arkadaş çevremde en çok …..……kullanırım

44. Dışarıda yemek yemek istediğinizde Türk, Arap, Yahudi, Belçikalı, İtalyan gibi restoranlardan hangisini tercih edersiniz, neden?

…….....
……

45. Flamancayı ya da Fransızcayı öğrenmenizde <u>en çok</u> hangisi etkili olmuştur?

a) Ev, aile
b) Okul, kurs
c) TV, Gazete, dergi vb.
d) İş yeri

46.Belçika televizyonlarını <u>en çok</u> hangi amaçla izliyorsunuz?

a) Haber
b) Dizi-Sinema, Müzik
c) Flamancayı-Fransızcayı geliştirmek
d) Belçika kanalların hiç izlemem

47.Türk televizyonlarını <u>en çok</u> hangi amaçla izliyorsunuz?

a) Haber
b) Dizi Film
c) Sinema
d) Müzik-Eğlence
e) Türkçeyi geliştirmek
f) Türk kanallarını hiç izlemem

48. Türk radyolarını nasıl dinlersiniz?

a) İnternetten dinlerim
b) Radyodan dinlerim
c) Uydu televizyonundan dinlerim
d) Türk radyolarını dinlemiyorum

49. İnterneti <u>en çok</u> hangi amaçla kullanırsınız?

a) Haber, gazete vb. okumak için
b) Arkadaşlarımla görüşmek için
c) Çocukların eğitimi için
d) Televizyon izlemek/radyo dinlemek için
e) İnternet kullanmam
f) Diğer belirtiniz…….

50. Aşağıdaki iletişim araçlarından evinizde bulunanları daire içine alınız?

Müzik seti Bilgisayar Laptop DVD/VCD Player Video Uydu Ev telefonu Cep telefonu İnternet bağlantısı

51.Kahvehanelere <u>en çok</u> hangi amaçla gidersiniz?

a) Sadece vakit geçirmek
b) Arkadaşlarımla görüşmek
c) Oyun oynamak
d) Kahvehaneye gitmem
e) Maç izlemek

52.Alışveriş yaparken gideceğiniz marketin Türk ya da Belçika marketi olmasına dikkat eder misiniz?

a)Evet b)Hayır

c)Diğer (belirtiniz)……..

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

BÖLÜM III ÖLÇEK Sizin için doğru seçeneği yuvarlak içine alarak işaretleyiniz.	
60.Sinemaya gitme sıklığınız nedir?	Hiç Nadiren Bazen Genellikle Her Zaman
61.Tiyatroya gitme sıklığınız nedir?	Hiç Nadiren Bazen Genellikle Her Zaman
62.Türk müziği konserlerine gitme sıklığınız nedir?	Hiç Nadiren Bazen Genellikle Her Zaman
63.Batı müziği konserlerine gitme sıklığınız nedir?	Hiç Nadiren Bazen Genellikle Her Zaman
64.Kahveye gitme sıklığınız nedir?	Hiç Nadiren Bazen Genellikle Her Zaman
65.Hemşerilerinizin gittiği kahvelere hangi sıklıkta gidersiniz?	Hiç Nadiren Bazen Genellikle Her Zaman
66.Farklı memleketlerden Türklerin gittiği kahvelere gitme sıklığınız nedir?	Hiç Nadiren Bazen Genellikle Her Zaman
67.Belçikalıların cafelerine gider misiniz	Hiç Nadiren Bazen Genellikle Her Zaman
68.Hemşehrilerinizin düğün, nişan, cenaze gibi törenlerine gitme sıklığınız nedir?	Hiç Nadiren Bazen Genellikle Her Zaman
69.Hemşehriniz olmayan Türklerin düğün, nişan, cenaze gibi törenlerine gitme sıklığınız nedir?	Hiç Nadiren Bazen Genellikle Her Zaman
70.Türk olmayan tanıdıklarınızın (Marokan, Afrikalı gibi) düğün, nişan, cenaze gibi törenlerine gitme sıklığınız nedir?	Hiç Nadiren Bazen Genellikle Her Zaman
71.Belçikalı (Flaman-Valon) tanıdıklarınızın düğün, nişan, cenaze gibi törenlerine gitme sıklığınız nedir?	Hiç Nadiren Bazen Genellikle Her Zaman
72.Akraba ziyaretine gitme sıklığınız nedir?	Hiç Nadiren Bazen Genellikle Her Zaman
73.Camiye ve cami lokallerine gitme sıklığınız nedir?	Hiç Nadiren Bazen Genellikle Her Zaman
74.Belçika televizyonlarını izleme sıklığınız nedir?83	Hiç Nadiren Bazen Genellikle Her Zaman
75.Türk televizyonlarını izleme sıklığınız nedir?	Hiç Nadiren Bazen Genellikle Her Zaman
76. Türk radyolarını dinleme sıklığınız nedir?	Hiç Nadiren Bazen Genellikle Her Zaman
77.Belçika radyolarını dinleme sıklığınız nedir?86	Hiç Nadiren Bazen Genellikle Her Zaman
78.Belçika gazetelerini okuma sıklığınız nedir?87	Hiç Nadiren Bazen Genellikle Her Zaman
79.Türk gazetelerini okuma sıklığınız nedir?	Hiç Nadiren Bazen Genellikle Her Zaman
80.İnternete girme sıklığınız nedir?	Hiç Nadiren Bazen Genellikle Her Zaman

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Kaynakça

Abadan, N. (1964). *Batı Almanya'daki Türk işçileri ve sorunları.* Ankara: Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.

Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç: konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa.* (1. Basım). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Adler, L. L. ve Gielen, U.P (2003). *Migration: immigration and emigration in international perspective*. Westport: Praeger Publishers.

Avrupa İlişkiler Merkezi (A.İ.M.) (2001). *Belçika'da Türklerin 40 yılı (1960-2000) sorunlar, gelişmeler, değişmeler.* Brüksel: Centre de Relations Europeennes (CRE).

A.İ.M. Avrupa İlişkiler Merkezi. (2001). Belçika'da Türklerin 40 Yılı (1960-2000) Sorunlar, Gelişmeler, Değişmeler. Brüksel.

Akman, V. (2007). *Küresel göç hikayeleri*. İstanbul: Yakamoz Yayınları.

Allievi, S. (2003). Sociology of a newcomer: muslim migration to Italy: religious visibility, cultural and political reactions. *Immigrants & Minorities,* 22 (2-3), 141-154.

Al-Sayyad, M. ve Castells, M. (2004). *Müslüman Avrupa ya da Avro-İslam*. (Çev. Zehra Savan). İstanbul: Everest Yayınları

Anciaux, V. (1995). *Göçmenler Belçikalılar hakkında ne düşünür? – Belçikalılar göçmenler hakkında ne düşünür?*. Brüksel: Başkent-Brüksel Bölgesi Flaman Topluluğu Komisyonu, BVBA Walter de Hollander.

Appadurai, A. (1996). *Modernity at large: cultural dimension of globalization.* Minneapolis: University of Minnesota Press.

Appadurai, A. (2008). *Küçük sayılardan korkmak öfkenin coğrafyası üzerine bir deneme*. (1.Baskı). (Çev: F. B. Aydar). İstanbul: Timsah Yayınları.

Argın, Ş.(2006). Taşraya içeriden bakmak mümkün müdür? *Taşraya bakmak.* (Der. T. Bora). İstanbul: İletişim Yayınları.

Aşkın, M. (2007). *Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler,* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,10 (2), 213-220.

Atay, T. (2006). *İngiltere'de Türkçe yaşamak: Türkler, Kürtler, Kıbrıslılar*. Ankara: Dipnot Yayınları.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Aydın, M. Z. ve Manço, A. (2002). Belçika'daki Türk yerleşiminin sosyal, ekonomik ve tarihî boyutları. *Türkler.* 20, 856-868.

Aziz, A. (2010). *İletişime giriş*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.

Bağlı, M. ve Özensel, E. (2005). *Çokkültürlü vatandaşlık; Kanadalı Türklerin aidiyet çabaları ve değer yapıları.* Konya: Çizgi Kitabevi.

Bavelas, J. ve Gerwing, J. (2007). Conversational hand gestures and facial displays in face-to-face dialogue. *Social communication*. (Ed. K. Fiedler). New York: Psychology Press. ss. 283-308.

Belçika Türk Rehberi (2009). *Belçika Türk rehberi 2009/2010*, Bruxelles: Denodia sprl.

Belçika İstatistik Enstitüsü. http://www.statbel.fgov.be. (Erişim Tarihi: 21.03.2011).

Benhabib, S. (2006). *Ötekilerin hakları: yabancılar, yerliler, vatandaşlar*. (Çev. B.Akkılay). İstanbul: İletişim.

Bennett, M. J (Ed.) (2007). *Basic concepts of intercultural communication: selected readings.* Maine: Intercultural Press.

Bilgin, S. (1992). Türk aileleri ve sosyal ilişkiler. *Batı Avrupa Türkleri göçmenlikten yerleşik hayat geçiş.* (Ed. V. Güngör). Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları.

Bilgin, N. (1999). *Evrenselcilik-farkçılık geriliminde kollektif kimlik*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Binark, M. (Ed.)(2007). *Yeni medya çalışmaları.* Ankara: Dipnot Yayınları

Blom,I.;Maussart,L.;Ernste,H. (2006). *Multiculturalism &Will Kymlicka: geographical approaches*.(http://socgeo.ruhosting.nl/html/files/geoapp/Werkstukken/Kymlica.

Bonfadelli, H. (2009). Media use by ethnic minority youth in Switzerland. (Media, migration, integration: European and North American perspectives, Ed. R.Geissler; Pöttker, H.), Bielefeld: Transcript Verlag.

Bora, T. (2006). Taşralaşan ve taşrasını kaybeden Türkiye. *Taşraya bakmak.* (Der. T.Bora). İstanbul: İletişim Yayınları.

Boswell, C. (2002). Addressing the causes of migratory and refugee movement: the role of the European Union. *Newiıssues in refugee research UNHCR working paper, 73 Institute for Peace Research and Security Policy*, University of Hamburg: Germany.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Boswell, C. (2008). Combining economics and sociology in migration theory. *Journal of Ethnic and Migration Studies,* 34 (4), 549-566.

Brabant, M.; Watson, B.; Gallois, C. (2007). Pyschological perspectives: social psychology, language and intercultural communication. *Handbook of Intercultural Communication.* (Ed. H. Kotthoff; H.Spencer-Oatey) Mouton de Berlin: Gruyter, pp.55-75.

Bravo-Moreno, A. (2006). *Migration, gender and national ıdentity: spanish migrant women in London.* Bern: Peter Lang AG International Academic Publisher.

Brettell, C. ve Hollifield, J. F. (2000). *Migration theory: talking across disciplines*. New York and London: Routledge.

Brnardic, T. S. (2009). Exchange and commerce: intercultural communication in the age of enlightenment. *European review of history—revue europe´enne d'histoire*, 16 (1), 79–99.

Bunnell, T. (2010). Routes of identity: Malay Liverpool and the limits of transnationalism. *Pacific Affairs*, 83 (3), 459-479.

Büyüköztürk, Ş. (2002). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı.* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Büyüköztürk, Ş.; Akgün, Ö. E.; Karadeniz, Ş.; Demirel, F.; Kılıç, E. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Campbell, P. ve Siperstein, G. (1994). *Improving social competence: a resource for elementary school teachers*. Needham Heights: Allyn and Bacon.

Canatan, K. (1992). Batı Avrupa'daki Türklerin demografik profili. *Batı Avrupa Türkleri göçmenlikten yerleşik hayat geçiş.* (Ed. V. Güngör). Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları.

Carbaugh, D. ve Hastings, S. O. (1995). A role for communication theory in ethnographic studies of interpersonel communication. *Social Approaches to Communication.* (Ed. W. Leeds-Hurwitz). New York: The Guilford Press.pp. 171-187.

Castiglione, D.; Van Deth, J. W.; Wolleb, G. (Ed) (2008). *The handbook of social capital*. Oxford: Oxford University Press.

Castells, M. (2006). *Enformasyon çağı: ekonomi, toplum ve kültür, III.Cilt Binyılın sonu*. (Çev. Ebru Kılıç). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Castles, S. (2007). The Factors that make and unmake migration policies. (Ed. A.Portes; J. DeWind). Rethinking migration: new theoretical and Emperical Perspectives. New York: Berghahn Books.

Castles, S. (2009). Understanding global migration: a social transformation perspective. Seminar for UNDP Human Development Report 2009 staff seminar, New York, November 2008].

Castles, S. ve Miller, M.J. (2008). *Göçler çağı modern dünyada uluslararası göç hareketleri.* (1. Baskı). (Çev. B. Uğur Bal; İ. Akbulut). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Chen, G.M. (2005). A model of global communication competence. *China Media Research*, 1(1), 3-11.

Cheong, P. H. (2006). Communication context, social cohesion and social capital building among hispanic ımmigrant families. *Community, Work & Family,* 9 (3), 367-387.

Chryssochoou, X. (2004). *Cultural diversity: its social psychology*. Oxford: Blackwell Publishing

Coleman, J. S. (2000). Social capital in the creation of human capital. *Social capital: a multifaceted perspective* (Ed. P. Dasgupta; İ. Serageldin), Washington: The World Bank.

Conway, L.G ve Schaller, M. (2007). How Communication Shapes Culture. *Social communication*. (Ed. K. Fiedler). New York: Psychology Press. pp.107-127

Corbu, N. (2010). Cultural identity as a system: toward the crystallization of a European cultural identity. *Romanian Journal of Communication and Public Relations,* 12 (1), 121-132.

Coşkun, Y. ve Türkyılmaz, S. A. (2009). Analyzing the aspects of international migration in Turkey by using 2000 census results. *Land of diverse migrations challenges of emigration and ımmigration in Turkey*. (Ed. A. İçduygu; K.Kirişçi). Istanbul Bilgi University Press. pp.365-440.

Culley, L. (2006). Transcending transculturalism? Race, ethnicity and health-care. Nursing Inquiry 2006;13 (2), 144–153.

Çağlar, A. Ş (2005). İki elde bir sehpa. *Kültür fragmanları Türkiye'de gündelik hayat* (Ed. D, Kandiyoti; A, Saktanber). İkinci Basım. İstanbul: Metis Yayınları.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Danış, D. ve Üstel, F. (2008). Türkiye'den Fransa'ya göçün toplumsal ve tarihsel boyutları. *Entegrasyonun ötesinde Türkiye'den Fransa'ya göç ve göçmenlik halleri.* (Ed. D. Danış; V.İrtiş). Birinci Basım. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.ss.1-32.

Davis, H. (2004). *Understanding Stuart Hall*. London: Sage Publicaitons.

Davis, B. ve Karahalios, K. (2005). *Telelogs: A social communication space for urban environments.* MobileHCI'05, Salzburg: Austria.

Demirtaş, H.A. (2003). Sosyal Kimlik Temel Kavram ve Kuramı, Varsayımlar. *İletişim Araştırmaları Dergisi,* 1(1), 123-144.

Denzin, N. K. (1992). *Symbolic interactionism and cultural studies: The politics of interpretation*. Mahachussets: Blackwell Publishing.

Denzin, N. K. ve Lincoln, Y. S. (2005). *The SAGE handbook of qualitative research*, (Third Edition) California: Sage Publications.

Djelic, M. ve Quack, S. (2010). *Transnational communities: shaping global economic governance.* Cambridge: Cambridge University Press.

Doyuran, B. (1990). Önyargılar Yabancı Düşmanlığı ve Yurtdışındaki Türk İşçi Aileleri, Kurgu,(7) , 57-69.

Durant, A. ve Shepherd, I. (2009). Culture and communication. Intercultural Communication. European Journal of English Studies, 13 (2), pp. 147–162.

Durugönül, E. (1996). "Sosyal değişme, göç ve sosyal hareketler. *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç.* Ankara: Sosyoloji Derneği Yayını No.5.

Eisenberg, A. (2009). *Reasons of identity*. Oxford: Oxford University Press.

Erder, S. (2006). *Refah toplumunda getto*. Birinci Basım, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan, İ. (2005). *İletişimi anlamak*. Ankara: Erk.

Ernst, K. ve Moser, H. (2005). Media and processes of ıdentitiy formation in the context of migration. (www.medienpaed.com/05-1/ernst_moser 1 .pdf) (Erişim tarihi:10.06.08).

Extra, G. ve Verhoeven, L. (Ed.) (2010). *A billingual perspective on Turkish and Morrocan children and adults in the Netherlands. Immigrant Languages in Europe,* Amsterdam: Multilingual Matters Ltd.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Extra, Guus; Verhoeven, Ludo (1993). A billingual perspective on Turkish and Morrocan children and adults in the Netherlands. *Immigrant languages in europe*. (Ed.G. Extra and L. Verhoeven). Multiligual Matters Ltd

Extra, G. ve Yagmur, K. (2010). Language proficiency and socio-cultural orientation of Turkish and Moroccan youngsters. *A billingual perspective on Turkish and Morrocan children and adults in the Netherlands. Immigrant Languages in Europe,* (Ed.G. Extra and L. Verhoeven). Amsterdam: Multilingual Matters Ltd.

Faist, Thomas. (2000). *The Volume and dynamics of international Migration and Transnational Social Spaces*. Oxford: Oxford University Press.

Faist, Thomas. (2003). *Uluslararası göç ve ulusaşırı toplumsal alanlar*. (Birinci Basım), Ankara: Bağlam Yayıncılık.

Favell, A. (2007). Rebooting migration theory interdisciplinarity, globality, and postdisciplinarity in migration studies. *Migration theory: talking across disciplines*. (Ed. C. Brettell and J. Hollifield), London: Routledge

Fennema, M. ve Tillie, J. (2008). Social capital in multicultural societies. *The handbook of social capital,* (Ed. D. Castiglione; J.W. Van Deth,; Wolleb,G.). Oxford University Press.

Fırat, D. (2003). Göçmenlerle ilgili olarak sosyolojik düşüncenin çözümlenmesi. *Toplum Bilim Özel Sayısı*, Ankara: Birikim Yayınları.

Fiedler, K. (Ed). (2007). *Social communication.* New York: Psychology Press.

Field, J. (2006). *Sosyal sermaye.* (Çev. B. Bilgen; B. Şen). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Freedman, J.L; Sears, D.O.; Carlsmith, J.M. (1993). *Sosyal psikoloji*. (Çev: A. Dönmez). Ankara: İmge Kitabevi.

Gabborat, M. ve Clarke, C. (2010). Social capital, migration and development in the valles centrales of Oaxaca, Mexico: Non-migrants and communities of origin matter. *Bulletin of Latin American Research*,29 (2), 187–207.

Gandara, P. (2002). Multiculturalism. *Education and sociology: an encyclopedia*. (Ed. D. Levinson, P. W. Cookson, A. R. Sadovnik). New York: Taylor & Francis, pp. 443-450.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Gao, G. (1996). Self and other: a Chinese perspective on interpersonal relationships. *Communication in personal relationships across cultures.* (Ed. W.B. Gudykunst; S. Ting-Toomey; T. Nishida). California: Sage Publications. pp. 81-101.

Gelekçi, C.; Köse, A. (2009). *Misafir işçilikten etnik azınlığa: Belçika'daki Türkler*. Ankara: Phoenix Yayınları

Georgiou, M. (2006). *Diaspora, identity and the media: diasporic transnationalism and mediated spatialities*. New Jersey: Hampton Press, Inc.

Gibney, M. J. ve Hansen, R. (Ed.) (2005). *Immigration and asylum: from 1900 to the present.* California: ABC-CLIO Inc.

Giddens, A. (1994). *Modernliğin sonuçları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Gielis, R. (2009). *A global sense of migrant places: towards a place perspective in the study of migrant transnationalism.* London: Blackwell Publishing Ltd & Global Networks Partnership.

Giles, H.; Willemyns, M.;Gallois,C.;Anderson, M.C. (2007). Accommodating a new frontier: the context of law enforcement. *Social communication*. (Ed. K. Fiedler), New York: Psychology Press. pp.129-162.

Gitmez, A. S. (1983). *Yurt dışına işçi göçü ve geri dönüşler, beklentile,r gerçekleşenler.* Birinci Basım. İstanbul: Alan Yayıncılık.

Glick Schiller, N., Basch, L.;Blanc-Szanton, C. (1992). Transnationalism: A new analytic framework for understanding migration. Towards a transnational perspective on migration, (Ed.Glick Schiller, N., Basch, L. and Blanc-Szanton, C.) New York: New York Academy of Sciences. pp. 1-24.

Gold, Steven J. (2005). Migrant networks: a summary and critics of relational approaches to internationall migration. *The Blackwell companion to social inequalities* (Ed. M. Romero; E. Margolis). Malden: Wiley-Blackwell.pp.257-285.

Goldberg, D.T. (1994). *Multiculturalism: a critical reader.* Malden: Wiley-Blackwell

Gordon, M.M. (1964). Assimilation in American Life: The role of race,religion and national origins.New York: Oxford University Press.

Gönüllü, M. (1996). Dış göç. *PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi,* (1), 94-105.

Grootaert, C.; Van Bastelaer, T. (Ed) (2002). *Understanding and measuring social capital: a multidisciplinary tool for practitioners.* World Bank: Washington.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Gudykunst,W.B. (ed) (2003). *Cross-cultural and intercultural communication*. California: Sage Publication.

Gudykunst, W.B. (ed) (2005). *Theorizing about intercultural communication*. California: Sage Publication.

Gudykunst,W.B; Kim,Y.Y (Ed) (1984). *Methods for intercultural communication research.* California: Sage Publication.

Gudykunst,W.B; Ting-Toomey,S. (1996). Communication in personel relationship accros: an introduction. *Communication in personal relationships across cultures* (Ed. W.B. Gudykunst; *S.*Ting-Toomey; T. Nishida,T.). Communication in personal relationships across cultures. California: Sage Publications.pp. 3-18.

Gudykunst,W.B (2002). Intercultural communication theories. *Handbook of international and intercultural communication*. (Ed. W.B.Gudykunst; B. Mody) California: Sage Publications. pp. 183-206.

Gudykunst, W.B.; Lee, C.M.; Nishida, T.; Ogawa, N. (2005). Theorizing about intercultural communication: an introduction. *Theorizing about intercultural communication*, W.B.Gudykunst (Ed). 2005. California: Sage Publications.pp.3-32.

Gudykunst,W.B.,-Kim Y. Y. (2003). *Communicating with strangers: an approach to intercultural communication.* 4th Edition. Boston: McGraw Hill

Gutmann, A. (2010). *Çokkültürcülük: tanınma politikası*. (Ed. C. Akaş). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Güler, M. (2003). Yağlıdere, Zeytinburnu Brooklyn köprüsü (tarihsel ve güncel Karadeniz'den ABD'ye göç). *Toplumbilim Göç Özel Sayısı*, 17, 131-145.

Gültekin, Z. (2006). Irak'dan önce: Kurtlar Vadisi dizisi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 22, ss. 9-36*

Güngör, V. (1992). *Hollanda'daki Türk toplumu. Batı Avrupa Türkleri göçmenlikten yerleşik hayat geçiş.* (Ed. V. Güngör). Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları.

Habermas, J. (2010). Demokratik anayasal devlette tanınma savaşımı. *Çokkültürcülük: tanınma politikası.* (Ed. A. Gutmann). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Hall, S. ve Du Gay, P. (Ed.) (1996). *Questions of cultural identity.* London: Sage Publications.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Haralambos, M. ve Holborn, M. (1995). *Sociology: themes and prspectives.* London: Collins Educational.

Hardwick, S. W. (2010). Fuzzy transnationals? American settlement, identity, and belonging in Canada. *American Review of Canadian Studies*, 40 (1). pp. 86–103.

Hecht, M.L; Jackson, R.L.; Ribeau, S.A. (2003). African American communication: exploring identity and culture. New Jersey: Lawrence Erlbaum.

Herreros, F. ve Criado, H. (2009). Social trust, social capital and perceptions of immigration. *Political Studies,* 57, pp.337–355.

Hogg, M.A. ve Abrams, D. (1988). *Social identifications: a social psychology of intergroup relations and group processes*. New York: Routledge.

Hutchinson,J. ve Smith, A.D. (1996). *Ethnicity*. Oxford University Press.

Imahori,T.T. ve Cupach, W.R. (2005). Identity management theory: Face work in intercultural relations. *Theorizing about intercultural communication* (Ed. W.B.Gudykunst) California: Sage Publication. pp.196-210.

İçduygu, A. ve Kirişçi, K. (Ed.) (2009). *Land of diverse migrations challenges of emigration and immigration in Turkey.* Istanbul: İstanbul Bilgi University Press.

Jackson, R.L. (1999). *The negotiation of cultural identity: perceptions of European Americans and African Americans*. Westport: Greenwood Publishing Group.

Jandt, F. E. (2010). *An introduction to intercultural communication: identities in a global community*. California: Sage Publications.

Jenkins, R. (2002). *Social identity.* Routledge, London.

Johnson, A. G. (2000). *The Blackwell dictionary of sociology: a user's guide to sociological language.* Malden: Wiley-Blackwell.

Johnson, R.B. ve Onwuegbuzie, A.J. (2004). Mixed methods research: a research paradigm whose time has come. *Educational Researcher,* 33 (7) pp. 14-26.

Joshi, S. C. (1999). *Sociology of migration and kinship.* New Delhi: Anmol Publications.

Kagitcibasi, C. (2010). Changing life styles changing competencies: Turkish migrant youth in Europe. *Historical Social Research*, (35) 2, pp. 151-168.

Kanmaz, M. (2003). Does a Turkish diaspora still exist? Turkish immigrants in Belgium. between Europe and Turkey. *International Summer Seminar*

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

'Christianity, Islam and Judaism: How to Conquer the Barriers to Intercultural Dialogue? Antwerpen: Universitair Centrum Sint-Ignatius.

Kartal, B. (Ed.), (2006). *Batı Avrupa'da Türk Dış Göç Sürecinin Güncel Boyutları.* Anadolu Üniversitesi Yurtdışında Yaşayan Türk Vatandaşlarının Sorunlarını Araştırma Merkezi Yayını.

Kartarı, A. (2006). *Farklılıklarla yaşamak: Kültürlerarası iletişim.* Ankara: Ürün Yayınları

Kashima, Y.; Klein,O.; Clark, A.E. (2007). Grounding: sharing information in social interaction. *Social communication*. (Ed. K. Fiedler), New York: Psychology Press. pp.27-78.

Kastoryano, R. (2000). *Kimlik pazarlığı; Fransa ve Almanya'da devlet ve göçmen ilişkileri*. Çev. A. Berktay. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kaya A. ve Kentel, F. (2005). *Euro –Türkler Türkiye ile Avrupa Birliği arasında köprü mü, engel mi?* Birinci Basım. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kaya A. ve Kentel, F. (2008). *Belçika Türkleri Türkiye ile Avrupa Birliği arasında köprü mü, engel mi?* Çev: S. Gökçe. Birinci Basım. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kaya, A. (2008). Fransa Türkleri: cumhuriyetçi entegrasyon modelinin eleştirisi. *Entegrasyonun ötesinde Türkiye'den Fransa'ya göç ve göçmenlik halleri*. (Ed. D. Danış; V. İrtiş). Birinci Basım. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kellner, D.(1995). Communications vs. cultural studies: overcoming the divide. *Communication Theory*, 5,162-177.

Keshishian, F. (2005). A historical-materialist critique of intercultural communication instruction. *Communication Education,* 54 (3), pp. 205-222.

Kim, M. S. (2002). *Non-western perspectives on human communication*. California: Sage Publicaitons.

Kim,Y. Y. (2001). *Becoming intercultural: An integrative theory of communication and cross-cultural adaptation*. California: Sage Publications.

Kim,Y. Yun (1994). Beyond cultural identity. *Intercultural Communication Studies*, 4 (1).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Kim, Y. Y. (1977). *Inter-ethnic and ıntra-ethnic communication: a study of Korean immigrants in Chicago*. Phoenix: Annual Meeting of Western Speech Communication Association.

Kirchin, S. (2007). Moral particularism: an introduction. J*ournal of Moral Philosophy*. 4 (1), 8-15.

Komito, L. (2011). Social Media and Migration: virtual community 2.0. Journal of *American Society for Infirmation Science and Techology,* 62 (6) pp.1075-1086

Korzenny, F.; and others (1979). *Cultural identity and communications style among Mexican-Americans*. 65th Annual Meeting of the Speech Communication Association.

Kotthoff, H. ve Spencer-Oatey, H. (Ed) (2007). *Handbook of intercultural communication*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Köker, L. (2010). Charles Taylor: kimlik/farklılık sorununa sahici demokratik çözüm arayışı. *Çokkültürcülük: Tanınma Politikası*. A. Gutmann (Kitap Editörü: Cem Akaş). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kumar, K. (2004). Ulus-devlet, Avrupa Birliği ve ulusaşırı kimlikler. Müslüman Avrupa ya da Avro-İslam. (Ed. M. Al-Sayyad, M.; Castells). İstanbul: Everest Yayınları.

Kumrular, Ö. (2008). *Türk korkusu, Avrupa'da Türk düşmanlığının kökeni.* İstanbul: Doğan Kitap.

Küçükcan, T. ve Güngör, V. (2006). Toplumsal Sermaye Kuramı Açısından Avrupa'daki Türk Sivil Kuruluşlar ve Türkiye-Ab İlişkileri. *Türk Yurdu*, 26 (224).

Kümbetoğlu, B. (2003). Uluslararası ilişkilerde sınır tanımayan sorunlar/göç, yurttaşlık, insan hakları, toplumsal cinsiyet, küresel adalet ve güvenlik. *Küresel gidişat, değişen göçmenler ve göçmenlik* (Ed. A.Kaya, G. Özdoğan), Birinci Basım, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Kymlicka, W. (1996). *Multicultural citizenship: a liberal theory of minority rights.* Oxford: Oxford University Press.

Kymlicka, W. (2007). *Multicultural odysseys: navigating the new international politics of diversity.* Oxford: Oxford University Press.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Leeds-Hurwitz, W. (1989). *Communication in everyday life: a social ınterpretation*, Westport: Ablex Publishing Corporation.

Leeds-Hurwitz, W. (1995). *Social approaches to communication.* New York: The Guilford Press.

Lewitt,P. ve Glick Schiller, N. (2004). Conceptualizing simultaneity: a transnational social field perspective on society. *International Migration Review*, 38 (3), pp. 1002-1039.

Lundgren, S. (2001). *Particularism and universalism in moden Jewish thought*. New York: Global Academic Publishing.

Lupo, G. (2010). Is immigration detrimental for social trust in the European Union? a three-level model of cultural heterogeneity and citizenship regime as social capital predictors. *International Journal of Social Inquiry*, 3 (1), pp. 67-96.

Maalouf, A. (2000). *Ölümcül kimlikler*. İstanbul: YapıKredi Yayınları.

Maalouf, A. (2007). *Arapların gözünden Haçlı Seferleri*. Çev. A.Berktay. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Maalouf, A. (2009). *Çivisi çıkmış dünya.* Çev: Orçun Türkay. İstanbul: YapıKredi Yayınları.

Mahajan, G. (2005). Can intra-group equality co-exist with cultural diversity? Re-examining multicultural frameworks of accommodation. *Minorities within minorities: Equality, rights and diversity*. (Ed. A. Eisenberg; J. Spinner-Halev). Cambridge: Cambridge University Press. pp.90-112.

Malik, M. (2006). Islam's emerging 'third space' in west. *Communication across cultures: the hermeneutics of cultures and religions in a global age.* (Ed. Udeani,C,C.; Nimanong,V; Shipeng, Z.; Malik, M.). Washington: The Council for Research in Values and Philosopyh. pp. 165-173.

Mall, R. A. (2004). The concept of an intercultural philosophy. *Intercultural communication: a global reader* (Ed. Fred E.Jandt). California: Sage Publications.pp. 315-327.

Manço, A. (2004). Belçika'da Türklerin 40 yılı (1964-2004): sorunlar, gelişmeler, değişmeler. (http://www.flwi.ugent.be/cie/IRFAM/amanco8.htm) (Erişim Tarihi: 01.09.2008).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Manço, A. (2008). Avrupalı Türklerin gözü ile Avrupalı Türkler. 1. uluslar arası avrupalı türkler kongresi: eğitim ve kültür. (Ed. Aydoğan, İ; Yaylacı, A. F), Cilt 2 Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, s.463-469.

Manning, P. (2005). Migration in world history. New York: Routledge.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. Çev. O.Akınhay; D. Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Martin, J. N. ve Nakayama, T. K. (2007). *Intercultural communication in contexts.* New York: McGraw-Hill.

Martinello, M. ve Rea, A. (2003). Belgium's immigration policy brings renewal and challenges. (http://www.migrationinformation.org/feature/display.cfm?ID=164.) (Erişim Tarihi: 14.03.2010).

Massey, D. S. (2003). *Patterns and processes of international migration in the 21st century*. Proceeding of Conference on African Migration in Comparative Perspective, Johannesburg.

Massey, D. S.; Arango, J; Hugo, G.; Kouaouci, A.; Pellegrino, A.;Taylor, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. Population and *Development Review*,19 (3), 431-466.

Mattelart, A. (1994). *Mapping world communication: war, progress, culture.* Minneapolis: University of Minnesota Press.

Mattelart, A. (2005). *İletişimin dünyasallaşması.* Çev.H.Yücel. İstanbul: İletişim.

Matsumoto, D.; Yoo, S.H; LeRoux, J.A. (2007). Emotion and intercultural adjustment. *Handbook of intercultural communication.* (Ed. H. Kotthoff; H. Spencer-Oatey). Berlin: Mouton de Gruyter.

McGarty, C.; Yzerbyt, V. Y.; Spears, R. (2002). Social, cultural and cognitive factors in stereotype formation. *Stereotypes as explanations: the formation of meaningful belliefs about social groups.* (Ed. McGarty,C.; Yzerbyt, V. Y.; Spears, R.), Cambridge: Cambridege Univeristy Press. pp.1-15.

Meilaender, P. C. (2001). *Toward a theory of immigration.* New York: Palgrave Macmillan.

Meyrowitz, J. (1985). *No sense of place: the impact of electronic media on social behavior.* New York: Oxford University Press.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Miles, M. B. ve Huberman, A.M. (1999). *Qualitative data analysis: an expanded sourcebook.* (2nd Edition). California: Sage Publications.

Milewski, N. ve Hamel,C. (2010). Union formation and partner choice in a transnational context: the case of descendants of Turkish immigrants in France. *International Migration Review,*44 (3), 615-658.

Milgram, S. (1977). *The individual in a social world: essays and experiments.* Reading: Addison-Wesley Publications.

MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (2008). *Yurtdışına görevlendirilen öğretmenler için rehber kitapçık*, (http://digm.meb.gov.tr/yurtdisigorev/rehber/Rehber _III_belcika.html). (Erişim Tarihi: 21.10.2010).

Moreno, L. (2000). Local and global: mesogovernments and territorial identities. *Identity and territorial authonomy in plural societies*. (Ed. W.Safran, R. Maiz). Oregon: Frank Cass Publishers. pp.61-78.

Morley, D. ve Silverstone, R. (1991). Communication and context: Ethnographic perspectives on the media audience. *A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research* (Ed. K. B. Jensen and N. W. Jankowski), London and New York: Routledge. pp. 149-162.

Morley, D. ve Robins, K. (1997). *Kimlik mekânları küresel medya, elektronik ortamlar ve kültürel sınırlar.* Çev: Emrehan Zeybekoğlu. Birinci Basım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Mortensen, C.D. (2008). *Communication theory.* New Jersey: Transactions Publishers.

Moores, S. ve Metykova, M. (2009). *Knowing how to get around:place, migration, and communication. The Communication Review,* 12,313–326.

Mutti, A. (2000). Particularism and the modernization process in southern Italy. *International Sociology*,15 (4), 579-590.

Mutluer, N. (2006). Küçük ve orta ölçekli girişimcilerin Londra diasporasında modern Türk kimliğini yeniden inşası. *Batı Avrupa'da Türk dış göç sürecinin güncel boyutları*. (Ed. B. Doyuran Kartal), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, s.25-50.

Nair-Venugopal, S. (2009). Interculturalities: reframing identities in intercultural communication. *Language and Intercultural Communication*, 9 (2), 76-90.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Neuliep, J.W. (2006). *Values, cultural identity and communication: a perspective from philosophy of language*. Halvor Nordby Journal of Intercultural Communication, ISSN 1404-1634,17.

Newman, D. (2008). *Sociology: exploring the architecture of everyday life.* California:Pine Forge Press.

Nikolarea, E. (2003). Reviews :Young Yun Kim, becoming intercultural: an integrative theory of communication and cross-cultural adaptation; Fred. E. Jandt, intercultural communication: an introduction (3rd Edition). *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 29 (3), 573–582.

Niles T. A. (1995). *Communication theory and identity: from social psychological roots to the bearing of fruit in communication pedagogy and research*. Annual Meeting of the Speech Communication Association Speech/Conference Papers. San Antonio.

Nisbet, E.C. ve Myers, T.A. (2010). Challenging the state: transnational TV and political identity in the Middle East. *Political Communication*, 27, pp.347–366.

Nişanyan, S. (2007). *Sözlerin soyağacı: çağdaş Türkçenin etimoloji sözlüğü*. 3. Basım. İstanbul: Adam Yayınları.

Nordby, H. (2008) Values, culture identity and communication: a perspective from philosophy of language. *Journal of Intercultural Communication,* ISSN 1404-1634, (17)

OECD (2008). *International migration outlook:* Sopemi – 2008 Edition. OECD 2008.

OECD(2009).http://www.oecd.org/document/52/0,3343,en_2649_33931_42274676_1_1_1_37415,00.html. (Erişim Tarihi: 7.11.2009).

Ogan, C. (2001). *Communication and identity in diaspora: Turkish migrants in Amsterdam and their use of media.* Boston: Lexington Books.

Oksaar, E. (2008). *Kültürlerarası iletişim bağlamında kültür kuramı.* (Çev. A.Selçuk). Konya: Çizgi Kitabevi

Orozco, M.; Garcia-Zanello, E. (2009). *Hometown associations: transnationalism, philanthropy, and development.* Brown Journal of World Affairs Spring/Summer, 15 (2).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Öktem, K. ve Abou-El-Fadl, R.(Ed.).(2009). *Mutual misunderstandings? Muslims and Islam in the European media*. Oxford: University of Oxford European Studies Centre.

Özkarabekir, C.(Yönetmen) (2008). Bir Gurbet Türküsü Emirdağ (Belgesel). Habertürk Televizyonu.

Öztürk, S. A. ve Sevim, N. (2009). Almanya'daki Türk göçmenlerin medya kullanımı: etnik özdeşleşme, dil tercihi ve kalma süresi etkisi. *Avrupa'da medya, kültür ve kimlik.* (Ed. S. Arslan; V. Aytar, D. Karaosmanoğlu; S. Kırca-Schroeder). İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.

Padilla, A. ve Perez,W. (2003). Acculturation, social identity, and social cognition: a New perspective. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*,25,(1), 35-55.

Parekh, B. (2002). *Çokkültürlülüğü yeniden düşünmek: kültürel çeşitlilik ve siyasi teori*. Çev. B.Tanrıseven. Ankara: Poenix.

Patrick, Y.; Koster,V.; Rakuita, T. (2005). Negotiation cultural identity in the age of ıct: a case study of Fijian immigrants in Brisbane, Australia. ICT Capacity Building at USP Project No: IV.

Pellegrino, A.; Taylor, J. E.; Massey, D. S.; Arango, J.; Hugo, G.; Kouaouci, A. (1998). Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millennium. Oxford: Clarendon Press.

Peters, B. (2003). Collective identity, cultural difference and the developmental trajectories of immigrant groups. Identity and integration. (Ed. Sackmann, R.; Peters, B.; Faist, T.). Hunt: Ashgate Publishing. pp.13-36.

Piore, M. J.(1979). *Birds of passage: migrant labor and industrial societies*. New York: Cambridge Universtiy Pres.

Portes, A. (1998). Social Capital: its origins and appllicaitons im modern sociology. *Annual Review of Sociology*. 24, (1-24).

Portes, A. (2000). The two meanings of social capital. *Sociological Forum*.15, (1),1-12.

Portes, A.; Fernandez-Kelly, P.; Haller, W. (2009). The adaptation of the immigrant second generation in america: a theoretical overview and recent evidence. *Journal of Ethnic and Migration Studies,* 35 (7), pp. 1077-1104.

Putnam, R. D. (2009). Diversity, social capital, and immigrant integration introductory remarks. *National Civic Review,* 10.1002/ncr.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Putnam, R. D. (2007). "E pluribus unum: diversity and community in the twenty-first century." *Scandinavian Political Studies,30,*(2), 137–174.

Qing, Y. (2006). The Influence of Islamic Culture on International Relations. *Communication across cultures: the hermeneutics of cultures and religions in a global age.* (Ed. Udeani,C,C.; Nimanong,V; Shipeng, Z.; Malik, M.). Washington: The Council for Research in Values and Philosopyh, 153-164.

Ritzer, G. ve Ryan, J.M. (2011). *The concise encyclopedia of sociology*. Malden: John Wiley and Son.

Robertson, R. (1995). Glocalization: time-space, homogeneity-heterogeneity. *Global modernities*. (Ed. M. Featherstone; S. Lash; R. Robertson). London: Sage Publications, 25-44

Robins, K. (2010). *Transcultural communication: achievements and challenges of a research field.* ECREA 2010. (http://lecture2go.uni-hamburg.de/konferenzen/-/k/11387).

Rohe, W.M. (2004). Building social capital through community development. *Journal of the American Planning Association*,70 (2).

Rogers, E.M. ve Hart, W.B. (2002). The histories of intercultural, international and development communication. *Handbook of international and intercultural communication* (Ed. W.B, Gudykunst,; B. Mody). Calilfornia: Sage Publications.

Romero, M. ve Margolis, E. (2005). *The Blackwell Companion to social inequalities*. Malden: Wiley-Blackwell.

Ruben, B.D. ve Budd, R.W. (1975). *Human communication handbook: simulations and games.* Vol.1.New Jersey: Transaction Publishers.

Sackman, R.; Peters, B.; Faist, T. (2003). *Identity and immigration: migrants in Western Europe*. Hants: Asgate Publishing.

Said, E. W. (1999). *Şarkiyatçılık: Batı'nın şark anlayışları*. (Çev. B. Ülner). İstanbul: Metis Yayınları.

Samovar, L. A.; Porter, R. E.; McDaniel, E. R. (2009). *Communication between cultures.* Boston: Wadsworth Cengage Learning.

Sardar, Z. (1999). *Orientalism*. Buckingham: Open University Press.

Seale, C. (1999). *The quality of qualitative research.*London: Sage Publications Ltd.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Schensul, S.L.; Schensul, J.J.; LeCompte, M.D. (1999). *Essential ethnographic methods: observations, interviews, and questionnaires*. Oxford: AltaMira Press.

Schnapper, D. (2005). *Sosyoloji düşüncesinin özünde öteki ile ilişki.* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Schönwälder, K.; Shön, J. (2008). *How well are immigrants integrating into German society*. Çeviri: M. Çelikkafa Goethe-Institut e.v., Online-Redaktion /www.goetheinstitute. (Erişim Tarihi: 14.04.2010).

Selçuk, A. (2006). Kurtlar Vadisi Irak filminde kültürel öğeler ve kimlik sunumları üzerine bir inceleme. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 22, ss. 183 -210.*

Singh, C.L.(2010). New media and cultural identity. China Media Research, 6(1),pp.86-89.

Slettemeås, D. (2006). *Identity formation and the construction of home in diasporic households; the impact of media technologies.* (http://www.itu.dk/people/barkhuus/chi2006workshop/slettemeas.pdf). (Erişim Tarihi: 19.05.2010).

Smets, K.; Meers, P.; Winkel, R.V.; Van Bauwel, S. (2009). Çok kültürlü Avrupa kentinde diasporik Türk sinema kültürü: Belçika'daki Türk filmi gösterimlerinin yapısal bir analizi. *Avrupa'da medya, kültür ve kimlik*. (Ed. S. Arslan; V. Aytar, D. Karaosmanoğlu; S. Kırca-Schroeder). İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.

Smith-Lovin, L. (2003). *The self, multiple identities and production of mixed emotions: Advances in identity theory and research.* New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Snyder, M. ve Stukas, A. (2007). Interpersonal processes in context: understanding the influence of settings and situations on social interaction. *Social communication.* (Ed. K. Fiedler), New York: Psychology Press. pp.363-383

Soysal, L. (2009). World city Berlin and the spectacles of identity: public events immigrants and the politics of performance. *Land of diverse migrations challenges of emigration and immigration in Turkey.* (Ed. A. İçduygu; K. Kirişçi). Istanbul Bilgi University Press 236.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Sigman, S. J. (1995). Order and continuity in human relationships: a social communication approach to defining relationship. *Social approaches to communication* (Ed. W.Leeds-Hurwitz). New York: The Guilford Press.

Shi, Y. (2005). Identitiy construction of the Chinese diaspora, ethnic media use, community formation and the possibility of social activism. *Journal of Media and Cultural Stdudies*,19 (1).

Smith, M. K. (2009). 'Social capital', the encyclopedia of informal education, [www.infed.org/biblio/social_capital.htm].

Stern, M. J. (2008). How locality, frequency of communication and internet usage affect modes of communication within core social networks. *Information, Communication & Society,* 11 (5), 591-616.

Suárez-Orozco, M.M.; Suárez-Orozco C.; Qin-Hilliard, D. (2001). *Interdisciplinary Perspectives on the New Immigration.* New York: Taylor & Francis.

Şahin, B. (2010). *Almanya'daki Türkler*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Şimşek, A. (2000). *Eğitim iletişimi*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No:1251.

T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2007). *Almanya'da yaşayan Türklerin aile yapısı ve sorunları araştırması.* Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.

Türkiye Araştırmalar Merkezi (1997) *Federal Almanya'da Türkler.* Zft Aktuel Nr.49

Tavukçuoğlu, M. (2000). *Belçika'da Türk ailesi ve din eğitimi.* Konya: Mehir Vakfı Yayınları.

Taylan, A. (2008). Çok uluslu fast-food restoranlarının "ramazan menüleri" örneğinde küresel-yerel kültür etkileşimi. *Kültür ve İletişim.*11(1),73-109.

Taylor, C. (1994). The politics of recognition. *Multiculturalism: examining the politics of recognition*, (Ed. A. Gutmann), New Jersey: Princeton University Press.

Taylor, C. (2010). *Tanınma politikası.* Gutmann, Amy. Çokkültürcülük: Tanınma politikası. Kitap Editörü: Cem Akaş. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tezcan, T. (2011). *Gebze: küçük Türkiye'nin göç serüveni.* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Tibi, B. (2004). Avrupa'daki Müslüman göçmenler:Avro-İslam ile gettolaşma arasında. *Müslüman Avrupa ya da Avro-İslam.* (Ed. Al-Sayyad, M.; Castells, M.). İstanbul: Everest Yayınları.

Tobler, W. (1995). Migration: Ravenstein, Thorntwaite, and beyond. *Urban Geography*, 16 (4), 327-343.

Tompkins, D.; Galbraith, D.; Tompkins, P. (2010). Universalism, particularism and cultural self-awareness: a comparison of American and Turkish university students. *Journal of International Business and Cultural Studies*.

Türkiye Araştırmalar Merkezi (1997). *Federal Almanya'da Türkler.* Zft Aktuel Nr.49, s.5-10.

Urfalı, H. (2011). Göç ve Emirdağ. *EskiYeni*. 3 (31), 38-40.

Uzunçarşılı Soydaş, A.(2010). *Kültürlerarası iletişim, farklı kültürel ortamlarda çalışma ve iletişim*. İstanbul: Parşömen Yayıncılık.

Valaskakis, G.G. (2005). *Indian Country: Essay on contemporary native culture*. Ontario: Wilfrid Laurier University Press.

Waltz,C.F.; Strickland, O.L.; Lenz,E.R. (2010). *Measurement in nursing and health research.*New York: Springer Publishing Company

Van Craen, M.; VanCluysen, K.; Ackaert, J. (2008). Social capital of Turkish and Moroccan immigrants in Belgium: determination of informal social networks. *1. Uluslararası Avrupalı Türkler Kongresi: Eğitim ve Kültür.* (Ed. Aydoğan, İ; Yaylacı, A.F), 2, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, s.32-60.

Van Guys, G. (2007). *Working and employment conditions of migrant workers in Belgium*.http://www.eurofound.europa.eu/ewco/studies/tn0701038s/be0701039q .htm (Erişim Tarihi: 12.11.2010).

Vassaf, G. (2002). *Daha sesimizi duyurmadık-Almanya'da Türk işçi çocukları.* (İkinci Basım), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Verhofstadt, G. (2003). *Address by prime minister Verhofstadt at the Turkish-Belgian business council in İstanbul*. http://diplobel.fgov.be/en/press/speechdetails.asp ?TEXTID=10549 (Erişim Tarihi:05.10.2010).

Verschueren, J. (2008). Intercultural communication and the challenges of migration. *Language and Intercultural Communication*,8 (1), 21-35.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Vertovec, S. (2007). Super-diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies*, 29(6), 1024-54.

Vertovec, S. (2001). Transnationalism and identity. *Journal of Ethnic And Migration Studies,* 27 (4), 573-582.

Vertovec, S. (2004). Cheap calls: the social glue of migrant transnationalism. *Global Networks,* 4 (2), 219-224.

West, R. ve Turner, L. H. (2008). *Understanding interpersonal communication: making choices in changing times*. Boston: Wadsworth Cengage Learning.

Wigboldus, D. ve Douglas, K. (2007). Language, Stereotypes, and Intergroup Relations. *Social Communication*. (Ed. K. Fiedler), New York: Psychology Press. pp.79-106

Vizer, E. A. (2009). *Social dimensions of communication; communicational dimensions of social processes. Some propositions on research lines and problematic*. FAMECOS, Porto Alegre, 40.

Vizioli, L.; Rousselet,G.A.; Caldara,R. (2010). Neural repetition suppression to identity is abolished by other-race faces. *Proceedings of the National Academy of Sciences (PNAS),107 (46).*

Vryan, K. D.; Adler, P. A.; Adler, P. (2003). Identity. *Handbook of symbolic interactionism*. (Ed. L.T. Reynolds; J.N. Herman-Kinney). California: Altamira Press.

Yağbasan, M. (2009). *Kültürlerarası iletişim ve diyalogun Almanya özelinde analizi.* e-Journal of New World Sciences Academy, (4/1), 136-2.

Yalçın, C. (2004). *Göç sosyolojisi.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Yalçın-Heckman, L. (2002). Kimlikler üzerinde pazarlık Almanya'daki farklı Türk göçmen kuşaklarının medyadaki yansımaları. *Kültür fragmanları: Türkiye'de günlük hayat*. (Çev.Zeynep,Yelçe; Haz.Deniz Kandiyoti; Ayşe Saktanber). Ankara: Metis Yayınları.

Yeğenoğlu, M. (2003). *Sömürgeci fanteziler oryantalist söylemde kültürel ve cinsel fark.* İstanbul: Metis Yayınları.

Yılmaz, F. (2008). *Avrupa'da ırkçılık ve yabancı düşmanlığı*. Ankara: USAK.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Yılmaz, İ. (2001a). İngiltere Müslümanları ve Hukuksal Ayrımcılık. *Bir başka açıdan İngiltere. Avrupa Araştırmaları Dizisi.* (Ed. S. Laçiner). Ankara: ASAM Yayınları. s.109-136.

Yılmaz, İ. (2001). Londradaki Türkiye ve Türk diasporası. *Bir başka açıdan İngiltere. Avrupa Araştırmaları Dizisi.* (Ed. S. Laçiner). Ankara: ASAM Yayınları. s.137-162.

Yılmaz, N. (2008). *Hemşehri kimliği*. İstanbul: Beta Basım A.Ş.

Zandpour, F. ve Sadri, G. (1996). Communication in Personal Relationship in Iran: A Comparative Analysis. *Communication in personal relationships across cultures.* (Ed. W.B. Gudykunst; S. Ting-Toomey; T. Nishida). California: Sage Publications.

Zıllıoğlu, M. (2007). *İletişim nedir?* İstanbul: Cem Yayınevi.

Zontini, E. (2010). *Transnational families, migration and gender: Moroccan and Filipino women in Bologna and Barcelona.* New York: Berghahn Books

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/70/Belgium_RegProv.png(Erişim Tarihi: 03.05.2009)

http://www.allstates-flag.com/fotw/flags/be(r.html (Erişim Tarihi: 03.05.2009)

http://www.binfikir.be/news/141/ARTICLE/4258/2009-03-24.html (Erişim Tarihi: 30.04.2010).

http://www.binfikir.be/news/132/ARTICLE/1523/2007-08-15.html).

http://Epp.Eurostat.Ec.Europa.Eu/Cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-10-045/EN/KS-SF-10-045-EN.PDF (Erişim Tarihi: 29.09.2010).

http://www.Posof.Gov.Tr/Haber/Haber_Oku.Asp?İd=303 (Erişim Tarihi: 01.06.2011).

http://www.Yenihaber.Be/Go.Php?Go=3011d43&Do=Details&Return=Last_News&Pg=1/ (Erişim Tarihi: 01.12.2010).

http://www.posof.gov.tr/haber/haber_oku.asp?id=303 (Erişim Tarihi: 01.06.2011).

http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-11559451 / 17.10.2010).

http://www.posoflu.org/sosyalyapi.html (Erişim Tarihi: 01.06.2011).

http://www.hurriyet.com.tr/planet/18327742.asp/ (Erişim Tarihi: 24.07.2011).

http://www.statbel.fgov.be/(Erişim Tarihi: 21.03.2011).

www.belgium.be/en/about_belgium/country/history (Erişim Tarihi: 20/10/2010).

http://www.egeyorukleri.org/sayfa.php?s- ayfa_id=3(Erişim Tarihi:01/06/2011).

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ